

اللهم صل على محمد و آل محمد و عجل فرجهم و العن عدوهم

مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم آیت الله سید محمدتقی موسوی اصفهانی

نام کتاب: مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم

نویسنده: آیت الله سید محمد تقی موسوی اصفهانی

موضوع: مهدویت

فارسی

مترجم: مهدی حائری قزوینی

مکیال المکارم جلد ۱ و ۲

جلد اول

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

« يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ » ؛

عزیزا! ما و خاندانهایمان را سختی و رنج فرا گرفته ، و با کالایی ناچیز به درگهت آمده ایم ، پس تو پیمانہ (مکیال) ما را لبریز کن ، و بر ما تصدق فرمای که البته خداوند بخشنندگان را پاداش نیک دهد .

سوره یوسف ، آیه ۸۸

« وَ أَكْثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ » ؛

و برای تعجیل فرج بسیار دعا کنید که آن فرج شما است .

امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

تقدیم

به ختم الأئمه إمام امم

غیاث همه حجّت منتقم

مُبيدِ الأعدای مُزيلِ الظّلام

به مهدي قائم عليه السلام

کنم هدیه این خدمت کمترین

مترجم کتابی عظیم و وزین

قبولش اگر افتد این ترجمه

ندارم ز دشمن دگر واهمه

مقدمه چاپ جدید

دعا برای تعجیل فرج حضرت ولی عصر ارواحنا فداه وظیفه‌ای بزرگ بر عهده تمامی شیعیان و دوستان ائمه اطهار علیهم السلام است ، که می‌بایست این سنت پسندیده بین ایشان به صورت گسترده‌ای رواج یابد ، و همگان به این برنامه مهم دینی توجه کامل داشته باشند ، و یکدیگر را به آن وادار سازند ، و نجات دنیا و آخرت خود را در آن ببینند .

بسیار اتفاق افتاده که مردم با کمبود باران مواجه شده‌اند ، و بر اثر آن به خشکسالی و قحطی و گرانی دچار گردیده‌اند ، و خسارت‌های سنگینی به آنان رسیده است ، اما پس از دعا و نیایش به درگاه خداوند ، باران سودمندی برایشان باریده ، و رحمت الهی بر مردم فرو ریخته ، و طراوت و شادابی همه جا را فرا گرفته است .

در احادیث تأکید شده که علت کمبود باران؛ امور طبیعی و مادی نیست ، بلکه علت اصلی بعضی از گناهان مردم است ، به خصوص گناهی که در مقابله با احکام و سنت‌های الهی ، و روی گرداندن از اولیای حق ، و به بازی گرفتن امور معنوی و امدادهای غیبی ، صورت می‌گیرد .

خداوند این کمبودها و فشارها را پیش می‌آورد تا مردم از خواب غفلت بیدار شوند ، و قدرت کامل دست غیب و قادر متعال را لمس کنند ، و با نهایت اشتیاق و اخلاص و تواضع به سوی حجت‌های الهی روی آورند ، و از گناهان خود توبه کنند ، و به عجز و درماندگی خویش اقرار نمایند .

جز خداوند کیست که آب گوارا و شیرین از آسمان فرو ریزد ؟ و تشنگان را سیراب و مزارع را سرسبز و خرم ، و زمینهای خشک را با طراوت و شاداب گرداند ، و روح تازه‌ای در اجزای گیتی بدمد ؟

از نماز و تضرع پیامبران و امامان ، و مردمان با ایمان در طلب باران ، و استجاب دعاى ایشان ، در طول تاریخ حکایت‌های خواندنی و شنیدنی فراوانی بر جای مانده ، و نکته‌های بسیار ضبط گردیده است ، که این مقدمه مجال اشاره‌ای به آنها را هم ندارد .

البته عده‌ای هم در چنین مواقعی به یأس و ناامیدی دچار می‌گردند، و به شکل‌های مختلف - از قبیل خودباختگی و کفر ورزی، و انکار ضروریات دینی، و تمسخر مردان دینی، و... - واکنش‌های منفی از خود نشان می‌دهند.

نظیر همین وضع در مورد فقدان هر یک از نعمتهای بزرگ، در هر جامعه‌ای پیش می‌آید، و از جمله در جریان غیبت‌های انبیا و اولیایعلیهم السلام، همواره پدید آمده است، که بر اثر بعضی از گناهان بزرگ و ناسپاسیهای مردمان نسبت به نعمتها و آیت‌های خاص الهی، خداوند حجت خویش را از دیدگانش پنهان داشته، و از سعادت و توفیق دیدار پیامبر با امام، عموم افراد جامعه را محروم ساخته است.

و چون مردم به سختیها و تلخیها دچار گشتند، و راه را بر خود بسته دیدند، افراد هوشمند به فکر چاره افتادند، و راه علاج و درمان درد را تنها به دست خداوند توانا دیدند، پس به درگاه خداوند چاره‌ساز بنده نواز، دست نیاز بلند کردند، و به آستانه او پناه بردند، و با دعا و نیایش و اظهار عجز، راهنمای ربّی را خواستار شدند، خداوند دعای آنان را به اجابت رسانید، و حجت اصلاحگر خویش را آشکار گردانید.

امت مسلمان از این سنت حکیمانه الهی بر کنار نیست، بنابراین تنها وسیله‌هایی از تنگناهای روزگار کنونی، و یگانه راه بیرون شدن و آزاد گشتن از این حصار جهنمی ظلم و بیداد و معصیت و فساد: دعای خالصانه عمومی برای آشکار شدن آن حجت بزرگ الهی، و تنها مصلح و نجاتبخش آسمانی، و یکتا بازمانده کاروان مردان ربّانی، حضرت بقیةالله الأعظم مولانا صاحب‌الزمان الحجة بن الحسن المهدی العسکری، عجل الله تعالی فرجه، می‌باشد.

و کتاب حاضر - که با عنایت و دلالت و یاری خاص شخص آن بزرگوارعلیه السلام، تألیف گردیده - بیشتر به تشریح و توضیح این موضوع مهم پرداخته است، و با دلایل عقلی و نقلی فراوان، لزوم دعای بسیار برای تعجیل فرج منجی عالم بیان شده است.

پس از چند سال که از چاپ اول ترجمه این اثر می‌گذرد، این حقیر چشم به راه عنایت‌های تازه‌ای از امام عزیز و سرور مهربانم به سر می‌برم، و همچنان این «پیمانۀ ارزشها» را در آرزوی درک فیوضات معنوی به دست گرفته‌ام، و از برکات آن برخوردار هستم، و پیوسته انتظار می‌کشم که مطالعه کنندگان این ارمان پراح روز به روز بیشتر شوند، و با این گنجینه بی‌مانند آشنا گردند، تا منتظران و شیفتگان آن امام غایب از نظر عجل الله فرجه، از شمار بیرون رود.

در این مدت چند بار این اثر ارزشمند تجدید چاپ شده، اما با همان کاستیهای چاپ اول و بدون هیچگونه تجدید نظر، تا اینکه سید بزرگوار حضرت حجةالاسلام حاج سید محمد نظام‌الدین، از سوی انتشارات مهر قائم اصفهان، پیشنهاد کردند کتاب با تجدید نظر و اصلاحات منتشر گردد. خداوند را بسی شکرگزارم که توفیق دیگری نصیبم ساخت تا به تصحیح و بازنگری کتاب پردازم، مزایای این چاپ ویرایش و تصحیح عبارت‌ها، و تغییر بسیاری از سرفصلها، و مراجعه مجدد به منابع کتاب، و کارهای دیگری است که مجال ذکر همه آنها نیست.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم از رادمردی وارسته و دلباخته حضرت ولی عصر ارواحنا فداه، مرحوم حاج مهدی جعفریان یاد کنم، که مرا در انجام ترجمه این کتاب تشویق کرد، و در چاپ نخستین آن، ناشر محترم را یاری نمود.

همچنین قبولی این کمترین خدمت را برای خودم و تمامی دست اندرکاران چاپ و نشر، از درگاه خداوند خواهانم.

۲۷ جمادی الاولی ، ۱۴۲۱ ق

سید مهدی حائر قزوینی (واصلی)

سخن مترجم

جهان در تب ستمگریها و گرفتاریها و جنگها و خونریزیها می سوزد . از هر سوی امواج سهمگین فتنه و بلا ، غوغاها بپا کرده ، و تاریکیهای جاهلیت بر همه جا سایه شوم گسترده است . گرگ ظلم بر حلقوم مستضعفان چنگال افکنده است . از هر کوی فریاد از بی عدالتیها و محرومیتها و ... به گوش می رسد ، و از هر سوی ناله مددخواهی و التماس کمک جویی شنیده می شود .

آیا این شام تیره روز روشنی در پی ندارد ؟ آیا محرومان را دادرسی نیست ؟ آیا مظلومان را منتقمی نیست ؟ و بالاخره آیا برای جهان مصلحی نیست که آن را از چنگ و دندان ظلم برهاند ، و سایه پر عطفوت همای عدالت را بر پهنه آن بگستراند ، و درخت تیره روزیها را ریشه کن سازد و همه مستضعفین را با مهر و مودت بنوازد ؟

اصولاً برای برقراری حکومت در یک جامعه - اگر بر مبنای زور و استعمار نباشد - به سه شرط اساسی نیاز هست :

۱ - قانونی که ضامن سعادت آن جامعه باشد .

۲ - اجرا کننده ای که هم ، کفایت و شایستگی فهم و اجرای آن قانون را داشته باشد ، و هم معصوم باشد ، تا تبلور عینی قانون را ، مردم ببینند .

۳ - قانون و مجری آن هر دو در جامعه پایگاه مردمی وسیعی داشته باشند .

جامعه ای که قانون کامل ندارد به خانه ای می ماند که پایه اش ویران و دیوارش در آستانه ریزش و نابودی باشد . قانون؛ به منزله روح است که هرگونه جنبش و پیشرفت ، یا رکود و عقبگرد به آن بستگی دارد .

امّا باید دانست که : قانون کامل مورد نیاز جامعه در هر زمان و مکان هرگز از مغز افراد بشر تراوش نمی کند .

انسان هر روز فکری تازه و اندیشه ای جدید و ابتکاری نوین به دست می آورد هیچ بشری نمی تواند تمام جوانب و شئون و ویژگیهای همه انسانها را در تمام زمانها و مکانها دریابد ، و نیز هیچ کس نمی تواند خودش را از کلیه تمایلات و اغراض و شهوات خالی کند و فقط حقیقت و مصلحت عمومی را در نظر بگیرد و قانون وضع نماید . لذا مراکز و مجامع قانونگذاری در سراسر عالم هر روز قانونی را نسخ و یا کم و زیاد می کنند . چنانکه عملاً می بینیم هیچ یک از قوانین دست پرورده بشر برای سعادت انسان ارمغانی نیاورده ، بلکه برعکس بر مشکلات و گرفتاریهایش افزوده اند .

بنابراین قانونی می‌تواند عهده‌دار سعادت انسان بشود که آفریننده انسان آن را بنا نهاده و برایش فرستاده باشد، و آن قرآن کریم است که باطل به هیچ وجه در آن راه ندارد، کتابی جامع است که هیچ خشک و تری نیست مگر آنکه در آن آمده است.

ولی این قانون محکم و کامل الهی اجرا کننده‌ای می‌خواهد که سه شرط اساسی در او بوده باشد:

۱ - آگاهی و احاطه کامل به علوم و ژرفای معانی و اسرار آن .

۲ - عصمت .

۳ - قدرت و تمکن از اجرای قرآن .

زیرا که اگر از قرآن اطلاع و آگاهی کامل و همه جانبه‌ای نداشته باشد، در تبلیغ و تفسیر و اجرای آن انحرافها و خطاهای بزرگی پدید می‌آورد، و اصلاً احکام قرآن را مسخ می‌کند به طوریکه مردم را به جای نزدیک کردن به قرآن، با آن بیگانه می‌سازد. چنانکه این امر در طول تاریخ اسلام از سوی ناهلان اتفاق افتاده است، ناآشنایان به معارف و حقایق قرآن بر مسند اجرای آن تکیه زدند، و آتشی افروختند که نسلهای بعد نیز در آن می‌سوزند.

اگر مجری قرآن معصوم نباشد، باز از جهات دیگری خرابیهای بزرگی به بار می‌آید. مجری قرآن که حافظ و نگهبان آن باید باشد چگونه می‌شود خطایی از او سرزند و باز هم نام حافظ قانون بر او گذاشت؟

و نیز احتیاج مردم به اجراکننده قرآن به خاطر آن است که در علم و عمل قاصرند و در معرض خطا و اشتباه. حال اگر مجری قرآن خود جائز الخطا باشد چکار باید کرد؟ و چه کسی مانع از خطای او خواهد شد؟ آیا باید مردم با او مخالفت کنند و بگویند: تو در اینجا اشتباه کردی یا نه؟

بنابراین مجری قانون الهی باید معصوم باشد، یعنی به هیچ وجه خطا و اشتباهی از او سرزند، چنانکه عملاً هم دیده شده که افراد غیر معصوم در طول تاریخ اسلام نتوانسته‌اند احکام قرآن را در جامعه اجرا کنند.

سومین شرطی که گفتیم، یعنی قدرت و تمکن از اجرای قرآن، بیشتر به خود مردم مربوط می‌شود. در شرایط برقراری یک حکومت اشاره شد: باید قانون و مجری - هر دو - در جامعه پایگاه مردمی وسیعی داشته باشند.

چنین مصلحی که تمام این شرایط در او جمع باشد را خداوند قرار داده است. او یازدهمین فرزند امیرالمؤمنین و دوازدهمین جانشین بر حق رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم، حضرت حجة بن الحسن العسکری علیه السلام می‌باشد. این مطلب، در جای خودش ثابت شده و در این مقدمه جای بحث آن نیست.

می‌پرسید: پس چرا این مصلح نهضتش را آغاز نمی‌کند و برای برچیدن بساط ظلم و برهم زدن دستگاه باطل و نابود کردن ستمگران و سرکشان و مستکبران قیام و اقدام نمی‌نماید؟ و چرا این خورشید جهان افروز از پشت ابر غیبت بیرون نمی‌آید؟

جواب این است که زمینه آن قیام جهانی و حکومت آسمانی در تمام عالم انسانی فراهم نیست . هنوز آمادگی لازم و شایستگی تمام عیار برای برقراری آن حکومت در میان مردم بوجود نیامده است . این یکی از شرایط و ارکان اساسی تربیت است که بدون استعداد و قابلیت و آمادگی ، تربیت ممکن نیست . پس باید قدم اول را در ایجاد استعداد و زمینه لازم برداشت که چون انسان به این مرحله رسید خود احساس نیاز می کند ، و خود به خود به جستجو و طلب می پردازد ، و وقتی به مقصود و مرادش رسید قدر آن را می داند .

پس همانطور که در زمین شوره زار حاصل نمی روید و از آهن بد نمی توان شمشیر نیک ساخت ، همچنین در جامعه ای که زمینه صلاح و سامان یافتن نداشته باشد ، نمی توان برنامه اصلاحی پیاده کرد که گفته اند : ملتی که در انتظار مصلح بسر می برد خود باید صالح باشد .

شمشیر نیک ز آهن بد چون کند کسی

ناکس به تربیت نشود ای حکیم کس

باران که در لطافت طبعش خلاف نیست

در باغ لاله روید و در شوره زار خس

البته مراتب استعداد و آمادگی نیز فرق می کند . مثلاً : استعداد ذاتی و آمادگی فطری برای پذیرش عدالت در تمام افراد بشر هست ولی این مرتبه - با اینکه ریشه و اساس اولیه استعداد است - برای یک حرکت اصلاحی تمام عیار و فراگیر کافی نیست ، با توجه به اینکه امیال و شهوات ، روی این مرتبه از استعداد بسیاری از افراد پرده های ضخیمی می افکند ، و مانع از این می شود که حق و عدالت را بپذیرند . پس مرتبه مناسبی از استعداد لازم است که توأم با معرفت و شناخت آن مصلح و شور و شوق و بلکه سوز و گداز برای او باشد .

هر شخص که کاملاً در زندگی خود و جهان خلأ را درک کند و ضرورت حیاتی پر کردن آن جای خالی را لمس نماید ، همچون کودکی که جز پدری دلسوز برای خود نشناسد و او هم در سفر باشد ، لحظه ای آرام و قرار نیابد و لختی با آسودگی خیال نیاساید و روزی از گریه و اشک و به زبان آوردن نام پدر باز نماند .

اسلام همچون یعقوب با بی صبری و فریاد ، یوسف گم گشته اش را می طلبد . ولی این فرزندان کم استعداد و ناقابل باید در طوفانهای کوبنده روزگار احساس خطر جدی کنند و بی درنگ یوسفی را که بر اثر کمی استعداد و لیاقت آنها و کارهای ناشایست و کردارهای زنده شان از آنها دور شده بجویند و دست تضرع و تذلل به سوی او دراز نمایند که « یا ایهَا العَزِيزَ مَسَّنَا وَ اَهْلُنَا الضُّرَّ وَ جِئْنَا بِبِضَاعِهِمْ مَرْجَاةً » ؛ ای عزیز! به همه ما و خانواده هایمان بیچارگی رسیده و با کالایی ناچیز به سویت آمده ایم (۱) .

آیا هنگام آن نرسیده که فرزندان اسلام به این مرحله از استعداد برسند ؟

آیا هنگام آن نشده که از خواب گران برخیزند و جای خالی صاحب و سرپرستان را حس کنند و به جستجوی او بپردازند ؟

آن زمان نیامده که این قوم در وضع نابسامان شان تجدید نظر کنند تا خداوند هم سامان دهنده آنان را برساند ؟

آیا روز آن نیست که خروش انتظار ، دریای رحمت کردگار را به تلاطم آرد و خورشید بهار مستضعفین از افق کعبه سرزند ؟

کتاب حاضر درصدد آن است که این آمادگی را در وجدانها بیدار سازد و این بی تفاوتی کشنده و کمی استعداد و قابلیت ، نسبت به درک حضور کاروان سالار عالم بشریت و یگانه منجی انسانها و جان عالم ، حضرت بقیةالله الأعظم حجة بن الحسن المهدی عجل الله فرجه ، را درمان نماید .

در این کتاب با دلایل عقلی و نقلی ثابت شده که دعا برای امام عصر عجل الله فرجه از مهمترین وسائل برای رسیدن به مراحل عالی کمال و نیل به درجات برجسته معنوی است ، اضافه بر اینکه آثار دنیوی بسیاری نیز دارد .

البته عمده ، استجاب دعا و تحقق یافتن مراد و مقصود اصلی آن است ، و این نیز - همانطور که قرآن می گوید - انجام می شود .

اگر حقیقت دعا - یعنی خواستن از خدا - بوده باشد ، استجاب هم در پی آن هست ، زیرا که خداوند در قرآن کریم فرموده است : « وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ » ؛ و چنانچه بندگانم درباره من از تو پرسند پس همانا من نزدیک هستم ، دعای دعاکننده را هرگاه مرا بخواند اجابت می نمایم (۲) .

مؤلف این کتاب ، عالم جلیل القدر مرحوم آیه الله حاج سید محمد تقی موسوی اصفهانی مشهور به احمد آبادی می باشد که شرح حال ایشان به قلم دانشمند محقق ؛ استاد گرانمایه آقای سید محمد علی روضاتی با اندکی تصرف خواهد آمد .

فرزندان و نوادگان مؤلف

فرزندان برومند مؤلف - از ذکور و اناث - هشت تن و نوادگانش بسیارند .

۱ - فرزندش حضرت حجة الاسلام و المسلمین حاج سید محمد فقیه از علمای فاضل اصفهان است ، آثار قلمی ارزشمندی نیز دارد که بعضی از آنها منتشر شده است .

۲ - فرزند دیگرش حضرت حجة الاسلام حاج سید عباس ، از ائمه جماعت و سخنوران پرهیزکار اصفهان است .

۳ - داماد محترمش مرحوم آیه الله حاج سید مرتضی موحد ابطحی (م ۱۴۱۳ ق) ، از علما و مدرسین اصفهان و دارای مؤلفات و نوشته های ارزنده ای در مسائل علمی است .

۴ - نوادهاش حضرت آیه الله حاج سید محمد باقر موحد ابطحی ، از شخصیت های علمی برجسته قم است . و کارهای مهمی در زمینه های فقه و حدیث و تفسیر و غیر اینها دارد که از آنها دو جلد کتاب : (المدخل الی التفسیر الموضوعی للقرآن الکریم) و نیز تحقیق و پاورقی کتابهای بسیاری ، منتشر شده است .

۵ - حضرت مستطاب سیدنا الاستاد ، فقیه بلند پایه آیه الله حاج سید محمد علی موحد ابطحی ، از علمای بزرگ عصر و متبحر در علوم مختلف اسلامی ، که تألیفات ارزشمندی در فقه و تفسیر و حدیث و رجال و ... دارد و تا کنون پنج جلد : (تهذیب المقال فی شرح کتاب النجاشی فی الرجال) ، و رساله عملیه فقه شیعه ، از آن جمله چاپ شده است .

۶ - حجة الاسلام و المسلمین حاج سید علی موحد ابطحی ، از علمای فاضل قم است .

۷ - حجة الاسلام و المسلمین سید محمد رضا موحد ابطحی ، از فضالای قم است .

۸ - حجة الاسلام و المسلمین سید حجت موحد ابطحی ، از فضالای اصفهان است .

۹ - حجة الاسلام و المسلمین سید حسن موحد ابطحی .

۱۰ - حجة الاسلام و المسلمین سید حسین موحد ابطحی .

خداوند بر این حقیر منت نهاد و افتخار ترجمه این اثر ارزنده را نصیبم فرمود ، امید آنکه مؤمنین به خصوص اهل فضل با مطالعه این مجموعه معارف - که با عنایت و دستور خاص امام عصر عجل الله فرجه الشریف تدوین گردیده است - تحویلی عظیم در جهت ایجاد زمینه جهانی مناسب برای حکومت حضرت مهدی - ارواحنا فداه - فراهم سازند ، و به زودی روی کار آمدن حق و نابودی باطل را در سراسر گیتی شاهد باشیم؛

« إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيداً وَ نَرَاهُ قَرِيباً » .

سید مهدی حائری قزوینی

آثار التقوی

شرح حال مؤلف کتاب

از : دانشمند محقق سید محمد علی روضاتی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ، وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَ عِتْرَتِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ .

این رساله « آثار التقوی » ، در احوال و آثار عالم فاضل محقق مدقق ، فانی در ولاء خاندان رسول صلی الله علیه وآله وسلم ، و مخلص پناهنده به آستان ولی عصر و امام زمان و مهدی آل محمد عجل الله تعالی فرجه الشریف ، یعنی : سید پاکیزه پرهیزکار ، حاج میرزا محمد تقی موسوی اصفهانی شهیر به احمد آبادی - که خداوند تربت پاکیزه اش را قداست بخشد و او را با امامان معصوم صلوات الله علیهم اجمعین محشور گرداند - می باشد .

بدین خاطر این را می نگارم که با کتاب (مِکْیَالُ الْمَکَارِمِ فِي فَوَائِدِ الدُّعَاءِ لِلْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَام) بوده باشد ، کتابی که نامبرده جلیل القدر تألیف کرده ، و در محافل و مجامع علمی مورد قبول افتاده و مکرر چاپ شده و از طرف علما و فضلا مورد استقبال واقع گردیده است .

خاندان علمی مؤلف

سید مؤلف بزرگوار ما در خاندانی که پشت اندر پشت آرم تقوی و پاکی داشته اند پرورش یافت . در این خاندان رجال و شخصیت های معروف و مشهوری بوده اند که پیوسته مورد احترام و مراجعه مردم قرار گرفته اند . این خط علم و تقوی هنوز هم در این فامیل اصیل امتداد دارد و علمای معروف و نامداری در بین آنها هست که امیدهای درخشان امت مسلمانند . پدرش سید میرزا عبدالرزاق فرزند میرزا عبدالجواد بن حاج سید محمد مهدی موسوی نائب الصدر اصفهانی خراسانی ، ملقب به افتخارالدین ، یکی از علمای معروف به اجتهاد و درستی بوده و در مسجد حرم حضرت سید اسماعیل نواده امام زین العابدین علیه السلام (۳) اقامه جماعت می کرده ، در بین الطلوعین روز جمعه ۲۸ محرم ۱۳۱۹ وفات یافته است .

فرزند برومندش در یکی از تألیفاتش درباره او چنین گفته : عالم ربانی و حبر صمدانی ، آنکه هر دو مرتبه علم و عمل را حائز گردیده و از هر نقص و زشتی اجتناب ورزیده ، فقیه آل رسول و رئیس علمای فحول . . . .

مادر او صبیّه مرحوم حاج میرزا حسین نائب الصدر متوفی به سال ۱۳۲۶ بوده است . در جلد دوم مکیال خوابی نقل می کند که بر حسن حال پدر بزرگش دلالت دارد .

و پسر عمه اش ، سید میرزا اسدالله است که قسمتی از مقدمات را نزد او خوانده و دائی او سید میرمحمد صادق مدرّس - از مجتهدین و مدرّسین بزرگ اصفهان - که مؤلف بعضی از نظریات تفسیری خود را از او نقل می کند ، بوده اند .

مؤلف بزرگوار رضی الله عنه ، نزد عده‌ای از علما و اساتید بزرگ شاگردی کرده و بعضی از آنها را با تجلیل و احترام زیاد ضمن تألیفات خود یاد کرده ، و از برخی از آنان اجازه اجتهاد و روایت گرفته است . اینک چند تن از آنان را که به دست آورده‌ایم در اینجا نام می‌بریم : ۱ - پدرش سید عبدالرزاق موسوی .

۲ - پسر عمه‌اش سید میرزا اسدالله که صرف و نحو را نزد او خوانده است .

۳ - سید محمود حسینی گلشادی اصفهانی که کتاب مغنی و غیر آن را نزد او خوانده و بعضی از نظریات ادبی او را در تألیفات خود نقل کرده است .

۴ - سید ابوالقاسم دهکردی که اجازه اجتهاد و روایت از او گرفته است .

۵ - شیخ عبدالکریم جزّی که اجازه روایت از او گرفته است .

۶ - حاج آقا منیرالدین بروجردی اصفهانی .

۷ - حاج میرزا بدیع درب امامی .

۸ - آقا محمد کاشانی ، [معروف به آخوند کاشی] .

وی به دوست بزرگوار ما استاد محقق مرحوم معلم حبیب آبادی در دو کتابش « وَظِيفَةُ الْأَنَامِ » و « نُورُ الْأَبْصَارِ » اجازه حدیث داده و ما توسط این دوستان از ایشان روایت می‌کنیم .

از ولادت تا وفات

مؤلف معظم - که رضوان الهی بر او باد - به سال ۱۳۰۱ هجری در اصفهان (۴) متولد شد و در سال ۱۳۴۸ همانجا وفات یافت ، یعنی چهل و هفت سال در این دنیا زندگی کرد و از سنین جوانی قدم به مرحله پیری نهاد . با وجود این آثار ارزنده علمی او در حدّ کمال و پختگی و ژرف نگری و ریشه‌دار است ، و این به خاطر خلوص نیت و پاکی قصد و نظر در تحصیل علم و پیمودن مراحل تعلیم می‌باشد که در عمل ، تلاش خالصانه‌اش در توجه به سوی الله بوده ، از غیر او بریده بود .

اضافه بر این ارادت شدیدی نسبت به خاندان رسالت و ائمه هدی علیهم السلام داشت ، و در تمام احوال به آنان توسل می‌جست ، و در همه افعال و اقوالش به ایشان اقتدا می‌کرد ، و از آن بزرگواران پیروی می‌نمود ، و از تعالیم مقدّسه آنها بهره می‌گرفت .

به خصوص به امام منتظر حجه بن الحسن عجل الله فرجه الشریف توجه ویژه ای داشت ، و در معرفت آن حضرت و انجام وظایفی که لازم است اهل ایمان در زمان غیبت انجام دهند به مراحل و منازل والا و شامخی نایل آمده بود ، به طوری که چند کتاب و رساله مهم و سودمند در این باره تألیف کرده که مهمترین آنها همین کتاب (مکیال المکارم) است ، که به تفصیل درباره اش سخن خواهیم گفت .

توجه به سوی خدا

در زندگی این سید بزرگوار مؤلف - اعلی الله مقامه الشریف - خصوصیت قابل تقدیری وجود دارد که لازم است به آن توجه شود و آن عبارت است از اینکه : او به شئون و زرق و برق دنیا واقعی نمی نهاد ، و به اندکی از امور معیشت و کمی از مادیات قناعت کرده بود ، گویی که این فرمایش امیرمؤمنان علی علیه السلام همیشه در پیش چشمش مجسم بود : « الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى » ؛ قناعت گنجی بی پایان است .

در امور مادی جامه قناعت پوشیده ، از خلق اعراض نموده و به طلب علم و کمال پرداخته بود . نه در پی جاه و جلال می رفت و نه در جمع مال و منال می کوشید؛ دنیا و آخرت خویش را با ولای خاندان رسول الله آباد ساخته بود که :

هر که را خیمه به صحرای قناعت زده اند

گر بلرزد همه وی را غم ویرانی نیست

با وجود عمر کوتاهش آثار علمی و فرزندان صالحی به یادگار گذارده که بهترین ذخیره ها و ارزنده ترین یادگارها است ، و هنوز نوادگانش از برکات انفاس قدسیه اش برخوردار و باتقوی و فضیلت مانوسند : « و این از فضل خداوند است که به هر که از بندگان صالح خود بخواهد عنایت فرماید » .

دوران او پر از حوادث و مشکلات بود؛ قتل و غارت ، قحطی و گرانی همه جا رواج داشت ، و فرقه های باطل و روشهای گمراه کننده در جامعه راه می یافت ، به خصوص شهر اصفهان که در آن هنگام به بدترین محنتها و بلاها گرفتار بود ، با این حال در گوشه ها مردانی بزرگ - از جمله سید بزرگوار ما - به تکمیل ایمان پرداخته و با دلهای پر اطمینان به فراگیری علم و کوشش در عمل توجه نموده اند و حوادث روزگار در آنها تأثیری نگذاشته و مصائب و محنتها آنان را متزلزل نساخته است ، و از تلاش پی گیر دست برنداشته اند ، که اگر ایشان را با دیگران مقایسه کنیم ، خواهیم دید تفاوت ره از کجاست تا به کجا ، و آن هنگام است که با دیده إعجاب و عظمت به آنان خواهیم نگریست .

نسخه نویسی ها و تألیفات او

از جمله فعالیت های مؤلف که در کنار کارهای ارزنده علمی خود انجام داده ، نسخه برداشتن از روی کتاب های گرانمایی است که به مطالعه و درس آنها نیاز داشته است ، از جمله کتاب (نِصَابُ الصِّبْيَانِ) را به سال ۱۳۱۰ و کتاب (الْمُفَصَّلُ) زمخشری را به سال ۱۳۱۹ و کتاب (تَوْضِيحُ الْأَلْغَازِ) فاضل ایجی را در سال ۱۳۱۷ و (شَرْحُ الْكَافِيَةِ) خُبَيْصِي ، و (کتابی در نحو) را در سال ۱۳۱۷ استنساخ کرده است .

و اما مؤلفات او عبارت است از :

- تفسیر قرآن کریم ، عربی .

- تَذَكْرَةُ الطَّالِبِينَ فِي تَرْجَمَةِ آدَابِ الْمُتَعَلِّمِينَ؛ بیش از دویست بیت مثنوی است که بنا به درخواست میرزا احمد ادیب جواهری در سال ۱۳۱۹ آن را به نظم درآورده است (۵) .

- مِکْيَالُ الْمَكَارِمِ فِي فَوَائِدِ الدُّعَاءِ لِلْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَام؛ که همین کتاب است .

- أَبْوَابُ الْجَنَّاتِ فِي آدَابِ الْجُمُعَاتِ؛ فارسی است و آن را به سال ۱۳۲۶ در بیست و پنج سالگی تمام کرده است .

- بَسَاتِينُ الْجِنَانِ فِي الْمَعَانِي وَ الْبَيَانِ ، شرح عربی بر ارجوزه آقا محمد است ، و در ماه صفر سال ۱۳۱۹ تألیف آن را به پایان رسانیده است .

- آدَابُ صَلَاةِ اللَّيْلِ؛ عربی است و آن را به درخواست یکی از فضلا تألیف کرده است .

- وَظِيفَةُ الْأَنَامِ فِي زَمَنِ غَيْبَةِ الْأِمَامِ؛ فارسی است و در دو جزء و دو بار چاپ شده است .

- نُورُ الْأَبْصَارِ فِي فَضِيلَةِ الْأَنْتِظَارِ؛ فارسی است .

- كَنْزُ الْغَنَائِمِ فِي فَوَائِدِ الدُّعَاءِ لِلْقَائِمِ ، فارسی است [اخیراً این دو کتاب به نام راز نیایش منتظران چاپ شده است] .

- سِرَاجُ الْقُبُورِ ، در آداب نماز شب .

- تَوْضِيحُ الشُّوَاهِدِ ، در توضیح شواهد کتاب « جَامِعُ الشُّوَاهِدِ » .

- تَرْغِيبُ الطُّلَابِ ، در نحو .

- أُنَيْسُ الْمُتَأَدِّبِينَ ، در شرح هِدَايَةُ الطَّالِبِينَ .

- کتاب المَنابِرِ در مواعظ .

- دیوان شعر؛ تخلص او « تقی » است .

- مَحاسِنُ الْأَدیبِ فی دَقائِقِ الْأَعارِبِ ، در چهارم جمادی الآخره به سال ۱۳۱۹ تألیف آن پایان یافته است .

شعر او

سید بزرگوار ما رضی الله عنه در ساعتهای فراغت قصاید و ابیاتی می سروده و اشعار خود را به خاندان عصمت و به ویژه امام مهدی عجل الله فرجه اختصاص داده است . اشعار او در لابلای تألیفات و نوشته هایش پراکنده می باشد ، و تخلص او « تقی » و احیاناً « شرعی زاده » بوده است ، نمونه ای از اشعار او چنین است :

درباره حضرت حجة بن الحسن عجل الله فرجه :

ای وصل تو غایه المراد دل ما

وی ذکر تو زیب و زیور محفل ما

اندر دل ما لشکر غم منزل کرد

ز آن روز که دور گشتی از منزل ما

و نیز از سروده های او است :

یا رب فرجی که ما اسیریم

یا رب کرمی که ما فقیریم

مائیم لئیم و تو کریمی

ما غرق گناه و تو رحیمی

و در قصیده ای طولانی آورده است :

گر همی جوئی وصال یار را

کن برون از قلب خود اغیار را

چونکه آن یعقوب شیخ المرسلین

حبّ یوسف گشت در قلبش مکین

چونکه غیر آمد به دل دلدار رفت

شد مقام ظاهر و اسرار رفت

حق تعالی خواست بیدارش کند

فارغ از هر چیز جز یارش کند

مبتلایش کرد بر درد فراق

ماه روی یوسفش شد در محاق

و در معماً چنین گفته :

چیست آن هیئتی که جانش نیست

می زند نعره و زبانش نیست

گاه می گرید و ندارد چشم

گاه می خندد و دهانش نیست

و نیز درباره حضرت حجّت علیه السلام سروده است :

ز دوری رخت ای پادشاه حسن و جمال

رسیده جان به لب عاشقان تعال تعال

بذکر حسن تو کروبیان عالم قدس

يَسْبَحُونَ لَهُ بِالْعُدُوِّ وَالْأَصَالِ

امام مهدی هادی شهنشه دو جهان

سَمِيَّ خَتْمِ رُسُلٍ مَا حَيَّ رِسُومِ ضَلال

تعریف او در نوشته‌ها

تا آنجا که من اطلاع دارم، نخستین کسی که بیوگرافی او را نوشته، دوست ما، عالم فاضل کامل، مرحوم میرزا محمد علی معلّم حبیب آبادی است (۱۳۰۸-۱۳۹۶)، که در سه کتاب از تألیفات خود از او یاد کرده در کتاب خطّی خود «الامالی» ص ۱۲۹ گفته است.

از علمای بزرگ و سادات جلیل اصفهان بود. در مسجد مرقد مطهر سید اسماعیل نواده امام زین‌العابدین علیه السلام (۶) در جای پدرش مرحوم سید میرزا عبدالرزاق موسوی اقامه جماعت می‌کرد، و در جمع کردن اخبار و آثار وارده درباره حضرت مهدی علیه السلام بسیار اهتمام داشت. مادرش دختر مرحوم حاج میرزا حسین نایب‌الصدر بود، و دائیش حاج میرمحمد صادق مدرّس. اشعار متوسطی نیز درباره حضرت حجّت علیه السلام می‌سرود و تخلّش (تقی) بود، و خط خوبی داشت.

و نیز در کتاب «مقالات مبسوطه» نوشته است:

بر اساتید بزرگ اصفهان شاگردی کرد تا جایی که از علمای میرز و کسانی که اجتهادشان مسلم بود گردید. چند سال پیش از فوتش بین من و او رابطه دوستی برقرار شد، و مکرّر در خانه‌اش در محله «یزدآباد» - از محله‌های اصفهان - او را ملاقات کردم. سالها با قناعت و عفاف زندگی کرد، و چندین بار به مکه مکرمه و عراق برای حج و زیارت ائمه اطهار علیهم السلام به نیابت از بعضی مؤمنین سفر کرد؛ و در رجب سال ۱۳۴۸ مختصر چیزهایی که داشت فروخت و به عراق رفت، و پس از بازگشت به بیماری دچار شد که به زندگیش خاتمه داد.

و در کتاب «مکارم الآثار» ذیل وقایع سال ۱۳۰۱ گفته:

... سیدی نجیب و فقیهی ادیب بود، و از علمای برجسته اصفهان بود. خطّ ملیح و شعر خوبی داشت... مردم در نوشتن عریضه برای امام زمان علیه السلام و زیارت عاشورا به او معتقد بودند... بارها به خدمتش مشرف شدم و از او بسیار استفاده نمودم...

شیخ ما آیه‌الله علامه شیخ آقا بزرگ تهرانی نیز در کتاب «نقباء البشر»، ص ۲۵۸ نوشته است:

عالم فاضل و سخنور توانایی است... از علمای بزرگ بود که به وظایف شرعی و امامت جماعت و وعظ و غیر اینها اشتغال داشت.

همچنین مرحوم شیخ الادباء حاج میرزا حسن خان انصاری معروف به « شیخ جابری » در کتاب خود « تاریخ اصبهان » ج ۳ ، ص ۵۳ گفته است :

میرزا سید محمد تقی بن میرزا عبدالرزاق احمدآبادی از معاصرین ، و دارای تألیفاتی است . . . چندین سال با او دوستی داشتیم ، و همچون پدرش خوش خط بود ، و در جوانی درگذشت .

سید فاضل صالح ، حاج سید مصلح الدین نیز بیوگرافی مختصری از وی در « رجال اصبهان » آورده است ، مراجعه شود . همچنین زرکلی در « الأعلام » ج ۶ ص ۲۸۹ و کحاله در « معجم المؤلفین » ج ۹ ص ۱۳۱ و مشار در « مؤلفین کتب چاپی » ج ۲ ص ۲۸۲ شرح حال ایشان را آورده اند ، و کحاله مدفن وی را به اشتباه همدان ذکر کرده است .

این کتاب

مِکِیَالُ الْمَکَارِمِ فِي فَوَائِدِ الدُّعَاءِ لِلْقَائِمِ ، کتابی ارزنده ، ابتکاری ، و مهم است . مؤلف بسیاری از مطالب مربوط به عقیده مهدویّت و موضوع حضرت حجتّ علیه آلاف الصلّاة و السلام را تحت عنوان : « دعا برای آن حضرت و تضرّع به درگاه الهی برای حفظ وجود شریفش از ناملایمات و آفات » مورد بررسی قرار داده است .

مؤلف در سال ۱۳۳۰ به حجّ بیت الله الحرام سفر کرد؛ در مکه مکرمه وبای شدیدی پیش آمد و بسیاری از حجّاج و زائرین را از پای درآورد؛ پس با خداوند پیمان بست که اگر سالم به وطن بازگردد ، به تألیف این کتاب پردازد ، و چون به وطن مراجعت کرد عهد خود را وفا نمود ، و این صفحه‌های پر از تحقیقات علمی و تدقیقات لطیف و پرمحتوی که مورد نیاز طالبان علم است را تنظیم کرد .

مؤلف رضی الله عنه در مقدمه کتاب اشاره کرده که شدت شوق او به دیدار امام زمانش عجل الله فرجه او را بدانجا رساند که در خواب به زیارت و دیدار آن حضرت شرفیاب شد ، و به امر و دستور آن جناب اقدام به تألیف این کتاب کرد ، و حتی اسم آن را هم خود آن حضرت نهاد . و به حق باید گفت : این اثر آینه صاف خوش ذوقی و طبع روان مؤلف و اساتید گرامی او است ، و نیز نمونه‌ای از تحقیقات علمی صحیحی است که در آن زمان در حوزه علمیه اصفهان رواج داشته ، یعنی اوائل همین قرن که اواخر آن را می‌گذرانیم .

این کتاب مشتمل بر بحثهای مختلف و بسیار با اهمیت در زمینه‌های حدیث ، فقه ، کلام ، رجال و حتی فلسفه و ادبیات است که با اسلوب بدیع و سبک جالب و نتیجه‌گیریهای درستی توأم می‌باشد .

دلیل بر این معنی اشاره به تذکر مؤلف در ج ۲ ص ۳۵۹ به دو اشتباه از دو شخصیت برجسته علمی است؛ یکی در کتاب « غیبت » شیخ الطائفه طوسی است که آن را به غلط نسخه‌برداران نسبت داده ، و دیگری در مشیخه صدوق که در کتاب « مستدرک الوسائل » آمده است و پس از این تذکر گفته :

و امثال این امور که عالم را بر کاوش و جستجو وامی دارد، و موجب رسیدن به اموری می شود که از آن غفلت داشته است، پس ای برادران بر شما باد کوشش و جدیت که خداوند هیچ جوینده ای را نومید نمی سازد.

کتاب حاضر هشت بخش دارد به مقدار ابواب بهشت برین (جنه المأوی) ، و بار اول به همت فرزندان برومندش به سال (۱۳۶۹ ق) در اصفهان به زیور طبع آراسته شد (یک جلد در ۵۸۷ صفحه) و دیگر بار در دو جلد به طور جالب و ممتازی به چاپ می رسد (سال ۱۳۹۸ ق).

درگذشت او

در ماه رجب سال (۱۳۴۸ ق) برای زیارت به عراق رفت و چون بازگشت شب سه شنبه اواخر ماه شعبان همان سال بیمار شد، و در بستر افتاد تا اینکه ۲۵ ماه رمضان، دو ساعت و نیم بعد از مغرب رخت از جهان برکشید، و در قبرستان تخت فولاد کنار پدر شریفش به خاک سپرده شد.

مقدمه مؤلف

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يا مَنْ حارت في كبرياء هويته دقائق لطائف الأوهام، و انحسرت دون إدراك عظمته خطائف أبصار الأنام، يا مَنْ عنت الوجوه لهيبته و خضعت الرقاب لعظمته و وجلت القلوب من خيفته، رب أنت في الدارين رجائي، جل قدسك عن ثنائي، سبحانه لا أبلغ حمدك و لا احصى ثنائك، أنت كما أثبتت على نفسك و فوق ما يقول القائلون، أحمدك على تظافر نعمائك و تكاثر ألائك، و أصلى و أسلم على خاتم أنبيائك و أفضل أصفيائك محمد و آله المعصومين، حججك و أمنائك، و لا سيما المدخر للانتقام من أعدائك الذي بفرجه فرج أوليائك، و اللعنة الدائمة المضاعفة على أعدائهم أعدائك.

مهمترین و واجب ترین امور از نظر عقل و شرع عبارت است از: ادا کردن حق کسی که بر عهده تو حقی داشته، و نیز پاداش دادن به کسی که به تو احسانی نموده باشد؛ و بدون تردید کسی که از تمام مردم حقش بر گردن ما افزونتر است (۷)، و از همه بیشتر و

بهتر احسانش شامل حال ما می شود ، و نعمتها و منتها بر ما دارد ، و هم آن کسی که خداوند معرفتش را متمم دین ما و باور به او را مکمل یقین ما ، و انتظار فرجش را بهترین اعمال ما قرار داده است ، کسی است که دیدارش نهایت آرزوی ما است ، یعنی : صاحب زمان ، و پرچمدار عدل و احسان ، و پاک کننده آثار کفر و طغیان؛ که به متابعت و پیروی از او امر شده ایم ، و از بردن نامش (۸) نهی گشته ایم؛ دوازدهمین امام معصوم ، و آخرین اوصیا و جانشینان پسندیده پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم : الإمام القائم المنتظر الرضی بن الزکی الحسن العسکری؛ که خداوند فرجش را نزدیک فرماید و برنامه خروج و قیامش را آسان گرداند و در دنیا و آخرت بین ما و او جدایی میندازد .

از مؤلف :

بِنَفْسِي مَنْ مِنْ هِجْرِهِ أَنَا ضَائِلٌ

وَ مَنْ لِلْوَاءِ الْفَتْحِ وَ النَّصْرِ حَامِلٌ

بِنَفْسِي إِمَامًا قَائِمًا غَابَ شَخْصُهُ

وَ لَيْسَ لَهُ فِي الْعَالَمِينَ مِمَائِلٌ

بِنَفْسِي مَنْ يُحْيِي شَرِيعَةَ جَدِّهِ

وَ يَقْضِي بِحُكْمٍ لَمْ يَرْمَهُ الْآوَائِلُ

وَ يَجْتَثُّ أَصْلَ الظَّالِمِينَ وَ فَرَعَهُمْ

وَ يُحْيِي بِهِ رَسْمَ الْعُلَى وَ الْفَضَائِلُ

فَيَا رَبَّ عَجَلْ فِي ظُهُورِ إِمَامِنَا

وَ هَذَا دَعَاءٌ لِلْبَرِّيَّةِ شَامِلٌ

جان به قربان کسی کز هجر او آواره ام

او بود خورشید و من در عشق او پروانه ام

در کفش باشد ز سوی حق لوی فتح و نصر

غایب از انظار خلق است آن در یکدانه ام

دین جدش را کند احیا و باطل را فنا

حکم داوودی کند آن صاحب دورانهام

اصل و فرع ظالمان را جمله می سازد تباه

جان فدای آنکه من در عشق او دیوانهام

بار الهی در ظهور حضرتش تعجیل کن

کفر و طغیان و فساد ظالمان تعطیل کن

چون ما نمی توانیم حقوق آن حضرت را ادا نماییم ، و شکر وجود و فیوضاتش را آن طور که شایسته است به جای آوریم ، بر ما واجب است آن مقدار از ادای حقوق آن حضرت را که از دستمان ساخته است انجام دهیم که : اگر اصل تکلیف دشوار و مشقت بار باشد در صورتی که مقداری از آن میسر و آسان است ، همان مقدار را باید انجام داد (۹) .

بهترین امور در زمان غیبت آن حضرت : انتظار فرج آن بزرگوار و دعا کردن برای تعجیل فرج او ، و اهتمام به آنچه مایه خشنودی آن جناب و مقرب شدن در آستان او است .

در باب هشتم کتاب « ابواب الجنات فی آداب الجمعات » هشتاد و چند فایده از فواید دنیوی و اخروی دعا کردن برای فرج آن حضرت - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ - را ذکر کرده ام .

سبب تألیف کتاب

سپس به فکر افتادم کتاب جداگانه ای در این باره بنگارم که آن فواید را در برگیرد ، و به سبک جالبی آن را به رشته تحریر درآورم ، ولی حوادث زمان و رویدادهای دوران و ناراحتیهای پی در پی ، مانع از انجام این کار می شد ، تا اینکه کسی را در خواب دیدم که با قلم و سخن نتوان او را توصیف نمود ، یعنی مولی و حبیب دل شکسته ام و امامی که در انتظارش هستیم . او را در خواب دیدم که با بیانی روح انگیز چنین فرمود :

این کتاب را بنویس و عربی هم بنویس و نام او را بگذار : مِکِیَالُ الْمَکَارِمِ فِي فَوَائِدِ الدُّعَاءِ لِلْقَائِمِ .

همچون تشنه ای از خواب بیدار و در پی اطاعت امرش شدم ، ولی توفیق یاریم نکرد ، تا اینکه در سال گذشته (۱۳۳۰ ه . ق) به مکه معظمه سفر کردم ، و چون آنجا را وبا گرفت با خداوند عزوجل عهد بستم که هرگاه مرا از مهلکه ها نجات دهد ، و بازگشتم را به سوی وطن آسان گرداند ، تألیف این کتاب را شروع نمایم .

پس خداوند بر من مَنّت نهاد ، و مرا به سلامت به وطن بازگرداند ، همچنان که همیشه مواهب و الطافش شامل حال من بوده است ، پس به تألیف اقدام نمودم تا به عهدی که با خداوند بسته بودم عمل کرده باشم؛ خداوند متعال می فرماید : « وَ أَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ » ؛ (۱۰) و به پیمان خداوندی هرگاه که پیمان می بندید ، وفا کنید .

و نیز فرماید : « أَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئَلًا » ؛ (۱۱) به عهد و پیمان وفا کنید که از پیمان [در قیامت] پرسش می شود .

اینک کتابی برگیر که « همچون بهشتی بالا بلند و عالی مرتبه است و ثمراتش در دسترس و نزدیک به فهم؛ هیچ سخن بیهوده‌ای از آن نشوی؛ در آن چشمه‌ها (ی علم و معرفت) جاری است؛ هشت باب (بخش) دارد ، تا مایه تذکری برای شما قرارش دهیم ، و البته گوش شنوای هوشمندان آن را خواهد شنید . »

و خاتمه‌ای برای این کتاب قرار می دهیم که « نه دردسری در آن یابند و نه مستی » ، « مَهْرش مشک است ، و برای چنین نعمت و شادمانی باید که عاقلان بر یکدیگر پیشی گیرند » ، « و برای چنین اثری باید که عاملان کار کنند » (۱۲) .

بخش اول

شناختن امام زمان (عج)

وجوب شناخت

شناختن امام زمان صلوات‌الله علیه واجب است

ایمان بدون شناخت امام زمان تحقق نمی‌پذیرد؛ بر این مطلب هم دلیلی عقلی هست و هم دلیل نقلی .

علتها و فلسفه‌هایی که برای ضرورت و لزوم وجود پیامبر گفته‌اند ، همان علتها برای ضرورت وجود جانشین و وصی پیغمبر نیز صادق است ، که پس از وفات آن حضرت لازم است بوده باشد تا مردم به جانشین پیغمبر در شئون مختلف زندگی خود مراجعه کنند ، همانگونه که به پیغمبر مراجعه می‌کردند ، پس بر خداوند متعال واجب است که او را نصب فرماید ، و بر مردم نیز واجب است آن امام را بشناسند ، زیرا که پیروی کردن بدون معرفت و شناخت امکان ندارد .

اگر کسی اشکال کند که : علت برانگیختن پیغمبر با این مورد فرق می‌کند ، زیرا که مردم در امور معاش و شئون زندگی مادی و جنبه‌های اخروی و امور مربوط به معاد ، به پیغمبر نیازمندند تا از جانب خداوند قانونی برای آنان بیاورد و مطابق آن عمل نمایند ، و چون پیغمبر آنچه مورد نیاز مردم است را برای آنان آورد و قواعد و احکامی برایشان بیان فرمود و مردم آنها را شناختند و عمل کردند دیگر نیاز برطرف می‌شود ، و برای بیان و آموزش قواعد و احکام دین وجود علماء و کتابهای مربوطه بسنده است ، پس وجود وصی و جانشین پیغمبر لازم نیست! .

در جواب می‌گوییم : این اشکال به چند جهت نادرست است :

اول

پیغمبر قواعد را به طور کلی بیان فرموده و دستورات دین را به مقدار مورد نیاز عموم در آن زمان تشریح کرده است ، و این مطلب برای کسانی که به احادیث پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مراجعه کنند واضح است ، بنابراین احتیاج مردم با آن مقدار از بیان برطرف نشده بلکه پاره‌ای از مسائل حتی بر علما و دانشمندان بزرگ پوشیده می‌ماند - تا چه رسد به دیگران - پس افراد بشر از وجود امام و پیشوای معصوم ناگزیر هستند تا به او مراجعه کنند ، و مطالب مورد نیاز خویش را از او بیاموزند .

البته تردیدی نیست که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم تمام احکام و علوم را به وصی خود سپرده که پس از آن حضرت رهبری مردم را - از طرف خداوند - به عهده داشته است ، و هر امامی به امام بعد از خودش سپرده تا اینکه نوبت به امام زمان ما - عجل الله تعالی فرجه - رسیده است .

باری ، امامان احکامی الهی را که از پیغمبر گرفته‌اند برای مردم بیان می‌کنند و آنان را با مبانی و مفاهیم دین مقدس آشنا می‌سازند .

همچنین تردیدی نیست که آن بیانگر احکام دین ، اگر معصوم نباشد ، مردم به گفته‌های او اطمینان و اعتماد نخواهند کرد و هدف از برگزیدن او تحقق نخواهد یافت .

دوم

افراد انسان به خاطر وضع طبیعی که دارند و با توجه به هواها و خواسته‌های نفسانیشان ، در نزاع و کشمکش و اختلاف واقع می‌شوند ، این معنی را با وجدان احساس نموده و با چشم می‌بینیم ، لذا مقتضای لطف خداوند است که برای از میان رفتن هرگونه نزاع و اختلاف ، شخصی را تعیین نماید که حقایق و واقعیتهای را کاملاً بداند ، تا در هر زمان مردم به چنین شخصی رجوع کنند و در نزاعها و

مرافعه‌ها از او کمک بگیرند، و در نتیجه حقّ به حقدار برسد، و عدالت الهی در میان مردم گسترش یابد. و آن شخص که خداوند او را برای رفع اختلاف و نزاع برگزیده، همان «امام» است که مردم وظیفه دارند از او پیروی کنند و در شئون مختلف خود به او مراجعه و بر او اعتماد نمایند.

اگر اشکال کنید که: امامان ما علیهم السلام در زمان حضورشان جز بر مبنای قواعد ظاهری حکم نمی‌کردند، و به عبارت دیگر: آنان روی قواعدی که علما در زمان غیبتشان حکم می‌کنند حکم می‌کردند، پس چگونه ادعا می‌شود که مقتضای لطف الهی تعیین و نصب امام است تا بر مبنای حقّ و واقعیتهای حکم کند؟.

می‌گوییم: این روش به خاطر مانعی بود که از ناحیه مردم وجود داشت، چنانکه مانع ظهور امام نیز از طرف مردم است، پس در این صورت هیچ‌گونه اعتراضی بر آنان وارد نیست، و به هیچ وجه نباید خیال کرد که این امر با لطف الهی متناقض است. دلیل بر این مدعی روایاتی است که از خود ایشان وارد شده و تصریح می‌کند که چنانچه ریاست و خلافت به طور کامل به آنان واگذار می‌شد و در تصرفات، دستشان باز می‌بود به حکم آل داوود حکم می‌کردند و احکام واقعی را برای مردم آشکار می‌ساختند. از جمله روایتی است که در اصول کافی (۱۳) از ابوعبیده حدّاء؛ آمده است: که حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام فرمود: ای ابوعبیده هرگاه قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم بپاخیزد به حکم داوود و سلیمان علیهما السلام حکم می‌کند و از بینه و شاهد نخواهد پرسید.

و در همان کتاب در (۱۴) خبر صحیح از ابان منقول است که گفت از حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: دنیا تمام نخواهد شد تا اینکه مردی از تبار من ظهور نماید که به حکم آل داوود حکومت کند و از بینه و شاهد نپرسد؛ به هر موجودی حقّش را می‌دهد.

و نیز در همان کتاب (۱۵) به سندی صحیح از عمّار ساباطی آمده است که گفت: به حضرت امام صادق علیه السلام عرضه داشتم اگر حکومت به دست شما رسد چگونه حکم خواهید کرد؟ فرمود: به حکم الهی و به حکم داوود، پس هرگاه بر ما قضیه‌ای پیش بیاید که حکم آن نزد ما حاضر نباشد، روح القدس آن را به ما القاء خواهد کرد.

و نیز به سند خود از جعید همدانی از حضرت علی بن الحسین علیهما السلام روایت کرده است که گفت: از آن حضرت پرسیدم روی چه مبنایی حکم می‌فرمایید؟ فرمود به حکم آل داوود، و اگر کاری بر ما دشوار گردد، روح القدس برابمان خواهد آورد (۱۶).

می‌گوییم: در بخش چهارم همین کتاب، حرف «ح» مطالبی در این زمینه خواهد آمد؛ ان شاء الله تعالی.

سوم

اگر فرض کنیم تمام علما و دانشمندان به تمام احکام عمل کنند باز هم وجود ایشان ما را از وجود امام بی‌نیاز نمی‌سازد، زیرا که آنان از سهو و اشتباه معصوم نیستند، پس در هر زمان ناگزیر از وجود شخص معصومی که از خطا و اشتباه محفوظ باشد هستیم، تا مرجع و پناه مردم بوده، حقایق احکام را برایشان بیان فرماید، و آن شخص معصوم هیچ کس جز امام نیست.

در اینجا اگر کسی بگوید: نبودن امام با بودنش در حالی که از دیدگان مردم پنهان و غایب باشد چه فرق می‌کند؟ می‌گوییم اولاً: نظر به اینکه مانع ظهور و آشکار بودن آن حضرت، ناشی از خود مردم است، این مطلب منافاتی با لطف خداوند ندارد، و دلیل

نمی شود بر اینکه احتیاجی به وجود آن حضرت نیست ، بلکه بر مردم واجب است که موانع ظهور را برطرف سازند تا از نور مقدّسش بهرمنند شوند و از انواع علوم و معارفش استفاده کنند .

ثانیاً : غیبت آن حضرت در همه زمانها و از همه انسانهای مؤمن نیست ، بلکه برای بسیاری از بزرگان مؤمنین اتفاق افتاده است که به خدمت حضرتش شرفیاب شده و به محضر مقدّسش راه یافته اند . جریانات آنان در کتابهای علمای بزرگوار ما ضبط است ، و بیان آنها فعلاً از بحث ما خارج است ، و حکایات به خاطر اینکه به طور متواتر نقل شده برای ما موجب یقین است .

ثالثاً : منافع وجود مبارک آن حضرت منحصر در بیان علوم نیست ، بلکه همه آنچه از مبدأ و سرچشمه فیض الهی به مخلوقات می رسد ، از برکات وجود او می باشد ، که در بخش سوم کتاب این موضوع را بیان خواهیم کرد؛ اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى .

۲ - دلیل نقلی

روایات بسیاری که در حدّ تواتر است در این باره وارد شده که ما به خاطر رعایت اختصار به ذکر قسمتی از آنها که ثقه الاسلام محمد بن یعقوب کلینی در کتاب کافی آورده است ، اکتفا می کنیم :

۱ - خبر صحیح از معاویه بن عمّار روایت است که : حضرت صادق علیه السلام درباره آیه مبارکه « وَ لِلّٰهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوهُ بِهَا » (۱۷) ؛ و برای خداوند نیکوترین نامها است ، پس او را با آنها بخوانید .

فرمود : به خدا قسم ما آن اسماء حسنی (نیکوترین نامها) هستیم که خداوند هیچ عملی را از بندگان نمی پذیرد ، مگر با شناخت و معرفت ما (۱۸) .

می گویم : شاید تعبیر از امامان به « اسماء » به خاطر این باشد که آنان دلیل و راهنمای مردم به سوی خداوند هستند و نشانه های قدرت و جبروت الهی می باشند ، همانطور که اسم نشانه ای است برای صاحب آن که بر او دلالت می کند؛ خدا داناست .

۲ - خبر صحیح از عبدصالح حضرت موسی بن جعفر علیه السلام آمده است که فرمود : حجتّ خداوند بر خلقش تمام نمی گردد مگر به وسیله امامی که شناخته شود (۱۹) .

می گویم : اشاره حضرت به وجوب برپا کردن دلیل و حجتّ بر خداوند متعال است ، و شناخت خداوند ممکن نیست مگر به وجود امام علیه السلام ، پس شناخت امام بر مردم واجب است و تعیین او بر خداوند لازم .

۳ - خبر صحیح خطبه ای از حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام روایت شده است که در آن ، حال و صفات ائمه علیهم السلام را یاد می کند . در آن خطبه چنین آمده است : به راستی که خداوند عزّ و جلّ به وسیله امامان بر حقّ از خاندان پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم از دین خویش پرده برداری کرده و به وجود آنان راه و روش خود را آشکار ساخته ، و از درون چشمه دانش خویش به

وسیله ایشان عطا فرموده است. از اَمّت محمد صلی الله علیه وآله وسلم، هر که مقام ولایت امامش را درک کند، مزه شیرین ایمان را خواهد چشید، و برتری زیباییهای اسلام را خواهد دانست؛ لَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى نَصَبَ الْإِمَامَ عِلْمًا لِيَخْلُقَهُ وَجَعَلَهُ حُجَّةً عَلَى أَهْلِ مَوَادِّهِ وَعَالَمِهِ؛ زیرا خداوند تبارک و تعالی امام را نشانه‌ای برای رهایی خلق خود قرار داده و او را بر اهل طبیعت و جهان خویش حجت ساخته، تاج وقار بر سر او نهاده است، چنانکه نور جبروت، او را فرا گرفته، با ارتباطی غیبی تا آسمان پیوسته، و فیوض الهی از او قطع نگشته است، و آنچه پیش اوست جز به وسائل کامله او درک نشود، خداوند جز به معرفت امام اعمال بندگان را نمی‌پذیرد. هر چه از امور مشتبه و مشکل و سنن پیچیده و نامعلوم و فتنه‌های غلطانداز بر امام عرضه شود، کاملاً بر آنها آگاه و داناست، خداوند تبارک و تعالی برای همیشه امامان را از فرزندان حسین علیه السلام به خاطر هدایت خلق اختیار می‌کند و از نسل هر امام به منظور به عهده گرفتن منصب راهبری و امامت یکی را برمی‌گزیند. آنان را پاک و معصوم ساخته و برای خلق خویش تعیین نموده و مورد پسند و رضای خویش قرار داده است. هرگاه یکی از امامان وفات یابد، امام دیگری از نسل وی بر خلق بگمارد؛ تا راهنمایی نشانگر راه راست آشکار، و نوربخش و هدایتگری درخشان، و حجتی آگاه بوده باشد. این امامان از طرف خداوند به پیشوایی مردم نصب شده‌اند (آنان را) به حق هدایت نموده، بدین سان عدالت را اجرا کنند. حجت‌های الهی، راعیان و داعیان مردم به سوی اویند، که با راهنماییهای آنان بندگان خدا دینداری کنند، و سرزمینها به نورشان آباد گردد و از برکت آنان ثروتها و ذخائر کهن فزونی گیرد. پروردگار آنان را مایه حیات و زندگی مردم ساخته و به وسیله ایشان تاریکیها را روشن نموده، و آنان را کلیدهای سخن و ستونهای اسلام قرار داده است، و بدین ترتیب تقدیر حتمی الهی در مورد ایشان جاری شده است.

پس امام همان شخصی است که خداوند او را پسندیده و برگزیده و رهبری مردم را به او تفویض نموده و محرم اسرار غیبی و امید بندگان خویش قرار داده است، که به فرمان او قیام نماید. باری پروردگار او را بدین امور برگزیده و در عالم ذر او را زیر نظر خود ساخته و پرداخته، و برای همین امور پرورش داده است. پیش از آفرینش موجودات، نور امام را همچون سایه‌ای در سمت راست عرش آفرید، و در علم غیب خویش حکمتش را به او عنایت فرمود، او را به علم خود برگزید، و به خاطر پاکیش انتخاب کرد.

امام یادگار است از آدم و بهترین فرزند است از نوح، برگزیده خاندان ابراهیم و سلاله اسماعیل و زبده از عترت محمد صلی الله علیه وآله وسلم، که همیشه در رعایت و عنایت مخصوص خداست؛ او را حفظ می‌کند و به حمایت خود نگه می‌دارد؛ دامهای شیطان و لشکریانش را از او دور می‌سازد، و حوادث شب هنگام و افسون جادوگران فاسق را از او دفع می‌نماید؛ بدیها را از او برگردانده تا از بلاها دور و از آفتها محفوظ بماند، و از لغزشها معصوم و از هرگونه زشتکاری و هرزگی مصون باشد.

امام در آغاز کارش به خویشتن‌داری و نیکوکاری مشهور است، و در انتهای امر به عفاف و علم و فضل موصوف. امر امامت پدرش به او می‌رسد ولی در زمان حیات پدر دم نمی‌زند. هنگامی که دوران امامت و حیات پدرش سپری گشت و مقدرات الهی در حقیق تحقق یافت و اراده خداوند او را به سر منزل محبت خود برد، یعنی عمر پدر پایان یافت، امر خداوند پس از او به وی می‌رسد، و خداوند دین خود را به او می‌سپرد و وی را بر بندگان حجت، و در جهان، قیّم و سرپرست، و به روح خود تأیید و از علم خود برخوردار و به حق گویی آگاهش می‌نماید؛ راز خود را به وی می‌سپرد و برای امر بزرگش بیامی‌دارد و از فضیلت علمش او را مطلع می‌سازد؛ رهبر خلق و حجت مطلق اهل عالمش می‌گرداند و روشنایی اهل دین و ولی بندگان قرار می‌دهد و برای امامت خلق، او را می‌پسندد و سرّ خویش بدو می‌سپرد و وی را حافظ علم خود می‌نماید و حکمتش را در او نهاده، زمامداری اهل دینش را از او می‌خواهد، و برای امر بزرگش او را مخصوص می‌گرداند و روشهای دین و فرائض و حدود خود را به وجود او احیا می‌نماید. امام هم با نور درخشنده و درمانهای سودمند، هنگام حیرت‌های نادانان که به دام اهل جدل گرفتار آمده‌اند، به عدل اقدام و قیام کرده و با بیان روشن و راهنماییهای واضح از هر سوی مردم را ارشاد می‌فرماید، و در همان خطمشی که پدران راستگوی درستکارش رفته‌اند

می رود. پس هر که حقّ چنین عالمی را نادیده بگیرد، بدبخت و شقاوتمند و هر که او را انکار نماید، گمراه است، و کسی علیه او کارشکنی نکند مگر اینکه بر خداوند جلّ و علا جرأت و جسارت کرده باشد (۲۰).

یکی از شرح کنندگان گوید: عالم - یعنی مخلوق - در عبارت: « وَ جَعَلَهُ حُجَّةً عَلَى مَوَادِّهِ وَ عَالَمِهِ . . . » عطف است بر اهل یا بر مواد، و شاید منظور از این کلمه عقلها باشد زیرا که مواد معرفت همان عقل است و این دو اضافه یعنی مواد و عالم به ضمیر خداوند تعالی به تقدیر لام ملکیت و اختصاص است، یعنی خداوند امام را حجتّ قرار داد بر اهل عقول و غیر اهل عقول، زیرا که امام علیه السلام بر همه مخلوقات حجتّ است و هر چیزی باید که در تسبیح و تقدیس و عبادت و نحوه خضوعش به امام مراجعه کند.

احتمال دیگری نیز هست که منظور از موادّ عالم زمانیات و جسمانیات باشد و منظور از عالم، عالم مجردات و روحانیات. اما احتمال اینکه مراد از اهل موادّ اهل محبتّ باشد بعید است چنانکه عطف را تفسیر و بیان مطلب قبل پنداریم.

می گویم: قول صحیح آن است که مجردی غیر خداوند متعال نیست، و سخن فوق در این باره - که مجردی غیر خداوند فرض شود - دلیل محکمی ندارد، بلکه دلیل بر خلاف آن هست که در جای خود ثابت شده است و اینجا جای گستردن بحث نیست، و اما عطف را تفسیر و بیان مطلب قبل دانستن بعید نیست هر چند که قاعده این است که با عطف معنی دیگری ذکر شود.

۴ - به سندی همچون صحیح از حضرت باقر یا حضرت صادق علیهما السلام روایت است که فرمود: بنده خدا مؤمن نخواهد بود مگر اینکه خدا و رسول و همه امامان را بشناسد و نیز امام زمانش را بشناسد و در تمام امور خود به او مراجعه کند و تسلیم امر وی باشد. سپس فرمود: چگونه می شود که آخرین امام را بشناسد در صورتی که اولین امام را نشناخته باشد (۲۱)؟.

۵ - به سند صحیح از زراره روایت است که گفت به حضرت امام باقر علیه السلام گفتم: مرا از شناخت امام از شما خاندان آگاه ساز، آیا شناخت او بر همه مردم واجب است؟ فرمود: خداوند عزّ و جلّ حضرت محمد صلی الله علیه و آله وسلم را بر همه مردم جهان به عنوان رسول و حجتّ الهی بر همه خلایق در زمین برانگیخت پس هر آنکه به خداوند و حضرت محمد صلی الله علیه و آله وسلم رسول خدا ایمان آورد و از او پیروی نمود و رسالتش را تصدیق کرد، واجب است بر او که امام از ما را بشناسد، و هر آنکه ایمان به خدا و رسول او نیاورده، و از وی تبعیت نکرده، و او را تصدیق ننموده، و حقّ خدا و رسول او را شناخته، چگونه بر او واجب باشد شناخت امام در حالی که هنوز ایمان به خدا و رسول او نیاورده و حقّ آنها را نشناخته است (۲۲)؟.

می گویم: منظور این است که وجوب معرفت و شناخت خدا و رسول از نظر رتبه مقدم است بر وجوب شناخت امام نه اینکه نفی وجوب امام شده باشد از کسی که خدا و رسول را نمی شناسد، به عبارت دیگر بر هر کس در مرحله اول لازم و واجب است خدا و رسول را بشناسد و در مرحله دوم نسبت به امام و پیشوایی که خداوند برای او تعیین فرموده شناخت و معرفت پیدا کند.

۶ - در خبر صحیح از محمد بن مسلم روایت است که گفت شنیدم حضرت باقر علیه السلام می فرمود: هر که دینداری خدا کند در حالی که خود را در آن به رنج اندازد ولی امام منصوب از طرف خدا برای او نباشد، تلاش او پذیرفته نیست و گمراه و سرگردان است و خداوند کردار او را بدمی شمارد، او به مانند گوسفندی است که از چوپان و گله خود گم شده و شب و روز می جهد و می دود، و می رود و می آید و شب گله غریبی ببیند و بدان دل نهد و فریب آن بخورد و با آن در آغوش شب را بگذراند، و هنگامی که چوپان گله خود را براند، آن چوپان و گله را نشناسد و سرگردان بجهد و چوپان و گله خود را بطلبد، و گله ای با چوپانش ببیند و بدان دل نهد و فریفته گردد، و چوپان بر آن بانگ زند که: به چوپان و گله خودت پیوند، زیرا تو گم گشته و سرگردانی و از چوپان و گله ات بر کناری و آن گوسفند گم شده هراسان و سرگردان و تنها بجهد و چوپانی ندارد که او را به چراگاه خودش رهبری کند و یا برگرداند.

در همین اثنا که حیران است بناگاه گرگ از گم شدنش فرصت جویی کند و او را بخورد ، و اللَّهُ يَا مُحَمَّدٌ مَنْ أَصْبَحَ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ لَا إِمَامَ لَهُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ طَاهِرٍ [ظاهر] عَادِلٍ أَصْبَحَ ضَالًّا تَائِهًا . . . ؛ به خدا قسم ای محمد؛ حال کسی که در این امت به دامان امامی که طاهر [یا ظاهر] منصوب از طرف خداوند بوده باشد دست نزند گم شده و سرگردان است و اگر بر این حال بمیرد در کفر یا نفاق مرده است ، ای محمد بدان که رهبران ستم و پیروانشان ، از دین خدا برکنارند ، راستی که گمراهند و گمراه کننده و همه کارهایشان مانند خاکستری است در برابر گردباد روز طوفانی ، به هیچ وجه بر آنچه کسب کرده اند دسترسی ندارند ، این است همان گمراهی دور (۲۳) .

می گویم : اینکه می فرماید : « مَنْ أَصْبَحَ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ لَا إِمَامَ لَهُ مِنَ اللَّهِ طَاهِرٍ [ظاهر] عَادِلٍ . . . » ؛ اگر در متن حدیث طاهر باشد ، منظور عصمت امام است ، یعنی هر که دست به دامن امام معصومی نزند . . . و اگر ظاهر باشد ، یعنی وجود امامی که آشکار است برای مردم با دلایل واضح و نشانه های روشن ، هر چند که امام از نظرهای کوتاه بین غایب باشد (۲۴) .

۷ - و به سندی که مانند صحیح یا بنا به بعضی وجوه صحیح است از حضرت باقر علیه السلام روایت است که فرمود : البته کسی خدای را می شناسد و عبادت می کند ، که خداوند را و امام خود را که از خاندان ما است بشناسد ، و هر آنکه خدای عزَّ و جل را شناخته و امام از خاندان ما را شناخته باشد ، غیر خدا را شناخته و عبادت کرده است ، به خدا سوگند گمراهی همین است .

۸ - و در خبر صحیح از حضرت باقر علیه السلام آمده است که فرمود : قلَّه و بلندی امر و کلید آن و راه اشیا و رضایت پروردگار اطاعت از امام است بعد از معرفت و شناخت او که خداوند عزَّ و جل می فرماید : « مَنْ يُطِيعَ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَ مَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا . . . » (۲۵) ؛ هر آنکه از فرستاده حق پیروی می کند به راستی که خدای را اطاعت کرده است ، و هر که سر باز زند پس تو مسؤول او نیستی .

و اگر شخصی شبها به عبادت برخیزد و روزهایش را روزه بدارد و تمام مالش را صدقه دهد و همه سالهای عمرش حج خانه کعبه را انجام دهد اما ولایت ولی خدا را شناسد تا از او پیروی کند و تمام اعمالش با راهنمایی او انجام پذیرد ، حق ثواب نزد خداوند برای او نیست و او از اهل ایمان نمی باشد (۲۶) .

۹ - و در خبر صحیح از عیسی بن السری ابوالیسع روایت شده است که گفت به حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام گفتم : پایه های اسلام را که هیچ کس نمی تواند در شناختن آنها تقصیر کند و اگر در آنها اخلال نماید دینش فاسد خواهد بود و اعمالش در درگاه الهی پذیرفته نیست و هر که آنها را بشناسد و به آنها عمل کند دینش مورد پسند پروردگار بوده و به خاطر ندانستن امور دیگر در فشار واقع نخواهد شد برای من بیان فرمایید ؟

فرمود : شهادت لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ و ایمان به اینکه مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرستاده و رسول خدا است و اقرار به آنچه آن حضرت از جانب خدا آورده ، و حق زکات که در اموال هست ، و ولایتی که خداوند امر فرمود - ولایت آل محمد علیهم السلام - می باشد .

راوی پرسید : هَلْ فِي الْوِلَايَةِ شَيْءٌ دُونَ شَيْءٍ فَضَّلُ يُعْرَفُ لِمَنْ أَخَذَ بِهِ ؟ ؛ آیا در ولایت چیزی کمتر از چیز دیگر هست (مرتبه های مختلف هست) که اقل مراتب آن فهمیده شود ؟ فرمود : آری خداوند متعال می فرماید : « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ » (۲۷) ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید ، خدا و رسول و اولیای امر خودتان را اطاعت کنید .

و پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرموده: مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً؛ هر که در حالی بمیرد که امام زمانش را نشناخته باشد، به مرگ جاهلیت مرده است.

و این امام پیامبر بود و علی بود ولی دیگران گفتند معاویه است، سپس حسن بود و بعد از او حسین و دیگران گفتند یزید بن معاویه!! نه! نه! اینها برابر نبودند. آنگاه ساکت شد و بعد فرمود آیا برایت نیفزایم؟ حَكَمُ الْأَعْوَرِ یکی از حضار عرضه داشت: چرا فدایت گردم. فرمود: سپس علی بن الحسین علیه السلام بود، سپس ابوجعفر محمد بن علی علیه السلام و شیعیان پیش از زمان امامت حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام مناسک حج خود را نمی دانستند تا اینکه آن حضرت درب علم را بر آنان گشود، و مناسک حج و حلال و حرام را بیان فرمود تا اینکه مردم نیازشان به اهل بیت علیهم السلام شد بعد از آنکه به دیگران نیازمند بودند و بدین ترتیب خواهد گذشت، و زمین جز با امام نخواهد بود، و هر کس بمیرد در حالی که امام خود را نشناخته باشد مانند آن است که در دوران جاهلیت مرده باشد، و نیازمندترین وقت برای تو نسبت به آنچه بر آن هستی، هنگامی است که روح به اینجا برسد - به گلوی اشاره کرد - و دنیا از تو جدا شود، خواهی گفت من بر وضع خوبی بودم و مذهب نیکی داشتم (۲۸).

می گویم: اینکه راوی پرسید (آیا در ولایت چیزی کمتر از چیزی هست) دو احتمال دارد:

الف) آیا حد معینی برای ولایت وجود دارد که کمتر از آن حد جایز نباشد که سائل آن را اخذ کند؟ که امام علیه السلام با ذکر دو امر او را پاسخ گفت: اول معرفت امام و دوم اطاعت از او، و استدلال نمود به آیه کریمه اطاعت و به روایت پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم درباره معرفت امام علیه السلام، و این وجه را حدیث صحیحی که گذشت تأیید می کند.

ب) اینکه منظور؛ بیان دلیل از قرآن یا سنت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم است که بر وجوب ولایت آل محمد علیهم الصلاة و السلام دلالت کند تا بر مخالفین حجت باشد، چون که وقتی حضرت فرمود ولایتی که خداوند به آن امر فرموده ولایت آل محمد علیهم السلام است. راوی سؤال کرد: آیا در این باره چیزی هست یعنی دلیلی که معتبر باشد نزد مخالفین که نتوانند آن را رد یا انکار کنند؟ پس آن حضرت دو دلیل ذکر کرد یکی از قرآن مجید و دیگری از سنت که آنها را مخالفین نمی توانند رد کنند.

توضیح: دلالت آیه و حدیثی که امام علیه السلام استدلال فرمود اینکه: هر کس کمترین بینشی داشته باشد، اگر عقلش را قاضی قرار دهد اعتراف خواهد کرد که خداوند متعال به بندگان مؤمن خود امر نمی کند از یک نفر فاسق فاجر معصیتکار ستمگر پیروی نمایند، بلکه آنها را امر می کند که از یک انسان عالم و زاهد و معصوم پیروی نمایند همچنین پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم حکم نمی کند که هر کس بمیرد در حالی که یک انسان متجاهر به انواع گناه و معصیت مثل معاویه و یزید و امثال اینها را نشناخته باشد به مردن جاهلیت مرده است بلکه واجب است به کسی رجوع شود که جز به وسیله او احکام را نتوان شناخت. و مؤید این احتمال آخر حدیث است که فرمود: «وَقَالَ الْأَخْرُونُ يَزِيدُ بْنُ مَعَاوِيَةَ وَ حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ وَ لَا سَوَاءَ وَ لَا سَوَاءَ».

روایت صحیح محمد بن مسلم که قبلاً گذشت نیز مؤید این معناست.

۱۰ - در حدیث صحیح از حارث بن المغیره آمده که گفت: به حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام گفتم: آیا پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم فرموده است: «مَنْ مَاتَ وَ لَا يَعْرِفُ إِمَامَهُ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»؟ فرمود: آری، عرضه داشتم: این کدام جاهلیت است آیا جاهلیت مطلق یا جاهلیت کسی که امامش را نشناخته؟ فرمود: جاهلیت کفر و نفاق و ضلال (۲۹).

می گویم: احادیث وارده در این باب بسیار زیاد است.

۱۱ - و در کمال الدین آمده که : امام ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام فرمود : هر که در چهار چیز شک کند به همه اموری که خداوند تبارک و تعالی نازل فرموده کافر است یکی از آنها معرفت امام در هر زمان به شخص و صفتش می باشد (۳۰) .

۱۲ - همچنین در آن کتاب از امام صادق از پدران بزرگوارش آمده که رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : هر کس قائم از فرزندان مرا در زمان غیبتش منکر شود به مرگ جاهلیت مرده است (۳۱) .

۱۳ - و در همان کتاب از حضرت صادق علیه السلام از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت است که فرمود : هر کس منکر قائم از فرزندانم شود مرا منکر شده است (۳۲) .

۱۴ - و در غیبت نعمانی به سند خود از حضرت صادق علیه السلام آورده که آن حضرت فرموده : هر کس شبی را به صبح آورد در حالی که امام زمانش را نشناسد به مردن جاهلیت می میرد (۳۳) .

و اخبار بسیار دیگر که از ائمه اطهار علیهم السلام روایت شده است .

و اما منظور از معرفت و شناخت چیست ؟ در اول باب هشتم خواهد آمد که آنچه واجب است در معرفت؛ دو امر است ، یکی شناختن شخص امام با اسم و نسب او ، دوم : شناخت صفات و خصوصیات او که با آنها از دیگران امتیاز می یابد ان شاء الله به تفصیل خواهد آمد .

توجه

متأخرین از مجتهدین برآنند که : خبر صحیح آن است که راوی آن در هر طبقه عادل امامی باشد . ولی متقدمین گفته اند : خبر صحیح خبری است که اطمینان حاصل شود که از معصوم صادر شده است . در این باب منظور من از صحیح همان معنی اول است و هرگاه تعبیر کرده ام که این خبر همچون صحیح است یا بنابر بعضی وجوه صحیح ، به معنی دوم است .

بخش دوم

اثبات امامت حضرت

اثبات امامت حضرت

حجۀ بن الحسن العسکری صلوات الله علیه

خواننده عزیز :

خداوند من و شما را بر اندیشه محکم و استوار و ایمان به حق در دنیا و آخرت پایدار نماید ، و بین ما و خَلْفِ مُنْتَظَر از خاندان عصمت و طهارت جمع فرماید ، بدانکه هیچ راهی برای اثبات امامت نیست مگر نصّ و معجزه . زیرا همان طور که در جای خود ثابت شده از جمله شرایط امام عصمت است ، که اگر امام معصوم نباشد هدف از نصب او تحقق نمی یابد ، و به اصطلاح (نقض غرض) لازم می آید .

عصمت حالتی است نفسانی و مرتبه ای است که از نظر مردم پوشیده است و کسی آن را نمی داند مگر خداوند و کسانی که خداوند علم آن را به آنها الهام فرموده باشد ، در این رابطه بر خداوند است که امام معصوم را با یکی از دو راه به مردم معرفی کند :

۱ - به وسیله پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و یا امام قبلی .

۲ - به وسیله معجزه ای که به دست او انجام شود . و چون امام برای مردم معین شده بر آنها واجب است که به او مراجعه کنند و اعتماد نمایند که : « وَ مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَ مَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا » (۳۴) ؛ و برای هیچ مرد و زن مؤمنی این حق نیست که هرگاه خدا و رسول او کاری را لازم کنند ایشان در کارشان اختیار [و گزینشی] داشته باشند ، و هر آنکه خدا و رسول او را نافرمانی نماید حَقّاً که در گمراهی آشکاری افتاده است .

و شاهد بر آنچه گذشت احادیثی است که از نظر معنی متواتر است .

۱ - حدیثی است که شیخ ثقه جلیل احمد بن ابی طالب طبرسی (۳۵) در کتاب الإحتجاج آورده است . این حدیث هر چند که طولانی است ولی فواید بسیار و امور مهم دارد . در این حدیث امامت مولای ما عجل الله فرجه با نص و معجزه اثبات شده ، و اینکه امت را نباید برای خود امامی اختیار کند ، پس تعجیبی ندارد که تمام این حدیث را بیاوریم و از خداوند می خواهیم که ما را اهل پذیرش این حدیث قرار دهد . شیخ طبرسی - که خدایش رحمت کند - چنین گفته است :

« اِحْتِجَاجُ حَضْرَتِ حُجَّتِ قَائِمٍ مُنْتَظَرٍ صَاحِبِ الزَّمَانِ - دَرُودِ خَدَاوَنْدِ بَرِ اَوْ وَ پَدْرَانِش بَاد - . سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَمِيّ اشعری گفته است : به یک نفر ناصبی که از همه ناصبی ها در مجادله قویتر بود دچار شدم . روزی هنگام مناظره به من گفت مرگ بر تو و هم مسلکانت باد ، شما رافضی ها مهاجرین و انصار را مورد طعن قرار می دهید ، و محبت پیغمبر را نسبت به آنان انکار می کنید ، و حال آنکه صدیق

بالاترین افراد اصحاب است که به اسلام سبقت جسته ، مگر نمی دانید که رسول الله او را شب هجرت از ترس بر جان او ، با خود به غار برد چنانکه بر جان خود ترسان بود ، برای اینکه می دانست که او خلیفه و جانشین آن حضرت خواهد شد ، لذا خواست که جان او را مانند جان خود حفظ کند تا مبدا وضع دین بعد از خودش مختل شود ، در همان حال علی را در رختخواب خود قرار داد چونکه می دانست اگر او کشته شود وضع اسلام مختل نمی گردد ، زیرا که از اصحاب بودند کسانی که جای او را بگیرند لذا خیلی به کشته شدنش اهمیت نمی داد .

سعد می گوید : من جوابش را دادم ولی جوابها دندان شکن نبود .

سپس گفت : شما رافضیان می گوید : اولی و دومی منافق بوده اند و به ماجرای لیلۃ العقبه استدلال می کنید . آنگاه گفت : بگو ببینم آیا مسلمان شدن آنها از روی خواست و رغبت بود یا اکراه و اجباری در کار بود ؟

من در اینجا از جواب خودداری کردم ، چونکه با خود اندیشیدم اگر بگویم از روی اجبار و اکراه مسلمان شدند که در آن هنگام هنوز اسلام نیرومند نشده بود تا احتمال این معنی داده شود ، و اگر بگویم از روی خواست و رغبت اسلام آوردند که ایمان آنها از روی نفاق نخواهد بود .

از این مناظره با دلی پردرد بازگشتم کاغذی برداشتم و چهل و چند مسئله ای که حل آنها برایم دشوار بود نوشتم و با خود چنین گفتم : این نامه را به نماینده مولی ابومحمد حسن بن علی عسکری علیه السلام - یعنی احمد بن اسحاق که ساکن قم بود - تسلیم کنم اما وقتی سراغ او رفتم دیدم سفر کرده است به دنبال او مسافرت کردم تا اینکه او را یافتم و جریان را با او در میان گذاشتم احمد بن اسحاق به من گفت : بیا با هم به سُرْمَن رَأَى (سامراء) برویم تا از مولایمان حسن بن علی علیه السلام در این باره سؤال کنیم ، پس با او به سُرْمَن رَأَى رفتیم تا به درب خانه مولایمان رسیدیم و اجازه ورود خواستیم ، اجازه داده شد داخل خانه شدیم ، احمد بن اسحاق کوله باری داشت که با عبای طبری آن را پوشانده بود که در آن صد و شصت کیسه از پولهای طلا و نقره بود و بر هر یک از آنها مهر صاحبش بود و چون چشمان به جمال حضرت ابومحمد الحسن بن علی علیه السلام افتاد دیدیم که صورتش مانند ماه شب چهارده می درخشد و بر روی رانش کودکی نشسته که در حسن و جمال مانند ستاره مشتری است ، و دو گیسو بر سر دارد و در پیشگاه آن حضرت انار زرینی قرار داشت که با جواهرات و نگینهای قیمتی زینت شده بود ، انار را یکی از رؤسای بصره ایها کرده بود ، امام علیه السلام قلمی در دست داشت و با آن روی کاغذ چیزی می نوشت ، و هرگاه کودک دستش را می گرفت آن انار را می افکند تا آن کودک برود و آن را بیاورد و در این فرصت هر چه می خواست می نوشت پس احمد بن اسحاق عبا و کوله بار را به نزد حضرت هادی علیه السلام (یکی از القاب امام حسن عسکری علیه السلام است) گشود پس آن حضرت نظری به کودک افکند و گفت : مهر از هدایای شیعیان و دوستانت برگیر . عرضه داشت : ای مولای من آیا جایز است دست پاک به سوی هدایای نجس و اموال پلید دراز شود ؟

آن حضرت به احمد بن اسحاق فرمود : آنچه در کوله بار هست بیرون آور تا حرام و حلال از هم جدا شود . پس او کیسه ای را بیرون آورد ، کودک گفت : این مربوط به فلان بن فلان از فلان محله قم است که شصت و دو دینار دارد از پول منزلی که فروخته و ارث از پدرش چهل و پنج دینار است و از پول هفت پیراهن چهارده دینار و اجرت سه دکان سه دینار .

مولای ما فرمود : راست گفتی فرزندم حرام از آن را بیان کن . کودک گفت : در این کیسه دیناری است که در فلان سال در ری سکه خورده ، نیمی از نقشش رفته و سه قطعه مقرض شده که وزن آنها یک دانق و نیم است حرام در این اموال همین مقدار است

که صاحب این کیسه در فلان سال ، فلان ماه نزد نسّاجی که همسایه اش بود یک من و ربع پشم ریسیده شده داشت که مدّت زیادی بر آن گذشته بود ، پس آن را سارقی دزدید نسّاج به او ابلاغ کرد ولی او سخن نسّاج را نپذیرفت و به جای آن به مقدار یک من و نیم پشم نرمتر از مال خودش که به سرقت رفته بود تاوان گرفت و سپس سفارش داد تا برایش پیراهنی از آن بافتند این دینار و آن مقراض شده‌ها از پول آن پیراهن است .

احمد بن اسحاق گره از کیسه گشود ، دینار و مقراض شده‌ها را همانطور که خبر داده بود در آن دید ، سپس کیسه دیگری بیرون آورد . آن کودک فرمود : این مال فلان بن فلان است از فلان محله قم ، پنجاه دینار در آن هست شایسته نیست برای ما که به آنها دست بزنیم . احمد بن اسحاق گفت : چرا ؟ فرمود : به خاطر اینکه این دینارها از پول گندمی است که صاحب این پول با کشاورزان قرار داد داشت ولی قسمت خودش را با پیمانانه کامل برداشت و قسمت آنها را با پیمانانه ناقص داد .

حضرت امام حسن علیه السلام فرمود : راست گفתי فرزندانم سپس گفت : ای پسر اسحاق این کیسه را بردار و به صاحبانش گوشزد کن و آنها را سفارش نمای که به صاحبان اصلی (= کشاورزان) برسانند که ما به آن نیاز نداریم .

آنگاه فرمود : پیراهن آن پیرزن را بیاور . احمد بن اسحاق گفت : آن را - که در ساکی بوده - فراموش کرده‌ام . آنگاه رفت تا آن را بیاورد ، که در این هنگام مولایمان حضرت ابومحمد هادی علیه السلام به من نظر افکند و فرمود : چه عجب اینجا آمدی ؟ عرضه داشتیم : احمد بن اسحاق مرا تشویق کرد که به دیدار شما بیایم . فرمود : پس سوآلاتی که داشتی چه شد ؟ عرضه داشتیم : به همان حال است ای مولای من ، فرمود : از نور چشمم هر چه می‌خواهی بپرس - و به کودک اشاره کرد - عرضه داشتیم : ای سرور و مولی زاده ما ، برای ما روایت شده است که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم طلاق همسران خود را به امیرالمؤمنین علیه السلام واگذار کرده بود به طوری که روز جمل به عائشه پیغام داد که تو بر اسلام و اهل اسلام هلاکت وارد ساختی [و از مقامت سوء استفاده کردی] و فرزندان را از روی جهل به نابودی کشاندی اگر از کارهایت دست برداری تو را طلاق خواهم داد . ای مولای من بفرمایید که معنی طلاق در اینجا چیست که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم حکم آن را به امیرالمؤمنین واگذار کرده بود ؟

فرمود : خداوند پاک مقام همسران پیغمبر را بزرگ قرار داد و آنان را به شرافت مادران مؤمنین بودن افتخار بخشید ، آنگاه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به امیرمؤمنان فرمود : یا ابالحسن این شرافت تا وقتی برای آنها باقی است که بر اطاعت خداوند استوار بمانند پس هر کدامشان بعد از من خدای را معصیت کرد به اینکه علیه تو خروج نمود او را از همسری من بیرون ساز و افتخار مادر مؤمنین بودن را از او بگیر .

پس از آن گفتم : فاحشه مبینه چیست که اگر زن آن را مرتکب شود برای شوهر جایز است که در ایام عده هم او را از خانه خود بیرون راند ؟

فرمود : مساحقه است نه زنا زیرا که اگر زنا کرد حد را بر او جاری می‌سازند و اگر کسی خواست با او ازدواج کند اشکال ندارد و حدی که بر او جاری شده مانع آن نیست ، ولی اگر مساحقه کرد؛ واجب است که سنگسار شود و سنگسار خواری است که هر کس را خداوند امر فرموده سنگسار کنند ، خوارش کرده لذا برای کسی روا نیست که به او نزدیک شود .

سپس گفتم ای زاده پیامبر : از قول خدای عزّ و جلّ به پیغمبرش موسی علیه السلام خبرم ده که می‌فرماید : « فَأَخْلَعُ نَعْلَيْكَ أَنْكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى » ؛ کفشهایت را بیرون ساز که تو در جایگاه مقدّس طوی هستی (۳۶) .

فقه‌های فریقین چنین پندارند که نعلین‌های حضرت موسی از پوست مردار بوده ؟

فرمود : هر کس این حرف را بزند بر حضرت موسی افترا بسته ، و او را در نبوتش جاهل پنداشته است ، زیرا که از دو حال خارج نبود که هر دو خطاست؛ یا اینکه نمازش با آن جایز بوده یا نه . اگر نماز جایز بوده پس در آن جایگاه نیز جایز بود که آن را پوشیده باشد هر چند که پاکیزه است . و اگر نمازش جایز نبوده پس حضرت موسی باید حرام و حلال را نشناخته باشد و ندانسته باشد که با چه چیز می‌توان نماز خواند و با چه چیز نمی‌شود و این کفر است .

گفتم : پس ای مولای من تأویل این آیه را برایم بیان فرمای ؟ فرمود : حضرت موسی در وادی مقدّس بود که عرضه داشت : پروردگارا من محبّت را نسبت به تو خالص ساختم و دلم را از غیر تو شستشو دادم ولی موسی نسبت به خانواده‌اش سخت علاقه‌مند بود پس خداوند متعال فرمود : « فَأَخْلَعُ نَعْلَيْكَ » ؛ یعنی اگر محبّت تو نسبت به من خالص و دلت از میل به غیر من خالی است پس محبّت خانواده‌ات را از قلبت بیرون کن .

عرضه داشتم : بفرمایید تأویل « کهیعص » (۳۷) چیست ؟ فرمود : این حروف از خبرهای غیبی است که خداوند بنده‌اش زکریّا را بر آن مطلع ساخت سپس بر محمد صلی الله علیه وآله وسلم آن را حکایت فرمود ، و آن چنین است که وقتی زکریّا از پروردگار خواست که نام‌های پنج تن را به او تعلیم کند خداوند جبرئیل را بر او نازل فرمود و به او نام آنان را آموخت پس هرگاه زکریّا ، نام محمد و علی و فاطمه و حسن علیهم السلام را یاد می‌کرد هم و غم و اندوه از او دور می‌شد ، ولی هر وقت حسین علیه السلام را یاد می‌کرد بغض گلویش را می‌فشرد ، و به نفس زدن می‌افتاد . روزی به پیشگاه خداوند عرضه داشت : إلهما چگونه است که وقتی نام چهار تن از اینان را یاد می‌کنم تسلی خاطر می‌یابم و چون حسین را یاد می‌کنم دیده‌ام گریان و ناله‌ام بلند می‌شود ؟ خداوند متعال جریان [شهادت] آن حضرت را به اطلاع زکریّا رسانید و فرمود « کهیعص » پس کاف نام کربلا است ، و ها هلاکت عترت پیغمبر ، و یا یزید است که ستم کننده بر حسین علیه السلام می‌باشد ، و عین عطش حسین علیه السلام ، و صاد صبر اوست .

پس هنگامی که زکریّا این مطلب را شنید تا سه روز مسجدش را ترک نکرد و مردم را از ملاقات با خود ممنوع ساخت و به گریه و زاری پرداخت ، بر حسین می‌گریست و می‌گفت : خدایا آیا بهترین خلاقیت را به سوگ فرزندش خواهی نشانی! پروردگارا آیا این مصیبت بزرگ را بر او وارد خواهی نمود! الهی آیا جامه عزا بر تن علی و فاطمه خواهی پوشان! آیا غم این مصیبت را به ساحت آنها خواهی رساند! آنگاه می‌گفت : به من فرزندی روزی کن که چشمم در سن پیری به او روشن و محبّتش در دلم فتنه انگیزد سپس مرا نیز در غم از دست دادنش بنشان چنانکه محمد حبیب خود را در سوگ فرزندش خواهی نشاند . خداوند یحیی را به وی داد ، و پس از آن به شهادت او سوگوارش ساخت و مدّت حمل یحیی شش ماه بود همچنان که مدّت حمل حسین علیه السلام .

سپس گفتم : ای مولای من بفرمایید : علّت چیست که مردم نمی‌توانند امام برای خودشان برگزینند ؟ فرمود : امام اصلاحگر یا فسادگر ؟ عرضه داشتم : اصلاحگر .

فرمود : آیا امکان دارد که فاسدی را انتخاب کنند در حالی که ندانند که در اندیشه او چه می‌گذرد ، فکر اصلاح دارد یا فساد ؟ گفتم : آری . فرمود : همین است علّت که با دلیل روشنی برای تو بیان می‌کنم که عقل تو آن را بپذیرد .

عرضه داشتم : بفرمایید . فرمود : بگو ببینم پیامبرانی که خداوند آنان را برگزیده ، و کتابهای آسمانی بر ایشان نازل کرده ، و آنان را با وحی و عصمت تأیید فرموده و پیشوایان امم بودند ، از جمله موسی و عیسی با علم و اندیشه برجسته‌ای که داشتند امکان دارد منافقی را انتخاب کنند در حالی که گمان داشته باشند که مؤمن است ؟ گفتم : خیر . فرمود : پس حضرت موسی کلیم الله چگونه شد که با

آن همه عقل و علم و نزول وحی بر او ، هفتاد نفر از بزرگان قوم و وجوه لشکریانش کسانی که در ایمانشان و اخلاصشان تردید نداشت ، ولی در واقع منافقین را انتخاب کرده بود . خداوند متعال می فرماید : « وَ اخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا » (۳۸) ؛ و موسی هفتاد نفر از قوم خود را برای میقات ما برگزید .

ما که می بینیم شخصی که خداوند او را به نبوت برگزیده (موسی علیه السلام) به جای اصلح؛ افسد را انتخاب می کند می فهمیم که انتخاب کردن جایز نیست جز برای آنکه اسرار نهان و اندیشه های پنهان همه را می داند ، و نیز می فهمیم که انتخاب مهاجرین و انصار ارزشی ندارد ، بعد از آن که پیغمبران که می خواستند اهل صلاح را برگزینند ، انتخاب آنان بر اهل فساد واقع شد .

سپس فرمود : ای سعد خصم تو ادعا می کند پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم برگزیده این امت را با خود به غار برد چون که بر جان او می ترسید همان طوری که بر جان خودش می ترسید زیرا می دانست خلیفه بر امت بعد از خودش اوست . چون لازمه مخفی شدن جز این نبود که او را با خود ببرد ، اما علی را در جای خود خوابانید چون که می دانست خللی که با کشته شدن ابوبکر وارد می شود با کشته شدن علی نیست چون افرادی هستند که بتوانند جای او را پر کنند! چنین پاسخ بده که مگر نه شما معتقدید که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : بعد از من خلافت سی سال است ، و خلافت را بر مدت این چهار تن ابوبکر و عمر و عثمان و علی علیه السلام مخصوص گردانید ؟ خصم به ناچار جواب دهد : آری ، به او بگو اگر این مطلب درست است ، پس چرا با یک خلیفه - فقط ابوبکر - به غار رفت و آن سه نفر دیگر را نبرد ؟ با این حساب معلوم می شود که پیغمبر آنان را سبک شمرده چون لازم بود که با ایشان همانطور رفتار می کرد که با ابوبکر ، پس چون این کار را نکرد در حقوق آنان سهل انگاری نموده ، و مهربانی از آنان دریغ داشته با اینکه واجب بود به ترتیب خلافتشان با ایشان هم مثل ابوبکر رفتار می کرد .

و اما اینکه خصم به تو گفت : که آن دو نفر آیا از روی خواست و رغبت مسلمان شدند یا از روی اکراه ؟

چرا نگفتی : بلکه از روی طمع اسلام آوردند ، زیرا که آنان با یهود معاشرت داشتند و از برآمدن و پیروزی محمد صلی الله علیه وآله وسلم بر عرب باخبر بودند ، یهود از روی کتابهای گذشته و تورات و ملاحم ، آنان را از نشانه های جریان حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم آگاه می کردند و به ایشان می گفتند که تسلط او بر عرب نظیر تسلط بخت النصر است بر بنی اسرائیل با این فرق که او ادعای پیغمبری نیز می کند ولی پیغمبر نیست ، پس هنگامی که امر رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ظاهر گشت با او کمک کردند بر شهادت لا اله الا الله و محمد رسول الله ، به طمع اینکه وقتی اوضاع خوب شد ، و امور منظم گردید ، فرمانداری و ولایت جایی هم به آنها برسد و چون از رسیدن به ریاست به دست آن حضرت مأیوس شدند با بعضی از هم فکران خود همراه شدند تا در شب عقبه شتر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را رم بدهند و شتر در آن گردنه هولناک حضرت را بیفکند و کشته شود و صورتشان را پوشانند مثل دیگران ولی خداوند پیغمبرش را از نیرنگ آنان ایمن قرار داد و حفظ کرد و نتوانستند آسیبی برسانند ، آن دو نفر حالشان نظیر طلحه و زبیر است که آمدند و با علی علیه السلام بیعت کردند به طمع اینکه هر کدامشان فرماندار یک استان بشوند ، اما وقتی مأیوس شدند بیعت را شکستند ، و علیه آن حضرت قیام کردند ، تا اینکه عاقبت کارشان بدانجا کشید که عاقبت کار افرادی است که بیعت را بشکنند .

سخن که به اینجا رسید مولایمان امام حسن بن علی علیه السلام برای نماز برخاست ، قائم علیه السلام نیز با او برخاست و من از خدمتشان بازگشتم و به جستجوی احمد بن اسحاق برآمدم که دیدم گریبان به نزد آمده گفتم : چرا معطل شدی ؟ و چرا گریه می کنی ؟ گفت : پیراهنی که مولایم مطالبه فرمود نیافتم ، گفتم : ناراحت مباش برو به حضرت خبر بده پس بر حضرت داخل شد و برگشت در حالی که با تبسم بر محمد و آل محمد درود می فرستاد گفتم : چه خبر است ؟ گفت دیدم پیراهن زیر پای مولایم گسترده

است ، پس حمد الهی را بجای آوردیم ، و پس از آن روز چند روزی هم به خانه مولایمان می رفتیم ولی آن کودک را نزد حضرت نمی دیدیم چون روز وداع و خداحافظی رسید من و احمد بن اسحاق و کهلان همشهری من بر آن حضرت وارد شدیم ، احمد بن اسحاق بپاخواست و عرضه داشت : ای فرزند پیغمبر خدا ، رفتن نزدیک و غصه مان زیاد است از درگاه خداوند می خواهیم که درود خود را بر جدّت محمّد مصطفی و پدرت حضرت مرتضی و مادرت حضرت سیده النساء و دو سرور جوانان بهشت عمو و پدرت و امامان پاکیزه بعد از ایشان از پدران بفرستد ، و نیز درود و صلوات خود را بر تو و فرزندت قرار دهد ، و از خدا می خواهیم که آستانهات بلند و دشمنانت پست و زبون گردند ، و خدا نکند که این آخرین دیدارمان با شما باشد . چون سخن احمد بن اسحاق به اینجا رسید حضرت متأثر شد بطوری که اشک از دیدگانش جاری گشت ، سپس فرمود : ای ابن اسحاق دعای خود را از حدّ مگذران که تو در این سفر خدای را ملاقات خواهی کرد . احمد بن اسحاق تا این سخن را شنید بیهوش افتاد ، و چون به هوش آمد عرضه داشت : تو را به خدا و حرمت جدّت قسم می دهم که به پارچه ای مفتخرم نمایی تا آن را کفن خود قرار دهم ؟

مولای ما دست زیر مسند خود برد و سیزده درهم بیرون آورد و فرمود : این را بگیر و غیر از این را برای خودت مصرف مکن و آنچه خواستی محروم نخواهی شد البته خداوند اجر نیکوکاران را ضایع نخواهد کرد .

سعد ادامه می دهد : چون برگشتیم در بین راه سه فرسنگ به حلوان مانده احمد بن اسحاق تب کرد و بیماری سختی گرفت که از زندگی دست شست و هنگامی که وارد حلوان شدیم در یکی از کاروانسراهای آن فرود آمدیم ، احمد بن اسحاق یکی از همشهریانش را که مقیم حلوان بود نزد خود خواند و سپس به ما گفت : امشب از نزد من بیرون روید و مرا تنها بگذارید ، هر کدام از ما به خوابگاه خود رفت ، نزدیک صبح فکری به سرم زد چون چشم گشودم کافور ، خادم مولایم ابومحمد علیه السلام را دیدم که می گفت : خداوند اجر شما را در این مصیبت زیاد کند ، و برایتان این فاجعه را جبران نماید ، ما از غسل و کفن رفیق شما فراغت یافتیم ، شما برای دفن او برخیزید ، زیرا که او مقامش نزد سرور شما از همه تان گرامی تر است . سپس از چشم ما غایب شد ، و ما با گریه بر جنازه احمد بن اسحاق حاضر شدیم و حقّ او را ادا کردیم و مراسم او را به پایان رساندیم ، خدا رحمتش کند (۳۹) .

۲ - حدیثی است که ثقة الاسلام کلینی در کافی آورده که امام صادق علیه السلام فرمود : آیا گمان می کنید که هر یک از ما به هر که دلمان بخواهد می تواند وصیت کند ؟ نه به خدا قسم ، بلکه امامت عهد و پیمانی است از طرف خدا و رسولش برای مردی پس از مردی دیگر تا امر به صاحبش برسد (۴۰) .

چون این مطلب را دانستی باید گفت که امامت مولی و سید ما حُجّه بن الحسن العسکری صاحب الزّمان عَجَلَّ اللهُ تَعَالَى فَرَجَهُ الشَّرِيفُ به هر دو راه (نص و معجزه) به وسیله روایات متواتره ثابت است که در دو فصل قسمتی از آنها را می آوریم تا این کتاب از دلیل خالی نباشد .

فصل اول

قسمتی از احادیث متواتره

که به طور خاص بر امامت آن حضرت دلالت دارد

۱ - روایت صحیحی است که ثقة الاسلام کلینی در کتاب کافی از حضرت امام جواد علیه السلام آورده است که فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام همراه حسن بن علی علیه السلام در حالی که به دست سلمان تکیه کرده بود وارد مسجدالحرام شدند و نشستند که ناگاه مرد خوش قیافه و خوش لباسی آمد و بر امیرمؤمنان علی علیه السلام سلام کرد و خدمت آن حضرت نشست، آن بزرگوار جواب سلام او را دادند، سپس گفت: یا امیرالمؤمنین من سه مسئله از تو می‌پرسم اگر پاسخ آنها را دادی خواهم دانست که این مردم در کار تو خلافتی بزرگ مرتکب شده‌اند در دنیا و آخرت مسئول آند و گرنه می‌فهمم که تو با آنان مساوی هستی و هیچ امتیازی بر ایشان نداری.

امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: هر چه می‌خواهی سؤال کن. عرضه داشت بگو ببینم:

الف) وقتی انسان می‌خواهد روحش به کجا می‌رود؟

ب) فراموشی و یادآوری چگونه به انسان دست می‌دهد؟

ج) چطور می‌شود که فرزندان انسان به عموها یا دایی‌های خود شباهت می‌یابند؟

پس امیرمؤمنان روی به امام حسن علیه السلام کرده فرمود: جوابش را بده. امام مجتبی جوابش را داد آن مرد گفت: من شهادت می‌دهم که جز الله خدایی نیست و همیشه بر آن گواه بوده‌ام و گواهی می‌دهم که محمد رسول خداست و همیشه بر آن شاهد بوده‌ام، و شهادت می‌دهم که تو وصی رسول خدا و قائم به حجت او هستی، - و به امیرمؤمنان علیه السلام اشاره کرد - و گواهم که تو جانشین و قائم به حجت او هستی - و به امام حسن علیه السلام اشاره کرد - و گواهم که حسین بن علی علیه السلام وصی برادر خود و قائم به حجت اوست بعد از او، و علی بن الحسین علیه السلام قائم به امامت حسین است بعد از او، و محمد بن علی علیه السلام قائم به امامت علی بن الحسین است و جعفر بن محمد علیه السلام قائم به امامت محمد است، و موسی علیه السلام که قائم به امامت جعفر بن محمد است، و علی بن موسی علیه السلام که قائم به امر امامت موسی بن جعفر است، و محمد بن علی علیه السلام که قائم به امامت علی بن موسی است، و علی بن محمد علیه السلام که قائم به امامت محمد بن علی است، و حسن بن علی علیه السلام که قائم به امامت علی بن محمد است و گواهی می‌دهم به مردی که فرزند حسن است و به کنیه و نام تعبیر نشود تا اینکه امر او ظاهر گردد و زمین را از عدالت پر کند چنانکه پر شده باشد از ظلم و ستم، درود و رحمت و برکت خدا بر تو باد ای امیرمؤمنان.

سپس برخاست و رفت، امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: ای ابومحمد در پی این مرد برو بین کجا می‌رود حسن بن علی رفت و برگشت و گفت: جز این نبود که پای خود را از مسجد بیرون گذاشت و من ندانستم به کجای زمین خدا رفت، امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: ابومحمد او را می‌شناسی؟ امام حسن علیه السلام گفت: خدا و رسولش و امیرمؤمنان دانانترند. فرمود: او خضر علیه السلام بود (۴۱).

۲ - روایتی است که شیخ صدوق فقیه سدید ابوجعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی در کتاب اكمال الدین و اتمام النعمه به سندی همچون صحیح بنابر بعضی وجوه به نقل از یونس بن عبدالرحمن آورده است که گفت به محضر امام هفتم موسی بن جعفر علیهما السلام مشرف شدم و عرضه داشتم: یا بن رسول الله آیا تو قائم به حق هستی؟ فرمود: من نیز قائم به حق

هستم ولی آن قائمی که زمین را از دشمنان خدای عزّ و جل پاک کند و آن را پر از عدالت نماید همچنان که از جور و ستم پر شده باشد پنجمین فرزند من است که غیبی طولانی دارد، زیرا که بر جان خود می ترسد، در این مدت [که او از نظر غایب است] عده‌ای از حق برگشته و عده‌ای دیگر ثابت قدم می‌مانند، سپس فرمود: خوشا حال شیعیان ما که در غیبت قائم ما به رشته ولایت ما چسبیده و به دوستی ما ثابت و استوار مانده و از دشمنانمان بیزار بوده باشند، آنان از ما آیند و ما از آنان هستیم که البته ما را به امامت پسندیده‌اند و ما هم ایشان را به شیعه بودن پسندیده‌ایم، خوشا به حالشان باز هم خوشا به حالشان به خدا که ایشان روز قیامت در درجات ما خواهند بود (۴۲).

۳ - و در کتاب الخراج آمده: محمد بن مسلم گوید: خدمت امام ابو عبدالله صادق علیه السلام شرفیاب بودم، معلی بن خنیس گریه کنان وارد شد، حضرت فرمود: چرا گریه می‌کنی؟ گفت: بیرون خانه شما کسانی هستند که می‌پندارند که شما را بر ما فضیلتی نیست و شما و آنها یکسان هستید.

حضرت صادق علیه السلام کمی ساکت ماند سپس دستور داد که طبقی خرما بیاورند آنگاه یک دانه خرما برگرفت و آن را دو نیم کرد سپس آن خرما را تناول فرمود و هسته‌اش را در زمین کاشت، پس آهسته رشد کرد و خرمای نارس داد حضرت از آن برگرفت و تناول کرد آنگاه پوست نوشتنی از آن برآورد و به معلی داد و فرمود: بخوان، در آن نوشته شده بود: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِيُّ الْمُرْتَضَى وَالْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ وَعَلِيٌّ بْنُ الْحُسَيْنِ...». نام یک به یک امامان تا امام حسن عسکری و فرزندش (مهدی) علیهم السلام در آن بود (۴۳).

۴ - شیخ صدوق به روایت صحیح از ریان بن الصلت آورده است که گفت به حضرت امام رضا علیه السلام عرضه داشتیم: شما صاحب امر هستید؟ فرمود: من نیز صاحب امر [امامت] هستم، ولی نه آن صاحب امری که زمین را از عدل پر کند همان طور که پر شده باشد از جور و ستم، و چگونه او باشم و حال آنکه می‌بینی که بدنم ضعیف است! اما قائم آن است که وقتی ظهور نماید سنّ پیران و سیمای جوانان دارد، به قدری بدنش نیرومند است که اگر به بزرگترین درخت زمین دست اندازد آن را از جای برکند و اگر در میان کوهها فریاد برآورد سنگهای آنها فرو ریزد، عصای موسی و انگشتری سلیمان علیهما السلام با او است، او چهارمین فرزند من است که خداوند او را هر قدر که مشیتش تعلق گیرد در پشت پرده غیب مستور می‌سازد، سپس او را آشکار می‌گرداند تا زمین را پر کند از عدل و داد چنانکه از ستم و بیداد پر شده باشد (۴۴).

۵ - شیخ صدوق نیز در حدیث صحیحی از ابوهاشم داوود بن القاسم جعفری آورده است که گفت: از حضرت ابوالحسن صاحب العسکر (امام هادی) علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: جانشین من بعد از من فرزندم حسن است، ولی شما چه حالی خواهید داشت در جانشین پس از او؟ عرض کردم: چطور مگر قربانت گردم؟ فرمود: زیرا که نه او را می‌بینید و نه روا است که اسمش را ببرید، گفتم: پس چطور او را یاد کنیم؟ فرمود بگوئید: الْحُجَّةُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ، (یعنی حجت آل محمد صلی الله علیهم اجمعین) (۴۵).

۶ - همچنین شیخ صدوق در خبر صحیحی از جناب عثمان بن سعید عمّری - که روانش گرامی باد - روایت آورده که گفت: در محضر ابومحمد حسن بن علی (امام عسکری) علیه السلام بودم از آن بزرگوار سؤال شد از خبری که از پدرانش روایت شده که «زمین از حجت الهی بر مخلوق خالی نخواهد ماند تا روز قیامت و هر که بمیرد در حالی که امام زمانش را نشناخته باشد به مرگ جاهلیت مرده است» فرمود: البته درست است و حق، همانطور که روز حق است، عرض شد: یابن رسول الله امام و حجت بعد از شما کیست؟ فرمود: فرزند من محمد که امام و حجت بعد از من است هر که بمیرد و او را نشناسد به مردن جاهلیت مرده است و

بدانید که او را غیبتی طولانی است که افراد نادان در آن سرگردان شوند ، و به هلاکت افتند ، و وقت گزاران نسبت به آن ، دروغ می گویند سپس خروج خواهد کرد . گویا می بینم پرچمهای سپیدی که در نجف کوفه بالای سرش به اهتزاز است (۴۶) .

می گویم : ثقه جلیل شیخ علی بن محمد بن علی الخزاز قمی رحمه الله در کتاب کفایة الأثر فی النص علی الائمة الاثنی عشر یک صد و هفتاد حدیث از طریق شیعه و سنی روایت کرده که همه آنها به امامت حضرت قائم منتظر علیه السلام تصریح دارد ، ما نیز بعضی از آنها را در سایر ابواب کتاب خواهیم آورد .

فصل دوم

در بیان مقدار کمی از معجزات و کرامات متواترمولا صاحب الزمان

۱ - روایتی است که شیخ صدوق از محمد بن عثمان عمری نقل کرده که گفت : هنگامی که حضرت مهدی علیه السلام متولد شد نوری از بالای سرش تا بر فراز آسمان درخشید ، سپس روی بر زمین نهاد و برای پروردگارش - تعالی ذکره - به سجده افتاد و بعد سر برداشت در حالی که می گفت : شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلَائِكَةُ وَ أُولُوا الْعِلْمِ؛ خداوند به یکتایی خود شهادت دهد ، و فرشتگان و دانشمندان نیز به یکتایی او گواهند (۴۷) .

۲ - روایت شده است این که : وقتی آن حضرت متولد شد پرندهگان سفیدی از آسمان فرود آمدند ، و بالهای خود را بر سر و صورت و سایر اعضای بدنش کشیدند ، سپس به آسمان پرواز کردند ، آنگاه حضرت امام حسن عسکری علیه السلام فرمود : آنها فرشتگان بودند که برای تبرک به این نوزاد فرود آمدند و هرگاه این فرزند ظهور کند آنها یاران اویند .

این حدیث را شیخ صدوق در کتاب کمال الدین آورده است (۴۸) .

۳ - در خبر صحیحی از محمد بن شاذان بن نعیم آمده که در نیشابور نقل کرده است که : مقدار پانصد درهم بیست درهم کم از مال حضرت قائم - عجل الله تعالی فرجه - نزد من جمع شد که خوش نداشتم آن را ناقص بفرستم لذا بیست درهم کسری را از مال خودم تکمیل کردم و پانصد درهم را به نزد محمد بن جعفر فرستادم ولی نوشتم که بیست درهم از من است ، پس محمد بن جعفر قبض آن را از ناحیه مقدسه حضرت قائم - عجل الله تعالی فرجه - برایم فرستاد که در آن نوشته شده بود : پانصد درهم که بیست درهمش از خودت بود رسید .

می گویم : همین روایت را در کافی از علی بن محمد از محمد بن علی بن شاذان نیشابوری با مختصر تفاوت نقل کرده است (۴۹) .

۴ - همچنین در خبر صحیحی از محمد بن هارون روایت کرده که گفت : پانصد دینار از مال حضرت قائم علیه السلام بر عهده من بود شبی از شبها که طوفان و تاریکی شدید بغداد را فرا گرفته بود ، در بغداد بودم و به خاطر وامی که بر عهده داشتم سخت هراسان شدم ، و با خود گفتم : چند دکان دارم که آنها را پانصد و سی دینار خریده ام ولی آنها را به پانصد دینار به حضرت قائم علیه السلام

واگذار می‌کنم . وی گفت : پس از آن شخصی به سراغم آمد و آن دکانها را به حساب آن حضرت از من تحویل گرفت در صورتی که به حضرتش نوشته و به هیچ کس آن راز را نگفته بودم و حتی بر زبانم هم جاری نشده بود (۵۰) .

۵ - روایتی است از علی بن محمد صیمری (یا سمری) نقل شده این که : به محضر مقدّس قائم عجل‌الله تعالی فرجه نامه نوشت و درخواست کفن کرد جواب آمد : که در سال هشتاد یا هشتاد و یکم به آن نیازمند خواهی شد پس در همان وقتی که آن حضرت برایش تعیین کرده بود وفات یافت و یک ماه پیش از فوتش کفن برایش فرستاده شد .

این روایت در کمال الدین آمده است (۵۱) .

می‌گویم : و از جمله معجزات آشکار آن حضرت حصول خواسته‌های مردم است که با افکندن عریضه حاجت در چاه آب یا آب جاری انجام می‌پذیرد و این امر کاملاً دیده می‌شود و مجرب است و ما آن را در خاتمه کتاب خواهیم آورد انشاء الله تعالی .

خواننده عزیز اگر بخواهی بر معجزات آن حضرت مطلع شوی به کتابهایی که برای این منظور فراهم شده مراجعه کن تا بیشتر استفاده کنی ، از جمله کتابها کمال الدین شیخ صدوق ، و کتاب خرائج شیخ سعیدبن هبة الله ، و بحار الانوار فاضل کامل مولانا محمد باقر مجلسی ، و النَّجْمُ الثَّاقِبُ ، عالم کامل میرزا حسین نوری . - که خداوند زحمات همگی آنان را بپذیرد و پادشاهای بسیار به ایشان عطا فرماید - را می‌توان نام برد .

من اگر بیش از این مقدار در این زمینه عنان سخن را رها سازم ، از کار اصلی‌ام باز می‌مانم . لذا به همین مختصر بسنده می‌کنیم که در خانه اگر کس است یک حرف بس است .

بخش سوم

قسمتی از حقوق و مراحم

آن حضرت نسبت به ما

حقوق آن بزرگوار بر ما بسیار و الطاف و مراحمش بیرون از شمار است ، بلکه همچون دریای خروشان و مواجی است که غواصی در آن نتوانم کرد ، ولی به مقدار کف دستی از آن برمی‌گیرم ، و در پی تقرّب به درگاهش ره می‌پویم ، و توفیق از خدا است و بس ، بر او توکل دارم و به سوی او روی آورم .

اول : حق وجود و هستی

خداوند به برکت وجود آن حضرت تو و هر موجودی را آفرید ، و اگر او نبود هیچ کس نبود ، بلکه اگر او نبود نه زمین وجود می یافت و نه فلک بر این معنی روایاتی دلالت دارد از جمله :

۱ - از توقیعات شریفه آن حضرت در کتاب الْأَحْتِجَاج آمده است که فرمود : « وَ نَحْنُ صَنَائِعُ رَبِّنَا وَ الْخَلْقُ بَعْدُ صَنَائِعُنَا . . . » (۵۲) .

البته معنی این سخن بر دو وجه وارد است : یکی همان است که در توقیع دیگری در همان کتاب آمده : جماعتی از شیعیان اختلاف کردند در اینکه آیا خداوند آفرینش و روزی دادن مخلوق را به ائمه علیهم السلام واگذار کرده ؟ پس عده ای گفتند : که این محال است زیرا که اجسام را کسی جز خدای نمی تواند خلق کند ، ولی عده ای دیگر گفتند : خداوند قدرت خلق را به ائمه واگذار نموده است و آنان آفریده و روزی بخشیده اند ، و در این مسئله اختلاف شدیدی بین آنها در گرفت تا اینکه شخصی پیشنهاد کرد که چرا به سراغ ابوجعفر محمد بن عثمان نمی روید که از او سؤال کنید تا حق را برای شما آشکار سازد ؟ چون که راه به سوی امام زمان اوست ، همه به این معنی راضی شدند و نامه ای به ابوجعفر نوشتند در آن نامه مسئله را توضیح دادند پس از طرف امام عصر عجل الله تعالی فرجه تویق آمد که : خداوند تعالی خود اجسام را آفرید و روزیها را تقسیم کرد زیرا که نه جسم است و نه در جسمی حلول کرده ، هیچ چیز مثل او نیست و او است شنوای بینا ، و اما امامان ؛ از خداوند تعالی درخواست می کنند و او می آفریند و او روزی می دهد به خاطر

اجابت درخواست آنها و تعظیم حق ایشان (۵۳) .

حاصل این وجه اینکه امام زمان و پدران بزرگوارش علیهم السلام واسطه هستند در رساندن فیضهای الهی به سایر مخلوقات ، و به همین معنی در دعای ندبه اشاره شده که : « أَيْنَ السَّبَبِ الْمُتَّصِلِ بَيْنَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ » ؛ کجاست آن وسیله ای که فیوضات آسمان را به اهل زمین می رساند .

البته نسبت دادن فعل به سبب و واسطه در لغت و عرف بسیار است .

وجه دوم اینکه : مقصود از آفرینش تمام آنچه خداوند متعال آفریده آن حضرت و پدران طاهرینش می باشند ، یعنی اینها علت غایی آفرینش هستند و آنچه هست به خاطر اینها آفریده شده است .

مؤید این وجه روایتی است که از امیرالمؤمنین علی علیه السلام آمده : « نَحْنُ صَنَائِعُ رَبِّنَا وَ الْخَلْقُ بَعْدُ صَنَائِعُ لَنَا » (۵۴)

و احادیث فراوانی بر این معنی دلالت دارد از جمله :

روایت مسندی است که شیخ صدوق در کتاب کمال الدین از حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام از پدرش موسی بن جعفر از پدرش جعفر بن محمد از پدرش محمد بن علی از پدرش علی بن الحسین از پدرش حسین بن علی از پدرش علی بن ابی طالب

علیهم السلام آورده است که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: خداوند مخلوقی از من بهتر نیافریده و آفریده‌ای نیست که نزد او گرامی‌تر از من باشد.

علی علیه السلام فرماید: عرض کردم: یا رسول الله تو بهتری یا جبرئیل؟ فرمود: یا علی خداوند تبارک و تعالی پیغمبران مرسل را بر فرشتگان مقرب خویش برتری داده و مرا بر همه پیغمبران و مرسلین برتری بخشیده، و ای علی؛ بعد از من برتری از آن تو و امامان بعد از توست، زیرا که فرشتگان خدمتگزار ما و دوستان ما هستند، یا علی آنان که عرش را حمل نموده و یا اطراف آنند تسبیح به حمد پروردگارشان گویند و برای آنان که به ولایت ما گرویدند طلب آموزش کنند، ای علی؛ اگر ما نبودیم خداوند آدم و حوا و بهشت و دوزخ و آسمان و زمین را نمی‌آفرید، چگونه ما از فرشتگان برتر نباشیم و حال آن که در توحید و خدانشناسی پیشی گرفتیم، و در معرفت و تسبیح و تقدیس و تهلیل پروردگارشان عز و جل بر آنها سبقت جستیم، زیرا که نخستین چیزی که خداوند آفرید ارواح ما بود، خداوند ما را به توحید و تمجید خود گویا ساخت، سپس فرشتگان را آفرید و چون ارواح ما را یک نور مشاهده کردند امور ما را عظیم شمردند پس ما تسبیح گفتیم تا فرشتگان بدانند که ما هم مخلوق هستیم و آفریدگار از صفات ما منزّه است، از تسبیح ما ملائکه نیز تسبیح گفتند و خدا را از صفات ما منزّه دانستند، و چون عظمت مقام ما را مشاهده کردند ما تهلیل گفتیم تا ملائکه بدانند که الهی به جز الله نیست، پس هنگامی که بزرگی محل [و مقام] ما را دیدند، خداوند را تکبیر گفتیم تا بدانند که خدا بزرگتر از آن است که درک شود و موقعیت او عظیم است، و ما خدایانی نیستیم که واجب باشد در عرض خدا یا در مرتبه پایین‌تری عبادت شویم پس هنگامی که قدرت و قوه ما را دیدند گفتیم: لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ اِلاَّ بِاللّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ؛ - یعنی هیچ توان و نیرویی جز به خداوند بلند مرتبه بزرگ نیست - تا بدانند که هیچ نیرو و قدرتی نیست جز از ناحیه خداوند، و چون نعمتی را که خداوند به ما داده، و طاعت ما را واجب فرموده، مشاهده کردند، «الْحَمْدُ لِلَّهِ» گفتیم تا بدانند که حقوق خداوند متعال بر ما از جهت نعمتهایی که به ما ارزانی داشته است چه می‌باشد، پس فرشتگان نیز، «الْحَمْدُ لِلَّهِ» گفتند، بنابراین فرشتگان به وسیله ما به معرفت و تسبیح و تهلیل و تمجید خداوند متعال راهنمایی شدند، سپس وقتی خداوند متعال آدم را آفرید ما را در پشت او سپرد و به فرشتگان دستور فرمود تا به خاطر تعظیم و احترام ما که در پشت آدم بودیم برای او سجده کنند، در واقع سجده آنها بندگی خداوند؛ و احترام و اطاعت آدم بود که ما در پشتش بودیم، و چگونه از ملائکه افضل نباشیم و حال آنکه همه آنها برای آدم سجده کردند، و هنگامی که مرا به آسمانها بردند جبرئیل فصول اذان را دو به دو ادا کرد، و دو به دو اقامه گفت سپس گفت: ای محمد جلو بایست [برای نماز] گفتم: ای جبرئیل بر تو پیشی بگیرم؟ گفت: آری زیرا که خدای تبارک و تعالی پیغمبرانش را بر همه فرشتگان برتری داده و تو را به خصوص برتری بخشیده است. من جلو ایستادم و برای آنان اقامه نماز کردم، و به این کار فخر فروشی ندارم. و چون به حجابهای نور رسیدیم جبرئیل به من گفت: پیش برو اما خودش همانجا ماند. گفتم: ای جبرئیل! در چنین جایی از من جدا می‌شوی؟ گفت: خداوند به من دستور داده که از اینجا فراتر نروم که اگر از آن بگذرم پرهام بسوزد زیرا که از حدود پروردگارم تجاوز کرده‌ام.

پس خداوند مرا به طور ناگفتنی در نور فرو برد و تا آنجا که خدا خواسته بود در ملکوتش منتهی شدم، آنگاه ندا رسید یا محمد گفتم: لَبَّيْكَ رَبِّي وَ سَعَدَيْكَ تَبَارَكْتَ وَ تَعَالَيْتَ. باز ندا شدم یا محمد تو بنده من هستی و من پروردگار توأم، مرا عبادت کن و بر من توکل نمای زیرا که تو نور من در بندگانم و رسول من در مخلوقاتم و حجت من در آفریدگانم می‌باشی، بهشت من را برای کسی که از تو پیروی کند آفریدم و دوزخ من را برای آن کس که نافرمانیت نماید قرار دادم؛ و کرامت خود را برای اوصیای تو واجب نمودم و ثوابم را برای پیروان تو لازم ساختم.

گفتم: پروردگارا اوصیای من کیانند؟ پس ندا شدم که ای محمد اوصیای تو همانها هستند که بر ساق عرش نامشان نوشته شده است، اول آنان علی بن ابی‌طالب و آخرین ایشان مهدی امت من است.

گفتم: پروردگارا آنان اوصیای پس از منند؟ ندا رسید: ای محمد آنان بعد از تو اولیا و احباً و اصفیا و حجج من هستند و اوصیا و خلفای تو و بهترین خلق بعد از تو می باشند. قسم به عزت و جلالم که دینم را به وسیله ایشان ظاهر می کنم و کلمه ام را به وجود آنان بلند می نمایم و زمین را به آخرین ایشان از دشمنانم پاک می کنم و مشارق و مغارب زمین را ملک؛ او و باده را در تصرف و تسخیر او قرار می دهم، و گردنهای سخت را برای او رام می گردانم و او را بر وسائل پیروزی مسلط می گردانم و با لشکریانم کمکش می کنم و با فرشتگانم مددش می رسانم. تا دعوت مرا بلند و خلق مرا بر توحید من جمع سازد. سپس ملک او را استمرار دهم و حکومتش را به دست اولیای خود دست به دست تا روز قیامت ادامه دهم.

وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلَاةُ عَلَى نَبِيِّنَا وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا (۵۵) .

دوم: حق بقاء در دنیا

باید توجه داشته باشی که اگر امام زمان عجل الله فرجه نبود یک ساعت هم زنده نمی ماندی و بلکه هیچ چیز در این دنیا برقرار نمی بود، دلیل بر این معنی روایتی است که ثقة الاسلام کلینی در کافی به سند صحیحی از حسن بن علی الوشاء آورده است که گفت از حضرت ابوالحسن امام رضا علیه السلام پرسیدم که: آیا زمین به غیر امام باقی می ماند؟ فرمود: نه، گفتم: این طور روایت کرده اند که در حالی زمین [بدون امام] باقی بماند که خداوند بر بندگان خشم گرفته باشد؟ فرمود: خیر، باقی نماند، در این صورت در هم فرو ریزد (۵۶) .

۲- در روایت دیگری از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام آمده است: اگر زمین بدون امام بماند از هم می پاشد (۵۷) .

۳- شیخ صدوق در کتاب کمال الدین به سند قوی مثل صحیح یا صحیح - بنا بر قول صحیح - از ابوحمزه ثمالی از حضرت جعفر بن محمد صادق از پدرش از پدران علیهم السلام روایت کرده که: پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: جبرئیل از پروردگار عالم جل جلاله برایم نقل کرد که فرمود: هر آنکه بداند که جز من هیچ خدایی نیست و محمد بنده و رسول من و علی بن ابی طالب خلیفه من و امامان از فرزندان او حجت های من می باشند، به رحمت خود او را به بهشت داخل نمایم، و به عفو و بخشش از آتش نجاتش می دهم، و او را در پناه خود جای خواهم داد، و کرامت خود را برای او واجب و نعمتم را بر وی تمام نمایم، و اگر درخواستی داشته باشد، برآورده سازم؛ و اگر سکوت کند [با رحمت و نعمت] آغاز کنم و اگر بدی کند او را رحم نمایم و اگر از من فرار کند او را فراخوانم، و اگر [پس از اعراض] به سوی من بازگردد او را بپذیرم و اگر در خانه ام را بکوبد به رویش بگشایم.

و هر کس شهادت به لا اله الا الله ندهد، یا آن را شهادت بدهد ولی محمد را به عنوان بنده و فرستاده من گواهی ندهد یا آن را شهادت بدهد؛ اما نپذیرد که علی بن ابی طالب خلیفه من است، یا به آن اعتراف کند ولی نپذیرد که امامان از فرزندان او حجت های منند، نعمت مرا انکار کرده و عظمت مرا کوچک شمرده و به آیات و کتب کفر ورزیده است، اگر مرا قصد کند محجوب سازم و اگر

درخواستی داشته باشد ، محرومش نمایم و اگر مرا فراخواند ترتیب اثر ندهم ، و اگر دعا کند اجابت ننمایم ، و اگر به من امید بندد نومیدش کنم این جزایی است که از من به او می رسد و من به بندگانم ظلم نمی کنم .

در این هنگام جابر بن عبدالله انصاری برخاست و عرضه داشت : یا رسول الله امامان از فرزندان علی بن ابی طالب کیانند ؟ فرمود : حسن و حسین دو سید جوانان اهل بهشت ، سپس سید العابدین زمانش علی بن الحسین سپس باقر محمد بن علی - که ای جابر تو البته او را درک خواهی کرد پس هرگاه او را دیدی سلام مرا به او برسان - سپس صادق جعفر بن محمد ، سپس کاظم موسی بن جعفر ، سپس رضا علی بن موسی ، سپس تقی محمد بن علی ، سپس نقی علی بن محمد ، سپس زکی حسن بن علی ، سپس فرزندش قائم به حق مهدی امت من که زمین را از عدل و داد پر کند همانطور که از ظلم و ستم پر شده باشد ، ای جابر آنان خلفا و اوصیا و اولاد و عترت منند ، هر آن که آنان را اطاعت کند مرا اطاعت کرده و هر که ایشان را معصیت کند مرا معصیت نموده ، و هر آنکه منکر یکی یا همه ایشان گردد مرا منکر شده ، خداوند آسمان را به آنها نگهداشته تا بر زمین خراب نشود و زمین را حفظ کرده تا اهلش را نلرزاند (۵۸) .

و در غیبت نعمانی از امام صادق از امیرمؤمنان علی علیه السلام آمده است که فرمود : و بدانید که زمین از حجت الهی خالی نمی ماند و لیکن خداوند چشم باطن بندگان را از شناختن امام کور می کند به خاطر ظلم و ستم و اسراف آنان بر خودشان ، و اگر زمین یک ساعت از حجت الهی خالی بماند اهلش را فرو می برد (۵۹) .

و اخبار در این باره بسیار زیاد است .

سوم : حق قرابت و خویشاوندی پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم

که در سوره حمعسق [شوری] آمده : « قُلْ لَا اسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » (۶۰) ؛ بگو که من از شما بر تبلیغ رسالت توقع مزدی ندارم جز اینکه در مورد خویشاوندانم مودت ورزید .

از حضرت ابوجعفر امام محمد باقر علیه السلام روایت شده که منظور از (القربی) در این آیه امامان هستند (۶۱) .

و در حدیث ندای حضرت قائم عجل الله فرجه هنگام ظهورش آمده است : و از شما می خواهم شما را به خدا و حق رسول خدا و حق خودم بر شما - که مرا بر شما حق قرابت و خویشاوندی پیغمبر هست - (۶۲) .

چهارم و پنجم : حق منعم بر متنعم و حق واسطه نعمت

که در روایتی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که : هر آنکه نسبت به شما کار نیکی انجام داد به او پاداش دهید ، اگر نمی توانستید برای او دعا کنید تا اطمینان یابید که کار نیک آن شخص را جبران کرده اید .

و این دو حقّ برای مولایمان حضرت صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه جمع شده است زیرا که تمام بهره ها و استفاده هایی که به مردم می رسد به برکت وجود امام آن زمان است . در زیارت جامعه درباره امامان علیهم السلام می خوانیم : (وَ أَوْلِيَاءَ النَّعْمِ) .

و نیز در کتاب کافی روایت شده که فرمود : خداوند ما را آفرید و خلقت ما را نیکو قرار داد و ما را صورتگری نمود و نیکو صورتگری کرد ، و ما را دیده خود در میان بندگانش قرار داد [تا شاهد و ناظر اعمال و رفتار آنان باشیم] و زبان گویای او و دست رحمت و رأفت خود که بر سر بندگانش گسترده است و وجه خود که به وسیله ما به سوی خداوند توجه می شود و دری که [بندگان را به علم و ایمان و اطاعت او] دلالت کند ، و گنجهای [علم و معرفت و رحمت او] در آسمان و زمینش .

به برکت ما درختها بارور گردیده و میوه ها رسیده و نهرها جاری شده و باران از آسمان باریده و گیاه از زمین روئیده است ، و به عبادت ما خداوند عبادت شده است و اگر ما نبودیم خداوند پرستش نمی شد (۶۳) .

و در کتاب خرائج از حضرت صادق علیه السلام آمده که : ای داوود اگر ما نمی بودیم نه نهرها جاری می شد و نه میوه ها می رسید و نه درختها سبز می گشت (۶۴) .

و در کافی در حدیث مرفوعی از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام آمده که : رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : خداوند آدم را آفرید و زمین را به او واگذار کرد ، پس هر چه از آن آدم بود برای رسول خدا است ، و هر چه برای رسول خدا است از آن ائمه آل محمد است (۶۵) .

و در حدیث دیگری آمده است : دنیا و هر چه در آن هست از خدای تبارک و تعالی و رسول او و ما است ، پس هر که بر چیزی از آن دست یافت ، تقوی پیشه کند و حقّ خداوند (خمس و زکات و ...) را ادا نماید و به برادران ایمانی خود احسان کند ، و اگر چنین نکند خدا و رسول او و ما (خاندان پیغمبر) از او بیزاریم (۶۶) .

و در کتاب دارالسلام به نقل از بصائر الدرجات از ابوحمزه ثمالی روایت کرده است که : امام چهارم علی بن الحسین علیه السلام به او فرمود : ای ابوحمزه پیش از طلوع آفتاب هرگز خواب که برایت خوش ندارم ، به تحقیق که خداوند در آن وقت روزیهای بندگان را تقسیم می کند و بر دست ما آنها را جاری می سازد .

ششم : حقّ پدر بر فرزند

شیعیان از باقیمانده گل خاندان وحی آفریده شده‌اند همانطوری که فرزند از پدر به وجود می‌آید در کتاب کافی از حضرت رضا علیه السلام روایت شده که فرمود: **الْأَمَامُ؛ الْأَنْبِيُّ الرَّفِيقُ وَالْوَالِدُ الشَّفِيقُ؛** امام؛ همدم همراه و پدر مهربان است (۶۷) .

و از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت است که فرمود: **من و علی دو پدر این امت هستیم (۶۸) .**

از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام روایت شده است که فرمود: **خداوند ما را از علیین آفرید و ارواح ما را از بلندای آن خلق کرد، و ارواح شیعیان ما را از علیین و بدنهایشان را از پایین آن آفرید، از همین روی بین ما و آنان نزدیکی برقرار است و دل‌های ایشان به سوی ما مشتاق (۶۹) .**

و از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: **به تحقیق که خداوند ما را از اعلی علیین خلق فرموده و دل‌های شیعیان ما را از خمیر مایه خلقت ما و تنشان را از پایین تر از آن آفرید، پس دل‌هایشان در هوای ما است زیرا که از آنچه ما آفریده شدیم آنها نیز آفریده شده‌اند (۷۰) .**

و در کمال الدین از عمر بن صالح السابری روایت شده که گفت: **از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام درباره این آیه « أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ » (۷۱) ؛ ریشه آن پای برجا و شاخه‌اش در آسمان است .**

پرسیدم . فرمود: **اصل و ریشه آن درخت پاکیزه رسول الله و شاخه آن امیرالمؤمنین است و حسن و حسین میوه آن هستند، و نه تن از فرزندان حسین شاخه‌های کوچکتر آنند و شیعه برگ‌های آن درخت می‌باشند، به خدا که وقتی یکی از آنها (شیعیان) می‌میرد یکی از برگ‌های آن درخت می‌افتد (۷۲) .**

و در بحار به نقل از امالی شیخ طوسی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت است که فرمود: **من درختی هستم که فاطمه شاخه و علی پیوند و حسن و حسین میوه و دوستانشان از امت من برگ‌های آن درخت می‌باشند (۷۳) .**

البته روایات در این باره زیاد است که در کافی و برهان و غیر اینها آمده، ولی ما از ترس اطاله سخن و ملالت خوانندگان از ذکر همه آنها خودداری کردیم که دانا را اشاره بس است و چه خوش گفت آنکه گفت:

يَا حَبْدًا دَوْحَةً فِي الْخُلْدِ نَابِتَةٌ

مَا مِثْلُهَا نَبَتَتْ فِي الْخُلْدِ مِنْ شَجَرٍ

الْمُصْطَفَى أَصْلُهَا وَالْفَرْعُ فَاطِمَةُ

ثُمَّ اللَّقَاحُ عَلِيُّ سَيِّدُ الْبَشَرِ

وَأَلْهَا شَمِيَّانِ سَبَطَاهَا لَهَا ثَمَرٌ

وَالشَّيْعَةُ الْوَرَقُ الْمُتَلَفُّ بِالْثَمَرِ

هَذَا مَقَالٌ رَسُولِ اللَّهِ جَاءَ بِهِ

أَهْلُ الرُّوَايَاتِ فِي الْعَالِي مِنَ الْخَبْرِ

إِنِّي بِحُبِّهِمْ أَرْجُو النَّجَاةَ غَدًا

وَالْفَوْزَ مَعَ زُمْرَةٍ مِنْ أَحْسَنِ الزُّمَرِ

وہ چہ بالندہ درختی کہ در خلد برین روییدہ

کہ مانندش هیچ درختی در بہشت نرویییدہ است!

محمد مصطفی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ریشہ آن و ساقہ اش فاطمہ

آنگاہ پیوندش سرور مردم علی است

و آن دو ہاشمی دو نوادہ پیغمبر میوہ آن درختند

و شیعیان برگہایی کہ بہ دور میوہ ہا پیچیدہ اند

این گفتار رسول خدا است کہ آن را اہل روایت

با سندہای عالی در حدیث آورده اند

من با محبت آنان امید نجات فردای [قیامت]

و رستگاری دارم ، ہمراہ با گروہی کہ از بہترین گروہ ہا ہیند

ہفتم : حق آقا و ارباب بر بندہ

در زیارت جامعہ آمدہ است : « وَ السَّادَةُ الْوَلَاءِ » ؛ و سروران سرپرست .

و در حدیثی از رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از طریق مخالفین وارد شدہ : ما فرزندان عبدالمطلب سروران اہل بہشت ہستیم ، من و علی و جعفر و حسن و حسین و مہدی علیہم السلام .

می‌گوییم: بیان سیادت و آقای امامان علیهم السلام نسبت به ما، از آنچه گذشت ظاهر و ثابت می‌شود، و معنی سیادت آن بزرگواران اینکه: ایشان از خود ما در تمام امور اولی و شایسته‌تر هستند، چنانکه خداوند متعال فرموده: «الَنْبِيُّ اَوْلَى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ...» (۷۴)؛ پیامبر؛ نسبت به مؤمنان از خودشان سزاوارتر است.

و در کفایه الأثر روایت مسندی از حسین بن علی علیهما السلام آورده که فرمود: رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم به علی علیه السلام فرمود: من به مؤمنین از خودشان به خودشان اولی و سزاوارترم سپس تو ای علی از مؤمنین به خودشان سزاوارتری آنگاه بعد از تو حسن سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان و پس از او حسین به مؤمنین از خودشان سزاوارتر است، سپس بعد از او علی سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان، و بعد از او محمد سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان، و بعد از او جعفر سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان، و بعد از او موسی سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان، و بعد از او علی سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان و بعد از او محمد سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان، و بعد از او موسی سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان، و بعد از او علی سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان و سزاوارتر است به مؤمنین از خودشان، و حجت بن الحسن به مؤمنین سزاوارتر است از خودشان، امامان نیکوکار، آنها با حق و حق با آنها است (۷۵).

نزدیک به همین مضمون در کافی و کمال الدین نیز روایت شده است. و از حضرت ابوالحسن موسی علیه السلام روایت شده که فرمود: مردم در اطاعت کردن بردگان ما هستند (۷۶).

هشتم: حق عالم بر متعلم

که امام زمان و پدران طاهرینش راسخین در علم هستند، چنانکه در چند روایت از امام صادق علیه السلام آمده. و نیز خداوند متعال دستور فرموده تا مردم هر چه می‌خواهند از خاندان وحی بپرسند که ایشان (اهل الذکر) اند که: «فَاسْئَلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» (۷۷)؛ پس از اهل ذکر سؤال کنید اگر نمی‌دانید.

نهم: حق امام بر رعیت

در کافی به سند خود از ابوحمزه روایت کرده که گفت: از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام پرسیدم که حق امام بر مردم چیست؟ فرمود: حق او بر آنها اینکه آنچه می‌گویند بشنوند و او را اطاعت کنند (۷۸).

و در خطبه‌ای که در روضه کافی از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده آمده است که : اَمَّا بَعْدُ بِه تَحْقِيقِ خَدَاوَنْدِ مَتَعَالِ بَرَايِ مَنْ بَرِ شَمَا حَقِّي قَرَارِ دَادِ بِهْ اَيْنَكِهْ مَرَا وَلِيْ اَمْرٍ و سِرپرست شَمَا سَاخْتِهْ ، و مَنْزَلْتِيْ كِهْ خَدَاوَنْدِ عَزَّ ذِكْرُهٗ مَرَا دَرِ اَنْ مَنْزَلْتِ بَرْتَرِ اَزْ شَمَا جَايِ دَادِهْ ، . . . : پَسْ مَهْمَتْرِيْنَ چِيْزِيْ كِهْ خَدَاوَنْدِ اَزْ اَنْ حَقُوْقِ فَرْضِ كَرْدِهْ حَقِّ وَاَلِيْ و زَمَامْدَارِ بَرِ رَعِيْتِ اسْتِ (٧٩) .

اِيْنِهَا گوْشِه‌اِيْ اَزْ حَقُوْقِ اِمَامِ زَمَانِ عَلِيْهِ السَّلَامِ بَرِ مَرْدَمِ اسْتِ و قَسْمَتِيْ اَزْ اِيْنِهَا دَرِ بَخْشِ اَيْنِدِهْ بَرَايِ شَمَا رُوْشَنِ خَوَاھِدِ شَدِ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰی .

بخش چهارم

ویژگیهای حضرت

ویژگیها و جهاتی که در امام زمان عجل‌الله فرجه هست و مایه لزوم دعا برای آن جناب است

اموری در اینجا بیان می‌شود که اگر یکی از آنها در شخصی یافت شود بر ما واجب و لازم است که برای او دعا کنیم ، به حکم عقل یا شرع یا فطرت انسانی ، بلکه از روی سرشت حیوانی .

در صورتی که تمام این امور در وجود مقدس امام زمان عجل‌الله تعالی فرجه جمع است . من قسمتی از این امور را به ترتیب حروف الفبایی می‌آورم و از درگاه خداوند آسمان و زمین خواستارم که مرا یاری فرماید و از پیروان و غلامان حضرت خاتم‌الاولیا و پدران بزرگوارش قرار دهد که البته او دعا را مستجاب می‌کند .

حرف الف

شایسته است که مؤمن برای مؤمنین دعا کند که هم کیش و هم عقیده او هستند ، و این مطلب به حکم عقل و شرع ثابت است .
[پس دعا کردن برای آن بزرگوار که سالار مؤمنین است بر ما لازم می‌باشد].

چنانکه در کافی حدیث مُسندی از حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام آمده است که فرمود : رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فرمودند : هیچ مؤمنی برای مرد یا زن مؤمنی دعا نکند مگر آن که خداوند متعال آنچه که او برای آنها خواسته است مانند آن را به سوی او برگرداند ، از طرف هر مرد یا زن مؤمنی که از اول روزگار تا روز قیامت آمده یا خواهد آمد . و بسا باشد که روز قیامت بنده مؤمنی را دستور دهند تا به آتش افکنده شود و او را می‌کشند تا به دوزخ ببرند ولی مؤمنین و مؤمنات عرضه می‌دارند پروردگارا این همان شخصی است که برای ما دعا می‌کرد شفاعت ما را درباره او بپذیر پس خداوند شفاعت آنها را درباره او قبول می‌فرماید و او نجات می‌یابد (۸۰) .

در همان کتاب از عیسی بن ابی منصور روایت است که گفت : من و ابن ابی‌یعفور و عبدالله بن طلحه خدمت امام ابو عبدالله صادق علیه السلام بودیم که آن حضرت خود آغاز سخن کرد و چنین فرمود : ای پسر ابی‌یعفور رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرموده : شش خصلت است که در هر که باشد در پیشگاه خداوند و طرف راست [عرش] او خواهد بود ، ابن ابی‌یعفور عرضه داشت : فدایت شوم آنها چیست ؟ فرمود : فرد مسلمان برای برادر دینی خود بخواهد آنچه برای عزیزترین خاندانش می‌خواهد ، و بد بدارد آنچه برای عزیزترین خاندانش بد می‌دارد ، و با پاکی و خلوص با او دوستی کند ، ابن ابی‌یعفور گریه کرد و گفت به چه صورتی با او به پاکی و خلوص دوستی کند ؟ فرمود : ای پسر ابی‌یعفور؛ اگر در دل او اینقدر منزلت داشته باشد که خوبی و بدی را برای او بسان عزیزترین کسان خود بخواهد انگیزه‌ای خواهد شد ، تا در غم و شادی او شریک باشد که در خوشحالی او شاد و در اندوهش اندوهگین می‌شود و اگر چیزی که مایه فرح و گشایش کار او است در اختیار داشته باشد حاجت او را برمی‌آورد و گرنه برایش دعا می‌کند .

سپس امام صادق علیه السلام فرمود : سه تا مربوط به شما است [همانها که گذشت] ، و سه تا مربوط به ما است ، اینکه فضیلت ما را بشناسید و دنبال ما گام بردارید و منتظر عاقبت امر و برنامه [حکومت] ما باشید ، که هر کس چنین بود در پیشگاه خداوند عزّ و جل خواهد بود و کسانی که در مراتب پایین تر هستند از نور ایشان استفاده می‌کنند . اما کسانی که در طرف راست [عرش] الهی هستند اگر کسانی که در درجه پایین تر هستند ، آنها را بنگرند زندگی برایشان تلخ و ناگوار می‌شود ، زیرا بر درجه آنها غبطه می‌برند .

ابن ابی‌یعفور پرسید : چگونه است که نمی‌شود آنها را دید با اینکه در طرف راست [عرش] خداوند هستند ؟ فرمود : ای ابن ابی‌یعفور چون که آنها در حجابی از نور الهی هستند [چشمها از دیدنشان عاجز است] مگر این حدیث به تو نرسیده است که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بارها می‌فرمود : به راستی که خداوند را در سمت راست عرش در پیشگاه الهی در جناح راست او مخلوقی است که چهره‌شان از برف سفیدتر و از آفتاب هنگام ظهر تابان تر است . می‌پرسند که اینان چه کسانی هستند ؟ جواب می‌رسد : اینها افرادی هستند که در جلال خدا با یکدیگر دوستی ورزیدند (۸۱) .

در بحث نهی از منکر مطالب مناسبی در این زمینه خواهد آمد انشاءالله تعالی .

۳ - اجابت دعای ما به برکت آن حضرت

بدان که از جمله نعمتهای بزرگ خداوند متعال بر ما این است که به ما اجازه داده تا او را بخوانیم و دعا کنیم و حاجت‌های خود را از او بخواهیم و خداوند متعال به لطف و کرمش دعای ما را مستجاب می‌فرماید : و چون در جای خود ثابت است که تمام نعمتهای الهی به برکت وجود امام زمانمان به ما می‌رسد و نیز پرواضح است که اجابت دعا از بهترین نعمتهاست بلکه مهمترین نعمت است . زیرا که به وسیله این نعمت به نعمتهای دیگر دست می‌یابیم؛ اهمیت حق مولایمان امام زمان بر ما روشن می‌شود زیرا که وجود آن حضرت وسیله تحقق یافتن این نعمت و موهبت بزرگ از جانب خداوند است ، پس بر ما واجب است که با دعا و یا کارهای دیگر جبران این لطف را بنماییم .

و از جمله دلایلی که بر این جهت به طور خصوص دلالت دارد - که وجود امام علیه السلام واسطه و سبب مستجاب شدن دعای مردم است - روایتی است که صفار در بصائر الدرجات به سند خود از امام ابو جعفر باقر علیه السلام آورده است که فرمود : رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم به امیرالمؤمنین فرمود : آنچه بر تو دیکته می‌کنم بنویس ، علی علیه السلام عرضه داشت : ای پیامبر خدا آیا می‌ترسی فراموش کنم ؟ فرمود : نمی‌ترسم فراموش کنی؛ من از خداوند خواسته‌ام که تو را حفظ کند ، و فراموشت ننماید ، ولی برای شریکانت بنویس . عرضه داشت شرکای من کیانند ؟ فرمود : امامان از فرزندان تو که خداوند به سبب آنان بر امت من باران می‌فرستد و به سبب آنان دعای ایشان را مستجاب می‌کند و به سبب آنان بلا را از آنها دور می‌سازد و به سبب آنان رحمت از آسمان نازل می‌شود و این نخستین آنان است - به امام حسن اشاره کرد - سپس به امام حسین اشاره کرد و فرمود : امامان از فرزندان تو اند (۸۲) .

می‌گویم این حدیث با ملاحظه سایر عبارتهایش در آنچه ذکر کردیم صراحت دارد .

۴ - احسان به ما

احسان امام زمان عجل الله تعالی فرجه به ما نحوه‌های گوناگون دارد که قسمتی از آنها را بعد از این اشاره خواهیم کرد . ان شاء الله تعالی و از جمله آنها دعا کردن آن حضرت در حق ما و دفع شر دشمنان و برطرف ساختن محتتها و ... می‌باشد . خداوند متعال می‌فرماید : « هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ » (۸۳) ؛ آیا پاداش احسان جز احسان است ؟

البتة احسان به حکم عقل و شرع و فطرت انسانی - انگیزه دعا کردن است که :

أَحْسِنُ إِلَى النَّاسِ تَسْتَعِيدُ قُلُوبَهُمْ

فَطَالَمَا اسْتَعْبَدَ الْإِنْسَانَ إِحْسَانٌ

به مردم احسان کن که دل‌هایشان را به بند خواهی کشید و بسیار می‌شود که احسان ، انسانی را به بردگی می‌کشاند .

۵ - [باحه] [و اجازه تصرف در] حقوقی که از آن حضرت در دست ما است

روایتی است در کافی از مسمع از امام صادق علیه السلام که ضمن حدیثی طولانی آمده امام صادق علیه السلام فرمود : ای ابویسار به تحقیق که تمام زمین برای ما است و هر چه خداوند از آن برآرد همه از برای ما است - ابویسار - می‌گوید : به آن حضرت عرض کردم پس همه مال را برای شما بیاورم ؟ فرمود : ای ابویسار البتة ما آن را بر تو حلال کردیم ، و مباح گردانیدیم پس مال خودت را برگیر و هر آنچه از زمین در دست شیعیان ما هست بر آنها حلال است تا هنگامی که قائم ما بپاخیزد و مالیات آن را از آنان بگیرد و زمین را در دست ایشان واگذارد و اما آنچه در دست غیر شیعیان است هر سودی که از آن ببرند بر آنها حرام است و هنگامی که قائم ما بپاخیزد زمین را از دستشان بگیرد و آنها را به خواری از آن بیرون راند (۸۴) .

۶ - [استنصار و یاری خواستن آن حضرت

در حرف (ظ) و حرف (ک) در شباهتهای آن حضرت به جدش ابوعبدالله الحسین علیه السلام و حرف (ن) در ندهای آن حضرت ، مطالب مناسبی خواهد آمد ان شاء الله تعالی .

۷ - [غائه] [داد رسی] [ستمیدگان از ما شیعه

در توقیعی که آن حضرت به شیخ مفید نوشته‌اند آمده: ما نظر خود را از شما بر نمی‌گیریم [که به حال خود وابمانید] و فراموشتان نمی‌کنیم، اگر چنین نبود گرفتاریها شما را از پای می‌انداخت و دشمنان شما را از بین می‌بردند (۸۵).

خوش دارم که در اینجا جریانی را بیاورم که عالم فاضل ربانی حاج میرزا حسین نوری - که خداوند بر نور و درجه‌اش در آخرت بیفزاید - در کتاب *جَنَّةُ الْمَأْوَى* در بیان کسانی که سعادت دیدار حضرت حجت یا دیدن معجزات حضرتش در غیبت کبری نصیبشان شده، آورده است. میرزا حسین نوری می‌گوید: عالم جلیل و دانشمند بزرگوار: *مَجْمَعُ الْفَضَائِلِ وَالْفَوَاضِلِ الصِّفَى الْوَفَى* شیخ علی رشتی که عالمی نیکوکار و زاهدی پرهیزکار از شاگردان سید سَنَد و استاد اعظم حجة الاسلام میرزای بزرگ شیرازی بود، و چون مردم نواحی فارس مکرر شکایت و گلایه داشتند از اینکه عالم و روحانی کاملی ندارند، میرزای شیرازی ایشان را بدانجا فرستاد و پیوسته در میان آنها با کمال احترام زندگی کرد تا وفات یافت. من با او در سفر و حضر مصاحبت داشته‌ام، کمتر کسی را در اخلاق و فضل نظیرش دیده‌ام.

وی گفت: در یکی از سفرها که از زیارت حضرت ابی‌عبدالله علیه السلام به سوی نجف اشرف از راه فرات بازمی‌گشتم، در کشتی کوچکی که بین کربلا و طویریج بود سوار شدم از طویریج راه حله و نجف جدا می‌شود، مسافری که همه اهل حله بودند به بازیگری و بی‌عاری و مزاح مشغول شدند به جز یک نفر که با اینکه با ایشان بود احياناً همسفرها بر مذهب او خرده می‌گرفتند و او را سرزنش می‌کردند با کمال متانت نشسته بود، و هیچ شوخی نمی‌کرد و نمی‌خندید. از این وضع در تعجب بودم تا اینکه به جایی رسیدیم که آب کم بود و ناچار صاحب کشتی ما را بیرون فرستاد. در کنار نهر که می‌رفتیم. به طور اتفاقی با آن شخص همراه شدم. از او پرسیدم: علت کناره‌گیری‌اش از وضع همسفریها و خرده‌گیری آنها در مذهب او چیست؟ گفت: اینها از اهل سنت و خویشاوند منند پدرم نیز از ایشان است ولی مادرم از اهل ایمان، من نیز مذهب آنها را داشتم و به برکت حضرت حجت صاحب الزمان عجل‌الله تعالی فرجه شیعہ شدم.

از علت و نحوه تشیع او سؤال کردم، جواب داد: اسم من یاقوت؛ و شغلم روغن فروشی کنار پل حله است. در یکی از سالها برای خریدن روغن از شهر حله بیرون رفتم تا از صحرانشینان روغن وارد کنم. چند منزل رفتم تا آنچه می‌خواستم خریدم و به اتفاق عده‌ای از اهالی حله بازگشتم و در یکی از منزلها که فرود آمدیم و خوابیدیم، وقتی بیدار شدم، دیدم همه رفته‌اند و من در صحرای بی‌آب و علفی که درندگان زیادی هم داشت تنها مانده‌ام، از آنجا تا نزدیکترین آبادی چند فرسنگ راه بود، برخاستم و به راه افتادم ولی راه را گم کردم و متحیر ماندم از طرف دیگر از تشنگی و درندگان ترسان بودم. درمانده شدم و در آن حال به خلفا و مشایخ استغاثه کردم و از آنها کمک و شفاعت خواستم تا خداوند برایم فرج کند. ولی نتیجه‌ای نداد.

با خود گفتم: از مادرم شنیده‌ام که می‌گفت ما امام زنده‌ای داریم که کنیه‌اش اب‌صالح است به فریاد گم‌شدگان می‌رسد و درماندگان و ضعیفان را کمک می‌کند با خداوند پیمان بستم که به او پناهنده شوم اگر نجاتم داد به مذهب مادرم درآیم پس او را صدا کردم و استغاثه نمودم که یک مرتبه کسی را دیدم عمامه سبزی بر سر داشت مانند این - و به علفهای کنار نهر اشاره کرد - با من راه می‌رود به من دستور داد که به مذهب مادرم درآیم و کلماتی فرمود (که مؤلف کتاب آنها را فراموش کرده است).

و فرمود: به زودی به آبادی می‌رسی که آنجا همه شیعه هستند. گفتم: ای آقای من شما با من به آن آبادی تشریف نمی‌آورید؟ فرمود: نه، چون هزار نفر در اطراف بلاد به من پناهنده شده‌اند می‌خواهم آنان را خلاص کنم. سپس از نظرم غایب شد، کمی راه رفتم به آن آبادی رسیدم، مسافت زیادی تا آنجا بود که همسفرهایم روز بعد به آنجا رسیدند از آنجا به حله برگشتم و به نزد سید الفقها سید مهدی قزوینی - که قبرش پر نور باد - رفتم، و جریان خودم را با او در میان گذاشتم و از او احکام و مسائل دینی را

آموختم ، و از او پرسیدم به چه عملی می شود بار دیگر آن حضرت را ببینم ؟ فرمود : چهل شب جمعه به زیارت امام حسین علیه السلام برو ، من هم شبهای جمعه به زیارت حضرت سیدالشهدا می رفتم یک نوبت از چهل بار باقی مانده بود . روز پنجشنبه از حله به کربلا رفتم ولی وقتی به دروازه شهر رسیدم ، دیدم مأمورین ظالم از مردم گذرنامه می خواهند؛ و خیلی هم سخت می گیرند . من نه گذرنامه داشتم و نه قیمت آن را ، چند بار خواستم به طور قاچاق از میان جمعیت بگذرم ، ولی نشد . در همین اثنا حضرت صاحب الامر عجل الله فرجه را دیدم که در لباس طلبه های ایرانی با عمامه سفیدی بر سر ، داخل شهر است ، به او استغاثه کردم و کمک خواستم؛ بیرون آمد مرا همراه خود داخل شهر کرد ، و دیگر او را ندیدم و با حسرت و تأسف بر فراقش ماندم (۸۶) .

۸ - امنیت راهها و شهرها با ظهور آن حضرت

در بحار به نقل از ارشاد القلوب دیلمی از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود : هرگاه حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه قیام کند ، به عدالت حکم می کند . و در زمان او ستمگری برچیده می شود ، و به وسیله آن حضرت امنیت در راهها برقرار می گردد ، و زمین برکاتش را برمی آورد ، و هر حقی به حقدار می رسد . . . (۸۷) .

در حدیث دیگری از آن حضرت درباره ظهور حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه آمده : پیرزن ناتوان از مشرق به قصد سفر به مغرب بیرون رود هیچ کس او را خشمگین ننماید (۸۸) .

و در خبر دیگری در [تأویل] آیه شریفه : « سَيُرَوُّ فِيهَا لَيَالِيٌ وَ أَيَّامًا آمِنِينَ » (۸۹) ؛ در این راههای نزدیک به هم ، شبها و روزهایی با امنیت سیر کنید . آمده : با قائم ما اهل بیت (۹۰) .

۹ - احیاء و زنده کردن دین خدا و اعلائی کلمه الله

در دعای ندبه می خوانیم : **أَيْنَ مَحْيَى مَعَالِمِ الدِّينِ وَ أَهْلِهِ؛ كَجَاسْتِ أَنْكِهِ نَشَانِهِا وَ آثَارِ دِينِ وَ أَهْلِ دِينِ رَا زَنْدَه كَنْد ؟**
و در حدیث قدسی که در بخش سابق گذشت آمده است : و دینم را به وسیله او اجرا و بر همه برنامه ها چیره خواهم کرد .
و نیز در تفسیر آیه « لِيُظَهِّرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ » (۹۱) ؛ تا او را بر همه [مجموعه های] دین پیروز گرداند .
آمده است با ظهور حضرت قائم علیه السلام این کار انجام خواهد شد .

و در بحار ضمن یک حدیث طولانی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده که فرمود: نهمین آنها قائم خاندان من و مهدی امت من است و او در اندام و گفتار شبیه ترین مردم به من می باشد. البته بعد از غیبتی طولانی ظاهر خواهد شد و دین خدا را آشکار خواهد کرد و با کمک الهی تأیید و حمایت و به وسیله فرشتگان خداوند یاری خواهد شد. پس زمین را از عدل و داد پر کند چنانکه از ستم و بیداد پر شده باشد (۹۲).

نیز در بحار در حدیث مفصلی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده: سپس به سوی کوفه باز خواهد گشت. آنگاه سیصد نفر را به تمامی جاها می فرستد؛ بین شانه و سینه هایشان دست می کشد؛ پس در هیچ قضاوتی در نمی ماند، و هیچ سرزمینی نماند مگر اینکه در آن بانگ شهادت به لا اله الا الله وحده لا شریک له و ان محمداً رسول الله بلند شود (۹۳).

و احادیث در این باره بسیار است، خواستیم فقط اشاره ای کرده باشیم.

۱۰ - انتقام آن حضرت از دشمنان خدا

از جمله القاب امام زمان عجل الله تعالی فرجه، الْمُنتَقِمُ است.

و در کتاب کمال الدین به سند خود از امام صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده است که: پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هنگامی که به سوی آسمان (به معراج) برده شدم، پروردگار من به من وحی فرمود که: ای محمد؛ من نظری به سوی زمین افکندم و تو را از آن اختیار نمودم، و پیغمبر ساختم، و اسم تو را از نام خود برگرفتم که من محمودم و تو محمدی، دوباره بر زمین نظری افکندم و علی را از آن برگزیدم، و او را وصی و خلیفه و شوهر دختر تو قرار دادم و برای او هم نامی از نامهای خود برگرفتم، پس من علی اعلی هستم و او علی است و فاطمه و حسن و حسین را از نور شما خلق کردم.

آنگاه ولایت آنان را بر فرشتگان عرضه کردم تا هر که پذیرفت در پیشگاه من از مقرّبین گردد، ای محمد اگر بنده ای از بندگانم آن قدر عبادتم کند تا درمانده شود و بدنش مانند مشک پوسیده گردد، ولی در حالی که منکر ولایت آنان باشد به نزد من آید، او را در بهشتم جای نخواهم داد، و در زیر عرشم سایه نخواهم بخشید، ای محمد می خواهی آنان را بینی؟ عرض کردم: آری پروردگارا. خداوند عزّ و جل فرمود: سرت را بلند کن. پس سرم را بلند کردم که بناگاه انوار علی و فاطمه و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی، و جعفر بن محمد، و موسی بن جعفر، و علی بن موسی، و محمد بن علی، و علی بن محمد، و الحسن بن علی، و محمد بن الحسن را - که در میان ایشان - مانند ستاره درخشانی بپا خاسته بود مشاهده نمودم.

عرض کردم: پروردگارا اینها کیانند؟ فرمود: اینها امامان هستند، و این قائم است؛ آنکه حلال مرا حلال و حرام مرا حرام کند، و به وسیله او از دشمنانم انتقام می گیرم، و او برای اولیای من مایه راحت است، و او است که دل شیعیان و پیروان تو را از ظالمین و کافرین شفا می بخشد و لات و عزّی را تر و تازه بیرون می آورد پس آنها را خواهد سوزانید، البته فتنه و امتحان مردم با آنان سخت تر از فتنه گوساله و سامری خواهد بود (۹۴).

همچنین در بحار به نقل از علل الشرایع به سند خود از عبدالرحیم قصیر از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: هرگاه قائم ما بپایزند، حمیرا به سوی او بازگردانده شود تا حد تازیانه به او بزند و تا انتقام فاطمه دخت محمد صلی الله علیه وآله وسلم را از او بگیرد. گفتیم: فدایت شوم؛ چرا حد تازیانه به او می‌زند؟ فرمود: به خاطر تهمت‌هایی که بر مادر ابراهیم زد. گفتیم: پس چطور شد که این کار (حد زدن) را خداوند برای زمان حضرت قائم تأخیر انداخت؟ فرمود به تحقیق خداوند تبارک و تعالی محمد صلی الله علیه وآله وسلم را رحمت فرستاد، ولی قائم علیه السلام را به منظور نقتم و کیفر دهی برمی‌انگیزد (۹۵).

و در همان کتاب بحار از مزار کبیر به سند خود از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود: هرگاه قائم ما بپایزند برای خدا و رسول او و همه ما خاندان پیغمبر انتقام خواهد گرفت (۹۶).

و در همان کتاب به نقل از ارشاد دیلمی از امام صادق علیه السلام آمده: و دست بنی شیبیه را می‌برد و بر در کعبه می‌آویزد و بر آن می‌نویسد: اینها دزدان کعبه هستند (۹۷).

و در احتجاج از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در خطبه غدیر چنین نقل شده که فرمود: توجه کنید: خاتم امامان از ما، مهدی - صلوات الله علیه - می‌باشد. آگاه باشید اوست چیره شونده بر همه دین، اوست انتقام گیرنده از ظالمین، اوست فاتح و منهدم کننده دژها، اوست که تمام قبائل اهل شرک را نابود می‌سازد، اوست که خونبهای تمام اولیای حق را می‌گیرد، اوست که از دریای ژرف می‌نوشاند، اوست که هر کسی را بر اساس فضل و شایستگی سِمَت می‌دهد، او برگزیده و منتخب خداوند است، او وارث همه علوم و محیط بر همه آنها است، اوست که از پروردگار خود خبر می‌دهد و حقایق ایمان به او را مطلع می‌سازد [بر پای می‌دارد]، او است که صاحب رشاد و سداد در رأی و عمل می‌باشد، امور دین به او تفویض و واگذار شده، و پیغمبران قبل و امامان پیشین به او مژده داده‌اند، او حجت باقی است و بعد از او حجتی نیست، و حقی نیست مگر با او و نوری نیست جز نزد او، کسی بر او غالب و منصور نمی‌شود، او ولی خداوند در زمین و حاکم الهی بر خلائق و امین پروردگار در ظواهر و اسرار است. . . .

و در قسمت دیگری از این خطبه آمده است: ای گروههای مردم؛ نور مخصوص خداوند عزّ و جل در وجود من است، سپس در وجود علی تجلی خواهد کرد، و سپس در نسل او تا قائم مهدی که حق خداوند و هر حقی را که برای ما هست، می‌گیرد (۹۸).

و در تفسیر قمی درباره آیه: «فَمَهَّلِ الْكَافِرِينَ أَمَهْلَهُمْ رُويًا» (۹۹)؛ پس کافران را مهلت بده، آنها را به اندک مهلتی.

چنین آمده است: برای هنگام قیام قائم، پس او از جبارها و طاغوت‌های قریش و بنی‌امیه و سایر مردم برای من انتقام می‌گیرد (۱۰۰).

در دعایی که به وسیله عمری از خود آن حضرت روایت شده چنین است: **وَ أَقِمَّ بِهِ الْحُدُودَ الْمَعْطَلَةَ وَ الْأَحْكَامَ الْمُهْمَلَةَ**؛ و به وسیله او حدود تعطیل شده و احکام کنار مانده را بر پا کن .

و در کتاب کمال الدین از امام صادق علیه السلام ضمن تشریح زمان ظهور آن حضرت آمده است: و در آن زمان حدود الهی برپا می شود (۱۰۱) .

در حدیث دیگری آمده: به درستی که برپا شدن یک حد از حدود الهی پاکیزه تر از چهل شبانه روز بارش باران است (۱۰۲) .

چنانکه از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام منقول است . و در بحث « حَيَاتُ الْأَرْضِ بِهٍ » (زنده ماندن زمین به برکت اوست) . مطالبی که مناسب این موضوع هست خواهد آمد **إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى** .

و در بحار از امام صادق علیه السلام روایت شده که: دو خون در اسلام از سوی خداوند مباح و روا است ، اما هیچ کس درباره این دو خون به آنچه خداوند دستور فرموده حکم و داوری نمی کند تا اینکه خداوند ، قائم اهل بیت علیهم السلام را برانگیزد ، پس در آنها به حکم الهی حکم خواهد فرمود و در آن بین و شاهد نخواهد خواست : زناکار محصن که سنگ سارش می کند؛ و مانع زکات که گردش را می زند (۱۰۳) .

می گویم : حد زانی محصن (مرد زن دار یا زن شوهرداری که مرتکب زنا شده باشد ، با شرایطی که در فقه آمده) همان سنگسار است و اینکه اجرای این حکم را مخصوص به امام زمان قرار داده از نظر حکم به مقتضای علم واقعی آن حضرت است ، و اینکه بر خلاف زمان سایر امامان حدود با شبهات دفع نخواهد شد .

۱۲ - اضطراب و ناچاری آن حضرت

در دعای ندبه آمده است: **أَيْنَ الْمُضْطَرُّ الَّذِي يُجَابُ إِذَا دَعَا**؛ کجاست آن مضطری که هرگاه دعا کند به اجابت می رسد .

و در تفسیر علی بن ابراهیم قمی درباره آیه مبارکه: **« أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَ يَكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ »** (۱۰۴) ؛ آیا [جز خدا] کیست که دعای مضطرب [ناچار] را به اجابت رساند و شما را جانشینان زمین قرار دهد ؟

از پدرش از حسن بن علی بن فضال از صالح بن عقبه روایتی نقل کرده است که امام صادق علیه السلام فرمود: این آیه درباره قائم آل محمد علیهم السلام نازل شده است آن مضطری که هرگاه در مقام (ابراهیم) دو رکعت نماز بگذارد و خداوند را بخواند و دعا کند ، خداوند دعای او را اجابت فرماید و او را خلیفه در زمین قرار دهد (۱۰۵) .

حرف ب

۱ - بخشش آن حضرت

در بحار از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام در وصف حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه آمده است : و تمام اموال دنیا از برون و درون زمین در خدمتش جمع می شود پس به مردم می فرماید : بیایید به سوی آنچه در راه رسیدن به آن رحمهایتان را قطع کردید و خونهای حرام ریختید و محرمات خدای عز و جل را مرتکب شدید . آنگاه آنقدر می بخشد که هیچ کس پیش از او نبخشیده است (۱۰۶) .

در عنوان سخاوت آن حضرت نیز مطالبی که به این بحث مربوط است خواهد آمد .

۲ - پیاداشتن حجتها و راهنمایان

از جمله فیوضات وجود اقدس آن حضرت برانگیختن حجتهایی برای مردم است تا آنان را راهنمایی و ارشاد کنند و امورشان را اصلاح نمایند . در توقیع شریف که در احتجاج روایت شده آمده است : و اما در حوادث و پدیدههایی که رخ می دهد پس به راویان حدیث ما مراجعه کنید به درستی که آنان حجت من بر شمایند و من حجت الله هستم (۱۰۷) .

۳ - بلاء آن حضرت (ابتلا به مصیبتها)

شیخ صدوق به سند خود از حضرت سیدالسادین علی بن الحسین علیهما السلام روایت کرده که فرمود : در حضرت قائم از هفت پیغمبر نشانه هست . (تا آنجا که فرمود) و اما از ایوب ، فرج و گشایش پس از ابتلا (۱۰۸) .

۴ - برکات آن حضرت

در بخش سوم گفتیم که تمام نعمتهای ظاهری و باطنی آشکار و نهان که در زمان آن حضرت به بندگان می‌رسد، از برکات وجود اوست - که درود و صلوات خداوند بر او باد - احادیث در این باره بسیار است بیش از حد تواتر و به همین جهت است که در توقیعی که در احتجاج روایت شده، آمده است: و اما نحوه بهره‌وری از من به هنگام غیبتم همانند استفاده از خورشید است موقعی که ابر آن را از دیده‌ها پنهان کند (۱۰۹) .

حرف ت

۱ - تألیف قلوب

[جمع کردن دلها و متحد ساختن آنها کار ساده‌ای نیست . بیشتر مردم یکی از دو حال را دارند یا صلاح واقعی خود را تشخیص نمی‌دهند ، لذا به اموری که به ضرر آنها است تن می‌دهند . و یا اینکه مصلحت را تشخیص می‌دهند ولی به خاطر منافع دنیوی به آن رضایت ندارند . یگانه کسی که بین این دو حالت را جمع می‌کند و اتحاد می‌بخشد ، وجود اطهر امام عصر عجل‌الله تعالی فرجه می‌باشد . لذا] در دعای ندبه می‌خوانیم : **أَيْنَ مُؤَلَّفُ شَمْلِ الصَّلَاحِ وَ الرَّضَا؛ كَجَاسْتِ أَنكِهِ مِیَانِ پِرَاكِنْدَگِیِ صِلَاحِ وَ رِضَا رَا جَمِعَ مِی‌كِنْدُ ؟**

و در دعای امیرالمؤمنین علی علیه السلام درباره آن حضرت آمده : و پراکندگی امت را با او جمع فرمای (۱۱۰) ، و در حدیث دیگری است : به وسیله او میان دل‌های مختلف و پراکنده الفت و اتحاد داده می‌شود (۱۱۱) .

و در کافی از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : خداوند به وسیله آن حضرت بین دل‌های پراکنده و مخالف یکدیگر ائتلاف می‌بخشد (۱۱۲) .

و در بحار در حدیثی که از امیرالمؤمنین علی علیه السلام روایت شده ، چنین آمده است : به پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم گفتم : یا رسول الله آیا مهدی از ما آل محمد است یا از غیر ما ؟ فرمود : نه بلکه از ماست ، خداوند دین را به دست او ختم می‌کند ، چنانکه به وسیله ما افتتاح فرمود و به واسطه ما مردم از فتنه‌ها نجات می‌یابند همانطور که از شرک نجات یافتند ، و به وسیله ما

خداوند پس از دشمنی فتنه‌ها و آزمایش‌های سخت دل‌هایشان را با هم الفت می‌بخشد، کما اینکه پس از دشمنی شرک؛ آنان را برادر دینی قرار داد و دل‌هایشان را به هم الفت بخشید (۱۱۳).

این حدیث از طریق اهل سنت نیز روایت شده و بحمدالله به صحت آن اعتقاد دارند.

۲ - تلافی آن حضرت نسبت به ما

شاهد بر الطاف و مراحم آن حضرت نسبت به ما توقیعی است که در احتجاج روایت شده و در آن آمده است: به من رسیده است که گروهی از شما در دین به تردید افتاده و در دل آنها نسبت به اولیای امرشان شک و حیرت وارد شده است و این امر مایه غم ما شد.

البته به خاطر خود شما نه برای ما، و باعث ناراحتی ما از جهت شما گردید نه ما. زیرا که خداوند با ما است، پس نیازی به غیر او برای ما نیست. و حق با ما است لذا به هیچ وجه کسانی که از ما دست بردارند ما را به وحشت نمی‌اندازند، ما صنایع و ساخته شدگان خدائیم و خلق صنایع ما هستند (۱۱۴).

روایت دیگری که در بصائر الدرجات نقل شده نیز بر این مطلب دلالت دارد، که به سند خود از زید شحام آورده است: بر حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام وارد شدم، به من فرمود: ای زید عبادت را تجدید کن و توبه بنمای، عرض کردم، فدایت گردم آیا خبر مرگم به من می‌رسد؟ حضرت به من فرمود: ای زید آنچه نزد ماست نسبت به تو خیر است و تو از شیعیان ما هستی. می‌گوید گفتم: برای من که از شیعیان شما باشم چه خواهد بود؟ فرمود: تو از شیعیان ما هستی صراط و میزان و حساب شیعیان ما به سوی ما است و البته که ما به شما از خودتان مهربانتریم (۱۱۵).

۳ - تحمل اذیت از دست ما

در توقیعی از آن حضرت روایت است که: جاهلان شیعه و احمق‌های آنان و کسانی که دینشان [مانند] بال پشه‌ای هست ما را اذیت کرده‌اند (۱۱۶).

۴ - ترک کردن حقّ خودش برای ما

حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه حقّ دنیا و آخرت خودش را به سود ما ترک و رها فرموده و خواهد فرمود ، اما در دنیا؛ سابقاً دلایلی آوردیم که آن حضرت آنچه در دست ما است را برایمان مباح کرده است . و اما در آخرت؛ در بحار از امام صادق علیه السلام روایت شده است که فرمود : هرگاه روز قیامت شود خداوند حساب شیعیان ما را بر ما قرار می دهد پس آنچه از گناهان بین آنها و بین خدا باشد محمد صلی الله علیه وآله وسلم از درگاه الهی برایشان طلب بخشش می کند و آنچه بین آنها و بین مردم بوده باشد از مظالم محمد صلی الله علیه وآله وسلم آن را از طرف ایشان ادا خواهد ساخت و آنچه بین آنها با ما باشد ما به آنها می بخشیم تا بدون حساب وارد بهشت شوند (۱۱۷) .

می گویم : در تفسیر البرهان چند روایت در این معنی آورده است ، به تفسیر آیه : « اِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ » (۱۱۸) مراجعه شود .

۵ - تشییع جنازه مردگان ما

دلیل بر این معنی روایتی است که در بحار به نقل از مناقب ابن شهر آشوب آمده است اینکه : شیعیان نیشابور (در زمان امامت حضرت موسی بن جعفر علیه السلام) جمع شدند ، و شخصی به نام محمد بن علی نیشابوری را انتخاب کردند تا به مدینه برود و حقوق شرعی و هدایای شیعیان را به خدمت امام زمانشان ببرد . سی هزار دینار و پنجاه هزار درهم پول و مقداری جامه به محمد بن علی دادند . در این میان [یکی از بانوان باایمان به نام] شطیطه یک درهم تمام عیار و یک تکه پارچه خام که با دست خودش رشته بود و چهار درهم ارزش داشت پیش آورد و گفت : خداوند از حقّ خجالت نمی کشد (یعنی حقوق امام علیه السلام گرچه کم باشد باید پرداخت) .

آنگاه آن جمعیت جزوه ای آوردند که هفتاد ورق بود در هر صفحه سوّالی نوشته بودند و بقیه اش سفید بود تا جواب زیر آن نوشته شود ، هر دو صفحه را روی هم گذاشته و با سه بند که هر بندی یک مهر خورده بود بسته بودند . گفتند : این جزوه را شب هنگام به خدمت امام علیه السلام ببر و فردای آن بازگیر و مهرها را نگاه کن اگر شکسته بود پنج تا از آنها را بشکن و ببین آیا جواب سوّالها را داده است یا نه ، که اگر بدون شکسته شدن مهرها جواب داده بود او همان امام است و مستحقّ این اموال ، و گرنه اموال را به ما بازگردان .

محمد بن علی نیشابوری به مدینه مشرف شد و نزد عبدالله افطح رفت او را امتحان کرد و دانست که او شایستگی مقام امامت را ندارد ، از خانه او بیرون رفت در حالی که می گفت : رَبِّ اِهْدِنِي اِلَى سَوَاءِ الصِّرَاطِ؛ خدایا مرا به راه راست هدایت فرما .

همانطور که در حیرت ایستاده بود کودکی آمد و گفت : کسی را که می خواهی اجابت کن و او را به خانه حضرت موسی بن جعفر علیه السلام برد ، تا چشم حضرت بر او افتاد فرمود : ای ابوجعفر چرا ناامید می شوی و چرا به سوی یهود و نصاری پناه می بری ؟ به من روی کن که حجّت و ولیّ خدا هستم ، آیا ابوحمزه در کنار مسجد جدّم مرا به تو ، شناساند ؟ من سوّالهایی که در جزوه بود دیروز

جواب دادم آنها را نزدم بیاور و درهم شطیطه را هم که در کیسه است و وزن درهمش یک درهم و دو دانق می باشد ، برایم بیاور ، و آن کیسه چهارصد درهم می باشد که از آن وازوری است و پارچه او با جامه دو برادر بلخی یک جا بسته شده .

می گوید : از سخنان آن حضرت عظم حیران شد . رفتیم و آنچه امر فرموده بود آوردیم و در پیشگاهش قرار دادیم پس درهم و پارچه شطیطه را برگرفت و روی به من کرد و فرمود : **إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ**؛ ای ابوجعفر سلام مرا به شطیطه برسان و این کیسه پول را به او بده - در آن کیسه چهل درهم بود - آنگاه فرمود : **قطعه ای از کفنهایم را نیز به او هدیه کردم پنبه این کفن از روستای ما صیدا است قریه فاطمه علیها السلام که خواهرم حلیمه دخت حضرت ابوعبدالله جعفر بن محمد صادق علیهما السلام آن را رسته است .** به شطیطه بگو تو از هنگام رسیدن ابوجعفر و پول و قطعه کفن تا نوزده روز بیشتر زنده نمی مانی ، پس شانزده درهم از این پول را برای خودت خرج کن و بیست و چهار درهم آن را صدقه و لوازم تجهیز برای خودت قرار بده و من بر جنازه تو نماز خواهم خواند ، ای ابوجعفر هرگاه [در آن وقت] مرا دیدی مطلب را مخفی بدار که برای حفظ جانت بهتر است . سپس فرمود : این اموال را به صاحبانشان برگردان و مهر از این جزوه بگشای و ببین آیا جواب سؤاها را پیش از آنکه جزوه را بیاوری داده ایم یا نه ؟

می گوید : به مهرها نگاه کردم دیدم دست نخورده است یکی از مهرها را از وسطشان شکستم دیدم نوشته : **عالم علیه السلام چه می فرماید درباره مردی که بگوید برای خدا نذر کردم که هر برده ای که از قدیم در ملک من بوده آزاد سازم ، و چندین برده داشته باشد کدامشان آزادند ؟** جواب به خط مبارکش چنین بود : هر آنکه پیش از شش ماه در ملکش بوده باید آزاد کند . دلیل بر صحت این معنی آیه شریفه است : **« وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مِنْزِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ » (۱۱۹)** ؛ و گردش ماه را در منازل معین تقدیر کردیم تا مانند شاخه خرما [زرد و لاغر] به منزل اول بازگردد .

و جدید آن است که شش ماه نداشته باشد . مهر دومی را گشودم دیدم نوشته اند : **چه می فرماید عالم علیه السلام درباره مردی که بگوید : وَ اللَّهِ مَالٍ كَثِيرٍ (بسیار) صدقه خواهم داد . چقدر باید صدقه بدهد ؟** پاسخ آن به خط آن حضرت زیرش نوشته بود : شخصی که سوگند خورده اگر گوسفنددار است باید هشتاد و چهار گوسفند صدقه بدهد و اگر شتردار است هشتاد و چهار شتر بدهد و اگر پول دار است هشتاد و چهار درهم بدهد . دلیل بر آن است آیه : **« لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ » (۱۲۰)** ؛ و همانا خداوند شما را در جاهای بسیار یاری کرد .

که جنگهای پیامبر تا هنگام نزول این آیه هشتاد و چهار جای بوده است . سومین مهر را که گشودم دیدم نوشته : **عالم علیه السلام چه می فرماید درباره مردی که قبری را شکافته و سر میتی را از تن جدا نموده و کفنش را دزدیده باشد ؟** جواب به خط حضرتش مسطور بود : **دست دزد به خاطر اینکه از حرز و جای بسته دزدی کرده بریده شود و صد دینار برای بریدن سر میت بر او لازم است ، زیرا که ما میت را به منزله جنین در شکم مادر فرض می کنیم که هنوز روح در او نیامده باشد که دیه نطفه بیست دینار و ... تا آخر مسئله .**

هنگامی که ابوجعفر محمد بن علی نیشابوری به خراسان بازگشت دید کسانی که آن حضرت اموالشان را رد کرده به مذهب فطحیه وارد شده اند ولی شطیطه بر همان مذهب حق باقی مانده ، سلام حضرت کاظم علیه السلام را به او رساند و کیسه پول و قطعه کفن را به او داد پس همانطور که حضرت فرموده بود به مدت نوزده روز شطیطه زنده ماند و چون از دنیا رفت امام علیه السلام سوار بر شتری آمد ، پس از پایان مراسم او بر شتر خود سوار شد و راه بیابان پیش گرفت و فرمود : **به اصحاب خودت مطلب را در میان بگذار و سلام مرا به آنها برسان و به ایشان بگو که : من و امامان نظیر من باید که پای جنازه های شما حاضر شویم در هر جا که از دنیا بروید ، پس تقوای خدا را در خود حفظ کنید (۱۲۱) .**

۶ - تجدید بنای اسلام پس از کهنه و فرسوده شدن آن

در دعایی که به وسیله عمری رحمه الله از آن حضرت روایت شده آمده است: « وَ جَدُّ بِهٍ مَا امْتَحَى مِنْ دینکَ . . . »؛ (پروردگارا) آنچه از دین تو محو شده، به وسیله او تجدید فرمای. و در دعای دیگری که از حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام روایت شده چنین می خوانیم: و آنچه از کاخ دین تو ویران گشته و یا از احکام شرع تغییر و تبدیل یافته، به وسیله او تجدید فرمای و از نو بنیاد کن تا اینکه به دست او شرع تازه و آئین جدید و شادابی به سوی مردم بازگردانی (۱۲۲).

و در بحار به نقل از إرشاد القلوب دپلمی از حضرت صادق علیه السلام روایت است که فرمود: هنگامی که قائم بیا خیزد مردم را بار دیگر به اسلام دعوت کند و آنها را به امری که از بین رفته و عموم مردم از آن جدا گشته و به گمراهی افتاده اند، هدایت فرماید، برای این جهت حضرت قائم را مهدی نامیده اند که به امری که از آن وامانده اند، هدایت می کند. و بدین سبب او را قائم نامیده اند که به حق قیام می کند (۱۲۳).

و در غیبت نعمانی از امام باقر علیه السلام روایت است که درباره شیوه حکومت حضرت قائم علیه السلام فرمود: حضرت قائم عجل الله فرجه با امری جدید و کتابی نوین و قضاوتی تازه که بر عرب شدید است بیا خواهد خاست (۱۲۴).

و از حضرت امام صادق علیه السلام در پاسخ به سؤال کسی که از شیوه و شگرد حضرت مهدی عجل الله فرجه پرسید، آمده است: همان برنامه ای که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم پیش گرفت حضرت قائم انجام خواهد داد بنیادهای پیشین را منهدم و ویران می سازد چنان که رسول گرامی صلی الله علیه وآله وسلم نظام جاهلیت را ریشه کن کرد، و اسلام را از نو آغاز می نماید (۱۲۵).

در خبر دیگری نظیر همین روایت از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده است.

و از همان حضرت (امام باقر علیه السلام) روایت است که فرمود: به تحقیق که وقتی قائم ما بیاخیزد مردم را به امر جدیدی دعوت خواهد کرد همانطور که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم دعوت فرمود و اسلام غریبانه آغاز شد، و به حال غربت باز خواهد گشت، همانطور که آغاز شد. پس خوشا به حال غریبان (۱۲۶).

و از حضرت امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: اسلام غریبانه شروع شد و بازهم مانند اول کارش خواهد گشت، پس خوشا به حال غریبان، ابوبصیر عرضه داشت این را برای من توضیح دهید که خداوند کارتان را سامان دهد؟ فرمود: دعوت کننده از ما دعوت نوینی آغاز می کند، همانطور که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم آغاز کرد (۱۲۷).

و از همان حضرت است که فرمود: گویا قائم علیه السلام را بالای منبر می بینم که از آستین قبایش نوشته ای که به مهر زرین ممه‌ور باشد بیرون آورد و مهر از آن برگیرد و آن را بر مردم بخواند پس مانند گوسفند از دور او پراکنده شوند، و کسی جز نقیبان باقی نماند

، پس آن حضرت سخنانی خواهد گفت ، آنگاه آنها پناهگاهی نیابند تا اینکه به سوی او بازگردند ، و من می دانم سخنی را که او خواهد گفت (۱۲۸) .

۷ - تمام شدن امر [دین] به آن حضرت

در کتاب توحید شیخ صدوق به سند خود از حضرت رضا علیه السلام در تفسیر حروف الفبا آمده :
و تاء : تمام شدن امر به قائم آل محمد علیهم السلام است (۱۲۹) .

۸ - تعلیم و آموختن قرآنی که امیرالمؤمنین علیه السلام جمع کرده بود

در بحار به نقل از نعمانی از امیرمؤمنان علی علیه السلام آمده که فرمود : گویا می بینم شیعیان ما در مسجد کوفه خیمه ها زده اند و قرآن را به همان گونه که نازل شده به مردم می آموزند (۱۳۰) .

و نیز از آن حضرت مروی است که فرمود : گویی عجم را می بینم که خیمه هایشان در مسجد کوفه برپا است و قرآن را همانطور که نازل شده است به مردم می آموزند .

اصبغ بن نباته می گوید : عرض کردم : مگر [این قرآن] همان گونه که نازل شده نیست ؟ فرمود : نه ، هفتاد نفر از قریش به نام خودشان و نام پدرانشان از قرآن محو شده است ، و ابولهب را جا نگذاشته اند مگر به منظور سرزنش رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم . چون عمومی آن حضرت بود (۱۳۱) .

و از حضرت امام صادق علیه السلام است که فرمود : گویی شیعیان علی را می بینم که مثنائی (قرآن) به دست گرفته اند و آن را به مردم می آموزند (۱۳۲) .

و از ارشاد القلوب دیلمی از حضرت امام باقر علیه السلام روایت است که فرمود : چون قائم عجل الله فرجه پیاخیزد خیمه هایی نصب می شود برای کسانی که قرآن را به همان گونه که خداوند جل جلاله آن را نازل فرموده ، به مردم بیاموزند . پس دشوارترین چیزی که خواهد بود برای کسانی است که آن را حفظ کرده اند ، زیرا با این تألیف اختلاف دارد (۱۳۳) .

و در کافی به سند خود از سالم بن ابی سلمه روایت کرده است که گفت: من می شنیدم که مردی بر حضرت امام صادق علیه السلام حروفی از قرآن خواند که مانند خواندن متعارف مردم نبود. پس حضرت صادق علیه السلام به او فرمود: از این قرائت دست بردار و همانطور که مردم می خوانند بخوان تا قائم عجل الله تعالی فرجه قیام کند، که وقتی آن حضرت بپاخیزد کتاب خدا را با حدودش خواهد خواند، و مصحفی که علی علیه السلام نوشته بیرون می آورد.

سپس فرمود: هنگامی که علی علیه السلام آن را نوشت و از جمع آوریش فراغت یافت آن را برای مردم آشکار ساخت و فرمود: این کتاب خدای عز و جل است همانطور که خداوند آن را بر حضرت محمد نازل کرده به درستی که من آن را از دو لوح جمع نموده ام. جواب دادند: اینک مصحف جامعی در دست ماست و نیازی به این نداریم، فرمود: به خدا سوگند که پس از این روز ابداً آن را نخواهید دید، بر من فقط لازم بود که وقتی آن را جمع کردم به شما خبر دهم تا آن را بخوانید (۱۳۴).

و در احتجاج آمده: هنگامی که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم وفات یافت، علی علیه السلام قرآن را جمع کرد و آن را نزد مهاجرین و انصار برد و بر آنان عرضه کرد، زیرا که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم او را به این کار وصیت فرموده بود، پس چون ابوبکر آن را گشود در اولین صفحه ای که باز کرد رسواییهای قوم در آن آشکار شد، عمر برآشفت و گفت: ای علی آن را بازگردان که ما را به آن نیازی نیست پس حضرت امیر علیه السلام آن را گرفت و رفت. آنگاه زید بن ثابت را که قاری قرآن بود احضار کردند، عمر به او گفت: علی قرآن را نوشته بود آورد ولی در آن رسواییهای مهاجرین و انصار بود و ما نظرم بر این است که قرآن را جمع کنیم و فضیحتهای مهاجرین و انصار را از آن بیندازیم زید رأی موافق داد ولی گفت: اگر من قرآن را آن طور که شما می خواهید جمع کردم و بعد از آن علی قرآن خودش را آشکار کرد آیا زحمتهای شما هدر نمی رود؟

عمر گفت: چاره ای جز این نیست که او را بکشیم و از او راحت شویم. پس حيله ای بکار بردند تا به دست خالد بن ولید آن حضرت را بکشند، ولی نتوانستند و چون عمر به خلافت رسید، از علی علیه السلام خواست آن قرآن را بیاورد تا میان خودشان آن را تحریف کنند، به آن حضرت گفت: یا ابالحسن خوب بود قرآنی که نزد ابی بکر آوردی، حالا بیاوری تا بر آن اجتماع کنیم.

علی علیه السلام فرمود: هیئات هیچ راهی به سوی آن نیست. من در آن موقع آن را آوردم تا حجّت بر شما تمام گردد؛ و روز قیامت نگوئید ما از این قرآن غافل بودیم، یا به من نگوئید که تو آن را نیاوردی. البته قرآنی که نزد من است جز پاکیزگان و اوصیا از فرزندان من هیچ کس به آن دست نمی یابد.

عمر گفت: آیا وقت معینی برای آشکار ساختن این قرآن هست؟ فرمود: آری؛ هنگامی که قائم از فرزندان ما قیام کند آن را ظاهر نماید، و مردم را بر آن وامی دارد، پس سنت بر آن جاری می گردد (۱۳۵).

می گویم: ممکن است سرّ نامگذاری حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه به (قرآن عظیم) همین باشد. از جهت اینکه به قرآن امر می کند و مردم را بر خواندن و عمل به آن وامی دارد، و مظهر و ترویج کننده آن است. در تفسیر البرهان از حسان عامری نقل شده که گفت:

از حضرت امام باقر علیه السلام درباره این آیه شریفه پرسیدم که: «وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ» (۱۳۶)؛ [ای پیامبر ما هفت آیت از مثنای و قرآن عظیم را به تو دادیم.

فرمود: تنزیل آن چنین نیست، بلکه چنین است: «وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ السَّبْعَ مِنَ الْمَثَانِي»؛ و همانا ما به تو آن هفت مثنای را عطا کردیم؛ که آنها ما هستیم و قرآن عظیم فرزند فرزند است (۱۳۷).

و از قاسم بن العروه از آن حضرت روایت شده که: درباره قول خدای تعالی: «وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي» فرمود: هفت امام و قائم علیهم السلام (۱۳۸).

می‌گویم: اما تعبیر به هفت امام شاید به اعتبار نامهای ایشان است و در حدیث اول؛ فاطمه علیها السلام نیز مورد نظر است و قرآن عظیم فرزند فرزند است که همان حضرت قائم علیه السلام می‌باشد. چنانکه در بحار از امیرالمؤمنین علی علیه السلام روایت شده که فرمود: برای او دو نام هست یکی پنهان و دیگری آشکار می‌ماند آن اسمی که مخفی می‌ماند، احمد است و اسمی که آشکار می‌شود محمد (۱۳۹).

در تأیید مطلب مزبور حدیثی است که صاحب بحار الانوار از یونس بن عبدالرحمن به نقل از شخصی روایت کرده که گفت: از حضرت امام صادق علیه السلام درباره آیه: «وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ» پرسیدم، فرمود: ظاهرش سوره حمد است و باطن آن فرزند فرزند است و هفتمین از آنها قائم علیه السلام است (۱۴۰).

بنابراین - احتمال دوم - عطف (الْقُرْآنَ الْعَظِيمَ) بر (سَبْعَ) از باب این است که به طور ویژه‌ای از حضرت قائم علیه السلام یاد شده باشد، به خاطر امر مهمی که در یادآوری از آن بزرگوار هست. و اما منظور از کلمه مثنای ممکن است تمام آیات قرآن باشد؛ که مؤید این احتمال است آیه کریمه: «اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي» (۱۴۱)؛ خداوند بهترین سخنها را فرود آورد کتابی که [الفاظ آن] همگون [و معانی آن] مکرر است.

و نیز احتمال نخستین را که فرمود: «السَّبْعَ الْمَثَانِي».

حدیثی که قبلاً از امام صادق علیه السلام از غیبت نعمانی روایت کردیم که فرمود: گویی شیعیان علی را می‌بینم که مثنای (قرآن) به دست گرفته‌اند...، این معنی را تأیید می‌کند.

و تعبیر از قرآن به مثنای به مناسبت تکرار نزول آن است که یک بار بطور کامل در شب قدر به بیت المعمور نازل شد، سپس از آنجا به سوی پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم به تدریج به مدت بیست و سه سال فرود آمد (۱۴۲). و شاید هم منظور، خصوص سوره فاتحه کتاب (حمد) باشد - چنانکه از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده - و تعبیر از آن به مثنای یا به خاطر تکرار آن در هر نماز واجب است و یا به علت تکرار نزول آن است. و اینکه از امامان علیهم السلام تعبیر به مثنای گردیده یا به اعتبار این است که آنان نسبت به پیغمبر فرزند فرزند هستند که در مرتبه دومند نسبت به آن حضرت، به حسب جهان بشری و نحوه آفرینش انسانی، چنانکه حضرت فاطمه علیها السلام در مرتبه اول است و یا به اعتبار اینکه ایشان نسبت به قرآن کریم در مرتبه دوم هستند، چنانکه حدیث ثقلین شاهد بر این معنی است. این حدیث متواتر از طریق خاصه و عامه روایت شده. اما از طریق مخالفین از ابوسعید خدری از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم منقول است که فرمود: ای مردم، من در میان شما دو شیء گرانبها را ترک می‌گویم که یکی از دیگری بزرگتر است کتاب خدای عز و جل و آن ریسمانی است که از جانب آسمان به سوی زمین کشیده شده و عترت من خاندان من، و این دو از هم جدا نمی‌شوند تا اینکه در کنار حوض (کوثر) به من باز گردند (۱۴۳).

احتمال سوم این است که : چون نسبت به پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در مرتبه بعد هستند ، با کلمه (مثنی) از آنها تعبیر شده ، ایشان از نظر علوم ربانی و مقامات عقلانی در درجه دوم قرار دارند که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : « أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بِأُيُهَا (۱۴۴) ؛ من شهر علمم و علی درب آن است .

و نیز امیرمؤمنان علی علیه السلام فرموده : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، هزار در از علم به من آموخت که از هر دری هزار در دیگر باز می شود (۱۴۵) .

اینها مطالبی است که در حل این اشکال و تحقیق موضوع به نظر رسید ، و خداوند به حقایق امور دانا است ، البته وجوه دیگری که بعید به نظر می رسد نیز گفته شده که کتاب را با ذکر آنها طولانی نمی کنیم ، کسانی که مایلند از آن وجوه هم اطلاع حاصل کنند به کتاب : (مِرَاةُ الْأَنْوَارِ وَ مَشْكَاهُ الْأَسْرَارِ) (۱۴۶) شیخ ابوالحسن شریف مراجعه نمایند .

حرف ثاء

۱ - ثواب کارهای نیک و قبولی آنها به ولایت آن حضرت بستگی دارد

در بخش اول کتاب شاهد بر این معنی گذشت ، در بخش هشتم نیز مطالبی که بر آن دلالت کند خواهد آمد .

و در کتاب کمال الدین از حضرت امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : هر آنکه به امامت امامان از پدران و فرزندان من اقرار و اعتراف داشته باشد ولی مهدی از فرزندانم را انکار نماید مثل این است که تمام پیامبران را قبول داشته باشد ولی نبوت حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم را انکار کند .

عبدالله بن ابی یعفور می گوید : پرسیدم : مهدی از فرزندان شما کیست ؟ فرمود : پنجمین فرزند از امام هفتم ، که شخص او از نظر شما غایب می ماند و بردن نام او بر شما حلال نیست (۱۴۷) .

و در این باره روایات زیادی هست که بعضی از آنها را در بخش هشتم کتاب خواهیم آورد ان شاء الله تعالی .

۲ - نثر خون حسین علیه السلام و شهیدانی که با آن حضرت بوده‌اند

در مجمع البحرین آمده : نثر کسی است که بر هیچ وضعی قرار و آرام نمی‌گیرد ، تا اینکه خونبهای خویش را بگیرد (۱۴۸) .

و در زیارت عاشورا می‌خوانیم : پس از خداوندی که مقام تو را گرمی داشته و مرا به واسطه دوستی تو عزت و کرامت بخشیده درخواست می‌کنم که : خونخواهی تو را ، بیاری امامی یاری شده از خاندان محمد صلی الله علیه وآله وسلم به من روزی گرداند .

و در بحار به نقل از غیبت نعمانی از حضرت امام باقر علیه السلام در وصف امام قائم عجل الله فرجه آمده : کار او به جز کشتن نیست ، کسی [از مخالفین حق] را باقی نمی‌گذارد (۱۴۹) .

و عیاشی در تفسیر آیه : « وَ مَنْ قَتَلَ مَظْلُوماً فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيهِ سُلْطَاناً فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُوراً » (۱۵۰) ؛ و هر آنکه مظلوم کشته شود البته ما برای ولی او تسلط و حکومت قرار داده‌ایم ، پس در کشتن اسراف نکنند که او یاری شده است .

به روایت سلام بن المستنیر از امام باقر علیه السلام آورده است که فرمود : او حسین بن علی علیه السلام است که مظلوم کشته شده ، و ما اولیای او هستیم ، هنگامی که قائم ما بپاخیزد به خونخواهی حسین علیه السلام می‌پردازد ، پس آن قدر می‌کشد تا جایی که گفته می‌شود : در کشتن اسراف کرد (۱۵۱) .

و نیز آن حضرت فرموده : مقتول ؛ حسین علیه السلام و ولی او قائم علیه السلام می‌باشد ، و اسراف در قتل آن است که : غیر قاتل او را بکشد ، (او منصور است) زیرا که از دنیا نمی‌رود تا اینکه به وسیله مردی از آل رسول صلی الله علیه وآله وسلم نصرت و پیروزی می‌یابد که زمین را از قسط و عدل پر کند همچنان که از ظلم و جور پر شده باشد .

و در روایت دیگری در کافی از حضرت صادق علیه السلام راجع به همین آیه آمده است : درباره حسین علیه السلام نازل شده ، اگر اهل زمین به خاطر او کشته شوند اسراف نیست (۱۵۲) .

و در کتاب علل الشرایع از حضرت باقر علیه السلام منقول است که فرمود : هنگامی که جدم حسین علیه السلام کشته شد ، فرشتگان به درگاه خداوند عزّ و جل صدا به گریه و ناله بلند کردند و عرضه داشتند : إلهای صاحب اختیار! آیا غفلت می‌ورزی از کسی که برگزیده تو و فرزند برگزیده‌ات و بهترین خلق را به قتل رسانیده است ؟

پس خداوند عزّ و جل به آنها وحی فرمود که : ای ملائکه من آرام باشید ، به عزت و جلالم سوگند که حتماً از آنها انتقام خواهم گرفت ، هر چند پس از مدتها باشد . سپس خداوند عزّ و جل برای فرشتگان از روی امامان از فرزندان حسین پرده برداشت ملائکه خوشحال شدند و متوجه شدند که یکی از آنها ایستاده نماز می‌خواند ، خداوند فرمود : به این قائم از آنها انتقام می‌گیرم (۱۵۳) .

و در کافی از حضرت صادق علیه السلام روایت است که فرمود : وقتی حسین علیه السلام کشته شد ، آسمانها و زمین و آنچه در آنها است ناله کردند و گفتند : پروردگارا به ما اجازه بده که خلاق را نابود سازیم و بار دیگر زمین تجدید گردد که حرمت تو را حلال دانسته و برگزیده‌ات را به قتل رسانیده‌اند . پس خداوند به آنها وحی فرمود که : ای فرشتگان و ای آسمانهای من و ای زمین من آرام گیرید . سپس یکی از حجابها را برداشت ، به ناگاه پشت آن محمد و دوازده وصی او علیهم السلام مشاهده شدند و دست فلانی قائم

از آنها را گرفت و فرمود: ای فرشتگانم؛ و ای آسمانهایم؛ و ای زمین من؛ با این یاری خواهیم جست - سه مرتبه این خطاب را فرمود - (۱۵۴) .

و در غایه المرام محدث جلیل سید هاشم بحرانی از طریق عامه در حدیث معراج چنین آمده : خداوند تعالی فرمود : ای محمد ، آیا دوست داری آنان را ببینی ؟ گفتم : آری ، پروردگارا . خداوند فرمود : به سمت راست عرش روی گردان . چون روی به آن سوی کردم به ناگاه دیدم علی و فاطمه و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و مهدی علیهم السلام غرق در نور ایستاده نماز می خوانند ، و او - یعنی مهدی علیه السلام - در میان آنها همچون ستاره درخشانی بود . خداوند فرمود : اینان حجتها هستند و او نایب از عترت تو است به عزتم سوگند او حجت ثابت برای دوستانم و انتقام گیرنده از دشمنانم است (۱۵۵) .

و در بحار در وصف اصحاب حضرت قائم علیه السلام از حضرت صادق علیه السلام روایت است که فرمود : گویا که دلهایشان بسان قطعه ای از آهن است که هیچ گونه شکلی درباره خداوند در آن راه ندارد ، از سنگ سخت تر که اگر بر کوهها حمله برند ، آنها را از جای برکنند ، با پرچمهای خویش به هیچ شهری روی نیاورند مگر اینکه آن را خراب کنند گویی که بر اسبهایشان عقابها نشسته اند ، به زین اسب امام علیه السلام دست می کشند و تبرک می جویند ، و پیرامون حضرتش حلقه می زنند ، در جنگها با جانبازی آن بزرگوار را یاری می کنند و آنچه می خواهد انجام می دهند . در میان آنان مردانی هستند که شبها خواب ندارند ، در نمازشان زمزمه ای دارند همچون زمزمه زبور عسل ، شب را با عبادت به صبح می رسانند و صبحگاهان بر اسبهایشان آماده اند ، شبها پارسا و روزها شیرین ، آنان از آن حضرت فرمانبردارند ، مانند کنیز نسبت به ارباب خود . همچون چراغها روشنند و دلهایشان نورانی است و از خشیت الهی لرزان ، از خداوند شهادت درخواست می کنند و آرزو دارند که در راه خدا کشته شوند ، شعارهایشان : یا ثاراتِ الْحُسَینِ . (خونخواهی حسین علیه السلام) می باشد .

هرگاه به سویی حرکت کنند به مقدار یک ماه رعب و بیم پیشتر از آنها می رود ، به سوی مولای خود می شتابند ، خداوند توسط ایشان امام حق را یاری می کند (۱۵۶) .

و نیز از آن حضرت منقول است که فرمود : هرگاه قائم علیه السلام خروج کند نوادگان کشندگان حسین علیه السلام را به قتل خواهد رساند (۱۵۷) .

البته در حدیثی از حضرت رضا علیه السلام علت این امر را رضایت آنها نسبت به کارهای پدرانشان دانسته و اینکه آنها افتخار هم می کنند و هر کس به چیزی راضی باشد مانند آن است که آن را انجام داده باشد .

و در کتاب الْمَحَجَّةُ فِيمَا نَزَلَ فِي الْقَائِمِ الْحُجَّةِ (۱۵۸) از امام صادق علیه السلام درباره آیه : « وَ مَنْ قُتِلَ مَظْلُوماً . . . » (۱۵۹) . آمده که این آیه درباره حسین علیه السلام نازل شده ، اگر ولی او اهل زمین را بکشد اسراف نکرده است ، و ولی او قائم علیه السلام است (۱۶۰) .

۱ - جمال و زیبایی آن حضرت

بدان که مولای ما حضرت صاحب الزمان صلوات الله علیه زیباترین و خوش صورت ترین مردم است ، زیرا که شبیه ترین مردم به پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم می باشد ، چنانکه در کتاب المَحَجَّه ، سید بحرانی و غیر آن از عمّار روایت شده که گفت : پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : ای عمّار ، خداوند تبارک و تعالی با من پیمان بسته که از صلب حسین نه امام بیرون آورد ، و نهمین آنها از نظر مردم غایب می شود ، و همین است که خداوند عزّ و جل فرماید : « قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ » (۱۶۱) ؛ [به کافران] بگو : اگر آب [که مایه حیات است] همه به زمین فرو برود کیست که باز آب گوارا برای شما پدید آرد .

غیبتی طولانی برای او خواهد بود که گر ŞÜĞ از عقیده شان برمی گردند وعده دیگری ثابت قدم می ماند؛ پس هرگاه آخر زمان شود خروج می کند و دنیا را پر از قسط و عدل می نماید چنانکه پر شده است از ظلم و جور ، و بر مبنای تأویل مقاتله می کند ، همانطور که من بر مبنای تنزیل جهاد نمودم ، و او همنام و شبیه ترین مردم به من است (۱۶۲) .

و در کمال الدین از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم مروی است که فرمود : مهدی از فرزندان من است؛ نامش نام من و کنیه اش کنیه من ، شبیه ترین مردم به من از لحاظ اخلاق و خلقت است ، غیبت و حیرتی خواهد داشت که امتهای در آن گمراه می شوند ، مانند ستاره شهاب می آید . پس زمین را از قسط و عدل آکنده می سازد همچنان که از ظلم و ستم پر شده باشد (۱۶۳) .

و نیز در همان کتاب از امام صادق از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روایت کرده که فرمود : مهدی از فرزندان من است ، نام او نام من و کنیه اش کنیه من است ، از نظر خُلُق و خُلُق شبیه ترین مردم به من است ، غیبت و حیرتی برای او خواهد بود تا جایی که خلائق از ادیان خود گمراه گردند ، پس در آن هنگام است که همچون ستاره شهاب می آید و زمین را پر از قسط و عدل می کند ، چنانکه از ظلم و جور پر شده باشد (۱۶۴) .

و نیز در همان کتاب به سندی از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ضمن حدیثی از ابن عباس آمده : و از پشت حسین علیه السلام امامانی قرار داد که به امر من قیام کرده و وصیت مرا حفظ می نمایند ، نهمین آنها قائم اهل بیت ، مهدی امت من است در صورت و سیرت و گفتار شبیه ترین مردم است نسبت به من (۱۶۵) .

حالا که دانستی آن حضرت شبیه ترین مردم به رسول اکرم است ، بدان که به راستی ثابت شده از نص احادیث که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم زیباترین و خوش صورت ترین مردم بوده است . به این روایت توجه کنید : ثَقَّةُ الْإِسْلَامِ کلینی در کافی از حضرت امام باقر علیه السلام آورده است که فرمود : پیامبر خدا رخسارش سپید آمیخته به سرخی و چشمانش سیاه و درشت ، و ابروانش به هم پیوسته ، و کف دست و پایش پر گوشت و درشت بود ، بدان سان که گویی طلا بر انگشتانش ریخته باشد ، استخوان دو شانۀ اش بزرگ بود ، چون به کسی روی می کرد به خاطر مهربانی شدیدی که داشت با همه بدن به جانب او توجه می نمود . یک رشته موی از

گودی گلو تا نافش روییده ، انگار که میانه صفحه نقره خالص خطی کشیده شده باشد ، و گردن و شانه هایش بسان گلاب پاش سیمین بود ، بینی کشیده ای داشت که هنگام آشامیدن آب نزدیک بود به آب برسد . هنگام راه رفتن محکم قدم برمی داشت که گویا به سرازیری فرود می آید ، باری؛ نه قبل و نه بعد از پیغمبر خدا کسی مثل او دیده نشده است (۱۶۶) .

و در بحار از کتاب غیبت شیخ طوسی روایت شده که امیرالمؤمنین علیه السلام بالای منبر فرمود : رادمردی از فرزندان من در آخرالزمان پیامی خیزد که سفید رنگ پرُ سرخی است ، شکمش فربه و رانهایش عریض و استخوان دو شانه اش بزرگ ، دو خال در پشتش هست یکی به رنگ پوستش و دیگری مانند خال پیغمبراکرم صلی الله علیه وآله وسلم (۱۶۷) .

و از طریق عامه از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مروی است که فرمود : مهدی ، طاووس اهل بهشت است (۱۶۸) .

و نیز از حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : مهدی مردی از فرزندان من است ، رنگ او رنگ مردم عرب و بدن او بدن بنی اسرائیل (قوی و درشت استخوان) ، بر گونه راستش خالی است که مثل ستاره درخشانده است (۱۶۹) .

و نیز از حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم نقل است که فرمود : مهدی از ما فراخ پیشانی و باریک بینی است (۱۷۰) .

و در کتاب تبصرة الولی فیمن رأى القائم المهدی علیه السلام از ابونعیم محمد بن احمد الانصاری نقل کرده که گفت : عده ای از مفوضه و مقصره کامل بن ابراهیم مدنی را به خدمت حضرت ابومحمد امام حسن عسکری علیه السلام به سامره فرستادند که با آن حضرت مناظره کند ، کامل گوید : با خود اندیشیدم که از آن حضرت سؤال خواهم کرد که داخل بهشت نشود جز آنکه معرفتش مثل من و اعتقادش مانند من باشد . و چون بر سرورم حضرت ابومحمد وارد شدم ، دیدم جامه های نرم و سفیدی در تن اوست ، با خود گفتم ولی و حجت الهی جامه های نرم می پوشد در حالی که به ما امر می کند با برادران دینی مواسات و همدردی کنیم؛ و از پوشیدن چنین جامه هایی نهی می نماید! که ناگاه با تبسم آستین خود را بالا زد دیدم که پلاس زبر سیاهی بر پوست بدنش بود و فرمود : این برای خداست و این برای شما ، خجالت کشیدم و کنار دری نشستم که پرده ای بر آن آویخته بود ، پس بادی وزیده و گوشه ای از آن پرده بالا رفت و نوجوانی دیدم در حدود چهار سالگی انگار پاره ای از ماه بود ، به من فرمود : ای کامل بن ابراهیم ، بدنم لرزید و به دلم افتاد که فوری بگویم : لَبَّيْكَ اَيُّ سَيِّدٍ مِنْ . فرمود : آمدی که از ولی و حجت خدا سؤال کنی که وارد بهشت نمی شود مگر آنکه معرفتش مانند تو باشد ، و سخن تو را بگوید . گفتم : آری به خدا سوگند . فرمود : بنابراین عده کمی وارد بهشت می شوند ، به خدا قسم وارد بهشت می شوند گروهی که آنها را حقیه می گویند . عرض کردم : ای سرور من اینها کیستند ؟

فرمود : قومی که از روی علاقه و محبت به امیرالمؤمنین علیه السلام به حق او قسم می خورند ولی حق و فضل آن حضرت را نمی شناسند .

سپس مقداری سکوت کرد و بعد فرمود : همچنین آمده ای که درباره حرفهای مفوضه بپرسی . آنها دروغ می گویند . بلکه دلهای ما محل مشیت الهی است ، پس هر چه خدا بخواهد ما می خواهیم و ما تَشَاؤُنَ اِلَّا اَنْ يَّشَاءَ اللهُ .

آنگاه پرده به حال سابق برگشت ، من دیگر نمی توانستم آن را بالا بزنم . پس حضرت ابومحمد علیه السلام نگاهی به من افکند و تبسم کنان فرمود : ای کامل بن ابراهیم چرا نشسته ای ؟ در حالی که حجت بعد از من از آنچه در ذهن تو بود و آمده بودی که از آن سؤال کنی تو را آگاه ساخت . پس برخاستم و بیرون رفتم و بعد از آن دیگر او را ندیدم (۱۷۱) .

و در جریان محمد بن عبیدالله قمی که در بحار از غیبت شیخ طوسی نقل شده آمده است : مانند او خوش صورت و معتدل اندام ندیدم (۱۷۲) .

و اخبار در این معنی جداً زیاد است و ما شاید بعضی از آنها را در غیر این بخش ذکر کنیم . و چه خوش گفت آنکه گفت :

قَمْرٌ تَكَامَلُ فِي نِهَائِهِ حُسْنُهُ

مِثْلُ الْقَضِيبِ عَلَى رَشَاقَةٍ قَدِهِ

فَالْبَدْرُ يَطْلَعُ مِنْ ضِيَاءِ جَبِينِهِ

وَ الشَّمْسُ تُتَغَرَّبُ فِي شَقَائِقِ خَدِهِ

مَلِكَ الْجَمَالِ بِأَسْرِهِ فَكَأَنَّمَا

حُسْنُ الْبَرِّيَّةِ كُلُّهَا مِنْ عِنْدِهِ

مهی که حسن جمالش ز ماه نیکوتر

قدی ز شاخه شمشاد و سرو رعنا تر

ز پرتو رخ نورانیش قمر طالع

درون گونه سرخش غروب مهر نگر

به ملک خویش در آورده هر چه زیبایی

که حسن مردم زیبا از او بود یکسر

و اما وجه تشبیه آن حضرت به شهاب ثاقب : شاید به خاطر این باشد که ، به طور ناگهانی ظهور می کند چنانکه این معنی در چند روایت آمده . و یا اینکه مانند ستاره شهاب می درخشد . شاهد بر این احتمال روایاتی است که در باب (نور آن حضرت) خواهد آمد ، و یا به خاطر اینکه شیاطین را طرد و دفع می کند . همان طور که با شهاب ثاقب طرد می شوند ، خداوند متعال می فرماید : « أَلَا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ » (۱۷۳) ؛ جز آنکه کسی (از شیاطین) بخواهد از علمِ بالا برآید که شهابی فروزان او را دنبال می کند .

۲ - جریان روزی ما بر دست آن حضرت

در بخش سوّم کتاب مطالبی در بیان این معنی گذشت .

۳ - جهاد آن حضرت عجل الله فرجه

در دعایی که از حضرت امام رضا علیه السلام درباره حضرت حجتّ علیه السلام روایت شده چنین آمده است : بزرگوار مجاهد تلاشگر (۱۷۴) .

و در بحار از حضرت امام باقر علیه السلام روایت است که فرمود : او خونخواه ، با تأسف و غضبناک خروج می کند به خاطر غضب خداوند بر این خلق ، پیراهنی که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روز احد پوشیده بود بر اندام اوست ، و عمامه سحاب و زره سابقه و شمشیر ذوالفقار پیغمبر با اوست ، شمشیر بر شانه می گذارد و تا شش ماه از کشته پشته می سازد (۱۷۵) .

و از همان حضرت درباره فرموده خداوند متعال : « وَ قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَ يَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ » (۱۷۶) ؛ و با آنان بجنگید تا اینکه فتنه ای نباشد و تمامی دین برای خدا گردد .

منقول است که فرمود : تأویل این آیه هنوز نیامده پس از آنکه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم برای احتیاج خود و اصحابش آنان را رخصت داده بود ، که اگر تأویل آن آمده بود از آنها پذیرفته نمی شد ، ولی با آنها جنگ می شود تا اینکه توحید خداوند عزّ و جل برقرار و هیچ شرکی باقی نماند (۱۷۷) .

و از بشیر نبّال است که گفت : به حضرت باقر علیه السلام عرض کردم : آنها می گویند : هر گاه مهدی علیه السلام قیام کند ، خود به خود امور برایش درست می شود و به قدر یک حجامت هم خون نمی ریزد ؟ فرمود : نه ؛ سوگند به آنکه جانم به دست او است ، اگر برای کسی امور خود به خود درست می شد برای پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم این امر واقع می گشت که دندانهایش خون آلود و پیشانیش شکسته شد ، نه ؛ سوگند به آنکه جانم در دست اوست [کار به جایی رسد که] ما و شما عرق و علق (= خون بسته شده) را از چهره پاک کنیم - و دستی به پیشانی کشید - (۱۷۸) .

می گویم : علق - که در متن روایت آمده - یعنی : خون ، و پاک کردن عرق و خون کنایه از محنتها و رنجها است که باعث می شود انسان عرق کند ، و یا جراحتهایی که خونها را جاری می سازد - چنانکه مجلسی رحمه الله ذکر کرده - .

و در کمال الدین از عیسی الخشّاب روایت است که گفت : به حسین بن علی - صلوات الله علیه - عرض کردم : شما صاحب این امر هستید ؟ فرمود : نه ؛ ولی صاحب امر همان طرید و شرید (۱۷۹) است که به خاطر پدرش مؤتور و خونخواه است ، که کنیه عمویش را دارد ، شمشیر خود را تا هشت ماه بر شانه می گذارد .

می گویم: اینکه می فرماید: (کنیه عمویش را دارد): یکی از کنیه های آن حضرت (ابوجعفر) است چنانکه در روایت دیگری از حسن بن المنذر منقول است که گفت: روزی حمزه بن ابی الفتح نزد آمد و به من گفت: مژده که دیشب در خانه مولودی برای حضرت ابومحمد متولد شد. و دستور داد که آن را مخفی بداریم، و امر کرد که از برای او سیصد گوسفند عقیقه شود، گفتیم: نامش چیست؟ گفت: محمد نامیده می شود و کنیه اش ابوجعفر است (۱۸۰).

و نیز از محمد بن مسلم مروی است که گفت: بر حضرت ابوجعفر محمد بن علی باقر علیه السلام داخل شدم در حالی که می خواستم درباره قائم آل محمد از او سؤال کنم، آن حضرت خود آغاز سخن کرد و فرمود: ای محمد بن مسلم در قائم اهل بیت محمد صلی الله علیه وآله وسلم به پنج پیغمبر شباهت هست: یونس بن متی، و یوسف بن یعقوب، و موسی، و عیسی، و محمد - صلوات الله علیهم -، شباهت به یونس بن متی: بازگشت از غیبت در وضع و قیافه جوانی در سن پیری.

و شباهت به یوسف بن یعقوب: غیبت از خاص و عام و مخفی ماندن از برادران و مشکل شدن امر بر پدرش یعقوب با وجود نزدیکی مسافت بین او و پدرش و خاندان و پیروانش.

و اما شباهت به موسی: ترسیدن مدام و طولانی شدن غیبت و مخفی ماندن ولادت و خستگی شیعیانش پس از او - از اذیتها و خواریهای فراوانی که دیدند تا اینکه خداوند عز و جل اجازه ظهورش داد و بر دشمن تأیید و یاریش فرمود -.

و شباهت به عیسی: اختلافات درباره او که گروهی گفتند: متولد نشده و گروهی گفتند: مرده، و عده ای پنداشتند: کشته و اعدام شده است.

و اما شباهت به جدش محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم: شمشیر کشیدن و قیام با سلاح و کشتن دشمنان خدا و رسول و جبارها و طاغوتها و او با شمشیر و رعب یاری می شود، و هیچ پرچمی از او بر نمی گردد، و از جمله نشانه های قیام او: خروج سفیانی از شام، و خروج یمانی، و صیحه آسمانی در ماه رمضان، و آواز دهنده ای که از سوی آسمان به نام او و پدرش ندا کند (۱۸۱).

۴ - جمع کلمه بر توحید و اسلام

در دعای ندبه آمده است: **أَيْنَ جَامِعِ الْكَلِمَةِ عَلَى التَّقْوَى؛** کجاست آنکه سخنان را بر تقوی جمع می نماید.

در کتاب المحجّه و غیر آن از امیرمؤمنان علی علیه السلام درباره آیه: **«لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ»** (۱۸۲)؛ برای آنکه او را بر همه دین برتری بخشد. آمده که فرمود: تا جایی که هیچ آبادی نماند مگر اینکه هر صبح و شام بانگ شهادت **لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ** در آن بلند شود (۱۸۳).

و از ابن عباس (همان کسی که گفته : بیشترین مطالبی که در تفسیر گفته‌ام از امیرمؤمنان علیه السلام گرفته‌ام) آمده است : این آیه تحقق نمی‌پذیرد مگر وقتی که بیهودی و نصرانی و صاحب کیشی نماند؛ مگر آنکه به حق (یعنی اسلام) گرویده شود . تا اینکه گوسفند و گرگ ، گاو و شیر ، انسان و مار ، از یکدیگر در امان باشند ، و تا اینکه موش انبان را نچود و تا اینکه جزیه برداشته و صلیب شکسته و خوک کشته شود و همان است فرموده خداوند متعال که می‌فرماید : « لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ » (۱۸۴) ؛ برای آنکه او را بر همه دین برتری بخشد ، هر چند که مشرکان خوشایندشان نباشد . و این هنگام قیام قائم علیه السلام خواهد بود (۱۸۵) .

و علی بن ابراهیم در تفسیر این آیه گفته است : این آیه درباره قائم آل محمد عجل الله فرجه نازل شده است .

و در کتاب المحجّه از عیاشی روایت است که در تفسیر خود از حضرت صادق علیه السلام درباره آیه : « وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعًا وَ كَرْهًا » (۱۸۶) ؛ و هر آنکه در آسمانها و زمین است خواه و ناخواه برای او تسلیم است .

آورده که فرمود : هنگامی که قائم عجل الله فرجه قیام کند هیچ زمینی باقی نمی‌ماند مگر اینکه در آن شهادت لا اله الا الله و محمد رسول الله اعلام می‌شود (۱۸۷) .

و احادیث در این زمینه جداً زیاد است که بعضی از آنها گذشت و بعضی دیگر نیز انشاءالله خواهد آمد .

۵ - جمع شدن یاران دین از فرشتگان و جنیان و سایر مؤمنان

در تفسیر آیه کریمه : « أَيْنَمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا » (۱۸۸) ؛ هر کجا که باشید خداوند همگی شما را خواهد آورد .

از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام آمده : یعنی اصحاب قائم علیه السلام سیصد و ده و چند نفر ، سپس فرمود : آنها را به خدا امت معدوده؛ و الله در یک ساعت جمع می‌شوند همانند ابرهای پاییزی (۱۸۹) .

و از حضرت علی بن الحسین و فرزندش علیهم السلام روایت است که فرمودند : مفقودان؛ گروهی هستند که از رختخوابشان مفقود و سپیده‌دم در مکه حاضر می‌شوند و این است معنی آیه : « أَيْنَمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا » و آنها اصحاب قائم علیه السلام هستند (۱۹۰) .

و از حضرت امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود : این آیه در حق مفقود شونده‌گان از اصحاب قائم علیه السلام نازل شده است که : « أَيْنَمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا » آنان از رختخوابشان مفقود می‌شوند پس در مکه صبح می‌کنند ، و بعضی از ایشان در روز بر ابر می‌نشینند ، در حالی که آنان به نامشان و به نام پدرشان و حسب و نسبشان شناخته می‌شوند .

مفضل پرسید : فدایت شوم کدامیک از آنها ایمانشان محکمتر است ؟ فرمود : آنکه در روز بر ابر بنشیند (۱۹۱) .

و از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیهم السلام روایت است که فرمود: به خدا قسم وقتی قائم ما بپاخیزد، خداوند از همه شهرها و بلاد شیعیان ما را به سوی او جمع می‌نماید (۱۹۲).

و چه نیکو سروده‌اند:

لَقَدْ جَدْتَ يَا بْنَ الْأَكْرَمِينَ بِنِعْمَةٍ

جَمَعْتَ بِهَا بَيْنَ الْمُحِبِّينَ فِي سِتْرِ

فَلَا زَلْتَ بِالْإِحْسَانِ كَهْفًا وَ مَلْجَأً

وَ قَدْ جَلَّ مَا قَدْ كَانَ مِنْكَ عَنِ الشُّكْرِ

البته ای فرزند بهترینها، نعمتی را بذل فرمودی که با آن؛ همه محبانت را در پوششی جمع کردی.

پس پیوسته با احسانت پناه و ملجأ باشی که به تحقیق آنچه از تو سر زده از سپاسگزاری بالاتر است.

و در بحار از حضرت امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: بر او سی هزار فرشته و سیصد و سیزده فرشته فرود می‌آیند. ابان بن تغلب عرضه داشت: تمام این فرشتگان؟ فرمود: آری. فرشتگانی که با نوح در کشتی بودند و فرشتگانی که با ابراهیم بودند هنگامی که به آتش افکنده شد، و آنهایی که با موسی بودند هنگامی که دریا را برای بنی اسرائیل شکافت، و آنهایی که با عیسی بودند هنگامی که خداوند وی را به سوی خود بالا برد، و چهار هزار فرشته نشاننداری که با پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم بودند، و هزار فرشته‌ای که پی در پی فرود می‌آمدند، و سیصد و سیزده فرشته‌ای که در بدر بودند، و چهار هزار ملائکه‌ای که فرود آمدند تا به همراه حسین بن علی علیهما السلام با دشمنان نبرد کنند ولی به آنها اجازه داده نشد، آنها کنار قبر آن حضرت پریشان و غبارآلود و گریان هستند تا روز قیامت، رئیس آنان فرشته‌ای است که منصور خوانده می‌شود، هیچ کس آن حضرت را زیارت نکند مگر اینکه اینها به استقبال او می‌روند و یا هنگام وداع او را مشایعت می‌کنند، و هیچ بیماری نیست مگر اینکه به عیادتش می‌روند، و هیچ کس از دنیا نرود مگر آنکه بر بدنش نماز می‌گذارند و پس از مرگ برای او طلب مغفرت می‌کنند، و همه اینها در زمین منتظر قیام قائم - عجل الله فرجه - هستند تا هنگام ظهورش فرا رسد (۱۹۳).

و در حدیث مفضل از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: ای مفضل، او تنها ظاهر می‌شود و به سوی خانه خدا به تنهایی می‌رود و تنها وارد کعبه می‌گردد، و در حال تنهایی شب بر او فرا می‌رسد پس چون دیدگان به خواب رود و سیاهی شب سایه افکند، جبرئیل و میکائیل و فرشتگان در صفوف متشکل بر او فرود می‌آیند پس جبرئیل معروض می‌دارد: «یا سیدی قَوْلِكَ مَقْبُولٌ وَ أَمْرُكَ جَائِزٌ»؛ ای سرور من فرمانت پذیرفته و دستورت اجرا می‌شود، پس دست بر صورتش می‌کشد و می‌گوید: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَهُ وَ أَوْزَنَا الْأَرْضَ تَتَبَوُّهُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ»؛ حمد خدای را که به وعده خویش درباره ما وفا کرد و زمین را میراث ما ساخت، هر جای بهشت که خواهیم منزلگاه خود قرار دهیم، پاداش عمل کنندگان چه نیکو است (۱۹۴).

آنگاه میان رکن و مقام می ایستد و فریادی می کشد ، و می فرماید : ای نقبای من (سرکردگان ارتش آن حضرت) و ای وابستگان خاص من ، و ای کسانی که خداوند شما را - پیش از ظهورم - برای یاری من بر روی زمین ذخیره کرده ، با خواست و رغبت نزد من آید .

پس فریاد آن حضرت به گوش آنها می رسد در حالی که در محرابها و بر رختخوابهای خود در شرق و غرب زمین قرار دارند ، و همان یک صدا به گوش همه آنان می رسد ، پس به آن حضرت پاسخ مثبت می دهند ، و به سوی آن صدا می شتابند ، و در عرض یک چشم بر هم زدن در پیشگاه او بین رکن و مقام حاضر می شوند ، پس خداوند عزّ و جل به نور امر می کند که مانند عمودی از زمین تا آسمان کشیده می شود ، که از آن نور هر مؤمنی که به روی زمین است استفاده خواهد کرد و نوری از درون خانه اش آشکار می گردد ، پس نفوس مؤمنین به آن نور خشنود می گردد . (تا اینکه مفضلّ عرضه داشت) : ای سرور من آیا در مکه مقیم می شود ؟

فرمود : نه ، ای مفضلّ بلکه مردی از خاندانش را در آنجا جانشین خود می سازد ، پس هرگاه از مکه حرکت کند به آن مرد حمله می کنند ، و او را می کشند ، پس آن حضرت باز می گردد ایشان به خدمتش می آیند ، در حالی که ترسان و سر به زیر افکنده باشند ، گریه و تضرع می کنند ، و عرضه می دارند : ای مهدی آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم توبه می کنیم ، پس آن حضرت آنان را نصیحت و موعظه نموده و هشدار می دهد و بر آنها جانشین می گمارد و دوباره حرکت می کند ، ولی باز هم بر آن جانشین یورش می برند و او را می کشند ، پس یاران خودش از جنیان و نقبا را به سوی آنها می فرستد و می فرماید :

بازگردید به سوی آنها و کسی را باقی نگذارید ، مگر آنکه ایمان بیاورد . و اگر نه این بود که رحمت پروردگار همه را فرا می گیرد ، و من آن رحمت هستم با شما به سوی آنها باز می گشتم . زیرا که به تحقیق اینها عذرها را بین خود و خدای خودشان و من قطع کردند .

پس به سوی آنان مراجعت می کنند به خدا قسم از صد تن یکی باقی نمی ماند . قسم به خدا از هزار یکی باقی نمی ماند .

مفضلّ می گوید ، گفتم : ای سید من خانه مهدی علیه السلام کجا خواهد بود و مؤمنان کجا جمع می شوند ؟ فرمود : سرای حکومت آن حضرت کوفه و مجلس حکم و فرمانروایی او مسجد جامع آن ؛ و بیت المال و محل تقسیم غنائم مسلمین مسجد سهله ؛ و جای خلوت های آن حضرت سرزمین صاف و مسطح و سفید نجف است .

مفضلّ عرضه داشت : ای مولای من آیا همه مؤمنین در کوفه خواهند بود ؟ فرمود : آری ؛ قسم به خدا هیچ مؤمنی باقی نمی ماند ، مگر اینکه در آن یا در حوالی آن خواهد بود . و کار به جایی می رسد که مقدار خوابگاه یک اسب به دو هزار درهم می رسد ، و بیشتر مردم آرزو می کنند : ای کاش یک وجب از زمین سبع را به قیمت یک وجب طلا می خرید و زمین سبع از خطه های همدان است (۱۹۵) .

می گویم : شاید منظور از « هیچ مؤمنی باقی نمی ماند مگر اینکه در آن یا در حوالی آن خواهد بود » زیارت و دیدار آن حضرت باشد ؛ نه همیشگی . و شاهد بر این ، جمله بعدی است که : « بیشتر مردم آرزو می کنند » و احتمال هم دارد که کلمه : حوالیها تصحیف اَوْحَنَ إِلَيْهَا باشد . یعنی یا به سوی آن متمایل و مشتاق می شوند . چنانکه در روایتی در بحار و غیر آن از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام منقول است .

و مؤید معنی اول روایتی است که در بحار از غیبت شیخ طوسی نقل شده که حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام فرمود: هرگاه قائم علیه السلام به کوفه وارد می شود، هیچ مؤمنی باقی نمی ماند مگر اینکه در آن باشد یا به آن سفر کند (۱۹۶).

و از جمله دلایل بر این که مؤمنین نزد مولایمان صاحب الزمان صلوات الله علیه و عجل الله تعالی فرجه جمع می شوند، روایتی است که شیخ صدوق در کمال الدین از حضرت ابوالحسن امام علی بن محمد هادی علیه السلام آورده است که: از آن حضرت درباره معنی فرمایش پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که: « لا تُعَادُوا الْأَيَّامَ فَتُعَادِيكُمْ »؛ یعنی با روزها دشمنی نکنید که با شما دشمنی خواهند کرد، سؤال شد. فرمود: آری؛ منظور از ایام ما هستیم، به سبب ما آسمانها و زمین برپاست، پس سبب (شنبه) نام رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم است؛ و احد (یکشنبه) نام امیرالمؤمنین؛ اثنین (دوشنبه) حسن و حسین؛ و ثلثاء (سه شنبه) علی بن الحسین و محمد بن علی باقر و جعفر بن محمد صادق؛ و اربعاء (چهارشنبه) موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و من؛ و خمیس (پنجشنبه) فرزندان حسن؛ و جمعه فرزندان فرزند می باشد و به سوی اوست که گروه حق جمع می شوند، و همان است که زمین را پر از عدل و داد می کند چنانکه از ظلم و ستم پر شده باشد، و این است معنی ایام و اینکه در دنیا با آنها دشمنی نکنید که در آخرت با شما دشمنی خواهند کرد (۱۹۷).

۶ - جمع عقول (۱۹۸)

در کمال الدین از حضرت امام ابوجعفر باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: هرگاه قائم ما بپاخیزد خداوند دستش را بر سر بندگان قرار می دهد پس عقلهاشان جمع و حلم و بردباریشان کامل می گردد (۱۹۹).

و در کتاب خرائج به جای جمله آخر، آمده است « و اخلاقشان کامل گردد ».

و در کافی به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام منقول است که فرمود: « إِذَا قَامَ قَائِمُنَا وَضَعَ اللَّهُ يَدَهُ عَلَى رُؤْسِ الْعِبَادِ فَجَمَعَ بَيْنَهُمْ عُقُولَهُمْ وَكَمَلَتْ بِهِ أَحْلَامَهُمْ »؛ هرگاه قائم ما قیام کند، خداوند دستش را بر سر بندگان قرار دهد. پس عقلهایشان جمع و بردباریشان کامل گردد (۲۰۰).

علامه مجلسی در مرآة العقول گفته است: ضمیر « دستش » یا به خدا برمی گردد و یا به قائم علیه السلام و بنابر هر دو فرض؛ کنایه از رحمت و شفقت یا قدرت و پیروزی است و بنابر فرض اخیر، احتمال حقیقت می رود، نه کنایه، و اینکه فرمود: پس عقلهایشان جمع و... به دو وجه محتمل است:

اول: اینکه آن حضرت عقلهایشان را بر اقرار به حق جمع می کند که دیگر هیچ اختلافی نخواهند داشت.

دوم: اینکه عقل هر کدام از آنها جمع می شود یعنی قوای نفسانی و نیروهای حیوانی تسلیم عقل گردند، و با آن همراهی کنند، که دیگر به خاطر پراکندگی قوای نفسانی عقل پراکنده نمی شود، بعضی این طور گفته اند؛ ولی وجه اول صحیح تر به نظر می رسد، و

ضمیر (بِهَا) به (يَدُ) برمی گردد، و ضمیر (بِهِ) به (وَضَعَ) مربوط است، یا به قائم علیه السلام برمی گردد، و احلام جمع حِلْم به معنی عقل است (۲۰۱).

می گویم: پر واضح است که ضمیر در (يَدَهُ) به قائم علیه السلام برمی گردد، و دلیل بر این معنی فرمایش امام صادق علیه السلام است که در حدیث دیگری در کافی آمده که فرمود: این امر به کسی می رسد که دهان برایش می چرخاند، پس هرگاه مشیت و خواست الهی در او تحقق یابد خروج می کند. و مردم گویند: این چیست که واقع شده؟ پس خداوند دستی از او بر سر رعیتش قرار می دهد.

حرف ح

۱ - حمایت آن حضرت از اسلام

حمایت آن بزرگوار از حریم اسلام از مطالبی که راجع به جهاد و جنگ آن حضرت بیان کرده ایم، دانسته می شود و در بحار از شیخ نعمانی به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت است که فرمود: گویا می بینم دین شما پیوسته رو به ضعف و از بین رفتن خواهد نهاد، و در خون خود دست و پا خواهد زد و کسی آن را بر شما باز نمی گرداند مگر مردی از ما اهل البیت (۲۰۲).

تمام این حدیث در سخای آن حضرت و کشف علوم خواهد آمد ان شاء الله تعالی.

۲ - حرب (جنگ) آن حضرت با مخالفین

فرق میان جنگ و جهاد این است که جهاد نسبت به کافران است ولی جنگ اعم است از آنها و کسانی که کلمه اسلام بر زبان دارند - چنانکه آیه مربوط به محارب، «أَمَّا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ» (۲۰۳)؛ همانا سزای کسانی که با خداوند جنگ می کنند... و غیر آن بر این معنی دلالت دارد.

و به هر حال شاهد بر این مقال روایتی است که در بحار از نعمانی منقول است که به سند خود از فضیل آورده که گفت: از حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: به درستی که وقتی قائم ما بپاخیزد بیشتر از آنچه پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم از مردم جاهلیت دید به ناراحتیها برخورد می کند، گفتم: چطور؟ فرمود: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم به سوی مردم مبعوث شد در حالی که سنگ و چوب و تخته‌ای به صورت بت می تراشیدند، و پرستش می کردند. ولی قائم ما عجل الله فرجه، در حالی بپاخیزد و به سوی مردمی آید، که همگی آنها علیه او، کتاب الله را تأویل نموده و احتجاج می کنند (۲۰۴).

و در روایت دیگری از همان حضرت آمده: پس علیه آن حضرت، کتاب الله را تأویل و بر مبنای آن با آن حضرت مقاتله می کنند (۲۰۵).

و از همان بزرگوار منقول است که فرمود: سیزده شهر و طایفه است که قائم علیه السلام با آنها جنگ می کند، و آنها هم با آن حضرت می ستیزند: اهل مکه؛ اهل مدینه؛ اهل شام؛ بنی امیه؛ اهل بصره؛ اهل دمیسان؛ کردها؛ اعراب؛ ضبه؛ غنی؛ باهله؛ ازد و اهل ری (۲۰۶).

و در کتاب کمال الدین از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام مروی است که فرمود: در صاحب این امر شیوه و سنتی از موسی و سنتی از عیسی و سنتی از یوسف و سنتی از محمد صلی الله علیه و آله وسلم هست.

اما سنت از موسی، اینکه ترسان و برحذر است.

و اما از عیسی، اینکه درباره اش گفته می شود آنچه درباره عیسی گفته شد.

و اما از یوسف، زندان و غیبت است.

و اما از محمد صلی الله علیه و آله وسلم، قیام با شمشیر و روش آن حضرت را پیروی می کند، و آثارش آشکار گردد، آنگاه شمشیر خود را تا هشت ماه با دست راست و بر شانه حمایت می نماید و پیوسته دشمنان را خواهد کشت تا خداوند عز و جل راضی گردد.

ابوبصیر گوید: عرضه داشتیم: چگونه خواهد دانست که خداوند راضی شده؟

فرمود: خداوند رحم در دلش می افکند (۲۰۷).

و در حدیث مفضل از حضرت صادق علیه السلام آمده که فرمود: حسنی آن جوانمرد خوشروی که از طرف دیلم خروج می کند و با بیان فصیحی که دارد، فریاد برمی آورد: که ای آل احمد اجابت کنید دردمند پریشان حال را، و آنکه از پیرامون ضریح (شاید مراد کعبه باشد) ندا می کند. پس گنجینه های الهی در طالقان او را اجابت می نمایند، چه گنجهایی که از طلا و نقره نیست، بلکه مردانی همانند قطعه ای آهن بر اسبهای چابک سوار و حربه ها به دست و پیوسته ستمگران را به قتل می رساند تا اینکه وارد کوفه می شود - در حالی که بیشتر جاهای زمین از لوٹ وجود بی دینان پاک گشته است - آنجا را محل اقامت خود قرار می دهد.

پس خبر ظهور مهدی علیه السلام به سید حسنی و اصحابش می‌رسد، اصحاب به او می‌گویند: ای فرزند پیغمبر، این کیست که در قلمرو ما فرود آمده؟ می‌گوید: بیاید برویم ببینیم او کیست، - در صورتی که به خدا قسم سید حسنی می‌داند او مهدی است، و بدین جهت این سخن را می‌گوید که به یارانش آن حضرت را بشناساند - .

پس حسنی بیرون می‌آید تا اینکه به مهدی علیه السلام می‌رسد، آنگاه می‌گوید: اگر تو مهدی آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم هستی پس کو عصای جدت پیغمبر و انگشتر و جامه و زره (فاضل) آن حضرت؟ و عمامه (سحاب) و اسب (یربوع) و شتر (غضباء) و قاطر (دلدل) و الاغ (یعفور) و اسب اصیل رسول خدا (براق) و مصحف امیرمؤمنان علیه السلام، اینها کجاست؟

پس آن جناب تمام اینها را به او نشان می‌دهد، آنگاه عصای پیغمبر را می‌گیرد و در سنگ سختی می‌کارد، فوری برگ می‌دهد، منظورش از این کار آن است که بزرگواری و فضیلت مهدی علیه السلام را به اصحاب خود بنمایاند تا با آن حضرت بیعت کنند.

سپس سید حسنی عرضه می‌دارد: الله اکبر؛ ای فرزند پیغمبر دستت را بده تا با شما بیعت کنیم، مهدی علیه السلام دستش را دراز می‌کند، سید حسنی و اصحابش بیعت می‌نمایند، مگر چهل هزار نفر صاحبان مصاحف (= قرآنهاي مكتوب) که به زیدیه معروفند که از بیعت کردن سرباز می‌زنند، و می‌گویند: این کار یک سحر بزرگ است.

با این سخن دو لشکر با هم گلاویز می‌شوند، مهدی علیه السلام به طرف طائفه منحرف آمده و آنها را نصیحت و به پیروی خودش دعوت می‌کند، ولی آنها بر کفر و طغیان خود می‌افزایند، و آن حضرت دستور به کشتن آنها می‌دهد پس همه را از دم شمشیر می‌گذرانند.

سپس مهدی علیه السلام به اصحاب خود می‌گوید: قرآنهاي آنان را نگیرید، بگذارید مایه حسرتشان گردد، همانگونه که آن را تبدیل کرده و تغییر داده و تحریف نموده بودند، و مطابق آن عمل نکردند (۲۰۸).

اخبار در این باره بسیار است که بعضی از آنها در بحث (قتل کافرین) خواهد آمد ان شاء الله تعالی.

۳ - حج آن حضرت علیه السلام

شیخ صدوق در کمال الدین به سند صحیحی از محمد بن عثمان عمری روایت کرده است که گفت: صاحب این امر هر سال در مراسم حج حاضر می‌شود، پس مردم را می‌بیند، آنها را می‌شناسد و آنها او را می‌بینند، ولی نمی‌شناسند (۲۰۹).

می‌گویم: از جمله روایاتی که دلالت می‌کند بر استجاب دعا کردن برای حجاج از جهت حج خانه خدا حدیثی است که در فقیه از حضرت صادق علیه السلام منقول است که فرمود: هنگامی که شامگاه عرفه شود خداوند متعال دو فرشته را می‌فرستد که چهره‌های مردم را جستجو کند، پس هرگاه کسی که خودش را به حج عادت داده بود نیابد، یکی از آن دو فرشته به دیگری می‌گوید: فلان شخص در چه حال است؟ جواب می‌دهد: خدا بهتر می‌داند. پس می‌گوید: پروردگارا اگر فقر مانع از آمدنش شده او را غنی گردان،

و اگر قرض دارد از او ادا فرمای ، و اگر بیماری سبب نیامدنش شده او را شفا بخش ، و اگر از دنیا رفته پس او را پیامرز و رحمتش فرمای (۲۱۰) .

این حدیث دلالت می کند بر استحباب دعا کردن برای کسی که خودش را به حج عادت داده باشد چنانکه مخفی نیست ، و در بحث شباهت آن حضرت به خضر مطلبی که به این معنی مربوط است خواهد آمد . **إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى** .

۴ - حیات و زندگی زمین به وجود آن حضرت

شیخ صدوق در کمال الدین به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره آیه شریفه : **« اَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا »** (۲۱۱) ؛ بدانید که خداوند زمین را پس از مرگ آن ، زنده خواهد کرد .

فرمود : یعنی خداوند زمین را به قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم اصلاح فرماید ، یعنی پس از جور و ستم اهل زمین ، **« قَدْ بَيَّنَّا لَكُمْ الْآيَاتِ »** ؛ به راستی که ما آیات و نشانه ها را - به قائم آل محمد - برای شما بیان نمودیم ، باشد که تعقل کنید **« لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ »** (۲۱۲) .

و از حضرت ابوبراهیم موسی بن جعفر علیه السلام درباره آیه : **« يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا »** ؛ فرمود : نه به وسیله باران ، بلکه خداوند عزّ و جل مردانی برمی انگیزد پس زمین احیا می شود به خاطر برپایی و زنده شدن عدالت . و اقامه حد در آن از چهل روز باران سودمندتر است (۲۱۳) .

و در جواهر از سدیر روایت است که گفت : حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام فرمود : یک حدّ که در زمین بر پا شود پاکیزه تر است از چهل شب و روز باران (۲۱۴) .

و در کتاب المحجّه از حلبی روایت است که از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام درباره فرموده خداوند متعال : **« اَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا »** ؛ پرسید : حضرت در پاسخ فرمود : یعنی به وسیله عدالت پس از جور و ستم (۲۱۵) .

۵ - حلم آن حضرت عجلّ الله فرجه

در ضمن بیان خلق و خوی آن جناب خواهد آمد **إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى** .

۶ - حیات (زنده شدن) جمعی از اولیای خدا به ظهور آن حضرت

در بحث نفع آن حضرت عجل الله فرجه در حرف نون خواهد آمد ان شاء الله تعالی .

۷ - حبّ (دوستی) آن حضرت نسبت به ما

از بحثی که درباره لطف آن حضرت نسبت به ما در حرف تاء گذشت دوستی آن جناب نیز واضح می شود ، زیرا که لطف میوه محبت است . همچنین در بخش سوم؛ حق پدر بر فرزند؛ و تشییع مردگان؛ در این زمینه مطالبی گذشت .

به هر حال همه احسان آن حضرت در حق ما ثمره و نتیجه محبتش نسبت به ما است ان شاء الله تعالی . ولی یک نکته را که نباید غافل باشی اینکه محبت او در حق ما جز از جهت ایمان و اطاعت ما نسبت به خداوند عز و جل نیست ، پس اگر محبت آن بزرگوار را می خواهی ، بر تو باد اطاعت خدای تعالی ، و مبدا که با مخالفت کردن با خداوند او را اذیت و با وی دشمنی کنی که از کسانی خواهی بود که خداوند درباره آنها فرموده است : « إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا » (۲۱۶) ؛ البته آنان که خدا و رسولش را می آزارند ، خداوند در دنیا و آخرت لعنتشان کرده است ، و برایشان عذاب خوار کننده ای آماده نموده است .

و در دارالسلام از امام باقر علیه السلام روایت شده که به جابر جعفی فرمود : بنده جز با اطاعت؛ به خداوند تبارک و تعالی نزدیک نمی شود ، دوری از آتش با ما نیست ، آنکه مطیع و فرمانبردار خدا باشد ، دوست و ولی ماست . و هر که خداوند را معصیت کند ، دشمن ماست . و ولایت ما جز با عمل و دوری از گناه به دست نمی آید .

اخبار در این زمینه زیاد است . البته همان طور که اطاعت خداوند متعال موجب محبت می شود همچنین معصیت مایه زوال آن است چنانکه در کافی از حضرت ابو عبد الله صادق علیه السلام آمده که فرمود : امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود : هیچ بنده ای نیست مگر اینکه چهل سپر بر او هست تا اینکه چهل گناه کبیره مرتکب شود ، پس هرگاه چهل معصیت کبیره مرتکب شد سپرها از او برداشته می شود ، آنگاه خداوند متعال به فرشتگان وحی می کند که بنده مرا با بالهای خود بپوشانید . پس فرشتگان او را با بالهای خود می پوشانند اما او هیچ زشتی را فروگذار نمی کند؛ مگر اینکه آن را مرتکب شود ، تا به حدی که با افتخار ، کارهای زشت خودش را برای مردم بازگو کند .

آنگاه فرشتگان می گویند : خداوند این بنده تو ، هیچ نهی و زشتی را رها نکرد تا اینکه مرتکب شد ، و ما خجالت می کشیم از آنچه انجام می دهد . پس خداوند عزّ و جلّ وحی می کند که بالهای خود را از او بردارید . و هرگاه این چنین وضعی انجام شد ، آن شخص شروع می کند به دشمنی با ما اهل البیت . پس در این هنگام پوشش او در آسمان پاره می شود . و فرشتگان عرضه می دارند پروردگارا این بنده تو بدون پوشش ماند ؟ پس خداوند عزّ و جلّ به آنها وحی می کند اگر خدای را در او نیازی بود شما را امر نمی کرد که بالهایتان را از او برگیرید (۲۱۷) .

۸ - حکم آن حضرت به حقّ

در کمال الدین به سند خود از ابان بن تغلب روایت کرده که گفت : حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام فرمود : در مسجد شما - یعنی مسجد مکه - سیصد و سیزده مرد خواهد آمد ، که اهل مکه می دانند آنها از پدران و اجدادشان نیستند . بر آنها شمشیرهایی است که بر هر شمشیر کلمه ای نوشته شده که هزار کلمه می گشاید ، پس خداوند تبارک و تعالی بادی می فرستد که به هر وادی ندا می کند : این مهدی است که به قضاوت داوود و سلیمان علیهما السلام قضاوت می کند؛ و بر آن بینة و شاهد نمی طلبد (۲۱۸) .

و نیز در همان کتاب از او نقل شده که گفت : ابو عبدالله امام جعفر صادق علیه السلام فرمود : هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد ، هیچ یک از بندگان خداوند رحمان به پیشگاهش برنخیزد مگر اینکه او را می شناسد که آیا صالح است یا ناصالح و ناشایسته . و در او آیتی برای نشانداران و هوشمندان است ، این آیت برقرار و راهی برای بصیرت و عبرت می باشد (۲۱۹) .

و در بحار از کتاب غیبت سید علی بن عبدالحمید به سند خود از ابوبصیر از امام ابو جعفر باقر علیه السلام منقول است که فرمود : در قضایایی حضرت قائم علیه السلام قضاوت می کند بعضی از کسانی که در خدمتش شمشیر زده اند ، آن را رد و انکار می نمایند ، و آن قضاوت آدم است ، پس دستور می دهد آنها را بیاورند و گردنشان را می زنند . سپس دوباره قضاوتی می کند که قضاوت داوود علیه السلام است و عدّه ای از کسانی که همراه آن حضرت شمشیر زده اند ، اعتراض و انکار می کنند که آنها را پیش می آورد و گردنشان را می زند . سپس بار سوم قضاوتی می کند و آن قضاوت ابراهیم علیه السلام است ، پس گروه دیگری از کسانی که در پیشاپیش آن حضرت شمشیر زده اند ، اشکال و رد می کنند . پس آنها را جلو می آورد و گردنشان را می زند . آنگاه مرتبه چهارم قضاوتی می کند که قضاوت محمد صلی الله علیه وآله وسلم می باشد ، پس هیچ کس علیه او انکار نمی نماید (۲۲۰) .

۹ - حکم آن جناب به باطن

آن حضرت صلوات الله علیه به مقتضای علمش حکم به باطن می کند ، چنانکه در بحار از نعمانی از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : در همان حال که مرد به خدمت حضرت قائم علیه السلام ایستاده ، و آن حضرت به او امر و نهی می کند ، ناگاه فرمان می دهد : او را بازگردانند ، پس او را به پیش روی آن جناب برمی گردانند ، دستور می دهد گردش را بزنند . پس در شرق و غرب کسی نماند جز اینکه از آن حضرت بیمناک گردد (۲۲۱) .

و از ارشاد دیلمی از حضرت امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود : چون قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم قیام کند ، در میان مردم به حکم حضرت داوود حکم می فرماید ، نیازی به شاهد و بینة ندارد ، خدای تعالی او را الهام می کند؛ پس به علم خود داوری فرماید ، و هر قومی را به آنچه در باطن مخفی داشته اند ، خبر می دهد و دوست خود را از دشمن به نشانه تشخیص می دهد خداوند سبحان می فرماید : « اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِيْنَ * وَ اِنَّهَا لَبَسِيْلٌ مُّقِيْمٌ » (۲۲۲) ؛ البته در این امر برای اشارت دانان نشانه های عبرت آمیزی هست ، و آن بر سر راهی پایدار است .

و از عبدالله بن المغیره روایت شده که امام صادق علیه السلام فرمود : هنگامی که قائم علیه السلام بپاخیزد ، پانصد نفر از قریش را بپا می دارد و گردنشان را می زند ، سپس پانصد نفر دیگر را به همان ترتیب بپا می دارد و گردنشان را می زند ، تا شش بار این کار را انجام می دهد . پرسیدم : آیا در آن هنگام شماره اینها این قدر هست ؟ فرمود : آری ، از خودشان و پیروانشان (۲۲۳) .

و از آن حضرت منقول است که فرمود : هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد مسجدالحرام را تا به حدّ بنای اصلی منهدم می کند و مقام ابراهیم را به جایی که سابقاً در آن بوده بازمی گرداند و دست بنی شیبیه را قطع می نماید بالای کعبه می آویزد و بر آن می نویسد : اینها دزدان کعبه اند (۲۲۴) .

می گویم : مطالبی در این زمینه سابقاً گذشت و اِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالٰی در بخشهای قتل کافران و هدم بناهای کفر و نفاق نیز مطالبی خواهد آمد .

حرف خ

۱ - خلق آن حضرت علیه السلام

در بحار از نعمانی به سند خود از ابوائل آمده که گفت : امیرمؤمنان علی علیه السلام به حسین علیه السلام نگاهی افکند و فرمود : این فرزندم سید است همچنان که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم او را سید نامید ، و خداوند از صلب و نسل او مردی را خواهد آفرید که همان پیامبر شماست در خلقت و خوی شبیه اوست ، به هنگام غفلت از ناحیه مردم و میراندن حق و آشکار نمودن ستم

خروج می کند ، به خدا اگر خروج نکند گردنش زده می شود ، (۲۲۵) با خروج او اهل و ساکنان آسمانها خوشحال می شوند ، و او مردی است پیشانی فراخ و باریک بینی و ... (۲۲۶) .

و از طریق مخالفین از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : اگر جز یک روز از دنیا نمانده باشد ، خداوند مردی را برمی انگیزد که نامش نام من و خلق و خویش مانند من است .

و بعضی از اخبار در بخش جمال آن حضرت گذشت ، به آنجا مراجعه شود .

و خُلق : - چنانکه در کتابهای لغت آمده - به معنی سَجِيه و صفت است بنابراین منظور از اینکه خُلق آن حضرت مانند خلق پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم است شباهت آن حضرت به پیامبر در عموم صفات و خواهی پسندیده است نه در خصوص حسن معاشرت و امثال آن . مؤید این مطلب نقل مؤلف کشف الغمّه از محمد بن یوسف شامی است که در کتاب کفایه الطالب (۲۲۷) بعد از آوردن این حدیث گفته : فرمایش رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم که (خلق و خویش مانند من است) از بهترین کنایه ها از انتقام مهدی علیه السلام برای دین خدا ، از کفّار است ، همانطور که پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم بوده است خداوند متعال فرمود : « وَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ » (۲۲۸) ؛ و تو در حقیقت بر نیک خلقی عظیمی آراسته ای .

سپس افزوده : محتاج و نیازمند به درگاه خداوند متعال علی بن عیسی - که خدایش مورد گذشت قرارش دهد - گوید : اینکه گفته از بهترین کنایه ها ... جای تعجب است! معلوم نیست چگونه در معنی خلق وامانده و آن را به انتقام منحصر نموده ، و حال آنکه عام است و تمام اخلاق پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم را شامل می شود ، از کرم و علم و حلم و شجاعت و ... از اخلاقیاتی که در اول این کتاب شمارش نموده ام ، عجیب تر آنکه آیه را دلیل بر گفتار خودش آورده است! (۲۲۹) .

۲ - خوف (بیم) آن حضرت عجل الله فرجه

در کافی به سند خود از زراره روایت کرده که گفت : شنیدم امام صادق علیه السلام می فرمود : قائم علیه السلام را پیش از قیام غیبتی است . عرضه داشتم : چرا ؟ فرمود : او می ترسد - و اشاره به شکم خود کرد - یعنی از کشته شدن می ترسد (۲۳۰) .

و در حدیث دیگری از زراره آمده که گفت : شنیدم حضرت صادق علیه السلام فرمود : برای آن جوان پیش از قیامش غیبتی خواهد بود . گفتیم : چرا ؟ فرمود : می ترسد - و به شکمش اشاره کرد - سپس فرمود : ای زراره و اوست منتظر و او است که در ولادتش شک می کنند ، پس بعضی می گویند : پدرش بدون بازمانده از دنیا رفت ، و بعضی از آنها می گویند : در حالی که در شکم مادر بود پدرش فوت کرد ، و بعضی می گویند دو سال پیش از فوت پدرش متولد شد ، مگر اینکه خداوند عزّ و جل دوست دارد که شیعه را امتحان کند ، پس در آن هنگام است که تشکیک و توهم اهل باطل آغاز می شود .

زراره می گوید : پرسیدم اگر آن زمان را درک کردم چه عملی انجام دهم ؟ فرمود : ای زراره اگر آن زمان را درک کردی این دعا را بخوان : « اللَّهُمَّ عَرَفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِن لَّمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ اللَّهُمَّ عَرَفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِن لَّمْ تُعَرِّفْنِي رَسُولَكَ لَمْ

أَعْرِفُ حُجَّتَكَ اللَّهُمَّ عَرَّفَنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِن لَّمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي «؛ پروردگارا تو مرا به خود شناسا کن که اگر خودت را به من شناسانده بودی پیامبرت را نمی شناختم ، پروردگارا تو رسولت را به من بشناسان که اگر رسول خود را به من معرفی نمی کردی حجت تو را نمی شناختم ، پروردگارا حجت خودت را به من بشناسان که اگر حجتت را به من نمی شناساندی از دین خود گمراه بودم (۲۳۱) .

می گویم : در حدیث دیگری این دعا به این صورت آمده : « اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِن لَّمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ ، لَمْ أَعْرِفْكَ ، اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَبِيَّكَ فَإِنَّكَ إِن لَّمْ تُعَرِّفْنِي نَبِيَّكَ ، لَمْ أَعْرِفْهُ قَطُّ ، اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِن لَّمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي «؛ خدایا خودت را به من بشناسان که اگر خودت را به من شناسانده بودی ، تو را نشناخته بودم ، خدایا پیامبرت را به من بشناسان که اگر پیامبرت را به من شناسانده بودی هرگز او را نمی شناختم ، خدایا حجت خودت را به من بشناسان که اگر تو او را به من نمی شناساندی از دینم گمراه می شدم (۲۳۲) .

و در کافی ضمن خطبه ای از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده : و تو ای پروردگار زمینت را از حجتت بر آفریدگانت خالی نمی گذاری چه ظاهر باشد که اطاعت نشود ، یا ترسان گمنام ، تا حجت تو باطل نگردد و دوستانت پس از هدایت گمراه نگردند (۲۳۳) .

در بخش دوم از امام موسی بن جعفر علیه السلام روایتی گذشت که فرمود : او پنجمین فرزند من است او را غیبتی است طولانی به خاطر ترس بر خودش .

و در کمال الدین به سند خود از حضرت امام سجّاد علیه السلام آمده که فرمود : در حضرت قائم علیه السلام از هفت پیغمبر شیوه و روش هست ، شیوه ای از پدرمان آدم و شیوه ای از ابراهیم و شیوه ای از موسی و شیوه ای از عیسی و شیوه ای از ایوب و شیوه ای از محمد صلی الله علیه و آله و علیهم ، اما از آدم و نوح طول عمر ، و اما از ابراهیم مخفی بودن ولادت و دوری از مردم ، و از موسی ترس و غیبت ، و اما از عیسی به اختلاف افتادن مردم درباره او ، و اما از ایوب فرج بعد از ابتلاء و امتحان ، و اما از محمد صلی الله علیه و آله وسلم خروج و قیام با شمشیر (۲۳۴) .

و در همان کتاب از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام منقول است که فرمود : در صاحب این امر چهار سنت از چهار پیغمبر هست ، سنتی از موسی و سنتی از عیسی و سنتی از یوسف و سنتی از محمد صلی الله علیه و آله وسلم ، اما از موسی ترسان بودن و اما از یوسف زندان [غیبت] و از عیسی اینکه گفته می شود مرده - در حالی که نمرده باشد - و اما از محمد صلی الله علیه و آله وسلم خروج و قیام با شمشیر (۲۳۵) .

و در همان کتاب از حضرت صادق علیه السلام از پدرش علیهما السلام روایت شده که فرمود : هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد خواهد گفت : « فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَ جَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ » (۲۳۶) ؛ پس آن هنگام از شما فرار کردم وقتی که از شما ترسیدم پس خداوند به من حکمت آموخت و مرا از فرستادگان قرار داد (۲۳۷) .

و نیز در همان کتاب به سند خود از زراره آمده که گفت شنیدم : حضرت صادق جعفر بن محمد علیه السلام می فرمود : برای قائم علیه السلام پیش از آنکه قیام کند غیبتی هست ، عرضه داشتیم : قربانت گردم چرا ؟ فرمود : می ترسد - و به شکم و گردن خود اشاره کرد - (۲۳۸) .

و در کتاب المَحَجَّه از امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه شریفه : « وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا » (۲۳۹) ؛ خداوند به کسانی از شما که ایمان دارند و عمل صالح بجای آورند وعده داده که در زمین خلافت دهد ، چنانکه امام صالح پیامبران گذشته جانشین پیشینیان خود شدند ، و دینی که برای آنان پسندیده بر همه جا مسلط و نافذ گرداند ، و بر همه مؤمنان پس از ترس و هراس از دشمنان ، ایمنی کامل عطا فرماید که مرا عبادت کنند و بدون هیچ گونه شرک پرستش نمایند .
آمده که فرمود : یعنی قائم و اصحاب او (۲۴۰) .

۳ - خلافت آن حضرت عَجَلُ اللَّهِ فرجه بر مسلمانان

در بخش سوم مطالبی که بر این معنی دلالت کند گذشت و نیز روایتی که در کتاب کفایه الأثر از طریق عامه از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم نقل شده بر این معنی دلالت دارد که فرمود : خلفای بعد از من دوازده نفرند ، نه تن آنان از نسل حسین هستند ، نهمین ایشان قائم و مهدی آنان است ، پس خوشا به حال دوستان و وای به حال دشمنانشان (۲۴۱) .

و در همان کتاب از آن حضرت آمده که فرمود : قیامت برپا نمی شود تا اینکه قائم بر حق از ما بپاخیزد و آن ، هنگامی است که خداوند عز و جل اجازه فرماید ، پس هر کس از او پیروی کند نجات یابد و هر که تخلف نماید هلاک گردد ، پس خدا را خدا را ای بندگان خدا ، به سوی او بیاوید هر چند روی یخ و برف باشد . زیرا که او خلیفه الله است (۲۴۲) .

و روایتی که در بحار از کشف الغمه از طریق عامه از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم نقل شده بر آن دلالت می کند فرمود : مهدی خروج می کند در حالی که بر سرش ابری هست که در آن منادی ندا می کند : این مهدی خلیفه الله است از او پیروی کنید (۲۴۳) .

و نیز از طریق عامه از حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم روایت است که فرمود : در کنار گنج شما سه تن کشته می شوند که هر یک فرزند خلیفه است ، آن منصب به هیچ یک از آنان نمی رسد تا آن هنگام که پرچمهای سیاه از سمت مشرق پدید آید ، و شما را به طوری بکشند که هیچ قومی را بدان وضع نکشته باشند . سپس خلیفه خدا مهدی خواهد آمد ، هرگاه خبر او را شنیدید بروید با او بیعت کنید ، به تحقیق که او خلیفه هدایتگر الهی است (۲۴۴) .

۴ - ختم علوم به آن حضرت عَجَلُ اللَّهِ فرجه

در حدیث کمیل که در دارالسلام روایت شده: امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود: یا کَمیلُ ما مِنْ عِلْمٍ إِلَّا وَ اَنَا اَفْتَحُهُ وَ ما مِنْ شَیْءٍ إِلَّا وَ اَلْقائِمُ یَحْتَمُهُ (۲۴۵)؛ ای کمیل هیچ علمی نیست مگر اینکه من افتتاح کننده آنم و هیچ چیزی نیست مگر اینکه قائم آن را به پایان می‌رساند، و خاتمه می‌دهد.

می‌گویم: منظور از چیزی در این روایت یا علم است به قرینه اول حدیث، و یا تمام کمالات و اخلاق نیک و علوم و معارف حقّه است که سایر امامان علیهم السلام بعضی از آنها را به مقتضای صلاح زمان خودشان آشکار کرده‌اند، ولی حضرت قائم عجل الله فرجه همه آنها را آشکار می‌کند، پس همه فضائل و... با ظهورش آشکار می‌گردد.

و مؤید این مطلب روایتی است که شیخ صدوق از ابوعبدالله صادق علیه السلام از پدرانش صلوات الله علیهم نقل کرده که: پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: خداوند عزّ و جلّ از روزها، جمعه را و از ماهها؛ ماه رمضان؛ و از شبها، شب قدر را برگزید و مرا از تمام پیغمبران برگزید و علی را برگزیده از من ساخت، و او را بر تمام اوصیا برتری بخشید و از علی حسن و حسین را اختیار فرمود و از حسین اوصیای از فرزندان او را که از قرآن؛ تحریف غلوکنندگان و زیاد کردن باطل جویان و تأویلات گمراه کنندگان را دور می‌سازند، نهمین آنان قائمشان می‌باشد و اوست ظاهر آنها و اوست باطن آنها (۲۴۶).

و در کافی ضمن حدیث راهبی که به دست مولای ما حضرت کاظم علیه السلام مسلمان شد آمده: سپس راهب گفت: مرا خبر ده از هشت حرفی (۲۴۷)

که نازل شده و چهار عدد از آنها در زمین آشکار گردیده و چهار تای دیگر در فضا مانده، این چهاری که در فضا مانده است برای چه کسی نازل می‌شود و چه کسی آنها را تفسیر می‌نماید؟

فرمود: او قائم ماست پس خداوند آنها را بر او نازل می‌فرماید، و او آنها را تفسیر می‌کند. و بر او نازل می‌شود چیزهایی که بر صدّیقین و فرستادگان و هدایت شدگان نازل نشده باشد (۲۴۸).

و در بحث کشف علوم مطالبی که دلالت بر این معنی می‌کند خواهد آمد ان شاء الله تعالی.

۵ - خروج آن حضرت با شمشیر پس از ظهور

البته قیام مسلحانه با شمشیر بر آن حضرت - که جانهای ما فدایش باد - واجب است به خاطر اطاعت فرمان خدا و دفع دشمنانش و برای حفظ خودش چنانکه در بخش خلق آن جناب در حدیث امیرالمؤمنین علی علیه السلام دانستی که اگر خروج نکند گردش را می‌زنند. در اخبار غیبی و ندهای آن حضرت مطالب مناسبی خواهد آمد. ان شاء الله تعالی.

حرف دال

۱ - دعای آن حضرت برای مؤمنین

در توقیع شریفی که در آخر احتجاج روایت شده از آن حضرت آمده است: زیرا که ما در پی حفظ آنان هستیم، با دعایی که از خداوند زمین و آسمان پوشیده نیست، پس با این امر دل‌های اولیا و دوستان ما مطمئن و آرام باشد (۲۴۹).

سید اجل علی بن طاووس - خدایش رحمت کند - در کتاب مهج الدعوات گفته: و من در سرّ من رأی (سامرا) بودم، پس سحرگاهان دعای آن بزرگوار را شنیدم، این مقدار از آن که راجع به زندگان و مردگانی است که از آنها یادی به میان آورد حفظ کردم: وَ أَبْقِهِمْ - أَوْ قَالَ - وَ أَحْيِهِمْ فِي عِزِّنَا وَ مَلِكِنَا وَ سُلْطَانِنَا وَ دَوْلَتِنَا؛ و آنان را باقی بدار - یا فرمود - زنده بدار در (روزگار) عزت ما و ملک ما و حکومت ما و دولت ما.

این جریان در شب چهارشنبه سیزدهم ماه ذی القعدة سال ششصد و سی و هشت واقع شد.

و در کافی به سند خود از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت کرده که آن حضرت در خطبه‌ای که در مسجد خیف القا کرد فرمود: سه چیز است که قلب هیچ مسلمانی در آنها خیانت ندارد:

۱ - اخلاص عمل برای خدا.

۲ - نصیحت و خیراندیشی برای امامان و پیشوایان مسلمان.

۳ - ملازمت جماعت آنها، زیرا که دعوت آنان فراگیرنده است هر آنکه را به دنبال ایشان باشد (۲۵۰).

می‌گوییم: مقصود، دعوت و دعای امامان علیهم السلام است.

و در کافی نیز به سند خود از مردی از قریش از اهل مکه روایت کرده که: سفیان ثوری به او گفت: مرا به خدمت جعفر بن محمد علیهما السلام ببر، می‌گویند با او به خدمت آن جناب رفتیم ولی وقتی رسیدیم که سوار مرکبش شده بود. سفیان عرضه داشت: ای اباعبدالله خطبه‌ای که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در مسجد خیف انشاء فرموده برایمان بازگو کن. فرمود: بگذار فعلاً دنبال کار خود بروم، بعد که برگشتم برایت بیان می‌کنم، چون سوار شده‌ام. عرضه داشت: تو را به خویشاوندیت با رسول خدا سوگند که این مطلب را برایم حدیث فرما. پس آن جناب پیاده شد و سفیان گفت: دستور فرمایید تا دوات و کاغذ برایم بیاورند تا آن را از زبان شما بنویسم. پس آن حضرت دوات و کاغذ فراخواند و فرمود بنویس:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ . خطبه رسول خدا در مسجد خیف؛ خداوند خرم بدارد بنده‌ای را که سخن مرا بشنود و آن را در دل جای دهد و به کسی که آن را نشنیده برساند . ای مردم باید حاضرین به غائبین برسانند ، بسا کسی که فقه دارد ولی فقیه و درک کننده نیست؛ و بسا که کسی معارف و دستورات فقهی را به فقیه‌تر و داناتر از خویش نقل می‌کند . سه چیز هست که قلب هیچ فرد مسلمانی در آنها خیانت نکند : اخلاص عمل برای خدا؛ نصیحت و خیراندیشی برای ائمه مسلمین؛ و ملازمت جماعت ایشان . زیرا که دعوتشان (دعایشان) تمام کسانی را که پشت سر آنها بایستند فرا می‌گیرد ، مؤمنین برادرند و خونشان برابر ، آنان بر دیگران از غیر خودشان همدستند ، کوچکترینشان برای اجرای پیمانشان کوشا است .

سفیان این حدیث را نوشت و بر آن حضرت باز خواند . آنگاه حضرت صادق علیه السلام سوار شد و رفت . من و سفیان نیز آمدیم . در میان راه به من گفت : به جای خود باش تا من در این حدیث نظری بیفکنم و دقتی کنم ، به او گفتم : به خدا قسم ابوعبدالله علیه السلام با بیان این حدیث بر گردن تو حقی انداخت که هرگز از گردنت نرود . گفت : کدام حق ؟ گفتم : در این عبارت که سه چیز است که دل مسلمان در آنها خیانت نکند . اول : اخلاص عمل برای خدا که ما آن را فهمیدیم ، ولی دومی که نصیحت و خیراندیشی برای ائمه مسلمین ، اینها کدام ائمه هستند که خیراندیشی برای آنها بر ما لازم است ؟ معاویه بن ابی سفیان و یزید بن معاویه و مروان بن حکم ؟ و کسانی که شهادتشان نزد ما قبول نیست و نماز پشت سر آنها جایز نمی‌باشد؛ و سومی که ملازمت جماعت آنها است ، منظور کدام جماعت است ؟ آیا جماعت مرجئه که می‌گویند هر که نماز نخواند روزه هم نگیرد غسل جنابت هم نکند خانه کعبه را هم خراب کند و مادرش را هم نکاح نماید تنها با نام مسلمانی که بر خود نهاده در ایمان به درجه جبرئیل و میکائیل است؛ یا مقصود قدری‌ها هستند که معتقدند آنچه خدا بخواهد نمی‌شود و آنچه ابلیس بخواهد می‌شود ؟ یا جماعت حروری‌ها و خوارج که از علی بن ابی طالب بیزار می‌جویند و او را کافر می‌دانند ؟ یا جماعت جهمی که قائل است : ایمان تنها خداشناسی است و بس ؟ .

سفیان گفت : وای بر تو در معنی این دو جمله از حدیث چه می‌گویند ؟ گفتم : می‌گویند منظور از امامی که نصیحت و خیراندیشی برای او بر ما واجب است علی بن ابی طالب علیه السلام است و مقصود از جماعتی که ملازمت آنها واجب است خاندان اوست . راوی می‌گوید : دیدم آن نوشته را گرفت و پاره کرد سپس به من گفت : از این مطلب به کسی خبر مده (۲۵۱) .

و بر اینکه امام هر زمانی برای شیعیانش دعا می‌کند (۲۵۲) نیز دلالت دارد روایتی که در بحار به نقل از مناقب ابن شهر آشوب از موسی بن سیار آمده ، که گفت : با حضرت رضا علیه السلام بودم در حالی که به دروازه شهر طوس رسیده بودیم صدای گریه‌ای شنیدم در جستجوی آن برآمدم ، ناگاه جنازه‌ای دیدم ، چون چشمم به آن افتاد دیدم آقایم (حضرت رضا علیه السلام) با شتاب از اسب پیاده شد سپس به سوی جنازه رفت و آن را به دوش گرفت در حالی که از جنازه جدا نمی‌شد همانگونه که بزغاله از مادرش جدا نمی‌شود ، سپس به من رو کرد و فرمود : ای موسی بن سیار ، هر کس جنازه یکی از دوستان ما را تشییع کند از گناهان خود بیرون می‌رود . همچون روزی که از مادر زاده شده و هیچ گناهی بر او نیست .

و چون جنازه آن مرد کنار قبرش بر زمین گذاشته شد ، آقایم را دیدم که مردم را از کنار آن عقب زد و دست بر سینه او نهاد و گفت : ای فلان بن فلان مژده باد تو را به بهشت که پس از این ساعت بر تو ترسی نیست . به امام رضا عرض کردم : فدایت گردم آیا این مرد را می‌شناسی ؟ چون اینجا سرزمینی است که تا کنون قدم بر آن نهاده بودی ؟ فرمود : ای موسی بن سیار مگر نمی‌دانی که بر ما امامان ، اعمال شیعیانمان هر صبح و شام عرضه می‌شود ، پس هر تقصیری که در اعمال آنها باشد از خداوند متعال گذشت از آن را خواهیم خواست ، و هر کار خوب و پیشرفت در برنامه‌های دینی باشد از خداوند پاداش برای صاحب آن عمل خواهیم خواست (۲۵۳) .

و نیز دلیل بر این معنی روایتی است که از امیرالمؤمنین علیه السلام ضمن حدیث زَمِیلَه یا (رُمیلَه) آمده است که آن حضرت به وی فرمود: ای زَمِیلَه هیچ مؤمنی نیست که بیمار شود مگر اینکه به مرض او مریض می شویم، و اندوهگین نشود مؤمنی مگر این که به خاطر اندوه او اندوهگین گردیم، و دعایی نکند مگر اینکه برای او آمین گوئیم و ساکت نماند مگر اینکه برایش دعا کنیم (۲۵۴).

البته تمام حدیث در بخش پنجم خواهد آمد ان شاء الله تعالی. و اگر توقیعات شریف آن جناب را که در احتجاج روایت شده ملاحظه کنی در این باره برایت بسنده است و خداوند هدایت کننده انسان به سوی درستی است.

همچنین بر این مقصود دلالت می کند روایتی که محمد بن الحسن الصفار در بصائر الدرجات به سند خود از ابوالربیع شامی آورده که گفت: به حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام عرضه داشتم: از عمرو بن اسحاق حدیثی به من رسیده. فرمود: آن را عرضه کن. گفتم: وی بر امیرالمؤمنین علی علیه السلام داخل شد، پس آن حضرت آثار زردی بر صورتش دید، فرمود: این زردی چیست؟ پس بیماری خود را توضیح داد. آن حضرت به او فرمود: ما خوشحال می شویم به خوشحالی شما و اندوهگین می شویم به حزن شما و بیمار می شویم به بیماری شما و دعا می کنیم برای شما، و شما که دعا می کنید ما آمین می گوئیم. عمرو به امیرالمؤمنین عرضه کرد: آنچه فرمودی دانستم، ولی چگونه ما دعا می کنیم شما آمین می گوئید؟ آن حضرت فرمود: حاضر و دور بر ما یکسان است. امام ابوعبدالله صادق علیه السلام فرمود: عمرو راست گفته است (۲۵۵).

۲ - دعوت آن حضرت به سوی حق

در زیارت آن جناب آمده: سلام بر تو ای دعوت کننده الهی و ای مظهر و آئینه صفات ربانی (۲۵۶).

و نیز در زیارت جامعه آمده است: سلام بر امامان دعوت کننده به سوی خدا و زمامداران هدایتگر.

و در حدیثی که از عبدالعزیز بن مسلم در کافی و کمال الدین منقول است از حضرت ابوالحسن امام رضا علیه السلام آمده که فرمود: امام؛ امین خداوند در خلق او است، و حجت او است بر بندگان، و خلیفه او در بلادش، و دعوت کننده به سوی او، و مدافع از حقوق او است (۲۵۷).

و در بحار از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: چون خداوند اذن فرماید که قائم عجل الله تعالی فرجه خروج کند، آن حضرت منبر می رود و مردم را به سوی خودش دعوت می کند و آنها را به حق خدا سوگند می دهد و به حق خویش دعوت می نماید و اینکه در میان آنان به شیوه و سیره رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم رفتار خواهد کرد و همان عمل او را انجام خواهد داد. پس خداوند جل جلاله جبرئیل را می فرستد تا به نزد آن حضرت بیاید، که بر حطیم نازل شود و به آن جناب عرض کند: به سوی چه چیز دعوت می نمایی؟ پس قائم او را خبر می دهد. آنگاه جبرئیل می گوید: من نخستین کسی هستم که با تو بیعت می کنم دستت را بده. پس بر دست او مسح می کند در حالی که سپید و ده و اندی مرد (سپید و سیزده تن) خدمتش حاضر شده اند، با آن حضرت بیعت می کنند و در مکه می ماند تا وقتی که اصحابش به ده هزار نفر برسند، سپس از آنجا به سوی مدینه می رود (۲۵۸).

و از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام در خبر طولانی آمده که : سپس می‌رود مردم را به کتاب خدا و سنت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و ولایت علی بن ابی‌طالب علیه السلام و بیزاری از دشمنان دعوت می‌کند (۲۵۹) .

و از همان حضرت روایت است که فرمود : هنگامی که قائم ما بپاخیزد مردم را به سوی امر جدید دعوت خواهد کرد ، چنانکه رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم این کار را کرد ، و اسلام غریبانه آغاز شد و به حال غربت باز خواهد گشت پس خوشا به حال غریبان (۲۶۰) .

و از ابوبصیر از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام روایت است که فرمود : اسلام غریبانه آغاز شد و به همان حال هم باز خواهد گشت پس خوشا به حال غریبان . ابوبصیر می‌گوید : عرض کردم اصلحک الله این سخن را برایم شرح فرمای . فرمود : دعوت کننده از ما دعوت تازه‌ای آغاز می‌کند ، همچنان که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم دعوت کرد (۲۶۱) .

۳ - دفع بلا از ما به برکت وجود آن حضرت

بعضی از مطالب مربوط به این معنی در حرف الف گذشت و نیز روایتی که در خرایج آمده بر آن دلالت می‌کند . علان از ظریف از نصر خادم نقل کرده که گفت : بر صاحب الزمان علیه السلام وارد شدم در حالی که در گهواره بود . پس به من فرمود : صندل سرخ برایم بیاور . برایش بردم . آنگاه به من فرمود : آیا مرا می‌شناسی عرضه داشتم : آری ، تو آقای من و فرزند سرورم هستی ، فرمود : از این نپرسیدم . گفتم : برایم تفسیر فرمای . فرمود : من خاتم اوصیا هستم و تنها به وسیله من بلا از خانواده و شیعیانم دفع می‌شود (۲۶۲) .

این روایت را شیخ صدوق در کمال الدین (۲۶۳) با اندک تفاوتی آورده است و در غایه المرام به نقل از مسند احمد بن حنبل به سند خود از علی علیه السلام آورده که فرمود : رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : ستارگان برای اهل آسمان امان هستند که اگر ستارگان از بین بروند آنها هم از بین می‌روند ، و خاندان من برای اهل زمین امان هستند ، پس اگر اهل بیت من بروند اهل زمین هم می‌روند (۲۶۴) .

و در همان کتاب از حموی که یکی از اعیان علمای عامه است به سند خود از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت کرده که فرمود : ستارگان ایمنی اهل آسمان هستند و خاندان من ایمنی امت من می‌باشند (۲۶۵) .

و در کتاب کفایه الاثر به سند خود از ابوسعید خدری روایت کرده که گفت : شنیدم که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : خاندان من برای اهل زمین امان هستند همچنان که ستارگان برای اهل آسمان امان می‌باشند . گفته شد : یا رسول الله پس امامان بعد از تو از خاندانت می‌باشند ؟ فرمود : آری ، بعد از من دوازده امام هست ، نه تن آنها از نسل حسینند ، امینان معصوم ، از ماست مهدی این امت ، آگاه باشید که آنها اهل بیت و عترت منند از گوشت و خون من ، چه می‌شود اقوامی را که مرا در امر آنها اذیت می‌کنند که خداوند شفاعتم را به آن اقوام نخواهد رساند (۲۶۶) .

و در همان کتاب از حضرت حسین بن علی علیه السلام از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم روایت نموده که فرمود: اولین چیزی که خداوند آفرید حجابهایش بود، پس بر حواشی آنها نوشت لا اله الا الله محمد رسول الله علی وصیّه، سپس عرش را آفرید و بر اطراف آنها نوشت لا اله الا الله محمد رسول الله علی وصیّه، سپس لوح را آفرید و بر پیرامون و حدود آن نوشت لا اله الا الله محمد رسول الله علی وصیّه، و هر آن کس که پندارد پیغمبر را دوست دارد اما وصی را دوست ندارد، دروغ گفته است، و هر کس گمان برد که پیامبر را می شناسد اما وصی را نمی شناسد کفر ورزیده است. سپس فرمود: آگاه باشید که اهل بیت من امان هستند برای شما، پس آنها را دوست بدارید به دوستی من و به آنان متمسک شوید که هیچ گاه گمراه نخواهید گشت.

گفته شد: اهل بیت کیانند ای پیامبر خدا؟ فرمود: علی و دو سبط (نواده) من و نه تن از فرزندان حسین علیهم السلام امامان ابرار امینان معصوم، آگاه باشید اینان اهل بیت من و عترت من هستند از گوشت و خون من اند (۲۶۷).

و در غایه المرام به سند خود از جابر جعفی نقل کرده که گفت: به حضرت محمد بن علی باقر علیه السلام عرضه داشتیم: برای چیست که به پیغمبر و امام احتیاج هست؟ فرمود: برای باقی ماندن جهان بر صلاح خودش، و آنکه خداوند عزّ و جل در صورتی که پیغمبر یا امام بین اهل زمین باشد، عذاب را از آنان برمی دارد، خداوند عزّ و جل می فرماید: «وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ» (۲۶۸)؛ و تا وقتی که تو در میان آنهایی خداوند آنها را عذاب نمی کند.

و پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: ستارگان مایه ایمنی اهل آسمانند و اهل بیت من ایمنی اهل زمینند، پس اگر ستارگان از بین بروند برای اهل آسمان ناگواریها پیش می آید و اگر اهل بیت من از میان بروند برای اهل زمین ناگواریها پیش خواهد آمد (۲۶۹).

و در کمال الدین و امالی به سند خود از سید العابدین امام سجاد علیه السلام روایت کرده که فرمود: ما امامان مسلمین و حجتهای الهی بر عالمیان، و سادات و آقایان مؤمنین، و امیر روسفیدان و نیکویان جهان، و سرور اهل ایمان، و مایه ایمنی اهل زمین هستیم چنانکه ستارگان برای اهل آسمانها امان هستند، خداوند به ما آسمان را نگه داشته تا بر زمین نیفتد مگر به اذن او، و به ما زمین را نگه داشته تا اهلش را نلرزاند مگر به اذن او، به ما باران فرو می فرستد و به ما رحمت را منتشر می سازد و برکات زمین را بیرون می آورد، و اگر در زمین حجّت ما نباشد زمین اهلش را فرو می برد.

سپس فرمود: از روزی که خداوند آدم را آفریده زمین از حجّت الهی خالی نبوده که یا ظاهر است و مشهور و یا غایب است و [در پرده] مستور، و تا روز قیامت نیز از حجّت الهی خالی نخواهد ماند و گرنه خداوند پرستش نمی شود.

سلیمان بن مهران می گوید: به امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم: مردم چگونه از امام غایب در پرده بهرمنند می شوند؟ فرمود: همانطوری که به آفتاب در پشت ابر بهرمنند می شوند (۲۷۰).

می گویم: وجه تشبیه آن حضرت به آفتاب در بحث نفع آن جناب خواهد آمد ان شاء الله تعالی.

و از سیدالعابدین امام سجاد علیه السلام روایت است که فرمود: هنگامی که قائم بپاخیزد خداوند عزّ و جل از شیعیان ما آفت و بیماری را دور می گرداند و دلهایشان را مانند قطعه ای آهن قرار می دهد (۲۷۱).

در حرف قاف تمام این حدیث خواهد آمد ان شاء الله تعالی .

۴ - دفع بلا و عذاب از مردم به برکت شیعیان آن حضرت

این نیز از آثار و برکات وجود و کمال جود شخص آن جناب است ، چنانکه در کمال الدین از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت شده که : زمانی بر مردم فرا می رسد که امام آنها از نظرشان غایب می شود ، خوشا به حال آن کسانی که در آن زمان بر امر ما ثابت بمانند ، کمترین چیزی که از ثواب به آنها می رسد اینکه خداوند جل جلاله آنان را ندا می کند و می فرماید : ای بندگان و کنیزان من به سر من ایمان آوردید و غیب مرا باور داشتید ، پس بشارت باد شما را به نیکی و ثواب از من که شما به حق ، بندگان و کنیزان من هستید ، از شما می پذیرم و شما را عفو می کنم ، و گناهانتان را می آمرزم ، و به سبب شما باران به بندگانم می رسانم ، و بلا را از ایشان دفع می کنم ، اگر شما نبودید عذاب خود را بر آنان نازل می کردم (۲۷۲) .

حرف ذال

۱ - ذَبَّ (۲۷۳) دشمنان از مؤمنان در غیبت و ظهور آن حضرت

اما در زمان غیبت آن حضرت به دعای آن حضرت خواهد بود ، چنانکه گذشت . و اما در حضور آن بزرگوار که در بحث جهاد و جنگ آن حضرت با دشمنان بیان گردید ، و نیز از قتل و کشتن کافرین به شمشیر او ، و ذلت دشمنان به دست با کفایتش مطالبی در این رابطه بیان خواهد شد ان شاء الله .

۲ - ذَلَّت دشمنان به دست آن حضرت بعد از ظهور

در کافی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: هرگاه قائم بپاخیزد ایمان را بر هر ناصبی عرضه می کند، پس اگر به طور حقیقی آن را پذیرفت (که هیچ) و گرنه گردنش را می زند، یا باید جزیه بدهد، چنانکه امروزه اهل ذمه جزیه می دهند، و همین بر کمر می بندد و آنها را از شهرها به سوی شهرهای بزرگ می راند (۲۷۴).

می گویم: در حرف الف مطالبی که بر این معنی دلالت می کرد، گذشت.

و در کافی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام منقول است که فرمود: حق را دولتی و باطل را دولتی است و هر کدام از آنها در دولت دیگری ذلیل و خوار است (۲۷۵).

و در بحار از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام است که درباره آیه « تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَلِكَ الْيَوْمِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ » (۲۷۶)؛ ذلت آنان را فراگیرد؛ این همان روزی است که [رسولان حق] به آنان وعده می دادند. فرمود: یعنی روز خروج قائم علیه السلام (۲۷۷).

و در تفسیر علی بن ابراهیم از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام درباره آیه: « فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكاً » (۲۷۸)؛ پس به راستی که معیشت تنگی خواهد داشت. آمده که فرمود: این وضع قسم به خدا برای ناصبیان است، معاویه بن عمّار عرضه داشت: فدایت شوم روزگار دراز و طولانی آنها را دیده ایم که در کفایت و وسعت به سر برده تا مرده اند. حضرت فرمود: وضع سخت، قسم به خدا برای آنها در رجعت خواهد بود که عذره خواهند خورد (۲۷۹).

حرف راء

۱ - رباط آن حضرت در راه خدا

در حرف میم تحت عنوان « مرابطه در راه خدا » مطالب مناسبی به خواست خدا خواهد آمد.

۲ - راحتی خلایق به ظهور و در دولت آن جناب

در بحار از ابن عباس درباره آیه شریفه : « لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ » (۲۸۰) ؛ تا اینکه او را بر همه [روشهای دین پیروز گرداند هر چند که مشرکان ناخشنود باشند . آمده که گفت : این معنی تحقق نمی یابد تا موقعی که نه بیهودی باقی بماند و نه نصرانی و نه صاحب کیشی مگر اینکه داخل اسلام شود ، تا گوسفند و گرگ و گاو و شیر و انسان و مار ، از یکدیگر ایمن باشند ، و موش انبان را سوراخ نکند . (تا اینکه گفته :) و این وضع هنگام قیام قائم علیه السلام خواهد بود (۲۸۱) .

و نیز در بحار از امیرالمؤمنین علیه السلام در وصف آن حضرت آمده : در ملک او درندگان صلح می کنند و زمین گیاهش را بیرون می دهد و آسمان برکتش را فرو می ریزد (۲۸۲) .

و در همان کتاب از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : مهدی مردی از فرزندان من است ، رنگ بدن او رنگ نژاد عربی است و اندامش ، اندام بنی اسرائیل (قوی و باصلابت) می باشد ، در گونه راستش خالی هست که مانند ستاره ای تابناک می درخشد . زمین را پر از عدل می کند همچنان که از ستم و بیداد پر شده باشد ، ساکنان زمین و آسمان و پرندگان هوا در خلافت او راضی خواهند بود (۲۸۳) .

و در حدیث دیگری از آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم آمده : ساکنین زمین و آسمان از حکومت او راضی خواهند بود و اموال را به طور صحاح میان مردم تقسیم می کند . مردی پرسید : صحاح یعنی چه ؟ فرمود : یعنی به طور مساوی (۲۸۴) .

و در همان کتاب از سعد السعود از صحف ادریس نقل شده که : . . . و در آن زمان امانت را در زمین تحقق بخشم پس چیزی به چیز دیگری ضرر نداشته باشد و هیچ چیز از (جانداران) از هیچ چیز نترسد ، آنگاه جانوران و چهارپایان در میان مردم باشند و به یکدیگر اذیتی نرسانند ، نیش هر نیش دار از جانوران را بگیرم و سم آنها را بی اثر نمایم ، و برکات را از آسمان و زمین برآرم و زمین با گیاهان زیبایش نزهت یابد و تمام میوه هایش را برآورده و انواع عطرها را برون دهد و رأفت و رحمت و مهربانی را در میان آنها برقرار سازم (۲۸۵) .

و از امیرالمؤمنین علی علیه السلام روایت شده که فرمود : اگر قائم ما بپاخیزد؛ آسمان بارانش را فرو می ریزد و زمین گیاهانش را بیرون می دهد ، و کینه ها و کدورتها از دلهای بندگان زایل می گردد ، و درندگان و بهائم با هم سازگار می شوند تا به حدی که یک زن راه عراق و شام را طی می کند در حالی که جز بر سبزه و گیاه پا نگذارد و زینتهای خود [یا زنبیل خود] را بر سر دارد و هیچ درنده ای او را به وحشت نمی اندازد (۲۸۶) .

در حرف الف مطالبی که بر این معنی دلالت دارد گذشت .

۱ - زحمت آن حضرت در راه دین خدا

از مطالبی که درباره جهاد و جنگ آن حضرت با دشمنان و کافرین گذشت این معنی به دست می آید . و نیز اموری دیگر که بر این معنی دلالت کند ، در باب صبر آن حضرت ، و قتل کافرین ، و غیر اینها خواهد آمد ان شاء الله تعالی .

۲ - زهد آن حضرت عجل الله فرجه

در کافی به سند خود از حماد بن عثمان روایت کرده که گفت : در محضر منور حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام بودم مردی به آن جناب عرضه داشت : اَصْلَحَكَ اللهُ ياد کرده ای که علی بن ابی طالب علیه السلام لباس خشن و زبر می پوشید ، لباس چهار درهمی به تن می کرد و امثال اینها . . . و حال آنکه لباس نو در بر تو می بینم ؟ فرمود : علی بن ابی طالب در زمانی آن طور لباس می پوشید که انگشت نما و مورد انکار مردم نبود ، ولی اگر امروز مثل آن لباس پوشیده شود انگشت نما می شود . پس بهترین لباس هر زمان لباس همان زمان است مگر اینکه وقتی قائم ما اهل البیت علیهم السلام بپاخیزد لباسهای علی علیه السلام را در بر می کند و روش او را پیش می گیرد (۲۸۷) .

گویم : شاید منظور امیرالمؤمنین علی علیه السلام همین باشد ، در عبارتی که به ابو عبدالله جدلی فرموده است که : آیا خبر ندهم تو را به آنف و عین مهدی ؟ عرضه داشت : آری . پس آن حضرت دست به سینه خود زد و فرمود : من .

زیرا که آنف به معنی سید و آقا در امور؛ و عین به معنی آن است که مثل خود شیء باشد . پس آن حضرت آنف مهدی است یعنی مقتدای او در افعالش و عین او ، انگار خود اوست در زهد و عبادت و شیوه و شجاعت و سایر خصوصیات و ویژگیهای آن حضرت . و این استعمال شایع و متعارف است که در محاورات و گفتگوهای معمولی نیز راه دارد ، مثلاً به چیزی که شباهت کاملی به چیز دیگری دارد ، می گویند این عین آن است ، و اما اینکه آنف در لغت عرب به معنی سید و مقتدی می باشد در گفته شاعر شاهد دارد که گفته : قَوْمٌ هُمُ الْأَنْفُ وَالْأَذْنَابُ غَيْرُهُمْ . . . ؛ قومی که آنف و مقتدا هستند و دنباله گان غیر آنان می باشند .

و در همان کتاب نیز از معلی بن خنیس روایت شده که گفت : روزی به حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام گفتم : قربانت شوم ، آل فلان (یعنی بنی العباس) را بیاد آوردم و آن نعمتهایی که در آن هستند پس با خود گفتم : اگر ریاست دست شما بود ما هم با شما در نعمت بودیم و زندگی خوش داشتیم . فرمود : هیبهات ای معلی ، قسم به خداوند که اگر زمام امور در دست ما بود جز بیداری شبها و گشت و گذار و فعالیت روزها و جامه زبر پوشیدن و غذای سخت خوردن چیز دیگری نبود ، پس این امر از ما برکنار شد ، آیا جز این مورد هرگز دیده ای که خداوند متعال بردن حقی را نعمت قرار دهد ؟ (۲۸۸) .

و در بحار از شیخ طوسی به سند خود از ابوبصیر از حضرت امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: برای خروج قائم علیه السلام چرا عجله می کنند؟ به خدا قسم لباسش جز زبر و غذایش غیر از جو سبوسدار نیست، [خروج] او جز با شمشیر و مرگ در سایه شمشیر نخواهد بود (۲۸۹).

و از همان کتاب از حضرت رضا علیه السلام منقول است که فرمود: شما امروزه راحتی بیشتری دارید از آن هنگام. راوی عرضه داشت: چطور؟ فرمود: اگر قائم علیه السلام بپاخیزد جز خون و عرق و رنج چیزی نیست. مردم سوار بر اسبها هر سوی خواهند تاخت. لباس قائم علیه السلام زبر و غذایش سخت خواهد بود (۲۹۰).

۳ - زیارت آن حضرت از قبر ابی عبدالله الحسین و سایر معصومین علیهم السلام

شاهد بر این معنی مطلبی است که در بحار ضمن بیان واقعه جزیره خضراء آمده که: سید شمس الدین در پاسخ راوی که پرسید: آیا امام عجل الله فرجه حج انجام می دهد؟ فرمود: دنیا برای مؤمن یک گام است، آن وقت نسبت به کسی که دنیا جز به وجود او و پدراش برپا نیست چطور؟ آری؛ او هر ساله حج بجا می آورد و پدراش را در مدینه و عراق و طوس زیارت می کند (۲۹۱).

و اما رجحان دعا برای زوار قبور ائمه معصومین علیهم السلام بر کسی که به نور اسلام روشنی یافته باشد، پوشیده نیست. روایتی که معاویه بن وهب از امام صادق علیه السلام نقل کرده نیز بر این معنی دلالت دارد، اینکه آن حضرت برای زائرین حسین علیه السلام با دعایی طولانی دعا کرد، و برای آنان ثواب جزیل از درگاه خداوند درخواست نمود، و ایشان را به نیکی ستود، آنگاه فرمود: ای معاویه کسانی که در آسمان برای زائرین آن جناب دعا می کنند، بیشترند از کسانی که در زمین برای ایشان دعا دارند (۲۹۲).

گفتنی است که این حدیث به طور کامل در بخش هشتم خواهد آمد ان شاء الله.

حرف سین

از آنچه درباره زهد آن حضرت گذشت شیوه او نیز معلوم می شود. اضافه بر آن در بحار از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام در وصف امام قائم علیه السلام آمده که: هرگاه قیام کند، شیوه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را پیش خواهد گرفت (۲۹۳).

و در دعوت آن حضرت به سوی حق مطالبی که دلالت بر این معنی داشت گذشت.

همچنین در بحار از شیخ نعمانی به سند خود از عبدالله بن عطا روایت کرده که گفت: از حضرت امام باقر علیه السلام پرسیدم: هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد با چه شیوه ای در میان مردم عمل خواهد کرد؟ فرمود: اساس پیش از خود را ویران می سازد همانطور که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم انجام داد و اسلام را از نو شروع می کند (۲۹۴).

و در کتاب بصائر الدرجات به سند خود از عبدالملک بن أعین آمده که گفت: حضرت امام باقر علیه السلام بعضی از کتابهای علی علیه السلام را به من نشان داد، سپس فرمود: برای چه این کتابها نوشته شده؟ عرض کردم: چقدر مطلب روشن و واضح است. فرمود: بگو. عرض کردم: چون می دانست که قائم شما روزی قیام خواهد کرد، پس دوست داشت که به اینها عمل کند. فرمود: راست گفتی (۲۹۵).

۲ - سخاوت آن حضرت عجل الله فرجه

از آنچه در خلق آن حضرت گذشت و آنچه در ندها می آید می توان مطلب را درک کرد، و نیز در بحار از شیخ نعمانی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: گویا می بینم که این دین شما از شما روی گردان و در خون خود غوطه ور است، و هیچ کس نتواند آن را به شما بازگرداند مگر مردی از اهل البیت که هر سال دو بار بر شما بخشش خواهد کرد و هر ماه دو نوع روزی به شما خواهد داد، در زمان او به شما حکمت عطا می شود به حدی که زن در خانه خودش نشسته باشد و از روی کتاب خدا و سنت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم حکم نماید (۲۹۶).

و در حدیث دیگری از آن حضرت آمده که: تمام اموال دنیا از ظاهر و باطن زمین به نزد آن جناب جمع می گردد و به مردم گفته می شود: بیایید این چیزی است که شما به خاطر آن خویشاوندیتان را قطع کردید، و خونهای به ناحق ریختید و در راه به دست آوردن آن حرامها مرتکب شدید.

پس آن حضرت ثروتی به آنها می بخشد که هیچ کس پیش از او چنین نبخشیده باشد (۲۹۷).

و از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایتی از طریق عامه منقول است که فرمود: مردی نزد مهدی می آید و می گوید: به من عطایی فرمای، پس به مقداری که آن شخص بتواند حمل نماید لباسش را پر می کند (۲۹۸).

و در حدیث دیگری از طریق آنها آمده که: پولها در آن هنگام انباشته است که شخصی برمی خیزد و می گوید: ای مهدی به من چیزی بده. می فرماید: برگیر (۲۹۹).

و در غایه المرام از طریق آنها از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت است که در حدیث ابوسعید خدری آمده : پولها و اموال در آن روز انباشته خواهد بود ، کسی که به نزد او می آید و درخواستی دارد ، آنقدر که بتواند حمل کند ، به او می دهد (۳۰۰) .

و در حدیث دیگری از ابوهریره آمده که گفت : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : در آخرالزمان خلیفه ای خواهد بود که بی شماره بخشش می کند (۳۰۱) .

می گویم : در بحث کرم آن جناب مطالبی مناسب با این خواهد آمد . **إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى** و چه خوش گفته اند :

بَنَّتِ الْمَكَارِمُ وَسَطًا كَفَّكَ مَنْزِلًا

فَجَمِيعُ مَالِكَ لِلْأَنَامِ مَبَاحٌ

وَ إِذَا الْمَكَارِمُ أَقْفَلَتْ أَبْوَابَهَا

يَوْمًا فَأَنْتَ لِقَفْلِهَا مِفْتَاحٌ

مکارم اخلاق میان کف دستت منزل گرفته اند ، [گوئی] پس همه مال تو برای مردم مباح است .

و اگر روزی مکارم درهای خود را قفل کند و ببندد پس تو برای آن قفلها کلید هستی .

و دیگری گفته :

هُوَ الْبَحْرُ مِنْ أَىِّ النَّوَاحِي أَيْتَهُ

وَ لُجَّتُهُ الْمَعْرُوفُ وَ الْبِرُّ سَاحِلُهُ

تَعُودَ بَسَطَ الْكَفِّ حَتَّى لَوْ أَنَّهُ

أَرَادَ انْقِبَاضًا لَمْ تُطِعْهُ أُنَامِلُهُ

فَلَوْ لَمْ يَكُنْ فِي كَفِّهِ غَيْرَ نَفْسِهِ

لَجَادَ بِهَا فَلْيَتَّقِ اللَّهَ سَائِلُهُ

او دریا است از هر طرف [که خواهی] به سوی او آیی ، و امواجش نیکی و کرانه اش احسان است .

به گشاده دست بودن عادت کرده به طوری که اگر بخواید دست خود را ببندد انگشتانش یاری نمی کنند .

و اگر هر آینه در کفش چیزی جز روانش نباشد ، همان را خواهد بخشید ، پس درخواست کننده اش باید از خدا بترسد [و پروا کند که هر چیزی از او نخواهد] .

و نگارنده این کتاب - که خداوند او را مورد عفو قرار دهد - به تضمین این شعر سروده است :

إِنَّ الَّذِي خَلَقَ الْمَكَارِمَ حَازَهَا

فِي ذَاتِ آدَمَ لِلْإِمَامِ الْقَائِمِ

همانا آنکه نیکیها را آفرید همه آنها را در ذات آدم علیه السلام برای امام قائم عجل الله فرجه ، فراهم آورد .

حرف شین

۱ - شجاعت آن حضرت عجل الله فرجه

از آنچه در بحث جنگ و جهاد آن جناب آوردیم ، و نیز در بحثهای علم آن حضرت و قتل کافرین بیان خواهیم داشت این مطلب نیز واضح می گردد .

۲ - شفاعت آن حضرت برای ما - إِنَّ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى -

در غایه المرام از طریق عامه از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده که فرمود : رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : من آورنده [و رساننده] شما به حوض [کوثر] هستم ، و تو ای علی ساقی هستی ، و حسن حمایت کننده ، و حسین فرمان دهنده ، و علی بن الحسین تقسیم کننده ، و محمد بن علی نشردهنده ، و جعفر بن محمد بسیج کننده ، و موسی بن جعفر شمارنده محبان و مبغضان و بازدارنده منافقان ، و علی بن موسی زینت بخش مؤمنین ، و محمد بن علی فرودآورنده اهل بهشت به منزلگاههایشان و درجاتشان ، و علی بن محمد خطیب و سخنور شیعیانش و تزویج کننده آنها با حورالعین ، و حسن بن علی چراغ اهل بهشت که از آن روشنی

می گیرند ، و مهدی شفاعت کننده آنها است روز قیامت ، روزی که خداوند اجازه نمی دهد شفاعت را جز به کسی که شفاعت او را بخواهد و به آن راضی باشد (۳۰۲) .

می گویم : سر اینکه شفاعت به مولای ما حضرت حجّت صلوات الله علیه اختصاص داده شده - با اینکه همه آنها علیهم السلام روز قیامت شفیع هستند - این است که : شفاعت ایشان شامل کسانی که منکر مولای ما صاحب الزمان باشند نمی گردد ، (پس برای آنها نه شفاعت کننده ای هست و نه دوست دلسوز و صمیمی) (۳۰۳) ، هر چند که به امامت سایر امامان علیهم السلام معتقد باشند . به همین جهت است که در حدیثی در کمال الدین از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : هر کس به امامت پدران و فرزندانم اقرار داشته باشد ولی مهدی از فرزندان مرا انکار نماید ، مانند آن است که به همه پیغمبران اقرار و اعتقاد داشته باشد و محمد صلی الله علیه وآله وسلم را انکار کند (۳۰۴) .

به همین مضمون روایات دیگری نیز هست که آنچه آورده ایم برای اهل بصیرت و عبرت بس است .

۳ - شهادت آن حضرت علیه السلام برای ما

در کافی در تفسیر آیه شریفه : « فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا » (۳۰۵) ؛ پس چگونه است حال ، آنگاه که از هر طایفه ای گواهی آریم و تو را برایشان گواه آوریم .

از حضرت امام صادق علیه السلام منقول است که فرمود : تنها درباره امت محمد صلی الله علیه وآله وسلم نازل شده ، در هر قرنی امامی از ما بر این امت شاهد و ناظر است و محمد صلی الله علیه وآله وسلم گواه بر ما است (۳۰۶) .

و نیز از آن حضرت منقول است که فرمود : ما شاهدان بر مردم هستیم ، پس هر آنکه ما را تصدیق کند روز قیامت تصدیقش نماییم و هر آنکه ما را تکذیب کند روز قیامت تکذیبش نماییم (۳۰۷) .

و از امام ابو جعفر باقر علیه السلام روایت است که درباره آیه : « وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا » (۳۰۸) ؛ و چنین است که شما را امتی میانه قرار دادیم . فرمودند : ما امت میانه هستیم و ماییم گواهان خداوند تبارک و تعالی بر خلق او و حجتهای الهی در زمین او (۳۰۹) .

و از امیرالمؤمنین علی علیه السلام آمده که می فرماید : خداوند تبارک و تعالی ما را پاکیزه گردانید و ما را معصوم نمود و شاهدان بر خلقش قرار داد و حجّت خود در زمین ساخت و ما را همراه قرآن و قرآن را همراه ما کرد که نه ما از آن جدا شویم و نه آن از ما جدا گردد (۳۱۰) .

۴ - شرافت آن حضرت علیه السلام

در بحار از نعمانی به سند خود آورده که از حضرت امام صادق علیه السلام سؤال شد: آیا قائم علیه السلام متولد شده است؟ فرمود: خیر، البته اگر زمان او را درک می‌کردم در طول زندگی همراهیش می‌نمودم (۳۱۱).

می‌گوییم: ای خواننده خردمند در این فرمایش دقت و تأمل کن و با این تأذیب تربیت شو تا مبدا - خدای ناکرده - به جای خدمت و همراهی در طول زندگی، آن حضرت را با کردارهای ناپسند و گفتارهای شمشیر مانند اذیت کنی و آزار دهی.

حرف صاد

۱ - صبر آن حضرت عجل الله فرجه

در حدیث لوح که در کمال الدین و غیر آن به طرق مختلفی روایت شده در وصف حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه آمده: کمال موسی، و درخشندگی عیسی و صبر ایوب در وجود او است (۳۱۲).

و در بحث بلای آن حضرت مطالبی در این زمینه گذشت و چه خوش گفته‌اند:

فَحْزُنِي مَا يَعْقُوبُ بَثَّ أَقْلَهُ

وَ كُلُّ بَلَاءِ أَيُّوبَ بَعْضُ بِلِيَّتِي

اندوهی که من دارم کمترین مقدارش را یعقوب نداشت، و همه بلای ایوب قسمتی از ابتلای من است.

زیرا که انواع بلا بر آن حضرت جمع شده و طولانی شدن آن موجب شدت مصیبت و ابتلا می‌شود. ساعتی بیندیشید، حقیقت مطلب برایتان روشن می‌شود. پس بر شما باد که برای دل پر خون آن حضرت دعا کنید و فرجش را از خداوند متعال بخواهید.

حرف ضاد

۱ - ضیافت (میهمانی) آن حضرت عجل الله فرجه

در دار السلام از قصص الانبیاء نقل کرده که ابراهیم علیه السلام را ابوالضیفان کنیه داده بودند . او چنان بود که نهار و شام جز با میهمان نمی خورد ، و چه بسا یک فرسنگ یا دو فرسنگ و یا بیشتر راه می رفت تا میهمانی بیابد ، و ضیافت او تا روز قیامت برپا است و همین شجره مبارکه ای که خداوند تعالی فرماید : « یُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ » (۳۱۳) ؛ از درخت مبارکی روشنی می یابد .

می گویم : این ضیافت و میهمانی ، ضیافت به وسیله علوم و سنتها است (۳۱۴) که به وجود پیغمبر و امام تا روز قیامت برپا است . و در زیارت روز جمعه چنین می خوانیم : وَاَنَا يَا مَوْلَايَ فِيهِ ضَيْفُكَ وَ جَارُكَ ؛ و من ای آقایم در این روز میهمان تو و در پناه تو هستم .

و در بخش سوم آنچه مناسب این معنی بود گذشت . سید بن طاووس رحمه الله در جمال الاسبوع گفته :

نَزِيلَكَ حَيْثُ مَا اتَّجَهْتَ رِكَابِي

وَ ضَيْفُكَ حَيْثُ كُنْتُ مِنَ الْبِلَادِ

هر جا که فرود آیم و راحلهام به هر سوی که روان شود بر تو وارد می شوم ، و در هر کجا که از شهرها باشم میهمان تو هستم .

در اینجا خوش دارم حدیثی که بی مناسبت با بحث ما نیست بیاورم : در کتاب دارالسلام به نقل از مشکات طبرسی آمده : مردی به حضرت ابوالحسن امام هادی علیه السلام عرضه داشت : چگونه است که ابودلف چهار هزار و یک قریه دارد ؟ فرمود : شبی یک مؤمن نزد او میهمان شد ، او ظرف بزرگی خرما - که تعداد خرماهای آن چهار هزار و یک دانه بود - نیز به آن میهمان بخشید ، پس خداوند متعال به هر دانه خرما یک قریه به او عطا فرمود .

حرف طأ

۱ - طهارت زمین از ستم به وسیله آن حضرت

در کمال الدین از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: خداوند تبارک و تعالی چهارده نور را چهارده هزار سال پیش از خلقت خلق آفرید، که آنها ارواح ما هستند. عرض شد: یابن رسول الله این چهارده نور کیانند؟ فرمود: محمد، علی، فاطمه، حسن، حسین، و امامان از فرزندان حسین و آخرین آنها قائم است که پس از غیبت بپا می‌خیزد آنگاه دجال را می‌کشد و زمین را از هر گونه ستم و ظلمی پاک می‌کند (۳۱۵).

۲ - طلب حقوق ائمه و مؤمنین، و طلب خون آنها

در بحار از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که فرمود: قسم به خدا که البته من و این دو فرزندم کشته می‌شویم و البته خداوند مردی از فرزندانم را در آخر الزمان برمی‌انگیزد که خونهای ما را مطالبه می‌کند، البته او از نظر مردم غایب می‌شود تا اهل ضلالت از آنان جدا شوند، به طوری که جاهلان بگویند: خدای را در آل محمد علیهم السلام نیازی نیست (۳۱۶).

می‌گویم: در حرف الف مناسب این معنی گذشت بعداً نیز مطالبی که بر آن دلالت کند خواهد آمد **إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى**.

حرف ظاً

۱ - ظهور حق بر دست آن حضرت **عَجَّلَ اللَّهُ فَرَجَهُ**

از مطالبی که در حیات زمین به وسیله آن جناب و قتل کافرین و تجدید بنای اسلام آوردیم این مطلب نیز معلوم می‌شود.

۲ - ظفر و پیروزی آن حضرت بر معاندین

در کافی از حضرت امام صادق علیه السلام منقول است که فرمود: به درستی که از ما امام پیروز مخفی هست که هرگاه خداوند عز و جل بخواهد امرش را آشکار سازد، در دلش نکته‌ای وارد می‌شود پس ظاهر گردد و به امر خدای تبارک و تعالی قیام نماید (۳۱۷)

و در الْمَحَجَّة از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام درباره آیه: «لَوْ لَا أَخَّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ» (۳۱۸)؛ چرا تا مهلتی نزدیک این امر را به تأخیر نینداختی. آمده که فرمود: تا زمان ظهور قائم که نصرت و پیروزی با اوست (۳۱۹).

و در بحث علم آن حضرت آنچه بر این معنی دلالت کند خواهد آمد.

۳ - ظلم دشمنان بر آن حضرت عجل الله فرجه

علی بن ابراهیم در تفسیرش به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره آیه شریفه: «وَلَمَنْ أَنْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ» (۳۲۰)؛ و هر آنکه پس از ظلمی که بر او رفته انتقامجویی کند. روایت کرده است: یعنی: قائم و اصحاب آن جناب زیرا که آنها را کسانیکه هیچ راهی علیه ایشان نیست، و هرگاه قائم بپاخیزد، از بنی‌امیه و تکذیب‌کنندگان و ناصبیان، - او و اصحابش - انتقام خواهند گرفت (۳۲۱).

و در کتاب المحجّه همین خبر را از محمد بن العباس به سند خود به طریق دیگری از آن حضرت آورده است (۳۲۲).

و در تفسیر علی بن ابراهیم از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام درباره آیه: «أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنفُسِهِمْ ظُلْمًا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ» (۳۲۳)؛ به کسانی که در معرض جنگ قرار گرفته‌اند اذن جهاد عطا شده است که مورد ستم واقع هستند و خداوند بر یاریشان توانا است. آورده که فرمود: عامه می‌گویند: این آیه درباره پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نازل شد هنگامی که کفار قریش آن حضرت را از مکه بیرون کردند، و حال آن که او قائم علیه السلام است که چون خروج کند برای حسین علیه السلام خونخواهی نماید، و این است [معنی] فرمایش او که: ما اولیای خون و طالبان دیه هستیم (۳۲۴).

مرحوم سید بحرانی نیز در البرهان از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده که: این آیه درباره قائم و اصحاب او است (۳۲۵).

و در کتابهای المحجّه و بحار از حضرت باقر علیه السلام منقول است که فرمود: قائم علیه السلام هنگامی که ظهور می‌کند به بیت الله الحرام به پشت تکیه می‌زند و در حالی که پناهنده به آن شده باشد، ندا می‌کند... تا آنجا که می‌گوید: و شما را به حق خدا و به حق رسول او و حق من که حق قرابت و خویشاوندی با پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم است سوگند می‌دهم که ما را کمک

کنید ، و کسانی را که به ما ستم نمایند از ما دور سازید ، زیرا که ما ترسانیده شدیم و به ما ستم نمودند و از شهر و فرزندانمان در بدر شدیم و مورد سرکشی قرار گرفته ایم (۳۲۶) .

تمام این خبر در ناهای آن حضرت خواهد آمد إن شاء الله تعالی .

و در بحار مرفوعاً از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : قائم علیه السلام پیش می آید در حالی که اصحاب آن حضرت و مردم با وی هستند به نجف می رسد ، آنگاه ارتش سفیانی علیه آن جناب از کوفه خروج می کند ، و آن روز چهارشنبه است ، پس آنها را دعوت و حَقّش را مطالبه می نماید ، و به آنان اعلام می کند که مظلوم است و می گوید : هر آنکه درباره خدا با من محاجّه دارد من نزدیکترین افراد به خدا هستم (۳۲۷) . . . .

و در کمال الدین به سند خود از امام حسین علیه السلام روایت کرده که فرمود : قائم این امت نهمین نسل از فرزندان من است و اوست صاحب غیبت و هم اوست که در حالی که زنده باشد میراثش تقسیم می گردد (۳۲۸) .

و در همان کتاب ضمن حدیث ابو خالد کابلی از حضرت علی بن الحسین علیهما السلام آمده که فرمود : گویا می بینم که جعفر کذاب ، سرکش زمانش را بر تفتیش امر ولی الله و غایب در حفظ خدا و سرپرست حرم پدرش وادار نماید ، از روی جهل به ولادت او ، و حرص بر کشتن او در صورت دسترسی به او ، به خاطر طمع در ارث او که به ناحق آن را برای خود بگیرد (۳۲۹) .

این روایت به طور کامل در بخش هشتم کتاب خواهد آمد .

و از غیبت شیخ طوسی از رشیق روایت شده که گفت : معتضد ما را - که سه نفر بودیم - احضار کرد و دستور داد هر کدام دو اسب با خود برداریم ، بر یکی سوار شویم و دیگری را یدک بکشیم و سبکبار با عجله به سامره برویم ، و برای ما محله و خانه ای را کاملاً نشانی داد و گفت : به آن خانه که رسیدید ، خدمتکار سیاهی خواهید دید ، پس داخل خانه شوید و هر کس را در آن دیدید سرش را برایم بیاورید . پس به سامره رسیدیم ، و همانطور که معتضد گفته بود به آن خانه رفتیم ، و در دالان خدمتکار سیاهی بود که بند زیر جامه ای می بافت از او پرسیدیم : در این خانه کیست ؟

گفت : صاحب آن . و به خدا هیچ التفاتی به ما نکرد و بی اعتنایی نمود ، پس همانطور که دستور داشتیم وارد خانه شدیم خانه بسیار پاکیزه بود و در مقابل پرده ای داشت که بهتر از آن چشمی ندیده بود . گویی همین حالا از ساختن آن فراغت یافته اند . هیچ کس در خانه نبود پرده را برداشتیم ، دیدیم اتاق بزرگی است که در آن دریایی از آب هست ، و در انتهای آن حصیری افتاده که دانستیم آن هم روی آب است ، روی آن حصیر مردی که از خوش قیافه ترین مردم بود ایستاده نماز می خواند ، نه به ما و نه به وسائلی که با خود داشتیم اصلاً اعتنایی نکرد . در این هنگام احمد بن عبدالله ، یکی از ما سه نفر ، پای در آب گذاشت تا به اتاق داخل شود که در آب فرو رفت و به حال غرق شدن و دست و پا زدن افتاد ، و آنقدر دست و پا زد تا دستم را دراز کردم و او را خلاص نمودم ، ساعتی بیهوش افتاد . بار دیگر دومین همراه من همان کار را کرد . خواست داخل اتاق شود و پای در آب گذاشت او نیز به همان حال افتاد . من بهت زده و متحیر ماندم سپس به صاحب خانه عرضه داشتم : به درگاه خداوند و از تو معذرت می خواهم ، سوگند به خدا که نمی دانستم حقیقت چیست و به سوی چه کسی می آیم و حالا من به سوی خداوند توبه می کنم .

اما او هیچ التفاتی به آنچه گفتم نکرد و از حال خودش هم بیرون نیامد از این روی هیبتی عظیم به ما دست داد و از آنجا بیرون شدیم . معتضد در انتظار ما بود به دربانها سفارش کرده بود که هر وقت ما رسیدیم بگذارند فوری بر او وارد شویم ، در دل شب [به

بغداد] رسیدیم و نزد او رفتیم . جریان را پرسید ، ما هم آنچه دیده بودیم بازگو کردیم . فریاد زد : وای بر شما آیا پیش از من کسی شما را دید ؟ و این سخن را از شما شنید ؟ گفتیم : نه . گفت : من فرزندِ جَدِّم نیستم - و سوگندهای عظیمی یاد کرد - که اگر این خبر را بشنوم همه شما را گردن زنم . ما هم تا او زنده بود جرئت نکردیم این مطلب را به کسی بگوییم (۳۳۰) .

۴ - ظهور کمالات ائمه و شئون و اخلاق آنان به وجود و ظهور آن حضرت

در حرف « خ » قسمت ختم علوم به آن حضرت روایتی از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در وصف حضرت قائم علیه السلام گذشت که او ظاهر و باطن آنها (امامان) است . و معنی آن - وَ اللَّهُ الْعَالِمُ - این است که : آن حضرت آشکار کننده علوم ظاهر و باطن است که خداوند متعال به پیغمبر و امامان علیهم السلام عطا فرموده و مظهر تمام کمالات و شئون آنان است .

و مؤید این معنی خبری است که در بحار به نقل از اختصاص آمده اینکه : امیرمؤمنان علیه السلام در مسجد نشسته بود و عده‌ای از اصحابش در خدمتش بودند ، به آن حضرت عرضه داشتند : یا امیرالمؤمنین برای ما سخن بگو . به آنان فرمود : سخنم دشوار است و دشوار شمرده می‌شود ، جز دانایان کسی آن را درک نمی‌کند .

اصحاب اصرار کردند که لازم است برای ما سخن بگویی . پس آن حضرت به آنان فرمود : برخیزید و داخل خانه شد و فرمود : من آنم که برتری یافتم آنگاه مقهور ساختم ، منم آنکه زنده می‌کنم و می‌میرانم ، منم اول و آخر و ظاهر و باطن .

اصحاب خشمگین شدند و گفتند : کفر ورزید و برخاستند . علی علیه السلام به درب فرمود : ای در بر آنها بسته باش . در بسته ماند . پس آن حضرت - صلوات الله و سلامه علیه - فرمود : نگفتم که سخنم دشوار است و سخت شمرده می‌شود و جز دانایان کسی آن را درک نمی‌کند ؟ بیایید تا برایتان تفسیر کنم ، اینکه گفتم : من برتری یافتم و مقهور ساختم ، من با این شمشیر بر شما برتری یافتم و مقهورتان نمودم تا اینکه به خدا و رسولش ایمان آوردید ، و اینکه گفتم : من زنده می‌کنم و می‌میرانم : سنت را زنده می‌کنم و بدعت را می‌میرانم ، و اما اینکه گفتم : من اولم ، من اولین کسی هستم که به خداوند ایمان آورد و مسلمان شد ، و اینکه گفتم : من آخرم ، من آخرین کسی هستم که جامه بر پیغمبر افکند و او را دفن کرد ، و اینکه گفتم : ظاهر و باطن منم ، علم ظاهر و باطن نزد من است (۳۳۱) .

اگر آنچه در فصلهای مختلف این بخش آورده‌ایم ملاحظه کنید ، مطلب برایتان روشن خواهد شد و خواهید دانست که حضرت قائم عجل الله فرجه مظهر همه صفات امامان پاک علیهم السلام است ، و این مقدار که یاد آورده‌ایم برای خردمندان بسنده است .

۱ - علم آن حضرت عجل الله فرجه

در بحث حکم آن حضرت به حق مطالبی که بر این معنی دلالت داشت گذشت . و در کمال الدین از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام منقول است که فرمود : علم به کتاب خدای عز و جل و سنت رسول او در قلب مهدی ما رشد می کند ، همچنان که گیاه به بهترین وجه می روید . پس هر کدام از شما باقی بماند تا او را دیدار نماید ، هنگام دیدنش عرضه بدارد : سلام بر شما ای اهل خانه رحمت و نبوت و کانون علم و جایگاه رسالت (۳۳۲) .

و در بحار از نعمانی به سند خود از حضرت جعفر بن محمد صادق از پدرش از حضرت حسین بن علی علیه السلام روایت کرده که : مردی به خدمت امیرالمؤمنین علی علیه السلام رسید و به آن جناب عرضه داشت : یا امیرالمؤمنین ما را از مهدی خودتان آگاه سازید . فرمود : هرگاه قرنهای و نسلهای متمادی منقرض و مؤمنین کم شوند و یاران حق از میان بروند پس همان جا است .

عرض کرد : یا امیرالمؤمنین این مرد از کدام طایفه است ؟ فرمود : از بنی هاشم از برترین قله های نژاد عرب و دریایی که به هنگام ورود توفنده است ، و جفا شده از طرف اهلش ، و هنگام بی صفایی او کان صفاست ، هرگاه مرگ هجوم آورد او را ترسی نیست ، و اگر به مؤمنین صدمه ای رسد او نمی گذرد ، و در میدان نبرد و رزم قهرمانان ؛ عقب نشینی نمی کند ، دامن همت بر کمر می زند ، شیری که دشمنان را درو کند ، زخم زنده نیرومند به مخالفین ، و شمشیری از شمشیرهای خداوند ، بزرگی پر خیر که در خاندان با عظمت ریشه دارد ، پس مبادا کسی که فتنه جوست - که اگر سخن گوید بدترین گوینده و هرگاه سکوت کند ، فسادها در خاطر می پروراند - چنین کسی مبادا تو را از پیروی [بیعت] او باز دارد .

(سپس به توصیف مهدی علیه السلام پرداخت و فرمود :) از شما پناه دهنده تر است [یا بخشنده تر است] علمش از شما بیشتر و در صله رحم و پیوند خویشاوندی از همه تان کوشاتر است .

بار خدایا ، با تحقق بخشیدن بیعت او غم و اندوه را از میان بردار و پراکندگی امت را به سبب او جمع گردان . پس اگر خداوند راه دیدارش را برایت گشود ، تصمیم خود را قطعی کن و اگر توفیق لقایش نصیب گردید دیگر به سوی هیچ کس روی مکن ، و چون به دامنش دست فکندی دیگر از دست مده . آنگاه اشاره به سینه خود کرد و با آه کشیدن شدت اشتیاق خود را بازگو نمود (۳۳۳) .

می گویم : بعضی دلایل بر این مطلب در فصلهای پیشین گذشت ، و بعضی دیگر انشاء الله در کشف علوم خواهد آمد .

۲ - عزت اولیا با ظهور آن حضرت علیه السلام

در دعای ندبه می خوانیم: **آيْنَ مَعِزِّ الْأَوْلِيَاءِ وَ مُذَلِّ الْأَعْدَاءِ؛** کجاست عزیز کننده اولیا و خوار سازنده دشمنان .

و در کمال الدین از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام مروی است که فرمود: گویی یاران قائم علیه السلام را می بینم که سراسر بین شرق و غرب عالم را پر کرده باشند . همه چیز حتی حیوانات درنده و پرندگان وحشی از آنان اطاعت خواهند کرد ، و در هر چیزی رضایت ایشان را می جویند تا آنجا که سرزمینی بر سرزمین دیگر فخر می فروشد و می گوید: امروز یکی از یاران قائم علیه السلام بر من گذشت (۳۳۴) .

۳ - عذاب دشمنان

از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام درباره آیه: **« وَ لَئِنْ أَخْرْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِلَىٰ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ »** (۳۳۵)؛ و چنانچه عذاب را از آنان به تأخیر اندازیم تا به دست گروه معدود .

فرمود: عذاب ، خروج قائم و امت معدوده ، اهل بدر و اصحاب آن حضرت می باشند .

و علی بن ابراهیم در ذیل آیه: **« سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ »** (۳۳۶)؛ سؤال کننده ای از عذاب حتمی الوقوع پرسید . گفته است: از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره معنی این آیه سؤال شد فرمود: آتشی است که از سوی مغرب برمی آید و پادشاهی از پشت سر ، آن را بسیج می کند تا اینکه به خانه بنی سعدبن همام نزد مسجدشان برسد ، پس خانه ای برای بنی امیه باقی نمی گذارد مگر اینکه آن را و اهل آن را می سوزاند و خانه ای که در آن خونی از آل محمد علیهم السلام [ستمگری نسبت به آل محمد] باشد رها نمی کند مگر اینکه آن را می سوزاند و او مهدی علیه السلام است (۳۳۷) .

می گویم: آنچه دلالت بر این معنی کند در حرف قاف خواهد آمد .

۴ - عدالت آن حضرت عجل الله فرجه

بارزترین صفات نیکویش « عدالت » است ، لذا به « عدل » ملقب گردیده چنانکه در دعایی که از خود آن حضرت برای شبهای ماه رمضان روایت شده (معروف به دعای افتتاح) آمده است: **اللَّهُمَّ وَ صَلِّ عَلَىٰ وَلِيِّ أَمْرِكَ الْقَائِمِ الْمُؤْمَلِّ وَالْعَدْلِ الْمُنتَظَرِ؛** پروردگارا و درود بفرست بر ولی امرت که قیام کننده؛ امید مردم و عدل منتظر است .

و در حدیث اُبی که در کمال الدین روایت شده از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در وصف امام قائم علیه السلام آمده: «أَوَّلُ الْعَدْلِ وَآخِرُهُ...»؛ اول و آخر عدل است... .

و کمتر حدیثی درباره آن حضرت آمده که عدلش در آن یادآوری نشده باشد.

در کمال الدین از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم منقول است که فرمود: به درستی که خلفا و اوصیای من و حجتهای الهی بر خلق بعد از من دوازده نفرند اولشان برادرم و آخرشان پسر من. عرض شد: یا رسول الله برادرت کیست؟ فرمود: علی بن ابی طالب، گفته شد. پسر من کیست؟ فرمود: همان مهدی که زمین را از قسط و عدل پر کند، همچنان که مالامال از ستم و ظلم شده باشد، سوگند به آنکه مرا به حق بشارت دهنده فرستاد، اگر از عمر دنیا جز یک روز باقی نماند، هر آینه خداوند آن یک روز را آنقدر طولانی کند، تا در آن روز خروج نماید. آنگاه عیسی بن مریم روح الله فرود می آید و پشت سر او نماز می گزارد، و زمین به نور او روشن می شود و سلطنت و فرمانرواییش به مشرق و مغرب همه جا می رسد.

و از حضرت سید الشهداء علیه السلام روایت شده که فرمود: اگر از عمر دنیا باقی نماند مگر یک روز خداوند عز و جل آن روز را آنقدر طولانی می کند تا اینکه مردی از فرزندانم خروج کند سپس زمین را پر از عدل و قسط سازد، همچنان که از ستم و بیداد پر شده باشد. شنیدم که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم این را می فرمود (۳۳۸).

می گویم: اخبار در این باره جداً متواتر است، بعضی از آنها را ان شاء الله تعالی ذکر خواهیم کرد. و از تتبع و بررسی موارد استعمال چنین به دست آورده ام که عدل اعم از قسط است. زیرا که قسط در مورد ایفای حق غیر، به کار می رود، مانند اداء شهادت؛ قضاوت؛ کیل و وزن و امثال اینها. ولی عدل هم در مواردی که قسط در آنها به کار می رود و هم در غیر آنها استعمال می شود. به عبارت دیگر قسط استعمال نمی شود، مگر در مواردی که مربوط به حق دیگری باشد. ولی عدل هم شامل خود انسان می شود و هم دیگری. بنابراین عدل به طور مطلق موافقت با حق است ولی قسط موافقت با حق است در مورد خلائق، برای اینکه کاملاً صدق این گفتار روشن شود به آیات شریفه قرآن که در آنها قسط و عدل یاد شده مراجعه فرمایید. و جور، ضد قسط؛ و ظلم، ضد عدل است. ظلم آن است که از حریم حق تجاوز شود ولی جور تجاوز از حق است نسبت به غیر.

و احادیثی که به این مضمون وارد شده دلالت می کند که حکام و رؤسا و قضات در آخر الزمان بر مردم ستم می کنند و به اصطلاح جائر هستند، بر خودشان نیز ظلم می کنند. پس هرگاه حضرت قائم علیه السلام ظهور کند، جور را برطرف می کند و در حکومت بین مردم عدالت را حکمفرما می سازد و ریشه و شاخه ظالمین را قطع می کند، تا جایی که عدلش همه عالم را فرا گیرد و احدی بر دیگری ظلم نخواهد کرد.

لذا حضرت صادق علیه السلام در حدیثی که در بحار و غیبت نعمانی از آن حضرت نقل شده می فرماید: قسم به خدا، عدل او داخل خانه هایشان می شود، همچنان که گرما و سرما داخل می شود (۳۳۹).

بعضی از اخباری که درباره عدالت آن حضرت تصریح دارد خواهد آمد.

۵ - عطف [و پیرو ساختن] هوای نفس بر هدایت

در سخنان امیرالمؤمنین علی علیه السلام در وصف امام قائم علیه السلام آمده: او هوای نفس را مطیع و تابع هدایت می کند، هرگاه مردم هدایت را معطوف هوی و هوس نمایند، و رأی و نظر را پیرو قرآن می گرداند در حالی که مردم قرآن را تابع هوای نفس قرار داده باشند (۳۴۰).

۶ - عطا و بخشش آن حضرت عجل الله فرجه

در بحار و غایه المرام از طریق عامه از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده که فرمود: هنگام جدایی های زمانه و آشکار شدن فتنه ها و آشوبها مردی خواهد بود که بخششهایش گوارا است (۳۴۱).

می گویم: اینکه بخششهای آن حضرت گوارا خواهد بود به خاطر آن است که مؤمنین قبل از ظهورش در تنگنا و فشار واقع می شوند و به انواع سختیها و مصیبتها دچار می گردند، چنانکه در تفسیر آیه: «وَلَنَلْبُوْنَكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ» (۳۴۲)؛ و البته شما را به چیزهایی از [قبیل] ترس و گرسنگی و کمبود اموال و جانها، و آفات زراعتها می آزمایم.

از امام صادق علیه السلام آمده که اینها برای مؤمنین پیش از قیام قائم علیه السلام (۳۴۳) است که تمامی حدیث در بخش هشتم خواهد آمد ان شاء الله تعالی.

و در حدیث ابراهیم کرخی که در کتاب کمال الدین از حضرت صادق علیه السلام روایت شده در وصف حضرت قائم علیه السلام آمده که فرمود: ای ابراهیم اوست که گرفتاری شیعیان را پس از سختی شدید و بلای طولانی و ترس و جزع، فرج بخشد (۳۴۴).

...

که ان شاء الله تعالی تمام آن در حرف «ف» خواهد آمد.

و در تفسیر آیه «حمعسق» (۳۴۵) از حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود: (حم) حتمی بودن و (ع) عذاب و (س) سنون؛ سال خشکی و قحطی است مانند قحط سالی زمان یوسف و (ق) قذف و پرتابها و مسخ است که در آخر الزمان واقع می شود (۳۴۶).

مخفی مباد که: فرج و گشایش امر بعد از شدت، و بخشش پس از فشار و مشقت گواراتر است از غیر آن، از همین روی در اول آن حدیث، حضرت اشاره فرمود به این بیان که: هنگام جدایی های زمانه و آشکار شدن فتنه ها و آشوبها... و احتمال هم دارد که از این جهت بخششهای آن حضرت عجل الله فرجه گوارا باشد که توأم با منت نیست. چنانکه شیوه بسیاری از مردم است که اگر چیزی

به کسی بدهند کم می دهند و منت زیادی می گذارند ، و یا از این جهت که آن حضرت کریم ترین مردم و برترین آنهاست در شأن و عظمت . و تردیدی نیست که عطا و بخشش کریم گواراتر از غیر اوست و یا از جهت کثرت بخشش آن جناب است که از طریق عامّه از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در وصف قائم علیه السلام آمده : در آخر الزمان خلیفه ای خواهد بود که مال را بی شماره می دهد . (۳۴۷) .

و در حدیث دیگری از آن حضرت است که : و مال در آن زمان و روزگار بسیار است . مردی می گوید : ای مهدی به من بده . پس می فرماید : برگیر (۳۴۸) .

این دو روایت را در غایه المرام آورده و در بخش سخاوت آن حضرت مطالب مناسبی گذشت و در کرم آن جناب هم ان شاء الله مطالبی خواهد آمد .

۷ - عزلت و گوشه گیری آن حضرت علیه السلام از مردم

در بحث خوف آن حضرت آنچه دلالت بر این معنی نیز داشت آوردیم و در خبر صحیحی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : به ناچار صاحب این امر را غیبتی خواهد بود ، و در هنگام غیبت ناچار از عزلت و گوشه گیری است ، و چه خوش منزل است [مدینه] طیبه ، و با سی [نفر همراه] وحشتی نیست (۳۴۹) .

و در قضیه علی بن مهزیار که در کتاب کمال الدین و غیر آن روایت شده از آن حضرت آمده است که فرمود : پدرم - صلوات الله علیه - از من پیمان گرفته که جز در سرزمینهای پنهان و دور منزل نگیرم ، تا مخفی بمانم و جایگاهم از نیرنگهای اهل ضلالت و سرکشان امتهای تازه به دوران رسیده مصون باشد (۳۵۰) . . . .

۸ - عبادت آن حضرت عجل الله فرجه

در روایتی از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام در وصف آن حضرت آمده که : بر رنگ گندم گونش از بیداری شبها زردی نیز عارض می شود .

می گویم : و این است معنی فرمایش پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم که در وصفش فرمود : « وجهه کالدینار » (۳۵۱) ؛ یعنی چهره اش مانند طلا است .

و فاضل محدث نوری گفته : یعنی مانند دینار طلا در صفا و درخشندگی و اللَّهُ الْعَالِم .

مصنف گوید : حدیث اول در کتابهای فلاح السائل و بحار (۳۵۲) از امام کاظم علیه السلام روایت شده و در دنباله آن چنین آمده : پدرم فدای آنکه شبش را با مراقبت ستارگان و در حال رکوع و سجود می گذراند .

و تمام حدیث را در بخش ششم خواهیم آورد . بنابراین نسبت دادن این حدیث به حضرت صادق علیه السلام چنانکه مؤلف النجم الثاقب (۳۵۳) انجام داده شاید اشتباه باشد و شاید هم حدیث دیگری از آن حضرت به همین مضمون دیده است .

حرف غین

۱ - غیبت آن حضرت عَجَلُ اللَّهِ فرجه

حکم پروردگار

این غیبت از دیدگان به حکم پروردگار واقع شده ، پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و ائمه اطهار - صلوات الله علیهم - از وقوع این غیبت خبر داده اند .

در کمال الدین از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : مهدی از فرزندان من است ، نام او نام من و کنیه اش کنیه من است ، شبیه ترین مردم از لحاظ خَلْق و خُلُق به من است ، او را غیبت و حیرتی است که در آن امتها گمراه می شوند ، سپس او مانند ستاره ای درخشان خواهد آمد زمین را از قسط و عدل پر می کند چنانکه از ستم و ظلم پر شده باشد (۳۵۴) .

و نیز از آن حضرت است که فرمود : مهدی از فرزندان من است ، برای او غیبت و حیرتی است که در آن امتها گمراه می شوند ، ذخیره پیغمبران را می آورد آنگاه زمین را پر از عدل و قسط می کند چنانکه از ستم و ظلم پر گشته است (۳۵۵) .

و از آن حضرت است که فرمود: خوشا به حال کسی که درک کند قائم اهل بیت مرا در حالی که هنگام غیبت و پیش از قیامت به او اقتدا کند و دوستانش را دوست بدارد و از دشمنانش بیزاری جوید، که او از همراهان و دوستان من و گرامی ترین امتم در روز قیامت خواهد بود (۳۵۶).

و از امیرالمؤمنین علی علیه السلام منقول است که به فرزندش حسین علیه السلام فرمود: نهمین فرزند تو ای حسین همان قائم به حق و آشکار کننده دین و گسترش دهنده عدل است. حسین گفت: یا امیرالمؤمنین آیا این شدنی است؟ فرمود: آری، سوگند به آنکه محمد را به پیمبری برانگیخت و او را بر تمام مردم برگزید؛ ولی بعد از غیبت و حیرتی که در آن هیچ کس بر دین خود ثابت و پایدار نمی ماند مگر مخلصان که با روح یقین مباحثند، کسانی که خدای عزّ و جل بر ولایت ما از آنان پیمان گرفته و ایمان را در دلهایشان نگاهشته و به روح القدس تأییدشان فرموده است (۳۵۷).

و از اصبع بن نباته روایت شده که گفت: خدمت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام رفتم دیدم آن حضرت به فکر فرو رفته است، و انگشت به زمین می کوبد. عرضه داشتم: یا امیرالمؤمنین آیا در خلافت رغبت کرده ای؟ فرمود: خیر، به خدا سوگند که، نه در آن و نه در امور دنیا هیچ روزی رغبت نداشته ام، ولی در فکر مولودی هستم که در پشت من است، یازدهمین فرزندم، هم اوست مهدی، زمین را پر از عدل می کند، چنانکه از ستم و ظلم آکنده باشد، برای او حیرت و غیبتی است که در آن اقوامی گمراه و اقوام دیگری هدایت می شوند. پس گفتم: یا امیرالمؤمنین آیا این شدنی است؟ فرمود: آری، چنانکه او آفریده شده است (۳۵۸).

و از آن حضرت است که فرمود: از برای قائم ما غیبتی است که مدتش طولانی خواهد بود، گویی شیعیان را می بینم که مانند چهارپایان دنبال چراگاه می گردند و آن را نمی یابند، آگاه باشید که هر کس از آنها بر دین خود ثابت بماند و قلبش به خاطر طول کشیدن غیبت امامش قساوت نگیرد، چنین کسی در قیامت در درجه ام همراه من خواهد بود. سپس فرمود: هنگامی که قائم ما بپاخیزد برای هیچ کس در گردن او بیعتی نیست، لذا ولادتش مخفی و خودش غایب می گردد (۳۵۹).

و نیز از آن حضرت منقول است که: هنگامی که در محضرش از حضرت قائم علیه السلام یاد شد، فرمود: اما البته او غایب می شود تا اینکه فرد جاهل بگوید: خداوند را در آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم نیازی نیست (۳۶۰).

و از حضرت حسن بن علی علیه السلام روایت است که فرمود: هیچ یک از ما نیست مگر اینکه برای طاغوت سرکش زمانش بیعتی در گردن دارد، به جز قائم؛ آنکه روح الله عیسی بن مریم پشت سرش نماز خواهد خواند، به درستی که خداوند عزّ و جل ولادت او را مخفی و شخص او را غایب می سازد تا هنگام خروج برای هیچ کس در گردن او بیعتی نباشد. او نهمین فرزند او از اولاد برادرم حسین است، فرزند بهترین کنیزان، خداوند عمر او را در دوران غیبت طولانی می کند، سپس او را به قدرت خود در قیافه جوانی کمتر از چهل سال ظاهر می سازد تا دانسته شود که خداوند بر هر چیزی تواناست (۳۶۱).

و از حضرت حسین بن علی علیه السلام مروی است که فرمود: قائم این امت همانا نهمین [نسل] از فرزندان من است و اوست صاحب غیبت و هم اوست که ارثش در حالی که زنده است تقسیم می شود (۳۶۲).

و از حضرت علی بن الحسین علیه السلام روایت شده که فرمود: برای قائم ما دو غیبت است که یکی از دیگری طولانی تر است، اما اولی شش روز (۳۶۳) یا شش ماه و یا شش سال است و اما دومی مدتش آنقدر طولانی می شود تا اینکه بیشتر آنهاپی که معتقد به این امر هستند از آن برگردند پس بر این امر ثابت نمی ماند مگر کسی که یقینش قوی و معرفتش صحیح باشد و در دلش از آنچه ما قضاوت کردیم ناراحتی پیش نیاید و تسلیم ما اهل بیت باشد (۳۶۴).

و درباره آیه : « فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنُوسِ الْجَوَارِ الْكُنُوسِ » (۳۶۵) ؛ سوگند به ستارگان بازگردنده که به گردش درآیند و در جای خود رخ پنهان سازند .

از امام باقر علیه السلام منقول است که فرمود : این مولودی است در آخر الزمان ، او مهدی از این عترت است ، و برای او حیرت و غیبتی خواهد بود که گروههایی در آن گمراه ، و گروهی هدایت می شوند (۳۶۶) .

و در حدیثی که ابن ابی یعفور از امام صادق علیه السلام روایت کرده است آمده : هر کس اقرار کند به امامان از پدران من و فرزندان من ، ولی مهدی از فرزندانم را انکار نماید ، مثل آن است که اقرار به تمام پیغمبران داشته باشد ولی نبوت حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم را انکار کند . راوی گوید : پرسیدم : ای آقای من مهدی از فرزندان تو کیست ؟ فرمود : پنجمین فرزند از هفتمین امامان ، او از نظرتان غایب می شود و بردن نام او برایتان حلال نخواهد بود (۳۶۷) .

و نیز از امام صادق علیه السلام مروی است که فرمود : نزدیکترین و پسندیده ترین وضع بندگان نسبت به خداوند آن وقت است که حجت خدا را نیابند و برای آنها آشکار نشود ، و از دیدگان ایشان پوشیده بماند که جایش را ندانند ، و در عین حال بدانند که حجت ها و بیانات الهی باطل نشده ، پس در آن هنگام و هر صبح و شام منتظر فرج باشند ، که شدیدترین خشم و غضب خداوند بر دشمنانش موقعی است که حجت خود را از آنان مخفی بدارد و بر آنان آشکار نگردد ، البته خداوند دانسته است که اولیای او در تردید واقع نمی شوند ، و اگر می دانست که آنها در شک می افتند یک چشم بر هم زدن حجت خود را از آنان نهان نمی ساخت (۳۶۸) .

و از آن حضرت نقل شده که فرمود : غیبت بر ششمین فرزندم واقع خواهد شد و او دوازدهمین امام از ائمه هدایتگر بعد از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم است ، اول آنها امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب و آخرینشان قائم به حق ؛ بقیه الله در زمین و صاحب زمان می باشد ، قسم به خدا اگر به مقداری که نوح در قومش ماند در غیبت بسر برد از دنیا نرود تا ظهور نماید و زمین را پر از قسط و عدل کند چنانکه از ستم و ظلم پر شده باشد (۳۶۹) .

و از علی بن جعفر از برادرش موسی بن جعفر علیهما السلام مروی است که فرمود : هرگاه پنجمین فرزند هفتمین امام غایب شود ، خدا را خدا را در دینتان ، کسی شما را از آن باز نگرداند ، ای فرزندم به تحقیق که به ناچار صاحب این امر را غیبتی است تا اینکه هر کس معتقد به این امر است از آن باز گردد ، این محنتی از جانب خداوند عز و جل است که به وسیله آن آفریدگانش را امتحان می کند و اگر پدران شما دینی درست تر از این می دانستند از آن پیروی می کردند (۳۷۰) .

و از حسین بن خالد منقول است که گفت : علی بن موسی الرضا علیه السلام فرمود : هر که پرهیزکاری ندارد دین ندارد ، و هر آنکه تقیه ندارد ایمان ندارد ، و به تحقیق که گرامی ترین شما نزد خداوند آن است که بیشتر تقیه کند . به آن حضرت عرض شد : تا کی باید تقیه کرد ؟ فرمود : تا روز وقت معلوم و آن روز خروج قائم ما اهل البیت است ، پس هر کس پیش از ظهور قائم ما تقیه را رها کند از ما نیست .

عرض شد : یابن رسول الله قائم از شما اهل البیت کیست ؟ فرمود : چهارمین فرزند من است ، زاده بهترین کنیزان ، خداوند به وسیله او زمین را از هر گونه جور و ستمی پاک و از هر ظلمی دور خواهد کرد ، و اوست همان کسی که مردم در ولادتش شک کنند ، و اوست صاحب غیبت پیش از خروجش ، و چون بپاخیزد زمین به نورش درخشان شود ، و میزان عدالت در میان مردم بپا سازد که هیچ کس بر دیگری ظلم نکند ، و اوست آن کسی که زمین برای او به هم پیچیده شود ، و سایه ای ندارد ، و اوست آنکه منادی از سوی

آسمان به نام او بانگ برآورد که همه اهل زمین آن را بشنوند که به آن جناب دعوت می‌شوند. منادی می‌گوید: آگاه باشید که حجت خداوند کنار خانه خدا آشکار گشت، پس از او پیروی کنید که حق با او و در وجود اوست، و همین است معنی قول خداوند عز و جل که: «إِنْ نَشَأْ نُزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةٌ فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ» (۳۷۱)؛ چنانچه بخواهیم از سوی آسمان آیتی [و نشانه‌ای] بر آنان فرستیم که همگی برای آن گردن نهند.

و از عبدالعظیم بن عبدالله حسنی روایت شده که گفت: به حضرت محمد بن علی بن موسی علیه السلام گفتم: من امیدوارم که تو قائم از آل بیت محمد صلی الله علیه وآله وسلم باشی، آنکه زمین را پر از قسط و عدل می‌کند چنانکه پر شده باشد از جور و ظلم. فرمود: ای ابوالقاسم هیچ یک از ما امامان نیست جز قائم به امر خداوند عز و جل و هادی به سوی دین خداست، ولی آن قائم که خداوند عز و جل زمین را به وسیله او از اهل کفر و انکار پاک می‌کند و آن را پر از عدل و قسط می‌سازد کسی است که ولادتش بر مردم پوشیده می‌ماند، و شخص او از نظرشان غایب می‌گردد، و بردن نام او بر آنها حرام است. او هم نام و هم کنیه رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم می‌باشد و اوست که زمین برایش پیچیده می‌گردد و هر سختی برایش آسان شود و از یارانش به تعداد اهل بدر سیصد و سیزده نفر از نقاط دور دست زمین فراهم آیند، و این است [معنی] فرموده خداوند عز و جل که: «أَيْنَمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (۳۷۲)؛ هر کجا باشید خداوند همگی شما را خواهد آورد، خداوند بر هر کاری توانا است.

پس هرگاه این تعداد نفر از اهل اخلاص به خدمتش مجتمع شوند خداوند امر او را ظاهر می‌سازد و چون شماره یارانش به یک عقده کامل - که ده هزار نفر است - رسید، به اذن خداوند عز و جل خروج می‌کند و پیوسته از دشمنان خدا خواهد کشت تا خداوند متعال راضی شود.

عبدالعظیم گوید: به آن حضرت گفتم: ای آقای من او چگونه خواهد دانست که خدای عز و جل راضی شده؟ فرمود: در دلش رحمت می‌اندازد، پس هنگامی که به مدینه داخل شود لات و عزی را بیرون می‌آورد و می‌سوزاند (۳۷۳).

و از علی بن مهزیار است که گفت: به حضرت ابوالحسن صاحب العسکر امام هادی علیه السلام نامه نوشتم و از او درباره فرج پرسیدم در جواب نوشت: هرگاه صاحب شما از سرزمین ظالمین غیبت کرد متوقع فرج باشید (۳۷۴).

و از احمد بن اسحاق بن سعد الاشعری منقول است که گفت: بر حضرت ابومحمد حسن بن علی عسکری علیه السلام داخل شدم و تصمیم داشتم که درباره جانشین بعد از خودش سؤال کنم، پس خود آن حضرت سخن را آغاز کرد و فرمود: ای احمد بن اسحاق به درستی که خداوند تبارک و تعالی از هنگام خلقت آدم و نیز تا هنگام برپایی قیامت زمین را هیچ گاه از حجت خدا بر خلق خالی نگذاشته و نخواهد گذاشت، به حجت الهی بلا را از اهل زمین دور می‌سازد و به [برکت] او باران فرو می‌بارد و به او برکات زمین را برمی‌آورد.

پرسیدم: یابن رسول الله پس امام و خلیفه بعد از شما کیست؟ برخاست و با عجله به اندرون خانه رفت و سپس بیرون آمد در حالی که کودکی سه ساله که صورتش مانند ماه شب چهارده بود بر شانه داشت آنگاه فرمود: ای احمد بن اسحاق اگر بر خداوند عز و جل و حجت‌هایش عزیز نبودی این فرزند را به تو نشان نمی‌دادم، او هم نام رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم و هم کنیه آن جناب است که زمین را پر از قسط و عدل کند در حالی که پر شده باشد از جور و ظلم، ای احمد بن اسحاق مثل او در این امت مثل خضر و ذو القرنین است به خدا سوگند که او غیبتی خواهد داشت که در آن از هلاک نجات نمی‌یابد مگر آنکه خداوند عز و جل او را به اقرار و اعتقاد به امامتش ثابت بدارد، و به دعا کردن برای تعجیل فرجش توفیق دهد.

احمد بن اسحاق می گوید: عرضه داشتم: آیا نشانه ای هست که قلبم به آن اطمینان و آرامش یابد؟ پس آن کودک با زبان عربی فصیح سخن گفت و فرمود: من بقیة الله در زمین او و انتقام گیرنده از دشمنان او هستم، پس از دیدن عین دنبال اثر و نشانه مگرد ای احمد بن اسحاق.

احمد بن اسحاق گوید: پس خوشحال و مسرور بیرون آمدم، چون روز بعد شد، دوباره به خدمت آن حضرت رسیدم و عرض کردم: یابن رسول الله من به آنچه بر من منت گذاشتی خیلی خوشحالم پس روشی که در او از خضر و ذی القرنین جاری است کدام است؟ فرمود: ای احمد طول غیبت، گفتم: یابن رسول الله حتماً غیبت او طولانی خواهد شد؟ فرمود: آری، سوگند به پروردگارم تا جایی که بیشتر کسانی که معتقد به این امر هستند از آن برگردند و باقی نمی ماند مگر کسی که خداوند عز و جل از او برای ولایت ما پیمان گرفته باشد، و ایمان را در قلبش بنویسد، و او را به روحی از جانب خود تأیید فرماید. ای احمد بن اسحاق این امری از امور الهی، و سرّی از اسرار خداوند، و غیبی از غیب الله است پس بگیر آنچه به تو آموختم و آن را مخفی مدار و از شاکرین باش که فردای قیامت با ما، در علیین خواهی بود (۳۷۵).

و از ابومحمد حسن بن محمد المکتب منقول است که گفت: آن سال که شیخ ابوالحسن علی بن محمد سمری - قدس الله روحه - در گذشت، من در مدینه السلام (بغداد) بودم، چند روز قبل از فوتش به حضورش رفتم، دیدم برای مردم توقیعی بیرون آورد که صورت آن چنین بود:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ .

ای علی بن محمد سمری خداوند اجر برادرانت را در حق تو زیاد گرداند، که تو تا شش روز دیگر خواهی مُرد، پس امر خودت را جمع آوری کن و به جانشینی بعد از خودت وصیت مکن که غیبت تامه واقع شده، پس ظهور نیست مگر به اذن خداوند عز و جل و آن بعد از طول مدت و قساوت دلها و پر شدن زمین از ستم خواهد بود، و از شیعیان من کسانی خواهند آمد که ادعای مشاهدت کنند، آگاه باشید که هر کس پیش از خروج سفیانی و صیحه آسمانی ادعای مشاهدت کند؛ دروغگوی افترازننده است. و لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ .

می گوید: آنگاه ما از توقیع نسخه برداشتیم و از نزد او بیرون رفتیم و چون روز ششم به نزد او بازگشتیم در حال احتضار بود. پس از او پرسیدیم: چه کسی وصی بعد از توست؟ در جواب فرمود: لِلَّهِ أَمْرٌ هُوَ بِالْغَيْبِ؛ خداوند را امری است که خود آن را خواهد رسانید. و از دنیا رفت - که خدا از او راضی باد - و آن آخرین سخنی بود که از او شنیده شد (۳۷۶).

می گویم: این قسمتی از اخبار ائمه اطهار علیهم السلام است درباره غیبت امام غایب عجل الله فرجه که با سلسله سندی که من دارم و در خاتمه کتاب خواهد آمد از شیخ صدوق در کتاب کمال الدین، نقل کردم. مطالبی هم قبلاً ذکر شده و مطالبی نیز بعداً خواهد آمد.

در اینجا چند نکته را شایسته است ذکر کنیم:

نکته اول

سبب غیبت آن حضرت و آن دو قسم است : قسم یکم آن است که : برای ما بیان نشده و پس از ظهور برای ما فاش خواهد شد . شیخ صدوق به سند خود از عبدالله بن الفضل هاشمی روایت کرده که گفت : شنیدم امام جعفر صادق علیه السلام فرمود : به تحقیق که صاحب این امر را غیبتی طولانی است که گریزی از آن نیست که در زمان غیبت هر فرد باطل جویی به تردید می افتد .

عرض کردم : چرا ، فدایت شوم ؟ فرمود : به خاطر امری که فاش کردن آن به ما اذن داده نشده است .

عرضه داشتیم : پس وجه حکمت در غیبت او چیست ؟ فرمود : همان وجه حکمتی که در غیبت های حجت های الهی پیش از آن جناب بوده است ، البته وجه حکمت در غیبت آن حضرت جز بعد از ظهورش معلوم نمی شود همانطوری که وجه حکمت کارهای خضر علیه السلام از سوراخ کردن کشتی و کشتن نوجوان و پیا داشتن دیوار برای موسی علیه السلام کشف نشد مگر هنگام مفارقت و جدایی آنها از یکدیگر .

ای پسر فضل ، این امر (غیبت) از امر خداوند متعال و از سرّ خدا و از غیب خدا است و چون دانستیم که خداوند حکیم است گواهی می دهیم به اینکه همه کارها و گفتارهای او موافق حکمت است هر چند که وجه آن بر ما روشن نشده باشد (۳۷۷) .

و در توقیعی که در احتجاج از حضرت حجت عجل الله فرجه الشریف روایت شده آمده است : و اما علت غیبت من ؛ خداوند عز و جل می فرماید : « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ تُبَدِّلَكُمْ تَسْأَلُكُمْ » (۳۷۸) ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید از چیزهایی پرسید که هرگاه برایتان فاش گردد شما را بد آید . هیچ یک از پدرانم نبود مگر اینکه در گردن او بیعتی برای سرکش زمانش واقع شد ، ولی من در حالی خروج می کنم که بیعتی برای احدی از طاغوتها بر گردنم نیست (۳۷۹) .

قسم دوم : آن است که ائمه معصومین علیهم السلام برای ما بیان فرموده اند که چند وجه است :

۱ - ترس از کشته شدن ؛ چنانکه در بحث خوف و ترس آن حضرت گذشت ، و این یکی از علل خروج آن حضرت و قیام با شمشیر نیز هست همانطور که در حدیث امیرالمؤمنین علی علیه السلام آوردیم که فرمود : اگر خروج نکند گردش را می زنند . یعنی : واجب است برای حفظ خودش با شمشیر و اسلحه بپایزد زیرا که ظهور اعم است از قیام و نهضت و غیر آن . و چه بسا امام ظاهر است ، ولی با شمشیر قیام نمی کند مانند سایر امامان به جز حضرت امام حسین علیه السلام ، بنابراین اگر قیام ننماید دشمنان ؛ آن حضرت را می کشند همانطور که پدران طاهرینش را از روی ظلم و کفر و طغیان به قتل رسانیدند .

۲ - هیچ کدام از طاغوتها بر گردن آن حضرت بیعتی نداشته باشند ؛ که این وجه در توقیع گذشته و در حدیث امام حسن مجتبی علیه السلام ذکر گردیده است .

۳ - امتحان و آزمایش بندگان ؛ « لِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ » (۳۸۰) ؛ تا اهل ایمان را از هر عیب و نقص پاک گرداند و کافران را هلاک نماید .

چنانکه در حدیث امام موسی بن جعفر و امام جعفر صادق علیهما السلام است و در خوف آن حضرت آوردیم .

و از حضرت رضا علیه السلام مروی است که فرمود: سوگند به خدا آنچه چشم بدان دوخته‌اید نخواهد شد تا اینکه آزمایش شوید و مؤمن و منافق از هم جدا گردید، و تا اینکه از شما باقی نماند مگر نادرترین پس نادرترین.

و از نعمانی به سند خود از امام صادق علیه السلام منقول است که فرمود: در دوران امیرالمؤمنین علی علیه السلام آب فرات طغیان کرد پس آن حضرت به همراهی دو فرزندش حسن و حسین سوار شدند هنگامی که به طائفه ثقیف گذارشان افتاد آنها گفتند: علی علیه السلام آمده که آب را برگرداند امیرمؤمنان علیه السلام فرمود: به خدا قسم که من و این دو فرزندم مسلماً کشته خواهیم شد و حتماً خداوند مردی را در آخر الزمان از اولاد من به خونخواهی ما برمی‌انگیزد، و البته او از نظر آنان غایب خواهد شد تا گمراهان مشخص گردند، تا آنجا که یک فرد نادان خواهد گفت: خدا را در آل محمد نیازی نیست (۳۸۱).

۴ - سنن پیغمبران الهی را در آن حضرت جاری گرداند؛ چنانکه در حدیث سدید از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: قائم ما را غیبتی است که مدت آن به طول می‌انجامد. عرضه داشتیم: چرا یابن رسول الله؟ فرمود: زیرا که خداوند عز و جل می‌خواهد سنتهای پیغمبران را در غیبتهایشان بر او نیز جاری سازد، و ای سدید ناگزیر است از اینکه مدتهای غیبت آنان را پایان برد خداوند تعالی می‌فرماید: «لَتَرْكَبَنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ» (۳۸۲)؛ که البته شما از حالی به حال دیگر درآید. یعنی: سنتهای آنانی که پیش از شما بوده‌اند (۳۸۳).

۵ - ودایع خداوند ضایع نشود؛ یعنی مؤمنانی که از پشت کافران متولد می‌شوند. چنانکه در کتابهای علل الشرایع و کمال الدین از حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام روایت شده از ابن ابی عمیر از کسی که او یاد کرد که گفت: به آن حضرت (یعنی امام ششم) عرضه داشتیم: چرا امیرالمؤمنین علی علیه السلام با مخالفین خودش در ابتدای امر جنگ نکرد؟ فرمود: به خاطر آیه‌ای که در کتاب خدای عز و جل آمده: «لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا» (۳۸۴)؛ چنانچه [کافران از مؤمنان] جدا می‌شدند به راستی که کافران از آنان را عذابی دردناک می‌نمودیم. عرضه داشتیم: منظور از (تَزَيَّلُوا = پاک شدن) چیست؟ فرمود: مؤمنانی که به امانت در اصلاص و پشتهای کافران بودند، و همین طور است قائم علیه السلام که ظهور نمی‌کند تا اینکه ودایع خداوند عز و جل از پشت کافرین بیرون آیند که چون خارج گردند بر دشمنان خداوند عز و جل چیره خواهد شد و آنها را می‌کشد (۳۸۵).

۶ - قبائح و زشتیهای اعمال ما؛ کارهای خلاف و معصیتهایی که ما مرتکب می‌شویم مانع از ظهور آن حضرت است برای عقوبت ما، چنانکه از امیرالمؤمنین علی علیه السلام آمده که فرمود: و بدانید که زمین از حجت خدا خالی نمی‌ماند ولی خداوند به خاطر ظلم و ستم و اسراف مردم بر خودشان آنها را از دیدار او نابینا خواهد ساخت (۳۸۶).

و در توقیع حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف به شیخ مفید چنین آمده: و اگر شیعیان ما - که خداوند در اطاعتش آنان را یاری دهد - در وفای پیمانی که از ایشان گرفته شده، مصمم و جدی باشند، نعمت لقای ما از آنان به تأخیر نمی‌افتد، و سعادت دیدار ما با معرفت کامل و راستین نسبت به ما تعجیل می‌گشت، پس تنها چیزی که ما را از آنان پوشیده می‌دارد همانا چیزهای ناخوشایندی است که از ایشان به ما می‌رسد و از آنان انتظار نمی‌رود (۳۸۷) . . . .

بدان که آن حضرت را دو غیبت است: یکی کوچکتر (صغری) و دیگری بزرگتر (کبری). مدت غیبت صغری از هنگام وفات پدر آن حضرت تا درگذشت سمری بوده است که وفات حضرت امام حسن عسکری علیه السلام هشتم ربیع الاول سال دویست و شصت هجری قمری بوده، و درگذشت سمری نیمه شعبان سال سیصد و بیست و هشت، که با این حساب غیبت صغری شصت و هشت سال می شود. ولی اگر ابتدای غیبت را از هنگام ولادت آن حضرت بگیریم مدت غیبت صغری هفتاد و سه سال خواهد بود، زیرا که ولادت آن جناب نیمه شعبان سال دویست و پنجاه و پنج بوده است چنانکه در کافی ذکر گردیده.

و نیز در همان کتاب به سند خود از احمد بن محمد منقول است که گفته: هنگامی که زبیری کشته شد توقیعی از ناحیه حضرت ابومحمد (امام عسکری علیه السلام) صادر شد که این است جزای کسی که بر خداوند درباره اولیای او افترا بزند، می پنداشت مرا خواهد کشت و برای ما بازمانده ای نیست! قدرت خدا را چگونه دید؟ و برای آن حضرت فرزندی متولد شد که نامش را (م ح م د) نهاد سال دویست و پنجاه و شش (۳۸۸).

می گویم: بین این روایت و روایت قبل می توان جمع کرد به اینکه ظرف را به (خَرَجَ) متعلق بدانیم یعنی توقیع سال دویست و پنجاه و شش بیرون آمد یا یکی را بر تاریخ شمسی و دیگری را بر قمری حمل نماییم، چنانکه فاضل مجلسی این دو توجیه را در بحار یاد کرده است (۳۸۹).

نکته سوم

برای غیبت کبری - که ابتدای آن وفات سمری است - وقت و انتهای معینی نیست، بلکه فرمان و حکم ظهور، و اشراق نور آن حضرت عجل الله فرجه به دست خداوند است. اخبار زیادی بر این معنی دلالت دارد از جمله در بحار از غیبت شیخ طوسی به سند خود از فضیل روایت کرده که گفت: از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام پرسیدم: آیا برای این امر وقتی هست؟ فرمود: «كَذِبَ الْوَقَاتُونَ، كَذِبَ الْوَقَاتُونَ، كَذِبَ الْوَقَاتُونَ»؛ کسانی که وقت آن را تعیین می کنند دروغ گفتند، دروغ گفتند، دروغ گفتند (۳۹۰).

و از حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: کسانی که وقت ظهور را تعیین می کنند دروغ گویند، ما نه در گذشته وقت را تعیین کرده ایم و نه در آینده وقت را تعیین خواهیم کرد (۳۹۱).

و در کتاب المحجّه از مفضل بن عمر منقول است که گفت: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا برای ظهور امید منتظر مهدی وقت معینی هست که مردم آن را بدانند؟ فرمود: حاش لله که ما وقتی برای آن تعیین کنیم، عرضه داشتیم: ای مولای من علت چیست؟ فرمود: زیرا که آن است ساعت که خداوند تعالی می فرماید: «وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِيهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ»؛ از تو می پرسند هنگام ساعت را که چه وقت خواهد بود، بگو البته علم آن نزد پروردگار من است کسی جز او آن ساعت را روشن و ظاهر نتواند کرد (۳۹۲).

و در خبر صحیحی از محمد بن مسلم از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام مروی است که فرمود: هر کس از مردم وقتی را برای تو معین کرد، مترس و هیبت او تو را نگیرد، که تکذیبش کنی. زیرا که ما هیچ گاه برای کسی وقت تعیین نمی‌کنیم (۳۹۳).

و در حدیث محمد بن حنفیه است که وقتی از امیرالمؤمنین علیه السلام سؤال کرد: آیا برای آن (دولت مهدی) وقتی هست؟ فرمود: خیر، زیرا که علم خداوند بر علم وقت گذاران غالب است، خداوند به موسی وعده سی شب میقات را داد، بعد ده شب افزوده شد، نه موسی آن ده شب را می‌دانست و نه بنی اسرائیل دانستند، و چون وقت (سی شب) گذشت؛ بنی اسرائیل گفتند: موسی ما را فریب داد، لذا گوساله پرستیدند.

ولی موقعی که فقر و نیازمندی در میان مردم زیاد شد، و یکدیگر را قبول نداشتند و انکار کردند، در آن هنگام هر صبح و شام در انتظار امر الهی بوده باشید (۳۹۴).

و در خبر صحیح از ابوحمزه ثمالی روایت است که گفت: به حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام گفتم: علی علیه السلام فرموده است: تا هفتاد سال بلا است و بعد از بلا راحتی خواهد بود. و حال آنکه هفتاد سال گذشت و آسایشی ندیدیم؟ امام باقر علیه السلام فرمود: ای ثابت خداوند تعالی این امر را تا هفتاد سال قرار داده بود، ولی چون حسین علیه السلام کشته شد غضب خداوند بر اهل زمین شدت یافت و آن را تا صد و چهل سال به تأخیر انداخت، ما این مطلب را به شما گفتیم، شما آن را فاش ساختید و پرده از این راز برداشتید، خداوند هم آن را به تأخیر انداخت و دیگر وقتی برای آن قرار نداد که: «يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ»؛ خداوند هر چه را خواهد محو کند و هر چه را خواهد پاینده سازد و ام الكتاب [= لوح محفوظ] نزد اوست. ابوحمزه می‌گوید: این گفت و شنود را به حضرت صادق علیه السلام نیز اظهار داشتم. فرمود: مطلب همانطور است (۳۹۵).

و از ابوبصیر از حضرت امام صادق علیه السلام روایت کرده که گفت: به آن حضرت عرض کردم: فدایت شوم، خروج قائم علیه السلام چه وقت است؟ فرمود: ای ابومحمد ما خاندانی هستیم که وقت تعیین نمی‌کنیم، و به تحقیق که حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم فرموده: «كَذِبَ الْوَقَاتُونَ»؛ وقت گذاران دروغ می‌گویند، ای ابامحمد پیش از این امر پنج علامت هست: اولینشان ندا در ماه رمضان، و خروج سفیانی، و خروج خراسانی، و کشته شدن نفس زکیه، و فرو رفتگی زمین در بیداء (۳۹۶).

و در توقیع شریفی که در بحار مروی است آمده: و اما رسیدن فرج؛ موكول به خدا است، و کسانی که وقت تعیین کنند دروغ می‌گویند (۳۹۷).

نکته چهارم

اینکه امامان علیهم السلام هر دو غیبت آن حضرت را خبر داده‌اند:

در بحار از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم پس از شمردن ائمه علیهم السلام فرمود: سپس امامشان از نظرشان غایب می‌شود تا وقتی که خدا بخواهد، او را دو غیبت خواهد بود که یکی از دیگری طولانی‌تر است. راوی می‌گوید: آنگاه پیغمبر اکرم صلی الله

علیه وآله وسلم به سوی ما متوجه شد و در حالی که صدایش را بلند کرده بود فرمود: هشدار؛ هنگامی که پنجمین از هفتمین فرزندانم ناپدید شود. علی علیه السلام گوید: من پرسیدم: یا رسول الله هنگام غیبت چه وضعی دارد؟ فرمود: صبر می کند تا خداوند به او اجازه خروج بدهد سپس از قریه‌ای که به آن « کرعه » می گویند خروج می کند در حالی که عمامه مرا بر سر و زره مرا در بر و شمشیر ذو الفقار را با خود داشته باشد و منادی ندا می کند که این مهدی خلیفه الله است از او پیروی کنید (۳۹۸) .

و از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود: البته صاحب این امر را دو غیبت است (۳۹۹) . . . .

و در حدیث دیگری از آن حضرت مروی است که: قائم علیه السلام را دو غیبت است که در یکی از آنها درباره اش گفته می شود: هلاک شده است، و معلوم نشود که در کدام بیابان رفته است (۴۰۰) .

و از حضرت امام صادق علیه السلام روایت شده که به حازم بن حبیب فرمود: ای حازم برای صاحب این امر دو غیبت است که در دومین آن ظاهر می شود، اگر کسی به نزد تو آمد و گفت دست خود را از خاک قبرش تکانیده، او را تصدیق مکن [از او نپذیر (۴۰۱)] .

و در حدیث دیگر از آن حضرت آمده: برای قائم علیه السلام دو غیبت هست: یکی کوتاه و دیگری طولانی. در نخستین آنها کسی جایگاهش را نمی داند جز پیروان مخصوص او در دین (۴۰۲) .

نکته پنجم

اینکه آن حضرت در زمان غیبت مردم را می بیند و ناظر آنان است ولی آنها او را نمی بینند، چنانکه در بحار از نعمانی به سند خود از سدید صیرفی آمده که گفت: شنیدم حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام فرمود: در صاحب این امر شباهتی از یوسف است. عرض کردم: گویا شما از غیبت یا حیرتی به ما خبر می دهید؟ فرمود: این افراد ملعون شبیه خوک چرا این سخن را انکار می کنند؟ برادران یوسف افراد عاقل و چیزفهم بودند بر یوسف وارد شدند و با او سخن گفتند و با او معامله کردند و رفت و آمد نمودند، و او برادر آنان بود با وجود این تا خودش را به آنان معرفی نکرد او را نشناختند، و وقتی گفت: من یوسف هستم پس او را شناختند. بنابراین امت سرگردان چه انکار می کنند که خداوند عز و جل در وقتی از اوقات بخواهد حجت خودش را بر آنان مخفی بدارد، یوسف پادشاهی مصر را داشت و فاصله بین او و پدرش هیجده روز راه بود، اگر خداوند می خواست جای او را به پدرش بفهماند، می توانست. پس چه انکار می کند این امت که خداوند با حجت خویش همان کند که با یوسف کرد، و اینکه پیشوای مظلوم شما که حقتش غصب شده صاحب این امر در میان آنها آمد و شد کند، و در بازارهایشان راه برود، و بر فرشه‌هایشان پا بگذارد، ولی او را نشناسند؟ تا هنگامی که خداوند او را اذن دهد که خودش را معرفی کند، چنانکه به یوسف اجازه داد، وقتی که برادرانش گفتند تو یوسفی؟ گفت: من همان یوسفم (۴۰۳) .

و از حضرت امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود: مردم امامشان را نخواهند یافت، پس او با آنان به موسم حج حاضر می شود و ایشان را می بیند ولی آنها او را نمی بینند (۴۰۴) .

نکته ششم

اینکه غیبت آن حضرت با لطف الهی که موجب آشکار کردن امام است منافات ندارد، اما نسبت به مجرمین به خاطر اینکه خودشان سبب مخفی شدنش هستند - همانطور که در وجه ششم دانستی - و اما نسبت به صالحان برای دو وجه :

۱ - اینکه خداوند متعال آنقدر عقل و فهم به آنان عطا فرموده که غیبت برای ایشان مانند مشاهده و دیدار است . چنانکه امام زین العابدین علیه السلام در حدیث ابو خالد کابلی به این معنی تصریح فرموده است . این حدیث ان شاء الله در بخش هشتم خواهد آمد .

و در حدیث محمد بن النعمان از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : و البته خداوند می دانست که اولیائش به تردید نمی افتند و اگر می دانست که آنها به تردید می افتند حجت خود را از آنان چشم بر هم زدنی مخفی نمی داشت (۴۰۵) .

این حدیث را قبلاً نیز در اخبار آن حضرت راجع به غیبت آوردیم .

و در حدیث مفضل از آن حضرت آمده که فرمود : سوگند به خدا که امر ما از این آفتاب روشن تر و واضح تر است (۴۰۶) .

که در بخش هشتم خواهیم آورد .

۲ - اینکه دیدار آن حضرت برای بعضی از صالحان ممنوع نیست . چنانکه فرمایش خود آن جناب در توقیعی که در وجه ششم از علل غیبت آوردیم ، این معنی را می رساند . و نیز قضیه علی بن مهزیار که در آن چنین آمده : سپس فرمود : ای ابوالحسن چه می خواهی ؟ گفتم : امامی که از عالم پوشیده و محجوب است . فرمود : او از شما محجوب و پوشیده نیست ، ولی او را بدی اعمالتان پوشانده است (۴۰۷) .

و این خبر در کتاب تبصرة الولی و غیر آن ذکر شده که اگر تفصیل آن را مایلی به آنجا مراجعه کن ، که به فراخی سینه و صلاح حال تو مفید خواهد بود .

اضافه بر اینکه بهترین دلیل بر امکان یک شیء وقوع و تحقق آن است که مسلم است جمعی از گذشتگان صالح ما به فیض دیدار آن حضرت - صلوات الله علیه - نایل شده اند ، که بیان تفصیل آن قضایا از محدوده بحث ما خارج است که شاید خدای عز و جل به من توفیق دهد که گوشه ای از آنها را در خاتمه کتاب یادآور شوم ، و اگر بخواهید به حد کافی بر این امر واقف شوید به کتابهای « النجم الثاقب » و « جنه المأوی » - که هر دو از تألیفات عالم ربانی و مشرف به فیض قدسی حاج میرزا حسین نوری طبرسی رحمه الله می باشد - مراجعه کنید .

و سید اجل مرتضی علم الهدی رحمه الله در کتاب الغیبه گفته است: اگر گفته شود چه فرق است بین اینکه امام علیه السلام وجود داشته باشد، ولی غایب باشد؛ و کسی به نزد او نرسد و بشری از وی نفی نبرد، و بین اینکه اصلاً وجود نداشته باشد و به اصطلاح (معدوم) باشد، و آیا روا نیست که در نیستی بماند تا هنگامی که خدای می داند که رعیت نسبت به او تمکین کنند و از او بپذیرند - چنانکه جایز می دانید که او را مستور و غایب گرداند تا وقتی که اطاعت و تمکین مردم را نسبت به او بداند که در آن موقع او را آشکار سازد - ؟.

در جواب گفته می شود: اولاً: ما جایز و ممکن می دانیم که عده کثیری از اولیا و دوستانش و معتقدان به امامتش به خدمتش برسند، و از فیض وجودش نفع برند، و کسانی هم که از دوستان و شیعیان آن جناب به خدمتش نمی رسند، همان نفع را می برند که در تکلیف هست، زیرا که آنها با توجه به اینکه به وجود آن حضرت یقین دارند، و اطاعتش را بر خودشان قطعی و لازم می دانند، حتماً در ارتکاب زشتیها و خلافها از او ترس و واهمه دارند، و بیمناک هستند که مبادا آنها را تأدیب و تنبیه و مؤاخذه کند، از این روی زشتیها را کمتر مرتکب می شوند.

همچنین عالم عابد زاهد سید علی بن طاووس قدس سره در کتاب کشف المحجّه خطاب به فرزندش می گوید: ... راه به سوی امام تو علیه السلام باز است برای کسی که خداوند جل شأنه عنایت آن حضرت را نسبت به او بخواهد و احسان را در حق او کامل فرماید (۴۰۸).

خلاصه اگر بخواهم سخنان علمای صالحین را در این باره بیاورم کتاب پر حجم؛ و خوانندگان خسته و رنجور خواهند شد.

اگر اشکال کنید: هرگاه ثابت نمایم که دیدار آن حضرت ممکن است و واقع هم شده، پس با توفیقی که برای سمری صادر شد - که قبلاً آوردیم - چه باید کرد؟ کدام را باید پذیرفت اینکه با این ادله امکان لقای آن حضرت ثابت است یا آن توفیق که صریحاً ادعای مشاهده را تکذیب می کند؟

می گویم: علمای ما درباره آن توفیق و جوهی ذکر کرده اند که موجه ترین و دلپذیرترین آنها آن است که مجلسی در بحار آورده که پس از نقل آن توفیق گفته: شاید این معنی حمل شود بر اینکه کسی ادعای نیابت را هم با مشاهده و دیدار داشته باشد که به صورت سفر اخباری را از ناحیه آن حضرت به شیعیان برساند تا با اخباری که قبلاً ذکر شد و اخباری که بعداً می آید منافات نداشته باشد و اللّهُ یَعْلَمُ (۴۰۹).

۲ - غربت آن حضرت عجل الله فرجه

بدانکه غربت دو معنی دارد:

۱ - دوری از خاندان و وطن و شهر و دیار.

۲ - کمی یاران و اعوان.

و آن حضرت - که جانم فدایش باد - به هر دو معنی غریب است. پس ای بندگان خدا یاریش نمایید، ای بندگان خدا او را کمک کنید.

و مطالبی که در عزلت آن حضرت آوردیم بر معنی نخستین غربت نیز دلالت می کند، و آنچه در حدیث امام جواد علیه السلام گذشت که فرمود: هرگاه این تعداد یعنی سیصد و سیزده نفر از اهل اخلاص برایش جمع شدند خداوند امر او را ظاهر می سازد... بر معنی دوم غربت دلالت می کند. پس ای انسان خردمند کمی تأمل کن و ببین که چگونه سالها و قرنها گذشته و این تعداد برای آن حضرت میسر و جمع نشده است که این قویترین شاهد بر غربت اوست.

و دلیل دیگر بر این معنی روایتی است که در بحار از غیبت شیخ طوسی نقل شده اینکه: نفس زکیه جوانی است از آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم نامش محمد بن الحسن که بی جرم و گناه کشته می شود، و چون او را بکشند نه در آسمان عذرخواهی خواهند داشت و نه در زمین یآوری. در آن هنگام خداوند قائم آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم را با گروهی برمی انگیزد که در نظر مردم از سرمه نرمترند، وقتی خروج نمایند مردم به حال آنها گریه کنند چون می پندارند که ایشان به سرعت به دست دشمنانشان نابود خواهند شد، ولی خداوند مشارق و مغارب زمین را برای آنان می گشاید، بدانید که آنها مؤمنان حقیقی هستند، آگاه باشید که بهترین جهادها در آخر الزمان خواهد بود (۴۱۰).

می گویم: تشبیه یاران آن حضرت به سرمه به خاطر کمی آنهاست و دلیل بر آن اینکه فرمود: می پندارند که ایشان به سرعت به دست دشمنانشان نابود خواهند شد. و نیز دلیل و مؤید این معنی روایتی است که در بحار از امیرالمؤمنین علی علیه السلام آمده: اصحاب مهدی علیه السلام جوانان هستند بزرگسال در میان آنها نیست مگر همچون سرمه چشم و نمک در غذا - که کمترین چیزها در غذا نمک است - (۴۱۱).

و بر هر دو معنی غربت دلالت می کند فرمایش امیرالمؤمنین علی علیه السلام در حدیثی که در کمال الدین روایت شده فرمود: صاحب این امر همان رانده شده فراری یگانه و تنهاست (۴۱۲).

و در همان کتاب از داوود بن کثیر رقی آمده است که گفت: از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیهما السلام راجع به صاحب این امر پرسیدم. فرمود: او همان رانده شده یکتای غریب پنهان از خاندانش می باشد که خونخواه پدرش خواهد بود (۴۱۳).

۳ - غلبه و پیروزی مسلمین با ظهور آن حضرت عجل الله فرجه

در بحثهای حیات زمین به وجود آن حضرت و احیای دین خدا و اعلائی کلمه الهی، مطالبی که بر این معنی دلالت داشت گذشت و در بحث قتل کافرین نیز مطالبی خواهد آمد.

و در کتاب المحجه از زراره روایت شده که گفت: حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام راجع به آیه: «و قَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً»؛ و بکشید همه مشرکین را همچنان که آنها همگی با شما جنگ می کنند؛ فرمود: تا اینکه هیچ گونه شرکی باقی نماند.

«و يَكُونُ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ» (۴۱۴)؛ و تمام دین برای خداوند باشد.

فرمود: هنوز تأویل این آیه نرسیده است، و هرگاه قائم ما بپاخیزد، آنکه زمان او را دریابد آنچه از پی تأویل این آیه خواهد بود درک می‌کند و دین محمد صلی الله علیه وآله وسلم تا هر کجا که شب سایه افکند خواهد رسید، تا جایی که هیچ گونه شرکی بر روی زمین نخواهد ماند همچنان که خداوند فرموده است (۴۱۵).

۴ - غنی و بی‌نیازی مؤمنین به برکت ظهور آن حضرت علیه السلام

از امام صادق علیه السلام در حدیثی آمده: و یک مرد از شما در جستجوی کسی خواهد شد که از مال خودش به او احسان کند و از زکات مالش به او بدهد، احدی را نخواهد یافت که از او بپذیرد، مردم به آنچه خداوند از راه تفضل به آنان روزی فرموده بی‌نیاز می‌شوند....

تمام این حدیث در حرف نون بحث نور خواهد آمد.

حرف فاء

۱ - فضل و عنایت آن حضرت علیه السلام نسبت به ما

مطالبی در این زمینه در بخش سوم کتاب و در همین بخش آورده‌ام، که برای خردمندان کفایت می‌کند.

۲ - فصل و جداسازی آن حضرت علیه السلام بین حق و باطل

دلیل بر این معنی روایتی است که در بحار از تفسیر عیاشی به نقل از عجلان ابوصالح آمده که می‌گفت: حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام فرمود: روزها و شبها به پایان نمی‌رسد تا اینکه منادی از جانب آسمان ندا می‌کند: ای اهل جدا شوید، ای اهل باطل جدا شوید، پس هر کدام از دیگری جدا می‌شوند. راوی می‌گوید: عرض کردم. اَصْلَحَكَ اللَّهُ أَيَا پس از این ندا باز هم اینها به هم مخلوط خواهند شد؟ فرمود: خیر، خداوند در کتاب خود می‌فرماید: « مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ » (۴۱۶)؛ چنین نباشد که خداوند مؤمنان را بر این حال که هستید واگذارد تا اینکه پلید را از پاکیزه جدا سازد.

و در همان کتاب از امیرالمؤمنین علیه السلام ضمن حدیثی طولانی درباره وقایع زمان ظهور و خروج قائم علیه السلام آمده: . . . و منادی در ماه رمضان از ناحیه مشرق هنگام سپیده دم ندا می کند: ای اهل هدایت جمع شوید، و یک منادی از طرف مغرب پس از ناپدید شدن سرخی شفق فریاد می کشد: ای اهل باطل جمع شوید. و فردای آن هنگام ظهر رنگ خورشید تغییر می کند و زرد می شود، سپس سیاه و ظلمانی می گردد، و در روز سوم خداوند حق و باطل را از هم جدا می کند و دَابَّةُ الْأَرْضِ خروج می نماید و رومیان تا کهف جوانمردان پیش می آیند، پس خداوند آنها را از کهفشان با سگشان برمی انگیزد یکی از آنها ملیخا نام دارد و یکی دیگر خمالها، و اینها دو شاهدی هستند که تسلیم حضرت قائم علیه السلام می باشند (۴۱۷).

و از غیبت نعمانی از ابان بن تغلب روایت شده که گفت: شنیدم حضرت ابوعبدالله جعفر بن محمد علیه السلام می فرمود: دنیا به آخر نمی رسد تا اینکه منادی از طرف آسمان ندا می کند: ای اهل حق جمع شوید. پس آنها در یک زمین قرار می گیرند. سپس بار دیگر ندا می کند: ای اهل باطل اجتماع کنید پس بر یک زمین دیگر قرار می گیرند.

عرض کردم: آیا می توانند این طایفه در طایفه دیگر داخل شوند؟ فرمود: نه وَاللَّهِ و این است فرموده خدای عز و جل: « مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ » (۴۱۸).

می گویم: به صورت دیگری نیز بین حق و باطل جدا می کنند، به اینکه آن حضرت آنان را از چهره هایشان می شناسد، آنگاه دشمنانش را از دم شمشیر می گذراند. مطالبی مناسب در قتل کافرین به شمشیر آن جناب خواهد آمد. إِنَّ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى .

۳ - فرج مؤمنین به دست آن حضرت عَجَلُ اللَّهِ فرجه

دلیل بر این، عبارتی است که در توفیق شریف مروی در کتاب احتجاج آمده که: « وَ أَكثَرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجَكُمْ » (۴۱۹)؛ و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج زیرا که آن فرج شماست.

که ظاهراً اشاره به فرج برمی گردد یعنی که فرج شما بر اثر فرج و ظهور آن حضرت خواهد بود، صلوات الله علیه و عَجَلُ اللَّهِ تعالی فرجه.

و نیز در زیارت روز جمعه می خوانیم: « وَ هَذَا يَوْمُ الْجُمُعَةِ وَ هُوَ يَوْمُكَ الْمَتَوَقَّعُ فِيهِ ظُهُورُكَ وَ الْفَرَجُ فِيهِ لِلْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ يَدَيْكَ وَ قَتْلُ الْكَافِرِينَ بِسَيْفِكَ »؛ و امروز روز جمعه است که آن روز توست و ظهور تو و فرج مؤمنان بر دست تو؛ و کشته شدن کافران به شمشیر تو در این روز انتظار می رود.

و نیز در کتاب کمال الدین به سند خود از ابراهیم کرخی روایت کرده که گفت: به خدمت حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام رفته بودم، در اثنایی که در محضرش نشسته بودم ابوالحسن موسی بن جعفر علیهما السلام که آن هنگام نوباوه ای بود وارد شد، به احترام او برخاستم و او را بوسیدم و نشستیم. حضرت صادق علیه السلام به من فرمود: ای ابراهیم این صاحب تو است بعد از من، اما گروههایی به سبب بی اعتقادی به او هلاک می شوند، و گروههای دیگر با گرویدن به او سعادت مند می گردند، پس خدا قاتل او را

لعنت کند و عذابش را بر وی افزون فرماید ، البته خداوند از صُلب او بهترین اهل زمین در زمانش را بیرون می آورد ، هم نام جدش و وارث علم و احکامش ، کانون امامت و سر حکمت ، او را جِبَارِ بنی فلان - پس از شگفتیهایی که از او صادر می شود - از راه حسادت به قتل می رساند ، ولی خداوند عزّ و جل امر خود را به آخر می رساند هر چند که مشرکین ناخشنود باشند .

و خداوند عزّ و جل از پشت او فرزندان را آورد تا به دوازدهمین امام مهدی ، کامل شود ، که خداوند آنان را با کرامت خود مخصوص گردانیده و ایشان را در جایگاه قدس خویش قرار داده است . هر کس منتظر و معتقد به دوازدهمین آنها باشد مانند کسی است که پیشاپیش پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم شمشیر زده و از آن حضرت دفاع کرده باشد .

راوی گوید : در این هنگام یکی از هواداران بنی امیه وارد گشت و سخن آن حضرت بریده شد ، پس از آن یازده بار به حضرت صادق علیه السلام مراجعه کردم ، می خواستم آن حضرت سخنش را تمام کند ، اما نتوانستم . پس چون سال دوم شد [باز هم به مدینه رفتم] و بر آن حضرت وارد شدم در حالی که نشسته بودم به من فرمود : ای ابراهیم او پس از سختی بسیار و آزمایشهای طولانی و هراس و ترس ، غمها را از شیعیانش برطرف می سازد ، پس خوشا به حال آنکه آن زمان را درک نماید ، ای ابراهیم همین مقدار برای تو بس است .

ابراهیم گوید : هیچ سخنی این چنین مرا خوشدل ننموده و دیدگانم را روشن نساخته است (۴۲۰) .

و از حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام مروی است که در وصف حال مؤمنین در زمان جبارها فرمود : تا آنجا که احدی از شما جای پایی برای خودش نخواهد یافت و تا آنجا که شما در نظر مردم از مردار در چشم صاحبش نیز بی ارزش تر خواهید شد و همانطور که شما در آن حال هستید . (ناگهان یاری خداوند و آن پیروزی بیاید) . و این است فرموده خداوند عزّ و جل که در کتابش می فرماید : « حَتَّى إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كَذَّبُوا جَاهُمْ نَصَرْنَا » (۴۲۱) ؛ تا آنجا که پیغمبران مأیوس شدند و [مردم گمان کردند که وعده ما خلاف خواهد شد ، نصرت و یاری ما برای آنها آمد .

و در بحار از غیبت شیخ طوسی روایت است که از وهب بن منبه از ابن عباس در خبری طولانی آمده : ابن عباس گفت : ای وهب ، سپس مهدی علیه السلام خروج می کند . پرسیدم : از فرزندان تو ؟ گفت : نه ، سوگند به خدا که او از اولاد من نیست ، ولی از فرزندان علی علیه السلام است ، خوشا به حال کسی که زمان او را دریابد ، به وجود او خداوند بر امت فرج می دهد تا اینکه زمین را از قسط و عدل پر کند (۴۲۲) .

و در دعای امام صادق علیه السلام درباره آن حضرت روز بیست و یکم ماه رمضان که در کتاب اقبال منقول است آمده : و اینکه اجازه دهی به فرَج کسی که با فرَج او برای اولیا و برگزیدگان هم فرج حاصل شود (۴۲۳) .

إِنْ شَاءَ اللَّهُ این دعا را خواهیم آورد .

در کتاب کمال الدین از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مروی است که فرمود: امامان بعد از من دوازده نفرند، اولشان تو هستی یا علی و آخرینشان قائم است که خداوند عزّ و جلّ به دست او شرق و غرب زمین را فتح می‌کند (۴۲۴).

و در مجلد نهم بحار از امالی شیخ طوسی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مروی است که در حدیثی به جابر فرمود: ... پس خداوند نبوت را به من ختم فرمود، و علی متولد شد، پس وصیت را به او پایان داد، سپس هر دو نطفه از من و علی به هم پیوست و از ما جَهْر و جَهِیر (= حسنین)؛ ولادت یافتند، و خداوند به آن دو اسباط نبوت را ختم فرمود، و ذریه مرا از ایشان قرار داد، و نیز آن کسی را که شهر - یا فرمود شهرهای - کفر را فتح خواهد کرد و زمین خدای را پر از عدل می‌سازد پس از آن که از جور و ستم پر شده (۴۲۵) از ایشان خواهد بود.

می‌گویم: جهر و جَهِیر به معنی زیبایی خوش سیما است. چنانکه اهل لغت ذکر کرده‌اند (۴۲۶).

و در مجلد سیزدهم بحار از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت است که فرمود: قائم سیصد و نه سال حکومت می‌کند، همان مقدار که اهل کُهف در غارشان ماندند، زمین را پر می‌کند از عدل و قسط چنانکه از ظلم و ستم پر شده باشد، پس خداوند برای او شرق و غرب زمین را می‌گشاید و مردم را می‌کشد تا اینکه جز دین محمد صلی الله علیه وآله وسلم باقی نماند، و به شیوه سلیمان بن داوود سلوک نماید، آفتاب و ماه را صدا می‌کند، او را جواب می‌دهند، و زمین برای او نور دیده شود و به او وحی می‌رسد، پس به امر الهی به وحی عمل می‌کند (۴۲۷).

و در کتاب غایه المرام و غیر آن از طریق عامّه از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مروی است که فرمود: مهدی از فرزندان من است در چهره چهل سالگی گویی صورتش ستاره درخشان است در گونه راستش خال سیاهی است و بر او دو عبا پنبه‌ای همچون یکی از رجال بنی اسرائیل است، گنجینه‌ها را بیرون می‌آورد و کشورهای شرک را می‌گشاید (۴۲۸).

و نیز از آن حضرت آمده است که فرمود: قیامت بپا نشود تا اینکه مردی از خاندان من حکومت کند، قسطنطنیه و جبل الدلیم را فتح نماید، و اگر از عمر دنیا جز یک روز باقی نماند، خداوند متعال آن روز را آنقدر طولانی کند تا آن را فتح فرماید (۴۲۹).

در بحار از امام صادق علیه السلام منقول است که فرمود: هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد در هر اقلیم از اقلیم زمین مردی را قرار می‌دهد و به او می‌گوید: اگر موضوعی بر تو وارد شد که آن را نفهمیدی و ندانستی که در آن چگونه قضاوت کنی به کف دست نگاه کن و به آنچه در آن است عمل نما. و لشکری به قسطنطنیه می‌فرستد چون به خلیج رسد چیزی به پاهای خود می‌نویسند و به روی آب راه می‌روند. [مردمان قسطنطنیه] گویند: اینان یاران او هستند که بر روی آب راه می‌روند، پس خود او دارای چه کمالاتی می‌باشد! در آن هنگام درب شهر را به روی آنها می‌گشایند، پس آنها وارد شهر می‌شوند و به آنچه می‌خواهند فرمان می‌دهند (۴۳۰).

در کافی از امام صادق علیه السلام مروی است که به ابن ابی‌یعفور فرمود: و نزد من است جفر احمر. عرضه داشتم: در جفر احمر چیست؟ فرمود: سلاح و به جهت خونخواهی گشوده می‌شود، آن را صاحب شمشیر برای کشتن، می‌گشاید (۴۳۱).

۶- فَرَحَ (خوشحالی) مؤمنین با ظهور و قیام آن حضرت علیه السلام

در این باره در حرف نون بحث «نفع آن حضرت» مطالب مناسبی خواهیم آورد ان شاء الله تعالی.

حرف قاف

۱- قتل کافرین به شمشیر آن حضرت عجل الله فرجه

دلیل بر آن، اخبار مستفیض بلکه متواتری است که در این باره آمده چنانکه در بحار و غیر آن از کتاب الاختصاص از معاویه دهنی از حضرت امام صادق علیه السلام درباره آیه: «يُعَرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ» (۴۳۲)؛ مجرمان از چهره‌هایشان شناخته می‌شوند که از موهای پیشانی و پاهای آنان گرفته [و به دوزخ] افکنده شوند.

فرمود: ای معاویه در این باره چه می‌گویند؟ گفتم: می‌پندارند که خداوند تبارک و تعالی در قیامت مجرمین را به چهره‌هایشان می‌شناسد، پس امر می‌کند از پیشانی و پاهایشان آنان را می‌گیرند، و به آتش می‌افکنند. فرمود: چگونه خداوند جبار تبارک و تعالی به شناختن خلائقی که آنها را آفریده نیاز دارد؟ گفتم: فدایت شوم پس [معنی] این [آیه] چیست؟ فرمود: هرگاه قائم ما بپاخیزد خداوند شناخت چهره‌ها را به آن حضرت عطا فرماید. آنگاه امر می‌کند کافران را با پیشانی‌هایشان و قدم‌هایشان بگیرند، سپس از دم شمشیر می‌گذراند (۴۳۳).

و در کتاب المحجّه از ابوبصیر از حضرت صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: این آیه درباره قائم ما عجل الله فرجه نازل شده و اوست که آنها را به چهره‌هایشان می‌شناسد، پس او و اصحابش آنها را از دم شمشیر می‌گذراند (۴۳۴).

و از عیاشی به سند خود از ابن بُکَیر روایت شده که گفت: از حضرت ابوالحسن علیه السلام از تفسیر آیه: «وَلَهُ اسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا» (۴۳۵)؛ حال آنکه هر آن کس که در آسمانها و زمین است خواه و ناخواه فرمانبردار اویند.

پرسیدم، فرمود: درباره قائم علیه السلام نازل شده هنگامی که علیه یهود و نصاری و صابئین و زنادقه و اهل ارتداد و کفر در شرق و غرب زمین هستند قیام می کند، و اسلام را به آنها پیشنهاد می نماید هر کس با طوع و رغبت مسلمان شود؛ او را دستور می دهد که نماز بخواند و زکات پردازد، و آنچه بر هر مسلمان واجب است انجام دهد، و هر کس مسلمان نشد گردنش را می زند تا اینکه در مشارق و مغارب زمین یک نفر غیر موحد باقی نماند. عرض کردم: قربانت شوم در روی زمین مردم بسیاریند، قائم علیه السلام چگونه می تواند همه آنها را مسلمان کند یا گردن بزند؟ فرمود: هرگاه خداوند چیزی را بخواهد اندک را زیاد و زیاد را کم گرداند (۴۳۶).

و از ابوبصیر است که گفت: از حضرت امام صادق علیه السلام از تفسیر: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَاهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ» (۴۳۷)؛ او [خدایی] است که پیامبرش را به هدایت و دین حق فرستاده است تا او را بر همه دین نمودار [و پیروز] گرداند هر چند که مشرکان ناخوش داشته باشند. پرسیدم، فرمود: به خدا سوگند هنوز تأویل آن نازل نشده. عرض کردم: فدایت شوم چه وقت تأویل آن نازل می شود؟ فرمود: وقتی که قائم **إِنْ شَاءَ اللَّهُ** بپاخیزد، که هرگاه خروج کند هیچ کافر یا مشرکی باقی نماند مگر اینکه از خروج آن حضرت ناراحت باشد، حتی اینکه اگر کافر یا مشرکی در دل سنگ باشد آن سنگ خواهد گفت: ای مؤمن، در شکم من کافر یا مشرکی هست او را بکش پس خداوند آن را کنار می زند و [مؤمن] او را می کشد (۴۳۸).

و از مفضل بن عمر آمده که گفت: از حضرت امام صادق علیه السلام درباره فرموده خداوند عز و جل: «وَلَنذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَلَدِيِّ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ» (۴۳۹)؛ و به آنان از عذاب نزدیکتر پیش از عذاب بزرگ می چسانیم.

پرسیدم، فرمود: عذاب ادنی (= نزدیکتر) عذاب سقر است، و عذاب اکبر قیام مهدی علیه السلام با شمشیر است (۴۴۰).

و از کشف البیان از امام صادق علیه السلام در معنی همین آیه چنین آمده: عذاب ادنی قحطی و خشکسالی است و عذاب اکبر خروج قائم مهدی علیه السلام با شمشیر در آخر الزمان.

و در بحار از الاختصاص در حدیث مرفوعی از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: هرگاه قائم **عَجَلُ اللَّهِ** فرجه بپاخیزد به میدان کوفه می آید و با پای خود بر زمین می کوبد و به دست به جایی اشاره می کند؛ سپس می گوید: اینجا را حفر نمایید، پس آنجا را حفر می کنند و دوازده هزار زره و دوازده هزار شمشیر و دوازده هزار کلاه **خُودِ** دو رو بیرون می آورد، آنگاه دوازده هزار نفر از پیروان - یا غلامان - و عجم را فرا می خواند و آنها را بر آنان می پوشاند. سپس می فرماید: هر کس آنچه بر شماست، بر او نبود، او را بکشید (۴۴۱).

و از نعمانی به سند خود از حضرت امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: اگر مردم می دانستند که قائم علیه السلام هنگامی که قیام می نماید چه می کند، بیشترشان مایل می شدند که او را نبینند از آنچه مردم را می کشد. البته آن حضرت جز از قریش آغاز نمی کند پس جز شمشیر میانشان رد و بدل نمی شود، تا آنجا که بسیاری از مردم خواهند گفت: این از آل محمد علیهم السلام نیست که اگر از ایشان می بود هر آینه رحم می کرد.

و از ارشاد دیلمی از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: هرگاه قائم علیه السلام قیام کند به سوی کوفه می‌رود، پس از آن دهها هزار نفر که (بتریه) نامیده می‌شوند و اسلحه پوشیده‌اند بیرون آمده به آن حضرت عرضه می‌دارند: از همانجا که آمده‌ای بازگرد، که ما را در بنی فاطمه نیازی نیست. پس آن حضرت شمشیر در میان آنها می‌نهد تا همگی ایشان را از میان بردارد. سپس داخل کوفه می‌شود و هر منافق تردید کننده را می‌کشد و کاخهای آنان را خراب می‌کند و جنگجویان آن دیار را به قتل می‌رساند، تا خداوند عز و جل خشنود گردد (۴۴۲).

می‌گوییم: اخبار در این باره جداً زیاد است به خاطر پرهیز از اطلاع سخن از ذکر آنها خودداری کردیم.

۲ - قتل شیطان رجیم

در بحار از کتاب الانوار المضيئه ضمن حدیث مرفوعی از اسحاق بن عمار آورده که گفت: از آن حضرت پرسیدم: این که خداوند به شیطان تا وقت معلوم مهلت داد و در کتاب خود فرموده: «فَأِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ» (۴۴۳)؛ البته تو از مهلت یافتگانی تا روز هنگام معین.

چه وقت است؟ فرمود: وقت معلوم روز قیام قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم است، هرگاه خداوند او را برانگیزد در مسجد کوفه باشد که ابلیس با خواری و زبونی می‌آید و می‌گوید: ای وای از این روزگار آنگاه از پیشانیش گرفته و گردنش زده می‌شود. آن هنگام روز وقت معلوم است که مهلت او به پایان می‌رسد (۴۴۴).

می‌گوییم: بحرانی این روایت را در برهان (۴۴۵) از امام صادق علیه السلام نقل کرده و روایات دیگری نیز به همین معنی آمده، و بین این روایات و روایت دیگری که در بحار و برهان منقول است که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ابلیس را می‌کشد، منافاتی نیست. زیرا که فعل در روایات اول به صیغه مجهول است، و فاعل تصریح نشده است. و منظور از روز در این روایت زمان و دوران ظهور است نه روز در اصطلاح متعارف که بر اهل اطلاع پوشیده نیست.

۳ - قوت یافتن ابدان و دل‌های مؤمنین هنگام ظهور

بر این معنی دلالت دارد روایتی که در بحار از خصال به سند خود از حضرت سید الساجدین علی بن الحسین علیهما السلام آورده که فرمود: هنگامی که قائم ما عجل الله فرجه بپاخیزد، خداوند عز و جل از شیعیان ما آفات را دور می‌سازد و دل‌هایشان را مانند قطعه‌ای از آهن قرار می‌دهد و نیروی هر یک از مردانشان را به مقدار چهل مردمی گرداند و آنها حکام و سران زمین خواهند بود (۴۴۶).

و از بصائر در حدیثی از حضرت امام باقر علیه السلام منقول است که فرمود: هرگاه امر ما واقع شود و مهدی ما بیاید، هر مردی از شیعیان ما از شیر قوی تر و از نیزه برنده تر خواهد بود، دشمنان ما را با پاهای خود لگد می کند و آنها را با دست خود می زند، در این هنگام است نزول رحمت و فرج خداوند بر بندگان (۴۴۷).

و در کمال الدین از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: اینکه لوط به قومش گفت: «لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوَى إِلَي رُكْنٍ شَدِيدٍ» (۴۴۸)؛ کاش نیروی داشتم که در برابر شما ایستادگی کنم یا به پناهگاه محکمی پناه می بردم.

مقصودش جز این نبود که نیروی قائم علیه السلام را تمنا کند و (رکن شدید = پناهگاه محکم) یاران او هستند که یک مرد از آنها قوت چهل مرد را دارد و دلش از کوه آهنین محکم تر است و اگر به کوه های آهن برسند، آنها را می پیمایند، و شمشیرها را کنار نگذارند مگر وقتی که خداوند عز و جل راضی شده باشد (۴۴۹).

و در بحار از حضرت امام باقر علیه السلام آمده که فرمود: هرگاه چنان شود، هر مرد از شماها نیروی چهل مرد را یابد و دلپایشان همچون قطعه ای آهن گردد که اگر با آن دلهای محکم به کوهها حمله کنید آنها را خواهید شکافت (۴۵۰).

و در روضه کافی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت است که فرمود: هنگامی که قائم بپاخیزد خداوند نیروی گوشها و چشمهای شیعیان ما را افزون می گرداند تا اینکه میان آنها با قائم پیکی نخواهند بود، آن حضرت با ایشان سخن می گوید و آنان می شنوند و او همانجا هست (۴۵۱).

و در حدیث دیگری از آن حضرت آمده که فرمود: در زمان قائم عجل الله فرجه مؤمنی که در مشرق است برادر خود را که در مغرب است می بیند و همچنین آنکه در مغرب است برادر خود را که در مشرق است می بیند (۴۵۲).

۴ - قرض مؤمنین را ادا می کند

در کافی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هر مؤمن یا مسلمانی از دنیا برود و قرضی بعد از خودش ترک گوید که در راه فساد یا اسراف نباشد بر امام است که آن را ادا کند. پس اگر ادا نکند گناه آن بر او است (۴۵۳).

و در کتابهای المحجّه و بحار از امام باقر علیه السلام در حدیثی طولانی آمده که فرمود: سپس به سوی کوفه می آید، منزلش در آنجا خواهد بود، پس هیچ برده مسلمانی را نخواهد گذاشت، مگر اینکه او را بخرد و آزاد سازد، و هیچ قرضداری نماند، مگر اینکه قرضش را ادا کند، و هیچ حق ضایع شده از کسی را وانگذارد تا اینکه به صاحبش برگرداند، و هیچ برده ای از ناحیه آن حضرت کشته نشود مگر اینکه دیه اش را به خاندانش بسپارد و هیچ شخصی کشته نشود، مگر اینکه قرضش را ادا نماید، و عائله اش را در عطای مستمری وارد سازد، تا اینکه زمین را از قسط و عدل پر کند، همچنان که از ظلم و ستم و عدوان پر شده باشد، و او با

خاندانش در رحبه سکونت خواهد کرد ، و رحبه منزلگاه نوح بوده ، و آن زمینی پاکیزه و خوب است ، و هیچ مردی از آل محمد علیهم السلام سکونت نکند و کشته نشود مگر در سرزمینی پاکیزه و خوب ، که آنان اوصیای پاکیزه هستند (۴۵۴) .

و در بحار از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : اولین کاری که مهدی علیه السلام انجام می‌دهد ، اینکه در همه جای عالم ندا می‌کند که : توجه کنید هر کس بر عهده یکی از شیعیان ما قرضی داشته باشد آن را بگوید ، تا اینکه دانه سیر و خردل را هم به صاحبان آنها برساند چه رسد به طلاها و نقره‌ها و املاک زیاد ، که همه را ادا می‌کند (۴۵۵) .

۵ - قضای حوائج مؤمنین

مطالبی که بر این معنی دلالت داشت ، گذشت و در ندهای آن حضرت مطالبی خواهد آمد و در اینجا به بیان دو واقعه اکتفا می‌کنیم :

واقعه اول : آنکه برای این بنده گناهکار محمد تقی موسوی اصفهانی - مؤلف کتاب - واقع شد ، اینکه :

سه سال پیش از تألیف کتاب قرضهای زیادی بر عهده‌ام جمع شد . پس در یکی از شبهای ماه رمضان به آن حضرت و پدرانش علیهم السلام متوسل شدم و حاجتم را ذکر کردم و بعد از طلوع آفتاب که از مسجد مراجعت نمودم و خوابیدم آن حضرت در خواب به من فرمود : قدری باید صبر کنی تا از مال دوستان خاص خود بگیریم و به تو برسانیم . خوشحال و مسرور از خواب بیدار شدم و شکر خدای را به جای آوردم و چون مدت کوتاهی گذشت یکی از برادران که او را به صلاح و خوبی می‌شناختم و از وی نسیم دل‌انگیز می‌شنیدم به نزد من آمد و مبلغی داد و گفت : این از سهم امام علیه السلام است . پس خیلی مسرور گشتم و با خود گفتم : « هذا تأویل رؤیای من قبلُ قد جعلها ربی حقاً » (۴۵۶) ؛ این تعبیر خواب پیشین من است که خداوند آن را به حقیقت رسانید .

ای برادران دینی شما را سفارش می‌کنم که حوائج خودتان را بر آن حضرت عرضه کنید ، هر چند که هیچ امری بر وی پوشیده نیست چنانکه در کافی از حضرت امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود : امام در شکم مادر می‌شنود و چون متولد شود بین دو شانه‌اش نوشته شده : « وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَ عَدْلًا لَا مُبَدَّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » (۴۵۷) ؛ و سخن [و عده پروردگارت به درستی و داد به انجام رسیده است ، کلمات او را دگرگون کننده‌ای نیست و او شنوای داناست .

و هنگامی که امر [امامت] به او واگذار می‌شود خداوند عمودی از نور برای او قرار می‌دهد که به وسیله آن آنچه اهل هر شهر انجام می‌دهند ، ببیند (۴۵۸) .

و در کتاب جنه المأوی به نقل از کشف المحجّه از شیخ کلینی نقل کرده که : در کتاب الرسائل از شخصی که نامش را برده چنین آورده است : به حضرت ابوالحسن علیه السلام نوشتم : شخصی مایل است حاجات خصوصی و اسراری را با امام خویش در میان گذارد همانگونه که دوست دارد با پروردگارش بازگوید ؟ آن حضرت در جواب نوشت : اگر حاجتی داشتی پس لبهایت را به شکل گفتن آن حرکت بده که همانا جواب به تو خواهد رسید (۴۵۹) .

می گویم : اخبار در این باره بسیار است که هر کس بخواهد به مظان آنها مراجعه کند .

واقعه دوم : در جنه المأوی تألیف عالم جلیل حاج میرزا حسین نوری - که خداوند بر نورش بیفزاید - چنین آمده :

در ماه جمادی الاولی سال هزار و دویست و نود و نه ، مردی به نام « آقا محمد مهدی » به کاظمین آمد . وی از ساکنین بندر ملومین - یکی از بنادر ماچین و ممالک پرمه که هم اکنون در تصرف و استعمار انگلیس است - بود ، که از کلکته پایتخت هند تا آنجا راه دریا با کشتیهای دودی شش روز راه است ، پدرش اهل شیراز است ولی او در بندر یاد شده ، متولد و پرورش یافته است ، سه سال پیش از تاریخ مزبور به بیماری سختی مبتلا شده بود که پس از بهبودی لال و کر مانده بود ، برای شفا یافتن به زیارت امامان عراق علیهم السلام توسل جست و به کاظمین نزد فامیلهایش که از تجار معروف بودند آمد و بیست روز آنجا منزل کرد تا اینکه آب رود بالا آمده و یک کشتی دودی عازم سامراء شد ، بستگانش او را به کنار کشتی آوردند و به مسافرانی که اهل بغداد و کربلا بودند سپردند ، و خواهش کردند که از او مراقبت و مواظبت نمایند و کارهای او را انجام دهند ، و نیز به بعضی از مجاورین سامراء نوشتند که در امور او توجه کنند .

هنگامی که به آن سرزمین پاک و مقدس وارد شد ، بعد از ظهر جمعه دهم جمادی الثانیه همان سال به سرداب منور وارد شد در حالی که جمعی از مقدسین و افراد مورد اطمینان در آن بودند ، با تصرع و توسل به جایگاه مخصوص نزدیک شد ، شرح حال خود را بر روی دیوار می نوشت و از مردم درخواست دعا می کرد ، خودش هم مدتی طولانی دعا و توسل داشت ، هنوز دعایش تمام نشده بود که خداوند به معجزه حضرت حجت علیه السلام او را شفا داد و با زبان فصیح از آن جایگاه مقدس بیرون آمد .

روز شنبه او را به محضر درس حضرت سیدالفقهاء و شیخ العلماء ، رئیس الشیعه و تاج الشریعه آقای میرزا محمد حسن شیرازی ، آوردند و در خدمت معظم له سوره حمد را از باب تبرک خواند ، آن روز همه جا غرق در شادی و سرور شد ، و شبهای یکشنبه و دوشنبه علما و فضلا در صحن مطهر عسکریین علیهما السلام جشن گرفتند و چراغانی کردند و جریان را به نظم در آوردند و در بلاد منتشر ساختند .

از کسانی که با شخص مزبور در کشتی بوده که هم موقع مرض و هم موقع شفا یافتنش را دیده و آن قضیه را به نظم آورده؛ مداح خاندان عصمت علیهم السلام فاضل دانشمند حاج ملا عباس زنوزی بغدادی است که در قصیده ای طولانی چنین گفت :

۱ - وَ فِي عَامِهَا جِئْتُ وَ الزَّائِرِينَ

إِلَى بَلَدَةٍ سُرَّ مِنْ قَدَرِهَا

۲ - رَأَيْتُ مِنَ الصَّيْنِ فِيهَا فِتَى

وَ كَانَ سَمِيَّ إِمَامٍ هُدَاهَا

۳ - يُشِيرُ إِذَا مَا أَرَادَ الْكَلَامَ

وَ لِلنَّفْسِ مِنْهُ بَرَاهَا

۴ - وَ قَدْ قَيَّدَ السُّقْمُ مِنْهُ اللِّسَانَ

وَ أَطْلَقَ مِنْ مِقْلَتَيْهِ دِمَاهَا

۵ - فَوَافَى إِلَى بَابِ سَرْدَابٍ مَنْ

بِهِ النَّاسُ طُرّاً تَنَالُ مَنَاهَا

۶ - يَرُومُ بِغَيْرِ لِسَانٍ يَزُورُ

وَ لِلنَّفْسِ مِنْهُ دَهَتْ عَيْنَاهَا

۷ - وَ قَدْ صَارَ يَكْتُبُ فَوْقَ الْجِدَارِ

مَا فِيهِ لِلرُّوحِ مِنْهُ شِفَاهَا

۸ - أَرُومُ الزِّيَارَةَ بَعْدَ الدُّعَاءِ

مِمَّنْ رَأَى أَسْطَرَى وَ تَلَاهَا

۹ - لَعَلَّ لِسَانِي يَعُودُ الْفَصِيحَ

وَ عَلَى أَزُورٍ وَ أَدْعُو إِلَيْهَا

۱۰ - إِذَا هُوَ فِي رَجُلٍ مُقْبِلٍ

تَرَاهُ وَرَى الْبَعْضِ مِنْ أَتْقِيَاهَا

۱۱ - تَابَّطَ خَيْرَ كِتَابٍ لَهُ

وَ قَدْ جَاءَ مِنْ حَيْثُ غَابَ ابْنُ طَه

۱۲ - فَأَوْمَى إِلَيْهِ ادْعُ مَا قَدْ كَتَبَ

وَ جَاءَ فَلَمَّا تَلَاهُ دَعَاهَا

۱۳ - وَ أَوْصَى بِهِ سَيِّدًا جَالِسًا

إِنْ ادْعُوا لَهُ بِالشِّفَاءِ شِفاها

۱۴ - فقامَ وَ ادْخَلَهُ عَيْبَةً

الإمامِ المَغِيبِ مِنْ أَوْصِياها

۱۵ - وَ جاءَ إِلى حُفْرَةِ الصُّفَّةِ الَّتِي

هِيَ لِلْعَيْنِ نُورٌ ضِياها

۱۶ - وَ اسْرَجَ آخِرُ فِيها السَّرِجَ

وَ ادْنَاهُ مِنْ فَمِهِ لِيراها

۱۷ - هُنَاكَ دَعَى اللَّهَ مُسْتَغْفِرًا

وَ عَيْنَاهُ مَشْغُولَةٌ بِبِكاها

۱۸ - وَ مُدْعَاةٌ مِنْها يُرِيدُ الصَّلَاةَ

قَدْ عاودَ النَّفْسُ مِنْهُ شِفاها

۱۹ - وَ قَدْ أَطْلَقَ اللَّهَ مِنْهُ اللِّسانَ

وَ تَلِكَ الصَّلَاةَ أَتَمَّ اداها

۱ - در سال آن واقعه من با زائران به شهری که هر کس آن را می بیند مسرور شود ، آمدم .

۲ - دیدم جوانی از چین در آنجا است ، که هم نام امام هدایت کننده (مهدی علیه السلام) است .

۳ - این جوان هرگاه می خواهد سخن بگوید اشاره می کند ، و آنچه در دل دارد به همین وسیله اظهار می نماید .

۴ - بیماری زبانش را به بند کشیده بود و از دیدگانش اشکها روان ساخته بود .

۵ - جوان به کنار درب سرداب کسی آمد که همه مردم از آن درب به امیدشان می رسند .

۶ - با بی زبانی می خواست زیارت کند ولی دلش تاب نمی آورد .

۷ - شروع کرد شرح حال خودش را روی دیوار نوشتن که من شفا می خواهم .

- ۸ - من التماس دعا و زیارت دارم از هر کس این نوشته مرا می خواند .
  - ۹ - شاید زبانم به حالت اول برگردد و با زبانم زیارت و دعا بجای آورم .
  - ۱۰ - که ناگاه مردی را در حال آمدن دید که بعضی از افراد با تقوی او را می بینند .
  - ۱۱ - بهترین کتابها را زیر بغل دارد و از همان جایگاه غیبت بیرون آمد .
  - ۱۲ - جوان اشاره کرد که دعا کن آنچه نوشته ام و آن آقا هم دعا کرد .
  - ۱۳ - سپس به یک سیدی که نشسته بود سفارش کرد که برای این جوان دعا کنید .
  - ۱۴ - آن سید از جای برخاست و دست جوان را گرفت و او را به جایگاه غایب شدن امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف برد .
  - ۱۵ - و به صفه ای [جایگاهی بلندتر از زمین و اتاق گونه] که روشنایی چشم است آمد .
  - ۱۶ - و دیگری چراغی روشن کرد و آن را به کنار دهان جوان آورد تا بداند که زبانش به حرکت آمده .
  - ۱۷ - پس آنجا جوان به دعا و استغفار مشغول شد در حالی که چشمانش غرق در اشک بود .
  - ۱۸ - آنگاه به قصد خواندن نماز شد در حالی که قلبش از شفا یافتن مطمئن بود .
  - ۱۹ - آری خداوند زبانش را باز کرده بود و آن نماز را با تمام شرایط خواند .
- مؤلف گوید : امثال این واقعه بسیار است که از بیم طولانی شدن مطلب آنها را نیاوردم ، شاید جاهای دیگری بعضی از آنها را یاد کنم .

۶ - قضاوت آن حضرت به حق

مطالبی در این باره در حرف هاء گذشت و در بحار از دعوات راوندی از حسن بن طریف روایت است که گفت : به حضرت ابومحمد امام حسن عسکری علیه السلام نوشتم و درباره قائم پرسیدم که چون بپاخیزد در میان مردم به چه چیز قضاوت می کند ؟ و می خواستم درباره علاج تب نوبه نیز از آن حضرت سؤال کنم ، ولی غفلت کردم . پس جواب آمد که : سؤال کردی از امام ، پس هرگاه بپاخیزد به علم خودش بین مردم قضاوت می کند ، مانند قضاوت داوود ، از بین نمی پرسد (۴۶۰) .

و در همان کتاب به نقل از کتاب الغیبه سید عبدالحمید به سند خودش از حضرت امام باقر علیه السلام آمده که فرمود: نخست قائم علیه السلام از انطاکیه آغاز می کند، تورات را از غاری که در آن عصای موسی و انگشتری سلیمان هست بیرون می آورد، و فرمود: سعادت مندترین مردم به واسطه آن حضرت اهل کوفه خواهند بود. و نیز فرمود: بدین جهت مهدی نامیده شد که به امری پنهان هدایت می کند، تا جایی که در پی کسی می فرستد که مردم گناهی برایش نمی دانند، پس او را می کشد، و حتی اینکه کسی در خانه اش سخن می گوید، می ترسد که دیوار علیه او شهادت دهد (۴۶۱).

می گویم: این معنی را ضمن ابیاتی که در اول کتاب آوردم به نظم درآوردم:

بِنَفْسِي مَنْ يُحْيِي شَرِيعَةَ جَدِّهِ

وَ يَقْضِي بِحُكْمٍ لَمْ يَرْمَهُ الْأَوَائِلُ

و در این معنی روایات زیادی هست. البته این روایت حاکی از آن است که آن حضرت از انطاکیه خروج می کند، ولی در روایت دیگری - که در بحار و غیر آن از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم نقل شده - آمده که از قریه ای به نام کرعه خروج می نماید، و در بعضی روایات محل خروج آن حضرت مکه و در بعضی دیگر مدینه بیان شده است، جمع بین این روایات - چنانکه بعضی از احادیث ائمه اطهار علیهم السلام بر آن دلالت دارد - به این است که: ظهورهای آن حضرت متعدد است، و هر کدام از آنها در جاهای مناسب بیان می گردد.

۷ - قرابت و خویشاوندی آن حضرت با پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم

که مقتضی دعا کردن برای آن حضرت است زیرا که دعا از اقسام مؤدّت است و خداوند متعال فرموده: « قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » (۴۶۲)؛ بگو برای رسالت از شما مزدی نمی طلبم مگر دوست داری در حق نزدیکان [اهل بیتم].

و ان شاء الله تحقیق بیشتری در این باره در بخش پنجم خواهد آمد.

و نیز شیخ صدوق در کتاب خصال (۴۶۳) از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت کرده که فرمود: چهار نفر [و گروه] را روز قیامت من شفاعت می کنم، هر چند که به گناهان اهل زمین به نزد من بیایند، کمک کننده به اهل بیت من، و برآورنده حوائج آنها هنگامی که به آن ناچار باشند، و دوست دارنده آنها به دست و زبانش، و کسی که با دستش رنجی را از آنان دفع کرده باشد.

می گویم: این حدیث به غیر این طریق هم روایت شده که ان شاء الله در بخش پنجم خواهد آمد.

۸ - قسط (= دادگری) آن حضرت عَجَلُ اللَّهِ فرجه

معنی قسط و مطالبی مربوط به آن در بحث عدل آن حضرت گذشت و در اینجا چند روایت دیگر را می‌افزاییم که عنوان مطلب خالی نماند .

از جمله در غایه المرام از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم منقول است که فرمود : بشارت می‌دهم شما را به مهدی که در امت من هنگام اختلاف مردم و وقوع زلزله‌ها ، برانگیخته شود ، پس زمین را پر می‌کند از قسط و عدل چنانکه پر شده باشد از جور و ظلم ، ساکنان آسمان و زمین از او راضی می‌شوند .

و در حدیث دیگری از آن حضرت است که فرمود : اگر از عمر دنیا جز یک شب باقی نماند خداوند آن شب را طولانی خواهد کرد تا مردی از اهل بیت من زمامداری کند ، که اسمش اسم من و اسم پدرش اسم پدر من است ، زمین را پر از قسط و عدل می‌کند همچنان که پر شده باشد از ظلم و جور .

اگر اشکال کنید که : در اینجا تصریح شده که نام پدر آن مصلح الهی ، اسم پدر پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم است ، و این منافات دارد با اینکه حضرت قائم علیه السلام فرزند امام حسن عسکری علیه السلام است : در جواب از این اشکال محمدبن طلحه شافعی - که از علمای برجسته عامه است - چنین گفته :

۱ - این زیادتی از یکی از روایان حدیث - زائده - صورت گرفته که عادتش دست بردن در احادیث است ، شاهد بر آن اینکه این زیادتی در روایت ابوداوود و ترمذی - که در صحیح خود آن را نقل کرده‌اند - نیامده است .

۲ - بر فرض اینکه این کلمه اضافه نشده باشد ، این احتمال هست که کلمه (ابنی) به کلمه (ابی) تصحیف شده باشد که نظایر آن زیاد است .

۳ - باز بر فرض اینکه عبارت به همان طور درست باشد ، تأویلش این است که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم کنیه را اسم و جد را پدر خوانده است ، در این صورت منظور پدرش حسین علیه السلام است که کنیه‌اش ابوعبدالله است ، و این دو تعبیر در لغت و عرف شایع و متداول است .

می‌گوییم : برای اثبات اینکه حضرت حجه بن الحسن - صلوات الله علیه - همان قائم موعود است ، بر این حدیث اعتماد نمی‌کنیم ، بلکه اعتماد بر روایات بسیار و متواتر و صریح می‌باشد - که قسمتی از آنها گذشت - و اینکه این حدیث را با جوابهای این فاضل خردمند در اینجا آوردم ، برای این منظور بود که اگر کسی آن را یافت دچار اشتباه نشود ، و متوجه باشد که عادت بعضی روایات آنها بر دست بردن در احادیث بوده است ، به خصوص راجع به این حدیث عده‌ای تصریح کرده‌اند که یکی از روایان آن از کسانی است که عادت و شیوه‌اش دست بردن و زیاد کردن احادیث است ، و برای اینکه بدانید اینکه قائم همان حجه بن الحسن العسکری علیهما السلام است ، نزد آنها هم مسلم است ، به حدی که این فاضل بر خود لازم دانست که این حدیث را - بر فرض صحت آن - تأویل نماید ، و حمد خدای را که نور خود را به اتمام رسانید .

در اینجا خوش دارم که روایت آگاه شدن و هدایت شدن سید حمیری را بیاورم ، زیرا که در آن به نام حضرت حجة بن الحسن العسکری علیهما السلام تصریح شده ، و آمده است که : آن حضرت زمین را پر از قسط و عدل خواهد ساخت .

شیخ صدوق رحمه الله در کتاب کمال الدین به سند خود از سید حمیری نقل کرده که گفت : من [در دین] غلو داشتم ، و معتقد به غایب بودن محمد ابن الحنفیه بودم ، مدتی در این وضع گمراهی به سر می بردم ، تا اینکه خداوند بر من منت گذارد و به وسیله جعفر بن محمد صادق علیهما السلام از آتش نجاتم داد و به راه راست هدایتم کرد ، و چون با دلائل ، امامت آن حضرت بر من ثابت شد و دانستم که او بر من و همه خلق حجت است ، و او است آن امامی که خداوند اطاعتش را واجب دانسته ، از او پرسیدم : یابن رسول الله ، اخباری از پدران تو درباره غیبت به ما رسیده که به صحت مقرون است ، به من بگو که این غیبت بر که واقع می شود ؟ فرمود : غیبت در ششمین فرزند من که دوازدهمین امام است خواهد بود ، امامان هدایتگر بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ، که اولین آنها امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب و آخرشان قائم بالحق بقیه الله در زمین و صاحب زمان می باشد ، به خدا که اگر به قدر نوح در قوم خودش باقی بماند ، از دنیا نرود تا ظهور کند و زمین را پر از قسط و عدل نماید . چنانکه از ستم و ظلم پر شده باشد .

سید حمیری می گوید : هنگامی که این مطالب را از مولایم امام صادق جعفر بن محمد علیهما السلام شنیدم به دست او توبه کردم و این قصیده را سرودم :

۱ - فَلَمَّا رَأَيْتُ النَّاسَ فِي الدِّينِ قَدْ غَوُوا

تَجَعَّفَرْتُ بِاسْمِ اللَّهِ فِيمَنْ تَجَعَّفَرُوا

۲ - وَ نَادَيْتُ بِاسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ

وَ أَيْقَنْتُ أَنَّ اللَّهَ يَعْفُو وَ يَغْفُرُ

۳ - وَ دِنْتُ بِدِينِ غَيْرِ مَا كُنْتُ دِينًا

بِهِ وَ نَهَانِي سَيِّدُ النَّاسِ جَعْفَرُ

۴ - فَقُلْتُ فَهَبْنِي قَدْ تَهَوَّدْتُ بِرَهَّةٍ

وَ إِلَّا فَدِينِي دِينٌ مَنْ يَتَنَصَّرُ

۵ - وَ إِنِّي إِلَى الرَّحْمَنِ مِنْ ذَاكَ تَائِبٌ

وَ إِنِّي قَدْ أَسْلَمْتُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ

۶ - فَلَسْتُ بِغَالٍ مَا حَبِيتُ وَ رَاجِعٌ

إِلَى مَا عَلَيْهِ كُنْتُ أَخْفَى وَ أَظْهَرُ

۷ - وَ لَا قَاتِلٌ حَىٰ بِرَضَوٰی مُحَمَّدٍ

وَ إِنُّ عَابَ جُهَّالٍ مَقَالِي فَآكُثُرُوا

۸ - وَ لَكِنَّهُ مِمَّا مَضَىٰ لِسَبِيلِهِ

عَلَىٰ أَحْسَنِ الْحَالَاتِ يَقْفَىٰ وَ يُخَيْرُ

۹ - مَعَ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْأَوْلَىٰ لَهُمْ

مِنَ الْمُصْطَفَىٰ فَرَعٌ زَكِيٌّ وَ عُنْصُرٌ (۴۶۴)

۱ - پس چون دیدم مردم در امر دین راه انحراف پیش گرفتند ، در میان جعفریان به نام خدا مذهب جعفری را پذیرفتم .

۲ - و به نام خداوند فریاد برآوردم که (الله اکبر) ، و یقین دارم که خداوند بخشنده و عفو کننده است .

۳ - و به دینی ایمان آوردم غیر از آنچه قبلاً داشتم ، و سرور مردمان جعفر علیه السلام از آن مرا نهی کرد .

۴ - با خود گفتم : گیرم که مدتی یهودی می شدم ، یا به دین نصرانیت درمی آمدم .

۵ - من به درگاه خداوند رحمن از آن گمراهی توبه می کنم ، و من مسلمان شدم و الله اکبر می گویم .

۶ - تا زنده ام دیگر غلو نکنم و بر نمی گردم به آنچه در نهان و آشکار بدان عقیده داشتم .

۷ - دیگر نخواهم گفت که محمد [ابن الحنفیه] در کوه رضوی زنده است ، هر چند که جاهلان گفتارم را عیب کنند .

۸ - ولی می گویم او از کسانی است که عمرش را با بهترین حالات و پیروی از حق سپری نمود .

۹ - با پاکیزگان و نیکانی که از حضرت مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم شاخه پاکیزه ای هستند . تا آخر قصیده که طولانی است و نیز قصیده دیگری پس از آن سرودم :

۱ - أَيَا رَاكِبًا نَحْوَ الْمَدِينَةِ جَسْرَةً

عَدَا فِرَةً يُطْوَىٰ بِهَا كُلُّ سَبَسَبٍ

۲ - إِذَا مَا هَدَاكَ اللَّهُ عَايَنْتَ جَعْفَرًا

فَقُلْ لَوْلَىٰ اللَّهُ وَابْنِ الْمُهَدَّبِ

۳ - أَلَا يَا أَمِينَ اللَّهِ وَابْنَ أَمِينِهِ

أَتُوبُ إِلَى الرَّحْمَنِ ثُمَّ تَأْوِي

۴ - إِلَيْكَ مِنَ الْأَمْرِ الَّذِي كُنْتَ مُطِنِبًا

أُحَارِبُ فِيهِ جَاهِدًا كُلَّ مُعْرَبٍ

۵ - وَ مَا كَانَ قَوْلِي فِي ابْنِ خَوْلَةَ مُبِطِنًا

مُعَانِدَةً مَنِي لِنَسْلِ الْمُطَيَّبِ

۶ - وَ لَكِن رُوِينَا عَنْ وَصِيِّ مُحَمَّدٍ

وَ مَا كَانَ فِيمَا قَالَ بِالْمُتَكَذِّبِ

۷ - بِأَنَّ وَلِيَّ اللَّهِ يُفْقَدُ لَا يُرَى

سِنِينَ كَفِعْلِ الْخَائِفِ الْمُتَرْقِبِ

۸ - فَيَقْسَمُ أَمْوَالَ الْفَقِيدِ كَأَنَّمَا

تَغْيِيهِ بَيْنَ الصَّفِيحِ الْمُنْصَبِ

۹ - فَيَمْكُثُ حِينًا ثُمَّ يَنْبَعُ نَبْعَةً

كَنَبْعَةِ جَدِي مِنَ الْأُفْقِ كَوَكْبِ (٤٦٥)

۱۰ - يَسِيرُ بِنَصْرِ اللَّهِ مِنْ بَيْتِ رَبِّهِ

عَلَى سُودِدٍ مِنْهُ وَ أَمْرٍ مُسَبَّبِ

۱۱ - يَسِيرُ إِلَى أَعْدَائِهِ يِلْوَانِهِ

فَيَقْتُلُهُمْ قِتْلًا كَحِرَّانٍ مُغْضَبِ

۱۲ - فَلَمَّا رَوَى أَنَّ ابْنَ خَوْلَةَ غَائِبٌ

صَرَفْنَا إِلَيْهِ قَوْلَنَا لَمْ نَكْذِبْ

۱۳ - وَ قُلْنَا هُوَ الْمَهْدِيُّ وَ الْقَائِمُ الَّذِي

يَعِيشُ بِهِ مِنْ عَدْلِهِ كُلُّ مُجْدَبٍ

۱۴ - فَإِنْ قُلْتَ لَا فَالْحَقُّ قَوْلُكَ وَ الَّذِي

أَمَرْتَ فَحَتَمٌ غَيْرٌ مَا مُتَعَصَّبٌ

۱۵ - وَ أَشْهَدُ رَبِّي أَنْ قَوْلَكَ حُجَّةٌ

عَلَى الْخَلْقِ طَرَأَ مِنْ مُطِيعٍ وَ مُذْنَبٍ

۱۶ - بَانَ وَ لِيَّ الْأَمْرِ وَ الْقَائِمُ الَّذِي

تَطَّلَعُ نَفْسِي نَحْوَهُ بِتَطَرُّبٍ

۱۷ - لَهُ غَيْبَةٌ لَا بُدَّ مِنْ أَنْ يَغِيبَهَا

فَصَلَّى عَلَيْهِ اللَّهُ مِنْ مُتَغِيبٍ

۱۸ - فَيَمُكْتُ حِينًا ثُمَّ يَظْهَرُ حِينَهُ

فَيَمْلَأُ عَدْلًا كُلَّ شَرْقٍ وَ مَغْرِبٍ

۱۹ - بِذَاكَ أَدِينُ اللَّهُ سِرًّا وَ جَهْرَةً

وَ لَسْتُ وَ إِنْ عَوْتِبْتُ فِيهِ بِمُعْتَبٍ (۴۶۶)

۱ - ای کسی که بر شتر نیرومند به سوی مدینه رهسپاری ، شتران تندرو که بیابانهای دور و دراز با آنها پیموده می شود .

۲ - اگر خداوند هدایتت کرد و جعفر بن محمد علیه السلام را ملاقات کردی ، به ولی خدا و زاده امام پاکت چنین عرض کن :

۳ - که ای امین خدا و فرزند امین خدا ، من به درگاه خداوند رحمان توبه کردم و به سوی تو روی آوردم .

۴ - از آن عقیده ای که در آن بودم و بر آن پافشاری می کردم ، و با مخالفین آن سر جنگ داشتم و در راه آن عقیده مبارزه می نمودم .

۵ - عقیده من درباره محمد فرزند خوله [حنفیه] ، از روی دشمنی و عناد با خاندان پاک پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نبود .

۶- ولی از گفته وصی محمد صلی الله علیه وآله وسلم برای ما چنین نقل شده بود ، و نقل کنندگان هم دروغگو نبودند .

۷- که ولی خدا غایب و پنهان می شود ، چندین سال همچون افراد ترسان و منتظر .

۸- و دارایی و اموال آن امام غایب ، در زمان حیاتش تقسیم می شود ، مانند کسی که مرده و زیر خاک دفن شده باشد .

۹- او مدتی در این حال (غیبت) به سر می برد و به ناگاه ظهور می کند ، مانند ستاره درخشانی که از افق سر برآرد .

۱۰- به نصرت و یاری خداوند از خانه پروردگارش حرکت می کند ، با عظمت و جلال و وسائل آماده .

۱۱- بر دشمنانش حمله می کند با پرچم پیروزی ، و همچون دلاور خشمناکی بر آنها می تازد .

۱۲- چون برای ما روایت شد که فرزند خوله [= محمد ابن الحنفیه] غایب است ، ما این عقیده را بر او تطبیق نمودیم ، و تکذیب نکردیم .

۱۳- و چنین پنداشتیم که او مهدی و قائم بر حقی است که به برکت عدالتش هر قحطی زده ای به خوشی زندگی می نماید .

۱۴- اکنون اگر بگوییم که او آن قائم نیست ، البته سخت درست است ، و به آنچه امر فرمایی حتم است و تعصبی در کار نیست .

۱۵- خدا را شاهد می گیرم که قول تو حجت است ، بر تمام بندگان از فرمانبردار و معصیت کار .

۱۶- آن امام و ولی امر و قائمی که ، جانم در اشتیاق او در طرب است .

۱۷- به ناچار غیبتی خواهد داشت که آن دوران را سپری کند ، درود خداوند بر آن چنان غائبی باد .

۱۸- مدتی در پس پرده غیبت باقی می ماند و سپس در وقت خودش ظهور می کند ، آنگاه بر همه اهل شرق و غرب حکمرانی می نماید .

۱۹- با این عقیده برای خدا در نهان و آشکار دینداری کنم ، و هر قدر در این باره سرزنش شوم اعتنایی ندارم .

و در بحار ، از مناقب ، از داوود رقی آمده است که گفت : به سید حمیری خبر رسید که نزد امام صادق علیه السلام یاد شده و آن حضرت فرموده اند : سید کافر است . به خدمت آن حضرت رفت و عرض کرد : ای آقای من با شدت محبتی که به شما دارم و دشمنی که با دشمنان شما می کنم باز هم من کافرم ؟ فرمود : چه فایده که تو به حجت دهر و زمان کفر می ورزی سپس دست او را گرفت و به اتاقی برد که در آن قبری بود ، پس آن حضرت دو رکعت نماز خواند ، سپس دستش را به قبر زد؛ قبر قطعه قطعه شد ، و مردی از آن بیرون آمد ، در حالی که خاکها را از سر و ریش خود می تکاند . امام صادق علیه السلام به او فرمود : تو که هستی ؟ گفت : من محمد بن علی ، مسمی به ابن الحنفیه هستم . سپس فرمود : من کیستم ؟ گفت : جعفر بن محمد ، حجت دهر و زمان .

سید حمیری از خدمت آن حضرت بیرون آمد در حالیکه این اشعار را بر لب داشت :

تَجَعَّفَرْتُ بِاسْمِ اللَّهِ فِيمَنْ تَجَعَّفَرَا (۴۶۷) . . .

و نیز از عباد بن صهیب روایت است که گفت : در محضر جعفر بن محمد صادق علیه السلام بودم که خبر مرگ حمیری را به حضرت دادند ، برای او دعا کرد و طلب رحمت نمود . شخصی به آن حضرت عرضه داشت : یابن رسول الله با اینکه او شراب می خورد و معتقد به رجعت بود ؟ فرمود : پدرم از جدم مرا حدیث گفت که دوستان آل محمد علیهم السلام نمی میرند مگر اینکه توبه کنند ، و او توبه کرد در این حال جای نماز خود را برداشت و از زیر آن نوشته ای از سید بیرون آورد که در آن توبه و درخواست دعا کرده بود (۴۶۸) .

۹ - قتل دَجَّال - که رییس گمراهان است - به دست آن حضرت

دلیل بر آن ، روایتی است که صدوق در کمال الدین به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : خداوند تبارک و تعالی چهارده نور را چهارده هزار سال پیش از آفرینش خلق ، آفرید ، که آنها ارواح ما بودند . به آن حضرت عرض شد : یابن رسول الله این چهارده نور کیانند ؟ فرمود : محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و امامانی از ذریه حسین علیهم السلام که آخرین آنها قائم است ، که پس از غیبتی بپاخیزد ، و دجال را بکشد و زمین را از هرگونه جور و ظلمی پاک گرداند (۴۶۹) .

و در همان کتاب نیز به سند خود از نزال بن سبره آمده که گفت : امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام برای ما سخنرانی کرد؛ حمد و ثنای خدای عز و جل را به جای آورد ، و بر پیغمبر و آل او صلی الله علیه وآله وسلم درود فرستاد . سپس سه مرتبه فرمود : « سلُونِي أَيُّهَا النَّاسُ قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي » ؛ ای مردم؛ بپرسید از من پیش از آنکه مرا نیابید . صعصعه بن صوحان از جای برخاست و عرضه داشت : یا امیرالمؤمنین دجال کی خروج می کند ؟ فرمود : بنشین که خداوند سخن تو را شنید و منظور تو را دانست . به خدا قسم آنکه پرسیده شده از سؤال کننده دانایتر نیست ، و لیکن نشانه هایی دارد و آمادگی هایی که مانند دو تای کفش پی در پی واقع می شوند ، اگر بخواهی از آنها تو را خبر دهم ؟ عرضه داشت : آری ، یا امیرالمؤمنین . فرمود : این نشانه ها را حفظ کن : هرگاه مردم نماز را بمیرانند ، و امانت را خیانت کنند ، و دروغ را جایز بشمارند ، و ربا بخورند ، و رشوه بگیرند ، و ساختمانها را محکم بسازند ، و دین را به دنیا بفروشند ، و سفیهان را به کارها بگمارند ، و با زنان مشورت کنند ، و رَحِمَهَا را قطع نمایند ، و دنبال هوس بروند ، و خونریزی را آسان و سبک شمارند ، و علم (یا عدل) ضعیف شود ، و ظلم افتخار باشد؛ امرا فاجر؛ و زرا ستمگر؛ کدخدایان خائن؛ قرآن خوانان فاسق گردند؛ شهادت دروغ رایج ، و زنا و تهمت و گناه و طغیان علنی شود؛ قرآنها به زیور آراسته ، و مساجد زینت یافته ، و مناره ها بلند ساخته ، و اشرار احترام شوند؛ در صفها ازدحام ، در دلها اختلاف ، و در پیمانها شکستن واقع گردد ، و موعود نزدیک شود ، و از روی حرص دنیا زنها در تجارت با شوهرانشان مشارکت کنند؛ صدای بی دینها بلند گردد ، و به آنها گوش فرا داده شود ، و بدترین افراد هر قومی سرپرست آنها بشود ، و از افراد فاجر - از ترس اذیت آنها - تقیه کنند؛ دروغگو به راستگویی و خائن به امانتداری شناخته شوند؛ زندهای آوازه خوان و نوازندگان به کار گرفته شوند ، و آخرین این امت اولشان را لعنت نماید ، و زنان بر زین سوار شوند (۴۷۰) ، و زنان ، خود را به مردان ، و مردان؛ خویش را به زنان شبیه گردانند؛ و شاهد نادیده (یا نخواستہ) گواهی دهد ، و شاهد دیگری برای طرفداری گواهی دهد - بدون اطلاع از جریان - و برای غیر خدا فقه بیاموزند ، و کار دنیا را بر کار آخرت ترجیح دهند ،

و بر دل‌های گرگ صفت لباس میش پوشانند؛ دل‌هایشان از مردار گندیده‌تر و از صبر تلخ‌تر باشد، پس در آن هنگام، زود، زود! و شتاب، شتاب! در آن روز بهترین جاها بیت المقدس باشد، که زمانی بر مردم فرا می‌رسد که هر کدام تمنّا می‌کنند از ساکنان آن باشند.

اصبغ بن نباته از جای برخاست و عرضه داشت: یا امیرالمؤمنین، دجال کیست؟ فرمود: دجال، صاید بن صاید [صید] است بدبخت کسی است که او را تصدیق کند، و نیکبخت آن است که او را تکذیب نماید، از شهری که آن را اصفهان می‌نامند، از روستایی که یهودیه خوانده می‌شود بیرون آید، چشم راستش ممسوح است و چشم دیگرش در پیشانی مانند ستاره صبح می‌درخشد، و در آن لکه‌ای باشد که گویی به خون آمیخته است. میان دو چشمش نوشته: این کافر است؛ که هر باسواد و بی‌سواد آن را می‌خواند. به دریاها فرو می‌رود، و آفتاب با او می‌گردد، در مقابلش کوهی از دود، و پشت سرش کوهی سفید می‌باشد که مردم می‌پندارند نان است.

در زمان قحطی شدیدی خروج می‌کند، و بر خر سفیدی سوار است که هر گامش یک میل می‌باشد، و آنگاه به آنگاه زمین برایش نور دیده می‌شود، و به هیچ آبی نگذرد مگر اینکه تا روز قیامت فرو رود، با صدای بلندی که شرق و غرب بشنوند فریاد بزند: به سوی من آید دوستان من، که منم آنکه آفریدم و درست کردم و تقدیر و هدایت نمودم. اَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى! آن دشمن خدا دروغ می‌گوید. او یک چشم است، غذا می‌خورد، و در بازارها راه می‌رود، به راستی که پروردگارتان نه یک چشم است، نه راه می‌رود، و نه زوال دارد: تَعَالَى اللَّهُ عَنِ ذَلِكَ عُلُوًّا كَبِيرًا! خداوند از آن پندارها بسی برتر است.

بدانید که بیشتر پیروانش اولاد زنا و دارای پوستینه‌های سبز هستند. خداوند عزّ و جلّ او را در شام، بر سر گردنه‌ای به نام «افیق» خواهد کشت، او سه ساعت از روز جمعه گذشته، به دست کسی که حضرت مسیح عیسی بن مریم پشت سرش نماز می‌خواند کشته می‌شود، همانا که بعد از آن طامّه کبری (درهم کوبنده بزرگ) خواهد بود.

عرض کردیم: آن چیست یا امیرالمؤمنین؟ فرمود: خروج «دَابَّةُ الْأَرْضِ» از کنار کوه صفا که انگشتی سلیمان و عصای موسی با او باشد، انگشتی را بر روی هر مؤمنی بگذارد نقش می‌گیرد: این به حق مؤمن است. و بر روی هر کافری بگذارد نوشته می‌شود: این به حق کافر است، تا جایی که مؤمن بانگ برزند که: وای بر تو ای کافر، و کافر فریاد برآرد: خوشا به حال تو ای مؤمن که من دوست می‌داشتم همانند تو باشم و رستگار شوم؛ سپس دابه سر بردارد، آنگاه به اذن خداوند شرق و غرب او را ببینند، و این امر بعد از طلوع آفتاب از مغرب خواهد بود، و توبه برداشته خواهد شد، دیگر نه توبه قبول می‌شود و نه عملی مفید، «يَوْمَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا»: آن روز برای کسی که از پیش ایمان نیاورده باشد، یا با ایمانش خیری حاصل نموده، ایمان آوردنش سودی ندارد (۴۷۱). سپس فرمود: از من نپرسید که پس از آن چه خواهد شد؟ زیرا که حبیب من رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم از من عهد گرفته که آن را جز به خاندانم نگویم.

نزال بن سبره می‌گوید: به صعصعه بن صوحان گفتم: ای صعصعه، منظور امیرالمؤمنین از این سخن چیست؟ گفت: ای پسر سبره، آنکه عیسی بن مریم پشت سرش نماز خواهد خواند. دوازدهمین تن از عترت پیغمبر و نهمین فرزند حسین علیه السلام است، و اوست آفتابی که از مغرب خود برآید، کنار رکن و مقام ظاهر می‌شود، و زمین را پاک می‌کند، و میزان عدل برقرار می‌سازد، پس آن هنگام هیچ کس به دیگری ظلم نخواهد کرد، امیرالمؤمنین علیه السلام ما را خبر داد که حبیب او رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم با او عهد کرده که جز به امامان از عترتش به احدی نگوید که بعداً چه خواهد شد (۴۷۲).

می‌گوییم: تردیدی نیست که دعا کردن برای قاتل این کافر عنید، و یاری و تأییدش را از خدا خواستن به حکم عقل و شرع پسندیده است.

و اما این خبر - هر چند که به دلیل وجود چند مجهول الحال در سندش، ضعیف است ولی - مضامین آن با اخبار دیگری که از ائمه اطهار علیهم السلام رسیده تقویت می‌شود.

فایده

در اینجا چند فایده را شایسته است تذکر دهیم

۱ - اینکه آن حضرت فرمود: (به خدا قسم آنکه پرسیده شده، از سؤال کننده داناتر نیست...).

دلالت می‌کند که این یکی از امور بدائیه است که احتمال تقدیم و تأخیر (جلو و عقب افتادن) دارد. و وقت معینی برای آن نیست، همانطور که ظهور مولای غایب ما علیه السلام نیز چنین است، که در نکات بحث غیبت در حرف غین گذشت.

۲ - دَجَّالٌ علیه اللّٰعنه ساحر خواهد بود، و اینکه مردم خیال می‌کنند که آفتاب با او راه می‌رود برای همین است، و دلیل بر آن، فرمایش آن حضرت که: (مردم خیال می‌کنند نان است) می‌باشد، و اینکه می‌فرماید: (زمین زیر پایش نور دیده می‌شود). به خاطر عظمت الاغ (مرکب) اوست! و این کنایه از سرعت سیر است.

۳ - خروج دابۀ الارض در زمان ظهور مهدی عجل الله تعالی فرجه می‌باشد، و روایات متعددی وارد شده که منظور از آن، امیرالمؤمنین صلوات الله علیه است. از جمله: در بحار، به سند خود از ابوعبدالله جدلی آورده که گفت: بر علی بن ابی طالب علیه السلام وارد شدم؛ به من فرمود: آیا سه مطلب را به تو خبر ندهم پیش از آن که بر من و تو کسی وارد شود؟ عرض کردم: چرا؛ فرمود: من بنده خدایم، و من دابۀ الارض، هستم و راستگوی زمین و عدل آن و برادر پیامبرش می‌باشم؛ آیا خبر دهم تو را به انف و عین مهدی؟ عرض کردم: آری، پس آن حضرت دست به سینه خود زد و فرمود: من (۴۷۳).

مؤلف کتاب، محمد تقی موسوی اصفهانی - عفی عنه - می‌گوید: معنی این گفته آن حضرت که خبر دهم تو را به انف و عین مهدی...، در حرف زاء گذشت، مراجعه شود.

و اما ابوعبدالله جدلی - راوی حدیث - نامش عبید بن عبد است، و سید بزرگوار مورد اعتماد، سید مصطفی، در کتاب نقد الرجال (۴۷۴) از خلاصه نقل کرده که او یکی از دوستان و خواص امیرالمؤمنین علیه السلام بوده است.

و در روایت دیگری از او آمده که گفت: بر حضرت علی علیه السلام وارد شدم به من فرمود: هفت سخن برای تو بیان می‌کنم، مگر اینکه کسی بر ما داخل شود. عرض کردم: بیان کن فدایت شوم. فرمود: آیا انف مهدی و عین اش را می‌شناسی؟ گوید: گفتم: آیا

ای امیرمؤمنان شما هستید؟ فرمود علیه السلام: گمراهی را آن دو نفر (اولی و دومی) پوشیده داشتند و در آخر الزمان «دابه» خواری آن دو را آشکار می‌سازد. گوید: عرضه داشتیم: به خدا سوگند ای امیرمؤمنان گمان می‌کنم همانا آن دو، فلانی و فلانی باشند پس فرمود علیه السلام: دابه، وه چه دابه‌ای است! و عدل و راستگویی او، و زمان برانگیخته شدن آن! و خداوند هر که به او ظلم کند را هلاک می‌سازد.

و در بحار به نقل از معانی الاخبار به سند خود از عبایه اُسدی روایتی آمده که مطلب فوق را تأیید و تأکید می‌کند، عبایه گوید: امیرالمؤمنین علیه السلام کسالتی داشت و من بر بالینش حاضر بودم، به من فرمود: در مصر منبری خواهم ساخت، و دمشق را خراب می‌کنم، و یهود و نصاری را از هر گروه زیاد عرب خارج می‌نمایم، و عرب را به این عصایم پیش می‌برم. عرض کردم: یا امیرالمؤمنین مثل اینکه تو خبر می‌دهی که بعد از مرگ زنده می‌شوی؟

فرمود: نه ای عبایه، انطور نیست که پنداشته‌ای؛ مردی از من این کار را انجام می‌دهد.

صدوق گوید: امیرالمؤمنین علیه السلام از عبایه اُسدی تقیّه کرده است.

و نیز در بحار از حضرت امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: مردی به عمّار بن یاسر گفت: ای ابوالیقظان، آیه‌ای در کتاب خدا هست که قلبم را تباه کرده و مرا به شک انداخته است. عمّار گفت: کدام آیه؟ آن مرد گفت: آنجا که خداوند متعال فرماید: «وَ إِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ» (۴۷۵)؛ و هنگامی که وعده عذاب ما بر آنان تحقق یافت، برایشان دابه‌ الارض (جنبنده‌ای از زمین) برآوریم که با آنان سخن گوید که مردم به آیات ما یقین نمی‌داشتند.

این کدام دابه است؟ عمّار گفت: به خدا قسم نمی‌نشینم و نه غذا می‌خورم و نه چیزی می‌آشامم تا اینکه آن را به تو نشان دهم.

سپس با آن مرد به سوی امیرالمؤمنین علیه السلام شتافت. آن حضرت خرما و کره تناول می‌کرد؛ به عمّار فرمود: پیش بیا ای ابوالیقظان. عمّار نشست و شروع به خوردن کرد. آن مرد تعجب کرد و وقتی عمّار برخاست به او گفت: سبحان الله ای ابوالیقظان، تو سوگند خوردی که چیزی نخوری و نیاشامی و نشینی تا آن را (دابه‌ الارض) به من نشان دهی! عمّار گفت: اگر تعقل کنی متوجه می‌شوی که آن را به تو نشان دادم (۴۷۶).

و نیز از آن حضرت منقول است که فرمود: رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم به امیرالمؤمنین علیه السلام رسید در حالی که در مسجد خوابیده؛ شنها را جمع کرده و بر آنها سر نهاده بود. پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم با پا او را حرکت داد و فرمود: ای دابه‌ الله برخیز. یکی از اصحاب که شاهد ماجرا بود، عرض کرد: یا رسول الله آیا ما یکدیگر را به این نام بخوانیم؟ فرمود: نه؛ و الله این فقط به او (علی) اختصاص دارد، و اوست دابه‌ای که خداوند در کتاب خود از آن یاد کرده است (۴۷۷)....

همین مقدار از روایات ان شاء الله در این زمینه کفایت می‌کند.

۴ - اینکه در صدر حدیث سابق الذکر حضرت فرمود: (پس از آن هنگام توبه برداشته خواهد شد...) .

دلالت دارد بر اینکه حضرت حجّت - عجل الله فرجه و ظهوره - توبه و ایمان را از کسانی که پیش از خروج دابّه الارض به کفر و طغیان آلوده بوده‌اند؛ می‌پذیرد ، و هرگاه دابّه الارض خروج کند توبه برداشته شود ، و کسی که پیشتر ایمان نداشته ایمان آوردن به کارش نمی‌آید .

و این چنین روایات مختلفی که در این باب آمده جمع می‌شود؛ در بعضی از این روایات آمده امام عصر ارواحنا فداه توبه را قبول می‌کند ، که در بحث قتل کافرین آوردیم ، و حاصل آنها چنین است که آن حضرت اسلام را بر آنها عرضه می‌کند؛ هر کس اطاعت نمود نجات یابد و هر کس نپذیرفت کشته می‌شود ، و بعضی دیگر از روایات دلالت می‌کند بر اینکه آن حضرت اسلام را از کسانی که پیش از آن مسلمان نبوده‌اند نمی‌پذیرد و توبه کسی را قبول نمی‌کند ، چنانکه شیخ صدوق رحمه الله در کتاب کمال الدین از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام درباره قول خداوند عزّ و جلّ : « يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمَنَتْ مِنْ قَبْلُ » (۴۷۸) ؛ آن روز که بعضی از آیات پروردگارت رسد برای کسی که از پیش ایمان نیاورده یا باایمانش خیری حاصل نموده باشد ، ایمان آوردنش سودی ندارد .

فرمود : الْآيَاتُ هُمُ الْأَائِمَّةُ الْمُشْطَرَّةُ وَالْآيَةُ الْمُنتَظَرَةُ الْقَائِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ یعنی آیات ، امامان « مشطره » (۴۷۹) هستند و آیه منتظره قائم علیه السلام است . پس آن روز نفعی ندارد کسی را ایمانش اگر پیش از آنکه آن حضرت با شمشیر قیام کند ایمان نیاورده باشد - هر چند که به پدران او ایمان داشته است - (۴۸۰) .

و در حدیث مروی در بحار در وصف آن حضرت از امام ابوجعفر باقر علیه السلام چنین آمده : کسی را توبه نمی‌دهد و در راه خدا ملامت احدی او را نمی‌گیرد (۴۸۱) . . . .

و روایات دیگری که به ظاهر با هم تعارض دارند ، و با این وجه ، خلاصه مطلب چنین است که آن حضرت پیش از خروج دابّه الارض توبه و ایمان را از مخالفین می‌پذیرد و پس از آن دیگر قبول نیست .

اگر بگویید : با توجه به روایتی که در تفسیر برهان درباره آیه : « يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ . . . » (۴۸۲) . آمده ، این وجه بعید به نظر می‌رسد؛ روایت چنین است : از امام ابوعبدالله صادق علیه السلام که فرمود : پیوسته خداوند را در زمین حجّتی بوده که حلال و حرام را بداند و مردم را به راه خدا دعوت کند ، و حجّت از زمین قطع نمی‌شود مگر چهل روز پیش از روز قیامت ، پس هنگامی که حجّت رفع شود درب توبه هم مسدود می‌گردد . وَ لَمْ يَنْفَعْ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَنْ تَرْفَعَ الْحُجَّةَ . . . ؛ و فایده نمی‌بخشد کسی را ایمانش اگر ایمان نیاورده باشد پیش از آنکه حجّت برداشته شود (۴۸۳) .

در جواب می‌گویم : البته مردم در زمان ظهور امام علیه السلام از گناهان معصوم نخواهند شد ، و منظور از این خبر این است که مکلف اگر معصیت کند و پیش از آن وقت معین ، توبه نماید ، توبه‌اش قبول می‌شود ، و هنگامی که حجّت مرتفع گردد ، درب توبه نیز بسته می‌شود ، بنابراین منافاتی بین این روایت و آن وجه نیست .

و به وجه دیگری نیز می‌شود بین این اخبار جمع کرد که شاید بهترین وجوه باشد؛ و آن اینکه حضرت مهدی علیه السلام توبه کسانی را که بداند ایمان آنها از روی حقیقت و اخلاص است ، می‌پذیرد ، ولی از کسانی که به زبان و ظاهر مؤمن باشند نمی‌پذیرد و دیگر کار از کار گذشته است . شاهد بر این مطلب را قبلاً آوردیم که آن حضرت حکم به باطن می‌کند - که اختصاص به او دارد - این راه حلّی است که به خاطر حقیر رسیده .

و اما سید جلیل سید نعمت الله جزائری رحمه الله در کتاب الانوار النعمانیة چنین گفته: در این اخبار بسیار فکر می‌کردم و وجه جمع بین آنها را می‌خواستم بدانم تا اینکه خداوند توفیق داد و بر حدیثی دست یافتیم که بین این اخبار را جمع می‌کند، و حاصل آن حدیث اینک: هنگامی که حضرت مهدی علیه السلام قیام می‌کند خداوند متعال عده‌ای از کسانی را که کافر محض مرده‌اند، زنده می‌کند - چنانکه بیان این مطلب خواهد آمد - و آن حضرت از این افراد دیگر توبه را نمی‌پذیرد که قبلاً مرده و عذاب الهی را به عیان دیده‌اند و از روی ناچاری می‌خواهند ایمان بیاورند، زیرا که توبه آنها در آن حال مانند توبه فرعون است که چون به غرق شدن افتاد، گفت: توبه کردم، و خداوند در جوابش فرمود: «الآن وَ قَدْ عَصَيْتَ قَبْلَ» (۴۸۴)؛ حالا ایمان می‌آوری و حال آنکه پیش از این به معصیت گذراندی. و توبه‌اش را قبول نکرد، و یا مثل کسی است که روح به گلویش رسیده و جایگاهش را در آتش دیده که اگر توبه کند توبه‌اش پذیرفته نیست؛ اما کسانی که در زمان ظهور زنده باشند و پیش از آن مرده‌اند، یا باید ایمان داشته باشند یا کشته شوند (۴۸۵).

می‌گویم: این مطلب به خودی خود صحیح است ولی اخبار آینده این جمع را نمی‌پذیرد زیرا که ظاهر آنها بیان وضع زندگان است - که بر تأمل کننده پوشیده نیست - ظاهراً مرحوم سید قدس سره وقتی بر این حدیث دست یافت آن را به سلیقه خود وجه جمع بین آن اخبار قرار داد، به هر حال وجه وجیه در این مبحث همان اول یا دوم است که ذکر کردیم.

۵ - از اینکه آن حضرت در حدیث دجال فرمود: (چشم راستش مسح شده...) وجه نامیده شدنش به (مسیح) معلوم می‌شود؛ درهمه‌های اطلسی که مسکوک نیست، از همین جهت مسیح نام داشته و زمین مسطح را (مسحاء) گویند.

و از سخن صاحب قاموس وجه دیگری استفاده می‌شود و آن اینک: به خاطر شوم بودن، دجال را مسیح نامند. وی در معنی تمسیح چنین گفته است: اینکه خداوند چیزی را مبارک یا ملعون بیافریند، از اضداد است. و مسیح عیسی را به خاطر برکتش بدین اسم نامیده‌اند، و در اشتقاق این کلمه پنجاه قول - در شرحی که بر مشارق الانوار نگاشته‌ام - را یادآور شده‌ام...

۶ - صاحب قاموس در واژه دجل چنین گفته است: دَجِيلٌ بر وزن زُبَيْرٍ: ثَمَامَةُ قَطْرَانٍ، و دجل البعیر: شتر را قَطْرَانٍ (= شیره درخت ابهل و اُرُز) مالید یا همه اندام شتر را قطران مالید؛ و از همین باب است دَجَالٌ چون همه زمین را فراگیرد، یا از دَجَلٌ به معنی دروغ گفت، و سوزاند، و جماع کرد، و نواحی زمین را پیمود، و یا از دجل تدجیلاً گرفته شده است به معنی پوشاندن و مطلقاً کردن - به خاطر نیرنگ او به باطل - و یا از دَجَالٌ به معنی طلا یا آب طلا اخذ شده، چون گنجینه‌ها در پی او در حرکت است، یا از دَجَالٌ یعنی: دسته شمشیر یا از دَجَالِه برای رفیقان انبوه یا از دَجَالٌ بر وزن سَحَابٌ به معنی سرگین - چون زمین را نجس می‌کند - یا از دجل مردم برای به دست آوردن گمشده‌ها، چون مردم از او پیروی می‌کنند (۴۸۶).

۷ - سید جزائری در کتاب الانوار النعمانیة گفته است: و اما دَجَالٌ؛ از حدیث شیخ صدوق دانستی از اصفهان خروج می‌کند و در اخبار بسیاری آمده که او از سیستان خروج می‌نماید، و می‌شود این اخبار را به این صورت جمع کرد که مکرر خروج خواهد داشت، چنانکه احوال مختلفی دارد، لعنت خدا و فرشتگان و تمام مردمان بر او باد (۴۸۷).

۸ - شیخ ما امین الدین فضل بن الحسن طبرسی در کتاب مجمع البیان در خبر مرسلی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم آورده که فرمود: هر که سوره کهف را تا هشت روز بخواند از هر گونه فتنه‌ای محفوظ می‌ماند، و اگر دَجَالٌ در آن هشت روز خروج نماید خداوند او را از فتنه دَجَالٌ مصون می‌گرداند (۴۸۸).

و در همان کتاب در حدیث دیگری از آن حضرت آورده که فرمود: هر آنکه ده آیه از سوره کهف را از حفظ بخواند فتنه دجال به او ضرری نخواهد رساند و هر که تمام سوره را بخواند داخل بهشت می شود (۴۸۹) .

و در خبر دیگری از آن حضرت آمده که فرمود: شما را دلالت نکنم بر سوره ای که هنگام نزولش هفتاد هزار فرشته آن را مشایعت کردند که عظمت آنها بین آسمان و زمین را پر کرده بود؟ گفتند: چرا؛ فرمود: سوره اصحاب کهف؛ هر کس روز جمعه آن را بخواند ، خداوند تا جمعه دیگر به اضافه سه روز او را می آموزد ، و نوری بخشیده می شود که تا آسمان می رسد و از فتنه دجال محفوظ خواهد ماند (۴۹۰) .

و در حدیث دیگری از آن حضرت منقول است که فرمود: شخصی که ده آیه از اول سوره کهف حفظ کند سپس دجال را درک نماید به او ضرری نمی رساند ، و هر که اواخر سوره کهف را حفظ کند روز قیامت برای او نوری خواهد بود (۴۹۱) .

حرف کاف

۱ - کمالات آن حضرت عجل الله فرجه

اگر بشنوی مردی که کمال یا کمالاتی دارد ، به ناراحتی یا ناراحتیهایی دچار شده ، عقل تو را وامی دارد که به یاریش برخیزی و برای خلاصی او اقدام کنی ، و اگر توانی این کار را انجام دهی مبادرت به دعا نمایی که برای او فرج و خلاص حاصل آید ، و شفقت و اخلاص هم در وجود تو نسبت به او پیدا می شود . اکنون که این مطلب را توجه کردی می گوئیم : مولای ما حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه ، تمام مرزهای کمال را احاطه کرده ، و به برترین مراتب جمال و جلال دست یافته است ، با این همه او مبتلا به اهل ضلالت و گمراهی است و دورمانده از اهل و عیال و خانه و وطن ، و این معنی برای اهل بینش کاملاً روشن است . اما عظمت مصیبت آن حضرت ، به مقدار عظمت خود او است ، و اما کمالاتش ، زبان از بیان آن الکن و اندیشه ها از پرواز به قله های رفیع آن ناتوان می باشد . شاید با مطالعه این کتاب گوشه هایی از این مطلب را به دست آوری و از سرچشمه زلال آن سیراب شوی . و در اینجا نیز مطالبی می افزاییم که بدانی آن حضرت مجموعه ای از کمالات پیامبران و امامان و مظهر آنان است .

در روایتی که شیخ اجل محمد بن الحسن الحر عاملی در کتاب اثبات الهداة بالنصوص و المعجزات از کتاب اثبات الرجعه فضل بن شاذان به سند صحیح آورده چنین می خوانیم :

از امام صادق علیه السلام است که فرمود: هیچ معجزه ای از معجزات انبیا و اوصیا نیست مگر اینکه خداوند تبارک و تعالی مثل آن را به دست قائم علیه السلام ظاهر می گرداند تا بر دشمنان اتمام حجت کند (۴۹۲) .

و چه خوش گفته‌اند: آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری .

و نیز فاضل علامه مجلسی در بحار حدیثی از مفضل بن عمر از امام ابو عبدالله صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: و در آن هنگام آقای ما قائم علیه السلام به خانه خدا به پشت خود تکیه زده می‌گوید: ای مردم هر آنکه می‌خواهد آدم و شیث را ببیند، بداند که من آدم و شیث هستم، و هر که می‌خواهد نوح و فرزندش سام را ببیند، بداند که من همان نوح و سامم، و هر شخصی که مایل است ابراهیم و اسماعیل را ببیند، بداند که من همان ابراهیم و اسماعیل می‌باشم، و هر که خواهد موسی و یوشع را ببیند، من همان موسی و یوشع هستم، و هر کس می‌خواهد عیسی و شمعون را ببیند، من همان عیسی و شمعون هستم، و هر کس می‌خواهد محمد صلی الله علیه وآله وسلم و امیرالمؤمنین علی علیه السلام را ببیند، بداند که من همان محمد و علی هستم، و هر که می‌خواهد حسن و حسین را ببیند، بداند که من همان حسن و حسین می‌باشم، و هر که می‌خواهد امامان از ذریه حسین را ببیند، بداند که من همان ائمه اطهار هستم، دعوتم را بپذیرید و به نزد جمع شوید که هر چه گفته‌اند و هر چه نگفته‌اند را به شما خبر می‌دهم (۴۹۳) .

می‌گویم: این حدیث دلالت دارد بر اینکه تمام صفات انبیای عظام و مکارم ائمه اطهار علیهم السلام در وجود امام زمان ما - ارواحنا فداه - جمع است و از آن حضرت آشکار می‌گردد، و نیز روایتی که قبلاً از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آوردیم که: « نه‌مین آنها قائمشان است و او ظاهر و باطن آنها است » بر این معنی دلالت می‌کند .

همچنین شیخ صدوق در کتاب کمال الدین به سند خود از ابوبصیر روایت کرده که گفت: شنیدم حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام می‌فرمود: سنتهای پیغمبران علیهم السلام و آنچه از غیبتها برایشان واقع شد، در قائم ما اهل بیت نیز به طور کامل و صددرصد واقع خواهد شد. ابوبصیر گوید: عرض کردم یابن رسول الله قائم شما اهل بیت کیست؟ فرمود: ای ابوبصیر، او پنجمین از نسل فرزندان موسی است، او فرزند بهترین کنیزان است، غیبتی خواهد داشت که در آن باطل کیشان به تردید می‌افتند، سپس خداوند عزّ و جل او را آشکار می‌کند و بر دست او شرف و غرب زمین را فتح می‌نماید و حضرت روح الله، عیسی بن مریم از آسمان فرود می‌آید و پشت سرش نماز می‌خواند (۴۹۴) . . . .

حال که سخن به اینجا رسید خوب است این مطلب را در سه فصل بیان نماییم. [فصل اوّل: شباهت آن حضرت به پیغمبران، فصل دوّم: شباهت آن حضرت به ائمه معصومین علیهم السلام، فصل سوّم: شباهت آن حضرت به امام حسین علیه السلام]

فصل اوّل: شباهت آن حضرت به پیغمبران علیهم السلام

شباهت به آدم

خداوند آدم را خلیفه خود در تمام زمین قرار داد و او را وارث آن ساخت و چنین فرمود: « اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً » (۴۹۵) ؛ همانا من در زمین جانشینی قرار می دهم .

و خداوند حضرت حجّت علیه السلام را نیز وارث زمین؛ و خلیفه خود در زمین قرار خواهد داد ، چنانکه از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام مروی است که در تفسیر آیه : « وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَّ عَمِلُوْا الصّٰلِحٰتِ لَیَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِی الْاَرْضِ » (۴۹۶) ؛ خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده اند و کارهای شایسته انجام داده اند وعده داده که آنان را در زمین خلافت بخشد .

فرمود : او قائم و اصحابش می باشند و هنگام ظهورش در مکه در حالی که دست بر صورت می کشد می گوید : « اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ صَدَقْنَا وَعَدَّهُ وَّ اَوْرَثَنَا الْاَرْضَ . . . » (۴۹۷) ؛ سپاس خداوندی که وعده اش را درباره ما راست گردانید و زمین را به میراث ما درآورد .

و در حدیث مفضل آمده که : خروج می کند در حالی که ابری بالای سرش سایه افکنده و در آن منادی ندا می کند : این مهدی خلیفه خدا است از او پیروی کنید .

گریه آدم علیه السلام

از پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرموده : آدم علیه السلام آنقدر بر فراق بهشت گریست تا اینکه اشک از دو گونه اش مانند آبراه جاری شد (۴۹۸) .

از امام صادق علیه السلام نیز همین معنی روایت شده است (۴۹۹) .

حضرت قائم علیه السلام نیز - مانند آدم - گریه بسیار دارد ، چنانکه در زیارت ناحیه از آن حضرت است که - خطاب به جدش حسین علیه السلام - می گوید : شب و روز برایت ندبه می کنم و به جای اشک بر تو خون می گریم .

درباره آدم علیه السلام آیه نازل شده که : خداوند تمام اسمها را به آدم تعلیم فرمود (۵۰۰) .

و اما قائم عجل الله فرجه؛ خداوند آنچه به آدم آموخت به او نیز آموخته و اضافه بر آن هم مطالب دیگری آموخته است ، چه اینکه آدم بیست و پنج حرف از اسم اعظم را آموخته بود - چنانکه در حدیث آمده - و پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم هفتاد و دو حرف از آن را آموخت ، و تمام اموری که خداوند متعال به پیامبرش داده ، به اوصیای آن حضرت نیز داده شده تا به مولای ما حضرت قائم عجل الله فرجه .

و در خبر صحیحی ثقة الاسلام کلینی از حضرت امام صادق علیه السلام مروی است که فرمود : آن علمی که بر آدم علیه السلام نازل شد دیگر برداشته نشد ، و هیچ عالمی نمرده مگر اینکه علمش را به ارث گذاشته است؛ زمین بدون عالم باقی نمی ماند (۵۰۱) .

آدم علیه السلام

زمین را با عبادت خدا زنده کرد ، پس از آنکه جنیان با کفر و طغیانشان آن را میرانده بودند .

قائم علیه السلام

نیز زمین را با دین خدا و عبادت و عدالت و برپایی حدودش زنده خواهد کرد ، بعد از مردن آن به کفر و معصیت اهل زمین .

در بحار از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره آیه : « يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا » (۵۰۲) ؛ زمین را پس از مرگ آن زنده می سازد .

آمده که فرمود : خداوند عزّ و جل به وسیله قائم علیه السلام زمین را بعد از مرگش زنده گرداند و منظور از مرگ آن ، کفر اهل آن می باشد که کافر در حقیقت مرده است (۵۰۳) .

و در وسائل درباره آیه : « يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا » آمده که حضرت ابوابراهیم موسی بن جعفر علیهما السلام فرمود : به وسیله باران احیا نمی کند ، بلکه خداوند مردانی برمی انگیزد که عدالت را زنده می کنند ، و زمین به خاطر احیای عدالت زنده می شود ، و به درستی که اگر یک حد در زمین برپا شود ، سودمندتر از چهل روز باران است (۵۰۴) .

و در همان کتاب از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم منقول است که فرمود : یک ساعت امام عادل بهتر است از عبادت هفتاد سال ، و یک حد که برای خدا در زمین برپا شود ، سودمندتر است از چهل روز باران (۵۰۵) .

با این همه تا کی و تا چند آدم و قائم را با هم مقایسه کنم در حالی که آدم به خاطر قائم خلق شد .

إِنَّ الَّذِي خَلَقَ الْمَكَارِمَ حَازَهَا

فِي صُلْبِ آدَمَ لِلْإِمَامِ الْقَائِمِ

آنکه مکارم اخلاق را آفرید همه را در صلب آدم قرار داد برای امام قائم عجل الله فرجه .

شبهت به هابیل علیه السلام

نزدیکترین و خویشاوندترین افراد ، هابیل را کشت - یعنی برادرش قابیل - خداوند متعال در کتاب عزیز خود می فرماید : « وَ أَتَى عَلَيْهِمْ نَبَأُ ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتَقَبَّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَ لَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ » (۵۰۶) ؛ و بر آنان داستان دو پسر آدم را به حق تلاوت کن ، که چون قربانیی تقدیم داشتند ، از یکی از آنان پذیرفته شد و از دیگری پذیرفته نشد ، [قابیل به هابیل] گفت : تو را خواهم کشت ، گفت : خداوند تنها از تقوی پیشگان می پذیرد .

همچنین نزدیکترین و خویشاوندترین افراد، قصد کشتن امام قائم - روحی و ارواح العالمین فدا - را نمود، و او عموی آن حضرت جعفر کذاب بود، که از امام زین العابدین علیه السلام آمده است که فرمود: گویا جعفر کذاب را می بینم که سرکش زمانش را بر تفتیش امر ولی خدا و آنکه در غیب الهی محفوظ و بر حرم پدرش موکل است وادار کند، به خاطر جهل او به ولادتش و حرص بر کشتنش - اگر بر او دست یابد - از روی طمع در میراث پدرش تا آن را به ناحق بگیرد (۵۰۷) .

شباهت به شیث علیه السلام

هبة الله شیث، اجازه نیافت که علم خودش را آشکار کند، چنانکه در روضه کافی روایت شده که حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام در خبری طولانی چنین فرمود: وقتی هبة الله پدرش آدم را دفن کرد، قابیل به نزدش آمد و گفت: ای هبة الله من دیدم که پدرم آدم تو را از علم آنقدر عطا کرد که به من عطا نکرد، و آن همان علمی است که برادرت هابیل به آن دعا کرد و قربانیش قبول شد، و بدین جهت او را کشتم که فرزندان نداشته باشد تا بر فرزندان من افتخار کنند و بگویند ما فرزندان کسی هستیم که قربانیش قبول شد و شما فرزند کسی هستید که قربانی او قبول نشد، و تو اگر علمی را که پدرم به تو اختصاص داده آشکار کنی تو را هم می کشم همانطور که برادرم هابیل را کشتم، پس هبة الله و فرزندان او مخفی می کردند آنچه از علم و ایمان نزد آنها بود (۵۰۸) . . . .

حضرت قائم نیز اجازه نیافته که علم خود را آشکار کند تا روز وقت معین؛ چنانکه درباره حضرتش روایت شده: هنگام ولادت بر زانو قرار گرفت، و دو انگشت سبباهش را به سوی آسمان بلند کرد، و عطسه ای زد، و گفت: اَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ؛ ستمگران پنداشته اند که حجت الهی باطل و نابود است، و حال آنکه اگر در سخن گفتن به ما اجازه داده شود شک از بین می رود (۵۰۹) .

این خبر را رئیس المحدثین شیخ صدوق در کمال الدین آورده است .

شباهت به نوح علیه السلام

نوح شیخ الانبیا است: از امام صادق و امام هادی علیهما السلام روایت است که حضرت نوح علیه السلام دو هزار و پانصد سال عمر کرد .

و حضرت قائم علیه السلام شیخ الاوصیا است؛ (بنا به روایت کافی) ، در نیمه شعبان سال دویست و پنجاه و پنج هجری متولد شد (۵۱۰) .

پس عمر آن حضرت تا کنون - روز یکشنبه دهم ذی القعدة الحرام سال هزار و سیصد و سی و یک هجری - هزار و هشتاد و پنج روز می شود .

و از امام زین العابدین علیه السلام روایت است که فرمود : در قائم روشی از آدم و از نوح هست و آن طول عمر می باشد (۵۱۱) .
تمام این خبر گذشت .

نوح علیه السلام زمین را با سخن خود از کافرین پاک کرد و گفت : پروردگارا بر روی زمین دیار البشری از کافران بر جای مگذار (۵۱۲) .

قائم عجل الله فرجه نیز زمین را با شمشیر از لوث وجود کافرین پاک می گرداند تا جایی که هیچ اثری از آنها باقی نماند - چنانکه گذشت - .

نوح علیه السلام نهصد و پنجاه سال صبر کرد ، چنانکه خداوند می فرماید : « فَلَيْتَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَ هُمْ ظَالِمُونَ » ؛ پس در میان آنان هزار سال منهای پنجاه سال به سر برد ، آنگاه طوفان آنان را فرو گرفت ، در حالی که ایشان ستمکار بودند .

قائم عجل الله فرجه نیز از اول امامتش تا کنون صبر کرده ، و نمی دانم تا کی صبر خواهد کرد .

هر که از نوح علیه السلام تخلف جست هلاک شد .

هر که از قائم عجل الله فرجه تخلف جوید نیز هلاک می شود - چنانکه در حدیث آمده - (۵۱۳) .

فَرَجَ نوح علیه السلام و اصحابش را خداوند آنقدر به تأخیر انداخت تا اینکه بیشتر معتقدین به آن حضرت از او برگشتند .

فَرَجَ قائم عجل الله فرجه را نیز خداوند آنقدر به تأخیر می اندازد که بیشتر معتقدین به آن حضرت از او برمی گردند - چنانکه در حدیثی از امام عسکری علیه السلام آمده است - (۵۱۴) .

ادریس علیه السلام به ظهور نوح علیه السلام بشارت داد؛ و به ظهور قائم عجل الله فرجه ، خداوند تعالی فرشتگان را بشارت داد و پیغمبر و امامان علیهم السلام بلکه پیغمبران گذشته ظهورش را بشارت دادند - که اگر بخواهیم آنها را ذکر کنیم کتاب طولانی می شود - .

ندهای نوح علیه السلام به شرق و غرب عالم می رسید ، و این یکی از معجزات آن حضرت بود - چنانکه در کتاب زبدة التصانیف آمده - .

قائم علیه السلام نیز هنگام ظهور ، بین رکن و مقام می ایستد و فریادی برمی آورد و می گوید : ای نقبا و سرداران من و ای خواص من ، و ای کسانی که خداوند پیش از ظهور ، آنان را بر روی زمین برای یاری من ذخیره کرده ، با خواست و رغبت به سوی من آید . پس صدای آن حضرت علیه السلام به آنها می رسد در حالی که در محرابها و بر فرشها و رختخوابهایشان باشند ، و با یک فریاد ،

همه صدای او را می شنوند و هر یک از آنها به گوشش می رسد ، و به سوی آن صدا اجابت می کنند ، و یک چشم بر هم زدن نمی گذرد که همگی آنها بین رکن و مقام قرار می گیرند .

چنانکه در حدیث مَفْضَل از امام صادق علیه السلام آمده است (۵۱۵) .

شباهت به ادریس علیه السلام

ادریس علیه السلام جدّ پدر نوح علیه السلام است که نامش اخنوخ بوده ، خداوند او را به جایگاه بلندی بالا برد؛ گفته می شود : به آسمان چهارم بالا رفت ، و گفته می شود که به آسمان ششم برده شد .

در مجمع البیان از مجاهد نقل کرده که گفت : ادریس به آسمان بالا برده شد ، همانگونه که عیسی به آسمان برده شد ، و او زنده است و نمرده .

و دیگران گفته اند : بین آسمان چهارم و پنجم قبض روح شده است .

این معنی از امام باقر علیه السلام نیز روایت شده است (۵۱۶) .

قائم علیه السلام را نیز خداوند به جایگاه والایی به آسمان برد .

ادریس علیه السلام را خداوند بر بال فرشته ای نشانید که در فضای آسمان او را به پرواز درآورد چنانکه علی بن ابراهیم قمی از پدرش از محمد بن ابی عمیر از کسی که برای او حدیث گفته بود ، نقل کرده که گفت : امام ابو عبدالله صادق علیه السلام فرمود : خداوند تبارک و تعالی بر فرشته ای از فرشتگان غضب کرد و بالهایش را بُرید ، و او را در یکی از جزیره های دریا افکند؛ پس زمانی طولانی که خدا می داند در آن دریا ماند ، و چون خداوند ادریس را به رسالت برانگیخت ، آن فرشته نزد وی آمد و گفت : ای پیغمبر خدا دعا کن خداوند از من راضی شود و بالهایم را برگرداند . ادریس فرمود : آری ، [چنین خواهم کرد] . آنگاه از پروردگار درخواست نمود ، و خداوند بالهای آن فرشته را باز گرداند و از او راضی شد ، سپس آن فرشته به ادریس گفت : آیا حاجتی داری ؟ فرمود : آری؛ دوست دارم مرا به آسمان بالا ببری تا به ملک الموت نگاه کنم چون با یاد او زندگی ندارم . پس فرشته او را برگرفت و بر بالهای خود به آسمانها برد تا به آسمان چهارم رسید که ناگهان دید ملک الموت سر خود را از روی تعجب حرکت می دهد . ادریس بر ملک الموت سلام کرد و به او گفت : چرا سرت را تکان می دهی ؟ گفت : چون خداوند به من امر فرمود که تو را بین آسمان چهارم و پنجم قبض روح کنم؛ گفتم : پروردگارا چگونه این کار را انجام دهم و حال آنکه غلظت آسمان چهارم به مقدار پانصد سال راه است و از آسمان چهارم تا آسمان سوم مقدار پانصد سال راه است و غلظت آسمان سوم نیز پانصد سال است ، و هر آسمان و مابین آن به همین ترتیب است ، این چگونه شدنی است؟! پس او را بین آسمان چهارم و آسمان پنجم قبض روح نمود . و همین است که خداوند می فرماید : « وَ رَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا » ؛ و ما او را به جایگاه بلندی رساندیم . و بدین جهت او را ادریس نامیدند که کتابهای بسیار درس می گفت (۵۱۷) .

و گفته می شود که او در بهشت زنده است ، و این قول مروی از ابن عباس است .

قائم علیه السلام را هم روح القدس بر بال خود گرفت و به آسمان ها برد . در حدیثی که در کتاب کمال الدین از حکیمه نقل شده ، در باب میلاد حضرت قائم آمده است : پس امام حسن عسکری علیه السلام فرزندش را گرفت ، در حالی که کبوترها بالای سرش پرواز می کردند ، آنگاه امام به یکی از کبوترها بانگ زد که : او را بردار و حفظ کن و هر چهل روز به ما برگردان . آن کبوتر او را برگرفت و به سوی آسمان پرواز کرد؛ بقیه کبوترها نیز پیروی کردند . آنگاه شنیدم که حضرت ابومحمد (امام عسکری علیه السلام) می فرمود : تو را به کسی می سپارم که مادر موسی فرزندش را به او سپرد . نجس گریه کرد . آن حضرت به او فرمود : آرام باش که رضاع جز از پستانهای تو بر او حرام است و به زودی به تو باز خواهد گشت ، چنانکه موسی به مادرش بازگردانده شد ، خدای عزّ و جلّ می فرماید : « فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَ لَا تَحْزَنَ » (۵۱۸) ؛ سرانجام ما او را به مادرش بازگردانیم تا دیده اش روشنی یابد ، و غمگین نشود .

حکیمه گوید : عرض کردم : این پرنده چیست ؟ فرمود : این روح القدس است که موکّل به امامان است . آنها را تسدید و توفیق می دهد و به علم تربیت می کند (۵۱۹) . . . .

ادریس علیه السلام از قومش غایب شد ، هنگامی که می خواستند او را بکشند - چنانکه در حدیثی از حضرت باقر علیه السلام آمده است - .

قائم علیه السلام نیز همین طور ، هنگامی که دشمنان می خواستند آن حضرت را بکشند ، غایب شد . چنانکه در بحث ظلم دشمنان بر آن حضرت در حرف ظاء گذشت .

غیبت ادریس علیه السلام به طول انجامید به حدّی که شیعیان و پیروان او در سختی و شدّت و فشار واقع شدند .

قائم عجلّ الله فرجه نیز غیبتش طولانی است تا جایی که شیعیانش به منتهای سختی و فشار و مشقّت واقع شوند . در بحار از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده که فرمود : پیوسته وضع شما چنین خواهد بود تا اینکه در میان فتنه و جور کسی متولد شود که مردم او را نشناسند ، آنگاه زمین به حدّی از ظلم و ستم پر شود که هیچ کس نتواند الله بگوید [و نام حقّ ببرد] سپس خداوند عزّ و جلّ مردی از من و از عترت من برانگیزد که او زمین را پر از عدل سازد ، همچنان که قبل از او آنرا پر از ظلم و ستم کرده باشند (۵۲۰) . . . .

و از امیرالمؤمنین علیه السلام مروی است که فرمود : البته زمین پر از ظلم و جور می شود ، تا جایی که کسی - جز مخفیانه - الله نگوید : سپس خداوند قومی صالح را می آورد که آن را پر از قسط و عدل نمایند ، چنانکه پر شده است از ظلم و جور .

و در حرف فاء بعضی دلایل گذشت .

وقتی غیبت ادریس علیه السلام به طول انجامید مردم بر توبه اتفاق کردند و به سوی خدا بازگشتند؛ خداوند متعال هم او را ظاهر ساخت و شدّت و بدی را از آنان دور کرد .

قائم عجل الله فرجه نیز همین طور است ، که اگر مردم بر توبه اتفاق کنند و تصمیم قطعی بر یاریش داشته باشند ، خدای تعالی او را ظاهر خواهد ساخت . - که ان شاء الله در بخش هشتم مطالبی در این باره خواهد آمد . -

هنگامی که ادريس عليه السلام ظهور کرد ، پادشاه ستمگر و مردم برای او تسلیم شدند .

قائم عجل الله فرجه نیز چنین است ، که هرگاه ظاهر شود ، پادشاهان و امرای جبار و مردم عالم به آن حضرت می‌گروند و سر فرود می‌آورند . اگر بخواهید بیش از این بر احوال ادريس اطلاع یابید به کتابهای مفصلی مانند کمال الدین و بحار و حیات القلوب مراجعه کنید . ما اگر بیش از این در این باره مطالبی ذکر کنیم از منظور اصلی باز می‌مانیم ، لذا به همین مقدار اکتفا می‌کنیم ، امید آنکه خداوند ما را با اولیای خود محشور گرداند .

شبهت به هود عليه السلام

نام هود عليه السلام عابر است ، و نوح عليه السلام ظهورش را بشارت داد .

در کتاب کمال الدین از امام صادق عليه السلام آمده که فرمود : هنگامی که وفات نوح نزدیک شد ، شیعیان و پیروان خود را فراخواند و گفت : بدانید که پس از من غیبتی خواهد بود که طاغوتها ظاهر می‌شوند ، و البته خداوند عز و جل به وسیله قیام کننده‌ای از فرزندانم که هود نامیده می‌شود بر شما گشایشی می‌رساند . او هیبت و سکینه و وقار دارد ، و در خلقت و اخلاق شبیه من است ، و خداوند هنگام ظهور او دشمنان شما را به وسیله باد هلاک می‌کند . پس پیوسته منتظر و مراقب ظهور و قیام هود بودند ، تا اینکه مدت بر آنها طولانی شد و دل بیشترشان را قساوت گرفت . سپس خداوند متعال پیغمبرش هود را فرستاد ، بعد از آنکه نومید شده بودند و بلا و گرفتاری وجودشان را پر کرده بود ، و دشمنان به وسیله باد بدون نفع هلاک شدند ، بادی که خداوند متعال آن را در قرآن چنین توصیف کرده است : « ما تَدْرُ مِنْ شَيْءٍ آتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْتَهُ كَالرَّمِيمِ » (۵۲۱) ؛ بر هیچ چیزی نگذشت مگر آنکه آن را همچون استخوان خاک شده ساخت .

آنگاه غیبت بر او واقع شد تا اینکه صالح عليه السلام ظاهر گشت (۵۲۲) .

قائم عليه السلام را نیز با تمام خصوصیات ، پدران بزرگوارش مژده داده‌اند ، و غیبت و ظهورش را بیان فرموده‌اند ، که پاره‌ای از آنها گذشت .

هود عليه السلام؛ خداوند عز و جل کافرین را به وسیله او هلاک کرد ، و باد عظیم را بر آنها فرستاد چنانکه خداوند می‌فرماید : « إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمِ ما تَدْرُ مِنْ شَيْءٍ آتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْتَهُ كَالرَّمِيمِ » (۵۲۳) ؛ که بر آنان تندبادی بی‌باران فرستادیم که بر هیچ چیزی نگذشت مگر اینکه آن را همچون استخوان خاک شده ساخت .

قائم علیه السلام نیز چنان است که خداوند متعال به وجود او جمعی از کافرین را به وسیله باد سیاهی نابود می کند . - چنانکه در روایت مفضل گذشت ، و در بحث ندهای آن حضرت نیز ان شاء الله خواهد آمد . -

شباهت به صالح علیه السلام

صالح علیه السلام از قومش غایب شد و پس از آنکه به سوی آنها بازگشت ، عده کثیری او را انکار کردند ، چنانکه در کمال الدین از امام ابو عبدالله صادق علیه السلام مروی است که فرمود : صالح علیه السلام مدتی از قومش غایب شد ، روزی که از آنان غیبت یافت ، میانسال و خوش هیكل و خوش اندام بود؛ ریش انبوه و شکم خفته ای داشت؛ گونه هایش سبک و در میان مردمان میان بالا بود . هنگامی که به قومش بازگشت او را به صورتش نشناختند ، و آنها را بر سه طایفه دید : یک طایفه منکر و کافر ، و طایفه دیگر اهل شک و تردید بودند ، و طایفه سوم یقین و ایمان داشتند . اول ، آن طایفه که اهل شک و تردید بودند را دعوت کرد ، و به آنان گفت : من صالح هستم . آنها او را تکذیب کردند ، و دشنام دادند ، و راندند ، و گفتند : خداوند از تو بیزار است؛ صالح به صورت تو نبود . سپس نزد منکرین و کافرین آمد ، و آنها را دعوت فرمود ، ولی از او نپذیرفتند و به بدترین وجهی از او رمیدند . آنگاه نزد طایفه سوم آمد و گفت : من صالح هستم . گفتند : نشانه ای بگو که بدانیم تو صالح هستی ، چون که ما تردید نداریم که خداوند تعالی آفریدگار است؛ هر کس را به هر شکل که بخواهد درمی آورد ، ما در میان خودمان نشانه های قائم را به یکدیگر اطلاع داده و بررسی کرده ایم تا اینکه هر گاه بیاید برای ما معلوم باشد و صحت آن به وسیله یک خبر آسمانی بر ما محقق گردد .

صالح علیه السلام فرمود : من همان صالح هستم که شتر را برای شما برآوردم .

گفتند : راست می گویی؛ همین مطلب را ما با هم بررسی می کردیم؛ نشانه های آن چیست : فرمود : یک روز او آب می آشامید و روز دیگر شما . گفتند : ما به خداوند و آنچه تو از جانب او آورده ای ایمان داریم . اینجا است که خداوند تبارک و تعالی می فرماید : « انَّ صَالِحًا مَّرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ » (۵۲۴) ؛ همانا صالح از سوی پروردگارش فرستاده شده است .

و اهل یقین و ایمان گفتند : « اِنَّا بِمَا ارْسَلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ » (۵۲۵) ؛ ما به آنچه او فرستاده شده ایمان داریم .

و کسانی که تکبر کردند - که شک کنندگان باشند - گفتند : « اِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ » (۵۲۶) ؛ ما به آنچه شما ایمان آورده اید کفر ورزیده ایم .

راوی گوید : آیا آن زمان؛ میان آنها عالمی هم بود ، که به صالح آگاه باشد ؟ فرمود : خداوند عادلتر از آن است که زمین را بدون عالمی بگذارد که مردم را به سوی خداوند رهبری کند ، آن مردم تنها هفت روز پس از خروج صالح از میان آنها ، در حال حیرت که امامی را نمی شناختند به سر بردند ، که در همان حال هم دین خدای عز و جل را در اختیار داشتند ، و با هم متحد بودند ، و چون صالح علیه السلام ظاهر شد ، پیرامونش جمع شدند ، و همانا مثل قائم علیه السلام نیز مثل صالح است (۵۲۷) .

آری؛ قائم علیه السلام هم مانند صالح علیه السلام خواهد بود. آنچه بر صالح جاری شده بی کم و کاست بر او جاری می شود. با آنکه در سن پیری و پس از عمری طولانی ظهور می کند، به صورت جوانی کمتر از چهل سال است.

مردم نیز بر سه دسته خواهند بود: اهل یقین؛ شک؛ و انکار. اهل شک و انکار را دعوت می کند، و چون منکر شوند و نفی کنند آنها را می کشد، و اهل یقین از او نشانه می خواهند، که به آنها ارائه می دهد، پس با او بیعت می کنند. و در تمام اینها روایاتی هست که بعضی از آنها را پیشتر آوردیم و بعضی دیگر را بعداً خواهیم آورد - ان شاء الله تعالی - .

شبهت به ابراهیم علیه السلام

ابراهیم علیه السلام دوران حمل و ولادتش مخفیانه بود.

قائم علیه السلام نیز حمل و ولادتش مخفی بود.

ابراهیم علیه السلام در روز به قدری رشد می کرد که دیگران در یک هفته رشد می کنند، و در یک هفته آنقدر رشد داشت که دیگران در یک ماه رشد می نمایند، و در یک ماه به مقداری که دیگران در یک سال رشد دارند، - چنانکه از امام صادق علیه السلام روایت شده است - (۵۲۸).

قائم علیه السلام نیز چنین بود، چنانکه در خبر حکیمه رضی الله عنها آمده که گفت: پس از گذشت چهل روز به خانه حضرت ابومحمد (امام عسکری علیه السلام) وارد شدم که ناگاه مولایم صاحب الزمان را دیدم که در خانه راه می رود، از او زیباروی تر و فصیح تر ندیدم، حضرت ابومحمد علیه السلام به من فرمود: این است مولود گرامی نزد خداوند عز و جل. عرض کردم: ای آقای من چهل روزه است و من این وضع را در او می بینم! فرمود: ای عمه من، مگر ندانستی که ما گروه اوصیا در یک روز به مقدار یک هفته دیگران و در یک هفته به مقدار یک ماه دیگران و در یک ماه به مقدار یک سال دیگران رشد می کنیم (۵۲۹) . . . .

ابراهیم علیه السلام از مردم عزلت گزید. خداوند عز و جل به نقل از او فرموده: «وَاعْتَزَلْكُمْ وَ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ» (۵۳۰)؛ و از شما و آنچه غیر خداوند می پرستید کناره می گیرم.

قائم علیه السلام نیز از مردم اعتزال جسته که در حرف عین گذشت.

ابراهیم علیه السلام دو غیبت داشته است.

قائم عجل الله فرجه نیز دو غیبت داشته است.

ابراهیم علیه السلام هنگامی که در آتش افکنده شد، جبرئیل برایش جامه ای از بهشت آورد.

قائم عجل الله فرجه نیز همان جامه را هنگامی که قیام کند خواهد پوشید. در کتاب کمال الدین از مفضل از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: آیا می دانی جامه یوسف چه بود؟ گفتم: نه. فرمود: وقتی برای ابراهیم علیه السلام آتش افروختند، جبرئیل علیه السلام یکی از جامه های بهشتی را آورد و بر او پوشانید، پس با آن جامه گرمی و سردی به او اثر نمی کرد، و چون هنگام وفاتش رسید، آن را در بازو بندی قرار داد و بر اسحاق آویخت، و اسحاق هم بعداً آن را بر یعقوب آویخت، و هنگامی که یوسف متولد شد یعقوب آن را بر او آویخت، و این در بازوی او بود تا بر او گذشت آنچه گذشت، و هنگامی که یوسف علیه السلام آن پیراهن را از بازو بند بیرون ساخت، یعقوب بوی آن را شنید، و همین است که خداوند به حکایت از او فرموده: «إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنُ تُفَنِّدُونُ» (۵۳۱)؛ همانا من بوی یوسف را می شنوم اگر مرا به کم عقلی نسبت ندهید.

این همان پیراهنی است که از بهشت نازل شده بود.

عرض کردم: فدایت شوم، پس این پیراهن به که می رسد؟ فرمود: به اهل آن و پیراهن همراه قائم ماست هنگامی که خروج نماید. سپس فرمود: هر پیغمبری که علمی یا چیزی را وارث بود، به محمد صلی الله علیه وآله وسلم رسیده است (۵۳۲).

می گویم: این خبر با حدیثی که فاضل علامه مجلسی در بحار از نعمانی نقل کرده منافاتی ندارد. حدیث چنین است: به سند خود، از یعقوب بن شعیب، از حضرت امام صادق علیه السلام که فرمود: آیا جامه قائم عجل الله فرجه را که در آن بپاخیزد به تو نشان دهم؟ عرض کردم: آری. پس آن حضرت جعبه ای را خواست، و آن را گشود، و از آن پیراهن کرباسی بیرون آورد، و آن را باز کرد. دیدم آستین چپش خون آلود است. سپس فرمود: این همان پیراهن رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم است روزی که داندانهای جلویض ضربت دید آن را پوشیده بود، و حضرت قائم علیه السلام همین پیراهن را بر تن دارد، و قیام می کند. من آن خون را بوسیدم و بر صورت نهادم. سپس آن حضرت آن را تا کرد و برداشت (۵۳۳).

زیرا که احتمال دارد هر یک از این دو پیراهن را در بعضی اوقات بپوشد، و محتمل است که پیراهن ابراهیم علیه السلام را با خود داشته، و بر بازویش بسته باشد یا مانند آن، زیرا که در حدیث اول صراحت ندارد که آن حضرت آن را پوشیده باشد، و الله العالم.

ابراهیم علیه السلام: خانه کعبه را بنا کرد و حجر الاسود را در جایش نصب فرمود. خداوند عز و جل می فرماید: «وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ» (۵۳۴)؛ و [به یاد آور] هنگامی که ابراهیم و نیز اسماعیل پایه های خانه [کعبه] را بالا بردند که پروردگارا از ما بپذیر که همانا تو شنوای دانا هستی.

و در برهان و غیر آن، از عقبه بن بشیر، از یکی از دو امام (باقر و صادق علیهما السلام) روایت است که فرمود: خداوند عز و جل به ابراهیم دستور داد که خانه کعبه را بسازد و پایه های آن را بنا نماید، و به مردم محل عبادت و مناسکشان را ارائه دهد، پس ابراهیم و اسماعیل خانه کعبه را هر روز به مقدار یک ساق می ساختند تا به جایگاه حجر الاسود رسیدند. حضرت باقر علیه السلام فرمود: پس در اینجا کوه ابوقبیس او را ندا کرد که تو نزد من امانتی داری. آنگاه حجر الاسود را به ابراهیم داد و آن حضرت آن را در جای خودش نصب کرد (۵۳۵).

قائم علیه السلام نیز مانند آن را دارد. در بحار از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام مروی است که فرمود: هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد، مسجد الحرام را منهدم می کند تا به اساس آن برساند و مقام ابراهیم را به جایی که در آن بوده باز می گرداند (۵۳۶)

و در خرائج ، از ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولویه مروی است که گفت : در سال سیصد و سی و هفت به قصد تشرّف به حج به بغداد رسیدم . آن سال بنا بود قرامطه حجر الاسود را به جایگاهش بازگردانند ، و بیشترین کوشش من برای آن بود که به کسی که حجرالاسود را در جای خودش نصب می کند دست یابم ، زیرا که در کتابها خوانده بودم که آن را جز حجّت زمان کسی نمی تواند به جای خود نصب نماید - چنانکه در زمان حجاج ، امام زین العابدین علیه السلام آن را در جای خود قرار داد - ولی به بیماری شدیدی دچار شدم که از آن بر خود ترسیدم ، و با آن حال نتوانستم به سفر خود ادامه دهم ، و می دانستم که ابن هشام به مکه سفر می کند ، لذا نامه ای نوشتم و آن را مهر کرده به او سپردم . در آن نامه از مدت عمرم پرسیده بودم که آیا مرگ من در این بیماری است یا نه ؟ و به ابن هشام گفتم : سعی من بر این است که این نامه به دست کسی که حجرالاسود را به جای خودش نصب می کند برسد؛ من تو را برای اینکار فرا خواندم .

ابن هشام گوید : وقتی به مکه رسیدم و موقع جایگذاری حجرالاسود فرا رسید ، به خدام حرم پولی دادم که در آن وقت معین بگذارند جایی باشم که ببینم نصب کننده آن کیست ، و آنها را با خود همراه کردم تا ازدحام جمعیت را از من دور سازند ، دیدم هر کس خواست حجر را در جایش نصب کند نمی توانست و حجرالاسود قرار نمی یافت و می افتاد .

پس جوانی گندمگون و خوش صورت آمد؛ آن را گرفت و در جایش قرار داد ، آن چنان بند شد که انگار اصلاً از آنجا کنده نشده بود ، فریادهای مردم به خاطر آن بلند شد ، و آن جوان رفت که از درب خارج شود من از جای خود برخاستم به دنبالش رفتم ، مردم را از راست و چپ کنار می زدم که خیال کردند دیوانه ام . مردم برای او راه می گشودند و من چشم از او نمی گرفتم تا از مردم جدا شد ، من به سرعت می رفتم و او با تائی و آرامش می رفت ، و چون به جایی رسید که غیر از من کسی او را نمی دید ، به سمت من برگشت ، و فرمود : آنچه با خود داری پیش آور . من نامه را تقدیم کردم ، بدون اینکه به آن نگاهی کند فرمود : به او بگو که از این بیماری ترسی بر تو نیست و مرگی که ناچار از آن است پس از سی سال می رسد . اشک در چشمم حلقه زد ، و نمی توانستم از جا حرکت کنم ، مرا به حال خود گذاشت و رفت .

ابوالقاسم می گوید : این جریان را ابن هشام برایم گفت .

راوی می افزاید : پس از سی سال از آن ماجرا ابوالقاسم بیمار شد ، پس به امور خود رسیدگی کرد ، وصیتنامه اش را نوشت ، و جدّیت عجیبی در این کار داشت . به او گفتند : این ترس چیست ؟ امیدواریم خداوند به سلامت تو منت بگذارد ؟ جواب داد : این همان سالی است که ترسانیده شدم . و در همان بیماری درگذشت . خداوند رحمتش کند (۵۳۷) .

ابراهیم علیه السلام را خداوند از آتش نجات داد . خدای عزّ و جل در کتاب خود می فرماید : « قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَ سَلَامًا عَلٰى اِبْرَاهِيمَ » (۵۳۸) ؛ ای آتش بر ابراهیم سرد و سلامت باش .

قائم علیه السلام نیز به همین ترتیب خواهد شد . چنانکه در بعضی از کتابها از محمد بن زید کوفی از امام صادق علیه السلام منقول است که فرمود : هنگامی که قائم علیه السلام خروج می کند ، شخصی ، از اصفهان نزد آن حضرت می آید ، و معجزه حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام را تقاضا می کند؛ پس آن جناب دستور می دهد که آتش عظیمی برافروزند و این آیه را می خواند : « فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ » (۵۳۹) ؛ پس منزّه است خداوندی که مالکیت و زمام همه چیز در دست اوست؛ و به سوی او بازگردانده می شوید .

سپس داخل آتش می شود و آنگاه به سلامت از آن بیرون می آید. آن مرد ملعون این معجزه را انکار می کند و می گوید: این سحر است. پس آن حضرت به آتش دستور می دهد مرد را می گیرد و می سوزاند. و می فرماید: این جزای کسی است که صاحب الزمان و حجّت الرحمن را انکار نماید.

ابراهیم علیه السلام مردم را به سوی خداوند فرا خواند. خداوند فرماید: «وَ اذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ» (۵۴۰)؛ و در مردم به حج اعلام و دعوت عمومی کن.

و در برهان از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام است که فرمود: ابراهیم در میان مردم به حج بانگ زد و گفت: ای مردم؛ من ابراهیم خلیل الله هستم؛ خداوند شما را امر فرمود که حج این خانه را بجای آورید، پس شما حج را انجام دهید. و هر کس به حج می رود - تا روز قیامت - ابراهیم را اجابت کرده است (۵۴۱).

قائم علیه السلام نیز مردم را به سوی خدا دعوت می کند، چنانکه قبلاً مطالبی در حرف دال گذشت و مطالب دیگری نیز ان شاء الله خواهد آمد.

شباهت به اسماعیل علیه السلام

خداوند به ولادت اسماعیل علیه السلام بشارت داد، چنانکه فرمود: «فَبَشِّرْناهُ بِغَلامٍ حَلِيمٍ» (۵۴۲)؛ پس او را به پسر بردباری مژده دادیم.

خداوند به ولادت و قیام قائم علیه السلام نیز بشارت داده است، چنانکه در بخش سوم گذشت. و همچنین پیغمبر و ائمه معصومین علیهم السلام بشارت داده اند، و نیز بر این معنی دلالت می کند آنچه در کتابهای تبصره الولی و بحار از اسماعیل بن علی نوبختی رحمه الله آمده که گفت: روزی در مرض فوت امام حسن عسکری علیه السلام در خدمتش بودم؛ آن حضرت به خادم خود عقید، - غلام سیاه چهره ای که اهل نوبه و پیش از آن هم خدمتگزار امام علی النقی علیه السلام و امام حسن عسکری را بزرگ کرده بود - فرمود: ای عقید، قدری آب مصطکی برای من بجوشان. عقید اطاعت کرد و پس از فراهم شدن آب مصطکی، صیقل مادر امام زمان عجل الله فرجه آن را به خدمت آن حضرت آورد.

حضرت ظرف را گرفت و خواست بیاشامد، ولی دست مبارکش لرزید و به دندان نازنینش خورد. آنگاه آن را زمین نهاد، و به عقید فرمود: داخل اتاق شو، خواهی دید کودکی در سجده است، او را نزد من بیاور.

ابوسهل [نوبختی] گوید: عقید گفت: هنگامی که برای آوردن آن کودک به اندرون اتاق رفتم، دیدم کودکی در حال سجده است و انگشت سبابه خود را به سوی آسمان گرفته است. من سلام کردم. او نمازش را کوتاه کرد. عرض کردم: آقا شما را می طلبد که به خدمتش درآیی، در این موقع مادرش صیقل آمد دستش را گرفت و او را نزد پدرش آورد.

ابوسهل گوید: موقعی که خدمت آن حضرت رسید، سلام کرد، دیدم رنگش بسان در سفید، موهای سرش کوتاه و میان دندانهایش گشاده بود، چون چشم امام حسن عسکری علیه السلام بر او افتاد گریه کرد و گفت: ای آقای خاندانم، این آب را به من بده که به سوی پروردگارم می‌روم. آقا زاده اطاعت کرد و ظرف آب مصطکی را برداشت و به دهان پدرش نزدیک برد تا آن را نوشید. سپس امام عسکری علیه السلام فرمود: مرا برای نماز آماده سازید، آن کودک حوله‌ای در دامن امام گسترده، پس آن کودک پدر را وضو داد و آن حضرت سر و دو پایش را مسح کشید، آنگاه فرمود: ای فرزند به تو مژده می‌دهم که صاحب الزمان و حجت خدا در روی زمین تویی، تو فرزند و جانشین منی، از من متولد شده‌ای و تو (م - ح - م - د) فرزند حسن فرزند علی فرزند محمد فرزند علی فرزند موسی فرزند جعفر فرزند محمد فرزند علی فرزند حسین فرزند علی بن ابی‌طالب علیهم السلام می‌باشی از نسل پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و خاتم ائمه طاهرین هستی، و پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم به تو بشارت داده و نام و کنیه تو را گفته، این مطلب را پدرم از پدران طاهرین تو به من خبر داده است، درود خداوند بر اهل البیت باد، پروردگاران ستوده با عظمت است. این سخن را فرمود و همان موقع امام حسن بن علی عسکری علیهما السلام بدرود حیات گفت. صلوات الله علیهم اجمعین (۵۴۳).

مؤلف گوید: وفات آن حضرت که بر اثر مسموم شدن صورت گرفت هشتم ربیع الاول سال دویست و شصت واقع شد و عمر شریفش بیست و هشت سال بود، صلوات الله علیه.

اسماعیل علیه السلام چشمه زمزم از زمین برایش جوشید.

قائم علیه السلام، نیز آب از سنگ سخت برایش خواهد جوشید - چنانکه در بحث شباهت آن حضرت به موسی علیه السلام خواهد آمد - و چندین بار نیز آب از زمین برای آن بزرگوار جوشیده است. چنانکه در بحار از کتاب تنبیه الخاطر از اجل علی بن ابراهیم عریضی علوی حسینی از علی بن علی فرزند نما منقول است که گفت: حسن بن علی فرزند حمزه اقساسی در خانه شریف علی بن جعفر فرزند علی مدائنی علوی برای ما تعریف کرد که: پیرمردی رختشوی در کوفه بود که به زهد و پارسایی و عبادت و عزلت موصوف بود، و پیوسته در پی آثار و اخبار نیکان می‌رفت.

در یکی از روزها که من در مجلس پدرم بودم دیدم این پیرمرد برای پدرم سخن می‌گوید و پدرم خوب گوش می‌دهد.

پیرمرد می‌گفت: شبی در مسجد جعفری - که مسجدی قدیمی و در بیرون کوفه است - بودم، شب به نیمه رسیده بود و من در آنجا برای عبادت خلوت داشتم که ناگاه سه نفر داخل مسجد شدند، و چون به وسط حیاط مسجد رسیدند یکی از آنها به زمین نشست، سپس دست خود را به چپ و راست روی زمین کشید که آبی جوشید و از آنجا بیرون زد.

آنگاه وضو گرفت و به آن دو نفر هم اشاره کرد آنها نیز وضو گرفتند، سپس جلو ایستاد و آن دو نفر به او اقتدا کردند من هم رفتم به او اقتدا کردم و نماز خواندم.

پس از آنکه نماز را سلام داد و آن را بجای آورد، وضع او مرا میبهوت کرد و آب بیرون آوردنش را بزرگ شمردم، از یکی از آن دو نفر که سمت راست من بود پرسیدم: این کیست؟ به من گفت: این صاحب الامر فرزند امام حسن عسکری علیه السلام است، پیش رفتم و دستهای مبارک حضرت را بوسیدم و عرضه داشتم: یابن رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم، درباره شریف عمر فرزند حمزه چه می‌فرمایی آیا او بر حق است؟ فرمود: خیر، ولی بسا که هدایت شود و پیش از مرگ مرا می‌بیند.

راوی می گوید: این حدیث جالب را نگاشتیم، و مدتی از این قضیه گذشت تا اینکه شریف عمر فرزند حمزه وفات یافت و شنیده نشد که او امام زمان علیه السلام را دیده باشد. روزی با آن پیرمرد زاهد در جایی ملاقات نمودم و جریانی که گفته بود به یادش انداختم و از او - به طور ایراد - پرسیدم: مگر شما نگفتید شریف قبل از مرگش حضرت صاحب الامر را - که به او اشاره نمودی - خواهد دید؟ پیرمرد گفت: از کجا دانستی که او آن حضرت را ندیده است؟ بعد از آن روزی شریف ابوالمنقب پسر شریف عمر فرزند حمزه را دیدم، و درباره پدرش با او گفتگو کردم.

شریف ابوالمنقب گفت: در یکی از شبهایی که پدرم در بستر مرگ قرار داشت نزد او بودم، آخر شب نیروی بدنی پدرم تحلیل رفته و صدایش ضعیف شده و درها به روی ما بسته بود، ناگهان مردی بر ما وارد شد که هیبت او ما را گرفت، و آمدنش را با وجود بسته بودن درها مهم تلقی کردیم، ولی توجهی نداشتیم که از وی سؤال کنیم. آن مرد کنار پدرم نشست، و مدتی آهسته با وی گفتگو کرد و پدرم می گریست. سپس برخاست و رفت، و چون از دیدگان ما غایب شد، پدرم به سختی تکان خورد و گفت: مرا بنشانید، ما هم او را نشانیدیم چشمهای خود را باز کرد و گفت: این شخص که نزد من بود کجاست؟ گفتیم: از همانجا که آمده بود بازگشت. گفت: دنبالش بروید. رفتیم ولی او را دیگر نیافتیم، درها بسته بود. نزد پدر بازگشتیم و جریان را به او گفتیم، سپس از او پرسیدیم: این شخص که بود؟ گفت: این صاحب الامر علیه السلام بود، پس از آن سختی بیماریش عود کرد و بیهوش شد (۵۴۴).

می گویم: در حرف ظاء مناسب این معنی گذشت، مراجعه شود.

اسماعیل علیه السلام گوسفند چرانی می کرد.

قائم علیه السلام نیز این برنامه را خواهد داشت، در حدیث مفضل از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: و قسم به خدا ای مفضل گویا می نگرم او را که داخل مکه شده و جامه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را پوشیده، و عمامه زردی به سر نهاده، و نعلین وصله شده پیغمبر را به پا کرده، و عصای آن حضرت را به دست گرفته، چند بز لاغر را می راند و با این وضع می رود تا به خانه کعبه می رسد، در آن هنگام کسی نیست که او را بشناسد او در سن جوانی آشکار می گردد (۵۴۵).

اسماعیل علیه السلام تسلیم امر خدای عز و جل بود، او گفت: «یا أَبَتِ أَفْعَلُ مَا تَوَمَّرُ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ» (۵۴۶)
: ای پدر آنچه امر می شوی انجام ده ای شاء الله مرا از صابرین خواهی یافت.

قائم علیه السلام نیز تسلیم امر الهی است.

شبهت به اسحاق علیه السلام

اسحاق علیه السلام؛ خداوند تعالی - پس از آنکه ساره از بچه دار شدن مأیوس شده بود - ولادت او را بشارت داد، خدای عز و جل چنین فرموده: «وَأَمْرَاتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ، قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ» (۵۴۷)؛ زنش در حالی که ایستاده بود [از خوشحالی] بخندید پس او را به اسحاق و بعد از او به یعقوب

بشارت دادیم (سارا) گفت : آیا می شود من بزایم در حالی که من پیرزنی هستم و این شوهرم پیرمردی است! همانا این چیز شگفتی است .

قائم علیه السلام نیز بعد از آنکه مردم از ولادت او مأیوس شدند ، ولادتش بشارت داده شد . چنانکه در خرایج از عیسی بن صبیح (یا مسیح) روایت شده که گفت : امام حسن عسکری علیه السلام با ما وارد زندان شد ، من در حق او معرفت داشتم ، به من فرمود : تو شصت و پنج سال و یک ماه و دو روز عمر داری .

کتاب دعایی همراه من بود که در آن تاریخ ولادتم نوشته شده بود ، وقتی به آن نگریستم دیدم همان طور است که آن حضرت فرمود ، سپس فرمود : آیا اولاد داری ؟ عرض کردم : نه ، دست به دعا برداشت که : خدایا فرزندی به او روزی کن تا بازوی او باشد که فرزند چه خوب بازویی است ، سپس به این بیت از شعر متمثل شد و گفت :

مَنْ كَانَ ذَا عَضُدٍ يُدْرِكُ ظِلَامَتَهُ

إِنَّ الدَّلِيلَ الَّذِي لَيْسَتْ لَهُ عَضُدٌ

هر که بازویی داشته باشد حقوق پایمال شده خود را به دست می آورد ، ذلیل آن است که بازویی نداشته باشد .

به آن حضرت عرض کردم : آیا شما فرزند داری ؟

فرمود : آری به خدا سوگند؛ برای من فرزندی خواهد بود که زمین را از قسط و عدل پر می کند ، اما الآن فرزندی ندارم؛ سپس باز (به این اشعار) متمثل شده فرمود :

لَعَلَّكَ يَوْمًا أَنْ تُرَانِيَ كَأَنَّمَا

بَنِيَّ حَوَالِيَ الْأَسْوَدِ اللَّوَابِدِ

فَإِنَّ تَمِيمًا قَبْلَ أَنْ يَلِدَ الْحَصَى

أَقَامَ زَمَانًا وَهُوَ فِي النَّاسِ وَاحِدٌ (۵۴۸)

شاید که روزی فرا رسد تو ببینی که فرزندانم همچون شیرانی پیرامونم هستند .

پس به راستی که تمیم پیش از آنکه فرزندان زیادی را به دنیا آورد روزگاری دراز در میان مردم تنها بود .

شباهت به لوط علیه السلام

لوط علیه السلام ، فرشتگان برای یاریش نازل شدند .

« قَالُوا يَا لُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْكَ » (۵۴۹) ؛ گفتند : ای لوط همانا ما فرستادگان پروردگارت هستیم هرگز آنان به تو نمی‌رسند [که آزارت دهند] .

قائم علیه السلام نیز : فرشتگان برای یاریش فرود خواهند آمد ، چنانکه مطالبی در این زمینه گذشت . و در خیر کنیز حضرت ابومحمد (امام عسکری علیه السلام) آمده که : وقتی سید - یعنی حضرت حجت علیه السلام - متولد شد نور درخشنده‌ای دید که از آن حضرت آشکار شد و تا افق آسمان رفت ، و پرندگان سفیدی را دید که از آسمان فرود می‌آیند و بالهای خود را بر سر و صورت و بدنش می‌کشند ، سپس پرواز می‌کنند ، وقتی به حضرت ابومحمد (امام عسکری علیه السلام) این مطلب را گفتم خندید و فرمود : اینها فرشتگانی هستند ، فرود آمده‌اند تا به این مولود تبرک جویند ، و اینها یاران او خواهند بود هنگامی که خروج می‌کند (۵۵۰) .

در بحث قوت مؤمنین نیز مطالب مناسبی گذشت .

و نیز از شباهتهای حضرت قائم علیه السلام به لوط این است که لوط علیه السلام از بلاد فاسقین بیرون رفت ، حضرت قائم علیه السلام نیز از بلاد فاسقین بیرون رفته است .

شباهت به یعقوب علیه السلام

یعقوب علیه السلام ، خداوند - پس از مدتی طولانی - پراکندگی او را جمع فرمود و فراهم آورد .

قائم علیه السلام نیز ، خداوند پریشانی و پراکندگی او را پس از مدتی درازتر جمع خواهد ساخت .

یعقوب علیه السلام برای یوسف آنقدر گریست تا اینکه چشمانش از اندوه سفید شد در حالی که خشم خود را فرو می‌برد (۵۵۱) .

قائم علیه السلام برای جدش حسین علیه السلام گریسته [و می‌گرید] ، و در زیارت ناحیه فرموده است : « وَ لَا بَكِينَ عَلَيكَ بَدَلِ الدُّمُوعِ دَمًا » ؛ به جای اشک بر تو خون می‌گیریم (۵۵۲) .

یعقوب علیه السلام منتظر فرج بود و می‌گفت : « لَا تَيَّأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ » (۵۵۳) ؛ از رحمت خداوند ناامید نشوید که همانا کسی جز گروه کافران از رحمت خداوند مأیوس نشود .

قائم علیه السلام نیز منتظر فرج است ، چنانکه روایات شاهد بر این معنی است .

شباهت به یوسف علیه السلام

یوسف علیه السلام زیباترین اهل زمان خود بود .

قائم علیه السلام نیز زیباترین اهل زمان خود می باشد ، چنانکه در بحث جمال آن حضرت گذشت .

یوسف علیه السلام مدتی طولانی غایب شد تا اینکه برادران بر او داخل شدند پس آنان را شناخت در حالی که آنها او را نشناختند (۵۵۴) .

قائم علیه السلام نیز از خلق غایب شده ، در عین حالی که در میان آنها راه می رود و آنان را می شناسد ولی آنها او را نمی شناسند ، که در بحث غیبت آن حضرت در حرف غین گذشت .

یوسف علیه السلام : خداوند امرش را یک شبه اصلاح فرمود ، که پادشاه مصر آن خواب را دید .

قائم علیه السلام نیز خداوند متعال امرش را در یک شب اصلاح می فرماید ، پس در آن یک شب یاران آن حضرت را از بلاد دور جمع می کند .

شیخ صدوق در کمال الدین از حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود : در صاحب این امر شباهتی از یوسف علیه السلام هست و آن اینکه خداوند عز و جل در یک شب امر او را اصلاح می فرماید (۵۵۵) .

و از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مروی است که فرمود : مهدی از ما اهل بیت است خداوند امر او را در یک شب اصلاح می کند (۵۵۶) .

یوسف علیه السلام دچار زندان شد ، وی گفت : « رَبِّ السِّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونِي إِلَيْهِ » (۵۵۷) ؛ پروردگارا زندان برایم خوشتر از چیزی است که اینان مرا به آن فرا می خوانند .

قائم علیه السلام نیز ، در حدیثی که از حضرت امام باقر علیه السلام آوردیم چنین آمده که فرمود : در صاحب این امر سنتی از موسی و سنتی از عیسی و سنتی از یوسف و سنتی از محمد صلی الله علیه وآله وسلم هست - تا آنجا که فرمود - : و اما سنت از یوسف ، زندان و غیبت است (۵۵۸) .

می گویم : ای دوست پیرو خاندان عصمت ، از این بیان عبرت بگیر و در عظمت مصیبت و محنت مولایت اندیشه کن که دنیا با همه فراخی و زمین با همه پهناوریش برای او زندان شده ، به طوری که از ستم معاندین و مخالفتشان ایمن نیست ، از درگاه خداوند متعال می خواهیم که فرجش را تعجیل و خروجش را سهل و آسان گرداند .

یوسف علیه السلام چند سالی در زندان ماند .

قائم علیه السلام ، ای کاش می دانستم که چقدر در این زندان غیبت به سر خواهد برد و کی بیرون خواهد آمد!

یوسف علیه السلام از خاصّ و عامّ غایب شد ، و از برادرانش مخفی ماند ، و امر او بر پدرش یعقوب مشکل شد با اینکه مسافت میان او؛ خاندان و شیعیانش نزدیک بود - چنانکه در حدیث آمده - .

قائم علیه السلام نیز - چنانکه در حدیث دیگری آمده - همین طور است . در کمال الدین از حضرت امام باقر علیه السلام در بیان شباهت حضرت قائم علیه السلام به جمعی از پیغمبران چنین است :

و اما شباهت او به یوسف بن یعقوب علیهما السلام : غیبت از خاصّ و عامّ و مخفی بودن از برادران و پوشیده شدن امر او از پدرش یعقوب پیغمبر علیه السلام با وجود نزدیک بودن مسافت بین آن حضرت با پدر و خاندان و پیروانش (۵۵۹) . . . .

می گویم : اخباری که دلالت می کند بر اینکه آن حضرت عجل الله فرجه با ما است و بر احوال ما آگاه می باشد ، بسیار است که شاید بعضی از آنها را در این کتاب بیاوریم ان شاء الله تعالی .

شباهت به خضر علیه السلام

خضر علیه السلام : خداوند عمرش را طولانی نموده ، و این موضوع نزد شیعه و سنی مسلم است و روایات بسیاری بر آن دلالت دارد ، از جمله :

در بحار به نقل از مناقب از داوود رقی روایت شده که گفت : دو تن از برادرانم به قصد زیارت مسافرت کردند ، یکی از آن دو از شدت تشنگی بی تاب شد به طوری که از الاغ خود به زمین افتاد ، و دیگری نیز دچار زحمت گردید ، ولی از جای برخاست و نماز خواند و به درگاه خدا و پیغمبر و امیرالمؤمنین و امامان علیهم السلام استغاثه کرد و یک یک آنها را نام برد تا به نام جعفر بن محمد علیه السلام رسید ، و شروع کرد التماس کردن و صدا زدن آن حضرت ، که ناگاه مردی را دید به بالینش ایستاده و می گوید : جریان تو چیست ؟ ماجرای خود را برایش بازگو کرد . آن مرد قطعه چوبی به او داد و گفت : این را بین دو لب او (دوست از حال رفته) بگذار . همین کار را کرد ناگهان دید او چشمش را گشود و برخاست نشست و اصلاً تشنگی احساس نمی کند ، رفتند تا قبر مطهر را زیارت کردند .

و چون به سوی کوفه مراجعت کردند ، آن کسی که دعا کرده بود به مدینه سفر کرد و بر امام صادق علیه السلام وارد شد ، آن حضرت فرمود : بنشین ، حال برادرت چگونه است ؟ آن چوب کجاست ؟ عرض کرد : ای آقای من وقتی برادرم به آن حال افتاد خیلی غمناک شدم و هنگامی که خداوند روح او را بازگرداند از خوشحالی چوب را فراموش کردم . حضرت صادق علیه السلام فرمود : ساعتی که تو در غم برادرت فرو رفتی برادرم خضر نزد من آمد ، به دست او برای تو قطعه چوبی از درخت طوبی فرستادم . سپس آن

حضرت به خادم خود رو کرد و گفت: برو آن عطردان را بیاور، خادم رفت و آن را آورد، حضرت آن را گشود و همان قطعه چوب را بیرون آورد، و به آن شخص نشان داد تا آن را شناخت، سپس دوباره آن را به جای خود بازگرداند (۵۶۰).

قائم علیه السلام نیز، خداوند عمرش را طولانی قرار داده، بلکه از بعضی روایات استفاده می‌شود که حکمت اینکه عمر خضر طولانی شده این است که دلیلی بر طول عمر قائم علیه السلام باشد. شیخ صدوق قدس سره در کتاب کمال الدین در حدیثی طولانی که در باب هشتم ان شاء الله تعالی خواهیم آورد، از حضرت امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: و اما بنده صالح خضر علیه السلام را خداوند عمر طولانی عنایت فرمود نه به خاطر نبوتی که برایش تقدیر کرده باشد یا کتابی که بر او نازل فرماید و نه آیینی که شرایع دیگر را نسخ نماید، و نه برای امامتی که بندگان خود را به اقتدای به او ملزم سازد و نه اطاعتی که بر او فرض فرماید، بلکه چون در علم خداوند تبارک و تعالی گذشته بود که عمر قائم علیه السلام در دوران غیبت طولانی خواهد شد تا آنجا که بندگان او باور نکنند و آن عمر طولانی را انکار نمایند، خداوند عمر بنده صالح (خضر) را بدون سبب طولانی ساخت مگر به علت استدلال به وسیله آن بر عمر قائم علیه السلام و تا اینکه دلیل و برهان معاندین را قطع نماید که مردم را بر خداوند حجتی نباشد (۵۶۱).

و نیز در کتاب کمال الدین از امام رضا علیه السلام روایت شده که فرمود: خضر علیه السلام از آب حیات آشامیده پس او زنده است و نمی‌میرد تا در صور دمیده شود و البته او نزد ما می‌آید و بر ما سلام می‌کند، صدایش شنیده می‌شود ولی خودش دیده نمی‌گردد، و او هر جا که نامش به میان آید حاضر می‌شود، پس هر که از شما او را یاد کرد بر او سلام کند، او هر سال در مراسم حج حاضر است، تمام مناسک را انجام می‌دهد و در عرفه وقوف دارد، پس بر دعای مؤمنین آمین می‌گوید، و خداوند وحشت قائم ما را در هنگام غیبتش به وسیله او به انس مبدل می‌سازد، و تنهائیش را به او برطرف می‌نماید (۵۶۲).

نام خضر علیه السلام بلیا است و بعضی اسمهای دیگری گفته‌اند، علت اینکه خضر نامیده شده - چنانکه از شیخ صدوق آمده - این است که بر چوب خشکی نمی‌نشست مگر اینکه سبز می‌شد، و نیز گفته شده که هرگاه نماز بگزارد اطرافش سبز می‌شود (۵۶۳)، و گفته‌اند برای اینکه او در سرزمین سفیدی بود که به یکباره تکان خورد و از پی او سبز شد.

و در تلفظ خضر سه لهجه هست: ۱ - فتح خاء و سکون ضاد (خَضْرُ) ۲ - کسر خاء و سکون ضاد (خِضْرُ) ۳ - فتح خاء و کسر ضاد (خَضِرُ).

در نجم الثاقب روایت کرده که حضرت قائم علیه السلام به هر سرزمینی که بگذرد، سبز و پرگیاه می‌شود و آب از آنجا می‌جوشد، و چون از آنجا برود آب فرو می‌رود و زمین به حال خود برمی‌گردد (۵۶۴).

می‌گوییم: این خبر شواهد دیگری نیز دارد که آوردن آنها با این مختصر سازگار نیست.

خضر علیه السلام، خداوند متعال به او قدرت و نیرویی عنایت فرموده که به هر شکل که بخواهد، درمی‌آید؛ چنانکه علی بن ابراهیم در تفسیرش از امام صادق علیه السلام روایت کرده (۵۶۵).

قائم علیه السلام را نیز خداوند همین قدرت عنایت فرموده، روایات و حکایاتی که بر این معنی دلالت می‌کند، بسیار است که قسمتی از آنها را در این کتاب آورده‌ایم.

خضر علیه السلام مأمور به علم باطن بود ، چنانکه به موسی علیه السلام گفت : « اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا وَ كَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰی مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا » (۵۶۶) ؛ همانا تو هرگز همراه من صبر نتوانی کرد ، و چگونه صبر نمائی بر آنچه نسبت به آن علم و احاطه نداری ؟

قائم علیه السلام نیز مأمور به علم باطن است ، چنانکه در علم و حکم آن حضرت گذشت .

خضر علیه السلام وجه کارهایش آشکار نشد مگر بعد از آن که خودش فاش کرد .

قائم علیه السلام نیز وجه غیبتش آن طور که باید مکشوف نمی شود مگر بعد از ظهور ، چنانکه در بحث غیبت آن حضرت در حرف غین گذشت .

خضر علیه السلام هر سال در مراسم حج شرکت می کند و تمام مناسک را انجام می دهد .

قائم علیه السلام نیز هر سال در مراسم حج شرکت می کند و مناسک را بجای می آورد .

چنانکه در بحث حج آن حضرت گذشت . در اینجا خوش دارم حکایت لطیف و روایت شریفی را بنگارم که فواید و عواید بسیاری در آن هست .

شیخ صدوق در کتاب کمال الدین به سند خود از ابونعیم انصاری و نیز علامه مجلسی در بحار از کتاب غیبت شیخ اجل محمد بن الحسن طوسی به سند خود از احمد بن محمد انصاری روایت کرده است ، که گفت :

همراه با جماعتی از زهاد که تعدادشان به سی نفر می رسید و در میان آنها فرد مخلصی جز محمد بن القاسم علوی عقیقی نبود ، در مکه کنار مستجار بودم ، که روز ششم ذی الحجه سال دویست و نود و سه ناگهان جوانی از میان طواف بر ما برآمد که با دو پارچه احرام بسته بود و نعلینی در دست داشت ، چون چشم ما به او افتاد همگی از هیبتش برخاستیم و هیچ یک از ما باقی نماند مگر اینکه از جای برخاست و بر او سلام کرد .

سپس نشست و به سمت راست و چپ متوجه شد ، آنگاه فرمود : آیا می دانید حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام در دعای الحاح چه می گفت ؟ پرسیدیم چه می گفت ؟ فرمود : او چنین می گفت :

اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِیْ بِهٖ تَقُوْمُ السَّمَاوٰتُ وَ بِهٖ تَقُوْمُ الْاَرْضُ وَ بِهٖ تَفَرَّقُ بَیْنَ الْحَقِّ وَ الْبَاطِلِ وَ بِهٖ تَجْمَعُ بَیْنَ الْمُنْتَفِرِّقِ وَ بِهٖ تَفَرَّقُ بَیْنَ الْمَجْتَمِعِ وَ بِهٖ اَحْصِیْتَ عَدَدَ الرَّمَالِ وَ زِنَةَ الْجِبَالِ وَ کَيْلَ الْبِحَارِ اِنْ تُصَلِّیْ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ اٰلِ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تَجْعَلَ لِیْ مِنْ اَمْرِیْ فَرَجًا وَ مَخْرَجًا؛

پروردگارا من از تو می خواهم به حق اسم تو که آسمان به آن بر پا و زمین به آن برجاست و به آن بین حق و باطل جدا می کنی و به آن پراکنده را جمع می نمایی ، و به آن جمع شده را پراکنده می کنی ، و با آن عدد شنها و وزن کوهها و پیمانانه دریاها را شماره کردی ، از تو می خواهم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و به امر من فرج و راه خلاصی قرار دهی .

سپس برخاست و در طواف داخل شد ، ما هم برخاستیم؛ ایستادیم تا رفت . ولی فراموش کردیم که از او بپرسیم که کیست ، تا فردا همان وقت که از میان طواف به سوی ما آمد ، ما نیز – همانند روز قبل – به احترام او از جای برخاستیم ، او در وسط نشست ، و به راست و چپ نگاهی انداخت و فرمود : آیا می دانید که امیرالمؤمنین علیه السلام بعد از نماز فریضه چه می گفت ؟ گفتیم : چه می گفت ؟ فرمود : چنین می گفت :

اللَّهُمَّ إِلَيْكَ رُفِعَتِ الْأَصْوَاتُ وَ دُعِيَتِ الدَّعَوَاتُ وَ لَكَ عَنَتِ الْوُجُوهُ وَ لَكَ خَضَعَتِ الرَّقَابُ وَ إِلَيْكَ التَّحَاكُمُ فِي الْأَعْمَالِ ، يَا خَيْرَ مَسْئُولٍ وَ خَيْرَ مَنْ أُعْطِيَ ، يَا صَادِقُ يَا بَارِيُّ يَا مَنْ لَا يُخْلَفُ الْمِعَادَ يَا مَنْ أَمَرَ بِالْدُّعَاءِ وَ تَكْفَلُ بِالْإِجَابَةِ يَا مَنْ قَالَ : أَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ، يَا مَنْ قَالَ : وَ إِذَا سَأَلْتَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَ لِيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ، يَا مَنْ قَالَ : يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ، لِيَبْكِ وَ سَعْدِيكَهَا أَنَاذًا بَيْنَ يَدَيْكَ ، الْمُسْرِفُ وَ أَنْتَ الْقَائِلُ : لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا؛

پروردگارا صداها به سوی تو بلند و دعاها به جانب تو خوانده می شود ، و چهره ها [و سرها] برای تو فرود آمده ، و گردنها در برابر تو خضوع یافته ، و داوری اعمال به دست تو است ، ای بهترین خواننده شدگان ، و بهترین عطا کنندگان ، ای راستین ، ای پدیدآورنده ، ای آنکه خلف وعده نمی کنی ، ای آنکه به دعا کردن فرمان داده ای و اجابت را عهده دار شده ای ، ای خدایی که فرمودی : مرا بخوانید شما را اجابت کنم ، ای آنکه فرموده ای : و هرگاه بندگانم از من بپرسند پس همانا من نزدیکم دعای خواهنده را هرگاه مرا بخواند اجابت نمایم ، پس باید که مرا اجابت کنند ، و به من ایمان آورند باشد که راه رشد یابند ، ای آنکه فرموده ای : ای بندگانم که بر خود زیاده روی کرده اید از رحمت خداوند ناامید نشوید که البته خداوند همه گناهان را می آمرزد همانا اوست بسیار آمرزنده مهربان ، تو را اجابت می کنم و بسیار یاریت نمایم ، اینک منم در پیشگاه تو که زیاده روی کننده ام ، و تویی آن خدایی که فرموده ای : از رحمت خداوند ناامید نشوید که خداوند همه گناهان را می آمرزد .

آنگاه بار دیگر پس از این دعا به سمت راست و چپ نگریم . سپس فرمود : آیا می دانید امیرالمؤمنین علیه السلام در سجده شکر چه می گفت ؟ گفتیم : چه می گفت ؟ فرمود : او می گفت :

يَا مَنْ لَا يَزِيدُهُ الْإِحْسَانُ الْمُلْحِينَ إِلَّا جُودًا وَ كَرَمًا ، يَا مَنْ لَهُ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ ، يَا مَنْ لَهُ خَزَائِنُ مَا دَقَّ وَ جَلَّ لَا تَمْنَعُكَ إِسَاءَتِي مِنْ إِحْسَانِكَ إِلَيَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَفْعَلَ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ فَأَنْتَ أَهْلُ الْجُودِ وَ الْكَرَمِ وَ الْعَفْوِ يَا رَبَّاهُ يَا اللَّهُ أَفْعَلْ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ فَأَنْتَ قَادِرٌ عَلَى الْعُقُوبَةِ وَ قَدْ اسْتَحَقَّقْتُهَا لَا حُجَّةَ لِي وَ لَا عُذْرَ لِي عِنْدَكَ أَبُوءُ إِلَيْكَ بِذُنُوبِي كُلِّهَا وَ اعْتَرَفْتُ بِهَا كَيْ تَعْفُوَ عَنِّي وَ أَنْتَ أَعْلَمُ بِهَا مِنِّي بُوْتُ (أَبُوءُ لَكَ - خ ل) إِلَيْكَ بِكُلِّ ذَنْبٍ أَدْبَنْتَهُ وَ بِكُلِّ خَطِيئَةٍ أَخْطَأْتُهَا وَ بِكُلِّ سَيِّئَةٍ عَمِلْتُهَا يَا رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ ارْحَمْ وَ تَجَاوَزْ عَمَّا تَعَلَّمَ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ؛

ای آنکه اصرارِ إلحاح کنندگان جز بخشندگی و دهش او را نیفزاید ، ای آنکه گنجینه های آسمانها و زمین را داری ، ای خدایی که گنجهای هر ریز و کلان از آن تو است ، بدی من از نیکی نمودنت نسبت به من تو را باز نمی دارد ، من از تو درخواست می کنم که با من آنچه تو را سزد رفتار نمایی ، که تو اهل بخشندگی و بزرگواری و گذشت هستی ، ای پروردگار؛ ای خداوند ، با من چنان رفتار کن که تو را سزد ، تو بر کیفر توانایی و من آن را سزاوارم و هیچ دلیل و عذری به درگاه تو برایم نیست ، با تمام گناهانم به سوی تو روی می آورم و به آنها اقرار می کنم تا از من بگذری در حالی که تو بهتر از من آنها را می دانی ، به تو روی آوردم (روی آورم) با هر گناهی که مرتکب شده ام و هر خطایی که انجام داده ام و هر بدی که کرده ام ، پروردگارا مرا بیامرز و رحم آور و از آنچه می دانی بگذر که همانا تو ارجمندترین و گرامی ترین هستی .

آنگاه برخاست وارد طواف شد ما نیز به احترام او برخاستیم ، فردا همان وقت بازگشت و ما - همچون روزهای قبل - از او تجلیل کردیم ، در میان ما نشست و به راست و چپ نظری افکند ، سپس فرمود : علی بن الحسین سیدالعابدین علیه السلام در سجده خود اینجا - اشاره به حجر اسماعیل زیر ناودان - چنین می گفت :

عَبِيدُكَ بِفِنَائِكَ ، فَقِيرُكَ بِفِنَائِكَ ، سَأَلُكَ بِفِنَائِكَ مَا لَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ غَيْرُكَ (۵۶۷) ؛

بنده کوچکت در پیشگاه تو است ، نیازمند تو به پیشگاه تو است ، درخواست کنندهات بر آستانه تو است ، از تو درخواست می کند آنچه را که جز تو کسی نتواند آن را انجام دهد .

سپس به سمت راست و چپ نگرید و به محمد بن القاسم علوی از میان ما نظری افکند و گفت : ای محمد بن القاسم تو این شاء الله بر وضع خیری هستی .

سپس برخاست و در طواف وارد شد کسی از ما باقی نماند مگر اینکه دعاهایی که فرموده بود حفظ شد ، و فراموش کردیم که درباره او گفتگو کنیم تا آخرین روز .

محمودی به ما گفت : آیا این شخص را می شناسید ؟ گفتیم : نه ، گفت : و الله این صاحب زمان شما است . گفتیم : ای ابوعلی چگونه دانستی ؟ یادآور شد که او هفت سال است از خدای عز و جل می خواهد و دعا می کند که صاحب الزمان را ببیند .

می گوید : در عصر روز عرفه ناگهان همان مرد را دیدم که دعایی می خواند که آن را درک و حفظ کردم ، از او پرسیدم :

- از کجا هستی ؟ فرمود : از مردم . گفتیم : از کدام نژاد مردم ؟ فرمود : از عرب آنها .

گفتم : از کدامین تیره عرب ؟ فرمود : از شریفترین و بزرگوارترین آنها . عرض کردم : شریفترین و بزرگوارترین آنها کیانند ؟ فرمود : بنی هاشم؛ گفتیم : از کدام خاندان بنی هاشم ؟ فرمود : از صاحب برترین مقامها و عالی ترین مراتب . عرض کردم : آنها کدامین از بنی هاشمند ؟ فرمود : از آنها که سرها را شکافتند و مردم را اطعام کردند و در دل شب که مردم در خوابند نماز خواندند .

با خود گفتم که او علوی است و به همین خاطر که علوی بود او را دوست داشتم ، ولی یکباره از دیدگانم غایب شد و ندانستم که به آسمان بالا رفت یا در زمین فرو شد . از کسانی که اطرافم بودند پرسیدم : آیا این علوی را می شناسید ؟ گفتند : آری ، هر سال با ما پیاده به حج می آید ، گفتم : سبحان الله به خدا قسم آثار راه رفتن در او نمی بینم ، سپس با اندوه و غم فراوان به سوی مزدلفه رفتم و در آن شب خوابیدم که در خواب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم را دیدم ، به من فرمود : ای محمد مطلوب خود را دیدی ؟ عرض کردم : او کیست ای آقای من ؟

فرمود : آنکه امشب دیدی صاحب زمان شما بود .

وقتی این مطلب را به ما گفت ، او را سرزنش کردیم که چرا زودتر به ما نگفت ، جواب داد که تا آن وقت اصلاً فراموش کرده بودم (۵۶۸) .

می‌گوییم: بین روایت شیخ صدوق در کمال الدین و روایت فاضل مجلسی در بحار به نقل از غیبت شیخ طوسی، مختصر تفاوتی در بعضی الفاظ بود به طوری که در معنی تأثیری نمی‌گذاشت مابین این دو روایت جمع کردیم، توفیق از خدا است.

شباهت به الیاس علیه السلام

الیاس علیه السلام، خداوند عمرش را - همچون خضر علیه السلام - طولانی ساخته.

قائم علیه السلام، نیز خداوند تعالی عمرش را طولانی نموده است.

الیاس علیه السلام نیز - مانند خضر علیه السلام - هر سال به حج می‌رود و در آنجا با هم ملاقات می‌کنند. دلیل بر این معنی اینکه در تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام آمده که: پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم به زید بن ارقم فرمود: اگر می‌خواهی شر آنها (کفار و منافقین) به تو نرسد و نیرنگشان در تو کارگر نیافتند هرگاه صبح کردی بگو: **أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**؛ به خداوند پناه می‌برم از شیطان رانده شده. به درستی که خداوند تو را از شر آنها حفظ می‌کند که آنها شیطان هستند (که بعضی از آنها به بعضی دیگر وحی می‌کنند).

و اگر می‌خواهی خداوند تو را از غرق شدن و سوختن و دزد، در امان بدارد هرگاه صبح کردی بگو: **بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا يَصْرِفُ السُّوءَ إِلَّا اللَّهُ، بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا يَسُوقُ الْخَيْرَ إِلَّا اللَّهُ، بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا يَكُونُ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ، بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ.**

که هر کس هنگامی که صبح کند سه مرتبه این را بگوید از غرق شدن و سوختن و دزد محفوظ می‌ماند و هر آنکه سه مرتبه در شب این کلمات را بخواند، تا صبح از غرق شدن و سوختگی و دزد ایمن خواهد بود. و خضر و الیاس هر سال در مراسم حج همدیگر را ملاقات می‌کنند و وقتی از هم جدا می‌شوند با این کلمات جدا می‌شوند، و این شعار شیعیان من است و با این دشمنان من از دوستانم جدا می‌شوند هنگام خروج قائم آنها (۵۶۹).

قائم علیه السلام: نیز هر سال به حج می‌رود - چنانکه در باب شباهتش به خضر علیه السلام گذشت - و در بخش پنجم نیز مطالب مناسبی (۵۷۰) خواهد آمد ان شاء الله تعالی.

الیاس علیه السلام: از قومش فرار کرد و از نظرشان غایب شد، هنگامی که می‌خواستند او را بکشند.

قائم علیه السلام نیز از قوم خود فرار کرد و از دیده مردم غایب شد هنگامی که می‌خواستند آن حضرت را بکشند.

الیاس علیه السلام: هفت سال غایب شد.

قائم علیه السلام : نمی دانم تا کی غیبتش ادامه خواهد داشت .

الیاس علیه السلام : در کوه دشواری سکونت کرد .

قائم علیه السلام : در حدیث علی بن مهزیار اهوازی مروی در کمال الدین و بحار و تبصره الولی و غیر اینها آمده که فرمود : پدرم ابومحمد علیه السلام به من سفارش کرد که مجاورت نکنم قومی را که خداوند بر آنها غضب کرده و لعنتشان نموده و برای آنان در دنیا و آخرت ننگ و خواری است و برای آنها عذاب دردناکی است ، و مرا دستور فرمود که از کوهساران جز دشوار آنها و از بلاد جز جاهای پست را برنگزینم و خداوند - مولای شما - تقیه را آشکار فرمود ، و آن را بر من گماشت ، پس من در تقیهام تا روزی که اجازه داده شود خروج نمایم .

عرض کردم : ای آقای من این امر کی خواهد بود ؟ فرمود : هرگاه بین شما و راه کعبه فاصله و جدایی افتاد و آفتاب و ماه جمع شدند ، و کواکب و ستارگان آنها را در میان گرفتند (۵۷۱) . . . .

الیاس علیه السلام : خداوند متعال به دعایش یونس پیغمبر را در حالی که کودک بود بعد از چهارده روز از فوتش زنده کرد - چنانکه در حدیث آمده - (۵۷۲) .

قائم علیه السلام : نیز خداوند متعال به برکتش و به دعایش مردگان بسیاری را زنده خواهد کرد پس از گذشت سالها از مرگشان . از جمله اصحاب کهف ، و بیست و پنج نفر از قوم موسی - که به حق قضاوت می کنند و با آن عدالت می نمایند - و یوشع بن نون وصی حضرت موسی ، و مؤمن آل فرعون و سلمان فارسی و ابودجانه انصاری ، و مالک اشتر ، که در بحار و غیر آن از امام صادق علیه السلام روایت شده است (۵۷۳) و ان شاء الله در حرف نون مطالبی در این باره خواهد آمد ، و نیز خواهد آمد که الیاس علیه السلام هم از یاران حضرت قائم علیه السلام است .

الیاس علیه السلام؛ را خداوند به آسمان بالا برد ، چنانکه از ابن عباس روایت شده است .

قائم علیه السلام را نیز خداوند متعال به آسمان برد ، که در شباهت آن حضرت به ادریس گذشت .

الیاس علیه السلام؛ گفته می شود : به فریاد دردمندان می رسد و گمشدگان مضطر را در بیابانها و دشتهها راهنمایی می کند ، و خضر آنها را در جزایر دریاها فریادرسی می نماید . این مطلب را مجلسی رضی الله عنه در کتاب حیات القلوب نقل کرده است .

قائم علیه السلام نیز به دردمندان رسیدگی می کند و گمشدگان را هدایت می نماید و در خشکی و دریا - بلکه در زمین و آسمان - به فریاد بیچارگان می رسد ، و این است فضل الهی که به هر که بخواهد عنایت می کند .

الیاس علیه السلام ، به اذن خدای تعالی برایش از آسمان مائده آمده ، چنانکه در تفسیر برهان و غیر آن از انس روایت شده که گفت : پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم از قله کوهی صدایی شنید که می گفت : خدایا مرا از امت رحمت شده آمرزیده شده قرار ده . پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم به آنجا رفت ، ناگاه دید پیرمرد فرتوتی هست که قامتش سیصد ذراع می باشد ، هنگامی که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را دید با او معانقه کرد سپس گفت : من هر سال یکبار غذا می خورم و حالا وقت آن است . که ناگاه مائده ای از آسمان فرود آمد ، و هر دو از آن خوردند ، او الیاس علیه السلام بود (۵۷۴) .

قائم علیه السلام نیز برایش مائده از آسمان نازل شد ، ما در اینجا به آوردن یک واقعه شریفه اکتفا می کنیم که مجلسی و غیر او از ابومحمد عیسی بن مهدی جوهری نقل کرده اند که گفت : در سال دویست و شصت و هشت به سوی حج بیرون رفتیم ، مقصدم مدینه بود زیرا که برای ما خبر صحیحی رسیده بود که حضرت صاحب الزمان صلوات الله و سلامه علیه [در آنجا] ظاهر شده است ، در بین راه بیمار شدم ، از فید (۵۷۵) که بیرون آمدیم ، دل من هوس ماهی و خرما و ماست می کرد ، هنگامی که به مدینه رسیدم برادران ایمانی مرا بشارت دادند که آن حضرت در صابر آشکار شده . به صابر رفتیم و چون به بیابان آن مشرف شدم بزهای لاغری دیدم که به ساختمانی که در آنجا بود رفتند ، من منتظر خواسته خود ماندم تا وقت نماز مغرب و عشا فرا رسید ، نماز خواندم و دعا و تضرع و التماس کردم که ناگاه دیدم بدر خادم مرا می خواند : ای عیسی بن مهدی جوهری وارد شو ، من تکبیر و تهلیل گفتم و حمد و سپاس الهی بسیار به جای آوردم ، و چون به حیاط ساختمان رسیدم ، سفره گسترده ای دیدم ، خادم مرا به کنار آن سفره برد و مرا بر آن نشانید ، او به من گفت : مولایت تو را فرمان می دهد که آنچه در هنگام بیماری وقتی از فید بیرون آمده بودی اشتها داشتی ، بخور . گفتم : همین برهان مرا بس ، اما چگونه بخورم در حالی که مولایم را ندیده ام . پس حضرت علیه السلام بانگ برداشت که ای عیسی غذایت را بخور که مرا خواهی دید ، بر سفره نشستم دیدم ماهی داغ داغ در آن سفره هست ، کنار آن خرمایی شبیه ترین خرماها به خرمای ما و در کنارش دوغ ، با خود گفتم : مریض و ماهی و خرما و دوغ ؟ ! که آن حضرت علیه السلام فریاد زد : ای عیسی آیا در امر ما شک می کنی ؟ آیا تو بهتر می دانی که چه چیز به تو نفع می رساند و چه برایت ضرر دارد ؟ من گریستم و از خداوند متعال طلب مغفرت کردم ، و از همه غذاهای موجود خوردم ، وقتی دست برداشتم جای دستم معلوم نبود ، آن غذا را خوشمزه ترین غذاهای دنیا یافتیم و از آن زیاد خوردم تا جایی که دیگر خجالت کشیدم ، آن حضرت علیه السلام مرا صدا زد که : ای عیسی خجالت نکش که این از غذاهای بهشتی است و آن را دست مخلوقی درست نکرده ، من باز هم خوردم ولی هرچه می خوردم دلم نمی آمد که از آن دست بردارم ، عاقبت عرضه داشتیم : ای مولای من کافی است .

در این هنگام آن حضرت مرا نزد خود فرا خواند و فرمود : بیا نزد من ، پیش خود گفتم : مولایم مرا صدا می زند در حالی که هنوز دستم را نشسته ام ، آن حضرت بار دیگر صدا زد : ای عیسی آیا غذایی که خورده ای احتیاج به شستن دست دارد ؟ من دستم را بوئیدم دیدم از مشک و کافور خوشبوتر است ، به خدمتش رفتم ، نوری از او آشکار شد که دیدگانم را خیره کرد ، و به طوری سراسیمه شدم که تصور کردم اختلال حواس برآیم عارض شده . فرمود : ای عیسی اگر تکذیب کنندگانی نبودند که بگویند او کجاست و کی بوده و در کجا متولد شده و چه کسی او را دیده و چه چیزی از ناحیه او برای شما ظاهر شده و به چه چیزی شما را خبر داده و چه معجزه ای از او برایتان ثابت شده ؟ برای تو روا نبود که مرا ببینی ، به خدا سوگند مردم امیرالمؤمنین علیه السلام را بر کنار کردند و علیه او توطئه نمودند و بالاخره او را کشتند ، و همچنین پدرانم را ، و آنها را تصدیق نکردند و به آنها نسبت سحر و تسخیر جن دادند ، با آن همه اموری که می دیدند و روایت می کردند . ای عیسی دوستان ما را به آنچه دیدی خبر ده ، ولی مبادا به دشمنان ما بگویی . عرضه داشتیم : ای مولای من دعا کن که در عقیده ام ثابت و پایدار بمانم . فرمود : اگر خداوند تو را ثابت قدم نمی داشت مرا نمی دیدی ، برو با پیروزی و رستگاری . از خدمتش بیرون آمدم در حالی که حمد و شکر بیشتری برای خداوند به جای می آوردم (۵۷۶) .

ذوالقرنین پیغمبر نبود ولی مردم را به سوی خدا دعوت کرد و به تقوی و خداترسی می خواند .

قائم علیه السلام نیز پیغمبر نیست زیرا که بعد از پیغمبر ما حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم دیگر پیغمبری نیست ، ولی آن حضرت نیز به سوی خدای تعالی و تقوی و پرهیزگاری دعوت می کند .

ذوالقرنین بر مردم حجّت (۵۷۷) بود .

قائم علیه السلام نیز بر همه اهل عالم حجّت است .

ذوالقرنین ، خداوند او را به آسمان دنیا بالا برد و از زمین برای او پرده برداری شد همه جای زمین - از کوهساران و دشتهای و درهها - و از مشرق تا مغرب همه را مشاهده کرد و خداوند به او از هر چیزی علمی عنایت فرمود که با آن حقّ و باطل را بشناسد ، و در دو شاخ او قطعه ابری قرار داد که در آن تاریکیها و رعد و برق بود تا تأیید شود ، سپس به زمین فرستاده شد و به او وحی شد که در دو ناحیه غرب و شرق زمین سیر کن .

این را علامه مجلسی در مجلّد پنجم بحار (۵۷۸) ضمن حدیثی طولانی از امیرالمؤمنین علیه السلام آورده است .

قائم علیه السلام ، خداوند تعالی او را به بالاتر از آسمان اول برد ، سپس به زمین بازگردانده شد . - چنانکه گذشت - .

ذوالقرنین از قومش غیبتی طولانی داشت .

قائم علیه السلام نیز غیبتش طولانی است ، و در حدیث احمد بن اسحاق از امام عسکری علیه السلام آمده که احمد گفت : چه سنتی از خضر و ذوالقرنین در او جاری است ؟ فرمود : طول غیبت ای احمد . . . .

این خبر به طور کامل در حرف غین در باب غیبت آن حضرت گذشت .

ذوالقرنین ، بنا بر آنچه در قرآن کریم آمده به خاور و باختر زمین رسید .

قائم علیه السلام ، نیز همین طور خواهد بود . در کتاب کمال الدین به سند خود از جابر انصاری روایت کرده که گفت : شنیدم رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم می فرمود : ذوالقرنین بنده صالحی بود که خداوند او را بر بندگان حجّت قرار داده بود ، پس قوم خود را به سوی خدا و تقوی فرا خواند ، آنها بر شاخ او زدند که از نظرشان مدّتی غایب شد تا اینکه درباره اش گفتند : هلاک شد یا در کدام بیابان رفت ؟ سپس ظاهر شد و به سوی قومش بازگشت ، ولی آنها بر شاخ دیگرش زدند ، و در میان شما (= امت مسلمان) نیز کسی هست که بر سنت و روش او است ، و به درستی که خداوند عزّ و جلّ ذوالقرنین را در زمین مکنّت داد و برای او از هر چیزی سببی عنایت فرمود تا به شرق و غرب زمین رسید ، خداوند تبارک و تعالی سنت او را در قائم از فرزندانم نیز جاری خواهد ساخت تا به شرق و غرب زمین دست یابد ، تا جایی که هیچ آبگاہ و جایگاهی از آن - هموار و ناهموار ، کوه و دشت - باقی نماند مگر اینکه زیر پاهای او قرار دهد ، و خداوند عزّ و جلّ گنجینه های زمین و معادن آن را برایش آشکار می سازد ، و او را به وسیله رعب یاری می کند ، و زمین را به او پر از عدل و قسط می نماید چنانکه از ظلم و جور پر شده باشد (۵۷۹) .

ذوالقرنین : مابین مشرق و مغرب را گرفت و تصرف کرد .

قائم علیه السلام : نیز مشرق و مغرب زمین را به تصرف درخواهد آورد .

ذوالقرنین : پیغمبر نبود ولی به او وحی شد - چنانکه در حدیث آمده - .

قائم علیه السلام : همچنین پیغمبر نیست ولی - چنانکه در حدیثی نقل شده - به او وحی می شود .

ذوالقرنین : بر ابر سوار شد .

قائم علیه السلام : نیز بر ابر می نشیند ، دلیل بر آن روایتی است که مرحوم مجلسی در بحار از بصائر و اختصاص نقل کرده است که به سند خود از عبدالرحیم از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده اند که فرمود : ذوالقرنین میان دو ابر مخیر شد ، ولی او ابر رام را انتخاب کرد ، و ابر سخت برای صاحب شما ذخیره گردید . راوی گوید : عرض کردم : سخت کدام است ؟ فرمود : هر آن ابری که در آن رعد و صاعقه یا برق باشد . صاحب شما بر آن سوار می شود ، باری؛ او سوار ابر می شود و به سببها می رسد ، سببهای آسمانهای هفتگانه و زمینهای هفتگانه ، پنج معمور و دو بخش ویران (۵۸۰) .

و در بصائر الدرجات به سند خود از سوره از امام باقر علیه السلام مثل همین روایت را آورده است (۵۸۱) .

و به سند آن دو (بصائر و اختصاص) از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام روایت است که فرمود : خداوند به ذوالقرنین اختیار داد که از دو ابر رام و سخت یکی انتخاب کند ، او رام را برگزید ، و آن ابری است که برق و رعدی در آن نیست ، و اگر سخت را اختیار می کرد برایش میسر نمی شد ، زیرا که خداوند آن را برای قائم علیه السلام ذخیره فرموده است (۵۸۲) .

شباهت به شعیب پیغمبر علیه السلام

شعیب علیه السلام قوم خود را به سوی خدا دعوت کرد تا اینکه عمرش طولانی و استخوانهایش کوفته شد ، سپس از نظرشان غایب گشت - تا آنجا که خدا خواسته بود - و دوباره به صورت جوانی به آنها بازگشت . این را فاضل مجلسی رحمه الله در مجلد پنجم بحار از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده است (۵۸۳) .

قائم علیه السلام نیز با وجود طول عمر به صورت جوانی ظاهر می شود که کمتر از چهل سال دارد . در بحار از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که : آنکه از چهل سال بیشتر داشته باشد صاحب این امر نیست (۵۸۴) .

و اخبار متعددی به همین مضمون رسیده است .

شعیب علیه السلام ، چنانکه در حدیث نبوی صلی الله علیه وآله وسلم آمده ، از محبت خداوند آنقدر گریست تا دیدگانش از بین رفت ، خدای عز و جل چشمانش را باز گرداند ، دوباره گریست تا آنکه نابینا شد ، باز خداوند دیدگانش را بینا کرد باز هم گریست تا کور شد ، بار دیگر خداوند بینایی را به او باز گرداند (۵۸۵) .

قائم علیه السلام در زیارت ناحیه [خطاب به جدش حسین علیه السلام] چنین گفته است : وَ لَابْكَيْنَ عَلَيْكَ بَدَلَ الدُّمُوعِ دَمًا؛ و به جای اشک بر تو خون می‌گیریم .

شعیب علیه السلام در قوم خود گفت : « بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » (۵۸۶) ؛ آنچه خداوند باقی گذارده برایتان بهتر است اگر ایمان داشته باشید .

قائم علیه السلام ، نیز در کمال الدین آمده که حضرت امام باقر علیه السلام فرمود : هنگامی که قائم علیه السلام خروج کند به کعبه تکیه می‌زند ، و سیصد و سیزده مرد نزدش حاضر می‌شوند ، پس اولین سخنی که به زبان می‌آورد این آیه است : « بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ » سپس می‌گوید : من بقیه الله در زمین و خلیفه خدا و حجت او بر شما هستم ، پس هیچ مسلمانی بر او سلام نمی‌کند ، مگر اینکه چنین می‌گوید : السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَقِيَّةَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ . و چون شماره یارانش به یک عقد که ده هزار نفر است رسید ، خروج می‌کند . پس در زمین هیچ معبودی جز خداوند عز و جل باقی نمی‌ماند ، بتها و اصنام و غیر آنها نابود می‌شود و آتش در آنها می‌افتد ، و این امر پس از غیبتی طولانی خواهد بود تا خداوند معلوم سازد چه کسی در غیبت ایمان می‌آورد و اطاعت می‌کند (۵۸۷) .

شعیب علیه السلام ، تکذیب کنندگانش به آتشی که از ابری که بر آنها سایه افکنده بود بیرون آمد ، سوختند ، چنانکه خداوند عز و جل می‌فرماید : « فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ » (۵۸۸) ؛ پس او را تکذیب کردند و آنگاه عذاب روز سایبان [ابر صاعقه خیز] آنان را فرو گرفت که همانا آن عذاب روز بزرگی بود .

قائم علیه السلام نیز تمام بتها و معبودهای غیر خدا در زمان ظهورش خواهد سوخت . چنانکه در حدیث گذشته دانستی .

شباهت به موسی علیه السلام

موسی علیه السلام : دوران حملش مخفی بود .

قائم علیه السلام : نیز همین طور ، دوران حملش مخفی بود .

موسی علیه السلام : ولادتش مخفیانه صورت گرفت .

قائم علیه السلام : نیز ولادتش مخفیانه انجام شد .

موسی علیه السلام : از قومش دو غیبت داشت که یکی از دیگری طولانی تر بود ، غیبت اول از مصر بود و غیبت دوم هنگامی که به سوی میقات پروردگارش رفت ، مدت غیبت نخستین بیست و هشت سال بود ، چنانکه در روایت شیخ صدوق در کمال الدین به سند خود از عبدالله بن سنان آمده که گفت : شنیدم ، حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام می فرمود : در قائم علیه السلام سنتی از موسی بن عمران هست . عرضه داشتم : سنتی که از موسی بن عمران در او هست چیست ؟ فرمود : مخفی بودن ولادتش و غیبت از قومش . گفتم : موسی بن عمران علیه السلام چند وقت از قوم و اهلش غایب بود ؟ فرمود : بیست و هشت سال (۵۸۹) .

و مدت دومین غیبت چهل شب بود ، خداوند متعال فرموده : « فَمِمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ اَرْبَعِينَ لَيْلَةً » (۵۹۰) ؛ که میقات [وعده گاه پروردگارش چهل شب به پایان رسید .

قائم علیه السلام : نیز دو غیبت داشته یکی از دیگری طولانی تر - چنانکه گذشت - .

موسی علیه السلام : خداوند تعالی با او سخن گفت و چنین فرمود : « اِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَتِي وَ بِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَ كُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ » (۵۹۱) ؛ همانا من به وسیله رسالتها و کلام خودم تو را بر مردم برتری دادم پس آنچه به تو دادم بگیری و از سپاسگزاران باش .

قائم علیه السلام : نیز همین طور ، خداوند متعال با او سخن گفت هنگامی که آن حضرت را به سراپرده عرش بالا بردند ، چنانکه در بحار از حضرت ابومحمد عسکری علیه السلام آمده که فرمود : هنگامی که پروردگار من مهدی این امت را به من موهبت فرمود ، دو فرشته فرستاد ، او را به سراپرده عرش بردند تا اینکه او را در پیشگاه خداوند عزّ و جل نگهداشتند ، از جانب خداوند خطاب آمد : مرحبا به تو ای بنده من؛ برای یاری دینم و آشکار نمودن امر و راهنمایی بندگانم ، [برگزیده شده ای] سوگند خورده ام که به [خاطر] تو بگیرم و به [راه] تو بدهم و به تو ببخشایم و به تو عذاب کنم (۵۹۲) .

موسی علیه السلام : از قوم خود و دیگران از ترس دشمنانش غایب شد ، خداوند عزّ و جل می فرماید : « فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ » (۵۹۳) ؛ پس از آن [دیوار] ترسان و نگران بیرون رفت .

قائم علیه السلام : نیز از ترس دشمنان از قومش و غیر آنها غایب شد .

موسی علی نبینا و آله و علیه السلام وقتی غایب شد ، قومش در منتهای رنج و فشار و مشقت و ذلت واقع شدند ، که دشمنانشان پسران آنها را می کشتند و زنانشان را زنده می گذاشتند .

قائم علیه السلام : نیز شیعیانش و دوستانش در زمان غیبتش در منتهای سختی و فشار و ذلت می افتند (تا خداوند کسانی را که ایمان آورده اند پاک کند و کافرین را هلاک سازد) (۵۹۴) .

در کمال الدین از حضرت باقر علیه السلام در بیان شباهت حضرت قائم علیه السلام به جمعی از پیغمبران آمده است که فرمود : و اما روش موسی علیه السلام ترس مداوم و طول غیبت و پنهان بودن ولادت و رنج و زحمت شیعیان بعد از او بر اثر آزار و خواری که از دشمنان بینند تا آنگاه که خدای عزّ و جل ظهور حضرتش را اجازه دهد و او را یاری کند و بر دشمنش تأیید نماید (۵۹۵) .

و در بحار از شیخ نعمانی به سند خود از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده که فرمود: این شیعه روزی بیاید که مانند بزهایی باشند که شیر درنده نداند روی کدامیک از آنها دست بگذارد، عزت آنها از دست رفته و احترامی برایشان نمانده و تکیه گاهی نداشته باشند (۵۹۶).

و در همان کتاب از امالی شیخ از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که فرمود: زمین پر از ظلم و ستم خواهد شد تا جایی که احدی کلمه الله را جز مخفیانه نگوید، سپس خداوند متعال قوم صالحی را خواهد آورد که آن را پر از قسط و عدل نمایند چنانکه پر از ظلم و ستم شده باشد (۵۹۷).

و در همان کتاب در علامات زمان غیبت در حدیثی طولانی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: . . . و مؤمن را اندوهناک، ذلیل و خوار خواهی دید و ببینی که مؤمن جز در دلش نتواند باطل را انکار نماید، و ببینی که دوستان ما را به دروغ نسبت دهند و شهادتشان را نپذیرند، و ببینی که حکمران به خاطر کافر، مؤمن را خوار نماید (۵۹۸).

و از امیرالمؤمنین علیه السلام در بیان حال شیعیان در آن زمان آمده:

و الله آنچه آرزو دارید نخواهد شد. تا اینکه باطل جویان هلاک؛ و جاهلان از هم گسیخته شوند و تقوی پیشگان در امان بمانند (۵۹۹) - که بسیار کمند - تا جایی که برای هر یک از شما جای پای نماند، و تا آنجا که از مردار نزد صاحبش هم در نظر مردم بی ارزش تر شوید (۶۰۰).

و در حدیث دیگری آمده که در آن روزگار مؤمن هر شب و روز تمنای مرگ خواهد کرد (۶۰۱). و اخبار در این باره بسیار است. ولی بدترین احوال، زمان خروج سفیانی است، که در بحار از کتاب غیبت شیخ طوسی به سند خود از عمر بن ابان کلبی از حضرت صادق علیه السلام آورده که فرمود: گویا سفیانی - یا نماینده سفیانی - را می بینم که در رحبه کوفه رحل اقامت افکنده، و سخنگوی او در میان مردم اعلام کند: هر کس سر یکی از شیعیان علی علیه السلام را بیاورد، هزار درهم جایزه دارد. پس همسایه بر همسایه خود حمله می برد و می گوید: این از آنها است، و سر از بدنش جدا می کند و هزار درهم می گیرد، و البته امارت و حکومت شما در آن روز جز به دست زنازادگان نخواهد بود، و گویا من آن نقابدار را می بینم، عرض کردم: نقابدار کیست؟ فرمود: مردی از شما است که معتقدات شما را قائل است، نقاب می پوشد و شماها را شناسایی می کند، به یک یک شما اشاره می کند تا دستگیر شوید او نیست مگر زاده حرام (۶۰۲).

می گویم: خروج سفیانی از جمله علائم حتمی پیش از ظهور حضرت قائم - عجل الله فرجه - می باشد، چنانکه روایات بسیاری در این باره آمده است، او از نوادگان بنی امیه - لعنهم الله تعالی - می باشد و نامش عثمان بن عیینه [عنبسه] است.

و از امام صادق علیه السلام است که فرمود: اگر سفیانی را ببینی خبیث ترین مردم را دیده باشی، رنگش زرد و سرخ، و چشمش کبود است (۶۰۳).

و از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت است که فرمود: پسر هند جگرخوار از وادی یابس خروج می کند، او مردی میان بالا، با صورت وحشتناک و جمجمه ضخیم و آبله رو می باشد (۶۰۴).

تفصیل مطالب در بحار و غیر آن مذکور است.

موسی علیه السلام : هنگامی که قوش در بیابان سرگردان و گم شدند و در آن حال سالها بسر بردند ، هرگاه فرزندی برایشان متولد می شد ، پیراهنی بر او بود به قامت خودش - مانند پوست بدن - این را طبرسی در مجمع البیان نقل کرده است (۶۰۵) .

قائم علیه السلام ، برای شیعیانش در عصر ظهور همین امر خواهد بود ، چنانکه در کتاب المحجّه از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : وقتی قائم ما بپا خیزد زمین به نور پروردگارش روشن می گردد ، و بندگان از نور خورشید بی نیاز می شوند و شب و روز یکسان می گردد ، و مرد در زمان آن حضرت هزار سال عمر کند و هر سال برایش پسری متولد شود ، و دختری برایش متولد نگردد ، پیراهنی به قامتش او را می پوشاند و هر چه بزرگتر شود آن پوشش نیز بزرگتر می گردد ، و به هر رنگی که بخواهد می شود (۶۰۶) .

موسی علیه السلام ، بنی اسرائیل منتظر قیامش بودند ، چون که به آنها خبر داده شده بود که فرج آنها به دست او است .

قائم علیه السلام نیز شیعیانش منتظرش هستند ، زیرا که به آنها خبر داده اند که فرجشان بر دست آن حضرت است ، و در حرف فاء مطالبی که بر این معنی دلالت داشت ، گذشت : خداوند تعالی ما را از شیعیان و منتظران و مدافعان و فدائیان آن حضرت قرار دهد ، مؤلف گوید :

فَيَأْرَبُ عَجَلٌ فِي ظُهُورِ إِمَامِنَا

وَ هَذَا دُعَاءُ لِلْبَرِيَّةِ شَامِلٌ

پروردگارا در ظهور امام ما تعجیل فرمای

و این دعا به سود همه بندگان است

موسی علیه السلام : خداوند متعال درباره اش می فرماید : « وَ لَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَآخْتَلَفَ فِيهِ » (۶۰۷) ؛ ما به موسی کتاب را دادیم پس در آن اختلاف شد .

طبرسی در مجمع البیان گفته : منظور این است که قوش در آن اختلاف کردند یعنی در صحت کتابی که بر او فرود آمد (۶۰۸) .

قائم علیه السلام : نیز همین طور ، در کتابی که با او است - که امیرالمؤمنین علیه السلام جمع کرده یعنی همان قرآنی که نزد حضرت حجّت علیه السلام هست - اختلاف می شود ، دلیل بر آن روایتی است که در روضه کافی به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره آیه : « وَ لَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَآخْتَلَفَ فِيهِ » (۶۰۹) ؛ ما به موسی کتاب را دادیم پس در آن اختلاف شد .

آمده که آن حضرت فرمود : در آن اختلاف کردند همچنان که این امت در کتاب اختلاف نمودند ، و در کتابی که با قائم هست نیز اختلاف خواهند کرد تا جایی که مردم بسیاری آن را منکر خواهند شد ، که آنها را پیش می کشد و گردنشان را می زند (۶۱۰) .

و در بحار از شیخ طوسی به سند خود از حضرت امام صادق علیه السلام مروی است که فرمود : اصحاب موسی به نهری آزمایش شدند و این همان است که خداوند تعالی می فرماید : « إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ » (۶۱۱) ؛ همانا خداوند شما را به نهر آبی خواهد آزمود .

اصحاب قائم علیه السلام نیز به مانند آن مبتلا خواهند شد (۶۱۲).

موسی علیه السلام: خداوند متعال او را عصایی عنایت فرمود، و آن را معجزه آن جناب قرار داد.

قائم علیه السلام: به همان عصا اختصاص یافته است، چنانکه در کمال الدین از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود: عصای موسی از آن آدم بود، سپس به شعیب رسیده بود، و آنگاه به موسی بن عمران رسید، آن عصا نزد ما است و من آن را پیشتر دیده‌ام سبز رنگ است به همان وضعی که از درختش گرفته شده، و اگر استنطاق شود سخن می‌گوید، برای قائم ما علیه السلام آماده شده، به وسیله آن همان کارها را انجام دهد که موسی انجام می‌داد، و هر چه مأمور شود انجام می‌دهد، و هر کجا افکنده شود با زبان خود نیرنگ‌های دشمنان را برمی‌گیرد (۶۱۳).

و فاضل مجلسی در مجلد سیزدهم بحار به نقل از کتاب بصائر الدرجات همین روایت را آورده و در آن آمده است: برای قائم ما علیه السلام آماده شده تا هر آنچه موسی علیه السلام انجام می‌داد با آن عصا انجام دهد، و آن می‌ترساند و آنچه نیرنگ و جادو کنند می‌بلعد، و آنچه امر شود انجام می‌دهد و به هر سوی که رو کند خدعه‌ها را می‌گیرد [و خنثی می‌کند]، دو لب - یا دو سر - دارد یکی در زمین و دیگری بالا که بین آنها چهل ذراع است، با زبان خود نیرنگ‌های دشمنان را برمی‌گیرد (۶۱۴).

نظیر همین روایت را ثقة الاسلام کلینی در کافی آورده است (۶۱۵).

و در کتاب تذکره الائمه منسوب به فاضل مجلسی - که هنوز نسبتش برایم ثابت نشده - از محمد بن زید کوفی روایت است که امام صادق علیه السلام فرمود: مردی از اهل فارس به نزد حضرت قائم علیه السلام می‌آید و از او معجزه موسی علیه السلام را درخواست می‌کند، پس آن حضرت عصا را می‌افکند و به صورت اژدها درمی‌آید. آن مرد می‌گوید: این سحر است، پس عصا - به امری شبیه امر موسی علیه السلام - آن مرد را می‌بلعد.

تذکر

اینجا مناسب است درباره آن عصا و اوصاف آن مطالبی بیاوریم: عالم فاضل بزرگوار مجلسی در مجلد پنجم بحار از کتاب عرایس المجالس ثعلبی نقل کرده که گفت: در نام عصا اختلاف است، ابن جبیر گفته: اسمش ماشاء الله است، و مقاتل گفته: نامش نفعه است، و بعضی: غیاث، و بعضی دیگر: علیق گفته‌اند.

و اما وصف آن و حوائجی که در آن برای موسی علیه السلام بود: آگاهان به علم گذشتگان چنین گفته‌اند: عصای موسی دو سر داشت که بیخ هر یک از آنها کژی داشت و نیزه آهنینی در انتهایش بود، پس هرگاه موسی علیه السلام شب هنگام به بیابانی وارد می‌شد و مهتاب نبود، دو سر عصا تا آنجا که چشم کار می‌کرد روشنایی می‌داد، هرگاه با کمبود آب مواجه می‌شد آن را در چاه وارد می‌کرد که تا ژرفای چاه امتداد می‌یافت، و سر آن مانند دلو می‌شد، و هر وقت به غذا نیاز داشت، با عصای خود به زمین می‌کوفت

خوردنی‌ها از آن بیرون می‌آمد، و چنان بود که هرگاه میوه‌ای اشتها می‌کرد آن را در زمین می‌نشاند، پس غنچه‌های همان درختی که موسی اشتها کرده بود در آن ظاهر می‌شد و همان موقع میوه می‌داد. و گفته می‌شود که: عصای موسی از چوب بادام بود، هرگاه گرسنه می‌شد آن را در زمین می‌نشاند برگ و میوه می‌داد، و از آن بادام می‌خورد، و هرگاه با دشمن خود مقاتله می‌کرد بر دو شاخه عصا دو مار آشکار می‌شد که با هم نبرد می‌کردند، عصا را بر کوه سخت ناهموار می‌زد و نیز به درختها و خارها و گیاهها می‌زد راه باز می‌شد، و هر وقت می‌خواست از رودی بدون کشتی عبور کند عصا را بر آن می‌زد، راه وسیعی برایش باز می‌شد که در آن می‌رفت.

و آن حضرت - که درود خداوند بر او باد - گاهی از یک شاخه عصا شیر می‌نوشید و از دیگرش عسل، و چون در راه خسته می‌شد بر آن می‌نشست که به هر کجا می‌خواست بدون دویدن و پا زدن او را می‌رساند، و نیز راه را نشان می‌داد و با دشمنانش مقاتله می‌کرد، هنگامی که موسی علیه السلام به بوی خوش نیازمند می‌شد، از آن عصا بوی خوشی بیرون می‌زد تا جایی که لباسهای او را خوشبو می‌کرد، اگر در راهی بود که دزدانی داشت که مردم از آنها ترس داشتند، عصا با او تکلم می‌کرد و به او می‌گفت: به فلان سمت راحت را تغییر ده، به وسیله آن برگهای درختان را بر گوسفندان خود فرو می‌ریخت، با آن درندگان و مارها و حشرات را از خود دفع می‌کرد، چون به سفر می‌رفت آن را بر کرده می‌نهاد و وسائل و لباس و غذا و آب و... را به آن می‌آویخت (۶۱۶)...

تا آخر آنچه ذکر کرده که آوردن آنها لزومی ندارد، و این مقدار را که آوردیم برای این بود که این عصا در این زمان متعلق و مخصوص به مولا و آقای ما حضرت مهدی صلوات الله علیه می‌باشد، چنانکه اخبار حاکی از این امر می‌باشد.

و در مجلد سیزدهم بحار به نقل از نعمانی به سند خود از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود: عصای موسی چوب آس و از درخت بهشتی است که وقتی خواست به سوی مدین برود جبرئیل آن را برایش آورد، و آن عصا با تابوت آدم در دریاچه طبریه است نه می‌پوسند و نه تغییر می‌یابند، تا آنکه قائم علیه السلام آنها را هنگام قیامش بیرون آورد (۶۱۷).

موسی علیه السلام با ترس از مصر فرار کرد، خداوند عز و جل به نقل از او می‌فرماید: «فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ» (۶۱۸)؛ پس آنگاه که از [کیفر] شما بیمناک شدم از شما گریختم.

قائم علیه السلام: از ترس اشرار، از شهرها گریخت و در بیابانهای بی‌آب و علف مسکن گزید، با وجود این به نزد مردم می‌آید، و در میان آنها راه می‌رود و از احوالشان باخبر می‌شود در حالی که آنها حضرتش را نمی‌شناسند - چنانکه گذشت -.

هنگام ظهورش نیز به خاطر ترس از سفیانی از مدینه فرار خواهد کرد. دلیل بر آن روایتی است که در بحار و غیر آن از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام منقول است که درباره سفیانی - لعنه الله - فرمود: و سفیانی گروهی را به مدینه می‌فرستد پس مهدی علیه السلام از آنجا به سوی مکه فرار می‌کند به امیر ارتش سفیانی خبر می‌رسد که مهدی علیه السلام به سوی مکه رفته، لشکری در تعقیب آن حضرت می‌فرستد ولی به آن جناب نمی‌رسند، تا اینکه قائم علیه السلام هراسان و ترسان - به روش موسی بن عمران - وارد مکه می‌شود و امیر ارتش سفیانی در بیابان بیداء فرود می‌آید، و جارچی از سوی آسمان به آن بیابان خطاب می‌کند که: «یا بیداء ابیدی القوم»؛ ای صحرای بیداء این گروه را نابود کن. پس زمین آنها را فرو می‌برد و فقط سه نفر از آنها باقی می‌ماند که خداوند چهره‌هایشان را به پشت باز می‌گرداند، و آنها از قبیله کلب هستند، و درباره آنها این آیه نازل شده: «یا ایُّهَا الَّذِینَ اَوْتُوا الْكِتَابَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ اَنْ نَّطْمِسَ وُجُوْهًا فَرَدَدَّهَا عَلٰی اَدْبَارِهَا» (۶۱۹)؛ ای کسانی که کتاب به ایشان داده

شده ، به آنچه فرو فرستاده ایم و تصدیق کننده نشانه هایی است که همراه شما است ایمان آورید پیش از آنکه چهره هایی را محو کنیم آنگاه به پشت سر باز گردانیم .

موسی علیه السلام : خداوند دشمنش - قارون - را به زمین فرو برد چنانکه خداوند عزّ و جل می فرماید : « فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ » (۶۲۰) ؛ پس او و خانه اش را در زمین فرو بردیم .

قائم علیه السلام : نیز - چنانکه گذشت - خداوند متعال دشمنانش - لشکر سفیانی - را به زمین فرو خواهد برد .

موسی علیه السلام : چون دستش را برمی آورد ، می درخشید و سفیدی آن بینندگان را خیره می ساخت (۶۲۱) . . . .

قائم علیه السلام : نورش می درخشد تا جایی که مردم از نور آفتاب و ماه بی نیاز شوند که ان شاء الله تعالی در بحث نور آن حضرت مطالبی در این باره خواهد آمد .

موسی علیه السلام : از سنگ برایش دوازده چشمه جوشید .

قائم علیه السلام نیز ، در بحار به نقل از نعمانی به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : هرگاه قائم علیه السلام ظهور نماید با پرچم رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم و انگشتری سلیمان و سنگ و عصای موسی قیام خواهد کرد ، پس دستور می دهد که منادی آن حضرت اعلام کند که : هیچ کس از شما آب و غذا و علوفه بر ندارد . اصحاب آن حضرت می گویند : می خواهد ما و چهار پایانمان را از گرسنگی و تشنگی بکشد! پس آن حضرت حرکت می کند اصحاب هم در خدمتش حرکت می کنند ، و اولین منزلی که فرود می آید به سنگ می زند از آن غذا و آب و علوفه بیرون می آید ، پس از آن می خورند و می آشامند و چهار پایان را نیز علوفه می دهند تا در پشت کوفه به نجف برسند (۶۲۲) .

و در کمال الدین از آن حضرت (امام باقر علیه السلام) آمده که فرمود : چون قائم علیه السلام از مکه خروج نماید ، سخنگوی آن حضرت بانگ می زند : احدی خوردنی و آشامیدنی با خود بر ندارد ، و با خود سنگ موسی بن عمران را برمی دارد که بار شتری است و هیچ منزلی فرود نیایند مگر آنکه از آن سنگ چشمه ها برآید ، پس هر که گرسنه باشد سیر و هر که تشنه باشد سیراب خواهد شد ، چهار پایانشان هم سیر و سیراب می شود تا اینکه به نجف در پشت کوفه فرود آیند (۶۲۳) .

می گویم : ثقة الاسلام کلینی رحمه الله در اصول کافی نظیر همین روایت را از امام صادق از پدرش علیهما السلام با اندک تفاوتی آورده است (۶۲۴) .

و در خرایج از امام صادق از پدرش علیهما السلام آورده که فرمود : چون قائم علیه السلام در مکه قیام کند و بخواهد به کوفه برود ، سخنگوی آن حضرت ندا می کند : کسی از شما خوردنی و آشامیدنی بر ندارد ، و آن حضرت سنگ موسی بن عمران را - که از آن دوازده چشمه جوشید - با خود برمی دارد ، پس به هیچ منزلی فرود نیاید مگر اینکه آن را نصب فرماید و چشمه ها از آن جوشد پس هر که گرسنه باشد سیر و هر که تشنه باشد سیراب می گردد و همین توشه آنها خواهد بود تا به نجف برسند - پیشتر از کوفه - و چون به آنجا فرود آیند آب و شیر از آن پیوسته جاری خواهد بود ، هر که گرسنه باشد سیر و هر که تشنه باشد سیراب می گردند (۶۲۵) .

موسی علیه السلام : فرعون برای رسیدن به او افراد بسیاری را کشت ، ولی آنچه خدا خواست همان شد .

قائم علیه السلام : نیز ، فرعونهای زمان ائمه اطهار علیهم السلام به منظور قتل حضرتش چه بسیار از فرزندان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را کشتند ، چنانکه در کمال الدین از امام صادق علیه السلام ضمن حدیث طولانی در بیان شباهت آن حضرت به موسی علیه السلام چنین آمده : وقتی فرعون مطلع شد که زوال و نابودی حکومتش بر دست او (موسی) است دستور داد کاهنان را حاضر کنند ، پس آنها او را بر نسب براندازنده حکومتش دلالت کردند ، و اینکه آن شخص از بنی اسرائیل است ، پس پیوسته دستور می داد که شکم زنان باردار بنی اسرائیل را پاره کنند تا آنجا که بیست و چند هزار نوزاد را کشت ولی نتوانست به موسی دست یابد ، زیرا که خداوند تبارک و تعالی او را حفظ کرد . و همین طور بنی امیه و بنی العباس وقتی دانستند که سقوط سلطنت و ریاست امرا و جبارانشان به دست قائم ما خواهد بود ، به دشمنی ما پرداختند و شمشیرهای خود را در کشتن آل رسول صلی الله علیه وآله وسلم و نابود کردن نسل آن حضرت به کار گرفتند به طمع اینکه به قتل قائم علیه السلام دست یابند . البته خداوند عزّ و جل نمی پذیرد که امر خود را برای یکی از ستمکاران فاش نماید . مگر اینکه نور خود را به کمال رساند هر چند که مشرکین را خوش نیاید (۶۲۶) .

این حدیث طولانی است که در بخش هشتم خواهد آمد .

موسی علیه السلام : خداوند در یک شب امرش را اصلاح فرمود .

قائم علیه السلام : خداوند در یک شب امرش را اصلاح خواهد کرد . چنانکه در کمال الدین از حضرت امام جواد علیه السلام در وصف حضرت قائم علیه السلام روایت شده که فرمود : و به تحقیق که خداوند تبارک و تعالی امر او را در یک شب اصلاح خواهد کرد ، همچنان که امر کلیم خود موسی علیه السلام را در یک شب اصلاح فرمود که برای برگرفتن آتش برای خانواده اش رفت ولی در حالی که به پیغمبری و رسالت مبعوث شده بود بازگشت (۶۲۷) .

و إن شاء الله این حدیث به طور کامل در بخش هشتم خواهد آمد .

موسی علیه السلام : خداوند متعال به منظور امتحان قومش ظهور آن حضرت را تأخیر انداخت تا کسانی که گوساله پرستیدند از کسانی که خدای عزّ و جل را پرستیدند جدا شوند .

قائم علیه السلام نیز خداوند به همین منظور ظهورش را به تأخیر انداخته است ، که مطالبی در این باره گذشت .

شباهت به هارون علیه السلام

هارون علیه السلام را خداوند متعال به آسمان بالا برد و سپس بار دیگر به زمین بازگرداند . چنانکه در مجلد پنجم بحار در روایت مسندی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : موسی به هارون گفت : بیا با هم به کوه طور سینا برویم ، چون با هم رفتند ناگاه خانه ای دیدند که بر در آن درختی بود بر روی آن دو پیراهن ، پس موسی به هارون گفت : جامه های را برافکن و

داخل این خانه شو و این دو حله را ببر کن و بر تخت بخواب ، هارون همین کار را کرد ، پس چون بر تخت آرمید ، خداوند او را به سوی خود قبض کرد و خانه و درخت برداشته شد . موسی به سوی بنی اسرائیل بازگشت و به آنها خبر داد که خداوند هارون را قبض روح کرد و به سوی خود بالا برد ، گفتند : دروغ می گویی تو او را کشته ای ، پس موسی به درگاه الهی شکوه کرد ، خداوند متعال به فرشتگان امر فرمود تا او را بر تختی مابین زمین و آسمان فرود آوردند تا اینکه بنی اسرائیل او را دیدند و دانستند که مرده است (۶۲۸) .

نزدیک به همین روایت از صاحب الکامل نقل شده است .

قائم علیه السلام : را نیز خداوند بعد از ولادت به آسمان بالا برد سپس به سوی زمین بازگرداند - چنانکه در شباهت آن حضرت به موسی علیه السلام گذشت - .

هارون علیه السلام از راه دور سخن موسی را می شنید همچنان که موسی سخن هارون را از راه دور می شنید . این نکته را صاحب کتاب بدایع الزهور آورده .

قائم علیه السلام نیز؛ در روضه کافی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : هنگامی که قائم ما بپاخیزد خداوند عزّ و جل در گوشها و چشمهای شیعیان ما خواهد افزود به طوری که بین آنها و حضرت قائم علیه السلام پیکی نخواهد بود ، با آنها سخن می گوید و آنها می شنوند ، و به او نگاه می کنند در حالی که در جای خودش باشد (۶۲۹) .

شباهت به یوشع علیه السلام

یوشع علیه السلام : پس از وفات موسی علیه السلام منافقان امت آن حضرت با او جنگ کردند .

قائم علیه السلام : منافقان این امت با او جنگ خواهند کرد - چنانکه در حرف خاء مطالبی در این زمینه گذشت - .

یوشع علیه السلام : خورشید برایش بازگشت .

قائم علیه السلام : با مهر و ماه سخن می گوید و آنها را صدا می زند ، و آنها به او پاسخ می دهند - چنانکه علامه مجلسی در بحار از حضرت امام باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود : قائم علیه السلام سیصد و نه سال زمامداری می کند - همان قدر که اهل کهف در غارشان به سر بردند - زمین را پر از عدل و قسط خواهد کرد چنانکه پر شده باشد از ظلم و ستم ، پس خداوند برای او شرف و غرب زمین را فتح خواهد نمود ، و مردم را خواهد کشت تا اینکه جز دین محمد صلی الله علیه وآله وسلم باقی نماند ، شیوه سلیمان بن داوود را پیش خواهد گرفت و خورشید و ماه را صدا می زند و او را پاسخ می دهند ، و زمین برای او نور دیده شود و به او وحی می آید که به امر خداوند به وحی عمل می کند (۶۳۰) .

مؤلف گوید : من این معنی را به نظم آورده‌ام :

وَ إِنَّمَا الْوَارِدُ فِي نَصِّ الْخَبَرِ

بِأَنَّهُ يَدْعُو لِشَمْسٍ وَ قَمَرٍ

وَ مِنْهُمَا يَسْتَمِعُ الْأَجَابَةَ

وَ لَيْسَ فِي ذَلِكَ مِنْ غُرَابَةٍ

إِذْ فَضْلٌ يُوشَعُ بِجَنْبِ الْحُجَّةِ

كَابْرَةٍ انْغَمَسَتْ فِي لُجَّةِ

فَيَا لِهَذَا الْعِزِّ وَ الْكَمَالِ

وَ يَا لِهَذَا الْمَجْدِ وَ الْجَلَالِ

وَ يَا لِهَذَا الْفَضْلِ وَ الْكِرَامَةِ

وَ يَا لِهَذَا الشَّانِ وَ الْفَخَامَةِ

البته آنچه در متن غیر قابل توجیه خبر آمده

به اینکه او خورشید و ماه را می‌خواند

و از آن دو جواب می‌شنود ،

و در این امر هیچ گونه شگفتی نیست

چه اینکه فضل یوشع در کنار حضرت حجّت

مانند سوزنی است که به دریا فرو شود

پس چه خوش است این عزت و کمال

خوشا این مجد و جلالت قدر

خوشا این فضل و بزرگواری

و این شأن و عظمت

شبهت به حزقیل علیه السلام

حزقل نیز گفته شده - بر وزن زبرج - .

حزقیل علیه السلام ، خداوند متعال مردگانی را برایش زنده کرد ، چنانکه در روضه کافی از حضرت ابوجعفر باقر و ابوعبدالله صادق علیهما السلام درباره آیه : « أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ » (۶۳۱) : آیا ننگری به کسانی که شمارشان هزاران تن بود و از بیم مرگ از دیار خود بیرون رفتند پس خداوند به آنها فرمود : بمیرید [که مردند] سپس آنان را زنده کرد .

فرمودند : اینها هفتاد هزار خانوار از اهل یکی از شهرهای شام بودند ، گاه به گاه طاعون در آنها می افتاد ، پس هرگاه احساس می کردند طاعون آمده ثروتمندان از شهر بیرون می رفتند ولی فقرا - که توانایی سفر نداشتند - در شهر باقی می ماندند ، لذا مرگ در میان آنهایی که در شهر مانده بودند بسیار و میان آنهایی که از شهر بیرون رفته بودند کمتر واقع می شد ، پس کسانی که بیرون رفته بودند می گفتند : اگر مانده بودیم مرگ بیشتر ما را می گرفت . و آنهایی که مانده بودند می گفتند : اگر از شهر بیرون رفته بودیم کمتر مرگ از ما می گرفت . پس نظر همگی آنها چنین شد که هرگاه طاعون در میانشان واقع شد همگی از شهر خارج شوند ، و چون دانستند که طاعون آمده همگی از شهر خارج و از ترس مرگ از آنجا دور شدند و در شهرهای مختلف تا آنجا که خدا خواسته بود سیر کردند .

سپس به شهری گذرشان افتاد که خراب شده بود و مردمش را طاعون از پای درآورده بود وقتی در این شهر فرود آمدند و قرار گرفتند خداوند عزّ و جلّ به آنها فرمود : همگی بمیرید . همان ساعت همگی مردند و خاک شدند که برای بینندگان آشکار بود که اینها در میان راه مرده بودند ، لذا عابرین و مسافرین در آنجا منزل کردند و خاکهایشان را جاروب و یکجا جمع نمودند ، پس پیغمبری از پیامبران بنی اسرائیل که نامش حزقیل بود بر آنها گذشت ، و هنگامی که آن استخوانها را دید گریه کرد و گفت : پروردگارا اگر اراده فرمایی آنها را همانطور که یکجا میرانده ای همین حالا زنده کنی که شهرها و بلاد تو را معمور سازند ، و فرزندان که بندگی تو را با دیگر خلائقت انجام دهند از آنها متولد شوند ، خداوند متعال به او وحی فرمود که : آیا تو این را دوست داری ؟ عرض کرد : آری ؛ پروردگارا آنها را زنده کن .

حضرت فرمود : پس خداوند عزّ و جلّ وحی فرمود : که چنین و چنان بگو ، و چون آنچه خداوند عزّ و جلّ به او فرموده بود که بگوید گفت - امام صادق علیه السلام فرمود : آن اسم اعظم بود - وقتی حزقیل آن سخن را به زبان آورد ، به استخوانها نگر بست که به یکدیگر می پزند و بار دیگر زنده می شدند به هم نگاه می کردند و سُبْحَانَ اللَّهِ ، اللَّهُ أَكْبَرُ و لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ می گفتند ، در این هنگام حزقیل گفت : شهادت می دهم که به تحقیق خداوند بر هر چیزی توانا است (۶۳۲) .

قائم علیه السلام : خداوند متعال برای او مردگانی را از مؤمنین و منافقین و کافرین زنده خواهد کرد . و اخباری که بر این معنی دلالت دارد بسیار بلکه متواتر است از جمله : در روضه کافی از ابوبصیر روایت شده که گفت : به حضرت امام صادق علیه السلام عرض کردم : اینکه خداوند تبارک و تعالی می فرماید : « وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مِنْ يَمُوتُ بَلَى وَعَدًّا عَلَيْهِ حَقًّا وَ لَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ » (۶۳۳) ؛ آنان به شدت به خداوند سوگندها یاد کردند که خداوند هرگز کسی را که بمیرد بر نمی انگیزد ، آری این وعده حتمی خداوند است ولی بیشتر مردمان نمی دانند .

منظور چیست ؟ فرمود : ای ابوبصیر؛ در این باره چه می گویند ؟ عرض کردم : مشرکین می پندارند و قسم می خورند برای رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم که خداوند مردگان را زنده نمی کند . حضرت فرمود : مرگ بر کسی که چنین سخنی می گوید ، از آنها بپرس که آیا مشرکین به الله قسم می خوردند یا به لات و عزی ؟ ابوبصیر می گوید : گفتیم : فدایت شوم پس برایم بیان فرمای . فرمود : ای ابوبصیر هنگامی که قائم ما بپاخیزد خداوند گروهی از شیعیان ما را برای او برمی انگیزد و زنده کند که گیره های شمشیرهایشان بر روی شان هایشان است ، چون این خبر به قومی از شیعیان ما که نمرده باشند برسد به یکدیگر گویند : فلان و فلان و فلان از قبرهایشان برانگیخته شدند و آنها با قائم علیه السلام هستند ، این سخن به گوش گروهی از دشمنان ما برسد ، می گویند : ای گروه شیعیان چقدر دروغگو هستید! این دولت و حکومت شما است و شما دروغ می گوید! نه و الله اینها که شما می گوید زنده نشده و زنده نخواهند شد تا روز قیامت ، پس خداوند گفتار آنها را حکایت کرده می فرماید : « وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مِنْ يَمُوتُ » (۶۳۴) .

و در همان کتاب از حسن بن شاذان واسطی مروی است که گفت : به حضرت ابوالحسن امام رضا علیه السلام نامه ای نوشتم که در آن از جفای اهالی واسط گلایه کردم ، چون در این شهر گروهی از عثمانیها بودند که مرا اذیت می کردند ، جواب به خط آن حضرت علیه السلام چنین آمد : خداوند تبارک و تعالی از دوستان ما پیمان گرفته بر صبر کردن در دولت باطل ، پس به حکم پروردگارت صبر کن ، که هرگاه آقای خلق بپاخیزد خواهند گفت : ای وای بر ما چه کسی ما را از آرامگاهمان برانگیخت ، این است آنچه خداوند رحمان وعده داده و فرستادگان راست گفتند (۶۳۵) .

و در بحار از عبدالکریم خنعمی روایت است که گفت : به حضرت امام صادق علیه السلام عرض کردم : چند وقت قائم علیه السلام حکومت می کند ؟ فرمود : هفت سال ، روزها و شبها طولانی می شود تا آنجا که هر سال از سالهایش به مقدار ده سال از سالهای شما خواهد شد پس سالهای حکومت او هفتاد سال از این سالهای شما خواهد بود؛ و چون هنگام قیامش برسد در ماه جمادی الاخره و ده روز از ماه رجب بارانی خواهد بارید که خلائق مانند آن را ندیده باشند ، پس خداوند متعال با آن ، گوشتهای مؤمنین و بدنهایشان را در قبرهایشان خواهد رویانید ، و گویا آنها را می بینم که از سوی جهنمه پیش می آیند در حالی که موهای خود را از خاک می تکانند (۶۳۶) .

و در همان کتاب به نقل از خصایص از امیرالمؤمنین علیه السلام ضمن حدیثی طولانی آمده که فرمود : . . . ای شگفتا و چگونه تعجب نکنم از مردگانی که خداوند آنها را زنده برانگیزد ، گروه گروه با تلبیه و پاسخگویی به دعوت کننده الهی به کوچه های کوفه وارد شوند (۶۳۷) . . . .

و از آن حضرت است که درباره آیه شریفه : « رَبِّمَا يَوْمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ » (۶۳۸) ؛ بسا که کافران [هنگام دیدن عذاب] آرزو کنند ای کاش مسلمان می بودند .

فرمود: هرگاه من و شیعیانم [از قبر] بیرون آییم و عثمان بن عفان و پیروانش بیرون آیند، و قریش و بنی امیه را بکشیم، در آن هنگام دوست می‌دارند آنها که کفر ورزیده‌اند که مسلمان می‌بودند (۶۳۹).

و در تفسیر علی بن ابراهیم درباره آیه شریفه: «فَمَهْلُ الْكَافِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُوَيْدًا» (۶۴۰)؛ پس مهلت ده کافران را مهلت اندکی.

آمده است که: مهلت بدهم تا هنگام قیام قائم، پس برای من از جباران و طاغوت‌های قریش و بنی امیه و سایر مردم انتقام بگیرد (۶۴۱).

می‌گویم: مطالبی در این باره گذشت و ان شاء الله در حرف نون نیز مطالبی خواهد آمد.

شباهت به داوود علیه السلام

داوود علیه السلام: را خداوند عز و جل در زمین خلیفه ساخت و فرمود: «يا داودُ اِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْاَرْضِ» (۶۴۲)؛ ای داوود ما تو را در زمین خلافت دادیم.

قائم علیه السلام: را نیز خداوند خلیفه خود در زمین نمود و فرمود: «اَمَنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَا وَ يَكْشِفُ السُّوءَ وَ يَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْاَرْضِ» (۶۴۳)؛ آیا چه کسی [جز خداوند] دعای مضطر را به اجابت می‌رساند، و گرفتاری را برطرف می‌سازد، و شما را خلفای زمین قرار می‌دهد.

و در دعایی از حضرت امام رضا علیه السلام چنین آمده است: «اِدْفِعْ عَنَّا وَلِيِّكَ وَ خَلِيفَتِكَ...» (۶۴۴).

و در حرف الف و حرف خاء مطالبی در این باره گذشت.

داوود علیه السلام: خداوند آهن را برایش نرم کرد که در قرآن آمده: «وَ اَلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ» (۶۴۵)؛ و آهن را برایش نرم ساختیم.

قائم علیه السلام: نیز خداوند آهن را برایش نرم کرده است، چنانکه در بعضی از کتابها از محمد بن زید کوفی از امام صادق علیه السلام مروی است که فرمود: مردی از عمان به خدمت حضرت صاحب الزمان علیه السلام می‌آید و عرض می‌کند: آهن برای داوود نرم شد اگر تو هم مانند او [معجزه] بیاوری تصدیقت می‌کنیم. پس آن حضرت معجزه داوود را به او نشان می‌دهد، ولی آن شخص منکر می‌شود، پس قائم - عجل الله فرجه - عمود آهنینی به گردن او می‌اندازد که هلاک می‌شود و می‌فرماید: این سزای کسی است که آیات خدا را دروغ انگارد.

داوود علیه السلام، سنگ با او سخن گفت و صدا زد: ای داوود مرا بگیر و جالوت را با من به قتل برسان.

قائم علیه السلام نیز علم و شمشیرش او را صدا می کنند و می گویند : ای ولی خدا خروج کن و دشمنان خدا را به قتل برسان .

تمام این روایات را شیخ صدوق در کتاب کمال الدین و تمام النعمه آورده است ، و نیز در روایت آمده که : سنگ در زمان ظهور آن حضرت هنگامی که کافری زیر آن پنهان می شود ، مؤمن را صدا می زند و می گوید : ای مؤمن ، زیر من کافری هست او را بکش ، پس مؤمن می آید و آن کافر را می کشد .

داوود علیه السلام جالوت را کشت .

قائم علیه السلام دجال را - که از جالوت بدتر است - می کشد .

داوود علیه السلام به الهام در میان مردم حکم می کرد .

قائم علیه السلام - چنانکه در حرف حاء در حکم آن حضرت گذشت - به حکم داوود قضاوت خواهد کرد و از بینة و شاهد نمی پرسد ، و نیازی به آن ندارد .

داوود علیه السلام نوشته ای از آسمان بر او نازل شد که مهری از طلا بر آن بود . در آن نوشته سیزده مسئله بود که خداوند متعال به داوود وحی کرد : اینها را از پسرت سلیمان بپرس ، اگر آنها را پاسخ داد او خلیفه بعد از تو است . پس داوود هفتاد کشیش و هفتاد حبر را فرا خواند و آنها را نشاند ، سلیمان را نیز در حضور آنها نشاند و گفت : ای پسر من بگو نزدیکترین اشیاء چیست ؟ و دورترین اشیاء کدام است ؟ و مأنوسترین اشیاء چیست ؟ و موحشترین اشیاء کدام ؟ و زیباترین اشیاء چیست ؟ و زشتترین اشیاء کدام است ؟ و کمترین اشیاء چیست ؟ و بیشترین اشیاء کدام ؟ و دو بر پای مانده و قائم چیست ؟ و دو مختلف چیست ؟ و دو متباغض و کینه توز کدام ؟ و آن چیست که هرگاه مرد بر آن نشیند آخرش پسندیده است ؟ و آن چیست که هرگاه مرد بر آن نشیند آخرش مذموم است ؟

سلیمان گفت : نزدیکترین اشیاء آخرت ، دورترین اشیاء هر چیزی که از امور دنیا از دست برود ، مأنوسترین اشیاء بدنی است که در آن روحی ناطق باشد ، موحشترین اشیاء جسد بدون روح است ، بهترین اشیاء ایمان بعد از کفر است ، زشتترین اشیاء کفر بعد از ایمان است ، کمترین اشیاء یقین و بیشترین اشیاء شک است ، آن دو بر پای مانده آسمان و زمین است ، دو مختلف شب و روز است ، و دو متباغض مرگ و زندگی است ، آنچه هرگاه انسان بر آن سوار شود عاقبتش نیک و پسندیده است حلم و بردباری بر غضب است ، آنچه هرگاه انسان بر آن نشیند عاقبتش مذموم است تندی و غضب است . [راوی گوید :] چون مهر از نوشته برداشت تمام این پاسخها مطابق درآمد . پس کشیشها و احبار پرسیدند : آن چیست که اگر صالح شود همه چیز انسان صالح می شود و اگر فاسد شود همه چیز انسان فاسد می گردد ؟ فرمود دل . پس به خلافتش رضا دادند .

قائم علیه السلام نیز نوشته ای با مهر طلایی به همراه دارد ، که در کمال الدین از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : گویی قائم علیه السلام را بر منبر کوفه می نگریم که یارانش سیصد و سیزده تن - به عدد اصحاب بدر - پیرامونش هستند ، و آنها پیران پرچمها و آنها پیران حکمروایان الهی در زمینش بر خلائقش ، تا اینکه از قبای خود نوشته ای بیرون آورد که با مهری زرین مهور باشد ، پیمانی از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ، پس مانند گوسفندان بی زبان از دور و برش پراکنده می شوند و کسی از آنها باقی نماند مگر وزیر و یازده نقیب - چنانکه با موسی بن عمران علیه السلام باقی ماندند - پس در زمین می گردند ولی راهی جز او نمی یابند پس به خدمتش باز می گردند (۶۴۶) .

این حدیث با تفاوت اندکی از طریق دیگری به نقل از بحار گذشت (۶۴۷) .

شبهت به سلیمان علیه السلام

سلیمان علیه السلام ، داوود او را جانشین و خلیفه خود قرار داد در حالی که هنوز به سن بلوغ نرسیده بود ، که در حدیثی از امام نهم حضرت جواد علیه السلام آمده که فرمود : خداوند تبارک و تعالی به داوود وحی فرمود که سلیمان را خلیفه خود سازد ، در حالی که کودک بود و چوپانی گوسفندان می کرد ، عبّاد و علمای بنی اسرائیل این مطلب را انکار کردند ، پس خداوند تعالی وحی فرمود که : عصاهای آن افراد را بگیر و عصای سلیمان را نیز بگیر و آنها را در اتاقی بگذار و در آن اتاق را به مهر خودشان مهر کن ، و چون فردا شود عصای هر کس برگ برآورده و میوه داده بود او خلیفه است ، پس داوود این مطلب را به آنها خبر داد ، گفتند : ما راضی و تسلیم شدیم (۶۴۸) .

قائم علیه السلام را خداوند عزّ و جل خلیفه قرار داد و حال آنکه کودکی تقریباً پنج ساله بود ، و در زمان حیات پدرش به سؤالات سعد بن عبدالله قمی پاسخ گفت - چنانکه گذشت - .

سلیمان علیه السلام : گفت : « هَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي » (۶۴۹) ؛ پروردگارا به من ملکی عنایت کن که برای هیچ کس بعد از من شایسته نباشد .

از نظر کیفیت و چگونگی ، چه اینکه سلاطین جهان - همان طور که متعارف است - حکومتشان آمیخته به جور و فساد است ، ولی سلیمان می خواست حکومتش آن طور نباشد ، و نیز سلطنت و حکومت پادشاهان و امرای زمین تنها بر انسانها است ولی حکومت سلیمان بر جن و انس و پرندهگان بود ، خداوند عزّ و جل می فرماید : « وَ حَشْرٍ لِّسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ » (۶۵۰) ؛ و لشکریان سلیمان از جن و انس و پرندهگان برایش گرد آمدند .

قائم علیه السلام ، خداوند متعال مُلک و حکومتی به او عنایت خواهد فرمود که برای احدی از اولین و آخرین - از نظر کمیت و کیفیت - مانندش نبوده ، اما کمیت : برای اینکه آن حضرت مابین شرق و غرب را می گیرد - چنانکه در حدیث آمده - . و اما کیفیت : برای اینکه محض عدالت و عدالت خالص است ، و چون که حکومتش تمام اهل آسمانها و زمینها را شامل می گردد - چنانکه گذشت - .

سلیمان علیه السلام ، خداوند باد را در تسخیر او قرار داده بود ، خدای عزّ و جل می فرماید : « فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءً حَيْثُ أَصَابَ » (۶۵۱) ؛ پس باد را به تسخیر او درآوردیم تا به نرمی هر کجا خواهد به فرمان او جریان یابد .

قائم علیه السلام نیز خداوند باد را در خدمتش قرار می دهد . چنانکه در حدیثی که در کمال الدین روایت شده امام صادق علیه السلام فرموده : پس خداوند تبارک و تعالی بادی برانگیزد که در هر بیابان ندا کند : این مهدی است که به قضاوت داوود و سلیمان علیهما السلام قضاوت می کند و بینة نمی خواهد (۶۵۲) .

سلیمان علیه السلام مدتی از قومش غایب شد ، چنانکه رئیس المحدثین شیخ صدوق در کتاب کمال الدین ضمن حدیثی روایت کرده است .

قائم علیه السلام غیبتش طولانی تر از سلیمان است .

سلیمان علیه السلام آفتاب برایش بازگشت .

قائم علیه السلام آفتاب و ماه را می خواند و آنها او را پاسخ می دهند .

سلیمان علیه السلام حشمه الله بوده . قائم علیه السلام نیز حشمه الله است .

شباهت به آصف علیه السلام

آصف علیه السلام علمی از کتاب را داشت .

قائم علیه السلام علوم کتاب نزدش هست .

آصف ، خداوند او را مدتی طولانی از قومش غایب کرد ، چنانکه در کمال الدین مروی است .

قائم علیه السلام ، خداوند متعال او را مدتی طولانی از نظرها غایب ساخته است .

آصف ، با غیبتش ابتلا و گرفتاری بنی اسرائیل سخت و شدید شد .

قائم علیه السلام نیز - چنانکه گذشت - با غیبتش گرفتاری و ابتلای مؤمنین شدت یافته است .

شباهت به دانیال علیه السلام

دانیال علیه السلام از بنی اسرائیل مدتی غایب بود ، و در چاهی بزرگ او را با شیری درنده زندانی کرده بودند تا آن شیر او را طعمه خود سازد ، پس خداوند تعالی او را حفظ کرد و به یکی از پیغمبران بنی اسرائیل دستور داد که غذا و آبش را ببرد ، و گرفتاری پیروان و شیعیانش شدید شد .

قائم علیه السلام از نظر ما غایب مانده و با غیبتش گرفتاری ما بسیار شده . و چنانکه قبلاً آوردیم ، دشمنان آن حضرت قصد کشتنش را داشتند ولی خداوند او را حفظ و حراست فرمود .

شباهت به عزیر علیه السلام

عزیر علیه السلام : وقتی به سوی قومش بازگشت و در میان آنها ظاهر شد تورات را آن طور که بر موسی بن عمران علیه السلام نازل شده بود خواند .

قائم علیه السلام : هنگامی که ظاهر شود برای اهل زمین قرآن را آن چنان که بر حضرت خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وسلم نازل شده خواهد خواند .

شباهت به جرجیس علیه السلام

جرجیس علیه السلام ، خداوند ، مردگانی را به دعایش زنده کرد ، چنانکه در بحار آمده که : زنی به خدمتش آمد و گفت : ای بنده صالح ، گاوی داشتیم که با آن امرار معاش می کردیم و آن مرده است . جرجیس به او گفت : این عصا را بگیر و آن را بر گاوت قرار ده و بگو که جرجیس می گوید : به اذن خداوند برخیز . پس چون آن زن این کار را کرد؛ آن گاو زنده شد و آن زن به خداوند ایمان آورد (۶۵۳) .

قائم علیه السلام نیز خداوند متعال مردگان را به دعایش زنده خواهد کرد - چنانکه گذشت - .

شباهت به ایوب علیه السلام

ایوب علیه السلام : هفت سال بر بلا صبر کرد - چنانکه از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت شده - (۶۵۴) خداوند متعال می فرماید : « اِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ اِنَّهُ اَوْابٌ » (۶۵۵) ؛ همانا ما او را صبر کننده یافتیم خوب بنده ای بسیار توجه کننده به سوی خدا .

قائم علیه السلام : از هنگام وفات پدرش تا کنون صبر کرده ، و نمی دانم تا کی این صبر ادامه خواهد داشت!! مطالب مناسبی در حرف باء گذشت .

ایوب علیه السلام : یک یا دو چشمه از زمین برایش جوشید ، خداوند متعال می فرماید : « اُرْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَ شَرَابٌ » (۶۵۶) ؛ پای خود را محکم بر زمین بزن که این چشمه آبی برای شستشو و نوشیدن است .

قائم علیه السلام : نیز برایش چشمه از زمین جوشیده است ، که بعضی از روایات و حکایات در این باره گذشت . اضافه بر آنها خلاصه ای از آنچه قطب راوندی در کتاب الخرایج و فاضل مجلسی در بحار از کتاب غیبت شیخ طوسی نقل کرده اند می آوریم : شیخ طوسی به سند خود از ابوسوره روایت کرده اینکه : وی حضرت حجّت علیه السلام را هنگام مراجعت از کربلا در زیارت عرفه ملاقات کرده ، ابوسوره می گوید : آن شب راه می رفتیم ناگاه بر قبرهای مسجد سهله رسیدیم ، فرمود : این منزل من است ، سپس فرمود : تو به نزد ابن الزرّاری علی بن یحیی می روی و می گویی آن مالی که چنین و چنان علامت دارد و در . . . قرار دارد و با . . . پوشانده شده به تو بدهد ، عرض کردم : تو کیستی ؟ فرمود : من محمد بن الحسن هستم ، سپس راه رفتیم تا هنگام سحر به نوایس رسیدیم ، نشست و با دست زمین را کند ناگاه آب بیرون آمد ، وضو گرفت و سیزده رکعت نماز خواند .

پس از آن نزد ابن الزرّاری رفتیم ، درب را کوبیدم ، گفت : تو کیستی ؟ گفتم : ابوسوره هستم ، شنیدم با خود می گفت : مرا با ابوسوره چه کار ؟ وقتی بیرون آمد جریان را برایش گفتم ، با من مصافحه کرد و صورتم را بوسید و دستم را بر صورتش کشید ، سپس مرا داخل خانه برد و از پایین پای تخت کیسه را بیرون آورد . و ابوسوره حق را شناخت و بعد از این جریان شیعه شد . زیرا او زیدی بود (۶۵۷) .

ایوب علیه السلام ، خداوند عز و جل مردگانی را برایش زنده کرد ، خداوند چنین فرموده : « وَ اَتَيْنَاهُ اَهْلَهُ وَ مِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَ ذِكْرَى لِلْعَابِدِينَ » (۶۵۸) ؛ و خاندانش را باز آوردیم و همانندشان را با آنها به او دادیم ، رحمتی از سوی ما و یاد آوری برای عبادت کنندگان .

قائم علیه السلام : نیز خداوند مردگانی را برایش زنده می کند ، در این باره مطالبی گذشت . در باب شباهت آن حضرت به عیسی نیز مطالبی خواهد آمد . اِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى .

شیخ صدوق رحمه الله به سند خود از محمد بن مسلم روایت کرده که گفت: بر حضرت ابوجعفر محمد بن علی باقر علیه السلام وارد شدم می‌خواستم از قائم آل محمد علیهم السلام از آن حضرت سؤال کنم که خود آغاز سخن کرد و فرمود: ای محمد بن مسلم به درستی که در قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم از پنج پیغمبر شباهت هست: یونس بن متی، و یوسف بن یعقوب، و موسی، و عیسی، و محمد صلوات الله علیهم، اما شباهت از یونس بن متی اینکه پس از غیبت در قیافه جوانی در سن پیری به سوی قومش بازگشت (۶۵۹).

شباهت به زکریا علیه السلام

زکریا علیه السلام، فرشتگان او را ندا کردند در حالی که به نماز ایستاده بود.

قائم علیه السلام نیز - چنانچه گذشت - خداوند او را مورد خطاب قرار داد، و همچنین فرشتگان در هر شب قدر او را ندا می‌کنند، و جبرئیل هم هنگامی که با آن حضرت بیعت می‌کند دست بر دست آن حضرت می‌نهد و می‌گوید: بیعت برای خدا. این خبر را راوندی در خرابج از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده است.

و در حدیث مفضل که در بحار از امام صادق علیه السلام روایت شده آمده است: جبرئیل به آن حضرت عرض می‌کند: ای سرور من؛ فرمانت پذیرفته و دستورت اجرا می‌شود.

زکریا علیه السلام: در مصیبت حضرت ابی‌عبدالله الحسین علیه السلام سه روز گریه کرد، چنانکه در خبر احمد بن اسحاق در بخش دوم گذشت.

قائم علیه السلام: نیز تمام عمر و در همه زمانش بر آن حضرت می‌گرید، چنانکه در زیارت ناحیه آمده: «لَا تَدْبُكَّ صَبَاحاً وَ مَسَاءً وَ لَا بَكِينَ عَلَيْكَ بَدَلَ الدُّمُوعِ دَمًا» (۶۶۰)؛ شب و روز بر تو ندبه می‌کنم و به جای اشک بر تو خون می‌گیریم.

شباهت به یحیی علیه السلام

یحیی علیه السلام: پیش از ولادت به او بشارت و مژده داده شد.

قائم علیه السلام: نیز بشارت و مژده‌اش پیش از ولادت داده شد.

یحیی علیه السلام : در شکم مادر سخن گفت ، چنانکه در حدیث از امام عسکری علیه السلام آمده که فرمود : روزی مریم بر مادر یحیی - همسر زکریا - وارد شد ، ولی او برایش برنخاست ، یحیی [در شکم مادر] ندا کرد : بهترین زنان عالم در حالی که بهترین مردان جهان را با خود دارد بر تو وارد می شود برایش بر نمی خیزی ؟ پس مادرش متنبه شده و از جای برخاست (۶۶۱) .

قائم علیه السلام نیز - چنانکه در روایت حکیمه آمده - در شکم مادر سخن گفت و سوره قدر را قرائت کرد (۶۶۲) .

یحیی علیه السلام زاهدترین و عابدترین مردم زمانش بود .

قائم علیه السلام نیز عابدترین و زاهدترین مردم زمانش می باشد .

شبهت به عیسی علیه السلام

عیسی علیه السلام فرزند بهترین زنان زمانش می باشد .

قائم علیه السلام نیز فرزند بهترین زنان زمانش می باشد .

عیسی علیه السلام : در شکم مادر تکلم کرده تسبیح می گفت ، چنانکه فاضل مجلسی در حاشیه مجلد پنجم بحار از ثعلبی از طریق عامه روایت کرده است .

قائم علیه السلام : نیز - چنانکه گذشت - در شکم مادر سخن گفته است .

عیسی علیه السلام : در کودکی در گهواره سخن گفت .

قائم علیه السلام : نیز در کودکی در گهواره سخن گفت ، که چند روایت بر آن دلالت می کند از جمله در کمال الدین صدوق از حکیمه دختر امام محمد بن علی جواد علیه السلام آمده اینکه : حضرت حجت علیه السلام بعد از ولادتش تکلم کرد و گفت : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ . سپس بر امیرالمؤمنین و امامان علیهم السلام یک به یک درود فرستاد تا به پدرش رسید ، آنگاه لب فروبست تا اینکه روز هفتم به توحید سخن گفت و بر محمد و امامان علیهم السلام درود فرستاد سپس این آیه را تلاوت کرد : « بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ نُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا فِي الْأَرْضِ . . . » (۶۶۳) ؛ به نام خداوند بخشنده بخشایشگر ، و ما می خواهیم بر آنان که در زمین به ضعف کشانده شدند احسان کنیم . . . .

و نیز در همان کتاب در روایت دیگری چنین آمده که : آن حضرت هنگامی که متولد شد به سجده افتاد و در حالی که زانو زده و دو انگشت سبابه اش را بلند کرده بود می گفت : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ جَدِي مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ أَنَّ أَبِي

امیرالمؤمنین . سپس امامان را یکایک شمرد تا به خودش رسید ، آنگاه گفت : خدایا وعدهام را تحقق بخش و امرم را به انجام رسان و گامهایم را استوار کن و زمین را به وسیله من پر از عدل و قسط فرمای (۶۶۴) .

و همچنین در همان مدرک از دو کنیز ، نسیم و ماریه نقل شده اینکه : صاحب الزمان علیه السلام از شکم مادر در حالی متولد شد که دو زانو زده و دو انگشت سبابه اش را به سمت آسمان بلند کرده بود ، سپس عطسه زد و گفت : **الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ** ، ظالمان پنداشته اند که حجّت الهی باطل شدنی است ، اگر در سخن گفتن به ما اجازه داده شود شک و تردید زایل می گردد (۶۶۵) .

و نیز در همان منبع از نسیم خادم مروی است که گفت : یک شب پس از تولد صاحب الزمان علیه السلام بر او داخل شدم ، پس عطسه زدم به من فرمود : **« رَحِمَكَ اللَّهُ »** ؛ خداوند بر تو رحمت آرد .

نسیم می گوید : به این امر خوشحال شدم ، آن حضرت فرمود : آیا درباره عطسه تو را مژده ندهم ؟ عرض کردم : چرا . فرمود : تا سه روز ایمنی از مرگ است (۶۶۶) .

عیسی علیه السلام ، خداوند حکمت و ویژگیهای نبوت را در کودکی به او عنایت فرمود .

قائم علیه السلام نیز خداوند حکمت و ویژگیهای امامت را در کودکی به حضرت عنایت کرد - چنانکه قبلاً بیان شد - .

عیسی علیه السلام را خداوند متعال به سوی خود بالا برد .

قائم علیه السلام را نیز خداوند به سوی خود بالا برد - چنانکه مکرر اشاره شد - .

عیسی علیه السلام ، مردم درباره اش اختلاف کردند .

قائم علیه السلام نیز مردم درباره اش اختلاف کردند .

و ان شاء الله در بخش هشتم خواهد آمد اینکه : امام صادق علیه السلام در بیان شهادت حضرت حجّت علیه السلام به حضرت عیسی علیه السلام فرمود : یهود و نصاری اتفاق کردند بر اینکه عیسی کشته شد ولی خداوند عز و جل آنها را تکذیب کرد و فرمود : **« وَ مَا قَتَلُوهُ وَ مَا صَلَّبُوهُ وَ لَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ »** (۶۶۷) ؛ و او را نکشتند و به دار نیاویختند ولی امر بر آنان مشتبه شد .

غیبت قائم علیه السلام نیز همین طور است که عاقبت این امت آن را انکار خواهد کرد به خاطر طولانی شدن آن ، بعضی هدایت نشوند و خواهند گفت : اصلاً متولد نشده ، و بعضی دیگر خواهند گفت : متولد شده و مُرده و کسانی کفر می ورزند چون می گویند : یازدهمین نفر از ما عقیم بوده ، و برخی سرکش خواهند شد به اینکه : امامت را به سیزده نفر و بیشتر سرایت دهند ، و دیگرانی خدای عز و جل را معصیت کنند به اینکه بگویند : روح قائم علیه السلام در کالبد دیگری وارد شده و او سخن از زبان آن حضرت می گوید .

عیسی علیه السلام به اذن خداوند متعال مرده زنده می کرد . خداوند عز و جل از زبان او در قرآن چنین آورده : **« وَ أَحْيَى الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ »** (۶۶۸) ؛ و به اذن خداوند مردگان را زنده می کنم .

و خطاب به او فرموده: «وَإِذْ تُخْرَجُ الْمَوْتَى يَأْتِيهَا» (۶۶۹)؛ و آنگاه که تو مردگان را به اذن من از خاک برآوری.

در اینجا خوش دارم روایت لطیفی که بر مواضع جالبی مشتمل است و جمعی از گذشتگان صالح ما آن را ذکر کرده اند، بیاورم: شیخ بهائی از کسانی است که این حدیث را در کتاب الاربعین خود از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: عیسی بن مریم علیه السلام بر روستایی گذشت که اهالی و چهار پایان و پرندگان آن همه یکجا مرده بودند، فرمود: جز این نیست که اینها به کیفر الهی مرده اند، اگر به طور پراکنده مرده بودند یکدیگر را دفن می کردند. حواریین گفتند: ای روح و کلمه خداوند، دعا کن خداوند ایشان را برای ما زنده کند تا به ما خبر دهند که کارهایشان چه بوده از آنها دوری کنیم. پس عیسی علیه السلام به درگاه پروردگار دعا کرد. آنگاه از جانب آسمان ندا شنید که: آنها را صدا کن. شب هنگام عیسی بر زمین بلندی بالا رفت و گفت: ای اهل این قریه. یکی از میان آنها پاسخ داد: لَبَّيْكَ يَا رُوحَ اللَّهِ وَكَلِمَتَهُ.

فرمود: وای بر شما کارهایتان چه بوده؟ گفت: پرستش [و فرمانبری] طاغوت و محبت دنیا با ترسی اندک و آرزوی دراز و بی خبری در بازی و سرگرمی. فرمود: محبت شما نسبت به دنیا چگونه بود؟ گفت: مانند محبت کودک نسبت به مادرش، هرگاه به ما روی می آورد خوشحال و مسرور می شدیم و وقتی از ما روی می گرداند گریه می کردیم و اندوهگین می شدیم. حضرت عیسی علیه السلام فرمود: عبادت شما نسبت به طاغوت چگونه بود؟ گفت: اطاعت از اهل معصیت. فرمود: سرانجام کارتان چگونه شد؟ گفت: شبی با عافیت آرمیدیم و در هاویه صبح کردیم. فرمود: هاویه چیست؟ گفت: سجین. فرمود: سجین کدام است؟ عرض کرد: کوههایی از آتش سرخ که تا روز قیامت ما را می گدازد.

فرمود: چه گفتید و به شما چه گفته شد؟ عرض کرد: گفتیم ما را به دنیا بازگردان که در آن زهد خواهیم کرد. به ما گفته شد: دروغ می گوئید. فرمود: خدا بیمارمز! چگونه است که کسی غیر از تو با من حرف نزد؟ عرضه داشت: ای روح الله آنها با لجامهای آتشین به دست فرشتگان غلاظ شداد دهانشان بسته است، من در میان آنها بودم ولی از خودشان نبودم، هنگامی که عذاب نازل گشت مرا نیز شامل شد، من بر کنار جهنم به یک تار موی آویزان هستم، نمی دانم در آن خواهم افتاد یا نجات خواهم یافت؟ پس از این گفتگو عیسی علیه السلام به حواریین فرمود: ای اولیای خدا، خوردن نان خشک با نمک زبر و خوابیدن در زباله دانه با عافیت دنیا و آخرت بسیار خوب است.

قائم علیه السلام: نیز مردگان را زنده می کند به اذن خدای تعالی، و دلیل بر آن روایات بسیاری است که بعضی از آنها در باب شباهت آن حضرت به حزقیل و جاهای دیگر کتاب گذشت. و در بعضی از کتابها از امام صادق علیه السلام روایت شده که: هرگاه قائم علیه السلام ظهور کند مردی از آذربایجان؛ استخوان پوسیده ای در دست به خدمت آن جناب می آید و می گوید: اگر تو حجت خدا هستی دستور بده این استخوان به نطق درآید. پس به دستور حضرت، استخوان به نطق آمده، می گوید: من هزار سال است که در عذاب هستم، و امیدوارم با دعای تو خداوند متعال مرا از عذاب خلاص فرماید. پس آن مرد خواهد گفت: این سحر است. آنگاه به فرمان آن حضرت به دار آویخته می شود و تا هفت روز بالای دار فریاد می زند: این جزای کسی است که معجزه امام را به سحر نسبت دهد، سپس می میرد.

عیسی علیه السلام فرمود: «أَنْبِئْكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَ مَا تَدْخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ» (۶۷۰)؛ من به شما خبر می دهم آنچه در خانه هایتان ذخیره می کنید.

قائم علیه السلام : بر تمام احوال و کارهای ما مطلع است . و دلیل بر آن ، تمام اخبار و روایات بسیاری است که درباره علم ائمه معصومین علیهم السلام وارد شده ، ولی من در اینجا با ذکر چند روایت تبرک می جویم :

۱ - روایتی است که در خرایج از ابوبصیر نقل شده که گفت : با حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام به مسجد رفتیم ، مردم می آمدند و می رفتند ، آن حضرت به من فرمود : از مردم بپرس آیا مرا می بینند ؟ من هم به هر کس برمی خوردم سؤال می کردم : آیا ابوجعفر را ندیدی ؟ می گفت : نه . در حالی که آن حضرت ایستاده بود ، تا اینکه ابوهارون مکفوف (نایبنا) وارد شد . حضرت فرمود : از این هم بپرس . به او گفتم : آیا ابوجعفر علیه السلام را ندیدی ؟ گفت : مگر این نیست که ایستاده ؟ گفتم : از کجا دانستی ؟ گفت : چگونه ندانم و حال آنکه او نور درخشنده است (۶۷۱) .

۲ - همین ابوبصیر می گوید : شنیدم که آن حضرت (امام باقر علیه السلام) به مردی از اهل آفریقا می فرماید : ابوراشد چه می کند . آن مرد عرضه داشت : او را زنده و در حال صلاح یافتیم ، سلام شما را می رساند . فرمود : خدا رحمتش کند . عرض کرد : او مُرد ؟ فرمود : آری ، عرض کرد : چه موقع ؟ فرمود : دو روز بعد از بیرون آمدن تو . گفت : و الله نه بیماری داشت و نه علتی ! من عرض کردم : آن شخص که بود ؟ فرمود : مردی بود از دوستان و محبان ما . سپس فرمود : اگر چنین عقیده داشته باشید که چشمان بینا و گوشهای شنوایی از ما با شماها نیست بد عقیده پیدا کرده اید ، به خدا قسم چیزی از کارهای شما بر ما پوشیده نیست ، همگی ما را حاضر بدانید و خودتان را به کارهای نیک عادت دهید ، و از اهل خیر باشید ، به آن شناخته شوید که من فرزندان و شیعیانم را به این امر دستو می دهم (۶۷۲) .

۳ - و نیز در خرایج از امام صادق علیه السلام آمده : عده ای بر او داخل شدند و پرسیدند : تعریف امام چیست ؟ فرمود : تعریف او عظیم است ، اگر بر او داخل شدید او را تعظیم و احترام کنید ، و به آنچه [از معارف] به شما می دهد ایمان آورید ، و بر اوست که شما را هدایت کند ، و در او صفتی هست اینکه هرگاه بر او وارد می شوید کسی نمی تواند چشم خود را از دیدار او پر کند به خاطر هیبت و جلالتی که در امام هست ، زیرا که پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم نیز چنان بود ، امام هم مانند اوست .

گفتند : آیا شیعیانش را می شناسد ؟ فرمود : آری ، همه شان را می بیند . گفتند : پس آیا ما شیعه تو هستیم ؟ فرمود : آری همه شما . گفتند : نشانی آن را به ما بفرمای . فرمود : نام شماها و نام قبیله هایتان را می گویم . عرض کردند : بفرمایید . پس نام خود و قبایلشان را بیان کرد . عرضه داشتند : راست گفتی . فرمود : و خبر می دهم شما را از آنچه می خواستید بپرسید درباره آیه شریفه : « كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ » (۶۷۳) ؛ همچون درخت پاکیزه ای که ریشه اش پایدار است و شاخه در آسمان دارد . عرض کردند : راست گفتی . فرمود : ما آنقدر که بخواهیم از علم به شیعیانمان می دهیم . سپس فرمود : به این مقدار قانع می شوید ؟ گفتند : به کمتر از این قانع می شویم (۶۷۴) .

۴ - در کمال الدین از حسن بن و جناء نصیبی آمده که گفت : در پنجاه و چهارمین حج خود ، زیر ناودان کعبه پس از نماز عشاء در حال سجده بودم و در دعا ، ناله و زاری می کردم که ناگاه کسی مرا جنباند و گفت : ای حسن بن و جناء برخیز . گوید : برخاستم دیدم کنیزکی است زردرنگ و لاغر اندام ، گمان کنم بیش از چهل سال داشت ، جلو من به راه افتاد ، و من بدون سؤال در پی او راه افتادم تا به خانه حضرت خدیجه علیها السلام رسید ، در آن خانه اتاقی بود که درب آن وسط حیاط باز می شد و پله هایی از چوب ساج داشت که بالا می رفت ، کنیزک بالا رفت ، آنگاه صدای شخصی را شنیدم که : ای حسن بیا بالا . پس بالا رفتم و بر در اتاق ایستادم که حضرت صاحب الزمان علیه السلام فرمود : ای حسن ، گمان می کنی که از من پنهانی ؟ به خدا قسم هر بار به حج آمدی با تو بودم .

سپس احوال مرا بیان فرمود ، من بیهوش به رو افتادم ، پس احساس کردم دستی به من خورد از جای برخاستم ، به من فرمود : در مدینه در خانه جعفر بن محمد علیهما السلام ، اقامت کن و در فکر آب و غذا و لباس مباش . سپس دفتری به من داد که در آن دعای فرج و ذکر صلواتی بر آن حضرت نوشته شده بود ، و فرمود : این دعا را بخوان و این طور بر من صلوات بفرست ، و این دفتر را جز به کسانی که سزاوار هستند از دوستانم نشان مده ، که خداوند جل جلاله تو را موفق خواهد داشت .

عرض کردم : ای آقای من پس از این دیگر شما را نمی بینم ؟ فرمود : ای حسن هر وقت خداوند بخواهد (خواهی دید) .

حسن می گوید : از حج که فراغت یافتیم به مدینه رفتیم و در خانه جعفر بن محمد علیهما السلام اقامت گزیدیم ، پیوسته به مسجد می رفتیم و جز برای سه امر به خانه باز نمی گشتم : تجدید وضو ، خواب و استراحت ، و هنگام افطار . موقع افطار که وارد اتاقم می شدم می دیدم یک کاسه چهار دانگ پر از آب و یک قرص نان بر روی آن است و غذایی که در روز دلم خواسته بود آماده می باشد ، آن را می خوردم به حد کافی بود ، لباس زمستانی در فصل زمستان می رسید و لباس تابستانی در تابستان ، روز که می شد کوزه آبی از بیرون می آوردم و در خانه می پاشیدم و آن را خالی می گذاشتم ، و غذایی می آوردم - با اینکه نیازی به آن نداشتم - و شبانگاه آن را صدقه می دادم تا کسی که با من است از حالم مطلع نشود (۶۷۵) .

شباهت به خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وسلم

سخن جامع در این باب فرمایش رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم می باشد که فرمود : مهدی از فرزندان من است ، اسم او اسم من ، و کنیه اش کنیه من ، از نظر خُلق و خُلق شبیه ترین مردم به من است . . . .

می گویم : از این سخن مبارک درهای بسیاری گشوده می شود که شایسته است در آن تدبر نمایی تا ان شاء الله صبرت زیاد و سینهات فراخ گردد .

فصل دوم

شباهت به ائمه معصومین علیهم صلوات الله

نظر به اینکه بیان کردن هر یک از ویژگیها و صفات و احوال و معجزات پدران پاک آن حضرت و تطبیق آنها با صفات و حالات و معجزات آن جناب ، شرحی طولانی و میدان وسیعی می خواهد ، و ما را از منظور اصلیمان باز می دارد ، به ناچار در ذکر هر یک از امامان علیهم السلام به آشکارترین و مشهورترین اوصاف اکتفا می کنیم :

اما امام امیرالمؤمنین علیه السلام: اظهر صفاتش علم و زهد و شجاعت می باشد، و تمام آنها در حضرت قائم علیه السلام نمودار است، که در حروف جیم و حاء و زاء و عین گذشت.

و اما امام حسن علیه السلام: بارزترین صفاتش حلم و بردباری است، و از جمله آثار این صفت؛ سکون و آرامش داشتن و سبکسری نکردن در مواقعی است که شخص از دیگران نارواها ببیند، و چه خوش گفته اند:

تَحَلَّمَ عَلَى الْأَذْنِبِينَ وَ اسْتَبَقَ وَدَهُمْ

فَلَنْ تَسْتَطِيعَ الْجِلْمَ حَتَّى تَحَلِّمًا

بر آزارهای افراد پست، خودت را به بردباری بزن و محبتشان را باقی بدار - که بردبار نتوانی بود تا اینکه خودت را به بردباری بزنی.

و اگر در ناراحتیها و ابتلاهای شدید مولا حضرت حجت صلوات الله علیه از دست رعیتش تأمل کنی، حلم و بردباری آن بزرگوار برایت روشن می شود به طوری که از احدی به این کیفیت این صفت ظاهر نگردیده است.

و اما امام حسین علیه السلام: شباهت به آن حضرت در فصل آینده خواهد آمد ان شاء الله تعالی.

و اما حضرت علی بن الحسین علیه السلام: بارزترین صفاتش عبادت می باشد، که به «زین العابدین» و «سید العابدین» و «ذو الثنات» نامیده شد، وجه نامیده شدنش به «ذو الثنات» این بود که بینی آن حضرت ساییده، و پیشانی و زانوها و کف دستهایش از اثر عبادت مداوم برآمدگی پیدا کرده بود، چنانکه در خبری از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام از فاطمه بنت علی بن ابی طالب علیه السلام آمده که از یکی از کنیزان امام سجاد علیه السلام راجع به حالات آن حضرت پرسید، در جواب گفت: مختصر کنم یا مفصل بگویم؟ گفت: مختصر کن، گفت: هیچگاه در روز برایش غذا نبردم و در شب رختخواب نگستردم (۶۷۶).

و اخبار بسیاری که درباره کثرت و شدت اهتمام آن حضرت در عبادت وارد شده است. و مولای ما حضرت حجت علیه السلام و عجل الله فرجه از جد بزرگوارش سید العابدین علیه السلام الگوی خوبی دارد، که از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام آمده، در وصف حضرت قائم - روحی فداه - فرمود: با آن چهره گندمگون زردی بی خوابی شب نیز آمیخته است، پدرم فدای آن کس که شبش را در حال سجود و رکوع و ستاره شماری (کنایه از بیداری) خواهد گذراند (۶۷۷)....

تمام این حدیث را در بخش هشتم خواهیم آورد ان شاء الله تعالی.

و اما حضرت ابوجعفر محمد بن علی باقر علیه السلام: بارزترین صفات، شباهتش به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بود. لذا جابر انصاری هنگامی که نگاهش به آن حضرت افتاد گفت: به پروردگار کعبه قسم شمائل پیغمبر است. - چنانکه در چند روایت از او نقل شده - (۶۷۸).

با اینکه جابر پیش از امام باقر، حسن و حسین و علی بن الحسین علیهم السلام را دیده ولی چنین سخنی درباره آنها نگفته بود، مولای ما حضرت صاحب الزمان علیه السلام نیز شبیه به پیغمبر است بلکه شباهتش به پیغمبر بیشتر و کاملتر می باشد، به دلیل

روایات بسیاری از طریق خاصه و عامه از رسول اکرم صلی الله علیه و آله وسلم در وصف امام قائم - عجل الله فرجه - نقل شده که آن حضرت فرمود: شبیه ترین مردم به من است در شمائل و اقوال و افعالش.

که مقداری از این روایات در حرف جیم گذشت.

و اما حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام: بارزترین صفاتش کشف علوم و بیان احکام برای مردم بود به طوری که برای امامان پیش از آن حضرت این امر میسر نشد، یکی از اهل حدیث گفته: چهار هزار نفر از افراد مورد اعتماد از آن حضرت روایت کرده اند (۶۷۹).

می گویم: با این حال تمام علومی که نزد آن حضرت بود کشف نشده و برای ظهور قائم علیه السلام به تأخیر افتاده که آن حضرت تمام احکام را بیان خواهد ساخت و آنچه گذشتگان از امامان و پیغمبران اهلیت و شایستگی آن را در مردم ندیدند فاش خواهد کرد. امیرالمؤمنین علیه السلام گاهی به سینه خود اشاره می کرد و می فرمود: *إِنَّ هَيْهُنَا لَعِلْمًا جَمًّا لَوْ أَصَبْتُ لَهُ حَمَلَةً...*؛ یعنی در اینجا علم بسیاری هست اگر برای آن حاملانی بیابیم....

و در کشف علوم شاهد این معنی خواهد آمد *إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى*.

و اما حضرت ابوابراهیم موسی بن جعفر علیه السلام: دچار تقیه و شدت ترس از دشمنان بود - بیش از آنچه پدران گرامیش بدان دچار بودند - و این مطلب برای کسی که در احوال زندگی آن حضرت دقت کند واضح است. مولای ما حضرت قائم علیه السلام نیز همین طور است - چنانکه در حرف خاء به آن اشاره شد -.

و اما حضرت ابوالحسن علی بن موسی الرضا علیه السلام: خداوند ریاست و مقام ظاهری را برای آن حضرت قرار داد به طوری که برای پدران طاهرینش واقع نشده بود، و تقیه و ترس در زمان آن حضرت تا حدودی برداشته شد، قائم علیه السلام نیز خداوند متعال ترسش را به امنیت بدل خواهد ساخت و او را در زمین اقتدار و تسلطی خواهد داد که برای احدی از پیشینیان میسر نشده است، و غلبه آن حضرت بر تمام جهان مانند غلبه سلطان روز است بر سلطان شب (۶۸۰).

علی بن ابراهیم به سند صحیحی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره آیه: *« وَ النَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى »* (۶۸۱)؛ سوگند به روز آنگاه که تجلی نماید.

آورده که فرمود: روز همان قائم ما اهل البیت است که هرگاه بپاخیزد، بر دولت باطل پیروز می شود (۶۸۲)....

و اما حضرت ابوجعفر محمد بن علی تقی علیه السلام: وقتی امامت به آن حضرت رسید که به سن مردان نرسیده و عمرش از هشت بهار نگذشته بود، حضرت حجّت علیه السلام نیز همین طور بود، که در سنین طفولیت لوای امامت را به دست گرفت - چنانکه گذشت -.

و اما حضرت ابوالحسن علی بن محمد هادی علیه السلام: هیبتی داشته که نظیر آن را احدی نداشته به طوری که دشمنان آن حضرت احترامها و تعظیمهایی برای آن جناب انجام می دادند که برای هیچ کس آن احترامها را انجام نمی دادند، که این امر بر اثر

هیبت آن حضرت بود نه از روی محبت و علاقه به آن بزرگوار ، قائم علیه السلام نیز همین طور است که - به ویژه در دل دشمنان - هیبت و رعب خاصی دارد ، و در بحث شباهت آن حضرت به ذوالقرنین مطالب مناسبی گذشت .

حضرت ابومحمد امام حسن عسکری علیه السلام نیز همین صفت را داشته است که بجا است این بحث را با بیان روایت شریفی که در مجلد دوازدهم بحار آمده به پایان بریم .

مرحوم مجلسی به سند خود آورده که : عباسیان و صالح بن علی و گروهی از منحرفین از مسیر اهل بیت علیهم السلام بر صالح بن وصیف هنگامی که امام حسن عسکری علیه السلام نزد او زندانی بود بر او وارد شدند و به او گفتند : بر آن حضرت سخت بگیر و در وضع او رفاه و آسایشی فراهم مکن ، در جواب گفت : با او چکار کنم در حالی که از بدترین افرادی که توانسته‌ام بر او گماشته‌ام ولی آنان در نماز و عبادت به جایگاه بلندی رسیده‌اند . سپس آن دو نفر گماشته را احضار کرد و به آنها گفت : وای بر شما درباره این شخص چه فکر می‌کنید ؟ گفتند : چه بگوییم درباره مردی که روزش را روزه‌دار و شبش به عبادت می‌گذرد ، نه سخن می‌گوید و نه غیر عبادت به کاری مشغول می‌شود ، هرگاه به ما نظری بیفکنند لرزه بر اندام ما افتد ، و به طوری هیبت او در دلمان واقع شود که خودداری نتوانیم کرد . هنگامی که عباسیان این گفتار را شنیدند با خواری و سرافکندگی رفتند (۶۸۳) .

و در بحث شباهت به امام حسین علیه السلام مطالب مناسبی خواهد آمد . البته در گوشه‌ها مطالب نهفته بسیار بود که از آوردن آنها خودداری گردید تا مبادا کتاب طولانی شود ، توفیق از خداوند می‌خواهیم .

فصل سوم

شباهت به حضرت سید الشهداء امام حسین علیه السلام

در امور بسیاری این شباهت وجود دارد از جمله :

شدت اهتمام در یاد کردن آنها در قرآن کریم و سنت پیغمبران و کتابهای آسمانی چنانکه بر پژوهشگران پوشیده نیست ، و اگر بخواهید بر قسمتی از آنها اطلاع یابید به کتابهای المحجّه فیما نزل من القرآن فی الحجّه علیه السلام (۶۸۴) و مجلد دهم بحار و تفاسیر ، و غیر اینها مراجعه کنید .

۲ - اهتمام پیغمبران گذشته به گریستن برای حضرت امام حسین علیه السلام و بر پا نمودن مجالس سوگواری و مرثیه پیش از شهادت آن جناب ، که نظیر اهتمام امامان گذشته است در دعا کردن برای فرج مولى حجّه بن الحسن عجل الله فرجه و طلب ظهور آن بزرگوار پیش از وقوع غیبت .

۳ - شدت اهتمام هر دو (امام حسین و امام عصر علیهما السلام) در امر به معروف و نهی از منکر ، چنانکه سالار شهیدان حسین بن علی علیه السلام در این امر ملاحظه تقیه را نکرد و این از ویژگیهای آن حضرت است . مولى حضرت حجّت علیه السلام نیز همین طور است که در حرف نون مطالب مناسبی خواهد آمد ان شاء الله .

۴ - نبودن بیعت طاغوت زمان بر آن دو ، که در اوصاف امام حسین علیه السلام آمده که روز عاشورا به آن حضرت عرض شد : به حکم و حکومت عمو زادگان سر فرود آور . فرمود : لا و الله لا أعطیکم بیدی إعطاء الدلیل و لا أفرّ فرار العبید؛ به خدا قسم که هرگز دستم را از روی خواری و ذلت به شما ندهم و مانند بردگان فرار نمی کنم . آنگاه با صدای بلند فرمود : ای بندگان خدا من به پروردگار خود و پروردگار شما پناه بردم اگر قصد آزار و سنگسار مرا دارید ، و به پروردگار خود و شما پناه می برم از هر متکبری که به روز حساب ایمان نداشته باشد .

و نیز آن حضرت فرمود : مرگ در حال عزّت بهتر از زندگی با ذلّت است .

در بحث علل غیبت حضرت حجّت علیه السلام نیز مطالبی که دلالت بر مقصود داشت گذشت .

۵ - بالا بردن به سوی آسمان ، فرشتگان هر دو بزرگوار (امام حسین و امام قائم علیهما السلام) را به اذن خداوند متعال به آسمان بالا بردند ، چنانکه در شباهت حضرت قائم - عجل الله فرجه - به ادریس گذشت .

۶ - آرزوی اینکه ای کاش روز عاشورا بودیم و تصمیم به یاری کردن آن حضرت داشتیم ثواب شهید شدن با آن حضرت را دارد ، آرزوی بودن با امام قائم علیه السلام در زمان ظهور و قصد یاری کردن آن حضرت و جهاد با دشمنان در رکابش نیز ثواب شهادت را دارد ، چنانکه درباره هر دو روایت آمده است که ان شاء الله تعالی در بخش هشتم خواهد آمد .

۷ - حسین علیه السلام ترسان از مدینه بیرون رفت و در مکه نزول کرد ، سپس به سوی کوفه حرکت فرمود . حضرت حجّت علیه السلام نیز نظیر همین برایش اتفاق می افتد که در خبر صحیحی از امام ابو جعفر باقر علیه السلام آمده : پس سفیانی عده ای را به مدینه می فرستد ، و مهدی علیه السلام از آنجا به سوی مکه کوچ می کند ، به ارتش سفیانی خبر می رسد که حضرت مهدی علیه السلام به مکه رفت ، لشکری در تعقیب آن حضرت می فرستد ولی به او نمی رسند تا اینکه ترسان وارد مکه شود - به همان روش موسی بن عمران علیه السلام - . لشکر سفیانی در بیداء فرود می آید ، پس منادی از جانب آسمان ندا می کند : یا بیداء ایدی القوم؛ ای بیداء این گروه را نابود کن . پس زمین آنها را فرو می برد ، و فقط سه نفر از آنها باقی می ماند که خداوند صورتهایشان را به عقب برمی گرداند ، و آنها از قبیله کلب هستند (۶۸۵) .

۸ - مصیبت آن دو بزرگوار سخت ترین مصیبتها است . اما مصیبت امام حسین علیه السلام که در گفتگوی آدم و جبرئیل آمده که گفت : ای آدم این فرزند تو به مصیبتی دچار می گردد که مصیبتها در کنار آن کوچک خواهد بود (۶۸۶) .

و اما قائم علیه السلام از این جهت که مصیبتش طولانی و محنتش شدید است .

امام حسین علیه السلام هنگامی که می خواست از مکه به سوی عراق خروج کند ، یاری خواست و فرمود : هر آنکه حاضر است جان خود را در راه ما بخشد و خودش را مهبای لقاء الله نماید ، با ما بیاید که ان شاء الله من فردا حرکت می کنم .

امام قائم حجه بن الحسن عجل الله فرجه نیز هنگامی که در مکه ظهور می کند ، یاری می طلبد ، چنانکه از امام پنجم حضرت باقر علیه السلام در حدیثی طولانی و صحیح چنین آمده : . . . در آن روز قائم علیه السلام در مکه است ، پشت خود را به بیت الله الحرام تکیه زده و به آن پناه برده ، بانگ می زند : ای مردم ما از خداوند یاری می جوئیم ، هر که می خواهد ما را اجابت کند که ما خاندان پیغمبر شما هستیم ، و نزدیکترین مردم به خدا و محمد صلی الله علیه وآله وسلم ، هر کس درباره آدم با من بحث دارد [بیاید] که من نزدیکترین افراد به آدم هستم ، و هر آنکه درباره نوح با من محاجه دارد ، من نزدیکترین کسان به نوح هستم ، و هر که درباره ابراهیم با من بحث دارد ، من نزدیکترین افراد به ابراهیم هستم ، و هر آنکه درباره محمد صلی الله علیه وآله وسلم با من گفتگو دارد ، من نزدیکترین افراد به محمد صلی الله علیه وآله وسلم می باشم ، و هر که درباره پیغمبران بحث دارد بیاید که من نزدیکترین مردم به پیغمبران هستم ، مگر نه خداوند در کتاب محکم خود می فرماید : « اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى اٰدَمَ وَ نُوحًا وَ اٰلَ اِبْرٰهٖمَ وَ اٰلَ عِمْرٰنَ عَلٰى الْعٰلَمِیْنَ ذُرِّیَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَ اللّٰهُ سَمِیْعٌ عَلِیْمٌ » (۶۸۷) ؛ البته خداوند آدم و نوح و خاندان ابراهیم و خاندان عمران را بر جهانیان برگزید ، فرزندان هستند برخی از نسل برخی دیگر و خداوند شنوای داناست .

پس من باقیمانده از آدم و ذخیره از نوح و برگزیده از ابراهیم و پاکیزه خالص از محمد صلی الله علیهم اجمعین می باشم .

هر آنکه درباره کتاب خدا با من محاجه کند من نزدیکترین مردم به کتاب خدا هستم ، و هر که درباره سنت رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم با من بحث کند من به سنت رسول خدا از همه نزدیکترم . کسانی که سخن امروز مرا شنیدند آنان را به خدا سوگند می دهم که به کسانی که غایب بوده اند برسانند ، و از شما می خواهم که به حق خدا و به حق رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و به حق خودم بر شما - که حق قرابت به رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم می باشد - اینکه ما را کمک کنید و کسانی که به ما ظلم می کنند از ما منع نمایند ، که ترسانیده شدیم و به ما ظلم شد ، و از شهر و فرزندانمان رانده شدیم و بر ما سرکشی کردند و از حَقمان کنارمان زدند و اهل باطل بر ما افترا بستند ، خدا را خدا را درباره ما ، که ما را وامگذارید و یاریمان نمایید که خداوند شما را یاری کند (۶۸۸) .

می گویم : اگر گوش دلت را بگشایی و سینهات به نور پروردگارت فراخ گردد ، ندای امام زمانت را در این زمان خواهی شنید که از اهل ایمان یاری می طلبد . آیا کسی هست که ندای آن حضرت را پاسخ گوید ؟ و آیا کمک کننده ای هست ؟ یاری کننده ای هست ؟ البته یاری کردن در هر زمان به اقتضای همان زمان است ، یاری آن حضرت یاری خدا است ، یاری رسول خدا است یاری اولیای خدا است ، یاری اسلام و ایمان است ، یاری غریب و کمک مظلوم و مضطر و عالم است ، یاری ولی نعمت و پدر مهربان است و . . . عناوین دیگری که بر یاری کردن آن حضرت صادق است .

و بدان که از جمله اقسام یاری و اعانت آن حضرت به مصرف رساندن مال در راه او؛ چاپ کردن کتابهایی که مربوط به آن حضرت است و به فرزندان و شیعیان ائمه علیهم السلام انفاق نمودن می باشد، و نیز کمک کردن یاران آن جناب به مقداری که از مال و جاه و شفاعت (وساطت) و خوش زبانی و امثال اینها از مصادیق یاری کردن آن حضرت است.

۲ - کَرَمِ آن حضرت عَجَلُ اللّٰه فرجه

دوست داشتن افراد کریم، در نهاد انسانها نهفته و با فطرت آنها آمیخته است، و خردمندان بر رجحان بلکه لزوم دعا کردن کریم متفق و متحدند.

فرق بین سخی و کریم این است که سخی بعد از درخواست از او چیزی می بخشد، ولی کریم پیش از درخواست می بخشد که در احوال حضرت امام حسن علیه السلام آمده که یکی از اعراب به خدمت آن حضرت آمد، هنوز هیچ سخنی بر زبان نیاورده امام مجتبی علیه السلام فرمود: هر چه در خزانه هست به او بدهید. بیست هزار دینار (یا درهم) در آن بود آنها را به آن شخص داد، آن اعرابی عرضه داشت: ای مولای من نگذاشتی حاجت خودم را بگویم و مدح تو را بر زبان آورم؟ امام حسن علیه السلام این ابیات را بر او خواند:

۱ - نَحْنُ أَنْاسٌ نَوَالْنَا خَضِلُ

يَرْتَعُ فِيهِ الرَّجَالُ وَالْأَمَلُ

۲ - تَجُودُ قَبْلَ السُّؤَالِ أَنْفُسُنَا

خَوْفًا عَلَى مَاءٍ وَجْهِ مَنْ يَسَلُ

۳ - لَوْ عَلِمَ الْبَحْرُ فَضْلَ نَائِلِنَا

لَفَاضَ مِنْ بَعْدِ قَيْضِهِ خَجَلُ

۱ - ما مردمانی هستیم که بخششمان با خرمی و طراوت است - که مردان و آرزوهای افراد از آن برخوردار می باشند.

۲ - پیش از آنکه از ما درخواستی شود می بخشیم - تا مبادا آبروی سؤال کننده بریزد.

۳ - اگر دریا بازمانده بخشندگی ما را بداند - از پس امواج پرتلاطمش خجالت و شرم جاری می سازد.

و احادیثی که بر کمال این صفت در حضرت قائم علیه السلام دلالت می کند بسیار است ، چه احادیثی که به لفظ عام آمده یا در خصوص آن حضرت وارد شده باشد ، از جمله اینکه امام هر عصر؛ کریم ترین و سخاوتمندترین افراد زمان است ، و اینکه خلق و خوی امام قائم علیه السلام ، خلق و خوی پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم است و اینکه آن حضرت خمس چیزهایی که در دست مخالفان است - از غنایم و امثال اینها ، در صورتی که از مخالفین خریداری شود - برای مؤمنین حلال و مباح گردانیده است تا ولادت و اموالشان پاکیزه گردد .

و در بحار از امام ابو جعفر باقر علیه السلام آمده که : چون حضرت قائم علیه السلام بپاخیزد و به کوفه وارد شود ، خداوند متعال از پشت کوفه هفتاد هزار صدیق برانگیزد که از یاران آن حضرت باشند ، و سرزمینهای فتح شده عراق را به اهلش - که آنها هستند - بازگرداند و در سال دوبار به مردم عطایایی می دهد ، و هر ماه دو نوع روزی به آنان می بخشد و میان مردم به مساوات عطا می کند تا اینکه نیازمند به زکات نخواهی یافت ، کسانی که زکات بر عهده دارند زکات خود را نزد نیازمندان شیعیانش می آورند ولی آنها نمی پذیرند ، پس زکاتها را در کیسه ها قرار داده و به در خانه های آنان می برند ولی آنها از خانه خارج شده می گویند : ما را نیازی به درهم های شما نیست .

(مجلسی گفته : حدیث ادامه دارد تا آنجا که امام فرموده) : و اموال اهل دنیا نزدش جمع می شود ، تمام اموال از درون و برون زمین ، پس به مردم می فرماید : بیایید به سوی آنچه به خاطرش رَحِمها را قطع کردید و خونهای حرام را ریختید و محرمات را مرتکب شدید ، پس عطا و بخششی می نماید که هیچ کس پیش از او انجام نداده باشد (۶۸۹) .

می گویم : در بحث سخاوت آن حضرت مطالب مناسبی گذشت .

۳ - کشف علوم برای مؤمنین

این کشف و پرده برداری بی سابقه از علوم و معارف جز در زمان ظهور نخواهد بود . در بصائر به سند خود از سعد بن طریف از اصبح بن نباته آورده که گفت : امیرالمؤمنین علیه السلام چنان بود که هرگاه مردی در پیشگاه حضرتش قرار می گرفت به او می فرمود : فلانی ، آماده سفر آخرت باش و برای خودت هر چه می خواهی مهیا کن که در فلان روز ، فلان ساعت بیماری تو فرا می رسد و سبب بیماری تو چنین و چنان است ، و در فلان ماه ، فلان روز ، فلان ساعت خواهی مرد . سعد می گوید : این سخن را برای امام باقر علیه السلام تعریف کردم ، فرمود : همین طور است ، عرض کردم : فدایت شوم پس چرا شما برای ما این خبرها را نمی فرمایید تا ما آماده سفر آخرت شویم ؟ فرمود : این درب را علی بن الحسین علیه السلام بست تا زمانی که قائم ما علیه السلام بپاخیزد (۶۹۰) .

و در بحار از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : علم بیست و هفت حرف است ، تمام آنچه پیغمبران آورده اند دو حرف است که مردم تا به امروز جز دو حرف ندانسته اند و چون قائم ما بپاخیزد بیست و پنج حرف دیگر را برآورد؛ و به ضمیمه آن دو حرف دیگر در میان افراد بشر آشکار و پراکنده سازد (۶۹۱) .

در همان کتاب از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام در وصف امام قائم علیه السلام و روش آن حضرت در زمان ظهور ضمن حدیثی طولانی آمده: . . . سپس به کوفه باز می‌گردد و آن سیصد و سیزده نفر را به تمام آفاق و کشورها می‌فرستد، دست خود را میان شانها و بر سینه‌هایشان می‌کشد، پس در هیچ قضاوتی در نمی‌مانند، و هیچ زمینی نماند مگر اینکه در آن صدا به شهادت: لا اله الا الله مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهِ بلند شود و همان است فرموده خداوند: «وَلَهُ اَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّ كَرْهًا وَّ اِلَيْهِ يُرْجَعُوْنَ» (۶۹۲)؛ و هر که در آسمانها و زمین است خواه و ناخواه مطیع و تسلیم او (خدا) است و به سوی او بازگردانده شوند.

و صاحب این امر آن طور نیست که جزیه را بپذیرد مانند پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که جزیه را پذیرفت. و همین است منظور از فرموده خداوند: «وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ وَّ يَكُوْنَ الدِّيْنُ كُلُّهُ لِلّٰهِ» (۶۹۳)؛ و با آنان نبرد کنید تا فتنه‌ای نباشد و تمام دین برای خدا گردد.

و در حدیث دیگری از آن حضرت آمده که فرمود: و در زمان او حکمت به شما داده می‌شود تا آنجا که زن در خانه‌اش به کتاب خدا و سنت رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم حکم می‌کند (۶۹۴).

و در خبر دیگری از آن حضرت آمده که فرمود: هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد در تمام اقالیم زمین، هر اقلیم مردی را قرار می‌دهد و به او فرماید: دستور کار تو کف دستت می‌باشد، پس هرگاه چیزی بر تو وارد شود که آن را ندانی و قضاوت در آن را شناسی به کف دستت بنگر و به آنچه در آن هست عمل کن (۶۹۵) . . . .

و در کتاب خرایج از آن جناب از حضرت سیدالشهداء علیه السلام آمده که: سپس خداوند به شیعیان ما کرامتی می‌بخشد که چیزی بر آنها پوشیده نمی‌ماند تا جایی که یک مرد از آنها می‌خواهد بداند خاندانش چه می‌دانند، آنان را از آنچه می‌دانند خبر می‌دهد (۶۹۶).

و در بحار ضمن حدیثی طولانی از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که فرمود: . . . و علم در دل‌های مؤمنین واقع می‌شود، پس هیچ مؤمنی به علمی که نزد برادرش هست احتیاج نخواهد داشت، و تأویل این آیه: «يُعْنِي اللّٰهُ كُلًّا مِّنْ سَعَتِهِ» (۶۹۷)؛ خداوند هر یک را به رحمت و اسعه خویش بی‌نیاز فرماید.

آن روز است، و زمین گنجینه‌های خود را برای آنان بیرون می‌آورد، و قائم علیه السلام می‌فرماید: «كُلُّوْا وَّ اشْرَبُوْا هَنِيئًا بِمَا اَسْلَفْتُمْ فِي الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ» (۶۹۸)؛ بخورید و بیاشامید که گوارایتان باد پاداش آنچه در روزگار گذشته پیش فرستاده‌اید.

۴ - کشف و برطرف کردن ناراحتیها از مؤمنین

امام عصر عجل الله فرجه الشریف با دعا کردن برای مؤمنین به طور عموم از آنها بدیها و ناراحتی‌ها را دور می‌سازد، و به طور خصوص نیز افرادی که به آن حضرت توسل جسته و به آن بزرگوار پناهنده شده‌اند و از شر بدیها و تلخیها رهایی یافته‌اند، بیش از شماره‌اند. از جمله، عالم کامل مجلسی رحمه الله در مجلد نوزدهم بحار به چند طریق از ابوالوفاء شیرازی نقل کرده که گفت: در

کرمان به دست ابن الیاس اسیر بودم ، او مرا به زنجیر کشیده بود که خیردار شدم تصمیم گرفته مرا به دار آویزد . پس امام زین العابدین علی بن الحسین علیهما السلام را به درگاه خداوند عز و جل شفیع بردم . به خواب رفتم ، رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم را در خواب دیدم که به من فرمود : در هیچ کدام از رویدادهای دنیا به من و دخترم و فرزندانم متوسل مشو ، بلکه برای آخرت و آنچه از ثواب از درگاه خداوند می خواهی به ما متوسل شو ، اما برادرم ابوالحسن برای تو انتقام می گیرد از کسی که به تو ظلم کرده .

عرض کردم : یا رسول الله ، مگر نه این است که به فاطمه ظلم شد و او صبر کرد و حق خودش را نیز غصب کردند صبر کرد ، پس چطور برای من از کسی که به من ظلم کرده انتقام می گیرد ؟

فرمود : آن پیمانی بود که من با او عهد کرده بودم و دستور من بود که به ناچار آن را می بایست عمل می کرد که حق آن را هم ادا نمود ولی حالا وای بر کسی که به دوستانش متعرض شود . و اما علی بن الحسین ، برای نجات از چنگال پادشاهان و سلاطین و مفسده شیاطین . و محمد بن علی و جعفر بن محمد ، برای آخرت . و موسی بن جعفر ، عاقبت را از او بخواه . و علی بن موسی ، برای ایمن بودن در سفرهای دریا و خشکی به او متوسل شو . و محمد بن علی ، روزی را به وسیله او از درگاه خداوند متعال بخواه . و علی بن محمد برای انجام دادن مستحبات و نیکی به برادران ایمانی . و حسن بن علی ، برای آخرت ، و اما حضرت حجّت ، هنگامی که شمشیر دم حلققت رسید - در این هنگام آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم به گلوی خود اشاره کرد - پس به او استغاثه کن و پناهنده شو که او به فریادت می رسد ، و او پناهگاه است برای کسی که به او پناهنده شود .

پس گفتم : ای مولای من ، ای صاحب زمان من؛ به تو پناهنده ام ، ناگاه شخصی را دیدم از آسمان فرود آمد بر اسبی سوار و به دستش حربه ای آهنین (یا نورانی) بود ، عرض کردم : ای مولای من ، شر کسی که مرا اذیت می کند از من دفع فرمای . فرمود : دفع کردم ، من درباره تو به درگاه خداوند عز و جل دعا نمودم و خداوند دعایم را مستجاب کرد . چون صبح فرا رسید ابن الیاس مرا فرا خواند ، و زنجیر از من برداشت ، و خلعت عطا کرد و گفت : به چه کسی توسل جستی ؟ گفتم : به کسی استغاثه کردم که پناه پناهندگان است ، تا اینکه او از پروردگارش برای من درخواست خلاصی کرد : وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۶۹۹) .

جریان دیگر : در مجلد سیزدهم بحار از پدرش عالم عامل مولانا محمد تقی معروف به مجلسی اول نقل کرده که گفت : در زمان ما مرد شریف صالحی بود که امیر اسحاق استرآبادی نام داشت . او چهل حج را پیاده بجای آورده بود ، و در مردم شهرت داشت که زمین برای او نوردیده می شود . در یکی از سالها به شهر اصفهان وارد شد ، من نزد او رفتم و از شهرتی که درباره او بود از وی سؤال کردم . به من گفت : سبب این شایعه آن است که یکی از سالها که من با حاجیان به سمت بیت الله الحرام در حرکت بودم ، وقتی به جایی رسیدیم که از آنجا تا مکه هفت یا نه منزل راه بود ، من برای بعضی امور از قافله عقب افتادم تا اینکه کاروان از نظرم ناپدید شد ، راه را گم کردم حیرت زده تشنگی هم بر من غالب گشت تا جایی که از زندگی دست شستم ، فریاد زدم : یا صالح یا ابصالح اَرشِدُونَا اِلَى الطَّرِيقِ يَرْحَمُكُمُ اللهُ؛ ای صالح ، ای ابصالح ما را راهنمایی کنید خداوند شما را رحمت کند .

ناگهان در آخر صحرا شبی نمودار شد تا دقت کردم در مدت کوتاهی کنارم رسید ، دیدم جوانی خوش صورت؛ پاکیزه لباس؛ گندمگون؛ در قیافه شریفان است ، سوار شتر بود و ظرف آبی در دست داشت . بر او سلام کردم ، جواب سلامم را داد ، و فرمود : تو تشنه ای ؟ عرض کردم : آری . ظرف آب را به من داد آشامیدم . سپس فرمود : می خواهی به کاروان برسی ؟ عرض کردم : آری پشت سر خودش سوارم کرد و به سوی مکه حرکت فرمود . عادت من این بود که هر روز حرز یمانی را می خواندم ، آن وقت هم به خواندن آن پرداختم ، در بعضی جاها می فرمود : چنین بخوان .

دیری نگذشت که به من فرمود: اینجا را می‌شناسی؟ نگاه کردم دیدم در ابطح هستم، فرمود: پیاده شو، چون پیاده شدم پشت کردم، او از نظرم غایب شد، در آن هنگام دانستم که او قائم علیه السلام بوده، بر مفارقتش تأسف خوردم و از اینکه او را نشناختم متأثر شدم. پس چون هفت روز گذشت کاروان ما به مکه رسید مرا آنجا دیدند - با اینکه از زنده بودنم ناامید شده بودند - لذا به داشتن طی الارض مشهور شدم.

مجلسی در بحار می‌گوید: پدرم فرمود: حرز یمانی را نزد او خواندم و آن را تصحیح کردم، و شکر خدای را که به من اجازه هم داد (۷۰۰).

جریان دیگر: عالم عامل میرزا حسین نوری در کتاب جنه الماوی به نقل از کتاب کنوز النجاح شیخ جلیل امین الاسلام فضل بن الحسن طبرسی روایت کرده که گفت: دعایی است که حضرت صاحب الزمان - علیه صلوات الله الملك المنان - به ابوالحسن محمد بن احمد بن ابی‌لیث رحمه الله تعلیم فرموده. ابوالحسن از ترس کشته شدن به قبرستان قریش در بغداد فرار کرده بود که به برکت این دعا نجات یافت. ابوالحسن می‌گوید: آن حضرت - صلوات الله علیه - به من آموخت که چنین بگویم:

اللَّهُمَّ عَظْمَ الْبَلَاءِ، وَ بَرِحَ الْخَفَاءِ، وَ انْقَطَعَ الرَّجَاءُ، وَ انْكَشَفَ الْغَطَاءُ، وَ ضَاقَتِ الْأَرْضُ وَ مُنِعَتِ السَّمَاءُ، وَ الْيَكَّ يَا رَبَّ الْمُشْتَكَى وَ عَلَيْكَ الْمُعْوَلُ فِي الشَّدَّةِ وَ الرَّخَاءِ، اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، أُولَى الْأَمْرِ الَّذِينَ فَرَضْتَ عَلَيْنَا طَاعَتَهُمْ، فَعَرَفْنَا بِذَلِكَ مَنْزِلَتَهُمْ، فَفَرَّجْنَا عَنْهُمْ فَرَجًا عَاجِلًا كَلِمَحِ الْبَصْرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ، يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدُ، إِكْفِيَانِي فَإِنَّكُمَا كَافِيَانِ وَ أَنْصِرَانِي فَإِنَّكُمَا نَاصِرَانِ يَا مَوْلَايَ يَا صَاحِبَ الزَّمَانِ الْغَوْثُ الْغَوْثُ، أَدْرِكْنِي أَدْرِكْنِي؛

پروردگارا بلا و گرفتاری بزرگ شد، و [با آزمایشهایی که پیش آمد] امور مخفی آشکار گشت، و امید قطع گردید، و پرده‌ها بالا رفت، و زمین بر ما تنگ شد، و آسمان رحمتش را برید، و شکوه به درگاه تو داریم ای پروردگار، و در سختیها و آسانیها تکیه بر تو است، بارالها پس بر محمد و آل محمد درود بفرست، اولوالامر [و سرپرستانی] که اطاعتشان را واجب ساخته‌ای، و بدین وسیله مقام و منزلتشان را به ما شناسانده‌ای، پس تو را به حق آنان که ما را گشایشی عطا کنی گشایش سریع و زود رسی همچون یک چشم برهم زدن یا نزدیکتر. ای محمد، ای علی؛ ای علی، ای محمد، مرا کفایت کنید که شما کفایت کننده هستید و مرا یاری کنید که شما یاری کننده‌اید، ای آقای من ای صاحب الزمان پناه، پناه، پناه، مرا دریاب، مرا دریاب، مرا دریاب.

راوی گوید: آن حضرت علیه السلام هنگامی که می‌گفت: «یا صاحب الزمان» به سینه شریف خود اشاره می‌کرد (۷۰۱).

می‌گویم: اگر خواسته باشید گوشه‌ای از این مطلب را دریابید کتاب «النجم الثاقب» را مطالعه کنید. خدای تعالی مؤلفش را بهترین پاداش دهد.

۱ - لوای آن حضرت عجل الله فرجه

از جمله امور مهم ، دعا کردن برای برافراشته شدن پرچم و لوای آن حضرت است که به خاطر آن دلها مسرور و تمام غصه ها دور می گردد ، چنانکه در کتاب کمال الدین از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که بالای منبر چنین فرمود : مردی از فرزندانم در آخر الزمان ظهور می کند ، رنگش سفید آمیخته به سرخی ، شکمش برآمده ، رانهایش بزرگ و گرده شانهایش قوی است ، بر پشتش دو خال هست یکی به رنگ پوستش و دیگری همانند مهر نبوت پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم ، او دو نام دارد یکی محرمانه و مخفی است و دیگری آشکار ، نام مخفی اش احمد و نام آشکارش محمد است ، هرگاه پرچم خود را به اهتزاز درآورد شرق و غرب را روشن سازد ، دست بر سر بندگان خدا کشد ، پس هیچ مؤمنی باقی نماند مگر اینکه دلش از کوه آهنین هم محکمتر گردد و خداوند متعال قوت چهل مرد به او بدهد ، و هیچ میتی نماند مگر آنکه در قبر اثری از خوشحالی ظهور به او برسد که مؤمنین در قبر از هم دیدن کنند و به ظهور قائم صلوات الله علیه یکدیگر را مژده دهند (۷۰۲) .

می گویم : منظور از قبر؛ منزل روح مؤمنین است در عالم برزخ ، شاهد بر آن روایاتی است که بعضی از بزرگان در این باره آورده اند .

و نیز در کمال الدین روایت شده که در پرچم مهدی علیه السلام است که : بیعت [رفعت و برتری] از آن خداوند عز و جل است (۷۰۳) .

در همان کتاب از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده که فرمود : ما را پرچمی هست که هر که از آن پیشی بگیرد سرکش و هر که از آن عقب بیفتد هلاک شده و هر آنکه از آن پیروی کند به مقصد رسیده است (۷۰۴) .

و از امام صادق علیه السلام است که فرمود : گویا قائم علیه السلام را می نگریم که بر پشت نجف رسیده ، چون بر پشت نجف قرار می گیرد بر اسب تیره رنگ ابلقی می نشیند که میان دو چشمش سفیدی باریکی هست ، آنگاه اسب او را به جنبش آورد پس هیچ شهری نماند که گمان نبرند قائم علیه السلام در آن شهر با آنها است . و چون پرچم رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم را بگشاید سیزده هزار و سیزده فرشته از آسمان بر او فرود آید که همه در انتظار فرمان قائم علیه السلام باشند (۷۰۵) . . . .

و از ابوحمزه ثمالی منقول است که گفت : حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام به من فرمود : گویی قائم علیه السلام را می نگریم که در کوفه پشت نجف آشکار شده ، و چون بر نجف برآید پرچم رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم را برافرازد ، و عمود آن از عمودهای عرش خدای تعالی و بقیه اش از نصرت خدای عز و جل می باشد ، آن را بر کسی فرود نیاورد مگر اینکه خداوند متعال او را نابود سازد .

راوی گوید : عرضه داشتیم : آیا این پرچم با او هست یا برایش می آورند ؟ فرمود : بلکه برایش می آورند ، جبرئیل علیه السلام آن را می آورد (۷۰۶) .

و باز در همان کتاب از نبی اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در حدیثی طولانی آمده : برای او علمی هست که هرگاه وقت خروجش برسد آن علم خود به خود برافراشته گردد ، و خداوند تبارک و تعالی آن را به نطق آورد ، و او را ندا کند : ای ولی خدا خروج کن و دشمنان خدا را به قتل رسان . و برای او دو پرچم هست و دو نشانه ، و او را شمشیری است در نیام که هر وقت موقع خروجش شود

آن شمشیر بیرون آید و خداوند عزّ و جل او را به نطق آورد پس آن حضرت را ندا می کند و می گوید : ای ولیّ خدا خروج کن که برای تو روا نیست که از دشمنان خدا آرام بنشینی (۷۰۷) . . . .

و در بحار از ابوبصیر آمده که گفت : حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام فرمود : هنگامی که امیرالمؤمنین علیه السلام با اهل بصره برخورد کرد و پرچم برافراشت پرچم پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم را گشود ، لذا متزلزل شدند و هنوز شعاع خورشید زرد نگردیده بود که فریاد زدند : ای پسر ابی طالب ما را هلاک کردی . در این هنگام آن حضرت دستور داد که : اسیران را نکشید و بر زخمیها حمله نکنید ، و فراریان از جبهه را دنبال ننمایید ، و هر که اسلحه خود بر زمین گذارد ایمن است ، و هر آنکه درب خانه اش را ببندد در امان است .

در جنگ صفین [یاران آن حضرت] خواهش کردند که آن پرچم را دوباره بگشاید ، ولی آن جناب نپذیرفت ، حسن و حسین علیهما السلام و عمّار یاسر رضی الله عنه را واسطه قرار دادند ، آن حضرت به حسین علیه السلام فرمود : فرزندم برای این مردم مدتی تعیین شده که به آن خواهند رسید ، و این پرچمی است که پس از من کسی جز قائم علیه السلام آن را نخواهد گشود (۷۰۸) .

و در حدیث دیگری از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام در وصف پرچم آن حضرت آمده که فرمود : به خدا سوگند آن پرچم از پنبه و کتان و ابریشم و دیبا نیست . راوی گوید : عرض کردم : پس از چیست ؟ فرمود : از برگ درخت بهشت است ، پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم روز بدر آن را برافراشت سپس به هم پیچید و آن را به علی علیه السلام داد ، پیوسته نزد آن جناب بود تا روز بصره (جنگ جمل) فرا رسید ، پس امیرالمؤمنین علیه السلام آن را برافراشت و خداوند پیروزی را برایش قرار داد ، سپس آن را پیچید ، و آن پرچم نزد ما است کسی آن را نمی گشاید تا قائم علیه السلام بپاخیزد ، وقتی او قیام کند احدی در مشرق و مغرب باقی نماند مگر اینکه آن را ببیند ، و به مسافت یک ماه راه؛ رُعب پیشاپیش آن و از سمت راست و از سمت چپ پیش می رود .

سپس فرمود : او به خونخواهی پدرانش قیام می کند ، خشمگین و اسفناک برای غضب خداوند بر خلائق ، پیراهن پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را - که روز احد پوشیده بود - در بردارد و عمامه سحاب و زره آن جناب را پوشیده و شمشیر ذوالفقار رسول خدا را نیز با خود دارد ، آنگاه شمشیر می کشد و تا هشت ماه از کشته پشته می سازد (۷۰۹) . . . .

می گویم این احادیث دلالت دارد که آن حضرت پرچمهای متعددی دارد ، اخبار دیگری نیز بر این معنی دلالت می کند که در این مختصر از ذکر آنها خودداری شد .

حرف میم

[مترجم گوید: مرابطه عبارت است از مراقبت مرزها زیرا که سربازان و مرکبها و وسائل جنگی را در آن محل نگهداری می کنند].

معنی و فضل مرابطه را در بخش هشتم ان شاء الله تعالی خواهیم آورد، اما خوبی و فضیلت دعا کردن برای مرابطين به دلالت عقل و نقل ثابت است.

دلیل عقلی اینکه: مرابطين حامیان اسلام و دیدبانان مسلمین هستند، عقل به خوبی دعا کردن برای چنین افرادی حکم می کند.

دلیل نقلی: دعای امام و مولای ما حضرت سید العابدین علیه السلام در صحیفه سجادیّه - دعای بیست و هفتم - در این باره بس است.

و اما اینکه حضرت حجّت علیه السلام مرابط در راه خداوند عزّ و جل است چند روایت بر آن دلالت دارد، از جمله:

۱ - در توقیعی که برای شیخ ابو عبدالله محمد بن محمد بن نعمان معروف به شیخ مفید آمده چنین فرموده است: مِنْ عَبْدِ اللَّهِ الْمُرَابِطِ فِي سَبِيلِهِ إِلَىٰ مُلْهِمِ الْحَقِّ وَ دَلِيلِهِ... (۷۱۰)؛ از طرف بنده خدای مرابط در راه او، به: الهام شده و راهنمای حق... .

۲ - در کتاب غیبت شیخ نعمانی به سند خود از حضرت ابو جعفر محمد بن علی باقر علیه السلام از پدرش حضرت علی بن الحسین علیهما السلام مروی است که: ابن عباس شخصی را فرستاد تا از آن حضرت درباره آیه: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا » (۷۱۱)؛ ای کسانی که ایمان آورده اید شکیبایی کنید و یکدیگر را به صبر و استقامت سفارش نمایید و مرابطه کنید.

سؤال کند، حضرت علی بن الحسین علیه السلام غضبناک شد و فرمود: دوست داشتم آنکه تو را امر کرده، شخصاً این پرسش را می نمود. سپس فرمود: این آیه درباره پدرم و ما نازل شد، و آن رباطی که به ما دستور داده شده هنوز نرسیده، و آن در نسل مرابط ما خواهد بود (۷۱۲)....

۳ - در البرهان از عیاشی در خبر مرسلی از حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام درباره این آیه شریفه آمده که فرمود: درباره ما نازل شده و هنوز وقت رباطی که مأمور شده ایم نرسیده است، و آن در نسل مرابط ما خواهد بود (۷۱۳).

می گویم: پوشیده نیست که منظور از مرابط یاد شده همان مولای ما حضرت ولی عصر امام زمان علیه السلام است، با دلالت توقیع مذکور، و در حرف لام نیز شاهد بر این معنی گذشت و از اینجا معلوم می شود که این امر از عبادت‌های مخصوص آن بزرگوار است، همچنان که حجّ خانه خدا هم از ویژگیهای آن حضرت است - که در حرف هاء گفتیم - و نیز طول صبر آن حضرت و مواظبت بر ندبه بر جدّ بزرگوارش حضرت سید الشهداء علیه السلام از مختصات او است که برای پدراننش نبوده است. در زیارت معروف به ناحیه منسوب به آن حضرت آمده: پس اگر دهرها مرا به تأخیر انداخته و از یاری تو؛ ناتوانیم جلو گرفته، و با کسانی که با تو جنگ کردند نجنبیدم، و با آنکه به تو دشمنی نمود ستیز نمودم پس هر صبح و شام بر تو ندبه می کنم (۷۱۴)....

این زیارت را فاضل مجلسی در بحار به نقل از المزار الکبیر آورده است.

۲ - معجزات آن حضرت عجل الله فرجه

شدت اهتمام و کوشش آن حضرت در ترویج دین خدا و هدایت بندگان الهی ، باعث ابراز معجزات می شود . دعا کردن برای چنین کسی که در ترویج دین و ارشاد بندگان کوشش و سعی بلیغ دارد ، عقلاً و نقلاً ممدوح و مطلوب است . از همین جا است که فرشتگان برای طالبان علم دعا می کنند ، به اضافه اینکه هدایت بندگان از سودمندترین امور برای آنها و احسان به ایشان است . پس لازم است درباره کسی که مردم را به سوی حق هدایت و راهنمایی می کند ، دعا نمود .

و اما معجزات آن حضرت : محدث بزرگوار شیخ حرّ عاملی قدس سره در کتاب اثبات الهداة به نقل از کتاب فضل بن شاذان به سند خود از عبدالله بن ابی یعفر آورده است که گفت : امام ابو عبدالله جعفر بن محمد صلوات الله و سلامه علیهما و ابائهما و اینائهما فرمود : هیچ معجزه‌ای از معجزات پیغمبران و اوصیا نیست مگر اینکه خداوند تبارک و تعالی مثل آن را بر دست قائم ما آشکار خواهد کرد ، برای اتمام حجّت بر دشمنان (۷۱۵) .

تفصیل معجزاتی که از آن حضرت [تا کنون] بروز کرده از کتابهای مفصل مانند بحار مطالعه شود .

۳ - محنت آن حضرت عجل الله فرجه

در کتاب غیبت نعمانی به سند خود از حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : هرگاه قائم عجل الله فرجه بپایزد از جاهلان مردم بیشتر از آنچه رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم از جاهلان جاهلیت صدمه کشید محنت می بیند . فضیل گوید : عرض کردم : این چگونه است ؟ فرمود : رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در حالی به سوی مردم آمد که سنگ و کلوخها و چوبهای تراشیده را می پرستیدند ، ولی هنگامی که قائم ما بپایزد؛ در حالی با مردم مواجه می شود که همه آنان کتاب خدا را علیه او تأویل می کنند و با آن بر او احتجاج می نمایند (۷۱۶) . . . .

روایات دیگری هم در این باره هست که در این مختصر از آوردن آنها خودداری می گردد .

این از محنت زمان ظهور آن حضرت ، و اما محنتهایی که در عصر غیبت دارد بر کسی پوشیده نیست .

۴ - مصایب آن حضرت عجل الله فرجه

مصیبت‌های آن حضرت بسیار است ، همانند مصایب پدران و اجداد بزرگوارش - به ویژه حضرت سید الشهداء علیه السلام- بر او نیز وارد است ، که ولی خون آنها است - چنانکه در تفسیر آمده - .

و دعا کردن برای مصیبت دیده مستحب است ، چنانکه در اخبار و احادیثی که از ائمه اطهار علیهم السلام وارد شده منقول است .

۵ - محبت متقابل آن حضرت عجل الله فرجه و مؤمنان

محبت آن حضرت به مؤمنان و محبت مؤمنان به آن حضرت از مهمترین انگیزه‌های دعا کردن برای آن حضرت و درخواست تعجیل فرج آن جناب از پروردگار متعال است .

و اما محبت آن حضرت نسبت به مؤمنین ، دسته‌های مختلفی از اخبار بر آن دلالت دارد ، از جمله :

۱ - احادیثی که دلالت می‌کند : امام نسبت به مؤمنین به منزله والد مهربان و پدر شفیق بلکه برای آنها از پدر هم مهربانتر است .

۲ - اخباری که دلالت دارد : شیعیان به منزله برگهایی برای درخت امامت هستند .

۳ - روایاتی آمده که : امام به خاطر حزن شیعیانش محزون و در مصایب آنها متأثر و در بیماری آنها متألم می‌گردد .

۴ - احادیثی که دلالت می‌کند : امام علیه السلام برای شیعیانش و در حق آنان دعا می‌کند .

۵ - روایاتی دلالت دارد که : امام علیه السلام انفال و مانند آن را برای شیعیانش در زمان غیبت مباح نموده است .

۶ - اخباری دلالت می‌کند که : امام علیه السلام برای دوستانش دادرسی می‌کند ، موارد بسیاری نیز این امر اتفاق افتاده که بعضی از آنها را در این کتاب آورده‌ایم .

۷ - آنچه دلالت می‌کند که امام علیه السلام در تشییع جنازه مؤمن حاضر می‌شود .

۸ - احادیثی که حاکی از گریستن امامان علیهم السلام هنگام گرفتاری دوستانشان و هنگام وفاتشان و غیر اینها می‌باشد که ان شاء الله بر پژوهنده پوشیده نمی‌ماند .

البته محبت مؤمن نسبت به آن جناب از واجباتی است که حقیقت اسلام و قبولی اعمال با آن حاصل می شود ، بلکه برای محبت آن حضرت تأثیر خاصی هست که ان شاء الله تعالی در بخش هشتم کتاب خواهیم گفت ، پس ای دوستان و مشتاقان آن حضرت ، برای حبیب خویش دعا کنید و از خداوند بخواهید که دیدارش را نصیب شما گرداند .

حرف نون

۱ - نفع آن حضرت علیه السلام

بدان که منافع وجود مبارک آن جناب بر چند گونه است :

قسم اول : منافع آن حضرت ، چه غایب باشد و چه ظاهر ، و آن بر دو نوع است :

نوع اول : تمام خلائق در آن شریک هستند مانند : زندگی و بقای در جهان و ... که همه اش از برکات و فیوضات وجود شریف آن حضرت است - چنانکه در بخش دوم و سوم کتاب آوردیم - لذا در توقیع شریف فرمود : و اما وجه بهره‌وری از من در زمان غیبتم مانند استفاده از خورشید است هنگامی که ابر؛ از دیده‌ها پنهانش سازد ، و من برای اهل زمین امان هستم ، همچنان که ستارگان مایه ایمنی اهل آسمان هستند (۷۱۷) . . . .

و به همین مضمون روایات دیگری از ائمه اطهار علیهم السلام نیز وارد شده که در خاتمه کتاب فصلی برای بیان مبانی و تحقیق و اشارات آن منعقد خواهیم کرد ان شاء الله تعالی .

نوع دوم : افاضات علمی و عنایات ربّانی که به مؤمنین اختصاص دارد ، مانند : واضح نمودن وقت نمازهای یومیه و مانند آن است ، چنانکه در وسائل به سند خود از حضرت ابوعبداللّه صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : هیچ روز ابری نیست که وقت زوال بر مردم مخفی باشد مگر اینکه امام علیه السلام خورشید را نهیب زند تا آشکار گردد ، پس بر اهل هر آبادی کسی که به وقت اهتمام داشته باشد و آنکه ضایع نماید احتجاج کند (۷۱۸) .

قسم دوم : منافع زمان غیبت آن حضرت ، آن هم بر دو نوع است :

نوع اول : مخصوص به مؤمنین است و آن بسیار است ، از جمله : ثوابهای بسیاری است که بر انتظار زمان ظهور آن جناب مترتب است و ان شاء الله در بخش هشتم خواهد آمد . و نیز آنچه از ثوابها بر صبر و شکیبایی آنان در عصر غیبت مترتب است که در همان بخش خواهیم آورد . و باز دو برابر شدن ثواب کارهای نیک آنها در چنین زمانی چنانکه در کتاب اصول کافی و غیر آن از عمّار

ساباطی روایت شده که گفت: به حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام گفتم: کدام بهتر است عبادت مخفیانه با امام از شما خاندان که در دولت باطل پنهان باشد یا عبادت در زمان ظهور حق و دولت امام ظاهر از شما؟ فرمود: ای عمار صدقه در سر و الله بهتر است از صدقه علنی، همین طور است به خدا عبادت شما با امامتان که در زمان دولت باطل مخفی باشد، و ترسیدن شما از دشمنان در دولت باطل و هنگام متارکه، بهتر است از کسی که خداوند جل ذکره را در ظهور امام حق آشکار در دولت حق، عبادت نماید، و عبادت در حال ترس در دولت باطل مانند عبادت و امنیت در دولت حق نیست. و بدانید که هر یک از شما امروزه نماز واجب خودش را جماعت بخواند در حالی که از دشمن مخفی باشد و با تمام شرایط در وقتش آن را ادا نماید، خداوند عز و جل ثواب پنجاه نماز فریضه با جماعت برای او می نویسد، و هر آنکه از شما نماز واجبی را فردی و مخفیانه از دشمن در وقتش با تمام شرایط بخواند، خداوند عز و جل برای او ثواب بیست و پنج نماز فردی می نویسد، و هر یک از شما نماز نافله اش را در وقتش با شرایط بجای آورد، خداوند برای او ثواب ده نماز نافله می نویسد، و هر کدام از شما حسنه ای انجام دهد خداوند برای او بیست حسنه می نویسد، و خداوند عز و جل حسنات مؤمن از شما را می افزاید اگر اعمالش را نیکو گرداند و به تقیه؛ دین و امام و خودش را مواظبت کند و زبانش را حفظ نماید، چندین برابر می افزاید، خداوند عز و جل کریم است (۷۱۹) . . . .

و از جمله: ثوابهای زیاد و اجرهای عظیمی است که بر بعضی از اعمال مخصوص به زمان آن حضرت صلوات الله علیه مترتب است، و ان شاء الله در بخش هشتم کتاب خواهیم آورد.

نوع دوم: مخصوص کافرین و منافقین است، و آن مهلت دادن و تأخیر عذاب آنها است: چنانکه در تفسیر علی بن ابراهیم قمی رحمه الله درباره آیه شریفه: «فَمَهَّلِ الْكَافِرِينَ أَمَلَهُمْ رُويًا» (۷۲۰)؛ پس کافران را مهلت ده مهلت اندکی.

فرمود: در وقت برانگیخته شدن قائم، انتقام مرا از جبارها و طاغوتها، از قریش و بنی امیه و سایر مردم خواهد گرفت (۷۲۱).

قسم سوم: منافع زمان ظهور او، و آن بر دو نوع است:

اول: شامل خلائق و موجودات می شود مثل انتشار نور، و ظهور عدل، و امنیت راههای بلاد، و ظهور برکات زمین، و صلح و آشتی درندگان و چارپایان، و آزار نرساندن هیچ نیشداری به کسی، و برکات فراوان و منافع بی کران دیگر . . . چنانکه در بحار در وصف حضرت قائم علیه السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام منقول است که فرمود: و آسمان بارانش، و درختان میوهها، و زمین گیاهان را برمی آورند و برای اهل آن زینت می کند، و درندگان ایمن شوند تا جایی که مانند چارپایانشان در اطراف زمین چرا می کنند (۷۲۲).

...

دوم: مخصوص مؤمنین است، و آن بر دو گونه است:

اول: برای زندگان آنها، و آن انتفاع و بهره‌وری از شرف حضور آن حضرت و استفاده از نور آن جناب و فرا گرفتن از علوم آن بزرگوار و برطرف شدن بیماریها و گرفتاریها و بلاها از بدنهای ایشان است. چنانکه در بحار و غیر آن از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد خداوند از هر مؤمن ناگواریها را دور می سازد و نیرویش را به او باز گرداند (۷۲۳).

و از آن منافع: زیاد شدن نیروی آنها است که در حرف قاف گذشت، و طولانی شدن عمرشان، و مشاهده کردن نحوه انتقام حضرت قائم علیه السلام از دشمنانشان، و منافع فراوان دیگر . . . .

دوم: برای مردگان ایشان: از جمله خوشحالی و فرح ظهور آن حضرت به قبرهایشان داخل می شود چنانکه در کتاب المحجّه از امام صادق علیه السلام آمده که در ذیل آیه شریفه: « وَ يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ » (۷۲۴)؛ و در آن روز مؤمنان به یاری خداوند خشنود می شوند .

امام فرمود: در قبرهایشان به ظهور قائم علیه السلام (۷۲۵) .

و در حرف لام مطالبی که بر این معنی دلالت داشت گذشت .

و از جمله منافع زمان ظهور آن حضرت برای اموات مؤمنین زنده شدن آنها است بعد از مرگشان . چنانکه در بحار از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: و چون هنگام قیامش فرا رسد در ماه جمادی الثانیه و ده روز از رجب بارانی بر مردم خواهد بارید که خلایق نظیر آن را ندیده باشند ، پس خداوند به وسیله آن؛ گوشتها و بدنهای مؤمنین را در قبورشان می رویاند ، و گویی آنها را می نگرم که از سوی جهنمه می آیند در حالی که موهای خود را از خاک تمیز می کنند (۷۲۶) . . . .

در حرف کاف نیز مطالب مناسب گذشت و در بخش پنجم نیز خواهد آمد که هر کس برای فرج آن حضرت دعا کند در زمان ظهور زنده می شود تا به خدمت آن جناب شرفیاب گردد ان شاء الله تعالی .

۲ - نور آن حضرت عجل الله فرجه

مقدمه

از مهمترین اموری که انگیزه دعا کردن برای آن حضرت می شود نور اوست ، دلیل بر آن عقل است به بیان اینکه: اگر در شب تاریکی در راه پر پیچ و خمی بودید ، و در آن راه لغزندگیهای هولناک و سگهای آزار دهنده ای هم بود که دچار آنها شدید ، و خلاصی از آنها جز به وسیله چراغی که راه را روشن کند میسر نبود ، آنگاه کسی برای شما چراغی آورد که به وسیله آن خلاص شدید و از گمراهی رهایی یافتید ، عقل بلکه - طبع و فطرت - شما را برمی انگیزد که برای او دعا کنید ، بدون اینکه تأمل نمایید در اینکه او مرد بود یا زن ، عالم بود یا جاهل ، برده بود یا آزاد ، چون محض همین کار سبب خلاصی و رهایی شما شد و باعث دعای شما گردید ، اکنون که این مطلب را فهمیدی بدان که تحقیق سخن در اینجا به چند فصل نیاز دارد :

اول: معنی نور .

دوم: اینکه نورانیت نشانه شرف ، و کمال آن دلیل کمال دارنده آن است .

سوم: در بیان اینکه آن حضرت - عجل الله فرجه - وجودش نور است .

چهارم: در بیان اشراقات نور آن حضرت در غیبت و حضور .

فصل اول: معنی نور

بدان که نور اسم است برای چیزی که خودش ظاهر است و اشیاء غیر خودش را ظاهر کند ، چه ظهور و روشنی خودش از خودش باشد یا از غیر خود آن را کسب کرده باشد . تعریف دیگری هم که شده به این معنی برمی گردد که گفته اند : نور چیزی است که اشیاء به وسیله آن ظاهر می شود ، چون ظاهر شدن اشیاء به وسیله آن فرع بر ظهور خودش می باشد ، زیرا که فاقد شیء معطی آن نیست .

و اما اینکه در تعریف نور گفته شده : الظاهر بِنَفْسِهِ الْمُظْهَرِ لغيره؛ به خودی خود ظاهر است و مُظْهَرِ غیر خودش . اگر منظور همین بیان ما باشد ، تعریف درستی است ، ولی اگر مقصود این باشد که ظهور نور از خودش هست و به غیر خودش تکیه ندارد ، و ظهور اشیاء دیگر مستند به آن است - چنانکه بآء سببیت در الظاهر بنفسه این معنی را می رساند - ناتمام و ممنوع است ، زیرا که لازمه اش آن است که کلمه « نور » را بر غیر خداوند نتوان به طور حقیقی اطلاق کرد ، پس این تعریف جامع افراد نیست .

نور - بنا بر همه این تعاریف - : کلی مشککی است که افراد آن متفاوت است ، حدّ اعلای آن ذات اقدس خداوند است که به خودی خود ظاهر است و غیر خودش را ظاهر کرده ، و از حدّ و مرز ممکنات خارج است و آفریننده تمام انوار ، و چه خوش گفته اند :

يَا مَنْ هُوَ اخْتَفَى لِفِرْطِ نُورِهِ

الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ فِي ظُهُورِهِ

ای آنکه بر اثر شدت نورش مخفی شده ای - ظاهری که در ظهور و آشکاریش باطن است .

این نور نه جوهر است و نه عَرَض ، بلکه آشکار کننده تمام جوهرها و عَرَض ها است ، با این بیان اطلاق نور بر خداوند متعال در آیه : « اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ » (۲۴) ؛ خداوند نور آسمانها و زمین است .

هیچ نیازی به تکلف و مجاز شمردن و امثال اینها ندارد ، و همین گونه است دعایی که در کتاب مهج الدعوات از نبی اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده که : « بِسْمِ اللَّهِ النَّوْرِ بِسْمِ اللَّهِ نُورٌ عَلَى نُورٍ ... » (۲۲۸) .

و شرح این کلام جای دیگری دارد .

قسم دیگری از نور تحت عنوان « جوهر » واقع می شود که مصداق اعلاهی آن وجود مقدس پیغمبر و حبیب ما حضرت محمد بن عبدالله صلی الله علیه وآله وسلم می باشد که خداوند متعال آن حضرت را مثل نور خود قرار داده است . وجود مقدس امام علیه السلام نیز از همین قسم است چنانکه خواهد آمد - و از اقسام نور جوهر : عالم است ، و اقسام دیگری که درجات مختلفی دارند . . . .

قسم دیگری از نور در عنوان عَرْض وارد است ، مانند : نور برق و چراغ و امثال اینها . باید توجه داشت که اطلاق نور بر همه اینها حقیقت است ، و با این بیان واضح می شود که در میان روایاتی که در تفسیر آیه نور هست اختلافی نیست ، زیرا که هر یک از آنها بیان یکی از مصدایق نور است ، و اگر ترس طولانی شدن مطلب نبود حق تحقیق را در اینجا ادا می کردم .

فصل دوم : نورانیت نشانه شرافت است

و چون دانستی که نور اقسام فراوانی دارد که درجات فوق یکدیگر دارند ، تردیدی نیست که نورانیت نشانه شرافت صاحب خویش است ، و کمال آن؛ دلیل کمال شرافت است . این امر کاملاً واضح و هیچ پرده ابهامی بر آن نیست ، و دلیل بر آن - به اضافه عقل - آیات و روایات بسیار است از جمله :

۱ - آیه نور ، خداوند متعال در این آیه خود را با این صفت متعالی وصف فرموده که برای اثبات مطلوب ما بس است .

۲ - آیاتی که در مقام امتنان بر مردم به خاطر آفرینش خورشید و ماه وارد شده است ، خداوند عز و جل می فرماید : « وَ جَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُوراً وَ جَعَلَ الشَّمْسَ سراجاً » (۷۲۹) ؛ و ماه را در آسمانها نور؛ و خورشید را چراغ قرار داد .

۳ - آیاتی که به ماه و خورشید سوگند یاد می کند ، مانند این آیه : « وَ الشَّمْسِ وَ ضُحَاهَا وَ الْقَمَرِ إِذَا تَلَاها » (۷۳۰) ؛ سوگند به خورشید و هنگام چاشت آن ، و سوگند به ماه هنگامی که پی آن در آید .

و اما روایات؛ جداً زیاد است ، از جمله روایاتی است که درباره نور پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم وارد شده ، چنانکه در بحار - مجلد ششم - از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : محمد و علی صلوات الله علیهما از دو هزار سال پیش از آفرینش خلق ، در پیشگاه خداوند عز و جل نور بودند ، هنگامی که فرشتگان آن نور را دیدند ، ریشه و شاخه درخشنده ای برایش مشاهده کردند ، پس گفتند : پروردگار و خدای ما این نور چیست ؟ خداوند عز و جل به آنها وحی فرمود که : این نوری از نور من است ، اصل آن نبوت و شاخه آن امامت است ، نبوت برای محمد صلی الله علیه وآله وسلم بنده و پیغمبر من ، و امامت برای علی حجت و ولی من خواهد بود . و اگر این دو نبودند آفریدگانم را خلق نمی کردم (۷۳۱) .

و در همان کتاب از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : خداوند ، من و علی و فاطمه و حسن و حسین را پیش از خلقت آدم آفرید ، هنگامی که نه آسمان بنا شده ای بود و نه زمین گسترده ای ، نه ظلمتی ، نه نوری ، نه آفتاب و نه ماهی ، و نه بهشتی ، و نه دوزخی وجود داشت . عباس عرض کرد : پس ابتدای آفرینش شما چگونه بود یا رسول الله ؟ فرمود : ای عمو ، وقتی خداوند اراده کرد که ما را خلق کند ، با کلمه ای سخن گفت از آن نوری آفرید ، سپس به کلمه دیگری تکلم کرد و با آن روحی خلق

کرد ، سپس نور را با روح ممزوج گردانید ، آنگاه من و علی و فاطمه و حسن و حسین را خلق کرد ، ما او را تسبیح می گفتیم ، گاهی که تسبیحی نبود؛ و تقدیسش می کردیم ، هنگامی که تقدیسی نبود .

و چون خداوند متعال اراده کرد که خلق را بیافریند ، نور مرا شکفت پس عرش را از آن آفرید ، عرش از نور من است و نور من از عرش افضل است ، سپس نور برادرم علی را شکفت و از آن ملائکه را آفرید ، پس فرشتگان از نور علی هستند و نور علی از نور خداست ، و علی افضل از ملائکه است ، آنگاه نور دخترم را شکفت و از آن آسمانها و زمین را آفرید ، پس آسمانها و زمین از نور دخترم فاطمه است ، و نور دخترم فاطمه از نور خداوند است و دخترم فاطمه از آسمانها و زمین افضل است .

پس از آن نور حسن را شکافت و از آن خورشید و ماه آفرید ، پس خورشید و ماه از نور فرزندانم حسن است و نور حسن از نور خداوند است ، و حسن از خورشید و ماه برتر است ، سپس نور فرزندانم حسین را شکافت و از آن بهشت و حورالعین را آفرید ، که بهشت و حورالعین از نور فرزندانم حسین و نور فرزندانم حسین از نور خداوند است ، فرزندانم حسین از بهشت و حورالعین افضل است (۷۳۲) .

و از جمله روایات ، آنهایی است که دلالت دارد بر درخشندگی نور حضرت فاطمه زهراء - سلام الله علیها - در آسمان برای فرشتگان پس از آنکه خداوند متعال ظلمت را بر آنها قرار داد ، و در دنیا در مواقع نمازها که از محراب آن حضرت نور او برای فرشتگان آسمان پرتو می افکند .

و هر دو حدیث در مجلد دهم بحار مذکور است که به خاطر اختصار از آوردن آنها خودداری شد .

و نیز از جمله روایات؛ آنهایی است که دلالت می کند بر تفاوت مراتب و درجات نور مؤمنین در روز قیامت به حسب تفاوت ایمان آنها چنانکه در مجلد سوم بحار از ابوذر غفاری از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم روایت شده که گفت : بر کنار حوض کوثر پرچم امیرمؤمنان و پیشوای روسفیدان بر من وارد می شود پس برمی خیزم و دست او را می گیرم آنگاه صورت او و صورتهای اصحابش سفید می شود به آنها می گویم : در مورد ثقلین بعد از من چگونه رفتار کردید ؟ خواهند گفت : از ثقل اکبر پیروی کردیم ، و او را تصدیق نمودیم و ثقل اصغر را یاری کردیم ، و در خدمت او مبارزه نمودیم ، پس می گویم : تا آنجا که سیراب شوید بیاشامید . و ایشان می آشامند تا سیراب شوند به طوری که پس از آن تشنه نخواهند شد ، چهره امامشان همچون خورشید برآمده و چهره های خودشان همچون ماه شب چهارده و بسان درخشنده ترین ستاره آسمان می درخشند (۷۳۳) .

فصل سوم : در بیان اینکه وجود آن حضرت علیه السلام نور است

در اینجا درباره دو مطلب سخن می گوئیم .

مطلب اول : اینکه امام علیه السلام نور است .

مطلب دوم : اینکه وجود امام عصر عجل الله فرجه - به طور خصوص - نور است .

مطلب اول: چون دانسته شد که نور چیزی است که خودش ظاهر باشد و غیر خودش را ظاهر کند، و تردیدی نیست که امام علیه السلام به حسب کمالات و دلالتی که دارد آشکارترین و ظاهرترین مخلوقات است، لذا حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام به محمد بن مسلم - در حدیثی که در بخش اول کتاب آوردیم - چنین فرمود: ... هر کس از این امت صبح کند در حالی که امام منصوب از سوی خداوند عز و جل ظاهر عادل نداشته باشد، گمراه سرگردان خواهد شد ...

بنابراین ظهور امام علیه السلام به موجب کمالات و دلالات او است.

البته شخص امام گاهی ممکن است از گروهی غایب شود و ممکن است برای آنها ظاهر گردد، ولی او در عین حال که غایب است در منتهای ظهور و آشکاری است، همانطور که امام صادق علیه السلام به مفضل بن عمر فرمود - هنگامی که از آن حضرت شنید که شبهه‌ها زیاد می‌شود، و پرچمهای مشتبه در زمان غیبت افراشته می‌گردد گریه کرد - آن حضرت به او فرمود: این آفتاب را می‌بینی؟ عرض کرد: آری، فرمود: و الله امر ما از این آفتاب روشنتر است.

تمام این خبر ان شاء الله تعالی در بخش هشتم، در فضیلت گریستن در زمان غیبت حضرت حجّت به خاطر غیبت آن حضرت صلوات الله علیه خواهد آمد.

و در کتاب کمال الدین از امیرالمؤمنین علیه السلام مروی است که بر منبر در مسجد کوفه چنین فرمود: بارالها برای زمین تو؛ به ناچار حجّتی از تو بر خلقت هست که آنها را به سوی دین خودت راهنمایی کند، و علمت را به آنها بیاموزد تا دلائلت باطل نشود و پیروان آنان - پس از آنکه آنها را به وسیله او هدایت فرمودی - گمراه نگردند، آن حجّت تو یا آشکار است که اطاعت نمی‌شود، یا مخفی است که در انتظارش به سر می‌برند، اگر شخص او هنگامی که مردم هدایت شده [یا در زمان صلح و آرامش] باشند از نظر آنان غایب شود علم او از آنها مخفی نخواهد ماند، و آداب او در دل‌های مؤمنین ثابت و نقش بسته است و ایشان به آن عمل می‌کنند (۷۳۴).

و اما ظهور ممکنات به وجود امام علیه السلام: مطالبی که در همین بخش و نیز در بخش سوم ذکر کردیم، بر آن دلالت دارد، اینجا تکرار نمی‌کنیم. از اینها گذشته: کشف علوم جز به وجود امامان علیهم السلام نبوده، چنانکه در حرف کاف مطالبی در این زمینه گفتیم، روایات صریحی نیز در این باره هست که بعضی از آنها را می‌آوریم:

۱ - شیخ کلینی قدس سره در اصول کافی از ابو خالد کابلی روایت کرده که گفت: از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره آیه شریفه: «فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا» (۷۳۵)؛ پس به خداوند و پیامبرش و نوری که ما نازل کردیم ایمان آورید.

پرسیدم، فرمود: ای ابو خالد، نور به خدا قسم نور امامان از آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم است تا روز قیامت، آنان - به خدا سوگند - نوری هستند که نزول یافته، به خدا قسم که نور خدا در آسمانها و زمین، آنها هستند (۷۳۶) ...

۲ - همچنین از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آورده که راجع به فرموده خداوند متعال: «وَاتَّبِعُوا النُّورَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (۷۳۷)؛ و از نوری که با او نزول یافت پیروی کردند، آنان رستگاران.

فرمود: نور در اینجا امیرالمؤمنین و امامان علیهم السلام هستند (۷۳۸).

۳ - و نیز از حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام روایت کرده که درباره آیه: « وَ يَجْعَلُ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ » (۷۳۹) ؛ و برای شما نوری قرار دهد که با آن در میان مردم زندگی کنید .

فرمود: یعنی امامی که به او اقتدا نمایید (۷۴۰) . . . .

۴ - و از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نقل کرده که درباره آیه شریفه: « وَ مَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا » (۷۴۱) ؛ و هر آنکه خداوند نوری برایش قرار ندهد .

فرمود: یعنی امامی از فرزندان فاطمه علیها السلام (۷۴۲) .

و احادیث دیگری که در جای خود مراجعه شود .

مطلب دوم: در بیان اینکه وجود حضرت بقیه الله - اروحنا فداه - به طور خصوص نور است:

دلیل: بر این مطلب - اضافه بر آنچه در فصل چهارم خواهد آمد - چند روایت است، از جمله:

۱ - در بعضی از زیارت‌های جامعه در وصف آن حضرت چنین آمده: نور انوار آنکه به همین زودی زمین به وسیله او تابناک می‌شود . .

..

۲ - در زیارت دیگر می‌خوانیم: و نور او (خدا) در آسمان و زمین (۷۴۳) .

۳ - و در زیارت روز جمعه آن حضرت آمده: سلام بر تو ای نور خداوند که هدایت جویان به وسیله او هدایت می‌شوند (۷۴۴) .

۴ - و در دعای شب نیمه شعبان در وصف حضرت صاحب الزمان علیه السلام چنین می‌خوانیم: نُورُكَ الْمُتَأَلِّقُ وَ ضِيَاءُكَ الْمُشْرِقُ . .

..

متألق: یا به معنی درخشندگی است که با ظهور نور و اشراق وجود شریفش به طرز مخصوصی می‌تابد .

و یا به معنی: زینت کرده است، چون با زیور مخصوص و الطاف خاصی آراسته است .

و یا به معنی: آماده شده برای مخاصمه است، چون آن حضرت خونبهای نیکان و اختیار را طلب می‌کند - چنانکه در اخبار و احادیث بسیار آمده است - .

۵ - روایتی است که سید ابن طاووس در فلاح السائل و مجلسی در بحار آورده‌اند که عباد بن محمد مدائنی گفت: بر حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام در مدینه وارد شدم هنگامی که از نماز ظهر فراغت یافته و دستهایش را به سوی آسمان برداشته بود و می‌گفت: « ای سامع کلِّ صَوْتٍ . . . » تا آخر دعایی که ان شاء الله تعالی در بخش هفتم کتاب خواهیم آورد .

راوی گوید: عرض کردم: فدایت گردم آیا برای خودت دعا نکردی؟ فرمود: برای نور آل محمد و سابق آنها و انتقام گیرنده به امر خداوند از دشمنانشان دعا کردم. عرضه داشتیم: خروج او کی خواهد بود، خدا مرا فدای شما گرداند؟ فرمود: هر وقت آنکه خلق و امر از آن او است بخواهد. گفتیم: پیش از خروج نشانه‌ای هست؟ فرمود: آری، نشانه‌های مختلفی هست، عرض کردم: مثل چه؟ فرمود: خروج دابه‌ای از مشرق و پرچمی از مغرب و فتنه‌ای که اهل زوراء (بغداد یا تهران) را بپوشاند، و خروج یکی از فرزندان عمویم زید در یمن، و یغما بردن پرده خانه کعبه و آنچه خدا بخواهد می‌کند (۷۴۵).

۶- در تفسیر البرهان و غیر آن از جابر بن عبدالله انصاری روایت شده که فرمود: داخل مسجد کوفه شدم دیدم امیرالمؤمنین صلوات الله و سلامه علیه با انگشت چیزی می‌نویسد و تسبیح می‌کند، عرض کردم: یا امیرالمؤمنین چه موجب خنده شما شده؟ فرمود: در شگفتم از کسی که این آیه را می‌خواند ولی به معنی آن به طوری که شایسته است معرفت ندارد. عرض کردم: کدام آیه یا امیرالمؤمنین؟ فرمود: «اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكُوهُ؛ مَشْكُوهُ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ است. فِيهَا مِصْبَاحٌ؛ مِصْبَاحٌ مِنْ هِجْرَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ فِي زُجَاجَةٍ؛ زُجَاجَةٌ حَسَنٌ وَحَسِينٌ مِثْلُهَا، كَأَنَّهُ كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ عَلَى بَنِي الْحُسَيْنِ است. يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ مُحَمَّدٌ بْنُ عَلِيٍّ است. زَيْتُونَةٌ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ است. لَا شَرْقِيَّةٌ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ است. وَلَا غَرْبِيَّةٌ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى است. يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ مُحَمَّدٌ بْنُ عَلِيٍّ است. وَ لَوْ لَمْ تَمَسَّسْهُ نَارُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ است. نُورُ عَلِيِّ بْنِ حَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ است. يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ قَائِمٌ مَهْدِيٌّ است. وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ» (۷۴۶).

نکته جالب اینکه: همانگونه که وجود آن حضرت نور است و او از نور است و به نور هدایت می‌کند و پیروانش در نور هستند، تاریخ ولادتش هم نور است - چنانکه قبلاً گفتیم: تاریخ ولادتش نیمه شعبان المعظم سال دویست و پنجاه و شش بوده و این تاریخ با کلمه نور از نظر عدد حروف - به حساب اَبجد مطابق است (۷۴۷). خداوند ما را از یاران و شیعیانش قرار دهد.

فصل چهارم: در بیان اشراقات نور آن حضرت در آغاز ظهور و زمان غیبت و حضور

در عالم ملکوت اشراق نور آن حضرت برای ابراهیم علیه السلام آشکار گردید، هنگامی که ملکوت آسمانها برای ابراهیم علیه السلام کشف شد، که حدیث آن در بخش هشتم ضمن دلایل جواز نام بردن از امام عصر - ارواحنا فداه - خواهد آمد.

و نیز نور آن حضرت برای فرشتگان آشکار شد هنگامی که امام حسین علیه السلام به شهادت رسید.

همچنین شب معراج برای حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه وآله وسلم آشکار شد، چنانکه در غایه المرام از طریق عامه در حدیثی طولانی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در وصف معراج آمده: ... ای محمد دوست داری آنها (اوصیای خودت) را ببینی؟ گفتیم: آری، ای پروردگار. فرمود: به سمت راست عرش توجه کن. چون متوجه شدم ناگاه علی و فاطمه و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و مهدی را دیدم که در رودی از نور ایستاده نماز می‌گذارند و او - یعنی مهدی - در وسط آنها مانند ستاره‌ای درخشان بود (۷۴۸) ....

در همان کتاب از طریق شیعه در وصف شب معراج از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم چنین آمده: . . . ای محمد، می خواهی آنها را ببینی؟ گفتم: آری پروردگارا! پس خداوند فرمود: به پیش رویت برخیز. برخاستم پیش رفتم ناگاه علی بن ابی طالب و حسن بن علی و حسین بن علی و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و حجّت قائم بودند و او - مهدی - در میان آنان مانند ستاره درخشان بود (۷۴۹) . . . .

إن شاء الله تعالی در بخش هشتم تمام این حدیث خواهد آمد .

می گویم: نور مولی حجّه بن الحسن - عجل الله فرجه - به موجب این دو حدیث دو ویژگی خاص دارد، اول: اینکه در میان انوار همانند ستاره درخشان است، بدین خاطر که ظهور آن حضرت در عالم امکان تامتر و کاملتر از سایر معصومین علیهم السلام است، که غلبه و پیروزی کامل دین و شوکت و عظمت اهل ایمان به دست آن حضرت انجام می گردد، چنانکه ان شاء الله تعالی واضح خواهد شد .

دوم: اینکه نور آن جناب در وسط انوار واقع شده، و پنج وجه برای حکمت آن به نظر رسیده است .

یک: این دلیل و نشانه شرافت و رفعت و بلندی مقام و منزلت است، چنانکه از شیوه بزرگان معلوم است، بلکه در تمام اصناف این روش دیده می شود، هرگاه زرگری بخواهد زیوری بسازد که گوهرهای متعددی بر آن نصب نماید، گرانبهاترین و زیباترین گوهرها را در وسط قرار می دهد، این برنامه هر صنعتگر ماهر است .

و در تفسیر مجمع البیان از کتاب العین حکایت کرده که: وسط هر چیز، بهترین و عادلانه ترین جاهای آن است (۷۵۰) .

و در اوصاف پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که آن حضرت وسط اصحاب خود می نشست . در کتاب مکارم الاخلاق از ابوذر روایت شده که گفت: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در میان اصحاب خود می نشست که وقتی شخص غریبی می آمد نمی دانست پیغمبر اکرم کدام است تا اینکه می پرسید (۷۵۱) . . . .

مؤید این معنی اینکه خداوند متعال بیت المعمور را که اشرف جاهای آسمانی است در وسط آسمانها قرار داده و نیز کعبه را در وسط زمین و قلب انسان را - که اشرف اعضاء است - وسط، و مردمک چشم را وسط چشم، و خورشید - که عظیم ترین و نورانی ترین سیارات است - در وسط آنها و فردوس در وسط بهشت قرار دارد .

در ریاض السالکین تألیف عالم ربانی سید علیخان مدنی روایت شده که: در بهشت صد درجه هست که فاصله میان هر دو درجه مانند فاصله بین آسمان و زمین است، و بالاترین درجات آن فردوس است که عرش بر آن قرار دارد و آن وسطترین جاهای بهشت است و نهرهای بهشت از آنجا سرچشمه می گیرد، پس اگر دعای درگاه خداوند فردوس را بخواهید (۷۵۲) .

و در بحار از امیرالمؤمنین علیه السلام مروی است که فرمود: و اما منزل محمد صلی الله علیه وآله وسلم در بهشت، بهشت عدن است (۷۵۳) و آن در وسط بهشت قرار دارد و نزدیکترین جای به عرش خداوند رحمان جل جلاله است (و سخن تا اینجا رسید که فرمود:) و آنها که با او در بهشت سکنی دارند امامان دوازده گانه می باشند (۷۵۴) .

مؤید همین وجه نیز اینکه : خداوند متعال بندگان خود را امر می کند که بر صلاة وسطی (نماز میانه) محافظت و مواظبت داشته باشند ، با توجه به اینکه اول به طور کلی مواظبت بر نمازها را گوشزد فرموده است . و نیز در قرآن آمده : « وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا » (۷۵۵) ؛ و این چنین شما را امتی میانه قرار دادیم .

همچنین خداوند متعال نیمه هر ماه را شرافتی خاص بخشیده ، لذا روزه ایام بیض (سه روز نیمه ماه) ترغیب شده و مستحب است . و در حدیث مشهور از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم آمده که : « خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا » ؛ بهترین امور وسطهای آنها است . و شواهد بسیار دیگر . . . .

دو : اینکه اشاره به کمال ظهور و انتشار نور آن حضرت است ، همچنان که وقتی خورشید به وسط آسمان می رسد نورش برای تمام دیدگان در همه شهرها آشکار می گردد ، و روشنایی آن به حدّ اعلی می رسد که پرواضح است .

سه : هر چیزی که وسط واقع شود انظار به سوی آن متوجه می گردد ، و چون پیوسته انظار ائمه اطهار علیهم السلام به سوی امام غایب بوده - چون خداوند متعال ظهورش را وعده داده و انتقام از دشمنانشان را به دست آن حضرت تضمین فرموده - خداوند عز و جل نور مبارکش را در وسط انوار آنها قرار داده است .

چهار : شاید اشاره به این باشد که کمالات و علوم ائمه معصومین و پیغمبران پیشین علیهم السلام به آن حضرت منتهی می شود - چنانکه در حرف کاف بیان کردیم - به طوری که خطوط مختلفی که اطراف دایره ای باشد به وسط آن منتهی می شود که علمای هیئت آن را مرکز می نامند .

پنج : اشاره به اینکه مولی صاحب الزمان علیه السلام - به حسب زمان - در وسط امامان واقع است ، چون رجعت امامان نزد شیعیان از جمله ضروریات است که قرآن و سنت بر آن دلالت دارد .

درخندگی نور آن حضرت در دنیا

درخندگی نور شریف آن حضرت در دنیا چند قسم است :

اول : هنگام ولادت .

دوم : دو زمان ظهور و غیبت .

سوم : زمان غیبت به طور خصوص .

چهارم : زمان حضور به طور خصوص .

قسم اول : هنگام ولادت نور آن حضرت به طوری بود که تا آسمان رسید . چنانکه در کتاب کمال الدین از محمد بن عثمان عمّری - قدس الله روحه - روایت شده که گفت : هنگامی که خَلْفِ مهّدی صلوات الله علیه متولد شد نوری از بالای سرش تا بر فراز آسمان

ساطع گشت ، سپس به رو به سجده افتاد و برای پروردگار متعال سجده بجای آورد ، آنگاه سر برداشت در حالی که می گفت : شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ . . . و ولادت او علیه السلام روز جمعه بود (۷۵۶) .

و در روایت دیگری از کنیز امام ابومحمد عسکری علیه السلام روایت شده اینکه : وقتی سید علیه السلام متولد شد ، نوری از آن حضرت دید که تا افق آسمان ساطع است ، و پرندگان سفیدی نیز دید که از آسمان فرود می آیند و بالهای خود را بر سر و صورت و سایر قسمتهای بدنش می کشند ، سپس پرواز می کنند . وقتی به جناب ابومحمد این مطلب را خبر دادیم ، خندید و فرمود : آنها ملائکه بودند به خاطر تبرک به این نوزاد فرود آمدند ، و آنها یاران او هستند هنگامی که خروج نماید (۷۵۷) .

در روایت دیگری از حکیمه آمده که گفت : ناگاه او (نرجس) را دیدم که اثر نور بر او هست تا جایی که چشمم را گرفت (۷۵۸) .
که در کمال الدین و بحار و غیر اینها ذکر گردیده است .

قسم دوم : درخشندگی نور آن حضرت در هر دو زمان حضور و غیبت ، این درخشندگی دو نحوه است :

۱ - اشراق بدون واسطه برای جمعی از مؤمنین تشرف به دیدار آن اشراق حاصل گردیده است . از جمله در کتاب کمال الدین از محمد بن الحسن کرخی روایت شده که گفت : ابوهارون - مردی از هم مسلکان ما - می گفت : حضرت صاحب الزمان علیه السلام را دیدم در حالی که صورتش مانند ماه شب چهارده می درخشید (۷۵۹) .

و نیز محدث بزرگوار محمد بن الحسن حر عاملی در کتاب اثبات الهداة بالنصوص و المعجزات به نقل از کتاب اثبات الرجعه شیخ اجل فضل بن شاذان آورده که گفت : ابراهیم بن محمد بن فارس نیشابوری گفت : هنگامی که عمرو بن عوف قصد کشتن مرا کرد ، ترس شدیدی بر من عارض گردید ، با خانواده ام خداحافظی کردم ، می خواستم فرار کنم ، به خانه حضرت ابومحمد (امام عسکری علیه السلام) رفتم ، وقتی بر آن جناب وارد شدم نوجوانی دیدم که در کنارش نشسته بود ، چهره اش مانند ماه شب چهارده می درخشید ، از آن نور و روشنایی تعجب کردم ، و نزدیک بود وضع و حال خودم را هم فراموش نمایم که به من فرمود : ای ابراهیم فرار مکن که خداوند شر او را از تو دور خواهد ساخت . بر حیرتم افزود ، به امام ابومحمد علیه السلام عرض کردم : ای فرزند پیغمبر ، مولای من ، این کیست که از باطن من خبر داد ؟ فرمود : او پسر و خلیفه من است (۷۶۰) .

و از کسانی که درخشندگی نور حضرتش را دیده اند : احمد بن اسحاق قمی است که در حرف غین بخش چهارم حدیثش را آوردیم .

۲ - اشراق نور آن حضرت با واسطه است : بدان که درخشندگی تمام نورها در شب و روز ، ماه و خورشید و غیر اینها از اشراقات نور آن حضرت و فیوضات وجود شریف آن جناب است در غیبت و حضور . توضیح و بیان این معنی به چند وجه تقریر می گردد :

اول : اینکه خورشید و ماه و غیر اینها از نور آن حضرت صلوات الله علیه آفریده شده است - چنانکه روایاتی بر این معنی دلالت می کند - و این منافاتی ندارد با حدیثی که قبلاً ذکر شد که خورشید و ماه از نور امام حسن علیه السلام خلق شده ، چون باز در روایات آمده که نور و ارواح و طینت خاندان عصمت علیهم السلام یکی است ، یعنی از یک اصل آفریده شده اند ، بنابراین صحیح است که گفته شود : ماه از نور پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم خلق شده یا نور امیرالمؤمنین یا حضرت قائم یا امامان دیگر علیهم السلام . نظیر این معنی را عالم ربانی شیخ جعفر شوشتری قدس سره در کتاب خصائص الحسین علیه السلام آورده ، وی ضمن بیان

اینکه نور حسین علیه السلام اولین مخلوقات است گفته : چون نور او از نور پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم است و رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرموده : **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي**؛ نخستین چیزی که خداوند آفرید نور من بود .

دوم : روایاتی که دلالت می کند بر اینکه تمام مخلوقات به عنوان مقدمه خلقت وجود آن حضرت و پدران بزرگوارش آفریده شده اند ، پس علت غایی خلقت موجودات هستند . بنابراین وجود خورشید؛ و نور و روشنایی آن به واسطه حضرت حجت و پدران معصوم آن حضرت است .

سوم : اخباری که دلالت می کند بر اینکه بقای عالم و آنچه در آن است - از خورشید و ماه و غیر اینها - به سبب وجود حضرت قائم علیه السلام است ، بنابراین درخشندگی نور آفتاب و ماه از آثار نور آن حضرت است در غیبت و حضور . گفتنی است که در بخش سوم کتاب استدلال بر این معنی گذشت .

قسم سوم : اشراق نور آن حضرت در زمان غیبت - به طور خصوص - آن نیز بر دو قسم است باطنی و ظاهری :

اشراق باطنی : در دل مؤمنین است که امام خود را با حقایق ایمان مشاهده می کنند ، گویا که جلو چشمشان است در هر زمان و مکان . این معنی را ضمن ابیاتی آورده ام :

بَنَيْتُ بَقْلَبِي مَنَزِلًا لِجَنَابِكُمْ

أَقَمْتُ بِهَا مَذْكُوتٌ فِي غَايَةِ الْحُبِّ

أَمَا وَالَّذِي لَوْ شَاءَ مَا خَلَقَ النَّوِي

لَئِنْ غَبْتَ عَنْ عَيْنِي فَمَا غَبْتَ عَنْ قَلْبِي

يُوهِمُنِيكَ الشَّوْقُ حَتَّى كَأَنَّكَ إِذَا

أُنَاجِيكَ مِنْ قُرْبٍ وَإِنْ لَمْ تَكُنْ قُرْبِي

در قلبم برای جناب شما منزلی ساختم که در منتهای محبت از اول پیدایشم در آن سکنی گزیده ام .

سوگند به آنکه اگر می خواست هسته را نمی آفرید : اگر از چشمم غایب شده ای از دلم غایب نیستی .

آن چنان شوق تو خیالت را برای من مجسم می کند که گویی از نزدیک با تو آهسته سخن می گویم ، هر چند که تو نزدیک من نباشی .

و دیگری چنین سروده :

أَحْبَابُنَا إِنْ غَبْتُمْ عَنْ نَاطِرِي

فَعَنَ الْفُؤَادِ وَ خَاطِرِي مَا غَيْبْتُمْ

ای دوستان اگر از چشمم پنهان ماندید - از دل و خاطرم غایب و پنهان نیستند .

روایات بسیاری نیز بر این معنی دلالت می کند که بعضی را در فصل سوم آوردیم ، از جمله :

ثقة الاسلام کلینی در اصول کافی از ابو خالد کابلی از حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود : و الله ای ابو خالد ، نور امام در دلهای مؤمنین از خورشید تابان در روز نورانی تر است ، و آنان (= امامان) به خدا سوگند دلهای مؤمنین را نورانی می کنند ، و خداوند عز و جل نور ایشان را از هر که بخواهد منع می کند که دلشان تاریک گردد ، به خدا ای ابو خالد هیچ بنده ای نیست که محبت و ولایت ما را داشته باشد مگر اینکه خداوند قلبش را پاکیزه گرداند ، و خداوند قلب بنده ای را - تا تسلیم امر ما نباشد - پاکیزه نگرداند ، پس اگر تسلیم ما شود خداوند از حساب شدید او را به سلامت بدارد و از هول بزرگ روز قیامت ایمن نماید (۷۶۱) .

همچنین شیخ صدوق در کمال الدین از جابر انصاری حدیثی روایت کرده که رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم امامان دوازده گانه را صریحاً اسم برده تا آنجا که فرموده : . . . سپس همنام و هم کنیه من حجت خدا در زمین و بقیه الله در بندگانش فرزند حسن بن علی ، آنکه خداوند متعال مشارق و مغارب زمین را به دست او فتح خواهد کرد ، آنکه از شیعیان و دوستانش غایب خواهد شد ، که در زمان غیبت بر اعتقاد به امامت او ثابت نمی ماند مگر کسی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد .

جابر گفت : عرض کردم : یا رسول الله آیا در غیبت او برای شیعیانش سودی از او می رسد ؟ فرمود : آری سوگند به آنکه مرا به پیغمبری برگزید ، آنها در زمان غیبت به نور او روشنی کسب کرده و به ولایت او نفع می برند ، مانند استفاده مردم از آفتاب هر چند که آن را ابر بپوشاند ، ای جابر این از اسرار الهی و علم مخزون خدایی است ، از غیر اهلش پنهان کن (۷۶۲) . . . .

اشراق ظاهری : اشراق ظاهری نور آن حضرت برای بعضی از اخیار اتفاق افتاده که این امر به برخی از خواص و پاکبازان اهل اخلاص اختصاص دارد که ما به ذکر سه جریان بسنده می کنیم :

حکایت اول : در بحار از سید علی بن عبدالحمید در کتاب السلطان المفرج عن اهل الایمان آورده که گفت : از کسانی که امام قائم علیه السلام را دیده اند ، جریانی است که مشهور و معروف و همه جا خبرش منتشر شده و مردم روزگار آن را بالعیان دیدند ، و آن قصه ابوراجح حمّامی است که در حله اتفاق افتاد . این حکایت را عده ای از بزرگان و فضلاء برجسته و راستگو نقل کردند از جمله شیخ زاهد عابد محقق شمس الدین محمد بن قارون سلمه الله تعالی که گفت : حاکم حله شخصی بود به نام مرجان الصغیر ، به او گزارش دادند که ابوراجح مزبور خلفا را دشنام می دهد ، او را احضار کرد و دستور داد او را به شدت و به قصد کشت کتک زدند ، به طوری که دندانهای جلوی او افتاد ، و زبانش را بیرون آوردند و بر آن حلقه آهنی زدند و بینی او را سوراخ کردند و ریسمانی که از مو درست شده بود در آن وارد کردند و به آن ریسمانی بستند ، حاکم او را با این وضع به دست گروهی از اطرافیان خود سپرد و دستور داد که در کوچه های حله بگردانند ، همین کار را کردند ، تماشاچیان هم از هر طرف او را می زدند تا جایی که روی زمین افتاد و مرگ را پیش روی خود دید .

وقتی به حاکم اطلاع دادند دستور داد او را بکشند . ولی حاضرین پا در میانی کردند و گفتند : او پیرمرد سالخورده‌ای است ، و آنچه بر سرش آمده برایش بس است و او را از پای درمی‌آورد ، او را رها کن که خواهد مرد و دیگر خونس را به گردن مگیر . آنقدر اصرار کردند تا حاکم از کشتن او صرف نظر کرد .

صورت و زبانش باد کرده بود ، بستگانش آمدند و او را در حال مرگ به خانه بردند و کسی تردید نداشت که او همان شب خواهد مرد .

بر خلاف انتظار فردای آن شب که مردم برای اطلاع از وضع او رفتند دیدند در بهترین حال و وضع نماز می‌خواند ، دندانهایش به حال سابق برگشته و جراحتهایش التیام یافته و اثری از آنها باقی نمانده ، و پارگی صورتش رفع گردیده است ، مردم تعجب کردند و ماجرایش را پرسیدند . گفت : - من مرگ را دیدم ، زبان سخن گفتن هم نداشتم که از درگاه خداوند متعال حاجتی بخواهم ، لذا در دل دعا می‌کردم و به مولی و آقایم حضرت صاحب الزمان علیه السلام استغاثه نمودم . چون شب فرا رسید ناگهان دیدم خانام پر نور شد ، و ناگاه دیدم مولایم صاحب الزمان علیه السلام دست مبارکش را بر صورتم کشید و به من فرمود : بیرون برو؛ و برای عائلهات کار کن که خداوند متعال تو را عافیت داد . پس به این وضعی که می‌بینید شدم .

شیخ شمس الدین محمد بن قارون - نامبرده - گفت : به خدای متعال قسم که این ابوراجح خیلی لاغر و کم بنیه و زردرو و زشت و کوتاه ریش بود ، من همیشه به حمّامی که او در آن بود می‌رفتم ، و پیوسته او را به این حال می‌دیدم ، ولی پس از آن جریان از کسانی بودم که بر او وارد شدم دیدم نیرویش زیاد شده و قامتش راست گردیده و ریشش بلند و صورتش سرخ شده و انگار به سن بیست سالگی برگشته ، و پیوسته در این حال بود تا اینکه وفات یافت (۷۶۳) . . . .

حکایت دوم : همچنین در بحار از همان کتاب نقل کرده که مؤلف گفته : یکی از افراد مورد اطمینان این جریان را برایم گفت ، البته این خبر نزد بیشتر اهل نجف اشرف مشهور است ، قضیه چنین است :

خانه‌ای که در این وقت - یعنی سال هفتصد و هشتاد و هفت - من در آن ساکن هستم ملک مردی از اهل خیر و صلاح به نام حسین مدلل بوده است ، و محلّی که گذر سر پوشیده‌ای تا صحن دارد به نام او (سابط المدلل) معروف است . این خانه متصل به دیوار صحن مطهر است که در نجف مشهور می‌باشد ، این مرد که صاحب عیال و فرزندان بود ، فلج شد و مدتی به این حال ماند که برای حاجتهای ضروریش عیالش او را از جا بلند می‌کردند ، از این روی صدمه شدیدی بر زن و بچه‌اش وارد شد و به مردم احتیاج پیدا کردند .

تا اینکه در سال هفتصد و بیست هجری یکی از شبها پاسی از شب گذشته بود که عیالش را از خواب بیدار کرد ، وقتی بیدار شدند خانه و بام را پر نور دیدند که چشمها را خیره می‌کرد . گفتند : جریان چیست ؟ گفت : امام علیه السلام آمد و به من فرمود : برخیز ای حسین ، عرض کردم : ای آقای من می‌بینی آیا می‌توانم برخیزم ؟ پس دستم را گرفت و بلند کرد و آنچه در من بود رفع شد ، اکنون من بهترین حال را دارم ، آن حضرت به من فرمود : این گذر؛ راه من به سوی زیارت جدم علیه السلام می‌باشد ، هر شب آن را قفل کن ، عرض کردم : سَمِعاً وَ طَاعَةً لِلَّهِ وَ لَكَ يَا مَوْلَايَ؛ انجام می‌دهم و فرمانبر شما و خداوند هستم سرور من .

سپس آن مرد برخاست و به حرم شریف امیرالمؤمنین علیه السلام رفت ، و امام علیه السلام را زیارت کرد و حمد الهی را بر آن نعمت بجای آورد تا به حال برای گذر مزبور نذر می‌شود و به برکت امام زمان عجل الله فرجه اتفاق نمی‌افتد که نذر کننده نومید گردد (۷۶۴) .

حکایت سوم : عالم ربانی حاج میرزا حسین نوری قدس سره در کتاب جنۃ المأوی گفته : جمعی از ابرار اهل تقوی - از جمله : سید سَنَد و دانشمند متعهد عالم عامل و فقیه آگاه کامل سید محمد فرزند عالم بیگانه سید احمد فرزند سید حیدر کاظمی ایده الله تعالی که از شاگردان برجسته استاد اعظم محقق انصاری و پناه طلاب و زائرین و مجاورین کاظمین می باشد ، و خاندان او در عراق معروف به صلاح و پاکدامنی و علم و فضل هستند ، و به بیت السید حیدر شهرت دارند ، برابیم - هم نوشت و هم شفاهی - تعریف کرد که : محمد بن احمد بن حیدر حسینی حسینی می گوید : وقتی در نجف اشرف برای تحصیل علوم دینی مجاور بودم - یعنی حدود سال هزار و دویست و هفتاد و پنج هجری - می شنیدم که گروهی از اهل علم و دیگر افراد متدین ، شخصی را که قاطر و مانند آن را می فروخت تعریف می کنند که خدمت مولی صاحب الزمان سلام الله علیه و علی آبائه الطاهرین مشرف شده ، تحقیق کردم تا آن شخص را شناختم ، او را فردی صالح و متدین یافتیم ، و خیلی دوست داشتیم که او را جای خلوتی ببینم تا درباره دیدارش با حضرت حجت روحی فداه پرسش نمایم .

با او طرح دوستی ریختم ، زیاد بر او سلام می کردم ، و احياناً چیزی از او می خریدم ، تا اینکه نوعی مودت بین من و او برقرار شد ، همه اینها مقدمه بود که خبر مورد نظر را از او بشنوم ، تا اینکه یکبار برای عبادت و نماز و دعا شب چهارشنبه ای به قصد مسجد سهله حرکت کردم ، و چون به در مسجد رسیدم نامبرده را در آنجا دیدم ، فرصت را غنیمت شمردم و از او خواستم که آن شب را با من بماند . قبول کرد و وقتی از اعمال مسجد سهله فراغت یافتیم ، با هم طبق معمول آن زمان که مسجد سهله جای ماندن نداشت به سوی مسجد اعظم - مسجد کوفه - روی آوردیم ، هنگامی که به آنجا رسیدیم و اعمال آن مسجد را نیز بجای آوردیم ، از جریانش سؤال کردم و درخواست نمودم که قصه اش را به تفصیل برابیم بیان کند ، مضمون گفته هایش چنین است :

من از اهل معرفت و دیانت زیاد شنیده بودم که هر کس چهل شب چهارشنبه متوالی در مسجد سهله به نیت دیدن حضرت قائم علیه السلام بماند ، این توفیق برایش حاصل می شود و این امر مکرر تجربه شده ، من هم به این امر اشتیاق یافتیم و نیت کردم که هر شب چهارشنبه این عمل را انجام دهم و هیچ گرما و سرما و باران و غیر اینها مانع از کارم نمی شد ، تا اینکه نزدیک به یک سال از مداومت من گذشت ، که پس از انجام عمل مسجد سهله مطابق معمول برای ماندن به مسجد کوفه می رفتم . عصر روز سه شنبه ای بود که به حسب عادت پیاده راه افتادم ، ایام زمستان بود و هوا خیلی تاریک ، ابرهای تیره آسمان را پوشانده بود و باران نم می بارید .

من با اطمینان به اینکه مردم به عادت همیشگی خواهند آمد حرکت کردم ، ولی هنگامی که به در مسجد رسیدم آفتاب غروب کرده و هوا تاریک شده و رعد و برق شدت یافته بود ، ترس زیادی مرا گرفت چون اصلاً هیچ کس نبود ، حتی خادمی که هر شب چهارشنبه می آمد هم نبود ، خیلی وحشت کردم ولی بعد با خود گفتم لازم است نماز مغرب را بخوانم و مراسم مخصوص را بجای آورم و زودتر به مسجد کوفه بروم ، خودم را دلداری دادم و برای نماز مغرب برخاستم ، پس از نماز مغرب شروع به انجام مراسم مخصوص نمودم که از حفظ بودم ، در اثنای نماز به مقام شریف معروف به مقام صاحب الزمان علیه السلام - که در قبله جایگاه نماز بود - ملتفت شدم ، روشنایی کاملی در آن دیدم و قراءت نمازگزار را شنیدم ، دلم خوش و خاطر م کاملاً آسوده و مطمئن گشت ، و چنین گمان کردم که در آن مقام شریف افرادی از زائرین بوده اند و من هنگام آمدن به مسجد مطلع نشده ام پس برنامه ام را با کمال اطمینان به پایان رساندم .

سپس به سوی مقام شریف رفتم ، هنگامی که داخل شدم روشنایی عظیمی دیدم ولی هیچ چراغی به چشمم نخورد ، اما از اندیشیدن در این باره غفلت داشتیم ، سید جلیل با هبیتی در لباس اهل علم دیدم که ایستاده نماز می خواند ، دلم به وجود او آسایش یافت ، پنداشتم از زائرین غریب باشد ، چون با اندک تأملی چنین دانستم که او از ساکنان نجف اشرف است .

به زیارت مولی حضرت حجّت سلام الله علیه مشغول شدم و نماز زیارت را خواندم ، وقتی فراغت یافتم خواستم درباره رفتن به مسجد کوفه با او سخن بگویم ، ولی هبیت و بزرگی او مرا گرفت ، به بیرون مقام نگاه می کردم و تاریکی شدید و صدای رعد و برق را می دیدم و می شنیدم ، چهره گرامیش را با رأفت و تبسم به سویم گرداند و به من فرمود : دوست داری به مسجد کوفه بروی ؟ عرض کردم : آری ، سرورم ، عادت ما اهل نجف این است که هرگاه مراسم این مسجد را انجام می دهیم به مسجد کوفه می رویم و شب را در آن می مانیم چون ساکنین و خادم و آب دارد .

برخاست و فرمود : برخیز با هم به مسجد کوفه برویم . با او بیرون رفتم در حالی که به او و نیکی صحبتش خوشحال بودم ، در روشنایی و هوای خوش و زمین خشک راه می رفتیم ، و من از وضع باران و تاریکی که پیشتر دیده بودم غفلت داشتم تا اینکه به در مسجد رسیدیم و آن حضرت - روحی فداه - با من بود و من در نهایت خوشحالی و ایمنی در خدمتش نه تاریکی دیدم نه باران .

درب خروجی مسجد را - که قفل بود - کوبیدم ، خادم گفت : کیست کوبنده در ؟ گفتم : درب را باز کن . گفت : در این تاریکی و باران شدید از کجا آمدی ؟ گفتم : از مسجد سهله . وقتی خادم درب را گشود به سوی آن سید جلیل ملتفت شدم ولی او را ندیدم و ناگهان همه جا تاریکی شدید بود و باران خوردم ، شروع کردم صدا کردن : آقای ما مولانا بفرمایید درب باز شد ، و به پشت سر در جستجوی او برگشتم و صدا می زدم ، ولی اصلاً کسی را ندیدم و در همان مقدار کم هوای سرد و باران ناراحتم کرد؛

داخل مسجد شدم و آن وقت از غفلت بیرون آمدم گویی خواب بودم و بیدار شدم ، خودم را ملامت کردم بر عدم تنبّه با آنچه از معجزات می دیدم و از آن غفلتی که مرا فرا گرفته بود ، آن روشنایی عظیم را که در مقام شریف دیدم با اینکه چراغی نبود که اگر بیست چراغ هم بود آن روشنایی را نداشت ، و یادم آمد که آن سید جلیل مرا به اسم خواند با اینکه من او را نمی شناختم و قبلاً ندیده بودم ، و نیز به یاد آوردم که من در مقام که بودم به فضای مسجد نگاه می کردم تاریکی شدیدی می دیدم و صدای باران و رعد می شنیدم ، ولی وقتی در مصاحبت با او از آنجا بیرون آمدم در روشنایی راه می رفتم به طوری که جای پایم را می دیدم و زمین خشک بود و هوا خوش ، تا اینکه به درب مسجد رسیدیم ، و از وقتی که او از من جدا شد تاریکی و باران و سختی هوا را دیدم و امور عجیب بسیار دیگری که برایم یقین آورد که او حضرت حجّت صاحب الزمان است که از فضل الهی تمناً داشتیم به دیدارش مشرف شوم و مشقتهای انجام مراسم را در شدت گرما و سرما متحمل شدم به خاطر لقای طلعتش ، پس شکر خداوند متعال را بر این توفیق بزرگ بجای آوردم : وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ (۷۶۵) .

قسم چهارم : اشراق نور آن حضرت در زمان ظهور ، این قسم نیز بر دو گونه است : باطنی و ظاهری . و بر نحوه اول آنچه در قسم سوم گذشت دلالت می کند ، و بر قسم دوم دلالت دارد روایتی که شیخ جلیل علی بن ابراهیم قمی قدس سره در تفسیر خود مُسنداً از مفضل بن عمر روایت کرده که گفت : از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام شنیدم که درباره آیه شریفه : « وَ أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا » (۷۶۶) ؛ و زمین به نور پروردگارش روشنی یافت .

می فرمود : رَبُّ الْأَرْضِ یعنی امامُ الْأَرْضِ؛ پروردگار [مربّی] زمین یعنی امام زمین . عرض کردم : هرگاه ظهور کند چه می شود ؟ فرمود : آن هنگام مردم از نور آفتاب و نور ماه بی نیاز می شوند و به نور امام اکتفا می کنند (۷۶۷) .

و نیز سید جلیل سید هاشم بحرانی در کتاب المحجّه مسنداً از مفضل آورده که گفت: شنیدم که امام صادق علیه السلام می فرمود: وقتی قائم بپاخیزد، زمین به نور پروردگارش درخشان می شود و بندگان از نور خورشید بی نیاز می گردند و شب و روز یکی می شود و مرد در زمان او هزار سال عمر می کند هر سال برایش یک پسر متولد می شود و دختر متولد نمی گردد، جامه ای به قامت خودش بر او هست که هر چه قدش بلندتر می شود آن لباس هم بزرگتر می گردد، به هر رنگی که بخواهد (۷۶۸).

همچنین عالم کامل مجلسی رحمه الله در بحار از مفضل نیز روایت کرده که گفت: شنیدم حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام فرمود: هرگاه قائم بپاخیزد زمین به نور پروردگارش درخشان گردد، و بندگان از نور خورشید بی نیاز شوند و ظلمت برطرف گردد (۷۶۹).

در همان کتاب از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم منقول است که فرمود: اگر جز یک روز از عمر دنیا باقی نماند خداوند آن روز را طولانی خواهد کرد تا اینکه فرزند مهدی در آن روز قیام کند. پس روح الله عیسی بن مریم فرود می آید و پشت سرش نماز می خواند، و زمین به نور پروردگارش تابناک گردد و حکومت او مشرق و مغرب را فرا می گیرد (۷۷۰).

و اما اشراق نور آن حضرت در آخرت: روایتی که ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی در اصول کافی آورده بر آن دلالت می کند. روایت چنین است: از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام است که درباره آیه شریفه: «يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ بَايَمَانِهِمْ» (۷۷۱): نور آنان پیشاپیش و در سمت راستشان در حرکت است.

فرمود: ائمه مؤمنین روز قیامت پیشاپیش و سمت راست مؤمنین می روند تا به منازل اهل بهشت آنان را منزل دهند (۷۷۲).

و نیز سید بحرینی در البرهان از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: «نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ»؛ نور ائمه مؤمنین روز قیامت پیشاپیش و سمت راست مؤمنین می رود تا اینکه آنها را در منازلشان در بهشت فرود آورند (۷۷۳).

۳ - نعمتهای آن حضرت عجل الله فرجه

در بخش سوم کتاب معلوم شد که آنچه از نعمتها هست که بندگان در آن غوطه ورنند از نعمتهای ظاهری و باطنی همه به برکت وجود شریف حضرت حجّت علیه السلام است، و این امر از عظیمترین چیزهایی است که موجب دعا کردن برای آن حضرت است، توضیح بیشتری در بخش پنجم ان شاء الله خواهد آمد.

دلیل بر آن - اضافه بر آنچه قبلاً اشاره شد - روایتی است که در البرهان در تفسیر آیه شریفه: «ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» (۷۷۴): آنگاه در آن روز از آن نعمت [ویژه] بازپرسی می شوید.

از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود: این امت؛ از نعمتهایی بازخواست می شود که خدا به واسطه پیامبر و اهل بیتش به ایشان ارزانی داشته است (۷۷۵).

و نیز از آن حضرت است که درباره آیه مبارکه : « ثُمَّ لَتَسْئَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ » ؛ آنگاه در آن روز از آن نعمت [ویژه] بازپرسی می‌شوید . فرمود : آن نعیم (= نعمت / نعمت خاص) ما هستیم (۷۷۶) .

شبهه همین روایت از امیرالمؤمنین علیه السلام نقل شده است .

و از ابوخالد کابلی است که گفت : بر حضرت محمد بن علی علیهما السلام وارد شدم ، غذایی برایم آورد که از آن خوشمزه‌تر نخورده بودم ، به من فرمود : ای ابوخالد غذای ما را چگونه دیدی ؟ عرض کردم : فدایت شوم چه خوشمزه است ، ولی من آیه‌ای از کتاب خدا یادم افتاد . خشمگین شد و پرسید کدام آیه ؟ عرض کردم : « ثُمَّ لَتَسْئَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ » . فرمود : و الله از این غذا هرگز سؤال نمی‌شوی ، سپس خندید تا اینکه دندانهایش آشکار شد و فرمود : آیا می‌دانی نعیم چیست ؟ عرضه داشتم : نه . فرمود : ما نعیم هستیم (۷۷۷) .

و اخبار در این باره زیاد است که در البرهان و غیر آن مذکور است .

اگر بگویید : در بعضی از روایات ، نعیم به امنیت و صحت و رطب و آب سرد تفسیر شده ، چگونه می‌شود بین این روایات جمع کرد ؟

می‌گویم : منافاتی بین این روایات نیست ، زیرا که امامان علیهم السلام در هر حدیث بعضی از مصادیق نعیم را بیان کرده‌اند ، و این دلالت ندارد بر منحصر بودن نعیم در آنچه ذکر شده ، و شاهد بر این معنی روایتی است که در البرهان از امام صادق علیه السلام در حدیثی آمده که فرمود : ما از نعیم هستیم .

البته وجود امام علیه السلام عظیم‌ترین نعمتهای الهی است ، زیرا که اصل سایر نعمتهای ظاهری و باطنی است ، از اینجا است که در روایات آمده که همه مردم روز قیامت درباره نعیم مورد سؤال قرار می‌گیرند (۷۷۸) .

اما غذای خوشمزه و آب سرد و امثال اینها را خداوند متعال از بنده مؤمن خود نمی‌پرسد - چنانکه در چند روایت آمده - خلاصه اینکه همه افراد از این نعمت عظیم ، یعنی پیغمبر و امامان علیهم السلام ، سؤال می‌شوند ، هر که شکرانه این نعمت عظیم را بجای آورده باشد و از پیروان و دوستان معصومین علیهم السلام بوده است ، از رستگاران خواهد بود ، و از نعمتهای دیگر سؤال نمی‌گردد .

اما اگر از مخالفین و کافرین باشد از همه نعمتها - کوچک و بزرگ - ، از او سؤال می‌شود او را کاملاً پای حساب خواهند کشید ، که گاهی به عنوان (سوء الحساب) از آن تعبیر می‌گردد .

و با این بیان بین روایاتی که ظاهرشان با هم متعارض است می‌توان جمع کرد ، که بعضی از روایات دلالت دارد که خداوند متعال برتر از آن است که بنده‌اش را بر آنچه از غذا و آشامیدنی و امثال اینها به او انعام کرده پای حساب بکشد ، ولی در روایات دیگری آمده که در حلال دنیا حساب هست .

توضیح این معنی چنین است که تحقق حساب روز قیامت حق است و قرآن مجید بر آن دلالت دارد ، ولی مردم بر چند دسته هستند

:

۱ - عده‌ای به کلی از حساب معاف می‌باشند ، و این با آیات قرآن راجع به حسابرسی قیامت منافاتی ندارد ، زیرا که آیات مطلق هستند و می‌شود آنها را تخصیص و تقیید زد . چنانکه در تفسیر قمی از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود : هر امتی را امام زمانش محاسبه می‌کند ، امامان ؛ دوستان و دشمنانشان را از صورتشان می‌شناسند ، و همین است فرموده خدای تعالی : « وَ عَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ » (۷۷۹) ؛ و بر فراز أعراف مردانی هستند . که ائمه‌اند ، « يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ » (۷۸۰) ؛ هر یک را از چهره‌هایشان می‌شناسند .

نامه‌های دوستانشان را به دست راستشان می‌دهند ، پس بدون حساب به سوی بهشت می‌روند ، و نامه اعمال دشمنانشان را به دست چپشان می‌دهند ، پس بدون حساب راهی جهنم می‌شوند (۷۸۱) .

و در همان کتاب از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره آیه مبارکه : « لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَ زِيَادَةٌ » (۷۸۲) ؛ برای آنان که نیکی نمودند بهترین پاداش (حُسنی) و زیاده بر آن است .

فرمود : حُسنی بهشت است و زیاده دنیا است که هر چه خداوند در دنیا به ایشان می‌دهد در آخرت به خاطر آنها پای حساب نمی‌کشد (۷۸۳) .

مثل همین روایت را در بحار از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کرده است .

این دسته همان مؤمنین هستند که نعمتهای خداوند را در راه سخط و غضب او صرف نکرده‌اند ، شاهد بر آن کلمه (أَحْسَنُوا) در آیه مبارکه است ، اینها شکرانه نعمت امام را بجای آورده و حق ولایت را رعایت کرده‌اند .

۲ - دسته دوم آنهايي هستند که محاسبه می‌شوند ولی خداوند آنان را عفو می‌کند و گناهانشان را می‌بخشد ، و از ایشان به طوری حساب می‌کشد که احدی از خلائق مطلع نگردد ، یا امام زمان آنها ایشان را آن طور محاسبه می‌نماید . این دسته مؤمنانی هستند که نعمت عظمای ولایت را شناخته‌اند ولی نعمتهای دیگر الهی یا بعضی از آنها را در راه غضب و ناخشنودی خداوند صرف کرده‌اند که اینها را خداوند پای حساب می‌کشد ولی سرانجام آنان را عفو می‌کند .

شاهد بر این روایتی است که در مجلد سوم بحار از امالی شیخ صدوق منقول است که به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : چون روز قیامت شود دو بنده مؤمن را که هر دو اهل بهشت هستند برای حساب نگاه می‌دارند ، یکی در دنیا فقیر بوده و دیگری غنی . فقیر می‌گوید : پروردگارا من برای چه بایستم ؟ من متصدی مقامی نبوده‌ام که به عدل یا ستم رفتار کرده باشم ، و ثروتی هم به من نداده بودی که از ادای حق آن بپرسی ، روزیم به مقدار کفایت بوده چنانکه خود می‌دانی و مقدر کرده بودی .

پس خداوند - جل جلاله - می‌فرماید : بنده من راست گفت ، او را رها کنید تا به بهشت رود .

دیگری می‌ماند تا اینکه آنقدر عرق از او می‌ریزد که اگر چهل شتر از آن بخورند کفایت می‌کند ، سپس داخل بهشت می‌شود . آن فقیر از او می‌پرسد : چه چیزی تو را بازداشت ؟ جواب می‌دهد : طول حساب ، پیوسته چیزی پیش می‌کشیدند تا اینکه آمرزیده می‌شدم ، سپس از چیز دیگری سؤال می‌شدم تا اینکه خداوند عز و جل مرا در رحمت خود غوطه‌ور ساخت و به توبه کنندگان ملحق نمود ، تو کیستی ؟ می‌گوید : من همان فقیری هستم که با تو پای حساب بودم می‌گوید : در این مدّت نعمت تو را عوض کرده که تو را نشناختم (۷۸۴) .

و در همان کتاب از امالی شیخ طوسی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره آیه شریفه : « فَأُولَئِكَ يَبْدُلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَ كَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا » (۷۸۵) ؛ آنها را به زیبایی بدل کند ، و خداوند بسیار آمرزنده مهربان است . فرمود : مؤمن گنهکار را روز قیامت می آورند تا در جایگاه حساب نگاه می دارند ، پس خداوند متعال خود متصدی حساب او می شود و احدی از مردم را از گناهانش مطلع نمی سازد ، و گناهانش را به او توجه می دهد تا اینکه گناهانش را اقرار می کند ، آنگاه خداوند عز و جل به نویسندگان می فرماید : آنها را به حسنه تبدیل کنید و برای مردم آشکار سازید . که مردم می گویند : این بنده یک گناه هم نداشته ، سپس خداوند امر می کند او را به بهشت ببرند . این است تأویل آیه ، و آن برای خصوص گناهکاران از شیعیان ما است (۷۸۶) .

در همان کتاب از عیون اخبار الرضا علیه السلام به سند خود از ابراهیم بن عباس صولی روایت است که گفت : روزی در خدمت علی بن موسی الرضا علیه السلام بودیم فرمود : در دنیا نعمت حقیقی نیست یکی از فقها که حاضر بود گفت : خداوند عز و جل می فرماید : « ثُمَّ لَتَسْتَلْنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ » . مگر نه این نعیم در دنیا است که آب خنک باشد ؟

حضرت رضا علیه السلام در حالی که صدای خود را بلند کرده بود فرمود : شما چنین تفسیر کرده اید ، و به اقسام مختلف نعیم را معنی می نمایید ، عده ای گفته اند : آب سرد است ، دیگران گفته اند : غذای خوب است ، برخی دیگر گفته اند : خواب خوش است ، و به درستی که پدرم از پدرش ابوعبدالله علیه السلام برایم نقل کرد که این اقوال شما درباره این آیه : « ثُمَّ لَتَسْتَلْنَ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ » ، نزد او ذکر شد ، خشمگین گشت و فرمود : خداوند عز و جل از آنچه بر بندگانش تفضل و عنایت فرموده سؤال نمی کند و منت نمی گذارد ، منت گذاری از خلائق قبیح است ، چگونه به خالق چیزی نسبت داده شود که برای بندگانش نمی پذیرد ! ولی نعیم محبت و ولایت ما اهل البیت می باشد ، خداوند بعد از توحید و نبوت از آن می پرسد ، زیرا که اگر بنده حق آن را درست ادا کند او را به نعیم بهشت که همیشگی است می رساند ، و به تحقیق که پدرم از پدرش از محمد بن علی از پدرش علی بن الحسین از پدرش حسین بن علی از پدرش علی علیه السلام برایم حدیث کرد که گفت : رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : یا علی اولین چیزی که هر بنده پس از مرگش از آن سؤال می شود شهادت به لا اله الا الله و محمد رسول الله است و اینکه تو ولی مؤمنین هستی بدین جهت که خداوند آن ولایت را برای تو قرار داده و من آن را برای تو قرار دادم ، پس هر بنده ای که به آن اقرار کند و معتقد به آن باشد؛ به آن نعیمی که همیشگی است خواهد رسید (۷۸۷) .

و در تفسیر البرهان از امام صادق علیه السلام است که فرمود : خداوند تبارک و تعالی هرگاه بخواهد مؤمن را محاسبه نماید پرونده اش را به دست راستش می دهد و بین خودش و او محاسبه اش می نماید و می گوید : بنده من تو چنین و چنان کردی و این طور و آن طور عمل نمودی ؟ عرضه می دارد : آری ، پروردگارا این کارها را کرده ام . پس خداوند می فرماید : تو را آمرزیدم و آن گناهان را به حسنت عوض کردم (۷۸۸) . . . .

۳ - دسته سوم آنهایی هستند که از امام آنچه بر آنها نعمت داده شده - بزرگ یا کوچک - حتی رطب و آب سرد و امثال اینها از ایشان سؤال می شود ، چنانکه از امیرالمؤمنین علیه السلام در روایتی آمده که : مورد آمرزش و گذشت قرار نمی گیرند ، اینها کسانی هستند که در ادای شکر آن نعمت عظیم که ولایت امام و وجود او است خداوند متعال را اجابت نکرده اند ، خداوند عز و جل در سوره رعد می فرماید : « لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ الْحُسْنَى وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ أُولَئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ » (۷۸۹) ؛ برای آنان که دعوت پروردگارش را اجابت کردند بهترین پاداش است ،

و آنان که اجابت نکنند اگر مالک همه زمین و یک برابر آن باشند ، و بخواهند فدیة دهند تا از گرفتاری حساب در امان بمانند [فایده ندارد] آنان را حسابرسی سخت است و جایگاهشان جهنم که بد جایگاهی است .

و در بحار از عیاشی به سند خود از امام صادق علیه السلام درباره « وَ يَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ » (۷۹۰) ، فرمود : یعنی دقت و فراگیری که گناهان را علیه آنان حساب کنند ولی حسنات را برای آنان به شمار نیاورند (۷۹۱) .

می گویم : این به خاطر کفر آنها به نعمت عظیم الهی است نعمتی که سبب قبولی حسنات است .

۴ - دسته چهارم : آنهایی هستند که حضرت سید الساجدین علیه السلام در خطبه روز جمعه درباره آنها چنین فرمود : و بدانید که اهل شرک برایشان ترازوها نصب نمی گردد ، و پروندهها برایشان گشوده نمی شود بلکه دسته جمعی به سوی جهنم محشور می گردند (۷۹۲) . . . .

و هر کس در اخبار درست تتبع و تحقیق کند ، این بررسی را خواهد پذیرفت .

ما در اینجا مطلب را - با اینکه از بحث ما بیرون بود - به تفصیل آوردیم ، باشد که شکرانه بعضی نعمتهای آن حضرت را بجای آورده باشیم .

البته نعمتهای آن حضرت - صلوات الله علیه - در زمان ظهورش ویژگی خاصی دارد ، چنانکه اخباری در این باره وارد شده است ، از جمله : در بحار از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم منقول است که فرمود : امت من در زمان مهدی به نعمتی متنعم خواهند شد که هیچ گاه به مثل آن متنعم نگشته اند ، آسمان باران رحمتش را بر آنها می بارد ، و زمین هیچ گیاهی را رها نمی کند مگر اینکه آن را برآورد (۷۹۳) .

و نیز در آن کتاب ضمن حدیث مفضل بن عمر از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : . . . سپس مهدی به کوفه باز خواهد گشت ، آسمان در آنجا ملخهای زرین خواهد بارید - چنانکه خداوند در بنی اسرائیل بر آیوب بارید - و بر اصحابش گنجینه های زمین را از طلا و جواهرات و . . . تقسیم خواهد کرد (۷۹۴) .

۴ - نصرت اسلام و نهی از منکر و امر به معروف آن حضرت علیه السلام

هر کدام از این امور به حکم عقل و شرع موجب دعا کردن برای انجام دهنده آنها می باشد ، چون امران به معروف و ناهیان از منکر پاسداران دین و دژهای مسلمین هستند ، و آیات و روایات در انگیزش به امر به معروف و نهی از منکر بسیار است . در کافی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام ضمن حدیثی طولانی فرمود : امر به معروف و نهی از منکر راه انبیا و روش صلحا است ، فریضه مهمی است که به وسیله آن فرائض برپا؛ و گرایشها ایمن و کسبها حلال می شود ، و مظالم دفع می گردد ، و زمین آباد ، و از دشمنان

- به طریق انصاف - انتقام گرفته می شود ، و امر دین استقامت می یابد ، پس با دل‌هایتان انکار کنید و به زبان آورید و به روی اهل گناه بزنید و در راه خدا از ملامت و سرزنش کسی نترسید (۷۹۵) .

و در لثالی الاخبار از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : مادامی که مردم امر به معروف و نهی از منکر نمایند و بر کار نیک معاونت کنند پیوسته در خوشی و خیر باشند ، پس اگر این کار را نکنند برکتها از آنان سلب می شود و بر یکدیگر مسلط گردند ، و نه در زمین یاوری برای آنها باقی می ماند ، نه در آسمان (۷۹۶) .

و از آن حضرت مروی است که فرمود : اگر مردم به معروف امر نکنند و از منکر نهی نمایند و از اخیار اهل بیت من پیروی نداشته باشند ، خداوند بدها و شرارشان را بر آنها مسلط گرداند ، آنگاه خوبها دعا کنند دعایشان مستجاب نشود (۷۹۷) .

و اخبار در این باره جداً زیاد است و در بحث شباهت مولی حضرت حجت علیه السلام به جدش حضرت سید الشهداء علیه السلام دانستی که سعی و کوشش آن جناب در امر به معروف و نهی از منکر آن چنان است که هیچ کس مانندش نیست ، زیرا که امام عصر علیه السلام از جانب خداوند متعال مأمور است که تمام منکرات را از همه جای دنیا بردارد . به طوری که دیگر احدی باقی نماند که برای فعل منکر خود پناهی داشته باشد .

و در کتاب المحجّه در تفسیر آیه شریفه « الَّذِينَ اِنْ مَكَانَهُمْ فِي الْاَرْضِ اَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ اَتَوْا الزَّكَاةَ وَ اَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَ لِلّٰهِ عَاقِبَةُ الْاُمُورِ » (۷۹۸) ؛ کسانی که هرگاه در زمین آنان را توانایی دهیم ، نماز را بپادارند ، و زکات [به مستحق برسانند ، و امر به معروف و نهی از منکر نمایند ، و عاقبت کارها به دست خدا است .

از امام باقر علیه السلام نقل کرده که فرمود : این برای آل محمد است مهدی و اصحاب او ، خداوند متعال مشارق و مغارب زمین را به تصرف آنها درآورد ، و دین را آشکار سازد ، و خداوند متعال به وسیله او و یارانش بدعتها و باطل را از بین می برد ، همچنان که سفیهان حق را میرانده باشند ، تا جایی که اثری از ظلم دیده نشود و امر به معروف و نهی از منکر خواهند نمود ، و آخر کارها به دست خدا است .

حال که این مطلب را دانستی می گوئیم : می توان رجحان بلکه لزوم دعا کردن برای امر به معروف و ناهی از منکر را بر هر مسلمان به دو وجه بیان نمود :

اول : اینکه عقل و شرع بر حسن دعا و کمک کردن به امر به معروف و ناهی از منکر حکم می کنند ، زیرا که یاران دین خدا و حافظان حدود او هستند ، و چون خود امر به معروف و نهی از منکر احسان به مسلمین و رعایت دین است ، و این معنی کاملاً واضح است .

دوم : اینکه نخستین درجات نهی از منکر ، انکار قلبی است ، و این امر هر چند که مخفی و باطنی است ، ولی آثار بسیار مهم و ارزنده ای دارد که از اعضا و جوارح آشکار می گردد ، دلیل بر آن روایتی است که در کافی به سند موثقی مثل صحیح از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود : پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم ما را امر کرد که با صورتهای متغیّر و برآشفته با گناهکاران برخورد نماییم (۷۹۹) .

در همان کتاب به سند مرسلی از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام مروی است که فرمود: خداوند عز و جل دو فرشته را به شهری فرستاد که آن را زیرورو کنند، وقتی به آن شهر رسیدند دیدند مردی خدا را می‌خواند و به درگاه او تضرع می‌کند، یکی از دو فرشته به دیگری گفت: این دعا کننده را نمی‌بینی؟ گفت: چرا ولی آنچه خداوند امر فرمود انجام بده. گفت: نه، کاری نمی‌کنم تا اینکه از پروردگارم بار دیگر کسب تکلیف نمایم. سپس به سوی خداوند تبارک و تعالی بازگشت و عرض کرد: پروردگارا من به آن شهر رفتم فلان بندهات را دیدم که تو را می‌خواند و به درگاه تو تضرع دارد. خداوند فرمود: برو برای انجام آنچه دستورت دادم که این شخصی است که هیچ‌گاه چهره‌اش از خشم برای من برآشفته نگردیده است (۸۰۰).

و اخبار بسیار دیگر... که منظور این است که مؤمن اگر منکری دید که نتوانست از آن نهی کند و باز دارد، با دل آن را انکار نماید و از خداوند متعال بخواهد که شخص توانای بر دفع منکر را برانگیزد، همچنین باید برای کسی که نهی از منکر می‌کند دعا نماید، و این حالت برای مؤمنین و مؤمنات فطری است که در نهاد آنان هست. و چون می‌دانیم که برطرف کننده تمام منکرات و ریشه کن سازنده تمام بدیها و خلافها همان قائم مهدی عجل الله تعالی فرجه می‌باشد، بر ما لازم است از خداوند عز و جل بخواهیم که به خاطر دفع منکرات و منهیات گوناگون؛ فرجش را نزدیک گرداند و او را یاری و تأیید فرماید.

۵ - ندای آن حضرت علیه السلام

عقل و شرع بر ما لازم می‌کنند که به موجب یاری خواستن آن حضرت از ما، برایش دعا کنیم، ندای آن حضرت در توفیق شریف در احتجاج و غیر آن آمده که فرمود: «وَ أَكثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجَكُمْ» (۸۰۱)؛ و برای تعجیل فرج بسیار دعا کنید که آن فرج شما است.

بیان این فرمایش در بخش پنجم خواهد آمد ان شاء الله تعالی.

این نکته که ندای آن حضرت - صلوات الله و سلامه علیه - به حکم عقل - موجب دعا کردن باشد نیازی به توضیح ندارد، چون هر عاقل با انصافی اگر متوجه شود که یک شخصیت برجسته و عظیم که حقوق واجب بسیاری بر او دارد، حش غصب گشته و به وی ظلم رسیده، چنین شخصیتی او را صدا کرده و به یاری طلبیده آیا عقل او را به اجابت ندای آن شخصیت و سرعت در پیروی از آن دعوت بر نمی‌انگیزد؟ چرا به خدا قسم، به خصوص اگر انسان اهل محبت و ولایت باشد. و در بخش سوم کتاب مطالب مناسبی در این زمینه گذشت.

و اما دلالت شرع بر این امر در روایات فراوانی به چشم می‌خورد، از جمله: در اصول کافی از امام صادق علیه السلام روایت است که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: هر آنکه صبح کند در حالی که به امور مسلمین اهتمام نورد از آنها نیست، و هر که بشنود که مردی بانگ می‌زند: ای مسلمانان، و او را اجابت نکند مسلمان نیست (۸۰۲).

می‌گوییم: آیا ندای مولی و رهبرت را می‌شنوی؟ و آیا او را اجابت می‌کنی؟ و حاجتش را برمی‌آوری؟ که با زبان حال و مقال تو را به یاری می‌طلبد، پس ای خردمندان او را یاری نمایید.

حالا که سخن بدینجا کشید بی مناسبت نیست که قسمتی از ندهای آن حضرت قبل و بعد از ظهورش را بیاوریم ، و ندهای دیگر را نیز ذکر نماییم که باز ارتباط به آن حضرت دارد :

۱ - در بحار به نقل از نعمانی به سند خود از ابوبصیر از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : قائم علیه السلام خروج نمی کند تا اینکه از درون آسمان به نام او شب جمعه بیست و سوم (ماه رمضان) ندا شود . عرض کردم : به چه چیز ندا می شود ؟ فرمود : به نام او و نام پدرش ندا می شود که فلان بن فلان قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم است ، سخنش را بشنوید و او را اطاعت کنید . آنگاه هیچ جاننداری باقی نماند مگر اینکه آن صدا را بشنود ، پس خواب را بیدار می کند که به حیاط خانه اش می آید و دوشیزه را از پشت پرده اش بیرون می کشد . و قائم علیه السلام از آنچه می شنود قیام می کند ، این صیحه و فریاد جبرئیل است (۸۰۳) .

و در کمال الدین از امام باقر علیه السلام نقل شده که فرمود : منادی از آسمان ندا می دهد که فلانی فرزند فلانی امام است . و به نامش ندا می دهد . و ابلیس - که خدای لعنتش کند - از زمین ندا می دهد ، همچنان که در شب عقبه علیه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ندا داد (۸۰۴) .

۲ - در همان کتاب از ابوحمزه ثمالی آمده که گفت : به حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام گفتم : ابوجعفر (امام باقر علیه السلام) می فرمود : خروج سفیانی از امور حتمی است . فرمود : آری ، و اختلاف بنی العباس و قتل نفس زکیه و خروج قائم علیه السلام از امور حتمی است ؟ عرض کردم : آن ندا چگونه است ؟ فرمود : منادی ، اول روز از آسمان ندا می کند : به تحقیق حق با علی و شیعیان اوست ، سپس ابلیس لعنه الله در آخر روز بانگ می زند که : به تحقیق حق با عثمان و پیروان او است ، و در آن هنگام باطل جویان به تردید دچار خواهند شد (۸۰۵) .

۳ - در بحار از عیاشی از عجلان ابوصالح روایت است که گفت : شنیدم ابوعبدالله صادق علیه السلام می فرمود : روزها و شبها پایان نمی یابد تا اینکه منادی از آسمان بانگ زند : ای اهل حق جدا شوید ، ای اهل باطل جدا شوید . پس ایشان از یکدیگر جدا خواهند شد . راوی می گوید : عرض کردم : اصلحک الله ، آیا پس از این ندا باز هم اینها با آنها مخلوط می شوند ؟ فرمود : خیر ، خداوند در قرآن می فرماید : « ما كانَ اللهُ لِيُدْرَأَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى ما أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ » (۸۰۶) ؛ خداوند مؤمنان را به حالی که شما در آن هستید وانگذارد تا اینکه پلید را از پاکیزه جدا سازد .

۴ - و نیز در آن کتاب ضمن حدیثی طولانی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : پس قائم علیه السلام بین رکن و مقام بپاخیزد و نماز گزارد و زیرش هم با او است . سپس می گوید : ای مردم ، ما خداوند را به یاری می طلبیم بر کسانی که به ما ظلم کردند و حق ما را غصب نمودند ، هر آنکه درباره خدا با ما محاجه دارد من شایسته ترین افراد نسبت به خداوند هستم ، و هر که درباره آدم با ما گفتگو نماید من نزدیکترین مردم به آدم هستم ، و هر که درباره نوح با ما محاجه کند من نزدیکترین افراد به نوح هستم ، و هر که درباره ابراهیم با ما محاجه دارد من نزدیکترین افراد به ابراهیم هستم ، و هر آنکه درباره محمد صلی الله علیه وآله وسلم با ما محاجه کند من نزدیکترین افراد به محمد صلی الله علیه وآله وسلم هستم ، و هر که درباره پیغمبران با ما محاجه کند ما شایسته ترین مردم نسبت به انبیاء هستیم ، و هر کس درباره کتاب خدا با ما گفتگو کند ما نزدیکترین مردم به کتاب خداییم ، ما و هر مسلمان امروز شهادت می دهیم که بر ما ظلم رسیده و رانده شده ایم ، و به ما ستم کرده اند و از شهر و اموال و خاندان خود بیرون شده ایم ، ما امروز خداوند و تمام مسلمانان را به یاری می طلبیم .

به خدا سوگند سیصد و چند مرد که در میان آنها پنجاه زن وجود دارد، می آیند و در مکه جمع می شوند بدون وعده گذاری قبلی همچون ابرهای پائیزی پی در پی، و همین است که خداوند می فرماید: «أَيْنَمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (۸۰۷)؛ هر کجا باشید خداوند همگی شما را می آورد، به راستی که خداوند بر هر چیزی توانا است. آنگاه مردی از خاندان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم می گوید: این است آن آبادی که اهل آن ستمکارند سپس او از مکه خارج می شود در حالی که کسانی که با او هستند همان سیصد و سیزده نفرند که بین رکن و مقام پس از دیدن فرمان پیامبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم و پرچم و سلاح حضرتش با او بیعت می کنند، و این در حالی است که وزیرش همراه اوست. پس منادی در مکه به نام و امر [ولایت] او از آسمان ندا می دهد تا اینکه تمام اهل زمین صدایش را می شنوند (۸۰۸).

۵- و در غیبت نعمانی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: هرگاه از جانب مشرق آتشی شبیه به هردی [بسیار زرد] مشاهده کردید که سه یا هفت روز روشن باشد، منتظر فرج آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم باشید ان شاء الله عز و جل که خداوند شکست ناپذیر و حکیم است.

سپس فرمود: صیحه جز در ماه رمضان - ماه خدا - نخواهد بود، و آن صیحه جبرئیل است بر این مردم. آنگاه فرمود: منادی از سوی آسمان به نام حضرت قائم علیه السلام بانگ می زند که هر آنکه در مشرق و هر آنکه در مغرب است آن را می شنود، خوابیده ای نماند مگر آنکه بیدار شود، و ایستاده ای نماند مگر اینکه به زانو درآید و هیچ نشسته ای نماند مگر اینکه بپایخیزد از وحشت آن صدا، پس خدا رحمت کند کسی که از آن صدا عبرت بگیرد و پاسخگوی آن شود، که آن صدای جبرئیل روح الامین است.

و فرمود: این صدا در شب جمعه بیست و سوم ماه رمضان خواهد بود، در آن شک نکنید و بشنوید و اطاعت نمایید و در آخر روز صدای ابلیس لعین بلند می شود که ندا می کند: فلانی مظلوم کشته شد تا مردم را به شک و تردید اندازد و گرفتارشان کند (۸۰۹).
...

۶- و در همان کتاب از عبدالله بن سنان آمده که گفت: در خدمت حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام بودم که شنیدم شخصی از [قبیله] همدان می گفت: این سنیان ما را سرزنش می کنند و به ما می گویند: شما می پندارید که آواز دهنده ای از آسمان به نام صاحب این امر بانگ خواهد زد. آن حضرت تکیه داده بود خشمگین شد و راست نشست سپس فرمود: این سخن را از من نقل نکنید و از پدرم نقل کنید که هیچ اشکالی برای شما نخواهد داشت، من شهادت می دهم که از پدرم علیه السلام شنیدم می فرمود: و الله این مطلب در کتاب خدا کاملاً روشن است که می فرماید: «إِنْ نَشَأْ نُزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةٌ فَضَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ» (۸۱۰)؛ هرگاه بخواهیم از آسمان آیتی فرود آوریم که گردنهایشان در برابر آن خاضع بماند. پس آن روز احدی در زمین باقی نمی ماند مگر اینکه در مقابل آن نشانه گردن کج کند و همه اهل زمین وقتی بشنوند صدایی از آسمان بلند است که: آگاه باشید که حق با علی بن ابی طالب و شیعیان او است، ایمان می آورند.

و چون فردای آن روز شود ابلیس بر هوا رود تا جایی که از چشم زمینیان مخفی گردد. آنگاه بانگ برآورد که: توجه کنید حق با عثمان بن عفان و پیروان او است زیرا که او مظلوم کشته شد خونش را مطالبه کنید.

حضرت فرمود: پس در آن هنگام خداوند مؤمنان را با قول ثابت بر حق استوار می سازد که همان ندای اول است، ولی آنها که در دلشان مرض هست - که مرض به خدا قسم دشمنی ما است - در شک می افتند، در آن هنگام از ما دوری جویند و ما را اهانت می کنند و می گویند: منادی اول سحری بود از سحرهای این خاندان. سپس حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام این آیه را تلاوت

کرد: « وَ اِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ » (۸۱۱)؛ و چون آیتی ببینند روی برتابند و می گویند سحرهای پی در پی است

۷ - و در همان کتاب از زراره مروی است که گفت: شنیدم حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام می فرمود: از آسمان گوینده ای ندا خواهد کرد که فلانی امیر است و گوینده ای ندا می کند: به تحقیق علی و شیعیانش رستگارانند (۸۱۲) .

۸ - و نیز آمده که ابوبصیر از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود: به نام حضرت قائم علیه السلام ندا می شود که: ای فلان فرزند فلان بپاخیز (۸۱۳) .

۹ - ندای خود آن حضرت: در شباهتهای آن حضرت به جدش حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام و در جاهای دیگر گذشت .

۱۰ - در غیبت نعمانی به روایت حذیفه بن منصور از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: خداوند را سفره ای است (در روایتی « مآدبه » و روایت دیگر « مائده » است) در جایی به نام قرقیسیا ، که کسی از آسمان سربر آورد و بانگ زند: ای پرندگان هوا و ای درندگان زمین بیاید و شکم خود را از گوشتهای ستمکاران پر کنید (۸۱۴) .

۱۱ - و نیز در حدیثی طولانی مروی است که حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام فرمود: و امیر ارتش سفیانی در بیداء فرود می آید ، پس منادی از آسمان ندا می کند که: ای بیداء اینها را نابود کن . آنگاه زمین آنها را فرو می برد و از آنها جز سه نفر کسی جان سالم به در نمی برد که از قبیله کلب هستند خداوند صورتهایشان را به پشت باز می گرداند (۸۱۵) .

۱۲ - و در بحار در حدیثی طولانی از امیرالمؤمنین علیه السلام مروی است که فرمود: و در ماه رمضان از سمت مشرق هنگام سپیده دم آواز دهنده ای فریاد می زند: ای اهل هدایت جمع شوید . و پس از شفق آواز دهنده ای بانگ می زند: ای اهل باطل جمع شوید (۸۱۶) .

۱۳ - و در کمال الدین از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: نخستین کسی که با قائم علیه السلام بیعت می کند جبرئیل است که به صورت پرنده سفیدی نازل می شود و بیعت می کند ، سپس یک پای بر بیت الله الحرام و پای دیگر بر بیت المقدس می گذارد آنگاه با صدای تیزی که خلائق می شنوند فریاد خواهد زد: « اَتَى اَمْرُ اللهِ فَلا تَسْتَعْجِلُوهُ » (۸۱۷)؛ امر الهی آمد پس آن را زود مشمارید .

۱۴ - و در بحار از حضرت امام باقر علیه السلام منقول است که فرمود: گویی قائم علیه السلام را روز عاشورا روز شنبه می بینم که بین رکن و مقام ایستاده و جبرئیل در پیشگاهش بانگ می زند: بیعت برای خدا ، پس زمین را پر از عدل کند چنانکه پر شده است از ظلم و جور (۸۱۸) .

۱۵ - و در غیبت نعمانی از عبید بن زراره از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام مروی است که فرمود: به نام قائم علیه السلام ندا زده می شود ، آنگاه نزد او می آیند در حالی که پشت مقام است ، به آن حضرت گفته می شود: نام شما اعلام شد ، منتظر چه هستید ؟ سپس دستش را می گیرند و با او بیعت می کنند . راوی گوید: زراره به من گفت: الحمد لله ، ما می شنیدیم که قائم علیه السلام به اکراه بیعت خواهد کرد ولی وجه کراهتش را نمی دانستیم ، حالا دانستیم که در این استکراه باکی نیست (۸۱۹) .

۱۶ - و در همان کتاب از عبدالله بن سنان آمده که گفت: شنیدم حضرت امام صادق علیه السلام می فرمود: مردم را مرگ و کشتار فرا می گیرد تا اینکه در آن هنگام مردم به حرم پناهنده می شوند. پس منادی صادقی از شدت کشتار ندا می کند: برای چه قتل و کشتار می کنید صاحب شما فلانی است (۸۲۰).

۱۷ - و در بحار از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده که فرمود: مهدی ظهور می کند در حالی که ابری بالای سرش هست که در آن آواز دهنده ای فریاد می زند: این مهدی خلیفه الهی است از او پیروی کنید (۸۲۱).

و در خبر دیگری چنین آمده: بالای سرش ابری سفید است که سایبانی است از آفتاب، به زبان فصیحی که جن و انس و شرق و غرب بشنوند ندا می کند: او مهدی آل محمد است زمین را از عدل پر می کند چنانکه از ستم پر شده است (۸۲۲).

۱۸ - در غیبت نعمانی به روایت حسن بن محبوب از حضرت رضا علیه السلام آمده که فرمود: گویی او را می بینم که دل مردم را شاد کند. آوازی بلند می شود که دور و نزدیک آن را بشنوند و آن آواز برای مؤمنین رحمت و برای کافرین عذاب است. عرض کردم: پدر و مادرم فدایت آن چیست؟ فرمود: سه آواز در ماه رجب برآید، اول: «أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ»؛ ای لعنت خداوند بر ستمکاران.

دوم: «أَزِفَتْ الْأَرْفَةُ يَا مَعْشَرَ الْمُؤْمِنِينَ»؛ آنچه می بایست نزدیک می شد؛ نزدیک شده است ای گروه مؤمنان.

سوم: بدنی دیده شود که در پیشاپیش آفتاب آشکار گردد و آواز دهد: خداوند برای براندازی ستمگران فلانی را برانگیخت.

در آن هنگام فرج مؤمنین فرا می رسد، و خداوند سینه های آنان را شفا بخشد، و عقده های دلشان برطرف گردد (۸۲۳).

۱۹ - ندای شمشیر و پرچم آن حضرت: که در حدیث مفصلی در کتاب کمال الدین از امام نهم از پدران از رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: او را پرچمی است که چون هنگام خروجش فرا رسد آن پرچم خود به خود برافراشته گردد، و خداوند تبارک و تعالی آن را به نطق آورد و آن پرچم به او بگوید: ای ولی خدا قیام کن و دشمنان خدا را به قتل رسان. و برای او دو پرچم و دو علامت هست و برای او شمشیری است در نیام که هرگاه هنگام قیام رسد آن شمشیر به خودی خود از نیام برآید، و خداوند عز و جل آن را به نطق آورد، و آن حضرت را ندا کند که: ای ولی خدا خروج کن که دیگر برای تو حلال نیست که از دشمنان خدا ساکت بنشینی. پس خروج می کند و دشمنان خدا را می کشد (۸۲۴).

۲۰ - در بحار ضمن حدیث مرفوعی از حضرت علی بن الحسین علیه السلام درباره امام قائم علیه السلام آمده: پس زیر درخت اقا قیایی می نشیند، جبرئیل به صورت مردی از قبیله کلب نزد او می آید و می گوید: ای بنده خدا چرا اینجا نشسته ای؟ می فرماید: ای بنده خدا من منتظرم تا شب فرا رسد که به مکه بروم و در این گرما خوش ندارم بروم. پس جبرئیل می خندد، و چون می خندد آن حضرت او را می شناسد که جبرئیل است. پس جبرئیل دست او را می گیرد و با او مصافحه می نماید، و سلام می کند و به او عرضه می دارد که: برخیز، و اسبی که به آن براق گفته می شود، برایش می آورد. پس آن حضرت سوار می شود سپس به کوه رضوی می آید.

آنگاه حضرت محمد و حضرت علی علیهما الصلوة و السلام می آیند و برای او فرمان سرگشاده ای می نویسند که بر مردم می خواند سپس به سوی مکه بیرون می رود که مردم در آنجا اجتماع کرده اند. امام سجاد علیه السلام فرمود: پس مردی از سوی آن حضرت

پاخیزد و ندا کند: ای مردم این خواسته شما است، آمده شما را دعوت می کند به آنچه رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم به آن فرا می خواند. پس از جای خود برمی خیزند. آنگاه خود آن حضرت برمی خیزد و می فرماید: ای مردم من فلان فرزند فلان هستم، من فرزند پیغمبر خدایم، شما را می خوانم به آنچه پیغمبر خدا به آن فرا می خواند.

پس عده ای بپا می خیزند که او را بکشند، که سیصد - یا سیصد و چند نفر - از جای برمی خیزند و از این کار جلوگیری می کنند، پنجاه نفر از اهل کوفه و بقیه از سایر مردم، همدیگر را نمی شناسند و بدون قرار قبلی آنجا جمع شده باشند (۸۲۵).

۲۱ - ندای جارچی آن حضرت که: توجه کنید، هیچ کس غذایی با خود بر ندارد، که در شباهت آن حضرت به موسی علیه السلام گذشت.

۲۲ - در بحار از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: وقتی قائم علیه السلام پاخیزد، هیچ زمینی نماند مگر اینکه شهادت لا اله الا الله و محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در آن ندا شود (۸۲۶).

۲۳ - در غیبت شیخ نعمانی از ابان بن تغلب روایت است که گفت: با حضرت جعفر بن محمد علیهما السلام در مسجد مکه بودم و در حالی که آن حضرت دستم را گرفته بود، فرمود: ای ابان؛ خداوند سیصد و سیزده مرد را در این مسجد شما خواهد آورد، اهل مکه می دانند که هنوز پدران و اجداد آنها خلق نشده اند، شمشیرهایی بر آنها است که بر هر شمشیر نام آن مرد و نام پدرش و خصوصیات و نسبش نوشته شده، سپس دستور می دهد آواز دهنده ای ندا کند؛ این مهدی است به قضاوت داوود و سلیمان حکم کند و از بینه نپرسد (۸۲۷).

۲۴ - و در همان کتاب از آن حضرت است که: و خداوند باد را از هر بیابان برانگیزد که بگوید: این مهدی است به حکم داوود قضاوت کند و بینه نخواهد (۸۲۸).

نزدیک به همین مضمون در کمال الدین روایت شده است.

۲۵ - و در همان کتاب از امام صادق علیه السلام در حدیثی که قسمتی از آن در بحث لوای آن حضرت گذشت آمده: اولین برنامه ای که آغاز می نماید اینکه دست بنی شیبه را می برد و بالای کعبه می آویزد و جارچی آن حضرت ندا می کند: اینها دزدان [اموال] خدا هستند (۸۲۹).

۲۶ - در بحار از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت است که فرمود: نخستین برنامه عدالت که قائم علیه السلام اجرا می کند اینکه: جارچی آن حضرت ندا کند: آنان که حج و طواف مستحبی می خواهند انجام دهند کنار بروند تا کسانی که حج و طواف واجب بر عهده دارند، حجر الاسود را استلام نموده و طواف بجای آورند (۸۳۰).

۲۷ - و در حدیث مفضل آمده: و بین رکن و مقام می ایستد پس فریادی می زند و می گوید: ای گروه نقیبان و نزدیکان من، ای کسانی که خداوند آنها را برای یاری من پیش از ظهورم بر روی زمین ذخیره کرده، از روی میل به سوی من آید. پس در حالی که در محرابها و بر رختخوابهای خود هستند در مشرق و مغرب زمین ندای آن حضرت به آنها می رسد، و در یک صدا به گوش فرد فرد آنها می رسد، و بیش از یک چشم برهم زدن نمی گذرد تا اینکه همگی در پیشگاه آن حضرت بین رکن و مقام قرار می گیرند. پس خداوند عز و جل به نور امر می کند عمودی می شود از زمین تا آسمان، پس هر مؤمنی بر روی زمین از آن استفاده می نماید، درون

خانه‌اش از آن نور وارد می‌شود، و نفوس مؤمنین به آن نور خوشحال می‌گردد، در حالی که آنها ظهور قائم ما اهل بیت علیهم السلام را نمی‌دانند، سپس به خدمت آن حضرت ایستاده صبح می‌کنند، و آنها سبزد و سبزه نهند به عدد اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم روز بدر (۸۳۱) .

۲۸ - در همان کتاب است که : جارچی مهدی علیه السلام ندا می‌کند که هر کس دو مصاحب و هم قبر رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم را دوست می‌دارد یک طرف برود، پس مردم دو دسته می‌شوند دسته‌ای دوست و دسته دیگر بیزار از آنها . پس مهدی علیه السلام بیزاری از آن دو را بر موالیانشان عرضه می‌کند . می‌گویند : ای مهدی آل رسول صلی الله علیه و آله وسلم ما آن وقت که نمی‌دانستیم این منزلت را نزد خدا و تو دارند و فضیلتی که آشکار شد ندیده بودیم ، از آنها بیزاری نجستیم ، آیا اکنون از آنها بیزاری جوییم با اینکه تر و تازه بودن بدن آنها و زنده شدن درخت خشک را به وسیله آنها دیدیم ؟ بلکه به خدا قسم از تو و از کسانی که به تو ایمان آورده‌اند بیزاری می‌جوییم و از کسانی که به آنها ایمان نمی‌آورند و کسی که آنها را به دار آویخت و از قبر بیرون آورد و این کارها را با آنها کرد بیزاری جوییم . پس مهدی علیه السلام امر می‌کند باد سیاهی بر آنها می‌وزد و مانند نخلهای خشکیده بر خاک هلاک می‌افکند (۸۳۲) . . . .

۲۹ - و نیز در آن کتاب آمده : امام صادق علیه السلام فرمود : نخستین برنامه‌ای که مهدی علیه السلام آغاز می‌کند اینکه در سراسر جهان اعلام می‌کند : توجه کنید هر آنکه از یکی از شیعیان طلبی دارد تذکر دهد ، تا اینکه حتی سیرچه و خردل کوچک را ادا کنند تا چه رسد به طلاها و نقره‌ها و املاک (۸۳۳) . . . .

۳۰ - در بحار در حدیثی از طریق عامه از نبی اکرم صلی الله علیه و آله وسلم آمده که فرمود : . . . تا اینکه آن حضرت علیه السلام فرمان دهد آواز دهنده‌ای ندا کند : هر کس نیازی به مال داشته باشد بیاید . پس جز یک نفر هیچ کس از جای بر نمی‌خیزد . می‌گوید : من نیازمندم . می‌فرماید : نزد خازن مسؤل بیت المال برو به او بگو : مهدی به تو امر می‌کند که به من مالی بدهی . هنگامی که آن مرد نزد خازن می‌رود ، او می‌گوید : جامه‌هایت را بگیر . و چون پولها را به دامنش می‌ریزد ، آن شخص پشیمان می‌شود و با خود می‌گوید : من طمعکارترین افراد امت محمد صلی الله علیه و آله وسلم هستم ، آنگاه پولها را برمی‌گرداند ، ولی از او پذیرفته نمی‌شود و به او می‌گویند : ما آنچه داده‌ایم دوباره نمی‌گیریم (۸۳۴) .

۶ - نصیحت آن حضرت علیه السلام برای خدا و رسول و برای مؤمنین

تمام این عناوین به حکم عقل و شرع موجب دعا برای آن حضرت است ، و بر این معنی دلالت می‌کند : تمام روایاتی که درباره تلاش آن حضرت در احیای دین خدا و اعلائی کلمه الله ، و کشتن دشمنان خدا ، و امنیت بلاد ، و هدایت مردم به حق وارد شده ، اضافه بر آنچه در زیارت آن حضرت آمده که : **السَّلَامُ عَلَیْكَ أَيُّهَا الْوَلِيُّ النَّاصِحُ**؛ سلام بر تو ای سرپرست خیرخواه .

و نیز در دعای بعد از زیارتی که از آن جناب روایت شده همین مضمون آمده است .

و در یکی از توقیعات شریف آن حضرت چنین است: پس تقوای خدا را پیشه کنید و به ما تسلیم شوید، و امر را به ما واگذارید که بازگشت به سوی ما است همچنانکه وارد شدن [به امر دین] نیز از ما آغاز شد، و تلاش نکنید آنچه از شما پوشیده مانده کشف نمایید و پرده بردارید، و تمایل به راست و انحراف به چپ نداشته باشید، و ما را مقصد خو سازید با دوستی بر مبنای سنت روشن، که من شما را نصیحت و خیرخواهی کردم و خداوند بر من و شما شاهد و گواه است (۸۳۵).

در این سخن حکمت‌های لطیفی نهفته است که برای صلاح حال دنیا و آخرت کافی است.

حرف واو

۱ - ولایت آن حضرت عجل الله فرجه

ولایت آن حضرت برای خداوند، و ولای ما نسبت به آن حضرت، و نیز ولایت آن حضرت بر ما، از مهمترین اموری است که به دلیل عقلی و شرعی موجب و انگیزه دعا برای آن حضرت است، در اینجا سه موضوع بحث می‌شود:

موضوع اول: ولایت آن حضرت نسبت به خداوند: ولایت در اینجا - به فتح واو - به معنی محبت است، پس هر که خداوند را دوست می‌دارد ولی خداست، بنابراین همه مؤمنین شایسته و صالح؛ اولیای خداوند عز و جل می‌باشند و دلیل بر این معنی است از آیات قرآن: «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْزَنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ كَانُوا يَتَّقُونَ» (۸۳۶)؛ آگاه باشید که اولیای خدا نه ترسی بر آنان هست و نه اندوهگین شوند، آنان که ایمان آورده و تقوی پیشه ساختند.

بنابر اینکه: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ كَانُوا يَتَّقُونَ» بیان و تفسیر اولیاء باشد.

و از روایات: ثقة الاسلام کلینی به سند خود از مفضل بن عمر روایت کرده که گفت: ابوعبدالله امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه روز قیامت شود منادی ندا کند: کجایند آنها که از اولیای من جلوگیری کرده‌اند؟ پس گروهی که بر صورتهایشان گوشت نیست پپاخیزند. آنگاه اعلام می‌شود: اینها کسانی هستند که مؤمنین را اذیت کرده‌اند و با آنان دشمنی و مخالفت نمودند، و در دینشان تکبر ورزیدند. پس امر می‌شود تا آن گروه را به جهنم ببرند (۸۳۷).

و در همان کتاب به روایت ابان بن تغلب از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود: وقتی پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم به معراج برده شد گفت: پروردگارا حال مؤمن نزد تو چگونه است؟ خداوند فرمود: ای محمد صلی الله علیه وآله وسلم هر کس یکی از اولیای مرا اهانت کند، آشکارا با من جنگ کرده و من برای یاری اولیای خودم بیشترین شتاب را دارم (۸۳۸).

و نیز در آن کتاب به سند صحیحی از امام صادق علیه السلام مروی است که فرمود: مؤمن دوست خداوند است، او را یاری می‌کند، و جز حق بر او چیزی نمی‌گوید و از غیر او نمی‌ترسد.

و در همان کتاب به سند خود از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود: رسول‌الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: پروردگارم مرا به معراج برد و از پشت حجاب به من وحی کرد آنچه وحی کرد و به من فرمود: ای محمد هر آنکه یکی از دوستان مرا خوار کند به جنگ من سنگر گرفته، و هر که با من جنگ کند با او جنگ نمایم. گفتم: پروردگارا این ولی تو کیست؟ فرمود: او کسی است که برای تو و وصی تو و ذریه شما به ولایت از او پیمان گرفته‌ام (۸۳۹).

چون این را دانستی می‌گوییم: در وجوب محبت و دوستی اولیای خدا و وجوب بغض و دشمنی با دشمنان خدا تردیدی نیست بلکه از ضروریات مذهب ما است، عقل و نقل نیز بر آن دلالت دارند.

اما عقل: شاید نیاز به بیان نداشته باشد.

و اما نقل: متواتر است ولی ما - از باب تیمن - به ذکر چند روایت اکتفا می‌کنیم:

۱ - در کافی به سند صحیحی از حضرت ابوجعفر ثانی امام جواد علیه السلام از پدرش از جدش مروی است که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: رسول‌الله صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند: خداوند اسلام را آفرید و برای آن میدان و نور و دژ و یابوری قرار داد: عرصه میدان اسلام قرآن، و نور آن حکمت، و دژ آن نیکی و معروف است، اما انصار و یاران آن من و خاندانم و شیعیان ما هستیم، پس خاندان من و شیعیانشان را دوست بدارید که: وقتی در معراج به آسمان دنیا برده شدم، جبرئیل مرا به اهل آسمان معرفی کرد، خداوند محبت من و محبت خاندانم و شیعیانشان را در دل فرشتگان به ودیعت سپرد، که این محبت تا روز قیامت نزد آنها امانت است، سپس مرا به سمت اهل زمین فرود آورد، و مرا به اهل زمین معرفی نمود، پس خداوند عز و جل محبت من و محبت خاندان من و شیعیانشان را در دل‌های مؤمنین اتمم قرار داد، بنابراین مؤمنان امت من امانت مرا تا روز قیامت حفظ می‌کنند، آگاه باشید که اگر کسی از امت من در تمام عمرش - که همه دورانها را پر کند - خداوند عز و جل را عبادت کند ولی خدای عز و جل را در حالی که بغض خاندانم و شیعیانم را در دل داشته باشد ملاقات نماید، خداوند سینه‌اش را جز به نفاق نگشاید (۸۴۰).

۲ - همچنین در اصول کافی به سند خود از یعقوب بن الضحاک از یکی از اصحاب ما - که سراج و خدمتگزار حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام بود - چنین آورده است: امام صادق علیه السلام در حیره بود من و عده‌ای از دوستانش را برای انجام کاری فرستاد - تا آنجا که گوید: سپس بازگشتیم و - سخن از قومی به میان آمد، عرض کردم: فدایت شوم ما از آنها بیزار می‌جوییم چون آن اعتقادی که داریم آنها ندارند. فرمود: آنها ولایت و دوستی ما را دارند و آنچه شما عقیده دارید آنها ندارند شما از آنها بیزار می‌جویید؟ عرض کردم: فدایت شوم، آری. فرمود: پس نزد ما هم چیزهایی هست که شما نمی‌دانید، شایسته است که از شما بیزار می‌جوییم؟ عرض کردم: فدایت شوم، خیر. فرمود: و همچنین مطالبی نزد خداوند هست که نزد ما نیست پس باید خداوند ما را دور بیندازد؟ عرض کردم: نه سوگند به خدا قربانت گردم. فرمود: پس آنها را دوست بدارید و از آنها بیزار می‌جویید، بعضی از مسلمانها یک سهم و بعضی دو سهم از ایمان دارند (۸۴۱).

این خبر طولانی است و در باب درجات ایمان اصول کافی آمده است.

۳ - در باب الحبّ فی اللّٰه در کتاب مذکور از حضرت ابوعبداللّه صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: از محکم‌ترین گیره‌های ایمان اینکه [شخص] در راه خدا محبت کند، و در راه خدا خشم گیرد، و در راه خدا ببخشد، و در راه خدا منع کند (۸۴۲).

۴ - و نیز در همان باب از کتاب مزبور روایت از آن حضرت از رسول اللّٰه صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: کدامیک از گیره‌های ایمان محکم‌تر است؟ اصحاب گفتند: خدا و رسولش بهتر می‌دانند، و بعضی گفتند: نماز، بعضی گفتند: زکات، برخی گفتند: روزه، و بعضی گفتند: حجّ و عمره و بعضی گفتند: جهاد. آنگاه رسول اللّٰه صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: برای هر یک از آنچه گفتید فضیلتی هست ولی اینها نیست، و اما محکم‌ترین گیره‌های ایمان محبت در راه خدا و بغض در راه خدا و دوستی دوستان خدا و بیزاری از دشمنان خدا است.

۵ - و از حضرت صادق علیه السلام مروی است: هر کس دوستی در راه دین و خشم به خاطر دین نداشته باشد دین ندارد (۸۴۳).

می‌گوییم: اینها قسمتی از اخبار است که بر وجوب محبت اولیا و دوستان خدا دلالت دارد، و چون این مطلب روشن شد می‌گوییم: تردیدی نیست که هر چه ایمان کاملتر باشد محبت نسبت به اهل ایمان هم شدیدتر خواهد بود، و هر چه مؤمن کاملتر باشد شایسته است که محبت نسبت به او شدیدتر و بیشتر باشد، زیرا که این محبت به سبب ارتباط ایمانی است که بین مؤمنین وجود دارد.

با این بیان واجب است که محبت تو نسبت به امام زمانت که اصل و گیره ایمان و کوه ولایت و قله آن است شدیدتر و قویتر از محبت نسبت به تمام مؤمنین باشد، بلکه باید آن حضرت را از پدر و فرزند و بلکه از خودت هم بیشتر دوست بداری چنانکه آیه شریفه: « قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ » (۸۴۴)؛ بگو چنانچه پدران و فرزندان و برادران و همسران و خویشاوندان و اموالی که جمع کرده‌اید و تجارتی که از کسادی آن می‌ترسید، و منزلهایی که خوشایند شما است را، از خدا و رسول او و جهاد در راه او بیشتر دوست دارید، پس منتظر باشید تا خداوند امر حتمی و نافذش را جاری سازد.

بر آن دلالت دارد، و نیز حدیثی که در دارالسلام و غیر آن از علل الشرایع منقول است که رسول اللّٰه صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هیچ بنده‌ای ایمان نمی‌آورد تا اینکه من نزد او از خودش محبوبتر باشم، و به عترت من از عترت و بستگان خودش بیشتر محبت داشته باشد، و خاندان مرا از خاندان خودش بیشتر دوست بدارد، و ذات من نزد او از ذات خودش محبوبتر باشد (۸۴۵).

نکته اینکه: پوشیده نیست که محبت امری است قلبی و کیفیتی است نفسانی، ولی آثار و نشانه‌های آشکاری دارد که به وسیله آنها درجات و مراتب محبت تو نسبت به محبوب شناخته می‌شود، از جمله آن نشانه‌ها اینکه: اگر از نظرت غایب شود در دعا کردن برای او اهتمام بورزی، و اگر مصیبتی برایش رخ دهد برای او غمگین شوی، مگر نمی‌بینی که هرگاه فرزند شایسته خوشروی و ارسته‌ای داشته باشی و آن فرزند به سفری برود که جایش را ندانی، هیچ ساعتی از شب و روزت از فکر او بیرون نمی‌روی و پیوسته برایش دعا می‌کنی، و از مؤمنین و صالحین تقاضا می‌کنی که برای او دعا کنند، آیا این کار جز به خاطر محبت و علاقه شدید است؟ بنابراین ای کسی که مدعی محبت مولای خودت هستی آیا روزی بر شما می‌گذرد که او را فراموش نکنی؟ پس در غیبت او برایش دعا بسیار کنید و فرصت را غنیمت بشمارید.

موضوع دوم: اینکه دوستی ما مقتضی این است که در دعا کردن برای آن حضرت کوشش و جدیت داشته باشیم.

دعا کردن برای محبوب در نهاد افراد بشر نهفته و با سرشت آنان آمیخته است ، و این امر کاملاً واضح است ، ولی منظور دیگری را در اینجا دنبال می کنیم اینکه : لازم است دعای برای آن حضرت را بر هر دعایی مقدم بداریم . توضیح این مطلب نیاز به مقدمه ای دارد که می آوریم : انگیزه ها و اسباب محبت سه چیز است : لذت و نفع و نیکی . مهمترین و کاملترین این انگیزه ها سومین آنها است (۸۴۶) ، بلکه می توان گفت : آن دو سبب اول و دوم هم به این سبب برمی گردد .

منظور از نیکی و خیر این است که وجود چیزی به وجهی از وجوه خیر و نیک باشد ، که هرگاه انسان بداند وجود چیزی یا شخصی مایه نیکی و خیر است از روی طبع آن را دوست می دارد هر چند که از آن خیر به او نرسد ، و هر چه خیرش بیشتر باشد علاقه و محبت انسان نسبت به او زیادتر می گردد ، البته بر حسب درجات معرفت و شناخت خیرهای وجود او .

حال که این مقدمه را دانستی بدان که تمام انگیزه های موجب محبت در وجود مولای ما حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه جمع است .

اما لذت : کدام لذت برای مؤمن شیرین تر و بالاتر از زیارت جمال مبارک آن حضرت و تشرّف به وصال او است ؟ ، که لذتهای ظاهری و باطنی آن به قدری زیاد است که نمی توانم بشمارم ، لذا امیرالمؤمنین علیه السلام از روی شوق دیدارش آه می کشید - چنانکه در حدیثی در غیبت نعمانی آمده است - (۸۴۷) .

و اما نفع : همانطور که در بخش سوم کتاب دانستی تمام منافع و بهره ها به برکت وجود آن حضرت به خلائق می رسد ، اضافه بر منافع و آثار مخصوصی که متوقف بر ظهور آن حضرت است ، و چه خوش گفته اند به عربی :

لَقَدْ جُمِعَتْ فِيهِ الْمَحَاسِنُ كُلُّهَا؛ به راستی که همه خوبیها در او جمع گردیده است .

و به فارسی سروده اند :

[رخ یوسف کف موسی دم عیسی داری]

آنچه خوبان همه دارند تو تنها داری

و اما خیرات وجودش : عقلهای ما کوتاه و اندیشه های ما پایین تر است از اینکه آنها را درک کنیم ، که جز اندکی از علم داده نشده ایم ، ولی هر کس به قدر فهم و هر مؤمنی به اندازه سهم خود مطلب را درمی یابد ، هر که معرفتش نسبت به خیرات وجود شریف آن جناب بیشتر باشد ، دعا کردن در نظر او مهمتر است ، زیرا که اهتمام و کوشش در دعا از کمال محبت و دوستی سرچشمه می گیرد ، و کمال محبت از کمال معرفت حاصل می شود و این یکی از وجوه شدت اهتمام ائمه علیهم السلام در دعا کردن برای آن جناب و درخواست تعجیل فرجش از درگاه خداوند می باشد ، بعضی از وجوه دیگر هم در اول بخش هفتم با توضیح بیشتری خواهد آمد .

نتیجه اینکه : دوستی و محبت و ولای ما نسبت به آن حضرت موجب اهتمام و کوشش ما در دعا برای فرجش می باشد ، که بیشتر و بیشتر از دعا کردن برای خودمان و آنچه مربوط به ما است لازم است برای آن جناب دعا کنیم ان شاء الله تعالی .

موضوع سوم : ولایت آن حضرت بر ما : ولایت در اینجا به کسر واو به معنی سلطه و استیلاء و سرپرستی است ، و منظور از ولایت آن حضرت بر ما همان است که در آیه شریفه : « أَلَيْبُ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ » ؛ پیامبر نسبت به مؤمنان از آنان نسبت به خودشان سزاوارتر است .

به آن تصریح شده ، چنانکه حدیثی را در بخش سوم در حق آقا بر بنده آوردیم ، بدانجا مراجعه شود .

و هرگاه یقین و باور داشته باشیم که آن حضرت در تمام آنچه متعلق به ما است ، از خود ما شایسته تر و اولی است ، بر خود لازم خواهیم دانست که در همه چیزهایی که مورد علاقه ما است آن حضرت را اولی و شایسته تر بدانیم و مقدم بدانیم .

و احتمال دارد که در عبارت زیارت جامعه همین معنی منظور باشد که می خوانیم : وَ مَقَدِّمُكُمْ أَمَامَ طَلِبَتِي وَ حَوَائِجِي وَ إِرَادَتِي فِي كُلِّ أَحْوَالِي وَ أُمُورِي؛ و شما را بر خواسته ها و نیازها و تصمیم های خودم ، مقدم می دارم .

پس ولایت آن حضرت موجب این است که ما در تمام امور آن جناب را مقدم بدانیم ، و در حدیث نبوی نیز دلالت بر این معنی گذشت ، و از مهمترین امور دعا است که کلید هر خیر و صلاح هر پرهیزکار می باشد ، پس شایسته است که آن حضرت را بر خود و هر که مورد علاقه ماست در دعای برای فرج و عافیت سزاوارتر بدانیم .

و در این سه موضوع به حد کافی دلایل قوی بیان نمودیم .

۲ - وصال آن حضرت عجل الله فرجه

اهم حوائج دوستان و آخرین آرزوی مشتاقان ، و نهایت خواسته عارفان است ، که بیشترین دعاهاى آنان و مهمترین حوائج ایشان پیرامون مسئله تعجیل در وصال امام زمان حجّت بن الحسن عجل الله فرجه الشریف دور می زند . چه خوش گفته اند :

فُوَادِي وَ طَرْفِي يَا سَفَانَ عَلَيَّكُمْ

وَ عِنْدَكُمْ رُوحِي وَ ذِكْرُكُمْ عِنْدِي

وَ لَسْتُ أَلِدُّ الْعَيْشَ حَتَّىٰ أَرَاكُمْ

وَ لَوْ كُنْتُ فِي الْفِرْدَوْسِ أَوْ جَنَّةِ الْخُلْدِ

دل و دیده ام بر شما اسفبار است ، و جان و دلم پیش شما و یاد شما نزد من است .

من از زندگی لذت نمی برم تا اینکه شما را ببینم ، هر چند که در فردوس یا بهشت جاویدان باشم .

و از ابیات نوین خواندنی که به خاطر رسیده و باعجله در اشتیاق به زمان وصال و یاد آوردن مولایم در هر حال ، آنها را نوشته‌ام این ابیات است :

۱ - تَوَلَّى شَبَابِي فِي الْفِرَاقِ فَاسْرَعَا

وَ أَدْنِ عُمُرِي بِالرَّحِيلِ فَوَدَّعَا

۲ - حَيِّتْ بِشَوْقِ الْوَصْلِ دَهْرًا وَ لَمْ أَكُنْ

بِشَيْءٍ سِوَى تَذْكَارِهِ مُتَمَتِّعًا

۳ - قَدْ اشْتَدَّ شَوْقِي فَيْكَ يَا غَايَةَ الْمُنَى

وَ يَا خَيْرَ مَنْ صَلَّى وَ يَا خَيْرَ مَنْ دَعَا

۴ - وَ يَا خَيْرَ مَقْصُودٍ وَ يَا خَيْرَ مَوْئِلٍ

وَ يَا خَيْرَ مَنْ لَبَّى وَ يَا خَيْرَ مَنْ سَعَى

۵ - وَ قَدْ طَالَ صَبْرِي فِي النَّوَى إِذْ تَرَكْتَنِي

كَثِيرًا غَرِيبًا بَاكِيًا مُتَوَجِّعًا

۶ - فَيَا مُهْجَتِي يَا رُوحَ قَلْبِي وَ رَاحَتِي

أَغْنِنِي فَقَلْبِي كَادَ أَنْ يَتَّصِدَّعَا

۷ - نَظَرْتُ بِأَبْوَابِ الْمُلُوكِ فَلَمْ أَجِدْ

سِوَى بَابِكَ الْعَالِي مَلَاذًا وَ مَفْزَعَا

۸ - وَ إِذْ نَزَلَ الْمَعْرُوفُ وَ الْعَدْلُ وَ السَّخَا

فَمَا اخْتَارَ إِلَّا فِي فِنَاءِ كَ مَوْضِعَا

۹ - أَعْنِنِي بِفَيْضٍ مِنْ نَدَاكَ فَإِنَّهُ

لَقَدْ صَارَ مِنْهُ الْبُرُّ وَ الْبَحْرُ مُتْرَعَا

۱۰ - فَلَوْلَاكَ سَاخَ الْأَرْضُ بِالْخَلْقِ كُلِّهِمْ

وَ صَارَ بَطُونُ الْأَرْضِ لِلنَّاسِ مَضْجَعًا

۱۱ - وَ لَوْلَاكَ أَنْدَكَ الْجِبَالُ جَمِيعُهَا

وَ لَوْلَاكَ أَرْكَانُ السَّمَاءِ تَزَعَزَعًا

۱۲ - وَ مَا نَبَتَتْ فِي الْأَرْضِ لَوْلَاكَ حَبَّةٌ

وَ لَا شَجَرٌ لَوْلَا وَجُودُكَ أَيْنَعًا

۱۳ - وَ لَا أَشْرَقَتْ شَمْسٌ وَ لَا نِيرٌ بَدَا

وَ لَا نَبَعَتْ عَيْنٌ وَ لَا الْبَرْقُ أَمْصَعًا

۱۴ - وَ صَيَّرْنَا الْأَعْدَاءَ لَوْلَاكَ طُعْمَةً

وَ كَانَ عَلَيْنَا الذُّلُّ ثَوْبًا مَلْفَعًا

۱۵ - وَ مَا فَازَ نَاجٍ بِالنَّجَاهِ بِغَيْرِكُمْ

وَ مَنْ أَمَّهَا مِنْ غَيْرِكُمْ كَانَ الْكَمَا

۱۶ - حَبِيبِي حَبِيبِي طَالَ هَمِّي وَ كُرْبَتِي

أَغْنِي سَرِيعًا قَبْلَ أَنْ أَتْصِيَعًا

۱۷ - تَعَالَيْتَ عَنْ مَدْحِي وَ مَدْحِ الْخَلَائِقِ

وَ مَا قِيلَ فِي عَلْيَاكَ قَدْ كُنْتَ أَرْفَعًا

۱ - جوانیم در فراق به سرعت گذشت و عمر در انتظار به سر آمد .

۲ - من به شوق وصال زیستم و به جز یاد او از چیزی لذت نبرده ام .

۳ - ای منتهای آرزو ، ای بهترین نمازگزاران و دعا کنندگان شوقم نسبت به تو شدید است .

- ۴ - ای بهترین مقصودها و بهترین پناه دهندگان - و ای بهترین تلبیه گویان و سعی کنندگان .
- ۵ - کاسه صبرم در دوری تو لبریز شد که اندوهناک و غریب و گریان و دردمند رهایم ساخته‌ای .
- ۶ - ای روح و جانم و ای راحت روانم به فریادم برس که نزدیک است دلم از غصه آب شود .
- ۷ - به هر آستانی که نگاه کردم جز آستانه والای تو پناهگاهی ندیدم .
- ۸ - از آن روزی که معروف و عدل و سخاوت در جهان پدید آمده - جز درگاه تو جا و منزلی نگرفته است .
- ۹ - از فیض بخشش خود مرا پناه ده - که همه عالم از خشکی و دریا به آن طراوت یافته است .
- ۱۰ - اگر تو نبودی زمین همه را در خود فرو می‌برد - و دل خاک خوابگاه مردمان می‌شد .
- ۱۱ - و اگر تو نبودی تمام کوهها از هم پاشیده می‌شد - و اگر تو نبودی ارکان آسمان متزلزل می‌گشت .
- ۱۲ - اگر تو نبودی هیچ گیاهی از زمین نمی‌روید - و هیچ درختی شادابی نمی‌یافت .
- ۱۳ - و خورشید و ستارگان نور نمی‌افشانند - و هیچ چشمه‌ای نمی‌جوشید و برقی نمی‌زد .
- ۱۴ - و اگر تو نبودی دشمنان ما را طعمه خود می‌ساختند - و لباس ننگ و مذلت بر ما پوشانده می‌شد .
- ۱۵ - هیچ کس به غیر شما نجات نیافته - و هر که از غیر شما نجات خواهد ابله است .
- ۱۶ - ای حبیب من غصه و ناراحتیم طولانی شد - زود به فریادم برس پیش از آنکه وابمانم .
- ۱۷ - تو بالاتر از آنی که مدح تو گوئیم - هر چه در ثنای تو گفته شود تو برتری .

حرف هاء

هم و اندوه آن جناب به خاطر ضعف و ناتوانی اهل اسلام و به تردید افتادن دل‌های مردم و گنا‌هایی که ما مرتکب می‌شویم و اصراری که بر معاصی داریم می‌باشد. چنانکه این امر از بعضی توقیعات آن حضرت معلوم می‌شود، که موجب لزوم دعا برای برطرف شدن اندوه آن بزرگوار بر خاص و عام می‌باشد.

دلیل بر این مطلب، علاوه بر اینکه روش اهل محبت است، روایتی است که در اول حرف الف در همین بخش از امام صادق علیه السلام آوردیم، دیگر اعاده نمی‌کنیم.

۲ - هدم بناهای کفر و شقاق و نفاق

از جمله موجبات دعا کردن برای آن حضرت می‌باشد. زیرا که از لوازم بغض دشمنان است که در بحث ولایت، وجوب آن را بیان داشتیم.

دلیل بر اینکه مولی صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه دستور تخریب و ویران سازی بناهای اهل کفر و سرکشان و منافقان را صادر می‌کند، چند دعا و روایت است. از جمله:

۱ - در دعای ندبه - که از امام صادق علیه السلام مروی است - آمده:

کجاست ویران کننده بناهای شرک و نفاق.

۲ - به روایت مفضل، امام صادق علیه السلام فرمود: قائم علیه السلام پس از آنکه شرق و غرب زمین را زیر پا می‌گذارد، به کوفه و مسجد آن می‌آید، و مسجدی که یزید بن معاویه لعنة الله علیه پس از کشتن حسین بن علی علیهما السلام بنا کرده ویران می‌سازد، و نیز مسجدی که برای خدا نیست هر که آن را بسازد ملعون است ملعون (۸۴۸).

۳ - روایت علی بن ابراهیم بن مهزیار اهوازی که در کتاب المحجّه سید هاشم بحرینی از مولای ما صاحب الزمان علیه السلام نقل شده آمده است: ای فرزند مهزیار اگر استغفار شما برای یکدیگر نبود - جز خواص شیعه که سخنانشان شبیه افعالشان است - هر که روی زمین است هلاک می‌شد. سپس فرمود: ای فرزند مهزیار - و دستش را دراز کرد - آیا تو را از خبر آگاه نسازم؟ هرگاه کودک بنشیند، و مغربی حرکت کند، و یمانی راه بیفتد، و با سفیانی بیعت شود، خداوند به من اجازه قیام خواهد داد، پس بین صفا و مروه با سیصد و سیزده مرد خروج می‌کنم، آنگاه به کوفه می‌آیم و مسجد آن را منهدم می‌سازم و بر اساس بنای نخستین آن بنا می‌نمایم، و آنچه از ساختمانهای جباران پیرامون آن هست نیز ویران می‌کنم، و با مردم حجة الاسلام را بجای می‌آورم و به یثرب (مدینه) می‌روم، پس حجره را خراب می‌کنم و آنچه در آن است - یعنی آن دو - را تازه بیرون می‌آورم، و دستور می‌دهم در سمت بقیع بر دو چوب خشک آنها را به دار آویزند، پس آن دو چوب خشک از زیر آنها برگ می‌دهد، آنگاه مردم به فتنه‌ای شدیدتر از فتنه اول دچار می‌گردند، که آواز دهنده‌ای از سوی آسمان بانگ می‌زند: فرو بر ای زمین و بگیر اینها را. سپس بر روی زمین باقی نمی‌ماند

جز مؤمنی که دلش را برای ایمان خالص کرده باشد . گفتیم : ای آقای من ، پس از آن چه می شود ؟ فرمود : بازگشت بازگشت ، رجعت رجعت . سپس این آیه را تلاوت کرد : « ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا » (۸۴۹) ؛ سپس شما را بر آنان غلبه دهیم و به اموال و پسرانی مدد نماییم ، و تعداد شما را بیشتر سازیم .

۴ - در بحار به روایت ابوبصیر ، امام صادق علیه السلام فرمود : هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد مسجدالحرام را خراب می کند تا به وضع سابقش درآورد ، و مقام را به جایی که در آن بوده بازگرداند (۸۵۰) .

۵ - در حدیث دیگری از آن حضرت آمده که : قائم علیه السلام مسجدالحرام را خراب خواهد کرد تا به پایه اصلی خودش بازگرداند و مسجد الرسول صلی الله علیه وآله وسلم را نیز به اصل خودش بازگرداند و خانه کعبه را به موضع خود برمی گرداند و بر همان اساس پيامی دارد (۸۵۱) .

۶ - و در همان کتاب از غیبت شیخ طوسی به سند خود از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که : ضمن سخنانی از مسجد کوفه یاد کرد که از سفال و خشت و گل ساخته شده بود ، فرمود : وای به حال آنکه تو را منهدم سازد و وای به حال آنکه خراب کردند را آسان نماید ، و وای بر آنکه با پخته شده (آجر) تو را بنا کند که قبله نوح را تغییر دهد ، خوشا به حال کسی که با منهدم کنندهات قائم خاندانم بوده باشد که آنان خوبان امت هستند (۸۵۲) .

۷ - و در همان کتاب از ابوبصیر ضمن حدیثی که آن را مختصر کرده گفته است : هرگاه قائم بپاخیزد وارد کوفه شود ، و دستور می دهد مساجد چهارگانه منهدم گردد تا به اساس آنها برسد و آنها را مانند سایبان موسی علیه السلام خواهد ساخت ، و تمام مساجد را وسعت داده و بلندیها (یا طبقه ها) را از بین می برد ، به همان ترتیبی که در زمان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بوده قرار می دهد ، و بزرگ راهها را وسعت می دهد که شصت ذراع خواهد شد ، و هر مسجدی که بر سر راه باشد خراب می کند ، و هر منفذی که به سمت راه عبور مردم ، و هر بالکن و فاضلاب و ناودانی را که به طرف راه عمومی است می بندد ، و خداوند فلک را در زمان او دستور کند چرخیدن می دهد ، تا آنجا که یک روز در زمان او همچون ده روز ، و یک ماه مانند ده ماه و یک سال همچون ده سال از سالهای شما می شود .

سپس چندی نمی گذرد که سرکشان موالی (۸۵۳) در رمیلة الدسکره خروج می کنند ، ده هزار نفر شعارشان یا عثمان یا عثمان است ، پس آن حضرت یکی از موالی را فرا می خواند و شمشیرش را به او می دهد ، آنگاه او به سویشان می رود و آنها را می کشد و احدی از آنان را باقی نمی گذارد . آنگاه به سوی کابل شاه می رود و آن شهری است که هیچ کس پیش از او آن را فتح نکرده ، پس آن را فتح می نماید . سپس به سوی کوفه روان می شود و در آن فرود می آید که منزلش در آن خواهد بود و هفتاد قبیله از قبائل عرب را آواره می سازد (۸۵۴) .

هدایت و راهنمایی بندگان خدا به راه صحیح و روش استوار ، از عظیم ترین حقوقی است که موجب دعا برای آن حضرت می باشد . زیرا که این امر از مهم ترین انواع احیاء و زنده کردن بندگان است ، چنانکه در حدیثی که در مجلد اول بحار از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت شده این معنی تصریح گشته است (۸۵۵) .

و در همان کتاب به نقل از کتاب عوالی اللئالی مرسلأً از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت است که فرمود : هر کس یک مسئله به شخصی بیاموزد مالک گردن او شده و او را برده خود ساخته است . گفتند : یا رسول الله آیا او را می فروشد ؟ فرمود : نه ، ولی به او امر و نهی می کند (۸۵۶) .

می گویم : از آنچه در بحث نور امام عصر عجل الله فرجه آوردیم دانستی که هدایت تمام اهل ایمان از پرتو نور حضرت صاحب الزمان است ، اضافه بر آنچه از انواع مختلف احکام به مردم آموخته که در احتجاج و بحار و اکمال در توفیعات آن جناب آمده است .

بنابراین دعا کردن برای آن حضرت به خاطر ادای حق او لازم می باشد .

۴ - هجران آن حضرت عجل الله فرجه

از شدیدترین انواع شکنجه و فشار برای دوستان مخلص آن جناب است ، از همین روی برای صبر و تحمل این فشار در زمان غیبت ، پاداش بسیار وعده فرموده اند . روایاتی که در این باب وارد است ، در بخش هشتم خواهیم آورد . البته تردیدی نیست که جدیت و اهتمام در دعا برای برطرف شدن عذاب و ناراحتی ، فطری خردمندان است . و در بعضی از احادیث هست که : دل مؤمن از آنچه در زمان غیبت می بیند ، آب می شود .

یکی از دوستان مناسب این معنی خوش سروده :

قَدْ ذَابَ مِنَ الْفِرَاقِ لَحْمِي وَ دَمِي

وَ أَشْتَدَّ مِنَ الشَّوْقِ إِلَيْكُمْ أَلْمِي

كَمْ أَشْرَبُ غُصَّتِي بِدَمْعِي وَ دَمِي

كَمْ أَصْبِرُ يَا لَيْتَ وُجُودِي عَدَمِي

گوشت و خونم از فراق آب شد ، و از شوق شما دردم شدید شد .

چقدر اندوه و غصه ام را با اشک و خون بخورم ، تا کی صبر کنم ای کاش نیست می شدم .

و از جمله ابیاتی که در بعضی از این سحرها به خاطر افتاد در خطاب به حضرت صاحب الامر علیه السلام از درد هجران چنین است :

مِنْ هِجْرِكَ يَا حَبِيبُ قَلْبِي قَدْ ذَابَ

أَنْظُرُ نَظْرًا إِلَى يَابُنِ الْأَطْيَابِ

إِنْ غَبْتَ لِدُنْبِنَا فَتُبْنَا تُبْنَا

أَوْ خِفْتَ مِنَ الْعِدَى فَمَا لِلْأَحْبَابِ

الْجَوْرُ فَشَا عَلَى الْمُحِبِّينَ فَفَقُّمُ

يَا مُنْتَقِمًا بِأَمْرِ رَبِّ الْأَرْبَابِ

از هجران تو ای حبیب دلم آب شد ، ای فرزند پاکان به من نگاه کن .

اگر به خاطر گناهان ما غایب شده ای که توبه ، توبه می کنیم ، یا از دشمنان ترسانی پس دوستان چه کنند ؟

ستم بر دوستان شیوع یافت بپاخیز ، ای انتقام گیرنده به فرمان پروردگار همه .

حرف یاء

۱ - يَدُ (نعمت) آن حضرت بر ما

استعمال کلمه يد به معنی نعمت در زبان عربی بسیار زیاد است . شاعر می گوید :

وَ لَنْ أذُكَّرَ النِّعْمَانَ إِلَّا بِصَالِحٍ

فَإِنَّ لَهُ عِنْدِي يَدِيًّا وَ أَنْعَمَا

و نعمان را جز به نیکی یاد نکنم ، که او را بر من احسانها و نعمتها است .

و « یَدِیَّ » بر وزن « امیر » جمع « ید » می باشد ، مثل عبید جمع عبد ، چنانکه شیخ طبرسی در مجمع البیان گفته است (۸۵۷) .

و چون تمام نعمتها به برکت وجود مولی صاحب الزمان صلوات الله علیه به ما می رسد ، بر ما لازم است شکرانه وجود حضرتش را با دعا کردن و مانند آن بجای آوریم . چون شکر واسطه نعمت مانند شکر صاحب نعمت واجب است - چنانکه این معنی در روایات آمده - در بخش سوم کتاب و در حرف نون از همین بخش نیز مطالبی آوردیم ، در بخش پنجم نیز ان شاء الله توضیح بیشتری خواهد آمد .

در اینجا مناسب است حدیثی که در خرایج و بحار روایت شده بیاوریم : عن ابی جعفر علیه السلام قال : إِذَا قَامَ قَائِمُنَا وَضَعَ يَدَهُ عَلَى رُؤْسِ الْعِبَادِ فَجَمَعَ بِهِ عُقُولَهُمْ وَ أَكْمَلَ بِهِ أَخْلَاقَهُمْ؛ حضرت باقر علیه السلام فرمود : چون قائم ما بپاخیزد دست خود را بر سر بندگان می نهد پس به وسیله آن عقلهایشان جمع و اخلاقشان کامل می شود (۸۵۸) .

یکی از علما رحمه الله گفته : منظور همین دست ظاهری است که به طور معجزه آسا بر سر تمام بندگان قرار می دهد .

می گویم : احتمال دارد که منظور از « ید » قدرت یا حکومت باشد که معنی چنین شود : هرگاه آن حضرت بپاخیزد بر همه بندگان مستولی گردد و سلطه یابد ، و حکومت آن حضرت بر همه جا سایه افکند ، و به این وسیله عقول را جمع و اخلاق را کامل گرداند ، زیرا که اهل فسق و فجور و کفر و الحاد از بین می روند .

۲ - یَمْنُ أَنْ حَضَرَ عَجَلَ اللَّهُ فَرَجَهُ

میمنت وجود امام عصر عجل الله تعالی فرجه از آنچه در این کتاب آوردیم معلوم می گردد .

بهتر آن است که این بخش را با چند بیت که شبی از شبها به خاطر رسیدن و بر زبانم جاری گردیده ، ختم کنم . هر چند که آن حضرت از مدح من و امثال من بالاتر است ، ولی هدیه ای است از کوچک به بزرگ که آن را برای اصلاح عالم و رسیدن به آرزوهایم در دنیا و آخرت به شفاعت مولی و آقایم تقدیم می نمایم :

۱ - قَدْ هَاجَ حُزْنِي وَ قَلْبِي صَارَ مُنْكَمِدًا

لِهَجْرٍ مِنْ حُسْنِهِ لِلْعَالَمِينَ بَدَا

۲ - خَيْرُ الْوَرَى نَسَبًا شَمْسُ الْهَدَى حَسَبًا

وَ أَفْضَلَ الْخَلْقِ أَعْوَانًا وَ مُحْتَشِدًا

۳ - قَدْ حَارَ ذُو اللَّبِّ فِي إِدْرَاكِ رَبَّتِهِ

وَ الْعَقْلُ فِي نَعْتِهِ أَعْيَى وَ انْخَمَدَا

۴ - بِيَمِينِهِ تَجِدُ الْأَجْبَالَ ثَابِتَةً

لَوْ لَا كَرَامَتُهُ الْفَيْتَهَا بَدَا

۵ - مِنْ نُورِهِ الشَّمْسُ وَ الْأَقْمَارُ نِيرَةٌ

مِنْ فَضْلِهِ قَدْ رَبَى مَا كَانَ مِنْهُمْ مِدَا

۶ - لَمْ يُرْزَقِ النَّاسُ لَوْ لَا فَيْضُ نَائِلِهِ

وَ مَا بَقُوا سَاعَةً فِي دَهْرِهِمْ أَبَدَا

۷ - شَمَائِلُ الْمُصْطَفَى كَانَتْ شَمَائِلُهُ

وَ مُحْكَمُ الذِّكْرِ فِي أَوْصَافِهِ وَرَدَا

۸ - تَكَامَلَ الْعِلْمَ وَ الْأَخْلَاقَ أَكْمَلَهَا

فِي ذَاتِهِ الْقُدُسِ طُرّاً حِينَ إِذْ وُلِدَا

۹ - بَاهِي بِهِ اللَّهُ سُكَّانَ السَّمَاءِ وَ قَدْ

ضَجُّوا إِلَى اللَّهِ إِذْ قَتَلَ الْحُسَيْنَ بَدَا

۱۰ - أَنْ اسْكُتُوا أَنْتَقِمُ حَتْمًا بِقَائِمِهِمْ

مِنْ كُلِّ مَنْ حَارَبَ الْمَظْلُومَ أَوْ طَرَدَا

۱ - اندوهم شعله‌ور و دلم پر از درد شده

از هجران کسی که زیباییش جهان را چیره کرده است

۲ - بهترین مردم در نَسَب و خورشید هدایت در حَسَب

و والاترین خلاق از جهت یاران و پیروان

۳ - آنکه خردمندان از درک رتبه اش مات و مبهوت

و عقل در توصیف جلالش در مانده و بی تحرک است

۴ - از یمن وجود او کوهها بر جای مانده

اگر کرامت او نبود آنها را از هم پاشیده می دیدی

۵ - از نور او خورشید و ماه تابناکند

و از فضل او دلها و زمینهای مرده پرورش یابند

۶ - اگر فیض دستش نبود مردم روزی نمی خوردند

و حتی یک ساعت در زمین زنده نمی ماندند

۷ - شمایل او همچون شمایل پیامبر است

و در قرآن آیات محکمی درباره اش آمده است

۸ - علم و اخلاق در وجود او به مرحله کمال هستند

از همان هنگام که از مادر متولد شد در ذات مقدسش قرار داشته اند

۹ - خداوند به وجود او نسبت به ساکنان آسمان مباهات فرمود

آنگاه که از کشته شدن حسین ۷ به درگاهش لابه نمودند

۱۰ - (فرمود) که آرام گیرید من حتماً به وسیله قائم از اینها انتقام خواهم گرفت

از تمام ستمکاران و جنگ کنندگان با مظلوم انتقام می گیرم

نتایج دعا برای فرج

مقدمه

مقصود اصلی تألیف کتاب نیز بیان همین موضوع بوده است ، و شایسته است پیش از شروع به مقصود چند نکته را تذکر دهیم :

۱ - بدان که هدف این است که هر چه خوبی و ثمره و فایده مهم ، بر مسئله تعجیل فرج مولی صاحب الزمان عجل الله فرجه مترتب است ، اینجا بیاوریم ، خواه آن فائده منحصر در این عمل شریف باشد و خواه ضمن عمل دیگری که از ناحیه شرع مقدس رسیده ، بوده باشد .

و منظور این نیست که تمام آثار و فوایدی که ذکر می کنیم مربوط به این عمل (دعا) بدانیم . و نیز نمی توان گفت که فواید این دعا منحصر در همین مطالبی است که می آوریم ، بلکه چه بسا کسی که در احادیث و روایات جستجو کند اضافه بر آنچه آورده ام مطالبی بیابد ، که آنچه ندانسته ام بیشتر از آن است که دانسته ام و آنچه نگاشته ام از برکات آقا و مولایم حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه می باشد .

هُوَ الْعَلَمُ الْهَادِي بِإِشْرَاقِ نُورِهِ

وَإِنْ غَابَ عَنْ عَيْنِي كَوَقْتِ ظُهُورِهِ

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الشَّمْسَ يَنْشُرُ ضَوْءَهَا

إِذَا هِيَ تَحْتَ الْقَزَعِ حِينَ عَبُورِهِ

اوست آن نشانه که با اشراق نورش هدایت کند

اگر چه از چشمانم غایب است ، همچون زمان ظهورش هدایتگر است

مگر نمی بینی که خورشید نورش همه جا پراکنده می شود

با اینکه در پس ابرهای عبور کننده قرار می گیرد

این دو بیت را با الهام از مضامین توقیع شریف آن حضرت که در بخش سابق ، در نفع آن حضرت گذشت ، سروده ام .

۲ - ممکن است برای بعضی توهّم شود که چون امام زمان علیه السلام وسیله رسیدن برکات به مخلوقات است ، بنابراین از مردم بی نیاز و مستغنی است ، بنابراین چه نیازی به دعای مردم هست ؟

به این توهّم به چند وجه پاسخ می دهیم :

الف) اینکه دعای ما برای آن حضرت از باب هدیه شخص حقیر فقیری به راد مرد بزرگواری است . و تردیدی نیست که این نشانه نیاز این فقیر به بخشش آن بزرگ است ، و این شیوه بندگان نسبت به ارباب می باشد ، چه خوش گفته اند :

أَهْدَتْ سُلَيْمَانَ يَوْمَ الْعِيدِ قَبْرَهُ

بِرَجْلِهِ مِنْ جَرَادٍ كَانَ فِي فِيهَا

تَرَنَّمَتْ بِلَطِيفِ الْقَوْلِ نَاطِقَهُ

إِنَّ الْهَدَايَا عَلَى مِقْدَارِ مُهْدِيهَا

به عیدی مورچه ران جرادی

نمودی هدیه از بهر سلیمان

چه خوش گفتا که قدر خویش هر کس

نماید هدیه ای تقدیم سلطان

ب) آنچه از روایات به دست می آید ، ظاهراً این است که وقت ظهور امام زمان علیه السلام از امور بدائیه است که امکان پیش و پس افتادنش هست - چنانکه در حرف عین اشاره شد - بنابراین شاید جلو افتادن آن به جدّیت و اهتمام اهل ایمان در دعا کردن برای تعجیل فرج آن حضرت مشروط باشد .

دلیل بر آن حدیثی است که به نقل مجلسی در بحار در تفسیر عیاشی به روایت فضل بن ابی قره از امام صادق علیه السلام آمده ، راوی می گوید : شنیدم که حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام می فرمود : خداوند به ابراهیم وحی فرستاد که برایش فرزندی متولد خواهد شد . آن جناب این خبر را به ساره داد . ساره گفت : آیا من فرزندی خواهم زایید در حالی که پیرزنم ؟ پس خداوند به ابراهیم وحی فرستاد که او (ساره) خواهد زایید و فرزندانش چهارصد سال عذاب خواهند شد به خاطر اینکه سخن مرا جواب گفت .

امام صادق علیه السلام فرمود: وقتی عذاب و سختی بر بنی اسرائیل طول کشید، به درگاه خداوند چهل روز گریه و ناله کردند، پس خداوند به موسی و هارون وحی فرستاد که بنی اسرائیل را خلاص کنند، و از صد و هفتاد سال صرف نظر کرد.

حضرت صادق علیه السلام افزود: شما نیز همین طور اگر این کار را بکنید خداوند از ما فرج می کند، ولی اگر چنین نباشید این امر تا آخرین حد خواهد رسید (۸۵۹).

ج) تردیدی نیست که امامان علیهم السلام - به مقتضای وضع انسانی خود - به بیماریها و غمها و اندوهها دچار می شوند که برای رفع آنها وسائلی هست که برخی از آن وسائل از اهل ایمان ساخته است، و از مهمترین وسائل دفع بلا و گرفتاری، جدیت و اهتمام در دعا کردن و از خدا خواستن است، چنانکه روایات بر آن معنی دلالت می کنند از جمله:

در اصول کافی به سند صحیحی از حماد بن عثمان مروی است که گفت: شنیدم آن حضرت می فرمود: به درستی که دعا قضا را برمی گرداند و پیچیدگی آن را می گشاید، چنانکه رشته نخ باز تاب شود با اینکه به سختی تابیده شده باشد (۸۶۰).

و نیز در خبر صحیح دیگری از زراره آمده که گفت: حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام به من فرمود: آیا تو را راهنمایی نکنم به چیزی که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در آن استثنایی نرود؟ عرض کردم: چرا. فرمود: دعا، که قضای پیچیده سخت را برمی گرداند - و انگشتانش را به هم فشرد - (۸۶۱).

و نیز احادیث دیگری که در جای خود ذکر شده. بنابراین هرگاه مؤمن احتمال دهد ابتلای مولای خودش را - که از جانس عزیزتر است -؛ احتمال دهد که امام او به یکی از امور یاد شده دچار گردیده، کوشش و جدیت خواهد کرد که به وسیله دعا آن را از او دور گرداند، همانطور که با وسائل از او دفاع می نماید.

د) با توجه به اینکه ما هدف ارزنده ای داریم که موانعی جلو رسیدن به آن را گرفته است، بر ما واجب است که در دفع و رفع آن موانع همت و جدیت کنیم، و چون تأخیر ظهور مولای ما صاحب الزمان علیه السلام به سبب موانعی است که از ناحیه خود ما سرچشمه گرفته، بر ما است که از خداوند متعال برطرف کردن آن موانع را بخواهیم. پس دعا کردن برای تعجیل فرج امام عصر علیه السلام در حقیقت دعا برای خودمان و سودمند به حالمان می باشد.

خود آن حضرت هم به این معنی اشاره فرموده، در توقیعی که در کتابهای کمال الدین و احتجاج و بحار (۸۶۲) آمده است: و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج که آن فرج شما است.

و این اشاره به بی نیازی آن حضرت از ما می باشد.

ه) فضل و رحمت و لطف و عنایت الهی حدّ و مرز و پایانی ندارد، همچنین در وجود امام علیه السلام کمبود و نقصانی که مانع پذیرش فیض الهی باشد، نیست. بنابراین هیچ مانعی ندارد که با دعای مؤمنین برای مولا و آقایان، عنایت و لطف مخصوصی به حضرتش برسد.

و اینکه گفته اند: چون امامان علیهم السلام وسیله و واسطه رسیدن فیض به بندگان هستند، منافات دارد با اینکه به وسیله بندگان به درجه ای نایل شوند، جز استبعاد و تعجب چیزی نیست، و هیچ گونه منافاتی ندارد که امامان علیهم السلام علت غائی و هدف از

آفرینش مخلوقات باشند ، و فیض خداوند به وسیله ایشان به مخلوقات برسد ، در عین حال از لوازم و ویژگیهای بشری نیز برخوردار ، و برای زندگی ظاهری خود به آنچه از زمین می‌روید نیازمند باشند - همانطور که سایر مردم محتاج هستند - .

از آنچه گفتیم این معنی نیز معلوم شد که نتیجه و ثمره صلواتِ مؤمنین بر پیغمبر و آل پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم ، هم به خود درود فرستندگان برمی‌گردد و هم به کسانی که بر آنها درود فرستاده شده ، نه از این جهت که احتیاجی به صلوات و درود فرستادن مؤمنین باشد تا اشکالات یاد شده وارد گردد ، بلکه از این جهت که آنها (پیغمبر و آل او صلی الله علیه و آله) قابلیت و شایستگی دارند ، زیرا خداوند بلند مرتبه بدانان فیضهایی که حد و نهایت ندارد ، ارزانی داشته است چرا که ، همیشگی و استمرار و تازه شدن این فیوضات ، از لوازم قدرت کامل و تمام و همگانی و همیشگی خداوند می‌باشد .

۳ - امکان دارد که میان فرمان به دعا برای تعجیل فرج و ظهور مولایمان صاحب الزمان و احادیثی که از تعجیل در ظهور نهی کرده ، تناقضی احساس شود . - ما ان شاء الله این احادیث را در باب هشتم بیان خواهیم داشت - ولی این گمان نادرست است ، زیرا شتابی که از آن نهی شده است ، سه گونه می‌باشد :

اول : آن شتابی که موجب یأس و ناامیدی از ظهور قائم علیه السلام شود . زیرا فرد به خاطر کم صبری و ناشکیبایی می‌گوید : اگر ظهور شدنی بود ، هم اکنون واقع می‌شد و به تأخیر افتادن آن؛ فرد را به سوی انکار صاحب الزمان سوق می‌دهد .

دوم : آن شتابی که منافی تسلیم فرمان خدا و رضا به قضاء و حکم خدا باشد . و اینگونه شتاب برای ظهور ، اگر ظهور به عقب افتد ، فرد را به سوی انکار حکمت آفریدگار بلند مرتبه می‌کشاند .

از این‌روی در دعایی که توسط جناب عثمان بن سعید عمری روایت شده چنین می‌خوانیم : فَصَبْرُنِي عَلَى ذَلِكَ حَتَّى لَا أَحِبَّ تَعْجِيلَ مَا أَخْرَتَ وَلَا تَأْخِيرَ مَا عَجَّلْتَ وَلَا أَكْشِفَ عَمَّا سَتَرْتَ وَلَا أَبْحَثَ عَمَّا كَتَمْتَ وَلَا أَنْزِعَكَ فِي تَدْبِيرِكَ وَلَا أَقُولَ لِمَ؟ وَ كَيْفَ! وَ مَا بَالُ وَلِيِّ الْأَمْرِ لَا يَظْهَرُ؟ وَ قَدْ اُمْتَلَأَتِ الْأَرْضُ مِنَ الْجَوْرِ؟ !

پروردگارا مرا بدان (غیبت آن حضرت) صبر و تحمل ده تا دوست ندارم آنچه به تأخیر انداخته‌ای جلو بیفتد ، و نه آنچه را تعجیل بخواهی من به تأخیرش مایل باشم ، و هر چه تو در پرده قرار داده‌ای افشایش را نطلبم ، و در آنچه نهان ساخته‌ای کاوش ننمایم و در تدبیر امور جهان با تو [که همه مصالح را می‌دانی] به نزاع نپردازم ، و نگویم که چرا و چگونه و از چه جهت ولی امر غایب آشکار نمی‌شود و ظهور نمی‌کند در حالی که زمین پر از ستم گردیده است؟! (۸۶۳) . . . .

اگر اشکال کنید : بدون شک دعا کردن برای تعجیل ظهور از محبت و شوق سرچشمه می‌گیرد ، و این منافات دارد با فرمایش حضرت که : تا دوست ندارم آنچه به تأخیر انداخته‌ای جلو بیفتد . . . .

در جواب می‌گوییم : در گذشته بیان نمودیم که از احادیث به دست می‌آید که زمان فرج و ظهور از اموری است که بدهاء در آن راه دارد ، بنابراین وقتی یک فرد دلباخته امام عصر - عجل الله فرجه - نزدیک شدن وقت دیدار و ظهور آن حضرت را ممکن بداند که با کوشش و اهتمام در دعا کردن ، این مقصود تحقق‌پذیر است ، تمام تلاش و جدیت خود را در این راه مبذول خواهد داشت ، و این کار با تسلیم بودن به آنچه در علم الهی تقدیر شده است هیچ گونه منافاتی ندارد .

البته اگر بر فرض، آن وقت معین را که خداوند حتم نموده، و قضای غیر قابل تغییر و تبدیل الهی بر آن تعلق گرفته، اگر آن وقت را دقیقاً بدانند، دیگر جایی برای دعا کردن نمی ماند، و باید به امر پروردگار تسلیم باشد.

سوم: عجله‌ای که سبب پیروی از گمراهان و گمراه کنندگان و شیاطین بدعت گذار شود، که پیش از ظاهر شدن علامتهای حتمی که از پیشوایان معصوم علیهم السلام روایت شده، اقدام به فریب دادن افراد می نمایند - چنانکه برای بسیاری از جاهلان اتفاق افتاد - خداوند ما و تمام مؤمنین را از نیرنگهای شیاطین محفوظ بدارد.

در بخش هشتم در این باره به تفصیل سخن خواهیم گفت و روایات مربوط به آن را می آوریم، در اینجا فقط اشاره‌ای شد.

بیان دیگری در حل این اشکال به نظر رسیده اینکه: عجله کردن بر دو قسم است: ممدوح و مذموم.

عجله مذموم: آن است که انسان خواستار انجام گرفتن چیزی پیش از رسیدن وقت آن بوده باشد، که از جهت عقل و نقل زشت و ناپسند است.

و عجله ممدوح: آن است که شخص در اولین فرصت امکان، تحقق یافتن امری را بخواهد.

و چون ظهور حضرت صاحب الامر علیه السلام از اموری است که - به خواست خدا - ممکن است جلو بیفتد و منافع آن نیز بی شمار است، هر مؤمنی که بر این باور باشد بر خود واجب می داند که جدیت کند تا در اولین زمانی که صلاحیت ظهور در آن باشد؛ خداوند آن را برساند، در عین حال صبر کند و تسلیم باشد تا آن هنگام فرا رسد. ان شاء الله توضیح بیشتری در این باره خواهد آمد.

اکنون به بیان آثار و فواید و ویژگیهایی که بر دعا کردن برای تعجیل فرج مترتب است، می پردازیم. ابتدا فهرستوار سپس با تفصیل و توضیح بیشتر به مقتضای حال بیان می کنیم:

۱ - فرمایش حضرت ولی عصر عجل الله فرجه: و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج که آن فرج شما است.

۲ - این دعا سبب زیاد شدن نعمتها است.

۳ - و اظهار محبت قلبی.

۴ - و نشانه انتظار.

۵ - و زنده کردن امر ائمه اطهار علیهم السلام.

۶ - و مایه ناراحتی و وحشت شیطان لعین.

۷ - و نجات یافتن از فتنه‌های آخر الزمان.

۸ - و ادا کردن قسمتی از حقوق آن حضرت است - که ادا کردن حق هر حقداری واجب‌ترین امور است - .

- ۹ - و تعظیم خداوند و دین خداوند است .
- ۱۰ - حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه در حق او دعا می کند .
- ۱۱ - و شفاعت آن حضرت در قیامت شامل حال او می شود .
- ۱۲ - و شفاعت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم ان شاء الله شامل حالش می شود .
- ۱۳ - و این دعا فرمانبری امر الهی و طلب فضل و عنایت او است .
- ۱۴ - و مایه استجابت دعا می شود .
- ۱۵ - و ادا کردن اجر و مزد رسالت است .
- ۱۶ - و مایه دفع بلا است .
- ۱۷ - و سبب وسعت روزی است ان شاء الله .
- ۱۸ - و باعث آمرزش گناهان می شود .
- ۱۹ - و تشرّف به دیدار آن حضرت در بیداری یا خواب .
- ۲۰ - و رجعت به دنیا در زمان ظهور آن حضرت .
- ۲۱ - و از برادران پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم خواهد بود .
- ۲۲ - و فرج مولای ما حضرت صاحب الزمان علیه السلام زودتر واقع می شود .
- ۲۳ - و پیروی از پیغمبر و امامان صلوات الله علیهم اجمعین خواهد بود .
- ۲۴ - و وفای به عهد و پیمان خداوندی است .
- ۲۵ - و آثار نیکی به والدین برای دعا کننده حاصل می گردد .
- ۲۶ - و فضیلت رعایت و ادای امانت برایش حاصل می شود .
- ۲۷ - و زیاد شدن اشراق نور امام علیه السلام در دل او .

- ۲۸ - و طولانی شدن عمر ان شاء الله تعالی .
- ۲۹ - و تعاون و همکاری در کارهای نیک و تقوی .
- ۳۰ - و رسیدن به نصرت و یاری خداوند و پیروزی بر دشمنان به کمک خداوند .
- ۳۱ - و هدایت به نور قرآن مجید .
- ۳۲ - و نزد اصحاب اعراف معروف می گردد .
- ۳۳ - و به ثواب طلب علم نایل می شود ان شاء الله .
- ۳۴ - و از عقوبتهای اخروی ان شاء الله ایمن می ماند .
- ۳۵ - و هنگام مرگ به او مژده می رسد و با او به نرمی رفتار می شود .
- ۳۶ - و این دعا اجابت دعوت خدا و رسول صلی الله علیه وآله وسلم است .
- ۳۷ - و با امیرالمؤمنین علیه السلام در درجه آن حضرت خواهد بود .
- ۳۸ - و محبوبترین افراد نزد خداوند خواهد بود .
- ۳۹ - و عزیزترین و گرامی ترین افراد نزد پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم می شود .
- ۴۰ - و ان شاء الله از اهل بهشت خواهد شد .
- ۴۱ - و دعای پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم شامل حالش می گردد .
- ۴۲ - و کردارهای بد او به کردارهای نیک مبدل شود .
- ۴۳ - و خداوند متعال در عبادت او را تأیید فرماید .
- ۴۴ - و ان شاء الله با این دعا عقوبت از اهل زمین دور می شود .
- ۴۵ - و ثواب کمک به مظلوم را دارد .
- ۴۶ - و ثواب احترام به بزرگتر و تواضع نسبت به او را دارد .
- ۴۷ - و پاداش خونخواهی مولای مظلوم شهیدمان حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام را دارد .

- ۴۸ - و شایستگی دریافت احادیث ائمه اطهار علیهم السلام را می یابد .
- ۴۹ - و نور او برای دیگران نیز - روز قیامت - درخشان می گردد .
- ۵۰ - و هفتاد هزار نفر از گنهکاران را شفاعت می کند .
- ۵۱ - و دعای امیرالمؤمنین علیه السلام درباره او روز قیامت .
- ۵۲ - و بی حساب داخل بهشت شدن .
- ۵۳ - و ایمن بودن از تشنگی روز قیامت .
- ۵۴ - و جاودانه بودن در بهشت .
- ۵۵ - و مایه خراش روی ابلیس و مجروح شدن دل او است .
- ۵۶ - و روز قیامت هدیه های ویژه ای دریافت می دارد .
- ۵۷ - و خداوند عز و جل از خدمتگزاران بهشت نصیبش فرماید .
- ۵۸ - و در سایه گسترده خداوند قرار گرفته و رحمت بر او نازل می شود - مادامی که مشغول آن دعا باشد - .
- ۵۹ - و پاداش نصیحت مؤمن را دارد .
- ۶۰ - و مجلسی که در آن برای حضرت قائم - عجل الله فرجه - دعا شود ، محل حضور فرشتگان گردد .
- ۶۱ - و دعا کننده مورد مباحثات خداوند شود .
- ۶۲ - و فرشتگان برای او طلب آمرزش می کنند .
- ۶۳ - و از نیکان مردم - پس از ائمه اطهار علیهم السلام - می شود .
- ۶۴ - و این دعا اطاعت از اولی الامر است که خداوند اطاعتشان را واجب ساخته است .
- ۶۵ - و مایه خرسندی خداوند عز و جل می شود .
- ۶۶ - و مایه خشنودی پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم می گردد .

- ۶۷ - و این دعا خوشایندترین اعمال نزد خداوند است .
- ۶۸ - و از کسانی خواهد بود که خداوند در بهشت به او حکومت دهد ان شاء الله تعالی .
- ۶۹ - و حساب او آسان می شود .
- ۷۰ - و این دعا در عالم برزخ و قیامت مونس مهربانی خواهد بود .
- ۷۱ - و این عمل بهترین اعمال است .
- ۷۲ - و مایه دوری غصه ها می شود .
- ۷۳ - و دعای هنگام غیبت بهتر از دعای هنگام ظهور امام علیه السلام است .
- ۷۴ - و فرشتگان درباره اش دعا می کنند .
- ۷۵ - و دعای حضرت سید السّاجدین علیه السلام - که نکات و فواید متعددی دارد - شامل حالش می شود .
- ۷۶ - و این دعا تمسک به ثقلین (کتاب و عترت) است .
- ۷۷ - و چنگ زدن به ریسمان الهی است .
- ۷۸ - و سبب کامل شدن ایمان است .
- ۷۹ - و مانند ثواب همه بندگان به او می رسد .
- ۸۰ - و تعظیم شعائر خداوند است .
- ۸۱ - و این دعا ثواب شهید با پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را دارد .
- ۸۲ - و ثواب شهید زیر پرچم حضرت قائم علیه السلام را دارد .
- ۸۳ - و ثواب احسان به مولای ما حضرت صاحب الزمان - عجل الله فرجه - را دارد .
- ۸۴ - و در این دعا ثواب گرامی داشتن عالم هست .
- ۸۵ - و پاداش گرامی داشتن شخص کریم را دارد .
- ۸۶ - و در میان گروه ائمه اطهار علیهم السلام محشور می شود .

۸۷ - و درجات او در بهشت بالا می‌رود .

۸۸ - و از بدی حساب در روز قیامت ایمن باشد .

۸۹ - و نایل شدن به بالاترین درجات شهدا روز قیامت .

۹۰ - و رستگاری به شفاعت فاطمه زهرا علیها السلام .

و در آخر؛ فصلی قرار می‌دهیم که متضمن بیان ده خصوصیت است که بر قضاء حاجت مؤمن مترتب است ، و از آثار این دعا می‌باشد .

و حالا می‌پردازیم به توضیح و شرح اموری که فهرست آنها از نظرتان گذشت ، خداوند یار و نگهدار است .

۱ - بیان فرموده امام عجل الله فرجه در توقیع

در توقیع شریفی که از آن حضرت روایت شده چنین آمده است : و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج که آن فرج شما است (۸۶۴) .

می‌گویم : با دقت در قسمت پیشین این فرمایش تردیدی نمی‌ماند که منظور از فرج؛ ظهور آن حضرت است نه تعجیل فرج و گشایش خود مردم .

ماقبل این گفتار چنین است : و اما علت آنچه از غیبت واقع شده ، پس خداوند عزّ و جلّ می‌فرماید : « یا ایّها الذّین آمنوا لا تسألوا عن اشیاء إنّ تبدلکمّ تسوؤکم » ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید سؤال نکنید از چیزهایی که اگر برایتان افشا شود به ضرر شما است (۸۶۵) . به درستی که هیچ یک از پدرانم نبود مگر اینکه بیعتی از طاغوت زمانش بر گردنش قرار داشت ، و حال آنکه من هنگامی که خروج می‌کنم ، هیچ کدام از طاغوتها بر گردنم بیعتی ندارند .

و اما نحوه بهره‌وری از من در دوران غیبتم همانند بهره‌وری از خورشید است هنگامی که ابر آن را از دیدگان پوشانده باشد ، و من البته مایه ایمنی اهل زمین هستم همچنان که ستارگان مایه ایمنی اهل آسمانند ، پس از آنچه برای شما فایده‌ای ندارد مپرسید ، و برای آگاه شدن از آنچه تکلیف ندارید خود را به زحمت میاندازید ، و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج که آن فرج شما است ، و سلام بر تو ای اسحاق بن یعقوب و بر هر که پیرو راه حق باشد (۸۶۶) .

اسحاق بن یعقوب - که این توقیع خطاب به او صادر شده - علمای ما چیزی درباره‌اش نگفته‌اند ، مگر اینکه اعتماد و اطمینان کلینی و سایر بزرگان و مشایخ بر او بر خوبی و جلالت قدرش دلالت دارد .

همچنین سلام کردن مولی صاحب الزمان عجل الله فرجه بر او - در این توفیق - بهترین دلیل بر عظمت و شخصیت والای او است

و اما مشارالیه این جمله : آن فرج شما است - یکی از چند احتمال است :

احتمال یکم : اینکه منظور فرج خود آن حضرت و بیان علت امر به دعا کردن برای فرج باشد به عبارت دیگر : آن حضرت تأکید می فرماید که : فرج شماها بستگی به ظهور من دارد . نزدیک بودن اسم اشاره (ذلک = آن) به کلمه فرج مؤید این احتمال است .

همچنین تمام روایاتی که بیانگر آنند که با فرج آن حضرت برای اولیای خدا فرج حاصل می گردد ، نیز مؤید این احتمالند ، قسمتی از این روایات در حرف فاء گذشت .

احتمال دوم : اینکه منظور فرج آن حضرت است ، و بیان علت اینکه فرموده : بسیار دعا کنید . [یعنی : بسیار دعا کردن مایه فرج است] .

احتمال سوم : اینکه مقصود از آن ، همین دعا برای تعجیل فرج باشد . یعنی : با دعا کردن برای تعجیل فرج و ظهور من ، فرج شما حاصل می شود .

احتمال چهارم : اینکه منظور بیان اثر بسیار دعا کردن است ، یعنی : با بسیار دعا کردن برای تعجیل فرج و ظهور من ، فرج شما حاصل می گردد .

اینها احتمالاتی است که در خاطر من می گذشت ، خداوند حقایق امور و واقعیت های مستوره را می داند .

با توجه به اینکه کلمه ذلک - چنانکه در علم نحو ثابت است - برای اشاره به دور می باشد ، دو احتمال اخیر نزدیکتر به واقع به نظر می آید ، و نیز در تأیید این دو احتمال مضمون روایتی است که ان شاء الله خواهد آمد که : فرشتگان برای کسی که در حق برادر مؤمن خود در حال غیاب او دعا کند ، چندین برابر آنچه دعا کرده از درگاه خداوند درخواست می نمایند و نیز در بعضی روایات دلالت بر مقصود هست .

اگر بگویید : معنی حاصل شدن فرج برای دعا کننده چیست ؟

می گویم : حاصل شدن فرج برای دعا کننده به یکی از چند نحوه است :

۱ - اینکه به آرزوهای دنیایی و حوائج و خواسته های مختلفی که در راه آنها تلاش می کند ، به برکت این دعا خواهد رسید زیرا که این دعا وسیله هرگونه خیر و صلاح است .

۲ - اینکه خداوند به برکت این دعا به جای امیدی که دارد ، از او هم و غم را دور می سازد و حاجتش را برمی آورد ، زیرا که کمک به مظلوم سبب یاری خداوند به کمک کننده است - چنانکه تفصیل این معنی خواهد آمد ان شاء الله - .

۳ - اینکه خداوند متعال صبر و استقامت در محنتها و سختیها را به او عنایت فرماید و در نرسیدن به مقصود به او تحمل و خویشتن داری دهد ، و دشواریها را بر او آسان گرداند همچنان که آهن را برای داوود علیه السلام نرم کرد .

البته تمام اینها بر فرض آن است که حکمت الهی بر آن نباشد که فرج کلی واقع شود و آن صاحب دعوت نبوی و صولت حیدری و شجاعت حسینی ظهور یابد ، که اگر آن فرج واقع شود مقصود نهایی و منظور اصلی تحقق یافته است .

و باید گفت که ظاهراً این امر بر استحباب دلالت دارد ، و ندیده‌ام که کسی از علمای ما به وجوب آن فتوی داده باشد ، و شاهد بر مستحب بودنش علت آوردن در جمله بعد است ، اضافه بر اینکه در فرمایشات امامان علیهم السلام اوامر بسیاری هست که بر استحباب دلالت دارد ، و نیز اگر واجب بود بیشتر اهل ایمان بلکه همه ایشان آن را می‌شناختند چون عامّ البلوی است ، همانطور که سایر واجبات را می‌شناسند .

و اینکه امر با واژه اکثروا؛ بسیار دعا کنید ، آمده بر آنچه از احتمالات اختیار کردیم دلالت دارد .

۲ - زیاد شدن نعمت

سخن در این باره در چند فصل بیان می‌گردد :

الف) اینکه وجود آن حضرت عجل الله فرجه نعمت است .

ب) شکر نعمت واجب است .

ج) شکر نعمت مایه فزونی آن است .

د) معنی شکر .

ه) دعا کردن از اقسام شکر است؛ و اشاره به سایر اقسام شکر .

الف) وجود آن حضرت عجل الله فرجه نعمت است

عقل و نقل هر دو بر این معنی دلالت دارند .

دلیل عقلی : تردیدی نیست که مهمترین و ارزنده‌ترین نعمتها آن است که مایه رستگاری به شناختن معارف ربّانی و علوم سودمند ، و رسیدن به درجات والا و نعمتهای جاودانه اخروی می‌شود . و این نعمت همان امام است که به او خداوند شناخته می‌شود و عبادت

می‌گردد، و بندگان به سبب او به آنچه بخواهند از مقامات عالیه و عنایات خاصه نایل می‌آیند، چنانکه در روایات بسیاری که قسمتی از آنها را در بخش اول کتاب آوردیم دلالت بر این معنی هست.

و اما دلیل نقلی: روایات بسیار زیادی وارد شده که قسمتی از آنها را می‌آوریم:

۱ - در اصول کافی به سند خود از حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام آورده که در تفسیر آیه: «الْمَ تَرَىٰ إِلَىٰ الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا» (۸۶۷)؛ آیا ندیدی آنان که نعمت الهی را به کفر بدل ساختند. فرمود: ما آن نعمت هستیم که خداوند بر بندگانش عنایت کرده، و به سبب ما رستگار شوند آنان که رستگار می‌شوند روز قیامت (۸۶۸).

۲ - در غایه المرام از دو تفسیر عیاشی و قمی از امیرمؤمنان علیه السلام آمده که درباره: «ثُمَّ لَتُسْئَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ» (۸۶۹). فرمود: ما نعیم هستیم (۸۷۰).

مثل همین حدیث از امام صادق علیه السلام نیز رسیده است.

۳ - و از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیهما السلام منقول است که فرمود: ما نعمت مؤمن و علقم کافر هستیم (۸۷۱).

علقم؛ حنظل است، یعنی خربزه ابوجهل که در تلخی به آن مثل می‌زنند. البته کافر به خیال فاسد خودش امام را تلخ می‌پندارد چون از امام منزجر است، یا اینکه منظور قیامت است که مؤمن به خاطر ایمانش به امامان معصوم علیهم السلام به انواع نعمتهای ابدی متمتع است و کافر به سبب کفرش به امامان علیهم السلام دچار عذابهایی همیشگی و عقوبتهای دائمی می‌شود.

۴ - و در مجمع البیان از عیاشی به سند خود از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود: ما خاندان پیامبر؛ همان نعیم هستیم که خداوند بر بندگانش به [وجود] ما عنایت فرموده، و به ما بندگان الفت گرفتند پس از آنکه پراکنده بودند، و به [وسیله] ما خداوند متعال دل‌هایشان را مانوس نمود، و آنان را برادر ساخت پس از آنکه دشمن بودند، و به ما آنان را به اسلام هدایت کرد، و همین است نعمتی که قطع نمی‌شود، و خداوند از حق نعمتی که بر مردم عنایت فرموده - و آن پیغمبر و خاندان او است - از آنان سؤال می‌نماید (۸۷۲).

۵ - در کفایه الاثر و کمال الدین از محمد بن زیاد ازدی روایت کرده‌اند که گفت: از مولایم موسی بن جعفر علیهما السلام درباره آیه: «وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً» (۸۷۳)؛ و خداوند نعمتهای ظاهر و باطن خویش را بر شما عنایت کرد. سؤال کردم. فرمود: نعمت ظاهر امام ظاهر و نعمت باطن امام غایب است. راوی گوید پرسیدم: آیا از امامان کسی هست که غایب شود؟ فرمود: آری، شخص او از دیدگان مردم غایب می‌گردد، ولی یادش از دل‌های مؤمنین پوشیده نمی‌ماند. و او دوازدهمین تن از ما است، خداوند متعال برای او هر سخت را آسان و هر سرکشی را رام گرداند، و گنجینه‌های زمین را برایش آشکار می‌سازد، و هر دوری را برایش نزدیک می‌نماید، و هر سرکش خیره سری را هلاک، و به دست او هر شیطان پلیدی را نابود سازد، او فرزند بهترین کنیزان است که ولادتش بر مردم مخفی می‌ماند، و بردن نامش بر آنها حلال نیست، تا اینکه خداوند او را آشکار گرداند پس زمین را از قسط و عدل پر کند همچنانکه از ستم و ظلم پر شده باشد.

ب) شکر نعمت واجب است

گذشته از اینکه عقل سلیم به وجوب شکر نعمت حکم می کند ، آیاتی از قرآن نیز بر این معنی دلالت دارد از جمله : « فَادْكُرُونِي اَدْكُرْكُمْ وَ اَشْكُرُوا لِي وَ لَا تَكْفُرُونِ » (۸۷۴) ؛ پس مرا یاد کنید شما را یاد کنم و برای من شکر گزارید و [نعمتهای مرا کفران نکنید .

« وَ اِذِ تَاَذَنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَ لَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ » (۸۷۵) ؛ و بیاد آرید که پروردگارتان اعلام کرد : اگر شکر گزارید شما را می افزایم و اگر کفران ورزید هر آینه عذابم شدید است .

« وَ اَشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ » (۸۷۶) ؛ و شکر خدای را بجای آرید اگر او را عبادت می کنید .

« وَ اَشْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ » (۸۷۷) ؛ و شکر نعمت خدای را بجای آرید اگر به حقیقت او را می پرستید .

« وَ اَشْكُرُوا لَهُ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ » (۸۷۸) ؛ و او (خداوند) را شکر گزارید که به سوی او باز می گردید .

و آیات بسیار دیگر ... که ذکر همین مقدار انشاء الله کافی است .

ج (شکر نعمت مایه فزونی آن است

اضافه بر آیه شریفه (سوره ابراهیم ، ۷) روایات بسیار و متواتری بر این معنی دلالت می کند ، از جمله :

۱ - در کافی به سندی همچون صحیح از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام است که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : خداوند بر هیچ بندهای دری از شکر نگشوده که درب فزونی از او بسته باشد (۸۷۹) .

۲ - در همان کتاب از حضرت صادق علیه السلام آمده که فرمود : در تورات نوشته شده : هر که تو را نعمتی داد سپاسگزاری کن ، و به هر که تو را سپاس گفت انعام بنمای ، که اگر نعمتها شکرگزاری شوند از بین نمی روند ، و اگر ناسپاسی گردند پایدار نمانند ، شکر مایه فزونی نعمتها و ایمنی از دگرگونیها است (۸۸۰) .

۳ - و نیز به روایت معاویه بن وهب از حضرت صادق علیه السلام است که فرمود : به هر کس شکر داده شود فزونی به او عطا گردیده ، خداوند می فرماید : « لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ » (۸۸۱) .

د (معنی شکر

بدان که شکر؛ احسان نمودن در مقابل احسان است ، و کفر بد کردن در مقابل احسان می باشد ، و این تعریف را به فضل و کرم الهی الهام شدم ، و تمام تعریفهایی که درباره شکر گفته شده به همین تعریف برمی گردد ، و نیز اقسام آن که در روایات آمده به همین معنی راجع است ، و تأمل و بررسی کامل آیات و روایاتی که از امامان معصوم علیهم السلام در این باره روایت شده به این معنی راهنمایی می کنند ، مانند اخباری که می گوید : مؤمن مکفّر است . و اینکه : شاکرترین مردم نسبت به خداوند شاکرترین آنها نسبت به مردم است و روایات دیگر . بنابراین نسبت شکر به خداوند حقیقت است همچنان که نسبت آن به خلق نیز حقیقت است .

و این تعریف درست تر و مختصرتر از آن تعریفی است که درباره شکر گفته اند که : صرف کردن و به کار بردن نعمتهای الهی است در آنچه به خاطرش آفریده شده اند .

چون این تعریف که آوردیم شامل شکر خالق و مخلوق هر دو می شود .

ه) اقسام شکر و اینکه دعا کردن از اقسام شکر است

و چون معلوم شد که شکر احسان نمودن در مقابل احسان است ، مخفی نیست که انواع و اقسام مختلفی دارد ، و ریشه آنها ، شکر قلبی و شکر زبانی و شکر با اعضاء بدن است .

شکر قلبی : با شناختن نعمت و دانستن اینکه از سوی خداوند است تحقق می پذیرید ، چنانکه از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : هر که خداوند نعمتی به او داد پس به قلب و دل خود آن را شناخت شکرش را ادا کرده است (۸۸۲) .

مجلسی رحمه الله گفته : شناختن به قلب و دل یعنی قدر آن نعمت را بدانند و متوجه باشد که نعمت دهنده خداوند است (۸۸۳) .

می گویم : از آثار این شناخت ، در صدد تعظیم آن نعمت بودن ، و آشکار نمودن مقصود به زبان و بدن - که دو قسم دیگر از اقسام شکراند - می باشد ، و از آثار شکر به زبان ، حمد و ثناگفتن و بازگو نمودن نعمت و دعا کردن برای پایداری آن است . و از آثار شکر بدنی ، جدیت و اهتمام به اطاعت و عبادت می باشد .

چنانکه در کافی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در شبی که نوبت عایشه بود نزد او ماند ، عایشه عرضه داشت : یا رسول الله چرا این قدر خودت را به زحمت می اندازی در حالی که خداوند گناهان متقدم و متأخر تو را بخشیده است ؟ (۸۸۴) فرمود : ای عایشه آیا بنده شکرگزاری نباشم ؟

و نیز از امام صادق علیه السلام است که فرمود : شکرانه نعمت ، دوری از محرّمات است و تمام شکر آن است که کسی بگوید : الحمد لله رب العالمین .

می گویم : از ظاهر این حدیث چنین برمی آید که اصل شکر با دوری از محرّمات حاصل می شود و حمد به زبان آن را کامل می کند .

و از آثار بدنی شکر انفاق در راه خدا است ، چنانکه بعضی از روایات بر آن دلالت دارد .

و دیگر از آثار بدنی ، سجده شکر است .

و دیگر از آثار آن ، تعظیم نعمت و بزرگ شمردن آن است ، مثل برگرفتن تکه نان از زمین و خوردن آن ، و آثار دیگر . . . .

حال که این را دانستی می گویم : چون وجود مولای ما حضرت حجّت صلوات الله علیه از مهمترین نعمتهای الهی بر ما است ، و معرفت داشتن ما نسبت به این نعمت خود نعمت بزرگی است ، بلکه نعمتی است که هیچ نعمتی با آن مقایسه نمی شود ، زیرا که جزء تکمیل کننده ایمان و علت تامه آن می باشد ، و بیان کردیم که تمام نعمتهای ظاهری و باطنی از شاخه های این نعمت بزرگ - یعنی وجود امام - است ، پس بر ما واجب است که بیشترین کوشش و اهتمام را در اداء شکر این نعمت به کار بندیم ، تا به نعمتهای بزرگ دیگر هم نایل شویم ، که خداوند عز و جل وعده داده که هر که شکر نعمت بجای آورد نعمتش افزون کند ، و وعده الهی تخلف ناپذیر است .

البته ادا کردن تمام حقوق این بزرگ نعمت الهی به حکم عقل سلیم برای ما مقدور نیست :

از دست و زبان که برآید

کز عهده شکرش به درآید

ولی آنچه از دست ما ساخته است باید انجام دهیم که به چند امر حاصل می شود :

- ۱ - شناخت قلبی و معرفت این نعمت والای الهی .
- ۲ - بیان کردن فضایل و نشر دلایل آن بزرگوار .
- ۳ - صدقه دادن برای سلامتی وجود آن حضرت .
- ۴ - روی آوردن به سوی او ، با انجام دادن کارهایی که مورد پسند و مایه نزدیک شدن به درگاهش می باشد .
- ۵ - درخواست معرفت او از درگاه الهی تا از اهل شکر و اقبال به سوی او گردیم .
- ۶ - اهتمام به دعاهای خالصانه برای تعجیل فرج آن حضرت و برچیده شدن پرده ابتلای غیبت .

و این یکی از اقسام شکر نعمت است ، و شاهد بر آن چند امر می باشد :

اول : اینکه این کار تجلیل و تعظیم آن حضرت است چنانکه معلوم است که هر آنکه بخواهد بزرگی را تعظیم کند او را به نام دعا می کند ، و در میان دوستانش یاد او را زنده می دارد ، و قبلاً گفتیم که تعظیم نعمت از اقسام احسان است و شکر هم احسان در برابر احسان انجام دادن .

دوم : با دعا کردن برای آن حضرت کمال توجه به سوی او حاصل می شود ، و باز قبلاً گفته شد که توجه نمودن به نعمت از اقسام شکر؛ و روی گرداندن از آن از اقسام کفران است .

و دلیل بر این معنی از آیات قرآن در سوره سبأ که پس از بیان [عبرت آمیز] موت حضرت سلیمان علیه السلام چنین می خوانیم : « لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَ شِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَ اشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَ رَبُّ غَفُورٌ * فَاعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرْمِ وَ بَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِي اُكُلٍ خَمْطٍ وَ اَثَلٍ وَ شِئٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ * ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَ هَلْ نُجَازِي اِلَّا الْكَافِرَ » (۸۸۵) ؛ به تحقیق که برای سبأ در مسکنشان آیتی بود ، دو بوستان از راست و چپ؛ بخورید از روزی پروردگارتان و شکر او را بجای آورید ، شهری پاکیزه و پروردگاری آمرزنده ، پس روی گردانیدند که بر آنها سیل باران سختی فرستادیم ، و دو بوستان آنان را مبدل ساختیم به دو باغ میوه تلخ و شوره گز و اندکی از درخت سدر ، بدین جهت که کفر ورزیدند آنها را چنین کیفر دادیم و آیا جز کفران کننده را کیفر می دهیم .

در این آیات از روی گرداندن آنها تعبیر به کفران شده است .

سوم : در بعضی از کتابهای معتبر از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت آمده که فرمود : هر کس نسبت به شما نیکی کرد به او پاداش دهید ، اگر پاداشی نداشتید در حق او دعا کنید تا از خود بدانید که نیکی او را پاداش داده‌اید (۸۸۶) .

و از امام چهارم زین العابدین علیه السلام در رساله الحقوق آمده : و اما حق کسی که در بارهات نیکی نماید آن است که او را سپاس گویی و کار نیکش را بازگو نمایی و جایگاهش را والا شماری و با اخلاص بین خود و خدایت در حَقِّش دعا کنی ، پس اگر این کار را کردی شکر او را در سرّ و علن بجای آورده‌ای ، و اگر روزی توانستی پاداشش را بده (۸۸۷) .

چهارم : قبلاً بیان کردیم که شکر عملی آن است که بنده هر یک از نعمتهای الهی را در همان هدفی که خداوند برای آن آفریده صرف نماید ، و اگر این کار را نکنند در مقابل احسان بدی کرده است ، و معنی کفران نعمت همین است .

و بدون شک دعا برای تعجیل فرج مولایمان حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه از جمله اموری است که زبان به خاطر آن خلق شده ، و با این دعا شکر نعمت زبان به انجام رسد ، و مقصود ما با بیانی رسا واضح گردید ، از خداوند توفیق می‌خواهیم .

و دلیل بر آنچه گفتیم که : این دعا از چیزهایی است که زبان به خاطر آن آفریده شده ، اخبار و دعاهایی است که از خاندان وحی علیهم السلام برای این مهم وارد است ، به دعاهای : افتتاح؛ روز عرفه؛ روز دحوالارض؛ دعای یونس بن عبدالرحمان؛ دعای عمّری که از امام زمان علیه السلام رسیده؛ دعای بعد از نماز شب؛ و در حال سجده؛ و دعایی که در کافی روایت شده؛ و دعای صبح روز جمعه و بعد از ظهر و عصر ، و قنوت روز جمعه که در جمال الأسبوع روایت شده ، و دعای شب نیمه شعبان و دعای روز بیست و یکم ماه رمضان ، و دعای مولای ما حضرت موسی بن جعفر علیه السلام بعد از نماز عصر ، و روز جمعه بعد از نماز جعفر علیه السلام ، و قنوت حضرت امام حسن عسکری علیه السلام و دعاهای بسیار دیگر . . . که اشاره به نام آنها در اینجا کافی است ، و در بخش هفتم کتاب در این باره به تفصیل سخن خواهیم گفت .

۳ - اظهار محبت قلبی

بدان که محبت ، گرچه امری پوشیده و مخفی است و فعلی باطنی و قلبی ، ولی آثار و دلایل آشکار و شاخه‌های بسیار دارد . محبت به سان درخت پربرگ و باری است که بر شاخه‌های رنگارنگ نشسته ، بعضی از آثار آن در زبان؛ و بعضی در اعضا و جوارح انسان آشکار می‌گردد ، و همانطور که نمی‌توان درخت را از بروز دادن گل‌هایش منع کرد ، شاید که صاحب محبت را از اظهار آثار آن جلو گرفت .

گویند که در سینه غم عشق نهان ساز

در پنبه چسان آتش سوزنده بپوشم ؟

یکی از دلباختگان چه خوش سروده است :

إِذَا هَمَمْتُ بِكَيْتْمَانِ الْهَوَى نَطَقْتُ

مَدَامَعِي بِالذِّي أَخْفَى مِنَ الْآلَمِ

فَإِنْ أَبْحُ أَفْتَضِحُ مِنْ غَيْرِ مَنْفَعَةٍ

وَإِنْ كَتَمْتُ فَدَمَعِي غَيْرُ مَنْكَمِ

لَكِنَّ إِلَى اللَّهِ أَشْكُو مَا أُكَابِدُهُ

مِنْ طُولِ وَجْدٍ وَ دَمْعٍ غَيْرِ مُنْصَرِمِ

اگر تلاش کنم که عشقم را مخفی بدارم اشکهایم از دردهای پوشیده‌ام سخن می‌گوید .

هرگاه آن را افشا کنم بدون اینکه سودی برده باشم رسوا می‌شوم ، و چون کتمان نمایم اشکهایم پنهان نمی‌ماند .

ولی به درگاه خدا شکوه می‌برم آنچه می‌کشم از طولانی بودن اندوه و سرشک بی‌پایان

و همانطور که درخت هر چه بیشتر رشد کند و پرورش یابد گلها و شکوفه‌هایش فزونتر می‌شود ، همچنین هر چه محبت و دوستی نیرومندتر گردد ، آثار و نشانه‌های آن بیشتر می‌شود .

و از آثار محبت در چشم ، بی‌خوابی و اشکباری است . یکی از اهل اشتیاق در آثار حال فراق گفته :

لَوْ أَنَّ عَيْنًا فِي الْفِرَاقِ بَكَتْ دَمًا

لَرَأَيْتَ فِي عَيْنِي دَمًا لَا يَجْمَدُ

اگر چشمی در فراق خون می‌گریست ، در دیدگانم خون خشک ناشدنی می‌دید .

و ابوالعباس مبرد در آغاز قصیده‌ای چنین می‌گوید :

بَكَيْتُ حَتَّى بَكَى مِنْ رَحْمَتِي الْطَّلَلُ

وَ مِنْ بُكَائِي بَكَتْ أَعْدَايَ إِذْ رَحَلُوا

آنقدر گریستم که ویرانه‌ها هم به حالم گریستند ، و از گریه‌ام دشمنانم هم گریه کردند وقتی یارانم رفتند .

و از نشانه های محبت در زبان ، یاد کردن محبوب است همیشه و همه جا ، و شاهد بر این مدعی فرموده خدای تعالی در حدیث قدسی به موسی بن عمران علیه السلام است که : یاد من به هر حال و وضعی خوب است .

می گویم : حال اهل توجه همین گونه است . خداوند متعال در قرآن مجید فرموده : « إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَ اخْتِلافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَ قُعُودًا وَ عَلَى جُنُوبِهِمْ » (۸۸۸) ؛ همانا در خلقت آسمانها و زمین و آمد و رفت پیاپی شب و روز نشانه هایی برای خردمندان است ، آنان که خدای را هنگام ایستادن و نشستن و خفتنشان یاد می کنند .

می گویم : این از آثار نهایت شوق آنان نسبت به محبوبشان می باشد .

و نیز از نشانه های زبانی محبت ، یادآوری خوبیها و زیباییهای محبوب است - به هرگونه که خوشایند باشد - از همین روی روایات متعددی در فضیلت شعر گفتن در مدح ائمه اطهار علیهم السلام وارد شده که ما در اینجا به یک حدیث اکتفا می کنیم .

در بحار و وسائل از امام هشتم حضرت رضا علیه السلام رسیده که فرمود : هیچ مؤمنی در مدح ما شعری نگوید مگر اینکه خداوند متعال برای او در بهشت شهری بنا کند که هفت بار از دنیا وسیعتر باشد ، در آن شهر هر فرشته مقرب و هر پیغمبر مرسلی به دیدار او روند (۸۸۹) .

و دیگر از نشانه های محبت در زبان ، دعا کردن و خواستن تمام خوبیها برای محبوب می باشد ، و این معنی کاملاً برای خردمندان روشن است و جز افراد نادان کسی آن را انکار نمی کند .

دلیل بر خوبی اظهار محبت به زبان ، بلکه قرار دادن آن از ارکان شکر اینکه : دومین پایه ایمان می باشد ، در صورتی که حقیقت ایمان همان اعتقاد و باور است که در دل و باطن انسان قرار دارد ، چنانکه در قرآن مجید آمده : « إِلَّا مَنْ أُرْهِهَ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ » (۸۹۰) ؛ مگر کسی که مورد اکراه واقع شود و حال آنکه دلش به ایمان مطمئن باشد .

و نیز آمده : « قَالَتِ الْأَعْرَابُ أَمَّا قُلُوبُنَا لَمْ تَأْمِنُوا وَ لَكِن قَوْلُنَا أَسْلَمْنَا وَ لَمَّا يَدْخُلُ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ » (۸۹۱) ؛ اعراب (بادیه نشینان) گفتند : ایمان آورده ایم ، بگو : ایمان نیاورده اید ولی بگوئید اسلام آورده ایم که هنوز ایمان در دلهایتان وارد نشده است .

بنابراین ایمان در حقیقت جز محبت خدا و رسول و ولی او نیست . با وجود این لازم است آنچه در دل معتقدیم به زبان آوریم و گرنه آثار ایمان بر آن مترتب نخواهد شد .

نتیجه اینکه : دعا کردن برای فرج مولی صاحب الزمان صلوات الله علیه نشانگر حقیقت ایمان است ، همانطور که شعر گفتن در مدح ائمه اطهار علیهم السلام اظهار محبت و علامت ایمان است - چنانکه متذکر شدیم - .

و نیز روایاتی که درباره فضیلت اظهار محبت امیرمؤمنان علی علیه السلام به زبان وارد شده ، بر این معنی هم دلالت دارد ، چون که منظور ابراز محبت قلبی است ، و بدون تردید دعا کردن برای تعجیل فرج از مصادیق حتمی این عنوان می باشد ، چنانکه توضیح آن خواهد آمد .

این بیت که یکی از اهل عرفان سروده مناسب اینجا است :

عِبَارَاتُنَا شَتَّى وَ حُسْنُكَ وَاحِدٌ

وَ كُلُّ أَلِي ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

عبارت‌های ما گوناگون و حسن تو یکی است ، و هر کدام از ما به آن جمال اشاره می‌کند .

البته منظور آن است که او در جهات حسن یکتا است ، نه اینکه حسن او در یک جهت منحصر است . این نکته را بدان و این فایده را مغتنم شمار .

و نیز از دلایل فضیلت اظهار محبت به زبان ، روایاتی است که در آداب معاشرت با برادران دینی وارد شده ، در حدیث صحیحی در کتاب کافی از امام صادق علیه السلام آمده که : به هشام بن سالم فرمود : اگر کسی را دوست داشتی او را از این امر مطلع ساز که دوستی بین شما را محکمتر می‌گرداند (۸۹۲) .

و نیز در حدیث صحیحی - به اصطلاح قدما - از نصر بن قابوس الجلیل رضی الله عنه آمده که گفت : امام صادق علیه السلام به من فرمود : اگر کسی از برادرانت را دوست داشتی او را از این امر با خبر کن ، که حضرت ابراهیم علیه السلام گفت : پروردگارا به من بنمایان چگونه مردگان را زنده می‌کنی . [خداوند] فرمود : مگر ایمان نیاورده‌ای ، گفت : چرا ولی برای اینکه دلم اطمینان یابد [این درخواست را می‌کنم (۸۹۳)] .

مجلسی در کتاب مرآة العقول در شرح این حدیث گفته : و این حدیث با روایتی که در کتاب عیون اخبار الرضا در تفسیر آیه وارد شده کاملاً منطبق است ، و مراد آن است که دلم بر دوستی و خلیل قرار دادن من اطمینان یابد (۸۹۴) .

می‌گوییم : منظور از آگاه ساختن و مطلع نمودن برادر دینی از محبت ، هر کاری که دلالت بر آن دارد می‌باشد ، نه با زبان تنها . شاهد بر این معنی آن است که : ابراهیم علیه السلام اجابت دعای خویش را علامت خلیل گرفتنش از سوی خداوند قرار داد ، بنابراین اهتمام ورزیدن به دعا برای تعجیل فرج امام علیه السلام اظهار محبت نسبت به آن جناب است ، و سبب می‌شود که آن حضرت نیز نسبت به دعاکننده دوستی بیشتری پیدا کند ، بلکه موجب محبت پدران بزرگوارش هم می‌شود . چون دعا کردن برای امام عصر عجل الله فرجه ابراز دوستی نسبت به تمام این خاندان است . لذا مایه جلب عنایت و محبت آنان می‌گردد . اگر جز این اثر نیک بر دعا کردن نبود ، همین مکرمات بزرگ بس بود .

۴ - نشانه انتظار

دعا کردن برای تعجیل فرج نشانه انتظار است که در بسیاری از روایات به آن دستور داده شده ، و در بخش هشتم کتاب آثار و خصوصیات آن خواهد آمد ان شاء الله تعالی .

۵ - زنده کردن امر ائمه اطهار علیهم السلام

این دعا زنده کردن امر امامان معصوم علیهم السلام است ، و این مکرمت برای اهل یقین کافی است که به این دعا اهتمام ورزند . از جمله روایاتی که بر این معنی دلالت می کند :

۱ - در اصول کافی به سند صحیحی از خُثیمه آمده که گفت : برای خداحافظی به خدمت امام ابوجعفر باقر علیه السلام شرفیاب شدم ، آن حضرت فرمود : ای خُثیمه از دوستانمان هر که را دیدی سلام برسان؛ و آنان را به تقوی و خدا ترسی سفارش کن و اینکه : اغنیا از فقرا؛ و قدرتمندان از ضعفا تَفَقُّد کنند ، و زنده ها در تشییع جنازه مردگان شرکت نمایند ، و در خانه هایشان یکدیگر را ملاقات و دیدار کنند ، که همین دیدار یکدیگر زنده کردن امر ما است ، خداوند رحمت کند بنده ای را که امر ما را احیا نماید . ای خثیمه ، به دوستان ما ابلاغ کن که ما از [عذاب] خداوند چیزی از آنها دور نمی کنیم جز با عمل ، و آنها به ولایت ما نمی رسند مگر با پرهیز از گناه ، و حسرتدارترین مردمان روز قیامت کسی است که : عدل و داد را بستاید اما مخالف آن عمل کند (۸۹۵) .

۲ - در بحار از امالی شیخ صدوق از امام هشتم حضرت رضا علیه السلام منقول است که فرمود : هر کس در مجلسی که امر ما در آن احیا می شود بنشیند ، روزی که دلها می میرد دل او نخواهد مرد (۸۹۶) .

۳ - در لئالی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : یکدیگر را ملاقات کنید و علم را برای یکدیگر بازگو نمایید که با حدیث دلهای زنگار گرفته جلا می یابد ، و با حدیث گفتن امر ما احیا می شود ، و هر که امر ما را احیا کند خدایش بیامرزد (۸۹۷) .

۶ - رنجش و وحشت شیطان

دعا کردن برای تعجیل فرج ، مایه فزع و ناراحتی شیطان لعین و دوری او از دعا کننده می شود . دلیل بر این مدعا بر دو وجه است :

اول : دلیل عقل : توضیح اینکه بدون تردید این عمل شریف عبادت ارزنده ای است که - چنانکه ان شاء الله خواهد آمد - موجب کمال ایمان و تقرب به درگاه پروردگار سبحان است ، و پرواضح است که هر چه مؤمن به درگاه خداوند نزدیکتر شود شیطان از او دورتر و بیزارتر می گردد ، زیرا که هر چیزی که در این عالم هست به سنخ و جنس خودش تمایل دارد .

باری؛ انسان هر اندازه در مراتب عبادت و اطاعت کاملتر شود و در کسب اخلاق و صفات پسندیده بیشتر کوشد ، به عالم ملکوت نزدیکتر گردد ، و برای او حقایق بسیاری کشف شود . لذا در حدیث آمده : اگر شیاطین اطراف دلهای بنی آدم نمی گشتند ، آنها ملکوت آسمان را می نگرستند (۸۹۸) .

و همین طور از وسوسه های شیطانی و هوسهای نفسانی و شهوتهای حیوانی دور گشته ، و از موارد هلاکت فاصله گرفته تا به درجه ای برسد که در حدیث قدسی از امام صادق علیه السلام روایت شده که خداوند متعال فرمود : هیچ بنده ای به من تقرب نمی جوید به چیزی که خوشایندتر از واجباتی باشد که بر او فرض کرده ام ، و او به وسیله بجای آوردن نافله به من تقرب می جوید تا آنجا که او را دوست بدارم ، وقتی او را دوست داشتم گوش او خواهم شد که به آن می شنود ، و چشم او که به آن می بیند ، و زبان او که به آن نطق می کند ، و دست او که به آن تلاش می نماید ، اگر از من مسئلت کند به او می دهم و هرگاه مرا بخواند اجابتش نمایم (۸۹۹) . . . .

می گویم : در توضیح این حدیث شریف دو وجه به نظر می رسد :

۱ - اینکه وقتی بنده به آن درجه والا و مرتبه اعلی نایل گشت ، دیگر هیچ هدفی جز خدای متعال نخواهد داشت ، و غیر از او همه چیز را فراموش خواهد کرد ، گوش و چشم و زبان به طور مثال است ، یعنی : چیزی جز خدا نخواهد ، پس خدا گوش او و خدا چشم او و ... خواهد بود .

و امام چهارم سید الساجدین و امام العارفین علی بن الحسین علیهما السلام به همین معنی اشاره نموده که در مناجات با خداوند می گوید : همتم به درگاه تو متوقف ماند ، و تمام خواسته هایم به سوی تو مصروف گشت . تنها تو ، نه کسی جز تو ، مراد من هستی ، و تنها برای تو نه برای غیر تو بی خوابی و بیداری من است . . . .

۲ - و یا اینکه منظور آن است که هرگاه بنده به آن منزلت والا رسید ، آنچه بخواد می شود ، و هیچ دری به او بسته نمی ماند . پس معنی اینکه خداوند متعال گوش و چشم و دست او می شود آن است که او می شنود آنچه ممکن است شنیده شود ، و می بیند آنچه را ممکن است دیده شود ، و آنچه بخواد انجام دهد ، پس او می شنود و می بیند و انجام می دهد آنچه را که دیگران نمی شنوند و نمی بینند و انجام نمی دهند ، و این از صفات ربّانی است که خداوند متعال به جهت دوست داشتن او به وی عطا می فرماید . لذا گفته اند : اگر بنده خدا را اطاعت کند همه چیز از او اطاعت می نماید . مؤید این وجه آن است که خداوند عز و جل در حدیث قدسی فرمود : اگر از من مسئلت کند به او می دهم و هرگاه مرا بخواند اجابتش می نمایم .

و در کتاب لئالی حکایت است که ابراهیم بن ادهم گفت : از کنار چوپانی می گذشتم ، به او گفتم : آیا آب یا شیری نداری به من بدهی ؟ گفت : کدام را بیشتر خوش داری ؟ گفتم : آب . پس با عصای خود به سنگ سختی که هیچ شکافی نداشت زد ، آب از آن جوشید ، از آن نوشیدیم از برف خنکتر و از عسل شیرین تر بود به حیرت ماندم . چوپان گفت : تعجب مکن که بنده اگر مولایش را اطاعت کند همه چیز به فرمانش درآید .

و پس از آنکه به فضل و فیض الهی به این دو وجه الهام شدم به شرح الاربعین محقق عارف شیخ بهایی و شرح اصول کافی عالم ربّانی ملاصالح مازندرانی و مرآة العقول علامه مجلسی مراجعه کردم ، در سخنان آن دو بزرگوار اول ، مطالبی یافتیم که به وجه اول برمی گردد ، و در سخنان مجلسی مطالبی بود که به وجه دوم بازمی گشت ، و نیز وجوه دیگری در گفته های مجلسی هست که باز به آن دو وجه برمی گردد - هر چند که روشها مختلف است - .

مخفی نماند که این مبحث از اموری است که گامها در آن می لغزد و خداوند نگهدار و حافظ است .

و از مطالب گذشته معنی آیه شریفه : « إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَ لَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ » (۹۰۰) ؛ راستی که نماز از زشتیها و گناهان بازمی دارد ، و البته یاد خداوند بزرگتر است .

نیز معلوم گشت که ظاهراً - البته خدا دانا است - این سخن بیان دو امر است که دومی از اولی بالاتر است :

امر اول : با توجه به اینکه نماز معراج مؤمن و سبب نزدیک شدن بنده به درگاه خداوند است ، اگر بنده آن را به همانگونه که خداوند آن را امر فرموده ادا نماید ، این نماز سبب دوری شیطان از بجای آورنده آن می شود ، و لازمه اش این است که از فحشا و منکرات اجتناب می کند . روایات متعددی نیز بر این معنی دلالت دارد از جمله :

در تفسیر مجمع البیان از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مروی است که فرمود : کسی که نمازش او را از زشتیها و منکرات باز ندارد ، جز دوری از خدا حاصلی نخواهد داشت (۹۰۱) .

می گویم : یعنی حق نماز را کاملاً ادا نکرده لذا اثر نماز بر او آشکار نشده است ، و الله العالم .

در وسائل از حضرت رضا از پدراناش علیهم السلام آمده که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : شیطان پیوسته از مؤمن هراسان می ماند ، مادامی که بر اوقات نمازهای پنجگانه مواظبت کند ، پس اگر آنها را ضایع نماید ، شیطان بر او جرئت می کند ، و او را در گناهان بزرگ وارد می سازد (۹۰۲) .

می گویم : هر عبادتی همین طور است که اگر مؤمن آن را به همانگونه که خداوند متعال امر فرموده بجای آورد - نظر به اقتضای عبادت - او را به خداوند نزدیک می نماید ، و لازمه آن دوری شیطان می باشد . و هر عبادتی که به نظر شارع مهمتر و عظیم تر باشد ، آن اقتضا در آن بیشتر است و آن خاصیت در آن کاملتر ، مثل : نماز و زکات و ولایت و قرائت قرآن و دعا برای تعجیل فرج مولی صاحب الزمان و غیر اینها . و هر عبادتی که شرایط قبولی در آن زیادتیر جمع باشد ، زودتر و کاملتر این نتیجه را می دهد . با این بیان سبب بودن دعا برای تعجیل فرج حضرت صاحب الزمان علیه السلام برای دوری شیطان ، با دلیل و برهان معلوم شد .

امر دوم : که در آیه شریفه بیان شده و از اولی بالاتر است اینکه : نماز محض ذکر الله و ذکر الله محض است ، و غافل ماندن از آنچه در آسمانها و زمین است . و این امر حاصل می شود به اینکه بنده تمام لحظات عمرش را در عبادت خداوند صرف کند ، و از آنچه جز او است چشم بپوشد ، و هیچ التفاتی به غیر ننماید . و همین معنی باز از فرمایش گذشته امام چهارم علیه السلام و از سایر کلمات آن حضرت استفاده می شود . بنابراین اگر بنده نمازش را به طور تمام و کمال و آنطور که باید و شاید بجای آورد شیطان از او دور می گردد به طوری که نزدیکش نمی آید .

روزی یکی از علما درباره معنی حدیثی که وارد شده : « نماز چهار هزار حد دارد » ، با من مذاکره کرد . به او گفتم : شماره گناهان - بطوری که بعضی از علما گفته اند - چهار هزار است . ممکن است منظور این باشد که اینها حدود است که نماز گزار حقیقی از آنها تجاوز نمی کند . یعنی دلیل و نشانگر اینکه نماز را درست انجام داده ، پرهیز از تمام بدیها است ، پس هر که از گناهان اجتناب ننماید ، حقیقت نماز را بجای نیاورده ، و از حدود الهی تجاوز کرده است . آن عالم این توجیه را پسندید .

شاهد بر این وجه حدیثی است که در مجمع البیان از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم رسیده که قبلاً آوردیم (۹۰۳) .

و نیز از ابن مسعود از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم منقول است که فرمود: نماز نیست برای کسی که نماز را اطاعت نکند، و اطاعت نماز آن است که از فحشا و منکر اجتناب نمایی .

شیخ طبرسی گفته: یعنی چون نماز نهی کننده از گناهان است، پس اگر کسی آن را بجای آورد ولی از گناهان دست بردارد، نمازش به آن صفتی که خداوند توصیف کرده نخواهد بود، و اگر پس از مدتی توبه کند و از گناهان دست بردارد، معلوم می‌گردد که نمازش برای او سودمند بوده است .

و نیز گفته: انس روایت کرده که یکی از جوانهای انصار با رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم نماز می‌خواند ولی زشتیها را هم مرتکب می‌شد، این رفتار به عرض پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم رسید . فرمود: روزی نمازش او را از زشتیها باز خواهد داشت .

و از جابر مروی است که گفت: به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم عرض شد: فلانی روزها نماز می‌خواند و شبها دزدی می‌کند . فرمود: نمازش او را باز خواهد داشت .

و اصحاب ما روایت کرده‌اند از امام صادق علیه السلام که فرمود: آنکه مایل است بداند که آیا نمازش قبول شده یا نه، نگاه کند آیا نمازش او را از زشتیها باز داشته؟ که به هر قدر باز داشته باشد به همانقدر نمازش قبول شده است (۹۰۴) .

می‌گویم: اینکه همه این سخنان را نقل کردم برای آن است که کسی نگوید: اگر دعا کردن برای تعجیل فرج سبب دوری شیطان می‌شود، پس از بسیاری از افراد نباید گناهی صادر گردد؟ چون در جواب می‌گوییم: این عمل شریف نظیر نماز است، و هر چه در آن باره گفتیم اینجا نیز وارد است، و اشاره برای اهل ادراک کافی است .

دوم: دلیل نقل: در امالی شیخ صدوق از امام صادق علیه السلام از پدران از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که به اصحاب خود فرمود: آیا خبر دهم شما را به چیزی که اگر آن را انجام دهید شیطان از شما دور می‌شود، [همچون] دوری مشرق از مغرب؟ گفتند: آری . فرمود: روزه رویش را سیاه می‌کند و صدقه کمرش را می‌شکند، و دوستی کردن در راه خدا، و همکاری در کار نیک دنباله‌اش را قطع می‌نماید، و استغفار رگ حیاتش را می‌برد و هر چیزی زکاتی دارد، و زکات بدنها هم روزه است (۹۰۵) .

می‌گویم: وجه دلالت این حدیث شریف بر این معنی متوقف بر بیان مقدمه‌ای است که:

محبت دارای درجات و مراتبی است و هر مرتبه آن اثر و فایده خاصی دارد . نخستین درجه محبت، محبت قلبی است که به فارسی به دوست داشتن از آن تعبیر می‌کنند .

ایمان بر این مرتبه از محبت متوقف است و برای رستگاری به رحمت پروردگار و دخول به بهشت این درجه لازم است . پس اگر بنده‌ای نتواند محبت و دوستی قلبی خودش را که نسبت به خدا و اولیای او دارد آشکار نماید، همین مقدار کافی است به نص قرآن که می‌گوید: «إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ» (۹۰۶)؛ مگر کسی که تحت فشار واقع شود، در حالی که دلش به ایمان محکم باشد .

و آثار مختلفی از این مرتبه برمی آید که افراد مرتبه دوم می باشند .

مرتبه دوم به فارسی ، دوستی کردن و به عربی تحابُّب و مُؤاَدَه نام دارد ، و گاهی به آن حَبُّ فی اللّٰه گفته می شود .

و در فضیلت دوستی کردن ، احادیث متعددی آمده که آوردن آنها موجب طولانی شدن سخن است . از جمله آثار آن چنانکه در این حدیث ذکر شده ، دوری شیطان از انسان می باشد و این از بهترین عنایات الهی است .

اکنون که این مقدمه را دانستی باید گفت : منظور از حَبُّ فی اللّٰه (دوستی کردن در راه خدا) به قرینه اول حدیث که فرمود : اگر آن را انجام دهید ، - که ظهور در افعال بدنی انسان دارد - همان تحابُّب ، یعنی اظهار محبّت به وسیله افعال بدنی نسبت به بزرگان و برادران دینی است .

بدون تردید عظیم ترین اهل ایمان یعنی مولای ما حضرت صاحب الزمان عجل اللّٰه فرجه از تمام افراد انسان به اظهار محبّت شایسته تر است ، و ثمره دوستی کردن به آن حضرت - که دوری شیطان است - با دعا برای تعجیل فرج آن جناب زودتر از دوستی کردن به دیگران حاصل می شود . و همچنین دوستی کردن با کارهای دیگر غیر از دعا همین ویژگی را دارد ، و نیز دوستی کردن نسبت به پیغمبر و خاندان گرامی آن حضرت علیهم الصلاة و السلام و مؤمنین به درجات مختلف آثار ارزنده ای به بار می آورد .

۷ - نجات از فتنه های آخر الزمان و ایمنی از دامهای شیطان

دلیل بر این معنی - اضافه بر آنچه خواهد آمد که این دعا مایه کمال ایمان است ، و آنچه گذشت که سبب دوری شیطان می باشد - روایتی است که رئیس المحدثین شیخ صدوق در کتاب کمال الدین از علی بن عبداللّٰه وراق آورده که سعد بن عبداللّٰه از احمد بن اسحاق بن سعد اشعری نقل کرد که گفت : بر حضرت ابومحمد حسن بن علی امام عسکری علیه السلام وارد شدم ، می خواستم از جانشین بعد از وفات آن حضرت سؤال کنم ، آن جناب خود آغاز سخن کرد و فرمود : ای احمد بن اسحاق خداوند تبارک و تعالی از هنگامی که آدم علیه السلام را آفریده ، زمین را از حجت الهی بر خلق خالی نگذاشته و تا قیام قیامت هم آن را خالی نخواهد گذاشت ، به سبب او خداوند بلا را از اهل زمین برطرف می کند ، و به او باران می بارد و به او برکتهای زمین را بیرون می آورد .

احمد بن اسحاق می گوید : عرض کردم : ای فرزند پیغمبر پس امام و خلیفه بعد از تو کیست ؟ به سرعت برخاست و به اندرون خانه رفت ، سپس بیرون آمد در حالی که کودکی که صورتش مانند ماه شب چهارده می درخشید و سه ساله بود بر شانه داشت ، فرمود : ای احمد بن اسحاق اگر نزد خداوند عز و جل و حجت های او گرامی نبودی این فرزندم را به تو نشان نمی دادم ، این هم نام و هم کُنیه رسول خدا است که زمین را پر از قسط و عدل نماید چنانکه از ستم و ظلم پر شده باشد .

ای احمد بن اسحاق ، او در این امت بسان خضر و بسان ذوالقرنین است ، به خدا قسم غایب می شود غایب شدنی که در آن زمان از هلاکت نجات نمی یابد مگر کسی که خداوند عز و جل او را بر اعتقاد به امامتش ثابت بدارد و در دعا کردن برای تعجیل فرجش توفیق دهد (۹۰۷) . . . .

تمام این حدیث در بحث غیبت آن حضرت در حرف غین گذشت .

۸ - ادا کردن بعضی از حقوق آن حضرت عجل الله فرجه بر ما

سخن در این زمینه در چند قسمت بیان می شود :

اول : به حکم عقل ادای حقوق کسانی که حق بر گردن انسان دارند از مهمترین امور است ، و این واضح است .

دوم : به حکم شرع نیز ادای حقوق از مهمترین امور می باشد . چند روایت بر این معنی دلالت دارد از جمله :

ثقة الاسلام کلینی رحمه الله در اصول کافی به سند صحیحی از حضرت ابی عبدالله جعفر بن محمد صادق علیهما السلام آورده که فرمود : خداوند به چیزی بهتر از ادای حق مؤمن عبادت نشده است (۹۰۸) .

و در بحار از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده که فرمود : ادای حقوق برادران دینی بهترین اعمال متقین است .

سوم : اینکه آن حضرت حقوق بسیار بزرگی بر عهده ما دارد که در بخش سوم کتاب قسمت اندکی از آنها گذشت . در اینجا سخن را به درازا نمی کشیم چون شمارش حقوق آن بزرگوار از ما بر نمی آید ، خدا می داند که حقوق آن حضرت چقدر است .

دلیل بر این روایتی است در بحار از امام جعفر صادق علیه السلام که فرمود : هیچ کس نمی تواند خداوند را توصیف کند و به گنه قدرت و عظمتش پی ببرد و همین طور که کسی نمی تواند به گنه وصف خداوند برسد و نهایت قدرت و عظمتش را درک کند ، همچنان احدی نتواند به وصف رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و فضیلت ما دست یابد ، کسی نمی تواند دریابد که خداوند چه به ما داده و چه حقوقی از ما را واجب کرده ، و همانگونه که هیچ کس نمی تواند فضیلت ما و آنچه خداوند از حقوق ما واجب نموده را دریابد ، همچنین کسی نمی تواند حق مؤمن را توصیف کند و آن را انجام دهد (۹۰۹) . . . .

می گویم : پوشیده نماند که تمام حقوق مؤمن از شاخه های حقوق و فضیلت ائمه علیهم السلام است .

چهارم : اهتمام و کوشش برای ادای حقوق مایه رفعت و بزرگی در درگاه الهی است ، و هر کس در این راه کوشش و اهتمامش بیشتر و تمام تر باشد در پیشگاه خداوند عزیزتر و گرامی تر خواهد بود .

دلیل بر این معنی روایتی است که در احتجاج از امام یازدهم حضرت ابومحمد حسن عسکری علیه السلام آمده که فرمود : آنکه بیشتر حقوق برادرانش را می شناسد و بیشتر در ادای آنها کوشش می کند در پیشگاه خداوند منزلتش بالاتر است (۹۱۰) . . . .

پنجم: از جمله حقوق مؤمن بر مؤمن دیگر دعا کردن برای او است. دلیل بر آن - اضافه بر آنچه در اول بخش چهارم آوردیم و در بحث قبولی اعمال خواهد آمد که از راههای حاصل شدن و ادای حق واسطه نعمت؛ دعا کردن برای او است - روایتی است که علامه مجلسی در بحار از فقه الرضا علیه السلام آورده که فرمود: بدان که خداوند تو را رحمت کند، حق برادران واجب و فرض است - تا اینکه فرمود - : و توجه به سوی خدا به وسیله دعا کردن برای آنها (۹۱۱) . . . .

و روایتی است که ثقة الاسلام کلینی از مُعلی بن خُنَیس از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آورده که گفت: به آن حضرت عرض کردم: حق مسلمان بر مسلمان چیست؟ فرمود: هفت حق واجب دارد هیچ کدام غیر واجب نیست، اگر از این حقوق چیزی را ضایع کند از ولایت و طاعت خداوند خارج شده است، و خدای را در او قسمتی نخواهد بود. گوید: عرض کردم: فدایت شوم، این حقوق چیست؟ فرمود: ای مُعلی من به تو مهربان هستم، می ترسم آنها را تزییع نموده و رعایت نکنی، و بدانی و عمل نمایی. عرض کردم: لا قوه الا بالله؛ به خواست و قوه الهی عمل خواهیم کرد.

فرمود: آسانترین حق آن است که آنچه برای خودت دوست می داری برای برادرت هم دوست بداری و آنچه برای خودت بد می دانی برای او هم نپسندی.

حق دوم: اینکه از خشمگین ساختن او اجتناب ورزی و موجبات خرسندیش را فراهم آوری و امرش را اطاعت نمایی.

حق سوم: اینکه او را با جان و مال و زبان و دست و پایت کمک نمایی.

حق چهارم: اینکه چشم او و راهنما و آینه او باشی.

حق پنجم: اینکه سیر نشوی در حالی که او گرسنه بماند و سیراب نگردی در حالی که او تشنه باشد و نپوشی در حالی که او برهنه و نپوشیده باشد.

حق ششم: اینکه اگر خدمتگزاری داشتی و برادرت نداشت، واجب است خدمت را بفرستی که لباسهایش را بشوید، و غذا برایش فراهم سازد، و جایش را آماده کند.

حق هفتم: اینکه سوگندش را باور کنی، و دعوتش را اجابت نمایی، و در بیماریش به عیادتش روی، و در تشییع جنازه اش حاضر شوی، و اگر بدانی که حاجتی دارد به انجام آن مبادرت ورزی و نگذاری ناچار شود که از تو درخواست کند، بلکه پیش از آنکه به تو اظهار نماید به انجامش سرعت کنی. اگر این کارها را انجام دهی ولایتت به ولایت او، و نیز ولای او به ولایت تو متصل گردیده است (۹۱۲) .

می گویم: ظاهراً منظور از واجب در این حدیث معنای لغوی آن است که شامل واجب و مستحب شرعی - هر دو - می شود. شاهد بر این معنی چند روایت است که آوردن آنها مایه طولانی شدن مطلب است.

علامه مجلسی رحمه الله در بحار فرموده است: ممکن است کلمه وجوب را اعم از معنی اصطلاحی شرعی و مستحب مؤکد دانست، چون گمان نمی کنم که احدی [از علما] بیشتر این امور را واجب دانسته باشد، اضافه بر اینکه بسیار دشوار هم هست (۹۱۳) .

و در مرآة العقول گفته است: ظاهراً این حقوق نسبت به مؤمنین کامل است یا برادری که در راه خدا با او قرار برادری گذاشته، و گرنه رعایت تمام این امور نسبت به همه شیعه بسیار مشکل بلکه ممتنع است، مگر اینکه گفته شود: مقید به توانایی یا آسان بودن انجام آنها است به طوری که صدمه‌ای به حالش نرساند.

حال که این مطالب را دانستی می‌گوییم: بدون تردید این حقوق برای مولای ما حضرت صاحب الزمان علیه السلام بر تمام اهل ایمان ثابت است. به هر تقدیر این حقوق برای امام علیه السلام مسلم می‌باشد، زیرا که ایمان امام از هر مسلمانی کاملتر است، و در حدیث عبدالعزیز بن مسلم از حضرت رضا علیه السلام از امام به برادر مهربان تعبیر شده، و دعای در حق او اطاعت امر؛ و کمک کردن او به زبان است، چنانکه توضیح خواهیم داد.

۹ - تعظیم خدا و دین خدا و رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم

اصل اینکه دعا کردن برای آن حضرت تعظیم است در مکرمت دوم بیان گردید، و اما اینکه این عمل تعظیم خدا است نیازی به توضیح ندارد، زیرا که تعظیم هر مؤمن تنها برای ایمان، جز تعظیم خدا چیز دیگری نیست.

و اما حسن و خوبی تعظیم دین خدا: از امور بديهی است که عقل آن را درک می‌کند، و نیازی به خبر منقولی در این باره نیست. اضافه بر اینکه بسیاری از واجبات و سنتها برای این جهت تشریح و وضع شده است، مانند: غسلهای مستحبی؛ نماز تحیت مسجد؛ و استحباب طهارت برای دخول به مساجد؛ و قرائت قرآن؛ و غیر اینها . . . .

مناسب است در اینجا حکایتی را بیاورم که مایه عبرت و توجه است. در کتاب إعلام الناس بما جرى للبرامكة مع بنی العباس آمده: محمد بن یزید مبرّد حکایت کند که: یک یهودی نزد ابوعثمان مازنی آمد و از او درخواست کرد که کتاب سیبویه را به او بیاموزد، و صد دینار به او پرداخت. ولی ابوعثمان از گرفتن پول و آموختن کتاب به آن یهودی خودداری نمود. مبرّد گوید: به او گفتم: سبحان الله! صد دینار را رد می‌کنی و حال آنکه به یک درهم آن نیاز داری؟ گفت: آری؛ ای ابوالعباس، بدان که کتاب سیبویه مشتمل بر سیصد آیه از کتاب خداست و نخواستم که آنها را در اختیار کافری بگذارم. مبرّد سکوت کرد و دیگر هیچ نگفت. مبرّد گوید: دیری نگذشت که روزی واثق به منظور شرابخواری مجلس آراست، ندیماناش در کنار، و کنیزکی به آواز خوانی پرداخت و این بیت را خواند:

أَظْلُومٌ إِنَّ مُصَابِكُمْ رَجُلًا

أَهْدَى السَّلَامِ تَحِيَّةً ظُلْمٌ

ای ظلوم به تحقیق که صدمه زدن شما به مردی که به عنوان تحیت سلام فرستاده ظلم است.

کنیز ، کلمه (رجلاً) را به نصب خواند ، یکی از ندیمان آن را نادرست دانست و گفت : صحیح آن است که به رفع (رَجُلٌ) خوانده شود چون خبرِ آن است . کنیزک گفت : من از معلم خود جز به این وجه نیاموخته‌ام . آنگاه بین حاضرین نزاع افتاد بعضی گفتند : ندیم درست می‌گوید : و بعضی دیگر حق را به کنیزک می‌دادند .

واثق پرسید : در عراق چه کسی هست که در عربیت به او رجوع می‌شود ؟ گفتند : ابوعثمان مازنی در بصره است که در این علم یگانه دوران است .

واثق گفت : به والی ما در بصره بنویسید که با احترام و تجلیل او را به سوی ما بفرستد . چند روزی نگذشته بود که نامه به بصره رسید . والی امر کرد ابوعثمان حرکت کند ، و او را با قاطرهای پستی روانه ساخت . وقتی به مقصد رسید بر واثق داخل شد ، واثق از او بسیار احترام کرد و آن بیت را بر او عرضه نمود . مازنی گفت : حق با کنیز است ، و جز به نصب (رجلاً) خواندن جایز نیست ، چونکه مصاب مصدر به معنی إصابه است و رجلاً را نصب داده ، و معنی آن چنین است : آزار رساندن شما به مردی که سلام به عنوان تحیت هدیه کرده ظلم است ، که ظلم خبرِ آن است ، واثق سخن ابوعثمان را فهمید و دانست که کنیز درست گفته و از ابوعثمان خوشش آمد ، و آن کسی که به کنیزک اعتراض کرده بود محکوم شد .

سپس واثق دستور داد که به ابوعثمان مازنی هزار دینار بدهند و تحفه‌ها و هدیه‌هایی نیز به وی داد ، کنیز هم به او هدیه‌هایی عطا کرد ، باز با کمال احترام او را به شهرش روانه ساخت . وقتی به بصره رسید مبرّد به دیدنش آمد ، مازنی به او گفت : ای ابوالعباس چطور است! صد دینار برای خدا رد کردم ، به جای آن هزار دینار به من داد .

می‌گویم : صد دینار را برای تعظیم قرآن رها کرد ، و تعظیم قرآن تعظیم خداوند است . پس توجه کن و کوشش نما که آن را تعظیم کنی و نیز حضرت صاحب الزمان را تعظیم بنمای که او هم‌تا و شریک قرآن است به هر عنوانی که تصور شود .

قرآن ریسمان محکم الهی است ، حضرت قائم عجل الله فرجه نیز ریسمان محکم خدا است .

قرآن را خداوند به پیغمبر عطا کرد در مقابل تمام چیزهایی که به اهل دنیا عطا فرموده است . حضرت قائم علیه السلام نیز همین طور است .

قرآن را خداوند درباره‌اش فرموده : « اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ اِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ » (۹۱۴) ؛ ما به تحقیق ذکر (قرآن) را نازل نمودیم و ما حافظ و نگهدار آنیم .

قائم علیه السلام نیز در حفظ و مراقبت الهی است .

در قرآن بیان همه چیز هست ، قائم علیه السلام نیز بیان کننده همه چیز است .

خداوند قرآن را نازل کرد تا مردم را از تاریکیها به سوی نور بیرون برد ، قائم علیه السلام را هم خداوند ظاهر خواهد ساخت تا مردم را از ظلمات برهاند و به نور ظاهری و باطنی برساند .

تمام قرآن [از جهت معانی و حقایق] از جهانیان غایب و در پرده است .

[عروس حضرت قرآن نقاب آنکه براندازد

که دار الملک ایمان را مجرد بیند از غوغا]

صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه نیز از نظر اهل عالم غایب و در پشت پرده است .

با قرآن اصلی اسرار نهانی آشکار می گردد ، به ظهور قائم علیه السلام نیز اسرار نهانی ظاهر می شود .

قرآن؛ شفای مؤمنین است ، قائم علیه السلام هم شفای مؤمنین است .

قرآن؛ برای کافران جز زیان و کفر و طغیان چیزی نیفزاید . قائم علیه السلام نیز همین طور است .

قرآن؛ برای عده ای هدایت و رحمت و برای عده ای دیگر نعمت و هلاکت است قائم علیه السلام نیز همین طور است .

قرآن؛ حجت باقی و پایدار الهی است ، قائم علیه السلام نیز بقیة الله و حجت پایدار حق است .

خداوند رسیدن دستهای نجس را به قرآن منع کرده ، قائم علیه السلام نیز همین طور رسیدن دستهای نجس را به او بازداشته است .

قرآن؛ هر آنکه به آن معتقد باشد به تمام کتابهای آسمانی اقرار کرده ، و هر که به آن اقرار ننماید اعتقادش به سایر کتابهای آسمانی سودی ندارد . قائم علیه السلام نیز هر که به او ایمان داشته باشد همه امامان را قبول کرده ، و هر آنکه به امامت آن حضرت اعتقاد نداشته باشد ، تصدیق امامان دیگر برایش سودمند نیست .

قرآن؛ برای خوانندگان روز قیامت شفاعت می کند ، قائم علیه السلام هم برای پیروان خود شفاعت می کند .

در خاتمه کتاب با بیان واضحی این مطلب را خواهیم آورد . از خداوند یاری می جوئیم و بر او تکیه و توکل داریم .

۱۰ - حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه در حق او دعا می کند

چون مقتضای شکر احسان همین است . و دلیل بر آن فرمایش مولی صاحب الزمان علیه السلام در دعایی است که در مهج الدعوات می باشد : و کسانی که برای یاری دین تو از من پیروی می کنند نیرومند کن و آنان را جهادگر در راه خودت قرار ده ، و بر بدخواهان من و ایشان ، پیروشان گردان (۹۱۵) . . . .

بدون شک دعا کردن برای آن حضرت و برای تعجیل فرج آن جناب، تبعیت و نصرت اوست، چون یکی از اقسام نصرت و یاری ایمان و حضرت صاحب الزمان علیه السلام یاری کردن به زبان است، و دعا برای آن حضرت یکی از انواع یاری کردن به زبان می باشد.

و نیز دلیل بر این معنی است که در تفسیر علی بن ابراهیم قمی ذیل آیه شریفه: «وَ إِذَا حَبِیْتُمْ بِتَحِیَّةٍ فَحَیُّوْا بِأَحْسَنِ مِنْهَا أَوْ رُدُّوْهَا» (۹۱۶)؛ و هرگاه مورد تحیت [بدرود و ستایش] واقع شدید، به بهتر یا نظیر آن پاسخ دهید.

گفته: سلام و کارهای نیک دیگر (۹۱۷).

واضح است که دعا از بهترین انواع نیکی است، پس اگر مؤمن برای مولای خود خالصانه دعا کند مولایش هم برای او خالصانه دعا می نماید، و دعای آن حضرت کلید هر خیر و داس هر شر است. شاهد و مؤید این مدعا روایتی است که قطب راوندی در خرایج آورده که گفت: جمعی از اهل اصفهان از جمله ابوالعباس احمد بن النصر و ابوجعفر محمد بن علویه نقل کردند که: شخصی به نام عبدالرحمن مقیم اصفهان شیعه بود، از او پرسیدند: چرا به امامت حضرت علی النقی علیه السلام معتقد شدی؟ گفت: چیزی دیدم که موجب شد من این چنین معتقد شوم؛ من مردی فقیر ولی زباندار و پرجرات بودم، در یکی از سالها اهل اصفهان مرا با جمعی دیگر برای شکایت به دربار متوکل بردند، در حالی که بر آن دربار بودیم دستوری از سوی او بیرون آمد که علی بن محمد بن الرضا علیهم السلام احضار شود. به یکی از حاضران گفتم: این مرد کیست که دستور احضارش داده شده؟ گفت: او مردی علوی است که رافضیان معتقد به امامتش هستند.

سپس گفت: چنین می دانم که متوکل او را برای کشتن احضار می کند. گفتم: از اینجا نمی روم تا این مرد را ببینم چگونه شخصی است؟ گوید: آنگاه او سوار بر اسب آمد و مردم از سمت راست و چپ راه، در دو صف ایستاده به او نگاه می کردند. هنگامی که او را دیدم، محبتش در دلم افتاد، بنا کردم در دل برای او دعا کردن که خداوند شر متوکل را از او دفع نماید، او در بین مردم پیش می آمد و به کاکل اسبش نگاه می کرد، و به چپ و راست نظر نمی افکند، من در دل پیوسته برایش دعا می کردم. هنگامی که کنارم رسید صورتش را به سویم گردانید، آنگاه فرمود: خداوند دعایت را مستجاب کند، و عمرت را طولانی نماید، و مال و فرزندان را زیاد سازد.

از هیبت او به خود لرزیدم و در میان رفقایم افتادم، پرسیدند: چه شد؟ گفتم: خیر است و به هیچ مخلوقی نگفتم. پس از این ماجرا به اصفهان برگشتیم، خداوند به برکت دعای او راههایی از مال بر من گشود به طوری که امروز من تنها هزار هزار درهم ثروت در خانه دارم غیر از مالی که خارج از خانه؛ ملک من است، و ده فرزند دارا شدم، و هفتاد و چند سال از عمرم می گذرد، من به امامت این شخص قائم که آنچه در دلم بود دانست و خداوند دعایش را درباره ام مستجاب کرد (۹۱۸).

می گویم: ای خردمند نگاه کن چگونه امام هادی علیه السلام دعای این مرد را پاداش داد به اینکه در حق او دعا کرد به آنچه دانستی، با اینکه در آن هنگام او از اهل ایمان نبود، پس آیا چگونه درباره حضرت صاحب الزمان علیه السلام فکر می کنی؟ به گمانت اگر برایش دعا نمایی او دعای خیر در حق نمی کند، با اینکه تو از اهل ایمان هستی؟ نه سوگند به آنکه انس و جن را آفرید، بلکه آن جناب برای اهل ایمان دعا می کند، هر چند که خودشان از این جهت غافل باشند، زیرا که او ولی احسان است، و آنچه در بخش چهارم کتاب آوردیم - در حرف دال - برای استدلال کافی است.

در تأیید آنچه در اینجا ذکر شد یکی از برادران صالح برایم نقل کرد که آن حضرت علیه السلام را در خواب دیده ، آن حضرت به او فرموده‌اند : من برای هر مؤمنی که پس از ذکر مصائب سید الشهداء در مجالس عزاداری دعا نماید ، دعا می‌کنم .

از خداوند توفیق انجام این کار را خواهانیم که البته او مستجاب کننده دعاها است .

۱۱ - رستگاری به شفاعت آن حضرت عجل الله فرجه در قیامت

تحقیق و بررسی این مطلب نیاز به بیان چند نکته دارد

اول : معنی شفاعت .

دوم : اثبات شفاعت .

سوم : اشاره به شفعی روز قیامت .

چهارم : چه کسانی مستحق شفاعتند ؟

پنجم : اینکه دعا کردن برای تعجیل فرج مولی صاحب الزمان علیه السلام مایه رستگاری به شفاعت آن حضرت است . اکنون به توفیق خدا به بیان این امور می‌پردازیم :

اول : معنی شفاعت

شفاعت آن است که شخص از کسی که مافوق اوست خیر و نیکی را برای پایین تر از خودش درخواست کند ، یا إسقاط عقوبت یا زیاد نمودن ثواب و یا هر دو را طلب نماید . اگر شفاعت برای اهل طاعت باشد معنایش درخواست فزونی پاداش و ثواب و بالا رفتن درجات آنها است ، و اگر برای اهل گناه و زشتی باشد منظور از شفاعت طلب عفو و مغفرت از لغزشها و گناهان آنها ، و اسقاط عقوبت یا عذاب؛ و رستگاری به منافع می‌باشد . و این بیانی که در معنی شفاعت آوردیم نظریه و مذهب حق است .

و در این موضوع؛ دو فرقه مخالفت کرده‌اند: تفضیلیه، و وعیدیه - به طوری که از آنها حکایت شده - .

فرقه اول گفته‌اند: شفاعت به دفع ضرر و زیان اختصاص دارد، و اینکه عقوبت از مؤمنین گنهکار ساقط می‌گردد. جمعی از علمای ما نیز همین رأی را دارند.

و فرقه دوم معتقدند: شفاعت، در جهت زیاد کردن منافع و پاداشها برای اطاعت کنندگان و توبه کنندگان است نه معصیت‌کاران.

محقق طوسی - که خدا درجاتش را عالی قرار دهد - گفته: حق آن است که شفاعت در هر دو - فزونی منفعت و اسقاط زیان و ضرر - صدق می‌کند، و قسم دوم آن برای پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم ثابت است که فرمود: شفاعت من برای اهل کبائر (گناهان بزرگ) از امتم ذخیره است (۹۱۹).

می‌گویم: حق آن است که هر دو قسم شفاعت برای آن حضرت علیه السلام ثابت است و تحقیق آن در نکته چهارم خواهد آمد ان شاء الله تعالی.

دوم: اثبات شفاعت

در اینکه شفاعت امری ممکن است، از نظر عقل تردیدی نیست.

و اما دلیل بر وقوع و تحقق یافتن آن - اضافه بر اینکه از ضروریات مذهب بلکه دین است چنانکه مجلسی در کتاب حق الیقین تصریح کرده - قرآن و سنت و اجماع است که هر یک به تنهایی برای کسانی که گوش شنوا داشته باشند کافی است.

از آیات قرآن: « مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ » (۹۲۰)؛ چه کسی جز به اجازه او در پیشگاهش شفاعت کند.

« لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا » (۹۲۱)؛ مالک شفاعت نیستند مگر برای کسی که نزد خداوند عهده داشته باشد.

« يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا » (۹۲۲)؛ در آن روز شفاعت سودی ندارد جز آن را که خداوند اذن داده و قول [و عقیده‌اش] را پسندیده باشد.

« لَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَى » (۹۲۳)؛ شفاعت نمی‌کنند مگر برای کسی که خدایش پسندیده باشد.

« وَ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ » (۹۲۴)؛ و شفاعت نزد او سود نمی‌بخشد مگر برای آن کس که اذن داده باشد.

و از اخبار: به حدّ تواتر است و ما به آوردن قسمتی از آنها که در مجلّد سوم بحار نقل شده اکتفا می‌کنیم (۹۲۵).

۱ - از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم است که فرمود: برای هر پیغمبری دعایی هست که از درگاه الهی خواسته است، من دعایم را برای شفاعت امتم روز قیامت نگهداشته‌ام.

۲ - و از آن حضرت است که فرمود: سه طایفه روز قیامت به شفاعت برمی‌خیزند پس به آنها شفاعت داده می‌شود: پیغمبران، سپس علما، و سپس شهدا (۹۲۶).

۳ - و از آن حضرت آمده که فرمود: هر کس به حوض من ایمان نیاورد خداوند او را بر حوضم وارد نسازد و هر آن که به شفاعت من ایمان نیاورد، خداوند او را به شفاعت من نایل ننماید. سپس فرمود: البته شفاعتم برای اهل گناهان کبیره از امتم می‌باشد، امّا نیکوکاران بر آنها باکی نیست (۹۲۷).

می‌گویم: منظور از شفاعت در این حدیث: درخواست عفو و بخشش نسبت به بدکاران است نه اینکه شفاعت منحصر در آن باشد.

۴ - و از آن حضرت مروی است که: من شفاعت کننده برای امتم نزد پروردگارم در قیامت هستم (۹۲۸).

۵ - و نیز از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم است که: هرگاه در مقام محمود بپاخیزم برای صاحبان کبیره از امتم شفاعت می‌کنم، پس خداوند در حق آنها به من شفاعت می‌دهد، به خدا قسم درباره کسی که ذریه‌ام را اذیت کرده باشد شفاعت نکنم (۹۲۹).

۶ - در حدیثی آمده: غلامی مربوط به همسر علی بن الحسین علیهما السلام به نام ابوایمن بر حضرت امام محمد باقر علیه السلام وارد شد و عرض کرد: ای ابوجعفر مردم را فریب می‌دهید و می‌گویید شفاعت محمد صلی الله علیه وآله وسلم! پس حضرت ابوجعفر علیه السلام غضبناک شد به طوری که صورتش متغیّر گشت. سپس فرمود: خدایت بیامرزد ای ابوایمن، آیا پاکی شکم و عفت فرجت، تو را مغرور ساخته! به خدا سوگند اگر صحنه‌های ترسناک قیامت را ببینی محتاج شفاعت محمد صلی الله علیه وآله وسلم خواهی بود. وای بر تو، آیا جز برای کسی که آتش بر او واجب شده شفاعت می‌کند؟

آنگاه فرمود: هیچ کس از اولین و آخرین نیست مگر اینکه روز قیامت به شفاعت محمد صلی الله علیه وآله وسلم محتاج باشد. پس از آن فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را شفاعت درباره امتش می‌باشد، و برای ما شفاعت درباره شیعیانمان است، و برای شیعیانمان شفاعت در خاندانشان هست. آنگاه فرمود: و هر آینه مؤمن در حق همچون ربیع و مضر (دو قبیله پرجمعیت عرب) شفاعت خواهد کرد، و مؤمن حتی برای خادمش هم شفاعت می‌کند و می‌گوید: پروردگارا حقّ خدمتم، او از گرما و سرما مرا حفظ می‌نمود (۹۳۰).

بدان که مقام شفاعت بزرگ از ویژگیهای رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می باشد. در خصال و غیر آن از آن حضرت آمده که فرمود: پنج چیز به من داده شده که به احدی پیش از من داده نشده است: زمین برایم سجده گاه و پاکیزه شده؛ و به وسیله رعب یاری شدم؛ و غنیمت برایم حلال گردید؛ و جوامع کلم [سخنان کوتاه پر معنی]؛ و شفاعت، به من داده شده است (۹۳۱).

و شفاعت دیگران از شاخه های شفاعت بزرگ آن جناب است، زیرا که به آن منتهی می شود. و از جمله شفیعان، امامان معصوم علیهم السلام می باشند - چنانکه دانستی - و نیز روایاتی بر این معنی دلالت دارد:

از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام درباره آیه شریفه: «فَمَالْنَا مِنْ شَافِعِينَ وَ لَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ» (۹۳۲)؛ [کافران گویند] پس برای ما نه شفیعی هست و نه دوستان صمیمی. فرمود: شفیعان، ائمه هستند و دوستان از مؤمنین.

و درباره آیه شریفه: «مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ» (۹۳۳)؛ چه کسی نزد او شفاعت کند جز به اذن او. امام صادق علیه السلام فرمود: ما آن شفاعت کنندگان هستیم.

و از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده: تعداد شفیعان پنج است: قرآن، و رَحِم و امانت و پیغمبر شما و خاندان پیغمبر شما (۹۳۴).

و از معاویه بن وهب روایت است که گفته: از حضرت صادق علیه السلام درباره آیه: «لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَ قَالَ صَوَابًا» (۹۳۵)؛ سخن نمی گویند مگر آنها که پروردگار رحمان اجازه شان دهد و سخن صواب گویند. سؤال کردم. فرمود: به خدا قسم ما هستیم کسانی که به آنها اجازه داده شده و سخن صواب گویند.

عرض کردم: فدایت شوم چه می گویند؟ فرمود: پروردگاران را ثنا گوئیم و بر پیامبران صلی الله علیه وآله وسلم درود فرستیم و برای شیعیانمان شفاعت کنیم و خداوند ما را رد نمی کند (۹۳۶).

و از جمله شفیعان، ذریه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم می باشند.

در امالی شیخ صدوق و بحار از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: چون روز قیامت شود خداوند اولین و آخرین را بر پهنه دشتی جمع گرداند، پس تاریکی شدیدی آنان را فرا می گیرد، ایشان به درگاه خداوند ضجّه و ناله می زنند و می گویند: پروردگارا این تاریکی را از ما دور گردان. پس عده ای می آیند که نور پیشاپیش آنان در حرکت است و زمین قیامت را روشن نموده است اهل قیامت می گویند: اینان پیغمبران هستند.

پس ندا از سوی خداوند می رسد که: اینان پیغمبر نیستند.

اهل جمع می گویند: پس اینها فرشتگان هستند.

ندا از سوی خداوند می آید که: اینها فرشته نیستند.

گویند: پس ایشان شهدا هستند.

از سوی خداوند ندا می‌رسد که: ایشان شهدا نیستند.

می‌گویند: اینها کیستند؟ ندا می‌آید که از خودشان پرسید کیستند.

اهل جمع از آنان می‌پرسند: شما کیستید؟

می‌گویند: ما علویان هستیم، ما ذریه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می‌باشیم، ما فرزندان علی ولی الله هستیم، ما مییم که به گرامی داشتن پروردگار اختصاص یافته‌ایم، ایمن و با اطمینان هستیم، پس به آنان از سوی پروردگار عز و جل ندا می‌رسد که: دوستان و محبان و پیروانان را شفاعت کنید. آنگاه شفاعت می‌نمایند (۹۳۷).

و از جمله شفیعیان، مؤمنین هستند که بعضی دلایل آن پیشتر گذشت بعد از این نیز بعضی دلایل خواهد آمد. همچنین در بحار از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روایت آمده که فرمود: فقرای از شیعیان علی و خاندان علی علیه السلام را پس از او سبک بشمارید که هر یک از آنان عده‌ای همچون قبایل ربیع و مضر را شفاعت می‌کنند (۹۳۸).

و از جمله شفیعیان، علمای عامل می‌باشند. حضرت امام صادق علیه السلام فرموده‌اند: چون روز قیامت شود خداوند عالم و عابد را برانگیزد، پس هنگامی که در پیشگاه خداوند عز و جل می‌ایستند، به عابد گفته می‌شود: به سوی [رحمت] خدا روان شود. و به عالم می‌گویند: بایست و برای مردم شفاعت کن به پاداش اینکه آنان را نیکو تربیت کردی (۹۳۹).

و از جمله شفیعیان، زائران قبر امام حسین علیه السلام هستند.

در خصائص الحسین و غیر آن از سیف تمّار از حضرت صادق علیه السلام آمده که فرمود: زیارت کننده قبر حسین علیه السلام روز قیامت برای صد هزار مرد شفاعت داده می‌شود که بر همه آنان آتش [دوزخ] واجب بوده است.

و در بحار از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود: روز قیامت آواز دهنده‌ای ندا می‌کند: شیعیان آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم کجایند؟ پس عده‌ای که جز خدا کسی شمارششان نتواند کرد بپاخیزند و در یک سمت قرار می‌گیرند. آنگاه منادی ندا می‌کند: زوآر قبر حسین علیه السلام کجایند؟ عده بسیاری بپاخیزند. به آنان گفته می‌شود: دست هر که را که دوست دارید بگیرید و آنها را به بهشت ببرید. پس هر کدام دست هر که را که دوست دارد می‌گیرد به طوری که شخصی به یکی از ایشان می‌گوید: فلانی آیا مرا نمی‌شناسی من همانم که فلان روز و فلان جا به احترام تو از جای برخاستم. پس او را داخل بهشت می‌نماید و از این کار جلوگیری نمی‌شود (۹۴۰).

چهارم: چه کسانی مستحق شفاعتند؟

بدان که - خداوند شفاعت شافعان را به من و تو روزی گرداند - جز اهل ایمان کسی شایستگی و استحقاق شفاعت ندارد ، چنانکه خداوند متعال می فرماید : « لَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَى » (۹۴۱) ؛ شفاعت نمی کنند مگر برای آنکه خدا پسندد .

که در تفسیر البرهان و غیر آن از امام کاظم و امام رضا علیهما السلام آمده : یعنی شفاعت نکنند مگر برای آنکه خداوند دینش را پسندیده است (۹۴۲) .

اضافه بر اینکه خلاف این مطلب را در بین علمای امامیه ندیده ام ، روایاتی نیز بر آن دلالت دارد :

در بحار از حضرت صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : مؤمن برای رفیق خودش شفاعت می کند مگر اینکه ناصبی باشد ، که اگر هر پیامبر مرسل و فرشته مقرب برای یک نفر ناصبی شفاعت کنند شفاعت داده نمی شوند (۹۴۳) .

و در حدیث دیگری از آن حضرت است : همسایه برای همسایه اش و دوست برای دوستش شفاعت می کند ، و چنانچه فرشتگان مقرب و پیامبران مرسل در حق یک ناصبی شفاعت کنند شفاعتشان پذیرفته نیست (۹۴۴) .

و در تفسیر علی بن ابراهیم قمی از امام صادق علیه السلام درباره آیه شریفه : « لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا » (۹۴۵) ؛ شفاعت ندارند مگر آنکه نزد پروردگار رحمان پیمانی بسته باشد . فرمود : شفاعتشان پذیرفته نیست و شفاعت نمی شود برای آنها و شفاعت نمی کنند ، مگر برای کسی که نزد خداوند پیمانی بسته باشد ، مگر برای کسی که به جهت ولایت امیرمؤمنان علی و امامان بعد از او علیه السلام اجازه داده شود ، که پیمان نزد خداوند همین است (۹۴۶) . . . .

و پر واضح است که مؤمنین دو دسته هستند : یکی صالحان و اطاعت کنندگان ، و دیگر معصیتکاران . حال این سؤال پیش می آید که آیا شفاعت شامل حال نیکوکاران و معصیتکاران هر دو می شود یا اختصاص به نیکوکاران یا معصیتکاران دارد ؟ چند قول است . و حق همان قول اول است یعنی شمول و فراگیری شفاعت نسبت به هر دو طایفه نیکوکاران و معصیتکاران . نسبت به نیکوکاران شفاعت موجب زیاد شدن ثواب و بالا رفتن درجات است و نسبت به معصیتکاران مایه رهایی از عقوبت و دفع ضررها یا به اضافه رستگاری به منافع . دلیل بر این - گذشته از آنکه شفاعت بر هر دو نوع صادق است - چند روایت است از جمله :

۱ - ثقة الاسلام کلینی در اصول کافی ضمن حدیثی طولانی از امام محمد باقر علیه السلام آورده که فرمود : قرآن صاحب خود را به پیشگاه پروردگار متعال می برد و می گوید : پروردگارا بنده تو است ، و تو بهتر از همه علم به او داری ، او پیوسته مرا مواظبت می کرد ، به خاطر من دشمنی می نمود و در راه من دوست می داشت ، و در راه من دشمنی می ورزید . پس خداوند عز و جل می فرماید : بنده مرا به بهشت وارد کنید و از جامه های بهشت بر او بپوشانید ، و تاجی بر سرش قرار دهید . هنگامی که این امور را برایش فراهم سازند بر قرآن عرضه شود ، به قرآن می گویند : آیا راضی شدی به آنچه نسبت به دوستت انجام شد ؟ می گوید : پروردگارا من این را برای او اندک می بینم ، پس به تمام خیر او را فزونی بخش .

آنگاه خداوند عز و جل می فرماید : به عزت و جلالم سوگند که امروز پنج چیز - با فزونی - برای او و کسانی که در مرتبه او هستند هدیه می کنم : اینان جوانانی باشند که پیر نشوند ، و سالم بمانند که بیمار نگردند ، و بی نیازانی که فقیر نشوند ، و خوشحالانی که محزون نگردند ، و زندگانی که هیچ نمیرند .

سپس امام باقر علیه السلام این آیه را تلاوت کرد: « لَا يَدُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى » (۹۴۷)؛ و جز آن مرگ نخستین دیگر هیچ طعم مرگ را نچشند .

این حدیث در وقوع شفاعت با درخواست برداشتن عقاب و فزونی ثواب نصّ است . [که تأویل و توجیه در آن راه ندارد] .

۲ - از روایت ابویمن که در نکته دوم گذشت که هیچ کس از اولین و آخرین نیست مگر اینکه روز قیامت نیازمند شفاعت محمد صلی الله علیه وآله وسلم است ، نیز این استفاده می شود که همه مؤمنین - حتی اطاعت کنندگان - بلکه پیغمبران گذشته و صالحان از امتهای پیشین نیز محتاج به شفاعت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم می باشند ، چون عبارت حدیث عامّ است و همه را شامل می شود . البته معلوم است که نیاز صلحا به شفاعت آن حضرت نه برای برداشته شدن عذاب است چون زمینه و جایی برای عذاب آنان نیست ، بلکه این شفاعت برای بالا رفتن درجات و فزونی عنایات است .

در تقویت این روایت ، خبری است که در بحار از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : هیچ احدی از اولین و آخرین نیست مگر اینکه روز قیامت ، محتاج شفاعت محمد صلی الله علیه وآله وسلم است (۹۴۸) .

۳ - در بحار و البرهان از عیاشی از عیص بن القاسم از حضرت امام صادق علیه السلام مروی است که فرمود : روز قیامت جن و انس در یک دشت بازداشت می شوند ، و چون توقفشان به طول می انجامد درخواست شفاعت می کنند ، پس به هم می گویند : به سوی چه کسی برویم ؟ آنگاه به نزد نوح علیه السلام می آیند و از او تقاضای شفاعت می نمایند . می گوید : هیئات قَدْ رَفَعْتُ حَاجَتِي ؛ دور است ، [من] حاجتم را به دیگری واگذاشتم . پس اهل محشر به هم گویند : نزد چه کسی برویم ؟ گفته می شود که : نزد ابراهیم علیه السلام . پس به سوی او می روند و درخواست شفاعت می کنند . می گوید : دور است ، حاجتم بالا رفته . باز به هم می گویند : نزد چه کسی برویم ؟ گفته می شود : نزد موسی علیه السلام بروید . به موسی مراجعه می کنند و از او شفاعت می خواهند . می گوید : هیئات ، حاجتم بالا رفته . بار دیگر به هم گویند : به سوی چه کسی برویم ؟ گفته می شود : نزد عیسی علیه السلام بروید . نزد وی می روند و تقاضای شفاعت می کنند . می گوید : هیئات ، حاجتم بالا رفته . پس [از هم] می پرسند : به سوی چه کسی برویم ؟ گفته می شود : نزد محمد صلی الله علیه وآله وسلم . آنگاه نزد آن حضرت روند و خواستار شفاعت شوند . پس آن جناب با اطمینان بپاخیزد تا در بهشت رود ، حلقه در را می گیرد و آن را می گوید . گفته می شود : این کیست ؟ جواب آید که : این احمد است . پس خوش آمد گویند و درب را باز کنند .

چون به بهشت نظر افکند به سجده افتد و پروردگار خود را به عظمت تمجید کند . فرشته ای می آید و می گوید : سرت را بردار و حاجت بخواه که عطا می شوی و شفاعت کن که شفاعتت پذیرفته است . پس برمی خیزد و ساعتی در بهشت راه می رود ، سپس به سجده می افتد و پروردگار را به مجد و عظمت می خواند ، که فرشته ای به نزدش می آید و می گوید : سر بردار و حاجت بخواه که به تو عطا می شود ، و شفاعت کن که شفاعتت پذیرفته است . پس برمی خیزد و هیچ چیزی درخواست نکند مگر اینکه خداوند به او عطا نماید (۹۴۹) .

مجلسی رحمه الله گفته : قَدْ رَفَعْتُ حَاجَتِي ، حاجتم بالا رفته ، یعنی : به سوی دیگری ، خلاصه اینکه من نیز از غیر خودم شفاعت می خواهم پس نمی توانم شما را شفاعت کنم .

می‌گوییم: بدون تردید نیاز آنها به غیر خودشان به خاطر نجاتشان از عذاب نیست زیرا که آنها معصومند، و عملی که مقتضی عذاب باشد از آنها سر نزده، بلکه نیازشان به جهت رسیدن به درجات برجسته‌ای است که به آنها نمی‌رسند مگر به واسطه کسی که مقامش از آنها بالاتر است یعنی محمد و خاندان معصوم او صلی الله علیه و علیهم.

اگر بگویید: این حدیث و نظایر آن با آنچه گذشت که پیغمبران از جمله شفعی روز قیامت هستند، منافات دارد.

می‌گوییم: منافاتی بین این دو نیست، چون مانعی ندارد که آنها به برکت مافوق خودشان به درجات و منافی برسند، و مادون آنها به برکت ایشان به درجات و منافی نایل گردند و به شفاعتشان عقاب از آنان ساقط گردد - چنانکه شفاعت امامان برای مؤمنین و شفاعت مؤمنین برای خانواده‌هایشان اشاره گردید -.

و در بیان چگونگی شفاعت صدیقه طاهره فاطمه زهرا علیها السلام برای شیعیان و دوستان خود و شفاعت آنان برای دوستانشان مطالبی خواهد آمد که این استبعاد را برطرف می‌سازد.

۴ - در لثالی از امام باقر علیه السلام آمده که فرمود: دو مؤمنی که در راه خدا با هم بوده‌اند در بهشت یکی از آنها درجه‌اش بالاتر از دیگری می‌شود. پس عرضه می‌دارد: خدایا این برادر و هم صحبت من است که مرا به اطاعت تو امر می‌کرد و به ترک گناهم سوق می‌داد و به آنچه نزد تو هست ترغیب می‌نمود، پس بین من و او در این درجه جمع کن، آنگاه خداوند آن دو را در آن درجه قرار می‌دهد....

۵ - در دارالسلام به نقل از کافی از امیرالمؤمنین علیه السلام روایتی منقول است که در آن آمده: ... دو رفیق مؤمنی که در زندگیشان در راه اطاعت خداوند تبارک و تعالی با هم دوستی کرده و به خاطر آن از خود گذشتگی‌هایی داشته‌اند یکی از آنها پیش از دیگری می‌میرد. پس خداوند متعال منزلگاه او را در بهشت به وی می‌نمایاند، او برای دوستش شفاعت می‌کند و می‌گوید: دوست من فلانی، مرا به طاعت تو امر می‌کرد و در انجام آن یاریم می‌نمود و از معصیت تو مرا نهی می‌کرد، خدایا او را بر آنچه از هدایت می‌پسندی پایدار گردان تا آنچه به من نمایاندی به او نیز بنمایانی. پس خداوند درخواستش را اجابت می‌کند تا اینکه در پیشگاه خداوند عز و جل یکدیگر را ملاقات کنند، هر یک به دوستش بگوید: خداوند تو را از دوستیت خیری عطا فرماید که مرا به طاعت خدا امر می‌کردی و از معصیت او نهی می‌نمودی....

این روایات دلالت می‌کند که شفاعت شافعان برای افراد صالح از مؤمنین به منظور افزایش ثواب واقع می‌شود، همچنانکه شفاعت برای معصیتکاران واقع می‌گردد، به علاوه قائلین به اختصاص شفاعت به درخواست إسقاط عذاب، لازم است که قائل شوند به اینکه در حق عاصیان نیز طلب ثواب باید باشد، به توضیح اینکه هر کس قائل است که نجات معصیتکاران از آتش جهنم به شفاعت شافعان حاصل می‌شود همچنین قائل است که به سبب آن شفاعت داخل بهشت می‌گردند، که اگر شفاعت فقط طلب برداشتن عقوبت بود می‌بایست گفته شود: هر کس برایش شفاعت گردد نه داخل بهشت می‌شود و نه جهنم، چون زمینه بهشت رفتن برایش نیست و شفاعت مانع از افتادنش به جهنم است.

ممکن است مناقشه بشود به اینکه: سبب داخل شدن به بهشت ایمان است و وقتی عقاب بر اثر شفاعت برداشته شد دیگر مقتضی تحقق می‌یابد، پس شفاعت برای طلب ثواب نیست.

به این مناقشه به دو وجه می‌توان پاسخ داد:

وجه اول: اینکه بعضی از روایات صراحت دارد که داخل شدن به بهشت نیز با شفاعت است، چنانکه در امالی و بحار از رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: هر آن زن که شبانه روز پنج نماز بخواند؛ و ماه رمضان روزه بگیرد؛ و حج بیت الله الحرام را بجای آورد؛ و زکات مالش را بپردازد؛ و شوهرش را اطاعت کند؛ و بعد از من از علی پیروی نماید، به شفاعت دخترم فاطمه داخل بهشت می شود (۹۵۰) . . . .

و در بحار در حدیث شفاعت فاطمه علیها السلام و دوستانش آمده: پس خداوند می گوید: ای دوستان من، بازگردید و بنگرید هر که به محبت فاطمه شما را دوست داشته، و هر آنکه شما را به خاطر محبت فاطمه علیها السلام غذا داده؛ و هر که به محبت فاطمه شما را پوشانیده؛ و هر که در راه محبت فاطمه جرعه ای نوشانیده؛ هر کس به راه محبت فاطمه غیبتی از شما رد کرده، دستش را بگیرد و او را داخل بهشت نماید (۹۵۱) . . . .

و در حدیث دیگری از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام است که فرمود: مؤمن برای همسایه اش شفاعت می کند در حالی که هیچ حسنه ندارد عرضه می دارد: پروردگارا همسایه من آزارها را از من دفع می کرد. پس در حق او شفاعت داده می شود، خدای تبارک و تعالی فرماید: من پروردگار توأم و در پاداش دادن به او شایسته تر من هستم، پس او را داخل بهشت گرداند و حال آنکه برای او حسنه ای نیست، و کمترین مؤمنین از حیث شفاعت، برای سی تن شفاعت می کند، در این هنگام اهل آتش می گویند: پس برای ما شفاعت کنندگان و یا دوستان صمیمی نیست (۹۵۲) .

و در بحار و البرهان از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم منقول است که فرمود: چون مردم روز قیامت محشور شوند، آواز دهنده ای مرا ندا کند: ای رسول خدا، خداوند - جل اسمه - برای تو جزا دادن به دوستان و دوستان اهل بیت که در راه تو به آنها دوستی ورزیده و به خاطر تو به طرفداری از آنها با دشمنانشان دشمنی کرده اند، پاداش دادن به اینها را به دست تو قرار داده، پس تو به آنچه می خواهی به ایشان پاداش ده. آنگاه می گویم: پروردگارا بهشت، سپس هر کجای بهشت که بخواهم آنها را جای دهم، و آن مقام محمودی است که به آن وعده شده ام (۹۵۳) .

وجه دوم: درست است که اخبار دلالت دارد که ایمان سبب داخل شدن به بهشت می شود، و ثواب بر ایمان مترتب است، ولی نه اینکه بی واسطه و سبب باشد، پس شاید مقصود از این اخبار آن است که هر کس مؤمن نباشد داخل بهشت نمی شود، اما اینکه احتیاج به شفاعت ندارد، دلیلی بر اثباتش نیست.

نتیجه اینکه: هر دو قسم شفاعت محقق و ثابت است، و اشکال رفع گردید.

گفتنی است که: خداوند تعالی برای تحقیق این مطلب به برکت خاندان پیغمبر اهل ذکر علیهم السلام مرا توفیق داد، با اینکه کلام بزرگانی که گفته هایشان را دیده ام از تشریح آن خالی است.

اما کسانی که شفاعت را در طلب فزونی ثواب برای اهل طاعت منحصر دانسته اند به ظواهر بعضی از آیات استدلال کرده اند از جمله: « مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ » (۹۵۴)؛ برای ستمگران هیچ دوستی نیست و شفاعت کننده ای که اطاعت شود هم ندارند.

و معصیتکار ستمگر است. « وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ » (۹۵۵)؛ برای ستمگران یارانی نیست.

« فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ » (۹۵۶) ؛ پس شفاعت شافعان سودی به حال آنان ندارد .

و جواب از همه اینها اینکه : منظور از ظالمین و ستمگران در این آیات و امثال اینها کفار و ناصبیان و کسانی که امامان بر حق را از مقاماتی که خداوند متعال برای آنان قرار داده پایین تر دانسته و دیگران را بر ایشان مقدم داشته اند ، و کسانی که در حال جهل به امام زمانشان می میرند و نظایر اینها؛ می باشد ، که سرانجام امرشان به عدم ایمان منتهی می شود . و دلیل بر این معنی - علاوه بر آنچه گذشت و خواهد آمد - اخبار بسیار بلکه متواتری است که اینجا جای ذکر آنها نیست ، و مقتضای جمع بین ادله نیز همین است .

و اما آنان که شفاعت را در خصوص درخواست إسقاط عقوبت از مستحقین آن می دانند به دو امر استدلال و استناد کرده اند :

اول : گفته اند : اگر شفاعت فقط در فزونی منافع باشد ، پس ما هم برای پیغمبر شفاعت می کنیم و از خداوند برای آن حضرت عُلُو درجات را می طلبیم ، و چون این نتیجه و به اصطلاح منطقی : تالی ، باطل است پس اساس آن - مقدم - نیز باطل می باشد .

البته این سخن قول سابق را - که شفاعت فقط در فزونی ثواب باشد - ابطال می کند ، و می توان از این استدلال جواب داد به اینکه : ما قبول نداریم که تلازمی در مقدم و تالی یاد شده باشد ، چون شفاعت را چنین معنی کردیم که شخص از کسی که مافوق او است خیر و نیکی را برای پایین تر از خودش درخواست کند . حال آنکه در اینجا شفاعت ، مطلق طلب فزونی معنی شده ، و این مغالطه واضحی است .

حاصل اینکه : مطلب ما نظیر عنوان طلب است که افراد و اقسام مختلفی دارد ، یکی امر و فرمان ، و یکی سؤال ، و یکی استدعا ، که اگر طلب از مافوق به پایین تر باشد آن را امر می نامند ، و اگر پایین تر از مافوق چیزی طلب کند آن را سؤال خوانند ، و اگر از مساوی چیزی طلب گردد آن را استدعا گویند . مطلب ما هم همین طور است ، اگر طلب منفعت و ثواب از شخصی برای پایین تر از خودش باشد شفاعت است - مانند شفاعت پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم که فزونی ثوابها و بالا رفتن درجات را برای امت خود بخواهد - و هرگاه این طلب از پایین تر برای شخص بالاتر شد دعا می شود مثل صلوات و درود فرستادن امت بر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و دعاهای آنان برای آن حضرت .

دوم : استدلال دوم اینها احادیثی است که بر اختصاص شفاعت به گنهکاران دلالت دارد از جمله : پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : شفاعت من برای اهل کبائر از امتم ذخیره است .

و نیز آن حضرت فرمود : شفاعت من برای کسانی از امتم می باشد که گناهان کبیره مرتکب شده اند و اما نیکوکاران پس بر آنها باکی نیست .

و همچنین از آن حضرت آمده : و اما شفاعت من در صاحبان کبائر (گناهان بزرگ) - به استثنای شرک و ظلم - می باشد .

جواب از این استدلال اینکه : منظور از این روایات بیان مصداق بارزتر و قسمت کاملتر شفاعت است نه منحصر کردن شفاعت در یکی از دو قسم ، و شاهد بر آن دلایلی است که قبلاً آوردیم .

چند فایده

فایده اول : شفاعتی که شامل کفار نمی شود در رهایی آنها از آتش است ، اما در جهت تخفیف عذاب ظاهراً از بعضی روایات برمی آید که شامل حالشان می شود . در بحار از حنّان است که امام باقر علیه السلام فرمود : از آنها (کافران) چیزی نخواهید که بر ما تکلیف می آورید که روز قیامت حوائجشان را بر آوریم (۹۵۷) .

و نیز به سند دیگری از آن حضرت است که فرمود : از آنها حوائجی نخواهید [به آنها در کاری مراجعه نکنید] که روز قیامت وسیله آنها به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می شوید (۹۵۸) .

می گویم : این مطلب شواهد متعددی هم در اخبار دارد مانند آنچه در این باره وارد شده که محبت ائمه اطهار برای هر کسی حتی کفار سودمند است .

اگر بگویید : این سخن منافات دارد با آنچه بعضی از آیات می گوید مانند : « لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَ لَا هُمْ يُنظَرُونَ » (۹۵۹) ؛ نه عذاب از آنها تخفیف می شود و نه مهلت به آنها داده می شود .

می گویم : به یکی از دو وجه می توان بین این دو معنی را جمع کرد :

یک : اینکه منظور از تخفیفی که بر آنها ممنوع است تخفیف زمانی است که قسمتی از اوقات عذاب از آنها برداشته شود ، به دلیل فرموده خداوند در سوره مؤمن : « وَ قَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَتِهِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفَّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ » (۹۶۰) ؛ و کافران به خازنان جهنم گویند از خداوند بخواهید که روزی عذاب را بر ما تخفیف دهد .

و این منافات ندارد که عذاب بعضی از آنها از لحاظ چگونگی سبک گردد .

دو : اینکه عدم تخفیف عذاب را درباره کسی بدانیم که شفاعت کننده ای در این جهت نداشته باشد . وَ اللَّهُ الْعَلِيمُ .

فایده دوم : فرمایش رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم که : پنج چیز به من داده شد که به احدی از پیغمبران پیش از من داده نشده ... ، به ظاهر دلالت می کند که شفاعت از ویژگیهای آن حضرت است ، و این منافات دارد با آن روایاتی که دلالت می کند شافعان بسیاری روز قیامت هستند . و می توان بین این دو قسم روایات را به چند وجه جمع کرد :

اول : اینکه منظور از اعطاء شفاعت به آن حضرت - به طور خصوص - وعده و اجازه شفاعت در دنیا باشد ، که به پیغمبران و شافعان دیگر این وعده و اجازه داده نشده . شاهد بر این وجه در تفسیر قمی درباره آیه شریفه : « وَ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ » (۹۶۱) ؛ و شفاعت سود نمی بخشد مگر برای کسی که خداوند به او اجازه داده باشد . فرموده : هیچ یک از انبیا و رسولان الهی روز قیامت شفاعت نمی کنند تا اینکه خداوند اجازه دهد ، مگر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم که خداوند پیش از روز قیامت به او اجازه شفاعت داده ، و شفاعت برای او است و برای امامان از اولاد او ، سپس بعد از آن برای پیامبران علیهم السلام .

دوم: اینکه منظور شفاعت عام و فراگیر باشد که هیچ یک از اولین و آخرین نیست مگر اینکه به شفاعت محمد صلی الله علیه وآله وسلم احتیاج دارد - چنانکه در حدیث گذشت - و دیگران برای قوم و عشیره یا طایفه مخصوصی شفاعت می کنند، پس شفاعت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم اعم و اتم شفاعتهاست چون همه خلائق به آن نیاز دارند، و آن حضرت به کسی جز خالق متعال نیاز ندارد.

سوم: اینکه شفاعت جایز نیست مگر پس از آنکه خداوند اذن و اجازه دهد. خداوند فرموده: « مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ » (۹۶۲)؛ چه کسی نزد او شفاعت می کند مگر به اجازه او.

و نیز فرموده: « مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ » (۹۶۳)؛ هیچ شفاعت کننده ای نیست مگر پس از اجازه او.

و فرموده: « إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ » (۹۶۴)؛ مگر آن را که پروردگار رحمان اجازه داده باشد.

و فرموده: « إِلَّا مَنْ بَعْدَ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى » (۹۶۵)؛ مگر پس از آنکه به هر کس که بخواهد، خداوند اذن فرماید و رضا دهد.

و فرموده: « لَا يَسْقُونَهُ بِالْقَوْلِ » (۹۶۶)؛ در گفتن؛ از او (خداوند) پیشی نمی گیرند.

بنابراین ممکن است اجازه خداوند متعال برای پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم باشد - چنانکه در خبر عیص که پیشتر گذشت و اخبار دیگری این معنی وارد است - و شفاعت سایر شافعان به اجازه آن حضرت انجام گردد. پس تمام شفاعتها به شفاعت آن حضرت بر می گردد و از شاخه های این شفاعت کلی و بزرگترین شفاعت می باشد، و غرض از سوق دادن خلائق در وهله اول به پیغمبران دیگر - به طوری که در خبر عیص و اخبار دیگری آمده - اظهار شأن و عظمت خاتم الانبیا صلی الله علیه وآله وسلم برای تمام اهل محشر در روز قیامت است.

فایده سوم: در بخش چهارم کتاب - حرف شین - حدیثی از طریق عامه از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم گذشت که در بیان مناصب امامان آمده: ... و مهدی شفاعت کننده آنهاست روز قیامت آنگاه که خداوند اجازه نمی دهد مگر به کسی که بخواهد و رضا دهد.

در همانجا گفتیم که سر اختصاص دادن شفاعت به مولای ما حضرت حجت عجل الله فرجه آن است که کسی از شافعان در حق منکر صاحب الامر علیه السلام شفاعت نمی کند هر چند به کسانی که پیش از آن حضرت بوده اند [پیغمبر و امامان علیهم السلام] اعتقاد و اقرار داشته باشد، پس در حقیقت شفاعت مربوط به اعتقاد به امام عصر عجل الله فرجه می شود.

پنجم: دعا کردن برای تعجیل فرج

مولی صاحب الزمان عجل الله فرجه مایه رستگاری به شفاعت آن حضرت است .

بیان این مطلب : برای رستگاری به شفاعت شافعان روز قیامت لازم است رابطه ای میان شفاعت کننده و مشفوع له در دنیا بوده باشد ، مثل اینکه خدمت یا کمک یا برآوردن حاجت یا دعا کردن یا اظهار محبت خالصانه یا دفع اذیت نسبت به وی انجام گردد ، چنانکه در حدیث شفاعت مؤمنین در ابتدای بخش چهارم این مطلب دانسته شد ، و نیز در حدیث شفاعت مؤمن - که در نکته دوم گذشت - و در حدیث شفاعت زائر امام حسین علیه السلام - در نکته سوم - دلالت بر این معنی هست . به اضافه روایات بسیاری که بر این امر دلالت می کند ، از جمله :

در بحار از تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که فرمود : خداوند نسبت به بندگانش مهربان است ، و از جمله مهربانیهایی که در حق آنها دارد اینکه صد رحمت خلق کرده و یک رحمت را در میان تمامی خلایق قرار داده که به سبب آن مردم بر یکدیگر رحم آرند ، و به آن مادر فرزندش را رحم کند و مادرهای حیوانات بر فرزندانشان مهر ورزند . پس چون روز قیامت شود این رحمت را به نود و نه رحمت دیگر بیفزاید و به آن امت محمد صلی الله علیه وآله وسلم را رحم کند و به آنها در حق هر کس که بخواهند - از اهل آیین اسلام - شفاعت دهد ، تا جایی که یک نفر نزد مؤمن شیعه می آید و می گوید : برای من شفاعت کن . می گوید : چه حقی بر من داری ؟ جواب می دهد : یک روز به تو آب نوشاندم . پس یادش می آید و درباره اش شفاعت می کند . و یکی دیگر می آید می گوید : در یک روز گرم ساعتی از سایه دیوار من استفاده کردی . پس برایش شفاعت می نماید . و پیوسته شفاعت می کند تا اینکه درباره همسایگان و دوستان و آشنایانش شفاعت می نماید . مؤمن از آنچه شما گمان می کنید نزد خدا گرامی تر است (۹۶۷) .

و نیز از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : به درستی که مؤمن از شما روز قیامت ، مردی را که در دنیا با او آشنا بوده از کنارش می گذرانند؛ در حالی که امر شده که به آتشش ببرند ، فرشته او را می برد ، او به این مؤمن می گوید : به فریادم برس که در دنیا به تو نیکی می کردم و در حوائجی که به من رجوع می کردی یاریت می نمودم ، آیا امروز پاداشی برای من داری ؟ پس مؤمن به فرشته گماشته او می گوید : او را رها کن . امام صادق علیه السلام فرمود : پس خداوند سخن مؤمن را می شنود به آن فرشته امر می کند که فرمان مؤمن را بپذیرد ، و آن شخص را آزاد می سازد (۹۶۸) .

می گویم : وقتی وضع مؤمن با کسی که رابطه جزئی با او دارد چنین باشد ، بدون تردید مولای ما حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه شفاعت می کند در حق کسی که پیوسته برای آن حضرت دعا نماید ، و او را روز قیامت در عذاب رها نمی سازد ، زیرا که دعا از روابط مهم و ریسمانهای محکم است که نشانه محبت و مایه مسرت و از اقسام یاری و انواع خدمت آن حضرت است (۹۶۹) .

خداوند توفیق دعا برای تعجیل فرج آن حضرت و رستگاری به شفاعتش را به ما عنایت فرماید .

دلیل بر این معنی - اضافه بر آنچه تا کنون گذشت زیرا که توسل به امام عصر عجل الله فرجه در حقیقت توسل به پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم است - روایتی است که رئیس المحدثین در خصال به سند خود از حضرت رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش از امیرمؤمنان علی علیه السلام آورده که گفت: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: چهار طایفه اند که روز قیامت من شفیع آنان هستم، هر چند که با گناهان اهل زمین بر من وارد شوند: کمک کننده به خاندانم؛ و برآورنده حوائج آنها هنگامی که به او ناچار شوند؛ و دوست دارنده آنها به دل و زبانش؛ و دفاع کننده از آنها با دست خودش (۹۷۰).

و علامه حلی رحمه الله از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مرسلأ آورده که فرمود: من برای چهار گروه شفاعت می کنم هر چند که با گناهان اهل دنیا بیایند: مردی که ذریه ام را یاری کرده باشد، و مردی که مال خودش را هنگام سختی به ذریه ام بذل نماید؛ و مردی که ذریه مرا با زبان و دل دوست بدارد؛ و مردی که در نیازهای ذریه ام اهتمام ورزد هنگامی که رانده و فراری شوند (۹۷۱).

و در بحار به سند خود از حضرت رضا علیه السلام از پدران طاهرینش از امیرالمؤمنین علیه السلام آورده که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: چهار تن را من روز قیامت شفاعت کنم: آنکه ذریه ام را گرامی بدارد، و آنکه حوائج آنان را برآورده سازد، و کسی که در هنگام اضطرارشان به او، در انجام امورشان اهتمام ورزد، و آنکه با قلب و زبان آنان را دوست بدارد (۹۷۲).

می گویم: مخفی نماند که سه عنوان از اینها بر دعا برای تعجیل فرج مولی صاحب الامر عجل الله فرجه؛ صدق می کند، زیرا که نوعی از یاری کردن، و محبت زبانی، و برآوردن حاجت است چنانکه بیان آن خواهد آمد این شاء الله تعالی.

و از اموری که بر این مقصود دلالت می کند از علامه حلی در توصیه هایش به فرزندش آمده که امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه روز قیامت شود آواز دهنده ای ندا می کند: ای خلائق ساکت و آرام باشید که محمد صلی الله علیه وآله وسلم با شما سخن می گوید. پس همه خلائق ساکت و آرام می شوند، و پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بپاخیزد و فرماید: ای گروه خلائق هر که را نزد من احسان یا منت یا نیکی هست برخیزد تا او را پاداش دهیم. می گویند: پدران و مادرانمان قربانت، کدام احسان یا منت یا نیکی، بلکه همه احسانها و منتها و نیکیها برای خدا و رسول او صلی الله علیه وآله وسلم است بر تمام خلائق. می فرماید: آری؛ هر آنکه یکی از خاندان مرا پناه داده، یا به آنها نیکی کرده یا از برهنگی پوشانده یا گرسنه شان را سیر نموده برخیزد تا او را پاداش دهم.

آنگاه عده ای که از این کارها انجام داده اند برمی خیزند، پس از سوی خداوند ندا می رسد: ای محمد ای حبیب من، پاداش آنها را به عهده خودت قرار دادم، هر جای بهشت که بخواهی آنها را منزل ده. پس آنها را در وسیله منزل می دهد به طوری که از محمد و اهل بیت او صلوات الله علیهم اجمعین در پرده نخواهند بود (۹۷۳).

می گویم: بدون تردید دعای خیر از اقسام نیکی است، پس بر اثر آن، دعا کننده استحقاق شفاعت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم را روز محشر خواهد یافت. و این حدیث نیز بر فزونی ثواب به شفاعت دلالت دارد همچنان که در رفع عقاب ثابت است.

و از دلایل دیگر نیز روایتی است که صدوق در امالی خود از امام باقر علیه السلام از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم آورده که فرمود: هر کس می خواهد به من توسل جوید و نزد من حقی داشته باشد که به آن برای او روز قیامت شفاعت کنم، باید با خاندانم پیوند متصلی داشته باشد، و آنان را خرسند نماید (۹۷۴).

می‌گوییم: شکی در این نیست که اهل بیت علیهم السلام همگی با دعا کردن برای تعجیل فرج حضرت حجت بن الحسن علیه السلام خرسند می‌شوند، بلکه ممکن است از اقسام پیوند با آنان نیز باشد (دقت کنید).

۱۳ - وسیله به سوی خداوند متعال

خدای عز و جل فرمان داده که به سوی او وسیله گرفته شود آنجا که فرموده: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ » (۹۷۵)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید تقوای الهی پیشه کنید و به سوی او وسیله بگیرید و در راه او جهاد کنید باشد که رستگار شوید.

در این آیه سه چیز سبب رستگاری و نجات معرفی شده که هر سه در دعا برای حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه جمع است، زیرا که اولین مراتب تقوی ایمان است و بدون تردید دعا برای آن حضرت نشانه ایمان و سبب کمال آن است، و نیز: از اقسام جهاد با زبان است، همچنین وسیله به سوی پروردگار رحمان می‌باشد که به دو وجه توضیح داده می‌شود:

اول: معنی وسیله - به طوری که در مجمع البیان آمده (۹۷۶) - رشته ارتباط و نزدیک شدن است، و شکی در این نیست که این دعا رشته ارتباط و نزدیک شدن به خداوند متعال است، همچون سایر عبادتها که با آنها قرب و نزدیکی حاصل می‌شود، و البته این دعا از مهمترین وسایل تقرّب و نزدیکترین راههای ارتباط و ارزنده‌ترین آنها است، چنانکه در این کتاب به یاری پروردگار معلوم خواهد شد.

دوم: اینکه منظور از وسیله - به طور خصوص در آیه شریفه - همان امام علیه السلام است، چنانکه در تفسیر علی بن ابراهیم قمی درباره این آیه آمده که فرمود: به وسیله امام به او تقرّب جوید (۹۷۷).

که ظاهراً این گفته مستند به روایت از امام علیه السلام است.

و در البرهان از امیرمؤمنان علی علیه السلام آورده که در مورد آیه: « وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ »، فرمود: من وسیله او هستم (۹۷۸).

و در مرآة الانوار از کتاب الواحده از طارق بن شهاب است که گفت: در حدیثی امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: امامان از آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم وسیله به سوی خداوند و رشته اتصال به عفو و گذشت او هستند (۹۷۹).

و نیز از کتاب ریاض الجنان از جابر نقل کرده که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در حدیثی که فضیلت خود و امامان را بیان می‌کرد فرمود: ما وسیله به سوی خدا هستیم (۹۸۰).

و در بعضی از زیارتها آمده: و آنان را وسیله به سوی رضوانت قرار دادی.

و در دعای ندبه است: و آنان را مایه رسیدن به قرب خویش و وسیله به سوی رضوانت ساختی.

و در دعای سید العابدین علیه السلام روز عرفه می خوانیم: و آنان را وسیله به سوی خود و راه به سوی بهشت خویش قرار دادی (۹۸۱).

از اینها به دست آمد که منظور از وسیله همان امام است، بنابراین وسیله برگرفتن به سوی خداوند؛ انجام دادن اموری است که مایه رضایت و نزدیکی به درگاه آن حضرت است، و چون خداوند عز و جل برای هر قوم هدایت کننده ای و برای هر امت امامی قرار داده چنانکه فرموده: « وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ »؛ و برای هر قوم هدایت کننده ای هست.

امام علیه السلام را وسیله ای برای آنان به سوی خویش تعیین کرده، پس بر هر قومی لازم است که هادی و وسیله خود را بشناسند و هر آنچه موجب نزدیک شدن به او و مایه رضایتش هست انجام دهند، زیرا که بدون شناخت او تقرّب سودی ندارد. از همین روی در حدیثی که مورد قبول شیعه و سنی است از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده: مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً؛ هر کس بمیرد در حالی که امام زمانش را نشناخته باشد به مرگ جاهلیت مرده است (۹۸۲).

بنابراین آنکه امام زمانش را نشناخته باشد مثل کسی است که هیچ یک از امامان را نشناخته باشد، و دلیل بر این معنی روایات متواتری است که بعضی از آنها را می آوریم.

در مرآة الانوار و غیر آن از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: حسین علیه السلام بر اصحاب خود بیرون آمد و فرمود: ای مردم؛ خداوند عز و جل بندگان را نیافرید مگر برای اینکه معرفت یابند، پس اگر او را شناختند و عبادت کردند از عبادت غیر او بی نیاز شوند. مردی به آن حضرت عرض کرد: ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم پدر و مادرم به فدایت، معرفت خدا چیست؟ فرمود: در هر زمان شناخت خداوند به شناختن امامی است که بر مردم اطاعتش واجب است (۹۸۳).

آنگاه مؤلف کتاب از استادش علامه مجلسی حکایت کرده که در بحار گفته است: به این جهت معرفت خداوند به معرفت امام علیه السلام تفسیر شده که معرفت الله جز از ناحیه امام حاصل نمی شود، و یا اینکه بهره گرفتن از معرفت الهی مشروط به معرفت امام علیه السلام است.

اکنون که این مطلب معلوم شد می گوئیم: بی تردید دعا برای تعجیل فرج مولی صاحب الزمان عجل الله فرجه از اهمّ وسایلی است که خداوند متعال وسیله به سوی خودش قرار داده، نه تنها به سوی خداوند که به سوی تمام امامان بلکه تمام انبیا و اوصیا است که وسایل ربانی و پدران روحانی می باشند، و این دعا مایه سرور و خرسندی آنان و طلب هدف و مقصود ایشان است، اضافه بر همه اینها اطاعت اولی الامر است که خداوند عز و جل اطاعت آنان را فرض کرده و فرموده: « أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ » (۹۸۴)؛ اطاعت کنید از خدا و اطاعت کنید از رسول و اولی الامر.

زیرا که خود آن حضرت امر فرموده برای تعجیل فرج او زیاد دعا کنیم.

و شاهد بر آنچه گفته شد: در البرهان و غیر آن از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره فرموده خداوند: « فَأِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَ ابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ » (۹۸۵)؛ پس چون نماز پایان یافت در زمین پراکنده شوید و از فضل الهی طلب نمایید.

آمده که فرمود: منظور از نماز (صلاة) بیعت امیرالمؤمنین علیه السلام و مراد از زمین اوصیا هستند که خداوند به طاعت و ولایت آنان امر فرموده، همچنان که به اطاعت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و امیرمؤمنان علیه السلام فرمان داده، و از آنان به کنایه نام برده است. و درباره: و از فضل الهی طلب نمایید، فرمود: و فضل الهی را بر اوصیا طلب کنید (۹۸۶) . . . .

می گویم: تشبیه امام علیه السلام به زمین به خاطر چند وجه است از جمله:

۱ - خداوند متعال زمین را محل قرار و سکونت خلائق قرار داده که در آن زندگی می کنند و آرامش و راحت می یابند، و در بخشهای سوم و چهارم کتاب گذشت که سکون و برقراری زمین به وجود امام است، پس آرامش و استراحت تمام موجودات زمین به وجود امام علیه السلام بستگی دارد.

۲ - زمین واسطه رسیدن برکتهای آسمانی به اهل عالم است چنانکه خداوند فرماید: « وَ تَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَ رَبَّتْ وَ أَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيحٍ » (۹۸۷)؛ و زمین را خشک و بی گیاه می نگری پس چون باران بر آن فرو ریزیم سبز و خرم شده و نمو می کند و از هر نوع گیاه زیبا برویاند.

امام علیه السلام نیز واسطه رسیدن برکت الهی به اهل عالم است - چنانکه گذشت - .

۳ - خداوند متعال انواع مختلفی از نعمتها را از زمین رویانیده، میوهها و علفها و کلاء و غیر اینها را بر حسب نیاز خلق از آن برآورده تا انسان و حیوان و حشره متناسب با حال خویش از آنها برخوردار شوند، خداوند می فرماید: « ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا وَ عِنَبًا وَ قَضْبًا وَ زَيْتُونًا وَ نَخْلًا وَ حَدائقَ غُلْبًا وَ فَاكِهَةً وَ أَبًّا مَتَاعًا لَكُمْ وَ لِنِعَامِكُمْ » (۹۸۸)؛ پس خاک زمین را شکافتیم و از آن حبوبات و انگور و نباتاتی که چند بار بدروند و زیتون و خرما و باغهای پر درخت (جنگلها) و میوهها و علفها رویانیدیم، بهره جستی برای شما و چهارپایانتان.

از وجود امام علیه السلام نیز انواع بسیاری از علوم و احکام بر حسب نیازهای خلق و مصالح آنان ظاهر گردیده تا به دیگری نیازمند نشوند.

وجه دیگری نیز با دقت و تدبر به دست می آید که عجالتاً این چند وجه به خاطر رسید، و توفیق از خدا است.

توضیح: شیخ طبرسی در مجمع البیان گفته: قضب: یونجه تازه است که چند بار چیده می شود، برای علوفه چهارپایان. [این گفتار] از ابن عباس و حسن است، و أب: چراگاه علف و سایر گیاهان برای چهارپایان است (۹۸۹).

و در قاموس گفته: قضب: هر درخت دراز و گسترده شاخ و برگ است، و أب: جای پر گیاه یا چراگاه یا آنچه از گیاه و غیر آن از زمین می روید.

یعنی اینکه هرگاه دعا کننده دعایش را با دعا برای مولی صاحب الزمان علیه السلام مقرون گرداند به سبب دعا برای آن حضرت دعای خودش نیز مستجاب می شود .

دلایل این معنی - از عقل و نقل - چند وجه است :

وجه اول : بدون شک دعای بنده برای مولایش صاحب الزمان عجل الله فرجه مستجاب است ، زیرا که مقتضی موجود و مانع مفقود می باشد ، و هر دو معنی واضح است . و تأخیر در اجابت اصل آن را نفی نمی کند ، پس اگر شخص آغاز و فرجام دعایش را به حضرت صاحب الامر علیه السلام اختصاص دهد ، مقتضای کرم خداوند اکرم الاکرمین آن است که مابین آنها را نیز به هدف اجابت برساند ، و نیز خداوند در میان بندگان مقرر ساخته که هر کس کالاهای مختلفی را با یک معامله خریداری کند که قسمتی از آنها معیوب باشد ، باید یا همه را رد کند یا همه را بپذیرد و نمی شود تنها معیوب را رد کند .

وجه دوم : قسمتی از گناهان و زشتیها مانع از اجابت دعاها است ، پس اگر انسان دعایش را با دعا برای مولایش صاحب الزمان علیه السلام مقرون سازد ، آن گناهان که مانع از استجاب دعا است آمرزیده می شود و دعایش بدون مانع می گردد ، و خداوند آن را مستجاب می نماید ، و در مکرمت هجدهم خواهد آمد که دعا برای آن حضرت زمینه ساز آمرزش گناهان است .

وجه سوم : سابقاً گفتیم که از فواید دعا برای امام زمان علیه السلام آن است که آن حضرت در حق دعا کننده دعا می نمایند ، و بدون تردید دعای آن حضرت برای برآورده شدن حاجتهای آن دعا کننده ، مقتضی استجاب هر دعایی است که او از درگاه الهی مسئلت نموده است .

وجه چهارم : در اصول کافی در فضیلت صلوات بر محمد و آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم مرسلأ از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : هر کس به درگاه خداوند حاجتی داشته باشد ، باید اول با درود بر محمد و آل او آغاز کند سپس حاجت خود را بطلبد ، و آنگاه با درود بر محمد و آل او دعایش را پایان برد که خداوند گرامی تر از آن است که دو طرف را بپذیرد و وسط آن را رها کند ، زیرا که از استجاب صلوات و درود بر محمد و آل او هیچ مانعی نیست (۹۹۰) .

می گویم : جهت دلالت این حدیث بر مطلب اینکه علت یاد شده عام است و شامل هر دعایی است که بین دو دعای مستجاب واقع شود ، زیرا که خداوند متعال کریم تر از آن است که هر دو طرف را اجابت کند و آنچه در میانه هست رد نماید . و در وجه اول بیان کردیم که دعای مؤمن برای فرج مولایش حتماً مستجاب است ، پس این دلیل نقلی ، شاهدهی بر آن دلیل عقلی ، نیز هست .

وجه پنجم : خواهد آمد که هرگاه مؤمنی برای مؤمن دیگری که غایب است دعا کند ، فرشتگان چندین برابر آنچه خواسته است برای خودش درخواست می نمایند ، و معلوم است که دعای فرشتگان مستجاب است چون بدون مانع می باشد .

وجه ششم : در اصول کافی به سند معتبری از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم :

« إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيَعْمَمْ ، فَإِنَّهُ أَوْجَبُ لِلدُّعَاءِ » . و فی بعض النسخ : « فَلْيَعْمَمْ فِي الدُّعَاءِ فَإِنَّهُ أَوْجَبُ لِلدُّعَاءِ » ؛ رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : هرگاه یکی از شما دعا کند ، عمومیت دهد ، که دعا را لازم تر و ثابت تر می نماید . (و در نسخه دیگری است) پس دعا را تعمیم دهد که دعا را لازم تر و ثابت تر می کند (۹۹۱) .

می گویم : اینکه حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم فرموده : « فَإِنَّهُ أَوْجَبُ لِلدُّعَاءِ » ، یعنی دعا برای عموم کردن ثابت تر و لازم تر است برای دعا کننده از اینکه فقط برای خودش دعا کند بدون اینکه مؤمنین را هم در نظر بگیرد ، که حاصل فرمایش آن حضرت این است که : دعا برای عموم نمودن سبب استجاب دعا و رسیدن به مقصود است ، و توضیح مطلب و دلالت این حدیث بر مراد اینکه عمومیت در دعا به دو وجه تصور می شود :

یکی اینکه : دعا کننده تمام مؤمنین و مؤمنات را در دعایش شریک گرداند ، و خودش را در آنها داخل نماید ، یعنی برای خود و تمام مؤمنین و مؤمنات یک دعای دسته جمعی کند مثلاً بگوید : خدایا مؤمنین و مؤمنات را بیمارز و حوائج مؤمنین و مؤمنات را برآور ، یا بگوید : پروردگارا ما را بیمارز و حوائجمان را برآورده ساز ، که خودش و سایر مؤمنین و مؤمنات را در نظر بگیرد .

دوم اینکه : دعای او به گونه ای باشد که نفعش شامل تمام مؤمنین و مؤمنات گردد - هر چند که تصریح نکند - مانند : دعا کردن برای امنیت؛ و نزول برکتهای آسمانی؛ و رویدن برکتهای زمینی؛ و دور شدن بلا و امثال اینها که سودش همه را در برمی گیرد ، این نیز عمومیت دادن در دعا است ، و دعا برای فرج مولای ما صاحب الزمان علیه السلام از این قبیل است لذا از مصادیق این دلیل می باشد ، چنانکه بر عارفان پوشیده نیست .

بر فرض اگر کسی انکار کند که این قسم عمومیت دادن در دعا باشد ، می گویم : اگر دعا کننده نیتش عموم مؤمنین و مؤمنات باشد یا به این معنی تصریح کند دیگر هیچ شبهه ای باقی نمی ماند .

و اما اینکه دعا برای ظهور مولای ما حضرت صاحب الزمان علیه السلام از اموری است که نفعش عام است نیازی به بیان و استدلال ندارد پس از آنکه در بخش چهارم کتاب ذکر گردید که به ظهور آن جناب فرج هر مؤمن و خوشحالی هر معتقد و آشکار شدن هر گونه عدل و زوال همه انواع جهل ، و کشف علوم و برطرف شدن غصه ها و دور شدن بیماریها و گسترش برکتها و پیروزی مؤمنین و نابودی ظالمین و امنیت بلاد و سلامتی عباد و ... می باشد .

و اما فرموده رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم که : « إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلْيَعْمَمْ » ، هرگاه یکی از شما دعا کند عمومیت دهد .

چند معنی محتمل است :

۱ - اینکه مراد این باشد : مؤمن هرگاه دعا می کند این دعایش را عام قرار دهد برای مؤمنین و خودش را در بین آنها داخل کند که اگر این کار را کرد و برای همه آنها دعا نمود ، این دعا واجب تر یعنی ثابت تر است ، یعنی زودتر به اجابت می رسد و بیشتر کاربرد دارد تا دعای بر خودش تنها ، بنابراین دعا برای عموم مقتضی آن است که زودتر مستجاب شود .

حاصل اینکه اگر بگوییم : خدایا مؤمنین و مؤمنات را بیمارز ، آمرزش تو مسلم تر می شود از اینکه بگوییم : خدایا مرا بیمارز . و اگر بگوییم : خدایا فرج مولای ما صاحب الزمان علیه السلام را تعجیل فرما ، فرج و گشایش برای خودت ثابت تر است از اینکه بگوییم :

خدایا برای من فرج عنایت کن ، زیرا که دعا برای فرج امام عصر عجل الله فرجه در حقیقت دعا برای فرج همه مؤمنین و مؤمنات است .

۲ - یا منظور - از باب مشارفت و نزدیکی به مقصود - این باشد : هرگاه خواستی برای خودت دعا کنی اول برای عموم دعا را آغاز کن که دعایت را ثابت تر گرداند ، یعنی دعای تو برای عموم مؤمنین مایه استجابت دعای تو و رسیدن به مقصود و ثبوت مراد تو می باشد ، که این سخن از قبیل آیه شریفه : « إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ » (۹۹۲) ؛ هرگاه برای نماز برخاستید پس صورتهایتان را بشویید . [یعنی پیش از نماز و نزدیک به انجام آن وضو بگیرید] .

و نیز آیه شریفه : « فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ » (۹۹۳) ؛ پس هرگاه قرآن خواندی به خداوند پناه ببر . [یعنی هرگاه خواستی قرآن بخوانی] .

حاصل این وجه اینکه معنی فرمایش رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم : هرگاه یکی از شما دعا کند عمومیّت دهد .

این است که : هرگاه می خواهد برای خودش دعا کند ، اول یک دعای عمومی برای مؤمنین و مؤمنات بنماید سپس برای خودش دعا کند که این برنامه دعای خودش را محکمتر و لازمتر می سازد ، زیرا که مقدم داشتن اهل ایمان در دعا تأثیر تامی در استجابت دعای انسان دارد ، چنانکه در چند روایت از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : هر کس چهل نفر از برادرانش را مقدم بدارد و برای آنها دعا کند سپس برای خودش دعا نماید ، در حق آنها و خودش مستجاب می شود (۹۹۴) .

۳ - اینکه منظور مقارنه عرفی باشد ، یعنی هر زمان که برای خودت دعا کردی ، قبل یا بعد از آن برای عموم برادرانت هم دعا کن . این نوع از استعمال در لغت عربی و محاورات عرفی زیاد دیده می شود ، که بر عارف دانا پوشیده نیست .

وجه هفتم : روایتی است که ثقة الاسلام کلینی در اصول کافی آورده : از محمد بن یحیی عطار از احمد بن محمد بن عیسی از علی بن الحکم از سیف بن عمیره از عمرو بن شمر از جابر بن یزید جعفی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام که درباره فرموده خدای تبارک و تعالی : « وَ يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ يَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ » (۹۹۵) ؛ و دعای آنان را که ایمان آورده و عمل صالح انجام دهند مستجاب گرداند و از فضل خویش بر ثوابشان می افزاید .

فرمود : آن مؤمن است که برای برادر خود در غیاب او دعا کند ، پس فرشته به دعای او آمین می گوید .

و خداوند عزیز جبار فرماید : دو برابر آنچه خواستی برای خودت خواهد بود و آنچه خواستی عطا شدی به خاطر محبتی که به او داری (۹۹۶) .

می گویم : به نظر ما سندش صحیح است ، ولی علامه مجلسی در مرآة العقول آن را ضعیف شمرده و ظاهراً به خاطر عمرو بن شمر است چون در وجیزه خود؛ تمام راویان این خبر - جز عمرو بن شمر - را توثیق کرده . ولی به نظر من به پیروی از عالم محقق نوری در مستدرک الوسائل؛ اوثقه و مورد اعتماد است چون جمعی از بزرگان از او روایت کرده اند ، و نشانه های دیگر نیز بر توثیق او هست و نسبت غلو به او ثابت نیست .

به هر حال دلالت این حدیث بر مطلب ما روشن است و اینکه فرموده : دو برابر آنچه خواستی برای خودت خواهد بود .

ظهور دارد که آنچه برای برادرش خواسته با فزونی در حق خودش مستجاب می شود. و اینکه فرمود: و آنچه طلب کردی عطا شدی به خاطر محبتی که به او داری، دلالت دارد که به برکت دعا برای برادر غایبش آنچه برای خودش خواسته نیز مستجاب می گردد. احتمال بعیدی هم هست که: «اعطیتُ»؛ عطا کردم به صیغه متکلم باشد، یعنی آنچه برای برادر غایب خود خواستی عطا کردم. و خدا دانا است.

پس ای خواستار رسیدن به مقاصد، آیا مؤمنی را می شناسی که ایمانش کاملتر و یقینش تمام تر و نزد خدا محبوب تر و نزدیکتر و بلند مرتبه تر از مولایت صاحب الزمان علیه السلام باشد؟ پس برای اربابت بیشتر دعا کن تا به برکت آن دعایت مقرون به اجابت گردد.

وجه هشتم: اینکه گذشت و خواهد آمد که از فواید دعا برای ظهور و تعجیل فرج آن حضرت، کامل شدن ایمان و نیرو گرفتن یقین و نجات یافتن از وسوسه های مشککین و گمراه کنندگان است، و این از اسباب و عوامل مقتضی اجابت دعا است، همچنان که ضعف یقین و شک در اصول دین مانع از اجابت است، پس هرگاه بنده در دعا برای مولایش صاحب الزمان علیه السلام مواظبت نماید، یقینش قوی و ایمانش کامل گردد، و چون این حالت یافت خداوند استجابت دعا را نصیب او فرماید.

در دلالت بر این معنی روایت موثق همچون صحیحی است که ثقة الاسلام کلینی از محمد بن مسلم از یکی از دو امام (حضرت باقر و حضرت صادق علیهما السلام) آورده که گفت: عرض کردم: کسی را می بینیم که عبادت و کوشش و خضوعی دارد ولی مذهب حق را قبول ندارد، آیا برای او سودمند است؟ فرمود: ای محمد خاندان پیامبر همانند خاندانی هستند در بنی اسرائیل که هیچ یک از آنان چهل شب عبادت نمی کرد مگر اینکه دعایش مستجاب می شد، ولی مردی از آنها چهل شب در عبادت کوشید، سپس دعا کرد اما مستجاب نشد، پس به نزد عیسی بن مریم علیه السلام آمد و از وضع خود شکایت کرد و درخواست دعا نمود.

عیسی علیه السلام تطهیر کرد و نماز خواند سپس به درگاه خداوند دعا نمود، خداوند عز و جل به او وحی فرمود: ای عیسی بنده من از راه دیگری غیر از آنکه به سویم توجه می شود آمد، او در حالی که درباره تو شک داشت مرا دعا کرد، پس اگر آنقدر دعا کند تا گردنش قطع شود و بندهای انگشتش از هم جدا گردد او را اجابت نمایم.

حضرت فرمود: آنگاه عیسی علیه السلام به آن شخص ملتفت شد و فرمود: آیا خدایت را می خوانی در حالی که از پیغمبرش شک داری؟ عرض کرد: ای روح خدا و کلمه او، به خدا همین طور بود که گفتم، پس از خداوند بخواه که این حالت را از من دور سازد، عیسی علیه السلام برای او دعا کرد، خداوند توبه او را پذیرفت و دعایش را اجابت نمود و دوباره به حد اهل بیت و خاندان خود رسید (۹۹۷).

وجه نهم: مجلسی رحمه الله در مرآة العقول درباره سرّ محبوب ماندن دعایی که بدون صلوات بر محمد و آل محمد باشد گفته: مقصود از آفرینش جن و انس و سایر موجودات از بدو ایجاد تا بی نهایت، رسول الله و اهل بیت او صلوات الله علیهم اجمعین می باشند که شفاعت بزرگ در این دنیا و در آخرت برای آنان است، و به واسطه ایشان رحمتها بر تمام خلائق فرود می آید، زیرا که در مبدأ هیچ بخلی نیست بلکه نقص از قابل است، و آنان علیهم السلام شایستگی تمام فیضهای قدسی و رحمتهای الهی را دارند، پس هرگاه بر ایشان فیض می شود به طفیل وجودشان به سایر موجودات هم می رسد. بنابراین اگر دعا کننده می خواهد رحمتی از سوی خداوند به او برسد، بر آنان درود بفرستد که این دعا رد نمی شود چون مبدأ فیاض؛ و محل قابل است، و به برکت آنها بر دعا کننده بلکه بر همه خلق فیض می رسد، همچنان که اگر یک چادر نشین یا بیابان گردی که اهلیت گرامی داشتن را ندارد به در خانه زمامداری برود، و آن زمامدار برای او سفره رنگین و عطاهای بسیار بدهد عقلاً او را به سبک مغزی و پست نظری نسبت می دهند،

بر خلاف اینکه برای یکی از امرا یا وزرا یا سفرای زمامداران دیگر دستور دهد چنان سفره‌ای بگسترانند، در این حال آن شخص بیابان‌نشین هم بر سر آن سفره حاضر شود، پسندیده است، بلکه اگر او را از سر آن سفره برانند قبیح و زشت به نظر می‌رسد (۹۹۸)

می‌گویم: مخفی نیست که این وجه کاملاً بر دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام منطبق است، و برای اهل بصیرت کاملاً روشن و واضح است.

وجه دهم: نیز همان است که علامه مجلسی گفته: خاندان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بین ما و بین پروردگاران واسطه هستند که حکمتها و احکام را از سوی او به ما می‌رسانند، زیرا که ما را به ساحت قدس و بارگاه جبروت و حریم ملکوت او راهی نیست، پس به ناچار سفیرانی باید که بین ما و پروردگاران رابط باشند، و وساطتی که هم جهات قدسی داشته باشند و هم حالات بشری که با آن جهات قدسی با مبدأ اعلی ارتباط یابند، و با جهات دیگر و حالات بشری متناسب با خلق با ایشان در تماس باشند، تا آنچه از پروردگارشان گرفته‌اند به آنها برسانند.

لذا خداوند سفرای و انبیای خویش را به ظاهر از نوع بشر و در باطن از جهت اخلاق و رفتار و قابلیتها و نفوس مابین با آنها، قرار داد، ایشان به مردم می‌گویند: ما بشری مثل شما هستیم، تا از آنها نفرت نکنند و قبول نمایند و با آنان مأنوس باشند، در افاضه سایر فیوضات و کمالات نیز اینان بین پروردگار و سایر موجودات واسطه‌اند، پس هر فیضی اول به آنها می‌رسد سپس بر سایر خلائق تقسیم می‌گردد. و صلوات بر آنها درخواست رحمت از کانون رحمت است به محل تقسیم آن تا بر همه خلائق بر حسب استعدادها و قابلیت‌ها تقسیم شود (۹۹۹).

می‌گویم: این وجه نیز در مورد بحث ما جاری است، و این ده وجه بیان کرد که اجابت دعا کننده به سبب دعا برای مولای قائم ما عجل الله فرجه تحقق می‌یابد.

۱۵ - ادای اجر رسالت پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم

متن

تا حدودی دعا برای تعجیل فرج ادای مزد رسالت است، و دلیل بر این معنی فرموده خداوند متعال است که در سوره حمعسق [شوری] آمده: «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى» (۱۰۰۰)؛ [ای پیامبر] بگو من از شما بر انجام آن [رسالت چیزی درخواست نمی‌کنم مگر مودت و دوستی خاندانم].

و اثبات این مطلب به ذکر چند مقدمه مربوط به بحث بستگی دارد :

اول : هر چه را پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بطلبید امر است ، هر چند به لفظ درخواست باشد .

دوم : طلب و امر آن حضرت به طور اطلاق بر وجوب دلالت می کند مگر اینکه دلیلی بر خلاف آن باشد .

سوم : اینکه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم حق نبوت بر این امت دارد ، پس بر آنها واجب است آنقدر که می توانند حق آن جناب را ادا کنند .

چهارم : اینکه خداوند متعال اجر و مزد نبوت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را مودت خاندان و قربی (= نزدیکان) آن حضرت قرار داده است . به حکم آیات و روایات اهل بیت عصمت .

پنجم : بیان معنی قربی و اینکه جز ذریه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نمی باشد ، و رد اقوال عامه .

ششم : در بیان معنی مودت و اقسام آن .

مقدمه اول

بدان که امر - به طوری که اهل تحقیق اختیار کرده اند - طلب ایجاد فعل است از عالی به دانی خواه به لفظ امرت (= امر کردم) باشد یا صیغه افعال (= انجام ده) یا لفظ مسئلت و درخواست و امثال آن ، و خواه بدون لفظ باشد مانند اشاره و نوشتن و امثال اینها .

دلیل بر آنچه ذکر گردید آن است که : تبادل (زود به ذهن رسیدن) معنی امر از اقسام گذشته می باشد ، نمی بینید اگر طلب از ناحیه شخص بزرگی صادر گشت به هر لفظی که باشد می گویند : فلانی به چنین چیزی امر کرد . و اگر شخص دانی بگوید : من به فلان کار امر می کنم ، عقلاً او را به سبک مغزی نسبت می دهند ، زیرا که امر به عالی اختصاص دارد همچنان که دعا و مسئلت و درخواست به دانی ؛ و استدعا به مساوی اختصاص دارند ، و بررسی موارد استعمال این حقیقت را روشن می سازد .

و اما اینکه خداوند متعال به حکایت از فرعون خطاب به قومش فرموده : « فَمَاذَا تَأْمُرُونَ » (۱۰۰۱) ؛ پس چه امر می کنید .

با اینکه از آنها بالاتر است به آنها نسبت امر داده است ؟ تنها یکی از دو وجه را محتمل است :

یکی اینکه : مفعول محذوف باشد ، یعنی : لشکریان را چه امر می کنید ؟ بنابراین امر در معنای حقیقی خود به کار رفته است چون امرا نسبت به لشکریان بالاترند .

دوم اینکه : فرض شده که اینها بالا هستند و به طور مجاز - به خاطر جهاتی - اینطور به آنها خطاب کرده است . و الله العالم .

و با این مقدمه ثابت شد که طلب هرگاه از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم صادر شود ، به هر لفظی که باشد - هر چند مسئلت و درخواست چنانکه در آیه مورد بحث هست - امر است ، چون گاهی برای تواضع تعبیر به سؤال می کند که برنامه آن حضرت و اساس کلماتش بوده ، چنانکه در حدیث نبوی معروف آمده : « بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ » (۱۰۰۲) ؛ من برانگیخته شده‌ام تا مکارم اخلاق را به آخر رسانم .

و یا برای مدارا با مردم و ملاطفت با آنان ، تا به فرمان او توجه نمایند ، آنها را به منزله عالی و مرتبه بالا فرض می کند .

این در صورتی است که قائل شویم : وجوب مودت از جمله : « از شما چیزی درخواست نمی کنم مگر مودت و دوستی خاندانم » استفاده می شود . یعنی : مطلوب و خواسته من که به من برمی گردد منحصر در این است .

و می توان وجوب مودت را از بخش دیگر آیه استفاده کرد و آن خطاب خداوند عز و جل به پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم است که : « [ای پیامبر] بگو از شما چیزی درخواست نمی کنم » که ظهور دارد در وجوب طلب کردن این حق از آنها بر آن حضرت ، که اگر اداء این حق بر آنها واجب نبود لزومی نداشت که از آنها مطالبه کند چنانکه پوشیده نیست .

مقدمه دوم

در اصول فقه تحقیق کرده ایم که امر با اطلاق که دارد ظاهر در طلب حتمی است ، به عبارت دیگر : امر در طلب حقیقت است ، یعنی : از امر جز طلب حتمی چیزی مفهوم نیست ، و طلب خالی از قرائن حالی یا مقالی داخلی یا خارجی در عرف به طلب حتمی برمی گردد و در آن ظهور دارد .

و نشانه این معنی آن است که می بینیم اوامری که از سوی بزرگترها به پایین ترها صادر می شود ، کسانی که این اوامر به آنها متوجه می گردد هیچ تأملی ندارند که اطاعت این اوامر حتمی است بلکه در نهادشان هست که برانگیخته شوند و آنچه مأمور گشته اند ایجاد نمایند ، و هیچ تردید نمی کنند که آیا این امر حتمی است یا نه ؟

و نیز می بینیم که اگر آن اوامر را انجام ندهند در معرض ملامت و نکوهش و مذمت قرار می گیرند ، و این نیست مگر از آن جهت که گفتیم که طلب مطلق - نزد اهل عرف - در طلب حتمی ظهور دارد ، بدون اینکه نیاز به قرائن یا قرار دادن نشانه داشته باشد . بلکه اگر خلاف آن منظور باشد احتیاج به قرینه حالیه یا مقالیه یا دلیل خارجی دارد ، به همین جهت اوامری که در شرع آمده بر وجوب حمل می شود - در صورتی که قرینه ای بر استحباب نباشد - .

البته اگر امر به چیزی وارد شود بر ما لازم است که بررسی و جستجو کنیم که در سایر اخباری که از ائمه اطهار علیهم السلام به ما رسیده قرینه ای بر خلاف وجوب هست یا نه ، زیرا که بسیار است که قرائن و شواهدی نسبت به اخبار دیگر در آنها آمده و بیان کننده

یکدیگرند ، اما این نه از جهت تأمل در ظهور طلب بر وجوب است ، بلکه به جهت فراوانی قرائن و شواهد در سایر ابواب می باشد ، چنانکه علمای اصول به وجوب کاوش از مخصّص پیش از عمل به عام حکم کرده اند ، به خاطر کثرت ورود مخصّص در هر باب ، نه از جهت تأمل داشتن در ظهور عام که پوشیده نیست . پس اگر شاهدهی بر این یافتیم که امری برای استحباب است بنابر آن شاهد ؛ لفظ را از ظاهرش برمی گردانیم ، و گرنه چاره ای جز این نیست که لفظ امر را بر وجوب حمل نماییم .

با این مقدمه معلوم شد که طلبی که از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در این باب صادر شده - به امر خداوند متعال - طلب حتمی است و بر وجوب دلالت دارد ، و شاهد بر آن روایاتی است که از ائمه معصومین علیهم السلام آمده که برای اثبات وجوب ، این آیه را گواه آورده اند ، چنانکه در تفسیر البرهان و غایه المرام از حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام است که در خطبه اش فرمود : و ما خاندانی هستیم که خداوند مودّشان را بر هر مسلمان فرض و واجب کرده آنجا که فرموده : « قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » (۱۰۰۳) .

و در همان دو کتاب از امام صادق از پدران بزرگوارش علیهم السلام آمده که : وقتی این آیه بر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم نازل گشت : « قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » ، پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم بپاخواست و فرمود : ای مردم خداوند تبارک و تعالی بر شما امری را فرض کرده آیا آن را ادا می کنید ؟ پس هیچ یک از آنان جواب ندادند .

و چون فردای آن روز شد بپاخواست ، و نظیر آن سخن را فرمود ، ولی از هیچ کس جوابی برنخواست . سپس همان سخن را روز سوم گفت ، و کسی پاسخ نداد . پس فرمود : ای مردم این امر طلا و نقره و خوردنی و آشامیدنی نیست . گفتند : پس آن را به ما بگو . فرمود : خدای تبارک و تعالی بر من نازل کرده : بگو از شما بر انجام آن [رسالت] چیزی درخواست نمی کنم مگر مودّت و دوستی خاندانم ، گفتند : آری ، این را ادا می کنیم .

حضرت صادق علیه السلام فرمود : به خدا قسم به آن وفا نکردند مگر هفت نفر : سلمان و ابوذر و عمار و مقداد بن الاسود کندی و جابر بن عبدالله انصاری و غلامی از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به نام بست (یا کبیت) و زید بن ارقم (۱۰۰۴) .

و در مقدمات آینده نیز مطالبی که بر مقصود دلالت کند خواهد آمد این شاء الله تعالی .

مقدمه سوم

پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم حق پیامبری و نبوت بر این امت دارد ، پس واجب است به مقداری که می توانند حق آن حضرت را ادا نمایند ، و هر که این حق را ادا نکند ستم نموده است . و این مطلب نیازی به توضیح ندارد زیرا که نزد عقلا روشن و بدیهی است که ادای حق کسی که صاحب حقی باشد واجب است ، و نیز تردیدی ندارند که عظیم ترین حقوق از آن رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم است که سبب آزادیشان از آتش دوزخ می باشد . پس باید کوشش آنها در ادای حق آن حضرت بیشتر و مؤکدتر از کسان دیگر باشد .

در این مورد تنها به ذکر خبر شریفی که در غایه المرام از طریق عامه نقل شده اکتفا می کنیم ، پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم به علی علیه السلام فرمود : [به سوی مردم] بیرون رو ، ندا کن : توجه کنید هر که به مزد اجبری ظلم کند لعنت خدا بر او باد ، توجه کنید هر که غیر از موالیان خود ولیّ برگیرد لعنت خدا بر او باد ، توجه کنید هر که ابوبن خود را دشنام دهد لعنت خدا بر او باد . پس امیرمؤمنان علیه السلام این جملات را ندا کرد و اعلام نمود .

عمر و جماعتی بر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم وارد شدند و پرسیدند : آیا برای آنچه ندا کرد تفسیری هست ؟ فرمود : آری ، خداوند می فرماید : « قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » (۱۰۰۵) ، پس هر که به ما ظلم کند لعنت خدا بر او باد ، و می فرماید : « النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ » (۱۰۰۶) ؛ پیغمبر نسبت به مؤمنین از خودشان شایسته تر و ولایتش محکمتر است . و هر که من مولای او هستم علی مولای اوست ، پس هر که غیر او و ذریه اش را برای خود ولیّ برگیرد لعنت خدا بر او باد ، و شما را گواه می گیرم که من و علی ابوبن (دو پدر) مؤمنین هستیم ، پس هر که یکی از ما را دشنام دهد لعنت خدا بر او باد .

چون بیرون رفتند ، عمر گفت : ای اصحاب محمد صلی الله علیه وآله وسلم پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نه در غدیر خم و نه در غیر آن از امروز شدیدتر برای علی تأکید نکرد . حسان [خَبَاب] بن الارت گوید : این قضیه نوزده روز پیش از وفات رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم صورت گرفت (۱۰۰۷) .

مقدمه چهارم

خداوند متعال مزد نبوت را - که در حقیقت به خود بندگان برمی گردد - مودّت قریبی قرار داده به مقتضای آیه یاد شده و روایاتی از جمله : در مجلس ۷۹ از امالی صدوق به سند صحیحی از حضرت رضا علیه السلام حدیثی طولانی ذکر گردیده که در آن آیات اصطفا (برگزیدن) که دوازده آیه است بیان شده . در این حدیث آمده : . . . ششم : فرموده خدای جل جلاله : « قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » ، و این خصوصیتی برای پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم روز قیامت و خصوصیتی برای آل او است نه غیر آنها ، زیرا که خداوند در جریان نوح علیه السلام در کتاب خود فرموده : ای قوم من بر این رسالت مالی از شما نمی طلبم که مزد من بر خدا است ، آنان را که ایمان آورده اند ، من از خود نمی رانم ، اینان به لقای پروردگارش خواهند رسید ، ولی من شما را افرادی می بینم که جهل می ورزید (۱۰۰۸) .

و از هود حکایت کرده که گفت : بر این رسالت اجرتی از شما نمی طلبم ، اجرت من جز بر خداوندی که مرا آفریده نیست ، آیا تعقل نمی کنید (۱۰۰۹) .

و خدای عز و جل به پیغمبرش صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : بگو [ای محمد] از شما چیزی درخواست نمی کنم بر رسالت مگر مودت خاندانم . و خداوند مودت آنها را فرض ننمود مگر آنکه می دانست که آنها هرگز از دین جدا نمی شوند و هیچ گاه به گمراهی رجوع نمی کنند .

و دیگر اینکه : هرگاه مردی با دیگری دوست باشد ، اما یکی از خاندانش با وی دشمن باشد ، دل او نسبت به آن شخص با صفا و سالم نمی ماند ، خداوند عز و جل دوست داشته که در دل رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم نسبت به مؤمنین چیزی نباشد ، پس مودت خاندانش را بر آنها فرض فرمود . بنابراین هر کس این فریضه را بجای آورد و رسول خدا را دوست بدارد و خاندانش را نیز دوست بدارد ، رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم نمی تواند او را مبعوض دارد . و هر که آن را ترک کند و این فریضه را بجای نیاورد ، و خاندان پیغمبر را دشمن بدارد ، پس بر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم است که او را دشمن بدارد ، زیرا که او یکی از واجبات الهی را ترک کرده ، و کدام شرافت و فضیلت مقدّم و یا نزدیک به این فضیلت است .

پس خداوند این آیه را بر پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم نازل فرمود : « قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » ، آنگاه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در جمع اصحابش بپاخواست و حمد و ثنای الهی را بجای آورد و فرمود : ای مردم خداوند برای من بر شما چیزی فرض و واجب کرده است ، آیا آن را ادا می کنید ؟ هیچ کس جوابش را نداد ، بار دیگر فرمود : ای مردم این طلا و نقره نیست ، خوردنی و آشامیدنی نیست . گفتند : پس آن را بیان کن . آنگاه این آیه را بر آنها تلاوت کرد . گفتند : این را آری ، ادا می کنیم . ولی بیشترشان ادا نکردند و به قول خود وفادار نماندند .

و خداوند هیچ پیامبری را مبعوث نمود مگر اینکه به او وحی کرد که از قومش اجرتی نخواهد ، زیرا که خداوند عز و جل اجر پیامبران را ادا می کند . ولی نسبت به حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم خدای عز و جل مودّت نزدیکانش را واجب گردانید ، و به او دستور داد که امر خویش را در آنها قرار دهد تا با شناختن فضیلت و مقامی که خداوند به ایشان عنایت فرموده مودتشان را در دل گیرند ، که مودت به مقدار معرفت و شناخت فضیلت است .

و چون پروردگار این را واجب ساخت بر بسیاری گران آمد زیرا که وجوب اطاعت سنگین است ، و عده ای که پیمان وفاداری با خداوند بسته بودند به آن تمسک جستند و اهل شقاق و نفاق ، عناد ورزیدند و به آن ملحد شدند ، و از حدودی که خداوند برای قربی تعیین کرده بود آن را تغییر دادند ، پس گفتند : قرابت؛ همه عرب می باشند . به هر دو حال یقین می دانیم که مودّت نسبت به قرابت و نزدیکان پیغمبر است ، پس هر کدام به پیغمبر نزدیکتر باشند به مودّت شایسته ترند ، به هر نسبت که قرب بیشتری باشد ، مودّت به همان مقدار باید بیشتر گردد .

ولی در حق پیغمبر خدا با آن همه مهربانی و عطوفتی که نسبت به آنها داشت ، و آن همه نعمت و احسانی که خداوند به امت او نموده ، که زبانها از شکر گزاری آن عاجز است - انصاف را رعایت نکردند و در مورد خویشاوندان و ذریه و خاندانش مودّت ننمودند ، و آنان را همچون چشمی که در سر است قرار ندادند ، که دوستی و حفظ حریم رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را نسبت به فرزندان منظور دارند . چگونه این حق را رعایت نکردند و حال آنکه قرآن بدان سخن گفته و به آن دعوت نموده! و اخبار ثابت کرده که آنها اهل مودّت هستند که خداوند دوستی آنان را فرض نموده و بر آن وعده پاداش داده است . و به درستی که هیچ کس با ایمان و اخلاص این مودّت را وفا نکند مگر اینکه بهشت برایش واجب می شود به جهت فرموده خدای عز و جل در این آیه : « وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ * ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » (۱۰۱۰) ؛ و آنان که ایمان آورده و کارهای نیک انجام دادند در باغهای بهشت منزل یافته و نزد خداوند هر چه بخواهند برایشان مهیا است و این فضل و رحمت بزرگ الهی است . همان است که خداوند بندگان را بشارت می دهد آنان را که ایمان آورده و عمل صالح انجام داده اند ، بگو ای پیامبر بر رسالت اجری نخواهم مگر مودّت خاندانم را . با تفسیر و بیانی که شده (۱۰۱۱) . . . .

و با این خبر درهائی از علم باز می شود ، پس تأمل کنید تا به راه درستی ارشاد گردید ، و با این مقدمه روشن شد که مودت خاندان رسول اجر رسالت است پس ادای آن بر همه امت واجب است .

مقدمه پنجم

در اینجا بیان می کنیم که منظور از قربی کیانند که این ویژگی بزرگ به آنان اختصاص یافته ؟ و تنها به ذکر چند روایت که در غایه المرام از طریق عامه نقل شده اکتفا می کنیم تا در استدلال قویتر و برای بستن راه عذر رساتر و محکمتر باشد .

در مسند احمد بن حنبل به سند خود از ابن عباس آورده که گفت : وقتی آیه « قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » ، نازل شد ، گفتند : ای رسول خدا نزدیکان تو کیانند که مودتشان بر ما واجب گردیده ؟ فرمود : علی و فاطمه و دو فرزند ایشان (۱۰۱۲) .

در تفسیر ثعلبی مثل همین را روایت کرده .

و در صحیح بخاری از سعید بن جبیر آمده که : قربی؛ آل محمد می باشند .

مثل همین را در صحیح مسلم و الجمع بین الصحاح السّنة آورده اند .

و از حموی به سند خود از ابن عباس آمده که گفت : وقتی آیه : « قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » ، نازل گشت ، گفتند : ای رسول خدا ایشان کیستند که خداوند مودتشان را به ما امر می کند ؟ فرمود : علی و فاطمه و فرزند ایشان [فرزندانشان] .

و مثل همین از ابونعیم روایت شده الا اینکه به جای وَلَدَهُمَا - یا وَلَدَهُمَا - ؛ اَوْلَادَهُمَا (= فرزند ایشان؛ فرزندانشان) ذکر گردیده است (۱۰۱۳) .

و از این مقدمه به دست آمد که قربی ذریه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم می باشند ، و در روایات ما نیز همین مضمون آمده و در بعضی از روایات ما چنین است : مراد از قربی امامان علیهم السلام می باشند .

و می توان بین این روایات را به دو وجه جمع کرد :

یکی : اینکه ذکر امامان از باب ذکر مصداق کامل است چنانکه در بسیاری از تفاسیر نظیر این معنی هست .

دوم : اینکه منظور از مودت واجب نسبت به امامان علیهم السلام ، معرفت و ولایت آنان می باشد . یعنی فقط ایشان را اولیای حق بدانند ، چنانکه از حدیثی که از حضرت رضا علیه السلام در مقدمه چهارم گذشت این معنی به دست می آید .

به هر صورت تردیدی نیست که نزدیکترین ذی القربی در زمان ما جز حضرت صاحب الزمان علیه السلام کسی نیست . پس مودّت آن جناب بر همگان واجب است و باید که مودّت آن جناب شدیدتر و بیشتر باشد از مودّت نسبت به دیگر نزدیکان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم - چنانکه در بیان حضرت رضا علیه السلام گذشت - .

مقدمه ششم : در بیان معنی و اقسام مودّت

می‌گوییم : منظور از مودّت همان محبت قلبی است ، با همه آثار ظاهری که دارد و نشانه محبت قلبی می‌باشد . لذا در تفسیر قمی مودّت به همان آثاری که لازمه محبتند تفسیر شده است ، وی گفته : اجر نبوت آن است که آنان را اذیت نکنید و با ایشان قطع رابطه ننمایید و حق ایشان را بناحق مگیرید ، و با آنان پیوند و ارتباط داشته باشید و پیمان الهی را در حق آنها مشکینید (۱۰۱۴) . . .

البته واضح است که از آثار مودّت قلبی دوستی به زبان است و اقسامی دارد از جمله :

دعا کردن برای محبوب است که خوبیها را برایش بخواهد . و این از مهمترین آثار و نتایج محبت ظاهری است ، همچنان که در روش پدران نسبت به فرزندانشان می‌بینیم که محبت قلبی آنان را و می‌دارد که برای فرزندانشان دعای خیر کنند .

نتیجه‌ای که از این مقدمات به دست می‌آید اینکه : مودّت خاندان رسول اجر رسالت است و مهمترین خاندان و نزدیکترین ایشان در این زمان مولای ما حضرت حجّه بن الحسن عجل الله تعالی فرجه می‌باشد ، و دعا کردن برای آن حضرت از اقسام مودّت است و به وسیله آن اندکی از اجر رسالت ادا می‌گردد ، و چون ادای اجر رسالت بر همه امت واجب است ، پس بر همه واجب است که نسبت به حضرت حجّت عجل الله فرجه مودّت داشته باشند و به هر مقدار که می‌توانند آثار آن را رعایت نمایند .

۱۶ و ۱۷ - دفع بلا و وسعت روزی

روایات بسیاری بر این دو معنی دلالت دارد ، از جمله :

۱ - در کافی به سند صحیحی از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : دعای مرد برای برادرش در غیاب او روزی را فراوان و ناگواریها را دور می‌سازد (۱۰۱۵) .

۲ - در وسائل مسنداً از حُمران بن أعین است که حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام در حدیثی فرمود: بر تو باد که در غیاب برادران دینی خود برایشان دعا کنی که روزی را بر تو سرازیر می کند. - سه بار این را فرمود - (۱۰۱۶).

۳ - و نیز به روایت مسعد بن صدقه از حضرت صادق علیه السلام مسنداً آمده است که فرمود: به درستی که دعای مؤمن برای برادرش در غیاب او مستجاب است و روزی را سرازیر می کند و ناگواریها را دفع می نماید (۱۰۱۷).

۴ - از معاویه بن عمّار از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: دعا برای برادرت در غیاب او روزی را به سوی دعا کننده سوق می دهد و بلا را از او برمی گرداند و فرشته به او می گوید: مثل همین برای تو است (۱۰۱۸).

می گویم: این احادیث دلالت می کنند که این دو فایده برای دعا کننده در حق هر مؤمن غایبی حاصل می گردد. ای خردمند؛ آیا مؤمنی که ایمانش کاملتر از مولایت صاحب الزمان عجل الله فرجه باشد می شناسی؟ آنکه معرفتش علت تامه حصول ایمان است، پس در دعا برای حضرتش بشتاب، و هر لحظه برای تعجیل ظهورش دعا کن.

۱۸ - آمرزش گناهان

دلیل بر این - اضافه بر اینکه مقتضای شفاعت پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و آخرین جانشینان آن حضرت است - روایتی است که در تفسیر امام علیه السلام از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: سوگند به آنکه مرا به حق به پیامبری برانگیخت که مردی از پیروان ما گناهان و خطاهایی دارد که از کوههای اُحد و از زمین و آسمان چندین برابر بزرگتر است، به مجرد اینکه توبه می کند و بر خودش ولایت ما را تجدید می نماید، گناهانش به زمین زده می شود شدیدتر از کوبیدن عمّار؛ این صخره را بر زمین است (۱۰۱۹).

می گویم: ظاهراً منظور از تجدید ولایت اظهار اموری است که بر التزام انسان به ولایت ائمه معصومین علیهم السلام و توجه او نسبت به آنان و تسلیم نسبت به اوامرشان دلالت کند، و تردید نیست که این امر با دعا برای فرج مولى صاحب الزمان عجل الله فرجه حاصل می شود، زیرا که نشانه انتظار فرج آنها و علامت التزام به ولایت ایشان است، و گرنه اصل عقیده قلبی نیازی به تجدید ندارد، هر چند که قابل زیاد شدن می باشد، و آنچه بیان داشتیم برای هوشمندان روشن است.

۱۹ - تشرف به دیدار آن حضرت عجل الله فرجه در بیداری یا خواب

در این مکرمت به طور خصوص خبری وارد است که : مجلسی در بحار به نقل از کتاب الاختیار سید علی بن حسین بن باقی از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : هر کس بعد از هر نماز واجب این دعا را بخواند ، امام م ح م د بن الحسن علیه و علی آبائه السلام را در خواب یا بیداری خواهد دید : بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَللّٰهُمَّ بَلِّغْ . . . .

که ان شاء الله تعالی در بخش آینده تمام این دعا را خواهیم آورد که مشتمل بر دعا برای فرج آن حضرت است .

و نیز از کتاب جَنَّةَ الْأَمَانِ از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود : هر کس بعد از نماز صبح و بعد از نماز ظهر بگوید : اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ ، نمی میرد تا اینکه قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم را درک کند (۱۰۲۰) .

و شیخ جلیل حسن بن فضل طبرسی در کتاب مکارم الاخلاق مرسلأ نقل کرده که : هر کس این دعا را بعد از هر نماز بخواند و بر آن مواظبت نماید آنقدر زنده بماند که از زندگی ملول گردد ، و به دیدار صاحب الامر عجل الله فرجه مشرف شود ، اول دعا این است : اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ، اَللّٰهُمَّ اِنَّ رَسُوْلَكَ الصّٰدِقَ الْمُصَدِّقَ (۱۰۲۱) . . . .

این دعا نیز مشتمل بر دعا برای تعجیل فرج مولای ما حضرت حجت علیه السلام است که با چند طریق و روایت آن را دربخش آینده کتاب خواهیم آورد ان شاء الله تعالی .

تذکر و تشویق

بدان که من از آغاز دوران تکلیف و بلوغ بر این دعا مواظبت داشته‌ام ، و تا کنون سه بار در خواب به دیدار حضرتش مشرف گشته‌ام به طوری که برایم یقین حاصل شد که او مولایم صاحب الزمان علیه السلام است .

یکی از آن سه بار اینکه : شبی در خواب دیدم در حالی که یکی از پیغمبران بنی اسرائیل با آن حضرت بود به خانه‌ای که در آن ساکن هستم وارد شد ، و در آن اتاق من که به سمت قبله است تشریف آورد ، و به من امر فرمود که مصائب مولای شهیدمان حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام را بخوانم ، امر مطاعش را امتثال کردم و آن جناب روبروی من به حال استماع نشست ، و چون ذکر مصیبت را به پایان بردم به زیارت حضرت سید الشهداء علیه السلام پرداختم به سوی کربلا ، و سپس زیارت حضرت ابوالحسن امام رضا علیه السلام را خواندم به سمت طوس ، آنگاه رو به سوی حضرتش زیارت مولایم حضرت حجت علیه السلام فرجه را خواندم ، و چون تمام اینها را به پایان بردم و آن حضرت خواست تشریف ببرد آن پیغمبری که با آن جناب بود از سوی آن بزرگوار وجهی به من داد که مبلغ آن را نمی‌دانم ، و از نظرم غایب شدند .

فردای آن شب که از روز بهتر بود و از خورشید درخشنده‌تر ، یکی از علمای بزرگوار را ملاقات کردم ، او به من مبلغ خوبی داد که همچون باران بهاری پربرکت بود . پس گفتم : این است تأویل خوابی که پیشتر دیدم ، خداوند آن را تحقق بخشید و صحت خوابم را آشکار نمود تا شوقم فزونتر گردد .

اضافه بر این پس از این خواب آنقدر برکتهای باطنی و علوم کامل پنهانی ، و معارف ایمانی و الطاف ربّانی به من عنایت شد که زبان خامه از بیان آن ناتوان است ، و در سبب تألیف کتاب خواب دیگری ذکر کردم و در جای دیگری از همین کتاب سومین خواب نیز آمده که برای جویندگان بصیرت ، مایه عبرت و بینش است .

۲۰ - بازگشت به دنیا در زمان ظهور

و این بالاترین آرزوی مؤمنان مشتاق است که اگر - خدای نکرده - ظهور حضرت صاحب الامر علیه السلام از این زمانها به تأخیر افتد ، و به این نزدیکی به فیض دیدارش نایل نشویم ، و در زمان حیاطمان دولت حقه آن جناب را نبینیم ، و اجلمان فرا برسد ، بار دیگر در زمان ظهورش به دنیا باز گردیم .

و دلیل بر این روایتی است که عالم عامل و فقیه کامل ملاً احمد اردبیلی در کتاب حقیقه الشیعه از امام صادق علیه السلام آورده که مضمون آن چنین است : هر مؤمنی آرزوی خدمتش را داشته باشد و برای تعجیل فرجش دعا کند ، کسی بر قبر او می آید و او را به نامش صدا می زند که : فلانی مولایت صاحب الزمان علیه السلام ظهور کرده ، اگر می خواهی بپاخیز و به خدمت امام شرفیاب شو ، و اگر می خواهی تا روز قیامت بیارام . پس عده بسیاری به دنیا باز می گردند و فرزندان از آنها متولد می شود .

می گویم : این حدیث در کتاب حقیقه به فارسی ترجمه شده بود و من عبارتش را به عربی نقل کردم . و نیز در خصوص این فضیلت - بازگشت به دنیا در زمان ظهور - حدیثی که در مورد دعای عهد هست دلالت صریح دارد ، چنانکه در بحار و نیز الانوار النعمانیه و المقباس و زاد المعاد و مؤلفات دیگر به حذف سند از امام صادق علیه السلام روایت شده . عبارت الانوار النعمانیه چنین است : هر کس تا چهل صبح این دعا را بخواند از یاران قائم علیه السلام خواهد شد ، و اگر پیش از ظهور آن حضرت بمیرد خداوند متعال او را زنده می کند تا در خدمتش جهاد نماید ، و به شماره هر کلمه از این دعا هزار حسنه برایش نوشته می شود و هزار سیئه از وی محو می گردد و آن دعا این است : بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَللّٰهُمَّ رَبَّ النُّوْرِ الْعَظِیْمِ وَ رَبَّ الْکُرْسِیِّ الرَّفِیْعِ (۱۰۲۲) . . . .

که در بخش آینده ان شاء الله تعالی خواهد آمد ، و این دعای شریفی است که مشتمل بر دعا برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان عجل الله فرجه می باشد .

۲۱ - برادری پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم

دلیل بر این در بصائر الدرجات از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : روزی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در حالی که جمعی از اصحابش در خدمتش بودند دوبار گفت : خدایا برادرانم را به من بنمایان . اصحابی که دور و برش بودند عرض کردند : ما برادران تو نیستیم یا رسول الله ؟ فرمود : نه؛ شما اصحاب من هستید و برادرانم قومی در آخرالزمان می باشند که به من ایمان آورند در حالی که مرا ندیده باشند ، خداوند نامهای آنان و نامهای پدرانشان را به من شناسانده پیش از آنکه آنان را از پشت پدران و رجم مادرانشان بیرون آورده باشد ، هر یک از آنان نگهداریش از دین خود بیشتر و شدیدتر از دست کشیدن بر بوته خار در شب تاریک و یا

به دست گرفتن آتش فروزان می باشد ، آنان چراغهایی در تاریکی هستند ، خداوند آنان را از هر فتنه و آشوب تیره ظلمانی نجات می دهد (۱۰۲۳) .

مجلسی مثل همین را در مجلد سیزدهم بحار روایت کرده است .

و نیز در بحار در حدیث دیگری از عوف بن مالک آمده که گفت : روزی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : ای کاش برادرانم را ملاقات می کردم ، ابوبکر و عمر عرضه داشتند : مگر ما برادران نیستیم ، به تو ایمان آوردیم و با تو هجرت کردیم ؟ فرمود : ایمان آوردید و هجرت کردید و ای کاش برادرانم را می دیدم ، بار دیگر سخنشان را تکرار کردند ، پس رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : شما اصحاب من هستید ولی برادرانم کسانی هستند که پس از شما می آیند به من ایمان می آورند و مرا دوست می دارند و یاریم نمایند ، و تصدیقم می کنند در حالی که مرا ندیده باشند ، پس ای کاش برادرانم را ملاقات کنم (۱۰۲۴) .

در اینجا سخن در دو مورد واقع می شود :

اول : در بیان دلالت این دو حدیث بر مقصود . می گوئیم : رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در حدیث اول برادری را شاخه و فرع کمال ایمان معرفی کرد ، و قبلاً ذکر کردیم که دعا برای حضرت صاحب الزمان علیه السلام نشانه ، و مایه کمال ایمان در انسان است - که ایمان شخص دعا کننده فزونی می یابد - .

و در حدیث دوم برادران را به اوصافی که بر سایر مؤمنین امتیازاتی می یابند معرفی نمود ، که عبارت است از محبت و یاری ، و ایمان بدون اینکه آن حضرت را دیده باشند ، و تردیدی نیست که تمام این امور در دعا برای فرج مولای ما صاحب الزمان عجل الله فرجه جمع است ، زیرا که این عمل یاری پیغمبر و محبت آن سرور و ایمان و تصدیق به آن حضرت می باشد ، و اینها شواهد مختلفی در روایات دارد .

دوم : در بیان معنی برادری یاد شده به طوری که از روایات استفاده کرده ایم ، پس می گوئیم احتمال دارد یکی از این امور باشد :

۱ - منظور صداقت و دوستی واقعی باشد که لازمه آن محبت و یاری دوست نسبت به دوستش باشد در غیاب و حضور او که برادر به معنی دوست باشد - و این یکی از معانی برادری است - چنانکه در قاموس ذکر شده ، و این استعمال در عرف و لغت شایع است .

شاهد بر این روایتی است که در بحار از غیبت شیخ طوسی از معاویه بن وهب از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : خوشا به حال آن که قائم خاندانم را درک کند در حالی که پیش از قیامش از او پیروی نماید ، دوست او را دوست بدارد ، و از دشمنش بیزار می جوید ، ولایت امامان هدایت کننده پیش از وی را نیز داشته باشد ، آنان رفقای من و اهل دوستی و مودت من ، و گرامی ترین امتم نزد من می باشند (۱۰۲۵) .

۲ - مراد اخوت و برادری ایمانی است که بین اهل ایمان هست ، و برادری حاصل نمی شود مگر در وقتی که دو برادر در یک جهت و نسبت خاصی با هم مشترک باشند ، و تردیدی نیست که این امر جز بر اثر ایمان پایدار و واقعی تحقق نمی یابد . پس اگر ایمان به این نحو ثابت گردد ، برادری با پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نیز به ثبوت می رسد ، خدای عز و جل می فرماید : « أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّ آمَنَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَكُتِبَ لَهُمْ مِنْ قَبْلُ أَنْ يَأْمَنُوا بِهِ مِنْ رَبِّهِمْ فَمَنْ لَبَسَ مِنْ بَيْنِهِمْ جِلْبَابًا فَلَهُ أَلْفُ عَشْرٍ خَلْفًا وَمَنْ يَبْتَغِ الْإِيمَانَ مِنَ اللَّهِ وَالرَّسُولِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يَأْتِ بِخَيْرٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ » (۱۰۲۶) ؛ پیامبر ایمان آورد به آنچه از پروردگارش بر وی نازل شده و مؤمنان هر یک به خدا و فرشتگان و کتابها و پیامبران ایمان آورده اند .

از همین روی در خبر عبدالعزیز بن مسلم از حضرت رضا علیه السلام وارد شده که فرمود: امام، برادر مهربان است.

و بدون شک این مقام تنها بر اثر صحابه پیغمبر یا امام بودن حاصل نمی‌گردد، بلکه باید ایمان ثابت قطعی تام بوده باشد، که اگر این امر تحقق یافت دیگر فرقی نمی‌کند که یک برادر دیگری را ملاقات نماید یا نه، همچنان که رابطه برادری بین دو برادر نسبی - در حال جدا بودن زمان یا مکان آنها - از هم گسسته نمی‌شود، و اگر این حالت برای کسی نباشد مصاحبت و همزمان بودن با پیغمبر یا امام برایش سودی ندارد و نسبت برادری ایمانی به او دادن درست نیست.

و چون بسیاری از اصحاب خاتم الانبیاء صلی الله علیه وآله وسلم از این صفت محروم بودند، و از ایمان جز تصدیق زبانی نداشتند، آن حضرت مرتبه برادری را از آنها نفی کرده، و از شواهد این وجه اینکه در حدیث دوم سؤال کنندگان؛ معلوم الحال بوده‌اند که از ایمان بهره‌ای نداشتند.

و از بیان گذشته روشن شد که آنچه عامه به آن تمسک جسته‌اند ضعیف است که برای اثبات فضیلت اولی به این آیه شریفه استدلال کرده‌اند: «ثَانِيْ اٰثِنِيْنَ اِذْهُمَا فِي الْغَارِ اِذْ يَقُوْلُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا» (۱۰۲۷)؛ دومین دو نفر که در غار بودند آن هنگام که به مصاحب خود می‌گفت: اندوهگین مباش به تحقیق خدا با ما است.

و هم‌صحبتی او را با پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم دلیل برتریش پنداشته‌اند. در اینجا دوست دارم سخنان شیخ مفید ابی‌عبدالله محمد بن محمد النعمان - طاب ثراه - را بیاورم: شیخ جلیل احمد بن ابی‌طالب طبرسی در کتاب الاحتجاج به نقل از شیخ ابوعلی حسن بن معمر رقی آورده که در رمله ماه شوال سال چهار صد و بیست و سه حکایت نمود از شیخ مفید محمد بن محمد النعمان که گفت: یکی از سالها شبی در خواب دیدم از کنار راهی می‌گذشتم که عده‌ای حلقه زده بودند، پرسیدم: جریان چیست؟ گفتند: اینجا حلقه‌ای است که مردی داستان می‌گوید. گفتیم: او کیست؟ گفتند: عمر بن الخطاب است. مردم را پراکنده ساختم و پیش رفتم، دیدم مردی برای مردم سخنانی می‌گوید که چیزی از آن سخنان دستگیرم نمی‌شود، سخنش را قطع کردم و گفتم: ای شیخ مرا آگاه کن، چه دلیلی بر فضیلت دوستت ابوبکر عتیق بن ابی‌قحافه از آیه شریفه: «ثَانِيْ اٰثِنِيْنَ اِذْهُمَا فِي الْغَارِ»، هست؟ جواب داد: توجیه دلالت بر فضیلت ابوبکر از این آیه در شش موضع است:

اول: اینکه خداوند متعال پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را یاد کرده، ابوبکر را نیز یاد نموده و او را دومین نفر قرار داده که فرمود: «ثَانِيْ اٰثِنِيْنَ».

دوم: اینکه آن دو را به عنوان اینکه در یک جا با هم بوده‌اند توصیف کرده و الفت داده است که فرموده: «اِذْهُمَا فِي الْغَارِ».

سوم: اینکه ابوبکر را به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم اضافه نموده به اینکه مصاحبتش را ذکر کرده تا بین آن دو را در این رتبه جمع فرموده باشد که: «اِذْ يَقُوْلُ لِصَاحِبِهِ».

چهارم: اینکه از مهر و عطوفت پیغمبر نسبت به او یاد شده، چون مرتبه‌اش اقتضای این عنایت را دارد که فرمود: «لَا تَحْزَنْ».

پنجم: اینکه او را خبر داد که خداوند به طور مساوی با آن دو است، یار و مدافع ایشان که فرمود: «اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا».

ششم: اینکه خبر داده که آرامش بر ابوبکر نازل شد زیرا که هیچگاه آرامش از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم جدا نمی شود، و فرمود: «فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ».

اینها شش موضع است که از آیه غار بر فضل ابوبکر دلالت دارد، که نه تو و نه غیر تو نمی تواند کسی در آنها طعن نماید.

به او گفتم: سخنت در استدلال برای دوستت بیان شد، و من به یاری خداوند تمام آنچه آوردی همچون خاکستری که روز طوفانی باد بر آن بوزد، خواهم ساخت.

اینکه گفتم: خداوند متعال پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را یاد کرد و ابوبکر را دوّمی نسبت به آن حضرت قرار داد، این خبر دادن از شماره است که دو نفر بوده اند، و این فضیلتی نیست و ما به طور بدیهی می بینیم که یک مؤمن با مؤمن دیگر یا یک مؤمن با یک کافر می شود دو تا، و ذکر شماره هیچ گونه ارزشی ندارد که بر آن تکیه کردی.

و اما اینکه گفتم: خداوند آن دو را چنین توصیف کرده که در یک جا (در غار) با هم جمع شده اند این نیز مانند سابق هیچ فضیلتی را دلالت ندارد، زیرا که همانند شمارش که می توان مؤمن و کافر را در شماره جمع کرد، همچنین ممکن است مؤمن و کافر یک جا جمع گردند، و نیز مسجد پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم از غار با شرافت تر است با وجود این؛ مؤمنین و منافقین و کافرین احیاناً در آن جمع می شدند، و در همین باره خداوند می فرماید: «فَمَا لِلَّذِينَ كَفَرُوا قَبْلَكَ مُهْطِعِينَ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشَّمَالِ عَزِيزِينَ» (۱۰۲۸)؛ [ای رسول ما] چه شده که کافران به سرعت به جانبت می شتابند و از راست و چپ پراکنده می شوند.

و نیز کشتی نوح علیه السلام پیغمبر و شیطان و چهار پایان را در برداشت، بنابراین مکان بر فضیلتی که گفتم دلالت ندارد.

و اینکه گفتم: با ذکر مصاحبت ابوبکر را به پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم اضافه نمود، از دو فضیلت سابق هم ضعیف تر است، زیرا که عنوان صحبت بر مؤمنان و کافران صدق می کند، و دلیل بر این فرموده خدای تعالی است که: «اذْ قَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّكَ رَجُلًا» (۱۰۲۹)؛ رفیقش در مقام محاوره به او گفت: آیا کفر ورزیدی به کسی که تو را از خاک سپس از نطفه آفرید آنگاه تو را مردی کامل ساخت.

و نیز عنوان صحبت بر انسان و حیوان هر دو اطلاق می شود، دلیل بر این گفتار عرب است - که قرآن به زبان آنها نازل شده، و خداوند عز و جل می فرماید: «وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ» (۱۰۳۰)؛ و ما هیچ پیامبری را نفرستادیم جز به زبان قوم خودش - اینکه الأَغ را صاحب خوانده اند، شاعر گوید:

إِنَّ الْحِمَارَ مَعَ الْحِمَارِ مَطِيئُهُ

فَإِذَا خَلَوْتُ بِهِ فَبِئْسَ الصَّاحِبُ

حقا که الأَغ با الأَغ دیگر همسفر خوبی است، ولی هنگامی که من با الأَغ تنها می مانم بد رفیقی است.

و نیز جماد را با موجود زنده صاحب خوانده اند، مثلاً درباره شمشیر گفته اند:

زُرْتُ هِنْدًا وَ ذَاكَ غَيْرُ اخْتِيَانٍ

وَمَعِيَ صَاحِبُ كِتْمُومِ اللِّسَانِ

به دیدار [معشوقه‌ام] هند رفتم در حالی که هیچ بیمناک نبودم ، و حال آنکه با من همراهی بود زبان بسته [اشاره به خنجر یا حربه دیگر است] .

پس وقتی عنوان صحبت بین مؤمن و کافر و بین عاقل و حیوان و بین حیوان و جماد واقع می‌شود ، چگونه دلیلی برای دوست تو در آن هست ؟

و اما اینکه گفתי پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : اندوهگین مباش . این نه تنها فضیلت نیست که وبال و منقصت او ، و دلیل خطاکاریش می‌باشد ، زیرا که فرمایش آن حضرت : « لَا تَحْزَنْ » اندوهگین مباش ، نهی است ، و جز این نیست که اندوهگین شدن ابوبکر یا طاعت بوده یا معصیت ، اگر طاعت می‌بود که پیامبر از طاعتها نهی نمی‌کند ، بلکه به آنها امر و دعوت می‌نماید ، و اگر معصیت بوده که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم او را نهی کرده و این آیه شاهدهی بر معصیت او است به دلیل اینکه او را نهی نموده است .

و اما اینکه گفתי : آن حضرت فرمود : « إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا » ، به تحقیق که خدا با ما است ، پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم خبر داده که خدا با او است و از خودش به لفظ جمع تعبیر کرده ، چنانکه خداوند فرموده : « إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ » (۱۰۳۱) ؛ ما ذکر (قرآن) را نازل کردیم و ما نگهدار آن هستیم .

در این باره سخن دیگری نیز هست که ابوبکر گفت : یا رسول الله اندوه من برای برادرت علی بن ابی طالب است که چه شد ، پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : اندوهگین مباش که خداوند با ما است - یعنی با من و با برادرم علی بن ابی طالب علیه السلام . -

و اما اینکه گفתי : آرامش بر ابوبکر نازل شد این ترک ظاهر آیه است ، چون همان که آرامش بر وی نازل شده خداوند عز و جل با لشکریانش او را تأیید فرموده ، ظاهر آیه شریفه شاهد بر این است که می‌فرماید : « فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا » ، پس خداوند آرامش خویش را بر او نازل ساخت و او را با لشکریانی که ندیدید تأیید کرد . پس اگر ابوبکر صاحب آرامش است لشکریان هم به تأیید او آمده‌اند ، و حال آنکه این سخن دور کردن نبوت از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می‌باشد .

به اضافه اگر اینجا را به طرفداری از دوستت نمی‌گفתי بهتر بود ، زیرا که خداوند متعال در دو جای دیگر که آرامش را بر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم نازل کرده چون عده‌ای مؤمن هم با آن حضرت بوده‌اند آنها را نیز شرکت داده در یکجا فرموده : « فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى » (۱۰۳۲) ؛ پس خداوند اطمینان و آرامش را بر پیامبرش و مؤمنین نازل کرد و آنان را با کلمه تقوی ملازم ساخت . و در جای دیگر فرمود : « ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا » (۱۰۳۳) ؛ پس خداوند آرامش خویش را بر پیامبرش و بر مؤمنین نازل ساخت و لشکریانی که آنها را ندیدید نازل نمود .

ولی در اینجا آرامش را به پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم اختصاص داد و فرمود : « فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ » .

پس اگر مؤمنی با او بود او را هم در آرامش شرکت می داد همچنان که در آن دو آیه دیدیم که مؤمنین را نیز در این جهت شرکت داد ، بنابراین خارج نمودن او از عنوان آرامش دلیل بر خروج او از ایمان است . عمر دیگر نتوانست جواب بدهد و مردم از کنارش پراکنده گشتند و من از خواب بیدار شدم (۱۰۳۴) .

۳ - اینکه مقصود از برادری : اخوت از لحاظ خلقت اصلی و طینت اولی باشد ، یعنی این مؤمنانی که صفات یاد شده را دارند از باز مانده گل پیغمبر و امامان علیهم السلام خلق شده اند ، پس به لحاظ طینت اصلی برادرند . چنانکه مجلسی در مرآة العقول از معانی الاخبار شیخ صدوق به سند خود از ابوبصیر آورده که گفت : بر حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام وارد شدم در حالی که یکی از هم کیشانمان با من بود ، به آن حضرت عرض کردم : فدایت شوم ای فرزند پیغمبر ، من اندوهگین و محزون می شوم بدون اینکه سببی برای آن بدانم ؟ فرمود : آن حزن و فرح از ناحیه ما به شما می رسد ، زیرا که اگر بر ما خوشحالی یا اندوهی وارد شود بر شما نیز داخل می گردد ، زیرا که ما و شما از نور خدای تعالی آفریده شده ایم ، پس ما و طینت ما ، و طینت شما را یکی قرار داد ، و اگر طینت شما همانطور که گرفته شده بود رها می شد ما و شما مساوی می بودیم ، ولی طینت شما با طینت دشمنانتان ممزوج گردید ، و اگر آن نبود ابداً گناهی نمی کردید .

راوی گوید : عرض کردم : فدایت شوم طینت و نور ما به همانگونه که آغاز شد بازمی گردد ؟ حضرت فرمود : آری به خدا ، ای بنده خدا بگو ببینم این شعاعی که از قرص خورشید پراکنده می شود آیا به آن متصل است یا از آن جدا ؟

عرضه داشتیم : فدایت کردم بلکه از آن جدا است ، فرمود : مگر نه این است که وقتی خورشید غروب می کند ، این شعاع به قرص خورشید بازمی گردد همچنان که از آن آغاز شده بود ؟ عرض کردم : آری . فرمود : به خدا شیعیان ما نیز همین طورند ، از نور خدا آفریده شده اند ، و به سوی او بازمی گردند ، و به خدا قسم شما روز قیامت به ما ملحق می شوید ، ما شفاعت می کنیم و شفاعتمان پذیرفته می شود ، شما شفاعت می کنید و شفاعت داده می شوید ، و هیچ یک از شما نیست مگر اینکه آتشی از سمت چپ او و بهشتی از سمت راست او بلند می گردد ، پس دوستانش را به بهشت و دشمنانش را به آتش داخل می کند .

مجلسی گفته : در این حدیث تأمل و تدبر کن که در آن اسرار شگفت انگیزی هست .

۲۲ - تعجیل در امر فرج صاحب الزمان علیه السلام

اهتمام و مداومت در دعا برای تعجیل فرج مولای ما صاحب الزمان علیه السلام با شرایط آن به قدر امکان ، سبب می شود که این امر زودتر واقع گردد و ظهور سریعتر تحقق یابد ، و پیشتر آن مهر تابان طلوع کند .

دلیل بر این معنی حدیثی است که در بحار و غیر آن از عیاشی از فضل بن ابی قره آمده که گفت : شنیدم از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام که فرمود : خداوند به ابراهیم وحی نمود که برای او فرزندی متولد خواهد شد ، پس آن حضرت این موضوع را با ساره در میان گذاشت ، ولی ساره گفت : آیا من خواهم زایید و حال آنکه پیرزن هستم ؟ پس خداوند به آن حضرت وحی کرد که : ساره خواهد زایید و اولاد او چهارصد سال به زحمت و رنج می افتند به خاطر اینکه سخن مرا جواب گفت .

امام صادق علیه السلام فرمود: پس هنگامی که فشارها و شکنجه‌ها بر بنی اسرائیل طول کشید، چهل روز به درگاه خداوند ضجه و گریه کردند، خداوند به موسی و هارون وحی فرمود که آنها را از فرعون خلاص نمایند پس صد و هفتاد سال را از آنها برداشت.

امام صادق علیه السلام فرمود: هَكَذَا أَنْتُمْ لَوْ فَعَلْتُمْ لَفَرَّجَ اللَّهُ عَنَّا فَأَمَّا إِذْ لَمْ تَكُونُوا فَإِنَّ الْأَمْرَ يَنْتَهِي إِلَى مُنْتَهَاهُ؛ همچنین شما اگر انجام دهید هر آینه خداوند بر ما فرج خواهد داد ولی اگر چنین نباشید البته این امر تا آخرین مرحله را طی خواهد کرد (۱۰۳۵).

تذکر

بدان که از این حدیث شریف چند امر استفاده می‌شود:

۱ - رسیدن جزای عمل به اولاد

عملی که از شخص سر می‌زند - اطاعت باشد یا معصیت - جزای آن به اولاد و نوادگانش می‌رسد، چنانکه از امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه شریفه: «وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا» (۱۰۳۶)؛ و اما دیوار پس از آن دو پسر بچه یتیم بود که در شهر هستند، وزیرش آن گنجی متعلق به ایشان، و پدرشان نیکوکار بود، پس پروردگارت خواست که آن دو به قوت رسند و گنجشان را برآورند.

فرمود: آن دو یتیم با آن پدر صالح هفت پشت فاصله داشتند.

و این به خاطر حکمتها و مصالح عظیمی است که بسیاری از آنها بر ما پوشیده و مخفی است و بعضی از آنها در روایات از ائمه معصومین علیهم السلام بر ایمان روشن شده است.

اگر بگویید: بدون تردید رساندن خیرها و نعمتها به اولاد شخص در حقیقت به خود او برگشته و تفضلی نسبت به او انجام گرفته، به جهت کمال مودت و مهری که بین انسان و اولادش هست، بلکه چه بسا خیر رساندن به اولاد برای انسان - بلکه مطلق حیوانات - لذیذتر است از متنعم شدن خود شخص، خواه در زمان حیات و زندگی او باشد یا پس از مردن، همچنان که در خبر آمده: ارواح مؤمنانی که برای دیدن اولادشان می‌آیند اگر آنها را در وضع خوب و نیکی ببینند؛ خوشحال می‌شوند، و اگر در فشار و سختی ببینند؛ اندوهگین می‌گردند، و روایات دیگری که بر موضوع مورد بحث دلالت دارد. ولی عذاب کردن و به مشقت انداختن اولاد به خاطر کارهایی که از پدران و مادران سرزده، نه عقل آن را امضا کرده و نه قرآن.

عقل این را ظلم می‌داند، و ظلم بر خداوند عز و جل قبیح است، در قرآن مجید نیز آمده: «وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى» (۱۰۳۷)؛ و بردارنده‌ای بار گناه دیگری را متحمل نمی‌شود.

می‌گوییم: دچار شدن مردم به آفات و بلیات گاهی کفاره گناهان و خطاهای آنان است و گاهی برای بالا رفتن درجات و فزونی ثوابها می‌باشد، پس ممکن است خداوند متعال بعضی از بندگانش را به بعضی از مصیبتها و محنتها عذاب نماید و این را کفاره گناهان پدران و مادران قرار دهد، چون به خاطر مصیبتهایی که به فرزندانشان می‌رسد متأثر و ناراحت می‌شوند، آنگاه به این بندهای که به

آن مصیبتها دچار گشته انواع نعمتها و ثوابها را عنایت می کند ، چون در دنیا به آن ناراحتیها مبتلا شده است ، و این مبادله خوب و برنامه نیکی است و هیچ خلاف عدل و احسان هم در آن نیست بلکه خود نوعی احسان به انسان می باشد .

و بر این معنی دلالت می کند فرموده امام صادق علیه السلام در جواب مفضل بن عمر - که از خواص اصحاب گرامی آن حضرت است - که پس از بیان خوبیها و منافع حواس انسان و زیانهای فقدان آنها مفضل عرضه داشت : پس چرا بعضی از مردم برخی از این اعضا را ندارند که این زیانهایی که فرمودی به آنها برسد ؟ امام صادق علیه السلام فرمود : برای تأدیب و موعظه کسی که این وضع برایش پیش می آید ، و دیگران به سبب او پند گیرند ، چنان که زمامداران گاهی افرادی را برای مجازات و عبرت تأدیب می کنند و [عقلاً] بر آنها اشکال نمی گیرند ، بلکه رأیشان را تعریف می کنند و تدبیرشان را صحیح می شمارند ، به علاوه برای کسانی که این امور برایشان پیش می آید اگر شکیبایی کنند و شکر الهی بجای آورند ، پس از مرگشان آنقدر ثوابها هست که این ناراحتیها را در مقابل آن همه ثواب کوچک و ناچیز خواهند دید ، تا جایی که اگر به آنها اختیار می دادند که به دنیا باز گردند و در آن بلاها زندگی کنند آن را انتخاب می نمودند . . . . .

و می توان به نحو دیگری جواب داد که : خداوند عز و جل به مقتضای حکمتی تقدیر کرده مصائب و بلاهایی برسد ، ولی دفع و برطرف شدن آن مصائب و بلاها را مشروط و متوقف بر صدور افعال خاصی از پدران و مادران یا خود آنها قرار داده است ، و چون آن شرط محقق نشد تقدیر الهی جاری می گردد .

بنابراین ابتلای آنها در حقیقت به عنوان مجازات آنها به سبب کارهای پدران و مادرانشان نیست تا اشکالی وارد شود بلکه بر مبنای مصالح واقعی است که در هر امر مقدری وجود دارد . و این وجه را از یکی از دوستان خاص خود استفاده نمودم .

۲ - مسأله بداء

دومین مطلبی که از حدیث مورد بحث استفاده می شود : وقوع بداء در بعضی از مقدرات است ، بسیاری از روایات نیز بر این مسأله دلالت دارد بلکه از ضروریات مذهب امامیه است که مخالفین آنها را به این عنوان (= اعتقاد به بداء) می شناسند ، البته تشریح و تفصیل این مطلب از محل بحث کتاب خارج است لذا به طور خلاصه این مطلب را بر اساس استفاده از اخبار و سخنان علما می آوریم :

می گوئیم : منظور از بداء آن است که خداوند عز و جل چیزی را تقدیر کند ، و سپس خلاف آن را مقدر نماید . و این از نظر عقل ممکن و از جهت نقل واقع شده است ، به خاطر عموم و دوام قدرت خداوند ، و به جهت دلالت آیات قرآن و احادیث متواتره بر آن ، و علت اینکه مخالفین آن را انکار کرده اند اینکه : به گمانشان این امر مستلزم آن است که خداوند عز و جل نسبت به امر دوّم جاهل باشد و از مصلحت آن غافل ، تَعَالَى اللَّهُ عَن ذَلِكَ عُلُوًّا كَبِيرًا؛ خداوند بسی برتر از این پندار جاهلانه است .

لذا در ردّ این گمانشان در حدیث صحیحی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : در هیچ چیزی برای خداوند بدا نمی شود مگر اینکه پیش از آنکه بدا بشود ، در علم او بوده است و به همین معنی اخبار متعددی در اصول کافی و توحید صدوق و بحار و غیر اینها آمده است (۱۰۳۸) .

و تحقیق مطلب به گونه ای که پرده های پندار را از روی فهمها بردارد اینکه : به طوری که در اخبار وارد شده ، امور بر دو قسم است : محتوم و موقوف ، محتوم چیزی است که تحقق یافتن آن - از لحاظ وجود یا عدم - متوقف و وابسته به چیزی نباشد ، بلکه خداوند

آن را امضا و حتم نموده و به قلم قضا نوشته است ، و منظور از موقوف اموری است که وجود یا عدم آنها در علم الهی مربوط و متوقف بر حصول یا انتفاء چیزی باشد . موقوف نیز بر دو گونه است :

گونه اول : آنکه خداوند متعال برای پیغمبران یا فرشتگان یا اولیای خود موقوف بودنش را بیان کرده باشد .

گونه دوم : آنکه برای آنها بیان نکرده باشد ، بلکه به نظر آنها محتوم است در صورتی که در علم خداوند عز و جل موقوف می باشد .

بدایی که ما به آن معتقدیم و روایات نقل شده از ائمه اطهار علیه السلام بر آن دلالت دارد ، مربوط به همین دو گونه است نه قسم اول ، و همانطور که می بینید مستلزم جهلی برای خداوند نیست .

مثال این مطلب چنین است که خداوند سبحان مقدر فرماید که فلان آدم بیست سال زنده بماند اگر صله رحم بجای نیابد ، ولی اگر صله رحم بجای آورد سی سال عمر کند ، در اینجا خداوند عمر این شخص را بیست سال تقدیر فرموده و اگر به شرطی که قرار داده باشد عمل نماید ده سال به عمرش افزوده می شود . پس زیاد شدن ده سال بداء در آن مقدر - یعنی بیست سال - است ، و خداوند متعال هم از ازل این را می دانست ، ولی در این متوقف کردن بر شرط خاص حکمتهای ارزنده ای هست . و مقدر الهی - که مربوط به شرطی بوده - هنگامی ظاهر می شود که شرطش محقق شده باشد در حالی که قبلاً بر ما مخفی بوده است .

و با این بیان نحوه جمع بین دسته های مختلف اخبار معلوم شد که :

دسته ای از آنها دلالت دارد که بداء در آنچه علم آن به پیغمبران رسیده واقع نمی شود ، چنانکه در اصول کافی از فضیل بن یسار آمده که گفت : شنیدم حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام می فرمود : علم بر دو گونه است ، علمی نزد خداوند مخزون است که احدی از مخلوق را از آن مطلع نساخته ، و علمی دیگر را به فرشتگان و پیغمبرانش تعلیم فرموده ، پس آنچه به ملائکه و پیغمبرانش تعلیم فرموده واقع می شود ، و خود و فرشتگان و پیغمبران را تکذیب نمی نماید ، و آن علمی که نزد خودش مخزون است آنچه می خواهد پیش می آورد و آنچه بخواهد تأخیر می اندازد و آنچه بخواهد ثابت می کند (۱۰۳۹) .

و دسته ای دیگر بر وقوع بداء در آنچه علم آن به پیغمبران و فرشتگان رسیده هم دلالت دارد مانند خبر دادن عیسی علیه السلام به مردن عروسی که به خانه شوهرش می بردند ولی نمرود و خلاف آن ظاهر شد ، و خبر دادن ملک الموت به داوود علیه السلام به مرگ جوانی که نزد او نشسته بود پس از هفت روز ، ولی نمرود و خداوند سی سال مرگش را به تأخیر انداخت به خاطر اینکه داوود علیه السلام او را رحم کرد ، و خبر دادن خداوند متعال به حضرت نوح علیه السلام چند بار هلاکت قومش را ، سپس تأخیر افتادن آن ، و خبر دادن خداوند عز و جل به یونس علیه السلام که در روز معین قومش هلاک خواهند شد ، سپس خداوند توبه آنها را پذیرفت ، و غیر اینها .

وجه جمع بین این دو دسته از روایات اینکه : منظور در روایت سابق آن است که خداوند عز و جل پیغمبرش را از واقع شدن امری مطلع سازد و به او خبر دهد که این امر حتمی و غیر قابل تغییر است ، مثل اخباری که درباره خروج سفیانی لعنه الله پیش از قیام حضرت قائم عجل الله فرجه وارد شده است .

و مراد از دسته دوم آن است که خدای تعالی پیامبرش را مثلاً از امری با خبر سازد ، اما برای او بیان نکند که محتوم است یا موقوف ، که ظاهر این امر آن است که محتوم باشد ، چون موقوف بودن آن بیان نشده ، پس ممکن است در آن بداء واقع گردد زیرا که نزد

خداوند عز و جل بر امری متوقف است که آن را برای پیغمبر بیان نموده ، بلکه نزد خودش مخزون است ، و این مستلزم دروغ یا تکذیبی هم نیست .

شیخ طوسی رحمه الله به این وجه بین آن اخبار را جمع کرده ، و مجلسی رحمه الله نیز ، در دو کتابش مرآة العقول و بحار الانوار همین نظر را نزدیک به واقع دانسته است .

می گویم : چند روایت هم بر جمع یاد شده دلالت دارد از جمله :

در الإحتجاج از امیرمؤمنان علی علیه السلام است که فرمود : اگر یک آیه در کتاب خدا نبود از آنچه خواهد بود و آنچه شدنی است تا روز قیامت شما را خبر می دادم آن آیه این است : « يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ » (۱۰۴۰) ؛ خداوند آنچه را خواهد محو و آنچه را خواهد اثبات می کند و نزد او است اصل کتاب [لوح محفوظ] .

در روایت دیگری از حضرت رضا علیه السلام است که فرمود : ابو عبدالله (صادق) و ابوجعفر (باقر) و علی بن الحسین و حسین بن علی و علی بن ابی طالب علیهم السلام گفته اند : اگر یک آیه در کتاب خدا نبود به آنچه تا روز برپایی قیامت خواهد بود شما را خبر می دادیم : « يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ . . . » (۱۰۴۱) .

و با این بیان نحوه جمع بین دو دسته دیگر از اخبار نیز معلوم می شود که دسته ای می گوید : بدهاء در امر محتوم واقع نمی شود - چنانکه گفتیم - همانطور که در بحار از عیاشی از فضیل آمده که گفت : شنیدم حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام می فرمود : از جمله امور ، اموری حتمی است که ناگزیر خواهد آمد ، و از جمله امور اموری هست که نزد خداوند موقوف است ، آنچه از آنها را می خواهد جلو می اندازد ، و آنچه را بخواهد محو می کند و آنچه می خواهد ثبت می نماید ، احدی را از آن - یعنی موقوف - مطلع نساخته است ، و اما آنچه را که پیامبران خبر آورده اند شدنی است ، نه خودش را تکذیب می کند و نه پیغمبرش و نه فرشتگانش را (۱۰۴۲) .

و دسته دیگر دلالت می کند که در محتوم نیز بدهاء واقع می گردد ، مانند حدیثی که در غیبت شیخ نعمانی به سند خود از ابوهاشم داوود بن قاسم جعفری آورده که گفت : در خدمت حضرت ابوجعفر محمد بن علی الرضا علیهما السلام بودیم ، سخن از سفیانی به میان آمد و اینکه در روایت است که امر او از محتوم است ، من به حضرت ابوجعفر علیه السلام عرض کردم : آیا برای خداوند در امر محتوم بدهاء می شود ؟ فرمود : آری ، عرض کردیم : پس می ترسیم در قائم علیه السلام نیز برای خداوند بدهاء حاصل شود ، فرمود : قائم از میعاد است و خداوند بر خلاف وعده اش کاری نمی کند (۱۰۴۳) .

وجه جمع اینکه دسته اول ناظر به اموری است که خداوند متعال حتمی بودن آن را خبر داده ، پس تغییر دادن آنها تکذیب خودش و فرشتگان و پیامبرانش می باشد . و دسته دوم ناظر به اموری است که خداوند حتمی بودن یا موقوف بودن آنها را خبر نداده است و مشیت دارد ، ولی چون خبر دادن به چیزی بدون بیان اینکه موقوف است ظهور در حتمی بودن آن دارد ، از آنها به محتوم تعبیر شده است .

و در این حدیث اشاره ای هم به این معنی هست ، امام جواد علیه السلام علّت واقع نشدن بدهاء را در امر قائم علیه السلام چنین فرمود : قائم از میعاد است و خداوند بر خلاف وعده اش کاری نمی کند .

خلاصه اینکه : مراد از محتوم در این خبر آن است که به حسب ظاهر اخبار حتمی باشد چون متوقف بودنش بر چیزی بیان نشده پس تغییر دادن آن ضرری ندارد ، و منظور از محتومی که در آن بداء واقع نمی شود ، آن است که حتمی بودنش تصریح شده و این تغییر و تبدیلی ندارد ، زیرا که تبدیل آن تکذیب خود و پیغمبران و فرشتگان خداوند است . و این مطلب را خداوند سبحان به برکت مولایم صاحب الزمان علیه السلام به من الهام فرمود و ندیده ام کسی پیش از من این نکته را گفته باشد .

و یکی از محدثین بین این خبر و اخبار دیگری که دلالت می کند : بداء در محتوم واقع نمی شود ، نحوه دیگری جمع کرده که به نظر من خالی از اشکال نیست ، بهتر آن است که تمام سخن وی را نقل کنیم سپس اشکالاتی که به نظر قاصر رسیده بیان نمایم :

محدث مزبور - که خداوند مقامش را عالی تر گرداند - در اواخر باب یازدهم کتابش النجم الثاقب چنین گفته : غیر ظهور و خروج حضرت حجّه بن الحسن بن علی المهدی صلوات الله علیه ، - که حال از عمر شریفش هزار و چهل سال و چیزی می گذرد - که خواهد شد و تبدیل و خلفی در او نخواهد شد ، مابقی آنچه رسیده از آیات و علامات پیش از ظهور و مقارن آن ، همه قابل تغییر و تبدیل و تقدیم و تأخیر و تأویل به چیز دیگر که از اهل بیت عصمت علیهم السلام رسیده باشد هست ، حتی آنها که در شمار محتوم ذکر شده ، چه ظاهراً مراد از محتوم در آن اخبار نه آن است که هیچ قابل تغییر نباشد ، و ظاهر همان را که فرمودند به همان نحو بیاید ، بلکه مراد (و الله یعلم) : مرتبه ای است از تأکید در آن ، که منافاتی با تغییر در مرحله ای از انحای وجود آن نداشته باشد ، و مؤید این مقال است : آنچه شیخ نعمانی در غیبت خود از ابی هاشم داوود بن قاسم جعفری روایت کرده (۱۰۴۴) . . .

- سپس ترجمه روایت یاد شده را آورده است - .

می گویم : این سخن از چند جهت قابل بحث و مناقشه است :

اول : اینکه جزم کردن به اینکه تمام علائم ظهور قابل تغییر است با روایات بسیار بلکه متواتری که تصریح دارند بعضی از آنها محتوم است که تغییر و تبدیلی در آن نیست؛ منافات دارد ، از جمله این روایات آنکه : نعمانی از عبدالملک بن أعین آورده که گفت : نزد حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام بودم پس ذکر قائم علیه السلام به میان آمد ، به آن حضرت عرض کردم : امیدوارم که این امر به زودی واقع شود و سفیانی هم نباشد . فرمود : خیر ، به خدا این از محتوم است که ناگزیر باید بشود (۱۰۴۵) .

و نیز نعمانی به سند خود از حمران بن أعین از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره آیه شریفه : « قَضَى أَجْلاً وَ أَجْلاً مَسْمًی عِنْدَهُ » (۱۰۴۶) ؛ اجلی تقدیر کرد و اجلی نام برده شده نزد او .

فرمود : اینها دو أجل هستند یک أجل محتوم ، و أجل دیگر موقوف است . حمران به آن حضرت عرضه داشت : محتوم چیست ؟ فرمود : آن است که غیر از آن نمی شود . عرض کرد : موقوف چیست ؟ فرمود : آن است که خداوند را در آن مشیت هست . حمران گفت : من امیدوارم أجل سفیانی از موقوف باشد ، امام باقر علیه السلام فرمود : خیر ، به خدا این از محتوم است (۱۰۴۷) .

و از فضیل بن یسار از حضرت امام باقر علیه السلام آورده که فرمود : به تحقیق که اموری موقوف هست و اموری محتوم ، و البته سفیانی از امور محتوم است که ناگزیر باید بیاید (۱۰۴۸) .

همچنین به سند خود از خلّاد صائغ آورده که حضرت امام صادق علیه السلام فرمود : سفیانی ، ناگزیر خواهد آمد .

و صدوق در کمال الدین به سند خود از ابو حمزه ثمالی آورده که گفت: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام می فرمود: خروج سفیانی از محتوم است. فرمود: آری. عرض کردم: از محتوم است؟ فرمود: آری، و اختلاف بنی العباس از محتوم است و قتل نفس زکیه نیز از محتوم است و خروج قائم علیه السلام نیز از محتوم است (۱۰۴۹)...

و در بحار از قرب الاسناد به سند خود از علی بن اسباط است که گفت: به حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیهما السلام عرض کردم: فدایت شوم، ثعلب بن میمون از علی بن المغیره از زید عمی برایم گفت که حضرت علی بن الحسین علیهما السلام فرموده است: قائم ما در یکی از سالها برای ادای کامل حقوق مردم قیام خواهد کرد.

امام کاظم علیه السلام فرمود: قائم بدون سفیانی قیام کند؟ به درستی که امر قائم علیه السلام حتمی از خداوند است، و قائم نخواهد بود جز با بودن سفیانی. عرض کردم: فدایت شوم، پس در این سال است؟ فرمود: هر چه خدا خواهد؛ گفتم: آیا در دوران عمر من به حکومت می رسد؟ فرمود: خدا هر چه خواهد انجام دهد (۱۰۵۰).

و نیز در بحار از غیبت شیخ طوسی به سند خود از محمد بن مسلم آورده که گفت: شنیدم حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام فرمود: سفیانی پس از آنکه بر مناطق پنجگانه مسلط می شود، به مقدار حمل یک زن زمامداری کند، سپس فرمود: «أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ» به مقدار حمل یک شتر حکومت خواهد کرد، و ماجرای او از محتوم است (۱۰۵۱).

و اخبار دیگر که تصریح دارد به اینکه سفیانی و بعضی دیگر از علائم ظهور محتوم است که تغییر و تبدیلی در آنها نیست. پس حکم کردن به اینکه تمام علامتهایی که روایت شده قابل تغییر و تبدیل است و یا تأویل کردن آن روایات، اجتهاد در مقابل نص است.

دوم: تغییر تمام علائم مستلزم نقض غرض است، و آن بر خداوند متعال محال می باشد، زیرا که غرض و منظور از قرار دادن علائم و نشانه ها آن است که مردم به وسیله آنها امام غایب خود را بشناسند، و از هر کسی که به دروغ ادعای امامت کند پیروی نمایند، پس هرگاه تمام نشانه ها تغییر کند، و هیچ یک از آنها برای مردم آشکار نگردد نقض غرض لازم می آید، و این بر خداوند محال است. و دلیل بر اینکه قرار دادن علائم برای شناختن امام قائم علیه السلام است - اضافه بر اینکه غرض عقلایی از نصب علائم همین است و گرنه نصب علائم لغو می شود - اخبار بسیاری است از جمله: فرموده امام صادق علیه السلام که: ساکن باشید تا وقتی که آسمان و زمین آرام هستند (۱۰۵۲).

و فرموده حضرت رضا علیه السلام که: منظور حضرت ابی عبدالله (صادق علیه السلام) که تا آسمان ساکن است یعنی از ندا کردن به نام صاحب تو، و تا زمین ساکن است یعنی از فرو بردن لشکر سفیانی (۱۰۵۳).

و... اخبار دیگری که ذکر آنها موجب طولانی شدن مطلب است، و روایات در غیبت نعمانی و کمال الدین و بحار و غیر اینها آمده است.

سوم: تغییر علامتهایی که حتمی بودن آنها تصریح شده سبب گمراهی و به اشتباه انداختن مردم است - چنانکه مخفی نیست - زیرا که دانستی که اینها نشانه هایی برای شناخت قائم علیه السلام قرار داده شده اند.

اگر بگویید: می توان از این اشکال جواب داد به اینکه گمراهی در وقتی است که راه شناخت امام علیه السلام منحصر در همین نشانه ها باشد و حال آنکه چنین نیست بلکه می توان با دیدن نشانه های شخصی و دیدن معجزات و دلایلی که جز از امام صادر

نمی‌شود آن حضرت را شناخت، و مؤید این معنی روایتی است که در اصول کافی به سند خود از مفضل بن عمر آمده که گفت: شنیدم حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام می‌فرمود: برای صاحب این امر دو غیبت هست که در یکی به خاندانش برمی‌گردد، و در دیگری گفته می‌شود: هلاک شد، در کدام بیابان رفت. راوی گوید: عرضه داشتم: اگر چنین شد چکار کنیم؟ فرمود: اگر کسی آن را ادعا کرد از او چیزهایی بپرسید که چنان کسی باید جواب دهد (۱۰۵۴).

و شیخ نعمانی چنین روایت کرده که: اگر کسی آن را ادعا کرد از آن امور مهم از او بپرسید که مثل او می‌بایست جواب دهد (۱۰۵۵).

می‌گوییم: شناخت امام علیه السلام به گونه یاد شده برای همه اهل جهان میسر نیست - مانند بسیاری از زنان و کسانی که در شهرهای دور هستند - با اینکه از روایات بسیار به دست می‌آید که مسأله ظهور قائم علیه السلام از اموری است که خداوند وعده داده آنها را برای همه اهل عالم ظاهر و آشکار سازد، به طوری که کسی بی‌خبر نماند، و اگر بعضی از نشانه‌های عام که بر تمام مردم جهان آشکار گردد نباشد، بر بسیاری از مردم مخفی می‌ماند مگر پس از مدتی مدید که به نحوی مطلع گردند.

چهارم: تغییر و یا منتفی شدن علامتهایی که محتوم بودنشان تصریح شده؛ مستلزم آن است که خداوند خود و فرشتگان و پیغمبران و اولیائش را تکذیب کند - چنانکه در حدیث آمده بود - و قبح آن بر کسی پوشیده نیست.

پنجم: آنچه در مورد تغییر علائم حتمیه گفتیم که نقض غرض لازم می‌آید در تأویل آنها نیز همین محذور هست، چون بدون شک، مقصود - یعنی معرفت امام - با نصب نمودن نشانه‌های آشکاری که همه افراد بر آن مطلع گردند حاصل می‌شود، و اینکه آن نشانه‌ها همانطور ظاهر شود که بیان شده (تا هر که هلاک می‌شود با تشخیص و دانستن هلاک گردد، و هر که زنده می‌شود از روی بینه زنده گردد) (۱۰۵۶). پس بیان علامت اگر طوری باشد که اهل زبان چیزی از آن بفهمند آنگاه غیر از آنچه ظاهر آن است اراده گردد جز به جهل انداختن مردم و گمراهی آنها چیزی نیست، بلکه از اموری است که عقل آن را زشت و قبیح می‌شمارد.

البته ممکن است که متکلم غیر از آنچه از ظاهر لفظ فهمیده می‌شود اراده کند ولی به شرط اینکه برای مخاطبین منظورش را بیان نماید، یا قرینه واضحی بیاورد که در فهمیدن منظورش از آن قرینه تأملی ننمایند.

ولی بین این معنی و بین حمل کردن تمام علائم ظهوری که روایت شده - حتی آنهایی که حتمی بودنشان تصریح گردیده با توجه به نبودن دلالت روشن یا قرینه آشکاری بر خلاف ظاهر آنها - حمل کردن اینها بر قبول تأویل نمودنشان، تفاوت از زمین تا آسمان است! بلکه اگر این در باز بشود برای اهل ضلال و گمراه کنندگان بهترین سوژه و وسیعترین میدان است، که آنچه از ائمه علیهم السلام در علائم رسیده به هر نحوی که دلشان بخواهد تأویل ببرند، خداوند ما و همه مؤمنین را از تمام لغزشها محفوظ بدارد.

ششم: حمل کردن محتوم بر آنچه نوعی تأکید دارد و آن را از معنای حقیقیش منصرف نمودن آنطور که در سخنان این عالم محترم آمده، هیچ شاهد و مؤیدی ندارد، چون اگر شاهی داشت بیان می‌نمود. و بدین خاطر این مبحث را پیش کشیدم تا مبادا کسی که کتاب ما را مطالعه می‌کند در شبهه بیفتد زیرا که اینجا محل لغزندگی گامها است.

از حدیث یاد شده استفاده می شود که : ظهور مولای ما حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه از اموری است که قابل تقدیم و تأخیر است که به سبب بعضی از علل و جهات ، زودتر یا دیرتر واقع می شود . و از جمله اسبابی که زمینه جلو افتادنش را فراهم می سازد : اهتمام مؤمنین در دعا برای تعجیل ظهور و فرج است ، و قسمتی از دلایل این معنی را در حرف غین از بخش چهارم کتاب بیان کردیم .

و چه بسا کسی که اهل تحصیل نیست در این باره استبعاد کند ، و از اینکه به سبب اهتمام در دعا ظهور و فرج پیش می افتد تعجب نماید . و این طور به نظرش برسد که اگر چنین بود می بایست تا کنون فرج واقع می شد چون اهل ایمان در هر زمان و مکان برای این امر بسیار دعا کرده و می کنند .

ولی این استبعاد ناپسندی است ، و گفتار شخص کند ذهنی است ، زیرا که هیچ بعید نیست که برای ظهور آن حضرت در علم خداوند دو وقت باشد که یکی نزدیکتر از دیگری است ، و ظهور آن حضرت در وقت نزدیکتر به اهتمام مؤمنین در امر دعا بستگی داشته باشد ، و این است معنی اینکه ظهور آن حضرت از امور بدائیّه است که قابلیت جلو و عقب شدن را دارد ، و دلالت روایاتی که از ائمه اطهار علیهم السلام در این موضوع هست بر پژوهشگران پوشیده نیست ، و اینکه آن وقت نزدیکتر تا کنون نرسیده ، بنابراین انکار تأثیر دعا طبق دلیل مردود است ، چون صریح قرآن بر آن دلالت دارد ، و نیز امکان نزدیکتر شدن ظهور حضرت صاحب الزمان علیه السلام از احادیثی که از خاندان عصمت علیهم السلام نقل شده به دست می آید .

۲۳ - پیروی از پیغمبران و امامان صلوات الله علیهم اجمعین

دعا برای تعجیل فرج مولای غایب ما حضرت ولی عصر عجل الله فرجه ، تأسی جستن به پیغمبر اکرم و امامان صلوات الله علیهم اجمعین می باشد ، با آنچه در بخش ششم و هفتم - ان شاء الله تعالی - از اخبار خواهد آمد ، این مطلب روشن می شود . در اینجا فقط به یک حدیث اکتفا می کنیم :

شیخ نعمانی در کتاب الغیبه به سند خود از یونس بن ظبیان از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : چون شب جمعه شود پروردگار متعال فرشته ای را به آسمان دنیا می فرستد ، وقتی فجر طالع گشت آن فرشته روی عرش برفراز بیت المعمور می نشیند ، و برای محمد و علی و حسن و حسین علیهم السلام منبرهایی از نور نصب می شود که بر آنها بالا می روند ، و فرشتگان و پیامبران و مؤمنین برای آنها جمع می گردند ، و درهای آسمان گشوده می شود ، هنگامی که خورشید به وقت زوال می رسد رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می گوید : پروردگارا وعدهات را که در کتاب خود آن را آورده ای وفا کن و آن این آیه است : « وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا » (۱۰۵۷) ؛ خداوند به کسانی که ایمان آورده و عمل صالح انجام داده باشند وعده کرده که در زمین خلافت دهد همچنان که به کسانی که پیش از شما بوده اند خلافت بخشید و دینشان را که پسندیده تمکین و تسلط خواهد داد و ترسشان را به امنیت مبدل خواهد ساخت .

فرشتگان و پیغمبران هم همین را می گویند سپس محمد و علی و حسن و حسین علیهم السلام به سجده می افتند و می گویند : پروردگارا غضب کن که به تحقیق حرمت درهم شکسته و برگزیدگان کشته شده و بندگان صالحت خوار گردیده اند ، پس خداوند آنچه بخواهد می کند و آن روز معلوم است (۱۰۵۸) .

توجه

جمعی از علما نظر داده اند که یونس بن ظبیان ضعیف و دروغگوی غلوکننده ای است ، و بعضی دیگر درباره او توقف کرده اند ، ولی حق آن است که - به تبع عالم محقق نوری - او مورد اطمینان و بزرگواری است ، بلکه آنطور که از تعدادی اخبار برمی آید او از اصحاب اسرار بوده است ، و اگر تفصیل بحث درباره نامبرده را می خواهید به کتاب مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل مجلد سوم مراجعه کنید .

در اینجا اشکالی هست که احیاناً به ذهن برخی خطور می کند اینکه : تردیدی نیست که شرایط اجابت در دعای پیغمبر و امامان و فرشتگان و انبیا علیهم السلام موجود است ، پس اگر آنها هر جمعه دعا می کنند که ظهور منتقم از دشمنانشان زودتر واقع شود ، سبب تأخیر افتادن آن چیست ؟ و بر دعای آنان چه فایده ای مترتب است ؟ . به چند وجه از این اشکال جواب داده می شود :

اول : آنچه در مکرمت پیشین گفتیم که هیچ بعید نیست که برای ظهور امام عصر عجل الله فرجه دو وقت باشد ، یکی نزدیکتر از دیگری . و وقوع آن در وقت نزدیکتر بستگی به اهتمام در دعا برای آن داشته باشد ، که ترک دعا موجب تأخیرش گردد .

دوم : اینکه گفته شود : خداوند عز و جل دعای آنان را مستجاب نموده ولی بدون شک تحقق یافتن این امر - بر حسب حکمت‌های الهی - بر تحقق یافتن امور معین و برطرف شدن امور دیگری متوقف است که اینها به تدریج انجام می شود ، بنابراین تأخیر ظهور تا زمان ما و بعد از این ؛ دلیل بر مستجاب نشدن دعا نیست .

سوم : ممکن است به سبب دعای آنان علیهم السلام وقوع فرج در زمان نزدیکی تقدیر گردد ولی بر اثر کارهای بندگان موانعی پیش بیاید که مایه تأخیر آن شود ، و این است معنی اینکه این امر از امور بدائیه است ، و نظیر این در احادیث کم نیست مثل اینکه وارد شده که : بنده ای دعا می کند پس دعایش در وقت معینی ، به اجابت می رسد . سپس معصیت می کند ، خداوند به فرشتگان به این مضمون می گوید : قضای حاجت او را به تأخیر اندازید زیرا که در معرض سخط و خشم من قرار گرفته و مستوجب محرومیتش شده است .

و در چند کتاب از قبیل غیبت نعمانی و طوسی و بحار از ابو حمزه ثمالی آمده که گفت : به حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام عرض کردم : علی علیه السلام می فرمود : تا سال هفتاد بلا هست ، و نیز می فرمود : بعد از بلا راحتی و رفاه است ، و حال آنکه سال هفتاد گذشته ولی ما رفاهی ندیدیم ! امام باقر علیه السلام فرمود : ای ثابت خداوند متعال این امر را در سال هفتاد وقت گذاشته بود ، و چون حسین علیه السلام کشته شد خشم خداوند بر اهل زمین شدت یافت و آن را تا سال صد و چهل به تأخیر انداخت ، پس این مطلب را برای شما گفتیم و شما سخن را فاش کردید و از آن پرده برداشتید ، پس خداوند آن را به تأخیر انداخت ، و برای آن وقتی نزد ما تعیین نمود و خداوند آنچه را بخواهد محو و هر چه را بخواهد اثبات می کند و نزد او است ام الكتاب (۱۰۵۹) .

دعا کردن برای فرج مولای ما حضرت صاحب الزمان علیه السلام وفا نمودن به عهد و پیمان الهی است که از اهل ایمان گرفته شده ، و بررسی این مطلب در چند قسمت بیان می گردد .

اول : تردیدی نیست که وفای به عهد خداوند واجب است ، به مقتضای قرآن کریم و به حکم عقل سلیم این امر مسلم است ، خداوند عز و جل می فرماید : « أَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ » (۱۰۶۰) ؛ به عهد من وفا کنید به عهد شما وفا نمایم .

و فرموده خدای متعال : « وَ أَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا » (۱۰۶۱) ؛ وفای به عهد کنید که از عهد پرسیده می شود .

و فرموده : « أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّ أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنَ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ الَّذِينَ يُؤْفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ » (۱۰۶۲) ؛ آیا کسی که یقین می داند که آنچه از سوی پروردگارت بر تو نازل شده حق است مساوی و یکسان است با کسی که کور است (و کافر) ، تنها خردمندان متذکر این حقیقت می شوند ، آنان که عهد خدا را وفا می کنند و پیمان را نمی شکنند .

و باز فرموده : « وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَ لَهُمْ سُوءُ الدَّارِ » (۱۰۶۳) ؛ و آنان که پس از پیمان بستن عهد خدا را شکستند ، و هم آنچه را که خداوند به پیوند آن امر کرده گسستند و در زمین فساد نمودند آنها را لعنت خدا و منزلگاه دوزخ نصیب است .

دوم : در روایات متعددی که از ائمه اطهار علیهم السلام روایت شده ، عهد به ولایت امامان تفسیر گردیده است ، چنانکه در کافی از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : و ما؛ ذمه و حرمت خدا هستیم و ما عهد الهی هستیم ، پس هر که به پیمان ما وفا کند عهد الهی را وفا نموده ، و هر کس آن را بشکند حرمت و عهد الهی را شکسته است (۱۰۶۴) .

و در مرآة الانوار از امام صادق علیه السلام درباره آیه شریفه : « إِلَّا مَنْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا » (۱۰۶۵) ؛ مگر آن کس که نزد خداوند عهدی گرفته باشد . فرمود : یعنی آنکه به ولایت علی و امامان بعد از او علیهم السلام برای خدا دینداری کند که همان است عهد او نزد خداوند .

و نیز از کنز الفوائد از امام صادق علیه السلام درباره فرموده خداوند : « وَ أَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا » (۱۰۶۶) ؛ و به عهد وفا کنید که حتماً از عهد سؤال می شود .

آمده که فرمود : عهد آن است که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بر مودت ما و اطاعت امیرالمؤمنین علیه السلام از مردم گرفته است .

و اخبار بسیار دیگر .

و ظاهراً بیان این مطلب به خصوص از باب ذکر اهم افراد و اعظم مصادیق است نه اینکه پیمان و عهد منحصر در همین باشد ، و اللّٰه العالم .

سوم : وفای به عهد یاد شده با شش امر حاصل می گردد :

۱ - یقین قلبی به امامت و ولایت آنها و تسلیم به آنچه از آنها وارد شده است .

۲ - مودت قلبی نسبت به آنان .

۳ - بغض دشمنانشان و کسانی که بر آنان جلو افتادند [و خلافت را غصب کردند] .

۴ - اطاعت و پیروی از آنان در تمام اوامر و نواهی ایشان .

۵ - اظهار اعتقاد قلبی به آنان به وسیله زبان و اعضای بدن - به مقدار توانایی و استطاعت - .

۶ - یاری کردن آنها در هر حال به مقتضای آن .

و این عناوین ششگانه در دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام و درخواست تعجیل فرج آن حضرت از خداوند تحقق می یابد ، و این مطلب روشن است و نیازی به بیان ندارد .

۲۵ - آثار نیکی به والدین برای دعا کننده

تمام آثار و فواید و نتایج دنیوی و اخروی که بر نیکی به والدین هست ، دعا کننده برای حضرت قائم علیه السلام خواهد داشت ، چنانکه در بخش سوم کتاب متذکر شدیم که امام علیهم السلام پدر حقیقی تمام مردم است ، پس هر که بر او ظلم کند عاق پدر حقیقی خویش گشته ، و هر که به او نیکی نماید به تمام آنچه بر نیکی کردن به پدر ظاهری مترتب است رستگار می شود .

و تردیدی نیست که والد حقیقی حقش عظیم تر و مقامش بالاتر است ، و از پدر ظاهری نسبی انسان شایسته تر است که به او احسان گردد .

دلیل بر این معنی - اضافه بر دلالت عقل سلیم بر آن - در حدیثی طولانی از تفسیر امام علیه السلام روایت شده که فرمود : و البتّه حقّ ما بر شما عظیم تر است از حقّ پدر و مادری که از آنها متولد شده اید ، که ما - اگر اطاعتمان کنید - شما را از آتش به سوی خانه آرام و جاویدان نجات می دهیم (۱۰۶۷) . . . .

کما اینکه بدون شک دعا برای پدر - به خصوص با امر او به آن - از روشن ترین انواع نیکی و مهم ترین و سودمندترین آنها است .

و اما آثار و فواید نیکی به والدین - از انواع مختلف خیر دنیا گرفته تا ثوابهای اخروی - از موضوع بحث ما در این کتاب خارج است ، طالبین به کتابهای علمای بزرگ ما از قبیل کافی و بحار مراجعه نمایند .

۲۶ - رعایت و اداء امانت

مقدمه

امام علیه السلام امانت الهی است . چنانکه در زیارت جامعه آمده : شما یید روشن ترین مسیر و استوارترین راه و شهدای دار فانی (دنیا) و شفعی دار باقی (آخرت) و رحمت پیوسته و آیت مخزون و امانت حفاظت شده (۱۰۶۸) .

شیخ ابوالحسن شریف در کتاب مرآة الانوار و مشکاة الاسرار گفته : امانت ، به خود امامان و ولایت و امامت ایشان تأویل گردیده است ، که هر جایی - با رعایت تناسب - تأویل خاص خود را دارد ، در بعضی از اخبار است که امامان امانت سپرده شده هستند ، که خداوند آنان را به اولیای مؤمن خویش در زمین سپرده است .

و در بعضی از زیارتها آمده : شهادت می‌دهم . . . و اینکه شما امانت محفوظ هستید .

و ظاهراً منظور وجوب رعایت و پیروی و اطاعت آنان و پرهیز از آنچه مایه ناخشنودی ایشان است ، چنانکه در حدیث ثقلین که بین خاصه و عامه مشهور است این معنی وارد شده است (۱۰۶۹) .

و در زیارت دیگری آمده : شما امانتهای نبوت هستید . یعنی امانتهای پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم .

و در تفسیر فرات از امام باقر علیه السلام است که فرمود : ماییم آن امانتی که بر آسمانها و زمین و کوهها عرضه شد (۱۰۷۰) . . . .

می‌گویم : مضمون روایت دیگری از امام صادق علیه السلام چنین است : خداوند عز و جل ارواح امامان را بر آسمانها و زمین و کوهها عرضه نمود و در فضیلت آنان گفت آنچه گفت (۱۰۷۱) . . . .

جان کلام اینکه باید گفت : بی‌تردید رعایت امانتها - به حکم عقل و آیات و روایات - واجب است ، و نیز تردیدی در این نیست که

رعایتها و حفاظتها نسبت به انواع و اصناف گوناگون امانتها مختلف می‌باشد ، بنابراین هر امانتی به نحوه خاص خودش رعایت می‌گردد . و رعایت این امانت الهی به اظهار محبت و جدیت در نصرت و اطاعت است ، و چون این عناوین با مداومت و جدیت در

دعا برای تعجیل فرج مولای ما صاحب الزمان علیه السلام تحقق می‌یابد ، بطور حتم با این عمل رعایت این امانت انجام می‌گیرد ، و اگر تفصیل این مطلب را خواسته باشی ، با تمسک به عنایت پروردگار عالم و توسل به امامان معصوم علیهم السلام بیان می‌نماییم :

سخن در اینجا در چند امر واقع می‌شود

اول : در معنی امانت محفوظ .

دوم : در بیان وجوب حفظ امانت و رعایت آن و ادا کردن آن به اهلش - از جهت عقل و نقل - .

سوم : در بیان چگونگی رعایت آن امانت الهی .

چهارم : در بیان اینکه دعا برای مولایمان حضرت صاحب الزمان و درخواست تعجیل فرج آن جناب از درگاه خداوند ، از جمله مصادیق رعایت و حفظ امانت الهی است .

امر اول : معنی امانت محفوظ

بدان که این عبارت دوازده وجه را محتمل است که همه آنها - به جز یازدهمین وجه - به این معنی برمی‌گردد که : امامان علیهم السلام ودیعه و امانت الهی هستند که خداوند متعال در حفظ و رعایت خویش قرار داده - به انحاء مختلف حفظ و رعایتی که حکمت الهی بر آن تعلق گرفته است - .

اول : حفظ شده در تمام عوالم تا اینکه در آخر الزمان ظاهر گردد ، به عبارت دیگر : این است آن امانتی که خداوند تعالی در عالم انوار و ارواح و اظله و اشباح و در عالم دنیا از هنگام خلقت آدم تا دوران حضرت خاتم آن را حفظ فرموده ، با آن همه معاندان و مبغضان و حسودانی که همواره در صدد از بین بردن آن و به فکر خاموش کردن نور حق بوده‌اند ، ولی خداوند جز این نخواسته که نور خویش را تمام (و محفوظ) بدارد هر چند که کافران را خوش نیاید .

خلاصه اینکه : امامان علیهم السلام امانت الهی هستند که پروردگار متعال از غیب قدس خویش برای بندگانش برآورده تا از نور آن برخوردار شوند ، و در حفظ و حمایت خویش قرار داده که دست بدان نرسد و قصد یورش بر آن نشود ، در تمام حالات و مقامات آنان

، بطوری که احدی از معاندین و بدخواهانشان نتوانند نورشان را خاموش نموده و ایشان را از بین ببرند ، تا اینکه در آخر زمان آنان را آشکار گردانید .

دوم : حفظ شده یعنی : خدای عز و جل این امانت را از پلیدیها جاهلیت و کثافتها و نجاستهای ضلالت نگهداری کرده به اینکه آنان را جز در صلبهای پاکیزه و رحمهای مطهره به ودیعت نسپرده است ، زیرا که اجماع علمای شیعه - بلکه ضرورت مذهب - بر این است که پدران ائمه علیهم السلام که امانت الهی در آنان به ودیعت نهاده شده بود - از خاتم انبیا صلی الله علیه وآله وسلم تا آدم علیه السلام - همگی مؤمن و پاکیزه بوده‌اند و حتی یک چشم بر هم زدن هم به خداوند شرک نورزیده‌اند ، همچنین مادران ایشان که این امانت به ایشان سپرده می‌شد ، چنانکه در زیارت آمده : **لَمْ تُنَجِّسْكَ الْجَاهِلِيَّةُ بِأَنْجَاسِهَا وَ لَمْ تُلْبَسْكَ مِنْ مُدْلِهَمَاتِ ثِيَابِهَا**؛ پلیدیهای جاهلیت تو را نیالود و از جامه‌های تیره و تارش بر تو نپوشید .

و از امام صادق علیه السلام است که فرمود : همانا خدا بود و هیچ چیز نبود ، سپس کون و مکان را خلق کرد ، و نور الأنوار را آفرید که تمامی نورها از او نور گرفت ، و در آن (نور الانوار) از نور خویش جاری ساخت که همه نورها از آن نور یافت ، و آن نوری است که محمد و علی را از آن خلق کرد ، پس محمد و علی دو نور نخستین بودند ، زیرا پیش از آنها چیزی پدید نیامده بود ، و آن دو همواره طاهر و مطهر در صلبهای پاک جریان داشتند تا آنکه در پاکترین آنها - یعنی عبدالله و ابوطالب - از یکدیگر جدا گشتند (۱۰۷۲) .

و در احتجاج در پاسخ امام صادق علیه السلام به سؤالات و اشکالات زندیق آمده که آن حضرت فرمود : و خداوند از آدم نسلی پاکیزه و طاهر بیرون آورد ، از او پیغمبران و رسولان را به وجود آورد ، آنان برگزیده پروردگار و گوهر خالص‌اند ، در صلبهای پاکیزه و در رحمها محفوظ بوده‌اند ، بی‌عفتیهای جاهلیت به ایشان نرسیده و نسبهایشان آلودگی نیافته ، زیرا که خداوند متعال آنان را در جایگاهی قرار داده که درجه و شرافتی بالاتر از آن نیست ، هر آنکه گنجینه‌دار علم الهی ، و امین غیب و مرکز سر و حجت بر خلق او ، و ترجمان و زبان او باشد ، جز این نخواهد بود ، پس حجت جز از نسل اینان نیست که در میان خلق به جای پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بپاییزد (۱۰۷۳) . . . .

و اگر بخواهیم آنچه در این باره وارد شده بیاوریم مطلب به طول می‌انجامد .

شیخ صدوق رحمه الله در کتاب اعتقاد درباره پدران پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم چنین گفته : اعتقاد ما درباره آنان چنین است که آنها از آدم تا پدرش عبدالله مسلمان بوده‌اند و اینکه ابوطالب مسلمان بوده و مادر پیغمبر آمنه بنت وهب مسلمان بوده است . و پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : من از ازدواج متولد شده‌ام و از زنا نبوده‌ام ، از زمان آدم علیه السلام . و روایت شده که عبدالمطلب حجت خدا بود و ابوطالب جانشینی او را به عهده داشت (۱۰۷۴) .

سوم : یعنی محفوظ از گناهان و زشتیها ، زیرا که امامان علیهم السلام معصوم هستند که خداوند متعال آنان را در تمام عمر از گناهان و سیئات مصون و محفوظ داشته است و این امر از ضروریات مذهب امامیه است .

چهارم : حفظ شده از تهمت‌ها و نسبت خطا و نقصان به آنها ، بطوری که هیچ یک از دشمنان نتوانسته منقصتی به آنان نسبت دهد یا فضیلتی از ایشان انکار کند ، بلکه - با همه حسادت و دشمنی که نسبت به امامان علیهم السلام داشته‌اند - جلالت و عظمتشان را اعتراف کرده‌اند .

پنجم: حفظ شده بطوری که احدی از خلق به آن دست نیابد چنانکه در قرآن آمده: « فِی لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ » و بنابراین معنی، مراد آن است که احدی از خلائق به آخرین مرحله شناخت امامان و درک حقیقت ذات و صفات آنان نرسد، چرا که آنها که در رتبه پایین تری از ایشان قرار دارند چون نسبت به ایشان ناقص اند نمی توانند به حقیقت کامل احاطه یابند، نمی بینید کودک شیرخوار نمی تواند به حقیقت پدر و صفات و خصوصیات او دست یابد چون قصور و نقصان در او هست، همین طور بقیه خلائق نمی توانند به حقیقت امامان علیهم السلام و صفات و ویژگیهای آنان برسند، چنان که در زیارت جامعه آمده است: « مَوَالِیَّ لَا أُحْصِی ثَنَائِکُمْ وَ لَا أُبْلِغُ مِنَ الْمَدْحِ کُنْهَکُمْ وَ مِنْ أَلْوَصَفِ قَدْرَکُمْ؛ ای سروران من نتوانم شما را ستایش کنم، و نه به آخرین حد مدح شما رسم، و نه به وصف قدر شما دست یابم .

و در حدیث نبوی است که: یا علی خداوند را نشناخت جز من و تو، و مرا نشناخت جز خدا و تو، و تو را نشناخت جز خدا و من (۱۰۷۵) .

و در اصول کافی در حدیثی از حضرت امام باقر علیه السلام است که فرمود: به تحقیق که نمی توان خداوند را توصیف کرد، و همانطور که نمی شود وصف خدا گفت بر توصیف ما هم توانایی نیست (۱۰۷۶) . . . .

و نیز به سند صحیحی از زراره از آن حضرت علیه السلام آمده که گفت: شنیدم آن حضرت می فرمود: خداوند عز و جل وصف نمی شود، و چگونه وصف شود و حال آنکه در کتاب خویش فرمود « وَ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ » (۱۰۷۷)؛ و خدای را آنچنان که شایسته است نشناختند .

پس هر قدر که توصیف شود باز بزرگتر از آن است، و پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم نیز وصف ناشدنی است، چگونه می توان توصیف کرد بنده ای را که خداوند به هفت حجابش پوشیده، و اطاعت او را در زمین همچون اطاعت خودش قرار داده و فرموده است: « مَا آتَاکُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاکُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا » (۱۰۷۸)؛ هر چه پیامبر برایتان آورد بپذیرید و از هر چه نهیتان نمود باز ایستید .

و هر کس از این پیغمبر اطاعت کند مرا اطاعت کرده و هر که نافرمانی او نماید مرا معصیت نموده است و کار را به او واگذار کرد .

و ما (امامان) نیز وصف نشویم، که چگونه وصف شوند جمعی که خداوند پلیدی را - که شک است - از ایشان برداشته است .

و مؤمن هم وصف نشود، و به تحقیق که مؤمن برادر خویش را دیدار نماید و با او مصافحه کند، پیوسته خداوند به آن دو توجه نماید و گناهان از رخسارشان همچون برگ از درخت می ریزد (۱۰۷۹) .

می گویم: این حدیث از احادیث دشوار است، و آنچه پس از تأمل در آن برایم ظاهر شده اینکه: منظور بیان محال بودن احاطه خلائق به صفات خداوند، و محال بودن احاطه غیر از پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم به صفات و مقامات و حقیقت آن حضرت، و محال بودن احاطه غیر امامان علیهم السلام به صفات و شؤون و حقیقت ایشان، و محال بودن احاطه غیر مؤمن بر صفت و شأن مؤمن است، زیرا که ناقص نمی تواند به کنه کامل برسد که از درک مقام او قاصر است، لذا در حدیث آمده: اگر ابوذر آنچه در دل سلمان است می دانست او را می کشت (۱۰۸۰) .

و در حدیث دیگری است: او را تکفیر می کرد (۱۰۸۱) .

و بیان این مطلب نسبت به معرفت خداوند متعال واضح است ، اما نسبت به پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : « کیف یوصف عبد احتجب الله عز و جل بسبع » ؛ چگونه می توان توصیف کرد بنده ای را که خداوند به هفت حجابش پوشیده ...

ممکن است مراد این باشد که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم به حجابهای هفتگانه ایمان پوشیده شده ، چنانکه در روایاتی در اصول کافی آمده ، یعنی : چون پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در درجات ایمان به خداوند کامل است به طوری که هیچ کس در ایمان بالاتر از او نیست ، برای غیر او توصیفش و احاطه به کنه و شأنش امکان ندارد ، چون کوتاهتر از درک آن است .

و ممکن است منظور از کلمه سبع (هفت) ، آسمانهای هفتگانه باشد ، یعنی : چگونه وصف شود بنده ای که از شأن بلند و مقام شامخ و برجسته اش اینکه : خداوند او را به جایگاهی بالا برد که احدی از خلقش را به آنجا نرسانده است . و بنابر هر دو معنی ، مفعول به محذوف است یعنی : « کیف یوصف عبد احتجب الله اياه » و لفظ عبد قرینه بر محذوف می باشد و حذف مفعول به جداً بسیار است ، از آن جمله فرموده خدای عز و جل : « الله یبسط الرزق لمن یشاء و یقدر » (۱۰۸۲) ؛ خداوند روزی هر کس را بخواهد فراخ و یا تنگ نماید .

و در معنی این جمله : « کیف یوصف عبد احتجب الله بسبع » ، وجوه بعیدی نیز گفته شده کسانی که مایل باشند از آنها مطلع شوند به مجلد دوم کتاب مرآة العقول مراجعه کنند .

سپس حضرت فرمود : و ما (امامان) نیز وصف نشویم ، که چگونه وصف شوند جمعی که خداوند پلیدی را - که شک است - از ایشان برداشته است .

می گویم : این بیان بلندی شأن و مقام آنها است که غیر آنها پایین تر از آنند که به کنه معرفتشان دست یابند ، زیرا که هر مؤمن موقن به جز امام علیه السلام به مرتبه علم الیقین نمی رسد مگر بعد از طی مراحل پایین تر ، و تمام آن مراتب و مراحل با شک ملازم است ، به خلاف امام علیه السلام که معرفتش - از همان آغاز که خداوند او را آفریده - در مرتبه عین الیقین است و کسی که چنین وصفی داشته باشد ، کسانی که از مرتبه اش پایین ترند ، نمی توانند مقامش را درک کنند .

و نیز امامان علیهم السلام مظاهر صفات خداوند عز و جل می باشند ، پس هر آنکه چنین صفتی داشته باشد ، هیچ گونه شائبه شک یا وسوسه در وجودش نیست ، بر خلاف غیر او ، پس امکان ندارد کسی که پایین تر از او است به کنه معرفت و حقیقت ذات او دست یابد .

و اما مؤمن : نسبت به سایر افراد همین طور است ، یعنی غیر مؤمن به درجه ایمان نرسیده تا مقام مؤمن را درک نماید ، و همچنین مؤمنین نسبت به یکدیگر آنهایی که مقامشان پایین تر است مانند ابوذر نسبت به سلمان یا آنکه در درجه اول ایمان قرار دارد نسبت به کسی که در درجه دوم آن است ، نمی تواند بر ایمان کسی که بالاتر از او است احاطه پیدا کند و مقام او را درک نماید .

و اینکه حضرت فرمود : و به تحقیق که مؤمن برادر خویش را دیدار نماید ... ، اشاره به بلندی مقام مؤمن است نه بیان سبب و علت قصور غیر او از درک مقامش - چنانکه مخفی نیست - (تأمل کنید) .

ششم: اینکه منظور از امانت محفوظ، آن باشد که: نگهبانان این امانت بزرگ الهی آن را در هر زمان حفظ کرده‌اند، یعنی: اجداد پیغمبر گرامی صلی الله علیه وآله وسلم تا حضرت آدم علیه السلام حقوق این امانت را شناخته و رعایت کردند که آن را جز به اهلش یعنی رحیمهای پاکیزه و مبرائی از پلیدیهای شرک و آلودگیهای کفر، به چنین رحیمهایی سپردند. علیرغم معاندین و مخالفین که در طول تاریخ با این درخت ربّانی در ستیز بوده‌اند، چنانکه بر مطالعه کنندگان تاریخ زندگانی پدران پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم پوشیده نیست.

هفتم: منظور از حفظ شده، حفظ کردن مؤمنین باشد که این امانت را در دل قرار دادند و معرفت و شئون امامان علیهم السلام را به سینه‌ها سپردند، و این امانت را از اذیت معاندین حفظ کردند با به کار بستن دستوراتشان در خفا و تقیه پسندیده در مقابل دشمنان، که هم از مقاصد و اغراض فاسد و پلید بدخواهان و هم از فراموشی آثار ارزنده آنان را حفظ نمودند، و نیز با جسم و جان و اموال و فرزندان از ایشان پاسداری و محافظت کردند، و اینان هستند که امام صادق علیه السلام درباره‌شان فرموده: فرد بسیار روایت کننده حدیث ما که دل‌های شیعیان ما را استوار می‌سازد از هزار عابد بهتر است (۱۰۸۳).

و ان شاء الله تعالی در بخش هشتم کتاب به حدّ کافی اخبار این باب را خواهیم آورد.

هشتم: اینکه مراد از امانت محفوظ یعنی: آنکه خداوند در حفظ و رعایت خویش قرار داده است که هیچ کس نمی‌تواند قدرشان را پایین آورد یا از آن منزلت‌های رفیع و برجسته‌ای که خداوند برای آنان اختصاص داده ایشان را بر کنار سازد، و یا شئون و مقاماتشان را سلب نماید، که هر چه جباران و ستمگران کوشش کردند که نور الهی را خاموش سازند خداوند درخشندگی‌اش را بیشتر کرد.

و فرق بین این معنی و معنی اول و چهارم اینکه: در وجه اول مقصود حفظ بودن از معدوم و منتفی شدن و نابودی است، که دشمنان و کاهنان بارها قصد نابودی آنان را داشتند، و در پی کشتن ایشان برآمدند. و مراد از معنی چهارم، محفوظ ماندن از زبان معاندین و غاصبین است، و زیرا که امامان ما علیهم السلام با همه دشمنانی که همواره داشته و بر اطراف زمین مسلط بوده‌اند، دشمنان نتوانسته‌اند نسبت بدی به ایشان بدهند یا با دروغ‌پردازی‌هایشان برای امامان علیهم السلام منقصتی بسازند.

البته، گروهی از ناصبیه‌ها - لعنهم الله تعالی - به آنان دشنام می‌داده و سب و شتم می‌کرده‌اند، ولی کار ناروایی به آنها نسبت نداده‌اند، و این مطلب با آنچه ذکر گردید منافاتی ندارد، بلکه دشمنان هم به فضل و برتری و عظمت و بزرگواری امامان علیهم السلام اذعان و اعتراف کرده‌اند، بلکه کتب علمای مخالفین از فضایل ائمه اطهار علیهم السلام آکنده است.

و منظور از این معنی هشتم آن است که: خداوند متعال امامان علیهم السلام را حفظ فرموده از پایین آوردن مقام آنها به توسط افرادی از قبیل زید بن الحسن و عبدالله افطح و محمد بن عبدالله که ادعای مهدویت نمود، و جعفر کذاب که در صدد نشستن بر جایگاه رفیع امامت گردید، و امثال اینها که مقامی را که خداوند به امامان علیهم السلام اختصاص داده مدعی شدند، و خداوند دروغ آنان را آشکار ساخت و معجزات و علوم و برتری مقام امامان بر حق علیهم السلام را بر مردم ثابت نمود، و بدین ترتیب بینی مفتریان و مدعیان دروغگو را به خاک مالید.

نهم: اینکه معنی محفوظ، مخصوص باشد، چنانکه در قاموس گفته: برای خود حفظ کرد یعنی: مخصوص خود گردانید، پس معنی عبارت امانت محفوظ بنابراین وجه چنین است: خداوند عز و جل امامان علیهم السلام را برای خویش ساخته و آنان را به کرامت خود اختصاص بخشیده و در دنیا ایشان را نزد خلق به امانت نهاده است.

مؤید این وجه روایتی است که از امیرالمؤمنین علی علیه السلام آمده که: « نَحْنُ صَنَائِعُ رَبِّنَا وَ الْخَلْقُ بَعْدُ صَنَائِعُ لَنَا »؛ ما ساخته شدگان پروردگاران هستیم و آفریدگان دست پرورده ما می‌باشند (۱۰۸۴) .

و در توقیع شریف روایت شده در احتجاج (۱۰۸۵) صنایعنا می‌باشد - بدون لام - چنانکه در بخش سوم کتاب معنایش گذشت .

و نیز مؤید این وجه است حدیثی قدسی که در بعضی از کتابهای معتبر مروی است که : خداوند عز و جل خطاب به پیغمبرش صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : اشیاء را به خاطر تو آفریدم و تو را برای خودم خلق کردم .

می‌گوییم

آنچه در معنی این حدیث به خاطر می‌رسد چند وجه است :

۱ - اینکه غرض اولی اصلی ، وجود حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم بوده ، که مقصود بالاصاله آن حضرت است نه سایر مخلوقات پس اگر خداوند متعال او را نمی‌آفرید غیر او را هم خلق نمی‌کرد .

۲ - خداوند عز و جل محمد و آل او علیهم السلام را آفرید تا کمال قدرت و علمش ظاهر گردد ، چون کمال مصنوع دلیل کمال صانع آن است ، پس آشکار شدن قدرت و علم خداوند به نحو کمال با خلقت محمد و آل او علیهم السلام تحقق یافته است سپس سایر مخلوقات را آفرید تا شئون و کمالات و منزلت آنها را در تمام عوالم آشکار گرداند .

۳ - اینکه خداوند متعال محمد و آل محمد علیهم السلام را آفرید و آنان را واسطه تمام فیوضات و افاضات قرار داد - چنانکه عبارت زیارت جامعه و اخبار بسیار بر این معنی دلالت دارد - و هیچ فیضی به هیچ چیز نمی‌رسد مگر به واسطه و به برکت ایشان علیهم السلام ، و چون وجود و هستی عالی‌ترین انواع فیض است ، پس خداوند عز و جل تمام غیر آنها را به برکتشان ایجاد نموده ، و اگر نبودند خداوند تعالی هم احدی را خلق نمی‌کرد .

احتمال می‌رود معنی فرمایش امام صادق علیه السلام نیز همین باشد آنجا که فرموده : خداوند مشیت را به خود مشیت آفرید سپس اشیاء را به مشیت خلق کرد . اینکه : مراد از مشیت حقیقت محمدی صلی الله علیه وآله وسلم باشد که وجود آن حضرت مطلوب بالاصاله است ، و سایر مخلوقات را خداوند به برکت و واسطه آن جناب آفریده است .

و بدان که معانی نه‌گانه یاد شده مبتنی بر آن است که منظور از امانت ، امانت الهیه است ، یعنی خداوند متعال آنان را نزد خلق خویش امانت سپرده است ، و تعدد معانی به جهت انواع متعدد حفظ و محفوظیت می‌باشد ، و این از قبیل استعمال لفظ در چند معنی نیست ، زیرا که حفظ امری است کلی که بر اصناف و اقسام گوناگونی منطبق می‌شود . بنابراین تمام معانی به این امر برمی‌گردد که امامان علیهم السلام امانت الهی هستند که خداوند عز و جل به انواع حفظ خود آنان را نگهداشته است .

دهم: اینکه منظور از امانت، امانت نبوی باشد، یعنی اینکه پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم امامان علیهم السلام را نزد امت خود امانت سپرد تا روز قیامت. و مراد از حفظ آن، امر کردن آن حضرت است به حفظ و رعایت حقوق ایشان، و شاهد بر این وجه حدیثی است که مورد اتفاق شیعه و سنی است اینکه پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: من میان شما دو شیء گرانبها ترک می گویم: کتاب خدا و عترتم را....

و این وجوه ده گانه را خداوند متعال به برکت عترت طاهره علیهم السلام به من الهام فرمود.

یازدهم: یکی از علما فرموده: منظور از امانت؛ ولایت کلیه و مرتبه والا و رفیعی است که خداوند متعال برای امامان بر حق علیهم السلام قرار داده و به ایشان مخصوص گردانیده است، چنانکه در چند روایت آمده، و امامان علیهم السلام حاملان آن امانت هستند، که تعبیر از آنها به امانت - بنابراین وجه - مجاز است به قرینه حال و محل.

دوازدهم: یکی از هم کیشان ما احتمال داده که: منظور از امانت خود امامان علیهم السلام می باشند و منظور از محفوظ بودنش: حفظ از تغییر و فنا، یعنی: خداوند عز و جل ارواح آنان علیهم السلام را - از میان ارواح - به این ویژگی مخصوص گردانیده که از تغییر و فنا محفوظ بمانند.

می گویم: مؤید این احتمال فرموده خداوند متعال است: «كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَقَىٰ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ» (۱۰۸۶)؛ هر کس به روی زمین است فانی است، و وجه پروردگار صاحب جلال و اکرام باقی می ماند.

به ضمیمه اخباری که تصریح دارد به اینکه امامان علیهم السلام وجه الله هستند از جمله:

در تفسیر البرهان به نقل از کافی به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود: و ماییم وجه خداوند که در زمین میان شما آمدو شد می کنیم (۱۰۸۷).

و نیز از همان کتاب مروی است که امام صادق علیه السلام فرمود: خداوند ما را آفرید، و آفرینش ما را نیکو ساخت، و ما را صورتگری نمود و چه خوب صورتگری کرد، و ما را دیده خود میان بندگانش قرار داد [که شاهد کردار خلق باشیم] و زبان ناطق خویش گردانید، و دست گسترده بر سر بندگانش قرارمان داد که مایه رأفت و رحمت بر آنها باشیم، و ما را وجه خویش نمود که به وسیله ما روی به سوی او شود، و ما را دری که بر او دلالت کند ساخت و گنجینه دار آسمان و زمینش گردانید، به برکت ما درختان بارور شوند، و میوه ها می رسند، و نهرها جاری گردند، و از یمن وجود ما باران از آسمان فرو ریزد، و گیاه از زمین همی روید، و به عبادت ما خدای عبادت شده است، که اگر ما نبودیم خداوند عبادت نمی گشت (۱۰۸۸).

می گویم: اینکه حضرت صادق علیه السلام فرموده: به عبادت ما خدای عبادت شده است، دو معنی محتمل است: اول: اینکه هیچ کدام از خلائق آن طور که شایسته است خدای عز و جل را همانند عبادت ایشان عبادت نکرده است، زیرا که معرفتشان به خدای متعال کاملتر از معرفت دیگران است، پس عبادتشان هم همین طور می باشد که کمال عبادت فرع کمال معرفت است. بنابراین اگر ایشان علیهم السلام نبودند خداوند عبادت نمی شد. حاصل اینکه عبادت کامل برای خداوند متعال منحصر در عبادت آنان است.

دوم: امامان علیهم السلام راه اطاعت را در تمام عوالم به بندگان آموختند و چگونگی عبادت را تعلیم کردند، تا جایی که فرشتگان تسبیح و تهلیل را از ایشان یاد گرفتند - چنانکه در بخش سوم در حدیث نبوی گذشت - پس عبادت آنان سبب عبادت دیگران است

، بنابراین به عبادت ایشان خدای عبادت شد ، و با راهنمایی آنان خداوند شناخته شد . مؤید این معنی روایتی است که شیخ صدوق در کتاب توحید آورده از امام صادق علیه السلام که به ابن ابی یعفور فرمود : ای پسر ابویعفور؛ ماییم حجت خداوند در بندگان و گواهان بر خلق و امنای وحی و گنجینه داران علم خدا و وجه او - که از آن روی به سویش توجه شود - و چشم او در خلائقش ، و زبان ناطق او ، و قلب آگاه او ، و دری که از آن به او دلالت شوند ، ماییم عاملان به امر خدا و داعیان به راه او ، به ما خداوند شناخته شد ، و به ما عبادت گردید ، ماییم دلالت کنندگان بر خداوند ، و اگر ما نبودیم خداوند عبادت نمی شد (۱۰۸۹) .

دنباله‌ای از بحث

ظاهر فرموده خدای تعالی : « كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ » (۱۰۹۰) ؛ همه چیز هلاک شونده است جز وجه او .

به ضمیمه اخباری که تصریح دارد : منظور از وجه الله محمد و آل محمد علیهم السلام هستند [آن است که ایشان فنا ندارند] . اخبار دیگری نیز دلالت می کند که هنگام دمیده شدن صور همه اشیاء فانی می شوند حتی ارواح - مگر ارواح محمد و آل معصوم او صلوات الله علیهم اجمعین - و بعضی از علمای ما همین را اختیار کرده و بدان قائل گشته اند .

و علامه مجلسی در بحار قول به فنای تمام مخلوقات را هنگام انقضای عالم به جماعتی از متکلمین نسبت داده است (۱۰۹۱) .

و عده‌ای دیگر قائلند که همه ارواح زنده می ماند . احوط آن است که علم این مطلب را به ائمه اطهار علیهم السلام واگذاریم ، چون از مسائل اصولی است و دلیل قطعی هم بر هیچ کدام از دو قول نداریم .

و از جمله روایاتی که بر قول اول دلالت دارد : در احتجاج ضمن جوابهای امام صادق علیه السلام به سؤالات و اشکالات زندیق چنین آمده است : زندیق پرسید : آیا روح پس از بیرون شدن از قالب و کالبد خود متلاشی می شود یا باقی می ماند ؟ امام صادق علیه السلام فرمود : بلکه باقی است تا هنگامی که در صور دمیده می شود پس در آن وقت اشیاء باطل و فانی شوند که نه حس خواهد بود و نه محسوس ، سپس دوباره اشیاء بازگردانده شوند همچنان که مدبر آنها آغازشان کرد ، و آن بعد از چهارصد سال است که خلق در آن ایام بیازامند و آن مابین دو دمیدن در صور می باشد (۱۰۹۲) .

و در نهج البلاغه در یکی از خطبه‌های امیرالمؤمنین علیه السلام آمده : و خدای سبحان پس از فنای اشیاء به وحدت و یکتایی بازمی گردد که هیچ چیز با او نباشد ، همچنان که پیش از آفرینش مخلوقات چنان بود ، و بعد از فنای آنها خواهد بود بدون وقت و مکان و هنگام و زمان ، در آن هنگام اجلها و وقتها معدوم باشند ، و سالها و ساعتها زایل گردیده اند ، که هیچ نخواهد بود به جز ذات واحد قهار او (۱۰۹۳) . . . .

امر دوم: در وجوب حفظ امانتها

حفظ امانت از نظر عقل و نقل واجب است، و نیز باید به اهلش ادا گردد. اما عقل: دلالت دارد که ترک امانتداری و سهل انگاری در ادای آن ظلم است و زشتی ظلم بر هیچ کس پوشیده نیست.

و اما در قرآن کریم خداوند می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ بِأَمْرِكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» (۱۰۹۴)؛ خداوند شما را امر می کند که امانتها را به اهل آنها ادا نمایید.

«وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ»؛ و کسانی که به امانتها و عهدهایشان وفا کننده اند.

و نیز فرموده: «لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ» (۱۰۹۵)؛ به خدا و رسول خیانت نکنید امانتهایتان را هم خیانت ننمایید.

و اما اخبار در این باره بسیار است که در مظان خود مذکور می باشد.

امر سوم: در بیان چگونگی رعایت آن امانت الهی

در این باره باید گفت: این کار به چند امر حاصل می شود از جمله:

۱ - محبت امامان علیهم السلام در دل و اعتقاد به ولایت آنان و وجوب اطاعتشان، و این رعایت قلبی را به هر حال باید انجام داد و احدی را در ترک آن عذر نیست.

۲ - تمسک به ملازمت و پیروی آنان علیهم السلام در تمام اوامر و نواهی ایشان و تأسی جستن به ایشان که غرض از نصب امام علیه السلام همین است.

۳ - تلاش کامل در جهت دور کردن آزار و اذیت از آنان علیهم السلام و این مقدمه حفظ خود و اسرار و خاندان و مال و فرزندان و شیعیان ایشان است، و همین است که تقیه برایش تشریح گردیده، و اوامر مؤکدی درباره آن وارد شده است.

۴ - تمام سعی در رساندن منافع به آنان - به آنچه خداوند واجب یا مستحب نموده است -.

۵ - بیان حقایق و امامت ایشان و بازگو کردن فضایل و مناقب آنان، و آشکار کردن گمراهی مخالفینشان - البته برای کسی که اهلیت داشته باشد و گرنه از آنکه باید با او تقیه کرد این امور باید مکتوم بماند -.

۶ - اظهار محبت قلبی به وسیله زبان و دست و غیر اینها . . . و اقسام دیگر نصرت و یاری و رعایت این امانت الهی .

امر چهارم : اینکه دعا برای تعجیل فرج از مصادیق رعایت امانت است

البته این امر واضح است و نیازی به بیان ندارد ، زیرا که دعا برای حضرت قائم علیه السلام و درخواست تعجیل فرج و ظهور آن حضرت ، تأسی جستن به حجتهای برگزیده الهی و یاری کردن آن حضرت به زبان و تمسک به شیوه اولیای خدا است ، و همین مقدار اشاره برای آنکه گوش شنوا دارد کافی است .

۲۷ - إشراق نور امام علیه السلام در دل دعا کننده

این مطلب با بیان سه نکته روشن می شود :

اول : اینکه بدون تردید حالتها و تغییرات مختلفی به سبب اعمالی که از انسان صادر می شود در دل او حاصل می گردد ، و این معنی را با وجدانمان درک می کنیم ، اضافه بر این آیاتی از قرآن و احادیثی از خاندان عصمت علیهم السلام بر آن دلالت دارد . خداوند متعال در وصف اهل ایمان فرموده : « الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ » (۱۰۹۶) ؛ آنان که چون خداوند یاد شود دلهایشان را ترس می گیرد .

و درباره اهل کفر و طغیان فرموده : « ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ » (۱۰۹۷) ؛ سپس با آن همه آیات دلهایتان قساوت گرفت که همچون سنگ یا سخت تر از آن شد .

و آیات دیگر . . . .

و از رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : یکدیگر را دیدار کنید و مذاکره و گفتگو نمایید که حدیث کردن مایه جلای دل است ، و به تحقیق که دلها سیاه می شوند همچنان که شمشیر سیاه می گردد .

و اخبار در این باره بسیار است ، خواستیم اشاره کنیم .

دوم: هر قدر که عمل صالح نزد خداوند ارزنده تر و عظیم تر باشد، تأثیرش هم در روشنایی دل بیشتر و تمام تر است. لذا بعد از معرفت خداوند و معرفت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم چیزی مهمتر از محبت و ولایت امیرالمؤمنین و اولاد طاهرینش علیهم السلام نیست. به همین جهت مولای ما حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام به ابوخالد کابلی فرمود: ای ابوخالد؛ به خدا سوگند که نور امام در دل‌های مؤمنین از آفتاب درخشنده در روز، روشتر است، و آنها (امامان) به خدا قسم دل‌های مؤمنین را نورانی می‌کنند. خداوند عز و جل نورشان را از هر که بخواهد باز می‌دارد، پس دل‌های آن کسان تاریک می‌گردد. و الله ای ابوخالد هیچ بنده‌ای ما را دوست ندارد و به ما تولی نجوید تا آنکه خداوند دلش را پاک سازد، و خداوند دل هیچ بنده‌ای را پاک نمی‌نماید تا اینکه تسلیم ما شود و با ما سازگاری کند، پس هرگاه چنین شد که با ما سازگاری نمود خداوند او را از سختی حساب ننگه دارد و از هراس بزرگ روز قیامت ایمنی بخشد (۱۰۹۸).

و از اموری که شاهد بر این معنی است روایتی است در خرایج از ابوبصیر که گفت: با حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام داخل مسجد شدم در حالی که مردم وارد و خارج می‌شدند، پس آن حضرت به من فرمود: از مردم بپرس آیا مرا می‌بینند؟ و من هر که را دیدم گفتم: آیا ابوجعفر علیه السلام را دیدی؟ می‌گفت: نه - با اینکه آن حضرت کناری ایستاده بود - تا اینکه ابوهارون مکفوف (نابینا) وارد شد. حضرت فرمود: از این بپرس، به او گفتم: ابوجعفر را دیدی؟ گفت: مگر این نیست که ایستاده؟ گفتم: از کجا دانستی؟ گفت: چگونه ندانم و حال آنکه او نور درخشنده است (۱۰۹۹).

سوم: از تمامی مطالبی که قبل و بعد از این در کتاب آورده‌ایم، عظمت و اهمیت این عمل شریف یعنی مداومت و اهتمام در دعا برای مولای غایب از دیدگان علیه السلام نزد خداوند معلوم می‌شود، و با توجه به آیات و اخبار فواید و آثار آن به دست می‌آید، که پس از این همه برای کسی تردیدی نمی‌ماند که این عمل ارزنده مایه زیاد شدن إشراق نور امام علیه السلام در دل دعا کننده خواهد شد به خاطر کمال ایمان او که بر اثر این عبادت و احسان او به مولای خودش به مقدار توانش حاصل می‌گردد، و موجب توجه امام بر حق علیه السلام به او و اشراق نور حضرتش در دل او خواهد شد. ان شاء الله تعالی.

۲۸ - مایه طول عمر

اهتمام و مداومت در دعا برای حضرت قائم علیه السلام و تعجیل فرج و ظهور شریفش، مایه طول عمر، و نیز سایر آثار و فواید صله رحم است. ان شاء الله تعالی.

و دلیل بر این معنی بطور خصوص روایتی است که در فضیلت دعای منصوصی آمده، و آن اینکه: در مکارم الأخلاق مروی است که هر که این دعا را پس از هر نماز واجب بخواند و بر آن مواظبت کند، آنقدر زنده خواهد ماند که از زندگانی سیر و ملول شود و به دیدار مولی صاحب الزمان عجل الله فرجه مشرف گردد. دعا چنین است: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، اللَّهُمَّ إِنَّ رَسُولَكَ الصَّادِقُ الْمُصَدِّقُ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ قَالَ: إِنَّكَ قُلْتَ: مَا تَرَدَّدْتُ فِي شَيْءٍ إِنْ أَعْلَمْتُ أَنَّكَ تَرَدَّدْتُ فِي قَبْضِ رُوحِ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَ أَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ، اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ لِأَوْلِيائِكَ الْفَرَجَ وَ النَّصْرَ وَ الْعَافِيَةَ، وَ لَا تُسَوِّنِي فِي نَفْسِي وَ لَا فِي فُلَانٍ». به جای کلمه فلان نام هر کس را بخواهد می‌برد (۱۱۰۰).

اگر بگوئید : چه جهت دارد که دلالت این دعا برای تعجیل فرج حضرت صاحب الزمان علیه السلام باشد ؟

می گویم : وجه استدلال به این دعا در بخش چهارم کتاب در حرف فاء گذشت که با فرج آن حضرت ، فرج تمام اولیای خدا حاصل می گردد ، و نیز عافیت و نصرت آنان در زمان ظهور تحقق خواهد یافت ، اضافه بر اینکه در بعضی از روایات این عبارت چنین است : « وَ عَجَلٌ لِّوَلِيِّكَ الْفَرَجَ ... » .

که برای کاوشگران در روایات و اخباری که از امامان بر حق علیهم السلام رسیده و دعاهایی که از ایشان نقل شده تردیدی نیست که : منظور از ولیّ - در آنجا که بطور مطلق بیاید مثل همین مورد - خصوص مولی صاحب الزمان علیه السلام است . برای روشن شدن صحت مطلب به دعای مولای ما حضرت ابوالحسن علی بن موسی الرضا علیهما السلام و دعایی که بعد از نماز شب روایت شده ، و زیارت روز جمعه و ... مراجعه شود .

اگر بگوئید : احتمال دارد که ولیّ در اینجا به معنی مؤمن باشد ، چون اطلاق ولیّ بر آن نیز در روایات شایع است .

می گویم : این احتمال بعید و توجیه بی پایه ای است ، زیرا که آنچه ما ذکر کردیم به چند وجه نیز تأیید می شود ، از جمله :

۱ - آنچه در فضیلت این دعا روایت گردیده که موجب تشرّف به دیدار حضرت صاحب الأمر علیه السلام می شود ، بر آگاهان به شیوه ها و سبکها و ویژگیهای دعاها پوشیده نیست که مترتب شدن این اثر بدین جهت است که این دعا در حقّ صاحب الامر عجل الله فرجه می باشد .

۲ - آنچه از بعضی دعاها - مثل دعای روز عرفه از صحیفه سجّادیه - و بعضی از روایات استفاده می شود که از آداب دعا مقدّم داشتن دعا در حق صاحب الزمان روحی فداه پس از حمد خداوند و صلوات بر پیغمبر و آل او علیهم السلام ، می باشد ، که پیش از دعا برای خودش برای آن حضرت دعا کند ، و دعای مورد بحث به همین ترتیب است .

۳ - غالباً دعا برای فرج و پیروزی و عافیت در دعاهایی که از امامان علیهم السلام رسیده مخصوص به حضرت صاحب الزمان صلوات الله علیه است . پس از تمام این مطالب کسی که با کلمات ائمه علیهم السلام انس دارد ، اطمینان می یابد بلکه قطع و یقین پیدا می کند که منظور از ولیّ در اینجا خصوص مولایمان صاحب الزمان علیه السلام است ، اضافه بر اینکه دعا برای آن حضرت عجل الله فرجه که در تعقیب نمازهای امامان واقع بوده نیز مؤید آن است که بگوئیم منظور از ولیّ - در این دعا - همان حضرت است .

تمام این بحثها در صورتی است که روایت لَوَلِيِّكَ باشد ، امّا بر مبنای روایت لِأَوْلِيَاءِكَ ، باز دعا برای تعجیل فرج و ظهور آن حضرت است ، چون به فرج آن حضرت فرج حقیقی کلیّی برای همه اولیای خدا حاصل می گردد - چنانکه بیان کرده ایم - .

و امّا شرح و توجیه این عبارت : « مَا تَرَدَّدَتْ فِي شَيْءٍ إِنَّا فَاعِلُهُ » .

در بخش آینده کتاب خواهد آمد ان شاء الله تعالی و نیز سند این دعا را همانجا بررسی و بیان خواهیم نمود .

و دلیل بر مطلب مورد بحث: آنچه به طور عام در فضیلت صله رحم و احسان به نزدیکان رسیده که مایه طول عمر است، می باشد، به ضمیمه آنچه در روایات آمده که صله نزدیکان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و امیرالمؤمنین علیه السلام از صله خویشاوندان نسبی بهتر است، پس هرگاه صله رحم و محترم شمردن پیوندهای نسبی موجب طول عمر باشد، احسان به نزدیکان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم به طریق اولی این اثر را دارد. و در نزدیکان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و امیرمؤمنان علیه السلام کسی بهتر از مولای ما صاحب الزمان علیه السلام نیست. بنابراین آن حضرت از مهمترین مصادیق این عنوان است. و در اینجا درباره چند موضوع بحث می کنیم:

اول: در بیان اینکه صله رحم مایه طول عمر است.

دوم: اینکه صله رحم پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم مؤکدتر و بهتر است.

سوم: بیان اینکه دعا کردن صله و احسان است.

موضوع اول: صله رحم مایه طول عمر است

دلیل بر این موضوع به سند صحیحی از محمد بن عبیدالله منقول است که گفت: حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام فرمود: بسا مردی که سه سال از عمرش باقی مانده رَحْمَش را صله می کند، پس خداوند عمرش را سی سال قرار می دهد و خدا هر چه که خواهد می کند (۱۱۰۱).

و نیز از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود: صله ارحام؛ اعمال را پاک؛ و اموال را افزون؛ و بلا را دور می سازد، و حساب را آسان نموده و اجل را به تأخیر می اندازد (۱۱۰۲).

و از همان حضرت علیه السلام است که فرمود: صله ارحام خُلُق و خوی را خوش؛ و دست و دل را باز؛ و نفس را پاکیزه؛ و روزی را فراخ می سازد، و اجل را به تأخیر می اندازد (۱۱۰۳).

و به سند دیگری از امام باقر علیه السلام آمده که فرمود: صله ارحام اعمال را پاکیزه و بلا را دفع و اموال را افزون می گرداند، و عمر را طولانی و روزی شخص را فراخ می نماید، و در خانواده به او محبوبیت دهد (۱۱۰۴).

و از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: صله رحم و خوشرفتاری با همسایگان شهرها را معمور و عمرها را زیاد گردانند (۱۱۰۵).

و به سند دیگری از آن حضرت است که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرموده: هر آنکه مایل باشد مرگش به تأخیر افتد و روزیش وسعت یابد صله رحم نماید (۱۱۰۶).

و به سند دیگری نیز از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند: بسا قومی فاجر و بدکار که افراد خوبی نیستند، چون صله رحم به جای آورند اموالشان برکت یابد و عمرهایشان طولانی شود، تا چه رسد به اینکه نیکوکار باشند (۱۱۰۷).

و اخبار بسیار دیگر که آوردن آنها کتاب را طولانی می کند غرض این بود که اشاره ای بشود .

موضوع دوم : صله رحیم پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم مؤکدتر و بهتر است

دلیل بر آن : در کافی به سند صحیحی از عمر بن زید روایت است که گفت : به حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام عرض کردم : « الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ » (۱۱۰۸) ؛ و کسانی که آنچه را خداوند به پیوندش امر فرموده پیوند آن را رعایت کنند . فرمود : در رحم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم می باشد درباره رحم و نزدیکان تو نیز هست . سپس فرمود : از آنان مباش که موضوعی را تنها به یک مورد اختصاص می دهند (۱۱۰۹) .

و نیز در همان کتاب از حضرت رضا علیه السلام آمده که فرمود : همانا رحم آل محمد ، امامان علیهم السلام به عرش آویخته ، می گوید : خدایا پیوسته دار آنکه مرا پیوندد و بریده ساز هر که از من ببرد ، سپس همین امر در ارحام مؤمنین جاری است . آنگاه این آیه را تلاوت کرد : « وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ » (۱۱۱۰) ؛ و تقوای خدای را پیشه کنید که هنگامی که از یکدیگر چیزی می خواهید نام او را می برید و از (قطع) خویشاوندانتان بپرهیزید .

و در تفسیر امام و مولای ما حضرت ابومحمد الحسن العسکری علیه السلام است که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : هر آنکه حق نزدیکان پدر و مادرش را رعایت کند در بهشت هزار درجه داده می شود که فاصله هر دو درجه آن ، مقدار دویست اسب سریع تربیت شده به مدت صد هزار سال است ، یکی از درجات از نقره؛ دیگری از طلا و دیگری از مروارید و دیگری از زمرد و دیگری از مشک و دیگری از عنبر و دیگری از کافور ، و آن درجات از این اصناف است . و هر که حق نزدیکان محمد و علی را رعایت نماید درجات و ثوابهای فروتنتری خواهد یافت به قدر بالاتر بودن و افضلیت محمد و علی بر والدین خودش .

و فاطمه علیها السلام به یکی از زنها فرمود : دو پدر دین خود - محمد و علی - را خشنود بدار با خشم و ناخشنودی والدین نسبیات؛ اما والدین نسبی خود را با خشم ابوبین دینت خشنود مکن ، که اگر ابوبین نسبی تو ناخشنود گردند محمد و علی علیهما السلام آنان را با ثواب یک جزء از صد میلیون جزء از ثواب یک ساعت عبادتشان ، راضی و خشنود خواهند کرد . و اگر ابوبین دینت ناخشنود شوند پدر و مادر نسبی تو نمی توانند آنان را راضی کنند ، چون ثواب طاعات اهل دنیا هم با خشم ایشان یکسان نیست .

و حسن بن علی علیهما السلام فرمود : بر تو باد که به بستگان ابوبین دینت محمد و علی احسان نمایی ، هر چند که (لازمه اش) ترضیع حقوق نزدیکان پدر و مادر نسبی تو باشد ، و مبادا که حقوق بستگان والدین دینت را با رعایت حقوق بستگان نسبی خود ، ترضیع نمایی ، زیرا که شکرگزاری آنها نزد ابوبین دینت محمد و علی ثمربخش تر است برای تو از شکرگزاری اینها نزد پدر و مادر نسبی تو ، به درستی که نزدیکان ابوبین دینت محمد و علی اگر مقدار بسیار اندکی نزد ایشان از تو سپاسگزاری کنند ، پس نظر و توجه آن دو به تو گناهانت را می ریزد هر چند که از زمین تا عرش را پر کرده باشد . ولی اگر نزدیکان ابوبین نسبی تو نزد ایشان از تو تشکر نمایند در صورتی که خویشاوندان ابوبین دینت را ترضیع کرده باشی هیچ کاری برای تو نمی توانند انجام دهند .

و علی بن الحسین علیه السلام فرمود : به درستی که حق نزدیکان ابوبین دینمان محمد و علی صلوات الله علیهما و اولیائهما ، از قربانتهای ابوبین نسبی ما برتر و سزاوارتر است ، ابوبین دینمان ابوبین نسبی ما را راضی خواهند کرد ، ولی ابوبین نسبی ما نمی توانند ابوبین دینمان را از ما راضی نمایند .

و محمد بن علی علیه السلام فرمود: هر آن کس ابوبن دینش محمد و علی و نزدیکان آنها نزد او گرمی تر و محبوب تر باشند از ابوبن خودش و نزدیکانشان، خداوند متعال به او خواهد گفت: آنکه بهتر بود برتر داشتی و آنکه شایسته تر بود ایثار کردی، حتماً تو را در بهشت جاویدانم و همدمی اولیائم پیشتر قرار می‌دهم.

و جعفر بن محمد علیه السلام فرمود: هر کس از قضاء حوائج نزدیکان ابوبن دینش و نزدیکان ابوبن نسبی‌اش عاجز بماند که با یکدیگر مخالفت داشته باشند، پس اقربای ابوبن دینش را مقدم بدارد و بر نزدیکان ابوبن نسبی ترجیح دهد، خداوند عز و جل روز قیامت می‌فرماید: همچنان که خویشاوندی ابوبن دینش را مقدم داشت شما [ای فرشتگان] نیز او را در بهشتم مقدم بدارید، پس در آن درجات بالاتر از آنچه خداوند برایش آماده کرده بود هزار هزار برابر فزونی یابد.

و موسی بن جعفر علیه السلام در حالی که به آن حضرت عرض شد: فلانی پولی داشت به مبلغ هزار درهم، دو کالا بر او عرضه شد که آنها را بخرد ولی پولش به مقدار خرید هر دو نبود، پرسید کدامیک برای من سودمندتر است؟ گفتند: این یکی هزار برابر سودش بیشتر است، حضرت فرمود: آیا به عقل او لازم نیست که آن بهتر را اختیار کند؟ عرض کردند: چرا، فرمود: پس این چنین است ایثار کردن خویشان ابوبن دینت محمد و علی، ثوابش بهتر و چندین برابر آن است، چون فضل آن به مقدار فضل و برتری محمد و علی علیهما السلام بر ابوبن نسبی او است.

و به حضرت رضا علیه السلام گفته شد: آیا خبر ندهیم به شما که زیان دیده‌ها مانده کیست؟ فرمود: چه کسی است؟ گفتند: فلانی دینارهای خود را در مقابل درهمهایی که گرفته فروخته است، پس ثروت او از ده هزار دینار به ده هزار درهم برگشته است. حضرت رضا علیه السلام فرمود: اگر کسی یک بدره زر به هزار درهم تقلبی بفروشد آیا عقب مانده‌تر و زیانبارتر از او نیست؟ گفتند: چرا. فرمود: به شما خبر دهم چه کسی از این هم زیانبارتر و حسرتمندتر است؟ عرض کردند: آری. فرمود: اگر کسی هزار کوه طلا داشته باشد آنها را به هزار نخود طلای تقلبی بفروشد آیا عقب مانده‌تر و حسرتمندتر از این نیست؟ گفتند: آری. فرمود: آیا خبرتان ندهم از این هم وامانده‌تر و حسرتمندتر کیست؟ گفتند: چرا. فرمود: آنکه در نیکی و احسان خویشان ابوبن نسبی خود را بر خویشان ابوبن دینش محمد و علی صلی الله علیهما و آلهما ترجیح دهد، زیرا که ارزش و فضیلت خویشان محمد و علی ابوبن دین او بر خویشان ابوبن نسبی‌اش از فضل و ارزش و فضیلت خویشان محمد و علی ابوبن دین او بر خویشان ابوبن نسبی‌اش از فضل و ارزش هزار کوه طلا بر هزار نخود طلای تقلبی برتر است.

و محمد بن علی الرضا علیهما السلام فرمود: هر کس خویشاوندان دو پدر دینش محمد و علی صلی الله علیهما و آلهما را بر خویشاوندان ابوبن نسبی‌اش برگزیند، خداوند متعال بطور علنی روز قیامت او را برگزیند و به خلعتهای گرمی خویش او را شهرت دهد، و بر بندگان شرافت و برتری بخشد مگر بر کسی که با او در فضایل یا مرتبه و مقام مساوی باشد.

و علی بن محمد علیه السلام فرمود: از گونه‌های بزرگداشت جلال خداوند: ترجیح دادن نزدیکان ابوبن دینت محمد و علی بر نزدیکان ابوبن نسبی‌ات می‌باشد، و از کوچک شماری جلال الهی ایثار کردن خویشان ابوبن نسبی‌ات بر ابوبن دینت محمد و علی علیهما السلام می‌باشد.

و حسن بن علی علیه السلام فرمود: مردی که عیالش گرسنه شده بودند از خانه بیرون رفت و در طلب غذایی برای آنها کوشش نمود، پس درهمی کسب کرد، و با آن نان و خورشی خرید، بین راه به یک مرد و زن از نزدیکان محمد و علی علیهما السلام رسید

و آنها را گرسنه یافت ، با خود گفت : اینها از بستگان خودم شایسته ترند ، پس آنچه داشت به آنها داد ، و ندانست که چه عذری در منزلش بیاورد ، سپس راه رفت و فکر می کرد که چه علتی برای خانواده اش بگوید و چه جوابی بدهد که چیزی برایشان نبرده است .

در همین حال که متحیرانه قدم می زد ، قاصدی در پی او آمده بود که راهنماییش کردند و نامه ای از مصر با پانصد دینار به او داد و گفت : این مقدار از ثروت پسر عموی تو است که در مصر از دنیا رفت ، و صد هزار دینارش در دست تجار و بازرگانان مکه و مدینه است و چندین برابر هم املاک و اموال در مصر ترک گفته است .

پس آن پانصد دینار را گرفت و بر خانواده اش وسعتی داد ، شب هنگام در خواب رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و علی علیه السلام را دید ، فرمودند : چگونه می بینی ثروتی را که به تو رسید به خاطر ایثار خویشاوندانمان بر خویشان خودت .

سپس در مکه و مدینه کسی نماند که از آن صد هزار دینار چیزی بر ذمه اش بود مگر اینکه محمد و علی علیهما السلام در خوابش آمدند و به او فرمودند : آی فردا اقدام بقرض پرداخت حق فلانی از ارث پسر عموی تو می کنی یا تو را هلاک و نابود کنیم و نعمتها و حشمتها را از تو بگیریم ؟

پس همگی آنچه بر ذمه داشتند برای آن شخص فرستادند تا اینکه صد هزار دینار نزد وی جمع گردید ، و نیز در مصر احدی باقی نماند از کسانی که از اموال او چیزی بر عهده شان بود مگر اینکه محمد و علی علیهما السلام به خوابش آمدند و او را با تهدید امر فرمودند که به سرعت اقدام به پرداخت مال آن شخص نماید ، و محمد و علی علیهما السلام بار دیگر به خواب آن شخص آمدند و به او فرمودند : چگونه یافتی کار سازی خدا را نسبت به تو ؟ و ما دستور دهیم کسانی را که در مصر بودند که به سرعت اموال تو را بفرستند و حاکم آن را دستور دهیم که املاک و مستغلات را بفروشد و توسط پیکی پولهایش را برایت بفرستد تا در مدینه به جای آنها املاکی خریداری نمایی . عرض کرد : آری .

پس محمد و علی علیهما السلام به خواب حاکم مصر رفتند و به او فرمودند : که املاک مزبور را بفروشد و توسط پیکی قیمت آنها را برای آن شخص بفرستد ، آنگاه سیصد هزار دینار برایش ارسال شد و ثروتمندترین افراد مدینه گردید ، سپس رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به خوابش آمد و فرمود : ای بنده خدا این پاداش تو در دنیا است به خاطر ایثار نزدیکانم بر نزدیکان خودت ، و در آخرت به جای هر دانه از این مال در بهشت هزار قصر به تو بدهم که کوچکترین آنها از دنیا بزرگتر باشد و یک سر سوزنش از دنیا و آنچه در آن است بهتر است (۱۱۱۱) .

موضوع سوم : اینکه دعا صله و احسان است

به بیان اینکه : احسان و صله به دو امر حاصل می شود :

یکی : منفعت رساندن به دیگری .

دوم : دفع زیان از غیر ، و این هر دو با دعا کردن حاصل می گردد .

چون از منافع بزرگ و ارزشمند احترام است ، و بدون تردید دعا کردن نوعی احترام است . همچنین قبلاً گذشت که دعا برای تعجیل ظهور حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه - با شروطی که مقرر شده - سبب جلو افتادن آن است و با آن ؛ همه گونه خیر و برکت

آشکار می‌گردد و همه ضررها از بین می‌رود، و نیز از جمله آثار دعا مسرت و خرسندی کسی است که برایش دعا می‌شود، و سرور آن حضرت خود منفعتی عظیم است.

و دیگر اینکه: دانستیم دعا در جلو افتادن ظهور حضرت قائم عجل الله فرجه تأثیر دارد، و با ظهورش از خود و شیعیانش غم و اندوه برطرف می‌شود و هم و غم و سختی و مشقت دور می‌گردد، بلکه خود دعا در دفع هم و غم مؤثر می‌باشد.

و از دلایل اینکه اعانت و احترام به زبان از مصادیق صله و احسان است روایتی است که در مجلد یازدهم بحار مسنداً از جابر از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که گفت: بر آن حضرت داخل شدم و نیازمندیم را شکایت کردم، حضرت فرمود: ای جابر نزد ما درهمی نیست، دیری نگذشت که کمیت بر آن حضرت وارد شد و عرضه داشت: فدایت شوم اگر اجازه دهید قصیده‌ای برایتان بخوانم؟ فرمود: بخوان. کمیت قصیده‌ای خواند. حضرت فرمود: ای جوان از آن اتاق بدره‌ای بیرون بیاور به کمیت بده.

سپس کمیت عرضه داشت: فدایت شوم اگر بخواهید اجازه دهید سومین قصیده را بخوانم؟ فرمود: بخوان، بعد از خواندن کمیت؛ امام فرمود: ای جوان از آن اتاق بدره‌ای بیرون آور به کمیت بده، جابر گوید: پس بدره‌ای بیرون آورد و به کمیت داد.

کمیت گفت: فدایت شوم به خدا قسم من شما را به خاطر دنیا دوست نمی‌دارم، و از این اشعار جز صله رسولخدا صلی الله علیه و آله وسلم و حقوقی که خداوند بر من قرار داده چیزی نخواستم. گوید: پس حضرت باقر علیه السلام برای او دعا کرد سپس فرمود: ای جوان این بدره‌ها را به جای خود باز گردان. جابر گوید: در دلم گفتم: به من فرمود درهمی ندارم و برای کمیت سی هزار درهم امر فرمود!

گوید: آنگاه کمیت برخاست و رفت، به آن حضرت عرض کردم: فدایت شوم فرمودی: نزد من درهمی نیست با این حال برای کمیت سی هزار درهم امر کردی! فرمود: ای جابر، برخیز و به آن اتاق برو، جابر گفت: برخاستم و به آن اتاق رفتم هیچ اثری از آن درهم‌ها نیافتم، به خدمت آن حضرت برگشتم، فرمود: ای جابر آنچه از شما مخفی داشته‌ایم بیش از آن است که برای شما آشکار کرده‌ایم، سپس برخاست دستم را گرفت و به آن اتاق برد، و با پایش به زمین زد ناگاه چیزی شبیه گردن شتر از طلا بیرون آمد، سپس فرمود: ای جابر این را بنگر و به کسی - جز افراد مورد اطمینان از برادرانت - مگوی، خداوند بر آنچه بخواهیم ما را توانا ساخته، و اگر بخواهیم زمین را برانیم این کار را می‌کنیم (۱۱۱۲).

وجه دلالت این حدیث اینکه: کمیت مدح با زبان را صله پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم دانست و امام علیه السلام نیز این معنی را امضا و تصدیق کرد، دعا برای امام علیه السلام نیز همین طور است زیرا که آن نیز احسان و احترام است.

دعا کردن برای تعجیل فرج حضرت قائم علیه السلام کمک و تعاون بر نیکی و تقوی است که خداوند متعال به آن امر فرموده است: «تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى» (۱۱۱۳)؛ در نیکی و تقوی یکدیگر را یاری کنید.

۳۰ - یاری خداوند متعال

این دعا موجب نصرت و یاری خداوند تعالی برای دعا کننده ، و پیروزی او بر دشمنانش می باشد ، دلیل بر این فرموده خدای تعالی : « وَ لِيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ » (۱۱۱۴) ؛ و به تحقیق هر که خدا را یاری کند او را کمک خواهد کرد .

و نیز فرموده : « اِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ » (۱۱۱۵) ؛ اگر خدا را یاری کنید او هم شما را یاری خواهد فرمود .

توضیح اینکه : بی تردید خداوند تبارک و تعالی نیازی به یاری احدی از خلائق ندارد ، پس مراد به یاری و نصرتی که امر فرموده آن است که اولیای او را یاری کنند ، و چون دعا برای تعجیل ظهور صاحب الزمان علیه السلام از اقسام نصرت و یاری به زبان است از مصادیق این عنوان می باشد ، شاهد این مطلب احادیث بسیاری است ، از جمله :

۱ - در فوائد المشاهد از مولای مظلوم ما حضرت ابی عبداللّه الحسین علیه السلام آمده که در شب عاشورا فرمود : جدم به من خبر داد که : فرزندم حسین علیه السلام در طف کربلا غریب و تنها و تشنه کشته می شود ، پس هر که او را یاری کند مرا یاری کرده و فرزندش قائم علیه السلام را نیز یاری نموده است ، و هر کس با زبان ما را یاری کند روز قیامت در حزب ما خواهد بود .

۲ - فرموده حضرت رضا علیه السلام به دعبل : مَرَحَبًا بِنَاصِرِنَا بِيَدِهِ وَ لِسَانِهِ أَفْرِينَ بِه يَارِي كُنْتُمْ مَا بِه دَسْت وَ زَبَانُش (۱۱۱۶) .

۳ - در وصیت مولای ما حضرت جعفر بن محمد صادق علیهما السلام به عبدالله بن جندب آمده : ای پسر جندب برای خداوند تبارک و تعالی دژی از نور است که آن را زبرجد و حریر احاطه کرده ، و با دیبا و سندس بالا رفته است ، این در را میان دوستان و دشمنان ما می زند ، پس چون مغز سر می جوشد و دلها به حنجره ها می رسد و کبدها از طولانی شدن موقف قیامت می پزد ، اولیای خدا را به این در داخل می کنند که در امن و پناه الهی خواهند بود ، داخل آن ؛ آنچه دلها اشتها کند و چشمها لذت برد برای آنهاست در حالی که دشمنان خدا را عرق تا دهان رسیده و پراکندگی آنان را فرا گرفته و به آنچه خداوند برای آنها [از عذاب] مهیا نموده است نگاه می کنند و می گویند : « مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ » (۱۱۱۷) ؛ چه شده که امروز مردان مؤمنی که از اشرار می شمردیم نمی بینیم ، پس اولیای خدا به آنها می نگرند و به آنها می خندند ، و همین است فرموده خدای تعالی که : « اتَّخَذْنَاَهُمْ سُخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمْ الْأَبْصَارُ » (۱۱۱۸) ؛ [اهل عذاب گویند] : ما مؤمنان را [در دنیا] به مسخره می گرفتیم [آیا در دوزخ نیستند] یا چشمان ما آنها را نمی بیند . و نیز فرموده : « فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ » (۱۱۱۹) ؛ پس در این روز [قیامت] آنها که ایمان آورده اند از حال کافران می خندند بر تختها تماشا می کنند . آنگاه کسی که مؤمنی از دوستان ما را به کلمه ای کمک کرده باشد باقی نماند مگر اینکه خداوند او را بی حساب وارد بهشت نماید .

و شاهد مطلب در آخر حدیث مشهود است .

۳۱ - هدایت به نور قرآن مجید

چنانکه گفته‌ایم: دعا برای حضرت قائم علیه السلام موجب فزونی اشراق انوار الهی در دل می‌گردد، و چون زمین دل به نور پروردگارش روشن و درخشان شود، انسان به نور کلام مجید خداوند هدایت و راهنمایی گردد، بطوری که به راه دیگری نرود، و از قرآن چیزهایی خواهد فهمید که دیگران نمی‌فهمند، و قرآن بر دردهای دلش شفا و رحمت خواهد بود.

و نیز: شکی نیست که هر قدر ایمان کاملتر و تمام‌تر باشد، استفاده شخص از قرآن و بهره‌وریش از آثار آن بیشتر و بهتر است، همانطور که اگر کسی مزاجش سالم باشد از غذاهای لذیذ و خوشمزه بهرمنده می‌شود و لذت می‌برد، ولی اگر مزاجش فاسد باشد نه تنها از آنها لذت نمی‌برد که برای بدنش زیانبار و اذیت‌کننده نیز هست تا وقتی که خودش را معالجه نماید و آن را مداوا کند و ریشه بیماری را از بدنش بیرون برد، پس هر چه سوء مزاج کم بشود آثار غذاهای پاکیزه و لذیذ در بدن بیشتر آشکار می‌گردد تا آنگاه که به کلی مرض برطرف شد تمام آثار غذاهای لذیذ و منافع آنها در بدن ظاهر می‌شود.

دل نیز همین طور است، اگر مهر و شک و زنگار به وسیله نور ایمان از آن برداشته شود، آثار هدایت قرآن در آن آشکار می‌گردد، و هر قدر که ایمان کاملتر شود، صاحبش بینش و علم و انتفاع و هدایت بیشتری یابد، خداوند عز و جل در بیان این امر فرموده: « قُلْ هُوَ الَّذِي آمَنُوا هُدًى وَ شَفَاءٌ وَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقْرٌ وَ هُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى » (۱۱۲۰)؛ بگو این قرآن برای آنها که ایمان آورده‌اند هدایت و شفا است، و کسانی که ایمان نمی‌آورند گوشه‌هایشان سنگین است و این موجب کوری و جهل آنان است.

و چون در گذشته بیان داشتیم که اهتمام در دعا برای مولایمان حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه از اموری است که مایه کمال ایمان است، پس هدایت شدن کامل به قرآن بر آن مترتب می‌باشد، و شاهد بر این فرموده خدای عز و جل است که: « ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ » (۱۱۲۱)؛ آن کتاب هیچ تردیدی در آن نیست که روشنگر راه تقوی پیشگان است.

و در کمال الدین درباره آیه شریفه: « الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ » (۱۱۲۲)؛ آنان که به غیب ایمان می‌آورند.

از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: آنکه به قیام قائم علیه السلام ایمان آورده که حق است.

و نیز در روایات دیگری از آن حضرت است که فرمود: غیب، حجت غایب است، و شاهد آن فرموده خداوند عز و جل می‌باشد که: « وَ يَقُولُونَ لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةً مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَبِهُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَضِرِينَ » (۱۱۲۳)؛ و (کافران) می‌گویند چرا آیتی از پروردگارش بر او نازل نمی‌شود پس بگو منتظر باشید که ما نیز از منتظران هستیم.

وجه استشهاد اینکه: دعا کننده مصداق ایمان آورنده به حقیقت قیام قائم علیه السلام است، و دلیل بر آن دعای او است. و در کتاب ابواب الجنات در این باره مطالبی بیان نموده‌ام که شبهه‌ها را زایل می‌سازد.

۳۲ - شناخته شدن نزد اصحاب اعراف

چون با دعا کردن مولایمان صاحب الزمان عجل الله فرجه اصحاب اعراف را یاری کرده ، و نزد آنان شناخته شده است ، پس در حق او شفاعت می کنند و به شفاعت آنها وارد بهشت گردد . خداوند عز و جل فرموده : « وَ عَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ » (۱۱۲۴) ؛ و بر اعراف رجالی هستند که هر یک را به چهره هایشان می شناسند .

سخن در اینجا پیرامون سه امر می باشد :

اول : معنی اعراف : علی بن ابراهیم قمی در تفسیر خود به سند صحیحی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود : اعراف بلندی است بین بهشت و جهنم ، و رجال : امامان صلوات الله علیهم می باشند (۱۱۲۵) . . . .

دوم : رجال اعراف کیانند ؟ چنانکه در حدیث فوق - در روایت علی بن ابراهیم - دانسته شد آنها امامان علیهم السلام هستند .

و نیز در مجمع البیان از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام است که فرمود : آنان آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم هستند ، داخل بهشت نشود مگر کسی که ایشان را شناخته و آنها او را شناخته باشند ، و به جهنم داخل نشود مگر آن کس که آنان را انکار کند و آنان او را انکار نمایند (۱۱۲۶) .

و در تفسیر البرهان از آن حضرت آمده که فرمود : ماییم آن رجال . امامان از ما ، می شناسند چه کسی داخل جهنم و چه کسی داخل بهشت می شود ، همانطور که شما در قبائلتان مرد را می شناسید که خوب است یا بد (۱۱۲۷) .

و نیز در همان تفسیر مسنداً از امام باقر و امام صادق علیهما السلام درباره فرموده خدای عز و جل : « وَ عَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ » ، فرمود : آنان امامان هستند .

و نیز به سند صحیحی از برید بن معاویة عجل الله فرجه آمده که گفت : از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره فرموده خدای تعالی : « وَ عَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ » ، پرسیدم . فرمود : درباره این امت نازل شد ، و رجال ؛ امامان از آل محمد علیهم السلام هستند . عرض کردم : اعراف چیست ؟ فرمود : پلی بین بهشت و جهنم است ، پس امام از ما برای هر کدام از مؤمنین گنهگار شفاعت کند نجات یابد ، و هر که را که شفاعت نکند سقوط می نماید (۱۱۲۸) .

و روایات در این باره بسیار است و بین این خبر و روایت علی بن ابراهیم قمی در معنی اعراف منافاتی نیست .

سوم : دعا برای صاحب الزمان علیه السلام مایه شفاعت اصحاب اعراف است : در مجمع البیان مرفوعاً از اصبح بن نباته روایت است که گفت : در حضور علی علیه السلام نشسته بودم که ابن الکوا ، به خدمتش آمد و درباره این آیه : « وَ عَلَى الْأَعْرَافِ . . . » ، از آن حضرت پرسید ، فرمود : خدا بر تو رحم آرد ، ای ابن الکوا ، ما روز قیامت بین بهشت و جهنم می ایستیم ، پس هر که ما را [در دنیا] یاری کرده از چهره اش می شناسیم ، و او را وارد بهشت می کنیم ، و هر که ما را دشمن داشته از چهره اش می شناسیم و به جهنم روانه می سازیم (۱۱۲۹) .

وجه دلالت این حدیث اینکه سابقاً گفتیم : دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از اقسام یاری آن حضرت به زبان است ، و چون یاری کردن - در این روایت - وسیله رستگاری به شفاعت و شناخته شدن نزد اصحاب اعراف شمرده شده ، پس دعا کننده مشمول آن می گردد .

۳۳ - ثواب تحصیل علم

هرگاه دعاکننده برای تعجیل فرج و ظهور مولی صاحب الزمان عجل الله فرجه قصدش این باشد که با ظهور آن حضرت علوم برایش کشف و روشن گردد - که علوم حقه و حقیقی جز به ظهورش آشکار نمی شود - ثوابهای بسیاری که برای طالب علم بیان شده است به او عطا خواهد شد ، چنانکه در حرف کاف از بخش چهارم کتاب اشاره گردید .

۳۴ - ایمنی از عقوبتهای اخروی

از آثار دعا برای تعجیل فرج حضرت قائم علیه السلام : ایمنی از عقوبتهای اخروی و أهوال روز قیامت است ، شاهد بر این معنی چند آیه است :

۱ - خداوند عز و جل فرماید : « إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ » (۱۱۳۰) ؛ به تحقیق آنان که ایمان آورده اند و کسانی که یهودی شدند و نصاری و صابئین هر کس به خداوند و روز آخر ایمان آورده و عمل صالح انجام دهد پاداش آنها نزد پروردگارشان محفوظ است و نه ترسی بر آنان هست و نه اندوهگین می شوند .

بنابر اینکه مراد از روز آخر ، زمان دولت حضرت قائم علیه السلام باشد ، چنانکه در اصول کافی درباره آیه : « مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ ... » ؛ از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : « مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ ... » ؛ هر کس کشت آخرت خواهد . فرمود : یعنی معرفت امیرمؤمنان و ائمه علیهم السلام . « نَزِدُّهُ فِي حَرْثِهِ » ؛ در کشتش بیفزاییم . فرمود : معرفتش را فزون سازیم تا بهره خویش را از دولت امامان دریافت نماید . « وَ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ » ؛ و هر کس کشت دنیا را بخواهد چیزی از آن به او می دهیم و در آخرت او را بهره ای نیست .

فرمود : یعنی برای او در دولت حق با امام قائم علیه السلام بهره ای نیست (۱۱۳۱) .

یا اینکه منظور از عمل صالح معرفت امامان علیهم السلام باشد، چنانکه در تفسیر عیاشی از امام صادق علیه السلام آمده که درباره فرموده خدای تعالی: «فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا» (۱۱۳۲)؛ پس لازم است عمل صالحی انجام دهد.

فرمود: منظور از عمل صالح معرفت امامان علیهم السلام است (۱۱۳۳).

و از امام باقر علیه السلام درباره فرموده خدای تعالی: «الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» (۱۱۳۴)؛ آنان که ایمان آورده و کارهای نیک انجام دادند. آمده که فرمود: یعنی آنان که ایمان آوردند به خدا و به رسول او و امامان اولی الامر علیهم السلام و ایشان را اطاعت کردند، که آن ایمان و عمل صالح است (۱۱۳۵)....

وجه استشهاد اینکه: دعا کننده برای تعجیل ظهور حضرت صاحب الزمان علیه السلام در هر دو عنوان داخل است.

۲ - فرموده خدای تعالی در سوره بقره: «بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» (۱۱۳۶)؛ آری کسی که در برابر الله تسلیم گردید در حالی که نیکوکار باشد پس اجر او نزد پروردگارش محفوظ است، و نه ترسی بر آنهاست و نه غمگین شوند.

بنابر اینکه منظور از مُحْسِنٌ: نیکوکار پیرو علی علیه السلام باشد، چنانکه در مشکاه الاسرار به نقل از تفسیر عیاشی و غیر آن آمده که: امام باقر علیه السلام درباره فرموده خدای تعالی: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَآيَاتِ ذِي الْقُرْبَىٰ» (۱۱۳۷)؛ خداوند امر می کند به عدل و احسان و عطای خویشاوند.

فرمود: عدل؛ محمد صلی الله علیه وآله وسلم است که هر کس اطاعتش کند عدالت کرده، و احسان؛ علی علیه السلام است که هر کس از او پیروی کند احسان نماید، و محسن در بهشت است، «وَ آيَاتِ ذِي الْقُرْبَىٰ»، از جهت خویشاوندی ما؛ خداوند بندگان را به مودت و توجه به سوی ما امر فرموده است (۱۱۳۸).

وجه استشهاد اینکه: دعا برای مولایمان حضرت قائم علیه السلام از تولای قلبی نسبت به امیرمؤمنان علیه السلام برخاسته، بلکه از واضحترین اقسام تولای زبانی نسبت به آن حضرت است، پس هر که برای آن حضرت دعا کند در حقیقت به ولای امیرالمؤمنین علیه السلام تمسک جسته، و موالی آن جناب محسن است و در عداد افرادی که آیه شریفه بر آنها دلالت دارد، ان شاء الله تعالی.

۳ - فرموده خدای تعالی: «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَيْهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» (۱۱۳۹)؛ و البته مپندار آنان را که در راه خدا کشته شده اند مرده باشند بلکه زنده اند نزد پروردگارش منتعم اند، آنان به فضل الهی شادمانند و به آن مؤمنانی که هنوز به آنان ملحق نشده اند بشارت دهند که نه ترسی بر آنها هست و نه اندوهگین شوند.

به جهت آنچه خواهد آمد که دعا کننده برای حضرت قائم علیه السلام داخل در شهیدان است با پیغمبر و امیرالمؤمنین علیهما السلام، پس به آنچه ایشان رسیده اند او نیز نایل خواهد شد، و از جمله آثاری است که در این آیه شریفه یاد شده است.

۴ - فرموده خداوند متعال: «أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ» (۱۱۴۰)؛ آگاه باشید که اولیای خدا نه ترسی برایشان هست و نه محزون می شوند.

به ضمیمه روایتی که در کمال الدین آمده : امام صادق علیه السلام فرمود : خوشا به حال شیعیان قائم ما که در زمان غیبتش منتظر ظهورش باشند و در زمان ظهور فرمانبردار و مطیع او ، آنان هستند اولیای خدا که نه ترسی بر ایشان هست و نه محزون می شوند (۱۱۴۱) .

وجه استدلال اینکه : دعا کردن نشانه انتظار است چنانکه بر اهل بینش پوشیده نیست .

۵ - آیه شریفه در سوره احقاف : « إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْزَنُونَ » (۱۱۴۲) ؛ به تحقیق آنان که گفتند : پروردگار ما الله است آنگاه استقامت کردند پس هیچ ترسی بر آنها نیست و نه اندوهگین شوند .

به جهت روایتی که در اصول کافی از محمد بن مسلم آمده که گفت : از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام درباره فرموده خدای عز و جل : « الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا » ، پرسیدم ، فرمود : در اعتقاد به امامان یکی پس از دیگری استقامت نمایند (۱۱۴۳) .

...

تردیدی نیست که دعا کردن برای تعجیل فرج و ظهور مولایمان صاحب الزمان علیه السلام دلیل و نشانه استقامت دعا کننده بر اعتقاد به امامان علیهم السلام است .

از آیات دیگری نیز می توان این مکرمت ارزنده را استفاده کرد که از ترس اطلاع سخن از ذکر آنها صرف نظر کردیم ، و همچنین از روایات متعددی این مطلب به دست می آید از آن جمله : شیخ ثقه جلیل علی بن ابراهیم قمی در تفسیر خود به سند صحیحی درباره آیه شریفه : « وَ عَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ » (۱۱۴۴) ، و بر أعراف مردانی هستند که هر یک را به چهره هایشان می شناسند .

از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمودند : اعراف؛ توده ریگی بین بهشت و جهنم است ، و مردان : امامان صلوات الله علیهم هستند که بر أعراف با پیروانشان می ایستند ، در حالی که مؤمنین بدون حساب به سوی بهشت سبقت جسته اند و امامان علیهم السلام به پیروان گنهکار خود می گویند : بنگرید برادرانتان را در بهشت که بدون حساب به سوی آن رفته اند ، و این است فرموده خداوند تبارک و تعالی : « سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَ هُمْ يَطْمَعُونَ » ؛ سلام بر شما داخل بهشت نشده اند ولی در انتظار و امید آن هستند . سپس به آنها گفته می شود : دشمنانتان را در جهنم بنگرید ، و همین است فرموده خدای تعالی : « وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تَلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبُّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَ نَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ فِي النَّارِ فَقَالُوا مَا أَغْنَىٰ عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ فِي الدُّنْيَا وَ مَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ » ؛ و چون نظر آنها (گنهکاران اصحاب اعراف) به سوی اهل جهنم معطوف گردد گویند : پروردگارا ما را با ستمکاران قرار مده ، و اصحاب اعراف مردانی را که به سیمایشان می شناسند و در آتشند آواز دهند و گویند : [دیدید که] جمع شما در دنیا ، و تکبری که داشتید هیچ خطری از شما دور نساخت .

آنگاه ائمه علیهم السلام به کسانی که در جهنم هستند از دشمنانشان می گویند : اینها شیعیان و برادرانمان هستند که شما در دنیا سوگند می خوردید که خداوند رحمتی به آنها نمی رساند ، سپس امامان به شیعیان خود می گویند : داخل بهشت شوید نه ترسی بر شما هست و نه محزون خواهید گشت (۱۱۴۵) .

می‌گوییم: حدیثی که در مکرمت سی و دوم از امیرمؤمنان علیه السلام آوردیم دلالت می‌کند بر شفاعت امامان علیهم السلام برای هر کس که آنها را یاری کند، و نیز در همانجا گفتیم که دعا کننده برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام در آن عنوان داخل است، پس به شفاعت امامان در عداد کسانی خواهد بود که نه ترسی بر آنان هست و نه اندوهگین می‌شوند.

۳۵ - بشارت و مدارا هنگام مرگ

چند روایت شاهد این مطلب است از جمله: حدیث شریفی است که در تفسیر امام علیه السلام آمده که فرمود: مؤمن دوست‌دار محمد و آل او، که علی را بعد از محمد صلی الله علیه وآله وسلم امام خویش دانسته که الگوی او باشد، و سرور خود که سخنانش را تصدیق و فعلش را صحیح دانسته و او را اطاعت کند، و به اطاعت آن کس که به اطاعتش در امور دین و سیاست [اداره امور] دعوت نموده است، هرگاه (چنین مؤمنی را) اجل حتمی که بازگردانده نشود و قضای الهی که مانعی جلویش نمی‌ایستد فرا رسد، و ملک الموت و اعوانش نزد او حاضر شوند، محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم را از یک سوی و علی سیدالوصیین را از سوی دیگر بالای سرش می‌بیند، و در کنار پاهایش از یک سمت حسن نواده سیدالانبیا و از سوی دیگر حسین سید الشهداء را مشاهده می‌کند و پیرامونش پشت سرشان خواص و دوستانشان که سادات این امت هستند در مرتبه بعد از آقایانشان آل محمد علیهم السلام قرار دارند، پس بیمار مؤمن به آنان نظر می‌کند و خطاب می‌نماید بطوری که خداوند صدای او را از گوشهای حاضران محجوب می‌دارد، همچنان که دیدن ما اهل البیت را نیز از آنها مخفی می‌نماید تا ایمانشان به آن ثواب بیشتری داشته باشد به خاطر محنت شدیدی که بر آنها وارد می‌شود.

مؤمن می‌گوید: پدر و مادرم فدای تو ای رسول خداوند رب العزه، پدر و مادرم فدای تو ای وصی پیغمبر رحمت، پدر و مادرم فدای شما دو شیر بچگان محمد صلی الله علیه وآله وسلم و ای نوادگان و فرزندان او، ای دو سید جوانان اهل بهشت که به رحمت و رضوان خداوند نزدیک هستید، و خوش آمدید شماها خوبان اصحاب محمد صلی الله علیه وآله وسلم و علی علیه السلام و فرزندانشان، چقدر اشتیاق دیدارتان را داشتم و اکنون به شدت از دیدارتان خوشحالم ای رسول خدا اینک ملک الموت به بالینم حاضر است، و تردید ندارم که در دل او بزرگ هستم به خاطر موقعیت شما و موقعیت برادرتان، پس رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم می‌فرماید: همین طور است.

سپس رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به سوی ملک الموت متوجه می‌شود و می‌فرماید: ای ملک الموت سفارش خداوندی را در احسان به پیرو ما و خادم ما و محب ما و ایثارگر ما [بر هر چیز دیگر] رعایت کن. ملک الموت گوید: ای رسول خدا به او بفرمائید که به آنچه خداوند برایش در بهشت مهیا کرده نظری افکند، رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم به او فرماید: به بلندی نگاه کن، پس نظر می‌افکند بر آنچه اندیشه‌ها آن را درنیابند و به حدّ و حساب نیابند، آنگاه ملک الموت می‌گوید: چگونه آسان بگیرم بر کسی که آن ثواب او است و این محمد (و عترت او - خ ل) دیدار کنندگانش، ای رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم اگر خداوند مرگ را گردنه‌ای قرار نداده بود که به بهشت نرسد مگر آن که از آن بگذرد، روح او را نمی‌گرفتم، ولی خادم و دوستت تاسی جوید به تو و به سایر پیغمبران و رسولان و اولیای خدا که به حکم الهی مرگ را چشیدند.

سپس محمد صلی الله علیه وآله وسلم می فرماید: ای ملک الموت بگیر برادرمان را که به تو تسلیم کردیم و سفارش خیر را دربارهاش بپذیر.

آنگاه آن حضرت و همراهانش به سوی باغهای بهشت بالا روند در صورتی که حجاب و پرده از چشم آن مؤمن بیمار کنار رفته باشد، پس آنها را در جایگاه خودشان می بیند پس از آنکه پیرامون رختخوابش بودند، می گوید: ای ملک الموت بشتاب بشتاب روح مرا بگیر و اینجا مرا مگذار که از دوری محمد و عترت او صبر ندارم، مرا به آنها ملحق ساز، در این هنگام ملک الموت روح او را می گیرد، و همچون مویی که از آرد برکشند جان او را از کالبد برآورد، و اگر شما او را در شدت می بینید در حقیقت او در سختی نیست، بلکه در راحتی و لذت است و چون او را در قبر گذارند افراد ما را آنجا می یابد.

و هنگامی که منکر و نکیر به سراغش بیایند، به یکدیگر گویند: محمد و علی و حسن و حسین و نیکان اصحابشان نزد این شخص حاضرند، باید برای آنها کوچکی کنیم، سپس می آیند بر محمد صلی الله علیه وآله وسلم جداگانه یک سلام می کنند و بر علی علیه السلام جداگانه یک سلام می کنند، سپس بر حسین علیهما السلام با هم یک سلام می کنند، و آنگاه سلامی بر تمام یارانی که همراه ما می باشند، می نمایند.

بعد از آن گویند: دانستیم ای رسول خدا که از خادم و پیرو خودت دیدن کردی، و اگر چنین نبود که خداوند می خواهد فضیلت او را برای فرشتگانی که حضور دارند و فرشتگانی که بعداً جریان را خواهند شنید آشکار سازد، از او سؤال نمی کردیم، ولی امر الهی را باید امتثال کرد.

آنگاه از او می پرسند: خدای تو کیست؟ دین تو چیست؟ و پیغمبر تو کیست؟ و امام تو کیست؟ و قبلهات کدام است؟ و برادرانت کیانند؟ می گوید: الله پروردگار من است، و محمد صلی الله علیه وآله وسلم پیغمبر من است، و علی علیه السلام جانشین محمد صلی الله علیه وآله وسلم امام من، و کعبه قبله ام، و مؤمنان پیروان محمد و علی و آل آنها دوستان ایشانند، و دشمنان معاندان ایشان برادران منند، و شهادت می دهم که جز خدای یکتا معبودی نیست، و خداوند شریک ندارد، و گواهی می دهم که محمد بنده و فرستاده او است، و اینکه برادرش علی ولی خدا است، و آنها که از پاکیزگان عترتش برای امامت نصب کرد خلفای امت و والیان بر حق و قیام کنندگان به عدل می باشند. پس (نکیر و منکر) گویند: بر این باور زندگی کردی، و بر همین مودی، و بر همین عقیده ان شاء الله برانگیخته خواهی شد، و با آن کس که ولایتش را داشته ای در منزلگاه کرامت و قرارگاه رحمت الهی خواهی بود.

...

می گویم: وجه استشهاد به این روایت شریف که نکات جالبی دارد اینکه مؤمن به آن مکرمتها و سعادتها و نعمتهای بزرگ می رسد به سبب چهار امر: موالات و پیروی پیغمبر و ائمه اطهار علیهم السلام، و خدمت به آنها و محبت به ایشان و مقدم داشتن آنها بر دیگران، چنانکه از فرموده حضرت که: در احسان به پیرو ما، و خادم ما، و محب ما، و ایثارگر ما [بر هر چیز دیگر] رعایت کن... استفاده می شود.

و تردیدی نیست که این چهار صفت در دعا کننده برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام جمع است، زیرا که دعا برای آن جناب نوعی از پیروی و خدمت و محبت به امامان است و نیز ایثار کردن ایشان در دعا بر سایر افراد می باشد.

و نیز بر این مطلب دلالت می کند تمام آنچه در بشارتها برای مؤمن در اخبار بسیار وارد شده که در فروع کافی - باب مایعین المؤمن و الکافر عند موته - و مجلد سوم بحار (۱۱۴۶) و غیر اینها آمده ، و ما به یک حدیث از کافی اکتفا می کنیم که برای عارف سالک بس است و هر که مایل باشد به کتابهای مزبور مراجعه نماید .

در کافی از محمد بن یحیی ، از احمد بن محمد ، از ابن سنان (۱۱۴۷) ، از عمار بن مروان است که گفت : شخصی که از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام شنیده بود برایم نقل کرد که : آن حضرت فرمود : به خدا سوگند از شما قبول می کند و سوگند به خدا که شما را می آمرزد ، میان هر یک از شما و جایگاهی که بر آن مورد غبطه است و خوشی و روشنی چشم در آن است جز اینقدر فاصله نیست که جانش به اینجا رسد - و با دست به گلویش اشاره کرد - آنگاه فرمود : وقتی چنین شود و به احتضار برسد ، رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم و علی علیه السلام و جبرئیل و ملک الموت علیهما السلام نزد او حاضر گردند ، آنگاه علی علیه السلام به او نزدیک می شود و می گوید : یا رسول الله این شخص ؛ ما خاندان را دوست می داشت پس او را دوست بدار ، و رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم به جبرئیل می فرماید : این شخص خدا و رسول او و خاندانش را دوست می داشته پس او را دوست بدار ، و جبرئیل به ملک الموت می گوید : این کسی است که خدا و رسول و خاندانش را دوست داشته است پس او را دوست بدار و بر او آسان بگیر ، پس ملک الموت به او نزدیک می شود و می گوید : ای بنده خدا آزادی گردنت را گرفتی ؟ تذکره تبرئه خود را گرفتی ؟ در زندگی دنیا به عصمت کبری متمسک شدی ؟ فرمود : پس خداوند او را توفیق می دهد که می گوید : آری ، سؤال می کند : آن چیست ؟ می گوید : ولایت علی بن ابی طالب .

ملک الموت گوید : راست گفتی ، و از آنچه حذر داشتی خداوند تو را از آن ایمن نمود ، و به آنچه امیدوار بودی رسیدی ، مژده باد تو را به سلف صالح مرافقت با رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم و علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام .

سپس به آسانی روحش را می گیرد ، و بعد کفنش از بهشت و حنوطش از مشک اذفر از بهشت نازل می گردد ، که به آن کفن و حنوط تجهیز ، و آنگاه با حله زردی از حله های بهشتی پوشانده می شود ، و چون در قبرش قرار دهند دری از درهای بهشت برایش گشوده می شود که از نسیم ملایم و بوی گل های آن ، بر او برسد .

سپس به مقدار یک ماه ، راه از پیش رویش و از سمت راست و سمت چپش وسعت داده می شود . آنگاه به او گفته شود : همچون عروسی که بر رختخوابش آرام گیرد ، آسوده بخواب ، بشارت باد تو را به آسایش و استراحت و بهشت و نعمت ، و پروردگاری که (بر تو) غضبناک نیست . آنگاه آل محمد علیهم السلام را در جنان رضوی دیدار می کند ، با ایشان از غذایشان می خورد و از ایشان می آشامد ، و با آنان در مجالسشان سخن می گوید ، تا آن هنگام که قائم ما اهل البیت بپاخیزد . و چون قائم ما بپاخیزد ، خداوند تعالی آنان را برانگیزد ، پس لبیک گوین گروه گروه به سویش می آیند . در آن هنگام باطل جویان به تردید افتند ، و هتک کنندگان حرمت های الهی از هم پاشیده شوند - که اندک خواهند بود - عجله کنندگان هلاک گردند ، و آنها که فرج را نزدیک دانند نجات یابند . از این جهت است که رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم به علی علیه السلام فرمود : تو برادر منی و وعده من و تو وادی السلام باشد (۱۱۴۸) . . . .

وجه استشهاد به این روایت اینکه ، پیشتر اشاره کرده ایم ، و نیز بیان خواهیم کرد که دعا برای حضرت قائم علیه السلام و تعجیل فرج آن حضرت مایه کمال ایمان و ثبوت آن تا هنگام مرگ می باشد ، پس سبب غیر مستقیم است برای رستگاری به این فضیلت ، اضافه بر اینکه خود این دعا تمسک به عصمت کبری - یعنی ولایت علی بن ابی طالب علیه السلام - است ، پس سبب رسیدن به این مقام می باشد .

و نیز از دلایل این موضوع روایتی است که در اصول کافی به سند صحیحی از ابن ابی عمیر از حکم بن مسکین از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام که فرمود: هر کس به مؤمنی سروری رساند خداوند عز و جل از آن سرور مخلوقی می آفریند که به هنگام مرگ دیدارش کند و به او گوید: مژده باد تو را ای دوست خدا به کرامت و رضوان او. و همچنان با او خواهد بود تا اینکه داخل قبرش شود. باز همان سخن را گوید و چون از قبر برخیزد باز آن سخن را تکرار نماید. سپس همواره با او بماند و در مواقع ترس او را مژده دهد و همان سخن را بگوید. مؤمن از او پرسد. تو کیستی خدایت رحمت کند؟ می گوید: من آن سرور و شادمانی هستم که بر فلانی وارد ساختی (۱۱۴۹).

می گویم: وجه دلالت اینکه: بدون تردید مولایمان صاحب الزمان و پدران گرامیش علیهم السلام از این دعا خرسند و مسرور می شوند، پس این ثواب به نحو اتم بر آن مترتب است.

۳۶ - اجابت دعوت خدا و رسول او صلی الله علیه وآله وسلم

خداوند عز و جل می فرماید: «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اسْتَجِیْبُوا لِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاکُمْ لِمَا یُحِیْیْکُمْ» (۱۱۵۰)؛ ای کسانی که ایمان آورده اید اجابت کنید خدا و رسول را، هرگاه شما را فرا خوانند بدان چه شما را زنده می کند.

بدون شک منظور از زندگی در این آیه، زندگی ابدی و معیشت خوش و خرم است که با پیروی کردن از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم حاصل می گردد، و قبلاً بیان کرده ایم که تمام آنچه جانشینان معصوم پیغمبر امر نموده یا انجام داده اند، امر و فرمان خدا و رسول است. و از مباحث گذشته و آینده اهتمام امامان علیهم السلام در دعا برای مولایمان صاحب الزمان و تعجیل فرج و ظهور آن حضرت - صلوات الله علیه - معلوم گشته و جایی برای تأمل و تردید نیست که اهتمام بنده در این امر بزرگ اجابت دعوت خدا و رسول او صلی الله علیه وآله وسلم می باشد.

این معنی تحت عناوین دیگری نیز در آیات مختلف قرآن آمده است از جمله فرموده خدای تعالی: «یا ایُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ» (۱۱۵۱)؛ ای کسانی که ایمان آورده اید اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید رسول و اولی الامر از خودتان را.

و نیز تمام آیاتی که به انجام کارهای نیک امر می کند و تأسی جستن و پیروی و اظهار محبت نسبت به پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را دستور می دهد.

۳۷ - قرار گرفتن در درجه امیرمؤمنان علی علیه السلام

دلیل بر اینکه دعاکننده برای تعجیل فرج و ظهور مولی صاحب الزمان علیه السلام روز قیامت همراه امیرمؤمنان علیه السلام در درجه اش خواهد بود ، روایتی است که در کمال الدین از آن حضرت آمده که فرمود : قائم ما را غیبتی است که مدتش طول می کشد ، گویی شیعه را می بینم که در دوران غیبت او بسان گوسفندی که دنبال چراگاه می گردد ، دنبال چراگاهند اما آن را نمی یابند ، توجه کنید که هر یک از آنان بر دین خود ثابت بماند و دلش بر اثر طول غیبت امامش قساوت نگیرد ، روز قیامت با من در درجه ام خواهد بود .

سپس فرمود : به درستی که چون قائم ما علیه السلام بپاخیزد ، برای احدی در گردنش بیعتی نخواهد بود . به همین جهت ولادتش مخفیانه انجام می گیرد و خودش از انتظار غایب می شود (۱۱۵۲) .

بیان استدلال به دو وجه است :

یکم : اینکه دعا برای تعجیل فرج و ظهور مولایمان صاحب الزمان علیه السلام نشانه پایداری و ثبات ایمان و دین است . چون اگر - اَلْعِيَاذُ بِاللّٰهِ - در این امر تردید داشت برای تحقق یافتن آن تضرع و دعا نمی کرد ، بنابراین در عداد کسانی است که بر دین خود ثابت مانده اند و امیرمؤمنان علیه السلام به ایشان آن ثواب بزرگ را وعده داده است .

دوم : اینکه این دعا سبب کامل شدن ایمان و ثبوت آن برای انسان می شود ، به این گونه که از فتنه های آخر الزمان نجات می یابد . همانطور که مولای ما ابومحمد امام حسن عسکری علیه السلام به احمد بن اسحاق قمی فرمود : به خدا سوگند غیبتی طولانی خواهد داشت که در آن دوران از هلاکت نجات نمی یابد مگر کسی که خداوند او را بر اقرار به امامتش ثابت بدارد ، و به دعا کردن برای تعجیل فرجش توفیق دهد . . . .

که تمام این حدیث در بخش چهارم کتاب گذشت . پس دعا برای آن حضرت سبب آن است که دعا کننده در درجه امیرالمؤمنین علیه السلام باشد ، چون سبب ثابت ماندن ایمان در زمان غیبت صاحب الزمان علیه السلام است .

مؤید اینکه این دعا سبب کمال ایمان است آنکه : این عمل خیراندیشی برای اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم می باشد که مایه کامل شدن ایمان است . چنانکه صدوق رحمه الله در مجالس خود از مولای ما حضرت کاظم علیه السلام از پدران از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم آورده که فرمود : هر کس وضویش را کامل گیرد و نمازش را خوب بخواند ، و زکات درایش را بپردازد ، و زبانش را حفظ نماید ، و خشمش را فرو نشاند ، و برای گنااهش استغفار کند ، و خیرخواهیش را نسبت به خاندان پیامبرش صلی الله علیه وآله وسلم انجام دهد ، حقایق ایمان را کامل گردانیده و درهای بهشت برایش گشوده است (۱۱۵۳) .

۳۸ - محبوبترین خلائق نزد خداوند

دعا کننده برای مولای ما صاحب الزمان علیه السلام و برای تعجیل فرج و ظهور آن جناب محبوبترین افراد نزد خدای تعالی است ، زیرا که او به عموم مؤمنین نفع رسانیده ، و نیز شادمانی و سرور را بر ائمه اطهار و خاندان رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم وارد ساخته است .

شیخ اقدم ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی قدس سره در اصول کافی به سند موثقی از حضرت ابی عبداللّه صادق علیه السلام روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : خلائق عیال خداوند هستند ، پس محبوبترین افراد نزد خداوند آن است که به عیال خداوند نفع رسانند و خاندانی را مسرور نمایند (۱۱۵۴) .

و نیز به سند مرسلی از حضرت ابوعبداللّه صادق علیه السلام آمده که فرمود : از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم سؤال شد : محبوبترین مردم نزد خداوند چه کسی است ؟ فرمود : سودمندترین افراد به حال مردم (۱۱۵۵) .

می گویم : سرور و شادمانی پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و امامان علیهم السلام به دعا کردن برای حضرت قائم عجل الله فرجه امری روشن و واضح است . و اما اینکه این دعا نفع دهنده به تمام مؤمنین بلکه همه اهل عالم است ، به دو وجه بیان می شود :

اول : آنچه در بخش چهارم - حرف نون - گذشت که تمام اهل عالم به ظهور آن حضرت نفع می برند . پس دعا برای تعجیل آن ، سود رسانی به اهل جهان است .

دوم : در مکرمت چهل و چهارم خواهد آمد که خداوند متعال به برکت دعا کنندگان برای فرج و ظهور آن حضرت ، عقوبت را از اهل زمین دور می سازد ، ان شاء الله تعالی .

۳۹ - گرامی ترین خلائق نزد رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم

از آنچه در مکرمت بیست و یکم گفته شد که دعا کننده برای مولی صاحب الزمان علیه السلام از برادران پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم می باشد ، این مکرمت نیز استفاده می شود ، چون واضح است که برادران آن حضرت ، گرامی ترین افراد نزدش می باشند .

و نیز مؤید این معنی روایتی است که در بحار به سند خود از رفاعه بن موسی و معاویه بن وهب از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : خوشا به حال کسی که قائم اهل بیت را دریابد در حالی که پیش از قیامش به او اقتدا کرده باشد ، دوست او را دوست بدارد و از دشمنش بیزاری جوید و ولایت امامان هدایت کننده پیش از او را داشته باشد . آنها رفقای من و اهل دوستی و موذت من و گرامی ترین افراد امتم بر من می باشند . (به روایت رفاعه) : و گرامی ترین خلق خدا نزد من (۱۱۵۶) .

چون دعا برای فرج و ظهور آن حضرت از اقسام اقتدا کردن به او است ، چنانکه در حدیث ولادتش آمده که خودش برای این امر دعا کرد و گفت : اللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِي وَعْدِي ، وَ اَتِمِّمْ لِي أَمْرِي وَ ثَبِّتْ وَ طَاطِي ، وَ اَمْلَأْ اَلْأَرْضَ بِي عَدْلًا وَ قِسْطًا؛ پروردگارا وعده مرا تنفیذ کن و امر [قیام] مرا به اتمام رسان و گامهایم را استوار گردان و زمین را به واسطه من پر از عدل و داد گردان (۱۱۵۷) .

و در کمال الدین از عبدالله بن جعفر حمیری است که گفت : از محمد بن عثمان عمّری پرسیدم : آیا صاحب این امر را دیده‌ای ؟ گفت : آری ، و آخرین باری که او را دیدم کنار بیت الله الحرام بود ، در حالی که می‌گفت : بار خدایا آنچه به من وعده داده‌ای تنفیذ کن (۱۱۵۸) .

و نیز در همان کتاب از عبدالله بن جعفر حمیری است که گفت : شنیدم محمد بن عثمان عمّری رحمه الله می‌گفت : آن حضرت - صلوات الله علیه - را دیدم که به دامن کعبه - رکن مستجار - چنگ زده بود و می‌گفت : خدایا از دشمنانم انتقام بگیر (۱۱۵۹) .

۴۰ - داخل شدن به بهشت به ضمانت رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم

دلیل بر این - اضافه بر آنچه قبلاً گذشت که این دعا مایه شفاعت است - روایتی است که صدوق در خصال مسنداً آورده که رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : هر کس پنج چیز را برای من ضامن شود ، بهشت را برای او ضمانت کنم . گفته شد : یا رسول الله آنها چیست ؟ فرمود : نصیحت برای خداوند عز و جل ، و نصیحت [و خیرخواهی] برای رسول او ، و نصیحت برای کتاب خدا ، و نصیحت برای دین خدا ، و نصیحت برای جامعه مسلمین (۱۱۶۰) .

می‌گویم : نصیحت ، خیرخواهی است ، و تردیدی نیست که تمام اقسام پنج‌گانه فوق با دعا کردن برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام حاصل می‌شود ، زیرا که با ظهور آن حضرت غم و ناراحتی از اولیای خدا برطرف شده و رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم مسرور گشته و احکام کتاب الهی آشکار شده ، و دین خدا بر جهان غالب و فرج برای جامعه مسلمین حاصل خواهد گشت .

۴۱ - مشمول دعای رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم

در احتجاج آمده که رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم پس از یاد کردن ائمه اطهار علیهم السلام دستهای خود را به دعا برداشت و گفت : خدایا دوست بدار هر کس خلقای مرا دوست بدارد و ولای امامان امتم را پس از من داشته باشد ، و دشمن بدار هر آنکه با آنها دشمنی کند ، و هر که آنها را یاری کند یاریش کن و هر کس خواریشان را بخواهد خوارش گردان (۱۱۶۱) . . . .

و بدون شک دعا برای مولی صاحب الزمان علیه السلام موالات و یاری آن حضرت و تمام امامان بر حق علیهم السلام است . [و چنین کسی مشمول دعای خیر رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم می شود] . مطالب دیگری که دلالت بر این معنی دارد نیز خواهد آمد ان شاء الله تعالی .

۴۲ - آمرزش گناهان و مبدل شدن سیئات به حسنات

بر این امر دلالت می کند روایتی که شیخ احمد بن فهد حلّی رحمه الله در کتاب عدّه الداعی از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آورده که فرمود : هیچ قومی به ذکر خدای عز و جل ننشینند مگر اینکه فرشته‌ای از آسمان آنان را آواز دهد که : برخیزید به تحقیق که سیئات شما مبدل به حسنات شد و همگیتان آمرزیده شدید (۱۱۶۲) .

وجه دلالت اینکه : دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از اقسام ذکر خداوند است . پس در هر جلسه‌ای که مؤمن برای مولایش دعا کند به این مکرمت نائل گردیده است . دلیل بر اینکه یاد آن حضرت از اقسام ذکر خدا است ، روایتی است که در وسائل و کافی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : هر آن گروه که در جلسه‌ای گرد هم آیند و ذکر خدا نکنند ، و از ما یاد نمایند ، جز این نیست که آن مجلس روز قیامت مایه حسرت آنها خواهد بود .

سپس فرمود : ابوجعفر علیه السلام می فرمود : ذکر ما از [اقسام] ذکر خدا است ، و یاد دشمنان ما از [مصادیق] یاد شیطان می باشد (۱۱۶۳) .

۴۳ - وسیله تأیید خداوند در عبادت

مداومت در دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام سبب می شود که خداوند متعال انسان را در عبادت تأیید می نماید . دلیل بر آن روایتی است در عدّه الداعی از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : خداوند سبحان فرموده : هرگاه بدانم که اشتغال به من بر بندهام غالب است ، شهوتش را در سؤال و مناجات خودم قرار می دهم ، و هرگاه بندهام چنین شد ، پس اگر خواست اشتباه کند بین او و اشتباه کردنش حایل شوم ، حقا که آنان اولیای من هستند ، حقا که آنان قهرمانان اند (۱۱۶۴) .

بیان دلالت اینکه : همانطور که آیات و روایات دلالت دارند ، دعا از مهمترین اقسام عبادتها می باشد و شکی نیست که ارزنده ترین و عظیم ترین انواع دعا آن است که برای کسی باشد که خداوند حقش را بر تمام خلائق واجب ساخته ، و به برکت وجود او فیض به همه موجودات رسیده است ، و نیز بدون تردید مراد از اشتغال به خداوند ، مشغول بودن به عبادت او است ، و همان است که مداومت

بر آن سبب می شود که خداوند انسان را در عبادت تأیید و مدد نماید ، و او را از اولیای خود قرار دهد . نتیجه اینکه : مواظبت و مداومت در دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام و درخواست فرج و ظهور آن حضرت از خداوند موجب حصول این فایده عظیم می گردد . بنابراین بر اهل ایمان لازم است که در هر زمان و مکان به این امر اهتمام ورزند .

و از اموری که مناسب و مؤید این مطلب است اینکه ، برادر عزیز ایمانی فاضل مؤید به تأیید سبحانی ، آقا میرزا محمد باقر اصفهانی (۱۱۶۵) - که خداوند بر بزرگیش بیفزاید و آنچه آرزومند است به او عنایت فرماید - همین روزها برایم نقل کرد که : شبی از شبها در خواب - یا بین خواب و بیداری - مولایم امام همام حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام را دیدم که نزدیک به این تعبیر ، فرمود : بر منبرها به مردم بگویند و به آنها امر کنید که توبه کنند و برای فرج و تعجیل ظهور حضرت حجت علیه السلام دعا نمایند ، و این دعا مثل نماز میت نیست که واجب کفایی باشد و با انجام دادن آن از سوی بعضی از مکلفین از سایرین ساقط گردد ، بلکه مانند نمازهای یومیه است که بر تمام مکلفین واجب است آن را انجام دهند . . . .

۴۴ - دفع عقوبت از اهل زمین

خداوند متعال به برکت دعا کنندگان برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام عذاب و عقوبت را از اهل زمین دفع می نماید . تقریر این مطلب به دو گونه است :

اول : در آخر حدیث قدسی که از عده الداعی قبلاً آوردیم چنین است : . . . آنهایند که اگر خواسته باشیم زمین را به کیفر و عقوبت هلاک گردانم ، به خاطر آن قهرمانان از آنها (اهل زمین) دفع نمایم (۱۱۶۶) .

دوم : در کمال الدین به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود : زمانی بر مردم خواهد رسید که امام آنها از ایشان غایب شود ، خوشا به حال آنان که در آن زمان بر امر ما پایدار بمانند ، کمترین چیز از ثواب که به آنها رسد اینکه ، خداوند متعال به آنها ندا کند : بندگان و کنیزان من به سر من ایمان آوردید و غیب مرا تصدیق کردید ، پس بشارت باد شما را به ثواب نیک از من . ای بندگان و کنیزانم حقا که از شما قبول می کنم و شما را عفو می نمایم و شما را می آمرزم ، و به شما بندگانم را از باران سیراب گردانم و بلا را از آنها دفع نمایم ، اگر شما نبودید عذابم را بر آنها نازل می کردم (۱۱۶۷) . . . .

وجه استشهاد برای بیان مقصود اینکه ، اهتمام و مداومت در دعا برای حضرت صاحب الزمان علیه السلام سبب پایدار ماندن بر سنت و شیوه امامان علیهم السلام است ، و بدین ترتیب وسیله ای می شود برای رسیدن به این مکرمت ارزنده .

اینکه امام عصر - ارواحنا فداه - مظلوم است ، بر کسی پوشیده نیست .

و اما حُسن نصرت و یاری مظلوم ، به دلالت عقل و نقل ثابت است . چنانکه در بحار و غیر آن از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : خداوند عزّ و جل یار مؤمن است تا وقتی که مؤمن در یاری برادر مؤمنش باشد (۱۱۶۸) .

و از آن حضرت است که فرمود : هیچ مؤمنی مظلومی را یاری نکند مگر اینکه بهتر است از روزه یک ماه و اعتکاف آن در مسجد الحرام ، و هر مؤمنی برادرش را یاری کند در حالی که قدرت بر یاریش داشته باشد ، خداوند او را در دنیا و آخرت یاری نماید (۱۱۶۹) .

و از آن حضرت منقول است که فرمود : هر کس به فریاد برادر مؤمن ستمدیده خود برسد - به قدر توانش - غم او را برطرف سازد ، و او را در برآورده شدن حاجتش یاری نماید ، بدین کار نزد خداوند هفتاد و دو رحمت برای او خواهد بود ، یکی از آنها را به زودی به او رساند که زندگیش را سامان دهد ، و هفتاد و یک رحمت را برای احوال و صحنه های ترسناک قیامت ذخیره نماید (۱۱۷۰) .

و روایات دیگری که ذکر آنها مایه طولانی شدن مطلب است ، و همین مقدار که آوردیم برای خردمندان کافی است .

و اما اینکه دعا برای حضرت صاحب الأمر و تعجیل فرج و ظهور آن جناب ، اعانت و کمک به او می باشد : سابقاً گفتیم : دعا برای صاحب الزمان علیه السلام از اقسام یاری آن حضرت به زبان است . توضیح اینکه ، منظور از اعانت و یاری آن است که اقدام به امری بشود که در حقیقت سبب - یا جزئی از سبب - باشد ، و یا در نظر یاری کننده برای دفع زیان یا جلب منفعت یا قضاء حاجت از برای کسی که یاری می شود . و این عنوان در دعا برای مولای ما صاحب الزمان علیه السلام ثابت است ، زیرا که مؤثر بودن دعا در هر یک از امور یاد شده به روایات بسیاری که در کتابهای معتبر آمده ثابت شده است . چنانکه در باب فضل دعاء کتابهای کافی ، وسائل ، و بحار ، احادیث در این باره رسیده است . پس چون مؤمن در دعا برای زدودن همّ و غمّ و اندوه از قلب امام بزرگوارش کوشش کند و تعجیل ظهور او را از درگاه خداوند بخواهد - با شرایطی که در جای خود گفته شده - اثر آن به مقتضای وعده الهی حاصل می گردد .

از بیان گذشته معلوم شد که دعا ، کمک و یاری امام است ، به اضافه امر مطاع آن حضرت که در توقیع شریف آمده : و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج که همانا آن فرج شما است (۱۱۷۱) . . . .

آن حضرت از دوستان خود حاجتی را خواسته که آنها می توانند به آن اقدام نمایند و آن زیاد دعا کردن برای تعجیل فرج است . در مکرمت بیست و دوم مطالب مناسبی شاهد بر این موضوع گذشت ، در مکرمت چهل و نهم نیز به طور واضحی بیان خواهد گشت .

و در حدیثی که در کافی روایت شده ، از عیسی بن ابی منصور آمده : امام صادق علیه السلام بی مقدمه به عبدالله بن ابی یعفر فرمود : ای پسر ابویعفر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : شش خصلت است که در هر کس باشد در پیشگاه خداوند عزّ و جل و جانب راست او باشد . ابن ابی یعفر گفت : فدایت گردم آنها چیست ؟ فرمود : مرد مسلمان دوست بدارد برای برادرش آنچه را که برای عزیزترین خاندانش دوست می دارد ، و ناخوش دارد برای برادرش آنچه را که برای عزیزترین خاندانش خوش ندارد ، و در دوستی با او صمیمیت داشته باشد .

ابن ابی‌یعفور گریه کرد و گفت: چگونه با او صمیمیت کند؟ امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه به آن مرتبه برسد همه آنچه در دل دارد به او می‌گوید، پس اگر خوشحال شد او هم مسرور می‌گردد، و هرگاه اندوهگین باشد او نیز محزون می‌شود، و اگر بتواند ناراحتی‌هایش را برطرف می‌سازد و گرنه برای او به درگاه خداوند دعا می‌کند (۱۱۷۲) . . . .

در این حدیث، امام صادق علیه السلام دعا کردن را برای کسی که به گونه دیگری نمی‌تواند کمک نماید، کمک و گره‌گشایی دانسته است. تمام این حدیث با شرح بعضی از قسمتهای آن - به خواست خدا - خواهد آمد.

و شاهد بر موضوع مورد بحث و مؤید آن قسمتی از دعای حضرت سید السّاجدین علیه السلام برای رزمندگان و مرابطین است. در این دعا آمده: پروردگارا و هر آن بنده مسلمانی که رزمنده یا مرزبانی را در امور خانه‌اش جانشین شود، یا در غیاب او متعهد نگهداری خانواده‌اش گردد، و یا او را با مقداری از دارایی خود کمک رساند و یا در ابزارهای جنگی وی را مدد نماید، یا او را به جهاد برانگیزاند، و یا اینکه او را در راهی که پیش رو دارد دعا کند، یا حرمتش را در پشت سرش حفظ نماید، پس [خدایا] برای او نیز سنگ به سنگ و وزن به وزن و مثل به مثل آن (رزمنده یا مرزبان) پاداش ده (۱۱۷۳) . . . .

چنانکه می‌بینید امام سجّاد علیه السلام دعا برای رزمندگان و مرزبانان را از اقسام اعانت و کمک آنها توصیف کرده و برای دعا کنندگان، مقدار اجرشان خواسته شده است.

و باید گفت: از اقسام اعانت و یاری به وسیله دعا، دعا برای هلاکت و نابودی دشمنان و ظلم کنندگان آن حضرت است، که تردیدی نیست دعای مؤمن برای نابودی ظالمین - در صورتی که با شرایط بیان شده در روایات ائمه اطهار علیهم السلام مقرون باشد - مؤثر است. پس هرگاه مؤمن نتواند دشمنان امام خود را به وسیله ابزارهای جنگی از قبیل نیزه و شمشیر به قتل برساند، ولی با دعا می‌تواند این کار را انجام دهد، بر او واجب است که به همین وسیله در عداد یاران و انصار آن حضرت قرار گیرد. لذا از امامان علیهم السلام برانگیختن بر لعنت و نفرین دشمنانشان و دعا برای هلاکت آنها رسیده است، چنانکه از دعاهایی که امامان علیهم السلام بیان داشته‌اند - و در بخشهای ششم و هفتم خواهد آمد - این امر به وضوح مشاهده می‌شود.

آثار و فواید تجلیل و احترام بزرگتر و تواضع نسبت به او ، بر این دعا مترتب است . در این باره چند موضوع را مورد بررسی قرار می‌دهیم :

اول : بیان آثار و فواید تواضع .

دوم : معنی تواضع

سوم : بیان انواع تواضع و چگونگی حصول آن به دعا کردن برای خاتم اوصیا آخرین امام عجل الله تعالی فرجه الشریف .

موضوع اول : آثار و فواید تواضع

آنچه من استفاده کرده و به دست آورده‌ام ، شش فایده است . شاید کسی جستجو کند و آثار و فواید دیگری نیز از اخبار به دست آورد . آثار مزبور بدین شرح است :

۱ - تجلیل خدای تعالی

در کافی به سند مرسلی همچون صحیح از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : رسولخداصلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : از [گونه‌های] تجلیل خداوند ، احترام به مسلمان سفید موی می‌باشد (۱۱۷۴) .

و در وسائل به سند صحیحی از آن حضرت است که فرمود : همانا از جمله [اقسام] تجلیل خداوند عز و جل إجلال پیر سالخورده است (۱۱۷۵) .

و نیز از همان جناب آمده که فرمود : از اقسام تجلیل خداوند عز و جل احترام مؤمن محاسن سفید است ، و هر کس مؤمنی را گرمی بدارد به کرامت خداوند آغاز کرده است ، و هر آنکه مؤمن مو سفیدی را سبک کند ، خداوند کسی را به سوی او فرستد که پیش از مرگش او را سبک شمارد (۱۱۷۶) .

و در آن کتاب به سند مرفوعی از رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : از جمله تعظیم خداوند تجلیل مؤمن سفید موی است (۱۱۷۷) .

و در حدیث دیگر از طریق عامه از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم نقل شده که فرمود : سالخوردگان را احترام کنید که از تجلیل خداوند ، احترام به سالخوردگان است (۱۱۷۸) .

می‌گوییم: چون شرافت و عظمت اسلام از هر شرفی بالاتر و بزرگتر است، آنان که سابقه بیشتری در آن دارند تعظیم و احترامشان نزد خدا شایسته‌تر است، و بدون شک احترام آنها، تعظیم و تجلیل خداوند عز و جل می‌باشد، زیرا که در عبادت و طاعت سابقه و قدمت دارند.

۲ - ایمنی از ترس روز قیامت

در وسائل به سند موثقی همچون صحیح از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود: رسول‌خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هر کس امتیاز و برتری شخص بزرگی را به خاطر سنّش بشناسد و او را احترام کند، خداوند وی را از ترس روز قیامت ایمن نماید (۱۱۷۹).

و به سند مزبور از امام صادق علیه السلام که فرمود: هر کس فرد سفید موی را در اسلام احترام و توقیر کند، خداوند او را از فزع و ترس روز قیامت ایمن نماید (۱۱۸۰).

و به سند مرفوعی از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم است که فرمود: هر کس فضل پیر سالخورده‌ای را بشناسد و به خاطر سنّش او را احترام نماید، خداوند او را از ترس روز قیامت در امان دارد (۱۱۸۱).

۳ - تقرب به درگاه خداوند متعال

در اصول کافی به سند خود از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود: از جمله چیزهایی که خداوند به داوود علیه السلام وحی فرمود: این بود که: ای داوود همانطور که نزدیکترین مردم نزد خداوند متواضعان هستند، همچنین دورترین مردم از خداوند متکبران می‌باشند (۱۱۸۲).

۴ - اداء قسمتی از حقوق آن حضرت

در دارالسلام به نقل از کتاب من لا یحضره الفقیه از رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: مؤمن را بر مؤمن دیگر هفت حق از سوی خداوند واجب است: تجلیل او در هنگام غایب بودنش و (۱۱۸۳) . . . .

می‌گوییم: شاید منظور از وجوب در اینجا به معنی لغوی آن باشد، یعنی ثبوت. یعنی این حقوق را خدای تعالی برای مؤمن بر مؤمن دیگر قرار داده است، چون مراتب تجلیل - در غیاب یا حضور شخص - مختلف است. بعضی واجب است مثل: ردّ غیبت او، و بعضی مستحب مانند: دعا کردن برای او و مدح او در غیاب. و باید دانست، وقتی این حقوق برای مؤمن ثابت باشد، برای امام مؤمنین به طریق اولی و به نحو اعلی و اتم ثابت می‌باشد.

۵ - حصول محبت

دعا کننده با این کارش نزد مولایش مورد مهر و محبت قرار می‌گیرد، زیرا که این عمل احسان و اظهار محبت است و هر دو مایه محبت می‌باشند، اضافه بر تعظیم و تکریمی که در آن هست، که آن نیز بذر محبت را در دل کسی که برایش تواضع کرده

می‌افشاند ، بلکه اصولاً صفت تواضع در میان مردم ایجاد محبت می‌کند ، و این امری است محسوس ، و در روایات متعددی از ائمه اطهار علیهم السلام نیز آمده است .

در دارالسلام از حضرت امیرمؤمنان علی علیه السلام است که فرمود : سه چیز موجب محبت است : حسن خلق ، خوب مدارا کردن؛ و تواضع .

و از حضرت باقر علیه السلام است که فرمود : سه چیز مایه محبت است : قرض دادن؛ تواضع؛ و بخشش .

۶ - رفعت و بزرگی در پیشگاه خداوند

در اصول کافی از حضرت امام صادق علیه السلام ضمن حدیثی طولانی از رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : همانا صدقه صاحبش را فزونی بخشد ، پس صدقه دهید - خداوند شما را رحمت کند - و به تحقیق تواضع به صاحبش رفعت و بلندی بیشتری دهد ، پس تواضع کنید که خداوند شما را رفعت بخشد ، و همانا گذشت ، عزت صاحبش را زیاد کند ، پس عفو کنید تا خداوند به شما عزت دهد (۱۱۸۴) .

و نیز در همان کتاب به سند صحیحی از حضرت صادق علیه السلام آمد که فرمود : همانا دو فرشته در آسمان بر بندگان گماشته شده‌اند تا هر که برای خدا تواضع کند او را بالا برند ، و هر آن کس که تکبر کند او را به پستی کشانند (۱۱۸۵) .

و نیز به سند صحیحی از آن حضرت است از رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم که فرمود : هر که تواضع کند ، خداوند او را بالا برد و هر کس کبر ورزد ، خداوند او را پایین آورد (۱۱۸۶) .

و در کتاب من لا یحضره الفقیه از وصایای پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم به علی علیه السلام است که : یا علی به خدا اگر فروتن در عمق چاهی باشد ، خداوند عز و جل بادی برانگیزد که او را در دولت اشرار بالاتر از اختیار قرار دهد (۱۱۸۷) .

و در اصول کافی در حدیث مرفوعی از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام است که فرمود : خداوند به کوهها وحی فرمود که : من کشتی بندهام نوح را روی یکی از شما قرار می‌دهم ، پس کوهها گردن کشیدند و سرفرازی کردند ولی کوه جودی تواضع کرد - و آن کوهی است در منطقه شما - پس کشتی سینه بر آن کوه نهاد (۱۱۸۸) . . . .

و شیخ جلیل ابوالقاسم جعفر بن محمد بن قولویه قمی قدس سره در کتاب کامل الزیارات به سند خود از صفوان جمال روایت کرده که گفت : شنیدم حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام می‌فرمود : خداوند تبارک و تعالی بعضی از زمینها و آبها را بر بعضی دیگر برتری داد ، پس برخی از آنها فخر فروشی کردند و بعضی سرکشی نمودند ، و هیچ آب یا زمینی نماند مگر اینکه عقوبت شد به خاطر ترک تواضع برای خدا تا جایی که خداوند مشرکین را بر کعبه مسلط گردانید ، و آب نمک آلودی بر زمزم فرستاد که طعمش را به هم زد .

و همانا کربلا و آب فرات اولین زمین و آبی بودند که خداوند را تقدیس نمودند ، پس خداوند به زمین کربلا فرمود : آنچه خداوند به تو فضیلت داده بازگویی ؟ گفت : وقتی زمینها و آبها بر یکدیگر فخرفروشی کردند ، من گفتم : زمین مقدس مبارک خدا هستم ، شفا در

تربت و آب من است ولی افتخار نمی‌کنم بلکه خاضع و ذلیل هستم برای کسی که این صفت را به من داد، و بر پایین‌تر از خودم فخر نمی‌فروشم، بلکه خدا را شکر می‌کنم.

پس خداوند بر کرامت و برتری آن افزود به خاطر تواضع و سپاسش برای خدا، به خاطر حسین علیه السلام و اصحاب او. سپس امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس برای خدا تواضع کند، خداوند او را بالا برد و هر آنکه تکبر کند، خداوند او را پست گرداند (۱۱۸۹).

و در مجلد چهاردهم بحار الانوار از مکارم الأخلاق آورده که: ابن خولی ظرفی که عسل و شیر در آن بود به خدمت پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آورد، پس آن حضرت از خوردن آن خودداری کرد و چنین فرمود: دو نوشیدنی در یکبار، دو ظرف در یک ظرف! سپس فرمود: من آن را تحریم نمی‌کنم ولی فخر کردن و فردای قیامت پای حساب کشیده شدن برای زیادتى از دنیا را خوش ندارم، و تواضع را دوست می‌دارم که هر کس برای خدا تواضع کند خداوند او را بالا برد (۱۱۹۰).

و نیز به نقل از کتاب الزهد به سند صحیح خود از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم پنج‌شنبه برای افطار در مسجد قبا بود. فرمود: آیا آشامیدنی هست؟ اوس بن خوله انصاری قدحی از شیر آمیخته به عسل برای آن حضرت آورد. ولی وقتی آن را چشید قدح را کنار زد آنگاه فرمود: دو آشامیدنی که می‌شود به هر یک از آن دو اکتفا کرد، آن را نمی‌آشامم، تحریم هم نمی‌کنم، ولی برای خدا تواضع می‌نمایم که هر کس برای خدا تواضع کند خداوند او را رفعت دهد و هر که تکبر نماید خدایش پایین آورد، و هر کس در زندگی میانه روی کند خداوند روزیش دهد، و هر آنکه تبذیر کند محرومش سازد، و هر کس زیاد به یاد خدا باشد خداوند او را دوست دارد (۱۱۹۱).

موضوع دوم: معنی تواضع

بدان که تواضع و تکبر از صفات و کیفیتهای نفسانی است که از هر یک آثار بسیاری ظاهر می‌شود. و تواضع اینکه، شخص پیش خودش نسبت به غیر حقیر باشد. و تکبر اینکه، شخص در پیش خود نسبت به دیگری بزرگ جلوه کند و دیگری را نسبت به خودش حقیر بداند. با این قید فرق بین تکبر و عجب معلوم می‌شود، زیرا که عجب آن است که شخص در نظر خودش از لحاظ جمال یا کمال یا اعمال، یا نسب یا همه اینها پسندیده و خوب باشد - با صرف نظر از دیگری - در صورتی که تکبر آن است که نسبت به دیگری خودش را برتر و بهتر بداند. تکبر از جهل سرچشمه می‌گیرد که شخص بدیهای خودش و خوبیهای دیگران را نشناسد یا از آنها غفلت ورزد.

و همانطور که به این صفت نفسانی تکبر گفته می‌شود، آثار آن را نیز به همین عنوان می‌نامند. مثل: راه رفتن متکبران، و کشیدن جامه بر زمین، و ترک جواب سلام، و امثال اینها. همین طور تواضع بر آن صفت نفسانی یاد شده و نیز به آثار آن گفته می‌شود. از قبیل: احترام بزرگان، و نشستن با فقرا و مستمندان، و اجابت دعوت آنان، و پیش سلام بودن و امثال اینها.

و بدان که تکبر از صفات ناپسند و مایه هلاکت دین است ، و در مذمت آن آیات و روایات بسیاری وارد شده است ، از جمله : ثقۀ الإسلام کلینی در اصول کافی به سند خود از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : ریشه های کفر سه چیز است : حرص و تکبر و حسد (۱۱۹۲) .

در همان کتاب از امام صادق علیه السلام روایت کرده که گفت : ابوجعفر علیه السلام فرمود : عزت رداء خداوند ، و بزرگمنشی إزار او است ، پس هر کس به آنها دست بیازد خداوند او را به رو به جهنم افکند (۱۱۹۳) .

و نیز به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود : کبر ردای الهی است ، و متکبر در آن با خداوند کشمکش دارد (۱۱۹۴) .

و به سند خود از حضرت امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود : کبر ردای الهی است ، پس هر آنکه در چیزی از آن با خداوند منازعه کند ، خداوند او را در جهنم سرنگون سازد (۱۱۹۵) .

و به سند موثق همچون صحیحی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود : در جهنم دره ای هست برای متکبرین که (سقر) نامیده می شود ، از شدت حرارت خود به خدای عز و جل شکایت کرد و از خدا خواست که به او اجازه تنفس دهد ، پس چون نفس کشید جهنم را سوزان ساخت (۱۱۹۶) .

و به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : متکبران روز قیامت به صورت مور درآیند ، مردم آنها را پایمال کنند تا خداوند از حساب فراغت یابد (۱۱۹۷) .

و بین این اخبار و خبر دیگری که در کافی روایت شده منافاتی نیست ، در آن خبر صحیح از محمد بن مسلم ، از یکی از دو امام (باقر و صادق علیهما السلام) آمده که فرمود : داخل بهشت نشود کسی که در دلش به مقدار خردلی تکبر باشد . راوی گوید : من گفتم : اَنَا لِلَّهِ وَ اَنَا اِلَيْهِ راجعون . فرمود : چرا استرجاع گفتی ؟ عرض کردم : به خاطر آنچه از شما شنیدم . فرمود : نه چنان است که پنداشته ای ، مقصود من انکار است ، و جز انکار نیست (۱۱۹۸) .

زیرا که این حدیث عقوبت محروم ماندن از بهشت را به انکار و سرکشی از عبادت و اطاعت خداوند یا اطاعت پیغمبران و اولیائش اختصاص می دهد ، مانند ابلیس و امثال او و حزب و دار و دسته اش از کافران و غاصبان مناصب امامان علیهم السلام . روایات سابق بر این دلالت داشت که متکبر اهل آتش است - خواه منکر خدا باشد یا نه - ولی داخل نشدنش را به بهشت متعرض نشده اند ، و اما این حدیث دلالت دارد که داخل نشدن به بهشت به این صفت از متکبرین (منکرین) اختصاص دارد ، نه اینکه تکبر به معنی انکار خدا باشد .

خلاصه اینکه ، تواضع کلید هر خیر؛ و تکبر کلید هر شرّ است . زیرا که تکبر صاحب خود را از تحصیل فضایل و دوری از رذایل باز می دارد . تفصیل مطلب جای دیگری دارد که اگر خداوند توفیقم دهد کتاب مستقّلی در این باره خواهیم نگاشت ان شاء الله تعالی .

موضوع سوم : اقسام تواضع

بدان که تواضع امری است اضافی که بر حسب آنچه به آن اضافه می شود اقسامش مختلف می گردد . مثل تواضع برای خدای تعالی ، و تواضع برای پیغمبران و اولیای او ، و تواضع برای سالخوردگان ، و تواضع نسبت به والدین ، و معلّم و متعلّم و مؤمنین و شرافتمندان و علما ، و تواضع در مسکن ، و جای نشستن ، و در غذا و لباس و تزویج ، و تواضع در راه رفتن و سخن گفتن ، و اقسام بسیار دیگر ، و هر یک از این اقسام فواید ارزنده ای دارد که ذکر آنها مایه طول کلام و دور شدن از مقصود اصلی است .

و اما اینکه دعا برای خاتم اوصیا حضرت صاحب الزمان علیه السلام از اقسام تواضع است آنکه ، دعاهایی که از انسان و سایر دعا کنندگان صادر می شود اقسام مختلفی دارد از جمله :

- دعای مهر و رحمت ، مانند : دعای پدر برای فرزند ، و دعای برادر برای برادران خود و دعای فرشتگان برای زائران قبر امام حسین علیه السلام ، و امثال اینها .

- دعای جزا و پاداش ، مانند : دعای کسی که به او احسان شده ، یا بدی از او دور گردیده برای احسان کننده یا دفع کننده بدی ، و دعای متعلّم برای معلّم خود ، و نظایر اینها . . . .

- دعای در حق دیگری به امید احسان او ، و فرق بین این گونه دعا و قسم سابق اینکه ، قسم قبلی دعا برای امری است که واقع شده ، ولی این گونه دعا برای خیری است که انتظار می رود حاصل گردد .

- دعای تعظیم و تواضع ، مانند : دعای مردم برای بزرگان و علما ، که غالباً دعا در حق ایشان برای احترام و تجلیل و تواضع است ، بلکه دعا نکردن به ایشان در مجالس بر منابر توهین به آنان شمرده می شود .

اکنون که این مطلب را دانستی ، می گوئیم : دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام و درخواست تعجیل فرج و ظهور آن حضرت از خداوند متعال ، تمام عناوین فوق را در برمی گیرد ، و بر هر یک از آن عناوین آثار و فواید مهمّی مترتب است .

عنوان اوّل : - یعنی دعای مهر و شفقت و رحمت - : تمام موجبات مهر ورزیدن و شفقت داشتن نسبت آن جناب در وجود شریفش جمع است ، که به بعضی از آنها اشاره می کنیم :

۱ - او پدر حقیقی مؤمنین است .

۲ - و برادر واقعی مؤمنین .

۳ - غربت و کمی یاران .

۴ - غیبت و دوری از دوستان .

۵ - مظلومیت به سبب غضب حقوق آن حضرت علیه السلام .

۶ - مظلومیت به خاطر اینکه خونیهای پدر و اجداد و ارحام و بستگانش گرفته نشده .

۷ - ایمان .

۸ - بسیاری دشمنان و ناتوانی دوستان آن حضرت .

۹ - بسیاری هم و غم و اندوه آن حضرت به خاطر ناراحتیهایی که در زمان غیبت بر دوستان و شیعیانش می رسد .

۱۰ - طولانی بودن زمان ابتلا و محنت آن جناب .

۱۱ - مجهول بودن قدر آن حضرت در میان مردم و انحراف آنان از روش او .

۱۲ - تقصیر مؤمنین در متابعت و پیروی از آن حضرت و خدمت او .

و امور دیگری که با تأمل در جهات احوال آن حضرت - که فدایش شویم - روشن می شود .

پس مؤمن مخلص با دعا کردن برای آن حضرت ، فواید و آثار جهاتی که اشاره گردید به دست می آورد که در این دعا ثواب نیکی به پدر ، و رعایت حق برادر ، و کمک به غریب و مظلوم ، و نصرت مؤمن واقعی ، و دلجویی از مغموم و اندوهگین ، و رعایت حال گرفتار ، و ترحم بر عالم مجهول القدر ، را متضمن است .

و اما عنوان دوم : - یعنی دعا کردن به عنوان پاداش احسان دیگری - در بخش سوم و چهارم کتاب گفتیم : تمام نعمتها و منافعی که در آنها غوطه وریم به توسط و برکت وجود شریف آن حضرت است ، به اضافه انواع احسانهای آن جناب در حق ما ، از دعا کردنش برای ما و دفع دشمنانمان و بردباریش نسبت به ما ، و فیوضات علمی و شفاعتش برای ما و انواع دیگر احسان که زبان از بیان آنها عاجز است و خامه از تقریر آن قاصر ، و خداوند عز و جل در سوره الرحمن فرموده : « هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ » (۱۱۹۹) ؛ آیا جزای احسان به جز احسان است ، پس ای جن و انس کدامین نعمتهای پروردگارتان را تکذیب می کنید .

پس ای کسی که از پاداش نعمتهای مولای احسان کنندهات عاجز هستی ، آیا نمی توانی ساعتی از ساعتها شب یا روزت را - که بدون اختیارت می گذرد - به دعا برای صاحب الزمان علیه السلام اختصاص دهی ؟ نمی توان ساعتی از شبانه روزت را به دعا کردن برای کسی که به عناوین مختلف و انواع گوناگون بر تو انعام و احسان نموده ، صرف نمایی ؟ چقدر جفاکاری ، باز هم چقدر جفاکاری ! اگر از آنچه گفتیم دلت تکانی نخورد و زبانت به دعا گویی برای مولایت به حرکت نیامد ، پس از خواب بی خبری بیدار شو و از دیدگانت پرده غفلت را برانداز و بدان که جوینده خیر به اهلش دروغ نمی گوید و بر ما جز پیغام رسانی تکلیفی نیست .

و اما عنوان سوم : - دعا کردن برای دیگری به امید احسان او - در بخش چهارم کتاب بیان داشتیم که بیشترین نعمتها و فراواترین عطاها و گرامی ترین مواهب با ظهور خاتم امامان عجل الله فرجه برای مؤمنین حاصل می گردد . بنابراین شایسته است در دعا برای تعجیل فرج و ظهور حضرتش اهتمام ورزند تا از برکات و عنایات آن جناب برخوردار شوند .

و اما عنوان چهارم: - دعا برای دیگری به عنوان تعظیم و تجلیل او - می‌گوییم: آیا کسی از آن جناب عظیم‌تر و گرامی‌تر و برجسته‌تر و مُسن‌تر و عالم‌تر و با فضیلت‌تر و زیباتر می‌شناسید؟ اگر کسی بگوید: آری. می‌گوییم: تو احمق گمراهی هستی. و اگر بگوید: نه، می‌گوییم: پس چرا خداوند را تعظیم نمی‌کنید، مگر فرموده رسول‌خدا صلی الله علیه و آله وسلم را نشنیدی که: از [گونه‌های] تجلیل خداوند، احترام به مسلمان سفید موی می‌باشد.

و احادیث دیگر. پس هرگاه احترام نمودن بزرگسالان و معمرین مسلمان این چنین باشد، چگونه می‌توان فضل و ثواب عملی را بیان کرد که با آن تجلیل و احترام بهترین مشایخ و بزرگان مسلمین انجام می‌گیرد، و امام و سرور و اعلم افراد بشر که قلم از توصیفش عاجز است، تعظیم و تکریم می‌شود (پس آیا قرآن را تدبیر نمی‌کنند یا بر دل‌هایشان قفل‌ها زده شده است) (۱۲۰۰).

اکنون که این بحث را دانستی می‌گوییم: دعا برای تعجیل فرج و ظهور مولایمان صاحب الزمان علیه السلام توقیر و تعظیم و احترام آن حضرت در غیاب و حضور است، زیرا که به ظاهر از انظار مردم غایب است ولی در دل‌های مؤمنین حاضر، و بر خلائق در همه جا شاهد و ناظر می‌باشد، همچون کسی که در خانه با آنها همنشین باشد، و اگر در این مطلب تردید داری در کتابهای احادیث نظر کن تا حقیقت امر کاملاً برایت روشن گردد.

از جمله اخباری که دلالت دارد بر اینکه امام علیه السلام بر افعال و اعمال و دل‌ها و احوال مردم آگاه است و آنها را می‌بیند، روایتی است که در بصائر الدرجات از رمیله آمده که گفت: در زمان امیرمؤمنان علیه السلام حالم سخت و بیماریم شدید گشت. روز جمعه دیدم حالم سبک شده است، با خود گفتم: بهتر از این نمی‌بینم که آبی بر خود بریزم و پشت سر امیرمؤمنان علیه السلام نماز بخوانم. پس همین کار را کردم. آنگاه به مسجد رفتم، و چون امیرالمؤمنین علیه السلام بالای منبر رفت آن حال سخت بر من بازگشت، هنگامی که آن حضرت از مسجد بیرون رفت و داخل اقامتگاه خود شد با آن جناب رفتم. فرمود: ای رمیله دیدم به خود می‌پیچیدی؟ عرض کردم: آری، و جریان را برای آن حضرت گفتم، و انگیزه خودم را از حضور در نماز بیان داشتم.

فرمود: ای رمیله، هیچ مؤمنی مریض نشود مگر اینکه ما نیز مریض می‌شویم، و اندوهگین نگردد مگر اینکه ما هم اندوهگین شویم، و دعا نکند مگر اینکه بر دعایش آمین بگوییم، و ساکت نماند مگر اینکه برایش دعا کنیم. عرض کردم: ای امیرمؤمنان، فدایت شوم، این مربوط به کسانی است که با شما در اقامتگاه هستند، یا کسانی را که در اطراف زمین هستند می‌بینید؟ فرمود: ای رمیله، هیچ مؤمنی در شرق و غرب زمین از ما غایب نیست (۱۲۰۱).

و در همان کتاب به سند خود از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: دنیا برای امام علیه السلام در شکل نیمه گرد و تمثیل یافت پس متعرض آن نشد، و او از اطراف آن تناول می‌کند همچنانکه یکی از شماها از سرخوان خودش آنچه مایل است تناول می‌نماید، پس چیزی از دنیا از امام علیه السلام پوشیده نمی‌ماند (۱۲۰۲).

و نیز به سند خود از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: همانا امام؛ صدا را در شکم مادرش می‌شنود، و چون به چهار ماهگی رسد بر بازوی راستش نوشته شود: «و تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَ عَدْلًا لَا مُبَدَّلَ لِكَلِمَاتِهِ» (۱۲۰۳)؛ و کلمه پروردگارت از روی صدق و عدل به حد تمام و کمال رسید، هیچ کس کلمات او را تبدیل نتواند کرد.

و چون از مادرش متولد شود، نوری مابین زمین و آسمان از او ساطع گردد، و چون راه افتد عمودی از نور برایش قرار داده شود که به آن بین مشرق و مغرب را ببیند (۱۲۰۴).

و در همان کتاب از احمد بن محمد ، از علی بن حدید ، از جمیل بن درّاج آورده که گفت : چند تن از اصحاب ما روایت کرده اند که فرمود : درباره امام سخن مگویید که امام علیه السلام سخن را می شنود ، در حالی که جنین در شکم مادرش باشد ، پس چون ولادت یافت فرشته بین دو دیده اش می نویسد : « وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَ عَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ » . و هنگامی که سنگینی امامت را به دوش گیرد برای او در هر بلدی جای روشنی قرار داده شود که با آن به اعمال بندگان نظر می نماید (۱۲۰۵) .

و در روایت دیگری از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیهما السلام است که فرمود : همانا امام در زمین به منزله ماه در آسمان و در جای آن است ، او بر همه اشیاء مطلع و آگاه می باشد (۱۲۰۶) .

و به سند خود از مفضل بن عمر آورده که گفت : از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام درباره علم امام نسبت به آنچه در اقطار زمین هست پرسیدم ، که آیا در حالی که در خانه اش نشسته و پرده اش را افکنده از آنها آگاه است ؟ آن حضرت فرمود : ای مفضل خدای تبارک و تعالی برای پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم پنج روح قرار داد : روح زندگی که با آن راه رفت و حرکت نمود ، و روح نیرو که با آن بپاخواست و جهاد کرد ، و روح شهوت که با آن خورد و آشامید و با زنان از راه حلال آمیزش کرد ، و روح ایمان که با آن امر کرد و عدالت نمود ، و روح القدس که با آن سنگینی نبوت را تحمل کرد . و چون پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم وفات یافت روح القدس از او منتقل شد و در امام علیه السلام قرار گرفت ، و روح القدس نه می خوابد و نه غفلت می کند ، و نه سرگرم می شود و نه سهو می نماید . آن چهار روح دیگر خواب و غفلت و سرگرمی دارند ولی روح القدس ثابت است . با آن ، آنچه در شرق و غرب زمین ؛ خشکی و دریا هست دیده می شود .

عرض کردم : فدایت شوم ، آنچه در بغداد است در دسترس امام است ؟ فرمود : آری ، و هر آنچه زیر عرش هست (۱۲۰۷) .

و شیخ صدوق - که خدایش رحمت کند - در کتاب فضایل شهر رمضان به سند صحیحی از حضرت ابوالحسن علی بن موسی الرضا علیه السلام آورده که فرمود : هر کس با شیعیان ما دشمنی کند با من دشمنی کرده ، و هر کس با ایشان دوستی نماید با من دوستی نموده ، زیرا که آنان از خمیر مایه گل ما آفریده شده اند ، پس هر که آنها را دوست بدارد از ما است و هر که دشمنشان بدارد از ما نیست ، شیعیان ما به نور خدا نظر می کنند ، و در رحمت خدا واقع می شوند ، و به کرامت الهی رستگار می گردند ، هیچ کدام از شیعیان ما مریض نشود مگر اینکه به مرض او مریض شویم ، و غمناک نشود مگر اینکه به خاطر غم او غمناک گردیم ، و خوشحال نشود مگر اینکه به خوشحالیش شاد شویم ، و هیچ یک از شیعیان ما از نظرمان غایب نمی ماند ، هر کجا از شرق و غرب زمین باشد .

و هر که از شیعیان قرضدار بمیرد ، پرداخت آن بر ما است ، و هر که از آنان ثروتی بر جای گذارد برای ورثه او است ، شیعیان ما آنها را که نماز را بر پای دارند و زکات را ادا کنند ، و به حج خانه خدا روند ، و ماه رمضان را روزه بدارند ، و نسبت به اهل بیت دوستی کنند ، و از دشمنانشان بیزاری نمایند ، آنها را اهل ایمان و تقوی ، و اهل ورع و پرهیزکاری ، هر که بر آنها رد کند بر خداوند رد کرده ، و هر که بر ایشان طعن زند بر خداوند طعن زده ، زیرا که ایشان به حق بندگان خدایند ، و به راستی اولیای او هستند ، به خدا سوگند یکی از ایشان شفاعت می کند درباره عده زیادی همچون (دو قبیله) ربیع و مضر ، پس خداوند شفاعتشان را درباره آنان می پذیرد به جهت اینکه نزد خدای عز و جل گرامی است .

می گویم : اخباری که بر موضوع مورد بحث دلالت کند جداً بسیار است و در کتب احادیث مذکور می باشد .

و نیز مؤید این معنی است احادیثی که دلالت دارد بر اینکه امامان علیهم السلام شهیدان بر خلقند ، که در اصول کافی و غیر آن مذکور است . چون که معنی شهید ، حاضر آگاه بر واقعه است ، چنانکه پوشیده نیست .

خلاصه اینکه ، همانطور که دعا برای بزرگان در محضر ایشان تعظیم و تواضع نسبت به آنان است ، همچنین دعا برای بزرگ بزرگان و اشرف شریفان در این زمان حضرت صاحب الزمان علیه السلام در محضرش تعظیم و فروتنی نسبت به آن جناب است ، و چون تمام اقطار عالم در محضر مقدّس آن بزرگوار - صلوات الله علیه - است ، پس برای مؤمن شایسته است که به سوی رو کند و در هر کجا که باشد؛ آن ولی اعظم پروردگار را با دعای خود تعظیم و احترام نماید .

تواضع قلبی و بدنی

و بدان که تواضع برای امام علیه السلام بر دو گونه است : قلبی و بدنی . تواضع قلبی آن است که مؤمن معتقد باشد که امام علیه السلام از خودش و از تمام ما سوی الله بعد از حضرت خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وسلم افضل و اشرف است ، از فرشتگان و پیغمبران گرفته تا دیگران . و نیز باور داشته باشد که خدای عز و جل مخلوقی برتر از رسول خدا و خاندان طاهرینش نیافریده . این اعتقاد ما است ، بر آن زنده می مانم و بر آن می میرم و ان شاء الله بر همین باور برانگیخته شده و به قیامت خواهیم آمد . بر این معنی اخبار بسیار متواتره قطعیه دلالت دارد ، و اگر بخواهم آنها را بیاورم کتاب مفصلی می شود ، و اگر خداوند تعالی به من توفیق دهد در این باره تألیفی خواهم ساخت که مایه تذکر و بصیرت اهل خرد گردد .

و از سید جزایری - که خدای تعالی رحمتش کند - آمده که گفته است : اخباری که بر این معنی دلالت دارد جداً زیاد است ، و آنچه ما به دست آورده ایم ، حدود هزار حدیث می شود (۱۲۰۸) .

و از شیخ صدوق است که در اعتقادات خود فرموده است : ... و واجب است معتقد باشد که خدای عزّ و جلّ مخلوقی برتر از محمد صلی الله علیه وآله وسلم ، و امامان علیهم السلام نیافریده است (۱۲۰۹) . . . .

و مجلسی در اعتقادات خود گوید : سپس باید که درباره پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و امامان علیهم السلام معتقد باشی که آنان اشرف تمام مخلوقات هستند ، و آنان از همه پیغمبران علیهم السلام و همه فرشتگان برتر می باشند (۱۲۱۰) .

و از آنچه بر این موضوع از اخبار بسیار دلالت می کند ، روایتی است که ثقة الاسلام کلینی در اصول کافی به سند خود از امیرالمؤمنین علیه السلام ضمن حدیثی آورده که فرمود : خداوند تبارک و تعالی اگر می خواست خودش را به بندگان می شناسانید ، ولی ما را ابواب خود ، و راه و وسیله و وجه خویش قرار داد که مردم به سویش توجه کنند . پس هر آنکه از ولایت ما عدول نماید یا غیر ما را بر ما برتری دهد ، چنین کسانی از صراط دور افتاده اند (۱۲۱۱) . . . .

و نیز بر این معنی دلالت دارد تمام روایاتی که نص در این است که امامان علیهم السلام در همه چیز غیر از مقام نبوت همانند پیامبر هستند از جمله : در اصول کافی به سند خود از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : ما در أمر و فهم و حلال و حرام در یک جریان هستیم ، اما رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و علی علیه السلام فضل خود را دارند (۱۲۱۲) .

و همچنین بر این مطلب دلالت دارد روایاتی که می گوید : هفتاد و دو اسم از اسم اعظم نزد امامان علیهم السلام است ، و این مقدار نزد هیچ یک از پیغمبران بزرگ نبوده است (۱۲۱۳) .

و امور دیگری که بر پژوهشگران در اخبار پوشیده نیست .

و اما تواضع بدنی برای امام علیه السلام بر دو قسم است : واجب و مستحب .

۱ - واجب آن است که ترک آن مایه هتک حرمت امام علیه السلام و استخفاف به ساحت مقدّس آن جناب است . مانند : ترک بپا ایستادن هنگام ذکر نام قائم علیه السلام در مجلس عمومی به قصد استخفاف و سبک شمردن - العیاذ باللّٰه - با وجود بپا خاستن اهل مجلس . زیرا که سبک شمردن امام علیه السلام مستلزم سبک شمردن خدای عز و جل می باشد . در وسائل از امام صادق علیه السلام در حدیثی آورده که فرمود : و معنی کفر ، هر معصیتی است که به جهت جحد و انکار و استخفاف و سهل انگاری ، در هر ریز و درشتی که نسبت به خداوند انجام گیرد ، و فاعل آن کافر است (۱۲۱۴) . . . .

۲ - و اما تواضع مستحب غیر از آن است . مانند : دعا برای آن حضرت و بپا خاستن هنگام ذکر نام مقدّسش و درود فرستادن بر او ، و امور دیگری که تحت این عنوان قرار می گیرد و تواضع بر آن صدق می کند .

۴۷ - ثواب خونخواهی امام حسین علیه السلام

از جمله اموری که با دعا کردن برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام حاصل می شود : ثواب خونخواهی مولای مظلوم غریب شهیدمان حضرت سیدالشهداء حسین بن علی علیه السلام است ، و این امری است که احدی جز خدا ثواب آن را نمی تواند شماره کند . زیرا که عظمت شأن خون به مقدار عظمت صاحب آن است ، پس همانطور که کسی جز خدا نمی تواند بر شئون حسینی احاطه یابد ، همچنین کسی غیر او نمی تواند ثواب خونخواهیش را احصا نماید . زیرا که حسین علیه السلام همان است که در زیارتش آمده : السّلامُ علیکَ یا ثارَ اللّٰهِ و ابنِ ثاره؛ سلام بر تو ای آنکه خونخواه او خداوند است ، و فرزند کسی که خونخواهش خدا است .

و اگر در دعا برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام جز این ثواب نبود ، همین در فضیلت و شرافت آن کافی بود ، و حال آنکه فضل و ثواب بی شماری در آن هست .

و اما بیان اینکه با این دعا ثواب خونخواهی امام حسین علیه السلام حاصل می شود : خونخواهی آن حضرت وظیفه هر مؤمن است ، زیرا که آن جناب پدر حقیقی آنان می باشد - چنانکه در بخش سوم کتاب آوردیم که امام علیه السلام پدر حقیقی است - و نیز مؤید این معنی در تفسیر آیه : « وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا » (۱۲۱۵) ؛ و انسان را به احسان نسبت به والدینش سفارش کردیم .

والدین به حسنین علیهما السلام تفسیر شده است - چنانکه در تفسیر قمی (۱۲۱۶) و غیر آن آمده - ، لذا صحیح است که مؤمن خونخواهی آن حضرت را مربوط به خود بداند ، و هر یک از مؤمنین خودش را ولیّ خون آن جناب به حساب آورد ، چنانکه در زیارت عاشورا می خوانیم : « وَ أَنْ يَرْزُقَنِي طَلَبَ ثَارِي مَعَ إِمَامٍ مَهْدِيٍّ ظَاهِرٍ نَاطِقٍ بِالْحَقِّ مِنْكُمْ . . . » ؛ و از خداوند خواهانم که به من روزی نماید خونخواهی خودم را با امام هدایت شده آشکار و حق گوی از شما (۱۲۱۷) .

و نیز رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم به امت خود امر فرمود که نسبت به قُربی مودت بورزند ، و روایات متعددی گذشت که دلالت داشت : منظور از قُربی ، امامان علیهم السلام هستند . بر فرض که به ظاهر لفظ تمسک کنیم ، و قُربی را بر مطلق خویشان یا ذریّه رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم حمل نماییم ، بدون تردید امامان علیهم السلام بهترین افراد و کاملترین مصادیق آنها می باشند ، و نیز تردیدی نیست که خونخواهی برای آنان و مطالبه حقوقشان از بارزترین مصادیق مودت و برجسته ترین اقسام اظهار محبت است .

اکنون که این مطالب معلوم شد می گوئیم : خونخواهی مراتب متعدد و درجات چهار گانه ای دارد :

اول : اینکه ولیّ خون قوّت و نیرو و حکومت و استیلا داشته باشد ، که به زیردستانش دستور می دهد قاتل را بکشند ، و بدین ترتیب خونبهای مظلوم را می گیرد .

دوم : اینکه خودش قاتل آن مظلوم را بکشد . و با این دو قسم خداوند متعال برای مولای شهید مظلوممان حضرت حسین بن علی علیهما السلام خونخواهی می کند ، چون در حقیقت او صاحب خون آن حضرت است ، لذا در زیارت های متعددی این عبارت آمده : السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا ثَارَ اللَّهِ؛ سلام بر تو ای آنکه خونخواه او خداوند است .

اما قسم اول : چون خداوند عز و جل مولای ما حضرت قائم علیه السلام را امر فرموده که خونبهای حسین علیه السلام را طلب نماید - چنانکه در روایات متعددی این معنی هست ، و قسمتی از آنها را در حرف ثاء بخش چهارم کتاب آورديم - و در کامل الزیارات به سند خود از امام صادق علیه السلام درباره فرموده خدای تعالی : « وَ مَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ » ؛ و هر آن کس که مظلوم کشته شده پس برای ولیّ او سلطه قرار دادیم پس در کشتن اسراف نکند . آمده که فرمود : او قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم است که خروج می کند ، و به خونخواهی حسین بن علی علیهما السلام می کشد ، پس اگر اهل زمین را به قتل رساند اسراف نیست ، و فرموده خدای تعالی : « فَلَا يُسْرِفُ فِي الْقَتْلِ » ، برای او نیست که کاری بکند که اسراف باشد . سپس امام صادق علیه السلام فرمود : به خدا قسم ذراری و نوادگان کشندگان حسین علیه السلام را به خاطر کار پدرانشان به قتل می رساند (۱۲۱۸) .

و در کتاب نور الانوار فاضل بروجردی است : و در خبری وارد است : که چون مردم ، آن حضرت را به بیرحمی و قتل نفس متهم سازند آن جناب از منبر بالا رود و یک تایی نعلین حضرت گلگون قبای دشت نینوا و یکه تاز عرصه کربلا سید الشهداء علیه آلاف التحية و الثناء و روحی له الفداء را بیرون آورد و فرماید : اگر همه دشمنان را بکشم مقابل خون این بند نعلین نخواهد بود .

و در خبر دیگر است که می فرماید : اگر همه اهل عالم را بکشم در عوض این بند نعلین نمی شود .

و اما قسم دوم : با توجه به فرموده خدای تعالی : « اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا » (۱۲۱۹) ؛ خداوند روح خلق را می گیرد به هنگام مرگ آنان ، هیچ روحی از کالبد بدن بیرون نیاید جز به اذن خداوند متعال . و همانطور که خدای قادر منتقم - جلّ شأنه - به این دو

قسم خونخواهی می کند ، حضرت قائم علیه السلام نیز برای جدش حسین علیه السلام به این دو قسم خونخواهی می نماید ، البته به اعتبار دیگری . زیرا که کشندگان اجدادش علیهم السلام و کسانی که به کار آنها راضی بوده اند ، به قتل می رساند و شیعیان و یارانش را نیز دستور می دهد که آنها را بکشند .

سوم : اینکه کسی که خونخواه است ضعیف باشد ، و نتواند خونخواهی کند مگر با تظلم و شکایت نزد سلطان و زمامدار مقتدری که حق او را از ظالمش بگیرد ، و این نیز واضح است که نوعی خونخواهی محسوب می گردد .

چهارم : اینکه به خاطر ضعیف بودن نتواند خونخواهی کند مگر با کمک گرفتن از دیگرانی که قدرتی دارند که با یاری یکدیگر این کار را انجام دهند . به عبارت دیگر ، کمک کردن در آمادگی وسائل خونخواهی نوعی از خونخواهی می باشد .

و چون ما در این زمان قدرت نداریم برای مولایمان حسین علیه السلام خونخواهی کنیم جز به این دو قسم اخیر ، لازم است - به حکم وظیفه ای که بر ما هست - به همین دو قسم مبادرت ورزیم . و این دو با دعا برای تعجیل فرج و ظهور مولایمان صاحب الزمان علیه السلام حاصل می گردد ، که خدای قادر منتقم از هر سلطانی قدرتمندتر ، و انتقام گیرنده از هر ظالم و ستمگر است . زیرا که با اخبار متواتری دانسته ایم که خداوند قادر متعال مولای ما صاحب الامر علیه السلام را برای این خونخواهی ذخیره نموده است ، پس بر ما لازم است که شب و روز به درگاه الهی تضرع و استغاثه کنیم که ظهور و فرج آن حضرت را تعجیل فرماید تا خونخواهی نماید و از جباران کافر انتقام بگیرد ، زیرا که در زمان غیبت آن حضرت راه دیگری به جز این قسم از خونخواهی نداریم .

و اما داخل بودن این دعا در قسم چهارم خونخواهی ، چنان که در مکرمت بیست و دوم بیان کردیم که اهتمام مؤمنین به دعا برای تعجیل فرج و ظهور مولی صاحب الزمان علیه السلام از اسباب جلو افتادن فرج و ظهور آن حضرت می باشد ، پس دعا برای این جهت در امر گرفتن خونبهای امامان علیهم السلام کمک آن حضرت است .

و بر آنچه ذکر گردید ارشاد می کند ، مطالبی که در توقیع شریف به شیخ مفید آمده که : اگر شیعیان ما - که خداوند آنان را به اطاعتش توفیق دهد - در وفا به عهد و پیمانی که بر آنان هست یکدل بودند ، هر آینه میمنت دیدار ما از ایشان به تأخیر نمی افتاد و سعادت دیدار ما زودتر به آنان می رسید ، با حق معرفت و درستی شناخت نسبت به ما ، پس مانع ما از آنها جز امور ناخوشایندی که از آنان به ما می رسد و برایشان نمی پسندیم نیست . وَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ وَ هُوَ حَسْبُنَا وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ (۱۲۲۰) .

و نیز مؤید آنچه گفتیم خوابی است که برای یکی از بانوان شایسته و مورد اعتماد از نزدیکان ما در همین روزها اتفاق افتاده که به خاطر تسلط کفار بر بلاد اسلام هم و غم خاص و عام را فرا گرفته است . حاصل آن خواب اینکه : شنیده است شخصی می گوید : اگر مؤمن پس از نمازهایش در دعا برای تعجیل ظهور مولایش مواظبت می کرد ، همچنان که در دعا برای خودش - هرگاه مریض یا قرضدار باشد - مواظبت دارد ، به طوری که فراق آن حضرت علیه السلام مایه اندوه و غصه او و موجب دلشکستگی و پریشانی و ناراحتی او باشد ، در آن صورت دعایش سبب یکی از دو امر می شود : یا مولایش زودتر ظهور می کند ، و یا اینکه حزن و اندوهش مبدل به سرور می گردد و محنتها و ناراحتیها برطرف شده و از بلاها و فتنهها نجات می یابد .

و می توان این معنی را - که دعا برای تعجیل ظهور مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از مصادیق خونخواهی برای مولای غریب مظلوممان حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام است - به وجه دیگری بیان نمود ، اینکه : هرگاه مؤمن دانست که از آثار و فواید این دعا - چنانکه در مکرمت بیستم گذشت - بازگشت به دنیا در زمان ظهور آن جناب است ، لذا برای اینکه این امر زودتر واقع گردد ، و خودش برای مولای شهید مظلوممان حسین علیه السلام از دشمنان و نوادگان کشندگان آن حضرت که از کارهای

پدرانشان راضی باشند خونخواهی کند ، چنین مؤمنی در عداد طلب کنندگان ثار آن جناب خواهد بود ، پس یا عمرش طولانی می شود تا اینکه آن زمان را درک کند ، و یا اینکه پس از مُردن به دنیا باز می گردد ، و از دشمنان انتقام می گیرد ، و این از آثار آن دعا است . این وجه را برادر و دوست روحانیم که به تأییدات سبحانی مؤید است بیان نمود ، آن را در اینجا ثبت می کنم تا برای او زبان راستینی در جهان باقی بماند .

و از آنچه در اینجا بیان گردید ، معلوم شد که دعا کننده برای تعجیل ظهور مولایمان صاحب الزمان علیه السلام ثواب خونخواهی برای سایر امامان بر حق و پیروان ایشان و شهدایی که در خدمت آنان بوده اند را نیز درک می نماید ، زیرا که حضرت قائم علیه السلام خونبهای همه آنان را می گیرد و از دشمنانشان انتقام می کشد ، چنانکه قسمتی از دلایل این مطلب را در حرف الف - بخش چهارم کتاب آوردیم .

۴۸ - تحمُّل احادیث پیچیده و دشوار

مقدمه

در اینجا مکرمات شریفی ذکر می گردد که مشتمل بر دو مکرمات ارزنده است :

یکی : اینکه دعا برای تعجیل ظهور مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از مصادیق تحمل صعب مستصعب از احادیث ائمه اطهار علیهم السلام می باشد .

دوم : اینکه سبب می شود سایر احادیث آنان که مستصعب و دشوار و اسرارشان که خشن و ناهموار است را نیز متحمل و پذیرا گردد ، و این مقام والا و مرتبه رفیعی است که قسمتی از مراتب آن با مطالبی که می آوریم بیان می شود . در اینجا لازم است برای توضیح مقصود چند فایده را ذکر کنیم :

فایده اول

قسمتی از روایات که در آنها آمده : حدیث امامان صعب مستصعب است .

در اصول کافی به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام است که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : حدیث آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم صعب و مستصعب است که جز فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل یا بنده ای که خداوند دلش را به ایمان آزموده باشد ، به آن ایمان نیاورد ، پس هر آنچه از حدیث آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم به شما رسید ، و دلتان بر آن نرم شد ، و آن را شناختید ، آن را بپذیرید ، و آنچه که دلتان از آن رمید و نا آشنا بود ، آن را به خدا و رسول و عالم از آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم رد کنید ، همانا کسی هلاک شونده است که چیزی از آن را برایش بازگو کنند و تحمل نمایند و بگویند : به خدا چنین نیست ، به خدا چنین نیست ، و انکار همان کفر است (۱۲۲۱) .

و نیز به سند مرفوعی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده فرمود : به درستی که حدیث ما صعب مستصعب است که آن را تحمل نکند مگر سینه های نورانی یا دل های سالم و یا اخلاق نیکو همانا خداوند از شیعیان ما [به ولایت ما] پیمان گرفته همچنان که از بنی آدم با اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ، آیا پروردگار شما نیستم ، [به ربوبیت خویش] پیمان بست . پس هر آنکه [پیمان ما را] وفا نمود خداوند او را به بهشت وفا کند ، و هر کس با ما دشمنی ورزد و حقمان را به ما ادا نماید ، در آتش جهنم همیشه خواهد سوخت (۱۲۲۲) .

همچنین از امام صادق علیه السلام ، از حضرت امام زین العابدین علیه السلام است که فرمود : به تحقیق که علم علما صعب مستصعب است که آن را تحمل نکند مگر پیغمبر مرسل یا فرشته مقرب و یابنده مؤمنی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد) . . . . (۱۲۲۳)

این حدیث را صفار نیز در بصائر الدرجات آورده و نیز به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود : حدیث ما صعب مستصعب است که متحمل آن نشود مگر فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل یا مؤمن امتحان شده و یا شهری که دژ محکم داشته باشد . پس هنگامی که امر ما واقع گردد و مهدی ما بیاید ، مرد از شیعیان ما از شیر جری تر و از نیزه برنده تر خواهد بود ، دشمن ما را زیر پاهایش لگد می کند و با پنجه های دستش او را می زند ، و این در موقعی است که رحمت و فرج خداوند بر بندگان نازل گردد (۱۲۲۴) .

و به سند دیگری از ابوحمزه ثمالی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده که گفت : شنیدم آن حضرت می فرمود : حقا که حدیث ما صعب مستصعب است که جز سه طایفه آن را متحمل نگردد : پیغمبر مرسل یا فرشته مقرب یا بنده مؤمنی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد .

سپس فرمود : ای ابوحمزه مگر نمی بینی که خداوند از فرشتگان مقرب و از پیغمبران مرسل ، و از مؤمنان آزمایش شده برای [پذیرش] امر ما اختیار نموده است (۱۲۲۵) .

و به سند دیگری از آن حضرت است که فرمود : حدیث آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم صعب مستصعب ، سنگین ، مقنع ، أجرد و ذکوان است . آن را تحمل نمی کند مگر فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل ، یا بنده ای که خداوند دلش را برای ایمان آزموده ، یا شهری که حصار داشته باشد . پس هرگاه قائم ما بپاخیزد ، نطق کند و قرآن تصدیقش نماید (۱۲۲۶) .

و به سند دیگری نیز از آن حضرت است که فرمود: حدیث ما صعب مستصعب است، به آن ایمان نیاورد مگر فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل یا بنده‌ای که خداوند قلبش را برای ایمان آزموده باشد. پس هر چه را دل‌هایتان شناخت برگیرید، و هر آنچه برایتان ناآشنا بود به ما رد کنید (۱۲۲۷).

به سند دیگری نیز مثل همین حدیث را روایت کرده است.

و از مفضل آورده که گفت: شنیدم حضرت امام صادق علیه السلام می‌فرمود: حدیث ما صعب مستصعب است. آن را متحمل نمی‌شود مگر فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل یا مؤمنی که خداوند قلبش را برای ایمان آزموده باشد (۱۲۲۸).

و به سند خود از اسماعیل بن عبدالعزیز آورده که گفت: شنیدم حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام فرمود: حدیث ما صعب مستصعب است. گوید: عرضه داشتم: فدایت شوم برای من تفسیر کن، فرمود: ذکوان: [یعنی] همیشه فروزان است. گفتم: آجر د؟ فرمود: [یعنی] پیوسته شاداب است. عرض کردم: مقنع؟ فرمود: مستور و پوشیده است (۱۲۲۹).

و به سند خود از اصبع بن نباته آورده که گفت: از امیرالمؤمنین علیه السلام شنیدم که فرمود: همانا حدیث ما صعب مستصعب است، خشن مخشوش است. پس اندکی به سوی مردم بر افکنید هر کس آن را شناخت، او را بیفزایید، و هر که انکار کرد خودداری نماید. آن را تحمل نکند، مگر سه طایفه: فرشته‌ای مقرب؛ یا پیغمبری مرسل؛ یا بنده مؤمنی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد (۱۲۳۰).

و به سند دیگری از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود: همانا حدیث ما صعب مستصعب، آجر د، ذکوان، وعر، شریف و کریم است، پس هرگاه چیزی از آن شنیدید و دل‌هایتان برایش نرم شد، آن را برگیرید، و حمد الهی را بر آن به جای آورید، و اگر تحمل نتوانستید و توانش را نداشتید؛ پس آن را به امام عالم از آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم برگردانید، که بدبخت هلاک شده کسی است که بگوید: به خدا چنین نبوده. سپس فرمود: ای جابر همانا انکار همان کفر ورزیدن به خدای عظیم است (۱۲۳۱).

۳ فایده دوم

در بیان معنی حدیث که در فرمایشات امامان علیهم السلام آمده: حدیث ما صعب مستصعب است.

احتمال دارد که منظور تمام آنچه از ایشان رسیده بوده باشد، و دشواری آن چنین توجیه شود که: تحمل آن دشوار است، و معنی تحمل: بیان و نشر آن در جاهای مناسب و بنابر مقتضای حال باشد، چون مؤمن کامل، مواقع بیان را می‌شناسد و نیز می‌داند که در چه مواردی باید آن را مخفی کند، لذا در هر مقامی به آنچه صلاح او است - به نور ایمان - عمل می‌نماید.

ولی آنچه به نظر قاصر من به واقع نزدیکتر می‌نماید - بلکه به نظر هوشمند ماهر این معنی متعین است - اینکه: منظور احادیثی است که در فضائل آنها بیان شده از اسرار غریب و آثار عجیب و مقامات والایی که اندیشه‌ها بدان راه نیابد و شئون بدیعی که

خردمندان از بیان آنها عاجزند . بنابراین اضافه برای تخصیص است ، یعنی : حدیث مخصوص ما که در فضل و مقامات ، وارد است صعب مستصعب است . چون نسبت حدیث به ایشان به دو گونه متصور است :

اول : مطلق آنچه به آن خبر داده اند ، که احتمال اول بر این معنی تطبیق می شود .

دوم : آنچه به ایشان اختصاص دارد و در بیان شئون و مقامات و علوم و کرامات ایشان است .

بنابراین اضافه حدیث به آنها ، دلالت بر عموم دارد ، و دیگر نیازی نیست که گفته شود : منظور بعضی از احادیث است که مضاف را تقدیر کنیم ، و یا بگوییم : از باب مجاز لغوی است که عام ذکر گردیده و خاص اراده شده ، بلکه متعین آن است که بر حقیقت حمل کنیم ، و اضافه را برای اختصاص بدانیم .

و ممکن است مراد از حدیث در آن روایات شأن و صفت باشد ، چنانکه در بعضی از گفته های یکی از بزرگان آمده ، یا اینکه حدیث مرادف با ذکر یا امر باشد که همه به یک معنی برمی گردد . و بر آنچه ما اختیار و تأیید کردیم اخبار متعددی دلالت می کند که به ذکر قسمتی از آنها تبرک می جوئیم ان شاء الله تعالی . از جمله :

- اخباری است که چنین وارد شده : امر امامان علیهم السلام صعب مستصعب است ، مانند : روایت صفار در بصائر از ابوالربیع شامی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام که گفت : در خدمت آن حضرت نشسته بودم ، پس دیدم حضرت ابوجعفر علیه السلام به خواب رفت ، سپس سر برداشت و فرمود : ای ابوالربیع؛ حدیثی است که شیعیان در دهان می گردانند و حقیقت آن را نمی دانند ، عرض کردم : قربانت کردم آن چیست ؟ فرمود : گفته علی بن ابی طالب علیه السلام : « إِنَّ أَمْرَنَا صَعْبٌ مُسْتَصْعَبٌ لَا يَحْتَمِلُهُ إِلَّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ أَوْ نَبِيٌّ مَرْسَلٌ أَوْ مُؤْمِنٌ إِمْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِلْإِيمَانِ » ؛ ای ابوالربیع ، مگر نمی بینی که فرشته ای هست ولی مقرب نیست ، و [حدیث ما را] متحمل نمی شود جز مقرب ، و گاهی پیغمبر هست ولی مرسل نیست ، و آن را متحمل نمی شود جز مرسل ، و گاهی مؤمن هست ولی آزموده نشده ، و متحمل آن نگردد مگر مؤمنی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد (۱۲۳۲) .

و نیز به سند خود از ابوبصیر و محمد بن مسلم آورده که حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام فرمود : با مردم از آنچه می شناسند گفتگو کنید ، و از آنچه ناآشنایند درگذرید ، و ما و خودتان را به زحمت میندازید ، به درستی که امر ما صعب مستصعب است که تحمل نمی کند آن را مگر فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل و یا بنده مؤمنی که خداوند قلبش را برای ایمان آزموده باشد (۱۲۳۳) .

و به سند خود از سدید صیرفی آورده که گفت : در پیشگاه حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام شرفیاب بودم ، و مسائلی که اصحاب ما داده بودند بر آن جناب عرضه می کردم . ناگهان سؤالی به دلم افتاد ، عرض کردم : فدایت شوم ، مسئله ای دارم که همین حالا به قلبم خطور کرد . فرمود : مگر در بین آن مسائل نیست ؟ عرض کردم : خیر ، فرمود : چیست ؟ گفتم : فرموده امیرمؤمنان علیه السلام : همانا امر ما صعب مستصعب است ، آن را نمی شناسد مگر فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل یا بنده مؤمنی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده است .

امام صادق علیه السلام فرمود : آری ، فرشتگان ، مقرب و غیر مقرب دارند ، و در پیغمبران نیز مرسل و غیر مرسل هست ، و مؤمنین ، آزموده و غیر آزموده دارند . و به راستی که این امر شما بر فرشتگان عرضه شد ، پس جز مقربین به آن اقرار نکردند ، و بر پیغمبران عرضه شد و جز مرسلین به آن اقرار نمودند ، و بر مؤمنین عرضه شد و جز آزمودگان ، آن را اقرار نداشتند (۱۲۳۴) .

و از ابوبصیر آورده که گفت: حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام فرمود: امر ما صعب مستصعب است که متحمل آن نشود مگر کسی که خداوند ایمان را در دلش نوشته باشد (۱۲۳۵).

و نیز در همان کتاب به سند خود از امیرمؤمنان علیه السلام آورده که فرمود: امر ما اهل البیت صعب مستصعب است، آن را نشناسد و به آن اقرار نکند جز فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل یا مؤمن نجیبی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد (۱۲۳۶).

و نیز به سند خود از زیاد بن سوقة آورده که گفت: نزد محمد بن عمرو بن الحسن بودیم، و از مصایب خاندان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم سخن گفتیم، پس او گریه کرد تا اینکه محاسنش از اشک چشمش تر شد، سپس گفت: همانا امر آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم بزرگ و نقابدار است نمی‌توان آن را بازگو کرد، و چون قائم ما بپاخیزد آن را به زبان آورد و قرآن او را تصدیق خواهد کرد (۱۲۳۷).

می‌گوییم: ظاهراً، امر، در این احادیث و امثال اینها مرادف با شأن است، پس مقصود دشواری شئونی است که خداوند متعال برای آنان قرار داده و به ایشان مخصوص گردانیده، چه از امور دنیوی باشد یا اخروی یا معجزات شگفت‌انگیز و یا دلایل آشکار یا علوم کامله یا مواهب شامله یا اسرار غریب یا ویژگیهای عجیب، یا حقوق مالی یا صفات حالی و... که جز خدا و یا کسی که خداوند به او تعلیم کرده باشد - یعنی رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و ائمه معصومین علیهم السلام - کسی نمی‌تواند آنها را بشمارد، و برای این معنی شواهد متعددی در اخبار هست که بر پژوهنده مخفی نیست.

فایده سوم

در بیان معنی صعب و مستصعب و سایر الفاظی که در آن روایات هست: صَعْب: نقیض ذلول است، ذلول آن است که برای همه رام می‌باشد، برخلاف صعب.

در مجمع البحرین گفته: صعب نقیض ذلول است، گویند: صَعْبُ الشَّيْءِ - بَضْمٌ عَيْنٍ - صُعُوبًا: دشوار و با مشقت شد (۱۲۳۸).

مؤید این معنی در بخش چهارم کتاب در شباهت مولی صاحب الزمان علیه السلام به ذوالقرنین گذشت. و مراد در اینجا مقامی است که برای غیر آنها رام نمی‌باشد، و احدی از خلایق نمی‌تواند به آن دست یابد و شئونی را که خداوند تعالی به ایشان اختصاص داده درک نماید، به طوری که دست هیچ یک از فرشتگان مقرب و پیغمبران مرسل نیز به آن نرسد.

و دلیل و شاهد بر این روایتی است که در بصائر الدرجات از مفضل آورده که گفت: حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام فرمود: همانا حدیث ما صعب مستصعب، ذکوان و اجرد است که آن را متحمل نشود فرشته مقرب و نه پیغمبر مرسل و نه بنده‌ای که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد.

اما صعب: آن است که هنوز سوار نشده، و اما مستصعب: آن است که وقتی دیده شود از آن فرار کنند (۱۲۳۹)....

این شاءالله تمام این حدیث را با بیان معنی آن و جمع بین آن و بین اخبار سابق در یکی از فواید آینده خواهیم آورد .

و شاهد بر اینکه مراد از صعب مقامی است که خداوند به آنان اختصاص داده : در تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام درباره فرموده خدای تعالی : « وَ لَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ » (۱۲۴۰) ؛ (خطاب به آدم و حوا) و به این درخت نزدیک نشوید . آمده : درخت علم ، درخت علم محمد و آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم که خدای عز و جل تنها به ایشان اختصاص داده از میان سایر خلقتش ، پس خدای تعالی فرمود : « وَ لَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ » ، شجره علم ، که مخصوص محمد و آل او است ، به امر الهی کسی غیر از آنها از آن تناول نمی نماید .

و از آن بود که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام بعد از إطعام به مسکین و یتیم و اسیر تناول فرمودند تا اینکه گرسنگی و تشنگی و خستگی پس از آن ندیدند ، و آن درختی است که از سایر درختهای بهشتی امتیاز دارد ، از جهت اینکه : سایر درختهای بهشتی هر کدام نوعی میوه و خوردنی داشتند ، ولی این درخت و جنس آن گندم و انگور و انجیر و عناب و سایر انواع میوه ها و خوردنیها را داشت ، لذا کسانی که وصف آن درخت را حکایت کرده اند اختلاف دارند ، بعضی گفته اند : گندم است ، بعضی دیگر گفته اند : انگور است ، و دیگران گفته اند : انجیر ، و کسانی گفته اند : عناب بوده است . خدای تعالی فرمود : « وَ لَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ » به این درخت نزدیک نشوید که بخواهید درجه و فضل محمد و آل محمد را دریابید ، که خداوند تعالی این درجه را به ایشان اختصاص داده ، و این درختی است که هر کس به اذن خدای عز و جل از آن تناول کند ، علم اولین و آخرین را بدون تعلّم الهام می گردد ، و هر کس بدون اجازه خداوند از آن تناول نماید به مقصد نرسیده و پروردگارش را عصبان می نماید (۱۲۴۱) . . . . .

و نیز شاهد بر این معنی در تفسیر البرهان از ابن بابویه رحمه الله به سند خود از امام صادق علیه السلام در حدیثی طولانی آورده که فرمود : پس هنگامی که خدای عز و جل آدم و همسرش را در بهشت إسکان داد به آن دو فرمود : « كُلَّا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَ لَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ » ؛ بخورید از غذاهای بهشت هر چه می خواهید و به این درخت - یعنی درخت گندم نزدیک نشوید ، که از ظالمان خواهید شد .

به منزلت محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و امامان بعد از اینها نگاه کردند؛ دیدند برترین منازل بهشت است ، گفتند : پروردگارا این منازل برای کیست ؟ خدای جل جلاله فرمود : سرهایتان را بلند کنید به ساق عرش بنگرید ، پس سرها بلند کردند ، نامهای محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و امامان صلوات الله علیهم را دیدند که به نوری از نور پروردگار جبار جل جلاله بر ساق عرش نوشته شده .

پس گفتند : پروردگارا ، چقدر اهل این منزلت نزد تو گرامی هستند و چقدر نزد تو محبوب هستند و چقدر نزد تو شرافتمندند ؟ خدای جل جلاله فرمود : اگر اینها نبودند شما را نمی آفریدم اینان گنجینه داران علم من ، و امنای سر من می باشند ، مبادا که به دیده حسد به ایشان نگاه کنید ، و منزلت ایشان را نزد من آرزو نمایید و محل والای اینان را تمنا کنید . تا اینکه امام صادق علیه السلام فرمود : . . . پس هنگامی که خدای عز و جل خواست بر آنها توبه کند ، جبرئیل نزد ایشان آمد و گفت : شما بر خودتان ستم کرده اید به جهت تمنی منزلت کسانی که بر شما برتری یافته اند ، پس جزای شما همین بود که از جوار خداوند عز و جل به زمین او فرستاده شدید (۱۲۴۲) . . . . .

و اما مستصعب : منظور آن چیزی است که شنونده آن را دشوار می بیند . در حدیث بصائر به همین اشاره بود که امام علیه السلام فرمود : مستصعب آن است که هرگاه دیده شود از آن فرار می گردد .

و اما خشن : ضد لین و نرم است ، چون تحمل آن برای غیر ممتحنین دشوار است .

و اما مخشوش : شتری است در بینی اش خِشاش - به کسر - قرار می دهند ، و آن چوبی است که در بینی شتر قرار داده می شود و زمام او را به آن می بندند تا بیشتر رام و تسلیم گردد . گویی امام علیه السلام حدیثشان را به آن تشبیه نمود ، برای دلالت بر امر به حفظ و صیانت آن از کسی که آن را تحمل نمی کند . و به آن ایمان ندارد ، و امامان علیهم السلام آن را برای کسانی که اهلیت نداشته اند بیان نمی کردند .

پس بر مؤمن واجب است که اسرار و صفات خاصه ایشان را بیان نکند مگر برای کسی که طاقت و ظرفیت تحمل آن را دارد ، و این است معنی اینکه حدیث به خِشاش مقید شده است ، و دلیل بر این معنی اینکه : در حدیثی که روایت کردیم آمده : پس به سوی مردم اندکی برافکنید ، هر که شناخت او را بیفزاید و هر که انکار نمود دیگر چیزی نگویید .

و اما وعر : به سکون عین ، ضد سهل می باشد که تأکید صعب مستصعب است .

فایده چهارم

در معنی فرمایش امام علیه السلام : « به راستی که این امر شما بر فرشتگان عرضه شد ، پس جز مقربین به آن اقرار نکردند ، و بر پیغمبران عرضه شد و جز مرسلین به آن اقرار نمودند ، و بر مؤمنین عرضه شد و جز آزموندگان آن را اقرار نداشتند » که ظاهرش منافات دارد با اخبار بسیاری که دلالت می کند بر اینکه تمام فرشتگان و پیغمبران به ولایت خاندان رسول علیهم السلام به درگاه الهی تقرب می جویند و دینداری می کنند ، و شئونی که خداوند عز و جل برای ایشان قرار داده اقرار دارند . از جمله اخبار :

در بصائر الدرجات به سند خود از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود : فرشتگان به جوار قدس و نزدیکی به خداوند تبارک و تعالی نرسیده اند مگر با آنچه شما برآید ، و به تحقیق که فرشتگان توصیف می کنند آنچه شما وصف کنید ، و می جویند آنچه شما می جویند ، و هر آینه از فرشتگان عده ای هستند که می گویند : [خدایا] سخن ما درباره آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم همچنان است که تو آنان را قرار داده ای (۱۲۴۳) .

و نیز در آن کتاب به سند خود از حماد بن عیسی آورده که گفت : شخصی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام سؤال کرد : فرشتگان بیشترند یا فرزندان آدم ؟ فرمود : سوگند به آنکه جانم به دست او است که ملائکه خداوند از تعداد خاک بیشتر است ، و در آسمان هیچ جای پای نیست مگر این که در آن فرشته ای هست که تقدیس و تسبیح خدا می کند ، و در زمین هیچ درخت و حتی همچون جای نوک سوزنی نیست مگر اینکه در آن فرشته ای موکل است که هر روز می آید آن را می آموزد ، خدا آنها را می داند ، هیچ

یک از آنان نیست مگر اینکه با ولایت ما اهل البیت به خداوند تقرب می‌جوید و برای دوستانمان طلب مغفرت می‌کند، و دشمنانمان را لعنت می‌نماید، و از خداوند می‌خواهد که عذاب ویژه‌ای را بر آنها بفرستد (۱۲۴۴).

و نیز به سند خود از رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم آورده که فرمود: نبوت برای هیچ پیغمبری در عالم اظله کمال نیافت تا اینکه ولایت من و ولایت خاندانم بر او عرضه شد، و برای او مجسم شدند، و پیغمبران به طاعت و ولایت ایشان اقرار کردند (۱۲۴۵).

و به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: هیچ پیامبری به نبوت نرسید مگر به معرفت حق ما و برتری ما بر دیگران (۱۲۴۶).

و در روایت دیگر از آن حضرت است که فرمود: نه هیچ پیغمبری به نبوت رسید و نه رسولی فرستاده شد مگر به ولایت ما و به برتریمان از غیر خودمان (۱۲۴۷).

و از حضرت امام باقر علیه السلام است که فرمود: ولایت ما ولایت خداوند است که خداوند هیچ پیغمبری را جز به آن مبعوث نکرده است (۱۲۴۸).

و روایات دیگر.

و می‌توان به چند وجه بین این دو را جمع کرد:

اول: اینکه منظور در این اخبار اذعان و اقرار به ولایت و افضلیت ایشان به نحو اجمال است، و در حدیث اول اذعان و اقرار تفصیلی مراد است که از شناخت خصوصیات و شئون ایشان به طور تفصیل برمی‌آید.

دوم: اینکه مراد در آن اخبار فقط تصدیق قلبی است، و در حدیث اول منظور تصدیق قلبی و زبانی هر دو است.

سوم: اینکه منظور در حدیث نخستین سبقت گرفتن در عالم ارواح به اقرار به آنچه خداوند برای محمد و آل او قرار داده می‌باشد، که سبقت گیرندگان به آن پیغمبران مرسل و فرشتگان مقرب و مؤمنان آزموده بوده‌اند، و سایر انبیاء و فرشتگان و مؤمنین از آنها پیروی کردند: «وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ» (۱۲۴۹)؛ و پیشتازان پیشروان، آنان مقرب هستند.

این است آنچه در این باره به خاطر رسیده، و بر هر یک از این وجوه بعضی از اخبار شاهد است، و ذکر آنها با اختصاری که در نظر داریم منافات دارد، و اللَّهُ الْعَالِمُ وَهُوَ الْعَاصِمُ.

و بعید نیست که مراد از فرموده امام علیه السلام: امر شما...، به قرینه بعضی از روایات، خصوص آنچه مربوط به قیام حضرت قائم علیه السلام باشد، زیرا که از اسراری است که بر تصدیق و اعتقاد به آن جز عده بسیار نادر و کم باقی نمی‌مانند، و شاهد بر این چند روایت است از جمله:

۱- در اصول کافی به سند خود از منصور آورده که گفت: حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام به من فرمود: ای منصور این امر بر شما نمی‌رسد مگر پس از ناامیدی، و نه به خدا تا اینکه [خوب از بد] جدا شوید، و نه به خدا تا بررسی گردید، و نه به خدا تا برکنار شوید، آنکه می‌بایست شقاوتمند شود به شقاوت برسد و آنکه می‌بایست سعادت‌مند گردد به سعادت برسد (۱۲۵۰).

۲ - و نیز از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام است که فرمود: همانا دل‌های مردم از این حدیث شما (اعتقاد به غیبت امام قائم علیه السلام) می‌رمد، پس هر که به آن اقرار کرد، او را بیفزایید و هر کس انکار نمود رهایش کنید، به تحقیق که ناچار فتنه‌ای پیش خواهد آمد که هر پشتیبان و برگزیده‌ای نیز در آن سقوط کند، تا آنجا که شخصی که [به خاطر کمال دقت] او را دو نیم می‌کند هم سقوط می‌نماید، به حدی که جز ما و شیعیانمان باقی نماند (۱۲۵۱).

۳ - در غیبت نعمانی به سند خود از صفوان بن یحیی آورده که گفت: حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام فرمود: به خدا آنچه دیدگانتان را به سوی خیره کرده‌اید، نخواهد بود تا اینکه از هم جدا شوید و آزمایش گردید، و تا اینکه از شما باقی نماند جز اندک اندک (۱۲۵۲).

۴ - و از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود: ای شیعه آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم همچون سرمه در چشم آزموده و کم می‌شوید، و راستی که صاحب سرمه می‌داند چه وقت سرمه در چشمش واقع می‌شود ولی نمی‌داند چه موقع از چشمش بیرون می‌رود، همین‌طور مرد بر روشی از امر ما صبح می‌کند ولی شب بر او می‌رسد در حالی که از آن خارج شده باشد، و شب بر روشی از امر ما است، و صبح می‌کند در حالی که از آن خارج شده باشد (۱۲۵۳).

و روایات متعددی به همین معنی رسیده است.

و نیز شاهد بر مطلب فوق در بصائر و اصول کافی از حضرت امام باقر علیه السلام آمده که فرمود: همانا خدای تبارک و تعالی که خلق را آفرید، آب گوارایی خلق کرد و آبی شور و تلخ آفرید. پس این دو آب به هم مخلوط شد، آنگاه گلی از صفحه زمین برگرفت و آن را به شدت مالش داد. سپس به اصحاب یمین - در حالی که آنها در میانشان همچون مور به حرکت آمده بودند - فرمود: به سلامت به سوی بهشت. و به اصحاب شمال فرمود: به سوی آتش و باکی ندارم. سپس فرمود: آیا پروردگارتان نیستیم؟ گفتند: چرا، تا روز قیامت نگویند: ما از این غافل بودیم (۱۲۵۴).

سپس از پیامبران پیمان گرفت که فرمود: مگر من پروردگار شما نیستیم؟ سپس فرمود: و آیا این محمد رسول من نیست و این علی امیرمؤمنان نمی‌باشد؟ گفتند: چرا. پس نبوت برایشان ثابت گشت. و از پیغمبران اولوالعزم پیمان گرفت که: همانا من پروردگارتان هستم و محمد رسول من و علی امیرمؤمنان و جانشینان بعد از او والیان امر من و گنجینه‌داران علم من هستند، و مهدی کسی است که به وسیله او برای دینم یاری می‌گیرم و دولتم را به او آشکار سازم و به او از دشمنانم انتقام گیرم و به وسیله او - به طوع یا کراهت - عبادت شوم. گفتند: خدایا اقرار کردیم و شهادت دادیم. ولی آدم نه اقرار کرد و نه انکار نمود، پس منصب اولوالعزمی برای آن پنج تن - از جهت مهدی علیه السلام - ثابت شد، و برای آدم عزمی بر اقرار به آن نبود. و همین است فرموده خدای عز و جل: «وَلَقَدْ عَاهَدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسَىٰ وَ لَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا» (۱۲۵۵)؛ و به تحقیق که از پیش با آدم پیمانی افکندیم او نسیان کرد و برایش تصمیمی نیافتیم، فرمود: همانا یعنی ترک کرد (۱۲۵۶)....

ظاهراً منظور از مؤمن آزموده شده شخصی است که دلش به سبب هجوم اسباب شک و تردید به باطل تمایل نکند ، و مقصود از شهری که دژ محکم دارد ، آن است که ملکه حفظ اسرار و قبول و تسلیم در برابر فضایل خاندان رسول صلی الله علیه وآله وسلم را داشته باشد ، هر چند که در عداد آزمودگان نباشد .

فایده ششم

در بیان منظور از تحمّل کردن که در آن اخبار ذکر گردیده .

شیخ نعمانی در کتاب غیبت به سند خود از عبدالاعلی آورده که گفت : حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام به من فرمود : ای عبدالاعلی ، تحمّل امر ما ، معرفت و پذیرش آن نیست ، همانا تحمّل امر ما حفظ و نگهداری و پوشاندن آن است از کسی که اهلیت ندارد . پس به آنها (= شیعیان) سلام و رحمت خدا را برسان و بگو به شما فرموده : خدای رحمت کند بنده‌ای را که دوستی مردم را به سوی خودش و ما جلب کند ، به اینکه برای مردم آنچه را که آشنا هستند آشکار سازد ، و از آنچه منکرند نسبت به ایشان لب فرو بندد (۱۲۵۷) .

و در بعضی از نسخه‌ها چنین است : و الله کسانی که با ما سر جنگ دارند سنگینی بیشتری ندارند از کسی که آنچه خوش نداریم از سوی ما فاش کند (۱۲۵۸) . . . .

و به سند دیگری از حضرت ابی‌عبدالله جعفر بن محمد علیهما السلام آورده که فرمود : این امر تنها معرفت و پیروی از آن نیست تا اینکه آن را از نااهل بپوشانی ، و همین بس است که بگویید : نگفته‌ایم ، و از آنچه ما سکوت کرده‌ایم خاموش بمانید ، که اگر شما آنچه ما گفته‌ایم بگویید ، و در آنچه ساکت مانده‌ایم تسلیم ما باشید ، ایمان آورده‌اید ، همچنان که ما ایمان آورده‌ایم . خدای تعالی فرموده : « فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا » (۱۲۵۹) ؛ اگر ایمان آوردند به مانند آنچه شما ایمان آورده‌اید ، پس هدایت شده‌اند .

علی بن الحسین علیه السلام فرموده است : برای مردم با آنچه می‌شناسند حدیث گویند ، و آنچه را طاقت ندارند برایشان بار ننمایند ، که آنها را به ما مغرور سازید (۱۲۶۰) .

و به سند دیگری آورده که حضرت ابوعبدالله جعفر بن محمد علیهما السلام فرمود : تحمّل امر ما تنها تصدیق و قبول آن نیست ، همانا بخشی از تحمّل امر ما ستر و پوشاندن آن از غیر اهلش می‌باشد . پس به آنها (= شیعیان) سلام و رحمت الهی را برسان و به آنها بگو (امام) به شما می‌گوید : خدا رحمت کند بنده‌ای را که مودّت مردم را به سوی من و خودش جلب نماید ، به آنچه می‌شناسند برایشان سخن بگویند و آنچه منکرند از ایشان بپوشاند .

سپس فرمود: به خدا قسم آنان که علیه ما جنگ بپا دارند زحمتشان بر ما بیشتر نیست از کسی که آنچه را خوش نداریم به زبان آورد (۱۲۶۱).

و در روایت دیگری از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: هر که حدیث دشوار ما را پوشیده دارد، خداوند آن را نوری بین دیدگانش قرار دهد و در بین مردم عزت بخشد. و هر کس حدیث کوچک ما را فاش کند نمی میرد تا اینکه اسلحه او را بگزد یا با حیرت خواهد مرد (۱۲۶۲).

و در تحف العقول از امام صادق علیه السلام در سفارشهایش به محمد بن النعمان احول معروف به مؤمن الطاق آمده که فرمود: ای پسر نعمان، همانا افشا کننده مانند کشنده ما به شمشیرش نیست بلکه گناهش سنگین تر است، بلکه گناهش سنگین تر است، ای پسر نعمان، همانا هر که علیه ما حدیثی روایت کند، از کسانی است که به عمد ما را کشته و به خطا نکشته است... تا اینکه فرمود: ای پسر نعمان، عالم نمی تواند تو را خبر دهد به تمام آنچه می داند زیرا که آن سر الهی است که خداوند به عنوان راز به جبرئیل گفته، و جبرئیل راز آن را به محمد صلی الله علیه وآله وسلم گفته، و محمد صلی الله علیه وآله وسلم به علی علیه السلام و علی علیه السلام به حسن علیه السلام و حسن علیه السلام به حسین علیه السلام و حسین علیه السلام به علی علیه السلام و علی علیه السلام به محمد علیه السلام و محمد علیه السلام به من سپرده است و من به آنکه خواهم سپرد، راز را به یکدیگر سپرده اند، پس عجله نکنید، به خدا قسم این امر سه مرتبه نزدیک شد پس آن را شایع کردید و خداوند آن را به تأخیر انداخت، به خدا سرّی ندارید مگر اینکه دشمنانتان به آن از شما آگاه ترند.

ای پسر نعمان خودت را حفظ کن که مرا نافرمانی کردی، سرّ مرا فاش مکن، همانا مغیره بن سعید بر پدرم دروغ گفت و سرّ او را فاش کرد، پس خداوند حرارت آهن را به او چشانید، و ابوالخطّاب بر من دروغ بست و سرّ مرا فاش کرد، پس خداوند حرارت آهن را به او چشانید، و هر کس امر ما را پوشیده بدارد خداوند او را به وسیله آن در دنیا و آخرت زینت بخشد و قسمتش را خواهد داد، و او را از حرارت آهن و تنگی زندانها حفظ خواهد کرد.

بنی اسرائیل دچار قحطی شدند تا جایی که حیوانات و فرزندانشان هلاک گشتند، پس موسی بن عمران به درگاه خداوند دعا کرد. خداوند فرمود: ای موسی اینها زنا و ربا را آشکار کردند و کلیسایها را معمور و زکات را تزیین نمودند. موسی گفت: خدایا به رحمت خود بر آنها مهر بورز که تعقل ندارند. پس خداوند به او وحی فرمود: من باران خواهم فرستاد و پس از چهل روز آنان را آزمایش خواهم کرد.

پس این معنی را شایع و افشا کردند، و باران چهل سال از آنها قطع شد. شما هم امرتان نزدیک شد، پس آن را در مجالستان شایع نمودید... تا اینکه امام صادق علیه السلام فرمود: ای پسر نعمان، هیچ بنده ای مؤمن نخواهد بود تا اینکه در او سه سنت باشد: سنتی از خداوند، و سنتی از رسول او، و سنتی از امام.

اما سنتی که از خدای عز و جل باید داشته باشد، اینکه باید اسرار را کتمان نماید. خداوند جل ذکره می فرماید: «عَالَمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا» (۱۲۶۳)؛ او است دانای غیب، پس احدی را بر غیب خویش آگاه نسازد...

و اما صفتی که از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم باید دارا باشد، اینکه با مردم به رفتار و اخلاق اسلامی مدارا کند.

و اما سنتی که از امام علیه السلام لازم است در او باشد ، صبر در سختیها و ناراحتیها است تا اینکه خداوند برای او فرج برساند (۱۲۶۴) . . . .

حاصل از این اخبار و روایات دیگر اینکه : تحمُّل مورد بحث که در فرمایشات امامان علیهم السلام آمده با سه امر تحقق می پذیرد :

۱ - شناخت امور و فضیلت امامان علیهم السلام .

۲ - پذیرفتن و تسلیم بودن نسبت به آن .

۳ - نگهداری آن از غیر اهلش .

و چون بعضی از فرشتگان و پیغمبران به حسب مراتبشان از شناخت بعضی از خصوصیات و فضایل والای ایشان قاصرند ، فرمودند : تحمُّل نمی کند آن را جز فرشته مقرب . . . ، که تحمل نکردن ایشان از جهت قصورشان از شناخت قسمتی از ویژگیهایی است که خداوند به محمد و آل معصومش اختصاص داده نه از جهت تسلیم نبودن ، چون که این کفر ورزیدن به خداوند است - چنانکه در روایت آخر فایده اول گذشت - بلکه اسرار و علومی دارند که فرشتگان مقرب و انبیای مرسل نیز تحمُّل نتوانند کرد ، چنانکه در بصائر به سند خود از ابی الصامت آورده که گفت : شنیدم حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام فرمود : قسمتی از حدیث ما است که تحمُّل نکند آن را نه فرشته مقرب و نه پیغمبر مرسل و نه بنده مؤمنی ، عرضه داشتیم : پس چه کسی آن را تحمُّل کند ؟ فرمود : ما آن را تحمُّل داریم (۱۲۶۵) .

فایده هفتم

در بیان اینکه دعا برای حضرت قائم علیه السلام مصداق تحمُّل امر امامان علیهم السلام می باشد .

به توضیح اینکه امر حضرت قائم عجل الله فرجه به حسب آنچه خداوند از ویژگیها در زمان غیبت و ظهورش قرار داده ، از اسرار عجیب و امور دشواری است که برای هیچ یک از انبیا و مرسلین و اولیا و اوصیا اتفاق نیفتاده ، و این امری است وجدانی که نیازی به دلیل و برهان ندارد .

و در روایاتی که از خاندان وحی و اهل ذکر رسیده نیز این معنی بیان شده . همچنان که مولای ما امام ابومحمد حسن عسکری علیه السلام به احمد بن اسحاق فرمود : ای احمد بن اسحاق این امری از خداوند و سرّی از سرّ الهی و غیبی از غیب او است ، آنچه برای گفتن بگیر و کتمان کن و از شکر گزاران باش که فردای قیامت در علین خواهی بود - این حدیث را در حرف غین بخش چهارم کتاب به طور کامل آوردیم - .

لذا امامان علیهم السلام امر او را مخفی می‌داشتند و از ذکر نام او در مجالس نهی می‌نمودند ، بلکه امر او آنقدر صعب است که - در آخر فایده چهارم در حدیثی از امام باقر علیه السلام گذشت - : آدم علیه السلام آن را نه انکار کرد و نه اقرار نمود و قرائن و شواهد دیگری که سبب قطع و یقین می‌شود که امر حضرت مهدی علیه السلام از امور صعب و اسرار عجیبی است که آن را تحمل نمی‌کند مگر فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل یا مؤمنی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد .

و چون دعا برای آن حضرت علیه السلام حاکی از معرفت به آن حضرت و تسلیم بودن به امر او می‌باشد ، صحیح است که بگوییم : دعا کننده برای آن جناب از مصادیق آن عنوان است .

فایده هشتم

در بیان اینکه دعا برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام سبب توانایی مؤمن بر تحمل سایر احادیث امامان علیهم السلام و امور صعب مستصعب آنان است به توضیح اینکه سابقاً گذشت که مداومت بر دعا برای آن حضرت علیه السلام مایه کمال ایمان و پایدار ماندن مؤمن بر عقیده و یقین است ، و با احادیث گذشته معلوم شد که تحمل امور و احادیث صعب مستصعب امامان علیهم السلام از آثار این امر می‌باشد . یعنی : دعای خالصانه برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام سبب خلوص ایمان است ، و خلوص ایمان موجب نائل شدن به این مرتبه والا است نتیجه اینکه : دعا برای حضرت صاحب الزمان علیه السلام سبب رستگاری به این مرتبه ارزنده می‌باشد .

۴۹ - درخشندگی نور او در قیامت

بیان این مطلب به دو وجه تقریر می‌شود :

یکم

اینکه مؤمن روز قیامت نورش درخشان می‌گردد . قبلاً گذشت که دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام سبب ثبوت ایمان و کمال آن است ، و دلیل از آیات قرآن ، فرموده خدای تعالی است : « يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ » (۱۲۶۶) ؛ روزی که مردان و زنان منافق به کسانی که ایمان آورده‌اند گویند : مهلت دهید تا از نورتان برگیریم .

و از اخبار ، روایات بسیاری بر این امر دلالت دارد ، از جمله : در بحار از مولایمان حضرت جعفر بن محمد صادق علیهما السلام آمده که فرمود : برای مردم به مقدار ایمانشان در قیامت نور تقسیم می‌گردد ، و به منافق هم تقسیم می‌شود پس نور او بر ابهام پای چپش

خواهد بود ، نورش خاموش می شود و [به مؤمنین] می گوید : به جای خود باشید تا از نورتان بهره گیرم . گفته شود : بازگردید پشت سر و نوری درخواست کنید . یعنی از همانجا که نور تقسیم شده ، پس وقتی برمی گردند بین آنان حجابی قرار داده می شود (۱۲۶۷)

و نیز از امام صادق علیه السلام از پدرش از جدش علیهم السلام آمده که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : یا علی ، تو و شیعیانت از قبرهایتان بیرون می آید در حالی که صورتهایتان همچون ماه شب چهارده می درخشد ، و سختیها از شما دور شده و محنتها برطرف گردیده ، زیر عرش سایه می گیرید ، مردم می ترسند ولی شما ترسی ندارید ، و مردم اندوهگین هستند اما شما اندوهی ندارید ، و در حالی که مردم پای حساب هستند برایتان مائده ای گسترده می شود (۱۲۶۸) .

دوم

آنچه از حدیثی که در اصول کافی روایت شده استفاده می شود ، در باب : حق المؤمن علی اخیه به سند خود از عیسی بن ابی منصور است که گفت : من و ابن ابی یعفور و عبدالله بن طلحه در خدمت حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام بودیم ، آن حضرت بی مقدمه فرمود : ای پسر ابی یعفور ، رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : شش خصلت است که هر کس در او باشد در پیشگاه خداوند و در سمت راست او خواهد بود . ابن ابی یعفور عرضه داشت : فدایت شوم آنها چیست ؟ فرمود : مرد مسلمان دوست بدارد برای برادرش آنچه را که برای عزیزترین خاندانش دوست می دارد ، و اگره دارد برای برادرش آنچه را که برای عزیزترین خاندانش خوش ندارد ، و در دوستی با او صمیمیت داشته باشد .

ابن ابی یعفور گریه کرد و گفت : چگونه با او صمیمیت کند ؟ امام صادق علیه السلام فرمود : هرگاه به آن مرتبه برسد همه آنچه در دل دارد به او می گوید ، پس اگر خوشحال باشد او هم مسرور می گردد ، و هرگاه اندوهگین باشد او نیز محزون می شود و اگر بتواند ناراحتی هایش را برطرف می سازد ، و گرنه برای او به درگاه خداوند دعا کند .

سپس امام صادق علیه السلام فرمود : سه چیز از آن شما و سه چیز از آن ما است ، و آن شناختن فضیلت ما و گام برداشتن در پی ما و انتظار داشتن عاقبت ما می باشد . پس هر کس چنین باشد در پیشگاه خدای عز و جل خواهد بود ، و کسانی که درجه شان پایین تر از ایشان است از نور اینان پرتو گیرند . اما کسانی که در جانب راست خداوند هستند ، اگر کسانی که درجه شان پایین تر از آنها است ایشان را ببینند ، خوشی زندگی بر آنها تلخ و ناگوار می شود ، به جهت فضیلتی که برای آنها می بینند .

ابن ابی یعفور گفت : با آنکه در جانب راست خدایند چگونه نمی بینند ؟ فرمود : ای پسر ابی یعفور ، آنها به نور الهی پوشیده شده اند ، آیا این حدیث را نشنیده ای که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می فرمود : برای خدا مخلوقی است در جانب راست عرش ، در پیشگاه خداوند و جانب راست او صورتشان از برف سفیدتر و از خورشید فروزان تابناک تر است . کسی سؤال می کند : اینها کیانند ؟ گفته می شود : اینها کسانی هستند که در جلال خداوند با یکدیگر دوستی کرده اند (۱۲۶۹) .

می گویم : وجه استشهاد اینکه : امام صادق علیه السلام فرمود : پس هر کس چنین باشد - یعنی خصلتهای سه گانه ای را که متعلق به امامان علیهم السلام است داشته باشد - در پیشگاه خداوند عز و جل خواهد بود ، و کسانی که درجه شان پایین تر از ایشان است از نور اینان پرتو گیرند . و مخفی نیست که دعا کننده در حق مولایش صاحب الزمان علیه السلام که فرج و ظهورش نزدیک شود ، مصداق این سه عنوان است ، زیرا که دعا در حق آن حضرت علیه السلام نشانه معرفت او و پدران گرامیش می باشد ، و علامت پیروی از آنها در این امر ارزنده و دلیل انتظار عاقبت امر ایشان و انتظار دولت ایشان است .

و از توهمات غریبی که برای یکی از اعلام (۱۲۷۰) واقع شده اینکه : در بیان فرموده امام علیه السلام که : هر کس چنین باشد . . . ، گفته : یعنی تمام خصلتهای شش گانه در او باشد .

و حال آنکه توجه دارید که معنایی که ما ذکر کردیم ظاهر است ، به خصوص با دقت در فرموده حضرت که : و اما کسانی که در جانب راست خداوند هستند . . . ، و اینکه پیش از آن فرمود : سه چیز از آن ما است ، تمام اینها توضیح می دهد که این ثواب بر خصلتهای سه گانه مترتب می باشد ، و در جانب راست خداوند بودن ثواب بیشتری است برای کسی که تمام صفات شش گانه را دارا باشد .

و احتمال دارد که منظور از : در پیشگاه خداوند و در جانب راست او بودن ، نهایت درجه قرب معنوی باشد ، همچنان که نزدیکترین افراد نزد سلطان در پیشگاه وی و در سمت راست او است ، و احتمال هم می رود که منظور در جانب راست عرش خداوند باشد ، مؤید این احتمال شاهد آوردن آن حضرت است فرموده رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را که : خداوند را مخلوقی است در جانب راست عرش . . . .

۵۰ - شفاعت او درباره هفتاد هزار تن از گنهکاران

و بر این امر دلالت می کند روایتی که در بحار به سند خود از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام از پدرش از جدش از امیرمؤمنان علی علیه السلام که فرمود : بهشت را هشتاد و هشت درب است ، از یک در پیغمبران و صدیقین داخل می شوند ، و از در دیگر شهدا و صالحین ، و از پنج در شیعیان و دوستان ما ، داخل می شوند پیوسته بر صراط خواهیم ایستاد ، دعا می کنم و می گویم : پروردگارا شیعیان و دوستان و یاران مرا و کسانی که در دنیا از من پیروی کردند به سلامت بدار . پس از باطن عرش ندا می رسد : دعایت را مستجاب کردم و درباره شیعیان شفاعت دادم . پس هر مرد از شیعیانم و کسانی که از من پیروی کرده اند ، و مرا یاری نموده و با آنها که با من سر جنگ داشته اند - به عمل یا قول - جنگ کرده است ، در حق هفتاد هزار تن از همسایگان و نزدیکانش شفاعت می کند ، و از در دیگر سایر مسلمانان - کسانی که شهادت لا اله الا الله را می گفته اند و در دلشان ذره ای بغض ما اهل البیت نبوده - داخل می شوند (۱۲۷۱) .

می گویم : وجه دلالت اینکه هر کس ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام را داشته باشد و آن حضرت را یاری کند و با جنگ کننده با آن حضرت - با فعل و قول - جنگ نماید ، شفاعتش در حق هفتاد هزار نفر قبول می شود ، و مخفی نیست که دعا کردن در حق مولایمان صاحب الزمان علیه السلام و خواستن فرج آن جناب از اقسام نصرت و یاری امیرمؤمنان علیه السلام به زبان است . زیرا که یاری حضرت حجت علیه السلام ، یاری پدر بزرگوارش می باشد ، و چون حضرت صاحب الزمان عجل الله فرجه انتقام گیرنده از دشمنان و ستمگران نسبت به امیرالمؤمنین علیه السلام است ، پس هر آنچه در گرفتن این انتقام مؤثر باشد در اقسام نصرت آن حضرت داخل است ، که از آن جمله دعا است - با توضیحی که قبلاً آوردیم که دعا سبب زودتر واقع شدن فرج و ظهور آن حضرت است - .

۵۱ - دعای امیرمؤمنان علیه السلام

همانطور که در مکرمت گذشته آوردیم امیرمؤمنان علی علیه السلام روز قیامت در حق او دعا می‌کند و می‌گوید: پروردگارا شیعیان و دوستان و یاران مرا... به سلامت بدار....

۵۲ - بی حساب داخل بهشت شدن

و بر این معنی دلالت دارد روایتی که در تحف العقول آمده: در آخر وصایای امام صادق علیه السلام به عبدالله بن جندب، فرمود: پس باقی نمی‌ماند احدی از کسانی که مؤمنی از دوستان ما را با یک کلمه کمک کرده باشد مگر اینکه خداوند او را بدون حساب داخل بهشت گرداند (۱۲۷۲).

به توضیح اینکه: مکرر گفته‌ایم که دعا از جمله اقسام یاری کردن به زبان است. بنابراین دعا برای تعجیل فرج مولای ما صاحب الزمان علیه السلام در کاملترین افراد این عنوان داخل می‌باشد.

۵۳ - در امان بودن از تشنگی قیامت

چون از کسانی خواهد بود که رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم آنان را سیراب می‌نماید. چنانکه در حدیث پرچمهایی که روز قیامت بر آن حضرت وارد می‌شود، چنین آمده: رسولخدا فرمودند: سپس پرچمی بر من وارد می‌شود که (افراد آن) رخسارشان از نور برق می‌زند، به آنها می‌گویم: شما کیستید؟ می‌گویند: ما اهل کلمه توحید و تقوی از امت محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم هستیم، و ماییم بازماندگان اهل حق، کتاب پروردگاران را برگرفتیم و حلال آن را حلال و حرامش را تحریم نمودیم، و ذریه پیغمبران صلی الله علیه وآله وسلم را دوست داشتیم، و آنان را با همه وسائلی که برای خودمان به کار می‌بردیم یاری کردیم، و در خدمت آنان با دشمنانشان جنگ نمودیم. پس به آنها خواهیم گفت: بشارت باد شما را که منم پیامبر شما محمد و به تحقیق که در دنیا همین طور بودید که گفتید، سپس از حوض خودم به آنان آب می‌دهم، آنگاه سیراب می‌روند و به یکدیگر اظهار سرور و بشارت می‌کنند، بعد از آن داخل بهشت می‌شوند و تا ابد در آن جاودان خواهند ماند.

می گویم: وجه دلالت اینکه سابقاً ذکر کردیم که دعا از اقسام نصرت و یاری است، و نیز این حدیث بر مکرمت دیگری - که خلود در بهشت است - نیز دلالت دارد.

۵۴ - جاودانگی در بهشت

همانطور که در حدیث سابق دانسته شد، و نیز به وجه دیگری گفته می شود: این دعا سبب کمال و پایداری ایمان است، و بدون تردید ایمان سبب جاودانگی در بهشت است، پس این دعا مایه رسیدن به آن می باشد.

۵۵ - خراش صورت ابلیس

شاهد بر این مطلب روایتی است که در اصول کافی به سند خود از اسحاق بن عمار آورده که گفت: حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام فرمود: ای اسحاق تا می توانی به دوستانم نیکی کن که هیچ مؤمنی به مؤمن دیگر احسان یا کمک نکند مگر اینکه صورت ابلیس را خراشیده و به دلش زخم زده است (۱۲۷۳).

می گویم: این حدیث دلالت دارد بر اینکه کمک به مؤمن و احسان به او دو سبب برای خراش صورت ابلیس و زخم زدن به دل او است، و ما مکرر گفته ایم که دعا برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام کمک و احسان است، و آن حضرت اصل ایمان و رئیس اهل دین است، پس این فایده بر اعانت و احسان به آن حضرت به نحو اکمل حاصل می گردد.

۵۶ - تحفه و هدیه ویژه در قیامت

در اصول کافی به سند خود، به روایت مفضل از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام است که فرمود: همانا مؤمن به برادرش تحفه می دهد. عرض کردم: تحفه چیست؟ فرمود: از قبیل جای نشستن و متکا و غذا و پوشاک و سلام، پس بهشت برای پاداش او گردن می کشد. و خدای عز و جل به بهشت وحی فرماید: من خوراک تو را بر اهل دنیا حرام کردم مگر بر پیغمبر و وصی پیغمبر. و چون روز قیامت شود، خداوند به بهشت وحی فرماید که: دوستانم را در برابر تحفه هایشان پاداش ده. آنگاه حوران و غلمان از آن

بیرون آیند در حالی که طبقههایی که از مروارید سرپوش دارد با خود دارند . پس چون جهنم و صحنه هولناکش را بنگرند و به بهشت و آنچه در آن است نگاه کنند عقلشان بپرد ، و از خوردن امتناع ورزند .

سپس منادی از زیر عرش بانگ میزند : همانا خداوند عز و جل جهنم را بر کسی که از غذای بهشت خورده باشد تحریم فرموده است . آنگاه دست دراز کنند و بخورند (۱۲۷۴) .

می گویم : وجه دلالت اینکه ، منظور از تحفه دادن به برادرش احسان به او است به هر نحوی که انسان می تواند احسان کند ، هر چند که با زبان باشد ، به قرینه اینکه امام علیه السلام سلام کردن را نیز مثال زد . بنابراین مطلق احسان و نیکی مراد است .

پس می گویم : تردیدی نیست که دعا برای مؤمن از واضح ترین و بالاترین اقسام احسان است ، و ثوابی که در حدیث فوق بیان شده بر دعا کردن برای تعجیل فرج و ظهور مولا صاحب الزمان علیه السلام مترتب می باشد ، بلکه نحوه آن کاملتر و تمام تر خواهد بود چنانکه پوشیده نیست .

۵۷ - خدمتگزاران بهشتی

خداوند تبارک و تعالی از خدمتگزاران بهشت به خدمتش می گمارد ، زیرا که دعا نیکی و احسان است ، و در اصول کافی به سند خود از زید بن ارقم آمده که گفت : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : هر بنده ای در امت من نسبت به برادرش در راه خدا مهربانی و لطفی انجام دهد ، خداوند از خدمتگزاران بهشتی به خدمتش خواهد گمارد (۱۲۷۵) .

و منظور از لطف ، نیکی و احسان است چه به زبان باشد یا غیر آن . بنابراین دعا به خیر و فرج برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام را به طریق اولی شامل می گردد .

۵۸ - سایه گسترده خداوند

دعا کننده برای فرج مولی صاحب الزمان علیه السلام زیر سایه گسترده خداوند قرار می گیرد و تا مادامی که به دعاگویی آن حضرت مشغول باشد ، رحمت بر او نازل می گردد .

دلیل بر این معنی روایتی است که در اصول کافی به سند خود از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هر کس برادر مسلمانش را با کلمه‌ای گرامی بدارد که به وسیله آن کلمه به او لطف کند و غصه‌اش را برطرف سازد، پیوسته در سایه گسترده خداوند خواهد بود تا وقتی که در آن حال باشد، رحمت بر او فرود می‌آید (۱۲۷۶).

می‌گوییم: سابقاً بیان کردیم که دعا برای بزرگان و شخصیتها از انواع تکریم و تعظیم آنان به شمار می‌رود و همچنین مهربانی و اظهار محبت و برطرف کردن غصه تکریم و گرامی داشتن به شمار می‌آید. بنابراین اگر مؤمن برای مولایش در زمان غیبت آن حضرت دعا کند، و نتواند به وسیله دیگری غصه آن جناب را کم کند، به ثواب یاد شده خواهد رسید. بیان این مطلب به دو وجه انجام می‌گیرد:

اول

اینکه به عقل و نقل دانستی که بین امام و شیعیانش برادری برقرار است. این حدیث دلالت دارد که آن ثواب با دعای مؤمن برای برادرش ثبوت می‌یابد، زیرا که دعا در برطرف کردن غمها و دفع شداید و بلاها مؤثر است، و نیز اظهار محبت مؤمن نسبت به برادر دینی خویش است. و قبلاً دانسته شد که دعا در تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام مؤثر می‌باشد.

دوم

با توجه به مسأله اولویت قطعی، آن ثواب با دعا کردن برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام به طریق اولی تحقق می‌یابد.

۵۹ - ثواب خیر خواهی مؤمن

شایسته است ابتدا قسمتی از روایات را که در این باره رسیده ذکر کنیم، سپس حصول خیرخواهی را با دعا برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام بیان نماییم:

در اصول کافی به سند صحیحی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود: بر مؤمن واجب است که در حضور و غیاب خیر خواه مؤمن باشد (۱۲۷۷).

و نیز به سند صحیحی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام است که فرمود: بر مؤمن خیرخواهی نیست نسبت به مؤمن دیگر واجب است (۱۲۷۸).

و به سند موثقی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام است که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند: عظیم‌ترین مردم از لحاظ منزلت نزد خداوند در روز قیامت کسی است که برای نصیحت و خیرخواهی آفریدگان در زمین بیشتر تلاش نماید (۱۲۷۹).

و به سند خود از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود: بر شما باد که برای رضای خدا به خیرخواهی در خلق او پردازید، که به عملی بهتر از آن او را ملاقات نکنی (۱۲۸۰).

اکنون می‌گوییم: یکی از شارحین گفته: نصیحت (= خیرخواهی) عمل یا سخنی است که به منظور خیر رسانیدن به منصوص (= کسی که خیر او خواسته شده) انجام گیرد. علامه مجلسی نیز در مرآة العقول همین را گفته است.

سپس مجلسی فرموده: منظور از نصیحت و خیرخواهی مؤمن برای مؤمن: ارشاد و راهنمایی او به مصالح دین و دنیایش می‌باشد، و آموختن به او در صورتی که جاهل باشد، و آگاه ساختن او در صورتی که غافل باشد، و دفاع از او و آبرویش در صورتی که ضعیف باشد، و احترام او در کوچکی و بزرگی، و ترک حسد و فریب دادنش، و دفع ضرر از او و جلب منفعت به سوی او، و هرگاه نصیحتش را نپذیرد آنقدر با او مدارا کند تا قبول نصیحت نماید، و اگر مربوط به امر دین باشد، از راه امر به معروف و نهی از منکر وارد شود.

وی گفته: و می‌توان خیرخواهی برای رسول و امامان علیهم السلام را نیز از همین قبیل بدانیم، زیرا که ایشان افضل مؤمنین می‌باشند.

و در شرح فرموده امام علیه السلام که: در حضور و غیاب...، گفته: یعنی در وقت حضور او همانگونه که گفته شد رفتار کند، و در غیابش به وسیله نامه و پیغام، و حفظ آبرو، و دفع غیبت، و خلاصه حفظ تمام منافع برای او، و دفع مفاسد از او هر طور که باشد.

بدین جهت همه گفتارش را نقل کردم که مؤید مطالبی است که ان شاء الله تعالی خواهد آمد.

و از تمام مطالب گذشته برای عارف سالک روشن گردید که دعای خیر برای مؤمن از مصادیق بارز نصیحت و خیرخواهی است، چه در حضور و چه در غیاب او، که به وسیله دعا ناراحتی‌ها برطرف می‌شود و منفعت جلب می‌گردد، و دعا؛ گرامی داشت و احسان نسبت به کسی است که برای او دعا شده است.

اکنون که این مطالب را دانستی، می‌گوییم: درخواست تعجیل فرج و ظهور برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام اخلاص و خیرخواهی برای بهترین مؤمنین و نیز برای همه آنها است، زیرا که:

اولاً: امام علیه السلام بهترین مؤمنین می‌باشد، و دعا در حق او؛ درخواست خیر برای آن حضرت است، که دعا سخنی است که به منظور خیرخواهی گفته شده باشد.

ثانیاً: قبلاً گفتیم که فرج و خوشحالی و نصرت و پیروزی برای عموم مؤمنین و دفع بلاها و بیماریها و هموم و غموم آنها به برکت ظهور آن حضرت حاصل می‌گردد، بنابراین درخواست ظهور آن جناب از خدای تعالی نصیحت و خیرخواهی برای تمامی آنها است.

مجلسی که در آن برای حضرت قائم علیه السلام دعا شود ، جایگاهی برای حضور فرشتگان گردد . و همچنین است تمام مجالس دعا ، فرشتگان اهل آن مجالس را در دعا یاری می دهند . دلیل بر این معنی چند روایت است ، از جمله : در مجلد اول بحار از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مروی است که فرمود : اگر به بوستانهای بهشت گذرتان افتاد در آنها به گردش و تنعم پردازید . عرض کردند : یا رسول الله ، بوستانهای بهشت چیست ؟ فرمود : حلقه های ذکر ؛ که خداوند را کاروانهایی از فرشتگان است که در پی حلقه های ذکر می گردند ، پس هنگامی که به آنها برسند پیرامونشان را می گیرند (۱۲۸۱) .

می گویم : از این حدیث شریف چند نکته استفاده می شود :

اول

اینکه مجالس ذکر از بوستانهای بهشتی است ، و این یا از باب نامگذاری سبب به نام مسبب است ، به جهت اینکه نشستن در آن مجالس سبب دخول در بهشت می باشد . و یا از این جهت که آن مجالس در حقیقت بهشت است ، یعنی : منظور از بهشت دارالقریب و جایگاه ابرار و نیکان باشد . مؤید این احتمال علت آوردن آن حضرت است ، اینکه : خداوند را کاروانهایی از فرشتگان است که در پی حلقه های ذکر می گردند . . . . .

و به عبارت دیگر : بهشت محل الطاف خداوند و منزلگاه کرامت او است . پس اگر بنده ای اهل کرامت باشد ، هم در دنیا و هم در برزخ و هم در قیامت و بعد از آن در بهشت خواهد بود .

و نیز مؤید این معنی است آنچه در روایت آمده : قبر ، یا یکی از بوستانهای بهشت است و یا گودالی از گودالهای جهنم ، زیرا که مخفی نیست قبر که در زمین واقع است غیر از آن بهشت موعود می باشد که در آسمان واقع است - چنانکه در اخبار وارد شده - .

و ممکن است منظور از بهشت همان بهشت موعود؛ و تعبیر از حلقه های ذکر به بهشت ، از باب استعاره باشد ، و وجه شباهت همان باشد که گفته شد یعنی : سرای نزدیکی به حق ، و منزلگاه نیکان بودن . و الله العالم .

دوم

از اموری که از خبر شریف استفاده می شود : استحباب جمع شدن و گرد هم آیی مؤمنین برای ذکر و دعا می باشد ، و شاهد بر این مطلب چند روایت است از جمله :

در اصول کافی به سند خود از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که فرمود : هیچ سه نفر به بالا از مؤمنین جمع نشوند مگر اینکه به مثل آنها از فرشتگان حاضر گردند . پس اگر دعای خیر کنند ، آمین گویند ، و اگر از شری به خدا پناه ببرند ، فرشتگان از خداوند می خواهند که آن شر را از آنان دور نماید و اگر حاجتی بخواهند ، به درگاه الهی شفاعت کنند و قضای آن را تقاضا نمایند (۱۲۸۲) . . . . .

و نیز از آن حضرت است که فرمود: هیچ گاه چهار نفر با هم در یک امر مجتمع نشوند که به درگاه خدا دعا کنند مگر اینکه با اجابت آن دعا متفرق گردند (۱۲۸۳).

همچنین از امام صادق علیه السلام است که فرمود: هرگاه پدرم را چیزی اندوهگین می کرد، زنان و کودکان را جمع می نمود، سپس دعا می کرد و آنها آمین می گفتند (۱۲۸۴).

می گویم: روایت اول - از این سه روایت - از جمله دلایل این است که مجلس دعا محل حاضر شدن ملائکه است.

سوم

از اموری که از حدیث شریف استفاده می شود اینکه: شرکت کردن و حضور در مجلس ذکر و دعا مستحب است هر چند که به آن اشتغال نوزد. شاهد بر این مطلب روایتی است که در بحار به نقل از عوالی اللئالی آمده که: عده ای از مشایخ به طریق صحیحی از حضرت رضا علیه السلام روایت کرده اند که فرمود: هنگامی که اهل مجالس ذکر و علم به منزلهایشان باز می گردند خدای عز و جل به فرشتگانش می فرماید: ثواب آنچه از کارهای اینان دیدید بنویسید، پس برای هر کدام ثواب عملش را می نویسد، و بعضی از افراد را که با آنها حاضر بوده اند رها می کند. پس خداوند عز و جل می فرماید: چرا فلانی را نوشتید مگر با ایشان نبود و در جمعشان حضور نداشت؟ می گویند: پروردگارا او با آنها شرکت نداشت و کلمه ای هم سخن نگفت. خداوند جلیل جل جلاله می فرماید: مگر همنشین آنها نبود؟ عرضه می دارند: چرا پروردگارا، پس می فرماید: او را با آنها بنویسید، آنان قومی هستند که همنشینان به سبب ایشان بدبخت نشود، پس او را با آنها می نویسد، و خداوند تعالی فرماید: برای او ثوابی مثل ثواب یکی از آنها بنگارید (۱۲۸۵).

بیان: علامه مجلسی گفته: اینکه حضرت فرمود: «لَا يَشْقَى بِهِمْ جَلِيسُهُمْ»: همنشینان بدبخت نشود، یعنی: به برکت آنها همنشین ایشان نومید نمی شود که منتهی به بدبختی وی گردد، یا اینکه مصاحبت آنان در همنشین مؤثر است، پس به سبب آن شایسته ثواب و سعادت شده است.

و نیز در بحار به نقل از عیون اخبار الرضا به سند خود از حضرت رضا علیه السلام آورده که فرمود: هر کس در مجلسی که امر ما در آن احیا می شود بنشیند، روزی که دلها می میرد دل او نخواهد مُرد (۱۲۸۶).

می گویم: و نظیر این مصاحبت با زائران قبر مولای شهیدمان حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام و بودن با آنها و نیز ورود به جمع ایشان می باشد.

چهارم

از اموری که از حدیث شریف استفاده می شود اینکه: نشستن در مجالس ذکر مایه صفای دل می باشد، بدین جهت است که فرشتگان با اهل آن مجالس انس می گیرند. خداوند ما را موفق بدارد و در دنیا و آخرت از آنان قرار دهد.

تذکر

منظور از حلقه‌های ذکر: مجالسی است که اهل ایمان در آنها جمع می‌شوند تا قرآن بخوانند، یا برای مولی صاحب الزمان علیه السلام دعا کنند، یا نامهای خدای تعالی و صفات او را یاد نمایند، یا از پیغمبر و امامان علیهم السلام یاد آورند - که در خبر آمده: ذکر آنها ذکر الله است - و یا مصائب آنان، یا سایر شئونی که متعلق به ایشان است، بازگو شود.

و نیز از جمله مجالس ذکر: سایر مجالس دعا، و مجلس مذاکره و مباحثه علم شرعی و درس گرفتن آن می‌باشد، البته به طور خالصانه و دور از هر گونه ریا و شهرت‌طلبی و جدال و مراء. اگر بخواهیم احادیثی را که بر این مطالب دلالت دارد، ذکر کنیم از مقصود اصلی باز می‌مانیم، لذا به همین مقدار اکتفا می‌کنیم.

۶۱ - مباحث خداوند متعال

خداوند متعال به این عمل ارزنده - دعا برای حضرت بقیةالله الاعظم عجل الله فرجه الشریف - به فرشتگانش مباحث می‌کند.

۶۲ - استغفار فرشتگان

و دلیل بر این دو مکرمت روایتی است که در مجلد اول بحار مسنداً از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آمده که به داوود بن سرحان فرمود: ای داوود سلام مرا به دوستان و پیروانم برسان و اینکه می‌گویم: خداوند رحمت کند بنده‌ای را که با دیگری جمع بشود پس امر ما را مذاکره نمایند که سومی آنان فرشته‌ای خواهد بود که برای آن دو طلب مغفرت کند، و هیچ‌گاه دو نفری بر یاد ما جمع نشوند مگر اینکه خدای تعالی به جهت [اجتماع] آنان به فرشتگانش مباحث می‌نماید. پس هرگاه اجتماع کردید به یادآوری و گفت و شنود امر ما بپردازید، که در جمع شدن و مذاکره شما إحيای امر ما است. و بهترین مردم بعد از ما کسی است که امر ما را مذاکره کند و به یاد ما دعوت نماید (۱۲۸۷).

می‌گویم: وجه دلالت اینکه پرداختن به دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از بارزترین مصادیق ذکر و ارزنده‌ترین افراد آن است، خداوند ما و سایر مؤمنین را به آن توفیق دهد.

۶۳ - بهترین مردم بعد از امامان علیهم السلام

از اموری که از حدیث سابق استفاده می شود اینکه : دعا کننده برای این موضوع ارزنده در عداد بهترین مردم قرار خواهد گرفت ، زیرا که از کسانی خواهد بود که امر امامان علیهم السلام را مذاکره می کند . چون منظور از مذاکره امر ایشان ، یادآوری آنان و ذکر آنچه متعلق به ایشان و شئونشان می باشد ، به جهت جاوید ماندن نام و آثار آنها که بدون تردید بقای دین جز به این امر نیست . و از این معنی به دست می آید که این عمل از سایر اعمال مستحبی بهتر است ، مخصوصاً در زمان غیبت .

و ناگفته نماند که : از بارزترین و بهترین انواع ذکر امامان علیهم السلام یادآوری صفات و ویژگیهای مولای غایب ما علیه السلام و بیان علائم و آثار آن حضرت است که مایه بینش اهل نظر می باشد .

و بدان که این سه مکرمتی که ذکر گردید ، در صورتی برای مؤمن حاصل می شود که در مجمع مؤمنین باشد که در اجتماع و گردهم آیی آنان خصوصیات است که جز به آن حاصل نمی گردد . از جمله آن خصوصیات احیاء امر و إعلاء کلمه امامان بر حق علیهم السلام و نشر حقایق و معارف ایشان و همبستگی مؤمنین در جهت یاری آنان ، و دعا برای تعجیل فرج آنان علیهم السلام می باشد .

۶۴ - اطاعت اولی الامر

این دعا اطاعت اولی الامر است ، و آن بهترین چیزی است که بندگان به وسیله آن به درگاه خداوند تقرب جویند . خدای عز و جل می فرماید : « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ » (۱۲۸۸) : ای کسانی که ایمان آورده اید ، اطاعت کنید خدا را و اطاعت کنید پیغمبر و اولی الامر از خودتان را .

در اینجا چند مطلب مورد بررسی قرار می گیرد :

اول : منظور از اولی الامر در آیه مبارکه؛ ائمه اطهار علیهم السلام می باشد .

دوم : وجوب اطاعت اولی الامر .

سوم : اینکه این امر بهترین چیزی است که بندگان به سوی خداوند عز و جل بدان تقرب جویند .

چهارم : اینکه دعا برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از مصادیق اطاعت آنان است .

مطلب اول : اولی الامر ائمه اطهار علیهم السلام هستند

اخبار بسیاری از طریق خاصه و عامه بر این معنی دلالت دارد که در کتابهای : کافی؛ غیبت نعمانی؛ کمال الدین؛ غایه المرام؛ تفسیر البرهان؛ بحار؛ مناقب و غیر اینها آمده است ، ما در اینجا به ذکر بعضی از آنها به نقل از تفسیر البرهان و به حذف سند اکتفا می کنیم :

از جابر بن عبدالله انصاری است که گفت : هنگامی که خداوند عز و جل بر پیامبرش حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم این آیه را نازل کرد : « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ » . عرض کردم : یا رسول الله ، خدا و رسولش را شناختیم ، اولی الامر که خداوند طاعتشان را به طاعت تو مقرون ساخته کیانند ؟ فرمود : آنان خلفای من هستند ای جابر ، و امامان مسلمین پس از من می باشند ، اولشان علی بن ابی طالب ، سپس حسن ، سپس حسین ، سپس علی بن الحسین ، سپس محمد بن علی - که در تورات به باقر معروف است و تو ای جابر او را درک خواهی کرد ، پس هرگاه او را ملاقات کردی سلام مرا به او برسان - سپس صادق جعفر بن محمد ، سپس موسی بن جعفر ، سپس علی بن موسی ، سپس محمد بن علی ، سپس علی بن محمد ، سپس حسن بن علی ، سپس همنام و هم کنیه ام حجت خدا در زمین و بقیه الله در بندگانش ، فرزند حسن بن علی ، آنکه خدای تعالی بر دستهای او مشارق و مغارب زمین را فتح خواهد کرد ، آنکه از شیعیان و دوستانش غیبتی خواهد داشت که در زمان غیبتش بر اعتقاد به امامتش ثابت نمی ماند مگر کسی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد .

جابر گوید : عرضه داشتیم : یا رسول الله ، آیا برای شیعیانش نفعی از او در زمان غیبت هست ؟ فرمود : آری سوگند به آنکه مرا به پیغمبری مبعوث ساخت ، آنها به نور او روشنایی می گیرند و به ولایت او در عصر غیبت ، نفع می برند همچنان که مردم از نور خورشید سود می برند هر چند که ابری آن را بیوشاند . ای جابر ، این از مکنون سر الهی و مخزون علم اوست ، آن را جز از اهلش مخفی مدار (۱۲۸۹) .

و نیز از ابوبصیر از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام درباره فرموده خدای عز و جل : « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ » . آمده است که فرمود : امامان از فرزندان علی و فاطمه صلوات الله علیهما تا روز قیامت (۱۲۹۰) .

و از حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام در مورد فرموده خدای تعالی : « أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ » . آمده : فرمود : خصوص ما منظور هستیم (۱۲۹۱) . . . .

مطلب دوم : وجوب اطاعت اولی الامر

در وجوب اطاعت از اولی الامر همین آیه شریفه : « أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ » . بس است ، و اخبار در این زمینه بسیار است .

مطلب سوم : اطاعت اولی الامر بهترین چیزی است که بندگان به سوی خدا بدان تقرب جویند

پس از اطاعت خداوند و اطاعت از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم اطاعت از اولی الامر بهترین وسیله ای است که با آن به سوی خداوند تقرب بسته شود . دلیل بر این معنی روایتی است که در اصول کافی به سند خود از محمد بن فضیل آمده که گفت : از امام علیه السلام درباره بهترین چیزی که به وسیله آن بندگان به خداوند عز و جل تقرب جویند پرسیدم . فرمود : بهترین چیزی که بندگان به وسیله آن به خداوند عز و جل تقرب جویند ، اطاعت خداوند و اطاعت فرستاده او ، و اطاعت اولی الامر است (۱۲۹۲) .

مطلب چهارم : دعا در حق مولای ما صاحب الزمان علیه السلام از مصادیق اطاعت است

تمام روایاتی که از امامان علیهم السلام در امر به دعا برای حضرت صاحب الزمان علیه السلام رسیده - که قسمتی از آنها در بخشهای ششم و هفتم خواهد آمد - بر این مطلب دلالت دارد ، به اضافه توقیع شریفی که در اول همین بخش ذکر کردیم که : بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج که آن فرج شما است . . . .

۶۵ - خرسندی خداوند متعال

این دعا از موجبات سرور و رضای الهی است ، زیرا که وقتی مؤمن در حق امام خود دعا کند امام خویش را مسرور نموده است ، و خرسندی امام علیه السلام مایه سرور خدا و رسول اوست . چنانکه در اصول کافی به سند صحیحی از ابوحمزه ثمالی آمده که گفت : شنیدم حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام فرمود : رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : هر کس مؤمنی را مسرور سازد ، به راستی که مرا مسرور کرده ، و هر که مرا مسرور کند ، در حقیقت خدای را مسرور نموده است (۱۲۹۳) .

۶۶ - مایه خرسندی پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم

دلیل بر این معنی - اضافه بر آنچه گذشت - فرموده امام صادق علیه السلام به مفضل بن عمر می باشد که فرمود : چنین نداند کسی از شما اگر بر مؤمنی سروری داخل کرد که تنها او را مسرور نموده ، بلکه به خدا قسم بر ما سرور وارد کرده ، بلکه به خدا قسم بر رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم وارد کرده است (۱۲۹۴) .

و نیز دلالت می کند بر این معنی فرمایش آن حضرت به ابوبصیر که در اصول کافی روایت گردیده : و الله هر آینه رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم از روا شدن حاجت مؤمن از خود مؤمن خوشحال تر می شود (۱۲۹۵) .

می گویم : وجه دلالت اینکه ، حاجت چیزی است که انسان برای جلب منفعت یا دفع مضرّتی از شخص دیگری طلب نماید ، و در اول این بخش گفتیم که مولایمان صاحب الزمان عجل الله فرجه از عموم اهل ایمان حاجتی خواسته که در هر زمان بر انجام آن توانایی دارند ، آن حضرت چنین فرموده : و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج . . . ، سپس نهایت لطف و مهربانی خودش را نسبت به آنان بیان کرده که : همان فرج شما است ، تا دلالت کند بر اینکه درخواست این حاجت برای خود مردم است و فوایدش به خودشان بازمی گردد .

خلاصه این که : تمام آنچه بر قضای حاجت مؤمن مترتب است - از ثوابهای گوناگون و آثار ارزنده بر بسیار دعا کردن برای تعجیل فرج مولای ما صاحب الزمان علیه السلام به طریق اولی مترتب می باشد .

۶۷ - محبوبترین اعمال

این دعا بهترین اعمال به سوی خدای تعالی است. زیرا که موجب خوشحالی امام و پیشوای مؤمنین و افضل آنان می‌باشد. و در اصول کافی روایت شده که حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام فرمود: خداوند به هیچ چیزی عبادت نشد که نزد او خوشایندتر باشد از خوشحالی رساندن به مؤمن (۱۲۹۶).

و نیز در همان کتاب است که از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام روایت شده از پدرش از علی بن الحسین علیهم السلام که رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند: همانا محبوبترین کارها نزد خداوند عز و جل خوشی رساندن به مؤمنین می‌باشد (۱۲۹۷).

۶۸ - حکومت در بهشت

در کافی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت آمده که فرمود: از جمله چیزهایی که خداوند عز و جل به بندهاش موسی علیه السلام مناجات کرد این بود که فرمود: همانا بندگان برای من هستند که بهشت خود را بر آنها مباح نمایم و در آن ایشان را حکومت دهم.

موسی گفت: پروردگارا اینها کیانند که بهشت را بر آنها مباح نمایی و در آن حکومتشان دهی؟ فرمود: هر کس به مؤمنی خوشحالی برساند (۱۲۹۸)....

و نیز به سند صحیحی از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام است که فرمود: خدای عز و جل به داوود وحی فرمود: همانا بنده‌ای از بندگانم حسنه‌ای انجام دهد که بهشت خود را بر وی مباح سازم. داوود علیه السلام عرضه داشت: پروردگارا آن حسنه کدام است؟ فرمود: بر بنده مؤمنم سرور و خوشحالی وارد نماید هر چند به وسیله یک دانه خرما. داوود عرضه داشت: پروردگارا شایسته است آنکه تو را شناسد امیدش را از تو نبرد (۱۲۹۹).

۶۹ - به آسانی به حساب او رسیدگی شود

به آسانی به حساب او رسیدگی شود

۷۰ - مونس مهربان در عالم برزخ و قیامت

و بر این دو مکرمت دلالت می کند روایتی که در اصول کافی به سند صحیحی از سدید صیرفی آمده که گفت : حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام ضمن حدیثی طولانی فرمود : هنگامی که خداوند مؤمن را از قبرش برانگیزد ، صورتی با او خارج شود که پیشاپیش وی راه رود ، که هرگاه مؤمن یکی از احوال قیامت را بنگرد آن مثال به او گوید : هراسان و غمگین مباش ، مژده باد تو را به خوشی و کرامت خدای عز و جل . تا اینکه در پیشگاه خدای عز و جل بایستد پس به آسانی او را محاسبه نماید و به سوی بهشتش فرمان دهد ، در حالی که آن صورت پیش روی اوست مؤمن به آن گوید : خدایت رحمت کند چه خوب کسی بودی که از قبر همراهم درآمدی و همواره مرا به شادمانی و کرامت الهی مژده دادی تا آن را دیدم . پس از آن گوید : تو کیستی ؟ می گوید : من همان شادمانی و سروری هستم که در دنیا بر برادر مؤمنم وارد کردی ، خدای عز و جل مرا از آن سرور آفرید تا تو را مژده دهم (۱۳۰۰) .

می گویم : توضیح استدلال اینکه مکرر بیان کرده ایم که بدون تردید مولای ما صاحب الزمان و پدران بزرگوارش علیهم السلام بر اثر دعای مؤمن برای تعجیل ظهور و فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام خوشحال و مسرور می شوند ، بنابراین به نحو تامی تمام آثاری که بر خرسند کردن مؤمنین مترتب است بر این دعای شریف مترتب می گردد . و همین طور است سایر اموری که موجب سرور و شادمانی آن حضرت می شود . در مکرمت سی و پنجم روایت دیگری که به گونه کاملتری بر این معنی دلالت دارد آورده ایم .

۷۱ - بهترین اعمال

چون این عمل موجب سرور بهترین اهل ایمان است ، و شادمان نمودن مؤمن - بعد از نماز - بهترین اعمال می باشد . دلیل بر این معنی روایتی است که در جلد دهم بحار به نقل از کتاب مناقب از حضرت حسین بن علی علیهما السلام روایت شده که فرمود : به یقین جدم پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : بهترین اعمال بعد از نماز إدخال سرور بر دل مؤمن است به چیزی که گناه در آن نباشد . که من غلامی را دیدم با سگی هم غذایی می کند ، درباره این کار از او پرسیدم ، گفت : ای فرزند رسول خدا من غمناک هستم و با خوشحال کردن این سگ خوشحالی می کنم ، زیرا که صاحبم یهودی است می خواهم از او جدا شوم . پس حسین علیه السلام نزد صاحب او رفت و دویست دینار قیمت غلام را نزد او برد . یهودی عرضه داشت : غلام فدای قدمت ، و این باغ برای او

باشد و پول را به شما بازگرداندم . امام علیه السلام فرمود : من هم پول را به تو بخشیدم . عرض کرد پول را قبول کردم و آن را به غلام بخشیدم . حسین علیه السلام فرمود : غلام را آزاد کردم و تمام اینها را به او بخشیدم . آنگاه همسرش گفت : من مسلمان شدم و مهریه ام را به شوهرم بخشیدم ، یهودی گفت : من نیز مسلمان شدم و این خانه را به همسرم بخشیدم (۱۳۰۱) .

۷۲ - مایه زوال غم

از حدیث شریف فوق مکرمت دیگری نیز استفاده می شود و آن اینکه خوشحال کردن مؤمن مایه زایل شدن غم و اندوه او نیز می گردد ، و از جهت دیگری شادمانی و نشاط هم حاصل می شود . شاهد بر این ، تقریر و امضای امام علیه السلام و کوشش کامل به خاطر آن است . - که در حدیث فوق آمده است - به اضافه مقتضای عدل الهی و پاداش کار نیک نسبت به برادر دینی همین است .

۷۳ - دعا در عصر غیبت بهتر از زمان ظهور امام علیه السلام است

دلیل بر این معنی روایتی است که در اصول کافی و غیر آن از عمّار ساباطی آمده که گفت : به حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام عرضه داشتیم : کدامیک بهتر است ، عبادت پنهانی با امام پنهان شده شما در دولت باطل ، یا عبادت در دوران ظهور حق و دولت آن با امام آشکار از شما ؟ فرمود : ای عمّار به خدا که صدقه در سرّ از صدقه آشکارا بهتر است ، همین طور به خدا قسم عبادت شما در پنهانی با امام پنهانتان در زمان دولت باطل و با ترس از دشمنان و یا صلح با او؛ بهتر است از کسی که خدای - عز و جل ذکره - را در زمان ظهور حق با امام بر حق ظاهر در دولت حق عبادت نماید . و عبادت توأم با ترس در دولت باطل همچون عبادت و امنیت در دولت حق نیست .

و بدانید که هر کس از شما در این زمان نماز واجب خود را در وقتش به جماعت و به طور کامل بجای آورد و از دشمنش کتمان نماید ، خداوند ثواب پنجاه نماز واجب به جماعت گزارده شده را برای او بنویسد ، و هر کس از شما که در این زمان نماز واجبش را فرادی و در وقت خود به طور کامل و درست ادا نماید ، خداوند عز و جل ثواب بیست و پنج نماز واجب فرادی برای وی بنویسد ، و هر کدام از شما که یک نافلة را در وقتش به طور کامل بجای آورد ، خداوند برایش ثواب ده نماز نافلة بنویسد ، و هر کس از شما کار نیکی انجام دهد ، خدای عز و جل چند برابر خواهد ساخت ، به شرط اینکه حسن عمل داشته باشد و نسبت به دین و امام و جان خود تقیّه را به کار بندد و زبانش را حفظ کند ، همانا خدای عز و جل کریم است .

عرضه داشتیم : فدایت شوم به خدای قسم مرا بر عمل تشویق فرمودی و برانگیختی ، ولی دوست دارم بدانم چگونه است که ما اعمالمان از اعمال اصحاب امامی که ظاهر باشد در دولت حق بهتر است و حال آنکه همه یک دین داریم ؟ فرمود : شما در گرویدن

به دین خدای عز و جل و به نماز و روزه و حج ، و به هر کار نیکی و دانشی ، و به عبادت خدای - عزّ ذِکْرُه - پنهانی از ترس دشمنان از آنان پیشی گرفته‌اید ، با امام پنهان شده خود و مطیع او هستید ، و مانند او صبر می‌کنید ، و به انتظار دولت حق به سر می‌برید ، در حالی که بر امامتان و بر جانتان از زمامداران ستمگر می‌ترسید . حقّ امامتان و حقوق خودتان را در دست ستمگران می‌بینید که از دست شما گرفته ، و به کِشْتِ دنیا و کسب معاش وادارتان نموده‌اند ، با وجود صبر شما نسبت به دین و عبادتتان و اطاعت امامتان و ترس از دشمنان ، پس برای این جهات است که خداوند عز و جل ثواب اعمالتان را چند برابر قرار داده است که گوارایتان باد .

عرض کردم : قربانت گردم ، بنابراین آرزو نکنیم [به نظر شما] اینکه از اصحاب قائم باشیم و حق آشکار گردد ، با اینحال که ما امروز در زمان امامت و با اطاعت شما ثواب اعمالمان بهتر از اصحاب حق و عدل می‌باشد ؟ فرمود : سبحان الله آیا دوست نمی‌دارید که خداوند تبارک و تعالی حق و عدل را در بلاد ظاهر کند ، و خداوند وحدت کلمه پدید آورد ، خداوند بین دلهای مختلف و پراکنده الفت دهد ، و خدای عز و جل در زمینش معصیت نشود ، و حدودش در خلقتش اجرا گردد ، و خداوند حق را به اهلش بازگرداند ؟ پس حق آشکار شود تا هیچ قسمتی از حق از ترس احدی از خلق مخفی نماند ، به خدا قسم ای عمّار هیچ کس از شما در این حال که شما دارید نمیرد مگر اینکه نزد خداوند از بسیاری از شهدای بدر و اُحد بهتر باشد پس شما را مژده باد (۱۳۰۲) .

می‌گویم : بدین جهت تمام این حدیث را آوردیم که بر فواید بسیار و امور مهمی مشتمل است ، و وجه دلالت فرموده امام علیه السلام است که : همین طور به خدا قسم عبادت شما در پنهانی ... ، زیرا که دعا از بهترین و مهمترین عبادتهاست (۱۳۰۳) .

به خصوص دعا در حق صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه و ظهوره ، چنانکه برای دقت کنندگان در قسمتهای مختلف این کتاب معلوم می‌گردد .

۷۴ - دعای فرشتگان در حقّ او

و دلیل بر این معنی روایاتی است ، از جمله :

در اصول کافی به سند خود از حضرت ابی‌جعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود : نزدیکترین دعایی که زود به اجابت برسد دعای برادر دینی برای برادر خویش در غیاب او است ، اینکه با دعا برای برادرش آغاز کند ، پس فرشته‌ای که موکل بر او است بگوید : آمین و برای تو دو چندان آن باشد (۱۳۰۴) .

و در همان کتاب از علی بن ابراهیم از پدرش آورده که گفت : عبدالله بن جندب را در موقف عرفات دیدم ، پس وقوفی بهتر از آن وقوف ندیده‌ام ، پیوسته دستهایش را به سوی آسمان بلند کرده ، و اشکهایش بر گونه‌هایش روان بود تا به زمین می‌رسید ، پس از آنکه مردم [از عرفات] بازگشتند به او گفتم : ای ابومحمد ، وقوفی بهتر از وقوف تو ندیدم! گفت : به خدا سوگند جز برای برادرانم دعا نکردم ، بدین جهت که حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام خبرم داد که هر کس برای برادر [دینی]یش در غیاب او دعا

کند از سوی عرش ندا می شود که : و برای تو صد هزار برابر آن باشد ، پس من خوش نداشتم که صد هزار دعای مستجاب را برای یک دعایی که ندانم مستجاب می شود یا نه رها سازم (۱۳۰۵) .

و نیز از حضرت سیدالساجدین علی بن الحسین علیهما السلام به سند صحیحی آورده که فرمود : همانا فرشتگان اگر بشنوند که مؤمن برای برادر مؤمنش در غیاب او دعا می کند یا به خوبی یادش می نماید گویند : خوب برادری هستی برای برادرت ، برایش به نیکی دعا می کنی در حالی که از تو غایب است ، و از او به خوبی یاد می آوری ، خدای عز و جل دو برابر آنچه برایش خواستی به تو عنایت فرماید ، و دو چندان که او را به نیکی یاد کردی بر تو ثنا گوید (۱۳۰۶) . . . .

و در وسائل از محمد بن الحسن طوسی قدس سره آورده که در امالی به سند خود از حضرت ابی عبداللّه صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود : چهار طایفه اند که دعایی از آنان رد نمی شود : امام عادل درباره رعیتش و برادر دینی برای برادر خود در غیاب وی ، خداوند فرشته ای را موکل گرداند که به او بگوید : و برای تو است مثل آنچه برای برادرت دعا کردی ، و دعای پدر برای فرزندش ، و دعای مظلوم ، خداوند عز و جل می فرماید : به عزت و جلالم قسم حتماً برای تو انتقام می گیرم هر چند که پس از مدتی باشد (۱۳۰۷) .

می گویم : این اثر دعا در غیاب برادر ایمانی است . پس اثر دعا در غیاب مولایمان صاحب الزمان علیه السلام که معرفتش از ارکان ایمان است چگونه می باشد! از خداوند توفیق انجام آن را در هر آن خواهانیم .

۷۵ - دعای حضرت سجّاد علیه السلام برای دعا کنندگان

این دعا بر فواید متعدّد و آثار چندی مشتمل است :

اول : دعا و طلب صلوات بر آنان از سوی خدای عز و جل در هر صبح و شام .

دوم : سلام بر آنان از سوی خدای تعالی .

سوم : جمع شدن امر آنان بر تقوی .

چهارم : اصلاح و سامان دادن به امور و شئون آنان .

پنجم : پذیرفتن توبه آنان و آمرزش گناهان ایشان .

ششم : اسکان دادن آنان در بهشت ، در مجاورت امامان بر حق علیهم السلام .

دلیل بر این امور گفتار امام سجّاد علیه السلام در دعای روز عرفه است که پس از دعا کردن درباره مولایمان صاحب الزمان عجل الله فرجه الشریف چنین دعا کرده است: اللَّهُمَّ وَ صَلِّ عَلَى أَوْلِيَائِهِمُ الْمُعْتَرِفِينَ بِمَقَامِهِمُ الْمُتَّبِعِينَ مِنْهُمْ الْمُقْتَفِينَ آثَارَهُمُ الْمُسْتَمْسِكِينَ بِعُرْوَتِهِمُ الْمُتَمَسِّكِينَ بِوَلَايَتِهِمُ الْمُؤْتَمِّينَ بِإِمَامَتِهِمُ الْمُسْلِمِينَ لِأَمْرِهِمُ الْمُجْتَهِدِينَ فِي طَاعَتِهِمُ الْمُنتَظِرِينَ أَيَّامَهُمُ الْمَادِّينَ إِلَيْهِمْ أَعْيُنَهُمُ الصَّلَوَاتِ الْمُبَارَكَاتِ الزَّكَايَاتِ النَّامِيَّاتِ الْغَادِيَّاتِ الرَّايِحَاتِ وَ سَلِّمْ عَلَيْهِمْ وَ عَلَى أَرْوَاحِهِمْ وَ أَجْمَعْ عَلَى التَّقْوَى أَمْرَهُمْ وَ أَصْلِحْ لَهُمْ شَأْنَهُمْ وَ تَبِّ عَلَيْهِمْ أَنْكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ وَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ وَ اجْعَلْنَا مَعَهُمْ فِي دَارِ السَّلَامِ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ؛

بارالها درود و صلوات فرست بر دوستان آنان که مقامشان را اعتراف دارند ، و از روش ایشان تبعیت نمایند ، و از آثارشان پیروی کنند ، و به آنان دست یازند ، و به ولایتشان تمسک جویند ، و به امامتشان اقتدا کنند ، و تسلیم امرشان باشند ، و در اطاعتشان کوشش نمایند ، و منتظر روزگار حکومتشان باشند ، و دیده‌ها به سوی ایشان بدوزند؛ صلواتهای مبارک پاکیزه نمو کننده در هر صبح و شام ، بر آنان و ارواح ایشان سلام فرست ، و امرشان را بر تقوی جمع گردان ، و وضعیتشان را به سامان برسان ، و توبه ایشان را بپذیر که تویی توبه‌پذیر و مهربان ، و بهترین آمرزندگان ، و ما را در دارالسلام (سرای سلامت؛ بهشت) با آنان قرار ده ، به رحمت خودت ای مهربانترین مهربانان .

می‌گوییم: وجه دلالت این دعا بر مقصود ما اینکه: بدون شبهه دعای آن حضرت علیه السلام مستجاب است ، و به شش دعا که به آنها اشاره کردیم؛ برای مؤمنانی که ده صفت داشته باشند دعا کرده است و هرگاه مؤمن با شرایطی که در آخر این بخش خواهد آمد ، برای تعجیل فرج مولایش دعا کند از مصادیق یاد شدگان در این دعا می‌شود ، و این دعا درباره‌اش به اجابت می‌رسد .

در اینجا لازم است برای توضیح مقصود سه مطلب بیان شود :

اول: شرح دعا‌های یاد شده ، که می‌گوییم: شاید منظور از صلوات ، رحمت باشد ، چنانکه یکی از تفسیرهای روایت شده در این کلمه است .

و ممکن است که مراد ثناگویی خداوند بر بنده در ملاً اعلی باشد ، چنانکه در مورد کسانی مباحثات کردن خداوند به فرشتگان رسیده است ، و منظور از صلواتهای مبارک : بسیاری منافع و آثار دنیوی؛ و پاکیزه : خالی بودن از شائبه خشم و عقوبت الهی؛ و نمو کننده : افزون شدن و چند برابر گشتن آثار و نتایج اخروی آنها است . و منظور از جمع شدن امر آنان بر تقوی ، این است که : تمام کارهایشان موافق با تقوی ، و خالی از آمیختگی با هوی و هوس باشد ، که عملی بر خلاف دستورات خداوند تعالی از آنان سر نزنند . و احتمال می‌رود که منظور هماهنگی آنان و جمع شدنشان بر کلمه تقوی باشد ، ولی احتمال اول اظهر است . و سامان دادن وضع آنان : یعنی اصلاح امور دنیوی ایشان .

دوم: شرح صفات دهگانه یاد شده ، بطوری که از کلمات عترت پاک پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم استفاده می‌شود . پس می‌گوییم :

صفت اول: اعتقاد به شئونی است که خداوند آنها را به امامان معصوم علیهم السلام اختصاص داده است ، این اعتقاد به طور اجمال باشد یا تفصیل ، و به این صفت اشاره فرمود با عبارت: الْمُعْتَرِفِينَ بِمَقَامِهِمْ ، که مقامشان را اعتراف دارند .

صفت دوم: پیروی کردن از آنان در عقایدشان و دینداری نمودن به آنچه ایشان دینداری کرده‌اند ، و همین است مراد از: الْمُتَّبِعِينَ مِنْهُمْ ، از روش ایشان تبعیت نمایند .

صفت سوم: اقتدا کردن به آنان در آداب و افعالی که از ایشان صادر شده، در هر جنبه از جوانب زندگی که امام علیه السلام به همین اشاره فرموده: **الْمُقْتَفِينَ آثارَهُمْ**، از آثارشان پیروی کنند.

صفت چهارم: اینکه دست آویز خود را همان چیزی قرار دهند که آنان برای او پسندیده‌اند، و این امر با عمل کردن مطابق امر و نهی که از آنان علیهم السلام رسیده حاصل می‌گردد، و از همین معنی است که تعبیر آمد: **الْمُسْتَمْسِكِينَ بِعُرْوَتِهِمْ**، و به آنان دست یازند.

صفت پنجم: در مهمات و رویدادها توسل و تمسک به ریسمان ولایت ایشان، و امام سجّاد علیه السلام به آن چنین اشاره کرده: **الْمُتَمَسِّكِينَ بِوَلَايَتِهِمْ**، و به ولایتشان تمسک جویند.

صفت ششم: اینکه فقط آنان علیهم السلام را امام بدانند، و مانند زیدیه و پیروانشان دیگری را امام ندانند.

صفت هفتم: تسلیم بودن نسبت به امر ایشان. در اصول کافی به سند صحیحی از عبدالله کاهلی آمده که گفت: حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام فرمود: اگر مردمی خدای یکتای بی‌شریک را عبادت کرده، و نماز را بیای داشته و زکات را عطا کرده و حج خانه خدا را بجای آورده، و ماه رمضان را روزه گرفته باشند، سپس به کاری که خداوند یا رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم انجام داده‌اند بگویند: چرا برخلاف این نکرد؟ یا این را در دل احساس کنند، به همین امر مشرک باشند، سپس این آیه را تلاوت کرد: **« فَلَا وَ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيَسْلَمُوا تَسْلِيمًا »** (۱۳۰۸)؛ پس نه، به پروردگارت سوگند ایمان نیارند تا اینکه تو را در اختلافاتی که بین آنان پیش آید حاکم سازند، سپس در دل‌های خویش از آنچه حکم فرموده‌ای چیزی از ناراحتی نداشته باشند و به طور کامل تسلیم شوند. سپس حضرت صادق علیه السلام فرمود: بر شما باد به تسلیم (۱۳۰۹).

و نیز به سند صحیحی از آن حضرت است که فرمود: مردم سه تکلیف دارند: شناختن امامان، و تسلیم بودن نسبت به آنچه از آنان رسیده، و إرجاع نمودن اختلافات به آنان (۱۳۱۰).

صفت هشتم: به کار بردن کوشش تمام در اطاعت ایشان، و به همین اشاره فرموده: **الْمُجْتَهِدِينَ فِي طَاعَتِهِمْ**، و در اطاعتشان کوشش نمایند.

صفت نهم: انتظار ظهور دولت ایشان، چنانکه فرمود: **الْمُنْتَظِرِينَ أَيَّامَهُمْ**، و منتظر روزگار حکومتشان باشند، و روایاتی که در این باره آمده در بخش هشتم کتاب ذکر خواهیم کرد.

صفت دهم: اینکه امام خودش را در پیش چشمش بدانند، و خودش را در حضور امامش ببینند که در تمام احوال و اشغال امام علیه السلام او را می‌بیند و صدایش را می‌شنود به طوری که از نظر او پنهان نمی‌باشد، و اگر پرده از روی دیده‌اش برداشته می‌شد امام علیه السلام را مشاهده می‌نمود، و در این هنگام در رعایت ادب و احترام نسبت به ساحت مقدّس امام کمال جدّیت را خواهد داشت، و این است معنی فرموده امام سجّاد علیه السلام: **الْمَادِّينَ إِلَيْهِمْ أَعْيُنَهُمْ**، و دیده‌ها به سوی ایشان بدوزند و بر آنچه گفتیم روایات بسیاری دلالت دارد، از جمله:

در خرابی از ابوبصیر است که گفت: با حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام داخل مسجد شدم در حالی که مردم آمد و شد می کردند، پس آن حضرت به من فرمود: از مردم بپرس آیا مرا می بینند؟ هر کس را دیدم پرسیدم: آیا ابوجعفر علیه السلام را ندیدی؟ می گفت: خیر، و حال آنکه آن حضرت همانجا ایستاده بود، تا اینکه ابوهارون مکفوف (نابینا) آمد، فرمود: از این بپرس، پس به او گفتم: آیا ابوجعفر را ندیدی؟ گفت: مگر نه همین است که ایستاده؟! گفتم: از کجا دانستی؟ گفت: چگونه ندانم و حال آنکه او نوری درخشان است.

گوید: و شنیدم که آن حضرت به مردی از اهل آفریقا می فرمود: حال راشد چگونه است؟ گفت: او را زنده و نیکو عقیده ترک گفتم که سلامت می رسانید. حضرت فرمود: خدایش رحمت کند. عرضه داشت: او مُرد؟ فرمود: آری. عرض کرد: چه موقع؟ فرمود: دو روز پس از بیرون آمدن تو. گفت: به خدا سوگند بیماری نداشت و علتی در او نبود، و کسی از مرض یا علتی می میرد. من پرسیدم: آن مرد که بود؟ فرمود: مردی از پیروان ما بود که ما را دوست داشت. سپس فرمود: اگر چنین بدانید که برای ما با شما دیدگانی بینا و گوشه‌هایی شنوا نیست بد نظر داشته‌اید، به خدا سوگند که چیزی از کارهای شما بر ما پوشیده نیست، و خودتان را به کارهای خوب عادت دهید و از اهل خیر باشید تا به آن شناخته شوید، که من این را به فرزندان و شیعیانم سفارش می‌کنم (۱۳۱۱)

می‌گویم: قسمتی از دلایل این مطلب را در مکرمت چهل و ششم آوردیم.

سوم: در بیان مترتب بودن این فواید بر دعا برای تعجیل فرج آن حضرت علیه السلام که می‌گوییم: بدون شک دعا کننده برای مولایمان صاحب الزمان و تعجیل فرج آن بزرگوار، مصداق عناوین مذکوره خواهد بود، در صورتی که ملازم تقوی هم باشد و نفس خود را از هوی پرستی حفظ نماید، و آن را از موجبات بدبختی و فریبندگیهای دنیوی دور سازد، که خواهد آمد اینکه تمام فوایدی که در این کتاب آورده شده، شرط کمال آنها تقوی و تهذیب نفس است. پس هرگاه دعا کننده چنین بود به آنچه بیان گشت نایل می‌آید، زیرا که دعا؛ دوستی کردن با امامان برحق است، و اعتراف به مقام ایشان، و پیروی از شیوه آنان، و تبعیت از آثارشان، و دست یازیدن به آنان، و تمسک جستن به ولایتشان، و اقتدا کردن به امامتشان، و تسلیم بودن به امرشان، و کوشش در اطاعتشان می‌باشد، و نیز نشانه انتظار روزگار حکومت آن بزرگان است، که تمام این امور با اندک تأملی برای دوستان این خاندان معلوم می‌گردد.

۷۶ - تمسک به ثقلین

دعا برای تعجیل ظهور حضرت صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه تمسک به ثقلین است دو گوهر گرانبهایی که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در امت خویش ترک گفت. رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم تمسک به ثقلین را امر فرموده، و این را خاصه و عامه از آن حضرت روایت کرده‌اند، و این روایات در کتاب غایه المرام ذکر شده است، (۱۳۱۲) و از جمله آمده: از امیرالمؤمنین علی علیه السلام درباره فرموده رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم: «إِنِّي مُخَلَّفٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَ عِترَتِي»؛ «من در میان شما ثقلین - دو شیء نفیس - را ترک می‌گویم، کتاب خدا و عترتم را، سؤال شد که: عترت پیامبر کیانند؟ امیرمؤمنان علیه

السلام فرمود: من و حسن و حسین و امامان نهگانه از فرزندان حسین، نهمین آنها مهدی و قائم ایشان است. از کتاب خداوند جدا نشوند و آن نیز از ایشان جدا نشود تا اینکه بر کنار حوض (کوثر) بر رسولخدا صلی الله علیه و آله وسلم باز گردند.

می گویم: وجه استشهاد به این حدیث اینکه: تمسک به عترت با متابعت از ایشان حاصل می گردد، و چون دعا کردن برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان متابعت با زبان از ایشان است، و از اعتقاد به آنان و ثابت بودن بر آن سرچشمه می گیرد، دعاکننده از مصادیق این عنوان خواهد بود.

۷۷ - چنگ زدن به ریسمان الهی

این دعای شریف چنگ زدن به ریسمان الهی است که در کتاب خود فرموده: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا» (۱۳۱۳)؛ و همگی به ریسمان خداوند دست یازید.

در کتاب غایه المرام از تفسیر ثعلبی به سند خود از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: ماییم ریسمان خداوند که خدای تعالی فرموده: «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا» (۱۳۱۴)؛ و همگی به ریسمان خداوند دست یازید و پراکنده نشوید.

۷۸ - کمال ایمان

نظر به اینکه دعا برای تعجیل فرج حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه اظهار محبت زبانی نسبت به امیرمؤمنان علیه السلام است، مایه کمال ایمان می باشد. در روایات متعددی آمده اینکه هر کس آن حضرت را به زبان دوست بدارد، یک سوم ایمان در او کامل می گردد. این احادیث در تفسیر البرهان (۱۳۱۵) مذکور می باشند.

اضافه بر این روایتی که در نهم بحار از حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام از پدرانش آورده دلالت می کند، آن حضرت از جد بزرگوارش علی علیه السلام نقل کرده که فرمود: برادرم رسولخدا صلی الله علیه و آله وسلم به من فرمود: هر آن کس دوست دارد خدای عز و جل را در حالی ملاقات کند که به او روی نموده و از او اعراض نکرده باشد، باید که ولایت علی را دارا شود، و هر کس مایل است خداوند را ملاقات نماید در حالی که از او راضی باشد، فرزندان حسن را دوست بدارد، و هر کس می خواهد خداوند او را در حالی ملاقات کند که بر او ترسی نباشد، دوستدار فرزندان حسین گردد، و هر آنکه مایل است در حالی خداوند را ملاقات نماید که گناهانش آمرزیده شده باشد، دوستدار علی بن الحسین سجّاد گردد، و هر کس دوست می دارد که خدای تعالی را با روشنی چشم ملاقات کند، دوستدار محمد بن علی باقر باشد، و هر کس دوست دارد خداوند او را در حالی ملاقات کند که پرونده او را به دست

راستش دهند ، دوستدار جعفر بن محمد صادق باشد ، و هر کس دوست می‌دارد خدای تعالی را پاک و پاکیزه ملاقات کند ، علی بن موسی الرضا را دوست بدارد ، و هر کس دوست دارد خدای را در حالی ملاقات کند که درجانش بالا رفته و سیئاتش به حسنات تبدیل گشته باشد ، محمد جواد را دوست همی‌دارد ، و هر کس دوست می‌دارد که خداوند را ملاقات کند و از او به آسانی حساب کشد ، علی هادی را دوستدار باشد ، و هر کس دوست دارد خداوند را در حالی ملاقات نماید که از رستگاران باشد ، دوستدار حسن عسکری شود ، و هر کس دوست می‌دارد خدای را در حالی ملاقات کند که ایمانش کامل و اسلامش نیکو باشد ، ولای حجت صاحب الزمان منتظر را پیشه کند . اینان چراغهای تاریکی ، و امامان هدایت ، و نشانه‌های تقوی می‌باشند . هر آنکه آنان را دوست بدارد و ولایتشان را دارا شود ، برای او از خدای تعالی ضمانت بهشت کنم (۱۳۱۶) .

می‌گویم : جهت دلالت آن است که مراد از تولی هر یک از امامان علیهم السلام - که در این حدیث آمده - اظهار محبت با اعمال بدنی و کارهای پسندیده است ، زیرا که ولایت قلبی نسبت به تمامی آنها واجب است ، و اظهار محبت نسبت به هر یک از ایشان اثر ویژه‌ای دارد که در این حدیث بیان گردیده ، و بدون تردید دعا در حق مولایمان صاحب الزمان علیه السلام و خواستن فرج و ظهور آن جناب از درگاه خداوند ، اظهار محبتی است که در دلها نهفته ، پس این اثر بر آن مترتب می‌گردد . و جهت اینکه این تأثیر در دوستی کردن نسبت به مولایمان حضرت حجت علیه السلام قرار دارد ، آن است که ایمان جز با معرفت تمام امامان بر حق علیهم السلام کمال نمی‌یابد ، و چون جزء آخر علت تامه است ، پس ایمان جز با ولایت و دوستی کردن با خاتم الأئمه ، و برطرف کننده غم از این امت - که خدای تعالی فرجش را نزدیک فرماید - تمام نخواهد شد .

۷۹ - ثواب عبادت کنندگان

دلیل بر اینکه دعا کننده برای تعجیل فرج حضرت قائم علیه السلام همچون ثواب عبادت تمام بندگان را درک می‌کند ، روایتی است که در تفسیر البرهان و غیر آن مسنداً از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که : به علی بن ابی‌طالب علیه السلام فرمود : همانا مثل تو همچون « قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ » است ، که هر کس آن را یک بار بخواند مانند آن است که یک سوم قرآن را خوانده باشد ، و هر که آن را دو بار بخواند مثل این است که دو سوم قرآن را خوانده باشد ، و هر که آن را سه بار بخواند ، مانند کسی است که تمام قرآن را خوانده باشد ، تو نیز چنین هستی که هر کس در دل دوستت بدارد یک سوم ثواب بندگان را خواهد داشت ، و هر که به دل و زبانش دوستت بدارد ، دو سوم ثواب بندگان را خواهد داشت ، و کسی که به دل و زبان و دستش دوستت بدارد ثواب تمام بندگان برای او خواهد بود (۱۳۱۷) .

می‌گویم : وجه استشهاد اینکه منظور از محبت و دوستی به زبان آن است که محبت قلبی با زبان اظهار گردد ، و منظور از محبت با دست اظهار محبت قلبی به وسیله دست می‌باشد ، با هر کاری که از او ساخته است ، پس هر آنکه برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام درخواست یاری و فرج کند به خاطر محبت نسبت به امیرمؤمنان علیه السلام ، دستهایش را به سوی آسمان بردارد ، و از درگاه خداوند این حاجت بزرگ را تقاضا نماید ، در حق او مصداق می‌یابد که دوستدار امیرالمؤمنین علیه السلام است ، و دوستی آن جناب را با دست و زبان ابراز می‌دارد . چنانکه هرگاه کسی شخصی را دوست بدارد ، و بداند که آن شخص را فرزندی است زندانی یا

بیمار ، و بدین جهت آن شخص بی نهایت اندوهگین است ، محبت او را وامی دارد که درباره فرزندش دعا کند ، و بدین وسیله دوستی خویش را نسبت به آن شخص آشکار می نماید .

و باید دانست که اظهار محبت با دست اقسامی دارد ، از جمله : یاری کردن محبوب و دفع آزار از او ، یا از کسانی که مورد علاقه محبوب هستند به هر وسیله و ابزاری که می تواند ، از ابزارهای جنگی و غیر اینها .

و از جمله : نصرت و یاری محبوب با دعا کردن درباره او ، و دستها را به هنگام دعا به سوی آسمان بلند نمودن .

و از جمله : نوشتن فضایل محبوب و امور دیگری که در این زمینه باشد ، و با آن محبت قلبی آشکار گردد ، چنانکه پوشیده نیست .

۸۰ - تعظیم شعائر الهی

خداوند متعال می فرماید : « وَ مَنْ يُعْظِمُ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ » (۱۳۱۸) ؛ و هر کس شعائر خداوند را تعظیم کند ، همانا از تقوای دلها است .

طبرسی رحمه الله فرموده : و هر کس شعائر خداوند را تعظیم کند یعنی : معالم دین خدا و علامتهایی که برای اطاعت خویش قرار داده است (۱۳۱۹) .

می گویم : چون وجود امام علیه السلام از مهمترین آن علامتها و نشانهها است ، بدون تردید تعظیم آن حضرت بهترین اقسام آن می باشد . و از جمله اقسام تعظیم : دعا برای آن حضرت است .

۸۱ - ثواب کسی که در رکاب رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم شهید شده است

۸۲ - ثواب شهادت زیر پرچم حضرت قائم علیه السلام

دلیل بر دو مکرمت فوق روایتی است که در مجمع البیان از حارث بن المغیره آمده که گفت: در محضر ابوجعفر باقر علیه السلام بودیم، فرمود: آنکه از شما این امر را شناخته و منتظر آن باشد و خوبی را در آن ببیند، مانند کسی است که به خدا قسم در رکاب قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم با شمشیر خود جهاد کرده باشد. سپس فرمود: بلکه و الله مثل کسی است که در خدمت رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم با شمشیرش جهاد کرده باشد. و بار سوم فرمود: بلکه به خدا قسم همچون کسی است که در خیمه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم شهید شده باشد (۱۳۲۰).

می‌گویم: وجه استشهاد اینکه، دعا کننده برای تعجیل فرج مولی صاحب الزمان علیه السلام از جمله مصادیق این عنوان است، چون از آثار انتظار، دعا کردن به زبان می‌باشد.

و نیز در تفسیر البرهان از حسن بن ابی حمزه از پدرش ابوحمزه است که گفت: به حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام عرضه داشتم: فدایت شوم سنم بالا رفته و استخوانم سست گشته، و مرگم نزدیک شده است، و می‌ترسم پیش از آنکه این امر [حکومت شما] دریا بم مرگم فرا رسد. فرمود: ای ابوحمزه هر که به ما ایمان آورد و حدیث ما را تصدیق کرد، و به انتظار دوران ما نشست مانند کسی است که زیر پرچم قائم علیه السلام کشته شود، بلکه به خدا سوگند زیر پرچم رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم [به شهادت رسد] (۱۳۲۱).

می‌گویم: پوشیده نیست که هر کس با نیت پاک برای تعجیل ظهور مولایش دعا کند، و نصرت حضرتش را بر دشمنان خواستار باشد، مصداق این عنوان خواهد بود، و به این فایده بزرگ نایل خواهد شد.

۸۳ - ثواب احسان به مولایمان صاحب الزمان علیه السلام

این مطلب به چند جهت بیان می‌گردد:

یکی اینکه: دعا - چنانکه پیشتر توضیح دادیم - تعظیم و گرامی داشت افراد و از اقسام احسان و نیکی است، که پرواضح است.

دوم: اینکه دعا کردن در پیش افتادن فرج و ظهور، تأثیر و مدخلیت دارد، چنانکه در حدیثی این معنی گذشت و آن را توضیح دادیم، و اهتمام ورزیدن به تمام آنچه در این امر عظیم مؤثر است احسان به مولای خائف و غایب از نظرمان می‌باشد.

سوم: اینکه این دعا اطاعت از امر آن حضرت است، و فرمانبرداری نسبت به مولی به هرگونه که باشد احسان به او است.

بلکه می‌گوییم: دعا برای آن حضرت احسان به خاتم انبیا، و امامان معصوم، و تمام پیغمبران و رسولان و همه مؤمنان است. زیرا که فرج آن جناب در واقع فرج تمام اولیای خدا است. چنانکه امام صادق علیه السلام در دعای خود بعد از نماز ظهر بیست و یکم ماه رمضان به این مطلب تصریح کرده. پس طلب کردن آن از واضح‌ترین اقسام احسان است.

۸۴ - ثواب گرامی داشت و اداء حقّ عالم

با توجه به اینکه دعا کردن تجلیل و احترام و نوعی گرامی داشت است ، چنانکه در بحار از امام صادق علیه السلام روایت است که فرمود : هر کس فقیه مسلمانی را گرامی بدارد ، روز قیامت در حالی خدای تعالی را ملاقات خواهد کرد که از او راضی باشد (۱۳۲۲) .

و نیز در بیان حقّ عالم از امیرالمؤمنین علیه السلام است که فرمود : باید که در حضور و غیاب احترام او حفظ شود ، و حقّ او شناخته گردد ، که عالم از روزه‌داری که شبها را به عبادت به سر برد ، و در راه خدا جهاد کند اجرش بیشتر است (۱۳۲۳) .

می‌گوییم : پوشیده نیست که مولایمان صاحب الزمان علیه السلام کاملترین مصادیق این عنوان بلکه عالم حقیقی است ، چنانکه در خصال از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : مردم بر سه گونه‌اند : عالم و متعلم و خاشاک ، پس ما علماییم ، و شیعیانمان متعلمند ، و سایر مردم خاشاک می‌باشند (۱۳۲۴) .

می‌گوییم : چون دعا کردن حفظ حرمت آن حضرت است در حضور و غیاب ، بر مؤمن لازم است که به آن اهتمام ورزد ، زیرا که آن جناب از دیدگان غایب ، و نزد اهل بیتش حاضر است . و به فارسی در این باره سروده‌ام :

ای غایب از نظر نظری سوی ما فکن

آشفته بین ز غیبت روی تو مرد و زن

پوشیده نیست حالت افکار ما ز تو

حاضر میان جمعی و غایب ز انجمن

پیش از این نیز مطالبی مناسب این موضوع آورده‌ایم .

۸۵ - ثواب گرامی داشت شخص کریم

با توجه به مطالب مختلفی که در این کتاب آمده معنی فوق نیازی به بیان و توضیح ندارد .

۸۶ - محشور شدن در زمره امامان علیهم السلام

نظر به اینکه دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از اقسام یاری آن جناب به وسیله زبان است ، این اثر بر آن مترتب می‌باشد . چنانکه در حدیث شریف نبوی که حضرت سید الشهداء علیه السلام شب عاشورا برای اصحاب خود بیان فرمود چنین آمده : به تحقیق که جدم خرم داد که فرزندم حسین در طف کربلا غریب تنها و تشنه کشته خواهد شد ، پس هر که او را یاری کند مرا یاری کرده و فرزندش قائم را یاری کرده ، و هر کس به زبانش ما را یاری نماید روز قیامت در حزب ما خواهد بود (۱۳۲۵) .

۸۷ - بالا رفتن درجات در بهشت

دلیل بر این روایتی است که در تفسیر امام عسکری علیه السلام آمده ، در حدیثی طولانی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم که فرمود : اگر می‌خواهید که محمد و علی علیهما السلام نزد خداوند منزلتهای شما را والا سازند ، پس شیعیان محمد و علی را دوست بدارید و در برآوردن حوائج مؤمنین جدیت نمایید ، که هرگاه خدای تعالی شما گروههای شیعیان و دوستان ما را داخل بهشت گرداند ، منادی او در بهشت بانگ زند : ای بندگان من به رحمت من داخل بهشت شده‌اید ، پس آن را به مقدار محبت خود نسبت به شیعیان محمد و علی و برآوردن حقوق برادران ایمانی خویش بین خود تقسیم نمایید ، آنگاه هر کدام که محبتش نسبت به شیعه بیشتر و در ادای حقوق برادران مؤمن پیش قدم تر بوده؛ درجاتش در بهشت بالاتر خواهد بود تا آنجا که در بین آنان کسی باشد که از دیگری به مقدار پانصد سال راه در کاخها و بهشتهای بالاتری قرار گیرد (۱۳۲۶) .

می‌گوییم : پیشتر یادآور شدیم که دعا در حق مولایمان حضرت حجت علیه السلام ، برآوردن بعضی از حقوق بزرگ و بسیار آن حضرت بر ما است ، اضافه بر اینکه برآوردن حاجت آن جناب نیز هست که مؤمنین را در توقیع شریف امر فرمود : و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج . . . و نیز زیاد دعا کردن در این باره از شدت محبت به آن حضرت و شیعیانش سرچشمه می‌گیرد ، زیرا که گشایش وضع مؤمنین به ظهور و فرج آن جناب بستگی دارد ، چنانکه مکرر بیان کرده‌ایم .

۸۸ - ایمنی از سختی حساب در قیامت

زیرا که این دعا صلّه رحم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم می باشد ، و خدای تعالی فرموده : « وَ الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ » (۱۳۲۷) ؛ و آنان که پیوندی که خداوند به آن امر فرموده می پیوندند و از عذاب پروردگارشان و [سختی] حساب می ترسند .

و شیخ کلینی در اصول کافی به سند صحیحی از صفوان جمّال آورده که گفت : میان حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام و عبدالله بن الحسن سخنی در گرفت تا کار به جنجال کشید و مردم جمع شدند ، پس شب هنگام را به همان گونه از هم جدا شدند ، صبح که در پی کاری می رفتم ناگاه حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام را بر در خانه عبدالله دیدم در حالی که می فرمود : ای کنیزک به ابومحمد عبدالله بن الحسن بگو بیرون بیاید . راوی گوید : پس بیرون آمد و عرضه داشت : ای ابوعبدالله چه سبب شده که اول صبح آمده ای ؟ فرمود : دیشب آیه ای در کتاب خدای عز و جل تلاوت کردم که مرا پریشان ساخت . عبدالله گفت : کدام آیه ؟ فرمود : فرموده خداوند - که یادش بلند و گرامی است - : « وَ الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ » . عبدالله گفت : راست گفتی گویا من این آیه را هرگز در کتاب خدای عز و جل نخوانده بودم ، سپس دست به گردن یکدیگر افکندند و گریستند (۱۳۲۸) .

و در همان کتاب به سند صحیحی از عمر بن یزید - که مورد وثوق است - آمده : به حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام عرضه داشتیم : « وَ الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ » . فرمود : در مورد رَحِمِ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه وآله وسلم نازل شده ، و در خویشاوندان تو نیز می باشد . سپس آن حضرت علیه السلام فرمود : از کسانی مباش که نسبت به چیزی گویند : درباره یک مورد است (۱۳۲۹) .

و در تفسیر البرهان به سند خود از محمد بن الفضیل از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیهما السلام آمده که فرمود : همانا خویشاوندی آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم به عرش آویخته می گوید : خداوند پیوند ده آنکه مرا پیوسته دارد ، و قطع کن آن را که از من ببرد ، و این در هر خویشاوندی جاری است ، و این آیه در مورد آل محمد و هر کسی که با آنان بر این امر هم پیمان شود نازل شده است (۱۳۳۰) .

و نیز به نقل از عیاشی از عمر بن مریم آورده که گفت : از حضرت صادق علیه السلام درباره فرموده خداوند : « وَ الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ » . سؤال کردم . فرمود : از جمله آن صلّه رحم است ، و نهایت تأویل آن اینکه پیوند با ما داشته باشی (۱۳۳۱) .

می گویم : از این اخبار و غیر اینها - که در صورت آوردن آنها کتاب طولانی می شود - روشن شد که پیوند با امام علیه السلام مایه ایمنی از سختی حساب است ، و در اینجا دو مطلب باقی می ماند :

یکی : توضیح اینکه پیوند با دعا انجام می شود .

دوم : بیان منظور از سختی حساب .

دلیل مطلب اول اینکه : مقصود از پیوند و صلّه ، مطلق نیکی و احسان است به هر گونه که باشد ، خواه با زبان یا به نحوه دیگر . و دعا از بهترین انواع احسان به وسیله زبان است ، و شاهد بر این روایتی است که در اصول کافی به سند خود از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود : ارحام خود را هر چند با سلام کردن باشد پیوسته دارید (۱۳۳۲) .

و نیز به سند صحیحی از اسحاق بن عمار است که گفت : شنیدم حضرت ابی عبدالله علیه السلام فرمود : همانا صلّه رحم و نیکی ، حساب را آسان نموده و از گناهان محفوظ می دارند ، پس ارحامتان را ببیونید و به برادران خود نیکی کنید هر چند که با سلام گرم و جواب سلام خوب باشد (۱۳۳۳) .

و اما منظور از سختی حساب : رسیدگی کامل و دقیق به آن است ، چنانکه در البرهان به سند صحیحی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آمده که به مردی فرمود : فلانی ، با برادر خود چه [مشکل] داری ؟ عرض کرد : فدایت شوم حسابی با او داشتم که حقم را از او به طور کامل رسیدگی کردم . امام ابو عبدالله صادق علیه السلام فرمود : برایم بگو از گفتار خداوند که : « وَ يَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ » آیا چنین می پنداری که می ترسند [خداوند] به آنها ستم کند و ظلم نماید! نه به خدا سوگند ، آنها از رسیدگی کامل و همه جانبه می ترسند (۱۳۳۴) .

در کافی نیز به سند دیگری مثل همین آمده ، و در آن هست : نه به خدا! جز از رسیدگی کامل نترسیدند ، پس خدای عز و جل آن را سختی حساب نامید ، و هر که حسابرسی کامل کند بد کرده است (۱۳۳۵) .

از عیاشی نیز مثل این روایت شده است .

و معنی استقصاء (= حسابرسی و رسیدگی کامل) که در تفسیر این آیه شریفه آمده : در البرهان از عیاشی است از هشام بن سالم که حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام درباره فرموده خدای تعالی : « يَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ » . فرمود : اینکه بدیهای آنان شمارش شود ، و حسنات آنان به حساب نیاید ، و استقصاء همین است (۱۳۳۶) .

و طبرسی نیز از هشام بن سالم از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود : سوء الحساب آن است که بدیهایشان به حساب بیاید ، و حسنات و نیکیهای آنان شمارش نشود ، و استقصاء همین است (۱۳۳۷) .

می گویم : این حدیث و امثال آن دلالت دارند بر اینکه اثر بعضی از گناهان منع از قبولی کارهای نیک و حسنات است ، مانند احادیثی که درباره عقوبت ترک نماز و خودداری از پرداخت زکات ، و عقوق والدین وارد شده است ، و این به هیچ وجه ظلم نیست .

از آثار این دعا نایل آمدن به عالی ترین درجات شهدا در قیامت است ، چنانکه در منهج الرشد از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام ضمن حدیثی آمده : . . . از برترین درجه داران شهدا روز قیامت کسی است که خدا و رسول او را در غیاب یاری نموده ، و از خدا و رسول او دفاع کرده باشد .

می گویم : وجه شاهد آوردن این حدیث آن است که مکرر گفته ایم که دعا برای تعجیل فرج حضرت قائم علیه السلام و یاری کردن او ، یاری خدا و رسول او صلی الله علیه وآله وسلم می باشد .

۹۰ - رستگاری به شفاعت فاطمه اطهر علیها السلام

دلیل بر این روایتی است که در مجلد سوم بحار به نقل از تفسیر فرات بن ابراهیم در حدیثی طولانی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : سپس جبرئیل می گوید : ای فاطمه حاجت خود را بخواه ، پس می گویی : خدایا شیعیانم . خدای تعالی خواهد فرمود : آنان را آمرزیدم . پس می گویی : پروردگارا شیعیان فرزندانم . خداوند فرماید : البته آنان را آمرزیدم . پس خواهی گفت : پروردگارا پیروان شیعیانم . آنگاه خداوند خواهد فرمود : برو که هر که به تو پناه جسته با تو در بهشت باشد . در آن هنگام است که خلائق آرزو کنند که فاطمی می بودند (۱۳۳۸) . . . .

و بدون تردید دعا درباره مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از واضح ترین اقسام پناه جستن به سیده زنان است ، اضافه بر اینکه از نشانه های تشیع و محبت می باشد ، پس سبب نایل آمدن به این مکرمت ارزنده خواهد شد ان شاء الله تعالی .

دوازده نتیجه

مقدمه

بدان که برآوردن حاجت مؤمن از بهترین اعمال ، و پسندیده ترین آنها نزد خداوند قادر متعال است ، و در احادیث رسیده از ائمه اطهار علیهم السلام آثار و فواید بسیاری برای آن بیان گردیده است .

و مخفی نیست که هر چه مؤمن بالاتر و مهمتر باشد ثواب برآوردن حاجت او نیز مهمتر و کاملتر است ، و منظور از حاجت چیزی است که آن مؤمن درخواست می کند - از امور مشروع از قبیل وسیله ای که با آن دفع ضرر کند یا منفعتی دینی یا دنیوی را جلب نماید - .

و چون دعا برای تعجیل فرَج مولايمان صاحب الزمان علیه السلام از اموری است که آن حضرت از مؤمنین خواسته اند - در توفیق شریفی که در آغاز این بخش آوردیم - که فرمودند : **وَ أَكْثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ**؛ و برای تعجیل فرَج بسیار دعا کنید .

به طور قطع و یقین فواید و نتایج برآوردن حاجت مؤمن بر انجام این عمل ارزنده به گونه بهتری مترتب است ، چون که فرقی نیست بین اینکه امام علیه السلام به کسی بفرماید : به من آب بده ، یا ، فلان کار را اصلاح کن ، و اینکه بفرماید : برای فلان کار دعا کن . هر دو نوع طلب حاجت است ، و این واضح است . ولی ما دوازده فایده از فواید و نتایج ارزنده این عمل را می آوریم که به ضمیمه مکرمتها و آثار گذشته جمعا صد و دو بشود :

اول : ثواب حج بیت الله الحرام

بر این امر دلالت می کند روایتی که در اصول کافی به سند صحیحی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام است که فرمود : هر کس در برآوردن حاجت برادر مسلمان خود گام بردارد و در آن جدیت کند ، و خداوند برآورده شدن آن حاجت را به دست او قرار دهد ، خدای عز و جل برایش ثواب یک حج و یک عمره و اعتکاف دو ماه در مسجد الحرام و روزه آنها را می نویسد ، و اگر در آن تلاش کند ولی خداوند برآورده شدن آن حاجت را بر دست او قرار ندهد ، خدای عز و جل یک حج و یک عمره برای او خواهد نوشت (۱۳۳۹) .

و نیز از آن حضرت است که فرمود : راستی که برآوردن حاجت یک مؤمن نزد من از بیست حج خوشایندتر است که در راه هر حج صاحب آن صد هزار دینار یا درهم خرج کرده باشد (۱۳۴۰) .

می گویم : شاید اختلاف در ثواب از جهت اختلاف درجات حاجت یا درخواست کننده آن باشد .

دوم : ثواب عمره

سوم : ثواب إعتکاف

(ماندن حدّ اقل سه روز در مسجد جامع شهر برای عبادت) دو ماه در مسجد الحرام

چهارم : ثواب روزه دو ماه

و بر اینها حدیث فوق و روایات دیگر دلالت می کند .

پنجم : قبول شدن شفاعت او در قیامت

چنانکه ثقة الاسلام کلینی در اصول کافی به سند خود از مفضل از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود : ای مفضل بشنو چه می گویم و بدان که حق است و آن را انجام ده و برادران بزرگواریت را از آن خبر کن . عرض کردم : فدایت شوم برادران بزرگواریت کیانند ؟ فرمود : آنان که در رو ساختن حوائج برادران خود راغب هستند . سپس فرمود : و هر کس برای برادر مؤمن خود حاجتی روا سازد خدای عزّ و جل برای او روز قیامت صد هزار حاجت برآورده سازد ، از جمله اولین آنها بهشت است و از جمله اینکه خویشاوندان و آشنایان و برادرانش را - به شرط اینکه ناصبی نباشند - داخل بهشت گرداند (۱۳۴۱) . . . .

ششم : روا شدن صد هزار حاجت او در قیامت

که حدیث یاد شده بر آن دلالت دارد .

هفتم: ثواب ده طواف خانه کعبه

چنانکه در اصول کافی به سند صحیحی از ابان بن تغلب آمده که گفت: شنیدم حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام می فرمود: هر کس هفت شوط خانه کعبه را طواف کند، خداوند عز و جل برایش شش هزار حسنه می نویسد و شش هزار سیئه از او محو می سازد. اسحاق بن عمّار افزوده: و شش هزار حاجت او را برآورد. وی گفت: سپس امام علیه السلام فرمود: برآوردن حاجت مؤمن بهتر است از طوافی و طوافی دیگر - تا ده طواف برشمرد - (۱۳۴۲).

هشتم: ثواب آزاد کردن بردگان

چنانکه در کتاب مزبور به سند خود از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود: برای من گام برداشتن در راه حاجت برادر مسلمانم خوش تر از این است که هزار برده آزاد کنم، و در راه خدا هزار اسب زین و لجام کرده فرستم (۱۳۴۳).

و در همان کتاب به سند خود از محمد بن مروان از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام است که فرمود: برای گام برداشتن مرد در راه روا ساختن حاجت برادر مؤمنش ده حسنه نوشته می شود و ده سیئه محو می گردد، و ده درجه بالا می رود. و جز این نمی دانم که فرمود: و این کار برابر آزاد کردن ده برده و بهتر از اعتکاف ده ماه در مسجد الحرام می باشد (۱۳۴۴).

می گویم: مخفی نماند که مترتب بودن این ثواب بر گام برداشتن در جهت روا سازی حاجت مؤمن به خاطر آن است که مقدمه برآورده ساختن آن است. پس در حقیقت ثواب برای همان می باشد، بنابراین پاداش مزبور بر روا ساختن حاجت مؤمن مترتب می شود هر چند که بر گام برداشتن متوقف نباشد.

و اما اختلاف داشتن این حدیث با حدیث قبلی - که ثواب طواف در آن آمده بود - می تواند بر تفاوت مراتب نیاز و حاجت حمل گردد، یا از جهت تفاوت مراتب مؤمنین باشد، یا تفاوت حسنات یا سیئات و یا اینکه بگوییم: ثواب مذکور در حدیث مزبور بر مقدمات روا ساختن حاجت مترتب می شود، هر چند که منظور خواهنده حاجت انجام نگیرد، و ثوابی که در حدیث سابق آمده بر ذی المقدمه یعنی، برآوردن حاجت مترتب است، و الله تعالی هو العالم.

نهم: ثواب روانه ساختن هزار اسب

زین و لجام کرده در راه خدای تعالی چنانکه در حدیث سابق گذشت.

دهم : حمایت هفتاد و پنج هزار فرشته

در اصول کافی به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : هر کس در راه روا ساختن حاجت برادر مسلمانش قدم بردارد ، خداوند او را با هفتاد و پنج هزار فرشته سایه می‌دهد ، و هیچ گامی بر نمی‌دارد مگر اینکه به خاطر آن حسنه‌ای برایش نوشته شود ، و گناهی از او دور گردد ، و درجه‌ای بالا رود ، پس هرگاه از انجام حاجت او فراغت یافت خدای عز و جل برای او به خاطر آن پاداش یک حج و یک عمره می‌نویسد (۱۳۴۵) .

یازدهم : ثواب هزار سال خدمت پروردگار

روایتی است که شیخ صدوق به سند خود از ابوالدُنیا از امیرالمؤمنین علیه السلام از رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم آورده که فرمود : هر کس در جهت روا ساختن حاجت برادر مؤمن خویش که رضای خدای عز و جل در آن باشد و برای او مصلحتی در آن هست؛ تلاش کند ، مثل آن است که خدای عز و جل را هزار سال خدمت کرده که یک چشم بر هم زدن در معصیت او نیفتاده باشد (۱۳۴۶) .

دوازدهم : ثواب نُه هزار سال نماز و روزه

روایتی است که شیخ مهدی فتونی در نتایج الأخبار و نوافج الأزهار از شیخ طوسی آورده که به سند خود از میمون بن مهران حدیث کرده که گفت : در محضر مولایم حضرت حسن بن علی علیهما السلام بودم که مردی آمد و عرضه داشت : ای پسر رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم فلانی از من پولی طلبکار است و می‌خواهد مرا زندان کند . فرمود : به خدا سوگند مالی ندارم که از سوی تو بپردازم . عرضه داشت : پس با او سخن بگوی . فرمود : من که با او دوستی و انسی ندارم و لیکن از پدرم شنیدم که از جدّم رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم حدیث گفت که آن جناب فرمودند : هر کس در روا ساختن حاجت برادر مؤمن خود سعی کند چنان است که نُه هزار سال خداوند را عبادت کرده روزها روزه‌دار و شبها به نماز اشتغال داشته باشد (۱۳۴۷) .

در اینجا به توفیق خدای وهّاب این بخش از کتاب را به پایان رساندیم ، و شایسته است که چند تذکر دهیم .

چند تذکر

اوّل : فواید یاد شده و مکارم مزبوره با دعا کردن به هر زبان و به هرگونه که باشد حاصل می گردد ، چون عموم و اطلاق دلایلی که در مورد آنها هست تخصیصی نگرفته است ، و همه انواع را شامل می شود .

دوم : بیشتر این مکرمتها با بسیار دعا کردن برای تعجیل فرَجِ مولای قائم ما عَجَلُ اللّٰه تعالی فرجه حاصل می گردد ، چون که آن حضرت فرموده : و برای تعجیل فرَجِ بسیار دعا کنید .

سوم : کمال این آثار با تحصیل ملکه تقوی و پاکسازی نفس از بدیها و زشتیها امکان می پذیرد ، و گستردن سخن در این باره با اراده اختصار ما سازگار نیست . پس به همین مقدار اشاره کافی است و از درگاه خدای تعالی خواهانیم که در فرَجِ مولای غایب از نظر ما تعجیل دهد ، و با لطف و عنایت خود ما را در عداد یارانش به شمار آورد .

پاورقی ها

از ۱ تا ۳۰۰

(۱) سوره یوسف ، آیه ۸۸ .

(۲) سوره بقره ، آیه ۱۸۲ .

(۳) نواده حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام ، و از اجداد مرحوم آیه اللّٰه بروجردی ، و مرحوم آیه اللّٰه حکیم بوده است . (مترجم)

۴) شیخ آقا بزرگ تهرانی در کتاب نُقْبَاءُ الْبَشَرِ (۱ / ۲۵۸) ولادت ایشان را شب جمعه پنجم جمادی الاولی سال ۱۳۰۱ نوشته است . ولی ظاهراً جمعه با این تاریخ مطابقت ندارد و برای روشن شدن مطلب باید به تقویم آن سال رجوع کرد .

۵) به طوری که در امالی حبیب آبادی آمده ، ولی در فهرست مشار آمده : به سال ۱۳۱۷ در تهران چاپ شده و در نُقْبَاءُ الْبَشَرِ گفته است : مؤلف ، آن را در سن شانزده سالگی به نظم درآورده و در سال ۱۳۱۷ چاپ شده است .

۶) بلکه نواده حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام و از اجداد عالی سادات محترم طباطبائی . (مترجم) .

۷) در کافی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت است که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم از دنیا نرفت تا اینکه این اَمّت را نسبت به حقّ ما ملزم ساخت . . . (مؤلف) .

۸) بردن نام آن حضرت (م - ح - م - د) در عصر غیبت و در مجامع عمومی به نظر بسیاری از فقها و علمای بزرگوار - از جمله مؤلف - حرام است و بعضی مکروه و برخی جایز می دانند . اقوال دیگری نیز هست که در جلد دوم کتاب به تفصیل آمده (مترجم) .

۹) و در حدیث آمده : لا یتَرَکُ الْمَیْسُورُ بِالْمَعْسُورِ ، عوالی اللّثالی ، ۵۸/۴ (مترجم) .

۱۰) سوره نحل ، آیه ۹۱ .

۱۱) سوره اسراء ، آیه ۳۴ .

۱۲) آنچه بین گیومه است ترجمه و یا مضمون آیه ای است که مؤلف معظم به طرز جالبی در آخر مقدمه اش آورده است . این آیات در سوره های : حاقّه ، غاشیّه ، واقعه ، مطفّفین ، و صافات می باشد . (مترجم) .

۱۳) اصول کافی؛ ۳۹۷/۲ .

۱۴) اصول کافی؛ ۳۹۷/۲ .

۱۵) اصول کافی؛ ۲۴۸/۲ .

۱۶) اصول کافی؛ ۲۴۹/۲ .

۱۷) سوره اعراف ، آیه ۱۸۰ .

۱۸) اصول کافی؛ ۲۴۹/۲ .

۱۹) اصول کافی؛ ۱۴۳/۱ .

۲۰) اصول کافی؛ ۲۰۳/۱ .

۲۱) اصول کافی؛ ۱/۱۸۰ .

۲۲) اصول کافی؛ ۱/۱۸۰ .

۲۳) اصول کافی؛ ۱/۳۷۴ .

۲۴) مؤید این مطلب روایتی است که ثقة الاسلام کلینی در کافی (۳۳۶/۲ حدیث ۳) از مفضل بن عمر نقل می کند که گفت : از حضرت ابوعبدالله (امام صادق علیه السلام) شنیدم که می فرمود : مبادا فاش کنید ، به خدا قسم امام شما سالیانی از روزگار غایب خواهد شد و شما در امتحان سخت واقع خواهید شد . تا اینکه درباره او سخنان مختلف گفته می شود : مرده ، کشته شده ، در کدام وادی رفته است ؟ البته دیدگان مؤمنین بر او گریان خواهد بود ، و در امواج حوادث واژگون خواهند شد؛ همانطور که کشتی در امواج دریا واژگون می شود . پس کسی نجات نمی یابد مگر آنکه خداوند از او پیمان گرفته ، و در دلش ایمان ثبت گردیده ، و او را به وحی از جانب خود تأیید نموده باشد . و دوازده پرچم اشتباه انداز بر پا خواهد شد که باید رد شود ، که نمی دانند به کدام سو رو کنند . راوی گوید : آنگاه گریه کردم و گفتم : پس چه باید کرد ؟ آن حضرت نگاهی به آفتاب افکند که به ایوان تابیده بود و فرمود : ای اباعبدالله این آفتاب را می بینی ؟ گفتم : آری . فرمود : به خدا سوگند امر ما از آفتاب روشنتر است . (مؤلف)

۲۵) سوره نساء ، آیه ۸۰ .

۲۶) اصول کافی؛ ۱/۱۸۵ .

۲۷) سوره نساء آیه ۵۹ .

۲۸) اصول کافی؛ ۲/۱۹ .

۲۹) اصول کافی؛ ۲/۳۷۷ .

۳۰) کمال الدین؛ ۲/۴۱۳ .

۳۱) کمال الدین؛ ۲/۴۱۲ .

۳۲) کمال الدین؛ ۲/۴۱۲ .

۳۳) الغیبه؛ شیخ نعمانی؛ ۶۲ .

۳۴) سوره احزاب ، آیه ۳۶ .

۳۵) در علمای ما - شیعه امامیه - سه نفر به طبرسی معروف بوده‌اند. یکی: مؤلف کتاب الاحتجاج علی اهل اللجاج؛ دوم: شیخ جلیل امین، فضل بن الحسن طبرسی، مؤلف تفسیر مجمع البیان؛ و سوم: فرزند برومندش شیخ حسن بن فضل، مؤلف کتاب مکارم الاخلاق. (مؤلف)

۳۶) سوره طه، آیه ۱۲.

۳۷) سوره مریم، آیه ۱.

۳۸) سوره اعراف، آیه ۱۵۵.

۳۹) الاحتجاج؛ ۲/۲۶۸. گفتنی است که حُلوان، شهری بزرگ در مرز ایران و عراق بوده که اثری از آن برجای نمانده، و شهر سرپل ذهاب - که آرامگاه احمد بن اسحاق در آن، زیارتگاه مردم است - در محل آن احداث گردیده است. (مراقد المعارف ۱/۱۱۸) (مترجم).

۴۰) اصول کافی، ۱/۲۷۷.

۴۱) در کتاب کمال الدین جواب سؤالات را چنین آورده است: اما اینکه پرسیدی وقتی شخصی می‌خواهد روحش کجا می‌رود؟ جوابش این است که روحش وابسته به باد و باد وابسته به هواست تا وقتی که صاحبش برای بیدار شدن نجبید. پس اگر خداوند اجازه دهد که روح به صاحبش برگردد، روح آن باد را می‌کشد و باد هوا را پس روح باز می‌گردد و در پیکر صاحبش استقرار می‌یابد، ولی اگر خداوند متعال اجازه بازگشت روح را ندهد، هوا باد را و باد روح را خواهد کشید و خواهد برد تا روز محشر به صاحبش بازنگردد.

و اما راجع به یاد و فراموشی آن که: دل هر کسی در محفظه‌ای است که بر آن سرپوشی نهاده شده هرگاه در آن حال بر محمد و آل محمد صلوات فرستد آن سرپوش از آن محفظه برداشته خواهد شد و دل پرتو می‌یابد و آنچه فراموش کرده بود به یاد می‌آورد، ولی اگر بر محمد و آل او صلوات نفرستد یا از آن کم نهد، سرپوش بر آن محفظه محکم شود دلش تار، و آنچه در نظر داشت فراموش گردد.

و اما آنچه راجع به نوزاد پرسیدی که مانند عموها یا دایی‌های خود می‌شود: بدان که هرگاه مرد در حال آرامش با همسر خود درآمیزد نطفه در رحم واقع شده و فرزند مانند پدر و مادر برآید، ولی اگر در حالی که آرامش ندارد و رگها آسوده نیست آمیزش کند، نطفه پریشان گردیده و می‌لغزد، پس اگر بر رگی افتد که از عمو است مانند عمو برآید، و اگر بر رگی که از دایی است واقع شود شباهت به دایی خواهد یافت (مترجم).

۴۲) کمال الدین؛ ۲/۳۶۱.

۴۳) الخرائج؛ راوندی؛ ۹۸.

۴۴) کمال الدین؛ ۲/۳۷۶.

۴۵) کمال الدین؛ ۲/۳۸۱.

۴۶ (کمال الدین؛ ۴۰۹/۲ .

۴۷ (کمال الدین؛ ۴۳۳/۲؛ و آیه‌ای که امام مهدی عجل‌الله فرجه تلاوت کرد: سوره آل عمران ، آیه ۱۸ .

۴۸ (کمال الدین؛ ۴۳۱/۲ .

۴۹ (کمال الدین؛ ۴۸۵/۲ و اصول کافی؛ ۵۲۳/۱ .

۵۰ (کمال الدین؛ ۴۹۲/۲ .

۵۱ (کمال الدین؛ ۵۰۱/۲ .

۵۲ (الاحتجاج؛ ۲۷۸/۲ .

۵۳ (الاحتجاج؛ ۲۸۴/۲ .

۵۴ (در نهج البلاغه ، نامه ۲۸ ، چنین آمده : فأننا صنایع ربنا و الناس بعد صنایع لنا . یعنی : پس همانا ما ساخته شده پروردگاران هستیم و مردم برای ما ساخته شده‌اند . (مترجم)

۵۵ (کمال الدین؛ ۲۵۴/۱ .

۵۶ (اصول کافی؛ ۱۷۹/۱ .

۵۷ (اصول کافی؛ ۱۷۹/۱ .

۵۸ (کمال الدین؛ ۲۵۸/۱ .

۵۹ (الغیبه؛ ابن ابی‌زینب نعمانی؛ ۱۴۱ .

۶۰ (سوره شوری؛ آیه ۲۳ .

۶۱ (تفسیر برهان؛ سید هاشم بحرانی؛ ۱۲۱/۴ .

۶۲ (الغیبه؛ ابن ابی‌زینب نعمانی؛ ۱۴۹ .

۶۳ (اصول کافی؛ ۱/۱۴۴ .

۶۴ (الخرائج؛ سعید بن هبه‌الله راوندی .

- ۶۵) اصول کافی؛ ۱ / ۴۰۹ .
- ۶۶) اصول کافی؛ ۱ / ۴۰۸ .
- ۶۷) اصول کافی؛ ۱ / ۲۰۰ .
- ۶۸) بحار الانوار ، ۳۶ / ۱۱ .
- ۶۹) اصول کافی؛ ۱ / ۳۸۹ .
- ۷۰) اصول کافی؛ ۱ / ۳۹۰ .
- ۷۱) سوره ابراهیم ، آیه ۲۴ .
- ۷۲) کمال الدین؛ شیخ صدوق؛ ۱ / ۲۵۸ .
- ۷۳) امالی؛ شیخ الطائفه طوسی؛ ۱ / ۱۸؛ بحار الانوار ، ۳۷ / ۳۹ .
- ۷۴) سوره احزاب؛ آیه ۶ .
- ۷۵) کفایة الاثر؛ ۳۱۱ و اصول کافی؛ ۱ / ۱۸۷ و کمال الدین؛ ۱ / ۲۷۰ .
- ۷۶) اصول کافی؛ ۱ / ۱۸۷ .
- ۷۷) سوره انبیاء؛ آیه ۷ .
- ۷۸) اصول کافی؛ ۱ / ۴۰۵ .
- ۷۹) روضه کافی؛ ۳۵ .
- ۸۰) اصول کافی؛ ۲ / ۵۰۷ .
- ۸۱) اصول کافی؛ ۲ / ۱۷۲ .
- ۸۲) بصائر الدرجات ، ۱۶۷ .
- ۸۳) سوره الرحمن؛ آیه ۶۰ .

۸۴ (اصول کافی؛ ۴۰۷/۱ .

۸۵ (الاحتجاج؛ ۳۲۳/۲ .

۸۶ (جنه المأوی ، محدث نوری؛ ۲۹۲ .

۸۷ (بحارالانوار؛ ۳۳۸/۵۲ .

۸۸ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۴۵ .

۸۹ (سوره سباء؛ آیه ۱۸ .

۹۰ (المحجّه؛ ۱۷۵ .

۹۱ (سوره فتح؛ آیه ۳۸ .

۹۲ (بحارالانوار؛ ۳۷۹/۵۲ .

۹۳ (بحارالانوار؛ ۳۴۵/۵۲ .

۹۴ (کمال الدین؛ ۲۵۲/۱ .

۹۵ (بحارالانوار؛ ۳۱۴/۵۲ و علل الشرایع؛ ۲۶۷/۲ .

۹۶ (بحارالانوار؛ ۳۷۶/۵۲ .

۹۷ (بحارالانوار؛ ۳۳۸/۵۲ .

۹۸ (الاحتجاج؛ ۸۰/۱ .

۹۹ (سوره طارق . آیه ۱۸ .

۱۰۰ (تفسیر القمی؛ ۷۲۱ .

۱۰۱ (کمال الدین؛ ۲ / ۶۴۷ .

۱۰۲ (فروع کافی ، ۱۷۴/۷ .

۱۰۳ (بحارالانوار؛ ۳۲۵/۵۲ .

۱۰۴ (سوره نمل، آیه ۶۲).

۱۰۵ (تفسیر القمی، ۴۹۷).

۱۰۶ (بحار الانوار؛ ۳۵۱/۵۲).

۱۰۷ (الاحتجاج، ۲۸۳/۲).

۱۰۸ (کمال الدین، ۳۳۲/۱).

۱۰۹ (الاحتجاج، ۲۸۴).

۱۱۰ (بحار الانوار؛ ۵۱ / ۱۱۵).

۱۱۱ (کمال الدین؛ ۲ / ۶۴۷).

۱۱۲ (الکافی، ۱ / ۳۳۴).

۱۱۳ (بحار الانوار، ۵۱ / ۸۴).

۱۱۴ (الاحتجاج، ۲ / ۲۷۸).

۱۱۵ (بصائر الدرجات، ۲۵۶).

۱۱۶ (الاحتجاج، ۲ / ۲۸۹).

۱۱۷ (بحار الانوار، ۷ / ۲۷۴).

۱۱۸ (سوره غاشیه، آیه ۲۶؛ البرهان، ۴ / ۴۵۵).

۱۱۹ (سوره یس، آیه ۳۹).

۱۲۰ (سوره توبه، آیه ۲۵).

۱۲۱ (بحار الانوار، ۴۸ / ۷۳. گفتنی است که قبر این بانوی سعادت‌مند همچنان در شهر نیشابور زیارتگاه ارادتمندان به خاندان پیامبر و شیعیان آنها است، و به نام بی‌بی شیطیه معروف است. (مترجم).

۱۲۲ (جمال الاسبوع، ۵۰۹).

۱۲۳ (بحارالانوار ، ۵۱ / ۳۰ .

۱۲۴ (غیبت نعمانی ، ۱۲۲ .

۱۲۵ (غیبت نعمانی ، ۱۲۱ .

۱۲۶ (غیبت نعمانی ، ۱۷۳ .

۱۲۷ (غیبت نعمانی ، ۱۷۳ .

۱۲۸ (بحارالانوار ، ۵۲ / ۳۵۲ .

۱۲۹ (التوحید ، ۲۳۳ .

۱۳۰ (محمد بن ابراهیم بن جعفر نعمانی ، چنانکه در اَمَلُ الْأَمَلِ (۲ / ۲۳۲ - ۲۳۳) آمده : از شیوخ عظیم القدر و شریف و صحیح العقیده و کثیرالحدیث اصحاب ماست . به بغداد هجرت کرده و از آنجا به شام رفته و در آنجا وفات یافته است . علامه حلی (رجال العلامه الحلی ، ۱۶۲) ، و نجاشی (رجال النجاشی ، ۲۹۷) ، شرح حال او را چنین ذکر کرده اند . نجاشی پس از بیان فوق گفته : او از شاگردان کلینی است و از تألیفاتش تفسیر قرآن است که قسمتی از آن را دیده ام ، و کتاب « غیبت » او را نیز دیده ام ، تألیف خوب و جامعی است . (مؤلف) .

۱۳۱ (غیبت نعمانی ، ۱۲۵ .

۱۳۲ (الغیبة ، نعمانی ؛ ۲۱۸ .

۱۳۳ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۹ . گفتنی است که این روایت و نیز بسیاری از روایات که مرحوم علامه مجلسی به نقل از ارشاد شیخ مفید آورده ، مرحوم مؤلف آنها را به ارشاد دیلمی نسبت داده است . (مترجم) .

۱۳۴ (کافی ، ۲ / ۶۳۳ .

۱۳۵ (الاحتجاج ، ۱ / ۲۲۵ .

۱۳۶ ([. سوره حجر ، آیه ۸۷ .

۱۳۷ (تفسیر البرهان ، ۲ / ۳۵۴ .

۱۳۸ (البرهان ، ۲ / ۳۵۴ .

۱۳۹ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۳۵ .

۱۴۰ (البرهان ، ۱ / ۳۵۴ .

۱۴۱ (سوره زمر ، آیه ۲۲ .

۱۴۲ (چنانکه در کافی به سند خود از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام روایت شده ، و طبرسی در مجمع البیان گفته : بدین جهت مثانی نامیده شده که بعضی از قصه‌ها و اخبار و احکام و موعظه‌ها در آن تکرار شده و به گونه‌های مختلف ذکر گردیده و نیز تلاوت آن تکرار می‌شود و خسته کننده نیست . (مؤلف)

۱۴۳ (سید جلیل سید هاشم بحرانی در کتاب غایة المرام ، ۲۲۳ ، آورده : از امیرالمؤمنین علی علیه السلام درباره حدیثی که در بالا ذکر شده پرسیدند که عترت کیانند ؟ فرمود : من و حسن و حسین و امامان نه گانه از فرزندان حسین علیه السلام ، نهمین آنها مهدی قائمشان است . . . (مؤلف) .

۱۴۴ (غایة المرام ؛ ۵۲۴ .

۱۴۵ (غایة المرام ؛ ۵۱۷ .

۱۴۶ (مرآة الأنوار ، ۱۸۱ .

۱۴۷ (کمال الدین ، ۱ / ۳۳۸ .

۱۴۸ (مجمع البحرين ، ۳ / ۲۳۴ - ۲۳۵ .

۱۴۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۳۱ .

۱۵۰ (سوره اسراء ، آیه ۳۳ .

۱۵۱ (تفسیر العیاشی ، ۲ / ۲۹۰ .

۱۵۲ (روضه کافی ، ۸ / ۲۵۵ .

۱۵۳ (علل الشرایع ، ۱۶۰ .

۱۵۴ (کافی ، ۱ / ۵۳۴ .

۱۵۵ (غایة المرام ، ۱۹۴ .

۱۵۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۰۸ .

۱۵۷ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۱۳ .

۱۵۸ (این کتاب به قلم همین مترجم به نام : سیمای حضرت مهدی علیه السلام در قرآن ، بارها منتشر شده است .

۱۵۹ (سوره اسراء ، آیه ۳۳ .

۱۶۰ (المحججه ، ۱۲۷ .

۱۶۱ (سوره ملک ، آیه ۳۰ .

۱۶۲ (المحججه ، ۲۲۸ - ۲۲۹ .

۱۶۳ (کمال الدین ، ۱ / ۲۸۷ .

۱۶۴ (کمال الدین ، ۱ / ۲۸۶ .

۱۶۵ (کمال الدین ، ۱ / ۲۵۷ .

۱۶۶ (کافی ، ۱ / ۴۴۳ .

۱۶۷ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۳۵ .

۱۶۸ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۹۱ .

۱۶۹ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۹۵ .

۱۷۰ (بحار الانوار ، ۵۴ / ۸۰ .

۱۷۱ (تبصرة الولی ، ۷۶۵ .

۱۷۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳ .

۱۷۳ (سوره صافات ، آیه ۱۰ .

۱۷۴ (بحار الانوار ، ۹۵ / ۳۳۳ .

۱۷۵ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۶۱ .

۱۷۶ (سوره انفال، آیه ۳۹).

۱۷۷ (کافی، ۸ / ۲۰۱).

۱۷۸ (بحار الانوار، ۵۲ / ۵۷).

۱۷۹ (طرید و شرید دو لقب از القاب مولای ما حضرت حجّت علیه السلام است، و همین طور مؤتور، و منظور از پدر - در این حدیث - حسین بن علی علیهما السلام است یا تمام پدران امام زمان عجل الله فرجه. (محمد الموسوی).)

۱۸۰ (کمال الدین، ۲ / ۴۳۲. شایان ذکر است که عموی آن حضرت عجل الله فرجه، امامزاده بزرگوار جناب ابوجعفر سید محمد فرزند امام هادی علیهما السلام است که قبر شریفش در نزدیکی سامره زیارتگاه خاص و عام است. (مترجم).)

۱۸۱ (کمال الدین، ۱ / ۳۲۷).

۱۸۲ (سوره الفتح، آیه ۲۸).

۱۸۳ (المحجّة، ۸۶).

۱۸۴ (سوره توبه، آیه ۳۳).

۱۸۵ (المحجّة؛ ۸۷).

۱۸۶ (سوره آل عمران، آیه ۸۳).

۱۸۷ (المحجّة ۵۰).

۱۸۸ (سوره بقره، آیه ۱۴۹).

۱۸۹ (البرهان، ۱ / ۱۶۳).

۱۹۰ (البرهان، ۱ / ۱۶۲).

۱۹۱ (البرهان، ۱ / ۱۶۲).

۱۹۲ (البرهان، ۱ / ۱۶۴).

۱۹۳ (بحار الانوار، ۵۲ / ۳۲۸).

۱۹۴ (سوره زمر، آیه ۷۴).

۱۹۵ (بحار الانوار، ۵۳ / ۷).

۱۹۶ (بحار الانوار، ۵۲ / ۳۳۰).

۱۹۷ (کمال الدین، ۲ / ۳۸۳).

۱۹۸ (بدان که این یکی از ویژگیهایی است که خداوند به آن حضرت اختصاص داده به طوری که اگر دست خود را بر سر مؤمن بگذارد، خداوند عقل او را جمع و حلم او را کامل می‌گرداند. بعضی از معاصرین ارجمند در معنی حدیث چنین گفته‌اند: جمع عقل به قوه عقلیه برمی‌گردد، به اینکه لشکریان عقل در او جمع شود تا امور باطنی را درک کند. و کمال حلم؛ مربوط به کمال قوه تدبیر و نظم بخشیدن به امور معاش و زندگی مادی است. (مؤلف)

۱۹۹ (کمال الدین، ۲ / ۶۷).

۲۰۰ (کافی، ۱ / ۲۵).

۲۰۱ (مرآة العقول، ۱ / ۸۰).

۲۰۲ (بحار الانوار، ۵۲ / ۳۵۲، و غیبت نعمانی، ۱۲۵).

۲۰۳ (سوره مائده، آیه ۳۳).

۲۰۴ (بحار الانوار، ۵۲ / ۳۶۲).

۲۰۵ (بحار الانوار، ۵۲ / ۳۶۳).

۲۰۶ (بحار الانوار، ۵۲ / ۳۶۳).

۲۰۷ (کمال الدین، ۱ / ۳۲۹).

۲۰۸ (بحار الانوار، ۵۳ / ۱۵).

۲۰۹ (کمال الدین، ۲ / ۴۴۰).

۲۱۰ (من لا یحضره الفقیه، ۲ / ۱۲).

۲۱۱ (سوره حدید، آیه ۱۷).

(۲۱۲) کمال الدین ، ۲ / ۶۶۸ .

(۲۱۳) المحجّة ، ۲۲۲ .

(۲۱۴) اصل حدیث در کافی ، ۷ / ۱۷۴ .

(۲۱۵) المحجّة ، ۲۲۲ .

(۲۱۶) سوره احزاب ، آیه ۵۷ .

(۲۱۷) کافی ، ۲ / ۲۷۹ .

(۲۱۸) کمال الدین ، ۲ / ۶۷۱ .

(۲۱۹) کمال الدین ، ۲ / ۶۷۱ .

(۲۲۰) بحارالانوار ، ۵۲ / ۳۸۹ .

(۲۲۱) بحارالانوار ، ۵۲ / ۳۵۵ .

(۲۲۲) بحارالانوار ، ۵۲ / ۳۳۹ . سوره حجر ، آیه ۷۵ - ۷۶ .

(۲۲۳) بحارالانوار ، ۵۲ / ۳۳۸ .

(۲۲۴) بحارالانوار ، ۵۲ / ۳۳۸ .

(۲۲۵) چون ظهور اعم است از خروج با شمشیر و غیر آن ، حضرت یکی از وجوه قیام امام عصر عجل الله فرجه را بیان فرمود که برای پرهیز از کشته شدن ، و برای حفظ نفس به ناچار هنگام ظهور با شمشیر خروج می نماید و گرنه دشمنان ، آن حضرت را به قتل می رسانند ، خداوند متعال دانا است . (مؤلف) .

(۲۲۶) بحارالانوار ، ۵۱ / ۳۹ .

(۲۲۷) کفایة الطالب ، ۵۲۰ .

(۲۲۸) سوره قلم ، آیه ۴ .

(۲۲۹) کشف الغمّة ، ۳ / ۲۷۵ - ۲۷۶ .

(۲۳۰) کافی ، ۱ / ۳۳۷ .

۲۳۱ (کافی ، ۱ / ۳۳۷ .

۲۳۲ (بحارالانوار ، ۵۳ / ۱۸۷ .

۲۳۳ (کافی ، ۱ / ۳۳۹ .

۲۳۴ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۲ .

۲۳۵ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۶ .

۲۳۶ (سوره شعراء ، آیه ۲۱ .

۲۳۷ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۸ .

۲۳۸ (کمال الدین ، ۲ / ۳۴۶ .

۲۳۹ (سوره نور ، آیه ۵۵ .

۲۴۰ (المحجّه ، ۱۴۸ .

۲۴۱ (کفایه الاثر ، ۲۹۲ .

۲۴۲ (مدرک سابق ، ۳۰۱ .

۲۴۳ (بحارالانوار ، ۵۱ / ۸۱ .

۲۴۴ (بحارالانوار ، ۵۱ / ۸۳ .

۲۴۵ (بحار الانوار؛ ۷۷ / ۲۶۹ ، عبارت چنین است : « یا کمیل ما من علم آلا و انا افتحه و ما من سرّ الا و القائم یختمه » . البتّه توجیه و بیان مرحوم مؤلف بر این فرض نیز صادق است . (مترجم) .

۲۴۶ (کمال الدین ، ۱ / ۲۸۱ .

۲۴۷ (حرف - در اینجا - به معنی جمله است ، چنانکه درباره فصول اذان و اقامه نیز از ائمه علیهم السلام تعبیر به حروف شده که) سی و چهار حرف گفته اند) ، و حروف چهارگانه ای که در این حدیث - به روایت کافی - بیان شده ، چنین است : اول : لا اله الا الله وحده لا شریک له باقیاً . دوم : مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهِ مُخْلِصًا . سوم : نَحْنُ اَهْلُ الْبَيْتِ . چهارم : شِيعَتْنَا مِنَّا وَ نَحْنُ مِنْ رَسُوْلِ اللهِ ، وَ رَسُوْلُ اللهِ مِنْ اللهِ بِسَبَبٍ . (محمد الموسوی) .

۲۴۸ (کافی ، ۱ / ۴۸۳ .

۲۴۹ (احتجاج ، ۲ / ۳۲۴ .

۲۵۰ (کافی ، ۱ / ۴۰۳ .

۲۵۱ (کافی ، ۱ / ۴۰۳ .

۲۵۲ (واضح است که دعای امام علیه السلام در حق مؤمن از کاملترین افاضات و زیباترین عنایات او است ، زیرا که سایر عنایات از ناحیه امام متوقف بر این عنایت است که شخص را سعادتمند می نماید . (محمد الموسوی)

۲۵۳ (بحارالانوار ، ۴۹ / ۹۸ از مناقب؛ ابن شهر آشوب؛ ۴ / ۳۴۱ .

۲۵۴ (مشارق الانوار ، ۴۵۲ .

۲۵۵ (بصائر الدرجات؛ ۲۶۰ .

۲۵۶ (احتجاج ، ۲ / ۲۷۷ .

۲۵۷ (کافی ، ۱ / ۲۰۰ . کمال الدین ، ۲ / ۶۷۸ .

۲۵۸ (بحارالانوار ، ۵۲ / ۳۳۷ .

۲۵۹ (بحارالانوار ، ۵۲ / ۳۴۲ .

۲۶۰ (بحارالانوار ، ۴۲ / ۳۶۶ .

۲۶۱ (بحارالانوار ، ۴۲ / ۳۶۶ .

۲۶۲ (الخراج ، ۶۷ .

۲۶۳ (کمال الدین ، ۲ / ۲۰۵ .

۲۶۴ (غایة المرام ، ۲۷۴ .

۲۶۵ (غایة المرام ، ۲۷۴ .

۲۶۶ (کفایة الاثر ، ۲۹۲ .

۲۶۷ (کفایة الاثر ، ۳۱۰ .

۲۶۸ (سوره انفال ، آیه ۳۳ .

۲۶۹ (غایة المرام ، ۲۵۷ .

۲۷۰ (کمال الدین ، ۱ / ۲۰۷ . و امالی صدوق ، ۱۱۲ . سند این حدیث چنین است : ابن بابویه از محمد بن احمد السنانی از احمد بن یحیی بن زکریا القطان از بکر بن عبدالله بن حبیب از فضل بن صقرالعبدی از ابومعاویه از سلیمان بن مهران اعمش از حضرت صادق جعفر بن محمد از پدرش محمد بن علی از پدرش علی بن الحسین علیهم السلام که فرمود . (مؤلف) .

۲۷۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۱۶ .

۲۷۲ (کمال الدین ، ۱ / ۳۳۰ .

۲۷۳ (ذَبَّ به معنی دور کردن و راندن است ، و دفع : بازگرداندن و جلوگیری از تأثیر می باشد . (مترجم) .

۲۷۴ (روضه کافی ، ۸ / ۲۲۷ .

۲۷۵ (غیبت نعمانی ، ۳۱۹ .

۲۷۶ (سوره معارج ، آیه ۴۴ .

۲۷۷ (بحار الانوار ، ۵۱ ، باب الآیات المؤلّه .

۲۷۸ (سوره طه ، آیه ۱۲۴ .

۲۷۹ (تفسیر القمی ، ۴۲۴ .

۲۸۰ ([. سوره توبه ، آیه ۳۳ .

۲۸۱ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۶۱ .

۲۸۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۸۰ .

۲۸۳ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۸۰ .

۲۸۴ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۸۱ .

۲۸۵ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۸۴ . سعد السعود ، ۳۴ - ۳۵ .

۲۸۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۱۶ .

۲۸۷ (کافی ، ۱ / ۴۱۱ .

۲۸۸ (کافی ، ۱ / ۴۱۰ .

۲۸۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۵۴ .

۲۹۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۵۸ .

۲۹۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۷۳ .

۲۹۲ (کامل الزیارات ، ۱۱۶ .

۲۹۳ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۴۷ .

۲۹۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۵۴ و غیبت نعمانی ، ۱۲۱ .

۲۹۵ (بصائر الدرجات ، ۱۶۲ .

۲۹۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۵۲ و غیبت نعمانی ، ۱۲۵ .

۲۹۷ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۹۰ .

۲۹۸ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۸۸ .

۲۹۹ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۸۸ .

۳۰۰ (غایة المرام ، ۶۹۸ .

از ۳۰۱ تا ۶۰۰

۳۰۱ (غایة المرام ، ۶۹۸ .

۳۰۲ (غایه المرام ، ۶۹۲ .

۳۰۳ (مضمون آیه ۱۰۱ سوره شعراء : « فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ وَ لَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ » .

۳۰۴ (کمال الدین ، ۲ / ۳۳۸ .

۳۰۵ (سوره نساء ، آیه ۴۱ .

۳۰۶ (کافی ، ۱ / ۱۹۰ .

۳۰۷ (کافی ، ۱ / ۱۹۰ .

۳۰۸ (سوره بقره ، آیه ۱۴۳ .

۳۰۹ (کافی ، ۱ / ۱۹۰ .

۳۱۰ (کافی ، ۱ / ۱۹۱ .

۳۱۱ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۱۴۸ .

۳۱۲ (کمال الدین ، ۱ / ۳۱۰ .

۳۱۳ (سوره نور ، آیه ۳۵ .

۳۱۴ (شاید هم ضیافت مادی و هم ضیافت معنوی باشد که هر چه به ما می رسد به فیض وجود آن حضرت است . (مترجم)

۳۱۵ (کمال الدین ، ۲ / ۳۳۵ .

۳۱۶ (بحار الانوار ، ۲ / ۱۱۲ .

۳۱۷ (کافی ، ۱ / ۳۴۳ .

۳۱۸ (سوره نساء ، آیه ۷۷ .

۳۱۹ (المحجّه ، ۶۰ .

۳۲۰ (سوره شوری ، آیه ۴۱ .

۳۲۱ (تفسیر القمی ، ۶۰۴ .

۳۲۲ (المحجّة ، ۱۹۶ .

۳۲۳ (سوره حج ، آیه ۳۹ .

۳۲۴ (تفسیر القمی ، ۳ / ۹۳ .

۳۲۵ (تفسیر البرهان ، ۴۴۱ .

۳۲۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۳۸ .

۳۲۷ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۸۷ .

۳۲۸ (کمال الدین ، ۱ / ۳۱۷ .

۳۲۹ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۰ .

۳۳۰ (غیبت طوسی ، ۱۴۹ .

۳۳۱ (بحار الانوار ، ۴۲ / ۱۸۹؛ الاختصاص ، ۱۶۳ .

۳۳۲ (کمال الدین ، ۲ / ۶۵۳ .

۳۳۳ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۱۱۵ . مترجم گوید : مؤلف بزرگوار بعضی از واژه‌های این حدیث را - به نقل از مجلسی - توضیح داده که با منظور کردن آن معانی در ترجمه خود حدیث ، نیازی به ترجمه جداگانه آن توضیحات دیده نشد .

۳۳۴ (کمال الدین ، ۲ / ۶۷۳ .

۳۳۵ (سوره هود ، آیه ۸ .

۳۳۶ (سوره معارج ، آیه ۱ .

۳۳۷ (تفسیر القمی ، ۲ / ۳۸۵ .

۳۳۸ (کمال الدین ، ۱ / ۲۸۰ .

۳۳۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۶۲ .

۳۴۰ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۱۳۰ .

۳۴۱ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۸۲ .

۳۴۲ (سوره بقره ، آیه ۱۵۵ .

۳۴۳ (البرهان ، ۱ / ۱۶۷ .

۳۴۴ (کمال الدین ، ۲ / ۳۳۵ .

۳۴۵ (سوره شوری ، آیه ۱ .

۳۴۶ (المحججه ، ۱۹۰ .

۳۴۷ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۱۰۵ .

۳۴۸ (غایه المرام ، ۷۰۲ .

۳۴۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۵۷ .

۳۵۰ (کمال الدین ، ۲ / ۴۴۷ .

۳۵۱ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۷۷ .

۳۵۲ (فلاح السائل ، ۲۰۰ و بحار الانوار ، ۸۶ / ۸۱ .

۳۵۳ (النجم الثاقب ، ۷۰ .

۳۵۴ (کمال الدین ، ۱ / ۲۸۶ .

۳۵۵ (کمال الدین ، ۱ / ۲۸۷ .

۳۵۶ (کمال الدین ، ۱ / ۲۸۶ .

۳۵۷ (کمال الدین ، ۱ / ۳۰۴ .

۳۵۸ (کمال الدین ، ۱ / ۲۹۸ .

۳۵۹ (کمال الدین ، ۱ / ۳۰۳ .

۳۶۰ (کمال الدین ، ۱ / ۳۰۳ .

۳۶۱ (کمال الدین ، ۱ / ۳۱۶ .

۳۶۲ (کمال الدین ، ۱ / ۳۱۷ .

۳۶۳ (علامه مجلسی - رضوان الله علیه - می گوید : « شش روز » شاید اشاره به اختلاف احوال حضرتش در زمان غیبت باشد ، چه اینکه در طول شش روز هیچ کس بر ولادت حضرتش مطلع نشد مگر افراد بسیار مخصوصی از نزدیکان ، آنگاه پس از شش ماه دیگرانی از خواص بر این امر مطلع شدند ، سپس بعد از ۶ سال هنگام وفات پدر بزرگوارش علیه السلام امر حضرت بر بسیاری از خلائق آشکار شد . یا اشاره است به اینکه پس از امامت حضرت تا شش روز تنها یک نفر از ایشان مطلع شد ، آنگاه پس از شش ماه امر ایشان منتشر گردید ، و بعد از شش سال امر سفراء و نواب خاص ظاهر و آشکار گشت . و احتمال قوی تر این است که این عبارت اشاره به زمانهای مختلفی است که برای غیبت حضرت علیه السلام اندازه گیری شده و بداءپذیر است . . . (مؤلف) .

۳۶۴ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۳ .

۳۶۵ (سوره تکویر ، آیه ۱۵ .

۳۶۶ (کمال الدین ، ۱ / ۳۳۰ .

۳۶۷ (کمال الدین ، ۲ / ۳۳۸ .

۳۶۸ (کمال الدین ، ۲ / ۳۳۹ .

۳۶۹ (کمال الدین ، ۲ / ۳۴۲ .

۳۷۰ (کمال الدین ، ۲ / ۳۵۹ .

۳۷۱ (سوره شعراء ، آیه ۴ .

۳۷۲ (سوره بقره ، آیه ۱۴۸ .

۳۷۳ (کمال الدین ، ۲ / ۳۷۷ .

۳۷۴ (کمال الدین ، ۲ / ۳۸۰ .

۳۷۵ (کمال الدین ، ۲ / ۳۸۴ .

۳۷۶ (کمال الدین ، ۲ / ۵۱۶ .

- ۳۷۷ (علل الشرایع ، ۱ / ۲۴۵ .
- ۳۷۸ (سوره مائده ، آیه ۱۰۱ .
- ۳۷۹ (احتجاج ، ۲ / ۲۸۴ .
- ۳۸۰ (سوره آل عمران ، آیه ۱۴۰ .
- ۳۸۱ (غیبت نعمانی ، ۱۴۰ .
- ۳۸۲ (سوره انشقاق ، آیه ۱۹ .
- ۳۸۳ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۱۴۲ .
- ۳۸۴ (سوره فتح ، آیه ۲۵ .
- ۳۸۵ (علل الشرایع ، ۱۴۷ .
- ۳۸۶ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۱۱۳ .
- ۳۸۷ (احتجاج ، ۲ / ۳۲۵ .
- ۳۸۸ (کافی ، ۱ / ۵۱۴ .
- ۳۸۹ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۱۷۷ .
- ۳۹۰ (غیبت شیخ طوسی ، ۲۶۲ .
- ۳۹۱ (غیبت شیخ طوسی ، ۲۶۲ .
- ۳۹۲ (سوره اعراف ، آیه ۱۸۷ . و المحجّه ، ۲۰۴ .
- ۳۹۳ (غیبت شیخ طوسی ، ۲۶۲ .
- ۳۹۴ (غیبت شیخ طوسی ، ۲۶۲ .
- ۳۹۵ (غیبت شیخ طوسی ، ۲۶۲ .

۳۹۶ (غیبت نعمانی ، ۲۸۹ .

۳۹۷ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۱۱ .

۳۹۸ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۸۰ .

۳۹۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۵۵ .

۴۰۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۵۶ .

۴۰۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۵۴ .

۴۰۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۵۵ .

۴۰۳ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۵۴ .

۴۰۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۵۱ .

۴۰۵ (کمال الدین ، ۳۳۹ .

۴۰۶ (کافی ، ۱ / ۳۳۶ .

۴۰۷ (تبصره الولی - که با غایه المرام چاپ شده - ، ۷۷۸ .

۴۰۸ (کشف المحجّه ، ۱۵۴ .

۴۰۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۵۱ .

۴۱۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۱۷ .

۴۱۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۳ .

۴۱۲ (کمال الدین ، ۱ / ۳۰۳ .

۴۱۳ (کمال الدین ، ۲ / ۳۶۱ .

۴۱۴ (مضمون دو آیه سوره انفال ، آیه ۳۹ و سوره توبه ، آیه ۳۶ .

۴۱۵ (المحجّه ، ۷۸ : ۹۶ .

۴۱۶ (سوره آل عمران، آیه ۱۷۹. بحار الانوار، ۵۲ / ۲۲۲. تفسیر عیاشی، ۱ / ۲۰۷).

۴۱۷ (بحار الانوار، ۵۲ / ۲۷۴).

۴۱۸ (سوره آل عمران، آیه ۱۷۹. غیبت نعمانی، ۳۲۰).

۴۱۹ (احتجاج، ۲ / ۲۸۴).

۴۲۰ (کمال الدین، ۱ / ۳۳۴).

۴۲۱ [.سوره یوسف، آیه ۱۱۰.

۴۲۲ (بحار الانوار، ۵۱ / ۷۶).

۴۲۳ (اقبال، ۲۰۱).

۴۲۴ (کمال الدین، ۱ / ۲۸۲).

۴۲۵ (بحار الانوار، ۳۷ / ۴۶؛ امالی شیخ طوسی، ۲ / ۱۱۴).

۴۲۶ (منتهی الارب، ۱ / ۲۰۶).

۴۲۷ (بحار الانوار، ۵۲ / ۲۹۰).

۴۲۸ (غایة المرام، ۶۹۳).

۴۲۹ (غایة المرام، ۶۹۵).

۴۳۰ (بحار الانوار، ۵۲ / ۳۶۵).

۴۳۱ (کافی، ۱ / ۲۴۰).

۴۳۲ (سوره الرحمن، آیه ۴۱).

۴۳۳ (بحار الانوار، ۵۲ / ۳۲۰).

۴۳۴ (المحجّه، ۲۱۷).

- ۴۳۵ (سوره آل عمران ، آیه ۸۳ .
- ۴۳۶ (تفسیر العیاشی ، ۱ / ۱۸۳ .
- ۴۳۷ (سوره توبه ، آیه ۳۳ .
- ۴۳۸ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۶۰ .
- ۴۳۹ (سوره سجده ، آیه ۲۱ .
- ۴۴۰ (تفسیر البرهان ، ۳ / ۲۸۸ .
- ۴۴۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۷ .
- ۴۴۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۸ .
- ۴۴۳ (سوره حجر ، آیه ۳۷؛ سوره ص ، آیه ۸۰ - ۸۱ .
- ۴۴۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۷۶ .
- ۴۴۵ (البرهان ، ۲ / ۳۴۳ .
- ۴۴۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۱۶ .
- ۴۴۷ (بصائر الدرجات ، ۲۴ .
- ۴۴۸ (سوره هود ، آیه ۸۰ .
- ۴۴۹ (کمال الدین ، ۲ / ۶۷۳ .
- ۴۵۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۵ .
- ۴۵۱ (روضه کافی ، ۲۴۰ .
- ۴۵۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۹۱ .
- ۴۵۳ (کافی ، ۱ / ۴۰۷ .
- ۴۵۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۲۴ .

۴۵۵ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۳۴ .

۴۵۶ (سوره یوسف ، آیه ۱۰۰ .

۴۵۷ ([. سوره انعام ، آیه ۱۱۵ .

۴۵۸ (کافی ، ۱ / ۳۸۷ .

۴۵۹ (کشف المحججه ، ۶۸۴ .

۴۶۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۲۰ .

۴۶۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۹۰ .

۴۶۲ (سوره شوری ، آیه ۲۳ .

۴۶۳ (النخصال ، ۱۹۶/۱ .

۴۶۴ (کمال الدین ، ۳۴/۱؛ دیوان السید الحمیری ، ۲۰۳ با اندکی تفاوت .

۴۶۵ (این مصرع سکنه دارد ، و در بعضی از نسخه‌ها و نیز کتب دیگر به جای این بیت آمده :

فیمکت حیناً ثم یشرق شخصه

مضیئاً بنور العدل اشراق کوب

(مترجم) .

۴۶۶ (کمال الدین ، ۱ / ۳۴ - ۳۵؛ دیوان السید الحمیری ، ۱۱۴ - ۱۱۷ .

۴۶۷ (بحار الانوار ، ۴۷ / ۳۲۰ .

۴۶۸ (بحار الانوار ، ۴۷ / ۳۲۰ .

۴۶۹ (کمال الدین ، ۲ / ۳۳۵ .

۴۷۰ (معلوم است که منظور زین اسب و امثال آن نیست زیرا که در آن زمان هم رایج بوده بلکه شاید منظور راندگی در این زمان

باشد . و الله العالم (مترجم) .

۴۷۱ (اقتباس از سوره انعام ، آیه ۱۵۸ .

۴۷۲ (کمال الدین ، ۲ / ۵۲۵ .

۴۷۳ (بحار الانوار ، ۳۹ / ۲۴۳ .

۴۷۴ (نقد الرجال ، ۲۱۳ - ۲۱۴ .

۴۷۵ (سوره نمل ، آیه ۸۲ .

۴۷۶ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۵۳ .

۴۷۷ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۵۲ .

۴۷۸ (سوره انعام ، آیه ۱۵۸ .

۴۷۹ (این کلمه در کمال الدین آمده ولی در تفسیر برهان موجود نیست . به هر حال این کلمه یا از شطربه معنی اتصال گرفته شده ، یعنی امامانی که سلسله آنها به هم متصل است ، و یا از شطیر به معنی غریب گرفته شده ، اشاره به غربت آنها و اینکه یارانی نداشتند تا حق خود را بگیرند ، و در این امر منتظر حضرت حجّت عجل الله تعالی فرجه می باشند . (مؤلف) .

۴۸۰ (کمال الدین ، ۲ / ۳۳۶ .

۴۸۱ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۳۵۴ .

۴۸۲ (سوره انعام ، آیه ۱۵۸ .

۴۸۳ (تفسیر البرهان ، ۱ / ۵۶۴ .

۴۸۴ (سوره یونس ، آیه ۹۱ .

۴۸۵ (الانوار النعمانیه ، ۲ / ۷۲ .

۴۸۶ (قاموس ، ۳ / ۳۷۴ (چاپ بیروت) .

۴۸۷ (الانوار النعمانیه ، ۲ / ۱۱۰ .

۴۸۸ (مجمع البیان ، ۶ / ۴۴۷ .

۴۸۹ (مجمع البیان ، ۶ / ۴۴۷ .

۴۹۰ (مجمع البیان ، ۶ / ۴۴۷ .

۴۹۱ (مجمع البیان ، ۶ / ۴۴۷ .

۴۹۲ (اثبات الهداة ، ۷ / ۳۵۷ .

۴۹۳ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۹ .

۴۹۴ (کمال الدین ، ۲ / ۳۴۵ .

۴۹۵ (سوره بقره ، آیه ۳۰ .

۴۹۶ (سوره نور ، آیه ۵۵ .

۴۹۷ (تفسیر البرهان ، ۳ / ۱۴۶؛ سوره زمر ، ۷۴ .

۴۹۸ (بحار الانوار ، ۱۱ / ۲۰۴ .

۴۹۹ (بحار الانوار ، ۱۰۱ / ۳۲۰ .

۵۰۰ (سوره بقره ، آیه ۳۱ .

۵۰۱ (کافی ، ۱ / ۲۲۳ .

۵۰۲ (سوره روم ، آیه ۱۹ .

۵۰۳ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۵۴ .

۵۰۴ (وسائل الشیعه ، ۱۸ / ۳۰۸ .

۵۰۵ (وسائل الشیعه ، ۱۸ / ۳۰۸ .

۵۰۶ (سوره مائده ، آیه ۲۷ .

۵۰۷ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۰ .

۵۰۸ (روضه کافی ، ۱۱۴ .

۵۰۹ (کمال الدین ، ۲ / ۴۳۰ .

۵۱۰ (اصول کافی ، ۱ / ۵۱۴ .

۵۱۱ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۲ .

۵۱۲ (سوره نوح ، آیه ۲۶ .

۵۱۳ (در بحار الانوار از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مروی است که فرمود : قیامت برپا نخواهد شد مگر اینکه قائم از ما بپاخیزد ، و آن هنگامی است که خداوند به او اجازه دهد ، هر کس از او پیروی کند نجات یابد و هر آنکه از او تخلف جوید هلاک گردد . ای بندگان خدا ، خدا را خدا را ، که به سوی او بیایید هر چند بر روی برف و یخبندان باشد که او خلیفه خدا و خلیفه من است . (مؤلف) .

۵۱۴ (کمال الدین ، ۲ / ۳۸۵ .

۵۱۵ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۷ .

۵۱۶ (مجمع البیان ، ۶ / ۵۱۹ .

۵۱۷ (تفسیر القمی ، ۲ / ۵۱ .

۵۱۸ (سوره قصص ، آیه ۱۳ .

۵۱۹ (کمال الدین ، ۲ / ۴۲۸ .

۵۲۰ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۶۸ .

۵۲۱ (سوره ذاریات ، آیه ۴۱ و ۴۲ .

۵۲۲ (کمال الدین ، ۱ / ۱۳۵ .

۵۲۳ (سوره ذاریات ، آیه ۴۱ و ۴۲ .

۵۲۴ (سوره اعراف ، آیه ۷۵ .

۵۲۵ (سوره اعراف ، آیه ۷۵ .

۵۲۶ (سوره اعراف ، آیه ۷۶ .

۵۲۷ (کمال الدین ، ۱ / ۱۳۶ .

۵۲۸ (بحار الانوار ، ۱۲ / ۱۹ .

۵۲۹ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۲۷ .

۵۳۰ (سوره مریم ، آیه ۴۸ .

۵۳۱ (سوره یوسف ، آیه ۹۴ .

۵۳۲ (کمال الدین ، ۱ / ۱۴۲ .

۵۳۳ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۵۵ و غیبت نعمانی ، ۱۲۸ .

۵۳۴ (سوره بقره ، آیه ۱۲۷ .

۵۳۵ (البرهان ، ۱ / ۱۵۳ .

۵۳۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۸ .

۵۳۷ (الخرائج ، باب ۱۳ . جای این سؤال هست که چرا این قولویه - با همه جلالت قدر - تنها از تاریخ وفات خود می پرسد ، از درگاه خداوند فرج امام و حل مشکلات عموم را خواهیم . (مترجم)

۵۳۸ (سوره انبیاء ، آیه ۶۹ .

۵۳۹ (سوره یس ، آیه ۸۳ .

۵۴۰ (سوره حج ، آیه ۲۷ .

۵۴۱ (البرهان ، ۱ / ۱۵۴ و کافی ، ۴ / ۲۰۵ .

۵۴۲ (سوره صافات ، آیه ۱۰۱ .

۵۴۳ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۶ .

۵۴۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۵۵ .

۵۴۵ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۶ .

۵۴۶ (سوره صافات ، آیه ۱۰۲ .

۵۴۷ (سوره هود ، آیه ۷۱ و ۷۲ .

۵۴۸ (خرائج ، ۷۲ .

۵۴۹ (سوره هود ، آیه ۸۱ .

۵۵۰ (کمال الدین ، ۲ / ۴۳۱ .

۵۵۱ (سوره یوسف ، آیه ۸۴ .

۵۵۲ (بحار الانوار ، ۱۰۱ / ۳۲۰ .

۵۵۳ (سوره یوسف ، آیه ۸۷ .

۵۵۴ (سوره یوسف ، آیه ۸۸ .

۵۵۵ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۹ .

۵۵۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۸۰ .

۵۵۷ (سوره یوسف ، آیه ۳۳ .

۵۵۸ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۹ .

۵۵۹ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۷ .

۵۶۰ (بحار الانوار ، ۴۷ / ۱۳۸ .

۵۶۱ (کمال الدین ، ۲ / ۳۵۷ .

۵۶۲ (کمال الدین ، ۲ / ۳۹۰ .

۵۶۳ (کمال الدین ، ۲ / ۳۹۱ .

۵۶۴ (نجم الثاقب ، ۸۴ .

۵۶۵ (تفسیر القمی ، ۴۰۴ .

۵۶۶ (سوره کهف ، آیه ۶۷ .

۵۶۷ (دعا در کمال الدین چنین است : عبیدک بفنائک ، مسکینک ببابک ، فقیرک ببابک ، اسئلك مالا يقدر عليه سواک . (مؤلف) .

۵۶۸ (کمال الدین ، ۲ / ۴۷۰ و بحار الانوار ، ۵۲ / ۹ .

۵۶۹ (تفسیر العسکری ، ۵؛ چاپ جدید ، ۱۹ .

۵۷۰ (در بیان اینکه از آثار نیکی که به وسیله دعا حاصل می شود تأسی به آن حضرت است ، و عمّری آن جناب را کنار بیت الله الحرام دیده بود که چنین دعا می کرد : اللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي ، خدایا وعده ای که به من داده ای تحقق بخش . و در تأیید این مطلب روایتی است در کمال الدین از عبید بن زراره که گفت : شنیدم امام صادق علیه السلام می فرمود : مردم امامشان را نمی یابند ، پس او به موسم [حج] حاضر می شود ، و آنان را می بیند ولی آنها او را نمی بینند . (مؤلف) .

۵۷۱ (تبصره الولی ، ۷۸۱ .

۵۷۲ (و گفته اند : آنکه خداوند به دعای الیاس زنده اش کرد ، أَلَيْسَ بُوْدَهُ ، و الله العالم . (مؤلف) .

۵۷۳ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۹۰ .

۵۷۴ (البرهان ، ۴ / ۳۳ .

۵۷۵ (فید : گویند منزلی است در راه شام و گفته اند : شهرکی در نجد راه حجاج عراقی است ، این دو قول را مؤلف مجمع البحرین آورده است . (مؤلف) .

۵۷۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۶۸ .

۵۷۷ (در حدیث است که نامش عیاش و در حدیث دیگر است که نامش عیاشا بوده ، و مجلسی رحمه الله گفته : از اخبار بر می آید که این غیر از اسکندر است و او در زمان ابراهیم و اولین پادشاهان بعد از نوح بوده است . (مؤلف) .

۵۷۸ (بحار الانوار ، ۱۲ / ۱۹۸ .

۵۷۹ (کمال الدین ، ۲ / ۳۹۴ .

۵۸۰ (بحار الانوار ، ۱۲ / ۱۸۲ و الاختصاص ، ۱۹۴ .

۵۸۱ (بصائر الدرجات ، ۴۰۸ .

۵۸۲ (بحار الانوار ، ۱۲ / ۱۸۳ .

۵۸۳ (بحار الانوار ، ۱۲ / ۳۸۵ .

۵۸۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۱۹ .

۵۸۵ (بحار الانوار ، ۱۲ / ۳۸۰ .

۵۸۶ (سوره هود ، آیه ۸۶ .

۵۸۷ (کمال الدین ، ۱ / ۳۳۱ .

۵۸۸ (سوره شعراء ، آیه ۱۸۹ .

۵۸۹ (کمال الدین ۱ / ۳۴۰ .

۵۹۰ ([. سوره اعراف ، آیه ۱۴۲ .

۵۹۱ (سوره اعراف ، آیه ۱۴۴ .

۵۹۲ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۲۷ .

۵۹۳ (سوره قصص ، آیه ۲۱ .

۵۹۴ (سوره آل عمران ، آیه ۱۴۱ .

۵۹۵ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۷ .

۵۹۶ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۱۱۴ .

۵۹۷ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۱۱۷ .

۵۹۸ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۵۷ و ۲۵۸ .

۵۹۹ (منظور از هلاکت و امان ، در اینجا در امر دین است نه دنیا . (مترجم)

۶۰۰ (الزام الناصب ، ۲۲۹ چاپ جدید ، ۲ / ۳۰۳ .

از ۶۰۱ تا ۹۰۰

۶۰۱ (الزام الناصب ، ۲۲۹ چاپ جدید ، ۲ / ۳۰۳ .

۶۰۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۱۵ .

۶۰۳ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۰۵ .

۶۰۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۰۵ .

۶۰۵ (مجمع البیان ، ۱ / ۱۱۷ .

۶۰۶ (المحجّة ، ۱۸۴ - ۱۸۵ .

۶۰۷ (سوره هود ، آیه ۱۱۰ .

۶۰۸ (مجمع البیان ، ۵ / ۱۹۸ .

۶۰۹ (سوره هود ، آیه ۱۱۰ .

۶۱۰ (روضه کافی ، ۲۸۷ .

۶۱۱ (سوره بقره ، آیه ۲۴۹ .

۶۱۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۲ .

۶۱۳ (کمال الدین ، ۲ / ۶۷۳ .

۶۱۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۱۸ .

۶۱۵ (کافی ، ۱ / ۲۳۱ .

۶۱۶ (بحار الانوار ، ۱۳ / ۶۰ .

۶۱۷) بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۵۱ و غیبت نعمانی ، ۲۳۸ .

۶۱۸) سوره شعرا ، آیه ۲۱ .

۶۱۹) بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۲۸ .

۶۲۰) سوره قصص ، آیه ۸۱ .

۶۲۱) سوره اعراف ، آیه ۱۰۸ .

۶۲۲) بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۵۱ و غیبت نعمانی ، ۲۳۸ .

۶۲۳) کمال الدین ، ۲ / ۶۷۰ .

۶۲۴) کافی ، ۱ / ۲۳۱ .

۶۲۵) خرائج ، ۱۱۰ .

۶۲۶) کمال الدین ، ۲ / ۳۵۴ .

۶۲۷) کمال الدین ، ۲ / ۳۷۷ .

۶۲۸) بحار الانوار ، ۱۳ / ۳۶۸ .

۶۲۹) روضه کافی ، ۲۴۰ .

۶۳۰) بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۹۰ .

۶۳۱) سوره بقره ، آیه ۲۴۳ .

۶۳۲) روضه کافی ، ۱۹۸ .

۶۳۳) سوره نحل ، آیه ۳۸ .

۶۳۴) روضه کافی ، ۵۰ .

۶۳۵) روضه کافی ، ۲۴۷ و سوره یس ، آیه ۵۱ .

۶۳۶) بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۷ .

۶۳۷ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۴۷ .

۶۳۸ (سوره حجر ، آیه ۲ .

۶۳۹ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۶۴ .

۶۴۰ (سوره طارق ، آیه ۱۷ .

۶۴۱ (تفسیر قمی ، ۲ / ۴۱۶ .

۶۴۲ (سوره ص ، آیه ۱۷ .

۶۴۳ (سوره نمل ، آیه ۶۲ .

۶۴۴ (البلد الامین ، ۸۱ .

۶۴۵ (سوره سباء ، آیه ۱۰ .

۶۴۶ (کمال الدین ، ۲ / ۶۷۲ .

۶۴۷ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۲۶ .

۶۴۸ (کمال الدین ، ۱ / ۱۵۶ .

۶۴۹ (سوره ص ، آیه ۳۵ .

۶۵۰ (سوره نمل ، آیه ۱۷ .

۶۵۱ (سوره ص ، آیه ۳۶ .

۶۵۲ (کمال الدین ، ۲ / ۶۷۱ .

۶۵۳ (بحار الانوار ، ۱۴ / ۴۴۷ .

۶۵۴ (بحار الانوار ، ۱۲ / ۳۴۷ .

۶۵۵ (سوره ص ، آیه ۴۴ .

۶۵۶ (سوره ص ، آیه ۴۲ .

۶۵۷ (خرایج ، ۷۰ .

۶۵۸ (سوره انبیاء ، آیه ۸۴ .

۶۵۹ (کمال الدین ، ۱ / ۳۲۷ .

۶۶۰ (بحار الانوار ، ۱۰۱ / ۳۲۰ .

۶۶۱ (بحار الانوار ، ۱۴ / ۱۸۷ .

۶۶۲ (کمال الدین ، ۲ / ۴۲۸ .

۶۶۳ (کمال الدین ، ۲ / ۴۲۵ . سوره قصص ، آیه ۵ .

۶۶۴ (کمال الدین ، ۲ / ۴۲۸ .

۶۶۵ (کمال الدین ، ۲ / ۴۳۰ .

۶۶۶ (کمال الدین ، ۲ / ۴۳۰ .

۶۶۷ (سوره نساء ، آیه ۱۵۷ .

۶۶۸ (سوره آل عمران ، آیه ۴۹ .

۶۶۹ (سوره مائده ، آیه ۱۱۰ .

۶۷۰ (سوره آل عمران ، آیه ۴۹ .

۶۷۱ (خرایج ، ۹۲ .

۶۷۲ (خرایج ، ۹۲ .

۶۷۳ (سوره ابراهیم ، آیه ۲۴ .

۶۷۴ (خرایج ، ۹۲ .

۶۷۵ (کمال الدین ، ۲ / ۴۴۳ .

۶۷۶ (بحار الانوار ، ۴۶ / ۶۲ .

۶۷۷ (بحار الانوار ، ۸۶ / ۸۱ .

۶۷۸ (بحار الانوار ، ۴۶ / ۲۲۳ .

۶۷۹ (مناقب ابن شهر آشوب ، ۳ / ۳۷۲ .

۶۸۰ (می گویم : شاید نکته اینکه از آن حضرت به « روز » تعبیر شده آن است که وقتی سلطان روز آشکار می شود ، تاریکی شب را مقهور و مغلوب می نماید . قائم علیه السلام نیز همین طور است که چون ظاهر شود ، دولت باطل را مقهور ساخته و بر آن پیروز گردد . و نیز هنگامی که روز فرا می رسد جهانی به نور خورشید روشن می شود ، همچنین قائم علیه السلام وقتی ظهور کند تمام جهان به نور آن حضرت روشن گردد به طوری که مردم از نور خورشید و ماه بی نیاز شوند - چنانکه در حدیث آمده - و نیز با آمدن روز همه مخلوقات از انسان و حیوان و غیره بهر مند می گردند و هر کدام به مقدار ظرفیت و استعداد خود از نور خورشید استفاده می کنند . قائم علیه السلام هم هنگامی که ظهور می نماید ، تمام مخلوقات از نور آن حضرت بهره می برند و هر یک به قدر ظرفیت و استعداد خود از وجود اقدسش استفاده می کنند . (مؤلف) .

۶۸۱ (سوره لیل ، آیه ۲ .

۶۸۲ (تفسیر القمی ، ۲ / ۴۲۵ .

۶۸۳ (بحار الانوار ، ۵۰ / ۳۰۸ .

۶۸۴ (سیمای حضرت مهدی در قرآن ، به قلم همین مترجم بارها منتشر شده است .

۶۸۵ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۳۸ .

۶۸۶ (بحار الانوار ، ۴۴ / ۲۴۵ .

۶۸۷ (سوره آل عمران ، آیه ۳۳ .

۶۸۸ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۳۸ . این حدیث در کتابهای متعددی روایت شده ، از جمله سید بحرانی در کتاب المحجّه از کتاب الغیبه محمد بن ابراهیم نعمانی نقل کرده . نعمانی نیز به سندهای متعددی این حدیث را آورده از جمله از محمد بن یعقوب کلینی از علی بن ابراهیم بن هاشم از پدرش از حسن بن محبوب از عمرو بن ابی المقدام از جابر بن یزید جعفی از امام پنجم حضرت ابوجعفر محمد بن علی باقر علیهما السلام .

می‌گوییم: محمد بن یعقوب و علی بن ابراهیم و حسن بن محبوب، جلالت و بزرگواریشان نیازی به بیان ندارد، و تمام علما فضیلت ایشان را اعتراف دارند، و اما ابراهیم بن هاشم و عمرو بن ابی‌المقدام و جابر بن یزید نیز حق آن است که از راویان جلیل و مورد اعتماد هستند، به کتاب مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل تألیف عالم ربانی حاج میرزا حسین نوری مراجعه شود (مؤلف).

۶۸۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۹۰ .

۶۹۰ (بصائر الدرجات ، ۶ / ۲۶۲ .

۶۹۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۶ .

۶۹۲ (سوره آل عمران ، آیه ۸۳ .

۶۹۳ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۴۵ . و سوره انفال آیه ۳۹ .

۶۹۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۵۲ .

۶۹۵ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۶۵ .

۶۹۶ (خرايج ، ۱۳۸ .

۶۹۷ (سوره نساء ، آیه ۱۳۰ .

۶۹۸ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۸۶ . و سوره حاقّه ، آیه ۲۴ .

۶۹۹ (بحار الانوار ، ۹۴ / ۳۵ .

۷۰۰ (بحار الانوار؛ ۵۲ / ۱۷۵ .

۷۰۱ (جنّة المأوی؛ ۳۷۵؛ حکایت چهلّم .

۷۰۲ (کمال الدین ، ۲ / ۶۵۳ .

۷۰۳ (کمال الدین ، ۲ / ۶۵۴ .

۷۰۴ (کمال الدین ، ۲ / ۶۵۴ .

۷۰۵ (کمال الدین ، ۲ / ۶۷۱ .

۷۰۶ (کمال الدین ، ۲ / ۶۷۲ .

۷۰۷ (کمال الدین ، ۱ / ۲۶۸ .

۷۰۸ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۶۷ .

۷۰۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۶۰ .

۷۱۰ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۱۷۶ .

۷۱۱ (سوره آل عمران ، آیه ۲۰۰ .

۷۱۲ (الغیبه ، نعمانی ، ۱۳۲ .

۷۱۳ (تفسیر البرهان ، ۱ / ۳۳۵ .

۷۱۴ (بحار الانوار ، ۱۰۱ / ۳۲۰ .

۷۱۵ (اثبات الهداء ، ۷ / ۳۵۷ .

۷۱۶ (الغیبه نعمانی ، ۲۹۶ .

۷۱۷ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۱۸۱ .

۷۱۸ (وسائل الشیعه ، ۳ / ۷۹ .

۷۱۹ (کافی ، ۱ / ۳۳۳ .

۷۲۰ (سوره طارق ، آیه ۱۷ .

۷۲۱ (تفسیر القمی ، ۲ / ۴۱۶ .

۷۲۲ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۸۵ .

۷۲۳ (بحار الانوار ، ۵۲ .

۷۲۴ (سوره روم ، آیه ۴ .

۷۲۵ (المحجّه ، ۱۷۲ .

۷۲۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۷ .

۷۲۷ (سوره نور ، آیه ۱۶ .

۷۲۸ (مهج الدعوات ، ۷ .

۷۲۹ (سوره نوح ، آیه ۱۶ .

۷۳۰ (سوره شمس ، آیه ۱ و ۲ .

۷۳۱ (بحار الانوار ، ۱۵ / ۱۱ .

۷۳۲ (بحار الانوار ، ۱۵ / ۱۰ .

۷۳۳ (بحار الانوار ، ۸ / ۲۴ .

۷۳۴ (کمال الدین ، ۱ / ۳۰۲ .

۷۳۵ (سوره تغابن ، آیه ۸ .

۷۳۶ (کافی ، ۱ / ۱۹۴ .

۷۳۷ (سوره اعراف ، آیه ۱۵۷ .

۷۳۸ (کافی ، ۱ / ۱۹۵ .

۷۳۹ (سوره حدید ، آیه ۲۸ .

۷۴۰ (کافی ، ۱ / ۱۹۵ .

۷۴۱ (سوره نور ، آیه ۳۵ .

۷۴۲ (کافی ، ۱ / ۱۹۵ .

۷۴۳ (بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۲۲۷ .

۷۴۴ (بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۲۱۵ .

۷۴۵ (بحار الانوار ، ۸۶ / ۶۲ .

(۷۴۶) تفسیر البرهان ، ۳ / ۱۳۶ ، ذیل سوره نور ، آیه ۳۵ .

(۷۴۷) در حساب ابجد؛ عدد (ن) پنجاه؛ و عدد (و) شش؛ و عدد (ر) دویست می باشد . (مترجم) .

(۷۴۸) غایه المرام ، ۱۹۴ .

(۷۴۹) غایه المرام ، ۱۸۹ .

(۷۵۰) مجمع البیان ، ۱ / ۲۲۴ .

(۷۵۱) مکارم الاخلاق ، ۱۶ (چاپ بیروت) .

(۷۵۲) ریاض السالکین ، ۶ / ۷۰ .

(۷۵۳) احتمال دارد که این بهشت دو نام داشته باشد ، لذا در خبر اول « فردوس » نامیده شده و در این خبر « بهشت عدن » و الله تعالی هو العالم (مؤلف) .

(۷۵۴) بحار الانوار ، ۱۰ / ۲۲ .

(۷۵۵) سوره بقره ، آیه ۱۴۳ .

(۷۵۶) کمال الدین ، ۲ / ۴۳۳ .

(۷۵۷) این روایت با روایت دیگری که می گوید آن حضرت در شب متولد شد منافاتی ندارد ، زیرا که ولادت آن حضرت هنگام سپیده دم بوده ، لذا هم می توان گفت در روز متولد شده و هم می شود بگوییم شب متولد گردیده است . (مؤلف) .

(۷۵۸) کمال الدین ، ۲ / ۴۳۴ .

(۷۵۹) کمال الدین ، ۲ / ۴۳۴ .

(۷۶۰) اثبات الهداء ، ۷ / ۳۵۶ .

(۷۶۱) کافی ، ۱ / ۱۹۴ .

(۷۶۲) کمال الدین ، ۱ / ۲۵۳ .

(۷۶۳) بحار الانوار ، ۵۲ / ۷۰ .

۷۶۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۷۳ .

۷۶۵ (جنۃ المأوی ، ۳۰۹ .

۷۶۶ (سوره زمر ، آیه ۶۹ .

۷۶۷ (تفسیر القمی ، ۲ / ۲۵۳ .

۷۶۸ (المحجّه ، ۱۸۴ .

۷۶۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۰ .

۷۷۰ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۷۱ .

۷۷۱ (سوره حدید ، آیه ۱۲ .

۷۷۲ (کافی ، ۱ / ۱۹۵ .

۷۷۳ (تفسیر البرهان ، ۴ / ۲۸۹ .

۷۷۴ (سوره تکوین ، آیه ۸ .

۷۷۵ (تفسیر البرهان ، ۴ / ۵۰۲ .

۷۷۶ (تفسیر البرهان ، ۴ / ۵۰۳ .

۷۷۷ (تفسیر البرهان ، ۴ / ۵۰۳ .

۷۷۸ (غایه المرام ، ۲۵۸ .

۷۷۹ (سوره اعراف ، آیه ۴۶ .

۷۸۰ (سوره اعراف ، آیه ۴۶ .

۷۸۱ (تفسیر القمی ، ۶۹۴ .

۷۸۲ (سوره یونس ، آیه ۲۶ .

۷۸۳ (تفسیر القمی ، ۱ / ۳۱۱ .

- ۷۸۴ (بحار الانوار ، ۷ / ۲۵۹ .
- ۷۸۵ (سوره فرقان ، آیه ۷۰ .
- ۷۸۶ (بحار الانوار ، ۷ / ۲۶۱ .
- ۷۸۷ (بحار الانوار ، ۷ / ۲۷۲ .
- ۷۸۸ (تفسیر البرهان ، ۳ / ۱۷۵ .
- ۷۸۹ (سوره رعد آیه ۱۸ .
- ۷۹۰ (سوره رعد ، آیه ۲۱ .
- ۷۹۱ (بحار الانوار ، ۷ / ۲۶۶ .
- ۷۹۲ (روضه کافی ، ۷۵ .
- ۷۹۳ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۸۳ .
- ۷۹۴ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۳۴ .
- ۷۹۵ (فروع کافی ، ۵ / ۵۶ .
- ۷۹۶ (لثالی الاخبار ، ۵ / ۲۶۱ .
- ۷۹۷ (لثالی الاخبار ، ۵ / ۲۶۱ .
- ۷۹۸ ([. سوره حج ، آیه ۴۱: المحجّه ، ۱۴۳ .
- ۷۹۹ (کافی ، ۵ / ۵۸ .
- ۸۰۰ (کافی ، ۵ / ۵۸ .
- ۸۰۱ (احتجاج ، ۲ / ۲۸۴ .
- ۸۰۲ (کافی ، ۲ / ۱۶۴ .

۸۰۳ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۱۹ .

۸۰۴ (کمال الدین ، ۲ / ۶۵۰ .

۸۰۵ (کمال الدین ، ۲ / ۶۵۲ .

۸۰۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۲۲ ، و سوره آل عمران ، آیه ۱۷۹ .

۸۰۷ (سوره بقره ، آیه ۱۴۸ .

۸۰۸ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۲۳ .

۸۰۹ (الغیبه نعمانی ، ۲۵۳ .

۸۱۰ (سوره شعراء ، آیه ۵ .

۸۱۱ (الغیبه نعمانی ، سوره قمر ، آیه ۲ .

۸۱۲ (الغیبه نعمانی ، ۲۶۴ .

۸۱۳ (الغیبه نعمانی ، ۲۷۹ .

۸۱۴ (الغیبه نعمانی ، ۱۴۸ . می گویم : از روایت دیگری که آن نیز در غیبت نعمانی آمده معلوم می شود که این ندا پیش از خروج سفیانی است . (مؤلف) .

۸۱۵ (الغیبه نعمانی ، ۲۸۰ .

۸۱۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۷۴ .

۸۱۷ (کمال الدین ، ۲ / ۶۷۱ . و سوره نحل ، آیه ۱ .

۸۱۸ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۹۰ .

۸۱۹ (الغیبه نعمانی ، ۲۶۳ .

۸۲۰ (الغیبه نعمانی ، ۲۶۷ .

۸۲۱ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۸۱ .

۸۲۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۷۸ .

۸۲۳ (الغیبه نعمانی ، ۱۸۱ .

۸۲۴ (کمال الدین ، ۱ / ۲۶۸ .

۸۲۵ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۰۶ .

۸۲۶ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۴۰ .

۸۲۷ (الغیبه نعمانی ، ۳۱۳ .

۸۲۸ (الغیبه نعمانی ، ۳۱۵ .

۸۲۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۶۱ .

۸۳۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۷۴ .

۸۳۱ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۷ .

۸۳۲ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۱۳ . خبر دیگری نیز در آخر همین بخش در هدم بناهای کفر و نفاق خواهد آمد . (مؤلف) .

۸۳۳ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۳۴ .

۸۳۴ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۹۲ .

۸۳۵ (احتجاج ، ۲ / ۲۷۹ .

۸۳۶ (سوره یونس ، آیه ۶۳ .

۸۳۷ (کافی ، ۲ / ۳۵۱ .

۸۳۸ (کافی ، ۲ / ۳۵۲ .

۸۳۹ (کافی ، ۲ / ۳۵۳ .

۸۴۰ (کافی ، ۲ / ۴۶ .

۸۴۱ (کافی ، ۲ / ۴۳ .

۱۴۲ (کافى ، ۲ / ۱۲۵ .

۱۴۳ (کافى ، ۲ / ۱۲۷ .

۱۴۴ (سوره توبه ، آیه ۲۴ .

۱۴۵ (علل الشرايع ، ۱۴۰ .

۱۴۶ (زیرا که غالباً آن دو سبب نخستین در معرض زوال و از بین رفتن است که محبت نیز از بین می‌رود ، ولی وجود مولای ما حضرت صاحب الزمان صلوات الله علیه منافع وجودش پیوسته موجود است ، و لذت مؤمن به وجود آن حضرت پایدار است . (مؤلف)

۱۴۷ (غیبه نعمانی ، ۲۱۴ .

۱۴۸ (بحار الانوار ، ۵۳ / ۳۴ .

۱۴۹ (سوره اسراء ، آیه ۶ .

۱۵۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۸ .

۱۵۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۲ .

۱۵۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۲ .

۱۵۳ (شاید منظور از « موالی » غیر عربهایی باشند که در بلاد عربی سکونت گزیده‌اند ، و « دسکره » نام ده و معبد نصاری و زمین هموار و خانه‌های عجمیان که در آنها شراب و ملامی است می‌باشد ، معنی بعضی کلمات این حدیث به طور تفصیل معلوم نیست ، و الله العالم . (مترجم) .

۱۵۴ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۳۳ .

۱۵۵ (بحار الانوار ، ۲ / ۲۰ .

۱۵۶ (بحار الانوار ، ۲ / ۴۴؛ عوالی اللثالی ، ۴ / ۷۱ .

۱۵۷ (مجمع البیان ، ۳ / ۲۱۸ .

۱۵۸ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۲۸ .

۱۵۹ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۳۱) .

۱۶۰ (کافی ، ۲ / ۴۶۹) .

۱۶۱ (کافی ، ۲ / ۴۷۰) .

۱۶۲ (کمال الدین ، ۲ / ۴۸۵ و احتجاج ، ۲ / ۲۸۴ و بحار الانوار ، ۵۳ / ۱۸۱) .

۱۶۳ (کمال الدین ، ۲ / ۵۱۲) .

۱۶۴ (کمال الدین ، ۲ / ۴۸۵ و احتجاج ، ۲ / ۲۸۴) .

۱۶۵ (سوره مائده ، آیه ۱۰۱) .

۱۶۶ (کمال الدین ، ۲ / ۴۸۵ و بحار الانوار ، ۵۲ / ۹۲) .

۱۶۷ (سوره ابراهیم ، آیه ۲۸) .

۱۶۸ (کافی ، ۱ / ۲۱۷) .

۱۶۹ (سوره تکوین ، آیه ۸) .

۱۷۰ (غایه المرام ، ۲۵۹) .

۱۷۱ (تأویل الآيات الظاهرة ، ۲ / ۸۵۱) .

۱۷۲ (مجمع البیان ، ۱۰ / ۵۳۵) .

۱۷۳ (سوره لقمان ، آیه ۲۰) .

۱۷۴ ([. سوره بقره ، آیه ۱۵۲) .

۱۷۵ (سوره ابراهیم ، آیه ۷) .

۱۷۶ (سوره بقره ، آیه ۱۷۲) .

۱۷۷ (سوره نحل ، آیه ۱۱۴) .

۱۷۸ (سوره عنکبوت ، آیه ۱۷) .

۱۷۹ (کافی، ۲ / ۹۴).

۱۸۰ (کافی، ۲ / ۹۴).

۱۸۱ (کافی، ۲ / ۹۵).

۱۸۲ (کافی، ۲ / ۹۶).

۱۸۳ (مرآة العقول، ۸ / ۱۵۷).

۱۸۴ (گویا عایشه تصور کرده که خود را به مشقت انداختن در طاعات برای محو سیئات است، که آن حضرت پاسخ فرمودند که در این جهت منحصر نیست بلکه برای رفع درجات و شکر نعمتهای مادی و معنوی و... می باشد، بلکه عبادت نزد اهل طاعت از لذت بخش ترین امور است. گفتنی است که: در توجیه این حدیث مطالب بسیاری گفته اند، طالبین به مرآة العقول و غیره مراجعه نمایند. (مترجم).

۱۸۵ (سوره سبأ، آیات ۱۵ و ۱۶ و ۱۷).

۱۸۶ (وسائل الشیعه، ۱۱ / ۵۳۷).

۱۸۷ (امالی صدوق، ۳۰۴ المجلس التاسع و الخمسون - چاپ بیروت -).

۱۸۸ (سوره آل عمران، آیه ۱۹۰).

۱۸۹ (وسائل الشیعه، ۱۰ / ۴۶۷).

۱۹۰ (سوره نحل، آیه ۱۰۶).

۱۹۱ (سوره حجرات، آیه ۱۴).

۱۹۲ (کافی، ۲ / ۶۴۴).

۱۹۳ (کافی، ۲ / ۶۴۴). و این قسمت آیه ای است از قرآن مجید، سوره بقره، آیه ۲۶۰: « قَالَ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَ لَكِن لِّيَطْمِئِنَّ قُلُوبِي ».

۱۹۴ (مرآة العقول، ۱۲ / ۵۳۹).

۱۹۵ (کافی، ۲ / ۱۷۵).

۱۸۹۶ (بحار الانوار ، ۴۴ / ۲۷۸ .

۱۸۹۷ (لثالی الاخبار ، ۲ / ۲۵۱ .

۱۸۹۸ (بحار الانوار ، ۷۰ / ۵۹ .

۱۸۹۹ (کافی ، ۲ / ۳۵۲ .

۹۰۰ (سوره عنکبوت ، آیه ۴۵ .

از ۹۰۱ تا ۱۲۰۰

۹۰۱ (مجمع البیان ، ۸ / ۲۸۵ .

۹۰۲ (وسائل الشیعه ، ۳ / ۸۱ .

۹۰۳ (مجمع البیان ، ۸ / ۲۸۵ .

۹۰۴ (بحار الانوار ، ۸۲ / ۱۹۲ .

۹۰۵ (امالی صدوق ، ۵۹ ، مجلس ۱۵ ، ح ۱ - چاپ بیروت - .

۹۰۶ (سوره نحل ، آیه ۱۰۶ .

۹۰۷ (کمال الدین ، ۲ / ۳۸۴ .

۹۰۸ (کافی ، ۲ / ۱۷۰ .

۹۰۹ (بحار الانوار ، ۶۷ / ۶۵ .

۹۱۰ (احتجاج ، ۲ / ۲۶۷ .

۹۱۱ (بحار الانوار ، ۷۴ / ۲۲۶ .

۹۱۲ (کافی ، ۲ / ۱۶۹ .

۹۱۳ (بحار الانوار ، ۷۴ / ۲۳۸ .

۹۱۴ (سوره حجر ، آیه ۹ .

۹۱۵ (مهج الدعوات ، ۳۰۲ .

۹۱۶ (سوره نساء ، آیه ۸۶ .

۹۱۷ (تفسیر القمی ، ۱ / ۱۴۵ .

۹۱۸ (خرائج ، باب حادی عشر فی معجزات الامام علی بن محمد الیهادی علیه السلام .

۹۱۹ (شرح تجرید الاعتقاد ، ۳۳۱ .

۹۲۰ (سوره بقره ، آیه ۲۵۵ .

۹۲۱ (سوره مریم ، آیه ۸۷ .

۹۲۲ (سوره طه ، آیه ۱۰۹ .

۹۲۳ (سوره انبیاء ، آیه ۲۸ .

۹۲۴ (سوره سبأ ، آیه ۲۳ .

۹۲۵ (بحار الانوار ، ۸ / ۳۴ .

۹۲۶ (بحار الانوار ، ۸ / ۳۴ .

۹۲۷ (بحار الانوار ، ۸ / ۳۴ .

۹۲۸ (بحار الانوار ، ۸ / ۳۴ .

۹۲۹ (بحار الانوار ، ۸ / ۳۷ .

۹۳۰ (محاسن ، ۱۸۳ .

۹۳۱ (خصال ، ۱ / ۱۸۳ .

۹۳۲ (سوره شعرا، آیه ۱۰۰ و بحار الانوار، ۸ / ۴۲).

۹۳۳ (سوره بقره، آیه ۲۵۵).

۹۳۴ (بحار الانوار، ۸ / ۴۳).

۹۳۵ (سوره نبا، آیه ۳۸).

۹۳۶ (بحار الانوار، ۸ / ۴۱).

۹۳۷ (بحار الانوار، ۸ / ۳۶).

۹۳۸ (بحار الانوار، ۸ / ۵۹).

۹۳۹ (بحار الانوار، ۸ / ۵۹).

۹۴۰ (بحار الانوار، ۱۰۱ / ۲۷).

۹۴۱ (سوره انبیاء، آیه ۲۸).

۹۴۲ (البرهان، ۳ / ۵۷).

۹۴۳ (بحار الانوار، ۸ / ۴۱).

۹۴۴ (بحار الانوار، ۸ / ۴۲).

۹۴۵ (سوره مریم، آیه ۸۷).

۹۴۶ (تفسیر نور الثقلین، ۳ / ۳۶۱).

۹۴۷ (سوره دخان، آیه ۵۶).

۹۴۸ (بحار الانوار، ۸ / ۴۲).

۹۴۹ (بحار الانوار، ۸ / ۴۷).

۹۵۰ (بحار الانوار، ۸ / ۵۹).

۹۵۱) بحار الانوار ، ۸ / ۵۲ .

۹۵۲) بحار الانوار ، ۸ / ۵۶ . سوره شعراء ، آیه ۱۰۰ : « فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ وَ لَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ » .

۹۵۳) بحار الانوار ، ۸ / ۳۹ .

۹۵۴) سوره غافر ، آیه ۱۸ .

۹۵۵) سوره بقره ، آیه ۲۷۰ .

۹۵۶) سوره مدثر ، آیه ۴۸ .

۹۵۷) بحار الانوار ، ۸ / ۵۵ .

۹۵۸) بحار الانوار ، ۸ / ۵۵ .

۹۵۹) سوره بقره ، آیه ۱۶۲ .

۹۶۰) سوره مؤمن ، آیه ۴۹ .

۹۶۱) سوره سبأ ، آیه ۲۳ .

۹۶۲) سوره بقره ، آیه ۲۵۵ .

۹۶۳) سوره یونس ، آیه ۳ .

۹۶۴) سوره نبا ، آیه ۳۸ .

۹۶۵) سوره نجم ، آیه ۲۶ .

۹۶۶) سوره انبیاء ، آیه ۲۷ .

۹۶۷) بحار الانوار ، ۸ / ۴۴ .

۹۶۸) بحار الانوار ، ۸ / ۴۱ .

۹۶۹) در مکرمت سی و دوم وجه رستگاری دعا کننده به شفاعت آن حضرت و شفاعت پدراننش به وجه و استدلال دیگری خواهد آمد . حاصل اینکه در تفسیر آیه شریفه : « وَ عَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ » ، آمده که مراد از رجال؛ امامان علیهم السلام می باشند . و آنان یاران خود را می شناسند و برایشان شفاعت می کنند . به ضمیمه بحث و اثبات اینکه دعا از اقسام یاری کردن امام

است ، از این دو مقدمه به این نتیجه می‌رسیم که دعا کننده ، ناصر امام است و امام برای ناصر خود شفاعت می‌کند . پس برای دعا کننده نیز شفاعت خواهد نمود . إن شاء الله تعالی . (مؤلف) .

۹۷۰ (الخصال ، ۱ / ۱۹۶ .

۹۷۱ (المنتهی ، ۱ / ۵۴۴ .

۹۷۲ (بحار الانوار ، ۸ / ۴۹ .

۹۷۳ (المنتهی ، ۱ / ۵۴۴ .

۹۷۴ (امالی صدوق ، المجلس الستون ، ۳۱۰ - چاپ بیروت - .

۹۷۵ (سوره مائده ، آیه ۳۵ .

۹۷۶ (مجمع البیان ، ۳ / ۱۸۹ .

۹۷۷ (تفسیر القمی ، ۱ / ۱۶۸ .

۹۷۸ (البرهان ، ۱ / ۴۶۹ .

۹۷۹ (مرآة الانوار ، ۳۳۱ .

۹۸۰ (مرآة الانوار ، ۳۳۱ .

۹۸۱ (صحیفه سجّادیّه ، دعای ۴۷ .

۹۸۲ (غیبت نعمانی ، ۱۸۰ .

۹۸۳ (مرآة الانوار ، ۵۸ .

۹۸۴ (سوره نساء ، آیه ۵۹ .

۹۸۵ (سوره جمعه ، آیه ۱۰ .

۹۸۶ (البرهان ، ۴ / ۳۳۵ .

۹۸۷ (سوره حج ، آیه ۵ .

۹۸۸ (سوره عبس ، آیات ۲۶ تا ۳۳ .

۹۸۹ (مجمع البیان ، ۱۰ / ۴۴۰ .

۹۹۰ (کافی ، ۲ / ۴۹۴ .

۹۹۱ (کافی ، ۲ / ۴۸۷ .

۹۹۲ (سوره مائده ، آیه ۶ .

۹۹۳ (سوره نحل ، آیه ۹۸ .

۹۹۴ (کافی ، ۲ / ۵۰۹ .

۹۹۵ (سوره شوری ، آیه ۲۸ .

۹۹۶ (کافی ، ۲ / ۵۰۷ .

۹۹۷ (کافی ، ۲ / ۲۰۰ .

۹۹۸ (مرآة العقول ، ۱۲ / ۸۷ .

۹۹۹ (مرآة العقول ، ۱۲ / ۸۸ .

۱۰۰۰ ([. سوره شوری ، آیه ۲۳ .

۱۰۰۱ (سوره شعرا ، آیه ۳۵ .

۱۰۰۲ (مستدرک سفینه البحار ، ۳ / ۳۴۵ .

۱۰۰۳ (سوره شوری ، آیه ۲۳ . غایة المرام ، ص ۳۰۹ . المقصد الثانی ، باب ۶ ، ۱۱ .

۱۰۰۴ (البرهان؛ ۴ / ۱۲۴؛ غایة المرام ، ص ۳۰۹ . المقصد الثانی ، باب ۶ ، ۱۴ .

۱۰۰۵ (سوره شوری ، آیه ۲۳ .

۱۰۰۶ (سوره احزاب ، آیه ۶ .

۱۰۰۷) غایه المرام، ص ۳۰۶. المقصد الثانی، باب ۵، ح ۹. در نسخه غایه المرام به همین نحو که آوردیم: «حسان بن الارت» می باشد، ولی شاید صحیح آن به جای حسان، خَبَاب باشد. و الله العالم. (مؤلف).

۱۰۰۸) سوره هود، آیه ۲۹.

۱۰۰۹) سوره هود، آیه ۵۱.

۱۰۱۰) سوره شوری، آیات ۲۲، ۲۳.

۱۰۱۱) امالی صدوق، مجلس ۷۹، ص ۴۲۴ - چاپ بیروت -.

۱۰۱۲) غایه المرام، ص ۳۰۶، المقصد الثانی، باب ۵، ح ۱.

۱۰۱۳) غایه المرام، ص ۳۰۷، المقصد الثانی، باب ۵، ح ۱۰.

۱۰۱۴) تفسیر القمی، ۶۰۲.

۱۰۱۵) کافی، ۵۰۷ / ۲.

۱۰۱۶) وسائل الشیعه، ۴ / ۱۱۴۶، ح ۷.

۱۰۱۷) وسائل الشیعه، ۴ / ۱۱۴۷، ح ۱۱.

۱۰۱۸) وسائل الشیعه، ۴ / ۱۱۴۸، ح ۱۳.

۱۰۱۹) التفسیر المنسوب الی الامام العسکری علیه السلام، ۵۱۸، و حکایت صخره (= سنگ بزرگی که عمّار یاسر به پیشنهاد یهود و به اعجاز پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آن را برداشت و محکم بر زمین زد) به تفصیل در آن آمده است. (مترجم).

۱۰۲۰) بحار الانوار، ۸۶ / ۷۷.

۱۰۲۱) مکارم الاخلاق، ۲۸۴.

۱۰۲۲) بحار الانوار، ۸۶ / ۶۱. و زاد المعاد، ۴۸۹ و انوار النعمانیه، ۲ / ۱۰۴ و ۱۰۵.

۱۰۲۳) بحار الانوار، ۵۲ / ۱۲۳. و بصائر الدرجات، ۸۴.

۱۰۲۴) بحار الانوار، ۵۲ / ۱۳۲.

۱۰۲۵) بحار الانوار، ۵۲ / ۱۲۹ و ۱۳۰.

۱۰۲۶ (سوره بقره ، آیه ۲۸۵ .

۱۰۲۷ (سوره توبه ، آیه ۴۰ .

۱۰۲۸ (سوره معارج ، آیه ۳۶ و ۳۷ .

۱۰۲۹ (سوره کهف ، آیه ۳۰ .

۱۰۳۰ (سوره ابراهیم ، آیه ۴ .

۱۰۳۱ (سوره حجر ، آیه ۹ .

۱۰۳۲ (سوره فتح ، آیه ۲۶ .

۱۰۳۳ (سوره توبه ، آیه ۲۷ .

۱۰۳۴ (احتجاج ، ۲ / ۳۲۶ و ۳۲۷ و ۳۲۸ .

۱۰۳۵ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۳۱ .

۱۰۳۶ (سوره کهف ، آیه ۸۲ .

۱۰۳۷ (سوره انعام ، آیه ۱۶۴؛ سوره فاطر ، آیه ۱۸ .

۱۰۳۸ (کافی ، ۱ / ۱۴۸ . و توحید صدوق ، ۳۳۴ .

۱۰۳۹ (کافی ، ۱ / ۱۴۷ .

۱۰۴۰ (سوره رعد ، آیه ۳۹ . و احتجاج ، ۱ / ۳۸۴ .

۱۰۴۱ (قرب الاسناد ، ص ۱۵۵ .

۱۰۴۲ (العیاشی ، ۲ / ۲۱۷ .

۱۰۴۳ (غیبت نعمانی ، ۱۶۲ .

۱۰۴۴ (النجم الثاقب ، ۴۷۷ .

- ۱۰۴۵ (غیبت نعمانی ، ۱۶۱ .
- ۱۰۴۶ (سوره انعام ، آیه ۲ .
- ۱۰۴۷ (غیبت نعمانی ، ۱۶۱ .
- ۱۰۴۸ (غیبت نعمانی ، ۱۶۱ .
- ۱۰۴۹ (کمال الدین ، ۲ / ۶۵۲ .
- ۱۰۵۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۸۲ .
- ۱۰۵۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۱۵ .
- ۱۰۵۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۵ .
- ۱۰۵۳ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۵ .
- ۱۰۵۴ (کافی ، ۱ / ۳۴۰ .
- ۱۰۵۵ (غیبت نعمانی ، ۹۰ .
- ۱۰۵۶ (مضمون آیه کریمه ۴۲ سوره انفال .
- ۱۰۵۷ (سوره نور ، آیه ۵۵ .
- ۱۰۵۸ (غیبت نعمانی ، ۱۴۷ .
- ۱۰۵۹ (غیبت طوسی ، ۲۶۳ .
- ۱۰۶۰ (سوره بقره ، آیه ۴۰ .
- ۱۰۶۱ (سوره اسراء ، آیه ۳۴ .
- ۱۰۶۲ (سوره رعد ، آیات ۱۹ و ۲۰ .
- ۱۰۶۳ (سوره رعد ، آیه ۲۵ .
- ۱۰۶۴ (کافی ، ۱ / ۲۲۱ .

۱۰۶۵ (سوره مریم، آیه ۸۷).

۱۰۶۶ (سوره اسراء، آیه ۳۴).

۱۰۶۷ (و مؤید این معنی روایتی است که در جامع الاخبار، ۱۶ از پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: حق علی بن ابی طالب بر مسلمین همچون حق پدر بر فرزندان می باشد. گفتنی است که به روایات ثابت شده که آنچه برای یکی از امامان علیهم السلام باشد برای همه امامان جاری است، یعنی اگر برای یکی از آنها حقی بر ما ثابت شد برای همه آنها ثابت است. (مؤلف).

۱۰۶۸ (بحار الانوار، ۱۰۲ / ۱۲۹).

۱۰۶۹ (عبارت حدیث ثقلین - بنا بر یکی از روایات - چنین است: «إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَ عِترَتِي ما ان تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضَلُّوا بَعْدِي أَبَدًا وَ لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضِ، من دو شیء گرانبها در میان شما ترک می گویم که اگر به هر دو تمسک جویند هیچ گاه پس از من گمراه نخواهید شد: کتاب خدا و عترتم را و این دو از هم جدا نخواهند شد تا اینکه کنار حوض (کوثر) بر من بازگردند. این حدیث را اغلب علمای عامه و خاصه در اعصار مختلف روایت کرده اند برای تفصیل مطلب به جوامع مهم حدیث مراجعه شود. (مترجم).

۱۰۷۰ (تفسیر فرات، ۱۴۷).

۱۰۷۱ (معانی الاخبار، ۱۰۸ و مرآة الانوار ۸۵).

۱۰۷۲ (کافی، ۱ / ۴۴۱).

۱۰۷۳ (احتجاج، ۲ / ۷۸).

۱۰۷۴ (اعتقادات صدوق، باب ۱۱، ص ۱۰۵).

۱۰۷۵ (مشارق الانوار، ۱۱۲).

۱۰۷۶ (کافی، ۲ / ۱۸۰).

۱۰۷۷ (سوره انعام آیه ۹۱).

۱۰۷۸ (سوره حشر، آیه ۷).

۱۰۷۹ (کافی، ۲ / ۱۸۲).

۱۰۸۰) کافی ، ۱ / ۴۰۱ .

۱۰۸۱) مشارق الانوار ، ۱۹۳ .

۱۰۸۲) سوره رعد ، آیه ۲۶ .

۱۰۸۳) این حدیث را کلینی رحمه الله در اصول کافی ، ۱ / ۳۳ باب صفة العلم و فضله به سند حسن کالصحیح از معاویة بن عمّار آورده که گفت : به حضرت ابی عبداللّٰه صادق علیه السلام عرض کردم : مردی از شما بسیار روایت نقل می کند ، بین مردم نشر می دهد و آن را در دل های آنان و دل های شیعیان استوار می سازد ، و عابدی از شیعیان شما که در روایت همچون او نیست کدامیک بهترند ؟ فرمود : فرد بسیار روایت کننده حدیث ما که دل های شیعیان ما را استوار می سازد از هزار عابد بهتر است .

و نیز به سند صحیحی از حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام است که فرمود : عالمی که از علم او استفاده شود از هفتاد هزار عابد بهتر است . - اصول کافی ، ۱ / ۳۳ باب صفة العلم و فضله ، ح ۸ - . و شاید اختلاف در برتری به اعتبار اختلاف مراتب و درجات علما و عباد باشد ، و مؤید این معنی اینکه در این حدیث نسبت بین عالم و عابد بیان شده در صورتی که در حدیث سابق نسبت بین راوی و عابد است که از اینها به دست می آید که اگر راوی حدیث عالم هم باشد و به علم خود عمل کند بهتر است از آنکه عالم نباشد . (مؤلف) .

۱۰۸۴) نهج البلاغه ، بخش نامه ها .

۱۰۸۵) احتجاج ، ۲ / ۲۷۸ .

۱۰۸۶) سوره رحمن ، آیه ۲۷ .

۱۰۸۷) البرهان ، ۳ / ۲۴۰ .

۱۰۸۸) البرهان ، ۳ / ۲۴۰ .

۱۰۸۹) التوحید ، ۱۵۲ .

۱۰۹۰) سوره قصص ، آیه ۸۸ .

۱۰۹۱) بحار الانوار ، ۶ / ۳۳۱ .

۱۰۹۲) احتجاج ، ۲ / ۹۷ .

۱۰۹۳) نهج البلاغه خطبه ۱۸۴ . (خطبه ۲۲۸ ، ص ۷۴۲ فیض) .

۱۰۹۴) سوره نساء ، آیه ۵۸ .

۱۰۹۵ (سوره انفال ، آیه ۲۷ .

۱۰۹۶ (سوره انفال ، آیه ۲ .

۱۰۹۷ (سوره بقره ، آیه ۷۴ .

۱۰۹۸ (کافی ج ۱ ، ص ۱۹۴ .

۱۰۹۹ (خرایج ، فصل اعلام محمد بن علی الباقر علیه السلام .

۱۱۰۰ (مکارم الاخلاق ، ۲۸۴ .

۱۱۰۱ (کافی ، ۲ / ۱۵۰ .

۱۱۰۲ (کافی ، ۲ / ۱۵۰ .

۱۱۰۳ (کافی ، ۲ / ۱۵۲ ح ۱۲ .

۱۱۰۴ (کافی ، ۲ / ۱۵۲ ح ۱۳ .

۱۱۰۵ (کافی ، ۲ / ۱۵۲ ح ۱۴ .

۱۱۰۶ (کافی ، ۲ / ۱۵۲ ح ۱۶ .

۱۱۰۷ (کافی ، ۲ / ۱۵۵ ح ۲۱ .

۱۱۰۸ (سوره رعد ، آیه ۲۱ .

۱۱۰۹ (کافی ، ۲ / ۱۵۶ ح ۲۸ .

۱۱۱۰ (سوره نساء ، آیه ۱ ، و کافی ، ۲ / ۱۵۶ ، ح ۲۶ .

۱۱۱۱ (تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام ، ص ۱۱۳ .

۱۱۱۲ (بحار الانوار ، ۴۶ / ۲۳۹ .

۱۱۱۳ (سوره مائده ، آیه ۲ .

۱۱۱۴ (سوره حج، آیه ۴۰).

۱۱۱۵ (سوره محمد، آیه ۷).

۱۱۱۶ (بحار الانوار، ۴۵ / ۲۵۷).

۱۱۱۷ (سوره ص، آیه ۶۲).

۱۱۱۸ (سوره ص، آیه ۶۳).

۱۱۱۹ (سوره مطفین، آیه ۳۴).

۱۱۲۰ (سوره فصلت، آیه ۴۴).

۱۱۲۱ (سوره بقره، آیه ۲).

۱۱۲۲ (سوره بقره، آیه ۲).

۱۱۲۳ (سوره یونس، آیه ۲۰).

۱۱۲۴ (سوره اعراف، آیه ۴۶).

۱۱۲۵ (تفسیر قمی، ۱ / ۲۳۱).

۱۱۲۶ (مجمع البیان، ۴ / ۴۲۳).

۱۱۲۷ (البرهان، ۲ / ۱۸).

۱۱۲۸ (البرهان، ۲ / ۱۸).

۱۱۲۹ (مجمع البیان، ۴ / ۴۲۳).

۱۱۳۰ (سوره بقره، آیه ۶۲).

۱۱۳۱ (کافی، ۱ / ۴۳۶).

۱۱۳۲ (سوره کهف، آیه ۱۱۰).

۱۱۳۳ (تفسیر عیاشی، ۲ / ۳۵۳).

۱۱۳۴ (سوره بقره ، آیه ۸۲ .

۱۱۳۵ (مرآة الانوار ، ۲۰۸ .

۱۱۳۶ (سوره بقره ، آیه ۱۱۲ .

۱۱۳۷ (سوره نحل ، آیه ۹۰ .

۱۱۳۸ (تفسیر عیاشی ، ۲ / ۲۶۸ .

۱۱۳۹ (سوره آل عمران ، آیه ۱۶۹ .

۱۱۴۰ (سوره یونس ، آیه ۶۲ .

۱۱۴۱ (کمال الدین ، ۲ / ۳۵۷ .

۱۱۴۲ (سوره احقاف ، آیه ۱۳ .

۱۱۴۳ (کافی ، ۱ / ۲۲۰ .

۱۱۴۴ (سوره اعراف ، آیه ۴۶ .

۱۱۴۵ (تفسیر قمی ، ۱ / ۲۳۱ .

۱۱۴۶ (الکافی ، ۳ / ۱۲۸؛ بحار الانوار ، ۶ / ۱۷۳ .

۱۱۴۷ (منظور از ابن سنان در اینجا ، محمد بن احمد بن سنان است که از عمار بن مروان روایت می کند - چنانکه در رجال کبیر و منتهی المقال تصریح شده است - می گویم : اقوی - به پیروی از عده ای از محققین - آن است که به روایت محمد بن سنان اعتماد شود و او مورد وثوق و اطمینان است چنانکه سید اجل علی بن طاووس و دیگران گفته اند . و محمد بن یحیی همان معروف به عطار است و احمد بن محمد همان ابن عیسی اشعری قمی می باشد و عمار بن مروان مولی (= وابسته) بنی ثوبان است و همگی آنها - چنانکه علمای رجال گفته اند - ثقه هستند . (مؤلف) .

۱۱۴۸ (فروع کافی ، ۳ / ۱۲۸ .

۱۱۴۹ (کافی ، ۲ / ۱۹۱ .

۱۱۵۰ (سوره انفال ، آیه ۲۴ .

۱۱۵۱) سوره نساء، آیه ۵۹.

۱۱۵۲) کمال الدین، ۱ / ۳۰۳.

۱۱۵۳) امالی صدوق، ۱ / ۲۷۴، مجلس ۵۴.

۱۱۵۴) کافی، ۲ / ۱۶۴.

۱۱۵۵) کافی، ۲ / ۱۶۴.

۱۱۵۶) بحار الانوار، ۵۲ / ۱۲۹.

۱۱۵۷) بحار الانوار، ۵۱ / ۱۳.

۱۱۵۸) کمال الدین، ۲ / ۴۴۰.

۱۱۵۹) کمال الدین، ۲ / ۴۴۰.

۱۱۶۰) خصال صدوق، ۱ / ۲۹۴.

۱۱۶۱) احتجاج، ۱ / ۸۸.

۱۱۶۲) عدّه الداعی، ۲۳۸.

۱۱۶۳) وسائل الشیعه، ۴ / ۱۱۸۰ و کافی، ۲ / ۴۹۶.

۱۱۶۴) عدّه الداعی، ۲۳۵.

۱۱۶۵) فقیه ایمانی مؤلف کتاب الفوز الاکبر فیما یتعلق بامام العصر علیه السلام. [از آثار ارزشمندی است که به زبان فارسی تألیف شده، و در این سالهای اخیر منتشر شده است. مترجم].

۱۱۶۶) عدّه الداعی، ۲۳۵.

۱۱۶۷) کمال الدین، ۱ / ۳۳۰.

۱۱۶۸) بحار الانوار، ۷۵ / ۲۰.

۱۱۶۹) بحار الانوار، ۷۵ / ۲۰.

۱۱۷۰ (بحار الانوار ، ۷۵ / ۲۱ .

۱۱۷۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۱ .

۱۱۷۲ (کافی ، ۲ / ۱۷۲ .

۱۱۷۳ (صحیفه سجادیه ، دعای بیست و هفتم .

۱۱۷۴ (کافی ، ۲ / ۱۶۵ .

۱۱۷۵ (وسائل الشیعه ، ۸ / ۴۶۶ .

۱۱۷۶ (وسائل الشیعه ، ۸ / ۴۶۷ .

۱۱۷۷ (وسائل الشیعه ، ۸ / ۴۶۸ .

۱۱۷۸ (وسائل الشیعه ، ۸ / ۴۶۸ .

۱۱۷۹ (وسائل الشیعه ، ۸ / ۴۶۷ .

۱۱۸۰ (وسائل الشیعه ، ۸ / ۴۶۸ .

۱۱۸۱ (وسائل الشیعه ، ۸ / ۴۶۸ .

۱۱۸۲ (کافی ، ۲ / ۱۲۳ .

۱۱۸۳ (من لا یحضره الفقیه ، ۴ / ۳۹۸ .

۱۱۸۴ (کافی ، ۲ / ۱۲۱ .

۱۱۸۵ (کافی ، ۲ / ۱۲۲ .

۱۱۸۶ (کافی ، ۲ / ۱۲۲ .

۱۱۸۷ (من لا یحضره الفقیه ، ۴ / ۳۹۸ .

۱۱۸۸ (کافی ، ۲ / ۱۲۴ .

۱۱۸۹ (کامل الزیارات ، ۲۷۱ .

۱۱۹۰ (بحار الانوار ، ۶۶ / ۳۲۴ .

۱۱۹۱ (بحار الانوار ، ۶۶ / ۳۲۴ .

۱۱۹۲ (کافی ، ۲ / ۲۸۹ .

۱۱۹۳ (کافی ، ۲ / ۳۰۹ .

۱۱۹۴ (کافی ، ۲ / ۳۰۹ .

۱۱۹۵ (کافی ، ۲ / ۳۱۰ .

۱۱۹۶ (کافی ، ۲ / ۳۱۰ .

۱۱۹۷ (کافی ، ۲ / ۳۱۱ .

۱۱۹۸ (کافی ، ۲ / ۳۱۰ .

۱۱۹۹ (سوره الرحمن ، آیه ۶۰ و ۶۱ .

۱۲۰۰ (سوره محمد ، آیه ۲۴ : « أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا » .

از ۱۲۰۱ تا آخر

۱۲۰۱ (بصائر الدرجات ، ۲۵۹ .

۱۲۰۲ (بصائر الدرجات ، ۴۰۸ .

۱۲۰۳ (سوره انعام ، آیه ۱۱۵ .

۱۲۰۴ (بصائر الدرجات ، ۴۳۴ .

۱۲۰۵ (بصائر الدرجات ، ۴۳۵ .

۱۲۰۶ (بصائر الدرجات ، ۴۳۵ .

۱۲۰۷ (بصائر الدرجات ، ۴۵۴ .

۱۲۰۸ (انوار النعمانیه ، ۱ / ۳۳ .

۱۲۰۹ (اعتقادات صدوق ، چاپ شده با باب حادی عشر ، ص ۹۷ .

۱۲۱۰ (اعتقادات مجلسی ، ۷۸ .

۱۲۱۱ (کافی ، ۱ / ۱۸۴ .

۱۲۱۲ (کافی ، ۱ / ۲۷۵ .

۱۲۱۳ (در اصول کافی ، ۱ / ۲۲۲ ، حدیث ۶ ، از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام است که فرمود : آب کم را کد را می‌مکند و نهر عظیم را رها می‌کنند! به آن حضرت عرض شد : نهر عظیم چیست ؟ فرمود : رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم و علمی که خداوند به او عطا کرده . خدای عز و جل برای محمد صلی الله علیه وآله وسلم سنن پیامبران را جمع کرد ، از آدم تا خاتم . گفته شد : آن سنتها چیست ؟ فرمود : علم پیامبران را سراسر ، و همانا رسولخدا صلی الله علیه وآله وسلم تمام آن را نزد امیرمؤمنان علیه السلام قرار داد . پس شخصی به آن حضرت عرض کرد : ای فرزند رسولخدا آیا امیرالمؤمنین اعلم است یا بعضی از پیامبران ؟ حضرت ابوجعفر علیه السلام - روی به سایرین - فرمود : بشنوید چه می‌گویند ، خداوند گوشهای هر کس را بخواهد می‌گشاید . من برای او می‌گویم که خداوند برای محمد صلی الله علیه وآله وسلم علم پیامبران را جمع کرده و آن حضرت تمام آن را نزد امیرالمؤمنین قرار داده و او می‌پرسد : آیا آن حضرت اعلم است یا بعضی پیامبران! .

۱۲۱۴ (وسائل الشیعه ، ۱ / ۲۴ .

۱۲۱۵ (سوره احقاف ، آیه ۱۵ .

۱۲۱۶ (تفسیر قمی ، ۲ / ۲۹۷ .

۱۲۱۷ (بحار الانوار ، ۱۰۱ / ۲۹۲ .

۱۲۱۸ (کامل الزیارات ، ۶۳ .

۱۲۱۹ (سوره زمر ، آیه ۴۲ .

۱۲۲۰ (احتجاج ، ۲ / ۳۲۵ .

۱۲۲۱ (کافی ، ۱ / ۴۰۱ .

۱۲۲۲ (کافی ، ۱ / ۴۰۱ .

۱۲۲۳ (کافی ، ۱ / ۴۰۱ .

۱۲۲۴ (بصائر الدرجات ، ۲۴ .

۱۲۲۵ (بصائر الدرجات ، ۲۵ .

۱۲۲۶ (بصائر الدرجات ، ۲۴ .

۱۲۲۷ (بصائر الدرجات ، ۲۱ .

۱۲۲۸ (بصائر الدرجات ، ۲۲ .

۱۲۲۹ (بصائر الدرجات ، ۲۲ .

۱۲۳۰ (بصائر الدرجات ، ۲۱ .

۱۲۳۱ (بصائر الدرجات ، ۲۲ .

۱۲۳۲ (بصائر الدرجات ، ۲۶ .

۱۲۳۳ (بصائر الدرجات ، ۲۶ .

۱۲۳۴ (بصائر الدرجات ، ۲۶ .

۱۲۳۵ (بصائر الدرجات ، ۲۷ .

۱۲۳۶ (بصائر الدرجات ، ۲۷ .

۱۲۳۷ (بصائر الدرجات ، ۲۸ .

۱۲۳۸ (مجمع البحرین ، ۲ / ۱۰۰ ، کتاب الباء .

۱۲۳۹ (بصائر الدرجات ، ۲۴ .

۱۲۴۰ (سوره بقره ، آیه ۳۵ .

۱۲۴۱) تفسیر امام عسکری علیه السلام ، ص ۷۴ .

۱۲۴۲) تفسیر برهان ، ۱ / ۸۲ .

۱۲۴۳) بصائر الدرجات ، ۶۸ .

۱۲۴۴) بصائر الدرجات ، ۶۸ .

۱۲۴۵) بصائر الدرجات ، ۷۳ .

۱۲۴۶) بصائر الدرجات ، ۷۴ .

۱۲۴۷) بصائر الدرجات ، ۷۴ .

۱۲۴۸) بصائر الدرجات ، ۷۵ .

۱۲۴۹) سوره واقعه ، آیات ۱۰ و ۱۱ .

۱۲۵۰) کافی ، ۱ / ۳۷۰ .

۱۲۵۱) کافی ، ۱ / ۳۷۰ .

۱۲۵۲) غیبت نعمانی ، ۱۱۱ .

۱۲۵۳) غیبت نعمانی ، ۱۱۰ .

۱۲۵۴) سوره اعراف ، آیه ۱۷۲ .

۱۲۵۵) سوره طه ، آیه ۱۱۵ .

۱۲۵۶) بصائر الدرجات ، ۷۰ ، و کافی ، ۲ / ۸ .

۱۲۵۷) غیبت نعمانی ، ۱۳ .

۱۲۵۸) غیبت نعمانی ، ۱۳ .

۱۲۵۹) سوره بقره ، آیه ۱۳۷ .

۱۲۶۰) غیبت نعمانی ، ۱۴ .

۱۲۶۱ (غیبت نعمانی ، ۱۴ .

۱۲۶۲ (غیبت نعمانی ، ۱۵ .

۱۲۶۳ (سوره جن ، آیه ۲۶ .

۱۲۶۴ (تحف العقول ، ۲۲۸ .

۱۲۶۵ (بصائر الدرجات ، ۲۳ .

۱۲۶۶ (سوره حدید ، آیه ۱۳ .

۱۲۶۷ (بحار الانوار ، ۷ / ۱۸۱ .

۱۲۶۸ (بحار الانوار ، ۷ / ۱۴۲ .

۱۲۶۹ (کافی ، ۲ / ۱۷۲ .

۱۲۷۰ (او مرحوم علامه مجلسی است که در مرآة العقول چنین مطلبی گفته (مؤلف) .

۱۲۷۱ (بحار الانوار ، ۸ / ۱۲۱ .

۱۲۷۲ (تحف العقول ، ۲۲۶ .

۱۲۷۳ (کافی ، ۲ / ۲۰۷ .

۱۲۷۴ (کافی ، ۲ / ۲۰۷ .

۱۲۷۵ (کافی ، ۲ / ۲۰۶ .

۱۲۷۶ (کافی ، ۲ / ۲۰۶ .

۱۲۷۷ (کافی ، ۲ / ۲۰۸ .

۱۲۷۸ (کافی ، ۲ / ۲۰۸ .

۱۲۷۹ (کافی ، ۲ / ۲۰۸ .

۱۲۸۰ (کافی ، ۲ / ۲۰۸ .

۱۲۸۱ (بحار الانوار ، ۱ / ۲۰۵ .

۱۲۸۲ (کافی ، ۲ / ۱۸۷ .

۱۲۸۳ (کافی ، ۲ / ۴۸۷ .

۱۲۸۴ (کافی ، ۲ / ۴۸۷ .

۱۲۸۵ (بحار الانوار ، ۱ / ۲۰۲ و عوالی اللئالی ، ۴ / ۶۸ .

۱۲۸۶ (بحار الانوار ، ۱ / ۲۰۰ .

۱۲۸۷ (بحار الانوار ، ۱ / ۲۰۰ .

۱۲۸۸ (سوره نساء ، آیه ۵۹ .

۱۲۸۹ (تفسیر برهان ، ۱ / ۳۸۱ .

۱۲۹۰ (تفسیر برهان ، ۱ / ۳۸۳ .

۱۲۹۱ (تفسیر برهان ، ۱ / ۳۸۴ .

۱۲۹۲ (کافی ، ۱ / ۱۸۷ .

۱۲۹۳ (کافی ، ۱ / ۱۸۸ .

۱۲۹۴ (کافی ، ۱ / ۱۸۸ .

۱۲۹۵ (کافی ، ۱ / ۱۹۵ .

۱۲۹۶ (کافی ، ۱ / ۱۸۸ .

۱۲۹۷ (کافی ، ۱ / ۱۸۹ .

۱۲۹۸ (کافی ، ۱ / ۱۸۸ .

۱۲۹۹ (کافی ، ۱ / ۱۸۹ .

۱۳۰۰ (کافی ، ۱ / ۱۹۰ .

۱۳۰۱ (بحار الانوار ، ۴۴ / ۱۹۴ و مناقب ، ۳ / ۲۲۹ .

۱۳۰۲ (کافی ، ۱ / ۳۳۳ .

۱۳۰۳ (کلینی در اصول کافی ، ۲ / ۴۶۶ ، باب فضیلت دعا و تأکید بر آن ، به سند صحیحی از زراره از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود : خدای عز و جل می فرماید : « إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ » ؛ همانا آنان که از پرستش من سر برافرازند ، زود است که با سرافکنندگی داخل جهنم شوند . فرمود : [منظور از پرستش] دعاست و بهترین عبادت دعا است . عرض کردم : کلمه اوّاه در فرموده خداوند « إِنَّ اِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ » ، معنایش چیست ؟ فرمود : اوّاه یعنی بسیار دعا کننده . (مؤلف) .

۱۳۰۴ (کافی ، ۲ / ۵۰۷ .

۱۳۰۵ (کافی ، ۲ / ۵۰۸ .

۱۳۰۶ (کافی ، ۲ / ۵۰۸ .

۱۳۰۷ (وسائل الشیعه ، ۴ / ۱۱۴۷ .

۱۳۰۸ (سوره نساء ، آیه ۶۸ .

۱۳۰۹ (کافی ، ۱ / ۳۹۰ .

۱۳۱۰ (کافی ، ۱ / ۳۹۰ .

۱۳۱۱ (خرایج ، ص ۹۲ .

۱۳۱۲ (غایه المرام ، ص ۲۱۸ .

۱۳۱۳ (سوره آل عمران ، آیه ۱۰۳ .

۱۳۱۴ (غایه المرام ، ص ۲۴۲ .

۱۳۱۵ (البرهان ، ۴ / ۵۲۱ - ۵۲۲ .

۱۳۱۶ (بحار الانوار ، ۳۶ / ۲۹۶ .

۱۳۱۷) تفسیر برهان ، ۴ / ۵۲۱ . چنانکه محبت امیرالمؤمنین علیه السلام نشانه حلال زاده بودن است که از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در کتب شیعه و سنی مشهور است که می گفتند : ما فرزندان خود را به محبت علی بن ابی طالب آزمایش می کردیم ، از درگاه خداوند خواهانیم که ما را بر دوستی و ولایت آن حضرت زنده بدارد و بمیراند و در دنیا و آخرت دست ما را از دامان حضرتش کوتاه نگرداند . (مترجم) .

۱۳۱۸) سوره حج ، آیه ۳۲ .

۱۳۱۹) مجمع البیان ، ۷ / ۸۳ .

۱۳۲۰) مجمع البیان ، ۹ / ۲۳۸ .

۱۳۲۱) برهان ، ۴ / ۲۹۳ .

۱۳۲۲) بحار الانوار ، ۲ / ۴۴ .

۱۳۲۳) بحار الانوار ، ۲ / ۴۳ .

۱۳۲۴) خصال ، ۱ / ۱۲۳ .

۱۳۲۵) معالی السبطين به نقل از ارشاد القلوب از کتاب نور العین .

۱۳۲۶) تفسیر امام عسکری ، ۱۵۵؛ چاپ جدید ، ۴۴۱ .

۱۳۲۷) سوره رعد ، آیه ۲۱ .

۱۳۲۸) کافی ، ۲ / ۱۵۵ .

۱۳۲۹) کافی ، ۲ / ۱۵۶ .

۱۳۳۰) تفسیر برهان ، ۲ / ۲۸۸ .

۱۳۳۱) تفسیر برهان ، ۲ / ۲۸۹ .

۱۳۳۲) کافی ، ۲ / ۱۵۵ .

۱۳۳۳) کافی ، ۲ / ۱۵۷ .

۱۳۳۴) تفسیر برهان ، ۲ / ۲۸۹ .

- ۱۳۳۵ (کافی ، ۲ / ۱۰۰ .
۱۳۳۶ (تفسیر برهان ، ۲ / ۲۸۹ .
۱۳۳۷ (تفسیر برهان ، ۲ / ۲۹۰ .
۱۳۳۸ (بحار الانوار ، ۸ / ۵۴ .
۱۳۳۹ (کافی ، ۲ / ۱۹۸ .
۱۳۴۰ (کافی ، ۲ / ۱۹۳ .
۱۳۴۱ (کافی ، ۲ / ۱۹۲ .
۱۳۴۲ (کافی ، ۲ / ۱۹۴ .
۱۳۴۳ (کافی ، ۲ / ۱۹۷ .
۱۳۴۴ (کافی ، ۲ / ۱۹۶ .
۱۳۴۵ (کافی ، ۲ / ۱۹۷ .
۱۳۴۶ (کمال الدین ، ۲ / ۵۴۱ .
۱۳۴۷ (بحار الانوار ، ۷۴ / ۳۱۵ .

جلد دوم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

« يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعِهِ مُزْجَاهٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ » ؛

عزیزا؛ ما و خاندانهایمان را سختی و رنج فرا گرفته ، و با کالایی ناچیز به درگهت آمده ایم ، پس تو پیمانہ (مکیال) ما را لبریز کن ، و بر ما تصدق فرمای که البته خداوند بخشنندگان را پاداش نیک دهد .

سوره یوسف ، آیه ۸۸

« وَ أَكثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجَكُمْ » ؛

و برای تعجیل فرج بسیار دعا کنید که آن فرج شما است .

امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف

تقدیم

به ختم الأئمه إمام امم

غیاث همه حجت منتقم

مُبيدِ الأعدای مُزيل الظلام

به مهدی قائم علیه السلام

کنم هدیه این خدمت کمترین

مترجم کتابی عظیم و وزین

قبولش اگر افتد این ترجمه

ندارم ز دشمن دگر واهمه

سخن مترجم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ سَيِّمًا مَوْلَانَا صَاحِبِ الزَّمَانِ وَخَلِيفَهُ الرَّحْمَنِ الْحُجَّةَ بْنَ الْحَسَنِ رُوحي له الفداء .

از روزی که خداوند ، عالم و آدم را آفرید و به ممکنات جامه هستی پوشانید ، قلم تکلیف در میان نهاد و آن را معیار آزمون خلائق قرار داد ، تا هر کدام بهتر عمل کرد و خوبتر فرمان برد مقامش بالاتر رود و تقرب بیشتری یابد . در این هنگامه گذشت اعیان و گردش روزگار ، در فراز و نشیبها و زیر و زبر شدنها ، در کشاکش مرگ و زندگی و جلوه های نور و ظلمت و جنگ و ستیز حق و باطل آدمی در بوته آزمایش قرار گرفته و پروردگار توانا اینهمه صحنه را برای ابتلا و امتحان او بر پا فرموده است ، تا انسان از استعداد های نهفته در وجود خویش بهره گیرد و مراتب معرفت را بییابد ، و مشمول رحمت مخصوص خداوند گردد . خداوند می فرماید : « الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا » (۱) ؛ خدایی که مرگ و زندگی را آفرید تا شما بندگان را بیازماید که کدامیک از شما نیکوکارتر است . « وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ » (۲) ؛ و من جن و انس را نیافریدم مگر برای اینکه مرا [به یکتایی] پرستش کنند . « وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ » (۳) ؛ و این چنین در برابر هر پیغمبری دشمنی از شیطان های انس و جن برانگیختیم .

پر واضح است که امتحان بدون تعلیم و توجیه قبلی نامعقول است ، لذا خداوند حکیم ، برای ارشاد و تعلیم افراد بشر پیغمبران و رسولان را برانگیخت و امامان را نصب فرمود و تمام ابزارهای تعلیم و تزکیه - از بشارت و انذار و حکمت و ... - را همراهشان ساخت ، و چنین فرمود : « وَ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ » (۴) ؛ همانا ما پیغمبران خود را با دلایل روشن و معجزات [به سوی خلق] فرستادیم و برایشان کتاب و میزان عدل نازل کردیم تا مردم به راستی و عدالت گرایند .

البته خود معلمان و مربیان بشر نیز در معرض آزمایشها بوده اند و پس از انجام هر آزمون به مرتبه و مقام دیگری نایل می شدند ، و گونه هایی از این ابتلاءها را در قرآن می خوانیم ، از جمله : « وَ لَقَدْ عَاهَدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسَى وَ لَمْ يَجِدْ لَهُ عَزْمًا » (۵) ؛ و همانا ما با آدم عهدی بستیم و در آن عهد او را استوار و ثابت قدم نیافتیم . « وَ إِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ » (۶) ؛ و به یاد آور هنگامی که خداوند ابراهیم را به اموری چند امتحان فرمود و او همه را به جای آورد خدا بدو گفت من تو را به امامت خلق برگزینم عرض کرد این پیشوایی را به فرزندان من نیز عطا فرمایی ؟ فرمود [آری اگر صالح و شایسته آن باشند] که عهد من هرگز به ستمکاران نخواهد رسید . و در مورد آزمایشهای ملتها و امتهای چنین آمده است : « أَحْسِبَ النَّاسَ أَنْ يَتْرُكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ » (۷) ؛ آیا مردم چنین پنداشتند که به صرف اینکه گفتند ما ایمان آورده ایم رهایشان کنند و بر این دعوی هیچ امتحانشان ننمایند ، و ما اُممی که پیش از اینان بودند را به آزمایش و امتحان آوردیم تا خداوند دروغگویان را از راستگویان کاملاً معلوم سازد . « وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ نَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ » (۸) ؛ و البته شما را به گونه هایی از ترس و گرسنگی و نقصان اموال و نفوس و آفات زراعت بیازماییم .

متأسفانه تعداد اندکی از کاروان عظیم انسانها از آزمونها سر بلند بیرون آمدند ، و هر چه پیغمبر از سوی خداوند برای هدایت مردم مبعوث شد او را استهزا نمودند و از تعالیم آن مربیان بزرگ کمتر بهره گرفتند ، پیغمبران و پیغمبر زادگان را کشتند ، و از پیروی آنان سر باز زدند ، و به سعادت و کمال خود پشت کردند . و از جمله امتحانهای بزرگ الهی برای عموم افراد بشر مسئله غیبت حضرت

ولی عصر - عجل الله تعالی فرجه - می باشد که از جهات مختلف امتحانها و آزمایشهایی در بر دارد ، و هر کدام از افراد به فراخور استعداد و ظرفیت خویش مورد ابتلا و آزمایش قرار می گیرند .

حوادث و دگرگونی ها و فتنه ها و مکتبها و مذهبها و ... انسانها را به حیرت می افکنند ، و آزمونها برایشان پیش می آورند . در روایات به این آزمایشهای سخت تصریح شده و بزرگان دین مردم را از مردود شدن ، در آنها بر حذر داشته اند . امامان بر حق علیهم السلام فرموده اند : « مردم غربال خواهند شد و جز تعداد بسیار اندکی از آن بیرون نخواهند ماند » . « دین نگهداشتن در عصر غیبت بسان آتش سرخ در کف داشتن است » . « روزگاری فرا خواهد رسید که از اسلام جز نامی و از قرآن جز نشانی باقی نماند » . « مسجدهایشان آراسته و معمور ولی دلهایشان از ایمان تهی باشد » . « شیعیان نیز با یکدیگر اختلاف کنند تا آنجا که بر روی هم آب دهان افکنند و همدیگر را تکفیر کنند » . با این وصف راه خلاصی از مهالک و خوب بیرون آمدن از امتحانها نیز از احادیث خاندان عصمت علیهم السلام به وضوح دیده می شود ، و هیچ کس نمی تواند ادعا کند که ندانسته به ضلالت افتاده است .

ثقة الإسلام کلینی از مفضل بن عمر روایت آورده که گفت : از حضرت امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود : مبدا فاش کنید ، به خدا قسم امام شما سالیانی از روزگار غایب خواهد ماند و شما در امتحان سخت واقع خواهید شد ، تا اینکه درباره او حرفهای مختلف گفته می شود ، مرده ، کشته شده ، در کدام وادی رفته است ؟ البته دیدگان مؤمنین بر او گریبان خواهد بود ، و در أمواج حوادث واژگون خواهید شد همانطور که کشتی در أمواج دریا واژگون می شود ، پس کسی نجات نمی یابد مگر آنکه خداوند از او پیمان گرفته و در دلش ایمان ثبت گردیده باشد و او را به روحی از جانب خود تأیید نموده باشد . و دوازده پرچم اشتباه انگیز بر پا خواهد شد که نمی دانند به کدام سوی رو کنند؛ راوی گوید : پس گریه کردم و گفتم : پس چه باید کرد ؟ آن حضرت نگاهی به خورشید افکند که به ایوان تابیده بود و فرمود : ای اباعبدالله این آفتاب را می بینی ؟ گفتم : بله . فرمود : به خدا سوگند امر ما از آفتاب روشن تر است (۹) . راه نجات از مهالک در زمان غیبت دعا کردن برای تعجیل فرج می باشد ، که در آیات قرآن و روایات أدله و شواهد بسیاری بر آن هست ، از جمله : حضرت امام حسن عسکری علیه السلام به احمد بن اسحاق فرمودند : *وَاللَّهِ لَيَغِيْبَنَّ غَيْبَةً لَا يَنْجُو فِيهَا مِنَ الْهَلَكَةِ إِلَّا مَنْ ثَبَّتَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى الْقَوْلِ بِإِمَامَتِهِ وَوَقَفَهُ [فِيهَا] لِلدَّعَاءِ بِتَعْجِيلِ فَرَجِهِ*؛ به خدا سوگند [فرزندم مهدی] غیبت خواهد کرد غیبت کردنی که ، در آن نجات نخواهد یافت مگر کسی که خدای عز و جل او را بر اعتقاد به امامتش ثابت دارد ، و به دعا کردن برای تعجیل فرجش توفیق دهد (۱۰) .

و در توقیع شریفی از حضرت ولی عصر - عجل الله تعالی فرجه - آمده : و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج که همان فرج شما است (۱۱) . و در روایات دیگر . . . .

در این کتاب علاوه بر اینکه مطلب مورد بحث به طور گسترده و بی نظیری بررسی شده و با دلایل محکم و شواهد متقن اثبات و روشن گردیده ، مطالب و مباحث بسیاری نیز مورد پژوهش و تحقیق قرار گرفته و مسائل جالبی در رشته های مختلف علوم و معارف ، تحلیل و ترسیم شده است که نشانگر کثرت اطلاع و دقت نظر و صفای باطن مرحوم مؤلف بزرگوار کتاب می باشد . زبان من از حمد و ثنا ، و خامه از توصیف شکر و سپاس ، و فکر از شمارش نعمتهای بی پایان خدای عز و جل و الطاف و عنایات بی کران ولی اعظمش مولانا حجة بن الحسن - روحی فدا - عاجز است که چنین سعادت بزرگی نصیبم دادند و توفیق ترجمه این اثر مهم به این حقیر و غلام درگاه حضرت صاحب الزمان علیه السلام روزی گردید . امید است این خدمت ناچیز را مولایم - که گردنم زیر بار منت اوست - از من بپذیرد و از درگاه خداوند خواهانم که تمام کارهایم را در جهت خدمت به آن حضرت قرار دهد . و نیز رجاء واثق دارم که خوانندگان عزیز بر آن شوند که آن دستور بزرگ ، یعنی دعا برای تعجیل فرج را به کار بندند و دیگران را نیز به انجام آن دلالت و ترغیب نمایند و مؤلف و مترجم و مصحح و بانی و ناشر را از دعای خیر فراموش نفرمایند .

شهر مقدس قم - شعبان المعظم ۱۴۰۴ ه. ق .

سید مهدی حائری قزوینی

بخش ششم

اوقات و حالات تأکید شده برای دعا

مقدمه

از مواردی که دعا برای حضرت صاحب الزمان - عجل الله فرجه - و درخواست ظهور آن جناب از درگاه خداوند ، سفارش و تأکید بیشتری شده ، و از آیات و روایات و دلیل عقل شواهدی بر آنها هست در ذیل می آید :

۱ - بعد از هر نماز واجب

شاهد بر این معنی اینکه : در تعداد از دعاهای روایت شده از امامان معصوم علیهم السلام ، این امر آمده است ، از جمله : - در اصول کافی مرسلأ از حضرت ابوجعفر ثانی (امام جواد علیه السلام) روایت است که فرمود : هرگاه از نماز واجبی فراغت یافتی بگو : « رَضِيتُ بِاللّٰهِ رَبًّا وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا ، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا ، وَبِالْقُرْآنِ كِتَابًا ، وَبِفُلَانٍ وَفُلَانٍ أُمَّةً ، اللّٰهُمَّ وَلِيَّكَ فُلَانٌ فَاحْفَظْهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ ، وَ عَنْ يَمِينِهِ ، وَ عَنْ شِمَالِهِ ، وَ مِنْ فَوْقِهِ ، وَ مِنْ تَحْتِهِ وَ اَمُدُّ لَهُ فِي عُمُرِهِ وَ اجْعَلْهُ الْقَائِمَ بِأَمْرِكَ وَ الْمُنْتَظَرَ (وَ الْمُنْتَصِرَ خ ل) لِدِينِكَ وَ آرِهِ مَا يُحِبُّ وَ تَقَرِّبْهُ عَيْنَهُ فِي نَفْسِهِ وَ ذُرِّيَّتِهِ وَ فِي أَهْلِهِ وَ مَالِهِ ، وَ فِي شِبَعَتِهِ وَ فِي عَدُوِّهِ ، وَ آرِهِمْ مِنْهُ مَا يَحْذَرُونَ ، وَ آرِهِ فِيهِمْ مَا يُحِبُّ وَ تَقَرِّبْهُ عَيْنَهُ ، وَ أَشْفِ صُدُورَنَا وَ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ » (۱۲) .

همین حدیث را شیخ صدوق در کتاب من لا یحضره الفقیه از آن حضرت به طور مرسل چنین روایت کرده فرمود: هرگاه از نماز واجبی فراغت یافتی پس بگو: «رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَ بِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَ بِالْقُرْآنِ كِتَابًا، وَ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ نَبِيًّا، وَ بِعَلِيِّ وَلِيًّا، وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ وَ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ الْحَجَّهِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ أُمَّةً . اللَّهُمَّ وَلِيكَ الْحَجَّةُ فَاحْفَظْهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ، وَ عَنِ يَمِينِهِ، وَ عَنِ شِمَالِهِ، وَ مِنْ فَوْقِهِ، وَ مِنْ تَحْتِهِ وَ أَمُدَّهُ لَهُ فِي عَمْرِهِ وَ اجْعَلْهُ الْقَائِمَ بِأَمْرِكَ وَ الْمُنتَصِرَ لِدِينِكَ وَ أَرِهِ مَا يُحِبُّ وَ تَقَرُّبِهِ عَيْنَهُ فِي نَفْسِهِ وَ ذُرِّيَّتِهِ وَ أَهْلِهِ وَ مَالِهِ، وَ فِي شَيْعَتِهِ وَ فِي عَدُوِّهِ، وَ أَرِهِمْ مِنْهُ مَا يَحْذَرُونَ، وَ أَرِهِ فِيهِمْ مَا يُحِبُّ (۱۳) وَ تَقَرُّبِهِ عَيْنَهُ، وَ أَشْفِ بِهِ صُدُورَنَا وَ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ » (۱۴)؛ [خلاصه ترجمه دعا چنین است] خداوند را به پروردگاری پذیرفتم و اسلام را به عنوان دین و قرآن را کتاب آسمانی و محمد صلی الله علیه و آله وسلم را پیغمبر، و علی را ولی خود، و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و حجه بن الحسن بن علی علیهم السلام را به امامت پذیرفتم. پروردگارا ولی تو حضرت حجت است پس او را از پیش روی و پشت سر و از سمت راست و چپ، و از بالا و پایین حفظ کن، و عمرش را امتداد بخش، و او را قائم به امر خویش قرار ده که برای دینت یاری طلبد، و آنچه دوست می دارد و دیده اش به آن روشن گردد، نسبت به خودش و خاندانش و نوادگانش و دارائیش و پیروانش، و نسبت به دشمنش، به او بنمایان، و دشمنانش را به آنچه هراس دارند [از نابودیشان به دست او] دچار گردان، و بدین وسیله درد سینه های ما و سینه های مؤمنین را شفا ببخشی.

می گویم: فلان و فلان که در روایت کافی آمده کنایه از امامان گذشته علیهم السلام است، و منظور از اللهم ولیک فلان، کنایه از مولای ما صاحب الزمان علیه السلام می باشد که صدوق نامهای شریف آنها را با صراحت آورده، و این حدیث دلالت می کند بر اینکه دعا برای تعجیل فرج بعد از هر نماز واجب، موکد است.

شاهد دیگر بر این امر روایتی است که در بحار به نقل از کتاب الاختیار سید ابن الباقی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: هر کس بعد از هر نماز فریضه این دعا را بخواند، امام (م ح م د) بن الحسن علیه و علی آبائهم السلام را در بیداری یا خواب خواهد دید: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اللَّهُمَّ بَلِّغْ مَوْلَانَا صَاحِبَ الزَّمَانِ أَيْنَمَا كَانَ وَ حَيْثَمَا كَانَ مِنْ مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا سَهْلَهَا وَ جَبَلَهَا عَنِّي وَ عَنِ وَالِدِيَّ وَ عَنِ وُلْدِيَّ وَ إِخْوَانِي التَّحِيَّةَ وَ السَّلَامَ عَدَدَ خَلْقِ اللَّهِ وَ زِنَةَ عَرْشِ اللَّهِ وَ مَا أَحْصَاهُ كِتَابُهُ وَ أَحَاطَ بِهِ عِلْمُهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أُجَدُّ لَهُ فِي صَبِيحَتِهِ هَذَا الْيَوْمَ وَ مَا عَشْتُ فِيهِ مِنْ أَيَّامِ حَيَاتِي عَهْدًا وَ عَقْدًا وَ بَيْعَةً لَهُ فِي عُنُقِي لَا أَحُولُ عَنْهَا وَ لَا أَزُولُ أَبَدًا، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ أَنْصَارِهِ وَ الدَّا بَيْنَ عَنَيْهِ وَ الْمُمْتَلِينَ لِأَوَامِرِهِ وَ نَوَاهِيهِ فِي أَيَّامِهِ وَ الْمُسْتَشْهِدِينَ بَيْنَ يَدَيْهِ اللَّهُمَّ إِن حَالَ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ الْمَوْتُ الَّذِي جَعَلْتَهُ عَلَيَّ عِبَادَكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا فَأَخْرِجْنِي مِنْ قَبْرِي مُؤْتَرًّا كَفَنِي شَاهِرًا سَيْفِي مُجَرَّدًا قَتَانِي مُلَبِّيًا دَعْوَةَ الدَّاعِي فِي الْحَاضِرِ وَ الْبَادِي اللَّهُمَّ أَرْنِي الطَّلَعَ الرَّشِيدَ وَ الْعُرَّةَ الْحَمِيدَةَ وَ أَكْحُلْ بَصْرِي بِنَظَرَةٍ مِنِّي إِلَيْهِ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُ وَ سَهِّلْ مَخْرَجَهُ اللَّهُمَّ أَشَدُّ أَرْزُهُ وَ قَوِّ ظَهْرَهُ وَ طَوِّلْ عَمْرَهُ وَ أَعْمِرْ اللَّهُمَّ بِهِ بِلَادَكَ وَ أَحْيِ بِهِ عِبَادَكَ فَإِنَّكَ قُلْتَ وَ قَوْلُكَ الْحَقُّ: «ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ» فَأَظْهِرْ اللَّهُمَّ لَنَا وَ لِيكَ وَ لِبَنَاتِ نَبِيِّكَ الْمُسَمَّى بِاسْمِ رَسُولِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ حَتَّى لَا يَظْفَرَ بِشَيْءٍ مِنَ الْبَاطِلِ إِلَّا مَرْقَهُ وَ يَحِقَّ اللَّهُ الْحَقُّ بِكَلِمَاتِهِ وَ يَحَقِّقَهُ اللَّهُمَّ أَكْشِفْ هَذِهِ الْعُمَّةَ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ بِظُهُورِهِ إِنْهُمْ يَرُونَهُ بَعِيدًا وَ نَرِيهِ قَرِيبًا وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ: بار خدایا به مولای ما صاحب الزمان هر کجا که هست و به هر سوی رو می کند از مشارق و مغارب زمین، هموارها و ناهموارهای آن، از طرف من و والدینم و فرزندانم و برادرانم تحیت و سلام برسان، به تعداد خلق خدا و به وزن عرش الهی و آنچه کتابش شمارش نموده، و علمش به آن احاطه کرده است، پروردگارا، من در صبح این روز و تا زنده هستم در همه روزهای زندگانیم پیمان و عقد و بیعتی از برای او در گردنم تجدید و تازه می کنم که نه از آن روی گردانم و نه هیچ گاه آنها را بشکنم، پروردگارا مرا از یاران و مدافعان از حریمش، و فرمانبرداران اوامر و نواهی آن بزرگوار در ایام حکومتش و شهید شدگان در پیشگاهش قرار ده، بار ایها اگر

میان من و او با مرگ که بر بندگان امر قطعی و حتمی تقدیر فرموده‌ای جدایی افتاد پس [هنگام ظهورش] مرا از قبر بیرون آور در حالی که کفم را به کمر بسته و شمشیرم را کشیده و نیزه‌ام را برهنه نموده باشم ، و دعوت آن دعوت کننده حق را در شهر و بیابان لیبک گویم . پروردگارا آن رخسار زیبایی رشید و [صاحب] جبین ستوده را نشانم ده ، و دیده‌ام را با سرمه نگاهی به او روشنایی بخش ، و فرجش را تعجیل و برنامه قیامش را آسان فرمای . پروردگارا به او نیرو عطا کن و پشتش را محکم ساز و عمرش را طولانی نمای و به وجود او سرزمین‌هایت را آباد گردان و بندگان را حیات ده که تو فرموده‌ای و قول تو حق است : فساد در خشکی و دریا بر اثر کردارهای مردم آشکار شد پس ای پروردگار آشکار کن ولی خودت و فرزند دخت پیامبرت را که همنام او است تا از باطل چیزی باقی نگذارد ، و خداوند حق را با کلمات خویش اثبات و محقق دارد . بار إله این غم بزرگ [غیبت] را با ظهور او از این امت برطرف ساز ، که آنها (مخالفین) ظهورش را دور می‌پندارند و ما آن را نزدیک می‌بینیم ، و درود خداوند بر محمد و آل او باد .

مؤلف گوید : نظیر این دعا در بخش هشتم ان شاء الله تعالی خواهد آمد .

و از جمله شواهد بر تأکید داشتن دعا برای فرج آن حضرت پس از هر نماز واجب روایتی است که در مکارم الاخلاق آمده : روایت است که هر کس این دعا را بعد از هر نماز واجب بخواند و بر آن مواظبت نماید ، آن قدر عمر خواهد کرد تا از زندگی سیر شود ، و به دیدار حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه مشرف خواهد شد ، دعا چنین است : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ إِنَّ رَسُولَكَ الصَّادِقَ الْمُصَدِّقَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ قَالَ إِنَّكَ قُلْتَ مَا تَرَدَّدْتُ فِي شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ كَتَرَدَّدْتُ فِي قَبْضِ رُوحِ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَ أَنَا أَكْرَهُ مَسَائِتَهُ اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ لِأَوْلِيَائِكَ الْفَرَجَ وَ النَّصْرَ وَ الْعَافِيَةَ وَ لَا تُسَوِّنِي فِي نَفْسِي وَ لَا فِي فُلَانٍ . قَالَ : وَ تَذَكَّرْ مَنْ شِئْتَ » (۱۵) ؛ خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست ، پروردگارا به درستی که رسول راستگوی تصدیق شده تو - که درود تو بر او و آتش باد - فرمود که تو فرموده‌ای : من در هیچ امری که انجام دهنده آنم تردّد نکرده‌ام همچون تردّد در قبض روح بنده مؤمن خودم ، او مرگ را اِکراه دارد و من خوش ندارم او را ناراحت کنم ، پروردگارا پس بر محمد و آل محمد درود فرست و برای اولیای خودت فرج و نصرت و عافیت را تعجیل فرمای ، و مرا نه در مورد خودم و نه در مورد فلانی بدی مرسان . فرمود : و به جای کلمه فلانی هر کس را بخواهی نام می‌بری (۱۶) .

می‌گویم : و علامه مجلسی در بخش صلاة بحار به نقل از کتاب فلاح السائل عالم ربانی سید علی بن طاووس آورده که گفته : از مهمات برنامه‌های مستحبی برای کسی که طول عمر می‌خواهد اینکه بعد از هر نماز از تعقیباتش این باشد : که ابو محمد هارون بن موسی از ابوالحسین علی بن یعقوب عجلی کسائی از علی بن الحسن بن فضال از جعفر بن محمد بن حکیم از جمیل بن درّاج روایت کرده که گفت : مردی بر حضرت ابوعبدالله صادق علیه السلام وارد شد و عرض کرد : ای آقای من ، سنم بالا رفته و خویشانم مرده‌اند ، و من می‌ترسم که مرگ مرا دریابد در حالی که کسی را نداشته باشم تا با او انس بگیرم و به او مراجعه نمایم . امام علیه السلام فرمود : از برادران ایمانی تو کسی هست که از قرابت نسب یا سبب به تو نزدیکتر است ، و انس توبه او از انس با خویشانم بیشتر است ، با این حال بر تو باد دعا ، و اینکه پس از هر نماز بگویی : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ اللَّهُمَّ إِنَّ الصَّادِقَ الْأَمِينِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : إِنَّكَ قُلْتَ : مَا تَرَدَّدْتُ فِي شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ كَتَرَدَّدْتُ فِي قَبْضِ رُوحِ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَ أَكْرَهُ مَسَائِتَهُ اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ لِوَلِيِّكَ الْفَرَجَ وَ النَّصْرَ وَ الْعَافِيَةَ وَ لَا تُسَوِّنِي فِي نَفْسِي وَ لَا فِي أَحَدٍ مِنْ أَحِبَّتِي » ؛ و اگر خواهی یک بستگان را نام ببر ، و یا به طور پراکنده یا همه را یک جا یاد کن . آن مرد گوید : به خدا قسم آن قدر عمر کردم تا اینکه از زندگی خسته شدم . ابو محمد هارون بن موسی گوید : محمد بن الحسن بن شمون بصری این دعا را می‌خواند و صد و بیست و هشت سال با فراخی عمر کرد ، تا از زندگی ملول شد و این دعا را ترک کرد ، سپس از دنیا رفت ، خدایش رحمت کند (۱۷) .

و نیز مجلسی به نقل از دعوات راوندی و مکارم الاخلاق و مصباح شیخ طوسی ، و جَنَّةُ الْأَمَانِ ، و البلد الامین ، این عبارت را آورده :
روایت شده که هر کس این دعا را بعد از هر نماز فریضه بجای آورد ، و بر آن مواظبت نماید ، آنقدر زنده می ماند که از زندگی ملول گردد .

می گویم : در بخش گذشته؛ مکرمت بیست و هشتم ، جهت اینکه این دعا درخواست تعجیل فرج مولایمان حضرت حجت علیه السلام است را بیان نمودیم ، و دلایل این مطلب را آوردیم .

توضیح

اینکه فرمود : « مَا تَرَدَّدْتُ فِي شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ » . نظیر این تعبیر در چند روایت در اصول کافی و غیر آن آمده : شیخ بهایی در شرح الأربعین گفته : نسبت تردد خاطر به خدای تعالی که این حدیث متضمن آن است چنانکه مخفی نیست محتاج به توجیه و تأویل است ، و بر چند وجه تأویل آن کرده اند :

اول : آنکه در کلام چیزی تقدیر باشد ، و تقدیر کلام این باشد که : « لَوْ جَازَ عَلَيَّ التَّرَدُّدُ مَا تَرَدَّدْتُ فِي شَيْءٍ » ، یعنی : اگر بر من تَرَدُّد [و تردید] اروا می بود ، تَرَدُّد [و آمد و شد خاطر] نمی داشتم هرگز در چیزی مثل تَرَدُّدی که در وفات مؤمن می داشتم .

دوم : آنکه چون عادت بر این جاری شده است که در مسائله [و ناخشنود کردن] کسی که احترام و عزت او را لازم دانند ، و خاطر را تعلق به او باشد ، مثل دوست نزدیک و یار موافق تردد خاطر به هم رسد و در ناخشنودی کسی که او را نزد این شخص قدر و منزلتی نباشد مثل دشمن و مار و عقرب و امثال آن تردد خاطر به هم نرسد ، بلکه چون به خاطر بگذرد که بدی به او رسیده در خاطر جای می یابد بی آنکه تردد و آمد و شد خاطری دست دهد ، می تواند بود که تعبیر کنند از توقیر و احترام او به حصول تردد در حال مسائله او ، و از خواری و مذلت او به : عدم حصول تردد در آن حال ، بنابراین می تواند بود که مراد حضرت عزت تعالی شأنه از این کلام - و الله اعلم - آن باشد که هیچ کس از مخلوقات مرا نزد من قدر و منزلت و حرمتی نیست مثل قدر و منزلت بنده مؤمن و حرمت او پس کلام از قبیل استعاره تمثیلیه تواند بود که معنی آن ضمن شرح بعض احادیث سابق یاد شده است .

سوم : در حدیث از طریق خاصه و عامه وارد است که خدای تعالی در وقت احتضار بنده مؤمن ، لطف و نوازش و بشارت به دخول بهشت و امثال آن آنقدر بر او ظاهر می سازد که کراهت مرگ از طبیعت او زایل می شود ، و او را رغبت تمام به انتقال از این عالم فانی به عالم باقی به هم می رسد ، و به سبب آن ایذا و تشویش او از درد مرگ و سختیهای آن کاسته می شود به گونه ای که او را نهایت رضا به مردن به هم می رسد و رغبت تمام به آن حاصل می گردد ، پس تشبیه کرده است خدای تعالی این معامله را به معامله کسی که اراده کرده باشد به دوست خود سختی برساند به قصد آنکه در پی آن نفع عظیمی به او عاید شود ، پس تردد داشته باشد در آنکه به چه نحو این الم و رنج را به او رساند که به او آزار بسیاری نرسد ، و همیشه مرغبات و محسنات می گفته باشد ، و نفعی که آن الم در عقب دارد ذکر می کرده باشد تا آنکه او را به آن رغبت تمام به هم رسد و الم مذکور را بر خود راحت انگارد ، و در این صورت نیز کلام از قبیل استعاره تمثیلیه خواهد بود (۱۸) .

و نیز بر مقصود دلالت دارد آنچه در کتاب جمال الصالحین از مولای ما حضرت صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود: از جمله حقوق ما بر شیعیان این است که بعد از فریضه دست بر چانه بگیرند و سه مرتبه بگویند: « يَا رَبَّ مُحَمَّدٍ عَجَلُ فَرَجِ آلِ مُحَمَّدٍ يَا رَبَّ مُحَمَّدٍ احْفَظْ غَيْبَةَ مُحَمَّدٍ يَا رَبَّ مُحَمَّدٍ اِنْتَقِمِ لِابْنَتِهِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ (۱۹) »؛ ای پروردگار محمد فرج آل محمد را زودتر گردان ، ای پروردگار محمد [دینت را در] پنهانی محمد حفظ کن ، ای پروردگار محمد برای دختر محمد انتقام بگیر .

تتمه‌ای پُر سود

اکنون که از روایات نقل شده دلالت بر مقصود بیان گشت بدانکه سِرِّ مطلب در این است که حقیقت عبادت و اصل آن و شرط قبولیش معرفت امام علیه السلام و دوستی او است ، پس لازم است که مؤمن بعد از هر نماز حقیقت ایمان خود و راستی ولایش را نسبت به مولایش ابراز دارد ، و با دعا برای او و تقاضای تعجیل فرجش از درگاه خدای عز و جل ارادتش را اظهار نماید ، تا نمازش با سبب قبولی مقترن گردد ، و آنچه در بخش اول و پنجم آوردیم و نیز آنچه در بخش هشتم خواهد آمد بر این مطلب دلالت دارد ، اضافه بر روایاتی که در تفسیر فرموده خدای تعالی . « الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ » (۲۰) ؛ امروز دین شما را کامل ساختم . و نیز فرموده خدای تعالی : « اَنْ تَقُولَ نَفْسُ يَا حَسْرَتِي عَلَيَّ مَا فَرَطْتُ فِي جَنبِ اللَّهِ » (۲۱) ؛ اینکه کسی بگوید درینا بر آنچه در جنب الله کوتاهی ورزیدم . و تفسیر آیات دیگر آمده - که جمع‌آوری و ضبط همه آنها دشوار یا غیرممکن است - و همین طور است در روزه و حج و عبادت‌های دیگر ، لذا صلوات بر محمد و آل او علیهم السلام و دعا برای فرج مولایمان علیه السلام در روزها و شبهای ماه رمضان وارد شده است .

در اینجا خوش دارم حدیث شریفی که در تفسیر البرهان روایت شده بیاورم که در تفسیر فرموده خدای تعالی : « اَنْ تَقُولَ نَفْسُ يَا حَسْرَتِي عَلَيَّ مَا فَرَطْتُ فِي جَنبِ اللَّهِ » . به سند خود از حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود: ما جنب الله هستیم ، و ما برگزیده خداوند می‌باشیم ، و ما اختیار شده الهی هستیم ، و میراث‌های پیغمبران به ما سپرده شده ، و ما امنای خدای عز و جل می‌باشیم ، و ماییم حجت‌های الهی ، و ماییم ریسمان خداوند (حبل الله) ، و ماییم رحمت خداوند بر خلق او ، و ماییم کسانی که خداوند به ما [آفرینش] را آغاز کرده و به ما ختم فرماید ، و ما هستیم امامان هدایت ، و ماییم چراغ‌های [زداینده] تاریکی ، و روشن کنندگان راه هدایت ، و ماییم نشانه‌ای که برای اهل دنیا معروف است ، و ماییم پیشی گرفتگان و ماییم آخرین [اولیا] هر آنکه به ما تمسک جست به مقصد رسید ، و هر کس از ما کناره گرفت در [طوفان بلا] غرق شد ، و ماییم رهبران روسفیدان ، و ماییم محرم [راز] خداوند ، و ما هستیم راه و صراط مستقیم به سوی خدای عز و جل ، و ماییم کسانی که خداوند بر خلق خود نعمت بخشیده ، و ماییم شیوه (حق پرستی) و ماییم کانون نبوت ، و ما هستیم جایگاه رسالت ، و ماییم اصول دین ، و به سوی ما فرشتگان آمد و شد کنند ، و ماییم چراغ برای کسی که به ما روشنی جوید ، و ماییم راه برای هر آن کس که به ما اقتدا کند ، و ماییم هدایت کنندگان به بهشت ، و ما هستیم گیره‌های اسلام ، و ماییم پُلها و ماییم گذرگاه‌هایی که هر کس بر شیوه ما سیر کند برنده است ، و هر کس از ما عقب بیفتد نابود شده است ، و ما هستیم رکن اعظم ، و ماییم کسانی که رحمت بوجودمان نازل می‌گردد ، و به سبب ما باران بر شما می‌بارد ، و ماییم کسانی که خداوند به خاطر ما عذاب را از شما برطرف می‌سازد ، پس هر کس نسبت به ما بینش یافت و ما و حق ما را شناخت و به امر ما ملتزم شد پس او از ما است و به ما باز می‌گردد (۲۲) . سِرِّ دیگری نیز برای تأکید دعا کردن در آن

حال برای آن حضرت - عجل الله تعالی فرجه - به خاطر می‌رسد اینکه در روایات متعددی آمده که : هر مؤمنی را پس از هر نماز واجب دعای مستجاب شده‌ای است .

این روایات در کتاب وسائل الشیعه و کتب دیگری آمده است ، پس شایسته است مؤمن کامل که مولایش را از جان و فرزندانش عزیزتر می‌داند آن دعای مستجاب را درباره او قرار دهد ، و آن حضرت را بر خود مقدم دارد .

۲ - بعد از نماز ظهر

از اوقاتی که دعا برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه تأکید بیشتری دارد بعد از نماز ظهر است : دلیل و شاهد بر این معنی روایتی است که در بحار و مستدرک و جمال الصالحین از امام صادق علیه السلام آمده : هر کس بعد از نماز صبح و ظهر بگوید : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ » ، نمی‌میرد تا اینکه قائم علیه السلام را دیدار کند (۲۳) . این حدیث در بخش سابق نیز گذشت .

و نیز بر این معنی دلالت دارد آنچه در بخش صلاة بحار به نقل از فلاح السائل سید اجل علی بن طاووس قدس سره آمده : سید فرموده : از مهمات در تعقیب نماز ظهر اقتدا کردن به امام صادق علیه السلام است در دعا برای حضرت مهدی علیه السلام که رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم در روایات صحیح مژده به آمدنش داده و اینکه در آخر زمان ظهور خواهد کرد . چنانکه ابومحمد هارون الدنبلی از ابوعلی محمد بن الحسن بن محمد بن جمهور قمی از پدرش محمد بن جمهور از احمد بن الحسین سگری از عبّاد بن محمد مدائنی روایت کرده که گفت : بر حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام در مدینه وارد شدم ، هنگامی که از نماز واجب ظهر فراغت یافت در حالی که دستهایش را به سمت آسمان بلند کرده بود می‌گفت : **أَيُّ سَامِعٍ كُلِّ صَوْتٍ أَيْ جَامِعٍ كُلِّ قَوْتٍ أَيْ بَارِي كُلِّ نَفْسٍ بَعْدَ الْمَوْتِ أَيْ بَاعِثُ أَيْ وَارِثُ أَيْ سَيِّدُ السَّادَاتِ أَيْ إِلَهَ الْأَلْهَةِ أَيْ جِبَارُ الْجِبَابِرَةِ أَيْ مَالِكُ (مَلِكِ خ ل) الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ أَيْ رَبُّ الْأَرْبَابِ أَيْ مَلِكُ الْمُلُوكِ أَيْ بَطَّاشُ أَيْ ذَا الْبَطْشِ الشَّدِيدِ أَيْ فَعَالًا لِمَا يَرِيدُ أَيْ مُحْصِي عَدَدَ الْأَنْفَاسِ وَ نَقْلَ الْأَقْدَامِ أَيْ مِنَ السِّرِّ عِنْدَهُ عَلَانِيَةً أَيْ مُبْدِيٌّ أَيْ مُعِيدٌ أَسْأَلُكَ بِحَقِّكَ عَلَى خَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ بِحَقِّهِمُ الَّذِي أَوْ جَبْتَ لَهُمْ عَلَى نَفْسِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ أَنْ تَمُنَّ عَلَى السَّاعَةِ بِفِكَاكِ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَ أَنْجِزْ لَوْلِيكَ وَ ابْنِ نَبِيِّكَ الدَّاعِيَ إِلَيْكَ يَا ذُنُوكَ وَ أَمِينِكَ فِي خَلْقِكَ وَ عَيْنِكَ فِي عِبَادِكَ وَ حُجَّتِكَ عَلَى خَلْقِكَ عَلَيْهِ صَلَوَاتُكَ وَ بَرَكَاتُكَ وَعَدَّهُ ، اللَّهُمَّ أَيِّدُهُ بِنَصْرِكَ وَ أَنْصُرْ عَبْدَكَ وَ قَوِّ أَصْحَابَهُ وَ صَبِّرْهُمْ وَ افْتَحْ لَهُمْ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا وَ عَجِّلْ فَرَجَهُ وَ أَمْكِنُهُ مِنْ أَعْدَائِكَ وَ أَعْدَاءِ رَسُولِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ (۲۴) ؛**

ای شنونده هر صدا ، ای جمع کننده هر از دست رفته ، ای برآورنده هر جنبنده پس از مرگ ، ای برانگیزنده ، ای وارث ، ای آقای آقایان ، ای خدای خداوندگاران ، ای درهم شکننده جباران ، ای مالک (پادشاه) دنیا و آخرت ، ای پروردگار پروردگاران ، ای پادشاه پادشاهان ، ای سخت کوبنده ، ای به شدت مؤاخذه کننده ، ای آنکه هر چه بخواهد انجام دهد ، ای شمارنده نفسهای خلق و گام زدنهای ، ای کسی که سر نزد او آشکار است ، ای پدیدآورنده موجودات ، ای بازگرداننده آنها ، از تو می‌خواهم به حق خودت بر برگزیدگان خلقت ، و به حقی که برای آنان بر خودت واجب شمرده‌ای که بر محمد و خاندانش درود فرستی ، و همین حالا بر من منت نهی و گردنم از آتش رها گردد ، و وعده ولی خود و فرزند پیامبرت دعوت کننده به سویت و به اجازهات ، و آمین تو در خلائق و

چشم تو در بندگانت و حجت تو بر خلقت که درود و برکاتت بر او باد؛ وعده‌ای که به او داده‌ای وفا کن ، بار إلهیا به نصرتت تأییدش کن ، و بندهات را یاری فرما و یارانش را نیرو بخش و شکیبایشان گردان و برای آنان از جانب خود حجتی قرار ده که همیشه یارشان باشد ، و فرجش را تعجیل کند ، و بر دشمنانت و دشمنان پیامبرت توانایی بخش ای بخشنده‌ترین بخشندگان . راوی گفت : فدایت شوم آیا چنین نیست که برای خودت دعا کردی ؟ فرمود : برای نور آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم و سابق ایشان و انتقام گیرنده از دشمنانشان به امر خداوند ، دعا کردم . عرضه داشتیم : خداوند مرا فدایت سازد ، کی هنگام خروجش خواهد شد ؟ فرمود : هرگاه کسی که خلق و امر به دست او است (= خدا) بخواهد . گفتم : پس آیا نشانه‌ای پیش از آن هست ؟ فرمود : آری ، نشانه‌های متعددی دارد . گفتم : مانند چی ؟ فرمود : بیرون شدن پرچمی از مشرق و پرچمی از مغرب و فتنه‌ای که اهل زوراء (۲۵) را فرا می‌گیرد ، و خروج مردی از فرزندان عمویم زید در یمن ، و غارت شدن پرده کعبه ، و خداوند آنچه بخواهد انجام می‌دهد .

علّامه مجلسی در بحار گفته (۲۶) : و در مصباح شیخ طوسی و البلد الامین و جنه الامان و الاختیار آمده : از اموری که به تعقیب نماز ظهر اختصاص دارد : « یا سَمِیعَ کُلِّ صَوْتٍ . . . » . تا آخر دعا می‌باشد ، و در همه این منابع به جای (اُی) (یا) آمده است .

می‌گوییم : هر چند که سند حدیث به حسب اصطلاح ضعیف است ولی به مقتضای قاعده تسامح (= آسان) گرفتن در دلایل اعمال مستحبی) که در اصول فقه به اثبات رسیده ، انجام آن به جا است ، به همین جهت است که مشایخ علمای ما - که نامشان برده شد - بر آن اعتماد کرده‌اند .

به هر حال از این حدیث و دعای یاد شده چند مطلب استفاده می‌شود :

اول : استحباب دعا درباره حضرت حجت علیه السلام و درخواست تعجیل فرج آن حضرت بعد از نماز ظهر .

دوم : مستحب بودن بلند کردن دستها هنگام دعا کردن برای آن حضرت علیه السلام .

سوم : استحباب شفاعت خواستن از امامان علیهم السلام و درخواست خود را با سوگند دادن به حق ایشان پیش از دعا و تقاضای حاجت .

چهارم : استحباب مقدم داشتن حمد و ثنای الهی پیش از عرض حاجت .

پنجم : استحباب مقدم داشتن درود و صلوات بر محمد و آل او علیهم السلام پیش از طلب حاجت .

ششم : پاک کردن دل از گناهان به وسیله استغفار و مانند آن ، تا از لوث آلودگیها پاکیزه شود و آماده اجابت گردد ، که درخواست مغفرت و آزادی گردن از آتش بر این امر دلالت دارد .

و اما اینکه امامان علیهم السلام در مواردی درخواست مغفرت می‌کرده‌اند با اینکه - به دلایل عقلی و نقلی و به اجماع - معصوم بودنشان ثابت است ، وجوهی در توجیه آن بیان کرده‌اند که اینجا مجال ذکر آنها نیست .

هفتم : اینکه منظور از ولی - هرگاه که به طور مطلق یاد شود - در سخنان و دعا‌های امامان علیهم السلام وجود مقدس مولایمان صاحب الزمان علیه السلام است ، در بخش پنجم نیز دلالت بر این معنی گذشت .

هشتم: استحباب دعا کردن درباره اصحاب و یاران آن حضرت علیه السلام.

نهم: اینکه امام علیه السلام شاهد و ناظر کارها و افعال بندگان است، و همیشه آنها را مشاهده می کند، دلیل بر این معنی جمله: « وَ عَيْنِكَ فِي عِبَادِكَ » می باشد، شواهد دیگری بر این مطلب نیز قبلاً گذشت.

دهم: اینکه از جمله ألقاب مولایمان حضرت حجت علیه السلام: نور آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم می باشد، در روایات نیز شواهدی بر این امر هست که محقق نوری برخی از آنها را در کتاب النجم الثاقب (۲۷) خود آورده است.

یازدهم: اینکه امام عصر عجل الله تعالی فرجه - پس از امیرالمؤمنین و امام حسن و امام حسین - از همه امامان صلوات الله علیهم اجمعین افضل است، بعضی از روایات نیز این مطلب را تأیید می کند.

دوازدهم: اینکه خداوند متعال زمان آن حضرت را تأخیر انداخته و او را برای انتقام گرفتن از دشمنان خود و دشمنان پیغمبرش ذخیره نموده، و روایات در این باره در حدّ تواتر است.

سیزدهم: اینکه زمان ظهور آن جناب از امور مخفی است که مصلحت الهی مقتضی پنهان بودن آن است، روایات در این مورد نیز به تواتر رسیده است.

چهاردهم: نشانه های یاد شده در این حدیث از علائم حتمیه نیست، زیرا که امام صادق علیه السلام در آخر سخن خود فرموده اند: و خداوند آنچه بخواهد انجام می دهد.

۳ - بعد از نماز عصر

سومین وقتی که دعا برای تعجیل فرج حضرت صاحب الأمر عجل الله فرجه تأکید شده بعد از نماز عصر است.

و دلیل بر این معنی روایتی است که در کتاب فلاح السائل سید اجل علی بن طاووس قدس سره آمده، مرحوم سید فرموده: از مهمات پس از نماز عصر اقتدا کردن به مولایمان موسی بن جعفر امام کاظم علیه السلام، در دعا کردن برای مولایمان حضرت مهدی صلوات الله علیه است، چنانکه محمد بن بشیرازدی از احمد بن عمر بن موسی کاتب از حسن بن محمد بن جمهور قمی از پدرش محمد بن جمهور از یحیی بن الفضل نوفلی روایت کرده که گفت: در بغداد بر حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر وارد شدم، هنگامی که نماز عصر را پایان داده بود، آنگاه دستهایش را به سوی آسمان بلند کرد و شنیدم که می گفت: « أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ إِلَيْكَ زِيَادَةُ الْأَشْيَاءِ وَنُقْصَانُهَا وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَ الْخَلْقَ بغيرِ مَعُونَةٍ مِنْ غَيْرِكَ وَلَا حَاجَةَ إِلَيْهِمْ وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مِنْكَ الْمَشِيئَةُ وَإِلَيْكَ الْبَدْءُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ قَبْلَ الْقَبْلِ وَخَالِقَ الْقَبْلِ وَأَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ بَعْدَ الْبَعْدِ وَخَالِقَ الْبَعْدِ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ تَمْحُو مَا تَشَاءُ وَتُثَبِتُ وَعِنْدَكَ أُمُّ الْكِتَابِ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ غَايَةُ كُلِّ شَيْءٍ وَوَارِثُهُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَا يَعْزُبُ عَنْكَ الدَّقِيقُ وَلَا الْجَلِيلُ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ لَا تَخْفَى عَلَيْكَ اللَّغَاتُ وَلَا تَتَشَابَهُ عَلَيْكَ

الْأَصْوَاتُ كُلُّ يَوْمٍ أَنْتَ فِي شَأْنٍ لَا يَشْغَلُكَ شَأْنٌ عَنْ شَأْنِ عَالَمِ الْغَيْبِ وَ أَحْفَى دِيَانُ الدِّينِ مُدَبِّرُ الْأُمُورِ بَاعِثٌ مَنْ فِي الْقُبُورِ مُحْيِي الْعِظَامِ وَ هِيَ رَمِيمٌ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَكْنُونِ الْمَخْزُونِ الْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي لَا يَخِيبُ مَنْ سَأَلَكَ بِهِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَنْ تُعَجِّلَ فَرَجَ الْمُنتَقِمِ لَكَ مِنْ أَعْدَائِكَ وَ أَنْجِزْ لَهُ مَا وَعَدْتَهُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ ؛

تویی خداوند هیچ معبودِ حقی غیر از تو نیست ، اول و آخر و ظاهر و باطن هستی ، و تویی خداوند هیچ معبودِ حقی جز تو نیست ، زیاد و کم اشیاء به تو برمی گردد ، و تویی خداوند هیچ خدایی غیر از تو نیست ، مخلوقات را آفریدی بی آنکه از غیر خودت کمک بگیری یا نیازی به آنها داشته باشی ، تویی خداوند هیچ خدایی جز تو نیست ، مشیت از تو و ابتدا کردن از تو است ، و تویی خداوند هیچ معبودی جز تو نیست ، پیش از قبل و آفریننده قبل هستی ، و تویی خداوند هیچ معبودی جز تو نیست بعد از بعد و آفریننده بعدی ، آنچه را بخواهی محو می کنی و آنچه را خواهی إثبات می نمایی و نزد تو است أمُّ الْکِتَابِ ، تویی خداوند هیچ خدایی جز تو نیست ، پایان و وارث هر شیء هستی ، تویی خداوند هیچ معبودی جز تو نیست ، هیچ کم و زیاد و ریز و درشتی از تو پنهان نمی باشد ، تویی خداوند هیچ معبودی جز تو نیست ، لغتها بر تو مخفی نمی ماند ، و صداها بر تو مشتبه نمی شود ، هر روزی تو در کاری هستی ، و هیچ کاری از کار دیگر تو را مشغول نمی دارد ، غیب و پنهان تر از آن را دانا هستی ، نگهبان دین و تدبیر کننده امور ، برانگیزنده مردگان از قبرها ، زنده کننده استخوانهای پوسیده ای از تو می خواهم به نام در پرده مخزون حی قیومت که هر کس تو را به آن بخواند ناامید نمی شود؛ اینکه بر محمد و آل او درود بفرستی و فَرَجِ اِنْتِقَامِ گیرنده برای تو از دشمنانت را به زودی برسانی ، و آنچه به او وعده کرده ای وفا و اِنجَاز فرمایی ، ای صاحب جلال و اِکرام .

راوی گوید : عرض کردم : دعا برای چه کسی بود ؟ فرمود : او مهدی آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم است . سپس فرمود : پدرم قربان آن فربه شکم ، پیوسته ابرو ، باریک ساق ، که شانه هایش پهن است ، گندمگونی که با وجود آن از اثر شب زنده داری به زردی نیز آمیخته است ، پدرم فدای کسی که شب خود را با رکوع و سجود به شمارش ستارگان می گذارند ، پدرم قربان کسی که در راه خدا ملامت هیچ ملامت کننده ای بر او اثر نمی کند ، چراغ تاریکی ، پدرم فدای کسی باد که قائم به امر خداوند است .

عرضه داشتم : خروج او کی اتفاق می افتد ؟ فرمود : هرگاه سپاهیان را در انبار در کرانه فرات و دجله مشاهده کردی ، و پل کوفه منهدم و بعضی از خانه های کوفه سوزانده شد ، پس هرگاه آنها را دیدی خداوند آنچه خواهد انجام دهد ، هیچ چیز بر امر خداوند غالب و چیره نگرده ، و هیچ حکم او را تأخیر نیاندازد (۲۸) .

۴ - بعد از نماز صبح

از مواقعی که دعا برای تعجیل فَرَجِ تأکید بیشتری دارد پس از نماز صبح است ، و دلیل بر این معنی - اضافه بر آنچه در بعد از نماز ظهر گذشت - روایتی است که مجلسی در کتاب مقیاس در تعقیب نماز صبح آورده که : پس از نماز صبح پیش از آنکه حرفی بزند صد بار بگوید : يَا رَبُّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ؛ پروردگارا بر محمد و آل او ، درود فرست ، و گشایش کار آل محمد را زودتر برسان ، و گردنم را از آتش [دوزخ] رهایی بخش .

۵ - بعد از هر دو رکعت از نماز شب

شاهد بر این است یاد شدن خصوص این عنوان در دعایی که علمای بزرگوار ما - که خدایشان رحمت کند - در تعدادی از کتابهای معتبر آن را روایت کرده اند ، و بعضی از اصحاب این دعا را ضمن دعاهایی که بعد از دو رکعت اول نماز شب وارد شده آورده اند . دعا این است : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَ لَمْ يُسْأَلْ مِثْلَكَ أَنْتَ مَوْضِعُ مَسْئَلَةِ السَّائِلِينَ وَ مَنْتَهَى رَغْبَةَ الرَّاعِبِينَ أَدْعُوكَ وَ لَمْ يُدْعَ مِثْلَكَ وَ أَرْغَبُ إِلَيْكَ وَ لَمْ يُرْغَبْ إِلَيَّ مِثْلَكَ أَنْتَ مُجِيبُ دَعْوَةِ الْمُضْطَرِّينَ وَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ أَسْأَلُكَ بِأَفْضَلِ الْمَسَائِلِ وَ أَنْجَحِهَا وَ أَعْظَمِهَا يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنَ يَا رَحِيمَ وَ بِأَسْمَائِكَ الْحُسْنَى وَ أَمْثَالِكَ الْعُلْيَا وَ نِعْمِكَ الَّتِي لَا تُحْصَى وَ بِأَكْرَمِ أَسْمَائِكَ عَلَيْكَ وَ أَحَبِّهَا إِلَيْكَ وَ أَقْرَبِهَا مِنْكَ وَ سَبِيلَهُ وَ أَشْرَفِهَا عِنْدَكَ مَنْزِلَهُ وَ أَجْزَلِهَا لَدَيْكَ ثَوَابًا وَ أَسْرَعِهَا فِي الْأُمُورِ إِجَابَةً وَ بِأَسْمِكَ الْمَكْنُونِ الْأَكْبَرِ الْأَعْزَّ الْأَجَلِّ الْأَعْظَمِ الْأَكْرَمِ الَّذِي تُحِبُّهُ وَ تَهْوَاهُ وَ تَرْضَى بِهِ عَمَّنْ دَعَاكَ بِهِ فَاسْتَجَبْتَ لَهُ دَعَاءَهُ وَ حَقُّ عَلَيْكَ أَنْ لَا تُحْرِمَ سَائِلَكَ وَ لَا تُرَدَّهُ وَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَلَكَ فِي التَّوْرَةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الزَّبُورِ وَ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ وَ بِكُلِّ اسْمٍ دَعَاكَ بِهِ حَمَلَهُ عَرْشُكَ وَ مَلَائِكَتُكَ وَ أَنْبِيَائُكَ وَ رُسُلُكَ وَ أَهْلُ طَاعَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُعَجِّلَ فَرَجَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ وَ تُعَجِّلَ خِزْيَ أَعْدَائِهِ » .

می گویم : در کتاب جمال الصالحین جملاتی اضافه بر این در دعای فوق دیدم : « وَ تَجْعَلْنَا مِنْ أَصْحَابِهِ وَ أَنْصَارِهِ وَ تَرْزُقَنَا بِهِ رِجَائَنَا وَ تَسْتَجِيبَ بِهِ دُعَائَنَا » ؛

ترجمه دعا : پروردگارا من از تو سؤال می کنم و همچون تویی سؤال نشده (مثلی برای تو نیست تا سؤال گردد) تو در خواستگاه سؤال کنندگان و آخرین مورد روی آوردن توجه کنندگانی ، تو را می خوانم و هیچ کس چون تو خوانده نشده ، و به تو امید می بندم که مثل تویی نیست تا به او توجه گردد ، تو اجابت کننده دعای بیچارگانی و مهربانترین مهربانانی ، از تو درخواست می کنم به برترین و مقبول ترین و عظیم ترین مسایل ای خدا ای بخشنده ای مهربان ، و به نیکوترین اسمهایت و برترین نمونه هایت ، و نعمتهای بیرون از شماری ، و به گرامی ترین اسمهایت و محبوب ترین آنها نزد تو ، و نزدیکترین آنها از جهت وسیله به سوی تو ، و والاترین آنها از لحاظ منزلت نزد تو ، و پربرترین آنها از جهت ثواب و پاداش تو ، و سریع ترین آنها در اجابت امور ، و تو را سوگند به اسم مکنونت ؛ آن اسم اکبر اعزّ أجلّ اکرم که آن را دوست می داری و به آن توجه و عنایت داری و به آن از هر که تو را بخواند راضی می شوی و دعایش را مستجاب فرمایی ، و بر تو است که سائلت را محروم ننمایی و او را رد نکنی ، و تو را سوگند به هر اسمی که برای تو است در تورات و انجیل و زبور و قرآن عظیم ، و به هر اسمی که حاملان عرش و فرشتگان و پیامبران و فرستادگان و فرمانبرداران از آفریدگانت تو را به آن می خوانند که بر محمد و آل محمد درود بفرستی و اینکه فرج و گشایش کار ولی خود و فرزند ولیّت را زود برسانی و در خواری و رسوایی دشمنانش تعجیل فرمایی . و ما را از اصحاب و یارانش قرار دهی و به وجود او امیدمان را روزی فرمایی و به برکت عنایت او دعایمان را مقرون به اجابت نمایی .

۶ - در قنوت نمازها

شاهد بر این دعا‌های امامان علیهم السلام برای تعجیل فرج، در تعدادی از قنوت‌هایی است که از آنها روایت شده، ما آنچه در این باره از ایشان علیهم السلام به دست ما رسیده در اینجا می‌آوریم، توفیق از خدا است:

یک: سید اجل علی بن طاووس قدس سره در کتاب مهج الدعوات ضمن حدیثی که از ترس طولانی شدن مطلب از آوردن آن خودداری کردیم از امام زین العابدین علیه السلام چنین آورده:

«اللَّهُمَّ إِنَّ جِبِلَّةَ الْبَشَرِيَّةِ وَطَبَاعَ الْإِنْسَانِيَّةِ وَ مَا جَرَتْ عَلَيْهِ تَرْكِيبَاتُ النَّفْسِيَّةِ وَ انْعَقَدَتْ بِهِ عُقُودُ النَّشْئَةِ تَعَجُّزٌ عَنْ حَمَلِ وَارِدَاتِ الْأَفْضِيَّةِ إِلَّا مَا وَقَفَتْ لَهُ أَهْلُ الْأَصْطِفَاءِ وَ اعْنَتَ عَلَيْهِ ذَوِي الْإِجْتِبَاءِ اللَّهُمَّ وَ إِنَّ الْقُلُوبَ فِي قَبْضَتِكَ وَ الْمَشِيئَةَ لَكَ فِي مَلَكَتِكَ وَ قَدْ تَعَلَّمَ أَيُّ رَبِّ مَا الرَّغْبَةُ إِلَيْهِ فِي كَشْفِهِ وَاقِعَهُ لَأَوْقَاتِهَا بِقُدْرَتِكَ وَاقِفَهُ بِحَدِّكَ مِنْ إِرَادَتِكَ وَ إِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّ لَكَ دَارَ جَزَاءٍ مِنَ الْخَيْرِ وَ الشَّرِّ مَثُوبَةٌ وَ عُقُوبَةٌ وَ أَنْ لَكَ يَوْمًا تَأْخُذُ فِيهِ بِالْحَقِّ وَ أَنْ أَنْتَ أَشْبَهُ الْأَشْيَاءَ بِكَرَمِكَ وَ أَلْيَقُهَا بِمَا وَصَفْتَ بِهِ نَفْسَكَ فِي عَطْفِكَ وَ تَرَوُّفِكَ وَ أَنْتَ بِالْمُرْصَادِ لِكُلِّ ظَالِمٍ فِي وَخِيمٍ عَقِبَاهُ وَ سُوءِ مَثْوَاهُ اللَّهُمَّ وَ إِنَّكَ قَدْ أَوْ سَعْتَ خَلْقَكَ رَحْمَةً وَ حِلْمًا وَ قَدْ بَدَّلْتَ أَحْكَامَكَ وَ غَيَّرْتَ سُنَنَ نَبِيِّكَ وَ تَمَرَّدَ الظَّالِمُونَ عَلَى خُلُصَاءِكَ وَ اسْتَبَاحُوا حَرِيمَكَ وَ رَكِبُوا مَرَآبَ الْأَسْتِمْرَارِ عَلَى الْجُرْأَةِ عَلَيْكَ اللَّهُمَّ فَبَادِرْهُمْ بِقَوَاصِفِ سَخَطِكَ وَ عَوَاصِفِ تَنْكِيَلَاتِكَ وَ اجْتِنَاثِ غَضَبِكَ وَ طَهِّرِ الْبِلَادَ مِنْهُمْ وَ اعْفُ عَنْهَا أَثَارَهُمْ وَ احْطُطْ مِنْ قَاعَاتِهَا وَ مَظَانِّهَا مَنَارَهُمْ وَ اصْطَلِمْهُمْ بِبَوَارِكِ حَتَّى لَا تَبْقَى مِنْهُمْ دَعَامَةٌ لِنَاجِمٍ وَ لَا عِلْمًا لَامٌ وَ لَا مَنَاصًا لِقَاصِدٍ وَ لَا رَائِدًا لِمُرْتَادٍ اللَّهُمَّ امْحُ أَثَارَهُمْ وَ اطمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَ دِيَارِهِمْ وَ امْحُ أَعْقَابَهُمْ وَ افْكُكْ أَصْلَابَهُمْ وَ عَجِّلْ إِلَى عَذَابِكَ السَّرْمَدِ انْقِلَابَهُمْ وَ أَقِمْ لِلْحَقِّ مَنَاصِبَهُ وَ افْدَحْ لِلرَّشَادِ زَنَادَهُ وَ أَثِرِ لِلنَّارِ مُشْبِرَهُ وَ أَيْدٍ بِالْعَوْنِ مُرْتَادَهُ وَ وَفِّرْ مِنَ النَّصْرِ زَادَهُ حَتَّى يَعُودَ الْحَقُّ بِجِدَّتِهِ وَ يَنْبِرَ مَعَالِمَ مَقَاصِدِهِ وَ يَسْلُكَهُ أَهْلُهُ بِالْأَمْنَةِ حَقَّ سُلُوكِهِ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

پروردگارا به راستی که اصل خلقت بشری و طبیعت انسانی، و آنچه ترکیبات نفسانی بر آن نهاده شده و بنده‌های آفرینش به آن بسته است، از تحمل آنچه از قضاها فرا می‌رسد عاجزند مگر آنچه برگزیدگان را بدان موفق فرموده و نخبگان را بر پذیرش آن یاری داده‌ای. پروردگارا همانا دلها در قبضه قدرت تو است، مشیت و خواست در اختیار تو، و ای پروردگار تو می‌دانی که توجه ما به درگاهت از برای برطرف کردنش (= قضا) در جای خودش از قدرت تو واقع نیست، و در محدوده اراده و خواست تو نیفتاده است، [شرایط و زمینه‌های لازم برای برطرف کردنش فراهم نمی‌باشد]، و من می‌دانم که تو را سرای جزا دادن هر خیر و شری هست، پاداش و کیفر، و تو را روزی است که در آن به خاطر حق مؤاخذه خواهی فرمود، و همانا بردباری تو شبیه‌ترین چیزها به کرم‌ت و سزاوارترین شیء به آنچه خودت را در عطف و رأفت وصف کرده‌ای می‌باشد، و تو در کمین هر ستمگری هستی که عاقبت کارش وخیم و منزلگاهش سخت خواهد بود. پروردگارا و به راستی که تو رحمت و بردباریت را بر تمامی خلقت فراگیر ساخته‌ای، در حالی که احکام و دستوراتت عوض شد، و سنتهای فرستاده‌ات صلی الله علیه وآله وسلم تغییر کرد، و ستمگران بر خالصت سرکشی کردند، و هتک حریمت را مباح شمردند، و پیوسته با تجرّی بر ساحت کبریایی تو تاختند. پروردگارا پس با خشم شکننده‌ات و طوفانهای عقوبت و غضب ریشه کن کننده‌ات آنها را برگیر، و جهان را از لوٹ وجودشان پاک گردان، و آثارشان را از آن محو کن، و از صحنه‌ها و مخفیگاههای زمین نشانه‌های آنان را برافکن، و با هلاک خویش آنها را از بیخ برکن، تا برای آنها هیچ زمینه‌ای برای رویدن باقی نگذاری و نشانی برای روهروی به سوی آنان نگه نداری و راه خلاصی برایش نهدی و جایی برای جوینده‌ای ترک

نگویی ، پروردگارا آثارشان را محو فرمای و ثروتها و دیارشان را نابود ساز ، و جانشینانشان را هلاک گردان ، و اصلایشان را از هم جدا کن ، و به عذاب جاودانیت افتادنشان را زودتر برسان و مناصب حق را برپای دار ، و آتش راهنمایی را فروزان دار ، و برای خونخواهی تهییج کننده آن را برانگیز ، و خواسته آن را با کمک خویش تأیید کن ، و نصرتش را افزون فرمای تا حق با همان تازگیش بازگردد ، و نشانه های پیمودنش روشن شود ، و أهل حق با ایمنی راه آن را ببینند ، و حق پیمودنش را آدا نمایند ، به راستی که تو بر هر چیزی توانایی (۲۹) .

می گویم

بر پژوهنده روشن بین مأنوس با کلمات ائمه اطهار علیهم السلام پوشیده نیست که این دعا برای ظهور مولای غایب از نظرمان حضرت مهدی - رواحنا فداه - می باشد ، و درخواست فرج آن بزرگوار از درگاه پروردگار است ، قرائن متعددی نیز در آن هست که أهل اعتبار آنها را می شناسند . اگر بگویید : شاید منظور از عبارت : « و برای خونخواهی تهییج کننده آن را برانگیز » مختار باشد . می گویم : بی تردید مراد از آن حضرت صاحب الزمان است ، دعاها و اخبار چندی نیز بر آن دلالت می کند که در قنوت روایت شده از آن بزرگوار - که خداوند فرجش را نزدیک فرماید - خواهد آمد .

دو

قنوتی که در حدیث مزبور از مولایمان ابوجعفر باقر علیه السلام روایت شده : « يَا مَنْ يَعْلَمُ هَوَاجِسَ السَّرَائِرِ وَ مَكَامِنَ الضَّمَائِرِ وَ حَقَائِقَ الْخَوَاطِرِ يَا مَنْ هُوَ لِكُلِّ غَيْبٍ حَاضِرٌ وَ لِكُلِّ مَنْسِيٍّ ذَاكِرٌ وَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَادِرٌ وَ إِلَى الْكُلِّ نَاطِرٌ بَعْدَ الْمَهْلِ وَ قَرَبَ الْأَجَلُ وَ ضَعْفَ الْعَمَلِ وَ أَرَابَ الْأَمَلِ وَ أَنْتَ يَا اللَّهَ الْأَخِيرُ كَمَا أَنْتَ الْأَوَّلُ مُبِيدٌ مَا أَنْشَأْتَ وَ مُصِيرُهُمْ إِلَى الْبَلِيِّ وَ مُقَدِّمُهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَ مُحْمِلُهُمْ ظُهُورَهُمْ إِلَى وَقْتِ نُشُورِهِمْ مِنْ بَعْتِهِ قُبُورِهِمْ عِنْدَ نَفْخَةِ الصُّورِ وَ انْشِقَاقِ السَّمَاءِ بِالنُّورِ وَ الْخُرُوجِ بِالْمُنْشَرِ إِلَى سَاحَةِ الْمَحْشَرِ لَا تَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ أَبْصَارُهُمْ وَ أَفْتَدَتْهُمْ هَوَاءٌ مُتْرَاطِمِينَ فِي عَمَّةٍ مِمَّا أَسْلَفُوا وَ مَطَالِبِينَ بِمَا احْتَقَبُوا وَ مُحَاسِبِينَ هُنَاكَ عَلَى مَا ارْتَكَبُوا ، الصَّحَافُ فِي الْأَعْنَاقِ مَنْشُورَةٌ وَ الْأَوْزَارُ عَلَى الظُّهُورِ مَازُورَةٌ لَا انْفِكَآكَ وَ لَا مَنَاصَ وَ لَا مَحِيصَ عَنِ الْقِصَاصِ ، قَدْ أَفْحَمْتَهُمُ الْحُجَّةَ وَ حَلُّوا فِي حَيْرَةِ الْمَحْجَّةِ وَ هَمَسَ الضَّجَّةَ مَعْدُولٌ بِهِمْ عَنِ الْمَحْجَّةِ إِلَّا مَنْ سَبَقَتْ لَهُ مِنَ اللَّهِ الْحُسْنَى فَنَجَا مِنْ هَوْلِ الْمَشْهَدِ وَ عَظِيمِ الْمَوْرَدِ وَ لَمْ يَكُنْ مِمَّنْ فِي الدُّنْيَا تَمَرَّدَ وَ لَا عَلَى أَوْلِيَاءِ اللَّهِ تَعَدَّى وَ لَهُمْ إِسْتِعْبَادٌ وَ عَنْهُمْ بِحَقُوقِهِمْ تَفَرَّدَ اللَّهُ فَإِنَّ الْقُلُوبَ قَدْ بَلَغَتْ الْحَنَاجِرَ وَ النُّفُوسَ قَدْ عَلَتِ التَّرَاقِي وَ الْأَعْمَارُ قَدْ نَفَدَتْ بِالْإِنْتِظَارِ لَا عَنْ نَقْصِ اسْتِبْصَارٍ وَ لَا عَنْ اتِّهَامِ مَقْدَارٍ وَ لَكِنْ لَمَّا تَعَانَى مِنْ رُكُوبِ مَعَاصِيكَ وَ الْخِلَافِ عَلَيْكَ فِي أَوَامِرِكَ وَ نَوَاهِيكَ وَ التَّلَعُّبِ بِأَوْلِيَائِكَ وَ مَظَاهِرَةِ أَعْدَائِكَ اللَّهُمَّ قَرِّبْ مَا قَدْ قَرَّبَ وَ أَوْرِدْ مَا قَدْ دَنَى وَ حَقِّقْ ظُنُونِ الْمُوقِنِينَ وَ بَلِّغِ الْمُؤْمِنِينَ تَأْمِيلَهُمْ مِنْ إِقَامَةِ حَقِّكَ وَ نَصْرِ دِينِكَ وَ إِظْهَارِ حُجَّتِكَ وَ الْإِنْتِقَامِ مِنْ أَعْدَائِكَ » ؛ ای کسی که می داند چه در دل همی گذرد ، و چه در باطنها همی پنهان گردد ، و در خاطرها چه نهفته است ، ای آنکه هر پنهانی را شاهد و ناظر ، و هر فراموش شده ای را

ذکر ، و بر هر کاری قادر ، و به همه چیز ناظر هستی ، مدارا به طول انجامید و أجل نزدیک گردید ، و عمل به سستی گرایید ، و امید به نهایت رسید ، و هنگام منتقل شدن فرا رسید ، و تو ای پروردگار ، آخری چنانکه اول هستی ، آنچه ایجاد فرموده‌ای فنا دهنده‌ای ، و خلاق را به فرسودگی می‌رسانی ، و کارهایشان را به عهده‌شان وامی‌گذاری ، و مسئولیتشان را بر پشتشان قرار می‌دهی ، تا وقت پراکنده شدنشان در برانگیخته شدن از قبرهایشان هنگام دمیدن در صور ، و شکفته شدن آسمان به نور ، و بیرون گشتن با پراکندگی به صحنه محشر ، در حالی که چشمهایشان خیره مانده و دلهایشان در اضطراب افتاده باشد ، از کارهای گذشته خود در غم فرومانده ، و از گناهی که بر دوش دارند بازخواست شوند ، و آنجا است که از آنچه مرتکب گردیده‌اند پای حساب روند ، پرونده‌ها در گردن آویخته ، و سنگینی معاصی بر پشتها فرو ریخته ، نه از او جدا گردد و نه راه خلاصی هست و نه گریزی از قصاص ، به راستی که دلایل ، لبهایشان را بسته باشد ، و در سرگردانی بین راه ، و پنهانی ناله ، و امانده ؛ و از راه میانه دور افتاده‌اند ، مگر آنکه پیشتر نیکی به او رسیده باشد . که از هول آن صحنه و بزرگی حادثه ورود به آن نجات خواهد یافت ، [و نیز باید که] در دنیا سرکشی نکرده و با اولیای خدا لجاجت نورزیده و از آنها دوری ننموده و حقوقشان را از آن خود نشمرده باشد ، بار إلهای راستی که دلها به گلوها رسید ، و جانها بر لب آمد ، و عمرها در انتظار پایان یافت ، و این نه از کمی بینش و نه از جهت متهم ساختن تقدیر است ، بلکه به خاطر آنچه از گناهی که واقع می‌شود و با تو در اوامر و نواهیت مخالفت می‌گردد ، و به بازی گرفتن دوستان و چیرگی دشمنان می‌باشد؛ پروردگارا پس آنچه نزدیک شده نزدیکتر گردان ، و آنچه نزدیک رسیده برسان ، و آرزوهای باورداران را تحقق بخش ، و امید مؤمنین را از برپایی حقت و یاری دینت ، و آشکار نمودن حجتت ، و انتقام گرفتن از دشمنان ، به ثمر برسان (۳۰) .

قنوت حضرت ابوجعفر محمد بن علی جواد - که درود خداوند بر او و پدران و فرزندان گرامیش باد - در حدیث یاد شده آمده است :
 « مَنَّا حُكَّ مُتَّابِعَةٌ وَ آيَادِيكَ مُتَوَالِيَةٌ وَ نِعْمَكَ سَابِغَةٌ وَ شُكْرُنَا قَصِيرٌ وَ حَمْدُنَا سِيرٌ وَ أَنْتَ بِالْتَعَطُّفِ عَلَيَّ مِنْ اعْتَرَفَ جَدِيرُ اللَّهُمَّ وَ قَدْ غَضَّ أَهْلُ الْحَقِّ بِالرِّبِّيِّ وَ ارْتَبِكَ أَهْلُ الصُّدُقِ فِي الْمَضِيقِ وَ أَنْتَ اللَّهُمَّ بِعِبَادِكَ وَ دَوَى الرَّغْبَةِ إِلَيْكَ شَفِيقٌ وَ بِإِجَابَةِ دَعَائِهِمْ وَ تَعْجِيلِ الْفَرَجِ عَنْهُمْ حَقِيقٌ اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بَادِرْنَا مِنْكَ بِالْعَوْنِ الَّذِي لَا خِذْلَانَ بَعْدَهُ وَ النَّصْرَ الَّذِي لَا بَاطِلَ يَتَكَادَهُ وَ أْتِحَ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ مَتَاحًا فَيَاحَا يَا مَنْ فِيهِ وَلِيٌّكَ وَ يَخِيبُ فِيهِ عَدُوُّكَ وَ تَقَامُ فِيهِ مَعَالِمُكَ وَ تَظْهَرُ فِيهِ أَوْامِرُكَ وَ تَنْكَفُ فِيهِ عَوَادِي عِدَاتِكَ اللَّهُمَّ بَادِرْنَا مِنْكَ بِالرَّحْمَةِ وَ بَادِرْ أَعْدَاكَ مِنْ بَاسِكِ بَدَارِ النِّقْمَةِ اللَّهُمَّ أَعِنَّا وَ أَعِثْنَا وَ أَرْفَعْ نِقْمَتَكَ عَنَّا وَ أَحْلِلْهَا بِالْقَوْمِ الظَّالِمِينَ » ؛

موهبت‌های پی در پی و عنایت‌های پیوسته و نعمت‌های تمام و شکر ما کوتاه و حمد ما اندک و تو بر بذل عطوفت بر کسی که اقرار کند شایسته‌ای ، پروردگارا و البته اهل حق را گلوها بسته شد و اهل صدق در تنگنا پریشان گردیدند ، و تو ای پروردگار به بندگان و رغبت کنندگان به سویت مهربان هستی ، و به اجابت دعای آنها و زود رسانیدن گشایش بر آنها شایسته‌ای ، پروردگارا پس بر محمد و آل محمد درود فرست و به زودی از جانب خود کمکی به ما رسان که پس از آن خواری نباشد ، و نصرتی عطا کن که هیچ باطلی آن را دشوار نسازد ، و از سوی خود برای ما زمینه فراخی فراهم فرمای تا در آن ولی تو در امان و دشمنت ناامید شود ، و در آن فراخنای نشانه‌های برپای گشته ، و اوامرت آشکار شده ، و دشمنیهای دشمنان ترک گردد ، پروردگارا از جانب خود به رحمت پیشی گیر ، و با نعمت خویش از عذابت بر دشمنانت مبادرت ورز ، پروردگارا ما را یاری فرمای و به فریادمان برس و عقوبت خویش را از ما بردار و بر قوم ستمگران فرود آور (۳۱) .

می گویم : شاهد بر اینکه دعای فوق از برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان - که درود خدا بر او و خاندانش باد - می باشد؛ این است که امور یاد شده در آن جز با ظهور آن جناب و آشکار شدن آن آفتاب تحقق نخواهد یافت ، چنانکه در اخبار و احادیث این معنی بیان شده است ، آری در زمان حکومت آن حضرت تقیّه برداشته می شود ، و اولیای خداوند امنیت یابند ، و دشمنان ناامید گردند ، و معالم دین خدا برقرار و اوامرش آشکار می شود .

چهار

قنوت دیگری از همان حضرت علیه السلام در حدیث مشارالیه آمده ، و آن مشتمل است بر دعا برای منتظرین ظهور صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه ، و دوستان و دعا کنندگان در حق آن حضرت ، قنوت چنین است : « اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ بِلَا أَوْلِيَّةٍ مَعْدُودَةٌ وَالْآخِرُ بِلَا آخِرِيَّةٍ مَحْدُودَةٌ أَنْشَأْنَا لَكَ لَعْلَةً إِفْتِسَارًا وَ اخْتَرَعْنَا لَكَ لِحَاجَةً إِفْتِدَارًا وَ ابْتَدَعْنَا بِحِكْمَتِكَ اخْتِيَارًا وَ بَلَوْنَا بِأَمْرِكَ وَ نَهَيْكَ اخْتِيَارًا وَ أَيْدَتْنَا بِالْأَلَاتِ وَ مَنَحْتَنَا بِالْأَدْوَاتِ وَ كَلَفْتَنَا الطَّاقَةَ وَ جَشَمْتَنَا الطَّاعَةَ فَأَمَرْتَ تَخْيِيرًا وَ نَهَيْتَ تَحْذِيرًا وَ خَوَّلْتَ كَثِيرًا وَ سَأَلْتَ يَسِيرًا فَعُصِيَ أَمْرُكَ فَحَلُمْتَ وَ جَهَلْ قَدْرُكَ فَتَكْرَمْتَ فَأَنْتَ رَبُّ الْعِزَّةِ وَ الْبِهَاءِ وَ الْعِظَمَةِ وَ الْكِبْرِيَاءِ وَ الْإِحْسَانِ وَ النُّعْمَاءِ وَ الْمَنِّ وَ الْإِلَاءِ وَ الْمَنِّحِ وَ الْعَطَاءِ وَ الْإِنْجَازِ وَ الْوَفَاءِ لَا تَحِيْبُ الْقُلُوبَ لَكَ بِكُنْهِهِ وَ لَا تَدْرِكُ الْأَوْهَامَ لَكَ صِفَهُ وَ لَا يُشْبِهُكَ شَيْءٌ مِنْ خَلْقِكَ وَ لَا يَمْتَلِكُ شَيْءٌ مِنْ صَنِيعَتِكَ تَبَارَكْتَ أَنْ تُحَسَّ أَوْ تُحَسَّ أَوْ تُدْرِكَ أَوْ تُدْرِكَ الْحَوَاسُ الْخَمْسُ وَ أَنْتَ يَدْرِكُ مَخْلُوقَ خَالِقِهِ وَ تَعَالَيْتَ يَا إِلَهِي عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا اللَّهُمَّ أَدِلْ لَأَوْلِيَائِكَ مِنْ أَعْدَائِكَ الظَّالِمِينَ الْبَاغِينَ النَّكَثِينَ الْقَاسِطِينَ الْمَارِقِينَ الَّذِينَ أَضَلُّوا عِبَادَكَ وَ حَرَفُوا كِتَابَكَ وَ بَدَّلُوا أَحْكَامَكَ وَ جَحَدُوا حَقَّكَ وَ جَلَسُوا مَجَالِسَ أَوْلِيَائِكَ جُرْأَةً عَلَيْكَ وَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ لِأَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّكَ عَلَيْهِمْ سَلَامُكَ وَ صَلَوَاتِكَ وَ رَحْمَتِكَ وَ بَرَكَاتِكَ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا خَلْقَكَ وَ هَتَكُوا حِجَابَ سِتْرِكَ عَنْ عِبَادِكَ وَ اتَّخَذُوا اللَّهُمَّ مَالِكَ دَوْلًا وَ عِبَادَكَ خَوْلًا وَ تَرَكُوا اللَّهُمَّ عَالَمَ أَرْضِكَ فِي بَكْمَاءٍ عَمِيَاءٍ ظَلَمَاءٍ مَدْلِهِمَّةٍ فَأَعْيَنِهِمْ مَفْتُوحَةً وَ قُلُوبِهِمْ مَعْمِيَةً وَ لَمْ تَبْقِ لَهُمُ اللَّهُمَّ عَلَيْكَ مِنْ حُجَّةٍ لَقَدْ حَذَرْتَ اللَّهُمَّ عَذَابَكَ وَ بَيَّنْتَ نَكَالَكَ وَ وَعَدْتَ الْمُطِيعِينَ إِحْسَانَكَ وَ قَدَّمْتَ إِلَيْهِمْ بِالنَّذْرِ فَاَمَنْتَ طَائِفَةً فَأَيَّدَ اللَّهُمَّ الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّكَ وَ عَدُوِّ أَوْلِيَائِكَ فَاصْبَحُوا ظَاهِرِينَ وَ إِلَى الْحَقِّ دَاعِينَ وَ لِلْإِمَامِ الْمُنْتَظَرِ الْقَائِمِ بِالْقِسْطِ تَابِعِينَ وَ جَدِّدْ اللَّهُمَّ عَلَى أَعْدَائِكَ وَ أَعْدَائِهِمْ نَارَكَ وَ عَذَابَكَ الَّذِي لَا تَدْفَعُهُ عَنْ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ قُوِّ ضَعْفَ الْمُخْلِصِينَ لَكَ بِالْمَحَبَّةِ الْمُشَابِعِينَ لَنَا بِالْمَوْلَاةِ الْمُتَبِعِينَ لَنَا بِالتَّصْدِيقِ وَ الْعَمَلِ ، الْمَوَازِينَ لَنَا بِالْمَوَاسَاةِ فِينَا الْمُحِبِّينَ ذَكَرْنَا عِنْدَ اجْتِمَاعِهِمْ وَ شَدَّ اللَّهُمَّ رُكْنَهُمْ وَ سَدَّدَ لَهُمُ اللَّهُمَّ دِينَهُمْ الَّذِي ارْتَضَيْتَهُ لَهُمْ وَ أَتَمَمْتَ عَلَيْهِمْ نِعْمَتَكَ وَ خَلَصْتَهُمْ وَ اسْتَخْلَصْتَهُمْ وَ سَدَّ اللَّهُمَّ فِقْرَهُمْ وَ أَمَمَّ اللَّهُمَّ شَعْتَ فَاقْتَبَهُمْ وَ أَعْفَرَ اللَّهُمَّ ذُنُوبَهُمْ وَ خَطَايَاهُمْ وَ لَا تُزِعْ قُلُوبَهُمْ بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَهُمْ وَ لَا تَخْلِهِمْ يَا رَبِّ بِمَعْصِيَتِهِمْ وَ أَحْفَظْ لَهُمْ مَا مَنَحْتَهُمْ مِنَ الطَّهَارَةِ بِوَلَايَةِ أَوْلِيَائِكَ وَ الْبِرَائَةِ مِنْ أَعْدَائِكَ إِنَّكَ سَمِيعٌ مُجِيبٌ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ » ؛ پروردگارا تو اول هستی بی آنکه اولیت از جهت عدد باشد ، و آخر هستی (بازگشت همه چیز به تو است) بی آنکه آخریت را حد و مرزی باشد ، ما را ایجاد فرمودی نه به خاطر علّتی بدون اینکه اختیاری در آن داشته باشیم ، و ما را آفریدی نه از روز نیاز [به ما و با آن] قدرت نمایی کردی ، و با حکمت خویش ما را از روی اختیار پدید آوردی ، و به جهت آزمایش ما به اوامر و نواهیت دچارمان ساختی ، و با ابزارها تأییدمان کردی ، و وسایل به ما عنایت نمودی ، و به مقدار توانمان تکلیف دادی ، و فرمانبرداری از دستورات را بر عهده مان نهادی ، پس با اختیار دادن [نه به اجبار] امر فرمودی ، و به جهت هشدار دادن نهی کردی ، و بسیار نعمت بخشیدی ، و [عبادت] اندکی خواستی ، آنگاه دستورت سرپیچی شد پس بردباری کردی ، و قدر تو ناشناخته ماند و بزرگواری نمودی ، پس تو پروردگار عزت و تابش و عظمت و کبریا و احسان و نعمت و نیکی و

مواهب معنوی و بخششها و عطاها ، و برآوردن و وفا کردن هستی ، دلها هیچ نهایتی از تو را نیابند ، و اوهام صفتی از تو را درک نمایند ، و هیچ چیز از آفریدگانت به تو شباهت ندارد ، و هیچ چیزی از ساخته‌هایت به تو مانند نگردد ، برتر از آنی که احساس یا لمس شوی یا حواس پنجگانه تو را درک نماید ، و کی می‌شود مخلوقی آفریننده‌اش را درک کند ، و خدایا تو بسیار منزتر و برتر از آنی که ستمگران می‌گویند ، بار إلهای دوستانت را بر دشمنان ستمگر تبهکار پیمان شکن بیداد گرت یاری کن؛ بر آنهایی که بندگان را گمراه و کتابت را تحریف [و معنی آن را بر خلاف واقع توجیه] و احکامت را تغییر دادند [و برخلاف آن عمل کردند] و حقت را انکار نمودند و با تجرّی نسبت توبه به جای اولیای تو نشستند ، و به خاندان پیامبرت - که سلام و درود و رحمت و برکات بر آنها باد - ظلم کردند ، پس گمراه شده و خلق تو را به گمراهی کشانند ، و پرده پوششت را از بندگان برگرفتند ، و ای پروردگار مال تو را در میان خود گردانیدند و بندگان را به بردگی کشانیدند ، و ای پروردگار جهان زمینت را در گنگی و کوری و تاریکی سخت رها نمودند ، چشمهایشان باز و دلهایشان نابینا است ، و ای پروردگار برای آنها دلیلی علیه خودت باقی نگذاشتی ، پروردگارا عذابت را هشدار دادی و عقابت را بیان فرمودی و به فرمانبرداران احسانت را وعده کردی ، و بیم دهندگان را به سوی آنان فرستادی پس عده‌ای ایمان آوردند ، پس ای پروردگار ایمان آورندگان را بر دشمنان و دشمن اولیائت تأیید فرمای تا آشکار گردند و به حق دعوت کنند ، و از امام منتظر برپا کننده عدل و داد پیروی نمایند ، و ای پروردگار آتشت را و عذابت را که از گروه ستمگران دور نمی‌داری بر دشمنان و دشمنان آنها تجدید کن ، پروردگارا بر محمد و آل محمد درود فرست و ناتوانی اخلاص‌داران در محبت تو که با همدردی با ما از ما پیروی کنند که هنگام گردهم‌آیی‌شان یاد ما را دوست می‌دارند ، ناتوانی اینان را نیرو بخش ، خدایا ارکانشان را محکم گردان ، خدایا دینی که برای آنان پسندیده‌ای بر ایشان استوار ساز ، و نعمت را بر آنان تمام فرمای ، و آنان را [از دست ستمگران] خلاص کن و [برای خویش] برگزین ، خدایا فقر آنها را بر بند ، خدایا پریشان حالی نیازمندی‌شان را به سامان رسان ، خدایا گناهانشان را بیمارز و خطاهایشان ببخشی ، و پس از آنکه هدایتشان کرده‌ای دل‌هایشان را از حق برمتابان ، و ای پروردگار آنها را در [منجلاّب] معصیت رها مگردان ، و آنچه به آنها عنایت فرموده‌ای از پاکیزگی به سبب ولایت اولیائت و بیزاری از دشمنان برای آنان نگهدار ، تو شنوای اجابت کننده هستی ، درود خداوند بر محمد و آل پاکیزه و بی‌آلایشش باد (۳۲) .

پنج

قنوت مولایمان ابوالحسن علی بن محمد امام هادی علیه السلام که در همان حدیث روایت شده ، و آن چنین است : « يَا مَنْ تَفَرَّدَ بِالرُّبُوبِيَّةِ وَ تَوَحَّدَ بِالْوَحْدَانِيَّةِ يَا مَنْ أَضَاءَ بِاسْمِهِ النَّهَارَ وَ أَشْرَقَتْ بِهِ الْأَنْوَارُ وَ أَظْلَمَ بِأَمْرِهِ حُنْدِسُ اللَّيْلِ وَ هَطَلَ بِغَيْثِهِ وَأَبَلَ السَّيْلُ يَا مَنْ دَعَاهُ الْمُضْطَرُّونَ فَأَجَابَهُمْ وَ لَجَأَ إِلَيْهِ الْخَائِفُونَ فَأَمَّنَهُمْ وَ عَبَدَهُ الطَّائِعُونَ فَشَكَرَهُمْ وَ حَمَدَهُ الشَّاكِرُونَ فَأَتَابَهُمْ مَا أَجَلَ شَأْنِكَ وَ أَعْلَى سُلْطَانِكَ وَ أَنْفَذَ أَحْكَامَكَ أَنْتَ الْخَالِقُ بَعْدَ تَكْلُفٍ وَ الْقَاضِي بَعْدَ تَحْيِيفٍ حُجَّتِكَ الْبَالِغَةَ وَ كَلِمَتِكَ الدَّامِعَةَ بِكَ اعْتَصَمْتُ وَ تَعَوَّدْتُ مِنْ نَفْثَاتِ الْعِنْدَةِ وَ رَصَدَاتِ الْمُلْحَدَةِ الَّذِينَ أَحْدَوْا فِي أَسْمَائِكَ وَ رَصَدُوا بِالْمَكَارِهِ لِأَوْلِيَائِكَ وَ أَعَانُوا عَلَي قَتْلِ أَنْبِيَائِكَ وَ أَصْفِيَائِكَ وَ قَصَدُوا لِإِطْفَاءِ نُورِكَ بِإِدَاعَةِ سِرِّكَ وَ كَذَّبُوا رُسُلَكَ وَ صَدَّوْا عَنِ آيَاتِكَ وَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِكَ وَ دُونَ رَسُولِكَ وَ دُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَ لِيَجَهَّ رَغْبَةً عَنْكَ وَ عَبَدُوا طَوَائِفَهُمْ وَ جَوَابِيَتَهُمْ بَدَلًا مِنْكَ فَمَنْنْتَ عَلَي أَوْلِيَائِكَ بَعْضِيَمَ نَعْمَاتِكَ وَ جُدْتَ عَلَيْهِمْ بِكَرِيمِ الْآتِكَ وَ أَتَمَمْتَ لَهُمْ مَا أَوْلَيْتَهُمْ بِحُسْنِ جَزَائِكَ حَفِظَّا لَهُمْ مِنْ مَعَانِدَةِ الرُّسُلِ وَ ضَلَّالِ السُّبُلِ وَ صَدَقْتَ لَهُمْ بِالْعَهْدِ السَّيْنَةِ الْإِجَابَةِ وَ خَشَعْتَ لَكَ بِالْعُقُودِ قُلُوبَ الْإِنَابَةِ أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ الَّذِي خَشَعْتَ لَهُ السَّمَوَاتُ وَ الْأَرْضُ وَ أَحْيَيْتَ بِهِ مَوَاتِ الْأَشْيَاءِ وَ أَمْتَّ بِهِ جَمِيعَ الْأَحْيَاءِ وَ جَمَعْتَ بِهِ كُلَّ مَتَفَرِّقٍ وَ فَرَّقْتَ بِهِ كُلَّ مُجْتَمِعٍ وَ أَتَمَمْتَ بِهِ الْكَلِمَاتِ وَ أَرَيْتَ بِهِ كِبْرِي الْأَيَاتِ وَ ثَبَّتَ بِهِ عَلَي التَّوَابِينَ وَ أَخَسَّرْتَ بِهِ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ فَجَعَلْتَ

عَمَلَهُمْ هَبَاءً مَنْثُورًا وَ تَبَرَّتَهُمْ تَبِيرًا أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَجْعَلَ شِيعَتِي مِنَ الَّذِينَ حَمَلُوا فَصْدَقُوا وَ اسْتَنْطَقُوا فَتَطَّقُوا
 آمِنِينَ مَأْمُونِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ لَهُمْ تَوْفِيقَ أَهْلِ الْهُدَى وَ أَعْمَالَ أَهْلِ الْيَقِينِ وَ مَنَاصِحَةَ أَهْلِ التَّوْبَةِ وَ عَزَمَ أَهْلِ الصَّبْرِ وَ تَقِيَّةَ أَهْلِ
 الْوَرَعِ وَ كِتْمَانَ الصِّدِّيقِينَ حَتَّى يَخَافُوكَ اللَّهُمَّ مَخَافَةً تَحْجِزُهُمْ عَنْ مَعَاصِيكَ وَ حَتَّى يَعْمَلُوا بِطَاعَتِكَ لِيَنَالُوا كَرَامَتَكَ وَ حَتَّى يَنَاصِحُوا
 لَكَ وَ فِيكَ خَوْفًا مِنْكَ وَ حَتَّى يُخَلِّصُوا لَكَ النَّصِيحَةَ فِي التَّوْبَةِ حَبًّا لَكَ فَتُوجِبَ لَهُمْ مَحَبَّتَكَ الَّتِي أَوْجَبْتَهَا لِلتَّوَّابِينَ وَ حَتَّى يَتَوَكَّلُوا
 عَلَيْكَ فِي أُمُورِهِمْ كُلِّهَا حَسَنَ ظَنٍّ بِكَ وَ حَتَّى يُفَوِّضُوا إِلَيْكَ أُمُورَهُمْ ثَقَّةً بِكَ اللَّهُمَّ لَا تَنَالُ طَاعَتَكَ إِلَّا بِتَوْفِيقِكَ وَ لَا تَنَالُ دَرَجَةً مِنْ
 دَرَجَاتِ الْخَيْرِ إِلَّا بِكَ اللَّهُمَّ يَا مَالِكَ يَوْمَ الدِّينِ الْعَالِمِ بِخَفَايَا صُدُورِ الْعَالَمِينَ طَهِّرِ الْأَرْضَ مِنْ نَجَسِ أَهْلِ الشُّرْكِ وَ اخْرِصِ الْخَرَاصِينَ
 عَنْ تَقْوَلِهِمْ عَلَى رَسُولِكَ الْإِفْكَ اللَّهُمَّ أَقْصِمِ الْجَبَّارِينَ وَ أْبِرِ الْمُفْتَرِينَ وَ أْبِدِ الْأَفْكَانِينَ الَّذِينَ إِذَا تَنَلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ قَالُوا أَسَاطِيرُ
 الْأَوَّلِينَ وَ أَنْجِزْ لِي وَ عِدَّكَ إِنَّكَ لَا تَخْلِفُ الْمِيعَادَ وَ عَجَّلْ فِرْجَ كُلِّ طَالِبٍ مُرْتَادٍ إِنَّكَ لِبِالْمُرْصَادِ لِلْعِبَادِ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ كُلِّ لَبْسٍ مُلْبُوسٍ وَ
 مِنْ كُلِّ قَلْبٍ عَنْ مَعْرِفَتِكَ مَحْبُوسٍ وَ مِنْ كُلِّ نَفْسٍ تَكْفُرُ إِذَا أَصَابَهَا بُؤْسٌ وَ مِنْ كُلِّ وَاصِفٍ عَدَلٍ عَمَلَهُ عَنِ الْعَدْلِ مَعْكُوسٍ وَ مِنْ طَالِبٍ
 لِلْحَقِّ وَ هُوَ عَنْ صِفَاتِ الْحَقِّ مَنكُوسٍ وَ مِنْ مُكْتَسِبٍ إِثْمٍ يَأْتِمُهُ مَرْكُوسٌ وَ مِنْ وَجْهِ عِنْدَ تَتَابُعِ النِّعَمِ عَلَيْهِ عُبُوسٌ أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَلِكَ
 كُلِّهِ وَ مِنْ نَظِيرِهِ وَ أَشْبَاهِهِ وَ أَمْثَالِهِ إِنَّكَ عَلَىٰ عِلْمٍ حَكِيمٍ « (۳۳) ؛ ای کسی که در پروردگاری بی مانند و در یگانگی یکتا هستی ،
 ای آنکه به نام او روز روشنی یافت و نورها به او درخشید ، و به فرمان او شب را تاریکی فرا گرفت ، و به باران او سیل شدید جاری
 شد ، ای آنکه بیچارگان او را خواندند پس آنها را اجابت فرمود ، و ترسناکان به او پناهنده شدند پس آنها را در امان قرار داد ، و اهل
 طاعت او را عبادت کردند پس آنها را پاداش عنایت کرد ، و شکرگزاران حمد او را به جای آوردند پس به آنها ثواب داد ، چه شأن
 بزرگ و قلمرو وسیع ، و دستورات نافذی داری ، تو آفریدگاری بدون رنج ، و قضاوت کننده بدون ستم هستی ، دلیلت رسا و کلمات
 هلاک کننده است ، به تو تمسک جستیم و پناهنده شدم از دَمهای اهل عناد و کمینگاههای صاحبان الحاد؛ آنان که در اَسْمَاءِ تو ملحد
 شدند و برای اذیت به اولیائت کمین کردند ، و بر کشتن پیامبران و برگزیدگانت همدیگر را یاری دادند ، و با اِشْفای سِرِّ تو قصد
 خاموش کردن نورت را نمودند ، و فرستادگانت را تکذیب کردند ، و از آیات جلوجبری نمودند ، و غیر تو و فرستادهات و غیر مؤمنین
 را برای خود برگزیدند به خاطر روی گرداندن از تو و طاغوتهای خود و چِبْتِهایشان را به جای تو پرستیدند ، پس تو بر اولیای خویش
 نعمتهای بزرگ را مَنّت نهادی و مواهب گرامی خود را بر آنها بخشیدی ، و آنچه به آنها عطا فرموده‌ای با پاداش نیکت تمام کردی ،
 تا آنها را از مخالفت با فرستادگانت و گم شدن در راهها حفظ نمایی ، و زبان اجابت آنها به راستی پیمانهای تو را پذیرا شده ، و دلهای
 متوجهشان قرارها را با خشوع برگرفته ، خداوندا تو را می‌خوانم به آن اسمت که آسمانها و زمین برایش خشوع کرده و به آن مرده‌های
 اشیاء را زنده فرموده‌ای و تمام زندگان را می‌میرانی و هر پراکنده‌ای را جمع ، و هر جمع شده‌ای را پراکنده سازی ، و به آن کلمات را
 تمام کرده‌ای و آیات بزرگ را نشان داده‌ای و با آن بر توبه کنندگان بازگشته‌ای و عمل مفسدین را تباہ ساخته‌ای پس عمل آنها را
 همچون غبار پراکنده‌ای و آنها را هلاک نموده‌ای ، [تو را به این اسمت می‌خوانم] که بر محمد و آل محمد درود فرستی و شیعیانم را
 از کسانی قرار دهی که مسئولیت بر عهده‌شان نهاده شد پس تصدیق کردند و استنطاق گشته آنگاه نطق نمودند ، در امان و مورد
 اطمینان باشند ، پروردگارا من از تو برای آنها توفیق اهل هدایت و کارهای اهل یقین و اخلاص اهل توبه و قصد اهل صبر و تقیه
 اهل ورع و پرهیزکاری و پنهان کاری صدیقین را خواهانم تا از تو ای پروردگار چنان بترسند که آنان را از گناهانت بازدارد ، و تا به
 طاعت تو عمل کنند که به گرامی‌داشتن نایل آیند ، و تا اینکه برای تو و در راه تو از ترس تو اخلاص و خیرخواهی کنند و تا اینکه در
 توبه نصوح خود به خاطر محبت تو از راه خلوص نیت درآیند ، پس دوستی آنها را [بر خودت] واجب فرمایی آن دوستیت را که برای
 توبه کنندگان واجب ساخته‌ای ، و تا اینکه از روی حُسنِ ظنِ به تو در تمامی اُمورشان بر تو تَوَكَّل نمایند ، و از روی اطمینان به تو
 همه شئون خود را به تو واگذار کنند ، بار اِلَها طاعت تو جز به توفیقت به دست نیاید ، و هیچ درجه‌ای از درجات خیر جز به عنایت تو
 تحصیل نگرده ، پروردگارا ای مالکِ روز جزا دانای به آنچه در سینه‌های عالمیان نهفته ، زمین را از نجاست اهل شرک پاکسازی کن
 ، و دروغگویان را از جهت اینکه بر فرستادهات تهمت زند ، از میان بردار ، بار خدایا ستمگران را در هم بشکن و مفتربان را نابود
 گردان و تهمت زندگان را هلاک فرمای ، آنان را که هرگاه آیات خدای رحمان بر ایشان تلاوت شود گویند : داستانهای پیشینیان

است ، و وعده‌ام را تحقّق بخش به درستی که تو وعده را خلاف نمی کنی ، و فرَج و گشایش امر هر خواهنده تلاشگر [که پیوسته مترقب فرَجش هست]زودتر برسان که برای بندگان در کمین هستی ، پناه به تو می‌برم از هر شبهه‌ای که واقع را بپوشاند ، و از هر دلی که از شناخت تو زندان شده باشد ، و از نفسی که چون سختی و رنج ببیند کفر می‌ورزد ، و از هر توصیف کننده عدالتی که عملش برعکس عدالت است ، و از هر طلب کننده حقی که از صفات حق دور باشد ، و از مرتکب گناهی که در گناهش واژگونه است ، و از چهره‌ای که هنگام تداوم نعمتها بر او عبوس و گرفته است ، به تو پناه می‌برم از همه اینها و از نظیر و اشباه و أمثال این امور ، به راستی که تو والای دانای حکیم هستی .

شش

قنوت مولایمان ابومحمد امام حسن عسکری علیه السلام که در همان حدیث روایت شده ، و شیخ طوسی آن را در مستحبات قنوت نماز وتر ذکر کرده ، ولی از حدیث مشارالیه معلوم می‌شود و به دست می‌آید که از دعا‌های مطلق باشد که به وقت معینی اختصاص ندارند ، سید ابن طاووس در مهج الدعوات گفته : « و او علیه السلام در قنوت خود چنین دعا نموده و به اهل قم امر فرموده آن را بخوانند هنگامی که از موسی بن بغی شکایت کردند . « این قنوت را ان شاء الله تعالی در بخش آینده کتاب خواهیم آورد .

هفت

قنوت مولای عزیزمان حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه که در همان حدیث آمده است : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَكْرَمِ أَوْلِيَائِكَ بِانْجَازِ وَعْدِكَ وَ بَلِّغْهُمْ دَرَكَ مَا يَأْمُلُونَهُ مِنْ نَصْرِكَ وَ اكْفُفْ عَنْهُمْ بِأَسِّ مَنْ نَصَبَ الْخِلَافَ عَلَيْكَ وَ تَمَرَّدَ بِمَنْعِكَ عَلَيَّ رُكُوبِ مُخَالَفَتِكَ وَ اسْتِعَانِ بِرِفْدِكَ عَلَيَّ فَلِ حَدِّكَ وَ قَصْدِ لِكَيْدِكَ بِأَيْدِكَ وَ وَسَعَتِهِ حُلْمًا لِتَأْخُذَهُ عَلَيَّ جَهْرَةً أَوْ تَسْتَأْصِلُهُ عَلَيَّ غَرَةً فَانْكَرِ اللَّهُمَّ قُلْتَ وَ قَوْلِكَ الْحَقُّ : حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَ أَزْيَنَتْ وَ ظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نَفْصَلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ وَ قُلْتَ : فَلَمَّا أَسْفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَ إِنَّا الْغَايَةُ عِنْدَنَا قَدْ تَنَاهَتْ وَ إِنَّا لَغَضَبِكَ غَاضِبُونَ وَ إِنَّا عَلَيَّ نَصْرُ الْحَقِّ مُتَغَاضِبُونَ وَ إِلَى وَرُودِ أَمْرِكَ مُشْتَأْفُونَ وَ لِانْجَازِ وَعْدِكَ مُرْتَقِبُونَ وَ لِحُلُولِ وَعْدِكَ بِأَعْدَائِكَ مُتَوَقِّعُونَ اللَّهُمَّ فَادِّنْ بِذَلِكَ وَ افْتَحْ طُرُقَاتِهِ وَ سَهِّلْ خُرُوجَهُ وَ وَطِّأْ مَسَالِكَهُ وَ اشْرَعْ شَرَابِعَهُ وَ أَيْدِ جُنُودَهُ وَ أَعْوَانَهُ وَ بَادِرِ بِأَسْكَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ وَ ابْسُطْ سَيْفَ نِقْمَتِكَ عَلَيَّ أَعْدَائِكَ الْمُعَانِدِينَ وَ خُذْ بِالثَّارِ إِنَّكَ جَوَادٌ مَكَّارٌ « (۳۴) ؛ خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست و اولیائت را با منجز نمودن وعدهات گرامی بدار ، و آنها را به آنچه از یاریت امید دارند برسان ، و زیان کسانی را که بر خلاف تو برخیزند از ایشان دور گردان ، و اذیت کسی را که بر ممنوعیت ارتکاب مخالفتت سرکشی نموده ، و با کمک عنایات و نعمتهای تو در صدد از هم گسستن حدّ تو برآمده ، و با همان نعمتهای تو قصد نیرنگ با تو کرده ، از آنها بازدار ، که تو او را با بردباری فراگرفته‌ای تا او را آشکارا برگیری یا در حالی که مغرور شده باشد از ریشه برآوری ، که البته ای پروردگار تو فرموده‌ای و فرمودهات حق است : (

تا اینکه زمین سبزی و زینت به خود گرفت و أهل آن پنداشتند که بر آن توان دارند أمر ما در شب یا روز آن را فرا رسید پس آن را درو کردیم انگار که دیروزش هیچ سبزه‌ای نداشته ، این چنین آیات را برای قومی که اندیشه کنند تفصیل می‌دهیم) و نیز فرموده‌ای : (پس چون ما را به خشم آوردند از آنها انتقام گرفتیم) و به راستی که آخرین فرصت نزد ما به سر آمده و ما برای خشم تو غضبناک هستیم ، و ما بر یاری حق همداستانیم و به آمدن فرمانت مشتاقیم و برای تحقق یافتن وعدهات در انتظاریم ، و حلول عذابت را بر دشمنانت متوقّعییم ، بار إله‌ها پس در آن أمر ما را اذن بده و راههایش را بگشای و نحوه بیرون شدنش را آسان کن ، و زمینه‌های پیمودنش را فراهم ساز ، و راههای آیین‌هایش را بگشای و سپاهیان و یاورانش را تأیید فرمای و عذابت را به ستمگران زودتر برسان و شمشیر نِقمتت را بر دشمنان معاندت بگستران و خونخواهی کن که تو بخشنده بسیار مکر کننده‌ای .

هشت

قنوت دیگری نیز از همان حضرت در همان حدیث آمده : « اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَ تَعَزُّ مِنْ تَشَاءُ وَ تُدَلُّ مِنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ يَا مَاجِدُ يَا جَوَادُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ يَا بَطَّاشُ يَا ذَا الْبَطْشِ الشَّدِيدِ يَا فَعَالًا لِمَا يُرِيدُ يَا ذَا الْقُوَّةِ الْمَتِينِ يَا رَوْفُ يَا رَحِيمُ يَا لَطِيفُ يَا حَيُّ حِينَ لَا حَىَّ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْمَخْزُونِ الْمَكْنُونِ الْحَيِّ الْقَيُّومِ الَّذِي اسْتَأْثَرْتُ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ لَمْ يَطَّلِعْ عَلَيْهِ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِكَ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَصَوَّرَ بِهِ خَلْقَكَ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ تَشَاءُ وَ بِهِ تَسُوقُ إِلَيْهِمْ أَرْزَاقَهُمْ فِي أَطْبَاقِ الظُّلُمَاتِ مِنْ بَيْنِ الْعُرُوقِ وَ الْعِظَامِ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَلْفَتْ بِهِ بَيْنَ قُلُوبِ أَوْلِيَائِكَ وَ بِهِ أَلْفَتْ بَيْنَ الثَّلْجِ وَ النَّارِ لَا هَذَا يُذِيبُ هَذَا وَ لَا هَذَا يُطْفِئُ هَذَا وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي كَوَّنْتَ بِهِ طَعْمَ الْمِيَاهِ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَجْرَيْتَ بِهِ الْمَاءَ فِي عُرُوقِ النَّبَاتِ بَيْنَ أَطْبَاقِ الثَّرَى وَ سَقَّتَ الْمَاءَ إِلَى عُرُوقِ الْأَشْجَارِ بَيْنَ الصَّخْرَةِ الصَّمَاءِ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي كَوَّنْتَ بِهِ طَعْمَ الثَّمَارِ وَ أَلْوَانِهَا وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي بِهِ تُبَدِّئُ وَ تُعِيدُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الْفَرْدِ الْوَاحِدِ الْمُتَفَرِّدِ بِالْوَحْدَانِيَّةِ الْمُتَوَحَّدِ بِالصَّمَدَانِيَّةِ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي فَجَّرْتَ بِهِ الْمَاءَ مِنَ الصَّخْرَةِ الصَّمَاءِ وَ سَقَّتَهُ مِنْ حَيْثُ شِئْتَ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي خَلَقْتَ بِهِ خَلْقَكَ وَ رَزَقْتَهُمْ كَيْفَ شِئْتَ وَ كَيْفَ شَأُوا يَا مَنْ لَا تَغْيِرُهُ الْأَيَّامُ وَ اللَّيَالِي أَدْعُوكَ بِمَا دَعَاكَ بِهِ نُوحٌ حِينَ نَادَاكَ فَانجَيْتَهُ وَ مِنْ مَعَهُ وَ أَهْلَكَتَ قَوْمَهُ وَ أَدْعُوكَ بِمَا دَعَاكَ إِبْرَاهِيمُ خَلِيلَكَ حِينَ نَادَاكَ فَانجَيْتَهُ وَ جَعَلْتَ النَّارَ عَلَيْهِ بَرْدًا وَ سَلَامًا وَ أَدْعُوكَ بِمَا دَعَاكَ بِهِ مُوسَى كَلِيمَكَ حِينَ نَادَاكَ فَفَلَقْتَ لَهُ الْبَحْرَ فَانجَيْتَهُ وَ بَنَى إِسْرَائِيلَ وَ أَعْرِفْتَ فِرْعَوْنَ وَ قَوْمَهُ فِي الْيَمِّ وَ أَدْعُوكَ بِمَا دَعَاكَ بِهِ عِيسَى رُوحَكَ حِينَ نَادَاكَ فَانجَيْتَهُ مِنْ أَعْدَائِهِ وَ إِلَيْكَ رَفَعْتَهُ وَ أَدْعُوكَ بِمَا دَعَاكَ بِهِ حَبِيبُكَ وَ صَفِيكَ وَ نَبِيِّكَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فَاسْتَجِبْتَ لَهُ وَ مِنْ الْأَحْزَابِ نَجَيْتَهُ وَ عَلَى أَعْدَائِكَ نَصَرْتَهُ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَبْتَ يَا مَنْ لَهُ الْخَلْقُ وَ الْأَمْرُ يَا مَنْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا وَ أَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا يَا مَنْ لَا تَغْيِرُهُ الْأَيَّامُ وَ اللَّيَالِي وَ لَا تَتَشَابَهُ عَلَيْهِ الْأَصْوَاتُ وَ لَا تَخْفَى عَلَيْهِ اللَّغَاتُ وَ لَا يَبْرِمُهُ الْإِحْاحُ الْمَلْحِينُ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ خَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ فَصَلِّ عَلَيْهِمْ بِأَفْضَلِ صَلَوَاتِكَ وَ صَلِّ عَلَيَّ جَمِيعِ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ الَّذِينَ بَلَّغُوا عَنْكَ الْهُدَى وَ أَعْقَدُوا لَكَ الْمَوَاطِئَ بِالطَّاعَةِ وَ صَلِّ عَلَيَّ عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ يَا مَنْ لَا يُخْلَفُ الْمِعَادَ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي وَ اجْمَعْ لِي أَصْحَابِي وَ صَبْرَهُمْ وَ انصُرْنِي عَلَى أَعْدَائِكَ وَ أَعْدَاءِ رَسُولِكَ وَ لَا تُخَيِّبْ دَعْوَتِي فَإِنِّي عَبْدُكَ ابْنُ عَبْدِكَ ابْنِ أُمَّتِكَ أُسِيرٌ بَيْنَ يَدَيْكَ سَيِّدِي أَنْتَ الَّذِي مَنَنْتَ عَلَيَّ بِهَذَا الْمَقَامِ وَ تَفَضَّلْتَ بِهِ عَلَيَّ دُونَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي إِنَّكَ أَنْتَ الصَّادِقُ لَا تُخْلَفُ الْمِعَادَ وَ أَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » (۳۵) ؛ پروردگارا ای صاحب ملک هستی ملک و سلطان به هر کس بخواهی می‌دهی ، و جامه ملک از هر که خواهی بیرون می‌کنی و هر کس را بخواهی عزیز می‌گردانی و هر آنکه را خواهی ذلیل سازی ، خیر و نیکی در دست تو است ، به راستی که تو بر هر چیزی توانایی ، ای بزرگوار ، ای جواد ، ای صاحب جلال و عظمت و إحسان و کرامت ، ای

بسیار سخت گیرنده و صاحب بَطْشِ شدید ای آنکه هر چه اراده کند انجام دهد ، ای صاحب قدرت و نیروی اَبَدی ، ای رَثُوف و ای مهربان ، ای زنده هنگامی که هیچ زنده‌ای نباشد ، از تو می‌خواهم به آن اسم پنهان و مستور زنده پاینده اَبَدی که در عالم غیب نزد خودت قرار داده‌ای که هیچ کس از خَلَقَت بر آن اطلاع نیافته ، و از تو می‌خواهم به آن اسم تو که به آن خلاقیت را هر طور که خواهی در رَحْمِها شکل می‌دهی و به آن اسم روزی‌هایشان را در چند طبقه تاریکی از میان رگها و استخوانها می‌فرستی ، و از تو می‌خواهم به آن نامت که با آن میان دل‌های دوستانت اُلْفَت داده‌ای ، و بین یخ و آتش اُلْفَت داده‌ای که نه این آن را آب می‌کند و نه آن این را خاموش می‌سازد ، و تو را می‌خوانم به آن اسمت که به آن مزه آبها را ایجاد کرده‌ای ، و تو را می‌خوانم به آن نامت که با آن آب را در ریشه‌های گیاهان میان طبقه‌های زمین (خاک) جاری ساخته‌ای؛ و آب را به رگ و ریشه درختان در میان سنگ خارا فرستاده‌ای ، و از تو درخواست دارم به حقّ آن نامت که به آن مزه میوه‌ها و رنگ‌های آنها را پرداخته‌ای؛

و از تو می‌خواهم به آن نامی که با آن ایجاد نموده و باز می‌گردانی ، و تو را می‌خوانم به آن اسم یکتای بی‌همتای تو که در وحدانیت یکتا است و در بی‌نیازی بی‌همتا ، و تو را می‌خوانم به آن نامت که با آن آب را از سنگ سخت شکافته و از هر جا خواسته‌ای جاری ساخته‌ای ، و تو را می‌خوانم به آن اسمت که با آن خَلَقَت را آفریدی و هر گونه که خواسته‌ای و هر طور که خواسته‌اند روزی‌شان داده‌ای ، ای کسی که روزها و شبها او را تغییر ندهند ، تو را می‌خوانم به آنچه نوح تو را به آن خواند هنگامی که ندایت کرد پس او و هر که با او بود نجات دادی ، و قومش را هلاک کردی؛

و دعایت می‌کنم به آنچه ابراهیم خلیلت تو را به آن دعا نمود ، هنگامی که تو را خواند پس او را نجات دادی و آتش را بر وی سرد و سلامت ساختی ، و تو را می‌خوانم به آنچه موسی کلیمت تو را به آن خواند پس دریا (رود نیل) را شکافتی آنگاه او و بنی اسرائیل را نجات دادی ، و فرعون و قومش را در دریا غرق ساختی ، و تو را می‌خوانم به آنچه عیسی روح تو به آن تو را خواند آنگاه که به درگاهت ندا کرد پس از دشمنانش نجاتش دادی و به سوی خودت بالایش بردی ، و تو را می‌خوانم به آنچه حبیب تو و برگزیده و پیامبرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم تو را به آن خواند پس دعایش را به اجابت رساندی و از حزبها نجاتش دادی و بر دشمنان یاریش دادی ، و از تو می‌خواهم به آن اسمت که هرگاه به آن خوانده شوی اجابت می‌فرمایی ، ای کسی که خَلَق و اَمْر از آن تو است ، ای آنکه علمش همه چیز را فراگرفته ، ای آنکه شماره همه چیز را می‌داند ، ای آنکه روزها و شبها او را تغییر ندهند و صداها بر او مشتبه نگردد و لغتها بر او پوشیده نماند ، و اِصرار اِصرار کنندگان او را به ستوه نیاورد؛

از تو درخواست می‌کنم که درود بفرستی بر محمد و آل محمد برگزیدگان از خَلَقَت پس با برترین درودهایت بر آنها درود فرست ، و بر تمام پیغمبران و فرستادگان درود فرست که هدایت را از جانب تو تبلیغ کردند و پیمانهای اِطاعتت را محکم بستند ، و بر بندگان صالحت درود فرست ای آنکه وعده خلافی نمی‌کنی وعده‌ای که به من داده‌ای تحقّق بخش و اصحابم را برایم جمع گردان و صبرشان ده ، و مرا بر دشمنان و دشمنان فرستاده‌ات یاری بخش ، و دعایم را ناامید مگردان که من بنده تو فرزند بنده‌ات فرزند کنیزت هستم ، اَسیر درگاه توام ، ای آقای من تو هستی که این مقام را بر من مَنّت نهاده‌ای و از میان بسیاری از خلاقیت بر من تفضّل فرموده‌ای ، از تو درخواست دارم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و آنچه به من وعده کردی تحقّق بخشی به درستی که تو راستگوی هستی و خَلْفِ وعده ننمایی و تو بر هر چیزی توانایی .

مؤلف کتاب مستدرک به نقل از کتاب الذکری اثر شیخ شهید نقل کرده و گفته است: این ابی عقیل برگزیده دعایی را که از امیرالمؤمنین علیه السلام در قنوت روایت شده که آن حضرت چنین دعا می کرد: «اللَّهُمَّ إِلَيْكَ شَخَّصَتِ الْأَبْصَارُ وَ نُقِلَتِ الْأَقْدَامُ وَ رُفِعَتِ الْأَيْدِي وَ مَدَّتِ الْأَعْنَاقُ وَ أَنْتَ دُعِيتَ بِاللَّسِّنِ وَ إِلَيْكَ سِرَّهُمْ وَ نَجْوَاهُمْ فِي الْأَعْمَالِ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَ أَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ فَقَدْ نَبِينَا وَ غَيَّبَهُ إِمَامِنَا وَ قَلَّ عَدَدُنَا وَ كَثُرَ أَعْدَاؤُنَا وَ تَظَاهَرَ الْأَعْدَاءُ عَلَيْنَا وَ وَقُوعَ الْفِتَنِ بِنَا فَفَرِّجْ ذَلِكَ اللَّهُمَّ بَعْدَلٍ تَظْهِرُهُ وَ إِمَامٍ حَقٌّ نَعْرِفُهُ إِلَهُ الْحَقِّ آمِينَ رَبَّ الْعَالَمِينَ» (۳۶)؛ وی گفته: و به من رسیده که امام صادق علیه السلام شیعیانش را امر می کرد این دعا را در قنوت نماز بعد از کلمات فرج (= لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ ...) بخوانند.

ترجمه دعا: خدایا دیده‌ها به سوی تو (به منظور عفو و رحمت) باز مانده، و گامها به جانب تو برداشته شده، و دستها بلند گردیده، و گردانها کشیده شده، و تو به زبانها خوانده شدی و سر و پنهانی بندگان نزد تو (آشکار است) که چه می‌کنند، پروردگارا بین ما و قوممان به حق حکم فرمای که تو بهترین حکم‌کنندگانی، بار خدایا راستی که ما به تو شکایت می‌کنیم فقدان پیامبران و غایب بودن امامان و کمی افرادمان و بسیاری دشمنانمان و دست به هم دادنشان را بر ما و افتادن فتنه‌ها در میانمان را، پس ای پروردگار گشایش اینها را با عدالتی که آشکار سازی و امام بر حقی که می‌شناسیم فراهم گردان، ای خدای حق اجابت فرما.

ده

در همان کتاب به نقل از مصباح شیخ طوسی آورده: و مستحب است که در نماز صبح بعد از قرائت و پیش از رکوع، قنوت بجای آورد و بگوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَ رَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَ مَا فِيهِنَّ وَ مَا بَيْنَهُنَّ وَ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ يَا اللَّهُ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُعَجِّلَ فَرَجَهُمُ اللَّهُمَّ مَنْ كَانَ أَصْبَحَ وَ ثَقَّتْهُ وَ رَجَاؤُهُ غَيْرُكَ فَأَنْتَ ثِقَّتِي وَ رَجَائِي فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا يَا أَجُودَ مَنْ سَأَلَ وَ يَا أَرْحَمَ مَنْ اسْتَرْحِمَ إِرْحَمْ ضَعْفِي وَ قَلَّةَ حِيلَتِي وَ أَمْنُنْ عَلَيَّ بِالْجَنَّةِ طَوْلًا مِنْكَ وَ فَكِّ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَ عَافِنِي فِي نَفْسِي وَ فِي جَمِيعِ أُمُورِي كُلِّهَا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ» (۳۷)؛ هیچ خدایی نیست جز خدای حلیم کریم، هیچ معبودی نیست جز خدای والای بزرگ، منزّه است خداوند پروردگار آسمانهای هفتگانه و پروردگار زمینهای هفتگانه و آنچه داخل آنها و آنچه مابین آنها است و پروردگار عرش با عظمت، و حمد مخصوص خداوند پروردگار عالمیان است، ای خدایی که هیچ چیز مثل او نیست و او است شنوای دانا، از تو سؤال می‌کنم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و اینکه گشایش کار و فرج آنها را زودتر برسانی، بار ایها هر کس صبح کند در حالی که امید و پشتیبان دیگری جز تو گرفته باشد، تو در همه امور پشت و امید منی ای بخشنده‌ترین سؤال شونده‌ترین و ای رحم‌کننده‌ترین کسی که از او رحم خواسته شده، به ناتوانی و کمی چاره‌ام رحم کن، و به فضل خویش به بهشت بر من منت گذار و گردنم را از [یوغ] آتش بگشای و مرا در نفس و وجود خودم و همه امورم نگهداری کن به رحمت خود ای مهربانترین مهربانان.

شیخ صدوق در من لایحضره الفقیه برای قنوت وتر و جمعه آورده است ، وی گفته : امام باقر علیه السلام فرمود : قنوت در روز جمعه تمجید خداوند و درود فرستادن بر پیغمبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم و کلمات فرج است ، سپس این دعا ، و قنوت نماز وتر همچون قنوت روز جمعهات می باشد ، و پیش از آنکه برای خودت دعا کنی می گویی : . . . .

این قنوت را سید اجل علی بن طاووس نیز به مسند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود : پیش از آنکه برای خودت دعا کنی در قنوت روز جمعه می گویی : « اللَّهُمَّ تَمَّ نُورُكَ فَهَدَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَ عَظَمَ حِلْمُكَ فَعَفَوْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَ بَسَطْتَ يَدَيْكَ فَاعْطَيْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا وَ جَهَّكَ أَكْرَمَ الْوُجُوهِ وَ جَاهَكَ أَكْرَمَ الْأَجْهَاءِ وَ جَهَّتْكَ خَيْرَ الْجِهَاتِ وَ عَطَيْتَكَ أَفْضَلَ الْعَطِيَّاتِ وَ أَهْنَوْنَا تَطَاعَ رَبَّنَا فَتَشَكَّرْ وَ تَعَصَى رَبَّنَا فَتَغْفِرْ لِمَنْ شِئْتَ فَلَكَ الْحَمْدُ تَجِيبُ الْمُضْطَرَّ وَ تَكْشِفُ الضَّرَّ وَ تَنْجِي مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ وَ تَقْبَلُ التَّوْبَةَ وَ تَشْفِي السَّقِيمَ وَ تَعْفُو عَنِ الْمَذْنِبِ لَا يَجْزِي أَحَدٌ بِالْأَثَمِ وَ لَا يَبْلُغُ نِعْمَاتِكَ [نِعْمَاكَ] قَوْلَ قَائِلِ اللَّهُمَّ إِلَيْكَ رَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ وَ نُقِلَتِ الْأَقْدَامُ وَ مَدَّتِ الْأَعْنَاقُ وَ رَفَعَتِ الْأَيْدِي وَ دُعِيَتْ بِاللَّسَنِ وَ تَقَرَّبَ إِلَيْكَ بِالْأَعْمَالِ رَبَّنَا فَاعْفِرْ لَنَا وَ أَرْحَمْنَا وَ افْتَحْ بَيْنَنَا وَ بَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَ أَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ اللَّهُمَّ إِلَيْكَ نَشْكُو فَقَدْ نَبِينَا وَ غِيْبَةً وَ لَيْنًا وَ شِدَّةَ الزَّمَانِ عَلَيْنَا وَ وَقُوعَ الْفِتَنِ وَ تَظَاهَرَ الْأَعْدَاءِ وَ كَثْرَةَ عَدُوْنَا وَ قَلَّةَ عَدَدِنَا فَافْرُجْ ذَلِكَ يَا رَبُّ عَنَّا بِفَتْحِ مِنْكَ تَعْجَلْهُ وَ نَصْرِ مِنْكَ تَعْزُهُ وَ أَمَامِ عَدْلٍ تَظْهَرُهُ إِلَهَ الْحَقِّ آمِينَ » (۳۸) ؛ پروردگارا نور تو در حد تمام رسید که هدایت کردی ، حمد تو را است پروردگارا ، و حِلْم تو بزرگ است که عفو نموده ای ، حمد تو را است پروردگارا ، و دستهای [إحسانت] را گسترده و عطا فرموده ای پس حمد تو را است پروردگارا ، ذات تو گرمی ترین ذاتها و عظمت تو برترین عظمتها و جهت [راه به سوی تو] بهترین جهتها است ، و بخشش تو از ارزنده ترین عطایا و گوارا ترین آنها می باشد . پروردگارا اطاعت می شوی آنگاه [به اطاعت کننده] احسان می کنی ، و چون معصیت شوی ای پروردگار ما هر کس را بخواهی می بخشی پس حمد تو را است ، به فریاد [شخص] [ناچاری می رسی و گرفتاری را برطرف می سازی و از اندوه بزرگ نجات می دهی ، و توبه را می پذیری و بیمار را شفا می بخشی و از گنهکار می گذری ، احدى را توان سپاس نعمتهای تو نیست ، و آنها را شماره نتوان کرد ، و به زبان نشود آورد ، بار خدایا صداها به سوی تو بالا رفته ، و گامها در راهت برداشته شده و گردنهای کشیده و دستها بلند ، و به زبانها خوانده شده ای و با اعمال به درگاهت تقرب جسته ایم ، پروردگارا پس ما را بیمارز و بر ما رحمت آور و میان ما و قوممان به حق حکم فرمای که تو بهترین حکم کنندگانی ، بار ایها که تو شکوه می کنیم فقدان پیامبران و غایب بودن ولی مان و سختی زمانه بر ما و افتادن فتنه ها در میان مان و همدستی دشمنان و بسیاری دشمنانمان و کمی افرادمان پس اینها را از ما برطرف گردان ای پروردگار با فتح و پیروزی از سوی خودت به زودی بر ما گشایشی ده و یاری کنی که از تو آن را عزت بخشی و امام عادلانی که آشکار سازی فرج برسان ، ای خدای حق مستجاب فرمای . پس از آن هفتاد مرتبه گویی : « اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ اَتُوبُ إِلَيْهِ » .

می گویم : این دعا را به روایت سید اجل ابن طاووس آوردم چون کاملتر و تمام تر است (۳۹) .

قنوتی است که سید اجل در کتاب جمال الأسبوع به کمال العمل المشروع از مقاتل بن مقاتل آورده که گفت: حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام فرمود: در قنوت نماز جمعه چه می گویند؟ عرض کردم: آنچه مردم می گویند، امام علیه السلام به من فرمود: چنانکه آنها می گویند تو مگوی، ولی بگو: اللَّهُمَّ أَصْلِحْ عَبْدَكَ وَ خَلِيفَتَكَ بِمَا أَصْلَحْتَ بِهِ أَنْبِيَائَكَ وَ رُسُلَكَ وَ حَفَّهُ بِمَلَأْتِكَ وَ أَيْدَهُ بِرُوحِ الْقُدْسِ مِنْ عِنْدِكَ وَ اسْأَلُكَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ رَصْدًا يَحْفَظُونَهُ مِنْ كُلِّ سُوءٍ وَ أَبْدَلُهُ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِ أَمْنًا يَعْبُدُكَ لَا يُشْرِكُ بِكَ شَيْئًا وَ لَا تَجْعَلْ لِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ عَلَى وَّلِيكَ سُلْطَانًا وَ ائْذَنْ لَهُ فِي جِهَادِ عَدُوِّكَ وَ عَدُوِّهِ وَ اجْعَلْنِي مِنْ أَنْصَارِهِ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (۴۰)؛ بار خدایا کار [ظهور] بنده و خلیفهات [امام مهدی] را به سامان ده به آنچه کار پیامران و فرستادگانت را سامان دادی، و فرشتگانت را پیرامونش قرار ده، و او را به روح القدس از سوی خویش تأیید فرمای و از پیش روی و پشت سرش که او را از هر بدی حفاظت کنند، و پس از دوران ترس او را در عوض امنیتی فراهم آور که او تو را بپرستد، هیچ گونه شرکی نسبت به تو ندارد، و برای هیچ یک از خلقت بر ولایت تسلطی قرار مده و او را برای جهاد دشمنت و دشمن خودش رخصت فرمای و مرا از یارانش قرار ده به درستی که تو بر هر چیزی توانایی.

می گویم: از روایات یاد شده روشن گشت که دعا برای حضرت صاحب الزمان علیه السلام در مطلق قنوتها تأکید دارد، چون از جمله حالتیهایی است که در آنها امید می رود دعاها مستجاب گردد، به ویژه در قنوت جمعه و وتر و نماز صبح، از خدای تعالی می خواهیم که توفیق آن را به ما عنایت فرماید و با این عمل اجر بزرگی به ما روزی نماید.

۷- در حال سجده

هفتمین هنگامی که دعا برای تعجیل فرج تأکید بیشتری دارد حالت سجده برای خدای متعال است، زیرا که نزدیکترین حالات به خدای قاضی الحاجات است، چنانکه روایات از امامان بر حق علیهم السلام در این باره رسیده، پس شایسته است که بنده در حال سجده مهمترین حاجتها را بخواهد و به آن اهتمام ورزد، به خصوص در سجده شکر به جهت توجه داشتن و ملتفت بودن به اینکه هر چه خداوند به ما نعمت بخشیده به برکت مولایمان صاحب الزمان است - که درود خداوند بر او و پدران پاکیزه اش باد -، و به خاطر اینکه دعا برای ولی نعمت و واسطه فیض و رحمت از مهمترین اقسام شکر می باشد چنانکه در بخش گذشته بیان داشتیم، و شاهد بر این، روایت آن در خصوص سجده شکر است که در کتاب تحفه الابرار به نقل از مقنعه شیخ مفید رحمه الله آمده: آنچه در سجده شکر گفته می شود این دعا است: «اللَّهُمَّ إِلَيْكَ تَوَجَّهْتُ وَ بِكَ اعْتَصَمْتُ وَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ اللَّهُمَّ أَنْتَ تَقْتِي وَ رَجَائِي فَارْحَمْنِي وَ مَا لَمْ يَهْمُنِي وَ مَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي عَزَّ جَارُكَ وَ جَلَّ تَنَاوُكُكَ وَ لَا إِلَهَ غَيْرُكَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجَّلْ فَرَجَهُمْ...»؛ پروردگارا به سوی تو روی آوردم و به تو پیوستم و بر تو تکیه و اعتماد کردم پروردگارا تو پناه و امید منی، پس کفایت کن آنچه مرا اندوهگین ساخته و آنچه اندوهگین نساخته و آنچه تو بهتر از من آن را می دانی، پناهنده به تو عزت یافت و ثنای تو والا است و هیچ خدایی جز تو نیست بر محمد و آل محمد درود فرست و گشایش امر آنها را زودتر برسان...

اضافه بر این که کار تأسی جستن و اقتدا کردن به خود آن حضرت - که درود و سلام خداوند بر او باد - می باشد ، چنانکه در اخبار با صراحت آمده که آن بزرگوار برای این امر هنگام ولادتش در سجده دعا کرده ، که این کار بر اهمیت آن و تعلیم به دوستان و شیعیانش دلالت دارد .

رئیس محدثین شیخ صدوق در کتاب کمال الدین به سند خود از جناب حکیمه ضمن حدیثی طولانی آورده که گفت : ناگهان او (= نرجس والده امام عصر) را دیدم آنچنان نوری او را فرا گرفته که دیدگانم را پوشانید ، و ناگهان دیدم نوزاد - که بر او و پدرانش سلام باد - صورتش را به حالت سجده بر زمین نهاده و بر زانو تکیه داده و دو انگشت سبّابه اش را بلند کرده و می گوید : گواهی می دهم که جز « الله » خدایی نیست و اینکه جدّم محمد رسول خدا است و پدرم امیرمؤمنان است . سپس یک یک امامان را برشمرد تا به خودش رسید ، آنگاه گفت : خدایا آنچه به من وعده داده ای انجام ده ، و کار و برنامه ام را به مرحله تمام برسان ، و گامم را استوار گردان و زمین را به [ظهور] من پر از عدل و داد فرمای (۴۱) . . . .

۸ - در سجده شکر

پس از رکعت چهارم ، نماز شب : یکی از علمای ما در کتاب آداب نماز شب گفته : از آداب آن چنین است که در سجده بعد از رکعت چهارم صد بار گفته شود : مَا شَاءَ اللَّهُ ، سپس بگوید : يَا رَبُّ أَنْتَ اللَّهُ مَا شِئْتَ مِنْ أَمْرٍ يَكُونُ فَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٌ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْ لِي فِيهَا تَشَاءُ أَنْ تُعْجَلَ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ وَ عَجَلَ فَرَجِي وَ فَرَجَ إِخْوَانِي مَقْرُونًا بِفَرَجِهِمْ وَ تَفْعَلَ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ؛ پروردگارا تو خدایی هر چه خواهی می شود پس بر محمد و آل محمد درود فرست و از آنچه خواسته باشی برایم قرار ده اینکه گشایش کار آل محمد را زودتر برسانی ، و گشایش کار من و برادران [دینیم] را مقارن با فرج آنها تعجیل فرمایی و آنچه از تو سزاوار است با من انجام دهی .

۹ - هر صبح و شام

عقل و نقل بر پسندیده بودن این دعا در هر صبح و شام گواهند ، که هر عاقل عارفی بدون تردید خوبی اِهتمام ورزیدن به این عمل را می داند تا اندکی از حقوق آن جناب را ادا نموده باشد و پرونده اعمال خویش را هر شب و روز نزد حافظان گرامی زینت دهد ، چنانکه می بینید بردگان و خدمتگزاران چگونه هر بامداد و شبانگاه نزد آقایان و اربابهای خود حاضر می شوند و مراتب خدمتگزاری و سپاسگزاری را به جای می آورند ، پس ما سزاوارتریم که چنین برنامه ای داشته باشیم ، زیرا که می دانیم تمام آنچه خدای عز و جل از نعمتهای گوناگون و احسانهای از حد برون به ما عنایت فرموده به برکت مولایمان صاحب الزمان است ، چنانکه با دلایل روشنی این

مطلب را به اثبات رساندیم ، پس شایسته است که خود را با تمام وجود هر صبح و شام در خدمت حاضر نمایی ، و بدانی که تو از چشم و گوش او دور نیستی .

چنانکه نامه آن حضرت به شیخ مفید این مطلب را بازگو می کند که ضمن سخنان خود فرموده : « اَنَا غَيْرُ مُهْمَلِينَ لِمُرَاعَاتِكُمْ وَ لَا نَاسِينَ لِذِكْرِكُمْ ، وَ لَوْلَا ذَلِكَ لَنَزَلَ بِكُمْ اللَّوَاءُ وَ اصْطَلَمَكُمُ الْأَعْدَاءُ . . . » ؛ و همانا ما مراعات شما را و نمی گذاریم ، و یاد شما را فراموش نمی کنیم ، و اگر این نبود البته که گرفتاریها شما را فرا می گرفت ، و دشمنان ریشه کن تان می کردند . . . پس گوشه های دلت را باز کن و آماده خدمتگذاری باش ، و فرمانش را اطاعت نمای که به خاطر اجابت دعوتش به تو امر فرموده ، چنانکه در بخش گذشته آوردیم که آن حضرت علیه السلام به دوستانش دستور فرموده : « وَ أَكثَرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ . . . » ؛ و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج که همان فرج شما است . همین مقدار تذکر در این باره بس است ، و خداوند تعالی خود راهنما و هادی بندگان می باشد .

و اما دلیل نقل : این امر در دعای مخصوص به هر صبح و شام از مولایمان حضرت صادق علیه السلام وارد شده ، که ثقة الاسلام کلینی رحمه الله در اصول کافی به سند خود از فرات بن الأحنف از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود : هر چه را واگذاری این را ترک مکن که در هر صبح و شام بگویی : « اللَّهُمَّ أَنْتَ أَصْبَحْتُ أَسْتَغْفِرُكَ فِي هَذَا الصَّبَاحِ وَ فِي هَذَا الْيَوْمِ لِأَهْلِ رَحْمَتِكَ وَ أِبْرَاءُ الْيَوْمِ مِنْ أَهْلِ لَعْنَتِكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَصْبَحْتُ أَبْرَأُ الْيَوْمِ فِي هَذَا الْيَوْمِ وَ فِي هَذَا الصَّبَاحِ مِمَّنْ نَحْنُ بَيْنَ ظَهْرَانِهِمَنْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ مِمَّا كَانُوا يَعْبُدُونَ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمٌ سَوْءٍ فَاسْقِنِ اللَّهُمَّ أَجَلٌ مَا أَنْزَلْتَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فِي هَذَا الصَّبَاحِ وَ فِي هَذَا الْيَوْمِ بَرَكَهٌ عَلَى أَوْلِيَانِكَ وَ عِقَاباً عَلَى أَعْدَائِكَ اللَّهُمَّ وَالِ مِنَ وَالِيٍّ مِنَ الْأَكْ وَ عَادٍ مِنَ عَادَاكَ اللَّهُمَّ اخْتَمِ لِي بِالْأَمْنِ وَ الْإِيمَانِ كُلَّمَا طَلَعَتْ شَمْسٌ أَوْ غَرَبَتْ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي وَ لِوَالِدِي وَ أَرْحَمِهِمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُسْلِمَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَ الْأَمْوَاتِ اللَّهُمَّ أَنْتَ تَعَلَّمْ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ مَثَوَاهُمْ اللَّهُمَّ احْفَظْ أَمَامَ الْمُسْلِمِينَ بِحِفْظِ الْإِيمَانِ وَ أَنْصِرْهُ نَصْرًا عَزِيزًا وَ افْتَحْ لَهُ فَتْحًا سَيِّرًا وَ اجْعَلْ لَهُ وَ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا اللَّهُمَّ الْعَنْ فَلَانًا وَ فَلَانًا وَ الْفِرْقَ الْمُخْتَلِفَةَ عَلَى رَسُولِكَ وَ وَلاةِ الْأَمْرِ بَعْدَ رَسُولِكَ وَ الْاِئِمَّةِ مِنْ بَعْدِهِ وَ شَيْعَتِهِمْ وَ أَسْأَلُكَ الزِّيَادَةَ مِنْ فَضْلِكَ وَ الْاِقْرَارَ بِمَا جَاءَ بِهِ مِنْ عِنْدِكَ وَ التَّسْلِيمَ لِمُرَكِّبِ وَ الْمُحَافَظَةَ عَلَى مَا أَمَرْتَ بِهِ لِأَبْنَتِي بِهَذَا بَدَلًا وَ لَا أَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيْمَنْ هَدَيْتَ وَ قِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ أَنْتَ تَقْضِي وَ لَا يُقْضَى عَلَيْكَ وَ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَيْتَ سُبْحَانَكَ رَبِّ الْبَيْتِ تَقَبَّلْ مِنِّي دُعَائِي وَ مَا تَقَرَّبْتُ بِهِ إِلَيْكَ مِنْ خَيْرٍ فَضَاعِفُهُ لِي أَضَاعَفًا كَثِيرَةً وَ أَتَنَا مِنْ لَدُنْكَ [رَحْمَةً وَ] أَجْرًا عَظِيمًا رَبِّ مَا أَحْسَنَ مَا ابْتَلَيْتَنِي وَ أَعْظَمَ مَا اعْطَيْتَنِي وَ أَطْوَلَ مَا عَافَيْتَنِي وَ أَكْثَرَ مَا سَتَرْتَ عَلَيَّ فَالْحَمْدُ يَا إِلَهِي كَثِيرًا طَيِّبًا مَبَارَكًا عَلَيْهِ مِلءَ السَّمَوَاتِ وَ مِلءَ الْأَرْضِ وَ مِلءَ مَا يَشَاءُ رَبِّي كَمَا يُحِبُّ وَ يَرْضَى وَ كَمَا يَنْبَغِي لَوَجْهِ رَبِّي ذِي الْجَلَالِ وَ الْاِكْرَامِ » ؛ خداوندا من صبح کردم در حالی که در این صبح و در این روز برای اهل رحمتت از تو مغفرت می خواهم ، و از اهل لعنتت به سوی تو بیزاری می جویم ، بار خدایا من صبح کردم در حالی که در این صبحگاه به سوی تو بیزاری می جویم از مشرکانی که ما در لابلای آنها هستیم و از آنچه آنها می پرستند ، به درستی که آنان مردمان بد فاسقی می باشند ، بار خدایا آنچه در این صبح و این روز از سوی آسمان به زمین نازل فرموده ای بر دوستانت برکت و بر دشمنانت عقوبت قرار ده ، خداوندا هر آنکه تو را دوست می دارد با او دوستی کن و با هر که با تو دشمنی می ورزد دشمنی کن ، خداوندا عاقبت کار مرا هرگاه که آفتاب برآید یا غروب کند ، با امن و ایمان به پایان رسان ، خداوندا مرا و والدینم را بیامرز و آنها را رحم کن همچنان که از کودکی پرورشم دادند ، بار خدایا مردان و زنان مؤمن و مردان و زنان مسلمان ، زندگان و مردگانشان را بیامرز ، بار خدایا تو خود می دانی که چه دگرگونیها یابند و عاقبت کارشان چه خواهد شد ، خداوندا امام مسلمانان را به حفظ ایمان نگاهدار و او را به پیروزی شکست ناپذیری برسان ، و برای او راه فتح و ظفر را به آسانی بگشای ، و برای او و ما از سوی خویش حکومت یاری شده ای قرار ده ، خداوندا فلانی و فلانی و گروههای مخالف علیه فرستادهات و علیه والیان امر بعد از رسولت ، و علیه امامان پس از او و شیعیانشان را لعنت کن ، و از تو می خواهم که از فضل خود بر من بیفزایی و [توفیق] اقرار به آنچه از سوی تو آمده ، و تسلیم امر تو بودن ، و رعایت آنچه فرمان داده ای که چیز دیگری جای آن نپذیرم ، و آن

را به قیمت اندک نگیرم ، به من عطا کنی . خداوند مرا در میان آن کس که هدایت کرده‌ای هدایت فرمای ، و از شر آنچه آفریده‌ای مصون بدار ، به درستی که تو حتم می‌کنی و بر تو حتم نمی‌شود ، و هر آنکه را سرپرستی کرده‌ای خوار نگرده ، تو بزرگوار و والا هستی ، منزهی ای پروردگار خانه [کعبه] ، دعایم را از من بپذیر ، و به هر خیری که به آن به سوی تو تقرّب جسته‌ام به چندین برابر بیفزای ، و از سوی خویش به ما رحمت و اجر عظیم عنایت فرمای ، ای پروردگار چه نیکو مرا آزموده‌ای ، و چه بزرگ است آنچه به من عطا فرموده‌ای ، و زمانی طولانی عافیتم داده‌ای ، و بسیار [خطاهایم] را بر من پوشانده‌ای ، پس حمد تو را است ای خدای من حمد بسیار پاکیزه با برکت [به مقداری که] آسمانها را پر کند و زمین را فرا گیرد ، و آنچه را که پروردگارم بخواهد پر کند همچنان که دوست می‌دارد و می‌پسندد و چنانکه شایسته پروردگار صاحب جلال و بزرگواری من است .

می‌گویم : و نیز شاهد بر آنچه یاد کردیم دعای عهد است که در بخش هشتم این کتاب ان شاء الله تعالی خواهد آمد ، و نیز مؤید آن است آنچه در مورد دعا برای تعجیل فرج بعد از نماز صبح گذشت (دقت کنید) .

همچنین مؤید آن است آنچه درباره عرضه کردن اعمال در هر صبح و شام بر امامان علیهم السلام و دعای آنان در آن هنگام برای شیعیانشان وارد شده ، بنابراین شایسته است که مؤمن نیز به دعا کردن در حق امام علیه السلام اشتغال ورزد ، روایت در این باره بسیار است که در کافی و بصائر و البرهان و کتابهای دیگر علمای بزرگوارمان آمده است . و نیز مؤید آن است آنچه در مورد تشویق بر ذکر و دعا هنگام صبح و شام وارد گردیده ، زیرا که این دعا از بهترین انواع دعاها است ، به جهت دلایلی که در مطالب گذشته این کتاب توجه داده‌ایم ، و خداوند به راه راست و شیوه درست هدایت می‌کند .

۱۰ - آخرین ساعت از هر روز

باید توجه داشت که روز به دوازده قسمت تقسیم می‌شود و هر قسمت را یک ساعت نامیده‌اند که هر ساعت آن منسوب به یکی از امامان بر حق علیهم السلام است ، و به جهت توسّل و عرض حاجت به آن امامی که ساعت منسوب به او است دعای مخصوصی دارد ، این دعاها را علمای نیکوکار ما در کتابهایی که برای بیان اعمال شب و روز تألیف نموده‌اند ، آورده‌اند؛ و یادآور شده‌اند که ساعت آخر به امام عصر و پیشوای غایب از نظر عجل الله تعالی فرجه الشریف اختصاص دارد ، و این دعا را برای آن ساعت ذکر کرده‌اند : « یا مَنْ تَوَحَّدَ بِنَفْسِهِ عَنْ خَلْقِهِ يَا مَنْ غَنَىٰ عَنْ خَلْقِهِ بَصْنَعِهِ ، يَا مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ خَلْقَهُ بِلُطْفِهِ ، يَا مَنْ سَلَكَ بِأَهْلِ طَاعَتِهِ مَرْضَاتِهِ ، يَا مَنْ أَعَانَ أَهْلَ مَحَبَّتِهِ عَلَىٰ شُكْرِهِ ، يَا مَنْ مَنَّ عَلَيْهِمْ بِدِينِهِ ، وَ لَطَفَ لَهُمْ بِنَائِلِهِ ، أَسْأَلُكَ بِحَقِّ وَلِيِّكَ الْخَلْفِ الصَّالِحِ بَقِيَّتِكَ فِي أَرْضِكَ الْمُنْتَقِمِ لَكَ مِنْ أَعْدَائِكَ وَ أَعْدَاءِ رَسُولِكَ ، وَ بَقِيَّةِ آبَائِهِ الصَّالِحِينَ « مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ » وَ أَنْضِرَّعَ إِلَيْكَ بِهِ وَ أَقْدِمَهُ بَيْنَ يَدَيَّ حَوَائِجِي وَ رَغْبَتِي إِلَيْكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ، وَ أَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَ كَذَا وَ أَنْ تُدْرِكَنِي ، وَ تُنَجِّينِي مِمَّا أَخَافُ وَ أَحْذَرُ ، وَ أَلَيْسَنِي بِهِ عَافِيَتِكَ وَ عَفْوِكَ ، فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ ، وَ كُنْ لَهُ وَلِيًّا وَ حَافِظًا وَ نَاصِرًا ، وَ قَائِدًا ، وَ كَالِئًا ، وَ سَاتِرًا ، حَتَّىٰ تُسَكِّنَهُ أَرْضَكَ طَوْعًا ، وَ تُمَتِّعَهُ فِيهَا طَوِيلًا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ ، وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ، أُولَى الْأَمْرِ الَّذِينَ أَمَرْتَ بِطَاعَتِهِمْ وَ أُولَى الْأَرْحَامِ الَّذِينَ أَمَرْتَ بِصَلَاتِهِمْ ، وَ دَوَى الْقُرْبَى الَّذِينَ أَمَرْتَ بِمَوَدَّتِهِمْ ، وَ الْمَوَالِي الَّذِينَ أَمَرْتَ بِعِرْفَانِ حَقِّهِمْ ، وَ أَهْلَ الْبَيْتِ الَّذِينَ أَذْهَبْتَ عَنْهُمْ الرَّجْسَ ، وَ طَهَّرْتَهُمْ تَطْهِيرًا ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ ، وَ أَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَ كَذَا « (۴۲) ؛ ای آنکه به خود از خلقش یگانه است ، ای [خدایی] که به صنع خویش از آفریدگانش

بی نیاز است، ای آنکه از روی لطف خود را به خلقت شناسانید، ای آنکه اهل طاعتش را به راهی که رضای او است بُرد، ای آنکه اهل محبتش را بر شکرش یاری فرمود، ای کسی که بر آنها با فرستادن دینش منت نهاد، و با بخشندگی به آنان لطف کرد، از تو می خواهم به حق ولیّ خَلْفِ صالح بازمانده تو در زمینت و منتقم برای تو از دشمنانت و دشمنان فرستادهات و سایر پدران صالحش، - محمد بن الحسن - و به سوی تو به او زاری می نمایم و او را در پیشگاه تو برای درخواست حوایج و خواسته هایم پیش می آورم اینکه بر محمد و آل محمد درود فرستی و با من چنین و چنان نمایی، و مرا دریایی و از آنچه می ترسم و دوری می جویم نجات دهی، به حق او جامه عافیت و گذشتت را در دنیا و آخرت بر من بپوشانی، و او را ولیّ و نگهدار و یار و پیشوا و حمایت کننده و پوشاننده باش تا (وقتی که) او را در زمینت با طوع و رغبت سکونت [و حکومت] دهی و مدتی طولانی او را در زمین بهره مند سازی، ای مهربانترین مهربانان، و هیچ جنبش و توانایی نیست مگر به خدای بزرگ باعظمت. پس خداوند از [شرّ و اذیت] آنها (دشمنان) شما را در امان می دارد که او شنوای دانا است، خدایا درود فرست بر محمد و آل محمد والیان امرت که دستور داده ای اطاعت شوند و اهل رَحِم (خویشاوندان نزدیک) که امر فرموده ای (مردم) پیوندشان را حفظ کنند، و ذوی القربی (= نزدیکان و خاصان پیغمبر) که حکم کرده ای به مودّشان، و آقایانی که دستور داده ای حقشان شناخته شود و اهل البیت که پلیدی را از آنان دور ساخته ای و آنها را کاملاً پاک نموده ای [از تو می خواهم] اینکه بر محمد و آل محمد درود فرستی و در حقّ من چنین و چنان کنی (۴۳).

۱۱ - روز پنج شنبه

شاهد بر اهتمام در آن به دعا کردن برای تعجیل فرَج مولايمان صاحب الزمان عليه الصلاة والسلام روایتی است که سید ابن طاووس در کتاب جمال الأسبوع آورده: و از وظایف روز پنجشنبه اینکه مستحب است انسان بر پیغمبر - که درود خداوند بر او و خاندانش باد - هزار بار صلوات بفرستد، و مستحب است که بگوید: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ». خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست و گشایش امر حکومتشان را زودتر برسان. وی افزوده: و در روایت دیگری است که: صد بار می گویی که فضیلت بسیار دارد: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَ أَهْلِكَ عَدُوَّهُمْ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ». بار خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست و فرَج آنها را زودتر برسان و دشمنانشان را از جن و انس از اولین و آخرین هلاک گردان (۴۴).

و نیز شاهد بر این مطلب است آنکه در اخبار آمده: روز پنجشنبه کارها بر پیغمبر و امامان معصوم علیهم الصلاة والسلام عرضه می شود، و در بعضی از آن اخبار است که: امام برای دوستان خودش دعا می کند.

می گویم: پس شایسته است که شخص مؤمن در برابر إحسان مولایش همانطور رفتار کند، و در دعا کردن به آن بزرگوار اقتدا نماید، و اخبار عرضه اعمال بر پیغمبر و امامان بسیار است که در اصول کافی و بصائر الدرجات و تفسیر البرهان (۴۵) و کتابهای دیگر آمده، از بیم طولانی شدن مطلب از ذکر آنها خودداری کردیم.

تأکید و اهتمام دعا برای امام منتظر علیه السلام در آن از چند مطلب استفاده می شود :

یکم : اختصاص روز جمعه به آن حضرت از چند جهت که ان شاء الله تعالی به آنها اشاره خواهیم کرد ، بنابراین شایسته است که در شب آن ، برای آن جناب دعا شود .

دوم : شب جمعه شب عرضه شدن اعمال می باشد ، بنا به روایتی که مؤلف کتاب لطائف المعارف آورده است .

سوم : در بعضی از کتابهای معتبر شیعه امامیه روایت آمده که از جمله اعمال شب جمعه آن است که صد بار گفته شود : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَ أَهْلِكَ عَدُوَّهُمْ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ » (۴۶) . و شیخ ابوجعفر طوسی رحمه الله در کتاب مختصر المصباح هنگام یادآوری وظایف شب جمعه گوید : و بر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم چنین درود می فرستی : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ وَ أَهْلِكَ عَدُوَّهُمْ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ مِنَ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ » . صد بار یا آنقدر که امکان داشته باشد .

چهارم : آنچه حاجی نوری در کتاب النجم الثاقب نقل کرده که خواندن دعای ندبه در شب جمعه - همچون صبح جمعه - مستحب است .

پنجم : اخباری که سفارش و تأکید و ترغیب دارند که شب جمعه دعا شود ، به ضمیمه آنچه بر استحباب مقدم داشتن مؤمن مولایش را در دعا دلالت دارند .

ششم : فحوای روایاتی که در مورد امر کردن به دعا برای مؤمنین و مؤمنات در آن شب رسیده این است که آن حضرت علیه السلام از همه مؤمنین سزاوارتر است که درباره اش دعا کنند .

در تمام ساعتهای آن به طور عموم ، و به خصوص پس از نماز صبح ، و هنگام ظهر و هنگام رفتن به مسجد ، و بعد از نماز عصر ، و در قنوت نماز ظهر آن روز ، و در قنوت نماز جمعه ، و در خطبه نماز جمعه ، و در آخرین ساعت روز جمعه ، گواه بر آنچه گفتیم آن است که دعا برای آن حضرت در آن اوقات مخصوص از امامان معصوم علیهم السلام وارد شده است :

الف) بعد از نماز صبح

در بحار دعای طولانی هست که در کتاب ابواب الجنات فی آداب الجمعات آن را آورده ایم ، و آن دعای شریفی است که سزاوار است بر آن مداومت گردد ، و محل شاهد از آن این عبارتها است : « اللَّهُمَّ وَ كُنْ لَوْلِيكَ فِي خَلْقِكَ وِلياً وَ حَافِظاً وَ قَائِداً وَ نَاصِراً حَتَّى تُسَكِّنَهُ أَرْضَكَ طَوْعاً وَ تُمَتِّعَهُ مِنْهَا (فيها - خ) طَوِيلاً وَ تَجْعَلَهُ وَ ذُرِّيَّتَهُ فِيهَا الْأَيْمَةَ الْوَارِثِينَ وَ أَجْمَعَ لَهُ شَمْلَهُ وَ أَكْمَلَ لَهُ أَمْرَهُ وَ أَصْلَحَ لَهُ رِعِيَّتَهُ وَ ثَبَّتَ رُكْنَهُ وَ أَفْرَغَ الصَّبْرَ [النَّصْرَ] مِنْكَ عَلَيْهِ حَتَّى يَنْتَقِمَ فَيَسْتَفِي وَ يَشْفِي حَزَازَاتِ قُلُوبِ نَعْلَهُ وَ حَرَازَاتِ صُدُورِ وَ غِرَّةَ وَ حَسْرَاتِ أَنْفُسِ تَرْحَهُ مِنْ دِمَاءِ مَسْفُوكِهِ وَ أَرْحَامِ مَقْطُوعِهِ وَ طَاعَةَ مَجْهُولِهِ قَدْ أَحْسَنْتَ إِلَيْهِ الْبَلَاءَ وَ وَسَّعْتَ عَلَيْهِ الْإِلَاءَ وَ أَتَمَّمْتَ عَلَيْهِ النِّعْمَاءَ فِي حُسْنِ الْحِفْظِ مِنْكَ لَهُ اللَّهُمَّ أَكْفَهُ هَوْلَ عَدُوِّهِ وَ أَنْسِهِمْ ذِكْرَهُ وَ أَرِدْ مِنْ أَرَادِهِ وَ كِدْ مِنْ كَادِهِ وَ أَمْكُرْ بِمَنْ مَكَرَ بِهِ وَ اجْعَلْ دَائِرَةَ السُّوءِ عَلَيْهِمْ . . . » و در آخر آن آمده : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ » . اگر بتوانی هزار مرتبه بگو . ترجمه : بار ایها و برای ولی خود در بین خلائقت [امام قائم عجل الله فرجه] سرپرست و نگهدار و پیشوا و یاور بوده باش تا او را بر سراسر زمین فرمانروای مطاع گردانی و دورانی دراز او را از آن (و در نسخه ای : در آن) بهر مند سازی ، و او و ذریه اش را در آن رهبران وارث قرار دهی ، و پراکندگی را جمع فرمای و امر (حکومتش) را کامل گردان و رعیتش را برای وی فراهم ساز ، و شوکتش را استوار کن ، و صبر و بردباری از سوی خودت بر او فرو ریز تا انتقام گرفته و دلش آرام یابد ، و دردهای قلوب کینه گرفته ای را شفا بخشد ، و داغهای سینه های گداخته ای را سرد گرداند ، و حسرت جانهای اندوهبار را پایان دهد ، از جهت خونهای بناحق ریخته شده ، و پیوندهای گسسته ، و طاعت مجهول مانده [جهل و بی خبری از وجوب اطاعت امامان بر حق علیهم السلام] گرفتاری را بر او نیکو گرداندی و مواهب خویش را بر او گستردی و نعمتهایت را بر او تمام نمودی با نگهداری نیکویت نسبت به او ، خداوند هراس از دشمن را از او دور گردان و یادش را از خاطره آنان (دشمنان) محو ساز ، و هر آنکه برای او بدی خواهد ، با او بدی کن و هر که برای او حيله می کند با آن فرد حيله کن و بدی را برای ایشان قرار ده .

می گویم : به شهادت روایاتی که سابقاً آوردیم گشایش امر امامان علیهم السلام و بلکه فرج تمام اولیای خداوند فقط با فرج و ظهور آن حضرت - صلوات الله علیه - انجام می گردد ، اضافه بر این پیشتر آوردیم که مستحب است هر روز بعد از نماز صبح و نماز ظهر گفته شود : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ » .

ب) هنگام زوال ظهر

شاهد بر این مطلب حدیث شریفی است که در مکرمت بیست و سوم روایت آوردیم مشتمل بر اینکه : حضرت خاتم النبیین و ائمه معصومین علیهم السلام هنگام زوال جمعه برای امر قیام حضرت مهدی عجل الله فرجه دعا می کنند .

ج) هنگام رفتن به مسجد

آنچه هنگام رفتن به نماز عید (فطر و قربان) مستحب است ، در موقع به مسجد رفتن روز جمعه نیز وارد شده که مشتمل بر دعا برای امام قائم علیه السلام است ، و به خواست خداوند در همین باب در جای خود آن دعا را خواهیم آورد .

د) بعد از نماز عصر

در کتاب جمال الاسبوع به سند خود از عبدالله بن سنان روایت کرده که حضرت ابی عبدالله (امام صادق علیه السلام) فرمود : چون روز قیامت شود خدای تعالی روزها را برانگیزاند ، و پیشاپیش آنها روز جمعه را همچون عروس با کمال و جمالی که برای شخص صاحب دین و مال برند مبعوث سازد ، آنگاه بر درب بهشت می ایستد و روزها پشت سرش می ایستند ، پس برای هر کس که در آن روز بر محمد و آل محمد بسیار درود فرستاده شفاعت می نماید . ابن سنان گوید : پرسیدم : در این مورد چه مقدار بسیار است ؟ و در

کدام وقت روز جمعه بهتر است؟ فرمود: صد بار؛ و بعد از عصر باشد. پرسیدم: چگونه درود بفرستم؟ فرمود: می‌گویی: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ». صد مرتبه این را می‌گویی (۴۷).

و نیز گفتار سید اجل علی بن طاووس قدس سره در کتاب جمال الاسبوع هنگام روایت دعایی که از شیخ جلیل عثمان بن سعید رضی الله عنه آورده، بر این مطلب دلالت دارد که به خواست خدای تعالی در بخش آینده خواهیم آورد.

ه) در قنوت ظهر و نماز جمعه

در بحث تأکید دعا برای آن حضرت در قنوت آنچه بر این مطلب دلالت دارد گذشت.

و) در خطبه نماز جمعه

گواه بر تأکید آن روایت محمد بن مسلم از امام ابو جعفر باقر علیه السلام می‌باشد، به کتابهای کافی (۴۸) و وافی در این باره مراجعه و دقت شود.

ز) آخرین ساعت روز جمعه

بر این معنی دلالت دارد اینکه در بعضی از دعاها که خواندنشان پس از دعای سمات وارد شده خصوص این دعا آمده است، چنانکه در کتاب جمال الصالحین این دعا ذکر شده: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحُرْمَةِ هَذَا الدُّعَاءِ وَ بِمَافَاتِ مِنْهُ مِنَ الْأَسْمَاءِ وَ بِمَا يَشْتَمَلُ عَلَيْهِ مِنَ التَّفْسِيرِ وَ التَّدْبِيرِ الَّذِي لَا يُحِيطُ بِهِ إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تَعْجَلَ فَرَجَهُمْ فِي عَافِيَةٍ وَ تَهْلِكَ أَعْدَائِهِمْ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ أَنْ تَرْزُقَنَا بِهِمْ خَيْرًا مَا نَرْجُو وَ خَيْرًا مَا لَا نَرْجُو وَ تَصْرِفَ بِهِمْ عَنَّا شَرًّا مَا نَحْذَرُ وَ شَرًّا مَا لَا نَحْذَرُ إِنَّكَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَ أَنْتَ أَكْرَمُ الْأَكْرَمِينَ»؛ بار خدایا تو را به حرمت این دعا و به آنچه از نامها در آن گذشت و به آنچه از تفسیر و تدبیر در بر گرفته که جز تو کسی بر آنها إحاطه ندارد سوگند، از تو می‌خواهم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و فرج آنها را با عافیت زودتر برسانی، و دشمنانشان را در دنیا و آخرت هلاک [و عذاب] نمایی، و به [برکت] آنها بهترین چیزهایی که امید داریم و بهترین چیزهایی که امید نداریم به ما روزی فرمایی، و به خاطر آنها بدیهایی که از آنها بیم داریم و آنچه بیم نداریم از ما دور سازی، که به درستی تو بر هر چیزی توانایی و تو گرامی‌ترین کریمانی.

و در بعضی از کتابهای معتبر دعای دیگری یاد شده که پس از دعای سمات خوانده شود، و در آن بر مطلب مورد بحث دلالت هست، آن دعا چنین است: «اللَّهُمَّ بِحَقِّ هَذَا الدُّعَاءِ وَ بِحَقِّ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ الَّتِي لَا يَعْلَمُ تَفْسِيرَهَا وَ لَا يَعْلَمُ بَاطِنَهَا غَيْرُكَ إِفْعَلْ بِي مَا أَنْتَ أَهْلُهُ وَ لَا تَفْعَلْ بِي مَا أَنَا أَهْلُهُ وَ أَنْتَقِمْ لِي مِنْ ظَالِمِي وَ عَجِّلْ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ هَلَاكِ أَعْدَائِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ اغْفِرْ لِي مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذُنُوبِي وَ مَا تَأَخَّرَ وَ وَسَّعْ عَلَيَّ مِنْ حَلَالِ رِزْقِكَ وَ اكْفِنِي مَوْنَةَ إِنْسَانٍ سَوْءٍ وَ شَيْطَانٍ سَوْءٍ إِنَّكَ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»؛ بار خدایا تو را سوگند می‌دهم به حق این دعا و به حق این نامها که تفسیر آنها و باطن آنها را جز تو کسی نمی‌داند: آنچه تو شایسته آنی با من کن، و به آنچه سزای من است با من رفتار منمائی، و برای من از ستم کننده به من انتقام بگیر و گشایش امر [حکومت] آل محمد را زودتر برسان، و دشمنانشان را از جن و انس هر چه زودتر هلاک گردان، و گناه دور و نزدیک مرا بر من ببخش و روزی حلالیت را بر من توسعه ده، و رنج آدم بد و شیطان پلید را از من دور گردان که به راستی تو بر هر چیز توانایی و حمد خدای را که پروردگار عالمیان است.

و بر تأکید دعا برای آن حضرت علیه السلام در روز جمعه دلالت می کند ورود خواندن دعای ندبه در این روز و دو عید (فطر و قربان) که ان شاء الله تعالی در باب آتی آن را خواهیم آورد ، و بسا کسی که در کتابهای اخباری که از امامان معصوم علیهم السلام آمده کاوش کند شواهد دیگری برای این مطلب به دست آرد ، و خداوند به شیوه راست هدایت می کند .

تکمیل

بدان که روز جمعه از چند جهت به مولایمان حضرت حجت علیه السلام اختصاص و انتساب دارد ، که مقتضی اهتمام ورزیدن بیشتر در این روز به دعا کردن برای آن بزرگوار است ، ما آن جهات را در کتاب ابواب الجنّات فی آداب الجمعّات آورده ایم ، در اینجا نیز برای تذکر اهل خرد به آنها اشاره می کنیم :

اول : واقع شدن ولادت با سعادت آن حضرت در این روز .

دوم : در این روز مقام مقدّس امامت به او - روحی فداه - منتقل گردیده .

سوم : ظهور و آشکار شدن آن جناب در این روز واقع خواهد شد .

چهارم : در این روز بر دشمنانش پیروز می گردد .

پنجم : در این روز خداوند برای آن بزرگوار و پدران گرامیش پیمان گرفته است .

ششم : روزی است که خدای تعالی به لقب قائم آن حضرت را اختصاص داد .

هفتم : این کلمه از جمله ألقاب شریف آن جناب می باشد . وجوه دیگری نیز در آن کتاب آورده ایم که هر کس مایل است از آنها مطلع گردد به آن مراجعه کند (۴۹) .

۱۴ - روز نوروز

روز نوروز هم از جمله اوقاتی است که در آنها دعا برای آن حضرت علیه السلام و درخواست ظهور و فرّجش از درگاه خداوند تأکید گردیده است ، روایت معلی بن خنیس - که در بحار (۵۰) و زاد المعاد (۵۱) مذکور می باشد - بر این معنی دلالت دارد ، و تأکید آن از جاهای مختلف آن روایت استفاده می شود ، که دقت در آن به خواست خداوند تعالی مطلب را روشن می سازد .

۱۵ - روز عرفه

شاهد بر آن دعای امام چهارمین حضرت سید الساجدین علیه السلام است که در صحیفه سجّادیه یاد شده ، و نیز دعای مولایمان حضرت صادق علیه السلام است که در کتابهای اقبال (۵۲) و زاد المعاد روایت آمده است .

۱۶ - روز عید فطر

شاهد بر آن ورود این معنی در دعائی است که در کتاب اقبال (۵۳) هنگام مهیا شدن برای رفتن به نماز عید فطر یا قربان روایت شده است ، و آن را به زودی خواهیم آورد .

و نیز دعائی که در اثنای رفتن به نماز عید فطر روایت گردیده گواه بر این است ، سید ابن طاووس رحمه الله گفته : فصلی در آنچه از دعاها بین راه ذکر می کنیم : بیرون شدن را با این دعا آغاز کن تا آنگاه که با امام جماعت نماز را شروع نمایی ، و اگر نرسیدی که همه دعا را بخوانی پس از نماز آن را قضا کن : « اللَّهُمَّ الْيَاكُ وَجْهَتْ وَجْهِي . . . تا اینکه فرمود : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ وَلِيكَ الْمُنْتَظَرِ أَمْرَكَ الْمُنْتَظَرِ لَفَرَجٍ أَوْلِيَايَاكَ اللَّهُمَّ اشْعَبْ بِهِ الصَّدْعَ وَارْتُقْ بِهِ الْفَتْقَ وَ أَمْتٌ بِهِ الْجَوْرَ وَ أَظْهَرِ بِهِ الْعَدْلَ وَ زَيْنٌ بِطَوْلِ بَقَائِهِ الْأَرْضَ وَ أَيْدُهُ بِنَصْرِكَ وَ أَنْصَرُهُ بِالرُّعْبِ وَ قُوٌّ نَاصِرِهِمْ وَ اخْذُلْ خَاذِلِيهِمْ وَ دَمِّمْ عَلَيَّ مَنْ نَصَبَ لَهُمْ وَ دَمَّرْ عَلَيَّ مَنْ غَشَّاهُمْ . . . » تا آخر دعا؛ خدایا روی به سوی تو کردم . . . خداوندا بر ولی خودت که در انتظار امرت نشسته و مورد انتظار فرج و گشایش کار دوستانت می باشد درود بفرست ، خدایا گسیختگی را به او رفو کن و پراکندگی را به او فراهم گردان و ستم را به او بمیران و عدالت را به او به ظهور رسان ، و زمین را با عمر طولانی زینت ببخشای و به یاریت تأییدش فرمای ، و او را به وسیله رعب [هراس افتادن در دل دشمنانش] نصرت ده ، و هر آنکه یاری کننده آنها [خاندان پیغمبر] است تقویت کن ، و هر کس خواریشان خواهد خوارش گردان ، و هر که در پی جنگ با آنان شد هلاک فرمای ، و هر آنکه با ایشان خیانت نماید نابود کن . . . .

و نیز استحباب خواندن دعای ندبه در آن روز بر این مطلب دلالت دارد . همچنین از امام صادق علیه السلام وارد شده که : هیچ روز عید فطر و أضحی (قربان) نیست مگر اینکه اندوهی برای امامان علیهم السلام تجدید می گردد ، چون که حق خود را در دست غضب کنندگان می بینند (۵۴) .

می گویم : بنابراین شایسته است که مؤمن برای ظهور مولایش إلیحاح و إصرار داشته باشد ، و او را در جهت برطرف شدن اندوه امامان خود یاری نماید .

تمام آنچه در مورد روز عید فطر گفتیم بر این مطلب هم دلالت دارد . و اما دعایی که هنگام بیرون رفتن به سوی نماز عید وارد شده آن است که در کتاب اقبال به سند خود از ابوحمزه ثمالی از حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود : در جمعه و دو عید هرگاه آماده بیرون رفتن برای نماز شوی دعا کن پس بگو : اللَّهُمَّ مِنْ تَهَيِّبًا فِي هَذَا الْيَوْمِ أَوْ تَعَبًا أَوْ أَعْدًا وَاسْتَعْدَّ لِرَفَادَةِ إِلَى مَخْلُوقِي رَجَاءَ رَفْدِهِ وَجَائِزَتِهِ وَنَوَافِلِهِ فَالَيْكَ يَا سَيِّدِي كَانَتْ وَقَادَتِي وَتَهَيَّبَتِي وَإِعْدَادِي وَاسْتَعْدَادِي رَجَاءَ رَفْدِكَ وَجَوَائِزِكَ وَنَوَافِلِكَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَخَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَوَصِيِّ رَسُولِكَ وَ صَلِّ يَا رَبُّ عَلَى أُمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ وَ عَلَى وَ مُحَمَّدٍ وَ جَعْفَرٍ وَ مُوسَى وَ عَلِيٍّ وَ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ الْحَسَنِ وَ صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ اللَّهُمَّ أَفْتَحْ لَهُ فَتْحًا يَسِيرًا وَ انصُرْهُ نَصْرًا عَزِيمًا اللَّهُمَّ أَظْهِرْ بِهِ دِينَكَ وَ سُنَّةَ رَسُولِكَ حَتَّى لَا يَسْتَخْفِيَ بِشَيْءٍ مِنَ الْحَقِّ مَخَافَةً أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ اللَّهُمَّ انا نَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلَةِ كَرِيمَةٍ تُعْزِبُنَا الْإِسْلَامَ وَ أَهْلَهُ وَ تَذِلُّ بِهَا النِّفَاقَ وَ أَهْلَهُ وَ تَجْعَلُنَا فِيهَا مِنَ الدُّعَاةِ إِلَى طَاعَتِكَ وَ الْقَادَةِ إِلَى سَبِيلِكَ وَ تَرْزُقُنَا بِهَا كَرَامَةَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ اللَّهُمَّ مَا أَنْكَرْنَا مِنْ حَقٍّ فَعَرَّفْنَاهُ وَ مَا قَصَرْنَا عَنْهُ فَبَلَّغْنَاهُ .

وَ تَدْعُوا اللَّهَ تَعَالَى لَهُ وَ عَلَى عَدُوِّهِ وَ تَسْأَلُ حَاجَتَكَ وَ يَكُونُ آخِرَ كَلَامِكَ : اللَّهُمَّ اسْتَجِبْ لَنَا اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِمَّنْ تُذَكِّرُ فِيهِ فَيَذَكَّرُ « (۵۵)

؛ بار خدایا هر کس در چنین روزی مهیا و یا آماده شد یا خود را مستعد کرد برای ورود بر مخلوقی به امید بخشش و جایزه و عطاهاى او پس ای آقای من توجه و ورود و آمادگی و انتظارم به امید بخششها و جایزهها و عنایتهای تو است ، خداوندا بر محمد بنده و فرستاده و برگزیده از خلقت درود بفرست ، و نیز بر امیرمؤمنان و جانشین فرستادهات (درود فرست) و ای پروردگار بر امامان مؤمنین حسن و حسین و علی و محمد (۵۶) و جعفر و موسی و علی و محمد و علی و حسن و صاحب الزمان علیهم السلام درود فرست ، خدایا فتوحی به آسانی برایش قرار ده و او را با عزت پیروز گردان ، بار خدایا به او دین و سنت رسالت را آشکار ساز تا دیگر چیزی از حق را از بیم احدی از خلق پنهان ننماید ، خداوندا ما به سویت زاری می کنیم در جهت خواهش دولتی گرامی که در آن اسلام و اهل آن را عزیز گردانی ، و به آن نفاق و اهل آن را خوار سازی و ما را در آن دولت از دعوت کنندگان به سوی طاعتت و راهبران به سمت راهت قرار دهی و به آن گرامیداشت دنیا و آخرت را به ما روزی فرمایی ، خداوندا آنچه از حق ندانسته ایم به ما بشناسان و به آنچه از آن قصور داشته ایم برسان .

و برای آن حضرت دعا و بر دشمنانش نفرین کن و حاجتت را بخواه و آخرین سخنت این باشد که : خدایا دعای ما را به اجابت برسان ، خدایا ما را از کسانی قرار ده که در این روز مورد یادآوری قرار گرفتند و به یادشان آمد .

و آن روز بیست و پنجم ماه ذی القعدة است ، و دلیل بر اهتمام به دعا برای مولا یمان صاحب الزمان علیه السلام در این روز و درخواست زودتر رسیدن فرج آن حضرت از درگاه خداوند خالق مَنان دعایی است که در کتابهای اقبال (۵۷) و زاد المعاد (۵۸) نقل شده است ، و برای این درخواست در این روز نکات ارزنده ای به خاطر رسیده که برای تشویق بندگان خدا یاد می کنیم :

۱ - روزی است که خداوند در مانند آن وعده فرموده که آن جناب - صلوات الله علیه - را ظاهر گرداند ، و هنگامی که مؤمن می بیند چنین روزی در این سال فرا رسیده و امامش ظهور نمود ، اندوهش تجدید و غصه اش شدید می گردد ، و عقل و ایمانش او را بر دعا کردن برای آن حضرت و درخواست تعجیل امر فرجش وامی دارند .

۲ - اینکه در چنین روزی رحمت گسترش می یابد و دعا مستجاب می شود - چنانکه در روایت آمده - پس مؤمن که امامش را از جانش عزیزتر می داند ، و او را از اولاد و خاندان و عشیره خویش بیشتر دوست می دارد ، دعای خالصانه خود را به برطرف شدن غم و اندوه مولایش اختصاص می دهد .

۳ - این روزی است که خدای تعالی بر او نعمت داده اینکه زمین را گسترانیده تا زندگی کند و سکونت نماید و لذت برد ، و از آنچه در زمین هست و از آن برمی آید و بر آن فرو می ریزد بهره گیرد ، و به آنها زیست کند ، و چون بداند که تمام اینها به برکت مولایش انجام می شود - چنانکه در بخش سوم کتاب توجه دادیم - بر خود حتم و لازم می شمارد که از آن حضرت به وسیله دعا مراتب سپاسگزاری را انجام دهد ، چونکه او است واسطه تمام این نعمتها ، و هرگاه این را توجه داشت در دعا مسامحه و سهل انگاری نخواهد کرد (۵۹) .

۴ - در این روز به یاد خدا بودن و ذکر او - عز و جل - را بر زبان داشتن تأکید و ترغیب شده است ، و بی تردید دعا کردن درباره مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از بهترین مصادیق این عنوان می باشد .

۱۹ - روز عاشورا

دلیل بر این دعایی است که در اقبال و مزار بحار و زاد المعاد به روایت عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام رسیده ، و در اول آن دعا آمده است : « اللَّهُمَّ عَذِّبِ الْفَجْرَةَ الَّذِينَ شَاقُّوا رَسُولَكَ . . . » ؛ پروردگارا فاجرانی که با فرستاده تو به مخالفت برخاستند عذاب کن . . . و سرش این است که در چنین روزی آن همه مصیبت و محنت بر مولایمان سالار شهیدان علیه السلام وارد آمده و خدای - عز و جل - وعده فرموده که از ظلم کنندگان بر آن حضرت به وسیله مولای قائم ما عجل الله فرجه انتقام گیرد - چنانکه در روایات به این مطلب تصریح شده است - بنابراین هرگاه مؤمن در روز عاشورا مصیبتهای امام مظلوم را به یاد آورد و دانست که خدای تعالی برای او انتقام گیرنده ای را تعیین فرموده ، ایمان و علاقه اش به آن حضرت او را به دعا کردن ، و ظهور آن منتقم را خواستن برمی انگیزند ، که صمیمانه قیام امام عصر عجل الله فرجه را از خدای قادر بخواند ، لذا این درخواست در دعای مشارالیه آمده است . و نیز به همین جهت است که در بخش گذشته گفتیم : هر کس برای این امر بزرگ دعا کند ، به پاداشی نایل می شود که جز خدای تعالی کسی آن را نمی داند ، و آن خونخواهی برای امام مظلوم شهید - صلوات الله و سلامه علیه - است .

زیرا که شب میلاد مسعود حضرت صاحب الزمان علیه السلام است ، پس شایسته است که اهل ایمان در آن شب به دعاگویی برای آن جناب اشتغال ورزند ، و در روایات هم آمده که در این شب دعاها مستجاب می شود .

می گویم : سابقاً بیان کردیم که این دعا نزد اهل خرد مهمترین دعاها است ، و سزاوار است که در مواقع استجابت بر همه دعاها و خواسته ها آن را مقدم دارند ، و مؤید آنچه گفتیم اینکه مؤلف جمال الصالحین در دعاهای این شب از مولایمان حضرت حجت علیه السلام دعای ارزنده ای آورده که سرآغازش چنین است : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ . . . » . ما این دعا را در اول بخش هفتم خواهیم آورد ، و اهتمام به آن را در همه مواقع بیان خواهیم کرد .

و نیز شاهد بر آنچه گفتیم دعایی است که در اقبال و زاد المعاد یاد گردیده و اولش چنین است : « اللَّهُمَّ بِحَقِّ لَيْلَتِنَا هَذِهِ وَ مَوْلُودِهَا . . . » ؛ بار خدایا تو را به حق این شب و آنکه در این شب تولد یافته . که از این عبارت می توانی عظمت و اهمیت این شب را دریابی ، پس مبدا عمرت در این شب به غفلت و بی خبری بگذرد ، و خدمت کردن به آن جناب را در آن واگذاری ، و برای کسی که از برکت ولادتش این شب آن طور اهمیت یافته دعا نمایی . و شایسته است که فرمایش مولایمان حضرت صادق علیه السلام را درباره آن جناب یاد بیاوری که : « وَ لَوْ أَدْرَكْتَهُ لَخَدَمْتُهُ أَيَّامَ حَيَاتِي » ؛ و اگر زمان او را درک می کردم تمام روزهای زندگی را در راه او قرار می دادم اضافه بر اینکه این دعا از جمله اقسام شکرانه آن نعمت بزرگ یعنی ولادت امام قائم علیه السلام است ، و نیز - چنانکه در بعضی از روایات که در مستدرک الوسائل منقول است آمده - شبی است که اعمال [بر امام علیه السلام] عرضه می شود .

آنچه در مورد شب نیمه شعبان گفتیم در اینجا نیز صادق است ، اضافه بر اینکه دعا کردن در شب و روز نیمه شعبان اقتدا کردن به آن حضرت و تاسی جستن به او است ، که هنگامی که از مادر متولد شد سر به سجده نهاد و برای این امر دعا کرد : « اللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِي وَعْدِي وَ أَتِمِّمْ لِي أَمْرِي وَ ثَبِّتْ وَ طَاطِي وَ أَمْلَأْ الْأَرْضَ بِي عَدْلًا وَ قِسْطًا » ؛ خداوندا وعده ام را تحقق بخش و امر (قیامم) را تمام گردان و گامم را استوار ساز و زمین را به (ظهور) من پر از عدل و داد کن .

به خصوص در شبهای آن ماه شریف ، زیرا که این ماه بهار دعا کردن است ، و این هم بهترین دعاها می باشد ، از همین روی از خود آن حضرت - که خداوند فرجش را برساند - آمر و اهتمام به دعای افتتاح در شبهای این ماه رسیده است ، بنابراین از خواندن آن غافل مشو که جداً دعایی است نفیس ، و جامع مطالب دنیا و آخرت می باشد .

و نیز مؤید این مطلب است آنکه رئیس محدثین شیخ بزرگوار صدوق رحمه الله در کتاب فضائل شهر رمضان به سند خود از حضرت امام رضا علیه السلام آورده که درباره خوبیهای ماه رمضان فرمود : کارهای نیک در ماه رمضان پذیرفته شود و بدیها آمرزیده گردد ، هر کس در ماه رمضان یک آیه از کتاب خدای - عز و جل - بخواند چنان است که کسی در ماههای دیگر ختم قرآن کند ، و هر که در این ماه به روی برادر مؤمنش بخندد ، روز قیامت او را ملاقات نماید جز اینکه در روی او خنده آورد ، و وی را به بهشت مژده دهد ، و هر کس در این ماه مؤمنی را یاری کند خدای تعالی او را در درگذشتن از صراط یاری نماید روزی که پاها در آن خواهد لغزید ، و هر آنکه در این ماه خشم خود را فرو گیرد ، خداوند روز قیامت خشم خود را از او بازدارد ، و کسی که در آن اندوهگینی را داد رس شود خدایش از بیم بزرگ روز قیامت در امان دارد ، و هر که در این ماه ستمدیده ای را یاری نماید خداوند او را بر هر کسی که در دنیا با وی دشمنی ورزد یاری فرماید ، و روز قیامت هنگام سنجش اعمال و حساب نیز یاریش کند .

ماه رمضان؛ ماه برکت؛ ماه رحمت؛ ماه مغفرت؛ و ماه توبه و بازگشت [به درگاه خداوند] است ، و هر کس در ماه رمضان آمرزیده نشود پس در چه ماهی آمرزیده خواهد شد! پس از خداوند بخواهید که روزه را از شما بپذیرد ، و آن را آخرین بار شما قرار ندهد ، و اینکه شما را در این ماه برای فرمانبرداریش توفیق بخشد ، و از نافرمانیش محفوظ بدارد ، که او بهترین سؤال شدگان است (۶۰) .

می گویم : در باب پنجم گفتیم که دعا برای تعجیل فرج و گشایش امر مولایمان حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه از اقسام یاری و کمک می باشد ، که در این جهت شریف یاری کردن مؤمن تأکید شده اینکه در این ماه مبارک به آن عمل گردد ، و بدون شک یاری کردن امام علیه السلام بهترین و تمامترین اصناف یاری کردن است .

و گواه بر آنچه ذکر شد از اهتمام به آن در ماه رمضان : دعایی است که در کتاب اقبال و زاد المعاد از امام چهارم سید العابدین و فرزندش ابوجعفر باقر علیهما السلام روایت آمده که اولش چنین است : « اللَّهُمَّ هَذَا شَهْرُ رَمَضَانَ . . . و در آن آمده : أَسْأَلُكَ أَنْ تَنْصُرَ خَلِيفَةَ مُحَمَّدٍ وَ وَصِيَّ مُحَمَّدٍ وَ الْقَائِمَ بِالْقِسْطِ مِنْ أَوْصِيَاءِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمْ أَعْطِفْ عَلَيْهِمْ نَصْرَكَ . . . » ؛ خدایا این ماه رمضان است . . . از تو می خواهم که جانشین محمد و وصی محمد و قیام کننده به عدالت از اوصیاء محمد - که درودهایت بر او و ایشان باد - را یاری نمایی ، یاریت را بر آنان معطوف بدار .

و نیز شاهد بر آن است روایتی که ثقة الإسلام محمد بن یعقوب کلینی قدس سره در کتاب الصوم فروع کافی از محمد بن عیسی به سند خود از امامان علیهم السلام آورده که فرمودند : این دعا را شب بیست و سوم ماه رمضان در حال سجده و برخاستن و نشستن و در هر حال تکرار می کنی ، و نیز هر قدر که می توانی و هرگاه که به یادت آمد در دوران زندگیت ، پس از حمد خدای تبارک و تعالی و درود بر پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم بگو : « اللَّهُمَّ كُنْ لَوْلِيكَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَ فِي كُلِّ سَاعَةٍ وَّلِيًّا وَ حَافِظًا وَ نَاصِرًا وَ دَلِيلًا وَ قَائِدًا وَ عَيْنًا حَتَّى تُسَكِّنَهُ أَرْضَكَ طَوْعًا وَ تُمَتِّعَهُ فِيهَا طَوِيلًا » (۶۱) ؛ خداوندا برای ولی خودت فلان فرزند فلان (در هر زمانی شیعیان نام امام عصر و نام پدرش را می گفتند و در زمان ما باید گفت : حجت بن الحسن علیه و علی آبائه السلام - مترجم) در این ساعت و هر ساعت سرپرست و نگهدار و یاور و راهنما و پیشوا و مددکار باش تا اینکه او را در زمین خویش (فرمانروای) مطاع گردانی و در آن دورانی طولانی بهرمند سازی .

می‌گوییم: این حدیث شریف دلالت دارد بر اینکه دعا برای آن امر بزرگ (زودتر شدن ظهور) در شب بیست و سوم ماه رمضان مهمتر و مؤکدتر است از وقتها و زمانهای دیگر، همچنان که در ماه رمضان از سایر ماهها تأکید بیشتری دارد، به جهت اینکه جهات استجاب و روی آوردن به درگاه خداوند و پاداش در آن شب جمع است، و نیز فرشتگان و روح در آن شب فرود می‌آیند، و درهای فتح و رحمت آنقدر گشوده می‌شود که در شبهای دیگر گشوده نشوند، و بلکه از صریح بعضی از روایات به دست می‌آید که آن شب همان شب قدر است که از هزار ماه بهتر می‌باشد، چنانکه ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی قدس سره در کتاب اصول کافی باب النوادر کتاب فضل القران به سند خود از حضرت امام صادق علیه السلام از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم آورده که فرمود: قرآن در بیست و سوم ماه رمضان فرود آمد (۶۲). این حدیث به ضمیمه اینکه خدای عز و جل فرمود: «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ»؛ ما (قرآن) را در شب قدر فرو فرستادیم (۶۳). دلالت دارد بر اینکه شب قدر همان شب بیست و سوم ماه رمضان است، و این برای اهل بینش واضح است.

و محقق نوری رحمه الله در کتاب النجم الثاقب دعای مزبور را به گونه مبسوطی از کتاب المضماری تألیف سید علمای بزرگوار آنکه شایسته است عموم اهل بینش به او اقتدا کنند سید علی بن طاووس رحمه الله نقل کرده است، دعا چنین است: «اللَّهُمَّ كُنْ لَوْلِيَّكَ الْقَائِمِ بِأَمْرِكَ الْحَجَّةِ بْنِ الْحَسَنِ الْمَهْدِيِّ عَلَيْهِ وَعَلَى آبَائِهِ أَفْضَلَ الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ وَفِي كُلِّ سَاعَةٍ وَلِيًّا وَحَافِظًا وَقَائِدًا وَنَاصِرًا وَدَلِيلًا وَمُؤَيِّدًا (مریداً - خ ل) حَتَّى تَسْكِنَهُ أَرْضَكَ طَوْعًا وَتُمَتِّعَهُ فِيهَا طَوْلًا وَعَرَضًا وَتَجْعَلَهُ وَذُرِّيَّتَهُ مِنَ الْأَائِمَّةِ الْوَارِثِينَ اللَّهُمَّ أَنْصِرْهُ وَانْتَصِرْ بِهِ وَاجْعَلِ النَّصْرَ مِنْكَ لَهُ وَعَلَى يَدِهِ وَاجْعَلِ النَّصْرَ لَهُ وَالْفَتْحَ عَلَيَّ وَجِهَهُ وَلَا تَوَجَّهْ الْأَمْرَ إِلَى غَيْرِهِ اللَّهُمَّ أَظْهِرْ بِهِ دِينَكَ وَسُنَّةَ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حَتَّى لَا يَسْتَخْفِيَ بِشَيْءٍ مِنَ الْحَقِّ مَخَافَةً أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَرْغَبُ إِلَيْكَ فِي دَوْلَةٍ كَرِيمَةٍ تُعْزِبُنَا فِيهَا الْإِسْلَامَ وَآهْلَهُ وَتُذِلُّ بِهَا النِّفَاقَ وَآهْلَهُ وَتَجْعَلُنَا فِيهَا مِنَ الدُّعَاةِ إِلَى طَاعَتِكَ وَالْقَادَةِ إِلَى سَبِيلِكَ وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ وَاجْمَعْ لَنَا خَيْرَ الدَّارَيْنِ وَأَقْضِ عَنَّا جَمِيعَ مَا تَحَبُّ فِيهِمَا وَاجْعَلْ لَنَا فِي ذَلِكَ الْخَيْرَةَ بِرَحْمَتِكَ وَ مَنَّكَ فِي عَافِيَةِ أَمِينِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَزِدْنَا مِنْ فَضْلِكَ وَيَدِكَ الْمَلَاءَ فَإِنَّ كُلَّ مَعْطُوبٍ يَنْقُصُ مِنْ مَلِكِهِ وَعَطَاؤُكَ يَزِيدُ فِي مَلِكِكَ»؛ خداوندا برای ولی قائم به امرت حجت بن الحسن مهدی - که بر او و بر پدرانش بهترین درود و سلام باد - در این ساعت و در همه ساعتها سرپرست و نگهبان و پیشوا و یاور و راهنما و تأیید کننده (یا خواهان) باش تا اینکه بر سراسر زمینت فرمانروای مطاعش سازی و از کران تا کران گیتی برخوردارش نمایی، و او و فرزندان او را از امامان وارث قرار دهی، خدایا او را یاری نموده و به وسیله او پیروزی را برای [دین] خویش تحقق بخش، و نصرت خود را برای او و به دست او فراهم آور، و یاری را به او اختصاص ده، و فتح و پیروزی را به روی او بگشای و امر (حکومت) را به غیر او متوجه مساز، خداوندا دینت و سنت پیغمبرت - که درود و سلامت بر او و خاندانش باد - را به او آشکار کن، تا چیزی از حق را از بیم احدی از خلق مخفی ندارد، خدایا من به درگاه تو زاری می‌کنم به جهت دولتی گرامی که اسلام و اهل آن را به آن عزت دهی و نفاق و اهل آن را خوار گردانی، و ما را در آن دولت از دعوت کنندگان به سوی طاعتت قرار داده و در شمار راهنمایان به راهت منظور داری، و در دنیا حسنه‌ای و در آخرت حسنه‌ای به ما عنایت فرماید و ما را از عذاب آتش نگهدار، و خیر دنیا و آخرت را برای ما فراهم ساز، و تمام آنچه در آنها دوست داری برای ما قرار ده، و اختیار آن را برایمان محفوظ بدار به رحمت و منت خودت و با عافیت، اجابت فرماید ای پروردگار عالمیان، و از فضل و نعمتت بر ما بیفزای [و پیمانمان را] پر کن، که هر بخشنده‌ای از دارائیش کاسته می‌شود، ولی عطای تو در ملکیت می‌افزاید.

که از دعایی که در اقبال از کتاب محمد بن ابی قره نقل شده به دست می آید ، دعا این است : « اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ وَإِلَيْكَ الْمَشْتَكَى اللَّهُمَّ أَنْتَ الْوَاحِدُ الْقَدِيمُ وَالْآخِرُ الدَّائِمُ وَالرَّبُّ الْخَالِقُ وَالِدَيَانُ يَوْمَ الدِّينِ تَفَعَّلَ مَا تَشَاءُ بِلَا مَعَالِيَةٍ وَتُعْطِي مَنْ تَشَاءُ بِلَا مَنٍّ وَتَمْنَعُ مَا تَشَاءُ بِلَا ظَلْمٍ وَتَدَاوِلُ الْأَيَّامَ بَيْنَ النَّاسِ وَ يَرَكْبُونَ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ أَسْأَلُكَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَالْعِزَّةِ الَّتِي لَا تُرَامُ وَأَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ وَأَسْأَلُكَ يَا رَحْمَنُ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُعَجِّلَ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ فَرَجَنَا بِفَرَجِهِمْ وَ تَقْبَلَ صَوْمِي وَأَسْأَلُكَ خَيْرَ مَا أَرْجُو مِنْكَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا أَحْذَرُ إِنْ أَنْتَ خَذَلْتَ فَبَعْدَ الْحِجَّةِ وَ إِنْ أَنْتَ عَصَمْتَ فَبِتَمَامِ النِّعْمَةِ يَا صَاحِبَ مُحَمَّدٍ يَوْمَ حُنَيْنٍ وَ صَاحِبِهِ وَ مُؤَيِّدِهِ يَوْمَ بَدْرٍ وَ خَيْبَرَ وَ الْمَوْطِنَ الَّتِي نَصَرْتَ فِيهَا نَبِيَّكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ السَّلَامُ يَا مُبِيرَ الْجَبَّارِينَ وَ يَا عَاصِمَ النَّبِيِّينَ أَسْأَلُكَ وَ أَقْسِمُ عَلَيْكَ بِحَقِّ يَسٍ وَ الْقُرْآنِ الْحَكِيمِ وَ بِحَقِّ طِهِ وَ سَائِرِ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُحَصِّرَنِي عَنِ الذُّنُوبِ وَ الْخَطَايَا وَ أَنْ تُزِيدَنِي فِي هَذَا الشَّهْرِ الْعَظِيمِ تَأْيِيداً تُرَبِّطُ بِهِ عَلَيَّ جَاشِي وَ تَسُدُّ بِهِ عَلَيَّ خَلْتِي اللَّهُمَّ إِنِّي أَدْرَأُ بِكَ فِي نَحْوِ أَعْدَائِي لَا أَجْدُلِي غَيْرَكَ هَا أَنَا بَيْنَ يَدَيْكَ فَاصْنَعْ بِي مَا شِئْتَ لَا يُصِيبُنِي إِلَّا مَا كَتَبْتَ لِي أَنْتَ حَسْبِي وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ » (۶۴) . پروردگارا حمد مخصوص تو است و تنها به تو شکایت می آوریم ، خدایا تو یکتای قدیم و آخر دائم هستی ، و پروردگار آفریننده ، و جزا دهنده روز قیامتی [که هیچ عملی را از خیر و شر وامگذاری] ، آنچه خواهی بی چون و چرا انجام می دهی ، و به هر که خواهی بدون منت می بخشی ، و هر چه را بخواهی بدون اینکه ستم کرده باشی منع می کنی ، و روزگار را بین مردم می گردانی ، و آنها در پی یکدیگر احوال گوناگون می یابند ، از تو می خواهیم ای صاحب جلال و کرامت و عزتی که جوینده ای برایش نیست ، و از تو می خواهیم ای الله و از تو می خواهیم ای مهربان از تو می خواهیم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و اینکه فرج آل محمد را زودتر رسانی ، و گشایش امر ما را با فرج آنان تعجیل فرمایی و روزهام را بپذیری ، و از تو مسئلت دارم بهترین چیزی را که از تو امیدوارم ، و به تو پناه می برم از بدترین چیزی که از آن بر حذر ، اگر تو خوار کنی پس از برپا نمودن حجت و دلیل است ، و اگر حفظ فرمایی پس به جهت تمام نمودن نعمت می باشد ، ای یاور محمد صلی الله علیه و آله وسلم روز حنین و یاور و تأیید کننده اش در روز بدر و خیبر و جاهایی که در آنها پیغمبرت را یاری کردی - بر او و آل او سلام باد - ای نابود کننده ستمگران و ای حفظ کننده پیغمبران و از تو می خواهیم و تو را سوگند به حق یس و قرآن حکیم ، و به حق طه و سایر [آیات] قرآن عظیم اینکه بر محمد و آل محمد درود فرستی ، و مرا از گناهان و خطاها مصون داری ، و در این ماه بزرگ تأیید بیشتری به من بفرمایی که به آن اضطرابم را آرام سازی و کاستی هایم را جبران نمایی ، خداوند من به [قدرت] تو بر گلوی دشمنانم می زنم ، برای خودم جز تو نمی یابم ، اینک منم در پیشگاه تو پس آنچه می خواهی با من کن که جز آنچه تو بر من نوشته ای به من نرسد ، تو مرا بسنده ای و بهترین وکیل هستی .

اهتمام به آن از دعایی که در اقبال روایت شده به دست می آید و دعا این است : « اللَّهُمَّ إِنِّي لَا أَجِدُ مِنْ أَعْمَالِي عَمَلًا أَعْتَمِدُ عَلَيْهِ وَ أَتَقَرَّبُ بِهِ إِلَيْكَ أَفْضَلَ مِنْ وِلَايَتِكَ وَ وِلَايَةِ رَسُولِكَ وَ آلِ رَسُولِكَ الطَّيِّبِينَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ أَجْمَعِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَتَوَجَّهُ بِهِمْ إِلَيْكَ فَاجْعَلْنِي عِنْدَكَ يَا إِلَهِي بَكَ وَ بِهِمْ وَ جِيبَهُمَا فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ وَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ فَإِنِّي قَدْ رَضِيتُ بِذَلِكَ مِنْكَ تَحْفَةً وَ كَرَامَةً فَإِنَّهُ لَا تُحْفَةَ وَ لَا كَرَامَةَ أَفْضَلَ مِنْ رِضْوَانِكَ وَ التَّنْعَمُ فِي دَارِكَ مَعَ أَوْلِيَائِكَ وَ أَهْلِ طَاعَتِكَ اللَّهُمَّ أَكْرَمَنِي بِوِلَايَتِكَ وَ أَحْسَرَنِي فِي زُمْرَةِ أَهْلِ وِلَايَتِكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي فِي وَدَائِعِكَ الَّتِي لَا تَضِيعُ وَ لَا تَرُدُّنِي خَائِباً بِحَقِّكَ وَ حَقِّ مَنْ أَوْجَبَتْ حَقَّهُ عَلَيْكَ وَ أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تُعَجِّلَ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ فَرَجِي مَعَهُمْ وَ فَرَجَ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٍ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ

الرَّاحِمِينَ» (۶۵) ؛ بار خدایا من از کارهایم عملی که بر آن تکیه کنم و به آن به سوی تو تقرُّب جویم نمی‌یابم که از ولایت تو و ولایت (دوستی و پیروی) فرستاده‌ات و خاندان پاک فرستاده‌ات - که درود تو بر او و آنان باد - بهتر باشد ، خدایا من به درگاه تو به محمد و آل محمد تقرُّب می‌جویم و به آنها به سوی تو روی می‌آورم پس مرا نزد خود ای خدای من به حق خودت و به حق آنها در دنیا و آخرت با قدر و منزلت قرار ده و از نزدیکان درگاہت به شمار آور ، که به درستی من راضیم که آن را از تو هدیه و گرامی داشتی بگیرم ، چون که هیچ تحفه و گرامی‌دستی بهتر از رضا و خشنودی تو و برخورداری از نعمتها در سرای [ابدی] تو با دوستان و اهل اطاعتت نیست ، خداوندا مرا به ولایت خویش گرامی بدار ، و در شمار اهل ولایتت محشور گردان ، خدایا مرا در بین سپرده‌های خودت که گم نمی‌شوند قرار ده و مرا ناامید برمگردان به حق خودت و حق هر آنکه حقت را بر خودت واجب دانسته‌ای ، و از تو می‌خواهم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و فرج آل محمد را زودتر برسانی و گشایش کار مرا با آنها تعجیل فرمایی ، و نیز فرج هر مؤمن و مؤمنه را زودتر بیاوری ، به مهربانیت ای مهربانترین مهربانان .

۲۵ - شب دوازدهم ماه رمضان

و شاهد بر اهتمام به آن دعائی است که در کتاب مزبور یاد شده که : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَعَاقِدِ الْعِزِّ مِنْ عَرْشِكَ وَ مِنْتَهَى الرَّحْمَةِ مِنْ كِتَابِكَ وَ بِاسْمِكَ الْأَعْظَمِ وَ كَلِمَاتِكَ التَّامَّةِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُ هُنَّ بَرٌّ وَ لَا فَاجِرٌ فَإِنَّكَ لَا تَبِيدُ وَ لَا تَنْفَدُ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ تَقْبَلَ مِنِّي وَ مِنْ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ صِيَامَ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ قِيَامَهُ وَ تَفَكَّرَ رِقَابَنَا مِنَ النَّارِ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْ قَلْبِي بَارَأً وَ عَمَلِي سَارَأً وَ رِزْقِي دَارَأً وَ حَوْضَ نَبِيِّكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ السَّلَامُ لِي قَرَاراً وَ مُسْتَقَرّاً وَ تُعْجَلْ فَرَجَ آلِ مُحَمَّدٍ فِي عَافِيَةٍ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ » (۶۶) ؛ خدایا من از تو درخواست می‌کنم به پایگاههای عزت از عرش تو ، و اوج رحمت از کتاب تو ، و به اسم اعظم تو ، و کلمات تمام یافته‌ات که هیچ نیک و بدی از حوزه آنها بیرون نیست ، که به درستی تو را نیستی و پایانی نمی‌باشد ، اینکه بر محمد و آل محمد درود فرستی ، و از من و تمام مردان و زنان با ایمان روزه ماه رمضان و شب زنده داریهای آن را بپذیری ، و ما را از آتش دوزخ برهانی ، خداوندا بر محمد و آل محمد درود فرست و دل مرا نیک و کارم را خشنود کننده و روزیم را پیوسته و فراخ گردان ، و حوض پیغمبرت - که بر او و خاندانش سلام باد - را قرارگاه من ساز و در کنار آن مرا مستقر فرمای و گشایش امر آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم را با عافیت زودتر برسان ای مهربانترین مهربانان .

۲۶ - روز سیزدهم ماه رمضان

دعای آن چنین است : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَدِينُكَ بِطَاعَتِكَ وَ وَلايَتِكَ وَ وَلايَةَ مُحَمَّدٍ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ وَ وَلايَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَبِيبِ نَبِيِّكَ وَ وَلايَةَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ سِبْطِي نَبِيِّكَ وَ سَيِّدِي شَبَابِ أَهْلِ جَنَّتِكَ وَ أَدِينُكَ يَا رَبُّ بِوَلايَةِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ وَ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ وَ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ وَ سَيِّدِي

وَ مَوْلَايَ صَاحِبِ الزَّمَانِ أُدِينُكَ يَا رَبِّ بِطَاعَتِهِمْ وَ وِلَايَتِهِمْ وَ بِالتَّسْلِيمِ بِمَا فَضَّلْتَهُمْ رَاضِيًا غَيْرَ مُنْكَرٍ وَ لَا مُسْتَكْبِرٍ [مُتَكَبِّرٍ] عَلَيَّ [مَعْنَى] مَا أَنْزَلْتَ فِي كِتَابِكَ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ ادْفَعْ عَنِّي وَلِيَّكَ وَ خَلِيفَتَكَ وَ لِسَانِكَ وَ الْقَائِمِ بِقِسْطِكَ وَ الْمُعْظَمِ لِحُرْمَتِكَ وَ الْمُعْبَرِ عَنكَ وَ النَّاطِقِ بِحُكْمِكَ وَ عَيْنِكَ النَّاطِرَةِ وَ أُذُنِكَ السَّامِعَةِ وَ شَاهِدِ عِبَادِكَ وَ حُجَّتِكَ عَلَيَّ خَلْقِكَ وَ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِكَ وَ الْمُجْتَهِدِ فِي طَاعَتِكَ وَ اجْعَلْهُ فِي وَدِيعَتِكَ الَّتِي لَا تَضِيعُ وَ آيِدُهُ بِجُنْدِكَ الْغَالِبِ وَ أَعْنُهُ وَ أَعِنِّ عَنَّهُ وَ اجْعَلْنِي وَ وَالِدِيَّ وَ مَا وُلْدَا وَ وُلْدِي مِنَ الَّذِينَ يَنْصُرُونَهُ وَ يَنْتَصِرُونَ بِهِ فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ اشْعَبْ بِهِ صَدْعَنَا وَ ارْتُقْ بِهِ فَتَقْنَا اللَّهُمَّ أُمَّتٌ بِهِ الْجُورَ وَ دَمْدَمٌ بِمَنْ نَصَبَ لَهُ وَ أَقْصِمُ رُؤُسَ الضَّلَالَةِ حَتَّى لَا تَدْعَ عَلَيَّ الْآرِضُ مِنْهُمْ دِيَارًا (٦٧) ؛ بارِ إلهَا مِنْ تُو رَا دِينْدَارِي مِي كَنْم بَا اطَاعَتِي وَ وِلَايَتِي وَ وِلَايَتِ مُحَمَّدِ پِيَامِبِرْتِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَوَسَلَّمَ وَ وِلَايَتِ اميرمؤمنان عليه السلام دوست پيامبرت و ولايت حسن و حسين دو نواده پيامبرت و دو آقاي جوانان اهل بهشتت ، و تو را دينداري مي كنم اي پروردگار به ولايت علي بن الحسين و محمد بن علي و جعفر بن محمد و موسي بن جعفر و علي بن موسي و محمد بن علي و علي بن محمد و حسن بن علي و آقا و مولايهم صاحب الزمان ، دينداريت مي كنم اي پروردگار به اطاعت و ولايت ابشان و تسليم بودن به آنچه آنان را برتري داده اي با خشنودي بدون اينكه منكر باشم يا تكبر ورزم ، به همان گونه كه در كتابت نازل فرموده اي ، بارِ إلهَا بِرِ مُحَمَّدِ وَ آلِ مُحَمَّدِ درود فرست و از ولي و خليفه و زبان گويايي و بپاخاسته [براي اجرائي] دادگريت و تعظيم كنده حرمتت و بازگو كنده از سوي تو و گوينده حكم تو و چشم بيننده و گوش شنونده تو و گواه بندگان و حجت تو بر خلقت و جهادگر در راهت و تلاشگر در طاعتت هرگونه بلا را دفع كن و او را در امانت گم ناشدني خويش قرار ده و به سپاهيان پيروزت تاييد فرماي و او را ياري نموده و از او حمايت كن و مرا و والدينم و آنچه متولد كرده اند و فرزندانم را از كساني قرار ده كه او را ياري مي كنند ، و به او ياري مي گيرند در دنيا و آخرت ، پراكنديمان را به او فراهم آور ، و جداييهاي ما را به او منسجم گردان ، اي خدا به (ظهور) او ستم را بميران ، و هر كس با او بستيزد نابودش ساز ، و سران گمراهي را پشت بشكن تا اينكه احدي از آنها را روي زمين به جاي نگذاري .

٢٧ - روز هيجدهم و شب نوزدهم از همان ماه

و اهتمام به اين دعا در آن مواقع از ملاحظه دعاهاي وارد شده منقول در اقبال به دست مي آيد ، و خداوند در هر حال ياري كننده است .

٢٨ - روز بيست و يكم همان ماه

به ويژه پس از انجام نماز صبح ، و بر اين معني دلالت مي كند آنچه سيد اجل علي بن طاووس در كتاب اقبال به سند خود از حماد بن عثمان آورده كه گفت : شب بيست و يكم ماه رمضان بر حضرت ابى عبدالله (امام صادق عليه السلام) وارد شدم ، آن حضرت به من فرمود : اي حماد غسل كرده اي ؟ عرض كردم : آري فدايت شوم ، پس حصيري خواست سپس فرمود : نزديك من بيا و نماز

بگزار ، و پیوسته نماز می خواند و من در کنارش نماز می گزاردم تا اینکه از همه نمازهایمان فراغت یافتیم ، آنگاه به دعا کردن پرداخت و من بر دعایش آمین می گفتم تا اینکه سپیده دم فرا رسید ، پس آن جناب اذان و اقامه گفت و بعضی از غلامان خود را فرا خواند ، ما پشت سرش قرار گرفتیم ، جلو ایستاد و نماز صبح را بجای آورد ، در رکعت اول سوره فاتحه کتاب و اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ، و در رکعت دوم فاتحه کتاب و قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ را قرائت کرد . و چون از تسبیح و تحمید و تقدیس و ثنای خدای تعالی فراغت یافتیم ، و بر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم درود فرستادیم و برای تمام مؤمنین و مؤمنات و مسلمین و مسلمات اولین و آخرین دعا کردیم ، آن حضرت به سجده افتاد ساعتی طولانی جز نفس کشیدن چیزی از او نمی شنیدم ، سپس شنیدم که می گفت : « لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصَارِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَالِقَ الْخَلْقِ بِلا حَاجَةٍ فَيْكَ إِلَيْهِمْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُبْدِيءَ الْخَلْقِ لَا يَنْقُصُ مِنْ مُلْكِكَ شَيْءٌ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ بَاعِثَ مَنْ فِي الْقُبُورِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُدَبِّرَ الْأُمُورِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ذِيانَ الدِّينِ وَ جَبَّارَ الْجَبَابِرَةِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُجْرِي الْمَاءِ فِي الصَّخْرَةِ الصَّمَاءِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُجْرِي الْمَاءِ فِي النَّبَاتِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُكُونُ طَعْمِ الثَّمَارِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُحْصِي عَدَدَ الْقَطْرِ وَ مَا تَحْمِلُهُ السَّحَابُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُحْصِي عَدَدَ مَا تَجْرِي بِهِ الرِّيحِ فِي الْهَوَاءِ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُحْصِي مَا فِي الْبِحَارِ مِنْ رَطْبٍ وَ يَابِسٍ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ مُحْصِي مَا يَدْبُ فِي ظُلُمَاتِ الْبِحَارِ وَ فِي أَطْبَاقِ الثَّرَى أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ ، او استأثرت به في علم الغيب عندك و أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ سَمَّاهُ بِهِ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِكَ مِنْ نَبِيٍّ أَوْ صِدِّيقٍ أَوْ شَهِيدٍ أَوْ أَحَدٍ مِنْ مَلَائِكَتِكَ وَ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي إِذَا دُعِيتَ بِهِ أَجَبْتَ وَ إِذَا سُئِلْتَ بِهِ أُعْطِيتَ وَ أَسْأَلُكَ بِحَقِّكَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِمْ وَ بَرَكَاتِكَ وَ بِحَقِّهِمُ الَّذِي أَوْ جَبْتَهُ عَلَى نَفْسِكَ وَ أَنْتَهُمْ بِهِ فَضَّلْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَ رَسُولِكَ الدَّاعِي إِلَيْكَ بِإِذْنِكَ وَ سَرَّاجِكِ السَّاطِعِ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي أَرْضِكَ وَ سَمَائِكَ وَ جَعَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ وَ نُورًا إِسْتِضَاءَ بِهِ الْمُؤْمِنُونَ فَبَشِّرْنَا بِجَزِيلِ ثَوَابِكَ وَ أَنْذِرْنَا الْأَلِيمِ مِنْ عَذَابِكَ أَشْهَدُ أَنَّهُ قَدْ جَاءَ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِ الْحَقِّ وَ صَدَقَ الْمُرْسَلِينَ وَ أَشْهَدُ أَنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوهُ ذَاتِقُوا الْعَذَابِ الْأَلِيمِ أَسْأَلُكَ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا رَبَّاهُ يَا رَبَّاهُ يَا رَبَّاهُ يَا رَبَّاهُ يَا سَيِّدِي يَا سَيِّدِي يَا مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَسْأَلُكَ فِي هَذِهِ الْعَدَاةِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ [وَ آلِ مُحَمَّدٍ] وَ أَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ أَوْقَرِ عِبَادِكَ وَ سَائِلِكَ نَصِيبًا وَ أَنْ تَمَنَّ عَلَيَّ بِفِكَارِ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَ أَسْأَلُكَ بِجَمِيعِ مَا سَأَلْتُكَ وَ مَا لَمْ أَسْأَلُكَ مِنْ عَظِيمِ جَلَالِكَ مَا لَوْ عَلِمْتَهُ لَسَأَلْتُكَ بِهِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ أَنْ تَأْذَنَ لِفِرْجٍ مِنْ بَفْرِجِهِ فِرْجِ أَوْلِيَائِكَ وَ أَصْفِيَائِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ بِهِ تُبِيدُ الظَّالِمِينَ وَ تُهْلِكُهُمْ عَجَلٌ ذَلِكَ يَا رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ أَعْطِنِي سُؤْلِي يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ فِي جَمِيعِ مَا سَأَلْتُكَ لِعَاجِلِ الدُّنْيَا وَ آجِلِ الْآخِرَةِ يَا مَنْ هُوَ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ أَقْلِبْنِي عَثْرَتِي وَ أَقْلِبْنِي بِقَضَاءِ حَوَائِجِي يَا خَالِقِي يَا رَازِقِي وَ يَا بَاعِثِي وَ يَا مُحْيِي عِظَامِي وَ هِيَ رَمِيمٌ صَلَّى عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اسْتَجِبْ لِي دُعَائِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ » ؛ هیچ معبود حقی جز تو نیست دگرگون کننده دلها و دیده‌هایی ، هیچ خدایی جز تو نیست آفریننده خلق بی آنکه نیازی در تو به آنها باشد ، هیچ خدایی جز تو نیست آغازگر آفرینش ، از ملک تو چیزی کاسته نمی شود ، هیچ معبود حقی جز تو نیست برانگیزنده هر آنکه در گورها است ، هیچ معبود حقی جز تو نیست تدبیرکننده امور (هستی) ، هیچ معبود حقی جز تو نیست جزادهنده و درهم کوبنده ستمگران ، هیچ معبود حقی جز تو نیست روان کننده آب در سنگ سخت ، هیچ معبود حقی جز تو نیست جاری کننده آب در [میان] گیاهان ، هیچ معبود حقی جز تو نیست چگونگی دهنده مزه میوه‌ها ، هیچ معبود حقی جز تو نیست آگاه به تعداد قطره‌ها و آنچه ابرها حمل می کنند ، هیچ معبود حقی جز تو نیست آگاه به شماره آنچه بادها در هوا می پراکنند ، هیچ معبود حقی جز تو نیست دانای به شماره آنچه در دریاها از تر و خشک هست ، هیچ معبود حقی جز تو نیست شمارش کننده هر جنبنده‌ای که در تاریکیهای دریاها و در طبقات خاک هست ، از تو می خواهم به اسم تو که خودت را به آن نامیده‌ای یا در علم غیب خویش آن را به خود اختصاص داده‌ای ، و تو را می خوانم به هر اسمی که احدی از خلقت تو را به آن نامید پیغمبر یا صدیق یا شهیدی یا کسی از فرشتگان ، و تو را می خوانم به آن نامی که هرگاه به آن خوانده شوی اجابت می کنی و چون به آن سؤال گردی می بخشی و از تو می خواهم به حق تو بر محمد و اهل بیت او - که درودها و برکات بر آنها باد - و به حق آنها که بر خودت آن را واجب ساخته‌ای ، و به سبب آن ایشان را به فضل خویش نایل فرموده‌ای، اینکه درود فرستی بر محمد بندهات و فرستاده‌ات دعوت کننده به فرمان تو به سوی تو ، و چراغ درخشان تو در بین بندگان در زمین و آسمان ، و او را رحمت برای عالمیان ، و نوری برای روشنایی گرفتن مؤمنان قرار دادی ، پس به پاداش فراوانت ما را مژده داد ، و از

عذاب دردناکت ما را ترسانید ، گواهی می‌دهم که او حق را از طرف حق آورد و فرستادگان را تصدیق نمود ، و شهادت می‌دهم که آنهایی که او را تکذیب کردند عذاب دردناک را خواهند چشید . از تو می‌خواهم ای الله ای الله ای الله ، ای پروردگار ای پروردگار ای پروردگار ، ای آقای من ای آقای من ، ای مولای من ای مولای من ، در این صبحگاه از تو می‌خواهم که بر محمد و آل او درود فرستی و مرا از پر قسمت‌ترین بندگان و درخواست کنندگان قرار دهی ، و بر من منت نهی که گردنم را از آتش دوزخ برهانی ای مهربانترین مهربانان . و از تو می‌خواهم به تمام آنچه از تو سؤال نمودم و آنچه از تو نپرسیدم از جلالت عظیم تو که اگر آن را می‌دانستم به آن از تو درخواست می‌کردم اینکه بر محمد و خاندان او درود فرستی ، و فرج کسی را که به فرج او دوستان و برگزیدگان از خلقت گشایش یابند را اجازه فرمایی ، و به (دست) او ستمگران را نابود و هلاک گردانی ، زودتر آن را برسان ای پروردگار عالمیان ، و درخواستم را به من عطا کن ای صاحب جلال و بزرگواری ، آنچه را درخواست نمودم برای دنیای نزدیک و آخرت پس از این به من عنایت کن ، ای آنکه از رگ گردن به من نزدیکتری ، لغزشم را جبران کن ، و با برآورده شدن حاجاتم مرا [از درگاهت] بازگردان ، ای آفریدگار من ، ای روزی دهنده به من ، ای برانگیزاننده من ای آنکه استخوانهای پوسیده‌ام را زنده خواهی کرد بر محمد و آل محمد درود بفرست و دعایم را به اجابت برسان ای مهربانترین مهربانان .

هنگامی که از دعا فراغت یافت سر برداشت ، عرضه داشتم : فدایت کردم تو دعا می‌کنی برای فرج کسی که به فرج او برگزیدگان و اولیای خداوند گشایش یابند آیا تو خود آن کس نیستی ؟ فرمود : نه آن شخص قائم آل محمد علیهم السلام است . گفتم : آیا برای خروج او نشانه‌ای هست ؟ فرمود : آری؛ کسوف خورشید هنگام برآمدنش دو سوم ساعت از روز گذشته ، و خسوف ماه شب بیست و سوم ، و فتنه‌ای که بر اهل مصر سایه بلا افکند ، و قطع شدن رود نیل ، به آنچه برایت بیان نمودم بسنده کن ، و شب و روزت را در انتظار مولایت باش ، که خداوند هر روز در کاری است ، و هیچ کاری از کار دیگر او را باز ندارد ، او الله پروردگار عالمیان است ، و نگهداری دوستانش به او می‌باشد و آنها نسبت به او بیمناکند (۶۸) .

۲۹ - بعد از ذکر مصیبت سید الشهداء علیه السلام

زیرا که این دعا نوعی یاری نمودن آن حضرت علیه السلام است . چنانکه در بخش پیشین در مکرمت چهل و هفتم یادآور شدیم ، و مؤید این است که یکی از دوستان صالح من یاد کرد اینکه : مولایمان حضرت حجت علیه السلام را در خواب دیده بود ، پس آن حضرت مضمون چنین مطلبی را فرموده بود که : من برای مؤمنی که مصیبت جد شهیدم را یادآور شود ، سپس برای تعجیل فرج و تأیید من دعا نماید ، دعا می‌کنم .

۳۰ - بعد از زیارت آن حضرت علیه السلام

یعنی: پس از زیارت مولایمان صاحب الزمان علیه السلام که شهید در کتاب الدروس به این مطلب تصریح کرده است.

می‌گوییم: و شاهد بر این است آنکه پس از زیارتهایی که برای آن بزرگوار روایت شده دعا برای آن حضرت هم - به طور خاص - رسیده است، که همه یا قسمتی از آنها را در بخش هشتم کتاب ان شاء الله تعالی خواهیم آورد.

و نیز شاهد بر این عقل و عرف می‌باشد، زیرا که بین مردم چنین متعارف است که چون در پیشگاه بزرگان حاضر شوند برای آنان دعا می‌کنند، پس شایسته است که مؤمن آشنا به شیوه متداول بین مردم، چون خود را در پیشگاه مولایش حاضر می‌نماید تا او را زیارت کند، از این امر غافل نماند، به ویژه آنکه بداند این کار موافق تمایل قلبی و مطابق با خواسته او است، به مقتضای توفیق رسیده از ناحیه مقدس او که پیشتر روایت را آوردیم که فرموده: «... وَ أَكثَرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ...»؛ و بسیار دعا کنید برای زودتر رسیدن فَرَج.

۳۱ - پس از گریستن از ترس خدای تعالی

زیرا که این هنگام نزدیکترین حالات است و جای استجابت دعاها می‌باشد، پس شایسته است که مؤمن با دعا کردن برای مولایش او را یاد کند تا اندکی از حقوق واجب آن حضرت را ادا کرده باشد.

و شاهد بر این است آنچه در وسائل - ابواب قواطع الصلاة - از محمد بن علی بن الحسین - یعنی صدوق قدس سره - به سندش از منصور بن یونس بزرگ آمده که: از امام صادق علیه السلام پرسید درباره کسی که در نماز واجب خودش را به گریستن بزند تا اینکه گریه کند [چه صورت دارد؟] فرمود: به خدا سوگند روشنی چشم است، و فرمود: اگر چنین حالی دست داد مرا در آن حال یاد کن.

می‌گوییم: پوشیده نیست که این امر به خاطر آن است که امام زمان او بود و بر وی حق داشت، پس برای هر مؤمن شایسته است که این را نسبت به امام زمان خودش عمل کند، تا با دل و زبان حق آن امام علیه السلام را ادا کرده باشد.

۳۲ - پس از تجدید هر نعمت و زوال هر محنت

زیرا که امام عصر علیه السلام واسطه تمام نعمتها است، و به برکت او هر محنت و رنج از ما دور می‌گردد، و پیشتر گفتیم که دعا برای واسطه نعمت یکی از اقسام شکرانه نعمت است که در آن ترغیب شده. و از اینجا است که صلوات فرستادن بر محمد و آل محمد علیهم السلام را نیز هنگام تجدید نعمتها ترجیح می‌دهیم، زیرا که آنها اولیای نعمتها هستند - چنانکه در زیارت جامعه و روایات مستفیضه بلکه متواتره آمده است -.

۳۳ - هنگام وارد شدن غم و اندوه

چون از جمله آثار و نتایج دعا برای آن حضرت علیه السلام آن است که : او درباره دعا کننده دعا می نماید - چنانکه گذشت - پس دعای آن جناب سبب زایل شدن و برطرف گشتن غم و اندوه دعا کننده می شود ، و به جهت آنچه در چند روایت پیشتر آوردیم که امام علیه السلام در حزن و اندوه دوستانش اندوهگین می شود ، و بی تردید در آن هنگام برای آنها دعا می کند - چنانکه در روایت نیز اشاره شده - پس شایسته است که دوستانش به او تأسی جویند و اقتدا نمایند ، و برای برطرف شدن هم و غمّش دعا کنند ، به اضافه اینکه گاهی هم و غمّ آن جناب مایه هم دوستانش می گردد - چنانکه در بعضی از روایات آمده - و در این هنگام دعا برای او بیشتر تأکید می یابد .

و می توان برای این مطلب تأیید گرفت از فرموده آن حضرت علیه السلام در توقیعی که پیشتر آوردیم : « وَ أَكثَرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُكُمْ » . بنا بر اینکه اسم اشاره (ذلک) به دعا برگردد ، یعنی : این دعا سبب فرج و گشایش امر شما می شود ، و موجب راحتی شما از هر گونه شدت و غم می گردد ان شاء الله تعالی .

۳۴ - در سختیها و گرفتاریها

شایسته است در مواقع سختی و گرفتاری برای تعجیل فرج آن حضرت بسیار دعا کرد ، به جهت چند وجه :

اول : اینکه مایه دعای آن جناب می شود - چنانکه گذشت - .

دوم : اینکه سبب دعای فرشتگان می گردد ، زیرا که آنها درباره کسی که در حق مؤمن غایب دعا کند دعا می نمایند - چنانکه گذشت - و دعای آنها - ان شاء الله تعالی - به اجابت می رسد .

سوم : فرموده آن حضرت : « و بسیار دعا کنید برای تعجیل فرج که همان فرج شما است » بنا بر آنچه در گذشته بیان داشتیم .

چهارم : اینکه دعا برای آن حضرت گونه ای از توسل به او است - که درود خداوند بر او باد - و آن بزرگوار وسیله نجات از سختیها و بلیات می باشد .

۳۵ - پس از نماز تسبیح

یعنی نماز جعفر بن ابی طالب علیهما السلام ، به ویژه اگر آن را روز جمعه به جای آوری ، و شاهد بر آن دعائی است که از مولایمان حضرت کاظم علیه السلام رسیده که در کتاب جمال الاسبوع (۶۹) و غیر آن روایت گردیده ، خداوند ما و سایر مؤمنین را به انجام آن توفیق دهد ان شاء الله تعالی .

۳۶ - پیش از دعا برای خود و خانواده خود

و دلیل بر این است آنچه در مکرمات چهاردهم یاد آور شدیم ، اضافه بر اینکه مقتضای حقیقت ایمان همین است ، چنانکه در حدیث نبوی روایت آمده و حاصلش این است : مؤمن [در حقیقت] مؤمن نخواهد بود تا اینکه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را از خودش عزیزتر بداند ، و خاندان پیغمبر را از خاندان خود عزیزتر بداند ، و آنچه آن حضرت را مهموم ساخته از هم خودش بالاتر باشد .

و بدون تردید دعا برای تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام از امور مهم است ، و دلها به آن شفا می یابد ، پس برای مؤمن شایسته است که پیش از دعا برای خودش و خاندانش به آن آغاز نماید ، تا حق رسول خدا و خاندان او - صلوات الله علیهم اجمعین - را رعایت کرده باشد .

۳۷ - روز غدیر

چون روزی است که خداوند در آن امیرمؤمنان و ائمه طاهرین را به ولایت بر مؤمنین و جانشینی خاتم پیغمبران صلی الله علیه وآله وسلم اختصاص داد ، و آن ولایت را مولایمان صاحب الزمان از پدران معصومش علیهم السلام ارث می برد ، پس چون مؤمن در این روز تسلط غاصبین و چیره شدن ستمگران را مشاهده کند ، و مخفی بودن حافظ دین را بنگرد ، ایمان و دوستیش نسبت به آن حضرت او را وامی دارند که برای زودتر شدن فرج دعا کند ، و ظهور آن جناب را از درگاه خداوند بخواهد ، و آسان شدن قیام و خروجش را مسئلت نماید ، و چون روز تجدید پیمان بستن و عهد کردن [برای ولایت امامان علیهم السلام] است ، و دعا برای فرج صاحب الزمان از جمله مصادیق آن می باشد .

و شاهد بر تأکید آن دعا در روز غدیر ، ورود آن به طور خاص در دعائی است که در کتابهای اقبال (۷۰) و زاد المعاد (۷۱) یاد شده ، اول آن دعا چنین است : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ نَبِيِّكَ وَ عَلِيٍّ وَلِيِّكَ وَ الشَّانِ وَ الْقَدْرِ الَّذِي خَصَّصْتَهُمَا بِهِ دُونَ خَلْقِكَ » ؛ خدایا به حق محمد پیامبرت و علی ولایت و شأن و منزلتی که از بین خلایقت به آنها اختصاص داده ای از تو می خواهم . . . . و در آخر آمده : « اللَّهُمَّ فَرِّجْ عَنْ أَهْلِ بَيْتِ مُحَمَّدٍ نَبِيِّكَ وَ اكْشِفْ عَنْهُمْ وَ بِهِمْ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ الْكُرْبَاتِ اللَّهُمَّ أَمْلَأِ الْأَرْضَ بِهِمْ عَدْلًا كَمَا مَلَأْتَ ظُلْمًا وَ جَوْرًا وَ أَنْجِزْ لَهُمْ مَا وَعَدْتَهُمْ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ » ؛ خدایا بر خاندان محمد پیامبرت فرج و گشایش ده و از آنها و نیز از مؤمنین به سبب آنها محتتها و غمها را برطرف ساز ، خداوندا زمین را به وجود آنها پر از عدل کن چنان که از ظلم و جور پر شده است ، و آنچه به ایشان وعده فرموده ای تحقق بخش به درستی که تو خلف وعده نمی کنی .

و نیز مستحب است در این روز از خدای تعالی بخواهی که تو را از یاران آن حضرت - که خداوند ظهور و فرجش را زودتر گرداند - قرار دهد ، که در دعای شریف طولانی در کتاب اقبال یاد شده ، و در آخر آن دعا آمده : « اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِالْحَقِّ الَّذِي جَعَلْتَهُ عِنْدَهُمْ وَ بِالَّذِي فَضَلْتَهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ جَمِيعًا أَنْ تُبَارِكَ لَنَا فِي يَوْمِنَا هَذَا الَّذِي اِكْرَمْتَنَا فِيهِ بِالْوَفَاءِ لِعَهْدِكَ الَّذِي عَاهَدْتَ إِلَيْنَا وَ الْمِيثَاقِ الَّذِي وَاثَقْتَنَا بِهِ مِنْ مَوَالِدِ أَوْلِيَائِكَ وَ الْبِرَائَةِ مِنْ أَعْدَائِكَ وَ تَمَنِّ عَالِمًا بِنِعْمَتِكَ وَ تَجْعَلَهُ عِنْدَنَا مُسْتَقْرًا ثَابِتًا وَ لَا تَسْلُبْنَا أَبَدًا وَ لَا تَجْعَلَهُ عِنْدَنَا مُسْتَوْدَعًا فَإِنَّكَ قُلْتَ : (فَمُسْتَقْرٌ وَ مُسْتَوْدَعٌ) فَاجْعَلْهُ مُسْتَقْرًا ثَابِتًا وَ ارْزُقْنَا نَصْرَ دِينِكَ مَعَ وَلِيِّ هَادٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّكَ قَائِمًا رَشِيدًا هَادِيًا مَهْدِيًا مِنْ الضَّلَالَةِ إِلَى الْهُدَى وَ اجْعَلْنَا تَحْتَ رَايَتِهِ وَ فِي زُمْرَةِ شُهَدَاءِ صَادِقِينَ مَقْتُولِينَ فِي سَبِيلِكَ وَ عَلَى نَصْرَةِ دِينِكَ » ؛

خداوندا از تو می خواهم به حقی که نزد آنان (خاندان پیغمبر) قرار داده ای ، و به آنچه بر تمام جهانیان برتریشان بخشیده ای اینکه این روز را بر ما مبارک سازی ، این روز که ما را در آن به جهت وفای به عهده ای که با ما بسته ای و پیمانی که از ما گرفته ای گرامیمان داشته ای ، پیمان دوستی و پیروی اولیائت و بیزاری از دشمنان ، [و از تو می خواهم] که با نعمتت بر ما منت نهی و آن را نزد ما قرار یافته پایدار نمایی ، و هیچگاه این نعمت (ولایت) را از ما مگیر ، و آن را نزد ما بطور امانت قرار مده که تو فرموده ای : (پس قرار یافته است و امانت سپرده شده) پس آن را برقرار و پایدار کن ، و یاری دینت را در خدمت ولی هدایت کننده ای از خاندان پیغمبرت به ما روزی فرمای ، آن هنگام که به ارشاد بپاخیزد و هدایتگر هدایت شده از گمراهی به سوی راه راست بوده باشد و ما را زیر پرچم او و در شمار شهیدان راستینی که در راه تو و به خاطر یاری دینت کشته شده باشند قرار بده .

و نزدیک به این عبارت در دعای یاد شده در زاد المعاد آمده ، و آنچه آوردیم برای اهل بیئت و هدایت خواهان بسنده است .

و دلیل بر این است آنچه در مزار بحار به سند خود از فیض بن المختار از ششمین امام بر حق - که دروهای خداوند آمرزنده بر آنها باد - ، آورده : درباره زیارت حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام از امام صادق علیه السلام چنین سؤال شد : آیا زیارت را وقتی هست که از وقت دیگر بهتر باشد ؟ فرمود : او را - که درود خداوند بر او باد - در هر وقت و به هر هنگام زیارت کنید که زیارت او بهترین موضوع است ، هر کس آن را بسیار انجام دهد خیر بسیار برای خود فراهم آورده ، و هر که آن را کمتر انجام دهد خیر کمتری

برایش خواهد بود، و در اوقات شریفه زیارتتان را قرار دهید که کارهای نیک در آنها چند برابر است، و آن اوقات هنگام فرود آمدن فرشتگان برای زیارت او است . . . .

می گویم: محل شاهد فرموده آن حضرت علیه السلام است که: « کارهای نیک در آنها چند برابر است » چون بدون تردید، دعا از بهترین عبادتهاست، به خصوص دعای یاد شده - یعنی درخواست تعجیل فرج و ظهور برای امام مظلوم غایب علیه السلام - و آنچه ذکر کردیم همچون نوری برفراز کوه طور روشن و آشکار است.

۳۹ - هنگام حضور در مجلس مخالفین و غاصبین حقوق امامان علیهم السلام

هرگاه در مجلس مخالفین و غضب کنندگان حقوق ائمه طاهرین علیهم السلام حضور یافتی برای تعجیل ظهور امام عصر - عجل الله فرجه - دعا کن؛ به جهت روایتی که در کامل زیارات در باب زیارتهای امام حسین علیه السلام آمده که: یونس بن ظبیان به حضرت ابی عبدالله (امام صادق علیه السلام) عرضه داشت: فدایت شوم؛ من در مجالس این قوم یعنی فرزندان س ا ب ع (بنی عباس) شرکت می کنم، چه بگویم؟ فرمود: هرگاه در مجالس آنها حضور یافتی و به یاد ما افتادی پس بگو: «اللَّهُمَّ ارِنَا الرَّخَاءَ وَ السُّرُورَ فَإِنَّكَ تَأْتِي عَلَى كُلِّ مَا تَرِيدُ...»؛ خداوندا زندگی فراخ و خوشحالی را به ما بنمایان که تو هر چه را بخواهی توانی آورد. . .

پوشیده نیست که این دعا برای حصول فرج و ظهور دولت حق است، و این دعای جامعی است چنانکه به این مطلب توجه دادند با عبارت: «فَأِنَّكَ تَأْتِي عَلَى كُلِّ مَا تَرِيدُ». و مخفی مباد که این دعا به این عبارت به جهت تقیّه است، بنابراین خصوصیتی ندارد که همین تعبیر گفته شود، بلکه محبوبیت دعا برای فرج آنها و اهتمام ورزیدن به آن هنگام حضور یافتن در مجالس مخالفین به هر گونه‌ای که برای مؤمن میسر باشد؛ از این عبارت به دست می آید، که شخص مؤمن برای حصول فرج ایشان و ظهور دولتشان - که خدای عز و جل وعده فرموده - به درگاه او توجه و نیایش نماید، که او به بندگان نزدیک است و دعایشان را به اجابت می‌رساند.

۴۰ - چهل روز مداومت به دعا برای فرج

زیرا که مداومت کردن به هر عبادتی تا چهل روز اثر خاص و فواید ویژه‌ای دارد، از همین روی ترغیب به آن در اخبار رسیده از امامان معصوم علیهم السلام به طور عموم و خصوص آمده است. اما بطور عام: در حدیث معروفی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم در چند کتاب معتبر روایت شده که: هیچ بنده‌ای تا چهل روز عمل خالصانه‌ای برای خدا انجام ندهد مگر اینکه چشمه‌های حکمت از دلش بر زبانش جاری گردد. و به این مضمون یا نزدیک به آن چندین روایت وارد شده است.

و اما به طور خاص : همان است که در بحار به نقل از تفسیر عیاشی از فضل بن ابی قره آمده که گفت : شنیدم ابوعبداللّه امام صادق علیه السلام می فرمود : خداوند به ابراهیم وحی کرد که برای تو فرزندی متولد خواهد شد ، پس [ابراهیم علیه السلام] این را به ساره باز گفت ، ساره [با شگفتی] پرسید : آیا خواهم زایید در حالی که پیرزنی هستم! پس خداوند به [ابراهیم] وحی فرمود که : او [ساره] خواهد زایید و فرزندانش چهارصد سال اذیت خواهند کشید به جهت اینکه سخن مرا جواب گفت . امام صادق علیه السلام فرمود : پس چون اذیت و رنج بر بنی اسرائیل به طول انجامید چهل روز به درگاه خداوند ناله و گریه کردند ، پس خداوند به موسی و هارون وحی فرمود که : آنها را از دست فرعون خلاص کند ، که صد و هفتاد سال آزار را از آنها کاست . راوی گوید : سپس حضرت ابوعبداللّه امام صادق علیه السلام فرمود : همچنین شما هم اگر انجام دهید البته خداوند بر ما گشایش خواهد داد ، ولی اگر اینگونه نباشید این امر تا آخرین حدّ خود به طول خواهد انجامید .

می گویم : آنچه مربوط به شرح این حدیث می باشد در باب گذشته بیان شد . و نیز بر این مطلب دلالت می کند : ترغیب به خواندن دعای عهد که از امام صادق علیه السلام روایت گردیده است ، که تا چهل روز خوانده شود ، از آن غفلت مکن .

۴۱ - ماه محرّم

و هر روزی که در آن ظلمی از دشمنان بر امامان بر حق علیهم السلام واقع شده ، زیرا که ایمان و محبت شخص مؤمن نسبت به ایشان و حزن و اندوهش بر مصیبت های آنان ، او را برمی انگیزند که در پی خونخواهی و انتقام جویی و داد خواهی امامان علیهم السلام باشد ، و این امور در چنین زمانهایی فراهم نمی گردد مگر با درخواست زودتر شدن ظهور و تعجیل فرج مولایمان صاحب الزمان علیه السلام ، چنانکه پوشیده نیست .

مکانهایی که دعا در آنها بیشتر تأکید شده

بدان که همانطور که دعا برای تعجیل فرج مولایمان حضرت حجت علیه السلام در زمانهای مخصوصی تأکید شده ، همچنین در جاهای معینی نیز مؤکد است ، یا از جهت تأسی جستن و اقتدا کردن به آن حضرت علیه السلام و یا به خاطر روایت شدن آن از امامان بزرگوار ، و یا از روی اعتبارات عقلی که نزد اهل فهم مقبول می باشد ، از جمله آن اماکن :

۱ - مسجد الحرام

و شاهد بر آن - اضافه بر اینکه گمان مستجاب شدن دعا در آن مکان قوی است ، پس شایسته است آنچه می دانیم نزد خدای عز و جل و اولیائش اهمیت دارد و سودش به عموم دوستانش می رسد اهتمام ورزیم - دعای آن حضرت در آنجا است ، که شیخ صدوق در کتاب کمال الدین روایت آورده ، و می گوید : حدیث کرد ما را محمد بن موسی بن المتوکل ، گفت : حدیث آورد برای ما عبدالله بن جعفر حمیری که گفت : از محمد بن عثمان عمری قدس سره پرسیدم : آیا صاحب این امر را دیده ای ؟ گفت : آری ، و آخرین باری که او را دیدم کنار بیت الله الحرام بود ، در حالی که می گفت : اللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي؛ خداوندا وعده ای را که به من داده ای تحقق بخش .

و نیز شیخ صدوق گفته : حدیث آورد ما را محمد بن موسی بن المتوکل ، گفت : حدیث آورد ما را عبدالله بن جعفر حمیری ، گفت : شنیدم محمد بن عثمان عمری قدس سره می گفت : او - که درود خداوند بر وی باد - را دیدم در حالی که کنار رکن مستجار به دامن کعبه چنگ زده بود و می گفت : اللَّهُمَّ أَنْتَقِمْ لِي مِنْ أَعْدَائِي؛ خدایا برای من از دشمنانم انتقام بگیر .

۲ - عرفات

در همان محلی که حاجیان تَوَقُّف می کنند ، و دلیل بر آن وارد بودنش در دعائی است که از امام صادق علیه السلام روایت شده که در آنجا خوانده شود ، این دعا در کتاب زاد المعاد مذکور است ، مردمان نیک به آن مراجعه کنند .

۳ - سرداب

یعنی سرداب غیبت در شهر سامرا، و شاهد بر اهتمام به دعا در آن محل مقدس (ادعیه و زیاراتی) است که در کتب زیارات وارد شده، شاید قسمتی از آنها را در باب هشتم بیاوریم ان شاء الله تعالی .

۴ - جاهای منسوب به آن حضرت عجل الله فرجه

و اماکن شریف و مقدسی که آن جناب در آنها توقف کرده، و به آنها قدم نهاده، مانند مسجد کوفه و مسجد سهله و مسجد صعصعه، و مسجد جمکران، و غیر آنها، چون شیوه اهل مودت و عادت صاحبان محبت است که هرگاه جای درنگ و محل توقف محبوب خویش را بنگرند به یاد خویهای او افتند و از فراقش متألم شوند، و درباره اش دعا کنند، بلکه به محل توقف و منزلگاه او مأنوس گردند، چنانکه گفته شده :

أمرٌ على جدارِ ديارِ ليلي

أقبلُ ذا الجدارِ و ذا الديارِ

فما حبُّ الديارِ شغفنَ قلبي

و لكن حبُّ من سكنَ الديارِ

یعنی : بر دیوارهای دیار لیلی می گذرم، دیوارها و دیارش را می بوسم . محبت شهر و دیار دلم را شیفته نموده، ولی محبت آنکه در این دیار سکونت گرفته دلم را شیدا کرده است .

و نیز در همین معنی گفته شده :

و من مذهبي حبُّ الديارِ لأهلها

و للناس فيما يعشقون مذاهبُ

یعنی : و از شیوه من دوست داشتن شهر و دیاری به خاطر اهل آن است، و مردم در آنچه عشق می ورزند شیوه های گوناگونی دارند .

پس شایسته است که مؤمن مخلص هرگاه به سرداب مبارک وارد شد، یا یکی از اماکن توقف آن حضرت را زیارت کرد، به یاد صفات مولایش باشد، و ویژگیهای جمال و جلال و کمال آن بزرگوار را در خاطر بیاورد، و توجه کند که آن جناب از ظلم و تجاوز اهل عناد و گمراهان در چه وضعی به سر می برد، و از تصور آن احوال کاملاً متأثر گردد، و از درگاه خدای قادر متعال بخواهد که گشایش امر قیام مولایش را آسان کند، و امید او را از جهت دفع دشمنان و یاری دوستانش برآورده سازد .

اضافه بر اینکه آن اماکن مقدسه و جاهای یاد شده محللهای عبادت و دعای آن حضرت علیه السلام می باشند ، بنابراین سزاوار است که مؤمن دوستدار آن جناب به او تاسی کند ، زیرا که دعا برای تعجیل فرج و برطرف شدن غم و اندوه از چهره انورش از بهترین عبادتها و مهمترین دعاها است .

۵ - حرم حضرت سید الشهداء علیه السلام

و از جمله جاهایی که دعا برای تعجیل فرج در آنها مؤکد است : حرم مطهر مولای شهید مظلوممان حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام است ، چون هرگاه مؤمن در حرم شریف آن حضرت انواع ظلم و مصیبتی که بر او و خاندان گرامیش وارد آمده در ذهن مجسم کند ، و بداند که خونخواه آن جناب و انتقام گیرنده از دشمنان و ستم کنندگان به او ، مولایمان صاحب الزمان علیه السلام است ، عقل و مودتش او را خواهند برانگیخت که برای تعجیل فرج و ظهور آن حضرت دعا نماید ، و با تضرع و زاری این امر را از درگاه الهی بخواهد .

و شاهد بر این است آنچه در روایت ابوحمزه ثمالی در باب هفتاد و نهم کامل الزیارات از امام صادق علیه السلام آمده که در جایی از آن زیارت فرموده : پس از درود فرستادن بر حسین - صلوات الله علیه - و بر همه امامان علیهم السلام درود می فرستی همچنان که بر حسن و حسین علیهما السلام درود فرستادی ، و می گویی : خداوندا به آنها کلمات خویش را تمام گردان و وعدهات را به ایشان تحقق بخش (۷۲) . . . .

و در جای دیگر از همان زیارت فرموده : . . . سپس گونهات را بر آن بگذار و بگو : اللَّهُمَّ رَبَّ الْحُسَيْنِ إِشْفِ صَدْرَ الْحُسَيْنِ اللَّهُمَّ رَبَّ الْحُسَيْنِ أَطْلُبْ بِدَمِ الْحُسَيْنِ (۷۳) . . . ؛ خداوندا ، ای پروردگار حسین سینه حسین را شفا بده ، خداوندا ، ای پروردگار حسین برای حسین خونخواهی کن . جهت دلالت این عبارت روشن است ، چون مولایمان حضرت حجت علیه السلام است که برای حسین علیه السلام خونخواهی می کند ، و با انتقام گرفتن از دشمنانش سینه اش را شفا می دهد .

۶ - حرم مولایمان حضرت رضا علیه السلام

به جهت وارد بودن آن در زیارتی که در کامل الزیارات (۷۴) روایت گردیده که در آن زیارت پس از درود فرستادن بر یکایک امامان علیهم السلام آمده : اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى حُجَّتِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ الْقَائِمِ فِي خَلْقِكَ صَلَاةً نَامِيَةً بَاقِيَةً تَعْجِلُ بِهَا فَرَجَهُ وَ تَنْصُرُهُ بِهَا . . . ؛ خداوندا بر حجت و ولیت و قائم در خلقت درود بفرست درودی روز افزون و پایدار که به آن فرجش را زودتر کنی و به آن پیروزش گردانی .

۷ - حرم عسکرین علیهما السلام

در شهر سرّ من رأی (سامراً) ، و شاهد بر آن است آنچه در زیارتی که در همان کتاب (۷۵) برای ایشان روایت آمده که : **اللَّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ وَ اجْعَلْ فَرَجَنَا مَعَ فَرَجِهِمْ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ**؛ پروردگارا فرج و گشایش [أمر حکومت] ولایت و فرزند ولایت را زودتر برسان ، و گشایش وضع ما را با فرج ایشان قرار ده ای مهربانترین مهربانان .

۸ - حرم هر یک از امامان علیهم السلام

زیرا که این دعا از بهترین وسایل نزدیک شدن و تقرب جستن به ایشان است ، و مایه مسرت و خشنودی آنان می باشد ، و شاهد بر این است آنچه در کتاب کامل الزیارات در باب زیارت همه امامان علیهم السلام روایت شده است ، بلکه می توان گفت : این دعا از مهمترین وظایف مردم در هر جایی که ویژگی و احترامی دارد می باشد ، که خداوند - تعالی شأنه - فرموده : **« فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ ... » (۷۶)** ؛ در خانه هایی که خداوند دستور فرموده رفعت یابند و در آنها نام او یاد شود . که این دعا از بهترین ذکرها و محبوبترین آنها نزد صاحبان بصیرت و مهمترین آنها نزد اهل عبرت است ، پس باید که در همه اوقات از شب و روز به آن اهتمام ورزند .

بخش هفتم

چگونگی دعا

برای تعجیل فرج امام عصرعلیه السلام

این بخش از کتاب مشتمل بر سه مقصد است :

مقصد اول

یکم

در یاد آوری مطالبی که سزاوار است پیش از شروع به مقصود توجه داده شوند :

یکم : بدان که دست یابی به تمام فواید و ثوابها و نتایجی که در بخش پنجم یاد شده متوقف بر مداومت و بسیار دعا کردن برای تعجیل فرج مولایمان می باشد ، زیرا که قسمتی از فواید یاد شده مترتب بر اِمْتِثَال و اطاعت فرمان مطاع آن حضرت در توفیق شریف گذشته است که : وَ أَكثِرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ . . . ؛ پس باز هم به آن مراجعه نموده و در آن دقت کن .

دوم

شایسته و مؤکد است که دعا کننده خودش را از آنچه مانع از قبولی عبادت است پاک نماید ، و نَفْسِ خَوِش را از خوی ناپسند و رفتار زشت و کارهای ناروا تهذیب کند ، و از محبت دنیای پست و تکبر و حسد و غیبت و سخن چینی و مانند آنها پرهیزد ، زیرا که دعا از بهترین عبادت‌های شرعی است ، به ویژه دعا برای تعجیل فرج مولایمان حضرت حجّت و خواستن ظهور و عافیت برای آن جناب . و می بایست نیت شخص در دعا از تمام آرایشهای نفسانی و هواهای شیطانی خالص باشد ، زیرا که خلوص نیت از مهمترین اموری است که رعایتش بر انسان واجب است ، چنانکه آیاتی از قرآن و روایات متواتره‌ای از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بر آن دلالت دارد ، خداوند ما و سایر مؤمنین را به آن توفیق دهد ان شاء الله تعالی .

سوم

کمال ثوابها و مکارم یاد شده بستگی به تحصیل تقوی دارد، به جهت فرموده خدای تعالی: «إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ» (۷۷)؛ خداوند فقط از تقوای پیشگان می پذیرد. و همانگونه که تقوی درجات و مراتب مختلفی دارد، پذیرش و قبولی نیز درجاتی دارد، بنابراین هر کس تقوای قویتری داشته باشد نتایج نیک و مکارم حاصله برای او از آن دعا کاملتر و بارزتر خواهد بود. و همینطور در سایر عبادتهای شرعی - چه واجب و چه مستحب - وضع و حال بر همین منوال است. و اینکه گفتیم: کمال ثوابها به آن بستگی دارد، بدان جهت است که از برخی آیات برمی آید که ثواب بر کارهای نیک مترتب می شود، هر چند که عمل کننده گنهگار باشد، از جمله: «إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا» (۷۸)؛ ما اجر کسی را که کار نیک کرد ضایع نخواهیم ساخت. «إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ» (۷۹)؛ به درستی که خداوند پاداش نیکوکاران را ضایع نخواهد گذاشت. «إِنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ» (۸۰)؛ من کار هیچ عمل کننده ای را از شما ضایع نخواهم کرد. «أُولَئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَ نَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعَدَّ الصَّدَقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ» (۸۱)؛ آنانند که نیکوترین اعمالشان را از ایشان می پذیریم و از گناهانشان درمی گذریم در اهل بهشت [داخل شوند] وعده راستینی که وعده می شدند. بنابراین مقتضای جمع (بین این آیات و آیه إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ...) به شهادت روایات بسیار: مترتب بودن کمال ثواب بر تقوی می باشد، و گستردن دامن بحث جای دیگری دارد.

چهارم

از خلال سخنان گذشته مان معلوم شد که ثوابها و آثار و نتایج نیک یاد شده بر کثرت دعا کردن برای تعجیل ظهور و فرج آن حضرت علیه السلام مترتب می شود، چه با زبان فارسی و چه با زبان عربی و یا زبانهای دیگر دعا کند، به جهت اطلاق دلایل و روایات یاد شده مانند فرموده آن حضرت علیه السلام: «وَ أَكْثَرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ...»؛ و بسیار دعا کنید برای زودتر شدن فرج. و فرموده امام عسکری علیه السلام: «وَ وَفَّقَهُ لِلدُّعَاءِ بِتَعْجِيلِ فَرَجِهِ»؛ و او را به دعا کردن برای تعجیل فرج آن حضرت توفیق دهد. و روایات دیگر....

پنجم

فرقی ندارد که دعا به نظم باشد یا نثر، چنانکه تفاوت نمی کند که عبارت دعا را خود دعا کننده انشا کرده باشد یا غیر او، به همان دلایل گذشته.

جایز است کسی که آشنای به زبان است و چگونگی دعا را می داند به زبان عربی دعائی تألیف کند ، به دلیل اصل اولیّه [که آنچه از شرع نهی نشده جایز است] و به دلیل عمومات و إطلاقات أمر به دعا ، بدون اختصاص داشتن به لغتی از لغتها یا گونه ای از گونه ها . و مؤید این است آنچه در جلد نوزدهم بحار به نقل از خطّ شهید قدس سره روایت آمده که امیرمؤمنان علیه السلام فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : به درستی که دعا بلا را رد می کند هر چند که وقوع آن حتمی شده باشد . و شاء گوید : به عبدالله بن سنان گفتم : آیا در این خصوص دعای معینی هست ؟ جواب داد : من از امام صادق علیه السلام پرسیدم ، فرمود : آری ، برای شیعیان مستضعف در هر مشکلی از مشکلات دعای معینی است ، و اما بصیرت یافتگان رسیده [به مراتب عالیه] دعایشان پشت مانع نمی ماند (۸۲) .

و نیز شاهد بر آنچه گفتیم آن است که در کافی و تهذیب و وسائل روایت مسندی از اسماعیل بن الفضل آمده که گفت : از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام ، درباره قنوت و آنچه در آن گفته می شود پرسیدم ، فرمود : آنچه خداوند بر زبانت جاری کرد ، و در آن چیز معینی نمی دانم (۸۳) . چون قنوت و غیر آن فرقی ندارد ، و شاهد بر این روایات دیگری هست که به جهت رعایت اختصار آنها را نیاوردیم . اگر بگویید : در کافی و فقیه از عبدالرحیم قصیر روایت آمده که گفت : بر حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام وارد شدم و عرضه داشتم : فدایت گردم من دعائی درست کرده ام ، فرمود : مرا از درست شدهات واگذار ، هرگاه بر تو حادثه ای روی آورد به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم پناه ببر پس دو رکعت نماز بگزار که آنها را به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم هدیه نمایی (۸۴) . . . . که امام صادق علیه السلام أمر فرموده دعای درست شده ترک گردد ؟

گویم : این امر بطور حتم و الزام نیست ، به قرینه دلایل گذشته بر جواز دعا به هرگونه از سخن که باشد ، بلکه مراد بیان بهترین است ، و آن دعائی است که از امامان معصوم علیهم السلام گرفته شده باشد ، که برتری دعاهای روایت شده از ایشان شکی ندارد و جای بحث در آن نیست ، زیرا که آنان صفات خالق متعال را می شناسند ، و چگونگی مسئلت و مناجات و اظهار بندگی به درگاه خدای عز و جل را می دانند ، و آنچه از ایشان رسیده البته تأثیرش مؤکدتر و به اجابت رسیدنش زودتر است ، که فرشتگان ، از ایشان تسبیح و تقدیس آموختند ، چنانکه در حدیث آمده است .

آیا گذراندن دعا از دل بدون اینکه بر زبان آید کفایت می کند یا نه ؟ ظاهراً کافی نیست ، چون به نظر اهل عرف و زبان عربی عنوان دعا بر آن صدق نمی کند . اگر بگویید : در اصول کافی به سند صحیحی از زراره از امام (باقر یا صادق علیهما السلام) آمده که فرموده : فرشته نمی نویسد جز آنچه را شنیده باشد ، و خدای عز و جل فرموده : « وَ اذْکُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَ خِيفَةً » (۸۵) ؛ و خدای خود را در دل با تضرع و بیم یاد کن . پس ثواب آن ذکر را که در دل شخص بگذرد جز خدای عز و جل کسی نمی داند به

جهت عظمت آن (۸۶) . بنابراین همچنان که ذکر در دل پاداش دارد و عنوان ذکر بر آن منطبق است ، همین طور دعا [ی در دل] ، زیرا که یکی از اقسام ذکر می باشد .

گویم : دعا اخص از ذکر است ، و چون ذکر مقابل غفلت و بی خبری است ، بر یاد کننده در دل صدق می کند که خدای تعالی را یاد نموده ، ولی دعا مقابل سکوت و خاموشی است ، بنابراین جز با راندن بر زبان مصداق نمی باید ، چنانکه در آغاز عنوان کردن بحث توجه دادیم .

هشتم

شیخ جعفر کبیر در کتاب کشف الغطاء گوید : دعا در حال ایستادن بهتر از نشستن است ، و در حال نشستن بهتر از دراز کشیدن می باشد .

نهم

بیشتر گفته شد که : دعا به آنچه از امامان معصوم علیهم السلام روایت گردیده بهتر و سزاوارتر است ، به همان دلیل که در مطلب ششم گذشت ، اضافه بر آنچه در آیات و روایات پیروی از ایشان امر شده ، و گرفتن علم ، و چگونگی طاعت و عبادت از آن بزرگواران توصیه گردیده است ، مانند فرموده خدای تعالی : « قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي » (۸۷) ؛ بگو (ای پیغمبر) اگر خداوند را دوست می دارید پس از من پیروی کنید . و فرموده خدای تعالی : « فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ » (۸۸) ؛ پس از اهل ذکر سؤال کنید . زیرا که ذکر همان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم است ، به جهت فرموده خداوند - تعالی شأنه - : « قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا * رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ » (۸۹) ؛ به تحقیق که خداوند به سوی شما فرستاد ذکری؛ پیامبری را که آیات خداوند را بر شما تلاوت می کند . بنابراین خاندان معصوم آن حضرت (اهل الذکر) هستند ، چنانکه در روایات متعددی که در جای خود بیان گردیده است به آنان تفسیر شده و اضافه بر امر به خواندن دعاهای روایت شده از امامان ، و ثوابهایی که بر خواندن آنها وعده گردیده و در کتابهای دعا ضبط شده اند ، و به اضافه اینکه دعاهائی را هر کدام یاد و نقل کرده اند تا مؤمنین آن دعاها را بازشناسند و آنها را عمل کنند ، و شواهد دیگری که موجب یقین کردن به برتری دعاهای وارده از ایشان بر دعاهای دیگر می باشد . از اینها گذشته شرافت سخن به شرافت گوینده آن بستگی دارد ، و از همین روزی گفته اند : سخن بزرگان؛ بزرگ سخنان است .

نتیجه اینکه مقدم بودن انتخاب دعاهای وارده از امامان علیهم السلام بر دعائی که شخص با سلیقه و زبان خودش درست کند هیچ شکی ندارد و شبهه‌ای به آن راه نمی‌یابد، ولی دو حدیث وارد شده که ظاهر آنها موهم خلاف این مطلب است که به ناچار باید آنها را توجیه نمود، این دو حدیث را محدث عاملی در کتاب وسائل آورده است.

حدیث اول: از زراره است که گوید: به حضرت امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم: دعائی به من بیاموزید. فرمود: بهترین دعا همان است که بر زبانت جاری شود (۹۰).

حدیث دوم: از کتاب عبدالله بن حماد انصاری است که به سند خود از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که: شخصی از آن جناب درخواست کرد که دعائی به او تعلیم کند، آن حضرت فرمود: بهترین دعا همان است که بر زبانت جاری شود (۹۱).

می‌گویم: احتمال می‌رود که درخواست کننده نیز زراره بوده و راوی، درخواست او را نقل کرده باشد، و به هر حال هر یک از این دو حدیث وجوهی را محتملند:

وجه یکم: اینکه منظور از آنچه بر زبان جاری شود: یاد فضایل امامان و روایت احادیث ایشان و نشر و احکام شریعت از آنان و بحث کردن با دشمنانشان و دلیل آوردن علیه مخالفان بوده باشد، که این امور بهتر از دعا هستند، به جهت آثاری که در آنها است از نگهداشتن آثار دین و بالا بردن نشانه‌های یقین، و دعوت مردم به پیروی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم، که منافع اینها به عموم افراد بشر می‌رسد.

و شاهد بر این است آنچه در اصول کافی به سند خود از معاویه بن عمار روایت آورده که گفت: به حضرت امام صادق علیه السلام گفتم: مردی روایت کننده حدیث شما است که آن را در میان مردم پخش و منتشر می‌سازد، و در دل‌های عموم مردم و [به خصوص] دل‌های شیعیان شما آن را نیرومند می‌نماید، و بسا که عابدی از شیعیان باشد که این روایت کردن را ندارد، کدامیک بهترند؟ فرمود: آنکه روایت کننده حدیث ما است که به آن دل‌های شیعیانمان را قوت می‌دهد از هزار عابد بهتر است. و چون زراره شایستگی ترویج و نشر معارف امامان علیهم السلام را داشته، وی را به این کار امر فرموده و برای او بیان داشته که این عمل از آنچه درخواست نمود بهتر است.

جان کلام اینکه: دعا به معنی لغوی بر دو گونه است: ۱- خواندن خدای تعالی به منظور درخواست از درگاه عزت و جلال او. ۲- فرا خواندن خلق خدا برای دعوت و هدایت آنان به سوی خدای عز و جل، بنابراین دعا بر دو نوع می‌باشد، و چون راوی نوع اول را از امام علیه السلام خواش نمود، و حال آنکه از شایستگان نوع دوم بود، امام علیه السلام او را بر این نوع ترغیب کرد، و برای او بیان داشت گونه دوم بهتر است، که فرمود: بهترین دعا همان است که بر زبانت جاری شود. و این وجه لطیفی است که برای شخص اُنس گرفته با سخنان امامان علیهم السلام و ممارست کننده در بیانات ایشان آشکار می‌گردد.

وجه دوم: اینکه مقصود از دعا همان معنی متداول معهود باشد که از امامان علیهم السلام رسیده، و معنی آن جمله حضرت چنین است: بهتر است آنچه از دعاهای وارد شده به ذهنت آمد همان را بر زبان جاری کنی، زیرا که این امر به سبب حالتی قلبی صورت می‌گیرد، و زمامش به دست خدای عز و جل می‌باشد.

وجه سوم: اینکه منظور از دعائی که بر زبان جاری شود آن دعائی باشد که با خضوع و حضور قلب انجام گردد، که از دعای بدون این حال بهتر است، هر چند که از ایشان علیهم السلام رسیده باشد. بنابراین هدف از آن جمله توجه دادن به این است که مهم

حضور قلب و توجه کامل به درگاه خدای متعال می‌باشد، و مقصود اصلی از دعا همین است، و چون جاری شدن دعائی بر زبان از آنچه در دل هست سرچشمه می‌گیرد، امام علیه السلام مطلب را این طور بیان و عنوان کرد، حاصل اینکه نسبت بین دعا و بین حضور قلب [در اصطلاح علم منطق] عموم من وجه است، که بسا با هم جمع شوند و گاهی از هم جدا هستند، و مطلوب همان جمع شدن دعا با حضور قلب است، خواه در دعای روایت شده از معصومین باشد و خواه در دعائی که از ایشان روایت نشده است. و این دلالت ندارد بر اینکه دعای روایت نشده بهتر است، بلکه دلالت می‌کند بر بهترین بودن دعای توأم با خضوع و حضور قلب، به هر لفظی که باشد (۹۲).

دهم

رعایت ترتیب در دعاهائی که از معصومین علیهم السلام نقل گردیده واجب است، زیرا که - همچون سایر عبادتها - توقیفی می‌باشد، [و به چگونگی روایت شدن از ایشان بستگی دارد]، بنابراین مخالفت با ترتیب رسیده از آنان به قصد ورود از ایشان بی‌تردید بدعت است، ولی خواندن برخی از فرازهای آن دعاها به مقصد مطلق دعا مانعی ندارد، به دلیل اصل (در علم اصول قاعده چنین است که هرگاه در چیزی شک کنیم که حرام است یا نه؟ چون دلیلی بر حرمتش نیابیم اصل آن است که حرام نباشد). و به دلیل عمومات امر به دعا کردن چنانکه پوشیده نیست.

یازدهم

از آنچه گفته شد این نکته هم ظاهر گشت که: افزودن چیزی در دعاهای روایت شده - به قصد اینکه آن زیادتی نیز از معصوم رسیده - جایز نیست، چون تشریح [یعنی: داخل کردن چیزی که از دین نیست در آن] است. اما زیاد کردن چیزی به قصد مطلق ذکر دو وجه دارد:

۱ - جایز بودن به جهت آنچه در چند روایت آمده که ذکر خداوند در هر حال نیکو و خوب است، و به همین جهت این کار را در نماز نیز جایز دانسته‌اند در دعا که امر سهل‌تر است.

۲ - ممنوع بودن، به جهت آنچه در اصول کافی به سند معتبر همچون صحیح از علاء بن کامل آمده که گفت: شنیدم حضرت امام صادق علیه السلام می‌فرمود: [مقصود از] «و اذکر ربک فی نفسک تضرعاً و خیفهً و دُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ» (۹۳)؛ و پروردگارت را در دل با تضرع و بیم یاد کن و بدون آواز بلند. هنگام شام: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ يُمِيتُ وَ يُحْيِي وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ؛ هیچ معبودی حقیقی جز خداوند نیست، شریکی ندارد، مُلک مخصوص به او است، و حمد او

را است ، زنده می کند و می میراند ، و می میراند و زنده می کند ، و او بر هر چیزی توانا است . راوی گوید : [ضمن تکرار دعا] گفتیم : **بِيَدِهِ الْخَيْرُ**؛ خیر در دست او است ، امام علیه السلام فرمود : خیر در دست او است ولی همینطور که به تو می گویم بگو ، ده مرتبه و اعوذ بالله السميع العليم؛ و پناه می برم به خداوند شنوای دانا . هنگامی که خورشید طلوع می کند ، و نیز هنگامی که غروب می نماید ده بار بگو .

که تفصیل ندادن امام علیه السلام در این حدیث به ویژه با ملاحظه اینکه کلمه « **بِيَدِهِ الْخَيْرُ** » در چند روایت در تهلیل « **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ . . .** » مزبور آمده که در کتاب یاد شده روایت گردیده؛ دلالت دارد بر لزوم پیروی از امامان علیهم السلام در دعاها و اذکاری که از ایشان رسیده ، بدون کم و زیاد کردن در آنها ، زیرا که آنان اهل ذکر هستند که امر شده ایم از ایشان سؤال کنیم و در پی آنان گام نهیم ، و امام علیه السلام تفاوتی نگذاشت بین اینکه این کلمه را به قصد ورود بگویم یا به قصد مطلق ذکر .

و نیز بر این مطلب دلالت می کند آنچه در کتاب کمال الدین از عبدالله بن سنان روایت آمده که گفت : حضرت امام صادق علیه السلام فرمود : به زودی شبهه ای به شما خواهد رسید که بدون نشانه (بدون علمی) و بدون امام راهنمایی - یعنی در ظاهر - خواهید ماند و از آن شبهه نجات نمی یابد مگر کسی که دعای غریق را بخواند . راوی پرسید : دعای غریق چگونه است ؟ فرمود : می گوید : **يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ**؛ ای خدا ای بخشنده ای مهربان ای دگرگون کننده دلها دل مرا بر دینت پایدار ساز . پس من گفتم : **يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ وَالْأَبْصَارِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ** . فرمود : خدای عز و جل دگرگون کننده دلها و دیده ها است ولی آن طور که من می گویم بگو : **يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ** (۹۴) .

و در وسائل از خصال به سند خود از اسماعیل بن الفضل آمده که گفت : از حضرت امام صادق علیه السلام درباره فرموده خدای عز و جل : « **وَسَبَّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا** » ؛ و پروردگارت را پیش از طلوع آفتاب و پیش از غروب آن تسبیح و ستایش کن . پرسیدم ، فرمود : بر هر مسلمان فرض است که ده مرتبه پیش از طلوع خورشید و ده مرتبه پیش از غروب آن بگوید : « **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ** » ؛ هیچ معبود حقی جز الله نیست او است یگانه ای که شریکی ندارد ، ملک او را است و ستایش به او اختصاص دارد زنده می کند و می میراند ، و او است زنده ای که نخواهد مُرد ، خیر در دست (قدرت) او است و او بر هر چیزی توانا است . راوی گوید : پس من گفتم : « **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ يُمِيتُ وَ يَحْيِي** » . فرمود : فلانی شک نیست که خداوند زنده می کند و می میراند و می میراند و زنده می کند ، ولی همانطور که من می گویم تو بگو (۹۵) .

می گویم : می توان بین این دو وجه را چنین جمع نمود که : برای هر دعا و ذکر اثر خاصی هست ، مانند : داروها و ترکیبات طبی ، ولی تأثیر و نتیجه مورد نظر از آنها حاصل نمی شود مگر با ترتیب و ترکیبی که از طبیب حاذق گرفته شده باشد ، هر چند که بدون آن ترتیب نیز تأثیری دارند ، دعاها و ذکرها هم اینطور هستند که اثر خاص از آنها حاصل نمی گردد مگر با رعایت چگونگی معینی که از امامان معصوم علیهم السلام روایت آمده که طبیبان جان مردمند ، و از همین روی امام علیه السلام فرمود : البته خداوند دگرگون کننده دلها و دیده ها است ولی اینطوری که من می گویم بگو . بنابراین امر (به اینکه مانند گفته من بگو) (اِرشادی (۹۶) می باشد ، و با دلایل جواز افزودن در دعاها به قصد مطلق ذکر منافاتی ندارد . (دقت کنید) . و یا اینکه بر بهترین نحوه دعا آن را حمل نماییم - چنانکه در دلایل مستحبات بیان شده - و این در صورتی است که امر را مولوی بدانیم .

دوازدهم

سخن گفتن در بین دعاهای روایت شده جایز است ، به حکم اصلِ جواز . و آیا این کار با تأثیر مطلوب منافات دارد یا نه ؟ ظاهراً اگر به مقداری بود که عرفاً با مشغول بودن به دعا منافات نداشت ضرری ندارد ، و گرنه دعا را از اول شروع کند ، چون اوامری که در مورد دعاهای رسیده از معصومین روایت گردیده مقید به سکوت و سخن نگفتن در اثنای آنها نیست ، بنابراین بر متعارف و معمول حمل می شود ، در عین حال تردیدی نیست که سخن گفتن در اثنای دعا با کمال عمل منافات دارد ، پس شایسته است آنچه مقتضای کمال است در هر حال رعایت گردد . و از اینجا روشن شد که اگر نذر کند که در اثنای دعا سخن نگوید ، وفای به این نذر واجب است ، چون سخن نگفتن اثنای دعا رجحان دارد ، چنانکه پوشیده نیست .

سیزدهم

قطع کردن دعا جایز است ، به حکم اصل . و اگر ایشکال کنید که فرموده خدای تعالی : « وَ لَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ » (۹۷) ؛ و اعمالتان را باطل مکنید . دلالت دارد بر اینکه قطع نمودن دعا جایز نیست . در جواب گوییم : احتمال دارد که مراد نهی از باطل ساختن عمل تمام باشد ، به اینکه شخص پس از پایان رساندن کارش چیزی که مایه فساد آن باشد از او سر بزند ، مانند عجب و خود پسندی ، و اذیت کردن ، و شرک ، و سایر اموری که عبادت را از بین می برد ، و از این قبیل است فرموده خدای تعالی : « لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى » (۹۸) ؛ صدقه های خود را با منت نهادن و اذیت کردن تباه مسازید . « وَ لَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ » (۹۹) ؛ و به راستی که به تو و (پیغمبران) پیش از تو وحی شد که اگر شرک ورزی عملت محو و تباه خواهد گشت . و احتمال می رود که منظور نهی کردن از ایجاد عمل به گونه باطل شد ، از باب اینکه گویند : دهانه چاه را تنگ کن ، یعنی از اول تنگ بساز ، و او را نشانیدم ، یعنی او را نشسته قرار دادم ، و خانه را فراخ کردم ، یعنی آن را وسیع بنا نمودم . و محتمل است که مقصود چنین باشد : اعمال خود را قطع مکنید . و ظاهراً - چنانکه یکی از استوانه های علم یادآور شده - همان احتمال اول مراد باشد ، و بر فرض که نپذیرید و احتمالات را مساوی بدانید ، استدلال نیز ساقط می گردد ، و اصل اولی از معارض سالم می ماند که در نتیجه قطع کردن دعا جایز است (دقت کنید) .

چهاردهم

مستحب است در دعا برای تعجیل فرَج حضرت خاتم الأوصیا امام زمان علیه السلام صدا بلند گردد ، به ویژه در مجالسی که برای دعا فراهم شده باشد ، زیرا که نوعی از تعظیم شعائر خداوند است ، و شعائر خداوند همان نشانه‌ها و مظاهر دین او است که : « وَ مَنْ يُعْظِمُ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ » (۱۰۰) ؛ و هر آن کس که شعائر خداوند را تعظیم کند همانا که آن از تقوای دلها است . و به جهت فرموده امام علیه السلام در دعای ندبه : « إِلَى مَتَى أَجَارُفِيكَ يَا مَوْلَايَ وَ إِلَى مَتَى » ؛ تا کی برای و ای سرورم با صدای بلند [دعا کنم و] استغاثه و زاری نمایم .

در قاموس آمده : جَارَ بر وزن مَعَ جَاراً و جُوراً : صدایش را به دعا بلند کرد و تَضَرَّعُ و استغاثه نمود .

و در مجمع البحرین گوید : فرموده خدای تعالی : « فَأَلِيهِ تَجَارُونَ » (۱۰۱) ؛ صدای خود را به دعا بلند می‌کنید . گفته می‌شود : « جَارَ الْقَوْمُ إِلَى اللَّهِ جُوراً » ؛ هرگاه به درگاه خداوند دعا کنند و صدای خود را به انابه و زاری بلند نمایند ، و از این گونه است حدیث : « كَأَنِّي أَنْظِرُ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ لَهُ جُورٌ إِلَى رَبِّهِ بِالتَّلْبِيَةِ » ؛ گویی به موسی می‌نگرم که با صدای بلند و استغاثه به درگاه پروردگارش لبیک می‌گوید . که منظور از جُور استغاثه و بلند کردن صدا است .

پانزدهم

مستحب است که دعا کردن در حال اجتماع باشد ، به جهت روایتی که در اصول کافی به سند خود از ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : هیچ گروه چهل نفری نیستند که با هم جمع شوند پس به درگاه خدای عز و جل درباره امری دعا کنند مگر اینکه دعایشان مستجاب می‌گردد ، و اگر چهل تن نباشند پس چهار نفر خداوند عز و جل را ده بار بخوانند دعایشان مستجاب می‌شود ، و اگر چهار نفر هم نباشند پس هرگاه یک شخص چهل بار خداوند را بخواند خدای عزیز جبار دعایش را به اجابت می‌رساند (۱۰۲) . و در همان کتاب از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : پدرم چنین بود که هرگاه واقعه‌ای او را اندوهگین می‌ساخت زنان و کودکان را جمع می‌کرد سپس دعا می‌نمود و آنها آمین می‌گفتند (۱۰۳) .

شانزدهم

جایز - بلکه مستحب - است که ثواب دعا برای آن حضرت علیه السلام را به مردگان هدیه کند ، به دلیل عموم روایاتی که در مورد هدیه فرستادن برای اموات رسیده ، همچنانکه جایز بلکه مستحب است که در این دعا از آنان نیابت نماید ، مانند سایر کارهای مستحب ، به این صورت که مؤمن در حق مولایش صاحب الزمان علیه السلام دعا کند ، و از خداوند - عزّ اسمه - زودتر رسیدن فرَج و ظهور آن حضرت را بخواهد ، به قصد نیابت از پدر و مادرش یا سایر اموالش بلکه اموات مؤمنین و مؤمنات . و بطور عموم و

خصوص چند روایت بر این مطلب دلالت دارد، از جمله: در وسائل از حماد بن عثمان آمده که در کتابش گوید: حضرت امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس از مؤمنین عملی را از [طرف] مرده‌ای انجام دهد خداوند دو برابر اجر آن را به او می‌دهد و مرده هم به آن عمل متنعم می‌گردد (۱۰۴).

و از عمر بن یزید آمده که گفت: حضرت ابوعبداللّه امام صادق علیه السلام فرمود: هر کدام از مؤمنین کار نیکی را [به نیابت] از مرده‌ای بجای آورد خداوند پاداشش را دو برابر دهد، و میت به آن عمل بهره‌مند گردد (۱۰۵).

و از حماد بن عثمان از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: همانا نماز و روزه و صدقه و حج و عمره و هر کار نیکی مرده را سود می‌رساند، تا آنجا که بسا میتی در فشار است پس بر او توسعه می‌دهند و به او گفته می‌شود: این در [زای عمل فرزندت فلانی و عمل برادر دینیت فلانی است (۱۰۶)].

و از هشام بن سالم - که یکی از اصحاب و شاگردان امام صادق و امام کاظم علیهما السلام بوده - روایت است که گوید: به او - امام علیه السلام - عرض کردم: آیا دعا و صدقه و روزه و مانند اینها به مرده می‌رسد؟ فرمود: آری. گفتیم: و آیا می‌داند که چه کسی برایش آن را می‌فرستد؟ فرمود: آری. سپس فرمود: به طوری که بسا باشد که او مورد خشم است و [به برکت این عمل] مورد رضا واقع گردد (۱۰۷).

و از علاء بن رزین از امام صادق علیه السلام است که فرمود: [لازم است از سوی] مرده حج، و روزه، و برده آزاد کردن، و کارهای خیر قضا شود (۱۰۸).

و از بزنتی از امام رضا علیه السلام آمده که فرمود: از طرف مرده روزه، و حج، و برده آزاد کردن، و کار نیکش قضا شود (۱۰۹).

و از مؤلف الفاخر آمده که گوید: از جمله اموری که بر آن إجماع شده و از گفتار امامان علیهم السلام به صحت رسیده است اینکه: از سوی مرده تمام کارهای نیکش [باید] قضا گردد.

و أخبار دیگری که به جهت رعایت اختصار از آوردن آنها خودداری کردیم. و نیز شاهد بر آن است آنچه در دعا وارد شده که: «اللَّهُمَّ بَلِّغْ مَوْلَايَ صَاحِبَ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا»؛ بار خدایا به مولایم صاحب الزمان علیه السلام از سوی همه مؤمنین و مؤمنات در سراسر خاورها و باخترهای زمین [درودها] ابلاغ فرمای . . . .

هفدهم

جایز - بلکه مستحب - است در این عمل مبارک از زندگان نیز نیابت شود، به ویژه از سوی والدین و خویشاوندان، و دلیل بر این چندین روایت بطور تصریح یا تلویح می‌باشد از جمله: در وسائل از علی بن ابی‌حمزه آمده که گفت: به حضرت ابوابراهیم [موسی بن

جعفر علیهما السلام] عرض کردم: حج و نماز و صدقه از طرف زندگان و مردگان از خویشان و دوستانم انجام دهم؟ فرمود: آری، از [طرف شخص] صدقه بپرداز و نماز بگزار و به خاطر این نیکی نسبت به او أجری خواهی داشت (۱۱۰).

سید بن طاووس قدس سره - چنانکه از او حکایت شده - پس از نقل این حدیث گفته: باید حدیث فوق را بر مواردی که نیابت از زندگان در آنها صحیح است حمل کرد.

و از محمد بن مروان آمده که گفت: حضرت امام صادق علیه السلام فرمود: چه باز می‌دارد شخصی از شما را که نسبت به والدین خود در حال زنده بودن و پس از مرگشان نیکی کند؟ از سوی آنان نماز بگزارد و صدقه دهد و حج بجای آرد و روزه بدارد، پس آنچه انجام دهد برای آنان خواهد بود، و برای خودش نیز همانند آن ثواب هست، پس خدای عز و جل به جهت نیکی و صله‌اش خیر بسیاری بر او خواهد افزود (۱۱۱).

مؤلف وسائل گوید: نماز از طرف شخص زنده به نماز طواف و زیارت اختصاص دارد، به دلیل آنچه خواهد آمد (۱۱۲).

می‌گویم: ظاهراً منظورش از آنچه خواهد آمد خبر عبدالله بن جندب است که گفت: به حضرت ابوالحسن علیه السلام این مسئله را نوشتم: شخصی می‌خواهد اعمالش را از نیکیها و نماز و کار خیر بر سه بخش قرار دهد، یک سوم آنها را برای خودش و دو سوم را برای والدینش، یا اینکه به تنهایی از کارهای مستحبی خود چیزی را برای آنان اختصاص دهد، و اگر یکی از آن دو زنده و دیگری مرده باشد [چه حکمی دارد]؟ پس آن حضرت علیه السلام به من نوشت: اما از طرف مرده خوب و جایز است، و اما زنده روا نیست مگر نیکی و صله (۱۱۳).

و فعلاً منظورمان این نیست که جواز و عدم نیابت از زندگان در نمازهای مستحبی را بیان کنیم، که تحقیق درباره آن جای دیگری دارد، بلکه هدف ما در اینجا آن است که ترجیح داشتن نیابت از زندگان و مردگان مؤمنین در دعا کردن برای مولایمان صاحب الزمان و تعجیل فرج و ظهور آن جناب علیه السلام را بیان نماییم، و حدیث یاد شده بر این مطلب دلالت دارد، زیرا که دعا در حق مولایمان علیه السلام بدون هیچ گفتگو از برترین اقسام نیکی - هر چند از شخص زنده - در نیکی و صله خوب است، و همین طور خبر محمد بن مروان دلالت می‌کند بر اینکه نیکی نسبت به والدین زنده باشند یا مرده خوب و پسندیده است. و ظاهراً یاد کردن نماز و صدقه و حج از باب مثال است. بنابراین با توجه به آنچه یاد کردیم به ضمیمه این فرازهای دعای عهد: «اللَّهُمَّ بَلِّغْ مَوْلَايَ صَاحِبَ الزَّمَانِ عَن جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا وَ بَرِّهَا وَ بَحْرِهَا وَ سَهْلِهَا وَ جَبَلِهَا حَيْثُمْ وَ مَنِّتَهُمْ وَ عَن وَالِدَيَّ وَ وُلْدِي وَ عَنِّي مِنَ الصَّلَاةِ وَ التَّحِيَّاتِ . . . .»؛ خداوندا به مولایم صاحب الزمان علیه السلام از سوی تمام مردان و زنان با ایمان در سراسر قلمرو زمین شرق و غرب و خشکی و دریا و هموار و کوه آن، زنده و مرده آنان، و از سوی والدینم و فرزندانم و از سوی خودم از درودها و تحیتهایم و سلامهایم ابلاغ فرمای . . . .

و به ضمیمه آنچه درباره نیابت از زندگان در زیارتها و دعاها و حج و طواف و مانند اینها وارد شده، از ملاحظه تمام اینها به دست می‌آید که نیابت کردن در دعا برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام و خواندن دعاهای روایت شده در حق آن حضرت، بلکه در سایر انواع دعاها، نیابت کردن از زندگان مؤمنین و مؤمنات به ویژه صاحبان حقوق و خویشان، نیکو است، چنانکه خوبی نیابت در همه اینها از مردگان نیز ثابت گردیده است، و با این کار زنده و مرده و نیابت کننده و منوب عنه انواعی از فواید و ثوابها را درک خواهند کرد.

اگر بگویی : حدیث عبدالله بن جندب در نیابت صراحت ندارد بلکه محتمل است که منظور در آن هدیه کردن ثواب نیکی و صلّه و نماز باشد ؟

می گویم : ظاهر این است که در آغاز پرسش از هدیه کردن بوده ، و اینکه گفته : یا اینکه به تنهایی از کارهای . . . سؤال از نیابت بوده است و این مطلب با اندک تأملی ان شاء الله تعالی روشن خواهد شد .

هجدهم

از آنچه در دو نکته پیش گفتیم معلوم شد که دعا کردن درباره مولایمان صاحب الزمان علیه السلام و درخواست تعجیل فرج و ظهور آن جناب به نیابت از مؤمنان موجب فواید دیگری افزون بر فواید بسیاری است که در گذشته آوردیم ، از جمله :

۱ - چند برابر شدن مکارم و نیکیها و فواید یاد شده است ، به مقتضای روایات رسیده‌ای که از نظرتان گذشت .

۲ - إحسانی است به مؤمنان ، و وسیله‌ای برای برطرف شدن عذاب از مردگان ایشان ، یا فزونی ثواب برای آنان ، چنانکه دانستید .

۳ - در جهت زودتر شدن زمان ظهور و فرج آن حضرت - صلوات الله علیه - مؤثرتر است ، چون به منزله آن است که این دعا از همه مؤمنین انجام گردیده باشد ، و از آنچه بیشتر آوردیم معلوم گردید که دسته جمعی دعا کردن از جمله دعا کردن از جمله موجبات زودتر رسیدن دوران گشایش و ظهور می‌باشد ، ان شاء الله تعالی .

نوزدهم

مستحب است برای دوستان و یاران آن حضرت علیه السلام دعا کنید ، به دلیل عموم روایاتی که در تشویق و ترغیب به دعا درباره مؤمنین و مؤمنات رسیده ، و نیز به دلیل آنچه در مورد کمک بر نیکی و تقوی وارد شده و به دلیل اینکه در دعاهای رسیده از امامان علیهم السلام دعا برای دوستان و یاران آن حضرت هم مذکور گردیده است ، چنانکه گذشت و گوشه‌ای از آنها را در مقصد سوم همین بخش خواهیم آورد ان شاء الله تعالی .

دعا کردن برای نابودی دشمنانش و طلب خواری و زبونی آنها ، چنانکه در دعاهای روایت شده آمده است ، و لعنت کردن آنها مستحب است به دلیل مقتضای بیزاری از دشمنان و نیز پیروی از خدای تعالی و پیامبر او و امامان ، و به خاطر آنچه در روایات از ترغیب و پافشاری بر آن آمده ، از جمله : در بحار از علی بن عاصم کوفی از مولایمان حضرت امام حسن بن علی عسکری علیهما السلام روایت است که فرمود : حدیث گفت مرا پدرم از جدّم از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم که فرمود : هر کس از یاری ما اهل البیت ناتوان باشد ، امّا در خلوتهای خود دشمنانمان را لعنت کند ، خداوند صدایش را به تمام فرشتگان از زمین تا به عرش خواهد رسانید ، پس هر چه این مرد دشمنانمان را لعنت کند فرشتگان او را یاری نمایند ، و هر که را لعنت کند آنها هم ، او را لعنت کنند ، سپس بار دیگر [بر دشمنان] لعنت فرستند ، آنگاه گویند : خداوند بر این بندها درود فرست که آنچه در توان داشت بذل کرد و به کار برد ، و اگر بیش از این را توان داشت انجام می داد ، که ناگاه از سوی خدای تعالی ندا می آید : دعای شما را به اجابت رساندم ، و خواسته شما را پذیرفتم ، و بر روان او در میان ارواح پاکان درود فرستادم و او را از برگزیدگان نیکان قرار دادم (۱۱۴) .

مقصد دوم

در چگونگی دعا برای تعجیل فرج و ظهور آن حضرت علیه السلام آشکارا یا به کنایه

بدانکه این برترین مقصد و عالی ترین مطلب به گونه های مختلفی حاصل می گردد که به آنها اشاره می کنیم ، تا خواننده بینش بیشتری یابد ، و بتواند امثال اینها را با تیزبینی و خوش باطنی استخراج نماید :

اول : اینکه به صراحت از خدای تعالی این امر را مسئلت نماید ، و به زبان فارسی یا عربی یا هر زبان دیگری تقاضایش را باز گوید ، مثل اینکه چنین دعا کند : « اللَّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَ مَوْلَانَا صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَام » ؛ بار خدایا فرج مولای ما صاحب الزمان را زودتر برسان . یا بگوید : « عَجِّلْ اللَّهُ تَعَالَى فَرَجَهُ وَظُهُورَهُ » ؛ خدای تعالی فرج و ظهور آن حضرت را تعجیل فرماید .

دوم : اینکه از خداوند - عزّ اسمه - درخواست کند که فرج و گشایش امر آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم را تعجیل فرماید؛ و زودتر برساند ، چون فرج آن حضرت همان فرج آنها است ، چنانکه در دعاها و روایات این معنی آمده است .

سوم : اینکه فرج و گشایش امر تمام مؤمنین و مؤمنات ، یا فرج اولیای خدای تعالی را مسئلت دارد ، زیرا که با فرج آن جناب علیه السلام فرج اولیای خدا انجام می گردد ، چنانکه در روایت رسیده است .

چهارم : اینکه بر دعای کسی که چنین دعائی کند آمین بگوید ، چون واژه « آمین » یعنی : « مستجاب کن » ، که این نیز دعا است ، و چون که دعا کننده و آمین گوهر و در دعا شریکند ، بطوری که در خبر آمده است .

پنجم: اینکه از خدای عز و جل بخواهد که دعای هر کس که برای تعجیل فرَج مولاایمان علیه السلام دعا می کند را مستجاب سازد . و فرق بین این با گونه قبلی آن است که آمین گفتن جز در حضور دعا کننده انجام نمی گردد ، ولی در این مورد حضور شرط نیست .

ششم: اینکه فراهم شدن و آماده گشتن وسایل و مقدمات و زمینه های زودتر رسیدن فرَج را از خداوند مسئلت نماید .

هفتم: اینکه درخواست نماید که موانع ظهور آن حضرت علیه السلام رفع و برطرف گردد .

هشتم: اینکه دعا کند گناهایی که مایه تأخیر افتادن فرَج آن حضرت است آمرزیده شوند ، گناهایی که دعا کننده یا غیر او از اهل ایمان مرتکب گردیده اند .

نهم: اینکه از خدای تعالی درخواست کند که او را از آن چنان گناهایی که اثر یاد شده را دارد در آینده زندگیش محفوظ و باز بدارد .

دهم: اینکه نابودی دشمنان آن حضرت علیه السلام - که وجودشان مانع از زودتر شدن فرَج دوستانش می باشد - از خداوند بخواهد .

یازدهم: اینکه از خداوند مسئلت نماید که دست ستمگران را از سر همه مؤمنین کوتاه سازد ، که این امر به برکت ظهور امامشان که در انتظارش هستند انجام می گردد .

دوازدهم: اینکه گسترش یافتن عدالت را در شرق و غرب زمین مسئلت نماید ، زیرا که این امر جز به ظهور آن حضرت علیه السلام حاصل نمی گردد ، همچنان که خدای عز و جل و پیغمبران و اولیائش علیهم السلام وعده داده اند .

سیزدهم: اینکه بگوید: خداوند رفاه و خوشی را به ما بنمایان ، و نیتش حصول آن در زمان ظهور باشد ، زیرا که رفاه و خوشی کامل و تمام عیار برای مؤمن حاصل نمی شود مگر به ظهور امام غایب از نظر علیه السلام ، و در اواخر بخش ششم روایتی که بر ورود این دعا به همین لفظ دلالت داشت گذشت .

چهاردهم: اینکه از خدای عز و جل بخواهد که اجر و مزد عبادتها و کارهایش را تعجیل در امر فرَج و ظهور مولایش مطابق خواسته و رضای حضرتش علیه السلام قرار دهد .

پانزدهم: آنکه توفیق یافتن به انجام این دعا - یعنی دعا برای مولاایمان علیه السلام و درخواست تعجیل در امر فرَجش - را برای همه مؤمنین و مؤمنات بخواهد ، زیرا که پیشتر بیان داشته ایم که همدلی و اتفاق مؤمنین در این کار تأثیر ویژه ای دارد ، چنانکه در روایت آمده ، بنابراین هرگاه مؤمن مسئلت کند که مقدمات مطلوب و هدفش فراهم و آسان گردد ، در جهت تحصیل آن کوشش به سزایی انجام داده است .

شانزدهم: اینکه از خدای عز و جل مسئلت نماید که دین حق و اهل ایمان را بر همه ملل و ادیان چیره و پیروز فرماید ، زیرا که این امر - چنانکه وعده کرده - جز به ظهور مولاایمان صاحب الزمان علیه السلام حاصل نمی گردد ، همانطور که در روایات در کتاب البرهان آمده است (۱۱۵) .

هفدهم: اینکه از خداوند - عزّ اسمہ - درخواست نماید که از دشمنان دین و ستمکاران نسبت به خاندان حضرت سید المرسلین صلی الله علیه وآله وسلم انتقام بگیرد، به جهت آنچه در خبر آمده که این امر با ظهور امام غایب از انظار و آخرین امامان بزرگوار علیهم السلام انجام می‌گردد.

هجدهم: اینکه بر آن حضرت درود بفرستد، و منظورش درخواست رحمت ویژه‌ای از سوی خداوند باشد که به آن زودتر شدن فرجش آسان شود. و این از عبارتی که در مورد درود فرستادن بر آن جناب و بر پدرانش علیهم السلام روایت شده، که در کامل الزیارات و غیر آن ذکر گردیده، برمی‌آید، که در زیارت حضرت رضا علیه السلام پس از درود فرستادن بر یکایک امامان علیهم السلام چنین می‌خوانیم: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى حُجَّتِكَ وَوَلِيِّكَ الْقَائِمِ فِي خَلْقِكَ صَلَاةً تَامَةً نَامِيَةً بَاقِيَةً تُعَجِّلُ بِهَا فَرَجَهُ وَتَنْصُرُهُ بِهَا...»؛ بار خدایا بر حجت و ولی خویش که در میان آفریدگانت بپا است درود فرست درود فرستادنی تمام و با افزایش و همیشگی که به آن فرجش را زودتر برسانی و به آن پیروزش نمایی.

نوزدهم: اینکه تعجیل و زودرسی برطرف شدن محنت از چهره‌اش، و زدودن غم و اندوه از قلب مقدّس علیهم السلام را بخواهد، زیرا که این از لوازم تسلط آن حضرت و نابودی دشمنانش می‌باشد.

بیستم: اینکه از خدای تعالی بخواهد که در امر خونخواهی برای مولای شهید مظلوممان حضرت ابی‌عبدالله الحسین علیه السلام تعجیل فرماید، زیرا که این در حقیقت دعا برای فرزندش حضرت حجت علیهم السلام است که خونخواه و انتقامگر از کشتندگان آن حضرت است.

مقصد سوم

مقدمه

در ذکر بعضی از دعاهای روایت شده از امامان معصوم علیهم السلام در این باره

و این دعاها غیر از دعاهائی است که در بخش ششم این کتاب آوردیم از جمله:

که در کتاب الغیبه شیخ اجل ابوجعفر طوسی قدس سره از حضرت صاحب الامر علیه السلام روایت شده ، و حکایتی طولانی دارد که به منظور رعایت اختصار آن را ترک کردیم . دعا این است : « بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ خَاتَمِ النَّبِیِّیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ الْمُنْتَجَبِ فِی الْمِیثَاقِ الْمُصْطَفٰی فِی الظَّلَالِ الْمُطَهَّرِ مِنْ كُلِّ اَفْهٍ الْبَرِیِّ مِنْ كُلِّ عَیْبِ الْمُؤْمَلِ لِلنَّجَاةِ الْمُرْتَجٰی لِلسَّقَاةِ الْمُقَوِّضِ اِلَیْهِ دِیْنُ اللّٰهِ اللّٰهُمَّ شَرَّفْ بِنِیَانَهُ وَ عَظِّمْ بَرَهَانَهُ وَ اَفْلِحْ حُجَّتَهُ وَ اَرْفَعْ دَرَجَتَهُ وَ اَضِیْ نُورَهُ وَ بَیِّضْ وَجْهَهُ وَ اَعْطِهِ الْفَضْلَ وَ الْفَضِیْلَةَ وَ الدَّرَجَةَ وَ الْوَسِیْلَةَ الرَّفِیْعَةَ وَ اَبْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا یَغِیْطُهُ بِهِ الْاَوَّلُوْنَ وَ الْاٰخِرُوْنَ وَ صَلِّ عَلٰی اَمِیْرِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ قَائِدِ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِیْنَ وَ سَيِّدِ الْوَصِیِّیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَ صَلِّ عَلٰی الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ اِمَامِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَ صَلِّ عَلٰی الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ اِمَامِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ وَ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ اِمَامِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ، وَ صَلِّ عَلٰی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ اِمَامِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ، وَ صَلِّ عَلٰی مُوسٰی بْنِ جَعْفَرِ اِمَامِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ، وَ صَلِّ عَلٰی عَلِیِّ بْنِ اِمَامِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ، وَ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ اِمَامِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ، وَ صَلِّ عَلٰی الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ اِمَامِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ، وَ صَلِّ عَلٰی الْخَلْفِ الصَّالِحِ الْهَادِیِ الْمَهْدِیِّ اِمَامِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ وَاٰرِثِ الْمُرْسَلِیْنَ وَ حُجَّةِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ ، اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ اَهْلِ بَیْتِهِ الْاِثْمَةَ الْهَادِیْنَ الْمَهْدِیْنَ الْعُلَمَاءِ الصَّادِقِیْنَ الْاَبْرَارِ الْمُتَّقِیْنَ دَعَائِمِ دِیْنِكَ وَ اَرْكَانِ تَوْحِیْدِكَ وَ تَرَاجِمِهِ وَ حِیْكَ وَ حُجَّجِكَ عَلٰی خَلْقِكَ وَ خُلَفَاؤِكَ فِی اَرْضِكَ الَّذِیْنَ اخْتَرْتَهُمْ لِنَفْسِكَ وَ اصْطَفَيْتَهُمْ عَلٰی عِبَادِكَ وَ اَرْتَضَيْتَهُمْ لِدِیْنِكَ وَ خَصَصْتَهُمْ بِمَعْرِفَتِكَ وَ جَلَلْتَهُمْ بِكِرَامَتِكَ وَ عَشَبْتَهُمْ بِرَحْمَتِكَ وَ رَبَّیْتَهُمْ بِنِعْمَتِكَ وَ غَدَيْتَهُمْ بِحُكْمَتِكَ وَ اَلْبَسْتَهُمْ نُورَكَ وَ رَفَعْتَهُمْ فِی مَلَكُوتِكَ وَ حَفَفْتَهُمْ بِمَلَائِكَتِكَ وَ شَرَفْتَهُمْ بِنَبِیِّكَ ، اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ عَلَیْهِمْ صَلَوةً كَثِیْرَةً دَائِمَةً طَیِّبَةً لَا یَحِیْطُ بِهَا اِلَّا اَنْتَ وَ لَا یَسَعُهَا اِلَّا عِلْمُكَ وَ لَا یُحْصِیْهَا اَحَدٌ غَیْرُكَ اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی وَلِیِّكَ الْمُحِبِّیِّ سُنَّتِكَ الْقَائِمِ بِاَمْرِكَ الدَّاعِیِّ اِلَیْكَ الدَّلِیْلِ عَلَیْكَ وَ حُجَّتِكَ عَلٰی خَلْقِكَ وَ خَلِیْفَتِكَ فِی اَرْضِكَ وَ شَاهِدِكَ عَلٰی عِبَادِكَ ، اللّٰهُمَّ اَعَزَّ نَصْرَهُ وَ مَدَّ فِی عُمُرِهِ وَ زَیَّنِ الْاَرْضَ بِطَوْلِ بَقَائِهِ ، اللّٰهُمَّ اَكْفِهِ بَغْیَ الْحَاسِدِیْنَ وَ اَعِذْهُ مِنْ شَرِّ الْكَافِرِیْنَ وَ اَذْحِرْ عَنْهُ اِرَادَةَ الظَّالِمِیْنَ وَ تَخَلَّصْهُ مِنْ اَیْدِی الْجَبَّارِیْنَ ، اللّٰهُمَّ اَعْطِهِ فِی نَفْسِهِ وَ ذُرِّیَّتِهِ وَ شِیْعَتِهِ وَ رَعِیَّتِهِ وَ خَاصَّتِهِ وَ عَامَّتِهِ وَ عَدُوِّهِ وَ جَمِیْعِ اَهْلِ الدُّنْیَا مَا تَقَرَّبَهُ عَیْنُهُ وَ تَسَرَّبَهُ نَفْسُهُ وَ بَلَغَهُ اَفْضَلُ اَمَلِهِ فِی الدُّنْیَا وَ الْاٰخِرَةِ اَنْكَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ، اللّٰهُمَّ جَدِّدْ بِهٖ مَا مَجِیَ مِنْ دِیْنِكَ وَ اَحْیِ بِهٖ مَا بَدَّلَ مِنْ كِتَابِكَ وَ اَظْهَرْ بِهٖ مَا غَیْبَ مِنْ حُكْمِكَ حَتّٰی یَعُوْذَ دِیْنِكَ بِهٖ وَ عَلٰی یَدِیْهِ غَضًا جَدِیْدًا خَالِصًا مُخْلِصًا لَا شَكَّ فِیْهِ وَ لَا شَبْهَةَ مَعَهُ وَ لَا باطِلَ عِنْدَهُ وَ لَا بَدْعَةَ لَدِیْهِ ، اللّٰهُمَّ نُوِّرْ بُنُوْرَهُ كُلَّ ظُلْمَةٍ وَ هُدِّ بِرُكْنِهِ كُلَّ بَدْعَةٍ وَ اَهْدِمِ بَعِزَّتِهِ كُلَّ ضَلَالَةٍ وَ اَقْصِمْ بِهٖ كُلَّ جَبَّارٍ وَ اَحْمَدِ بِسِیْفِهِ كُلَّ نَارٍ وَ اَهْلِكْ بِعَدْلِهِ كُلَّ جَبَّارٍ (جابر - خ ل) وَ اَجْرِ حُكْمَهُ عَلٰی كُلِّ حَكْمٍ وَ اَذَلِّ لِسْطَانِهِ كُلَّ سُلْطَانٍ ، اللّٰهُمَّ اَذَلِّ كُلَّ مَنْ نَاوَاهُ وَ اَهْلِكْ كُلَّ مَنْ عَادَاهُ وَ اَمْكُرْ بِمَنْ كَادَهُ وَ اسْتَأْصِلْ مَنْ حَجَدَ حَقَّهُ وَ اسْتَهَانَ بِاَمْرِهِ وَ سَعَى فِی اِطْفَاءِ نُورِهِ وَ اَرَادَ اِخْمَادَ ذِكْرِهِ ، اللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفٰی وَ عَلٰی الْمُرْتَضٰی وَ فَاطِمَةَ الزَّهْرٰی وَ الْحَسَنِ الرِّضَا وَ الْحُسَیْنِ الْمُصْطَفٰی (المصطفى - خ ل) وَ جَمِیْعِ الْاَوْصِیَاءِ مَصَابِیْحِ الدُّجٰی وَ اَعْلَامِ الْهُدٰی وَ مَنَارِ التَّقٰی وَ الْعُرُوَّةِ الْوُثْقٰی وَ الْحَبْلِ الْمَتِیْنِ وَ الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِیْمِ وَ صَلِّ عَلٰی وَلِیِّكَ وَ وِلَاةِ عَهْدِهِ وَ الْاِثْمَةِ مِنْ وُلْدِهِ وَ مَدَّ فِی اَعْمَارِهِمْ وَ زَدَّ فِی اَجَالِهِمْ وَ بَلَغَهُمْ اَقْصٰی اَمَالِهِمْ دِیْنًا وَ دُنْیَاً وَ اٰخِرَةً اَنْكَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ » (۱۱۶) ؛ بنام خداوند بخشنده بخشایشگر ، خداوندا درود بفرست بر محمد سرور رسولان و آخرین پیغمبران و حجت پروردگار عالمیان ، که در [هنگام] پیمان بستن اختیار شده است ، در [عالم] اشباح و سایه ها ، از هر آفتی پاک ، و از هر عیب دور می باشد ، آنکه به او آرزوی نجات است و امید شفاعت ، که دین خداوند به او واگذار گردیده ، خدایا بنیادش را بلند و دلیلش را نیرومند و حجتش را روشن و پیروز گردان ، و درجه اش را بلند ساز ، و نورش را درخشنده کن و رویش را سپید گردان ، و به او فضل و بلندی مرتبه و درجه و رفعت وسیله را عطا فرما ، و او را بر مقام پسندیده ای برانگیز که به سبب آن اولین و آخرین بر او غبطه خورند . و

درود بفرست بر علی امیرمؤمنان و وارث رسولان و پیشوای سفید رویان ، و سید اوصیا ، و حجت پروردگار عالمیان ، و درود بفرست بر حسن بن علی امام مؤمنان و وارث رسولان و حجت پروردگار جهانیان ، و درود بفرست بر حسین بن علی امام مؤمنان و وارث رسولان و حجت پروردگار جهانیان ، و درود بفرست بر محمد بن علی امام مؤمنان و وارث رسولان و حجت پروردگار عالمیان ، و درود بفرست بر جعفر بن محمد امام مؤمنان و وارث رسولان و حجت پروردگار جهانیان ، و درود بفرست بر موسی بن جعفر امام مؤمنان و وارث رسولان و حجت پروردگار عالمیان ، و درود بفرست بر محمد بن علی امام مؤمنان و وارث رسولان و حجت پروردگار عالمیان ، و درود بفرست بر حسن بن علی امام مؤمنان و وارث رسولان و حجت پروردگار عالمیان ، و درود بفرست بر خلف صالح هدایت کننده ، هدایت شده امام مؤمنان و وارث رسولان و حجت پروردگار عالمیان ، بار إلهای درود فرست بر محمد و خاندانش امامان هدایت کننده هدایت شده علمای راستگوی نیکان تقوی پیشه ، ستونها و پایه های توحیدت ، و بازگو کنندگان وحی تو ، و حجتهای تو بر آفریدگانت ، و جانشینان تو در زمینت که آنان را برای خویش اختیار کردی و بر بندگانت برگزیدی ، و برای دینت پسندیدی ، و به شناختن اختصاص دادی ، و جامه کرامت را بر اندامشان پوشاندی ، و به رحمت خود ایشان را فراگرفتی ، و به نعمت آنان را پرورش دادی ، و حکمتت را به آنان تغذیه کردی ، و نور خویش بر ایشان پوشاندی ، و در ملکوت آنان را بالا بردی ، و به وسیله فرشتگانت آنان را احاطه نمودی ، و به پیغمبرت شرافتشان بخشیدی . خداوند بر محمد و بر آل او درود فرست درودی بسیار دائم پاکیزه ای که جز ذات تو آن را احاطه نکند و جز علم تو آن را در نیابد و احدی جز تو آن را شمارش ننماید . بار إلهای درود فرست بر ولایت که زنده کننده سنت تو؛ بپاخاسته به امر تو دعوت کننده به سوی تو ، دلالت کننده بر تو ، و حجت تو بر خلقت و خلیفهات در زمینت ، و گواهی بر بندگانت می باشد خداوند پیرویش را برافراز و عمرش را دراز کن ، و زمین را با طولانی شدن بقای او زینت بخش ، بار إلهای از تجاوز حسودان او را نگهدار ، و از شر نیرنگ بازان او را در پناه خویش مصون گردان ، و خواسته های [شوم] ستمگران را از او دور فرمای ، و او را از دست سرکشان رها ساز . خداوند به او در مورد خودش و فرزندانش و شیعیانش و رعیتش و خاصانش و عوامش و دشمنش و تمام اهل دنیا عطا فرمای آنچه را که چشمش را به آن روشن سازی و دلش را به آن خرسند گردانی ، و او را به برترین آرزویش در دنیا و آخرت برسان که تو بر هر چیز توانایی ، بار إلهای به [ظهور] او آنچه از دینت محو شده تجدید گردان ، و آنچه از کتابت عوض شده به او زنده کن ، و آنچه از احکامت تغییر یافته به او آشکار ساز ، تا اینکه دین تو به او و بر دست او بازآید ، در حالی که تازه و شاداب و نو و خالص و بی پیرایه که شکی در آن نباشد ، و شبهه ای به آن راه نیابد ، و باطلی کنارش نماند و بدعتی در پیشگاهش یافت نشود ، بار خدایا به نور او هر تاریکی را روشن ساز و به پایه امر او هر بدعتی را از جای برکن ، و به عزت او ، هر گمراهی را منهدم گردان ، و هر سرکش را درهم شکن ، و به شمشیر او هر آتشی را خاموش ساز ، و هر سرکش (ستمگر) را به عدالت او هلاک گردان ، و حکمش را بر هر فرمانی برتری ده ، و هر سلطه ای را برای حکومتش خوار فرمای . بار خدایا هر آنکه با او ستیزه کند ذلیل کن ، و هر آنکه با او دشمنی ورزد هلاک گردان ، و به هر که با او نیرنگ بازد مکر کن ، و هر که حقش را انکار نماید و امرش را سبک شمارد و در پی خاموش کردن نورش تلاش کند و بخواهد یادش را فرو نشاند از ریشه برکن ، خدایا درود بفرست بر محمد مصطفی و علی مرتضی و فاطمه زهرا و حسن (راضی به قضای تو) و حسین مصقی (برگزیده شده) و تمام اوصیا (جانشینان پیامبر) چراغهای روشنگر تاریکی و نشانه های هدایت و دلایل تقوی ، و گیره محکم ، و ریسمان قوی ، و راه راست ، و درود بفرست بر ولی خودت و متصدیان عهدت و امامان از فرزندانش و عمرهایشان را طولانی گردان ، و بر آجلهایشان بیفزای و آنان را به آخرین مرحله آرزوهایشان در دنیا و آخرت برسان که به راستی تو بر هر چیز توانایی .

می‌گوییم: این دعای شریف از دعا‌های ارزنده‌ای است که شایسته است به آن مداومت شود، و در هر وقت و هنگام بر خواندنش مواظبت گردد، به ویژه اوقاتی که به مولایمان صاحب الزمان علیه صلوات الله اختصاص بیشتری دارد، مانند شب نیمه شعبان، و روز نیمه آن، و شب و روز جمعه، و شاید از همین روی باشد که مؤلف کتاب جمال الصالحین این دعا را از اعمال آن شب برشمرده، با اینکه ظاهر روایتی که تذکر دادیم آن است که به وقت معینی اختصاص ندارد، بلکه برای مطلق اوقات وارد شده است، و سید اجل علی بن طاووس در کتاب جمال الاسبوع آن را در اعمال روز جمعه یاد کرده، در آنچه پس از نماز عصر آن روز دعا می‌شود، چنین فرموده: ذکر صلوات بر پیغمبر و آل او - که درود خداوند بر او و آنان باد - که از مولایمان حضرت مهدی - صلوات الله علیه - روایت شده، و اگر تعقیب عصر جمعه را به خاطر عذری ترک کردی پس این صلوات را هیچگاه وامگذار، به جهت امری که خدای جل جلاله ما را بر آن آگاه فرموده است.

سپس سند آن را به طور کامل با ذکر حکایتی آورده که از بیم طولانی شدن مطلب از نقل آنها خودداری نمودیم.

و از گفتار سید قدس سره که: هیچگاه آن را وامگذار به جهت امری که خدای جل جلاله ما را بر آن آگاه فرموده است.

استفاده می‌شود که از سوی مولایمان صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه در این باره فرمانی به او رسیده، و این دلیل صحت روایت است، خداوند ولی نعمت و هدایت است.

۲ - دعای امام رضا علیه السلام

و از جمله دعا‌هایی که در این باب روایت شده آن است که جمعی از علمای ما از جمله سید اجل علی بن طاووس در همان کتاب - جمال الاسبوع - روایت کرده‌اند، وی فرموده است: ذکر دعائی که برای حضرت صاحب الامر از حضرت رضا - که برایشان بهترین سلام باد - روایت گردیده است: حدیث گفته‌اند مرا عده‌ای - که پیشتر در چند جای این کتاب آنها را یاد کرده‌ام - به سند متصلشان تا جدم ابوجعفر طوسی - که خداوند جل جلاله او را روز قیامت در امان و رضوان خود قرار دهد - که گفت: خبر داد ما را ابن ابی‌جید از محمد بن الحسن بن سعید بن عبدالله، و حمیری، و علی بن ابراهیم، و محمد بن الحسن صفار همگی اینان از ابراهیم بن هاشم از اسماعیل بن مدار و صالح بن السندي از یونس بن عبدالرحمان. سید قدس سره گفته: و جدم ابوجعفر طوسی این دعا را به چند طریق از یونس بن عبدالرحمان روایت آورده که در اینجا آنها را واگذاردم تا مبادا مطلب به طول انجامد، یونس بن عبدالرحمان گوید: حضرت امام رضا علیه السلام دستور می‌فرمود که برای حضرت صاحب الامر عجل الله فرجه چنین دعا شود: «اللَّهُمَّ ادْفَعْ عَنَّا وَلِيَّكَ وَ خَلِيفَتِكَ عَلَى خَلْقِكَ وَ لِسَانِكَ الْمُعَبَّرِ عَنكَ بِإِذْنِكَ النَّاطِقِ بِحُكْمَتِكَ وَ عَيْنِكَ النَّاطِرَةَ عَلَى بَرِيَّتِكَ وَ شَاهِدِكَ عَلَى عِبَادِكَ الْجَحْجَاحِ الْمُجَاهِدِ الْعَائِدِيكَ عِنْدَكَ وَأَعِذْهُ مِنْ شَرِّ جَمِيعِ مَا خَلَقْتَ وَ بَرَأْتَ وَ أَنْشَأْتَ وَ صَوَّرْتَ وَ أَحْفَظْهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ وَ عَن يَمِينِهِ وَ عَن شِمَالِهِ وَ مِنْ فَوْقِهِ وَ مِنْ تَحْتِهِ بِحِفْظِكَ الَّذِي لَا يَضِيعُ مِنْ حِفْظَتِهِ بِهِ وَ أَحْفَظْ فِيهِ رَسُولَكَ وَ آبَاءَهُ أُمَّتِكَ وَ دَعَائِمَ دِينِكَ وَ اجْعَلْهُ فِي وَدِيعَتِكَ الَّتِي لَا تَضِيعُ وَ فِي جِوَارِكَ الَّذِي لَا يُحْقَرُ وَ فِي مَنَعِكَ وَ عِزِّكَ الَّذِي لَا يُقْهَرُ وَ أَمْنِهِ بِأَمَانِكَ الْوَثِيقِ الَّذِي لَا يُخْذَلُ مِنْ أَمْنَتِهِ بِهِ وَ اجْعَلْهُ فِي كَنَفِكَ الَّذِي لَا يَرَامُ مِنْ كَانِ فِيهِ وَ آيِدِهِ وَ أَنْصَرَهُ بِنَصْرِكَ الْعَزِيزِ وَ آيِدِهِ بِجَنْدِكَ الْغَالِبِ وَ قُوَّةِ بَقْوَتِكَ وَ أَرْدِفَهُ بِمَلَائِكَتِكَ وَ وَالٍ مِنْ وَالَاهُ وَ عَادٍ مِنْ عَادَاهُ وَ أَلْبَسَهُ دِرْعَكَ الْحَصِينَةَ وَ حَفَّهُ بِمَلَائِكَتِكَ حَقًّا اللَّهُمَّ وَ بَلِّغْهُ أَفْضَلَ مَا بَلَّغْتَ الْقَائِمِينَ بِقِسْطِكَ

مِنْ أَتْبَاعِ النَّبِيِّينَ اللَّهُمَّ اشْعَبْ بِهِ الصَّدْعَ وَارْتُقْ بِهِ الْفَتْقَ وَامْتِ بِهِ الْجُورَ وَأَظْهِرْ بِهِ الْعَدْلَ وَزَيْنِ بَطُولِ بَقَائِهِ الْأَرْضَ وَأَيْدِهِ بِالنَّصْرِ وَانْصُرْهُ بِالرَّعْبِ وَقُوْ نَاصِرِيهِ وَأَخْذُلْ خَاذِلِيهِ وَدَمْدِمْ عَلَى مَنْ نَصَبَ لَهُ وَدَمَّرْ مِنْ عَشِهِ وَاقْتُلْ بِهِ جَبَابِرَةَ الْكُفْرِ وَعَمَدَهُ وَدَعَائِمَهُ وَأَقْصِمْ بِهِ رُؤُسَ الضَّلَالَةِ وَشَارِعَةَ الْبِدْعِ وَمَمِيَّةَ السُّنَّةِ وَمَقْوِيَةَ الْبَاطِلِ وَذَلِّلْ بِهِ الْجَبَّارِينَ وَأَبِرْ بِهِ الْكَافِرِينَ وَجَمِّعِ الْمُلْحِدِينَ فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَمَغَارِبِهَا وَبَرِّهَا وَبَحْرِهَا وَسَهْلِهَا وَجَبَلِهَا حَتَّى لَا تَدَعَ مِنْهُمْ دِيَارًا وَلَا تَبْقَى لَهُمْ آثَارًا اللَّهُمَّ طَهِّرْ مِنْهُمْ بِلَادَكَ وَأَشْفِ مِنْهُمْ عِبَادَكَ وَأَعِزِّ بِهِ الْمُؤْمِنِينَ وَأَحْيِ بِهِ سُنْنَ الْمُرْسَلِينَ وَدَارِسِ حِكْمَةِ النَّبِيِّينَ وَجَدِّدْ بِهِ مَا أَمْتَحَى مِنْ دِينِكَ وَبَدِّلْ مِنْ حُكْمِكَ حَتَّى تُعِيدَ دِينَكَ بِهِ وَعَلَى يَدَيْهِ جَدِيدًا غَضًّا مُحَضًّا صَحِيحًا لَا عَوْجَ فِيهِ وَلَا بَدْعَةَ مَعَهُ وَحَتَّى تُنْبِرَ بَعْدَلَهُ ظَلَمَ الْجُورَ وَتَطْفِئَ بِهِ نِيرَانَ الْكُفْرِ وَتُوضِحَ بِهِ مَعَاقِدَ الْحَقِّ وَمَجْهُولَ الْعَدْلِ فَانَّهُ عَبْدُكَ الَّذِي اسْتَخْلَصْتَهُ لِنَفْسِكَ وَأَصْطَفَيْتَهُ عَلَى عِبَادِكَ وَأَتَمَّنْتَهُ عَلَى غَيْبِكَ وَعَصَمْتَهُ مِنَ الذُّنُوبِ وَبَرَّاتَهُ مِنَ الْعُيُوبِ وَطَهَّرْتَهُ مِنَ الرَّجْسِ وَسَلَّمْتَهُ مِنَ الدَّنَسِ اللَّهُمَّ فَاِنَّا نَشْهَدُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَيَوْمَ حُلُولِ الطَّامَةِ أَنَّهُ لَمْ يُذْنَبْ ذَنْبًا وَلَا أَتَى حُوبًا وَلَا لَمْ يَرْتَكِبْ مَعْصِيَةً وَلَا لَمْ يُضَيِّعْ لَكَ طَاعَةً وَلَا لَمْ يَهْتِكْ لَكَ حَرَمَةً وَلَا لَمْ يُبَدِّلْ لَكَ فَرِيضَةً وَلَا لَمْ يُغَيِّرْ لَكَ شَرِيْعَةً وَأَنَّهُ الْهَادِي الْمَهْدِي الطَّاهِرُ النَّقِيُّ الرَّضِيُّ الزَّكِيُّ اللَّهُمَّ اعْطِهِ فِي نَفْسِهِ وَأَهْلِهِ وَوَلَدِهِ وَذُرِّيَّتِهِ وَأُمَّتِهِ وَجَمِيعِ رَعِيَّتِهِ مَا تَقْرُبُهُ عَيْنُهُ وَتُسِرُّ بِهِ نَفْسُهُ وَتَجْمَعُ لَهُ مُلْكَ الْمَمْلَكَاتِ كُلِّهَا قَرِيبِهَا وَبَعِيدِهَا وَعَزِيْزِهَا وَذَلِيْلِهَا حَتَّى يَجْرِيَ حُكْمُهُ عَلَى كُلِّ حُكْمٍ وَيَغْلِبَ بِحَقِّهِ كُلَّ بَاطِلٍ اللَّهُمَّ اسْلُكْ بِنَا عَلَى يَدَيْهِ مِنْهَاجَ الْهُدَى وَالْمَحَجَّةَ الْعُظْمَى وَالطَّرِيقَةَ الْوَسْطَى الَّتِي يَرْجِعُ إِلَيْهَا الْعَالِي وَيَلْحَقُ بِهَا النَّالِي وَاقْوْنَا عَلَى طَاعَتِهِ وَتَبَتْنَا عَلَى مَشَايِعَتِهِ وَأَمِنَّا عَلَيْهِ بِمَتَابَعَتِهِ وَأَجْعَلْنَا فِي حَرْبِهِ الْقَوَامِينَ بِأَمْرِهِ الصَّابِرِينَ مَعَهُ الطَّالِبِينَ رِضَاكَ بِمُنَاصَحَتِهِ حَتَّى تَخْشَرْنَا يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِي أَنْصَارِهِ وَأَعْوَانِهِ وَمَقْوِيَةَ سُلْطَانِهِ اللَّهُمَّ وَأَجْعَلْ ذَلِكَ لَنَا خَالصًا مِنْ كُلِّ شَكٍّ وَشُبْهَةٍ وَرِيَاءٍ وَسَمْعَةٍ حَتَّى لَا نَعْتَمِدَ بِهِ غَيْرَكَ وَلَا نَطْلُبَ بِهِ إِلَّا وَجْهَكَ وَحَتَّى تُحَلِّنَا مَحَلَّهُ وَتَجْعَلْنَا فِي الْجَنَّةِ مَعَهُ وَأَعِزَّنَا مِنَ السَّأَمَةِ وَالْكَسَلِ وَالْفُتْرَةِ وَأَجْعَلْنَا مِمَّنْ تَنْتَصِرُ بِهِ لِدِينِكَ وَتَعِزُّ بِهِ نَصْرَ وَلِيِّكَ وَلَا تَسْتَبْدِلْ بِنَا غَيْرَنَا فَإِنَّ اسْتِبْدَالَكَ بِنَا غَيْرَنَا عَلَيْكَ يَسِيرٌ وَهُوَ عَلَيْنَا عَسِيرٌ اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى وِلَاةِ عَهْدِهِ وَالْإِثْمَةَ مِنْ بَعْدِهِ وَبَلِّغْهُمْ أَمَالَهُمْ وَزِدْ فِي أَجَالِهِمْ وَأَعِزِّ نَصْرَهُمْ وَتَمِّمْ لَهُمْ مَا أَسْنَدْتَ إِلَيْهِمْ مِنْ أَمْرِكَ لَهُمْ وَثَبِّتْ دَعَائِمَهُمْ وَأَجْعَلْنَا لَهُمْ أَعْوَانًا وَعَلَى دِينِكَ أَنْصَارًا فَإِنَّهُمْ مَعَادِنُ كَلِمَاتِكَ وَأَرْكَانُ تَوْحِيدِكَ وَدَعَائِمُ دِينِكَ وَوِلَاةُ أَمْرِكَ وَخَالِصَتُكَ مِنْ عِبَادِكَ وَصَفْوَتُكَ مِنْ خَلْقِكَ وَأَوْلِيَاءُكَ وَسَلَائِلُ أَوْلِيَاءِكَ وَصَفْوَةُ أَوْلَادِ رَسَلِكَ وَالسَّلَامُ عَلَيْهِمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ « (۱۱۷) ؛ خداوندان دور گردان هرگونه بلا را از ساحت ولی و خلیفه و حجّت بر مخلوقات زبانت که به اذن تو از تو سخن می گوید ، و به حکمتت نطق کند ، و دیده بینی تو بر آفریدگانت و گواه تو بر بندگانت ، و بزرگترین مجاهدان پناه آورده به تو در محضرت می باشد ، و او را در پناه خود از شر تمام آنچه آفریده ای و ایجاد کرده ای و انشاء و صورتگری فرموده ای محفوظ بدار ، و او را از پیش رو و پشت سر و راست و چپ و از بالا و پایین [از تمام شرها] محفوظ بدار حفظ کردنی که هر کس را آنطور محفوظ گردانی از بین نمی رود ، و در وجود مبارک او (همه آثار) پیامبرت و پدرانش امامان منصوب از ناحیه تو و ستونهای دینت را حفظ فرمای ، و او را در گنجینه سپرده ات قرار ده که هرگز گم نمی شود ، و در جوار خویش ایمنی ببخش که هر کس را در آن جایگاه بسپاری خواری نخواهد یافت ، و او را در پرتو حمایتت ، و او را به امان استوار خویش ایمنی ببخش که هر کس را در آن تأیید و به نصرت توأم با عزت پیروز گردان ، و با سپاه چیره شونده ات پشتیبانیش کن ، و به نیروی خویش تقویتش فرمای ، و فرشتگانت را همراهش ساز ، و هر آنکه او را دوست می دارد دوستش بدار و با هر کس که با وی دشمنی نماید دشمنی کن ، و زره استوارت را بر اندام آن جناب بپوشان و او را با فرشتگانت فرا بگیر فراگرفتنی [همه جانبه] .

بار خدایا و او را به برترین جایگاهی که بپاخاستگان به قسط از پیروان پیغمبرانت را در آن مستقر فرموده ای نایل ساز ، خداوندان پراکندگیها و پریشانیها را به وجود او فراهم آور ، و رخنه ها را به (ظهور) او مسدود و ترمیم گردان ، و ستم را به (دست با کفایت) او بمیران و عدالت را به او آشکار فرمای ، و زمین را با طول اقامتش [در آن] زینت ببخشی ، و با پیروزی تأییدش کن ، و به وسیله رعب (وحشت در دل دشمنانش) پیروزش گردان ، و یاری کنندگان او را تقویت کن ، و خوارکنندگان را خوار ساز ، و هر که با او به

دشمنی برخیزد را هلاک گردان ، و هر که با او به نیرنگ رفتار کند به نابودی رسان ، و به (تیغ) او ستمگران اهل کفر و ستونها و ارکان آن را بر خاک هلاکت بیفکن ، و به (قدرت) او رؤسای گمراهی و بدعتگذاران و سنت زدایان و تقویت کنندگان باطل را در هم بشکن ، و به (عظمت حکومت) او جباران را خوار گردان ، و به (ظهور) او کافران و همه ملحدان را در خاورها و باخترهای زمین ، خشکی و دریا ، دشتهها و کوهها ریشه کن ساز ، تا دیگر هیچ فردی از آنها را وامگذاری و هیچ نشان و اثری از آنان بر جای نسپاری ، خداوندا دیار خویش را از (لوث وجود) آنان پاک گردان ، و دلهای بندگان را از نابودیشان خرسند ساز ، و به او مؤمنین را عزت ده ، و به او سنتهای مرسلین و حکمت مندرس پیغمبران را زنده بگردان ، و به وجود مبارک او آنچه از دینت محو گشته و آنچه از احکامت تغییر یافته را تجدید فرمای ، و تا اینکه دینت را به وجود آن بزرگوار و بر دست او نو و تازه و خالص ، راست بدون کجی و دور از بدعت بازگردانی ، و تا اینکه به عدل و تاریکیهای ستم را روشن سازی ، و آتشیهای کفر را خاموش نمایی ، و به وجود او مشکلات برپائی حق و مجهولات اجرائی عدل را آشکار سازی که به درستی او بنده تو است که برای خویش برگزیده‌ای و بر بندگان برتری داده‌ای و بر غیب خود امینش دانسته‌ای ، و از گناهان معصومش ساخته‌ای و از عیبها برکنارش داشته‌ای و از پلیدی پاک و از آلودگی سالم قرارش داده‌ای .

بار خدایا پس ، در روز قیامت که روز تحقق یافتن حادثه بزرگ است برای او گواهی دهیم که او هیچ گناه نکرد و خلافی نیاورد و نافرمانی مرتکب نشد ، و طاعتی از طاعات تو را ضایع نساخت ، و حرمتی از تو را هتک نمود ، و فریضه‌ای از تو را مبدل نکرد و برنامه‌ای از تو را تغییر نداد ، و البته که او است هدایتگر هدایت شده ، پاک با تقوای خالص پسندیده زبده ، خداوندا به آن جناب در وجود خودش و خاندانش و فرزنداناش و ذریه‌اش و امتش و تمام رعیتش عطا فرما آنچه را که به آن دیده‌اش روشن شود و دلش شادمان گردد ، و تسلط بر تمام ممالک دور و نزدیک و سخت و آسان را برایش فراهم سازی ، تا حکم او بر هر حکمی برتری یابد و با حق خود بر هر باطلی چیره گردد .

بار خدایا ما را به دست او در مسیر هدایت و راه گشاده و شیوه میانه که تند رفته به سوی آن بازگردد و عقب مانده به آن برسد رهنمون ساز و ما را بر فرمانبرداریش نیرومند و بر پیرویش پایدار کن ، و به تبعیت از او بر ما منت بگذار ، و در حزب او قرارمان ده که به امرش بپاخیزند؛ در کنار او صبر کنند؛ و با خیر خواهی برای او خشنودیت را خواستار باشند ، تا اینکه روز قیامت در شمار یاران و مددکاران و تحکیم کنندگان حکومتش محشورمان سازی .

خداوندا و آن را برای ما خالص از هرگونه شک و شبهه و ریا و شهرت‌طلبی قرار ده تا با آن جز بر تو اعتماد نکنیم ، و از آن جز رضای تو را طلب ننماییم ، و تا آنکه ما را به محل او وارد فرمایی و در پناه خود نگاه بدار ، و ما را از کسانی قرار ده که به وسیله او دینت را یاری دهی ، و برای پیروزی با عزت ولی خویش خدمتگزارش گردانی ، و غیر ما را به جای ما بر این کار مگذار که مبدل ساختن ما را به غیر ما بر تو آسان است ولی بر ما بسیار ناگوار .

خداوندا درود فرست بر متولیان عهد او ، و امامان پس از او ، و آنان را به آرمانها و آرزوهایشان نائل گردان و بر عمرشان بیفزای و پیروزی با عزت به آنان عنایت فرمای ، و آنچه از امر دینت را بر عهده آنان قرار داده‌ای پایدار گردان ، و پایه‌های حکومتش را استوار ساز ، و ما را یاورهایی برای آنان و یارانی برای دینت قرار ده ، که آنان به راستی کانونهای کلمات تو و ستونهای توحید تو و پایه‌های دین تو و متصدیان امر تو و برگزیدگان از بندگان و نخبه‌های از خلق تو هستند و دوستان تو و فرزندان محبان خاص تو و برگزیدگان او اولاد پیغمبر تواند ، و سلام بر همگی آنان باد و رحمت و برکات خداوند شامل حال آنان باد .

يَرْتَكِبُ لَكَ مَعْصِيَةً وَ لَمْ يُضَيِّعْ لَكَ طَاعَةً وَ لَمْ يَهْتِكْ لَكَ حُرْمَةً وَ لَمْ يَبْدُلْ لَكَ فَرِيضَةً وَ لَمْ يَغَيِّرْ لَكَ شَرِيْعَةً وَ اِنَّهُ الْاِمَامُ النَّقِيُّ الْاِهْلَادِيُّ الْمَهْدِيُّ الطَّاهِرُ النَّقِيُّ الْوَفِيُّ الرَّضِيُّ الرَّكِيُّ اَللّٰهُمَّ فَصَلِّ عَلَيْهِ وَ عَلٰى اَبَائِهِ وَ اَعْطِهِ فِيْ نَفْسِهِ وَ وُلْدِهِ وَ اَهْلِهِ وَ ذُرِّيَّتِهِ وَ اُمَّتِهِ وَ جَمِيْعَ رَعِيَّتِهِ مَا تُقَرِّبُهُ عَيْنُهُ وَ تَسْرِ بِهِ نَفْسُهُ وَ تَجْمَعُ لَهُ مُلْكَ الْمَمْلَكَاتِ كُلِّهَا قَرِيْبَهَا وَ بَعِيْدَهَا وَ عَزِيْزَهَا وَ ذَلِيْلَهَا حَتّٰى يَجْرِيَ حُكْمُهُ عَلٰى كُلِّ حُكْمٍ وَ يَغْلِبُ بِحَقِّهِ عَلٰى كُلِّ باطلٍ اَللّٰهُمَّ وَ اَسْأَلُكَ بِنَا عَلٰى يَدِيْهِ مِنْهَاجِ الْاِهْدٰى وَ الْمَحَجَّةِ الْعُظْمٰى وَ الطَّرِيْقَةِ الْوُسْطٰى الَّتِيْ يَرْجِعُ اِلَيْهَا الْعَالِي وَ يَلْحَقُ بِهَا التَّالِي اَللّٰهُمَّ وَ قُوْنَا عَلٰى طَاعَتِهِ وَ ثَبَّتْنَا عَلٰى مَشَايِعَتِهِ وَ اٰمَنُ عَلَيْنَا بِمَتَابِعَتِهِ وَ اجْعَلْنَا فِيْ حَزْبِهِ الْقَوَامِيْنَ بِاَمْرِهِ الصّٰبِرِيْنَ مَعَهُ الطّٰلِبِيْنَ رِضَاكَ بِمُنَاصَحَتِهِ حَتّٰى تَحْشُرْنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيْ اَنْصَارِهِ وَ اَعْوَانِهِ وَ مَقْوِيَةِ سُلْطٰنِهِ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ اٰلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْ ذٰلِكَ كُلَّهُ مِّنَا لَكَ خَالِصًا مِنْ كُلِّ شَكٍّ وَ شَبْهَةٍ وَ رِيَاءٍ وَ سَمْعَةٍ حَتّٰى لَا نَعْتَمِدَ بِهِ غَيْرَكَ وَ لَا نَطْلُبُ بِهِ اِلَّا وَجْهَكَ وَ حَتّٰى تُحَلِّنَا مَحَلَّهُ وَ تَجْعَلْنَا فِي الْاَجَنَّةِ مَعَهُ وَ لَا تَبْتَلِنَا فِيْ اَمْرِهِ بِالْسَّامَةِ وَ الْكَسَلِ وَ الْفِتْرَةِ وَ الْفَشْلِ وَ اجْعَلْنَا مِمَّنْ تَنْتَصِرُ بِهِ لَدِيْنِكَ وَ تَعَزُّ بِهٖ نَصْرًا وَ لِيْكَ وَ لَا تَسْتَبْدِلْ بِنَا غَيْرَنَا فَاِنَّ اسْتِبْدَالَكَ بِنَا غَيْرَنَا عَلَيْكَ سِيْرٌ وَ هُوَ عَلَيْنَا كَبِيْرٌ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ، اَللّٰهُمَّ وَ صَلِّ عَلٰى وِلَاةِ عَهْوَدِهِ وَ بَلَّغْهُمْ اَمَالَهُمْ وَ زِدْ فِيْ اَجَالِهِمْ وَ اَنْصُرْهُمْ وَ تَمِّمْ لَهُمْ مَا اَسْنَدْتَ اِلَيْهِمْ مِنْ اَمْرِ دِيْنِكَ وَ اجْعَلْنَا لَهُمْ اَعْوَانًا وَ عَلٰى دِيْنِكَ اَنْصَارًا وَ صَلِّ عَلٰى اَبَائِهِ الطّٰهَرِيْنَ الْاِثْمَةَ الرَّاشِدِيْنَ اَللّٰهُمَّ فَانْهَمَّ مَعَادِنُ كَلِمٰتِكَ وَ خَزَانُ عِلْمِكَ وَ وِلَاةُ اَمْرِكَ وَ خَالِصَتُكَ مِنْ عِبَادِكَ وَ خَيْرَتُكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ اَوْلِيَائِكَ وَ سَلٰتِلُ اَوْلِيَائِكَ وَ صَفْوَتِكَ وَ اَوْلَادُ اَصْفِيَائِكَ صَلَوٰتِكَ وَ رَحْمَتِكَ وَ بَرَكَاتِكَ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِيْنَ اَللّٰهُمَّ وَ شَرُكَوْهُ فِيْ اَمْرِهِ وَ مُعَاوَنُوْهُ عَلٰى طَاعَتِكَ الَّذِيْنَ جَعَلْتَهُمْ حَصْنَهُ وَ سِلَاحَهُ وَ مَفْرَعَهُ وَ اَنْسَهُ الَّذِيْنَ سَلَوُا عَنِ الْاَهْلِ وَ الْاَوْلَادِ وَ تَجَافَوْا الْوَطْنَ وَ عَطَلُوْا الْوَتِيْرَ مِنَ الْمِهَادِ قَدْ رَفَضُوْا تِجَارٰتِهِمْ وَ اَضْرَبُوْا بِمَعٰيْشِهِمْ وَ فَقَدُوْا فِيْ اَنْدِيْتِهِمْ بِيْغِيْرَ غِيْبِيَّةٍ عَنِ مِصْرِهِمْ وَ حَالَفُوْا الْبَعِيْدَ مِمَّنْ عَاذَهُمْ عَلٰى اَمْرِهِمْ وَ خَالَفُوْا الْقَرِيْبَ مِمَّنْ صَدَّ عَنْ وَجْهَتِهِمْ وَ اَتْلَفُوْا بَعْدَ التَّدَابُرِ وَ التَّقَاتِعِ فِيْ دَهْرِهِمْ وَ قَطَعُوْا الْاَسْبَابَ الْمُتَّصِلَةَ بِعَاجِلِ حَطَامِ الدُّنْيَا فَاجْعَلْهُمْ اَللّٰهُمَّ فِيْ حِرْزِكَ وَ فِيْ ظِلِّ كَفِّكَ وَرَدَّ عَنْهُمْ بَاسٌ مِنْ قِصْدِ اِلَيْهِمْ بِالْعَدَاوَةِ مِنْ خَلْقِكَ وَ اَجْزَلُ لَهُمْ مِنْ دَعْوَتِكَ مِنْ كِفَايَتِكَ وَ مَعُوْنَتِكَ لَهُمْ وَ تَأْيِيْدِكَ وَ نَصْرِكَ اِيَّاهُمْ مَا تُعِيْنُهُمْ بِهِ عَلٰى طَاعَتِكَ وَ اَزْهَقْ بِحَقِّهِمْ باطلًا مِنْ اَرَادَ اِطْفَاءَ نُورِكَ وَ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ اٰلِهِ وَ اَمَلَاءِ بِهِمْ كُلِّ اَفْقٍ مِنَ الْاَفَاقِ وَ قَطْرٍ مِنَ الْاَفْطَارِ قِسْطًا وَ عَدْلًا وَ رَحْمَةً وَ فَضْلًا وَ اشْكُرْ لَهُمْ عَلٰى حَسْبِ كَرَمِكَ وَ جُودِكَ وَ مَا مَنَنْتَ بِهِ عَلٰى الْقَائِمِيْنَ بِالْقِسْطِ مِنْ عِبَادِكَ وَ اَذْخِرْ لَهُمْ مِنْ ثَوَابِكَ مَا تَرْفَعُ لَهُمْ بِهِ الدَّرَجٰتِ اِنَّكَ تَفْعَلُ مَا تَشَاءُ وَ تَحْكُمُ مَا تُرِيْدُ اٰمِيْنَ رَبَّ الْعَالَمِيْنَ) (۱۱۸)

؛ خدايا بر محمد و آل محمد درود فرست و همه بلاها را دفع کن از ولی و خلیفه و حجتت بر خلقت و زبان بازگو کننده از سوی تو به اذن تو ، نطق کننده به حکمت تو ، و دیده بینی تو در آفریدگانت ، و گواه تو بر بندگانت بزرگ مجاهدان تلاشگر بنده تو که پناهنده به تو است ، خداوندا و او را از شر تمام آنچه آفریده و به وجود آورده و ایجاد نموده و انشاء کرده و صورتگری فرموده‌ای در پناه خویش (مصون) بدار ، و او را از پیش رویش و از پشت سرش و از سمت راست و چپ و از بالا و پایین محافظت کن به همان حفاظتی که هر کس را به آن حفظ فرمایی ضایع نشود ، و در وجود مبارک او فرستاده‌ات و جانشین فرستاده‌ات و پدرانش - که امامان منصوب از سوی تو و ستونهای دین تو هستند درود تو بر همه ایشان باد - را حفظ بفرمای ، و او را در سپرده گم ناشدنی خویش بسپار و در جوار خودت که تحقیر نگرده ، و مورد حمایت و عزتت که مقهور نمی شود قرار ده .

بار خدايا و او را به امان محکم خود که هر کس را به آن ایمنی بخشی خوار نخواهد گشت ایمن فرمای ، و او را زیر بال مراقبت خویش که دسترسی به آن نیست فراگیر ، و او را به نصرت عزیزانه خودت یاری کن ، و با سپاه پیروزت تأییدش فرمای ، و به قوت خویش نیرویش ببخشی ، و فرشتگانت را با او همراه گردان ، خداوندا هر کس که دوستش می‌دارد دوست بدار و با هر که با وی دشمنی ورزد دشمنی کن ، و زره استوارت را بر اندام آن جناب بیوشان ، و با فرشتگانت اطرافش را احاطه کن ، و او را به برترین جایگاههایی که بپاخاستگان به قسط تو از پیروان پیغمبران را به آنها رسانیده‌ای نایل گردان .

خداوندا پراکندگیها را به او فراهم ساز و جداییها و رخنه‌ها را به (ظهور) او التیام بخش ، و ستم را به او بمیران ، و عدل و داد را به او آشکار گردان ، و با عمر طولانی و دوام زندگانش زمین را زینت بخش ، و با پیروزی تأییدش کن و با رعب و ترس (در دل

دشمنانش (یاریش بنمای و فتح آسانی برایش فراهم ساز ، و برای او از ناحیه خویش بر دشمن خودت و دشمن خودش تسلط پیروزمندانه ای قرار ده .

بار خدایا او را قیام کننده مورد انتظار قرار ده و امامی که به وسیله او نصرت یابی و او را با پیروزی عزیزانه و فتح زودرسی تأیید بفرمای ، و تمام شرقها و غربهای زمین که در آنها برکت قرار داده ای را تیول او گردان ، و به وسیله او سنت پیغمبرت - که درود تو بر او و آتش باد - را زنده بساز ، تا اینکه هیچ چیزی از حق را از بیم احدی مخفی ننماید ، و یاری کننده اش را نیرو بیخشای و خوار کننده اش را خوار گردان ، و هر که با او ستیزد به هلاکت رسان ، و هر کس که با او دورنگی نماید نابود کن ، خدایا و به (دست قدرتمند) او جباران کفرپیشه و سردمداران و ستونها و برپا کنندگان کفر را به قتل برسان ، و سران گمراهی و سنت کنندگان بدعت و میرانندگان سنت و نیرو دهندگان به باطل را درهم بشکن ، و ستمگران جبار را به (حکومت باعظمتش) ذلیل گردان ، و کافران و منافقان و تمام ملحدان را در هر گوشه و کنار و هر کجا که هستند از شرق و غرب زمین در خشکی و دریا و دشت و کوه به دست او ریشه کن ساز ، تا اینکه دیگر هیچ احدی و هیچ اثر و نشانی از آنها را بر جای نگذاری .

خدایا و بلاد خویش را از آنان پاک؛ و دلهای (زخم خورده) بندگان را از نابودیشان راحت ساز ، و به (ظهور) آن جناب مؤمنان را عزت بده ، و به دست او سنتها و حکمت مندرس شده پیغمبران را زنده بگردان ، و به (دست) او آنچه از دینت محو گردیده و از احکامت مبدل گشته تجدید فرمای ، تا آنکه دینت را به وجود او و بر دست او تازه و شاداب؛ صحیح و خالص به دور از هرگونه کجی و بدعت باز گردانی ، تا آنجا که با عدل او تاریکیهای ستم را روشن سازی و آتشیهای کفر را به او خاموش نمایی و بندهای حق و مجهولهای عدل را به (علم) او ظاهر کنی و مشکلات حکم را به (بیان) او واضح گردانی .

خدایا و او است بنده تو که برای خویش برگزیدی و از میان خلقت انتخابش نمودی و بر بندگان برتریش بخشیدی و بر غیب خود امانتدارش دانستی ، و از گناهان معصومش داشتی و از عیبها مبراایش ساختی و پاکیزه و به دور از آلودگی قرارش دادی و از تردید سالمش فرمودی .

بار خدایا پس ما روز قیامت و روز حلول پدیده بزرگ برای او گواهی دهیم که البته او هیچ گناه نکرد و خلافی نیامد و معصیتی نمود و طاعتی از تو ضایع نساخت و حرمتی از تو را هتک نکرد ، و فریضه ای از فرایضت را مبدل ننمود و شریعتی از دستورات تو را تغییر نداد ، و به راستی او است امام باتقوای رهبر ره یافته پاک و پاکیزه با وفای پسندیده زبده ، بار خدایا پس بر او و بر پدرانش درود فرست و به او در وجود او و فرزندانش و خاندانش و ذریه اش و امتش و تمام رعیتش عطا فرمای آنچه را که دیده اش را به آن روشن و دلش را خرسند سازی و برای او تسلط بر همه ممالک دور و نزدیک و خرد و کلان را فراهم آوری تا اینکه حکم او بر هر فرمانی برتری یابد و با حق خویش بر هر باطلی غالب آید .

بار خدایا و ما را به دست او در مسیر شیوه هدایت و بزرگراه حقیقت و روش میانه رهرو گردان که تندروان به آن باز گردند و عقب ماندگان به آن رسند ، بار خدایا و ما را بر فرمانبرداری از او نیرو بخش و بر پیرویش پایدار ساز ، و بر متابعتش بر ما منت بگذار ، و ما را در شمار حزب او - که به امرش برخیزند با او صبر کنند و با خیرخواهی برای او رضای تو را جویند - قرار بده ، تا اینکه روز قیامت در گروه انصار و کمک کاران و تقویت کنندگان حکومتش محشورمان بداری .

بار خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست و تمام این امور را از ناحیه ما خالص از هرگونه شک و شبهه و ریا و شهرت خواهی [تنها برای خودت] قرار ده تا به آنها جز بر تو اعتماد نکنیم و جز رضای تو را نخواهیم ، و تا اینکه بر جایگاه مقدسش ما را وارد سازی و در

ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي اللَّهُمَّ لَا تُمَتِّنِي مِيتَةً جَاهِلِيَّةً وَ لَا تُرْغِ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي اللَّهُمَّ فَكَمَا هَدَيْتَنِي بَوْلَايَهُ مِنْ فَرَضْتِ طَاعَتَهُ عَلَيَّ مِنْ وُلَاةِ
 أَمْرِكَ بَعْدَ رَسُولِكَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ حَتَّى وَآلَيْتِ وُلَاةَ أَمْرِكَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْحَسَنَ وَ الْحُسَيْنَ وَ عَلِيًّا وَ مُحَمَّدًا وَ جَعْفَرًا وَ مُوسَى وَ
 عَلِيًّا وَ مُحَمَّدًا وَ عَلِيًّا وَ الْحَسَنَ وَ الْحُجَّةَ الْقَائِمَ الْمَهْدِيَّ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ اللَّهُمَّ فَثَبَّتَنِي عَلَى دِينِكَ وَ اسْتَعْمَلْنِي بِطَاعَتِكَ وَ لِيْنِ
 قَلْبِي لَوْلَى أَمْرِكَ وَ عَافِنِي مِمَّا امْتَحَنْتَ بِهِ خَلْقَكَ وَ ثَبَّتَنِي عَلَى طَاعَةِ وَلِيِّ أَمْرِكَ الَّذِي سَتَرْتَهُ عَنْ خَلْقِكَ فَيَاذُنِكَ غَابَ عَنْ بَرِيَّتِكَ وَ
 أَمْرِكَ يَنْتَظِرُ وَ أَنْتَ الْعَالِمُ غَيْرُ مَعْلَمٍ بِالْوَقْتِ الَّذِي فِيهِ صَلَاحُ أَمْرٍ وَلِيَّكَ فِي الْأَذْنِ لَهُ يُظَاهِرُ أَمْرَهُ وَ كَشَفَ سِتْرَهُ فَصَبْرُنِي عَلَى ذَلِكَ حَتَّى
 لَا أَحِبُّ تَعْجِيلَ مَا أَخْرَتْ وَ لَا تَأْخِيرَ مَا عَجَّلَتْ وَ لَا أَكْشِفَ عَمَّا سَتَرْتَهُ وَ لَا أَبْحَثَ عَمَّا كَتَمْتَهُ وَ لَا أَنْزَعَكَ فِي تَدْبِيرِكَ وَ لَا أَقُولَ لِمَ وَ
 كَيْفَ وَ مَا بَالُ وَلِيِّ الْأَمْرِ لَا يُظَهِّرُ وَ قَدْ امْتَلَأَتِ الْأَرْضُ مِنَ الْجَوْرِ وَ أَفْوَضَ أُمُورِي كُلَّهَا إِلَيْكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تُرَبِّنِي وَلِيِّ أَمْرِكَ
 ظَاهِرًا نَافِذًا لِأَمْرِكَ مَعَ عِلْمِي بِأَنَّ لَكَ السُّلْطَانَ وَ الْقُدْرَةَ وَ الْبُرْهَانَ وَ الْحُجَّةَ وَ الْمَشِيئَةَ وَ الْإِرَادَةَ وَ الْحَوْلَ وَ الْقُوَّةَ فَافْعَلْ ذَلِكَ بِي وَ
 بِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ حَتَّى نَنْظُرَ إِلَى وَلِيِّكَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ ظَاهِرِ الْمَقَالَةِ وَاضِحِ الدَّلَالَةِ هَادِيًا مِنَ الضَّلَالَةِ شَافِيًا مِنَ الْجَهَالَةِ أَبْرَازِيَا رَبِّ
 مُشَاهِدَةً [مُشَاهِدَتَهُ] وَ ثَبَّتْ قَوَاعِدَهُ وَ اجْعَلْنَا مِمَّنْ تَقَرُّ عَيْنُهُ بِرُؤْيِيهِ وَ أَقْمِنَا بِخِدْمَتِهِ وَ تَوَقَّنَا عَلَى مِلَّتِهِ وَ أَحْشِرْنَا فِي زَمْرَتِهِ اللَّهُمَّ أَعِدْهُ مِنْ
 شَرِّ جَمِيعِ مَا خَلَقْتَ وَ بَرَأْتَ وَ ذَرَأْتَ وَ أَنْشَأْتَ وَ صَوَّرْتَ وَ أَحْفَظْهُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ وَ عَنْ يَمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ وَ مِنْ فَوْقِهِ وَ مِنْ
 تَحْتِهِ بِحِفْظِكَ الَّذِي لَا يُضَيِّعُ مِنْ حِفْظَتِهِ بِهِ وَ أَحْفَظْ فِيهِ رَسُولَكَ وَ وَصِيَّ رَسُولِكَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ اللَّهُمَّ وَ مَدِّ فِي عَمْرِهِ وَزِدْ فِي أَجَلِهِ وَ
 أَعِنِّهِ عَلَى مَا أَوْلَيْتَهُ وَ اسْتَرْعَيْتَهُ وَزِدْ فِي كِرَامَتِكَ لَهُ فَإِنَّهُ الْهَادِي الْمَهْتَدِي وَ الْقَائِمُ الْمَهْدِي الطَّاهِرُ النَّقِيُّ النَّفِيُّ الزَّكِيُّ الرَّضِيُّ الْمَرْضِيُّ
 الصَّابِرُ الْمُجْتَنِدُ الشُّكُورُ اللَّهُمَّ وَ لَا تَسْلُبْنَا الْيَقِينَ لِطُولِ الْأَمَدِ فِي غَيْبَتِهِ وَ انْقِطَاعِ خَبْرِهِ عَنَّا وَ لَا تُسِنَا ذِكْرَهُ وَ انْتِظَارَهُ وَ الْإِيمَانَ بِهِ وَ قُوَّةَ
 الْيَقِينِ فِي ظُهُورِهِ وَ الدُّعَاءَ لَهُ وَ الصَّلَاةَ عَلَيْهِ حَتَّى لَا يَقْطُنَا طَوْلُ غَيْبَتِهِ مِنْ ظُهُورِهِ وَ قِيَامِهِ وَ يَكُونُ يَقِينًا فِي ذَلِكَ كَيْقِينًا فِي قِيَامِ
 رَسُولِكَ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ مَا جَاءَ بِهِ مِنْ وَحْيِكَ وَ تَنْزِيلِكَ وَ قَوْلِ قُلُوبِنَا عَلَى الْإِيمَانِ بِهِ حَتَّى تَسْلُكَ بِنَا عَلَى يَدَيْهِ [يَدَيْهِ] مِنْهَاجِ
 الْهَدْيِ وَ الْمَحَجَّةِ الْعُظْمَى وَ الطَّرِيقَةِ الْوَسْطَى وَ قَوْلَنَا عَلَى طَاعَتِهِ وَ ثَبَّتْنَا عَلَى مُتَابَعَتِهِ [مُشَايَعَتِهِ] أَوْ اجْعَلْنَا فِي حِزْبِهِ وَ أَعْوَانِهِ وَ أَنْصَارِهِ وَ
 الرَّاغِبِينَ بِفِعْلِهِ وَ لَا تَسْلُبْنَا ذَلِكَ فِي حَيَاتِنَا وَ لَا عِنْدَ وَفَاتِنَا حَتَّى تَتَوَقَّنَا وَ نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ غَيْرُ شَاكِينَ وَ لَا نَاكِثِينَ وَ لَا مُرْتَابِينَ وَ لَا
 مُكَذِّبِينَ اللَّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَهُ وَ آيِدِهِ بِالنَّصْرِ وَ أَنْصُرْ نَاصِرِيهِ وَ أَخْذِلْ خَادِلِيهِ وَ دَمِّرْ [دَمِّمْ] عَلَى مَنْ نَصَبَ لَهُ وَ كَذَّبَ بِهِ وَ أَظْهَرْ بِهِ الْحَقَّ وَ
 أَمِتْ بِهِ الْبَاطِلَ [الْجَوْر] وَ اسْتَنْقِذْ بِهِ عِبَادَكَ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الدُّلِّ وَ انْعَشْ بِهِ الْبِلَادَ وَ اقْتُلْ بِهِ جَبَابِرَةَ الْكُفْرِ وَ اقْصِمْ بِهِ رُؤْسَ الضَّلَالَةِ وَ دَلِّلْ
 بِهِ الْجَبَارِينَ وَ الْكَافِرِينَ أِبْرَ [أَفْنِ] بِهِ الْمُنَافِقِينَ وَ النَّاكَثِينَ وَ جَمِيعِ الْمُخَالِفِينَ وَ الْمُلْحِدِينَ فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا وَ بَرَاهَا وَ بَحْرَهَا وَ
 سَهْلَهَا وَ جَبَلَهَا حَتَّى لَا تَدْعَ مِنْهُمْ دِيَارًا وَ لَا تَبْقَى لَهُمْ آثَارًا طَهَّرْ مِنْهُمْ بِلَادَكَ وَ اشْفِ مِنْهُمْ صُدُورَ عِبَادِكَ وَ جَدِّدْ بِهِ مَا امْتَحَى مِنْ
 دِينِكَ وَ اصْلِحْ بِهِ مَا بَدَّلَ مِنْ حُكْمِكَ وَ غَيْرِ مِنْ سُنَّتِكَ حَتَّى يَعُودَ دِينُكَ بِهِ وَ عَلَى يَدَيْهِ غَضًّا جَدِيدًا صَحِيحًا لَا عُوجَ فِيهِ وَ لَا بَدْعَهُ
 مَعَهُ حَتَّى تَطْفِئَ بَعْدَهُ نِيرَانَ الْكَافِرِينَ فَإِنَّهُ عَبْدُكَ الَّذِي اسْتَخْلَصْتَهُ لِنَفْسِكَ وَ ارْتَضَيْتَهُ لِنَصْرَةِ نَبِيِّكَ (دِينِكَ - خ ل) وَ اصْطَفَيْتَهُ
 بِعِلْمِكَ وَ عَصَمْتَهُ مِنَ الذُّنُوبِ وَ بَرَأْتَهُ مِنَ الْعُيُوبِ وَ أَطْلَعْتَهُ عَلَى الْغُيُوبِ وَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِ وَ طَهَّرْتَهُ مِنَ الرَّجْسِ وَ نَقَيْتَهُ مِنَ الدَّنَسِ اللَّهُمَّ
 فَصَلِّ عَلَيْهِ وَ عَلَى آبَائِهِ الْأَتْمَةِ الطَّاهِرِينَ وَ عَلَى شَيْعَتِهِمُ الْمُتَجَبِّينَ وَ بَلِّغْهُمْ مِنْ أَمَالِهِمْ أَفْضَلَ مَا يَأْمَلُونَ وَ اجْعَلْ ذَلِكَ مِنَّا خَالِصًا مِنْ
 كُلِّ شَكٍّ وَ شُبْهَةٍ وَ رِيَاءٍ وَ سَمْعَةٍ حَتَّى لَا نُرِيدَ بِهِ غَيْرَكَ وَ لَا نَطْلُبُ بِهِ إِلَّا وَجْهَكَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ فَقَدْ نَبِينَا وَ غَيْبَهُ وَلِينَا وَ شِدَّةَ
 الزَّمَانِ عَلَيْنَا وَ وَقُوعَ الْفِتَنِ بِنَا وَ تَظَاهِرَ الْأَعْدَاءِ عَلَيْنَا وَ كَثْرَةَ عَدُونَا وَ قَلَّةَ عِدَدِنَا اللَّهُمَّ فَافْرَجْ ذَلِكَ بِفَتْحِ مَنْكَ تَعَجَّلْهُ وَ نَصْرِ مَنْكَ تَعَزَّهِ وَ
 إِمَامِ عَدْلٍ تَظْهَرُهُ إِلَهُ الْحَقِّ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَلُكَ أَنْ تَأْذَنَ لَوْلِيِّكَ فِي إِظْهَارِ عَدْلِكَ فِي عِبَادِكَ وَ قَتْلِ أَعْدَائِكَ فِي بِلَادِكَ حَتَّى
 لَا تَدْعَ لِلْجَوْرِ يَا رَبِّ دَعَامَةً إِلَّا قَصَمْتَهَا وَ لَا بَقِيَّةً إِلَّا أَفْنَيْتَهَا وَ لَا قُوَّةً إِلَّا أَوْهَنْتَهَا وَ لَا رُكْنًا إِلَّا هَدَدْتَهُ [هَدَمْتَهُ] وَ لَا حَدًّا إِلَّا قَلَلْتَهُ وَ لَا سِلَاحًا
 إِلَّا أَكَلَلْتَهُ وَ لَا رَايَةً إِلَّا نَكَسْتَهَا وَ لَا شِجَاعًا إِلَّا قَتَلْتَهُ وَ لَا جَيْشًا إِلَّا خَذَلْتَهُ وَ أَرْمِهِمْ يَا رَبِّ بِحَجْرِكَ الدَّامِغِ وَ اضْرِبْهُمْ بِسَيْفِكَ الْقَاطِعِ وَ
 بِبِأْسِكَ الَّذِي لَا تَرُدُّهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ وَ عَذِّبْ أَعْدَائِكَ وَ أَعْدَاءَ دِينِكَ وَ أَعْدَاءَ رَسُولِكَ بِيَدِ وَلِيِّكَ وَ أَيْدِي عِبَادِكَ الْمُؤْمِنِينَ اللَّهُمَّ
 اكْفِ وَلِيَّكَ وَ حُجَّتَكَ فِي أَرْضِكَ هَوْلَ عَدُوِّهِ وَ كَيْدَ [كَيْدٍ] مَنْ كَادَهُ وَ أَمْرًا مِنْ [بِمَنْ] مَكْرٍ بِهِ وَ اجْعَلْ دَائِرَةَ السُّوءِ عَلَى مَنْ أَرَادَ بِهِ سُوءًا وَ
 اقْطَعْ عَنْهُ مَادَتَهُمْ وَ أَرْعَبْ لَهُ قُلُوبَهُمْ وَ زَلْزَلْ لَهُ أَقْدَامَهُمْ وَ خَذِّمْ جَهْرَةً وَ بَغْتَةً وَ شَدِّدْ عَلَيْهِمْ عِقَابَكَ وَ أَخْزِهِمْ فِي عِبَادِكَ وَ الْعَنْهُمْ فِي
 بِلَادِكَ وَ اسْكَنْهُمْ أَسْفَلَ نَارِكَ وَ أَحْطِ بِهِمْ أَشَدَّ عَذَابِكَ وَ اصْلِهِمْ نَارًا وَ أَحْشِ قُبُورَ مَوْتَاهُمْ نَارًا وَ اصْلِهِمْ حَرَّ نَارِكَ فَإِنَّهُمْ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ

وَ اتَّبِعُوا الشَّهَوَاتِ وَ ادْلُوا (اَضْلُوا - خ ل) عِبَادَكَ اَللّٰهُمَّ وَ اَحْيِ بُولِيكَ الْقُرْآنَ وَ اِرِنَا نُورَهُ سَرْمَدًا لَا ظُلْمَةَ فِيْهِ وَ اَحْيِ بِهِ الْقُلُوبَ اَلْمَيِّتَةَ وَ اشْفِ بِهِ الصُّدُوْرَ الْوَعْرَةَ وَ اَجْمَعْ بِهِ الْاَهْوَاءَ الْمُخْتَلِفَةَ عَلٰى الْحَقِّ وَ اَقِمِّ بِهِ الْحُدُوْدَ الْمَعْطَلَّةَ وَ الْاَحْكَامَ الْمَهْمَلَةَ حَتّٰى لَا يَبْقٰى حَقٌّ اِلَّا ظَهَرَ وَ لَا عَدْلٌ اِلَّا زَهَرَ وَ اجْعَلْنَا يَا رَبِّ مِنْ اَعْوَانِهٖ وَ مَقْوِيَةً سُلْطَانِهٖ وَ الْمُؤْتَمِرِيْنَ لِاَمْرِهٖ وَ الرَّاضِيْنَ بِفِعْلِهٖ وَ الْمُسْلِمِيْنَ لِاَحْكَامِهٖ وَ مِمَّنْ لَا حَاجَةَ لَهُ بِهٖ اِلَى التَّقِيَّةِ مِنْ خَلْقِكَ اَنْتَ يَا رَبُّ الَّذِي تَكْشِفُ السُّوْءَ (الضَّرَّ - خ ل) وَ تَجِيْبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا دَعَاكَ وَ تُنْجِيْ مِنَ الْكُرْبِ الْعَظِيْمِ فَاكْشِفْ يَا رَبُّ الضَّرَّ عَنِّ وَّلِيْكَ وَ اجْعَلْهُ خَلِيْفَةً فِيْ اَرْضِكَ كَمَا ضَمَنْتَ لَهُ اَللّٰهُمَّ وَ لَا تَجْعَلْنِيْ مِنْ خُصَمَاءِ اَلِ مُحَمَّدٍ وَ لَا تَجْعَلْنِيْ مِنْ اَعْدَاءِ اَلِ مُحَمَّدٍ وَ لَا تَجْعَلْنِيْ مِنْ اَهْلِ الْحَقِّ وَ الْغَيْظِ عَلٰى اَلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَاِنِّيْ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ ذٰلِكَ فَاَعِزَّنِيْ وَ اسْتَجِيْرُ بِكَ فَاَجْرِنِيْ اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَ اَلِ مُحَمَّدٍ وَ اجْعَلْنِيْ بِهَمِّمْ فَاثْرًا عِنْدَكَ فِي الدُّنْيَا وَ الْاٰخِرَةِ وَ مِنَ الْمُقْرَبِيْنَ [اٰمِيْنَ رَبَّ الْعَالَمِيْنَ] « (۱۱۹) ؛ بار إلهها خودت را به من بشناسان که البته اگر خود را به من نشناسانی پیغمبرت را نخواهم شناخت ، بار إلهها پیغمبرت را به من بشناسان که اگر پیغمبرت را به من نشناسانی حجت تو را نخواهم شناخت ، بار إلهها حجت خود را به من بشناسان که اگر حجتت را به من نشناسانی از دینم گمراه می‌گردم ، خداوندا مرا به مرگ جاهلیت نمیران و دلم را [از حق] پس از آنکه هدایتیم فرمودی منحرف مگردان .

خداوندا همچنان که مرا به ولایت کسانی که طاعتشان را بر من حتم فرموده‌ای از والیان امرت بعد از فرستاده‌ات - که درود تو بر او و ایشان باد - هدایت کرده‌ای و من ولایت والیان امرت را در دل گرفتم ، [ولایت] : امیرمؤمنان و حسن و حسین و علی و محمد و جعفر و موسی و علی و محمد و علی و حسن و حجت قائم مهدی - که درود تو بر تمامی ایشان باد - خداوندا پس مرا بر دینم پایدار ساز و به طاعتت بکار گیر و دلم را برای ولی امرت نرم ساز ، و از آنچه خلقت را آزموده‌ای مرا معافدار ، و بر طاعت ولی امرت مرا ثابت قدم بدار آنکه از خلق خویش پنهانش کرده‌ای پس به إذن تو از مردمان غایب گردیده و [فقط] در انتظار فرمان تو است و تو دانایی بدون اینکه به کسی اعلام کرده باشی که کدامین وقت امر (قیام) ولی تو صلاحیت دارد که او را اجازه فرمایی تا امر خویش را آشکار سازد و پرده [غیبت] از خود برگردد ، پس مرا بر آن [غیبت] شکیبایی ده تا دوست نداشته باشم زودتر شدن آنچه تو تأخیر انداخته‌ای و تأخیر افتادن آنچه تو پیش انداخته‌ای ، و از آنچه تو پوشیده داشته‌ای پرده برنگیرم ، و از آنچه کتمان فرموده‌ای کوش نکنم ، و در تدبیری که داری با تو ستیز ننمایم ، و نگویم چرا و چگونه و به چه جهت ولی امر آشکار نمی‌شود و حال آنکه زمین از ستم پرگشته است ، و [بلکه] تمام امور خویش را به تو واگذار نمایم ، بار إلهها از تو می‌خواهم که ولی امرت را آشکارا و در حالی که امرت جاری شده باشد به من بنمایی با آگاهییم به اینکه چیرگی و قدرت و دلیل و برهان و خواست و اراده و توان و قوت از آن تو است ، پس آن چنان لطفی در حق من و تمام مؤمنین بفرمای تا به ولی تو - که درودهایت بر او و خاندانش باد - بنگریم در حالی که گفتارش آشکار؛ دلالتش روشن ، هدایتگر از گمراهی ، و شفا دهنده از نادانی آمده باشد ، پروردگارا دیدارش [یا مکان دیدارش] را آشکار ساز و پایگاههایش را استوار گردان ، و ما را از کسانی قرار بده که دیده آنها به دیدارش روشن می‌شود ، و ما را به خدمت او بدار و بر کیش او بمیران و در زمره او محشور گردان ، خداوندا او را از شر چیزهایی که آفریده‌ای و پدیدار نموده‌ای و به وجود آورده‌ای و انشاء کرده‌ای و صورتگری فرموده‌ای در پناه خویش قرار ده ، و از پیش روی و پشت سر و از سمت راست و سمت چپ و از طرف بالا و پایینش محفوظش بدار به حفظ خودت که هر کس را به آن نگهداری کنی گم نشود ، و به او [در وجود او] رسالت و جانشین رسالت را حفظ فرما .

بار إلهها و عمرش را دراز کن و در [مدت] أجل او بیفزای ، و او را بر آنچه و آنکه ولایت و سرپرستی داده‌ای یاری کن و در گرمی داشتت نسبت به او بیفزای که او است هدایت کننده راه یافته و بیخاسته هدایت شده ، و پاکیزه با تقوای منزله [از هر عیب و نقص] پاکیزه صفات ، دارای مقام رضا و خشنودی خداوند ، بردبار ، تلاشگر ، سپاسگزار ، بار إلهها و به سبب طولانی شدن دوران غیبت او و قطع گردیدن خبرش از ما ، یقینمان را مگیر ، و یادش را از خاطرمان مبر ، و انتظار و ایمان به او و نیروی یقین در ظهورش و دعا برای حضرتش و درود فرستادن بر او را از ما مگیر . تا به دراز کشیدن غیبتش ما را از ظهور و قیامش ناامید نسازد ، و

باورمان در مورد آن همچون باور داشتیمان نسبت به قیام فرستاده‌ات - که درود تو بر او و آتش باد - بوده باشد ، [و همچون یقینمان] بر آنچه از وحی و تنزیل آورده محکم بماند ، و دل‌هایمان را بر ایمان به او قوت ده تا ما را به دست او در مسیر هدایت سلوک دهی و به برترین دلیل و میانه‌ترین راه نایل سازی ، و ما را بر فرمانبرداری از او نیرو عطا فرمای و بر پیروی او پایدار گردان و ما را در حزب او و یاران و انصار او ، و از خشنودان به کارهای حضرتش قرار ده ، و این [عقاید] را نه در زندگی و نه در هنگام مرگ از ما سلب مکن ، تا اینکه ما را بمیرانی در حالی که بر همین باور باشیم بی‌آنکه در شک افتیم و نه پیمان شکنیم و نه در تردید واقع شویم و نه دروغ شماریم .

بار خدایا فرجش را زودتر برسان و به یاریت او را تأیید فرمای ، و یارانش را یاری ده و مخالفانش را خوار و ذلیل ساز و کسانی که با او به ستیز برخیزند و تکذیبش کنند نابود گردان ، و حق را به او آشکار کن ، و باطل را به او نابود ساز ، و به [ظهور] او بندگان مؤمن را از مدلت و خواری رهایی بخش ، و شهرهای جهان را به او [با نعمتها و آسایشها] شاداب گردان ، و به [تیغ عدل او] سرکشان کفرپیشه را به قتل برسان ، و سران گمراهی را در هم بشکن ، و جباران و کافران عالم را به او خوار گردان ، و منافقین و پیمان‌شکنان و تمام مخالفان و ملحدان را در شرق و غرب زمین و خشکی و دریا و کوه و دشت آن به باد فنا ده ، تا اینکه احدی از آنها را باقی مگذاری ، و اثری از آنان برقرار نداری و از لوٹ وجودشان بلاد خویش را پاک سازی ، و سینه‌های بندگان را از آنان شفا ده ، و به وجود او آنچه از دینت محو شده دوباره تجدید کن ، و به [حکومت] او آنچه از حکمت تبدیل گشته و از سنتت تغییر یافته اصلاح فرمای ، تا دین تو به [وجود] او و بر دست او تر و تازه و راست که هیچگونه کجی در آن و هیچ بدعتی با آن نباشد باز گردد ، تا به وسیله عدالت او آتشیهای کافران را خاموش سازی ، راستی که اوست بنده تو که برای خودت خالص گردانیده‌ای و به منظور یاری پیامبرت [دینت] انتخاب فرموده‌ای ، و به علم خویش او را برگزیده‌ای و از گناهان محفوظ و معصومش ساخته‌ای و از عیبها مبرایش نموده‌ای و بر غیبها آگاهی کرده‌ای و بر وی نعمت داده‌ای و از پلیدی پاکیزه‌اش داشته‌ای و از آلودگی برکنارش قرار داده‌ای .

خداوندا پس بر او و بر پدرانش امامان پاکیزه و بر شیعیان برگزیده‌شان درود فرست و آنان را به برترین آرزوهایشان برسان و آن را ، خالص از هرگونه شک و شبهه و ریا و شهرت‌طلبی قرار ده تا جز تو از آن منظور دیگری نداشته باشیم و غیر از رضای تو چیزی نخواهیم .

بار إلهما ما به درگاه تو شکوه می‌کنیم فقدان پیامبرمان و غیبت ولیّ و سرپرستمان و افتادن فتنه‌ها در میانمان و همداستانی دشمنان علیه ما ، و کمی افرادمان را ، خداوندا پس آن را گشایش ده با پیروزی زودرسی و یاری شکست‌ناپذیری از سوی خودت و امام عدل و دادی که آشکارش سازی ای پروردگار عالمیان .

بار خدایا ما از تو می‌خواهیم که به ولی خودت فرمان دهی به آشکار نمودن عدل تو در بندگان و کشتن دشمنان تو در سرزمینت تا برای ستم هیچ ستونی و امگذاری - ای پروردگار - مگر اینکه آن را در هم شکنی ، و هیچ بنایی را جز اینکه نابود سازی ، و هیچ نیرویی را مگر اینکه سست گردانی ، و هیچ پایه‌ای مگر اینکه ویران کنی ، و هیچ حدی مگر اینکه بی اثر سازی ، و هیچ سلاحی مگر اینکه کند نمایی ، و هیچ پرچمی مگر اینکه سرنگون گردانی ، و هیچ قهرمانی مگر اینکه بر خاک هلاکت افکنی ، و هیچ ارتشی مگر اینکه خوار و زیون سازی ، و ای پروردگار ، آنان را با سنگ (قهر و غضب) سنگباران کن و از دم شمشیر برای انتقامت بگذران ، و به عقوبت و بأس خویش - که از مردمان مجرم بازمی‌داری - هلاکشان گردان ، و دشمنان خودت و دشمنان دینت و دشمنان فرستاده‌ات را به دست ولیّ خویش و دست بندگان مؤمن عذاب فرمای .

بار خدایا ولی و حجتت در زمینت را از بیم دشمنش ایمن بدار ، و هر آن کس با وی مکر و حيله کند به او مکر کن ، و با هر که با وی نیرنگ بازد نیرنگ بیاز ، و تمام بدیها را بر بدخواهانش وارد ساز ، و مادّه و ریشه فسادشان را از وجود مبارک او دور گردان ، و دلپایشان را نسبت به آن جناب مرعوب و ترسان ساز ، و گامهای آنان را برای حضرتش لرزان فرمای ، و آشکارا و ناگهانی آنان را [به عذاب] بگیر ، و عقوبتت را بر آنها شدید گردان ، و در میان بندگان خوارشان ساز ، و در بلاد خویش لعنتشان کن ، و در پست ترین درکهای جهنم جایشان ده ، و سخت ترین عذابت را بر آنها فرود آور ، و به آتششان بسوزان ، و گورهای مردگانشان را پر آتش کن ، و آنها را به دوزخ واصل ساز ، که آنها نماز را ضایع گذاشتند ، و پیروی از شهوتها نمودند ، و بندگان را خوار (گمراه) ساختند .

بار خدایا و به وجود ولی خودت (حضرت حجت علیه السلام) قرآن را زنده کن ، و نور سرمدیش را آنگونه که هیچ تاریکی در آن راه نیابد . به ما نمایان ، و به (ظهور) آن بزرگوار دلپای مرده را زنده بگردان ، و سینه های مؤمنین را که از فراق او مجروح شده شفا ده و آرای مختلف را به وسیله او بر حق جمع گردان ، و به (دست با کفایت) او حدود تعطیل شده و احکام متروک مانده را بر پای فرما ، تا هیچ حقی نماند مگر اینکه آشکار شود ، و هیچ عدلی مگر اینکه درخشان گردد ، و ای پروردگار ما را از یاران و تقویت کنندگان حکومتش و ممتثلین امرش ، و خشنودان از فعلش و تسلیم شوندگان نسبت به فرمانهایش قرار ده ، و از کسانی که هیچ نیازی به تقیّه ندارند و (در اجرای احکام الهی) از خلق تو بیمی به دل راه ندهند ، تو هستی ای پروردگار که بدی (سختی) را برطرف می سازی ، و بیچاره را هرگاه تو را بخواند اجابت می نمایی ، و از بلای سخت نجات می دهی ، پس ای پروردگار هرگونه گزند را از ولی خویش برطرف فرمای و او را خلیفه در زمینت قرار ده چنانکه برایش تضمین کرده ای .

بار خدایا مرا از ستیزجویان با آل محمد و از دشمنان آل محمد قرار مده ، و مرا از کینه توزان و خشم کنندگان بر آل محمد علیهم السلام قرار مده که البته من از این امر به تو پناه می برم پس مرا پناه ده ، و به درگاه تو پناهنده می شوم پس مرا در حمایت خود بدار ، بار خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست و مرا به وجود آنان نزد خودت در دنیا و آخرت رستگار و فیروز گردان و از مقربان درگاهت قرار ده ، و ای پروردگار عالمیان دعایم را مستجاب فرمای .

توجه

سید اجل علی بن طاووس در کتاب جمال الاسبوع هنگام یاد کردن دعای فوق و تشویق و ترغیب بر آن در روز جمعه بعد از نماز عصر چنین گفته : « و این چیزی است که شایسته است هرگاه از تمام آنچه یادآور شدیم از تعقیب عصر روز جمعه عذری داشته باشی مبادا که این دعا را واگذاری که ما البته این را از فضل خداوند - جل جلاله - دانستیم که آن را به ما اختصاص داده پس بر آن اعتماد کن (۱۲۰) ... » . سپس دعای یاد شده را با سندی که پیشتر آوردیم ذکر کرده ، و این سخن دلالت می کند بر اینکه فرمانی در این باره از سوی مولایمان حضرت صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه به او صادر گردیده است ، و این از کرامتها و مقامات سید بن طاووس بعید نیست که خداوند از برکات والای خویش بر او افاضه فرماید .

و از جمله دعا‌های رسیده در طلب فرَجِ مولایمان حضرت قائم مهدی - عجل الله تعالی فرجه و ظهوره - دعای قنوت است که از مولایمان حضرت امام حسن بن علی عسکری علیهما السلام روایت شده ، که شیخ طوسی قدس سره در کتابهای مصباح و مختصر المصباح در باب دعا‌های قنوت نماز وتر آورده ، و نیز سید بن طاووس قدس سره در کتاب مهج الدعوات در باب قنوت‌های امامان معصوم علیهم السلام یاد کرده ، و ظاهر بعضی روایات چنین است که به وقت خاصی محدود نیست هر چند که بهتر آن است که در بهترین اوقات و احوال به آن دعا گردد . و از روایت سید و غیر او چنین به دست می‌آید که : این دعا در دفع ظلم و یاری جستن برای مظلوم تأثیر تامی دارد ، بلکه می‌توان از آن استفاده کرد که از جمله فواید دعا برای فرَجِ حضرت صاحب الزمان علیه السلام و درخواست ظهور و پیروزی آن جناب : دفع ستمگر و خلاصی از آزار و سلطه او می‌باشد . سید بن طاووس هنگام یاد آوردن دعای مشارالیه گفته : « و آن حضرت - یعنی امام زکیّ حسن بن علی عسکری علیهما السلام - در قنوت خود چنین دعا فرمود ، و اهل قم را به آن امر نمود هنگامی که از موسی بن بَعا شکایت داشتند » .

مؤلف کتاب منح البرکات - که شرح مهج الدعوات است - . از کتاب إعلام الوری فی تسمیة القری تألیف ابوسعید اسماعیل بن علی سمعانی حنفی حکایت کرده که : موسی بن بَعا فرزند کَلیب فرزند شمر فرزند مروان فرزند عمرو بن غطه از دژخیمان متوکل و امرای آن پلید بود ، و فرمانداری قم را از سوی متوکل به عهده داشت ، و این خبیث همان کسی است که متوکل را برمی‌انگیخت که قبر مولای مظلوممان حضرت ابی‌عبدالله الحسین علیه السلام را خراب و کشت نماید ، و او ستمگری خونخوار و لجام گسیخته بود ، بیش از ده سال بر شهر و مردم قم حکومت داشت ، مردم قم از او به شدت می‌ترسیدند ، چون او دشمن سرسخت امامان علیهم السلام بود ، و در میان مردم فساد ایجاد می‌کرد ، و آنها را به کشتن تهدید می‌نمود ، و تصمیم این کار را هم گرفته بود که از دست او به مولایمان حضرت حسن بن علی عسکری علیهما السلام شکایت کردند ، پس آن حضرت آنان را امر فرمود تا نماز مظلوم به جای آرند ، و با این دعا بر او نفرین کنند ، هنگامی که این فرمان را بجای آوردند خداوند او را نابود کرد ، و خدای عزیز مقتدر او را به ناگاه از میان برداشت و یک چشم برهم زدن هم او را مهلت نداد .

می‌گوییم : این بود گفتار صاحب کتاب منَح البرکات که چون فارسی بود معنی آن را نقل کردم ، و او چگونگی نماز مظلوم را یاد نکرده ، و ما آنچه را در کتاب مکارم الاخلاق یافته‌ایم در اینجا یادآور می‌شویم : یک جای کتاب مذکور از جمله نمازهایی که یاد آورده از امام صادق علیه السلام ضمن حدیثی است که : « هرگاه بر تو ظلم شد پس غسل کن و دو رکعت نماز بگذار در جایی که چیزی تو را از آسمان محبوب نسازد ، سپس بگو : « اللَّهُمَّ إِنِّ فُلَانٌ بَنَ فُلَانٍ ظَلَمَنِي وَ لَيْسَ لِي أَحَدٌ أَصُولُ بِهِ غَيْرَكَ فَاسْتَوْفِ لِي ظُلْمَتِي السَّاعَةَ السَّاعَةَ بِالْإِسْمِ الَّذِي سَأَلْتُكَ بِهِ الْمُضْطَرُ فَكَشَفْتَ مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَ مَكَّنْتَ لَهُ فِي الْأَرْضِ وَ جَعَلْتَهُ خَلِيفَتَكَ عَلَيَّ خَلْفِكَ فَاسْأَلْكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُسْتَوْفِيَ لِي ظُلْمَتِي السَّاعَةَ السَّاعَةَ » ؛ خداوندا فلانی پسر فلانی به من ظلم کرد ، و هیچ کس جز تو را ندارم که به وسیله او چیره شوم ، پس برای من حقی که به ستم از من گرفته شده به طور کامل بازستان همین ساعت همین ساعت ، به آن اسمی که بیچاره مضطر به آن تو را برخواند پس آنچه ناراحتی داشت از او برطرف ساختی و او را در زمین توان بخشیدی و او را خلیفه بر خلقت قرار دادی پس از تو مسئلت دارم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و حق به ستم گرفته شده مرا به طور تمام و کمال همین ساعت بازستانی همین ساعت . امام صادق علیه السلام فرمود : پس به درستی که دیری بر تو نخواهد گذشت تا اینکه آنچه دوست داری ببینی » (۱۲۱) .

و در جای دیگر از کتاب مکارم الاخلاق گفته : « نماز مظلوم : دو رکعت نماز با هر سوره‌ای از قرآن که بخواهی بجای می‌آوری و هر قدر که بتوانی بر محمد و آل او درود می‌فرستی سپس می‌گویی : « اللَّهُمَّ إِنِّ لَكَ يَوْمًا تَنْتَقِمُ فِيهِ لِلْمَظْلُومِ مِنَ الظَّالِمِ لَكِنْ هَلَعِي وَ جَزَعِي لَا يَبْلُغَانِ بِي الصَّبْرَ عَلَيَّ اِنَّاكَ وَ حِلْمِكَ وَ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ فُلَانًا ظَلَمَنِي وَ اعْتَدَى عَلَيَّ بِقُوَّتِهِ عَلَيَّ ضَعْفِي فَاسْأَلُكَ يَا رَبَّ الْعِزَّةِ وَ قَاسِمِ الْأَرْزَاقِ وَ قَاصِمِ الْجَبَابِرَةِ وَ نَاصِرِ الْمَظْلُومِينَ أَنْ تُرِيَهُ قُدْرَتَكَ أَفْسَمْتَ عَلَيَّ يَا رَبَّ الْعِزَّةِ السَّاعَةَ السَّاعَةَ » (۱۲۲) ؛ بار خدایا به

درستی که تو را روزی هست که در آن روز برای مظلوم از ظالم انتقام می گیری ، ولی ناشکیبایی و بیتابیم نمی گذارند که بر حلم و بردباری تو صبر کنم ، و البته تو می دانی که فلانی بر من ستم نموده و با زورمندیش بر ناتوانیم تعدی کرده است ، پس ای پروردگار عزیز و تقسیم کننده روزیها و درهم کوبنده ستمگران و یاری کننده مظلومان از تو می خواهم که قدرتت را به او نشان دهی ، تو را سوگند می دهم ای صاحب عزت همین ساعت همین ساعت .

نماز دیگر

محمد بن الحسن صفار به طور مرفوع روایت کرده که راوی گوید : به او (امام علیه السلام) عرضه داشتم : فلانی ستم کننده بر من است ، فرمود : وضوی درست بگیر ، و دو رکعت نماز بجای آور ، و خدای متعال را ثنا بگو ، و بر محمد و آل او درود بفرست ، سپس بگو : « اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانًا ظَلَمَنِي وَ بَغَى عَلَيَّ فَأَبْلِهِ بِفَقْرٍ لَا تُجْبِرُهُ وَ بِسُوءٍ لَا تَسْتُرُهُ » ؛ بار خدایا به درستی که فلانی بر من ستم و بر حَقِّم تجاوز کرده است ، پس او را به فقری که جبرانش نکنی و بدی که از او برکنار نسازی دچار گردان . راوی گوید : همین کار را کردم آن ظالم به پیسی گرفتار شد .

و در روایت دیگری آمده که (امام علیه السلام) فرمود : هر مؤمنی که بر وی ظلم شود پس وضو گرفته و دو رکعت نماز بجای آورد ، سپس بگوید : « اللَّهُمَّ إِنِّي مَظْلُومٌ فَانْتَصِرْ » ؛ پروردگارا من مظلوم هستم مرا یاری کن . و ساکت شود ، جز این نیست که خداوند به زودی او را نصرت دهد (۱۲۳) .

و در جای دیگر همان کتاب از یونس بن عمار آمده که گفت : به حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام از دست مردی که مرا اذیت می کرد شکایت کردم ، فرمود : بر او نفرین کن ، عرضه داشتم : او را نفرین کردم ، فرمود : نه ، اینچنین بلکه از گناهان کنده شو و روزه بگیر و نماز بخوان و صدقه بده ، پس هرگاه آخر شب شود وضوی کاملی بگیر سپس بر خیز دو رکعت نماز بجای آور ، آنگاه در حال سجده بگو : « اللَّهُمَّ إِنَّ فُلَانًا بَنَ فُلَانٍ بَنَ فُلَانٍ قَدْ آذَانِي اللَّهُمَّ أَسْقِمْ بَدَنَهُ وَ أَقْطَعْ أَثَرَهُ وَ أَنْقِصْ أَجَلَهُ وَ عَجِّلْ لَهُ ذَلِكَ فِي عَامِهِ هَذَا » (۱۲۴) ؛ بار خدایا همانا فلانی پسر فلانی مرا اذیت کرده ، خداوندا بدنش را بیمار و اثرش را قطع ، و عمرش را کوتاه کن ، و این را در همین سال بر او برسان . راوی گوید : پس این کار را کردم ، دیری نپایید که هلاک گشت .

و در جای دیگر همان کتاب آمده : فرمود : غسل کن و دو رکعت نماز بگزار و زانوهایت را بیرون آور و در جلو جای نماز قرار بده و صد بار بگو : « يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ فَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ اغْنِنِي السَّاعَةَ السَّاعَةَ » ؛ ای خدای زنده پایدار ، ای زنده ای که هیچ معبود حقی جز تو نیست به رحمت تو پناه می برم پس بر محمد و آل محمد درود فرست و همین ساعت همین ساعت به فریادم برس . پس هرگاه از آن فراغت یافتی بگو : « أَسْأَلُكَ اللَّهُمَّ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنْ تُلْطَفَ لِي وَ أَنْ تَغْلِبَ لِي وَ أَنْ تَمَكِّرَ لِي وَ أَنْ تَخْدَعَ لِي وَ أَنْ تُكَيِّدَ لِي وَ أَنْ تُكْفِيَنِي مَوْتَةَ فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ » (۱۲۵) ؛ بار خدایا از تو مسئلت دارم که بر محمد و آل محمد درود فرستی و اینکه درباره من لطف کنی و مرا چیره سازی و برای من مکر فرمایی و برای من خدعه کنی و کید نمایی و از شر فلانی پسر فلانی خلاصم سازی . فرمود : این دعای پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم روز اُحد بود .

دعای قنوت

و اما دعای مورد بحث چنین است : « الحمد لله شُكراً لِنِعْمَائِهِ وَ اسْتِدْعَاءً لِمَزِيدِهِ وَ اسْتِخْلَاصاً بِهِ دُونَ غَيْرِهِ وَ عِبَاداً بِهِ مِنْ كُفْرَانِهِ وَ الْإِلْحَادِ فِي عَظَمَتِهِ وَ كِبْرِيَاءِهِ حَمْدٌ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّ مَا بِهِ مِنْ نِعْمَائِهِ [نِعْمَاءٌ] فَمِنْ عِنْدِ رَبِّهِ وَ مَامَسَهُ مِنْ عِقَابِهِ فَيَسُوءُ جِنَايَةَ يَدِهِ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِهِ وَ رَسُولِهِ وَ خَيْرَتِهِ مِنْ خَلْفِهِ وَ ذُرِّيَعَةِ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى رَحْمَتِهِ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ وَ لَآءِ أَمْرِهِ . اللَّهُمَّ إِنَّكَ نَدَبْتَ إِلَى فَضْلِكَ وَ أَمَرْتَ بِدُعَاكَ وَ ضَمَنْتَ الْإِجَابَةَ لِعِبَادِكَ وَ لَمْ تُخَيِّبْ مَنْ فَرَعَ إِلَيْكَ بِرَغْبَتِهِ وَ قَصَدَ إِلَيْكَ بِحَاجَتِهِ وَ لَمْ تَرْجِعْ يَدَ طَالِبِهِ صِفْراً مِنْ عَطَايِكَ وَ لَأَ خَائِبَةً مِنْ نَحْلِ هِبَاتِكَ ، وَ أَيْ رَاحِلِ رَحْلِ الْيَكِ فَلَمْ يَجِدْكَ قَرِيباً أَوْ [أَيْ] وَأَفِدَ وَ قَدَّ عَلَيْكَ فَاقْتَطَعَتْهُ عَوَاقِقُ الرَّدِّ دُونَكَ بَلْ أَيْ مُحْتَفِرٍ مِنْ فَضْلِكَ لَمْ يَمِهِهِ فَيُضْ جُودِكَ وَ أَيْ مُسْتَنْبِطٍ لِمَزِيدِكَ أَكْدَى دُونَ اسْتِمَاحَةِ سَجَالِ عَطِيَّتِكَ! اللَّهُمَّ وَ قَدْ قَصَدْتَ إِلَيْكَ بِرَغْبَتِي وَ قَرَعْتَ بَابَ فَضْلِكَ يَدَ مُسْتَلْتِي وَ نَاجَاكَ بِخُشُوعِ الْإِسْتِكَانَةِ قَلْبِي وَ وَجَدْتُكَ خَيْرَ شَفِيعٍ لِي الْيَكِ وَ قَدْ عَلِمْتُ مَا يَحْدُثُ مِنْ طَلِبَتِي قَبْلَ أَنْ يَخْطُرَ بِفِكْرِي أَوْ يَقَعَ فِي خَلْدِي فَصَلِّ اللَّهُمَّ دُعَائِي أَبَاكَ بِاجَابَتِي وَ أَشْفِعْ مَسْأَلَتِي بِجَنَحِ طَلِبَتِي . اللَّهُمَّ وَ قَدْ شَمَلْنَا زَيْغَ الْفِتَنِ وَ اسْتَوْلَتْ عَلَيْنَا عَشْوَةُ الْحَيْرَةِ وَ قَارَعَنَا الدُّلُّ وَ الصَّغَارُ وَ حَكَمَ عَلَيْنَا غَيْرَ الْمَأْمُومِينَ فِي دِينِكَ وَ ابْتَزَّ أُمُورَنَا مَعَادِنَ الْأَبْنِ مَمَّنْ عَطَلَّ حُكْمَكَ وَ سَعَى فِي اتِّلَافِ عِبَادِكَ وَ إِفْسَادِ بِلَادِكَ . اللَّهُمَّ وَ قَدْ عَادَ فَيُنَّا دَوْلَةً بَعْدَ الْقِسْمَةِ وَ إِمَارَتَنَا غَلْبَةً بَعْدَ الْمَشُورَةِ وَ عُدْنَا مِيرَاثاً بَعْدَ الْإِخْتِيَارِ لِلْأُمَّةِ فَاسْتَرْتِيتُ الْمَلَاهِي وَ الْمَعَارِيفِ بِسَهْمِ الْيَتِيمِ وَ الْأَرْمَلَةِ وَ حَكَمَ فِي أَبْشَارِ الْمُؤْمِنِينَ أَهْلَ الذَّمِّ وَ وَلِيَ الْقِيَامَ بِأُمُورِهِمْ فَاسْقِ كُلَّ قَبِيلَةٍ فَلَا دَائِدَ يَدُودُهُمْ عَنْ هَلَكَةٍ وَ لَأَ رَاجٍ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ بَعِينَ الرَّحْمَةِ وَ لَأَ ذُو شَفَقَةٍ يَشْبَعُ الْكَيْدَ الْحَرِيَّ مِنْ مَسْغَبِهِ فَهَمُّ أَوْلُو ضَرْعٍ بَدَارٍ مُضْبِعَةٍ وَ أَسْرَاءَ مَسْكَنَةٍ وَ حُلَفَاءَ كَابَةٍ وَ ذَلَّةً . اللَّهُمَّ وَ قَدْ اسْتَحْصَدَ زَرْعَ الْبَاطِلِ وَ بَلَغَ نَهَائِيتهُ وَ اسْتَحْكَمَ عَمُودَهُ وَ اسْتَجْمَعَ طَرِيدَهُ وَ خَذَ رِفَ وَ لَيْدَهُ وَ بَسَقَ فَرَعَهُ وَ ضَرَبَ بِجِرَانِهِ . اللَّهُمَّ فَاتِّحْ لَهُ مِنَ الْحَقِّ يَدَا حَاصِدَةٍ تَصْعَدُ [تَصْرَعُ] قَائِمَهُ وَ تَهْشِمُ سَوْقَهُ وَ تَجِبُ سِنَامَهُ وَ تَجْدَعُ مَرَاغِمَهُ لِيَسْتَحْفَى الْبَاطِلُ بِقَبْحِ صُورَتِهِ وَ يَطْهَرَ الْحَقُّ بِحُسْنِ حَلِيَّتِهِ . اللَّهُمَّ وَ لَأَ تَدَعُ لِلْجَوْرِدِ عَامَةً إِلَّا قَصَمْتَهَا وَ لَأَ جَنَّةً إِلَّا هَتَكْتَهَا وَ لَأَ كَلِمَةً مُجْتَمَعَةً إِلَّا فَرَقْتَهَا وَ لَأَ سَرِيَةً تَقْلُ إِلَّا خَفَفْتَهَا وَ لَأَ قَائِمَةً عَلُوًّا إِلَّا حَطَّطْتَهَا وَ لَأَ رَافِعَةً عِلْمًا إِلَّا نَكَّسْتَهَا وَ لَأَ خَضْرَاءَ إِلَّا أَبْرَثْتَهَا اللَّهُمَّ فَكُورُ شَمْسِهِ وَ حَطُّ نُورِهِ وَ أَطْمَسَ ذِكْرَهُ وَ أَرَمَ بِالْحَقِّ رَأْسَهُ وَ فُضَّ جِيوشَهُ وَ أَرْعَبَ قُلُوبَ أَهْلِهِ ، اللَّهُمَّ وَ لَأَ تَدَعُ مِنْهُ بَقِيَّةً إِلَّا أَفَيْتَ وَ لَأَ بُنْيَةَ إِلَّا سَوَيْتَ وَ لَأَ حَلْقَةً إِلَّا قَصَمْتَ [فَصَمْتَ] وَ لَأَ سَلْحاً إِلَّا أَكَلْتَهُ وَ لَأَ حَدّاً إِلَّا فَلَّتَ [أَفَلَّتَ] وَ لَأَ كُرَاعاً إِلَّا اجْتَحْتُ وَ لَأَ حَامِلَةً عِلْمٍ إِلَّا نَكَّسْتَ ، اللَّهُمَّ وَ أَرْنَا أَنْصَارَهُ عِبَادٍ يَدُ بَعْدَ الْفُهُ وَ شَتَّى بَعْدَ اجْتِمَاعِ الْكَلِمَةِ وَ مَقْنَعِي الرُّؤْسِ بَعْدَ الظُّهُورِ عَلَى الْأُمَّةِ . وَ أَسْفَرْنَا عَنْ نَهَارِ الْعَدْلِ وَ أَرْنَاهُ سَرْمِداً لَأَ ظُلْمَةً فِيهِ وَ نُوراً لَأَشُوبَ مَعَهُ وَ أَهْطَلَّ عَلَيْنَا نَاشِئَتَهُ وَ أَنْزَلَ عَلَيْنَا بَرَكَتَهُ وَ أَدَلَ لَهُ مِنْ نَآوَاهُ وَ أَنْصَرَهُ عَلَى مَنْ عَادَاهُ . اللَّهُمَّ وَ أَظْهَرَ [يَه] الْحَقَّ وَ أَصْبَحَ بِهِ فِي عَسَقِ الظُّلْمِ وَ بِهِمُ الْحَيْرَةِ اللَّهُمَّ وَ أَحْيَى بِهِ الْقُلُوبَ الْمَيِّتَةَ وَ أَجْمَعَ بِهِ الْأَهْوَاءَ الْمُتَفَرِّقَةَ وَ الْآرَاءَ الْمُخْتَلِفَةَ وَ أَقَمَ بِهِ الْحُدُودَ الْمُعْطَلَّةَ وَ الْأَحْكَامَ الْمُهْمَلَةَ وَ أَشْبَعَ بِهِ الْخِمَاصَ السَّاعِبَةَ وَ أَرَحَ بِهِ الْأَبْدَانَ اللَّاعِبَةَ الْمُتَعَبَةَ ، كَمَا أَلْهَجْتَنَا بِذِكْرِهِ وَ أَحْطَرْتَ بِيَالِنَا دَعَائِكَ لَهُ وَ وَفَّقْتَنَا لِلدُّعَاءِ إِلَيْهِ وَ حَيَّاشَةُ أَهْلِ الْعَقْلَةِ عَنْهُ وَ أَسَكَنْتَ فِي قُلُوبِنَا مَحَبَّتَهُ وَ الطَّمَعِ فِيهِ وَ حَسَنَ الظَّنِّ بِكَ لِإِقَامَةِ مَرَّاسِمِهِ . اللَّهُمَّ فَاتِّ لَنَا مِنْهُ عَلَى أَحْسَنِ يَقِينٍ يَا مُحَقِّقَ الظُّنُونِ الْحَسَنَةِ وَ يَا مُصَدِّقَ الْأَمَالِ الْمُبِطَّنَةَ [الْمُبِطَّنَةَ] . اللَّهُمَّ وَ أَكْذَبَ بِهِ الْمُتَالِينَ عَلَيْكَ فِيهِ وَ أَخْلَفَ بِهِ ظُنُونِ الْقَانِطِينَ مِنْ رَحْمَتِكَ وَ الْإَيْسِينَ مِنْهُ ، اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا سَبَباً مِنْ أَسْبَابِهِ وَ عِلْماً مِنْ أَعْلَامِهِ وَ مَعْقِلاً مِنْ مَعَاقِلِهِ وَ نَصْرَ وَ جُوهَنَا بِتَحْلِيَّتِهِ وَ أَكْرَمْنَا بِنُصْرَتِهِ وَ اجْعَلْ فِيْنَا خَيْراً تَظْهَرُنَا لَهُ وَ بِهِ وَ لَأَ تَشْمِتَ بِنَا حَاسِدِي النِّعَمِ وَ الْمُتَرَبِّصِينَ بِنَا حُلُولِ النَّدَمِ وَ نَزُولِ الْمَثَلِ فَقَدْ تَرَى يَا رَبِّ بَرَاءَتَهُ سَاحَتِنَا وَ خَلُوْ دَرَعِنَا مِنَ الْإِضْمَارِ لَهُمْ عَلَى إِحْنَةٍ وَ التَّمْنَى لَهُمْ وَ وَقُوعِ جَائِحَتِهِ وَ مَا تَنَازَلَ مِنْ تَحْصِينِهِمْ بِالْعَاقِبَةِ وَ مَا أَضْبَتُوا لَنَا مِنْ انْتِهَازِ الْفُرْصَةِ وَ طَلَبِ الْوُثُوبِ بِنَا عِنْدَ الْعَقْلَةِ ، اللَّهُمَّ وَ قَدْ عَرَفْتَنَا مِنْ أَنْفُسِنَا وَ بَصَّرْتَنَا مِنْ عِيُونِنَا خَلَالاً نَخْشَى أَنْ تَقْعَدَ بِنَا عَنْ [إِسْتِيهَالِ] [إِسْتِيهَالِ] إِيَابَتِكَ وَ أَنْتَ الْمُتَفَضِّلُ عَلَى غَيْرِ الْمُسْتَحْقِقِينَ وَ الْمُبْتَدِيُّ بِالْإِحْسَانِ غَيْرِ السَّائِلِينَ فَاتِّ لَنَا فِي أَمْرِنَا عَلَى حَسَبِ كَرَمِكَ وَ جُودِكَ وَ فَضْلِكَ وَ امْتِنَانِكَ إِنَّكَ تَفْعَلُ مَا تَشَاءُ وَ تَحْكُمُ مَا تُرِيدُ إِنَّا إِلَيْكَ رَاغِبُونَ وَ مِنْ جَمِيعِ ذُنُوبِنَا تَائِبُونَ . اللَّهُمَّ وَ الدَّاعِي الْيَكِ وَ الْقَائِمِ بِالْقَسْطِ مِنْ عِبَادِكَ الْفَقِيرِ إِلَى رَحْمَتِكَ الْمُحْتَاجِ إِلَى مَعُونَتِكَ عَلَى طَاعَتِكَ إِذْ ابْتَدَأَتْهُ بِنِعْمَتِكَ وَ أَلْبَسْتَهُ أَثْوَابَ كَرَامَتِكَ وَ أَلْقَيْتَ عَلَيْهِ مَحَبَّةَ طَاعَتِكَ وَ ثَبَّتَ وَ طَآتَهُ فِي الْقُلُوبِ مِنْ مَحَبَّتِكَ وَ وَفَّقْتَهُ لِلْقِيَامِ بِمَا أَعْمَضَ فِيهِ أَهْلُ زَمَانِهِ مِنْ أَمْرِكَ وَ جَعَلْتَهُ مَفْرَعاً لِمَظْلُومِي عِبَادِكَ وَ نَاصِراً لِمَنْ لَأَ يَجِدُ [لَهُ] نَاصِراً غَيْرَكَ وَ مُجَدِّداً لِمَا عَطَلَّ مِنْ أَحْكَامِ كِتَابِكَ وَ مُشِيداً لِمَادَثِرِ [رَدِّ] مِنْ أَعْلَامِ سُنَنِ نَبِيِّكَ [دِينِكَ] عَلَيْهِ وَ آلِهِ سَلَامُكَ وَ صَلَوَاتِكَ وَ رَحْمَتِكَ وَ بَرَكَاتِكَ فَاجْعَلْهُ اللَّهُمَّ فِي حِصَانِهِ مِنْ بَأْسِ الْمُعْتَدِينَ وَ أَشْرَقِ

بِهِ الْقُلُوبَ الْمُخْتَلِفَةَ مِنْ بَغَاةِ الدِّينِ وَ بَلَغَ بِهِ أَفْضَلَ مَا بَلَغَتْ بِهِ الْقَائِمِينَ بِقِسْطِكَ مِنْ أَتْبَاعِ النَّبِيِّينَ . اللَّهُمَّ وَ أَدْلِلْ بِهِ مَنْ لَمْ تُسْمِعْ لَهُ فِي الرَّجُوعِ إِلَى مَحَبَّتِكَ وَ مَنْ نَصَبَ لَهُ الْعَدَاوَةَ وَ أَرَمَ بِحَجْرِكَ الدَّامِغَ مِنْ أَرَادَ التَّالِبِ عَلَى دِينِكَ بِأَذْلَالِهِ وَ تَشْتِيتِ أَمْرَهُ [جَمَعَهُ] أَوْ أَغْضَبَ لِمَنْ لَاتَرَهُ لَهُ وَ لَا طَائِلَهُ وَ عَادَى الْأَقْرَبِينَ وَ الْأَبْعَدِينَ فِيكَ مَنْ مَنَّا مِنْكَ عَلَيْهِ لَا مَنَّا مِنْهُ عَلَيْكَ . اللَّهُمَّ فَكَمَا نَصَبَ نَفْسَهُ غَرَضًا فِيكَ لِلْأَبْعَدِينَ وَ جَادَ بِبَدَلٍ مُهْجَتِهِ لَكَ فِي الذَّبِّ عَنْ حَرِيمِ الْمُؤْمِنِينَ وَرَدَّ شَرْبَعَةَ الْمُرْتَدِّينَ الْمُرْبِيِّينَ حَتَّى أَخْفَى مَا كَانَ جَهْرَ بِهِ مِنَ الْمَعَاصِي وَ أَدْبَى مَا كَانَ نَبْذَهُ الْعُلَمَاءِ وَ رَأَى ظُهُورَهُمْ مِمَّا أَخَذَتْ مِيثَاقَهُمْ عَلَى أَنْ يَبِينُوهُ لِلنَّاسِ وَ لَا يَكْتُمُوهُ وَ دَعَا إِلَى إِفْرَادِكَ بِالطَّاعَةِ وَ أَنْ لَا يَجْعَلَ لَكَ شَرِيكًا مِنْ خَلْقِكَ يَعْلُو أَمْرَهُ عَلَى أَمْرِكَ مَعَ مَا يَتَجَرَّعُهُ فِيكَ مِنْ مَرَارَاتِ الْغَيْظِ الْجَارِحَةِ بِمَوَاسٍ [بِحَوَاسٍ ، بِحَوَاشِي] الْقُلُوبِ وَ مَا يَعْتَوِرُهُ مِنَ الْغُومِ وَ يَفْرِغُ عَلَيْهِ مِنْ أَحْدَاثِ الْخُطُوبِ وَ يَشْرِقُ بِهِ مِنَ النُّصُصِ الَّتِي لَا تَبْتَلِعُهَا الْحُلُوقُ وَ لَا تَحْنُو عَلَيْهَا الضُّلُوعُ مِنْ نَظَرَةٍ إِلَى أَمْرٍ مِنْ أَمْرِكَ وَ لَا تَنَالَهُ يَدُهُ بِتَغْيِيرِهِ وَ رَدَّهُ إِلَى مَحَبَّتِكَ . فَاشْدُدِ اللَّهُمَّ أَرْزَهُ بِنَصْرِكَ وَ أَطْلُبْ بَاعَهُ فِيمَا قَصَرَ عَنْهُ مِنْ إِطْرَاقِ الرَّائِعِينَ حِمَاكَ وَرَدَّهُ فِي قُوَّتِهِ بِسَطْوَةٍ مِنْ تَأْيِيدِكَ وَ لَا تَوْحِشْنَا مِنْ أَنْسِهِ وَ لَا تَخْتَرِمُهُ دُونَ أَمَلِهِ مِنَ الصَّلَاحِ الْفَاشِي فِي أَهْلِ مِلَّتِهِ وَ الْعَدْلِ الظَّاهِرِ فِي أُمَّتِهِ . اللَّهُمَّ وَ شَرَفْ بِمَا اسْتَقْبَلَ بِهِ مِنَ الْقِيَامِ بِأَمْرِكَ لَدَى مَوْقِفِ الْحِسَابِ مَقَامَهُ وَ سَرَّ نَبِيكَ مُحَمَّدًا صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ بِرُؤْيَتِهِ وَ مَنْ تَبِعَهُ عَلَى دَعْوَتِهِ وَ أَجْزَلَ لَهُ عَلَى مَا رَأَيْتَهُ قَائِمًا بِهِ مِنْ أَمْرِكَ ثَوَابَهُ وَ أَيْنَ قُرْبَ دَنُوهُ مِنْكَ فِي حَيَاتِهِ وَ أَرْحَمَ اسْتِكَانَتَنَا مِنْ بَعْدِهِ وَ اسْتِخْدَانَنَا لِمَنْ كُنَّا نَقْمُهُ بِهِ إِذْ أَفْقَدْنَا وَجْهَهُ وَ بَسَطْتَ أَيْدِي مَنْ كُنَّا نَبْسُطُ أَيْدِيَنَا عَلَيْهِ لِثَرَدِهِ عَنْ مَعْصِيَتِهِ وَ افْتِرَاقَنَا بَعْدَ الْأَلْفَةِ وَ الْإِجْتِمَاعِ تَحْتَ ظِلِّ كَنْفِهِ وَ تَلَهُّفُنَا عِنْدَ الْفُوتِ عَلَى مَا أَفْعَدْنَا عَنْهُ مِنْ نَصْرَتِهِ وَ طَلَبْنَا مِنَ الْقِيَامِ بِحَقِّ مَا لَنَا سَبِيلٌ لَنَا إِلَى رَجْعَتِهِ . وَ اجْعَلْهُ اللَّهُمَّ فِي أَمْنٍ مِمَّا يُشْفَقُ عَلَيْهِ مِنْهُ وَرَدَّ عَنْهُ مِنْ سَهَامِ الْمَكَائِدِ مَا يُوَجِّهُهُ أَهْلُ الشَّنَانِ إِلَيْهِ وَ إِلَى شُرَكَائِهِ فِي أَمْرِهِ وَ مَعَاوِنِهِ عَلَى طَاعَةِ رَبِّهِ الَّذِينَ جَعَلْتَهُمْ سِلَاحَهُ وَ حِصْنَهُ وَ مَفْزَعَهُ وَ أَنْسَهُ الَّذِينَ سَلَوْا عَنِ الْأَهْلِ وَ الْأَوْلَادِ وَ جَفَوْا الْوَطْنَ وَ عَطَلُوا الْوَثِيرَ مِنَ الْمَهَادِ وَ رَفَضُوا تِجَارَاتِهِمْ وَ أَصْرُوا بِمَعَايِشِهِمْ وَ فَقَدُوا فِي أُنْدِيَتِهِمْ بَغِيرَ غَيْبَتِهِ عَنْ مِصْرِهِمْ وَ حَالَفُوا الْبَعِيدَ مِمَّنْ عَاذَهُمْ عَلَى أَمْرِهِمْ وَ قَلَّوْا الْقَرِيبَ مِمَّنْ صَدَّ عَنْ وَجْهِتِهِمْ [عَنْهُمْ وَ عَنْ جِهَتِهِمْ] وَ فَاتْتَلَفُوا بَعْدَ التَّدَابُرِ وَ التَّقَاطُعِ فِي دَهْرِهِمْ وَ قَطَعُوا [قَلَعُوا] الْأَسْبَابَ الْمُتَّصِلَةَ بِعَاجِلِ حُطَامِ الدُّنْيَا فَاجْعَلْهُمُ اللَّهُمَّ فِي أَمْنٍ حِرْزِكَ وَ ظِلِّ كَنْفِكَ وَرَدَّ عَنْهُمْ بَأْسَ مَنْ قَصَدَ إِلَيْهِمُ بِالْعَدَاوَةِ مِنْ عِبَادِكَ وَ أَجْزَلَ لَهُمْ عَلَى دَعْوَتِهِمْ مِنْ كِفَايَتِكَ وَ مَعُونَتِكَ وَ أَمْدَهُمْ [أَيْدِهِمْ] بِتَأْيِيدِكَ وَ نَصْرِكَ وَ أَزْهِقْ بِحَقِّهِمْ بَاطِلَ مَنْ أَرَادَ إِطْفَاءَ نُورِكَ . اللَّهُمَّ وَ أَمْلَأْ بِهِمْ كُلَّ أَفْقٍ مِنَ الْأَفَاقِ وَ قَطْرٍ مِنَ الْأَقْطَارِ قِسْطًا وَ عَدْلًا وَ مَرَحْمَةً وَ فَضْلًا وَ اشْكُرْهُمْ عَلَى حَسَبِ كَرَمِكَ وَ جُودِكَ وَ مَا مَنَنْتَ بِهِ عَلَى الْقَائِمِينَ بِالْقِسْطِ مِنْ عِبَادِكَ وَ ادَّخَرْتَ لَهُمْ مِنْ ثَوَابِكَ مَا تَرْفَعُ لَهُمْ بِهِ الدَّرَجَاتِ إِنَّكَ تَفْعَلُ مَا تَشَاءُ وَ تَحْكُمُ مَا تَرِيدُ (١٢٦) وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرَتِهِ مِنْ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ [الْأَطْهَارِ] . اللَّهُمَّ إِنِّي أَجِدُ هَذِهِ النُّدْبَةَ امْتَحَتْ دَلَاتِنَهَا ، وَ دَرَسَتْ أَعْلَامُهَا وَ عَفَّتْ آءُ ذِكْرُهَا وَ تَلَاوَةُ الْحُجَّةِ بِهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَجِدُ بَيْنِي وَ بَيْنَكَ مُشْتَبِهَاتٍ تَقْطَعُنِي دُونَكَ ، وَ مِبْطِئَاتٍ تَقْعُدُنِي عَنْ إِبَابَتِكَ ، وَ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ عَيْدَكَ لَا يَرِحُ إِلَيْكَ إِلَّا بِزَادٍ وَ أَنْكَ لَا تَحْجُبُ عَنْ خَلْقِكَ إِلَّا أَنْ تَحْجِبَهُمُ الْأَعْمَالُ دُونَكَ ، وَ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ زَادَ الرَّاحِلِ إِلَيْكَ عَزَمَ إِرَادَةَ يَخْتَارُكَ بِهَا ، [فِيصِيرُ] أَوْ يَصِيرُ بِهَا إِلَى مَا يُوَدِّي إِلَيْكَ اللَّهُمَّ وَ قَدْ نَادَاكَ بِعَزْمِ الْإِرَادَةِ قَلْبِي ، وَ اسْتَبْقَى نِعْمَتَكَ بِفَهْمِ حُجَّتِكَ لِسَانِي وَ مَا تَيْسَّرَ لِي مِنْ إِرَادَتِكَ . اللَّهُمَّ فَلَا اخْتِزْلَنَ عَنكَ وَ أَنَا أُوْمِكُ ، وَ لَا اخْتَلَجْنَ عَنكَ وَ أَنَا أَتَحْرَاكُ ، اللَّهُمَّ وَ أَيْدَانَا بِمَا تَسْتَخْرِجُ بِهِ فَاقَةَ الدُّنْيَا مِنْ قُلُوبِنَا ، وَ تَنْعَشُنَا مِنْ مَصَارِعِ هَوَانِهَا [هَوَاهَا] ، وَ تَهْدِمُ بِهِ عَنَّا مَا شِيدَ مِنْ بُنْيَانِهَا ، وَ تَسْقِينَا بِكَاسِ السَّلْوَةِ عَنْهَا ، حَتَّى تَخْلُصَنَا لِعِبَادَتِكَ ، وَ تَوَرِّثَنَا مِيرَاثَ أَوْلِيَائِكَ ، الَّذِينَ ضَرَبَتْ لَهُمُ الْمَنَازِلَ إِلَى قِصْدِكَ وَ أَنْسَتْ وَ حَشَتَهُمْ حَتَّى وَ صَلُّوا إِلَيْكَ . اللَّهُمَّ وَ إِنْ كَانَ هَوَى مِنْ هَوَى الدُّنْيَا أَوْ فِتْنَةٌ مِنْ فِتْنَتِهَا عَلِقَ بِقُلُوبِنَا حَتَّى قَطَعْنَا عَنكَ ، أَوْ حَجَبْنَا عَنْ رِضْوَانِكَ أَوْ قَعَدْنَا بِهَا عَنْ إِبَابَتِكَ ، اللَّهُمَّ فَاقْطَعْ كُلَّ حَبَلٍ مِنْ حِبَالِهَا جَذَبْنَا عَنْ طَاعَتِكَ وَ أَعْرَضَ بِقُلُوبِنَا عَنْ آدَاءِ فَرَائِضِكَ وَ اسْقِنَا عَنْ ذَلِكَ سَلْوَةً وَ صَبْرًا يُوْرِدُنَا عَلَى عَفْوِكَ ، وَ يَقُومُنَا [أَوْ يَقْدُمُنَا] عَلَى مَرْضَاتِكَ إِنَّكَ وَلِيُّ ذَلِكَ . اللَّهُمَّ وَ اجْعَلْنَا قَائِمِينَ عَلَى أَنْفُسِنَا بِأَحْكَامِكَ ، حَتَّى تُسْقِطَ عَنَامُونَ الْمَعَاصِي وَ اقْمَعَ الْأَهْوَاءَ أَنْ تَكُونَ مُشَاوِرَةً [مَسَاوِرَةً] أَوْ هَبْ لَنَا وَطْئِي أَثَارِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمْ وَ اللُّحُوقِ بِهِمْ حَتَّى يَرْفَعَ الدِّينَ [حَتَّى تَرْفَعَ لِلدِّينِ أَعْلَامًا] أَعْلَامَهُ ابْتِغَاءَ الْيَوْمِ الَّذِي عِنْدَكَ . اللَّهُمَّ فَاْمَنْ [فَمَنْ] عَلَيْنَا بِوَطْئِي أَثَارِ سَلْفِنَا ، وَ اجْعَلْنَا خَيْرَ فَرْطٍ لِمَنْ أَتَمَّ بِنَا ، فَانْكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَ ذَلِكَ عَلَيْكَ سَهْلٌ يَسِيرٌ وَ أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ [النَّبِيِّ] وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْأَبْرَارِ [وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا] ؛ « حمد مخصوص خداوند است به جهت شکر نعمتهایش ، و به خاطر استدعای فرونیش و خالص شدن تنها برای او به عنایت او ، و به ذات

اقدسش پناه بردن از اینکه کفران نعمتهایش انجام گردد ، و به عظمت و کبریائیش الحاد شود ، حمد کسی که می‌داند آنچه نعمت دارد از پروردگارش می‌باشد ، و هر آنچه از عقوبت او به وی می‌رسد بر اثر کارهای ناشایست خودش و از دست اعمالش می‌رسد ، و درود خداوند بر حضرت محمد بنده و رسول او ، و برگزیده از خلقش و وسیله مؤمنین به سوی رحمت الهی ، و بر آل او که ولی امر اویند . بار خدایا تو به فضلت فرا خواندی ، و به دعایت امر فرمودی و برای بندگان اجابت دعا را ضمانت کردی ، و هر کس که با رغبت به سوی تو آمد و حاجت به درگاه تو آورد ناامید نساختی ، و هیچ دست حاجت‌خواهی را خالی از عطایت باز نگردانیدی ، و از بخششها و مرحمت ناامید نفرمودی ، و کدام رونده‌ای به درگاه تو روی آورد و تو را نزدیک نیافت ، یا کدام وارد شونده بر تو وارد گردید و موانعی او را از رسیدن به تو بازداشت! بلکه کدام کاوشگر از فضل تو به فیض جود تو سیراب نگشت ، و کدام تلاشگر افزون خواه از عطای سیل آسای تو نومید باز گردید! بار خدایا و من با درخواستم به سوی تو روی آورده‌ام ، و درب فضل تو را با دست مسئلت خویش کوبیده‌ام ، و دلم با خشوع بیچارگی با تو راز همی گوید ، و تو را بهترین شفیع خودم نزد تو یافته‌ام ، هر حاجت که برابم پدید می‌آید را پیش از آنکه به اندیشه‌ام راه یابد یا از ذهنم بگذرد می‌دانی ، پس ای پروردگار دعایم را به اجابت مقرون و متصل گردان ، و درخواستم را با رسیدنم به مقصود همراه ساز . بار خدایا و همانا انحراف فتنه‌ها ما را فرا گرفت ، و پرده حیرت بر ما فرو افتاد ، و خواری و کوچکی بر سر ما کوفته شد ، و کسانی که در امر دین تو امانتدار نیستند بر ما حکومت کردند ، و امور ما را کانونهای اُبنه در ربودند ، کسانی که حکم تو را تعطیل گذاشته و در از بین بردن بندگان و به فساد کشیدن بلاد تو اهتمام نموده‌اند . بار خدایا و به درستی که حق ما پس از تقسیم شدن در دست غاصبان متداول گشت ، و حکومت بر ما پس از مشورت به چیره شدن و زورمندی واقع شد ، و پس از آنکه برگزیده امت بودیم میراث آنها شدیم که وسایل لهو و بازیگری با سهم یتیم و بیوه خریداری گردید ، و اهل ذمه بر مردم مؤمن حکومت یافتند ، و فاسقان هر قبيله عهده‌دار امور آنان گشتند ، که نه دفاع کننده‌ای هست تا آنها را از هلاکت دور سازد و نه سرپرستی که به آنان با دیده مهر بنگرد ، و نه صاحب مهربانی که جگر تفتیده را از گرسنگی برهاند و آن را اسیر کند ، پس آنان با خواری در خانه گمشده‌ای واقع شده‌اند و گرفتار فقر و همنشین اندوه و ذلت می‌باشند .

بار خدایا و کشتزار باطل را فصل درو فرا رسید ، و رشد آن مرحله نهائیش را طی کرد ، و پایه‌اش را محکم ساخت ، و فراریانش را فراهم آورد و نوزادش به سرعت بزرگ و شاخه‌اش بلند گردید و همه جا را فرا گرفت . بار خدایا دست درو کننده‌ای از حق برآور که آن را فرو افکند و ساقه‌اش را خرد سازد و مواضع قدرتش را منهدم کند ، و بینیش را به خاک بمالد ، تا باطل با چهره کریهش مخفی گردد و حق با صورت زیبایش آشکار شود .

بار خدایا و برای ستم هیچ ستونی بر جای مگذار مگر اینکه آن را در هم بشکنی و هیچ سپری را مگر اینکه از میان برداری و هیچ مجمع باطلی را مگر اینکه پراکنده سازی ، و هیچ دسته مسلحی را مگر اینکه خلع سلاح فرمایی و هیچ پایه بلندی مگر اینکه آن را فرو افکنی ، و هیچ پرچم افراشته شده‌ای را مگر اینکه سرنگونش سازی و هیچ سرسبزی را مگر اینکه نابود گردانی . بار خدایا خورشید ستم را تاریک و روشنیش را زایل ، و یادش را محو گردان ، و به وسیله حق سر آن را جدا کن ، و لشکریانش را هلاک ساز ، و دل‌های اهل آن را ترسان فرمای .

بار خدایا و از برای آن باقیمانده‌ای مگذار جز اینکه بر باد فنا دهی ، و هیچ بنیادی مگر اینکه با خاک یکسان نمایی ، و هیچ رشته‌ای را مگر اینکه از هم بگسلی و هیچ اسلحه‌ای مگر اینکه آن را ضعیف سازی ، و هیچ تیزی را مگر اینکه کُند نمایی ، و هیچ زمین دور دستی را مگر اینکه تحت نفوذ حق قرار دهی ، و هیچ بردارنده پرچمی مگر اینکه سرنگون سازی . بار خدایا و یاران باطل را پس از الفت به هم در حالی که دشمن یکدیگر شده باشند به ما بنمایان و بعد از آنکه با یکدیگر متحدند پراکنده‌شان ساز ، و پس از آنکه بر امت غالب گردیده‌اند سرافکنده گردان ، و روز عدل و داد را آشکار فرمای ، و آن را همیشگی قرار ده که شبی در پی آن نیاید ، و

نوری که هیچ چیز دیگری با آن نیامیزد. و از نخستین ابر آن ما را برخوردار ساز، و برکتش را بر ما فرو ریز، و آن را بر ستیزه‌جویان با وی غالب گردان، و بر هر کس که با وی دشمن باشد پیروزش بگردان.

بار خدایا و حق را به وی آشکار و صبح آن را در تاریکیهای سخت و حیرتهای دشوار، تابناک فرمای، خداوندا و دلهای مرده را به او زنده کن و هواهای پراکنده و آراء مختلف را به او جمع و فراهم گردان، و حدود تعطیل شده و احکام متروک مانده را به او برپا ساز، و شکمهای گرسنه مستمند را به او سیر گردان و بدنهای خسته شده را به او راحت ببخشای، همچنان که زبان ما را به یاد او گرداندی و دعا کردن برای او را در اندیشه‌هایمان نشاندی و دعوت کردن و جمع نمودن و سوق دادن غافلان را به سوی او به ما توفیق دادی، و محبتش را در دلهای ما افکندی، و خواستن او و گمان نیک نسبت به تو برای برپا ساختن مراسم را در وجود ما قرار دادی بار خدایا پس برای ما وجود او را بر بهترین باورها پدیدآور ای تحقق دهنده گمانهای نیک و ای راست آورنده امیدهای پوشیده، بار خدایا و بر کسانی که درباره او نسبت به کار تو به تردید افتاده‌اند حقیقت امر را روشن ساز و گمانهای ناامیدان از رحمت تو و مایوسان از او را برخلاف درآور، بار خدایا ما را وسیله‌ای از وسایل او و نشانه‌ای از نشانه‌های او و پناهگاهی از پناهگاههای او قرار ده و ما را از آبرومندان دوران او به شمار آور، و به یاری کردنش گرامیمان بدار، و به برکت او در وجود ما سودی برای او قرار ده، و مگذار که حسودان نعمتها و آنان که در انتظار شکستمان نشستند و آرزوی گرفتار شدنمان را دارند ما را شماتت کنند، که ای پروردگار تو می‌بینی که از قدرت ما خارج است و از دستمان بر نمی‌آید که با دشمنانمان درآویزیم، و در پی نابودی و هلاکتشان برآییم، و نیز می‌بینی که تمام وسایل راحتی برای آنها فراهم است، و نسبت به ما چه کینه‌ها که پنهان داشته‌اند و در انتظار فرصت هستند و در پی یورش بردن علیه ما هنگام غافل ماندنمان می‌باشند.

بار خدایا و تو ما را از خودمان آگاه ساخته‌ای و از عیبهایمان خصلتهایی را به ما نشان داده‌ای که بیم داریم آنها شایستگی اجابت تو را از ما سلب کنند، و همانا تو بر کسانی که سزاوار نیستند تفضل داری، و بر غیر خواهندگان نیز احسان آغاز می‌کنی، پس بر اساس کرم وجود و فضل و مرحمتت نیاز ما را برآورده ساز، که به درستی تو آنچه بخواهی انجام می‌دهی و هر آنچه اراده کنی حکم می‌نمایی، ما به سوی تو زاری می‌کنیم و از تمام گناهانمان توبه می‌نماییم.

بار خدایا و آن دعوت کننده به سوی تو، و برپا کننده قسط و داد از بندگان تو، که نیازمند رحمت تو و محتاج کمک به تو بر اطاعتت، که تو نعمت را بر او آغاز فرموده‌ای، و جامه‌های گرمی داشتت را بر اندامش پوشانیده‌ای، و مهر فرمانبرداریت را بر او افکنده‌ای، و جایگاه محبتت را در دلها به وسیله او محکم فرموده‌ای، و به برپاداشتن آنچه اهل زمانش از امر تو چشم پوشیده‌اند توفیقش داده‌ای، و پناهگاه بندگان مظلومت ساخته‌ای و یاری کننده هر آن کس که یآوری جز تو نمی‌یابد، و تجدید کننده هر آنچه از احکام کتاب تو تعطیل مانده، و بنا کننده آنچه از نشانه‌های سنت پیغمبرت - که بر او و خاندانش سلام و درود و رحمت و برکات تو باد - خراب (یا رد) شده است، پس ای پروردگار، او را از شر تجاوزگران در حفظ و حمایت بگیر، و دلهایی که از دست ستم کنندگان به دین انحراف یافته به او درخشان ساز، و به (دست) او به برترین جایگاههایی که بپاخاستگان به قسط تو از پیروان پیغمبران رسیده‌اند نایل فرمای.

بار خدایا و هر آن کس را که سهمی از بازگشت به محبتت برایش قرار نداده‌ای و هر که در پی دشمنی با او است به [دست] او خوار گردان، و هر کس که با خواری او می‌خواهد بر دین تو فساد ایجاد کند و جمع او را پراکنده سازد را به سنگ شکننده‌ات گرفتار کن، و به خاطر کسی که به جهت خودش با هیچ نزدیک و دور و خویشاوند و بیگانه کینه و دشمنی ندارد، و دشمنی او با خویش و بیگانه در راه تو است، به خاطر او غضب کن، البته تو بر او منت داری نه اینکه از او بر تو منتی باشد، بار خدایا پس همچنان که او خود را در راه تو معرض آزار بیگانگان قرار داد، و جان خویش را به خاطر حمایت از حریم مؤمنین به راه تو سپرد و شر ستمگران مرتد تردید

کننده را دفع کرد تا اینکه گناہانی که آشکار شده بود مخفی داشت ، و آنچه علما پشت سرافکنده بودند - از اموری که پیمان گرفته بودی آنها را برای مردم بیان سازند و کتمان نکنند - آشکار نمود ، و به اقرار به اطاعت تو (یا تنها تو را اطاعت کردن) و اینکه احدی از آفریدگانت را با تو شریک ننمایند ، - که امر او بر امر تو برتری داده شود - دعوت کرد ، با چشیدن همه تلخیهای خشم که دلها را جریحه دار می سازد و آنچه پیاپی از غمها برای او پیش می آید ، و مصیبتهای تازه ای که پیوسته بر او فرو می ریزد ، و غصه های غیر قابل تحملی که از گلوها فرو نمی شوند و مردمان تاب کشیدن بار آنها را ندارند ، از جهت نظر افکندنی بر یکی از دستورات مخالفت شده تو که [به سبب حجاب غیبت] تغییر و باز گرداندنش به آنچه خواسته تو است از دستش بر نمی آید .

پس بار خدایا کمرش را با یاریت بریند ، و نسبت به آنچه پیش از این نمی توانست انجام دهد یعنی دور راندن چراکنندگان در نعمتهایت دستش را باز گردان و نیرویش را با تأییدت گسترش بخش ، و ما را با محروم شدن از انس به او به وحشت مینداز ، و او را از آرزوی صلاح فرا گیرنده اهل آیین او و عدالت آشکار شونده در امتش باز مدار .

بار خدایا و به جهت آنچه از امر تو بپا داشته در ایستگاه حساب (روز قیامت) جایگاهش را والا قرار ده ، و پیغمبرت محمد - که درود تو بر او و آل او باد - را به دیدارش شاد گردان ، و نیز پیروان دعوت آن حضرت را (به دیدار او) مسرور ساز ، و بر آنچه از امرت که می بینی او به پای می دارد پاداشش را افزون کن ، و نزدیک بودنش را نسبت به خویش در زندگانش آشکار فرمای ، و به بیچارگی ما در غیبت او و سر فرود آوردنمان برای کسی که به وجود آن جناب او را خوار می داشتیم چون چهره اش را از ما پنهان ساختی بر ما رحم کن ، و نیز کسانی که دستهای ما بر آنها باز بود تا از عصیان تو آنان را باز داریم دستهایشان را بر ما گستردی و بعد از اجتماع و الفت در زیر سایه عنایت او پراکنده شدیم و افسوس مان را به هنگام مرگ به جهت اینکه توفیق یاری او نصیبمان نشد و در خواستمان حقوقی را که ضایع گردیده و قابل تدارک نیست ، رحم کن .

بار خدایا و او را از آنچه بر وی از آن ترسیده می شود در امان بدار ، و تیرهای نیرنگی که دشمنان به سوی او و شریکان در امر او و یارانش بر فرمانبرداری پروردگارش متوجه می سازند از آنان دور گردان ، [یارانی] که سلاح و دژ و پناهگاه و مایه انس او قرار داده ای ، آنان که خاندان و فرزندان خویش را ترک گفتند ، و در وطن قرار نگرفتند ، و بسترهای راحت را وا گذاشتند ، از تجارتهایشان روی برگرفتند ، و به زندگی دنیوی و امر معاش خود بی اعتنا شدند ، و بی آنکه از شهر و دیارشان غایب (یا بی نیاز) شده باشند از مجالسشان دور ماندند ، و با افراد بیگانه ای که در امرشان آنان را یاری کنند هم پیمان گشتند ، و نزدیکانشان را که از آنان و شیوه شان روی تافتند ترک نمودند ، و پس از پشت بهم کردن و جدایی در روزگار با هم الفت گرفتند ، و از وسایل مربوط به زندگی ناچیز و گذرای دنیا یکباره بریدند .

بار خدایا پس آنان را در امان محکم خویش بسپار و در سایه حمایتت قرار ده ، و آزار هر کس از بندگان که قصد دشمنی با ایشان را دارد از آنان باز گردان ، و از جهت دعوتشان به سوی تو ، کفایت و یاری و تأیید و پیروزی را نسبت به آنان بسیار ساز ، و با یاری و تأییدت آنان را مدد (یاری) کن ، و با حق آنان باطل هر کس که می خواهد نور تو را خاموش سازد را نابود گردان .

بار خدایا و هر شهر و دیار و تمام آفاق و اقطار را از قسط و عدل و مرحمت و فضل آکنده ساز ، و بر آنچه سزاوار کرم وجود تو است آنچنان که بر بپاخاستگان به قسط از بندگان منت نهاده ای و از ثوابت برایشان ذخیره فرموده ای اینان را پاداش عطا کن ، آنچنان که درجاتشان را بالا ببری که البته تو آنچه بخواهی انجام می دهی و آنچه اراده کنی حکم می فرمایی و درود خداوند بر برگزیدگان از خلقش حضرت محمد و خاندان پاکیزه اش باد . بار خدایا چنین می یابم که این دعوت دلالت و برکاتش محو گردیده و نیز احتجاج به آن زایل گشت .

بار خدایا من میان خودم و تو موارد شبهه ناکی را می‌یابم که مرا از تو جدا می‌سازند ، و کارهای ناپسندی که از اجابت تو باز می‌دارند ، و من به یقین دانسته‌ام که بنده تو جز با همراهی توشه به سوی تو رهسپار نگردد ، و تو از خلق خویش پوشیده نمی‌مانی جز اینکه کارهای آنان ایشان را از تو محبوب می‌سازد ، و البته دانسته‌ام که توشه رهرو به سوی تو اراده نیرومندی است که تو را به آن اختیار می‌کند ، و به وسیله آن در راهی که به تو منتهی می‌شود واقع می‌گردد ، بار خدایا و به درستی که با اراده قوی دلم تو را ندا می‌کند ، و زبانم با شناخت حجت بقای نعمت و آنچه از اراده‌ات فراهم آید را می‌خواهد . بار خدایا پس من از تو بردیده نشوم و حال آنکه به تو روی می‌آورم ، و از تو رانده نگردم در حالی که در جستجوی تو هستم ، بار خدایا و ما را یاری فرمای به وسیله چیزی که به آن توجه به دنیا را از دل‌هایمان بیرون کنی ، و از افتادن به پستی آن ما را نگهداری ، و آنچه از دنیا بر زندگی ما ساخته شده منهدم سازی ، و جام تسلی یافتن از آن را به ما بنوشانی ، تا اینکه ما را برای عبادتت خالص گردانی ، و میراث دوستانت را به ما بسپاری ، دوستانی که منزلگاههایی تا به مقصد خودت برایشان قرار دادی ، و وحشت آنان را با انس گرفتن با خویش زایل نمودی تا اینکه به تو رسیدند . بار خدایا و چنانچه یکی از هواهای دنیوی یافتنه‌ای از فتنه‌های آن به دل‌های ما بسته شده است تا ما را از تو جدا ساخته ، یا از خشنودیت ما را بازداشته ، یا از پاسخگویی تو محروممان نموده است ، پس ای خدا هر رشته از رشته‌های دنیا که ما را از اطاعتت کنار کشیده و دل‌هایمان را از انجام فرایض تو منحرف ساخته آن را قطع کن ، و به جای آن جرعه تسلی و صبر به ما بچشان که ما را به کنار دریای بخشش برساند ، و با خشنودیت ما را پیش برد که این امر به دست تو است .

بار خدایا و ما را با احکام خویش بر خودمان مسلط گردان تا اینکه رنج گناهان را از ما کنار زنی ، و هوسهایمان را از اینکه مورد مشورت قرار گیرند سرکوب کن ، و پیروی از آثار محمد و آل او - که سلام بر او و آنان باد - و پیوستن به آنان را به ما عنایت کن تا آنکه دین پرچم‌هایش را برافرازد (تا آنکه پرچم‌هایی برای دین برافرازی) به طلب روزی که نزد تو است . بار خدایا بر ما منت گذار که از آثار پیشینیانمان پیروی کنیم ، و ما را بهترین پیشگامانی از پیروانشان قرار ده که تو بر هر چیز توانایی ، و این بر تو آسان است ، و تو مهربانترین مهربانانی ، و درود خداوند بر آقایمان حضرت محمد و خاندان پاک پاکیزه نیکوی او باد و سلام خاص خداوند بر آنان باد .

۵ - دعای ندبه

و از جمله دعا‌های ارزنده‌ای که در این باب روایت شده دعای ندبه است که در کتاب زاد المعاد (۱۲۷) به حذف سند از ششمین امامان معصوم علیهم السلام روایت گردیده ، و خواندن آن در چهار عید - یعنی : جمعه و فطر و قربان و غدیر - تأکید شده است .

و در مزار بحار (۱۲۸) آن را از سید بن طاووس از بعضی علمای ما روایت آورده که گفت : محمد بن علی بن ابی‌قره گوید : دعای ندبه را از کتاب محمد بن الحسین بن سفیان بزوفری رضی الله عنه نقل نمودم ، و یادآور شده که این دعا برای صاحب الزمان صلوات الله علیه است ، و مستحب است که در عیدهای چهارگانه این دعا خوانده شود .

و نیز عالم اجل نوری قدس سره در کتاب تحیه الزائر به نقل از مصباح الزائر (۱۲۹) سید بن طاووس و مزار محمد بن المشهدی از محمد بن علی بن ابی قره به نقل از کتاب بزوفری این دعا را روایت نموده است . و همچنین نوری قدس سره آن را از کتاب مزار قدیم روایت کرده ، و افزوده که در شب جمعه نیز - همچون عیدهای چهارگانه - خواندنش مستحب می باشد .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ [الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ لَهُ الْحَمْدُ] رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيَّ [سَيِّدِنَا] مُحَمَّدٍ نَبِيِّ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَيَّ مَا جَرَى بِهِ قَضَاؤُكَ فِي أَوْلِيَائِكَ الَّذِينَ اسْتَخْلَصْتَهُمْ لِنَفْسِكَ وَ دِينِكَ إِذْ اخْتَرْتَ لَهُمْ جَزِيلَ مَا عِنْدَكَ مِنَ النَّعِيمِ الْمُقِيمِ الَّذِي لَا زَوَالَ لَهُ وَ لَا اضْطِحَالَ بَعْدَ أَنْ شَرَطْتَ عَلَيْهِمُ الزُّهْدَ فِي دَرَجَاتِ هَذِهِ الدُّنْيَا الدِّينِيَّةِ وَ زُخْرُفِهَا وَ زُبْرُجَهَا فَشَرَطُوا لَكَ ذَلِكَ وَ عَلِمْتَ مِنْهُمْ الْوَفَاءَ بِهِ فَقَبِلْتَهُمْ وَ قَرَّبْتَهُمْ وَ قَدَّمْتَ لَهُمُ الذِّكْرَ الْعَلِيِّ وَ الثَّنَاءَ الْجَلِيَّ وَ أَهْبَطْتَ عَلَيْهِمْ مَلَائِكَتَكَ وَ أَكْرَمْتَهُمْ [كَرَمْتَهُمْ] بِوَحْيِكَ وَ رَفَدْتَهُمْ بِعِلْمِكَ وَ جَعَلْتَهُمُ الذَّرِيعَةَ [الذَّرَائِعَ] إِلَيْكَ وَ الْوَسِيلَةَ إِلَى رِضْوَانِكَ فَبَعْضُ أَسْكَنتَهُ جَنَّكَ إِلَى أَنْ أُخْرِجْتَهُ مِنْهَا وَ بَعْضُ حَمَلْتَهُ فِي فَلَكَ وَ نَجَيْتَهُ وَ مَنْ آمَنَ مَعَهُ مِنَ الْهَلَاكَةِ بِرَحْمَتِكَ وَ بَعْضُ اتَّخَذْتَهُ لِنَفْسِكَ خَلِيلًا وَ سَأَلْتَ لِسَانَ صِدْقِي فِي الْآخِرِينَ فَاجْتَبَيْتَهُ وَ جَعَلْتَ ذَلِكَ عَلِيًّا وَ بَعْضُ كَلَّمْتَهُ مِنْ شَجَرَةٍ تَكَلِّمًا وَ جَعَلْتَ لَهُ مِنْ أُخِيهِ رِذَاءً وَ وَزِيرًا وَ بَعْضُ أَوْلَدْتَهُ مِنْ غَيْرِابٍ وَ آتَيْتَهُ الْبَيْنَاتِ وَ أَيْدِيَهُ بِرُوحِ الْقُدْسِ . وَ كَلَّا [وَ كُلُّ] أَشْرَعْتَ لَهُ شَرِيعَةً وَ نَهَجْتَ لَهُ مِنْهَا جَا وَ تَخَيَّرْتَ لَهُ أَوْصِيَاءَ مُسْتَحْفِظًا بَعْدَ مُسْتَحْفِظٍ مِنْ مَدَّةٍ إِلَى مَدَّةٍ إِقَامَةً لِدِينِكَ وَ حُجَّةً عَلَيَّ عَبْدِكَ وَ لَمَّا يَزُولُ الْحَقُّ عَنْ مَقَرِّهِ وَ يَغْلِبُ الْبَاطِلُ عَلَيَّ أَهْلُهُ وَ لَا يَقُولُ أَحَدٌ لَوْ لَا أُرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا مُنْذِرًا وَ أَقَمْتَ لَنَا عِلْمًا هَادِيًا فَتَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَنْزِلَ وَ نَخْزِي إِلَى أَنْ أَنْتَهَيْتَ بِالْأَمْرِ إِلَى حَبِيبِكَ وَ نَجِيبِكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فَكَانَ كَمَا أَنْتَجَيْتَهُ سَيِّدٌ مِنْ خَلْقَتِهِ وَ صَفْوَةٌ مِنْ اصْطَفَيْتَهُ وَ أَفْضَلُ مِنْ اجْتَبَيْتَهُ وَ أَكْرَمُ مِنْ اعْتَمَدْتَهُ قَدَمْتَهُ عَلَيَّ أَنْبِيَاءَكَ وَ بَعَثْتَهُ إِلَى الثَّقَلَيْنِ مِنْ عِبَادِكَ وَ أَوْطَأْتَهُ مَشَارِقَكَ وَ مَغَارِبَكَ وَ سَخَّرْتَ لَهُ الْبَرَّاقَ وَ عَرَجْتَ بِهِ إِلَى سَمَاوَاتِكَ ، وَ أَوْدَعْتَهُ عِلْمَ [مَا كَانَ وَ] مَا يَكُونُ إِلَى انْقِضَاءِ خَلْقِكَ ثُمَّ نَصَرْتَهُ بِالرُّعْبِ وَ حَقَّقْتَهُ بِجِبْرِئِيلَ وَ مِيكَائِيلَ وَ الْمُسُومِينَ مِنْ مَلَائِكَتِكَ وَ وَعَدْتَهُ أَنْ تَظْهَرَ دِينَهُ عَلَيَّ الدِّينَ كُلَّهُ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ وَ ذَلِكَ بَعْدَ أَنْ بَوَّأْتَهُ مَبُوءَ صِدْقِي مِنْ أَهْلِهِ وَ جَعَلْتَ لَهُ وَ لَهُمْ أَوَّلَ بَيْتٍ وَضِعَ لِلنَّاسِ لِلَّذِي بِيكُ مَبَارَكًا وَ هُدًى لِلْعَالَمِينَ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَ مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا ، وَ قُلْتَ : « إِنَّمَا يَرَى اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا » [ثُمَّ] وَ جَعَلْتَ أَجْرَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ مَوَدَّتَهُمْ فِي كِتَابِكَ فَقُلْتَ : « قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى » وَ قُلْتَ : « مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرِ فَهَوَّ لَكُمْ » وَ قُلْتَ : « مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَى رَبِّهِ سَبِيلًا » فَكَانُوا هُمْ السَّبِيلَ إِلَيْكَ وَ الْمَسْلُوكَ إِلَى رِضْوَانِكَ فَلَمَّا انْقَضَتْ أَيَّامُهُ أَقَامَ وَلِيُّهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِمَا وَ إِلَيْهِمَا هَادِيًا إِذْ كَانَ هُوَ الْمُنْذِرُ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ فَقَالَ وَ الْمَلَأُ أَمَامَهُ : مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيَ مَوْلَاهُ اللَّهُمَّ وَالِ مِنْ وَالَاهِ وَ عَادٍ مِنْ عَادَاهِ وَ انصُرْ مِنْ نَصْرِهِ وَ اخْذِلْ مِنْ خَذَلِهِ ، وَ قَالَ : مَنْ كُنْتُ أَنَا نَبِيَّهُ فَعَلِيَ أَمِيرُهُ ، وَ قَالَ : أَنَا وَ عَلِيُّ مِنْ شَجَرَةٍ وَاحِدَةٍ وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْ شَجَرٍ شَتَّى ، وَ أَحَلَّهُ مَحَلَّ هَرُونَ مِنْ مُوسَى فَقَالَ : أَنْتَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَرُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي ، وَ زَوْجَهُ ابْنَتُهُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ وَ أَحَلَّ لَهُ مِنْ مَسْجِدِهِ مَا حَلَّ لَهُ وَ سَدَّ الْأَبْوَابَ إِلَّا بَابَهُ ثُمَّ أَوْدَعَهُ عِلْمَهُ وَ حِكْمَتَهُ فَقَالَ : أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ عَلِيُّ بَابُهَا فَمَنْ أَرَادَ [الْمَدِينَةَ] وَ الْحِكْمَةَ فَلْيَأْتِهَا مِنْ بَابِهَا ، ثُمَّ قَالَ لَهُ : أَنْتَ أُخِي وَ وَصِيٌّ وَ وَارِثِي لِحُكْمِي مِنْ لِحْمِي وَ دَمِكِ مِنْ دَمِي وَ سَلْمِكِ سَلْمِي وَ حَرْبِكِ حَرْبِي وَ الْإِيمَانَ مُخَالَطُ لِحْمِكَ وَ دَمِكَ كَمَا خَالَطَ لِحْمِي وَ دَمِي وَ أَنْتَ غَدَاً عَلَيَّ الْحَوْضُ [وَ أَنْتَ غَدَاً عَلَيَّ الْحَوْضُ مَعِي وَ أَنْتَ] خَلِيفَتِي وَ أَنْتَ تَقْضِي دِينِي وَ تُنْجِزُ عِدَاتِي وَ شِيعَتِكَ عَلَيَّ مِنْبَرٍ مِنْ نُورٍ مُبِيضَةٍ وَ جُوهِهِمْ حَوْلِي فِي الْجَنَّةِ وَ هُمْ جِيرَانِي وَ لَوْ لَا أَنْتَ يَا عَلِيُّ لَمْ يَعْرِفِ الْمُؤْمِنُونَ بَعْدِي . وَ كَانَ بَعْدَهُ هُدًى مِنَ الضَّلَالِ وَ نُورًا مِنَ الْعَمَى وَ حَبْلَ اللَّهِ الْمَتِينِ وَ صِرَاطَهُ الْمُسْتَقِيمِ لَا يُسْبِقُ بَقْرَانِيَةَ فِي رَحِمٍ وَ لَا بِسَاقِيهِ فِي دِينٍ وَ لَا يُلْحَقُ فِي مَنْقَبِهِ مِنْ مَنْقَبِهِ يَحْدُو حَذَّ وَ الرُّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمَا وَ إِلَيْهِمَا وَ يَقَاتِلُ عَلَيَّ التَّوِيلَ وَ لَا تَأْخُذُهُ فِي اللَّهِ لَوْمَةٌ لَأْتِي قَدْ وَ تَرْفِيهِ صَنَادِيدُ الْعَرَبِ وَ قَتَلَ أَبْطَالَهُمْ وَ نَاوَشَ ذُؤَابَانَهُمْ وَ أَوْدَعَ [فَأَوْدَعَ] قُلُوبَهُمْ أَحْقَادًا بَدْرِيَّةً وَ خَيْرِيَّةً وَ حَبِينِيَّةً وَ غَيْرَ هُنَّ فَاصَّبَتْ عَلَيَّ عِدَاوَتَهُ وَ أَكَبَتْ عَلَيَّ مَنَا بَدَّتَهُ حَتَّى قَتَلَ النَّاكِثِينَ وَ الْقَاسِطِينَ وَ الْمَارِقِينَ وَ لَمَّا قَضَى نَحْبَهُ وَ قَتَلَهُ أَشْقَى [الْأَشْقِيَاءَ مِنَ الْأَوْلِيَاءِ] وَ الْآخِرِينَ يَتَّبِعُ أَشْقَى الْأَوْلِيَاءِ لَمْ يَمْتَثِلْ أَمْرَ رَسُولِ اللَّهِ (الرَّسُولِ) صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ فِي الْهَادِينَ بَعْدَ الْهَادِينَ وَ الْأُمَّةُ مُصْرَةٌ عَلَيَّ مَقْتَهُ مُجْتَمِعَةٌ عَلَيَّ قَطِيعَةٌ رَحِمَهُ وَ إِقْصَاءُ وَلَدِهِ إِلَّا الْقَلِيلَ مِمَّنْ وَ فِي لِرَعَايَةِ

الْحَقُّ فِيهِمْ فُقُتِلَ مِنْ قُتِلَ وَ سَبِيٍّ مِنْ سَبِيٍّ وَ أَقْصَى مِنْ أَقْصَى وَ جَرَى الْقَضَاءُ لَهُمْ بِمَا يَرْجَى لَهُ حَسَنُ الْمُتَوَبَّةِ إِذْ كَانَتْ الْأَرْضُ لِلَّهِ
يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَ الْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ وَ سَبَّحَانَ رَبَّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا وَ لَنْ يَخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ . فَعَلَى
الْأَطَائِبِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ مُحَمَّدٍ وَ عَلَيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمَا وَ إِلَيْهِمَا فَلْيَبْكِ الْبَاكُونَ وَ أَيَّاهُمْ فَلْيَنْدُبِ النَّادِبُونَ وَ لِمِثْلِهِمْ فَلْتَدْرِفِ الدُّمُوعُ وَ
لِيَصْرُخِ الصَّارِحُونَ وَ يَضِحِ الضَّاجُونَ وَ يَبِجِ الْعَاجُونَ أَيْنَ الْحَسَنِ أَيْنَ الْحُسَيْنِ أَيْنَ أَبْنَاءِ الْحُسَيْنِ صَالِحٍ بَعْدَ صَالِحٍ وَ صَادِقٍ بَعْدَ صَادِقٍ أَيْنَ
السَّبِيلِ بَعْدَ السَّبِيلِ أَيْنَ الْخَيْرَةِ بَعْدَ الْخَيْرَةِ أَيْنَ الشُّمُوسِ الطَّالِعَةِ أَيْنَ الْأَقْمَارِ الْمُنِيرَةِ أَيْنَ الْأَنْجُمِ الزَّاهِرَةِ أَيْنَ أَعْلَامِ الدِّينِ وَ قَوَاعِدِ الْعِلْمِ
أَيْنَ بَقِيَّةِ اللَّهِ الَّتِي لَا تَخْلُو مِنَ الْعَتْرَةِ الطَّاهِرَةِ [الْهَادِيَةِ] أَيْنَ الْمَعْدُ لِقَطْعِ دَابِرِ الظُّلْمَةِ أَيْنَ الْمُنْتَظَرِ لِإِقَامَةِ الْأُمَّتِ وَ الْعُوجِ أَيْنَ الْمُرْتَجَى
لِإِزَالَةِ الْجَوْرِ وَ الْعُدْوَانِ أَيْنَ الْمَذْخَرِ لِتَجْدِيدِ الْفَرَائِضِ وَ السُّنَنِ أَيْنَ الْمُتَخَيَّرِ لِإِعَادَةِ الْمِلَّةِ وَ الشَّرِيعَةِ أَيْنَ الْمُؤْمَلِ لَا حَيَاءَ الْكِتَابِ وَ حُدُودِهِ
أَيْنَ مَحْيَى مَعَالِمِ الدِّينِ وَ أَهْلِهِ أَيْنَ قَاصِمِ شَوْكَةِ الْمُعْتَدِينَ أَيْنَ هَادِمِ أُنْبِيَةِ الشَّرِكِ وَ النِّفَاقِ أَيْنَ مَبِيدِ أَهْلِ الْفُسُوقِ وَ الْعِصْيَانِ أَيْنَ حَاصِدِ
فُرُوعِ الْعِيِّ وَ الشِّقَاقِ أَيْنَ طَامِسِ آثَارِ الزَّيْغِ وَ الْأَهْوَاءِ أَيْنَ قَاطِعِ حَبَائِلِ الْكُذْبِ وَ الْإِفْتِرَاءِ أَيْنَ مَبِيدِ الْعِتَاءِ وَ الْمَرَدَّةِ أَيْنَ مُسْتَأْصِلِ أَهْلِ الْعِنَادِ
وَ التَّضْلِيلِ وَ الْإِلْحَادِ أَيْنَ مِعْزِ الْأَوْلِيَاءِ وَ مِذْلِ الْأَعْدَاءِ أَيْنَ جَامِعِ الْكَلِمِ [الْكَلِمَةِ] عَلَى التَّقْوَى أَيْنَ بَابِ اللَّهِ الَّذِي مِنْهُ يُوتَى أَيْنَ وَجْهِ اللَّهِ
الَّذِي إِلَيْهِ يَتَوَجَّهُ الْأَوْلِيَاءُ أَيْنَ السَّبَبِ الْمُتَّصِلِ بَيْنَ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ السَّمَاءِ أَيْنَ صَاحِبِ يَوْمِ الْفَتْحِ وَ نَاشِرِ رَايَاتِ [رَايَةِ] الْهَدْيِ أَيْنَ مُؤَلِّفِ
شَمْلِ الصَّلَاحِ وَ الرِّضَا أَيْنَ الطَّالِبِ بِذُحُولِ الْأَنْبِيَاءِ وَ أَنْبَاءِ الْأَنْبِيَاءِ أَيْنَ الطَّالِبِ بِدَمِ الْمُقْتُولِ بِكَرْبَلَا أَيْنَ الْمَنْصُورِ عَلَى مَنْ اعْتَدَى عَلَيْهِ وَ
افْتَرَى أَيْنَ الْمُضْطَرِّ الَّذِي يُجَابُ إِذَا دَعَا أَيْنَ صَدْرِ الْخَلَائِقِ ذُو الْبِرِّ وَ التَّقْوَى أَيْنَ ابْنِ النَّبِيِّ الْمُصْطَفَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ ابْنِ عَلَى
الْمُرْتَضَى وَ ابْنِ خَدِيجَةَ الْعِرَاءِ وَ ابْنِ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ الْكُبْرَى بَابِي أَنْتَ وَ أُمِّي وَ نَفْسِي لَكَ الْوَقَاءُ وَ الْحِمَى يَا بَنَ السَّادَةِ الْمُقَرَّبِينَ يَا بَنَ
النُّجَبَاءِ الْأَكْرَمِينَ يَا بَنَ الْهَدَاةِ الْمَهْدِيِّينَ يَا بَنَ الْخَيْرَةِ الْمَهْدِيِّينَ يَا بَنَ الْغَطَافَةِ الْأَنْجَبِينَ يَا بَنَ الْخَضَارِمَةِ الْمُنْتَجِبِينَ يَا بَنَ الْقِمَاقِمَةِ الْأَكْرَمِينَ
يَا بَنَ الْإِطَائِبِ الْمُعْظَمِينَ الْمُطَهَّرِينَ يَا بَنَ الْبُدُورِ الْمُنِيرَةِ يَا بَنَ السَّرْجِ الْمُضِيئَةِ يَا بَنَ الشُّهْبِ الثَّاقِبَةِ يَا بَنَ الْأَنْجُمِ الزَّاهِرَةِ يَا بَنَ السَّبْلِ
الْوَاضِحَةِ يَا بَنَ الْأَعْلَامِ اللَّائِحَةِ يَا بَنَ الْعُلُومِ الْكَامِلَةِ يَا بَنَ السُّنَنِ الْمَشْهُورَةِ يَا بَنَ الْمَعَالِمِ الْمَأْثُورَةِ يَا بَنَ الْمَعْجَزَاتِ الْمَوْجُودَةِ [يَا بَنَ الدَّلَائِلِ
الْمَشْهُودَةِ] يَا بَنَ الصُّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ [يَا بَنَ النَّبَاءِ الْعَظِيمِ يَا بَنَ مَنْ هُوَ فِي أَمِّ الْكِتَابِ لَدَى اللَّهِ عَلَى حَكِيمٍ] يَا بَنَ الْآيَاتِ وَ الْبَيِّنَاتِ يَا بَنَ
الدَّلَائِلِ الظَّاهِرَاتِ يَا بَنَ الْبَرَاهِينِ [الْوَاضِحَاتِ] الْبَاهِرَاتِ يَا بَنَ الْحُجَجِ الْبَالِغَاتِ [يَا بَنَ النِّعَمِ السَّابِغَاتِ] يَا بَنَ طَهٍ وَ الْمُحْكَمَاتِ يَا بَنَ يَسٍ وَ
الذَّارِيَاتِ [يَا بَنَ الطُّورِ وَ الْعَادِيَاتِ] يَا بَنَ مَنْ دَنَى فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى دُنُوًّا وَ اقْتِرَابًا مِنَ الْعَلِيِّ الْأَعْلَى ، لَيْتَ شِعْرِي أَيْنَ
اسْتَقَرَّتْ بِكَ النَّوَى بَلْ أَى أَرْضٍ تَقْلُكُ أَوْ الثَّرَى [أَوْ ثَرَى] أِبْرَضُوا أَمْ غَيْرَهَا أَمْ ذِي طُوى عَزِيزٌ عَلَيَّ أَنْ أَرَى الْخَلْقَ وَ لَا تَرَى وَ لَا
أَسْمَعُ لَكَ حَسِيسًا وَ لَا نَجْوَى ، عَزِيزٌ عَلَيَّ أَنْ تُحِيطَ بِكَ دُونِي الْبَلْوَى [عَزِيزٌ عَلَيَّ أَنْ لَا يَحِيطَ بِى دُونَكَ الْبَلْوَى] وَ لَا يَنَالُكَ مِنِّي
ضَجِيحٌ وَ لَا شَكْوَى بِنَفْسِي أَنْتَ مِنْ مَغِيَّبٍ لَمْ يَخُلْ مِنَّا بِنَفْسِي أَنْتَ مِنْ نَازِحٍ مَازَحٍ عَنَّا بِنَفْسِي أَنْتَ أَمِينُهُ شَائِقِي تَمَنَّى [يَتَمَنَّى] مِنْ
مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَةٌ ذَكَرْنَا فَحَتَّى بِنَفْسِي أَنْتَ مِنْ عَقِيدٍ عَزٌّ لَا يَسَامَى بِنَفْسِي أَنْتَ مِنْ أَثِيلٍ مَجْدٌ لَا يُجَازَى [لَا يُحَازَى] بِنَفْسِي أَنْتَ مِنْ تِلَادِ
نِعْمٍ لَا تُضَاهَى بِنَفْسِي أَنْتَ مِنْ نَصِيفِ شَرَفٍ لَا يُسَاوَى ، إِلَى مَتَى أَجَارُ [أَحَارُ] فِيكَ يَا مُوَلَايَ وَ إِلَى مَتَى وَ أَى خِطَابٍ أَصْفُ فِيكَ وَ أَى
نَجْوَى عَزِيزٌ عَلَيَّ أَنْ أَجَابَ دُونَكَ وَ أَنَاغَى عَزِيزٌ عَلَيَّ أَنْ أَبْكِيكَ وَ يَخْذُلُكَ الْوَرَى ، عَزِيزٌ عَلَيَّ أَنْ يَجْرَى عَلَيْكَ دُونَهُمْ مَا جَرَى هَلْ مِنْ
مَعِينٍ فَاطِيلٌ مَعَهُ الْعَوِيلُ وَ الْبِكَاءُ هَلْ مِنْ جَزُوعٍ فَأَسَاعِدُ جَزَعَهُ إِذَا خَلَا هَلْ قَدَيْتَ عَيْنٌ فَسَاعَدَتْهَا عَيْنِي [فَتَسَعَّدَهَا عَيْنِي] عَلَى الْقَدَى
هَلْ إِلَيْكَ يَا بَنَ أَحْمَدَ سَبِيلُ فِتْلَقَى [فَيْلَقَى] هَلْ يَتَّصِلُ يَوْمًا مِنْكَ بَعْدَهُ فَحُطَى مَتَى نَرِدُ مَنَاهِلَكَ الرَّوِيَّةَ فَنَرَوَى مَتَى نَنْتَقِعُ مِنْ عَذْبِ
مَآئِكَ فَقَدْ طَالَ الصَّدَى مَتَى نُغَادِيكَ وَ نُرَاوِحُكَ فَتَقَرُّ [فَنَقَرُّ] عَيْنًا [عَيْوُنًا] مَتَى تَرَانَا وَ نَرَاكَ وَ قَدْ نَشَرْتَ لِيَاءَ النَّصْرَتَى أَتَرَانَا نَحْفُ بِكَ
وَ أَنْتَ تَأْمُ الْمَلَاءُ وَ قَدْ مَلَّتْ الْأَرْضُ عَدْلًا وَ أَدَقَّتْ أَعْدَانُكَ هَوَانًا وَ عِقَابًا وَ أَبْرَتِ الْعِتَاءُ وَ جَحْدَةَ الْحَقِّ وَ قَطَعْتَ دَابِرَ الْمُتَكَبِّرِينَ وَ اجْتَشَشْتَ
أَصُولَ الظَّالِمِينَ وَ نَحْنُ نَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ . اللَّهُمَّ أَنْتَ كَشَّافُ الْكُرْبِ وَ الْبَلْوَى وَ إِلَيْكَ أَسْتَعْدِي فَعِنْدَكَ الْعُدْوَى وَ أَنْتَ رَبُّ
الْآخِرَةِ وَ الدُّنْيَا [وَ الْأُولَى] فَاعْتِ يَا غِيَاثَ الْمُسْتَعِينِينَ عَيْدَكَ الْمُبْتَلَى وَ أَرِهِ سَيْدَهُ يَا شَدِيدَ الْقُوَى وَ أَرْلِ عَنْهُ [بِهِ] الْأَسَى وَ الْجَوَى وَ بَرِّدْ
غَلِيلَهُ يَا مَنْ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى وَ مَنْ إِلَيْهِ الرَّجْعَى وَ الْمُنْتَهَى . اللَّهُمَّ وَ نَحْنُ عِبِيدُكَ التَّائِقُونَ إِلَى وَ لِيكَ الْمَذْكَرُ بِكَ وَ بِنَبِيِّكَ [الَّذِي
[خَلَقْتَهُ لَنَا عَصْمَةً وَ مَلَادًا وَ أَقَمْتَهُ لَنَا قَوَامًا وَ مَعَادًا وَ جَعَلْتَهُ لِلْمُؤْمِنِينَ مِنَّا إِمَامًا قَبْلَهُ مِنَّا [عَنَا] تَحِيَّةً وَ سَلَامًا وَ زِدْهُ بِذَلِكَ يَا رَبُّ أَكْرَامًا وَ
اجْعَلْ مُسْتَقَرَّهُ [لَنَا] مُسْتَقْرًا وَ مَقَامًا وَ أْتِمِّمْ نِعْمَتَكَ بِتَقْدِيمِكَ إِيَّاهُ أَمَامَنَا حَتَّى تَوَرِدَنَا جَنَّاتِكَ وَ مُرَافَقَةَ الشُّهَدَاءِ مِنْ خُلَصَائِكَ . اللَّهُمَّ صَلِّ

عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ جَدِّهِ وَ رَسُولِكَ السَّيِّدِ الْأَكْبَرِ وَ عَلَى أَبِيهِ السَّيِّدِ الْأَصْغَرَ وَ جَدَّتِهِ الصَّديقَةَ الْكُبْرَى فَاطِمَةَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ [اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى حُجَّتِكَ وَ وَلِيِّ أَمْرِكَ وَ صَلَّى عَلَى جَدِّهِ مُحَمَّدِ رَسُولِكَ السَّيِّدِ الْأَكْبَرِ وَ صَلَّى عَلَى أَبِيهِ السَّيِّدِ الْقَسُورِ وَ حَامِلِ الْوَلَاءِ فِي الْمَحْشَرِ وَ سَاقِي أَوْلِيَاءِهِ مِنْ نَهْرِ الْكَوْثَرِ وَ الْأَمِيرِ عَلَى سَائِرِ الْبَشَرِ الَّذِي مِنْ أَمْنٍ بِهِ فَقَدْ ظَفَرَ وَ مَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِهِ فَقَدْ خَطَرَ وَ كَفَرَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ عَلَى أَخِيهِ وَ عَلَى نَجْلِهِمَا الْمَيَامِينِ الْغُرِّ مَا طَلَعَتْ شَمْسٌ وَ مَا اضْأَأَ قَمَرٌ وَ عَلَى جَدَّتِهِ الصَّديقَةَ الْكُبْرَى فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ بِنْتِ مُحَمَّدِ الْمُصْطَفَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ] وَ عَلَى مَنْ اصْطَفَيْتَ مِنْ آبَائِهِ الْبَرَّةِ وَ عَلَيْهِ أَفْضَلُ وَ أَكْمَلُ وَ أَتَمُّ وَ أَدْوَمُ وَ أَكْثَرُ [وَ أَكْبَرُ] وَ أَوْ فَرَّ مَا صَلَّيْتَ عَلَى أَحَدٍ مِنْ أَصْفِيَائِكَ وَ خَيْرَتِكَ مِنْ خَلْقِكَ وَ صَلَّى عَلَيْهِ صَلَاةً لَا غَايَةَ لِعَدَدِهَا وَ لَا نِهَائَةَ لِمَدَدِهَا وَ لَا نَفَادَ لِأَمْدِهَا اللَّهُمَّ وَ أَقِمْ بِهِ الْحَقَّ وَ أَدْحِضْ بِهِ الْبَاطِلَ وَ أَدِلْ بِهِ أَوْلِيَاءَكَ وَ أَذِلْ بِهِ أَعْدَائِكَ وَ صَلِّ اللَّهُمَّ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُ وَصْلَةً تُؤَدِّي إِلَيَّ مُرَافَقَةً سَلَفَهُ وَ اجْعَلْنَا مَمَّنْ يَأْخُذُ بِحُجْرَتِهِمْ وَ يَمْكُثُ فِي ظِلِّهِمْ وَ أَعْنَا عَلَى تَأْديَةِ حَقُوقِهِ إِلَيْهِ وَ الاجْتِهَادِ فِي طَاعَتِهِ وَ اجْتِنَابِ مَعْصِيَتِهِ [وَ اجْتِنَابِ عَنِ مَعْصِيَتِهِ] وَ أَمُنْ عَلَيْنَا بِرِضَاهُ وَ هَبْ لَنَا رَافِقَهُ وَ رَحْمَتَهُ وَ دُعَاءَهُ وَ خَيْرَهُ مَانِنًا بِهِ سَعَةً مِنْ رَحْمَتِكَ وَ فَوْزًا عِنْدَكَ وَ اجْعَلْ صَلَاتِنَا بِهِ مَقْبُولَةً وَ ذُنُوبَنَا بِهِ مَغْفُورَةً وَ دُعَائِنَا بِهِ مُسْتَجَابًا وَ اجْعَلْ أَرْزُقَنَا بِهِ مَبْسُوطَةً وَ هُمُومَنَا بِهِ مَكْفِيَةً وَ حَوَائِجِنَا بِهِ مَقْضِيَةً وَ أَقْبَلْ إِلَيْنَا بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَ أَقْبَلْ تَقَرُّبِنَا إِلَيْكَ وَ انْظُرْ إِلَيْنَا نَظْرَةً رَحِيمَةً نَسْتَكْمِلُ بِهَا الْكِرَامَةَ عِنْدَكَ ثُمَّ لَاتَصْرِفْهَا عَنَّا بِجُودِكَ وَ اسْقِنَا مِنْ حَوْضِ جَدِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ بِكَأْسِهِ وَ يَدِيهِ رِيًّا رَويًّا هَنِيئًا سَائِعًا لَا ظَمًا بَعْدَهُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ « ؛ بنام خداوند بخشنده مهربان حمد مخصوص خداوندی است که هیچ معبود حقی جز او نیست ، و حمد او را [سزا] است که پروردگار عالمیان است ، و درود خداوند بر آقای ما محمد پیامبر او و خاندانش باد ، و سلام خاصی از سوی خداوند [بر او و خاندانش باد] .

خداوند حمد تو را است بر آنچه قضای تو در مورد اولیائت جاری شد آنانی که برای خودت و دینت خالص کردی آنگاه که برای ایشان فراوانی نعمت‌های را انتخاب فرمودی ، نعمتهایی پایدار که نیستی و از هم گسستگی در آنها راه نمی‌یابد ، پس از آنکه بر آنان شرط نمودی که نسبت به درجات این دنیای پست و زرق و برقها و زیورهای آن زهد ورزند [و از آنها بپزند] ، پس آنان این شرط را پذیرفتند ، و دانستی که به آن وفا خواهند کرد ، پس ایشان را قبول فرمودی و مقرب درگاه خویش ساختی ، و یاد بلند و ستایش آشکاری برایشان مقدم داشتی ، و فرشتگان را بر آنان فرو فرستادی ، و به وحی خویش گرامیشان داشتی و به علم خود یاریشان فرمودی و ایشان را سببهایی به سوی خویش و وسیله‌ای به رضوانت قرار دادی . آنگاه یکی از ایشان را در بهشت خودت سکونت دادی تا آنکه از آن بیرونش بردی ، و یکی را در کشتی [نجات] خود نشاندی و او و همراهان با ایمانش را به رحمت خویش از هلاکت نجات دادی ، و بعضی از ایشان را خلیل (= دوست صمیمی) برگزیدی و از تو زبانی راستین درخواست کرد ، پس خواهشش را به اجابت رساندی و آن زبان راستین را بلند مرتبه قرار دادی ، و یکی را از درختی [بدون واسطه] سخن گفتی و برای او از (وجود) برادرش پشتوانه و وزیر قرار دادی ، و یکی را بدون پدر متولد ساختی ، و دلایل روشنی به او دادی ، و به روح القدس تأییدش فرمودی . و از برای هر کدام آیینی پدید آوردی و شیوه‌ای ارائه دادی ، و برای هر یک از آنان جانشینانی اختیار کردی که یکی پس از دیگری نگهبان آن آیین باشند و مدت معینی این مسئولیت را به عهده گیرند ، تا دین تو پایدار ماند ، و حجت بر بندگان تمام گردد ، و به جهت اینکه حق از جایگاه خود کنار زده نشود ، و باطل بر اهل آن چیره نگردد ، و تا اینکه مبادا کسی (روز قیامت) بگوید : چرا فرستاده هشدار دهنده‌ای به سوی ما نفرستادی و نشانه راهنمایی برایمان بر پای نداشتی تا پیش از آنکه به ذلت (گمراهی) و خواری (گناه) واقع شویم از آیات تو پیروی کنیم .

تا اینکه امر (دین) را به دوست و برگزیده‌ات محمد صلی الله علیه وآله وسلم سپردی ، پس او همچنان که تو او را برگزیدی آقای مخلوقات تو و عصاره برگزیدگان و بهترین منتخبانت بود ، و گرمی‌ترین کسانی که مورد اعتماد تو بوده‌اند ، او را بر پیغمبرانت (از لحاظ رتبه و مقام) پیشی دادی و به سوی هر دو گروه (انس و جن) از بندگان برانگیختی ، و خاورها و باخترهای زمین را از زیر گامهایش گذراندی ، و بُراق را برای وی مسخر ساختی و او را به آسمان بالا بردی و علم آنچه بوده و آنچه خواهد بود تا هنگام به آخر رسیدن آفرینش را به او سپردی . سپس به وسیله هراس (افکندن در دل دشمنانش) یاریش کردی ، و جبرئیل و میکائیل و

فرشتگان نشاندارت را پیرامونش قرار دادی ، و او را وعده فرمودی که دینش را بر همه دین‌ها چیره و آشکار سازی هر چند که مشرکین را ناخوش آید . و آن پس از این بود که جایگاه راستینی از جهت خاندانش برایش قرار دادی ، و برای او و خاندانش نخستین خانه‌ای که برای مردم نهاده شده بود مقرر ساختی [خانه‌ای که] در مکه است بابرکت و هدایتگر جهانیان ، در آن است نشانه‌های روشن مقام ابراهیم ، و هر کس در آن وارد شود ایمن خواهد بود . و فرمودی : « به درستی که خداوند می‌خواهد رجس و پلیدی را از شما اهل بیت دور سازد و شما را پاک گرداند پاک کردنی به سزا » . آنگاه مزد محمد - که درود تو بر او و خاندانش باد - را مودت ایشان (اهل بیت) مقرر ساختی پس در کتاب خویش فرمودی : « بگو [ای پیغمبر] که بر رسالت مزدی از شما نمی‌طلبم مگر مودت در حق نزدیکانم را » و فرمودی : « آنچه به عنوان مزد رسالت از شما خواستم به سود خود شما است » . و فرمودی : « من از شما مزدی نمی‌خواهم مگر اینکه کسی بخواهد به سوی پروردگارش راهی در پیش گیرد » . پس آنان (= خاندان پیغمبر) بودند راه به سوی تو و وسیله رسیدن به رضوان تو . پس چون روزگار [رسالت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم] دوران عمرش سپری گشت ، ولی خودش علی بن ابی‌طالب - که درود تو بر ایشان و خاندانشان باد - را هدایتگری [برای بعد از خودش] پاداشت ، چه اینکه او هشدار دهنده بود و هر قومی را هدایت کننده‌ای هست ، پس در حالی که انبوه جمعیت پیش رویش بودند چنین گفت : هر کس را من مولی هستم پس علی مولای او است ، بار اِلها دوست بدار هر که از او پیروی کند ، و دشمن بدار هر که با او به ستیز برخیزد ، و پیروزمند کن هر که را یاریش کند ، و خوار گردان هر که خواریش خواهد ، و فرمود : « هر کس که من پیغمبر او هستم پس علی امیر او می‌باشد » . و فرمود : « من و علی از یک درخت هستیم ، و سایر مردم از درختهای گوناگون » . و او را نسبت به خود در منزلت هارون نسبت به موسی قرار داد پس فرمود : « تو نسبت به من در منزلت و رتبه هارون هستی نسبت به موسی مگر اینکه پیغمبری پس از من نیست » . و دخترش بزرگ زنان عالمیان را به او تزویج کرد ، و آنچه از مسجدهش برایش حلال بود برای او حلال نمود ، و تمام دربها را [که به مسجد باز می‌شد] بربست مگر درب [منزل] او را ، و علم و حکمتش را در او به ودیعت سپرد ، که فرمود : من شهر علم هستم و علی درب آن شهر است ، پس هر آنکه حکمت می‌خواهد باید که از آن درب داخل شود . و به او فرمود : تو برادر و وصی و وارث من هستی ، گوشت تو از گوشت من است ، و خون تو از خون من ، و مسالمت با تو مسالمت با من ، و جنگ با تو جنگ با من می‌باشد ، و ایمان با گوشت و خون تو آمیخته ، همچنان که با گوشت و خون من آمیزش یافته است ، و تو فرد [ای قیامت] بر حوض [کوثر] با من و جانشین منی ، و تو قرض مرا ادا می‌کنی ، و وعده‌هایم را تحقق می‌بخشی ، و شیعیان تو بر منبرهایی از نور چهره‌هایشان سپید پیرامون من در بهشت خواهند بود ، و همسایگان من هستند . و اگر تو نبودی ای علی ، مؤمنین پس از من شناخته نمی‌شدند . پس [امیرمؤمنان علی علیه السلام] بعد از او پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم هدایتگر از گمراهی ، و روشنگر از نابینایی بود ، و ریسمان محکم الهی و راه راست او ، نه کسی در نزدیکی او به پیغمبر پیشتر بود ، و نه احدی در دین از او سابقه‌دارتر ، و نه به هیچ یک از افتخار آفرینی‌هایش دست می‌رسید ، مو به مو در جای پای حضرت رسول گام می‌نهاد - که درود خداوند بر آن دو و خاندانشان باد - و بر اساس تأویل [با پیمان شکنان و سرکشان و منحرفان] جنگ می‌کرد و ملامت هیچ ملامت کننده‌ای در راه خداوند او را نمی‌گرفت ، در راه خدا گردنکشان عرب را بی‌کس گذاشت ، و پهلوانهای آنان را کشت ، و گرگانشان را به هلاکت رساند ، پس در دل‌های آنان کینه‌ها سپرد از جهت غزوات بدر و خیبر و حنین و غیر اینها ، پس بر دشمنیش برخاستند و در پی زمین زدنش همداستان شدند ، تا آنکه پیمان شکنان و سرکشان (ناکثین و قاسطین و مارقین) را به قتل رسانید . و چون دوران سپری گشت و شقاوت‌مندترین افراد در پسینیان بعد از شقی‌ترین پیشینیان آن حضرت را به قتل رسانید ، فرمان حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم در مورد هدایتگران پی در پی اطاعت نگردید ، و اُمّت اصرار داشتند که با او دشمنی کنند ، و همداستان شدند که رحم او را قطع نمایند و فرزندان‌شان را [از شهر و دیارشان] دور سازند ، جز عده اندکی از [امت] که به جهت رعایت حق در مورد آنان وفادار ماندند ، پس کشته شد هر آنکه [از فرزندان آن جناب] کشته شد ، و به اسارت درآمد هر آنکه [از ایشان] اسیر گردید ، و تبعید شد هر آنکه تبعید شد ، و قضا برای آنان به گونه‌ای جریان یافت که امید پاداش نیک برای آن هست ، چه اینکه زمین از آن خداوند است به هر کس از بندگان که بخواهد آن را به ارث می‌دهد و عاقبت کار با تقوای پیشگان است . و

خداوند [پروردگاران] از هر گونه نقص و آرایش منزّه است ، و وعده خداوند حتمی است ، و به هیچ وجه تخلفی در وعده الهی نیست ، و او است خدای عزیز حکیم . پس بر پاکیزگان از خاندان محمد و علی - که درود خداوند بر آنان و خاندانشان باد - باید که بگردند گریه کنندگان ، و [در محنتها و ستمهایی که بر آنان رفته] باید که مویه کنند مویه کنندگان ، و به خاطر چنان بزرگوارانی باید که اشکها ریخته شود ، و می‌بایست که فریاد برکشند فریاد زندگان ، و غوغا نمایند ضحّه کنندگان ، و ناله سر دهند ناله کنندگان ، حَسَن کجاست ؟ حسین کجاست ؟ فرزندان حسین کجا شدند ؟ نیکویی پس از نیکوی دیگر ، و راستگویی پس از راستگویی دیگر ؟ کجاست راه [خداوند] پس از راه دیگر ؟ کجاست برگزیده بعد از برگزیده‌ای ؟ کجایند خورشیدهای طلوع کرده ؟ کجایند ماههای درخشنده ؟ کجایند ستارگان تابناک ؟ کجایند نشانه‌های دین و پایه‌های علم ؟ [و بالاخره] کجا است آن حضرت بقیّه اللّه که از عترت هدایتگر بیرون نیست ؟ کجا است آن آماده شده برای برکندن دنباله ستمگران ؟ کجا است آن انتظار کشیده شده برای راست کردن کجیها و انحرافها ؟ کجا است آنکه برای زایل کردن ستم و تجاوز امید به او است ؟ کجا است آنکه برای تجدید کردن واجبات و سنتها ذخیره شده ؟ کو آنکه برای بازگرداندن آیین و شریعت برگزیده شده ؟ کو آنکه برای زنده کردن کتاب خدا و حدود آن آرزو به او است ؟ کجا است آن زنده کننده نشانه‌های دین و اهل دین ؟ کجا است در هم شکننده شوکت [و عظمت پوشالی] تجاوزگران ؟ کجا است خراب کننده بناهای شرک و نفاق ؟ کجا است نابود کننده اهل فسق و گناه ؟ کجا است درو کننده شاخه‌های گمراهی و دو دستی ؟ کجا است فنا کننده اهل سرکشی و طغیان ؟ کجا است ریشه کننده اهل لجبازی و گمراهی و الحاد ؟ کجا است عزت دهنده دوستان و خوار کننده دشمنان ؟ کجا است وحدت دهنده کلمه بر مبنای تقوی ؟ کجا است آن دری که از طریق آن به خداوند راه یافته می‌شود ؟ کجا است آن وجه اللّه که اولیای خدا به سوی او روی همی آورند ؟ کجا است آن سبب پیوسته میان اهل زمین و آسمان ؟ کجا است صاحب روز فتح [و پیروزی حقیقی] و برافراشاننده پرچمهای هدایت ؟ کجا است آنکه پراکندگی صلاح و خشنودی را فراهم می‌آورد ؟ کجا است آن طلب کننده خون پیغمبران و پیغمبر زادگان ؟ کجا است آن انتقام گیرنده خون کشته شده در سرزمین کربلا ؟ کجا است آن پیروزمند هر کسی که بر حریم او تجاوز کرده و تهمت زده ؟ کجا است آن مُضْطَّر [ناچار] که هرگاه دعا کند اجابت می‌شود ؟ کجا است آن صدرنشین خلائق صاحب نیکی و تقوی ؟ کجا است فرزند پیغمبر مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم و فرزند علی مرتضی و فرزند خدیجه بزرگوار و فرزند فاطمه زهرا بزرگترین [بانوان از اولین و آخرین] پدر و مادرم فدایت باد و جانم سپر بلا و حمایت کننده تو باد ، ای فرزند آقایان مقرب [درگاه خداوند] ، ای فرزند اصیل‌ترین و بزرگوارترین اهل عالم ، ای زاده هدایتگران ره یافته ، ای زاده برگزیدگان پاکیزه ، ای فرزند شریفترین مردمان ، ای فرزند نیکوترین پاکان ، ای فرزند جوانمردان برگزیده ، ای فرزند گرمی‌ترین بزرگواران ، ای زاده ماههای تابان ، ای زاده چراغهای درخشان ای زاده شهباهای تابان ، ای زاده ستارگان فروزان ، ای فرزند راههای روشن به سوی خدا ، ای فرزند نشانه‌های آشکار ، ای زاده علوم کامل ، ای زاده سنتهای مشهور ، ای فرزند آثار قید شده (و در زبان انبیا و اولیا آمده) ای فرزند معجزه‌های موجود (و پایدار) ، ای فرزند راهنمایان مشهود خلق ، ای فرزند صراط مستقیم ، ای فرزند نبأ عظیم (امیرالمؤمنین علی علیه السلام) ای فرزند کسی که در علم حق (ام الکتاب) نزد خداوند دارای برجسته‌ترین مقامها و حکمت‌های الهی است ، ای فرزند آیات روشن پروردگار ، ای فرزند دلایل آشکار حق ، ای زاده برهانهای واضح حیرت‌انگیز ، ای فرزند حجت‌های بالغه الهی ای فرزند نعمتهای تمام خداوند ، ای فرزند طه و محکمت ، ای فرزند یس و ذاریات ، ای فرزند طور و عادیات ، ای فرزند آن بزرگواری که آنقدر نزدیک شد و پیش رفت تا اینکه همچون نزدیکی دو سر کمان یا نزدیکتر شد قُرب او به خداوند علیّ اعلی ، ای کاش می‌دانستم که دوری تو را به کجا کشانیده و آیا کدام سرزمین یا خاک تو را بر خود برداشته آیا در زمین رَضوی یا غیر آن یا ذو طوی مسکن داری ؟ بسیار دشوار است بر من که همه خلق را به بینم و تو دیده نشوی (و از نظرها غایب باشی) ، و هیچ صدایی و سخنی هر چند آهسته هم از تو نشنوم ، بسیار سخت است بر من که بلاها تو را بدون من احاطه کند و از من به تو ناله و شکایتی نرسد ، (بسیار سخت است بر من که بلاها مرا به جای تو احاطه نکند ، و هیچ ناله و شکایتی از من به تو نرسد) جانم فدای تو باد ای پنهان شده‌ای که از ما دور نیستی ، جانم به قربان تو ای دور از وطنی که از ما دور نشده ، جانم فدای تو باد ای آرزوی مشتاقان و مایه امید هر مرد و زن اهل ایمان که به یاد تو ناله همی‌زنند ، جانم فدایت ای

وابسته به جایگاه بلندی که هیچ کس به آن نتواند رسید ، جانم فدایت باد ای صاحب مجد و شرف که همانندی ندارد ، جانم فدایت باد ای صاحب نعمتهای دیرینه که نظیری برایش نیست ، جانم فدایت باد از رمز شرافت که احدی با آن برابری نتواند کرد ، تا به کی ای مولایم در فراق تو مویه برکشم تا به کی (تا کی در انتظار تو حیران بمانم تا به کی) ، و با کدام گفتار تو را بستایم و چگونه با چه زبانی آهسته با تو سخن بگویم ؟ بسیار دشوار است بر من که از غیر تو پاسخ داده شوم و هم سخن کردم ، بسیار سخت است بر من که من بر فراق تو بگرییم و مردم تو را واگذارند (و از یاد تو غافل باشند) ، بر من سخت و دشوار است که بر تو - نه بر دیگران - بگذرد آنچه گذشته است ، آیا کسی هست که مرا یاری دهد تا با او هم‌ناله شوم و مدتی طولانی با هم بگرییم ، آیا زاری کننده‌ای هست که او را در حال تنهایی او در زاریش یاری دهیم ؟ آیا چشم متألم از فرط گریه‌ای هست که چشم من او را بر گریستن یاری دهد ؟ آیا ای فرزند حضرت احمد (پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم) راهی به سوی تو هست که با تو ملاقاتی صورت گیرد (یا آن راه یافت شود) آیا این روز (تاریک غیبت) به فردای دیدار جمالت می‌رسد که ما بهرمنند شویم ؟ کی می‌شود که بر چشمه‌های سیراب کننده‌ات برآییم و سیراب گردیم ؟ کی شود که از آب زلال (ظهور) تو برخوردار شویم که تشنگیمان طولانی شد ؟ کی شود که هر بامداد و شامگاه به دیدارت مشرف شویم و دیده هایمان روشن گردد ؟ کی تو ما را و ما تو را ببینیم در حالی که پرچم پیروزی برافراشته باشی و آشکارا دیده شوی ؟ آیا شود که ما پیرامونت را گرفته باشیم و تو رهبری مردم را عهده‌دار شده باشی ، در حالی که جهان را از عدل و داد پر کرده و دشمنان را خواری و عقوبت چشاندی و سرکشان و منکران حق را نابود فرموده باشی ، و متکبران را ریشه کن ساخته و ستمگران را از بُن براندازی و ما بگوییم حمد مخصوص پروردگار عالمیان است . بار خدایا تو برطرف کننده همه غمها و بلاها هستی و به درگاه تو شکایت می‌آورم که دادگری نزد تو است ، و تویی پروردگار آخرت و دنیا پس ای فریادرس پناهندگان دادرسی کن بنده کوچک دچار رنج و بلا را ، و آقایش را به او بنمایان ای خداوند بسیار قدرتمند ، و به ظهور او غم و اندوه و سوز دل را از این بنده ضعیف دور گردان ، و دل تفتیده (از تشنگی فراقش) را خنک فرمای ای آنکه بر عرش استوار است و بازگشت همه موجودات و نهایت امر به سوی تو است ، بار خدایا و ما بندگان توایم که مشتاق ظهور ولی تو هستیم آنکه یادآور تو و پیغمبر تو است ، او را برای نگهداری و پاسداری [دین و ایمان ما] آفریدی و او را مایه برپایی و پناه ما به پاداشتی ، و برای مؤمنان از ما امام قرارش دادی پس تحیت و سلام ما را به حضرتش برسان ، و بدین وسیله گرامیداشتت را نسبت به ما افزون گردان ، و قرارگاه او را جایگاه و منزل ما قرار ده ، و نعمتت را تمام کن به اینکه او را پیش روی ما برآوری تا آنکه به بهشتهایت واردمان فرمایی و با شهیدان خالص و برگزیده‌ات رفیق و همنشین نمایی . بار خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست و بر حضرت محمد ، جد او ، رسولت ، بزرگ آقای عالم ، درود فرست ، و نیز بر پدرش آقای کوچک ، و جدّه‌اش صدیقه کبری فاطمه دختر محمد صلی الله علیه و آله وسلم .

بار خدایا درود فرست بر حجت‌الاسلام و المسلمین و ولیّ امرت ، و درود فرست بر جدّ او محمد فرستاده‌ات سید بزرگتر ، و درود فرست بر پدرش سید ارجمند و غالب و پرچمدار روز محشر و ساقی دوستانش از نهر کوثر و فرمانروا بر سایر افراد بشر آنکه هر کس به او ایمان آورد البته رستگار شده است و هر آن کس به او ایمان نیاورد گمراه گردیده و کفر ورزیده ، درود خداوند بر او و بر برادرش و بر فرزندان گرامی روسفید آن دو باد تا هر وقت که خورشید طلوع کند و ماه بتابد ، و بر جدّه‌اش صدیقه کبری فاطمه زهرا دختر محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم و بر برگزیدگان از پدران نیکویش و بر خود او بهتر و کاملتر و تامتر و دائمی‌تر و بیشتر و وافرتر از آنچه که بر کسی از برگزیدگان و نیکان از خلقت درود فرستاده‌ای برایتان درود فرست و بر او درود فرست درود فرستادنی که شماره‌اش را آخری نباشد و امدادش پایان نیابد و زمانش هیچگاه سپری نگردد ، بار خدایا و به وجود آن حضرت حق را بیپایدار و باطل را از میان بردار ، و دوستانت را به (ظهور) او به دولت رسان ، و دشمنان را به (دست) او خوار گردان ، و ای خدا بین ما و او پیوندی برقرار کن که به همنشینی پدرانش (در بهشت) بیانجامد ، و ما را از کسانی قرار ده که به دامان آنان چنگ زنند و در سایه آنان زیست کنند ، و ما را یاری فرمای تا حقوق آن حضرت را اداء کنیم ، و در اطاعتش اهتمام ورزیم ، و از نافرمانیش اجتناب نماییم

، و بر ما منت گذار به رضایت و خشنودی آن بزرگوار از ما ، و رأفت و مهر و دعا و خیر آن جناب را به ما موهبت فرمای ، تا به وسیله آن به رحمت پهناور تو دست یابیم و نزد تو رستگار شویم ، و به (برکت) او نماز ما را قبول فرمای ، و گناهانمان را به (عنایت) او بیامرز ، و دعای ما را به (لطف) او مستجاب کن ، و روزیهایمان را به (فیض وجود) او فراخ گردان ، و هم و غم ما را به او چاره کن ، و حاجت‌هایمان را به او برآورده ساز ، و با وجه کریم خویش به ما توجه کن ، و تقرُّب (و روی آوردنمان) را به سوی خود بپذیر ، و با رحمت خویش بر ما نظری کن تا با آن (نظر و عنایت) به کمال گرمی داشتت راه بریم ، آنگاه دیگر هرگز آن را به خود از ما مگیر ، و ما را از حوض جدش پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم (حوض کوثر) بنوشان ، به جام او و به دست او سیراب شدنی کامل و خوش و گوارا و خوب که تشنگی هرگز پس از آن نباشد ای مهربانترین مهربانان .

توضیح و دفع إشکال

بدان که عبارت « وَ عَرَجَتْ بِهِ . . . » موافق با نسخه‌ای است که عالم ربّانی حاج میرزا حسین نوری قدس سره ، در کتاب تحیة الزائر از کتاب مزار قدیم و مزار شیخ محمد بن المشهدی و مصباح الزائر سید بن طاووس قدس سره نقل کرده است ، و مدرک اصلی که همه از آن گرفته‌اند کتاب محمد بن علی بن اَبی‌قره است . ولی در زاد المعاد آمده : « وَ عَرَجَتْ بِرُوحِهِ . . . » که ظاهراً در نسخه مصباحی که مجلسی از آن نقل کرده تصحیفی واقع شده باشد ، سپس شهرت یافته و سبب شبهه برخی از کوتاه‌نظران و معاندان گشته ، و حال آنکه معراج جسمانی از ضروریات مذهب بلکه دین است ، و روایات از ائمه اطهار علیهم السلام درباره آن به تواتر رسیده و قرآن از آن سخن گفته است :

توجه

هنگامی که در این عبارت تأمل نمودم إلهام شدم که خود همین دعا شاهد و دلیل بر همان است که ما نقل کردیم و صحیح همین است که یادآور ، شدیم ، و اینکه در عبارت زاد المعاد اشتباهی روی داده و شاید بعضی از اهل عناد این کار را کرده باشند ، جهت دلالت و گواهی اینکه دو جمله « وَ سَخَّرْتَ لَهُ الْبُرَاقَ » و « وَ عَرَجْتَ بِهِ إِلَى سَمَائِكَ . . . » در کنار هم آورده شده‌اند ، و با دقت تمام برای اهل بصیرت ظاهر می‌شود که آنچه ما گفتیم صحیح است ، چون بالا رفتن روح نیازی به « براق » ندارد ، و این مطلب بر کسی که دلش از شرک و نفاق پاک باشد پوشیده نیست .

و اگر گفته شود : در اینجا بنابر شمارش فضایل حضرت سیدالمرسلین صلی الله علیه وآله وسلم است ، و مقتضای عطف به او آن نیست که عروج به آسمان به وسیله براق باشد .

می‌گوییم: بر فرض که عبارت دعا « بروحه » باشد بر نفی معراج جسمانی دلالت ندارد، چون این خود فضیلتی است که اثبات آن منافات ندارد که فضیلت دیگری نیز برای پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم ثابت باشد. و می‌توان گفت که این عبارت منافات ندارد با آنچه دلالت دارد بر اینکه معراج پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم با بدن شریفش بوده از آن جهت بکار بردن واژه « روح » در مورد بدن در هر دو لغت عربی و فارسی واقع است. در لغت عرب: چنانکه در زیارت آمده: « وَ عَلَى الْأَرْوَاحِ الَّتِي حَلَّتْ بِفَنَائِكَ = و سلام بر جانهایی که در پیشگاه تو منزل کرده‌اند... » که ظاهر است اینکه بدنهای شهیدان در پیشگاه حضرت سیدالشهدا علیه السلام منزل گرفتند و سکومت کردند. و اما در لغت فارسی: چنان است که افصح و أملح شعراً سعدی شیرازی گوید:

جانا هزاران آفرین بر جانت از سر تا قدم

صانع خدایی کاین وجود آورد بیرون از عدم

و از جمله دعاهایی که برای زمان غیبت صلاحیت دارد آن است که سید بن طاووس قدس سره در مهج الدعوات یاد کرده است، وی گفته: در خواب کسی را دیدم که دعایی به من می‌آموزد که برای زمان غیبت صلاحیت دارد، و أَلْفَاظُ دَعَايِنِ اسْت: « يَا مَنْ فَضَّلَ إِبْرَاهِيمَ وَ آلَ إِسْرَائِيلَ عَلَى الْعَالَمِينَ بَاخْتِيَارِهِ وَ أَظْهَرَ فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ عِزَّهُ اقْتِدَارَهُ وَ أَوْدَعَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ أَهْلَبَيْتَهُ غَرَائِبَ أُسْرَارِهِ صَلَّى عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَجَعَلَنِي مِنْ أَعْوَانِ حُجَّتِكَ عَلَى عِبَادِكَ وَ أَنْصَارِهِ »؛ ای کسی که ابراهیم و خاندان یعقوب را به اختیار خود برتری داده، و در ملکوت آسمانها و زمین عزت و اقتدار خویش را آشکار نموده، و به محمد و اهل بیت او - که درود خداوند بر همه آنان باد - أسرار شگفت‌انگیزش را سپرده است، بر محمد و آل او درود فرست و مرا از یاوران و انصار حجتت بر بندگانت قرار ده.

۶ - دعای دیگر

سید بن طاووس قدس سره گوید: دوست ما ملک مسعود - خداوند جل جلاله او را به آرزوهایش برساند - برایم گفت: در خواب دیده است که شخصی از پشت دیواری با او سخن می‌گوید ولی صورتش را نمی‌بیند، و گفت: « يَا صَاحِبَ الْقَدْرِ وَ الْأَقْدَارِ وَ الْهَمَمِ وَ الْمَهَامِّ عَجَّلْ فَرَجَ عَبْدِكَ وَ وَليِّكَ وَ الْحُجَّةَ الْقَائِمَ فِي خَلْقِكَ وَ اجْعَلْ لَنَا فِي ذَلِكَ الْخَيْرَةَ »؛ ای صاحب فرمان و اندازه‌ها و ای آنکه تمام قصدها به سوی او است و همه مهمات نزد او، فَرَجَ بِنْدِهِ وَ وَليِّتِ وَ حِجَّتِ بِپَاخَاسْتِهِ در آفریدگانت را زودتر برسان و در آن برای ما خیر را قرار ده.

و از دعاهای روایت شده: دعایی است که سید بن طاووس در کتاب یاد شده ضمن حدیثی که غیبت حضرت مهدی علیه السلام ذکر گردیده چنین آورده: به امام علیه السلام عرضه داشتم: شیعیان تو چکار کنند؟ « فرمود: بر شما باد دعا کردن و انتظار فَرَجَ کشیدن... » تا آنجا که راوی گوید: عرضه داشتم: چه دعائی بکنیم؟ فرمود: می‌گویی: « اللَّهُمَّ أَنْتَ عَرَفْتَنِي نَفْسِكَ وَ عَرَفْتَنِي رَسُولَكَ وَ عَرَفْتَنِي مَلَائِكَتَكَ وَ عَرَفْتَنِي نَبِيَّكَ وَ عَرَفْتَنِي وَ لَاءَهُ أَمْرَكَ اللَّهُمَّ لَا آخِذٌ إِلَّا مَا أَعْطَيْتَ وَ لَا أَوْقَى إِلَّا مَا وَقَيْتَ اللَّهُمَّ لَا تُعَيِّنِي عَنْ مَنَازِلِ أَوْلِيَائِكَ وَ لَا تُزِعْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي اللَّهُمَّ أَهْدِنِي لَوْلَايَهُ مِنْ أِفْتَرَضْتَ طَاعَتَهُ »؛ بار خدایا تو خودت را به من شناسانیدی و فرستاده‌ات

را به من معرفی فرمودی و فرشتگانت را به من شناسانیدی و پیغمبرت را به من شناسانیدی و والیان امرت را به من شناسانیدی ، بار خدایا من نمی پذیرم جز آنچه تو فرمایی ، و نپرهیزم جز از آنچه تو پرهیز داده ای ، بار خدایا از منازل دوستانت مرا دور مدار و دلم را پس از آنکه هدایتم کرده ای منحرف مگردان ، خداوندا به ولایت کسی که اطاعتش را بر من واجب ساخته ای هدایتم فرمای .

و از جمله دعاهایی که شایسته است بر آنها مواظبت شود آن است که محقق محدث نوری قدس سره در کتاب تحیه الزائر به نقل از مصباح الزائر سید اجل علی بن طاووس رحمه الله آورده ، دعا این است : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ صَلِّ عَلَى وَلِيِّ الْحَسَنِ وَ وَصِيهِ وَ وَارِثِهِ الْقَائِمِ بِأَمْرِكَ وَ الْعَائِبِ فِي خَلْقِكَ وَ الْمُنتَظَرِ لِإِذْنِكَ ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ وَ قَرِّبْ بَعْدَهُ وَ أَنْجِزْ وَعْدَهُ وَ أَوْفِ عَهْدَهُ وَ اكْشِفْ عَنْ بَاسِهِ حِجَابَ الْغَيْبِ وَ أَظْهِرْ بَطْنَهُ صَحَائِفَ الْمُحَنَّةِ وَ قَدِّمْ أَمَامَهُ الرُّعْبَ وَ ثَبِّتْ بِهِ الْقَلْبَ وَ أَقِمْ بِهِ الْحَرْبَ وَ أَيْدِ بِجَنْدٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ وَ سَلِّطْهُ عَلَى أَعْدَاءِ دِينِكَ أَجْمَعِينَ وَ أَلْهَمْهُ أَنْ لَا يَدْعَ مِنْهُمْ رُكْنًا إِلَّا هَدَّهُ وَ لَا هَامًا إِلَّا قَدَّهُ وَ لَا كَيْدًا إِلَّا رَدَّهُ وَ لَا فَاسِقًا إِلَّا حَدَّهُ وَ لَا فِرْعُونَ إِلَّا حَدَّهُ وَ لَا فِرْعُونَ إِلَّا أَهْلَكَهُ وَ لَا سِتْرًا إِلَّا هَتَكَهُ وَ لَا عِلْمًا إِلَّا نَكَسَهُ وَ لَا سُلْطَانًا إِلَّا كَبَتَهُ وَ لَا شَيْطَانًا إِلَّا كَبَسَهُ وَ لَا رُمْحًا إِلَّا قَصَفَهُ وَ لَا مَطْرَدًا إِلَّا خَرَفَهُ وَ لَا مَنِيرًا إِلَّا أَحْرَقَهُ وَ لَا جُنْدًا إِلَّا فَرَقَهُ وَ لَا سَيْفًا إِلَّا كَسَرَهُ وَ لَا صَنْمًا إِلَّا رَضَّهُ وَ لَا دَمًا إِلَّا أَرَاقَهُ وَ لَا جُورًا إِلَّا أَبَادَهُ وَ لَا حِصْنًَا إِلَّا هَدَمَهُ وَ لَا بَابًا إِلَّا رَدَمَهُ وَ لَا قَصْرًا إِلَّا خَرَبَهُ وَ لَا مَسْكَنًا إِلَّا فَتَشَهُ وَ لَا سَهْلًا إِلَّا أَوْطَأَهُ وَ لَا جِبَلًا إِلَّا صَعَدَهُ وَ لَا كَنْزًا إِلَّا أَخْرَجَهُ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ » ؛ بار خدایا بر حضرت محمد و خاندان او درود فرست ، و درود فرست بر ولی و وصی و وارث حضرت حسن (عسکری) آنکه بپاخاسته به امر تو و غایب در آفریدگان تو و منتظر فرمان تو است ، بار خدایا بر او درود فرست و درویش را به وصال و دیدار مبدل گردان ، و وعده ای که به او داده ای به مرحله تحقق و عمل برسان ، و به عهدش جامه وفا ببوشان ، و دلاوریش را با برطرف ساختن پرده غیبت آشکار گردان ، و با ظهور حضرتش طومار رنجها و سختیها را بر ستمگران بگشای ، و پیشاپیش آن جناب رعب و وحشت را (در دل دشمنانش) قرار ده ، و دل ما را به (ولایت و معرفت) او ثابت و پایدار ساز ، و جنگ (نهایی) را به (ظهور) او برپا کن ، و با سپاهی از فرشتگان نشاندار تأییدش فرمای ، و بر تمام دشمنان دینت او را مسلط بگردان ، و به او الهام کن تا از آن دشمنان هیچ پایه ای برجای نگذارد مگر اینکه آن را ویران سازد ، و هیچ رئیسی مگر اینکه از پای درآورد ، و هیچ نیرنگی جز اینکه آن را بازگرداند ، و هیچ فاسقی مگر اینکه بر او حد جاری کند ، و هیچ فرعون گونه ای مگر اینکه نابود سازد ، و هیچ پرده (عزتی برای ظالمان) مگر اینکه آن را بدرد ، و هیچ پرچی مگر اینکه آن را سرنگون سازد ، و هیچ حکومت و ریاستی مگر اینکه آن را خوار نماید ، و هیچ شیطانی مگر اینکه آن را محدود و در فشار بگذارد ، و هیچ سرنیزه ای مگر اینکه آن را در هم شکند ، و هیچ وسیله (ستمی) مگر اینکه آن را بی اثر سازد ، و هیچ منبری مگر اینکه آن را بسوزاند و هیچ سپاهی مگر اینکه آن را پراکنده سازد و هیچ شمشیری مگر اینکه آن را بشکند ، و هیچ بتی مگر اینکه آن را لگدمال سازد ، و هیچ خونی مگر اینکه آن را (از کافران و ظالمان) بریزد ، و هیچ ستمی را مگر اینکه از میان بردارد ، و هیچ دژی مگر اینکه آن را منهدم سازد ، و هیچ دربی مگر اینکه آن را مسدود نماید ، و هیچ کاخی مگر اینکه آن را خراب و ویران کند ، و هیچ منزل و مسکنی را مگر اینکه تفتیش نماید ، و هیچ زمینی همواری را مگر اینکه تحت فرمان آورد ، و هیچ کوهی را مگر اینکه از آن بالا رود ، و هیچ گنجی مگر اینکه آن را استخراج کند و بیرون سازد ، به رحمت ای مهربانترین مهربانان .

و از دعاهای مهمی که برای روا شدن حاجت روایت شده که مشتمل بر دعا برای تعجیل فرج آخرین امامان می باشد ، و توسل به آن حضرت برای دفع هر نوع گرفتاری است : در کتاب جنه المأوی به نقل از کتاب کنوز النجاج شیخ طبرسی فضل بن الحسن صاحب تفسیر آمده که گوید : دعائی است که حضرت صاحب الزمان - علیه سلام الله الملك المنان - به ابوالحسن محمد بن احمد ابی اللیث رحمه الله تعلیم فرموده ، در شهر بغداد در مقابر قریش ، و چنین بود که ابوالحسن به مقابر قریش فرار کرده و از ترس کشته شدن به آنجا پناهنده شده بود ، پس به برکت این دعا از کشته شدن نجات یافت . ابوالحسن مزبور گوید : آن حضرت علیه السلام به من آموخت که بگویم : اللَّهُمَّ عَظْمَ الْبَلَاءِ وَ بَرِحَ الْخَفَاءِ وَ أَنْقَطَعَ الرَّجَاءِ وَ انْكَشَفَ الْغَطَاءُ وَ ضَاقَتِ الْأَرْضُ وَ مُنِعَتِ السَّمَاءُ وَ إِلَيْكَ يَا رَبَّ الْمُشْتَكَى وَ عَلَيْكَ الْمَعْوَلُ فِي الشَّدَةِ وَ الرَّخَاءِ اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ أُولَى الْأَمْرِ الَّذِينَ فَرَضَتْ عَلَيْنَا طَاعَتَهُمْ فَعَرَفْتَنَا بِذَلِكَ

مَنْزِلَتَهُمْ فَفَرَّجْ عَنَّا بِحَقِّهِمْ فَرَجًا عَاجِلًا كَلِمَاحِ الْبَصْرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ إِكْفِيَانِي فَإِنَّكُمَا كَافِيَايَ وَ أَنْصُرَانِي فَإِنَّكُمَا نَاصِرَايَ يَا مَوْلَايَ يَا صَاحِبَ الزَّمَانِ الْغَوْثُ الْغَوْثُ أَدْرِكْنِي أَدْرِكْنِي أَدْرِكْنِي؛ بارِ إِلَهَا فَتَنَةً وَ بِلَا بَزْرَگِ شَدَّ ، وَ مَخْفَى بُوْدَن (امام علیه السلام یا راه چاره) سخت گردید و امید قطع گشت و پرده‌ها بالا رفت و زمین با [همه فراخی] تنگ شد و آسمان رحمتش را بازداشت و ای پروردگار شکوه به درگاه تو است و در سختی و آسانی تکیه و اعتماد بر تو ، بار خدایا پس بر محمد و آل محمد درود فرست اولو الامری که فرمانبرداری از ایشان را بر ما واجب ساخته‌ای و بدین وسیله منزلتشان را به ما شناسانده‌ای ، پس تو را به حق آنان سوگند که بر ما گشایشی ده سریع و به زودی همچون یک چشم برهم زدن یا نزدیکتر از آن ، ای محمد ای علی مرا کفایت کنید که البته شما مرا کافی هستید و مرا یاری نمایید که به درستی شما یاور من می‌باشید ای مولای من ای صاحب زمان به فریاد رس به فریاد رس به فریاد رس مرا دریاب مرا دریاب مرا دریاب .

بخش هشتم

تکالیف بندگان نسبت به آن حضرت علیه السلام

اول : تحصیل شناخت صفات و آداب و ویژگیهای آن جناب

شناخت علائم

و نیز شناخت علائم حتمیه ظهور او علیه السلام ، و این به دلیل عقل و نقل لازم می‌باشد .

امّا دلیل عقل : چون آن حضرت امامی است که إطاعتش فرض و واجب می‌باشد ، و هر کس که إطاعتش واجب است باید صفاتش را شناخت ، تا با شخص دیگری که مقام او را به دروغ و ستم مدعی گردد اشتباه نشود ، بنابراین شناخت و دانستن صفات مولایمان حضرت حجّت علیه السلام واجب است . و باید دانست که لازم است صفات خاص آن حضرت شناخته شود آنچه را که از غیر خودش

جدا و تشخیص گردد، به گونه‌ای که بین مدعی راستگو و دروغگو فرق بگذارد، و این پوشیده نیست، و توضیح و بیان بیشتری برای این دلیل در بین گفتار ان شاء الله تعالی خواهد آمد.

و اما دلیل نقل: شیخ صدوق از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیهما السلام روایت آورده که فرمود: هر کس در چهار چیز شک کند به تمام آنچه خدای تبارک و تعالی نازل فرموده کفر ورزیده است... یکی از آنها: شناختن امام در هر زمان؛ از جهت شخص و صفات او می‌باشد.

و نیز مؤید آن است آنچه در کتاب کمال الدین به سند خود از امام صادق علیه السلام از پدرانش از امیرمؤمنان علی علیه السلام روایت آورده که در خطبه‌ای بر منبر مسجد کوفه فرمود: بار خدایا به درستی که زمین تو را حجتی بر آفریدگانت باید که آنها را به دین تو هدایت کند؛ علم تو را به آنان بیاموزد، تا حجتت از بین نرود و پیروان اولیائت - پس از آنکه به آن حجت هدایتشان فرمودی - گمراه نشوند، و [آن حجت] یا آشکار است که فرمانبرداری نشود، یا پنهان شده است که در انتظار [هنگام قیام و تشکیل حکومت جهانی اسلام] به سر می‌برد، اگر شخص او [در حال متارکه آنان با مخالفان] در حالی که مردم هدایت شده باشند از [نظر آنها] غایب شود (۱۳۰)؛ علم او از آنان غایب نمی‌گردد، و آداب او در دل‌های مؤمنین برجای می‌ماند، پس آنها آداب او را به کار می‌بندند (۱۳۱).

می‌گوییم: آداب جمع دأب است، و آن - چنانکه در کتاب قاموس آمده - شأن و عادت می‌باشد، بنابراین یا معنی عبارت آن است که ثبوت عادت و اوصاف پسندیده آن حضرت در دل‌های آنان سبب می‌گردد که به آنچه خوشایند آن جناب است عمل کنند - اگر لام برای تعلیل باشد - و یا بدین معنی است که آداب آن حضرت در دل‌های مؤمنین ثبت گردیده، و آنها اعمالی انجام می‌دهند که مانند آداب و اعمال شریف او است - که در این صورت لام به معنی باء خواهد بود - چنانکه در بعضی از روایات آمده و مؤمنین در زمان غیبت امام عصر عجل الله فرجه کارهای نیک را انجام می‌دهند تا به آداب آن جناب درآیند، و به صفات آن بزرگوار متصف گردند، پس لام - بنابراین معنی - برای غایت و نتیجه است. و هر کدام از این دو معنی باشد مطلب را ثابت می‌کند اینکه ثبوت آداب و اخلاق آن حضرت در دل؛ از صفات مؤمنین و لوازم ایمان است. و نیز شاهد بر آنچه گفتیم شدت اهتمام پیغمبر و امامان علیهم السلام در هر زمان به بیان صفات و ویژگی‌های خاص آن حضرت است که او را حتی از امامان دیگر متمایز می‌نماید تا چه رسد به مردم دیگر، چنانکه بر پژوهشگر پوشیده نیست، و این فقط بدین خاطر است که شناخت صفات و ویژگی‌های آن جناب بر همه مردم لازم است، و جهت آن ظاهر است و آن انگیزه‌های فراوان ریاست‌طلبان بر ادعای دروغین منصب آن جناب می‌باشد، و قویترین دلیل بر چیزی تحقق یافتن آن است، بنابراین بر هر مؤمنی واجب است که امام زمانش را با صفات خاص و آداب مخصوصش بشناسد تا با ادعای شخص ملحدی که لایق آن مقام منیع نیست به شبهه نیفتد، و در دلش تردیدی راه نیابد.

و ما در این کتاب آنچه که برای خردمندان بسنده است در این باره آورده‌ایم، بر تو باد که در بخش‌های کتاب یک به یک دقت کنی، و خداوند به راه راست هدایت می‌کند.

در آغاز این کتاب بخشی در مورد وجوب شناخت آن حضرت قرار دادیم ، و در آنجا منظور بیان وجوب شناخت شخص آن حضرت بود که باید نام و نسب شریفش را بشناسیم ، و اینکه اعمال جز با معرفت امام علیه السلام تمام نمی گردد ، و در اینجا مقصود اثبات وجوب شناخت صفات و آداب آن جناب فی الجمله می باشد ، پس از این نکته غافل مباش .

و بر وجوب شناخت مولایمان - صلوات الله علیه - به هر دو وجه اضافه بر آنچه گذشت - روایات و اخبار بسیاری دلالت می کند ، از جمله :

۱ - در اصول کافی به سند صحیحی از زراره از حضرت امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود : امام خودت را بشناس که اگر او را شناختی بر تو زیان نرساند که این امر پیش بیفتد یا تأخیر یابد (۱۳۲) .

۲ - و در همان کتاب به سند خود از فضیل بن یسار آورده که گفت : از حضرت امام صادق علیه السلام درباره فرموده خدای تبارک و تعالی : « یَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ » (۱۳۳) ؛ روزی که هر مردمی را به امامشان فرا می خوانیم . پرسیدم ، فرمود : ای فضیل امام خود را بشناس که اگر امامت را شناختی پیشتر شدن این امر یا به تأخیر افتادن آن ، بر تو زیان نرساند ، و هر کس امام خود را بشناسد سپس پیش از آنکه صاحب این امر قیام کند بمیرد ، به منزله آن است که در ارتش آن حضرت نشست باشد ، نه بلکه به منزله کسی است که زیر پرچمش نشست باشد . راوی گوید : بعضی از اصحاب آن حضرت گفتند : به منزله کسی است که با رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به شهادت رسیده باشد (۱۳۴) .

۳ - و نیز در آن کتاب به سند صحیحی از فضیل بن یسار آورده که گفت : شنیدم حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام فرمود : هر کس بمیرد در حالی که امامی نداشته باشد ، مردنش مردن جاهلیت است ، و هر آنکه در حال شناختن امامش بمیرد او را زیان نرساند که این امر (= دولت آل محمد علیهم السلام) پیشتر شود یا به تأخیر افتد ، و هر کس بمیرد در حالی که امامش را شناخته چنان است که در خیمه قائم علیه السلام با آن حضرت باشد (۱۳۵) .

۴ - و در همان کتاب در خبر صحیحی از عمر بن اَبان آمده که گفت : « شنیدم حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام می فرمود : نشانه را بشناس که اگر علامت را شناختی تو را ضرر نزند آنکه این امر جلوتر شود یا تأخیر افتد ، به درستی که خدای عز و جل می فرماید : « یَوْمَ نَدْعُوا اَكْلَ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ » ؛ روزی که هر مردمی را به امامشان فرا می خوانیم پس هر آنکه امام خودش را بشناسد همچون کسی خواهد بود که در خیمه امام منتظر باشد » (۱۳۶) .

می گویم : اینکه فرمود : « نشانه را بشناس » در مورد شناختن امام کلمه جامعه است ، و سخنان بزرگان سخن بزرگ می باشد ، توضیح اینکه : منظور از نشانه چیزی است که صاحب آن از غیر خودش امتیاز داده شود به گونه ای که هر کس نشانه اش را شناخت به اشتباه نیفتد ، و نشانه امام یا به نسب او برمی گردد و یا به بدن او یا به علم و اخلاق او یا به ویژگیهای هنگام ظهورش نشانه های حتمی که امامان معصوم علیهم السلام خبر داده اند ارتباط دارد . و علائم امام علیه السلام ظاهر شدن معجزه بر دست او است ، و شخص پوینده راه شناخت ، هرگاه نشانه امام را دانست امامش را اشتباه نمی کند هر چند که مدعیان دروغین منصب او زیاد باشند . و از همین روی فرموده اند : « به درستی که امر ما از آفتاب روشن تر است » و « همچون روز هیچگونه پوشیدگی در آن نیست » . پس بحمد الله وجوب شناخت صفات و نشانه ها و اخلاق و دلایل آن حضرت واضح گشت چون معرفت نسبت به آن جناب به این وسیله حاصل می شود .

اکنون که این را دانستی می‌گوییم: بدون تردید مقصود از شناختی که امامان ما - که درودها و سلامهای خداوند بر ایشان باد - تحصیل آن را نسبت به امام زمانان امر فرموده‌اند، مقصود شناختن آن حضرت است آن چنانکه هست، به گونه‌ای که سبب سالم ماندنمان از شبهه‌های ملحدین گردد، و مایه نجاتمان از گمراه ساختن مفتریان گمراه کننده شود، و چنین شناختنی جز به دو امر حاصل نمی‌گردد:

یکی: شناختن شخص امام علیه السلام به نام و نسب.

دوم: شناخت صفات و ویژگیهای او.

و به دست آوردن این دو شناخت از اهم واجبات می‌باشد. واجب بودن شناخت اول واضح است، و اضافه بر آنچه در بخش اول کتاب گذشت بر آن دلالت دارد روایتی که شیخ اجل محمد بن ابراهیم نعمانی به سند خود از عبدالله بن ابی‌یعفور آورده که گفت: به حضرت امام صادق علیه السلام عرضه داشتم: مردی شما را دوست می‌دارد و از دشمنان بیزاری می‌جوید، و حلال شما را حلال و حرامتان را حرام می‌شمارد، و معتقد است که این امر [امامت] بین شما هست و به غیر شما بیرون نرفته، جز اینکه گوید: آنها در بین خود اختلاف کرده‌اند، و آنها را امامان زمامدار، و هرگاه بر یک تن از خودشان متفق گردند و بگویند: این است [آن صاحب امر] ما نیز خواهیم گفت: همین است، امام صادق علیه السلام فرمود: اگر [این مرد] بر همین باور بمیرد به مرگ جاهلیت مرده است (۱۳۷).

و به طریق دیگری از سماعه بن مهران (۱۳۸) از امام صادق علیه السلام؛ و طریق دیگری از حرمان بن اعین (۱۳۹) از امام صادق علیه السلام مانند این سخن روایت آمده، پس در این حدیث دقت کن که چگونه شناختن شخص امام را به نام و نسب واجب شمرده، و به کمتر از این بسنده نکرده است، و همین مقدار بیان برای جویندگان کافی است. و اما واجب بودن شناخت صفات و ویژگیهای امام علیه السلام: چون ما به خاطر اینکه به دیدار مولایمان و امام زمانمان مشرف نشده‌ایم از شناختن آن حضرت به صورت محروم مانده‌ایم، بنابراین اگر کسی در این زمان ادعا کند که من صاحب الزمان هستم. راست و دروغش را جز به دو امر نمی‌توان دانست: یکی آشکار شدن معجزه به دست او، و دیگر ظاهر شدن نشانه‌هایی که ائمه اطهار برای امام قائمی که در انتظارش هستیم بیان کرده‌اند، پس هرگاه فرد مؤمن آن نشانه‌ها را شناخت و از آن مکاری که برای آن حضرت هست آگاه گردید به هر صدایی گوش نخواهد داد، و بین راستگو و دروغگو فرق خواهد گذاشت.

از همین روی مولایمان حضرت صادق علیه السلام به عمرو بن اَبان - که از اصحاب برجسته آن جناب بود - فرمود: نشانه را بشناس... چون اگر نشانه را شناخت دیگر پس از هدایت شدن گمراه نخواهد شد، و به فریبکاران تمایلی نخواهد یافت. و شگفت‌آور است که یکی از شرح کنندگان کافی در معنی حدیث فوق چنین گفته: مراد از نشانه امام است چون که او علامتی است که به آن احوال مبدأ و معاد و قوانین شرعی شناخته می‌شود.

ای کاش می‌دانستم که چه چیزی او را به این توجیه کشانده، و لفظ را از آنچه حقیقت در آن است بازداشته!! و چون جریان حضرت قائم علیه السلام از بزرگترین و شگفت‌انگیزترین امور است، و مقام حضرتش از والاترین و منیع‌ترین مقامها می‌باشد، به گونه‌ای که پیغمبر اکرم و جانشینانش در بسیاری از روایات به او افتخار نموده، و فرموده‌اند: «مِنَّا مَهْدِيٌّ هَذِهِ الْأُمَّةُ»؛ مهدی این امت از ما است، می‌بایست ویژگیهای او و نشانه‌های ظهورش از بهترین صفات و روشنترین نشانه‌ها باشد، به طوری که بر هیچ کس از مردان و زنان و شهرنشینان و صحرانشینان پوشیده نماند، و می‌بایست که آن نشانه‌ها و صفات برخلاف معمول و عاداتها و خارق آنها باشد،

و بدین ترتیب بین ادعاهای راستین و دروغین فرق ایجاد کند ، و آن نشانه‌ها در سخنان امامان بر حق علیهم السلام بیان شده باشد ، و این مطلب به حکم عقل و نقل روشن است و بر اهل خرد و فضل پوشیده نیست . شاهد بر آنچه ادعا کردیم و توضیح آنچه قائل شدیم ، روایاتی است که از امامان علیهم السلام در ذکر آن علامتها و بیان صفات و ویژگیهای حضرت قائم علیه السلام رسیده از درخشندگی نورش در زمان ظهور ، و نداهای عمومی روشن ، و صیحه ترسناکی که علنی انجام می‌شود ، و ابری که بر سر آن جناب سایه می‌افکند و اعلام می‌دارد : این همان مهدی خلیفه خدا است از او پیروی کنید ، و پاسخ دادن خورشید و ماه به فراخواندن آن حضرت ، و برطرف شدن دردها و بیماریها از مؤمنین به برکت او ، و ظاهر شدن سنگ و عصای موسی علیه السلام به دست آن بزرگوار ، و غیر اینها . . . که بسیاری از آنها را در بخش چهارم همین کتاب پیشتر یادآور شدیم ، و علمای ما - که خداوند از جهت خدمتشان به اسلام و اهل آن بهترین پاداششان دهد - آن روایات را در کتابهایشان آورده‌اند . و به آنچه یادآور شدیم مولایمان حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام توجه داده در حدیثی که در بحار به نقل از نعمانی روایت آمده که فرمود : تا آسمانها و زمین آرامند شما هم آرام بمانید - یعنی بر کسی خروج مکنید - چون به درستی که در امر شما پوشیدگی نیست ، آگاه باشید که آن آیتی از خدای عز و جل می‌باشد از مردم نیست ، توجه کنید که آن از خورشید روشنتر است بر هیچ نیک و بدی مخفی نمی‌ماند ، آیا صبح را می‌شناسید ؟ راستی که آن امر همچون صبح است پوشیدگی در آن نیست (۱۴۰) .

و در اخبار دیگری که از امامان علیهم السلام روایت شده است . و از جمله روایاتی که بر وجوب تحصیل این دو شناخت ، با صراحت دلالت دارد روایتی است که در تفسیر البرهان از معاویه بن وهب از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : به درستی که بهترین و واجب‌ترین فریضه‌ها بر انسان شناخت پروردگار و اقرار به بندگی او است ، و مرز شناخت ، آن است که خداوند را بشناسد اینکه هیچ معبود حقی جز او نیست و هیچ گونه مثل و ماندنی ندارد ، و بداند که او قدیم پایدار موجود است بدون فقدان ، موصوف است بی‌آنکه شبیه و نظیر و باطل کننده‌ای داشته باشد ، هیچ چیز به مثل او نیست و او است شنوای بینا . و پس از آن شناخت فرستاده خدا است و گواهی دادن به پیغمبری او ، و کمترین مرتبه شناخت رسول : اقرار به پیغمبری او است و اینکه آنچه از کتاب یا امر یا نبی آورده از خدای عز و جل می‌باشد ، و بعد از آن شناختن امامی است که با نعت و صفت و نامش در حال سختی و راحتی به او اقتدا می‌نمایی . و کمترین درجه شناخت امام آن است که [دانسته شود] او - به جز درجه نبوت - همتای پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم است ، و امام وارث پیغمبر است ، و اطاعت امام اطاعت خداوند و اطاعت رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم است ، و تسلیم بودن به او در همه امور ، و مراجعه کامل به او و پذیرش گفته او از مراتب شناخت می‌باشد ، و بداند که امام بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم علی بن ابی طالب است ، و بعد از او حسن ، سپس حسین ، سپس علی بن الحسین ، سپس محمد بن علی ، سپس جعفر بن محمد ، سپس موسی بن جعفر سپس علی بن موسی سپس محمد بن علی ، و پس از او علی بن محمد - فرزندش - و بعد از علی پسرش حسن و حجت از فرزندان حسن می‌باشد . سپس امام صادق علیه السلام فرمود : ای معاویه در این مورد برای تو اصل و قاعده‌ای قرار دادم پس بر آن عمل کن . . . (۱۴۱) .

دوم : رعایت ادب نسبت به یاد او

به اینکه مؤمن ، آن حضرت علیه السلام را یاد نکند مگر با القاب شریف مبارکش مانند ، حجت ، و قائم و مهدی ، و صاحب الامر ، و صاحب الزمان و غیر اینها ، و ترک تصریح به نام شریف اصلی آن حضرت که اسم رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم است : « م ح

م د « . و علمای ما - که خدای تعالی رحمتشان کند - در حکم نام بردن مولایمان حضرت مهدی علیه السلام به نام اصلی اختلاف کرده اند . بعضی از آنها به طور کلی - جز در حال تقیه - آن را جایز شمرده اند مانند محدث عاملی در کتاب وسائل (۱۴۲) .

و برخی به طور مطلق آن را ممنوع دانسته اند ، چنانکه ظاهر آنها از دو شیخ اقدم : مفید و طبرسی - قدس سرهما - حکایت شده همین نظر است . و بعضی به طور مطلق آن را حرام شمرده اند مگر در دعاهای رسیده از معصومین علیهم السلام و این نظر اسماعیل بن احمد علوی عقیلی طبرسی قدس سره است که در کتاب کفایة الموحدین بیان کرده است . و برخی آن را جایز ولی مکروه دانسته اند ، مانند شیخ محقق انصاری قدس سره . و عده ای حرام بودن را به نام بردن در محافل و مجامع اختصاص داده اند نه در موارد دیگر مانند : سید محقق میرداماد و دانشمند مدقق نوری - قدس سرهما - . و بعضی حرمت را به زمان غیبت صغری اختصاص داده اند ، و من گوینده ای بر این قول نمی شناسم ولی از سخن فاضل مجلسی در بحار (۱۴۳) چنین ظاهر می شود که کسی این قول را داشته است و خدا دانا است . و ممکن است این قول را به نظر اول بازگرداند به جهت شدت تقیه در زمان غیبت صغری ، چنانکه پوشیده نیست . و به هر حال تحقیق سخن در این باره اینکه : یاد کردن نام شریف معهود آن حضرت بر چند گونه تصور می شود :

گونه اول : یاد کردن آن در کتابها ، و در جایز بودن آن تردید نیست ، به حکم اصل ، و به جهت اینکه دلایل منع شامل آن نمی شود ، و نیز به جهت آنکه خواهیم دید که شیوه پیشینیان صالح و علمای عاملان - که رضوان خداوند بر همه آنان باد - بر این بوده است ، از زمان شیخ کلینی تا زمان ما اینطور بوده که نام آن حضرت علیه السلام را در کتابهای خود ذکر کرده اند ، بدون اینکه کسی بر آنان اعتراض نماید .

گونه دوم : یاد کردن آن جناب با اشاره و کنایه ، مانند اینکه گفته شود : اسم او اسم رسول خدا است ، و کنیه اش کنیه آن حضرت می باشد . و این نیز جایز است به همان ادله ای که در گونه نخستین گذشت ، به اضافه روایات متعددی که از طرق شیعه و سنی از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم رسیده که در آنها تصریح فرموده به اینکه : مهدی از فرزندان من است ، نام او نام من و کنیه اش کنیه من می باشد .

و باید دانست که جایز بودن در این مورد و گونه اول به غیر حال ترس اختصاص دارد ، زیرا که حالت ترس از جمله عناوین عارضی است که مایه حرام شدن هر جایز می باشد چنانکه پوشیده نیست .

گونه سوم : یاد کردن آن حضرت در دعا و مناجات ، به طوری که عنوان نام بردن در محافل و مجامع را نداشته باشد . ظاهراً در این صورت نیز جایز است ، به جهت اینکه دلایل جواز - که در گونه هفتم خواهی دید - در این قسم جریان دارد ، اضافه بر ورود آن در بعضی از دعاها و تعقیبات ، ولی احوط آن است که ترک گردد ، مگر اینکه در روایت صحیحی رسیده باشد ، (خوب دقت کنید) .

گونه چهارم : یاد کردن آن حضرت در مجامع و غیر آنها به طور سری و در دل ، و حق آن است که در این صورت نیز جایز باشد ، به جهت اینکه دلایل منع از این قسم منصرف است ، پس اصل و دلایل جواز بدون معارض باقی می ماند ، اضافه بر روایتی که در مستدرک با سندی از حذیفه بن الیمان آمده که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در خبر وصف حضرت مهدی علیه السلام فرمود : « و او است که به طور آشکارا پیش از قیامش کسی نامش را نبرد مگر کافر به او » (۱۴۴) . و نیز مؤید این است اختصاص یافتن حرمت به آن در مورد احماعی که محقق داماد آن را نقل کرده که : « بطور علنی و آشکار نامش را برند » . و سخنش خواهد آمد .

گونه پنجم: یاد کردن این اسم شریف در مواقع ترس، مانند: محافل و مجالس دشمنان دین که تقیّه با آنان واجب است، و هیچ اختلافی از هیچ یک از متقدمین و متأخرین در حرمت این قسم نیست، و نیز تمام دلایل تقیّه بر آن دلالت دارد، و همچنین احادیث منع از نام بردن، همگی شامل این قسم می شود.

گونه ششم: یاد کردن نام آن حضرت در سایر مجالس و مجامع که ترس و تقیّه‌ای در آنها نیست، و این گونه است که معرکه آرا و جای بحث و گفتگو می باشد. و مختار نزد من قول به حرمت آن است، موافق با رأی شیخ صدوق و مفید و طبرسی و محقق داماد و علامه مجلسی و عالم محقق نوری، بلکه در گفتار محقق داماد اجماع بر آن نقل گردیده، و در سخن بعضی دیگر شهرت این قول حکایت شده، به دلیل اخبار صحیح؛ معتبر و مستفیض بلکه از لحاظ معنی در حدّ تواتر. از جمله:

۱ - شیخ صدوق به سند صحیحی از ابوهاشم جعفری روایت آورده که گفت: شنیدم حضرت ابوالحسن العسکری (امام هادی علیه السلام) می فرمود: «جانشین بعد از من پسر حسن است، پس چگونه خواهید بود در جانشین پس از جانشین؟ راوی گوید: عرضه داشتم: خداوند مرا فدای تو گرداند؛ چرا؟ فرمود: زیرا که شما شخص او را می بیند و بردن نامش برای شما روا نیست، گفتم: پس چگونه او را یاد کنیم؟ فرمود: بگویند حجّت از آل محمد صلی الله علیه و علی آبائه الطاهرين المعصومین» (۱۴۵).

ثقه الاسلام کلینی نیز در کافی این حدیث را به طور مرسل روایت کرده است (۱۴۶).

۲ - شیخ صدوق به سند صحیحی از حضرت امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: «صاحب این امر مردی است که هیچ کس با اسمش او را یاد نکند مگر اینکه کافر باشد».

شیخ کلینی نیز به سند صحیحی این خبر را چنین روایت نموده: «صاحب این امر را کسی به نامش اسم نبرد مگر کافری» (۱۴۷).

۳ - در کافی (۱۴۸) و کمال الدین به سند معتبری از ریّان بن الصلت آمده که گفت: «شنیدم حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام - که درباره قائم علیه السلام سؤال شده بود - می فرمود: جسمش دیده نمی شود و به اسم نام برده نگردد» (۱۴۹).

همین خبر را به طور مسند در مستدرک از ریّان بن الصلت روایت کرده که گفت: «شنیدم حضرت رضا علی بن موسی علیهما السلام می فرمود: قائم مهدی فرزند پسر حسن است که بدنش دیده نمی شود، و کسی او را در زمان غیبتش به اسمش نام نبرد تا اینکه او را ببیند و اسمش را اعلان کند [اعلان کنند] پس [در آن هنگام] هر کس از خلائق بخواهد اسم او را ببرد...».

۴ - در مستدرک به طور مسند از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم آمده در خبر توصیف حضرت مهدی علیه السلام که فرمود: «و او است آنکه پیش از قیامت به طور آشکار نامش را نبرد مگر کسی که به او کافر باشد» (۱۵۰).

۵ - و در همان کتاب نیز از حسین بن علوان آمده که امام صادق علیه السلام در شماره امامان فرمود: «آنان دوازده تن از آل محمد علیهم السلام می باشند: علی و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی و هر کس که خدا خواسته. راوی عرضه داشت: فدایت شوم همانا من از تو سؤال می کنم تا به حق مرا فتوا دهی، فرمود: من و این پسر - و به فرزندش موسی اشاره کرد - و پنجمین از فرزندان او، شخص او غایب می شود و یاد کردنش با اسمش روا نباشد» (۱۵۱).

۶ - توقیع شریف آن حضرت علیه السلام که : « ملعون است ملعون کسی که در محفلی از مردم اسم مرا ببرد . . . » (۱۵۲) .

۷ - توقیع دیگری از آن جناب علیه السلام که : « هر کس در میان جمعی از مردم اسم مرا ببرد لعنت خدا بر او باد » (۱۵۳) . این دو توقیع را شیخ صدوق در کتاب کمال الدین روایت کرده (۱۵۴) .

۸ - روایتی است که صدوق به سند خود از حضرت امام باقر علیه السلام آورده که فرمود : « عمر بن خطاب از امیرمؤمنان علیه السلام درباره حضرت مهدی سؤال کرد و گفت : ای پسر ابوطالب از مهدی خبر ده که اسمش چیست ؟ فرموده : اسمش را نه [نمی گویم] به درستی که حبیب من و خلیلم از من پیمان گرفت که نام او را بازگو نکنم تا اینکه خدای عز و جل او را برانگیزد ، و آن از چیزهایی است که خدای عز و جل علم آن را به رسولش سپرده است » (۱۵۵) .

۹ - حدیث خضر که در بخش دوم کتاب به سند صحیحی آن را روایت آوردیم ، و در آن آمده : « و گواهی می دهیم بر مردی از فرزندان حسین که کنیه و نامش گفته نمی شود تا اینکه خداوند امرش را آشکار سازد » .

۱۰ - شیخ صدوق به سند صحیحی از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : « پنجمین از فرزندان هفتمین [امام] از شما غایب می شود ، و بردن نامش برای شما روا نیست » (۱۵۶) .

۱۱ - صدوق به سند صحیحی از حضرت ابوجعفر ثانی امام جواد علیه السلام روایت آورده که در وصف حضرت مهدی علیه السلام فرمود : « اوست آنکه از مردم ولادتش مخفی می ماند و بردن نامش بر آنها حرام می باشد » (۱۵۷) . که تمام این حدیث در بخش چهارم کتاب ، در حرف عین ضمن خبرهای امام جواد علیه السلام به غیبت آن جناب گذشت .

۱۲ - روایتی که صدوق از عبدالعظیم حسنی در حدیث عرضه کردن دینش بر حضرت ابوالحسن علی بن محمد عسکری امام هادی علیه السلام آورده : « . . . پس امامان را برشمرد تا حضرت ابوالحسن امام هادی علیه السلام . آنگاه حضرت هادی علیه السلام فرمود : و پس از من حسن فرزندم [امام می باشد] پس چگونه است حال مردم با جانشین بعد از او! گوید : عرضه داشتم : و چرا اینگونه است ای مولای من ؟ فرمود : زیرا که شخص او دیده نمی شود ، و یاد کردن نامش حلال نمی باشد تا هنگامی که خروج کند پس زمین را آکنده از قسط و عدل سازد . . . » (۱۵۸) .

۱۳ - نیز خبر صحیحی از محمد بن زیاد ازدی آورده که گفت : از سرورم حضرت موسی بن جعفر علیه السلام درباره فرموده خدای عز و جل : « وَ أَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَ بَاطِنَةً » (۱۵۹) ؛ و نعمتهای ظاهری و باطنی خویش را بر شما تمام کرد . پرسیدم ، آن حضرت علیه السلام فرمود : نعمت ظاهر : امام ظاهر است ، و نعمت باطن امام غایب می باشد ، به آن جناب عرضه داشتم : آیا در امامان کسی هست که غایب شود ؟ فرمود : آری ، از دیدگان مردم شخص او غایب می شود ، ولی از دلهای مؤمنین یاد او غایب نمی گردد ، و او دوازدهمین تن از ما [امامان] است ، خداوند هر دشواری را برای او آسان می نماید ، و هر سختی را برایش رام می سازد ، و گنجهای زمین را برایش آشکار می گرداند ، و هر دوری را برای او نزدیک می نماید ، و هر سرکش ستیزگر را به او نابود می گرداند ، و بر دستهای او [به دست او] هر شیطان طاغی را هلاک می سازد ، او پسر بهترین کنیزان است آنکه ولادتش بر مردم پوشیده می ماند و نام بردنش بر آنان حلال نباشد تا اینکه خداوند او را آشکار سازد پس زمین را پر از قسط و عدل نماید ، همچنان که از ستم و ظلم آکنده باشد » (۱۶۰) .

۱۴ - شیخ جلیل علی بن محمد خزّاز رازی یا قمی در کتاب کفایه الأثر فی النصوص علی الأئمة الاثنی عشر علیهم السلام به سند خود از جابر بن عبدالله انصاری آورده که گفت: « جندل بن جناده یهودی از خیبر بر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم وارد شد، و عرضه داشت: ای محمد صلی الله علیه وآله وسلم مرا خبر ده از آنچه برای خداوند نیست، و از آنچه نزد خداوند نمی‌داند؟ آنگاه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: اما آنچه برای خداوند نیست، خداوند را شریکی نیست، و اما آنچه نزد خداوند نیست پس نزد خداوند ظلمی نیست به بندگان نیست، و اما آنچه خداوند نمی‌داند آن گفتار شما گروه یهود است که عزیز پسر خدا است و خداوند برای خود فرزندی نمی‌داند. پس جندل گفت: گواهی می‌دهم که هیچ خدایی جز الله نیست و به حق، تو رسول خدا هستی. سپس گفت: ای رسول خدا من دیشب در خواب موسی بن عمران علیه السلام را دیدم که به من فرمود: ای جندل بر دست محمد صلی الله علیه وآله وسلم مسلمان شو و به جانشینان بعد از او دست بیاویز، پس من مسلمان شدم و خداوند این نعمت را به من روزی فرمود، اکنون مرا از جانشینان پس از خودت خبر ده تا به آنان متمسک گردم. رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: ای جندل اوصیای من پس از من به شماره نقبای بنی اسرائیل می‌باشند، عرضه داشت: آنها دوازده تن بوده‌اند، همچنانکه در تورات یافته‌ام. رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: آری امامان بعد از من دوازده تن می‌باشند. عرضه داشت: ای رسول خدا آیا همگی آنها در یک زمان خواهند بود؟ فرمود: نه ولی جانشینی پس از جانشین دیگر که البته تو جز سه تن از آنها را درک نخواهی کرد، عرضه داشت: پس ای رسول خدا نامشان را برایم بگو؟ فرمود: آری به درستی که سید اوصیا و وارث پیغمبران و پدر امامان علی بن ابی‌طالب علیه السلام را بعد از من خواهی دید، سپس فرزندش حسن سپس حسین را به آنها پس از من متمسک شو و نادانی جاهلان تو را نفریید، پس چون هنگام ولادت فرزندش علی بن الحسین سیدالعابدین شود خداوند عمر تو را به سر خواهد آورد، و آخرین برخورداریت از دنیا جرعه‌ای از شیر خواهد بود. جندل گفت: ای رسول خدا همچنین در تورات یافتم: « الیا الیا بقطو شبراً و شبراً ». ولی نامهایشان را نشناختم، بعد از حسین چند وصی هست و نامشان چیست؟ رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: نه تن از فرزندان حسین علیه السلام می‌باشند و مهدی از آنها است، که چون مدت حسین سپری گشت بعد از او پسرش علی‌امامت را به عهده می‌گیرد لقبش زین‌العابدین است، و چون مدت علی سپری شد امر امامت را بعد از او پسرش محمد به عهده می‌گیرد که باقر خوانده می‌شود، و چون دوران محمد پایان می‌یابد بعد از او جعفر که صادق خوانده می‌شود مسئولیت امامت را به دوش می‌کشد، پس هنگامی که دوران جعفر تمام می‌گردد بعد از او موسی که کاظم خوانده می‌شود این امر را بر عهده می‌گیرد سپس چون مدت موسی منقضی شود پس از او پسرش علی این امر را به عهده می‌گیرد که رضا خوانده می‌شود، و هرگاه که دوران علی سپری گردد بعد از او فرزندش محمد به امر امامت قیام کند که زکی خوانده می‌شود، پس چون مدت محمد منقضی شود امر امامت را بعد از وی پسرش علی که نقی خوانده می‌شود خواهد داشت، و چون مدت علی به سر آید امر امامت را بعد از او حسن پسرش خواهد داشت که امین خوانده می‌شود، سپس امام مردم از آنها غایب خواهد گشت. جندل گفت: ای رسول خدا او حسن است که از آنها غایب خواهد شد؟ فرمود: نه ولی فرزندش حجت است، گفت: یا رسول الله پس اسم او چیست؟ رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: نامش برده نمی‌شود تا اینکه خداوند او را آشکار گرداند. جندل گفت: ای رسول خدا ما یاد آنها را در تورات یافته‌ایم، و البته موسی بن عمران به تو و جانشینان بعد از تو از خاندانت به ما مژده داده است. سپس رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم این آیه را تلاوت کرد: « وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَ لِيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَ لِيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا » (۱۶۱)؛ خداوند کسانی که از شما ایمان آورده و کارهای نیک انجام داده‌اند وعده داده که البته آنان را در زمین جایگزین خواهد ساخت همچنان که آنان را که پیش از ایشان بودند به خلافت رسانید، و به راستی که دینشان را که برایشان پسندیده مکننت خواهد داد و پس از ترسشان به جای آن امنیتشان خواهد بخشید . . . . آنگاه جندل گفت: ای رسول خدا ترس آنها چیست؟ فرمود: ای جندل در زمان هر یک از آنان کسی هست که متعرض او شود و ادبیتش کند، پس هرگاه خداوند خروج قائم ما را تعجیل فرماید زمین را پر از قسط و عدل سازد همچنان که از ستم و ظلم آکنده باشد. سپس رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: خوشا به حال صبرکنندگان در زمان غیبت او،

خوشا به حال کسانی که بر شیوه آنان پایدار مانند، آنهایند که خداوند در کتابش آنان را وصف نموده و فرموده: «الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ» (۱۶۲)؛ آنان که به غیب ایمان دارند. و فرموده: «أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (۱۶۳)؛ آنها حزب خدایند، توجه کنید که البته حزب خداوند رستگارانند.

ابن الأَسْفَع [روایت کننده این خبر از جابر بن عبدالله] گوید: سپس جندل بن جناده تا زمان حضرت حسین بن علی علیه السلام زندگی کرد، آنگاه به طائف رفت، پس از آن نعیم بن ابی قیس برایم گفت که: در طائف بر او وارد شدم در حالی که بیمار بود سپس شیر درخواست کرد و آن را آشامید و گفت: اینچنین رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به من وعده فرمود که: آخرین توشه‌ام از دنیا آشامیدنی شیر باشد. آنگاه درگذشت خدای تعالی رحمتش کند، و در طائف در جایی که به کوراء معروف است دفن شد (۱۶۴).

۱۵ - فاضل متبحر نوری در کتاب مستدرک الوسائل به نقل از کتاب الغیبه شیخ ثقه جلیل فضل بن شاذان روایت آورده از محمد بن عبدالجبار که گفت: به سرورم حضرت حسن بن علی امام عسکری علیه السلام عرضه داشتم: ای فرزند رسول خدا فدایت شوم، دوست می‌دارم که بدانم چه کسی امام و حجت خداوند بر بندگانش بعد از تو است؟ فرمود: امام و حجت بعد از من پسر من همان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و هم کنیه او است آنکه خاتم حجتهای الهی و خلفای او می‌باشد... تا اینکه فرمود: پس برای احدی روا نیست که پیش از خروجش او را به نام یا کنیه‌اش بخواند (۱۶۵).

۱۶ - در مستدرک از همان کتاب آمده که گفت: ابراهیم بن محمد بن فارس نیشابوری برایمان حدیث گفت: هنگامی که والی عمرو بن عوف در پی کشتنم برآمد، و او مردی سخت‌دل و نسبت به کشتن شیعیان حریص بود و این خبر به من رسید، ترس شدیدی مرا فراگرفت، با خانواده و دوستانم خداحافظی کردم و به سوی خانه حضرت ابومحمد (امام عسکری علیه السلام) رهسپار شدم تا با آن جناب هم وداع نمایم، و به فکر فرار کردن بودم، پس هنگامی که بر آن حضرت وارد شدم پسری دیدم در کنارش نشسته که صورتش همچون ماه شب چهارده درخشان بود، از نور و درخشندگی متحیر ماندم و نزدیک بود که ترس و قصد فرار خودم را فراموش کنم. پس [آن پسر] به من فرمود: فرار مکن که به راستی خدای تبارک و تعالی به زودی شرّ او را از تو دفع خواهد کرد. بر حیرتم افزوده شد، و به حضرت ابومحمد علیه السلام عرض کردم: ای سرور من خداوند مرا فدای تو گرداند او کیست که از آنچه در خاطر من بود خبر داد؟ فرمود: او پسر من و جانشین بعد از من است، و هم او است آنکه غایب می‌شود غیبتی طولانی و پس از پر شدن زمین از جور و ظلم آشکار می‌گردد و آن را آکنده از قسط و عدل می‌سازد. پس درباره اسم او پرسیدم، فرمود: او همانم و هم کنیه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم است و برای احدی روا نیست که او را به نام و یا کنیه‌اش بخواند تا اینکه خداوند دولت و حکومتش را ظاهر گرداند، پس ای ابراهیم آنچه امروز از ما دیدی و شنیدی جز از اهلش پنهان مدار. ابراهیم گوید: آنگاه بر آن دو بزرگوار و بر پدرانشان درود فرستادم و در حالی که فضل خدای تعالی را پشتوانه خویش نموده و به آنچه از حضرت صاحب علیه السلام شنیده بودم اعتماد داشتم بیرون شدم...» (۱۶۶).

می‌گوییم: اینها قسمتی از اخبار بود که بر حرام بودن یاد اسم شریف آن حضرت دلالت دارد، و بخشی از آنها را به خاطر پرهیز از اطلاع سخن نیاوردیم، و این اخبار - چنانکه دیدید - بر دو گونه می‌باشند، گونه‌ای از آنها دلالت دارند بر حرام بودن یاد اسم مورد بحث چه در مجامع و چه در غیر آنها خواه در حال تقیّه و ترس باشد یا در غیر آن حال باشد، و چه در غیبت صغری باشد و چه در غیبت کبری.

گونه دیگر از آن روایات حرمت را به مجامع اختصاص داده‌اند، و اینکه آن اسم شریف را به طور علنی و آشکار یاد نمایند، و این گونه از احادیث منظور آن گونه دیگر را بیان می‌کنند، اطلاقیهای آن اخبار را مقید می‌سازند [به اینکه در مجامع و مجالس به طور

علنی آن اسم مقدس ذکر گردد]، و شاهد بر این قرائن آینده است از جمله: منعقد شدن اجماع منقول در سخن محقق داماد قدس سره بر تحریم می باشد، که این اجماع در خصوص مجامع به طور علنی و آشکار است.

اگر بگویید: ممکن است این اخبار منظورشان حال تقیه و ترس باشد، به قرینه بعض اخبار دیگر، پس جایز نیست که در غیر آن مورد آنها را سرایت دهیم؟ مانند آنچه در اصول کافی از علی بن محمد از ابوعبدالله صالحی روایت شده که گفت: «بعضی از اصحاب ما پس از درگذشت حضرت ابومحمد امام عسکری علیه السلام از من خواستند که از اسم و جایگاه حضرت صاحب الامر علیه السلام سؤال نمایم، پس جواب بیرون آمد که: اگر بر اسم آنها را دلالت دهی آن را شایع می کنند، و اگر منزلگاه را بدانند آن را نشان خواهند داد (۱۶۷).

و مانند آنچه در کمال الدین از عبدالله بن جعفر حمیری از محمد بن عثمان عمّری ضمن حدیثی روایت آمده که حمیری به او گفت: تو جانشین حضرت ابومحمد امام عسکری علیه السلام را دیده ای؟ جواب داد: آری به خدا سوگند... تا آنجا که گوید. گفتیم: پس اسم [او را بگو]؟ گفت: بر شما حرام است که از آن بپرسید، و من این را از خود نمی گویم، و برای من روا نیست که حلال و حرام کنم، و لیکن از خود او است، چون نزد زمامدار چنین ثابت شده که حضرت ابومحمد علیه السلام درگذشت در حالی که فرزندی از او به جای نماند... تا اینکه گفت: و اگر اسم گفته شد جستجو واقع می گردد، از خداوند پروا کنید و از این کار دست بکشید (۱۶۸).

می گویم: آنچه در این دو خبر و مانند اینها آمده وجه تشریح حکم و بیان حکمت نهی از بردن آن نام مقدس است، همچنان که حکمت تشریح غسل جمعه این بود که تا مردم از بوی زیر بغل انصار اذیت نشوند - به طوریکه در کتاب فقیه و غیر آن روایت شده - پس همانطور که بر اثر منتفی شدن آن حکمت دستور غسل جمعه برداشته نمی شود، همچنین با منتفی شدن این حکمت، دستور حرمت نام بردن آن حضرت از بین نمی رود.

اگر بگویید: ظاهر علّتی که در روایت دوم بیان شده آن است که ترس؛ علت حرام شدن است پس اگر ترس برداشته شود حکم نیز برداشته می شود؟ می گویم: نمی توان آن را بر علّت حقیقی حمل کرد، به خاطر چند وجه:

اول: اینکه نظیر این عبارت در چندین مورد وارد شده و علمای ما آنها را بر حکمت وضع حکم حمل کرده اند، بنابراین روایت مزبور در آنچه ادعا شده ظهور ندارد. البته اگر نصّی در منحصر بودن علت تحریم چیزی به طور خصوص وارد شود، جایز است که از عموم تحریم دست برداریم، و این امر در اینجا معلوم نیست آن طور باشد به جهت اینکه تصریحی در آن نیست و علم نداریم که علت حکم به هنگام ترس و تقیه منحصر باشد چنانکه ان شاء الله تعالی خواهی دانست.

دوم: اینکه اگر همین جهت علّت بود، پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم از یاد کردن نام آن جناب برای جندل خیبری خودداری نمی کرد، و نیز امام صادق علیه السلام اصحاب خود را از یاد نمودن نام شریفش نهی نمی فرمود، زیرا که در آن زمانها راجع به این امر تقیه ای نبود، چون هنوز حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف متولد نشده بود. و آنچه احیاناً پنداشته می شود که: آنچه از امامان علیهم السلام در مورد نهی از بردن آن نام و حرام بودن و حلال نبودن آن رسیده خبر از حال کسانی است که در زمان حضرت حجّت علیه السلام هستند، به اینکه بردن نام آن حضرت به جهت تقیه و ترس بر آنها حرام است، چنین پنداری بسیار دور از حقیقت و در نهایت سستی و بی پایگی است، چون ظاهر از فرمایش امامان آن است که در مقام بیان حکم بوده اند، اضافه بر اینکه این پندار در بعضی از نصوص یاد شده ممتنع می باشد مانند فرموده آن حضرت علیه السلام که: «هیچ کس جز کافری نام او را نبرد».

سوم: اینکه اگر علت این حکم تقیّه بود اصلاً روا نمی‌بود که اسم شریفش را آشکار سازند، با اینکه اخبار بسیاری از طرق خاصّه و عامّه دلالت دارند بر اینکه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم با صراحت فرموده: «نام او نام من و کنیه اش کنیه من است». که بدین وسیله نام شریفش را شناسانده‌اند.

چهارم: اینکه اگر علت نهی از بردن اسم فقط ترس و تقیّه بود، می‌بایست که با هیچ نام و لقبی اصلاً یاد نشود، چون که باید علت حکم را در تمام مواردش شمول داد، تا اینکه دشمنان او را شناسند، در صورتی که آن حضرت علیه السلام با القابش بیش از اسمش معروف بوده است، به ویژه لقب مهدی علیه السلام و عامّه آن جناب را با لقب و نسبش می‌شناختند، و هیچ خبری در مورد نهی از ذکر غیر از این اسم شریف نقل نشده، بلکه منع در توقیع آتی و غیر آن به یاد نمودن خصوص نام آن حضرت اختصاص داده شده پس این دلیل بر آن است که علت حرام بودن امری است که بر ما پوشیده مانده، و امیرالمؤمنین علیه السلام به این معنی اشاره فرموده در خبری که در کمال الدین از آن حضرت روایت شده است.

پنجم: اینکه اگر حرمت در محدوده ترس و تقیّه قرار داشت، درست نبود، که ظهور آن حضرت آخرین وقت برای آن قرار داده شود، چون که تقیّه گاهی هست و گاهی نیست.

ششم: آنچه دانستی که خضر علیه السلام از بردن نام شریف آن حضرت خودداری نمود، با اینکه اصلاً در آن مجلس ترسی وجود نداشت.

هفتم: آنچه محقق نوری یادآور شده که: در قسمتی از اخبار منع از نام بردن تصریح به این است که آن حضرت همانم پیغمبر می‌باشد، که شنونده راوی اسم را شناخته است، پس اگر تقیّه از خود آن شخص بوده که او آن اسم را شناخت، و اگر تقیّه از دیگری بوده وجهی ندارد که در این مجلس آن را ذکر نکند، بلکه لازم بود به راوی تذکر دهند که در مجلس دیگری آن اسم را نبرد.

هشتم: اینکه نامیده شدن به اسم محمد صلی الله علیه وآله وسلم در حضرت قائم علیه السلام منحصر نیست تا یاد کردن آن حضرت به آن اسم مورد نهی واقع گردد برای اینکه دشمنان او را شناسند، بلکه اگر علت این حکم ترس بود می‌بایست نهی می‌شد از اینکه آن جناب با عنوان حجّت و صاحب الغیبه و مانند اینها یاد شود، زیرا که پیش از آن حضرت کسی به این عناوین نامیده نشده است، بلکه لازم بود که آن جناب با عنوان ابن العسکری نیز یاد نگردد زیرا که این نحوه یاد کردن صراحت دارد در اینکه او علیه السلام زنده و باقی است، پس دشمنان به جستجویش برمی‌خیزند، و از اینجا روشن می‌شود که قول به اختصاص داشتن حرمت به زمان غیبت صغری ضعیف است، چون که اگر ترس و تقیّه علت این حکم بود می‌بایست از یاد کردن القاب مخصوص آن حضرت نیز نهی می‌شد.

جان کلام اینکه: حرام بودن یاد این اسم شریف به ترس یا عدم آن بستگی ندارد، برخلاف سایر نامها و القاب آن جناب که جواز یا حرمت آنها پیرامون ترس و تقیّه دور می‌زند که هرگاه جای تقیّه باشد ذکر آنها جایز نیست و در صورتی که تقیّه نباشد جایز است، و همچنین در مورد بردن نام سایر امامان علیهم السلام حکم همین طور است، پس همه امامان علیهم السلام در این حکم مساوی هستند، چنانکه روایات بر آن دلالت دارد، و این وجه در اینجا به ذهن رسید که توضیح و بیان بیشتری در مورد آن به زودی خواهد آمد ان شاء الله تعالی. و اما بعضی از وجوه گذشته را محقق نوری یادآور شده است. بنابراین از مطالعه تمام این وجوه و امور برای فقیه زبردست یقین حاصل می‌شود به اینکه ترسی که در دو خبر یاد شده اشاره گردیده حکمت قرار دادن این حکم است نه علت آن. گذشته از اینکه حمل کردن روایات بر تقیّه خلاف اصل است، زیرا که شیوه ظاهر عقلا و اهل زبان چنین است که در محاورات و

گفت و شنودهایشان در صدد بیان حکم واقعی می‌باشند ، پس منصرف نمودن سخن به غیر آن نیازمند به دلیل صریحی است که موجب دست برداشتن از عموماً بسیار گردد که در این مورد چنین دلیلی وجود ندارد . و نیز قول به تحریم مطلق - چنانکه دانستی - مقتضای ظهور عام می‌باشد پس تخصیص دادن آن (حرمت) به پاره‌ای از افراد آن (موارد ترس و تقیه و ...) بیرون کردن عام از ظاهر آن است بدون اینکه دلیلی بر آن بوده باشد . و باز [اشکال دیگر اینکه] اختصاص دادن حرمت به حال ترس و تقیه مایه خارج کردن بیشتر افراد از عنوان عام است و جایز نبودن آن بر اهل تدبّر و دقت پوشیده نیست . اکنون که این نکات را دانستی می‌گوییم : آنچه ما اختیار کردیم که حرمت آن اسم شریف معهود آن حضرت عجل الله فرجه الشریف را یاد کردن به مجالس و مجامع اختصاص دارد به چند امر تأیید می‌گردد :

یکم : اینکه در احادیث معراج یک خبر هم نقل نشده که خداوند - جلّ جلاله - به نام حضرت مهدی - روحی فداه - تصریح کرده باشد ، چنانکه بر پژوهنده مخفی نمی‌ماند .

دوم : اینکه در احادیث نبوی - با همه بسیاری و تضافری که دارند - یک حدیث هم نقل نشده که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم اسم شریف آن حضرت عجل الله فرجه را تصریح کرده باشد ، بلکه با القابش او را یاد می‌نمود ، یا اینکه می‌گفت : نام او نام من و کنیه‌اش کنیه من است . و این دو وجه را محدث نوری قدس سره یادآور شده که هر دوی آنها قابل مناقشه است .

سوم : اجماع منقولی که در سخنان سید محقق داماد موجود است که بد نیست سخنش را - همانگونه که یکی از اوتاد - برای تأیید و استشهداد حکایت نموده بیاوریم : وی - که خدای تعالی رحمتش کند - در کتاب (شرعة التسمیة فی زمان الغیبة) گوید : شیوه دین و راه و رسم مذهب چنین است که برای احدی از مردم در این زمان - یعنی زمان غیبت - تا آنگاه که هنگام فرج فرا رسد و خداوند سبحان برای ولیّ و حجتّ خود بر خلقش و بپاخواسته به امرش و منتظر حکمش به ظهور و خروج : حلال نیست که نام و کنیه آن جناب صلوات الله علیه را در میان جمعی و انجمنی بطور آشکار یاد کند ، اسم شریفش را بلند بگوید ، و کنیه گرامیش را بطور علنی یاد نماید ، و شیوه مشروعی که از بزرگان دین - صلوات الله علیهم اجمعین - به دستمان رسیده نسبت به یاد کردنمان از آن حضرت تا مادامی که غیبتش باقی است آنکه : از ذات مقدسش با القاب قدسیه‌اش کنایه آوریم مانند : الخلف الصالح و الامام القائم و المهدی المنتظر و الحجّة من آل محمد علیهم السلام و کنیه را بگوییم . و همه هم کیشان گذشته ما و اساتید پیشینمان که در ضبط آثار شرع و حفظ شعایر دین از ما پیش کسوت‌تر بوده‌اند - رضوان خداوند بر همه آنان باد - بر این امر متفقند ، و روایاتی که نص بر این معنی است از امامان معصومان - صلوات الله علیهم اجمعین - به طور متضاهر رسیده است ، و کسی این دستور را انکار نمی‌دارد مگر آنهایی که در احکام و اخبار تصورشان ضعیف و اطلاعاتشان از دقایق و اسرار اندک می‌باشد ، و جز کوه فکرائی که درجه فقه و مرتبه علمشان همین مقدار است که بهره‌ای از خبرگی به اسرار نهانی مراسم شریعت و نشانه‌های سنت ندارند ، و بینشی در حقایق قرآن حکیم و بهره‌ای از شناخت رازهای نهفته در احادیث مراکز هبوط وحی و معادن حکمت و جایگاههای نور و حافظان دین و حاملان سرّ و گنجوران علم خداوند عزیز سپرده شده ، برایشان نیست (۱۶۹) .

چهارم : شیوه همه اهل ایمان در تمام شهرها و بلاد ، در هر زمان بر تصریح نکردن به نام مولایمان صاحب الزمان علیه السلام ، ثابت است ، به طوری که از هیچ یک از آنان گفته و شنیده نشده که به اسم شریف آن جناب در محفلی از محافل و مجمعی از مجامع تصریح کنند . و چون این امور را به نصوص صحیح یاد شده منظم نماییم موجب می‌گردد که به حرام بودن تصریح به اسم شریف مولایمان در مجمعی از مجامع مردم اطمینان یابیم ، و خدا دانا و نگهدارنده از لغزشها است .

گونه هفتم: یاد کردن اسم شریف آن حضرت در غیر مجامع برای خواص - یعنی شیعیان که خداوند از آنان خشنود باد - جواز این گونه به واقع نزدیکتر است به جهت ورود اخبار متعددی که همدیگر را تقویت می کنند به ذکر این اسم شریف که در فعل و تقریر ائمه اطهار علیهم السلام آمده است، از جمله: حدیث لوح است که به سند معتبری در اصول کافی و کمال الدین (۱۷۰) و کتب معتبر دیگر روایت شده، ما آن را به روایت ثقة الاسلام کلینی (۱۷۱)، در اصول کافی می آوریم که به سند خود از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام است که فرمود: پدرم به جابر بن عبدالله انصاری فرمود: مرا با تو کاری است پس کدام وقت بر تو آسان باشد که به تنهایی تو را ملاقات نمایم و درباره آن از تو بپرسم؟ جابر به او عرضه داشت: هر وقت که دوست داشته باشی، پس در یکی از روزها در جای خلوتی با او نشست و به او فرمود: ای جابر مرا خبر ده از لوحی که در دست مادرم فاطمه علیها السلام دختر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم دیدی و آنچه مادرم به تو خبر داد که در آن لوح نوشته شده است. جابر عرضه داشت: خدای را شاهد می گیرم که بر مادرت فاطمه علیها السلام در زمان رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم وارد شدم، پس او را به ولادت حسین علیه السلام تهنیت گفتم، و در دستش لوح سبز رنگی مشاهده نمودم که به گمانم از زمرد بود، و آن نوشته سفیدی شبیه رنگ خورشید دیدم، پس به او گفتم: پدر و مادرم فدایت باد ای دخت رسول خدا این لوح چیست؟ فرمود: این لوحی است که خداوند آن را به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم هدیه فرموده، در این لوح نام پدرم و نام همسر و نام دو پسر، و نام جانشینان از فرزندانم هست، و پدرم آن را به عنوان مزدگانی به من داده است. جابر گفت: پس مادرت فاطمه علیها السلام آن را به من داد که آن را خواندم و از روی آن نسخه ای نوشتم. آنگاه پدرم به او فرمود: ای جابر آیا آن نوشته را بر من عرضه می داری؟ عرضه داشت: آری، پس پدرم با جابر به منزل او رفت، آنگاه جابر صفحه ای از پوست بیرون آورد. [پدرم] به او فرمود: ای جابر در نوشته ها نگاه کن تا بر تو بخوانم [و بدانی که من از آن آگاهم] پس جابر در نسخه اش نگریست و پدرم آن را بر او خواند، پس هیچ حرفی را بر خلاف آن نخواند، آنگاه جابر گفت: خداوند را گواه می گیرم که همین طور در لوح نوشته دیدم: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ، این نوشته ای است از خدای عزیز حکیم برای محمد پیغمبر و نور و سفیر و دربان (واسطه میان خالق و مخلوق) و راهنما به سوی او، که آن را روح الامین (جبرئیل) از نزد پروردگار عالمیان نازل نموده است: ای محمد اسمهای مرا بزرگ شمار، و نعمتهایم را سپاس بگذار، و عنایات مرا انکار مدار، به درستی که منم خداوند که هیچ معبود حقی جز من نیست، درهم کوبنده ستمگران، و به دولت رساننده مظلومان، و جزا دهنده روز قیامت، همانا منم خدایی که جز من معبود حقی نیست پس هر آنکه جز به فضل [و احسان] من امید داشت، و یا جز از عدالت من ترسید، او را عذاب کنم عذاب کردنی که هیچ کس از عالمیان را چنان عذاب نکرده باشم، پس [تنها] مرا عبادت کن، و بر من توکل بنمای. به درستی که من هیچ پیغمبری بر نیانگیختم تا اینکه روزگارش را کامل نمایم و دورانم سپری گردد مگر اینکه برای او وصی [و جانشینی] قرار دادم، و البته تو را بر پیغمبران برتر داشتم و وصی تو را بر سایر اوصیا برتری دادم، و تو را به دو شیرزاده و نوادرات حسن و حسین گرامی داشتم، پس حسن را بعد از پایان گرفتن دوران [جانشینی] پدرش کانون علم خود ساختم، و حسین را گنجینه دار وحی خویش قرار دادم، و او را به شهادت گرامی داشتم و فرجامش را به سعادت رساندم، که او برترین شهیدان و درجه اش بالاترین درجات آنان است، کلمه تامه خود را با او قرار دادم و حجت رسای خویش را نزد او سپردم، به سبب عترت او پاداش و کیفر دهم. اولین آنها: علی، سرور عبادت کنندگان و زینت دوستان گذشته من است، و پسرش شبیه جد پسنیده اش محمد آن شکافنده علم من و کانون حکمت من، و تردید کنندگان درباره جعفر هلاک می شوند، هر کس او را رد کند چنان است که مرا رد کرده باشد، به تحقیق این گفته از من است که همانا جایگاه جعفر را گرامی خواهم داشت و او را از جهت پیروان و یاران و دوستانش خشنود خواهم ساخت، بعد از او موسی است که (در عهد او) فتنه بسیار تاریکی فراگیرد، زیرا که رشته وجوب اطاعتم گسسته نمی شود و حجتم پوشیده نمی ماند، و همانا دوستان من با جام سرشار سیراب گردند، هر کس یکی از ایشان را رد کند همانا نعمت مرا رد کرده باشد، و هر آنکه یک آیه از کتاب مرا تغییر دهد البته بر من تهمت زده است. و پس از سپری شدن دوران بنده و دوست و برگزیده ام موسی، وای بر مقتریان و منکران علی، ولی و یاور من و آن کسی که بارهای سنگین نبوت را بر دوش او خواهم نهاد و شایستگی اش را در پذیرش و انجام آن مسئولیتها امتحان خواهم کرد، او را پلیدی گردنکش، به قتل

می‌رساند ، در شهری که بنده صالح (ذوالقرنین) بنا نهاده ، در کنار بدترین مخلوقم (هارون) دفن می‌شود ، این گفته من حق است که او را به وجود محمد فرزند و جانشین و وارث علمش شادمان نمایم ، که او معدن علم من و محل راز و حجت بر خلق می‌باشد ، هیچ بنده‌ای به او ایمان نیاورد مگر اینکه بهشت را جایگاهش قرار دهم ، و او را در مورد هفتاد تن از خاندانش شفاعت دهم که تمامی آنها سزاوار آتش شده باشند . و پایان کارش را به سعادت برای فرزندش علی ولیّ و گواه بر آفریدگانش و امین بر وحیم خواهم ساخت ، و از او دعوت کننده به راهم و گنجینه‌دار علمم حسن را متولد خواهم کرد ، و آن را به پسرش (م ح م د) که رحمت برای عالمیان است به کمال خواهم رسانید . قامت بلند و باصلابت موسی و درخشش و خوش نمایی عیسی و صبر و شکیبایی ایوب ، در او است ، پس در زمان [غیبت] او دوستانم خوار می‌شوند و سرهایشان هدیه می‌گردد همچنان که سرهای ترکها و دیلمها هدیه می‌شود ، پس کشته و سوزانده می‌شوند ، و ترسان و وحشت زده خواهند بود ، زمین با خونشان رنگین می‌گردد و شیون و ناله عزا از زنانشان بلند می‌شود ، آنان به حق دوستان منند ، به وجود آنها هر فتنه سیاه گمراه کننده را دفع می‌نمایم ، و به سبب آنها زلزله‌ها را برطرف می‌سازم و غل و زنجیرها را دور می‌کنم ، بر آنان درودها و رحمت خاص پروردگارشان است و آنان هدایت شدگان .

عبدالرحمن بن سالم گوید : ابوصیر گفت : اگر در تمام زمانت جز این حدیث چیز دیگری نشنیده‌ای همین تو را بسنده است ، پس آن را جز از اهلش حفظ کن .

و از جمله روایتی است که شیخ صدوق در کمال الدین (۱۷۲) از محمد بن ابراهیم بن اسحاق طالقانی رحمه الله آورده از حسن بن اسماعیل ، از ابوعمرو سعید بن محمد بن نصر قطّان ، از عبیدالله بن محمد السلمی ، از محمد بن عبدالرحمن ، از محمد بن سعید از عباس بن ابی‌عمرو ، از صدقه بن ابی‌موسی از ابی‌نضره که گفت : چون امام ابوجعفر محمد بن علی باقر علیه السلام به حال احتضار رسید پسرش امام صادق علیه السلام را فراخواند و عهدی (= فرمان امامت) را به او تسلیم کرد ، برادرش زید بن علی بن الحسین به او گفت : اگر نسبت به من ، همانند حسن و حسین علیهما السلام رفتار کنی [امامت را به من بسپاری] امید است که کار خلافتی انجام نداده باشی . فرمود : ای ابوالحسن به درستی که امانتها به مثالها نیست و عهدها به نوشته‌ها بستگی ندارد ، بلکه فقط اموری است که از حجتهای خداوند تبارک و تعالی از پیش رسیده است . سپس جابر بن عبدالله را فرا خواند و به او فرمود : ای جابر برای ما بازگو کن آنچه را در صحیفه دیدی ، پس جابر گفت : آری ای ابوجعفر باقر بر بانویم حضرت فاطمه علیها السلام وارد شدم تا او را به ولادت حسن علیه السلام تبریک بگویم ، که دیدم صفحه‌ای از درّ سفید در دست دارد ، عرضه داشتم : ای سیده زنان این صفحه چیست که نزد شما می‌بینم ؟ فرمود : در آن نامه‌های امامان از فرزندانم هست ، عرضه داشتم : به من بدهید تا در آن نگاه کنم . فرمود : ای جابر اگر نهی نبود این کار را می‌کردم ، ولی نهی شده است که جز پیغمبر یا جانشین پیغمبر یا خاندان پیغمبر آن را دست بزند ، اما برای تو اجازه هست که از بیرون آن درونش را ببینی . جابر گوید : پس آن را خواندم که در آن نوشته شده بود : ابوالقاسم محمد بن عبدالله المصطفی ، مادرش آمنه بنت وهب ، ابوالحسن علی بن ابیطالب المرتضی مادرش فاطمه بنت اسد بن هاشم بن عبد مناف ، ابومحمد حسن بن علی البرّ (= نیکوکار) ، ابوعبدالله الحسین بن علی التقی مادرشان فاطمه دخت محمد صلی الله علیه وآله وسلم ابومحمد علی بن الحسین العدل ، مادرش شهربانویه دختر یزدگرد سوم ، ابوجعفر محمد بن علی باقر ، مادرش ام‌عبدالله دختر حسن بن علی بن ابی‌طالب ، ابوعبدالله جعفر بن محمد صادق ، مادرش ام‌فروه دختر قاسم بن محمد بن ابی‌بکر ، ابوابراهیم موسی بن جعفر الثقه ، مادرش کنیزی است به نام حمیده ، ابوالحسن علی بن موسی الرضا ، مادرش کنیزی است به نام نجمه ، ابوجعفر محمد بن علی الزّکی مادرش کنیزی است به نام خیزران ، ابوالحسن علی بن محمد الامین مادرش کنیزی است به نام سوسن ، ابومحمد الحسن بن علی الرفیق ، مادرش کنیزی است به نام سمانه ، و کنیه‌اش ام‌الحسن می‌باشد ، ابوالقاسم محمد بن الحسن که اوست حجت خداوند متعال بر خلقش ، آنکه قائم است ، مادرش کنیزی است به نام نرجس ، درود خداوند بر همگی آنان باد .

شیخ صدوق رحمه الله گوید : این حدیث اینچنین است که حضرت قائم علیه السلام را نام برده ، و آنچه من قائلم همان است که در مورد نهی از بردن نام آن حضرت روایت آمده است .

و از جمله در مجلد نهم بحار (۱۷۳) به نقل از کتاب الروضه و کتاب الفضائل به سند مرفوعی از عبدالله بن ابی اوفی از رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم آورده که فرمود: چون خداوند ابراهیم خلیل را آفرید پرده از چشمش برداشت، پس به سوی عرش نگریست، آنگاه نوری مشاهده کرد، عرضه داشت: ای خداوند و سید من این نور چیست؟ فرمود: این محمد برگزیده من است، ابراهیم گفت: ای خداوند و سید من در کنارش نور دیگری می بینم؟ فرمود: ای ابراهیم این علی یاور دین من است، پس گفت: ای خدا و سید من نور سومی در کنارش می بینم؟ فرمود: ای ابراهیم این فاطمه است در کنار پدر و همسرش، او دوستانش را از آتش باز گرفته است. ابراهیم علیه السلام گفت: ای خدا و سید من دو نور دیگر هم در کنار آن سه نور می بینم؟ فرمود: ای ابراهیم اینان حسن و حسین هستند که در پی پدر و جد و مادرشان می باشند. ابراهیم گفت: ای خداوند و سید من نه نور می بینم که پیرامون این پنج نور را گرفته اند؟ خداوند فرمود: اینان امامان از فرزندان آنهایند. ابراهیم پرسید: ای خداوند و سید من، به چه [نامهایی] شناخته می شوند؟ فرمود: ای ابراهیم؛ اولین آنان علی بن الحسین است، و محمد فرزند علی و جعفر فرزند محمد، و موسی فرزند جعفر، و علی فرزند موسی، و محمد فرزند علی، و علی فرزند محمد، و حسن فرزند علی، و محمد فرزند حسن که قائم مهدی است. ابراهیم علیه السلام عرضه داشت:

ای خداوند و سید من نورهایی پیرامون ایشان می بینم که شمار آنها را کسی جز تو نمی داند؟ فرمود: ای ابراهیم آنها شیعیان و دوستانشان هستند. گفت: خداوند! به چه نشانه هایی شیعیان و دوستانشان شناخته می شوند؟ فرمود: به خواندن پنجاه و یک رکعت نماز و بلند گفتن: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ و قنوت گرفتن پیش از رکوع، و سجده شکر، و انگشتی به دست راست کردن. ابراهیم گفت: خداوند! مرا از شیعیان و دوستانشان قرار ده، خداوند فرمود: البته تو را چنین قرار دادم، پس درباره او خداوند این آیه را نازل فرمود: «وَ اِنَّ مِنْ شِیْعَتِهِ لِابْرَٰهَیْمَ * اِذْ جَاَءَ رَبُّهُ بِقَلْبٍ سَلِیْمٍ» (۱۷۴)؛ و به درستی که از شیعیان او ابراهیم است که با دلی پاک از هر گونه آلایش به پروردگارش ایمان آورد.

و از جمله نیز در مجلد نهم بحار (۱۷۵) از غیبت شیخ طوسی قدس سره از رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم روایت مسندی آورده که: «وصیتی که امیرالمؤمنین علیه السلام، به املائی رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم نوشته، و پیغمبر امر فرمود که هر امامی آن را به امام بعد از خود تحویل دهد، تا آنجا که فرموده: پس چون هنگام وفات رسد این وصیتنامه را به فرزندم حسن آن نیکوکار بسیار صلّه کننده بسپار، و چون هنگام وفات او فرا رسد آن را به فرزندم حسین شهید پاکیزه کشته [راه خدا] بسپارد، و چون وفات او فرا رسد آن را به فرزندش سید العابدین ذی النّفنات (پیشانی و سایر مواضع سجده اش اثر سجده های بسیار و طولانی پینه می بست) علی بسپارد، و چون وفاتش نزدیک شود آن را به فرزندش محمد باقر العلم (شکافنده علم) بسپارد، و چون وفاتش نزدیک شود آن را به فرزندش جعفر صادق بسپارد، و چون هنگام وفات او فرا رسد آن را به فرزندش موسی کاظم بسپارد، و چون وفات او نزدیک گردد آن را به فرزندش علی الرضا بسپارد، و چون وفاتش فرا رسد آن را به فرزندش محمد مورد وثوق تقی بسپارد، و چون هنگام وفات او برسد آن را به فرزندش علی ناصح بسپارد، و چون وفاتش نزدیک شود آن را به فرزندش حسن فاضل بسپارد، و چون هنگام وفاتش رسد آن را به فرزندش محمد حفظ شده از آل محمد بسپارد...».

و از جمله: در کفایه الأثر (۱۷۶) فی النصوص علی الائمه الاثنی عشر به سند خود از ابوهریره آورده که گفت: «به رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم عرضه داشتم: برای هر پیغمبر جانشین و دو سبط بوده است، پس؛ جانشین و دو سبط تو کیانند؟ پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم ساکت شد و به من جواب نداد، پس اندوهگین از خدمت آن حضرت رفتم، و چون هنگام ظهر شد پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: نزدیک بیا ای ابوهریره، من نزدیک می شدم و می گفتم: پناه به خدا از خشم خدا و خشم رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم. آنگاه رسول خدا فرمود: خداوند چهار هزار پیغمبر برانگیخت و آنان چهار هزار جانشین داشتند و

هشت هزار سبط ، سوگند به آنکه جانم در دست او است که من بهترین پیغمبرانم و جانشین من بهترین اوصیا و دو سبط من بهترین سبطها می باشند . سپس فرمود : دو سبط من حسن و حسین بهترین سبطها می باشند ، دو سبط این امتند ، و البته اسباط از فرزندان یعقوب بودند ، و آنان دوازده تن بودند ، و امامان بعد از من دوازده تن از خاندانم خواهند بود ، علی علیه السلام نخستین ایشان است ، و اوسط آنان محمد آخرینشان محمد ، مهدی این امت می باشد آنکه عیسی پشت سرش نماز خواهد خواند ، آگاه باشید که هر کس بعد از من به آنان متمسک گردد البته به ریسمان الهی چنگ زده است ، و هر کس از دامان ایشان دست بکشد از ریسمان خداوند جدا شده است .»

و از جمله در کفایة الأثر (۱۷۷) نیز به سند خود از مفضل بن عمر آورده از امام صادق جعفر بن محمد از پدرش محمد بن علی از پدرش علی بن الحسین از پدرش [حسین بن علی] از امیرالمؤمنین علیهم السلام که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : « هنگامی که به [معراج] آسمان برده شدم ، پروردگارم - جل جلاله - به من وحی فرمود : ای محمد من به زمین نظری فکندم پس تو را از آن برگزیدم ، و تو را پیغمبر قرار دادم و از اسم خودم برای تو اسمی برگرفتم ، که من محمودم و تو محمد هستی ، سپس بار دیگر نظری کردم و از آن [زمین] علی را برگزیدم و او را جانشین ، خلیفه و همسر دختری قرار دادم ، و از برای او اسمی از اسمهایم برآوردم که من علی اعلی هستم و او علی است ، و فاطمه و حسن و حسین را از نور شما دو نفر قرار دادم سپس ولایت آنان را بر فرشتگان عرضه نمودم که هر کدام آن را پذیرفت نزد من از مقربین شد . ای محمد اگر بنده ای مرا عبادت کند تا اینکه به سان مشک خشک شده بشود سپس در حالی که ولایت آنان را انکار کرده باشد [در قیامت] مرا ملاقات کند ، او را در بهشتم جای نخواهم داد ، و زیر سایه عرشم نخواهم برد ، ای محمد آیا می خواهی آنان را ببینی ؟ گفتم : آری پروردگارا خدای عز و جل فرمود : سرت را بلند کن ، پس چون سر برداشتم ناگاه نورهای علی و فاطمه و حسن و حسین و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و (م ح م د) را که در میان آنان ایستاده بود و همچون ستاره تابان می درخشید دیدم . گفتم : ای پروردگار اینان چه کسانی هستند ؟ فرمود : اینان امامان هستند و این قائم است حلالم را حلال و حرامم را تحریم می نماید ، و به وسیله او از دشمنانم انتقام می گیرم ، و او مایه راحتی دوستان من است و او است آنکه دلهای شیعیان را از ستمگران و منکران حق و کافران شفا می بخشد .»

و از جمله شیخ صدوق رحمه الله در کتاب کمال الدین (۱۷۸) به سند معتبر بلکه صحیحی روایت آورده که : « حضرت ابومحمد امام حسن عسکری برای بعضی از کسانی که نام برد ، گوسفند ذبح شده ای فرستاد و فرمود : این از عقیقه پسر محمد است .»

و از جمله محدث عاملی رحمه الله در وسائل (۱۷۹) به سند خود از صدوق از محمد بن محمد بن محمد بن عصام از محمد بن یعقوب کلینی از علان رازی از بعضی از اصحابمان آورده که : « چون کنیز حضرت ابومحمد امام عسکری علیه السلام حامله شد آن حضرت به او فرمود : پسری را آبستن باشی که اسم او محمد است و او است قائم بعد از من .»

و از جمله نیز در وسائل (۱۸۰) به سند خود از ابن بابویه از محمد بن ابراهیم بن اسحاق طالقانی از ابوعلی محمد بن همّام از محمد بن عثمان عمّری از پدرش از حضرت ابومحمد حسن بن علی امام عسکری علیه السلام ضمن خبری که آن حضرت در آن از پدرانش روایت کرده که : « زمین از حجت الهی بر خلقش خالی نخواهد ماند ، و اینکه هر کس بمیرد در حالی که امام زمانش را نشناخته باشد به مرگ جاهلیت مرده است » چنین آمده : پس آن حضرت فرمود : « این مطلب ثابت است همانطور که روز ثابت است [قابل انکار نیست] » عرض شد : ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، پس حجت و امام بعد از تو کیست ؟ فرمود : « پسر محمد ، او است امام و حجت بعد از من ، و هر کس در حالی بمیرد که او را نشناخته باشد به مرگ جاهلیت مرده است .»

و از جمله: مجلسی در باب ولادت (۱۸۱) آن حضرت - عجل الله تعالی فرجه - از کشف الغمه (۱۸۲) روایت کرده است که: ابن الخشاب گفت: حدیث گفت مرا ابوالقاسم طاهر بن هارون بن موسی العلوی از پدرش از جدش که گفت: سرورم جعفر بن محمد امام صادق علیه السلام فرمود: « خَلْفِ صَالِحٍ مِنْ فِرْزَنْدَانِ مِنْ اَسْمِیْ » و او است مهدی که اسمش « م ح م د » است و کنیه اش ابوالقاسم در آخر الزمان خروج می کند... » و چون این را دانستی می گویم: مقتضای جمع بین دو دلیل یعنی اخباری که بردن نام آن حضرت را حرام می شمارند و اخباری که جایز می دانند همان تفصیلی است که ما اختیار کردیم که در مجامع مردم حرام است و در غیر آنها جایز، چون اخبار جواز - چنانکه می بینید - یا نقل فعل معصوم است و یا تقریر او، و در چنین اخباری عموم یا اطلاقی وجود ندارد که سبب شود از اخبار نهی کننده دست برداریم، بنابراین واجب است قدر متیقن را بگیریم و دلایل حرمت را به همین مقدار تخصیص بزنیم، یعنی به غیر مجامع مردم، و یاد کردن اسم شریف آن حضرت در مجامع تحت عموم ادله حرمت باقی می ماند. و مؤید و مؤکد آنچه یاد کردیم: دو توفیق شریف آن حضرت است که در کمال الدین (۱۸۳) روایت شده، در یکی از آنها آمده: « ملعون است ملعون کسی که مرا در جمعی از مردم اسم ببرد ».

و توفیق دیگر چنین است: حدیث گفت ما را محمد بن ابراهیم بن اسحاق طالقانی رحمه الله گفت: شنیدم ابوعلی محمد بن همام می گفت: شنیدم محمد بن عثمان عمّری قدس سره می فرمود: توفیقی صادر شد به خطی که آن را می شناسیم اینکه: « هر کس در میان جمعی از مردم مرا به اسم نام ببرد لعنت خدا بر او باد ». و نیز مؤید این مطلب است آنچه در گفتار سید محقق داماد رحمه الله از نظر تان گذشت اینکه: علما گذشته بر حرمت تصریح به اسم مبارک آن حضرت در میان جمعی از مردم متفقند. و نیز مؤید آن است اعتبار عقلی و عرفی، زیرا که تعبیر کردن از شخص جلیل در مجالس و محافل با ألقابش و تصریح نکردن به اسم او خود نوعی احترام و تعظیم نسبت به آن شخص می باشد، و این بر افراد عامی پوشیده نیست تا چه رسد به فضلا و علما، و خداوند به حقایق احکام، دانا است. و نیز مؤید آن است که در حدیث لوح دیدید حضرت امام باقر علیه السلام از جابر خواست که در جای خلوتی او را ملاقات نماید، بنابراین یادآوری اسم آن حضرت در میان جمعی از مردم نبوده است. و باز مؤید آن است که اگر غیر مورد ترس و تقیه را بطور مطلق از عموماً یاد شده خارج بدانیم تخصیص اکثر لازم می آید. و همچنین مؤید آن است حدیث حذیفه بن الیمان که در قسم چهارم همین عنوان یادآور شدیم.

اگر بگویید: می توان قائل شد که غیر از مورد ترس و تقیه به طور مطلق از عموماً یاد شده خارج است، چه در مجامع باشد و چه در غیر آنها، به جهت روایتی که شیخ صدوق در کتاب کمال الدین از امام ابو جعفر باقر علیه السلام از پدرانش آورده که فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام بالای منبر چنین فرمودند: « در آخر الزمان، مردی از فرزندانم خروج خواهد کرد... » و حضرت قائم علیه السلام را توصیف کرد، تا آنجا که فرمود: « او را دو نام است یکی مخفی می ماند و اسم دیگر علنی می باشد، اما آن اسمی که مخفی می ماند احمد است، و آن اسمی که علنی می باشد محمد... » (۱۸۴).

که این حدیث بر جایز بودن تصریح به این اسم شریف در مجامع مردم از جهت فعل و قول امام دلالت دارد، چون امیرالمؤمنین علیه السلام بر فراز منبر آن را تصریح فرموده: « و آن اسمی که علنی می باشد محمد است ». از این روی می توان گفت: آن اسمی که جایز نیست تصریح شود احمد است؟ می گویم: نمی توان تنها به این حدیث عموماً حرمت را تخصیص داد به چند وجه:

اول: اینکه سندش ضعیف است چون اسماعیل بن مالک که در سند این حدیث واقع شده مجهول (= ناشناخته) است، و ابوالجارود - یکی دیگر از افرادی که در سند این حدیث واقع شده - رئیس گروه زیدیه جارودیه است که از سید بن طاووس نقل شده که درباره اش گفته: زیاد بن المنذر ابوالجارود نایبای سرحوب مذموم است، هیچ شبهه ای در مذمتش نیست، او به اسم شیطان « سرحوب » نامیده شد، شیطان کوری که ساکن دریا است.

در کتابهای (نقد الرجال) و (منتهی المقال) به نقل از کشی رحمه الله درباره ابوالجارود آمده : کور سرحوب ، سرحوبیه از زیدیه منسوب به او است ، و امام باقر علیه السلام او را به این اسم نامید . و یاد شده که « سرحوب » نام شیطان کوری است که در دریا زیست دارد ، و ابوالجارود نابینا و کوردل بود .

سپس روایات متعددی در مذمت و لعنت و دروغگویی او ، یاد کرده است . و سید تفرشی در نقد الرجال گوید : درباره او روایتی است که بر دروغگویی و کفر او دلالت دارد .

دوم : اینکه تصریح کردن امیرالمؤمنین علیه السلام به اسم آن حضرت برفراز منبر دلیل جایز بودن آن برای غیر آن جناب نمی باشد ، زیرا که ممکن است این حکم به آن جناب اختصاص داشته ، و نظایر آن بسیار است که بر اهل بصیرت پوشیده نیست ، مانند داخل شدن در حال جنابت به مسجد پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم ، و اختصاص لقب امیرالمؤمنین به آن حضرت ، و جایز بودن ایثار با اینکه اهل خانه اش در حال اضطراب بوده اند ، و غیر اینها که بر پژوهشگر در اخبار ائمه اطهار پوشیده نیست .

سوم : اینکه فرموده آن بزرگوار : « و آن اسمی که علنی می باشد محمد است » دو احتمال دارد : یکی : اینکه منظور آن است که امام زمان ما - عجل الله له الفرج - دو اسم دارد که یکی از آنها را می شناسند و آن محمد است و دیگری را که احمد است نمی دانند ، و این را ما مشاهده می کنیم . دیگر : اینکه مقصود اعلان کردن این اسم مبارک هنگام ظهور است که اخباری وارد شده به اینکه در آن موقع به نام او و نام پدرش ندا می گردد ، و آنچه بر این معنی دلالت داشت در بخش چهارم در حرف نون و غیر آن گذشت . و اما احتمال اینکه مراد از اسمی که جایز نیست به آن تصریح گردد (احمد) است ، این را هیچ کدام از علمای ما از صدر اول تا کنون نگفته بلکه احتمال هم نداده اند ، و نیز حاملان و راویان احادیث - که این روایات توسط آنها به دست ما رسیده - هم این احتمال را نیاورده اند چنانکه بر کاوشگران پوشیده نیست .

اگر بگویید : ممکن است منظور از کلمه (ناس = مردم) در دو تویق یاد شده مخالفین باشند ، و این قرینه باشد بر اینکه حرمت مخصوص مورد ترس و تقیه است ، چنانکه مؤلف وسائل (۱۸۵) این احتمال را ذکر کرده ، و استشهاد نموده به اینکه واژه (ناس) در روایات بسیار آمده که خصوصاً عامه منظور هستند ؟ می گویم : کلمه (ناس) در اخبار با قرینه بر آنان اطلاق گردیده و در اینجا قرینه ای بر آن نیست بنابراین از اخبار صحیح صریح به صرف احتمال نمی توان دست برداشت . اگر بگویید : در مستدرک از حسین بن حمدان روایت کرده که وی در کتابش از حضرت رضا علیه السلام خبری آورده که تصریح دارد به اینکه یاد نمودن اسم شریف آن حضرت - که محل بحث است - و سایر نامها و القاب آن جناب در صورت ایمنی از ترس جایز می باشد ، و علت نهی از آن جز به خاطر ترس و تقیه نیست . آن روایت چنین است که از علی بن الحسن بن فضال از ریان بن الصلت آورده که گفت : از حضرت امام رضا علی بن موسی علیه السلام شنیدم که می فرمود : « قائم مهدی علیه السلام فرزند فرزندم حسن است ، کسی بعد از غیبتش بدنش را نمی بیند و اسمش را نبرد تا وقتی که آشکار شود و اسمش اعلان گردد که آن وقت هر کسی می تواند نام او را ببرد » به آن حضرت عرضه داشتیم : ای سرور ما اگر بگوییم : صاحب غیبت و صاحب زمان و مهدی جایز است ؟ فرمود : « همه اینها مطلقاً جایز است ، و من شما را از تصریح کردن نام مخفی او از دشمنان نهی کردم که او را نشناسند » . می گویم : نمی توان این خبر را مورد عمل قرار داد به چند وجه :

یکی : اینکه حسین بن حمدان ضعیف است چنانکه در کتاب الوجیزه آمده ، و در نقد الرجال از نجاشی آورده : حسین بن حمدان حذینی جنبلانی ابو عبدالله ، فاسد المذهب بوده ، کتابهایی دارد . همین مطلب نیز در منتهی المقال آمده است . و به نقل از خلاصه

در همان کتاب آمده : حسین بن حمدان جُنبلانی - به ضم جیم و سکون نون و باء - حُصَینی - به حاء مضمومه و ضاد و نون بعد از یاء - ابوعبدالله : مذهبش فاسد و دروغگو بوده ، ملعون است به گفته‌هایش توجه نمی‌شود . و مانند همین سخن از رجال ابن داوود رحمه الله نقل شده ، ولی او خصینی - به خاء و صاد و یاء و نون - ضبط کرده است .

و از دلایل صحیح نبودن اعتماد بر او اینکه عالم محقق نوری قدس سره در اینجا بر این روایت اعتماد ننموده با اینکه آن را در باب القاب حضرت حجّت عجل الله تعالی فرجه روایت کرده است ، و این عالم جلیل از بزرگان آگاهان به احوال راویان است ، چنانکه بر کسی که در کتابهای او نظر کند پوشیده نمی‌ماند ، خداوند تعالی به او بهترین پاداش را از جهت خدمت به اسلام و مسلمین عنایت فرماید . بنابراین چطور می‌توان به مانند این حدیث تمسک نمود و عمومات أدله تحریم را از ظاهرشان منصرف کرد ؟

دوم : بر فرض که این حدیث از معصوم علیه السلام صادر شده باشد در مطلب مورد بحث صراحت ندارد ، در آن دقت کنید .

سوم : اینکه بر فرض که دلالت داشته باشد ، بر منحصر بودن علت تحریم در این مطلب دلالت ندارد تا به همان مورد که آن علت وجود دارد بسنده شود بلکه این امر نمی‌تواند علت حقیقی باشد ، چون ضمیر در فرموده آن حضرت : « که او را نشناسند » اگر به اسم برگردد یعنی : یاد کردن این اسم جایز نیست تا دشمنان آن اسم را نشناسند . این بر خلاف مقصود خواهد بود ، زیرا که آنها با اخبار بسیاری که از پیغمبر و امامان علیهم السلام رسیده که تصریح دارند که اسم او اسم رسول خدا است ، آن اسم را شناخته‌اند که محمد است . و اگر ضمیر به قائم علیه السلام برگردد - یعنی : یاد کردن این اسم جایز نیست تا مبدا دشمنان بدانند که مقصود از این اسم کیست - باز به دو وجه درست نیست :

وجه اول : اینکه افرادی که محمد نامیده شده‌اند در هر زمان بسیار بوده و هستند ، پس هرگاه یک شیعه به شیعه دیگری در مجلس دشمنان مثلاً بگوید : محمد فرمود : یا محمد را دیدم ، و منظورش امام زمانش باشد ، دشمنان نمی‌دانند که منظور از این اسم کیست و هیچ ترس و تقیّه‌ای در این صورت نیست .

وجه دوم : اینکه اگر این امر سبب حقیقی تحریم بود واجب است که از یاد کردن آن حضرت علیه السلام با القاب مخصوصش مانند صاحب غیبت و صاحب الزمان و حجّت از آل محمد علیهم السلام نهی گردد ، چون اگر یک نفر شیعه به یکی از هم‌کیشان خود در مجلس دشمنان بگوید : صاحب غیبت یا حجّت آل محمد را دیدم دشمنان خواهند فهمید که منظورش شخص خاص می‌باشد ، چون پیش از این کسی به این عناوین نامیده نشده است تا کسی که آن جناب را با چنین عناوینی یاد می‌کند بتواند بگوید : منظورم یکی از افراد مردم است بلکه در این صورت دشمن به تجسُّس و تفحُّص دست می‌زند تا صاحب آن نام مخصوص را بیابد ، بنابراین می‌بایست این خبر را بر بیان حکمت حکم به حرمت بردن آن نام ، حمل نمود یا به نوعی آن را تأویل کرد .

اگر بگویید : به طرز دیگری هم می‌توان بین أدله دو طرف جمع کرد ، به اینکه اخبار حرمت را بر کراهت حمل کنید ، چنانکه بعضی از بزرگان این کار را کرده‌اند ، و مانند این جمع در ابواب مختلف فقه بسیار است ؟ می‌گوییم : این نحوه جمع کردن بین روایات در اینجا پسندیده نیست به خاطر چند وجه :

اول : اینکه دلیلهای حرمت - چنانکه دانستید - قابل حمل بر کراهت نیست ، و این واضح است .

دوم : اینکه در اینجا بر سر دو راهی تخصیص و مجاز قرار می‌گیریم ، و در جای خود ثابت شده که تخصیص از مجاز اولی است .

سوّمی : اینکه ادّله جواز تنها اثبات می کنند که در غیر مجامع جایز است ، چنانکه توضیح دادیم ، بنابراین چگونه می توان آنها را به طور مطلق بر ادّله حرمت مقدّم داشت ؟

چهارم : اینکه این جمع بر خلاف اجماع منقول و شهرتی است که قبلاً بیان شد .

پنجم : حمل کردن این گونه اخبار بر کراهت در صورتی است که دلیل معتبری برخلاف آنها بوده باشد که آن دلیل را می بایست بر ظواهر ادّله منع مقدم داشت ، ولی مطلب مورد بحث ما چنین نیست ، پس راهی ندارد که ادّله منع را از ظواهرشان منصرف بدانیم ، چون دلیلی در مقابل آنها نیست ، چنانکه بر هر کس جنبه انصاف را رعایت کند و از تکلف بپرهیزد این نکته پوشیده نمی باشد ، پس به یاری خداوند تعالی و برکت اولیای او سلام الله علیهم اجمعین تمام بودن مدّعی ما ثابت گشت ، و الحمدلله اولاً و آخراً .

چند تذکر

اول : از آنچه بیان کردیم دلیل اقوال دیگر و پاسخ آنها معلوم شد ، دیگر با تکرار آنها مطلب را طولانی نمی کنیم .

دوم : بدون تردید شایسته تر و محتاطانه تر آن است که در غیر مجالس و مجامع نیز آن حضرت علیه السلام با القاب شریفش یاد گردد ، و اسم معهود ذکر نشود ، تا از شبهه مخالفت با دستور شرع خلاص شویم و نیز این خود نوعی احترام و تعظیم امام علیه السلام است ، بلکه این روش در سخنان امامان و پیروان ایشان متداول بوده است .

سوّم : از بعضی از روایات گذشته چنین به دست آمد که یکی از نامهای شریف آن حضرت : احمد می باشد ، اکنون این سؤال پیش می آید که آیا یاد کردن آن حضرت در مجالس با این اسم نیز حرام است یا حرمت به همان اسم معروف یعنی محمد اختصاص دارد ؟ مؤلف کفایه الموحّدین تصریح کرده که فرقی بین آنها نیست و هر دو در حرمت مساوی هستند و این نظر را به مشهور نسبت داده است . ولی در این گفته تأمل است چون اسم به همان معروف یعنی محمد منصرف می باشد و سخن قائلین به حرمت نه نص است و نه ظاهر در حرمت نامیدن آن جناب به اسمهای دیگر غیر از « محمد » بلکه احدی از علما را نمی شناسم که به حرمت ذکر این اسم یعنی احمد قائل شده باشد هر چند به طور احتمال ، ولی احتیاط بهترین راه ، و خدای تعالی بهترین راهنما است .

چهارم : آیا کنیه مبارک آن حضرت که همان کنیه جدّش رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم است از لحاظ موضوع یا حکم به اسم شریفش ملحق می باشد یا نه ؟ بنا بر احتیاط : آری ، ولی به طور جزم می توان گفت : نه ، زیرا که عنوان اسم بر غیر لقب و کنیه منصرف است ، چنانکه از ملاحظه عرف عام که مبنای موضوعات احکام است این مطلب ظاهر می باشد . و آنچه در حدیث خضر آمده که فرمود : « از او به کنیه و نام تعبیر نگرده » برای اثبات این مطلب به تنهایی بسنده نیست ، زیرا که احتمالاتی در آن هست ، بنابراین اصل برائت بدون منافی باقی می ماند ، و همین طور است اجماع منقول که به نظر علمای بزرگ اصول ، برای اثبات حکمی به تنهایی کافی نیست ، چنانکه در علم اصول فقه این مطلب بیان گردیده است ، از همین روی محقق بزرگوارمان نوری - که خدای تعالی روانش را شاد و تربتش را پاک گرداند - حرمت را به همان اسم مبارک معهود مخصوص دانسته است ، با همه اینها کسی که شیوه احتیاط پیشه کند از راه راست برکنار نمانده و دور بودن از شبهه مخالفت ، در هر حال پسندیده است .

سوم: از وظایف بندگان نسبت به آن حضرت - صلوات الله علیه - محبت او به طور خاص

و لازم‌هاش آن است که نهایت اهتمام در آنچه مقتضای محبت نسبت به آن جناب است انجام گردد. بدان که در وجوب محبت تمام ائمه معصومین سلام الله علیهم اجمعین، تردیدی نیست، و اینکه دوستی ایشان بخشی از ایمان، و شرط قبولی اعمال است، و در این باره اخبار متواتر می‌باشد که قسمتی از آنها در بخش اول همین کتاب، و قسمتی دیگر در امر دوم همین بخش گذشت، ولی در اهتمام به محبت مولایمان حضرت حجت علیه السلام خصوصیتی هست که سبب شده به طور خصوص به آن امر گردد، و این از دو جهت است:

اول: عقل

توضیح اینکه سرشته‌ها بر محبت کسی که به آنها نیکی کند و هر که واسطه احسان به آنها باشد ساخته شده است، از همین روی در حدیث از تفسیر امام علیه السلام آمده که: «خداوند تعالی به موسی وحی فرمود که: مرا نزد خلقم محبوب کن، و خلقم را نزد من محبوب گردان، موسی گفت: ای پروردگار چگونه این کار را انجام دهم؟ فرمود: به آنان نعمتها و بخششهای مرا یادآوری کن تا مرا دوست بدارند.»

و در حدیث دیگری در دارالسلام به نقل از قصص الانبیاء به سند خود از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آورده که فرمود: «خداوند عز و جل به داوود علیه السلام وحی فرمود اینکه: مرا دوست بدار و نزد خلقم محبوب ساز، داوود گفت: پروردگارا من تو را دوست می‌دارم پس چگونه تو را نزد خلقت محبوب گردانم؟ فرمود: نعمتهایم را نزد آنان یاد کن که هرگاه آنها را نزد ایشان یادآور شدی مرا دوست خواهند داشت.»

و در مجالس صدوق قدس سره (۱۸۶) به سند خود از ابن عباس آمده که گوید: «رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: خداوند را دوست بدارید به جهت آنچه از نعمتهای خویش به شما می‌دهد، و مرا به جهت دوستی خداوند عز و جل دوست بدارید، و اهل بیت را به خاطر دوستی من دوست بدارید.»

و چون از آنچه در بخشهای این کتاب پیشتر آوردیم پاره‌ای از احسان مولایمان حضرت حجت علیه السلام را نسبت به ما و حقوقش را بر ما دانستی، و اینکه تمام آنچه از نعمتهای فراوان و عناوین بی‌پایان خداوند ما را فراگرفته به برکت مولایمان علیه السلام و به واسطه او است، پس عقل حکم می‌کند که او را دوست بداریم، بلکه نهادهای ما بر محبت او سرشته شده است.

دوم: نقل

که سید محدث بحرانی رحمه الله در کتاب غایه المرام (۱۸۷) به نقل از نعمانی به سند خود از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روایت آورده که فرمود: خداوند در شب معراج به من وحی فرمود: ای محمد چه کسی را در زمین بر امت جانشین کرده‌ای؟ - و حال آنکه او بهتر می‌دانست - گفتم: ای پروردگار برادر من را، فرمود: علی بن ابی‌طالب را؟ گفتم: آری پروردگارا، فرمود: ای محمد من به زمین نظری افکنم پس تو را از آن برگزیدم، پس من یاد نمی‌شوم تا اینکه تو با من یاد شوی، من محمود هستم و تو محمد هستی، سپس بار دیگر بر آن نظر افکنم و از آن علی بن ابی‌طالب را برگزیدم، پس او را جانشین تو قرار دادم که تو سید پیغمبرانی و علی سید اوصیا، و برای او اسمی از اسمهایم را قرار دادم که من اعلی هستم و او علی است. ای محمد؛ اگر بنده‌ای از بندگانم

آنقدر مرا پرستش نماید تا اینکه به هلاکت رسد ، سپس در حالی که منکر ولایتان باشد مرا ملاقات کند او را به جهنم خواهیم برد ، سپس فرمود : ای محمد آیا می‌خواهی آنان را ببینی ؟ گفتم : آری ، فرمود : در پیش رویت بپاخیز ، چون پیش رفتم ناگاه دیدم علی بن ابی طالب را و حسن بن علی و حسین بن علی و علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و حجت قائم که همچون ستاره درخشانی در میان آنها بود . گفتم : ای پروردگار اینان کیستند ؟ فرمود : اینان امامان هستند و این قائم است حلالم را حلال و حرامم را حرام می‌نماید و از دشمنانم انتقام می‌گیرد ، ای محمد او را دوست بدار که من او را و دوست دارنده او را دوست دارم .

می‌گویم : این حدیث دلالت دارد بر اینکه در محبت آن حضرت ویژگی هست که مقتضی امر مخصوص از سوی خدای تعالی گردیده ، با اینکه محبت همه امامان علیهم السلام واجب است ، و سر این مطلب چند چیز است از جمله :

۱ - محبت و شناخت آن حضرت از محبت و معرفت امامان دیگر علیهم السلام جدا نمی‌گردد ، ولی عکس آن چنین نیست (یعنی ممکن است کسی نسبت به امامان دیگر محبت و معرفت داشته باشد ولی نسبت به آن حضرت معرفت و محبت نداشته باشد) بنابراین اگر انسان آن بزرگوار را بشناسد و او را دوست بدارد حقیقت ایمان در او کامل می‌گردد . و شاهد بر این است آنچه در مجلد نهم بحار (۱۸۸) به نقل از کتاب الفضائل آمده از امام رضا علیه السلام از پدران او از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در حدیثی که در آن نامهای امامان علیهم السلام را یاد کرده ، تا آنجا که فرمود : « . . . و هر کس دوست می‌دارد خداوند را ملاقات کند در حالی که ایمانش کامل و اسلامش نیکو باشد باید که ولایت حجت صاحب الزمان منتظر را دارا گردد ، پس اینان چراغهایی در تاریکی و امامان هدایت و نشانه‌های تقوی هستند ، هر کس آنان را دوست بدارد و ولایتشان را دارا شود من برای او ضمانت می‌کنم که خداوند او را به بهشت خواهد برد . »

۲ - چیره شدن دین و غالب گردیدن مسلمین بر کافرین به دست آن حضرت و با ظهور آن جناب به طور کامل انجام می‌گردد ، چنانکه در بخش چهارم گذشت ، و این چیزی است که از نظر عقل و شرع موجب محبت آن حضرت به طور خاص می‌باشد .

۳ - آنچه در بعضی از روایات آمده که آن حضرت بعد از امیرالمؤمنین و امام حسن و امام حسین علیهم السلام از سایر امامان افضل است ، چنانکه سید بحرانی در کتاب غایة المرام (۱۸۹) در باب بیست و سوم از نعمانی آورده که به سند خود از امام صادق از پدران او علیهم السلام روایت کرده که : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : « خداوند از بین روزها روز جمعه و از ماهها ، ماه رمضان ، و از شبها ، شب قدر را برگزید ، و از مردم ، پیغمبران را اختیار کرد ، و از میان پیغمبران ؛ رسولان را ، و از رسولان مرا و علی را از من برگزید ، و از علی ، حسن و حسین را اختیار فرمود ، و از حسین ، اوصیا را برگزید که از قرآن تأویل یابوه گویان و کجروی باطل جویان و توجیه جاهلان را دور می‌کنند و نهمین ایشان باطن ظاهر آنان است و او افضل آنها می‌باشد »

و مؤید این مطلب است آنچه در بحار از حضرت امام صادق علیه السلام روایت شده که : « از آن جناب سؤال شد : آیا قائم علیه السلام متولد شده ؟ فرمود : نه و اگر زمانش را درک می‌کردم در تمام عمر با او به خدمت می‌پرداختم . »

و در حرف نون در حدیث عبّاد بن محمد مدائنی گذشت که امام صادق علیه السلام فرمود : « برای نور آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم و سابق آنها دعا کردم . » و در فضیلت گریستن از فراقش نیز در تأیید این امر خواهد آمد .

اگر بگویید : این منافات دارد با آنچه در مجلد نهم بحار (۱۹۰) از نعمانی مسنداً از زید شحام روایت آمده که گفت : به حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام عرضه داشتم : کدامیک افضل هستند حسن یا حسین ؟ فرمود : « همانا فضیلت اولییمان به فضیلت

آخرینمان می‌رسد، و فضل آخرینمان به فضل اولینمان می‌رسد، و هر کدام فضلی دارد « عرض کردم: فدایت شوم، جوابم را مفصل‌تر بیان فرمایید، به خدا سوگند جز برای آموختن از شما نپرسیدم. فرمود: «ما از یک درخت هستیم، خداوند ما را از یک سرشت آفرید، فضل ما از خداوند، و علم ما از خداوند می‌باشد، و ما آمنای خداوند بر خلق او و دعوت کنندگان به دین او و [پرده یا] پرده‌داران بین او و بین خلق او هستیم، ای زید تو را بیفزایم؟ عرض کردم: آری، فرمود: آفرینش ما یکی و علم ما یکی و فضل ما یکی است و همگی ما نزد خدای عز و جل یکی هستیم». عرضه داشتم: مرا خبر ده از تعدادتان؟ فرمود: «ما دوازده تن هستیم اینچنین پیرامون عرش پروردگاران عز و جل در آغاز آفرینشمان بودیم، اول ما محمد اوسط ما محمد و آخر ما محمد است».

در جواب گویم: بین این حدیث و آنچه گذشت منافاتی نیست، زیرا که این حدیث بیانگر متحد بودن سرشتشان می‌باشد و اینکه از یک نور آفریده شده‌اند، و در علم و فضل یکسان هستند، چنانکه اخبار دیگری نیز در این باره وارد شده است، و این منافات ندارد با اینکه بعضی از آنان از بعض دیگر از لحاظ ویژگی‌هایی افضل باشند، همچنان که روایاتی در افضلیت امیرمؤمنان علیه السلام از سایر ائمه معصومین علیهم السلام وارد گردیده، با این حال علم این مطلب و امثال آن باید به خود آنان واگذار شود و بر ما نیست که از آن بحث کنیم، و خدای تعالی خود دانا است و نگهدار از لغزشها می‌باشد.

چهارم: محبوب نمودن او در میان مردم

و بر این امر دلالت دارد تمام آنچه در امر سوّم بیان کردیم، به جهت دلالت عقل بر اینکه هر کس محبتش واجب و نیکو است، سزاوار است او را محبوب نمود. و نیز دلالت می‌کند بر آن؛ محتوای فرموده خدای تعالی در حدیث موسی علیه السلام که: «مرا در میان آفریدگانم محبوب ساز...». و به طور صریح بر آن دلالت می‌کند آنچه در روضه کافی به سند خود از حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود: «خداوند رحمت کند بنده‌ای که ما را نزد مردم محبوب نماید و ما را در معرض دشمنی و کینه‌توزی آنان قرار ندهد، همانا به خدا سوگند اگر سخنان زیبای ما را برای مردم روایت می‌کردند به سبب آن عزیزتر می‌شدند، و هیچ کس نمی‌توانست بر آنان وصله‌ای بچسباند، ولی یکی از آنان کلمه‌ای را می‌شنود پس ده کلمه از پیش خود بر آن می‌افزاید» (۱۹۱).

و در مجالس صدوق قدس سره به سند خود آورده از امام صادق علیه السلام که فرمود: «خداوند رحمت کند بنده‌ای را که مودّت مردم را به سوی ما کشاند و به آنچه می‌شناسند با آنان سخن بگوید و آنچه را منکرند واگذارد» (۱۹۲).

پنجم: انتظار فرج و ظهور آن حضرت صلوات الله علیه

بحث یکم

فضیلت انتظار، و ثواب منتظر، و انتظار پیغمبران و امامان نسبت به این امر

در این باره همین بس که حضرت سیدالسادین علیه السلام در دعای عرفه بر منتظران درود فرستاده و برای آنان دعا کرده بعد از دعا کردن برای مولایشان [امام زمان] صلوات الله علیه، و اضافه بر آن روایات بسیاری بر این مقصود دلالت دارد، از جمله:

۱- در کمال الدین از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: «هر کس از شما بر این امر در حال انتظار آن بمیرد همچون کسی است که در خیمه قائم علیه السلام بوده باشد» (۱۹۳).

۲- از حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام آمده که فرمود: «چقدر خوب است صبر و انتظار فرج آیا نشنیده‌ای فرموده خدای عز و جل را که: «وَارْتَبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ» (۱۹۴)؛ و چشم به راه باشید که من با شما چشم به راهم.

«فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ» (۱۹۵)؛ پس انتظار بکشید که من با شما از منتظرانم. بنابراین بر شما باد صبر به درستی که گشایش پس از ناامیدی می‌آید، البته آنان که پیش از شما بودند صبورتر از شما بودند (۱۹۶).

۳- در بصائر الدرجات به سند خود از حضرت امام ابو عبدالله صادق علیه السلام آورده که فرمود: امیرمؤمنان علیه السلام به سوی صفین می‌رفت، تا اینکه از رود فرات عبور کرد و به نزدیکی کوه سرزمین صفین رسید که هنگام نماز مغرب شد، مدتی در اندیشه فرو رفت سپس وضو گرفت و اذان گفت، و چون از اذان گفتن فراغت یافت کوه شکافته شد و سر و صورتی سپید نمودار گردید و گفت: سلام بر تو ای امیرمؤمنین و رحمت و برکات خداوند بر تو باد، خوش آمدی ای جانشین پیغمبران و پیشوای روسفیدان، و عزیزترین چیزی [که به مردم] رسیده، و ای نایل آمده به ثواب صدیقین، و ای سید اوصیاء. امیرالمؤمنین علیه السلام به او فرمود: بر تو نیز سلام باد ای برادرم شمعون جانشین عیسی بن مریم روح القدس حال تو چگونه است؟ گفت: خیر است خدای بر تو رحمت آرد، من منتظر حضرت روح الله هستم که از آسمان فرود آید، پس هیچ کس را نمی‌شناسم که در راه خدا بیشتر از تو دچار بلا گشته، و فردا [ای قیامت] ثوابش فزونتر و مقامش برتر از تو باشد...» (۱۹۷).

می‌گویم: جهت شاهد آوردن این حدیث آن است که دلالت دارد بر منتظر بودن جناب شمعون نسبت به این ظهور مبارک و بامیمنت، و البته شباهت یافتن به اولیای خدا و پیروی کردن از ایشان چیزی است که نزد خداوند عز و جل پسندیده است، اضافه بر سایر آنچه در فضیلت انتظار رسیده است.

۴- و در کتاب کمال الدین از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السلام آمده که فرمود: «منتظر امر (حکومت) ما به سان آن است که در راه خدا به خون غلطیده باشد» (۱۹۸).

۵- و نیز از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: «خوشا به حال شیعیان قائم ما که در زمان غیبتش منتظر ظهور او باشند و در هنگام ظهورش فرمانبردار از او، آنان اولیای خدا هستند نه ترسی برایشان هست و نه اندوهگین شوند» (۱۹۹).

۶ - و از حضرت سید العابدین علیه السلام است که فرمود: «انتظار فرج از عظیم‌ترین فرج است» (۲۰۰).

۷ - و از ابو خالد کابلی آمده که گفت: بر سرورم حضرت علی بن الحسین زین العابدین علیه السلام وارد شدم و به او عرضه داشتم: ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم مرا خبر ده از کسانی که خدای عز و جل طاعت و دوستی آنان را فرض دانسته و پیروی از ایشان را پس از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بر بندگانش واجب کرده است. به من فرمود: ای کابلی به درستی که اولی الامری که خدای عز و جل آنان را امامانی برای مردم قرار داده و طاعتشان را بر آنها واجب نموده: امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب سپس حسن، سپس حسین دو فرزند علی بن ابی طالب بوده‌اند آنگاه امر (امامت) به ما رسیده است آنگاه ساکت شد. من گفتم: ای سرور من برای ما روایت شده که امیرالمؤمنین علیه السلام فرموده: البته زمین را حجتی برای خدای عز و جل بر بندگانش خالی نمی‌ماند پس حجت و امام بعد از تو کیست؟ آن حضرت علیه السلام فرمود: پسر من محمد است و اسم او در تورات باقر می‌باشد، علم او می‌شکافد، شکافتنی، او حجت و امام بعد از من است، و پس از محمد پسرش جعفر می‌باشد که نامش نزد اهل آسمان صادق است. عرضه داشتم: ای سرور من چگونه اسم او صادق شده و حال آنکه همه شما صادق (راستین) هستید؟ فرمود: پدرم از پدرش مرا حدیث گفت که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هرگاه فرزندانم جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب متولد شد او را صادق بنامید، که پنجمین از فرزندان کسی که اسمش جعفر خواهد بود که با دروغ بستن بر خدای عز و جل جرئت کند و مدعی امامت گردد، پس او نزد خداوند، جعفر کذاب و افترا زننده بر خدای عز و جل است، و ادعا کننده منصبی که شایستگی آن را ندارد، مخالفت کننده با پدر، و حسادت ورزنده بر برادرش خواهد بود، آن کسی است که می‌خواهد هنگام غیبت ولی خدای عز و جل پرده (غیبت) خداوندی را کنار زند. سپس حضرت علی بن الحسین علیه السلام به شدت گریست، آنگاه فرمود: گوئیا جعفر کذاب را می‌بینم که ستمگر زمان خویش را بر بازرسی امر ولی خداوند و آنکه در حفظ الهی غایب است برانگیخته، و حرمت پدرش را هتک نموده باشد به خاطر جهل و ندانستن ولادت او، و از روی حرص بر کشتن او اگر بر وی دست یابد، به جهت طمع کردن در میراثش تا آن را بدون اینکه حقی در آن داشته باشد بگیرد. ابو خالد گوید: عرضه داشتم: ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم آیا آن کار شدنی است؟ فرمود: آری، به پروردگارم سوگند، به درستی که این مطلب نزد ما نوشته شده است در طوماری که محتثایی که بعد از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بر ما وارد می‌شود در آن ضبط گردیده است. ابو خالد گوید: عرضه داشتم: ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم سپس چه خواهد شد؟ آن حضرت علیه السلام فرمود: سپس غایب ماندن ولی خدای عز و جل دوازدهمین جانشین رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و امامان پس از او، طولانی خواهد گشت، ای ابو خالد به درستی که اهل زمان غیبت او که امامتش را باور دارند و منتظر ظهور اویند از مردم همه زمانها بهترند، زیرا که خدای تبارک و تعالی آن چنان عقلها و فهمها و شناختی به آنها عنایت کرده که غیبت نزد آنان همچون دیدن باشد، و آنان را در آن زمان به منزله کسانی قرار داده است که در پیشگاه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم با شمشیر جهاد کرده‌اند، آنان به حق مخلصانند و راستی که شیعیان ما هستند و دعوت کنندگان به دین خدای عز و جل در پنهان و آشکار می‌باشند (۲۰۱).

۸ - در کتاب غیبت شیخ طوسی قدس سره به نقل از کتاب غیبت فضل بن شاذان قدس سره به سند خود از مفضل بن عمر آورده که گفت: «حضرت قائم علیه السلام را یاد کردیم و کسانی که از هم کیشانمان در حال انتظار او مردند، پس حضرت ابو عبد الله امام صادق علیه السلام به ما فرمود: هرگاه قیام کند نزد مؤمن داخل قبر خواهند آمد و به او گفته می‌شود: ای فلان همانا که صاحب تو ظهور کرد پس اگر می‌خواهی به او ملحق شوی محلق شو و اگر بخواهی در گرامیداشت پروردگارت بمانی بمان» (۲۰۲).

۹ - و در کمال الدین به سند خود از جعفر بن ابی دلف آورده که گفت: شنیدم حضرت ابو جعفر محمد بن علی الرضا علیهما السلام می‌فرمود: «همانا امام بعد از من پسر من علی است، امر او امر من و گفته‌اش گفته من و اطاعتش اطاعت از من است، و امام بعد از

او پرسش حسن است امر او امر پدرش و گفته او گفته پدرش و اطاعت او اطاعت از پدرش می باشد « ، سپس ساکت شد ، عرضه داشتیم : ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم امام بعد از حسن کیست ؟ پس آن حضرت به شدت گریست آنگاه فرمود : « البته بعد از حسن پرسش آنکه قائم به حق و مورد انتظار است می باشد » . گفتم : ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم چرا « قائم » نامیده شده ؟ فرمود : « زیرا که او پس از آنکه یادش مرده باشد و بیشتر معتقدان به امامتش برگشته باشند قیام کند [و بپاخیزد] » . گفتم : چرا « منتظر » نامیده شده ؟ فرمود : چون که او را غیبتی است که روزهای بسیار و مدتی طولانی دارد ، پس مخلصان منتظر خروجش باشند و اهل تردید انکارش کنند و جاحدان یاد او را به استهزا گیرند ، و وقت گذاران در آن دروغگو شوند ، و عجله کنندگان در آن هلاک گردند ، و تسلیم شوندگان در آن نجات یابند « (۲۰۳) .

۱۰ - و از علی بن مهزیار آمده که گفت : به حضرت ابوالحسن صاحب العسکر امام هادی علیه السلام نامه ای نوشتم و درباره فرج از آن جناب پرسیدم ، به من نوشت : « هرگاه صاحب شما از منزلگاه ستمگران غایب گشت در انتظار فرج باشید » .

۱۱ - و در اصول کافی (۲۰۴) از ابوبصیر آمده که گفت : به حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم : فدایت شوم فرج کی خواهد بود ؟ فرمود : « ای ابوبصیر تو هم از کسانی هستی که دنیا می خواهند! هر کس این امر را بشناسد برای او به جهت انتظار کشیدنش فرج شده است » .

می گویم : ظاهراً چون مقصود از فرج یاری کردن امام علیه السلام و جهاد در رکاب او است ، امام صادق علیه السلام بیان فرمود که این مقصود برای شیعیان حاصل است چون منتظر فرج هستند ، و توجه داد که لازم و شایسته است که غرض آنها از انتظار این مقصود بزرگ باشد نه رسیدن به شهوت‌های نفسانی و لذت‌های جسمانی - چنانکه شیوه بیشتر افراد چنین است - و مؤید این مطلب در مبحث چهارم خواهد آمد .

۱۲ - و در بحار از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که فرمود : « منتظر فرج باشید و از رحمت خداوند ناامید نشوید ، به درستی که خوشایندترین اعمال نزد خداوند عز و جل انتظار فرج است » (۲۰۵) .

۱۳ - و از آن حضرت علیه السلام است که فرمود : « عمل کننده به امر ما فردا [ی قیامت] در حضیره القدس [درجه عالی بهشت] با ما خواهد بود ، و منتظر امر [حکومت] ما همچون غوطه‌ور شده به خونس در راه خدا می باشد » (۲۰۶) .

۱۴ - و از فیض بن المختار از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود : « هر کس از شما بمیرد در حالی که منتظر این امر باشد همانند کسی است که با حضرت قائم علیه السلام در خیمه اش بوده باشد » . سپس چند لحظه ای درنگ کرد آنگاه فرمود : « نه ، بلکه مانند کسی است که در خدمت آن حضرت شمشیر بزند » سپس فرمود : « نه ، سوگند به خدا؛ همچون کسی است که در رکاب رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم شهید شده باشد » (۲۰۷) .

۱۵ - و از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام از پدران او از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت است که فرمود : « برترین عبادت مؤمن انتظار فرج از خداوند داشتن است » .

۱۶ - و در کافی به سند صحیحی از عبدالله بن المغیره آمده که گفت : محمد بن عبدالله به حضرت امام رضا علیه السلام عرضه می داشت و من می شنیدم که می گفت : پدرم مرا حدیث آورد از خاندانش از پدران او که به یکی از امامان گفته بود : در منطقه ما جای رباط (۲۰۸) هست که آن را قزوین می نامند و دشمنی هست که آن را دیلم می گویند ، آیا جهاد یا رباطی بر ما هست ؟ آن حضرت

علیه السلام در جواب او فرمود: بر شما باد که این خانه (بیت الله الحرام) را حج کنید. سؤال کننده بار دیگر سؤالش را تکرار کرد، باز حضرت علیه السلام فرمود: بر شما باد این بیت که آن را حج کنید، آیا یک فرد از شما راضی نیست که در خانه خود باشد و بر خانواده اش از دسترنج خود خرج نماید و انتظار امر ما را بکشد، پس اگر آن زمان را درک کند همچون کسی است که با رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در جنگ بدر شرکت کرده باشد، و اگر در حالی که منتظر امر ما است بمیرد همچون کسی خواهد بود که با قائم صلوات الله علیه در خیمه اش باشد اینچنین - و دو انگشت سبابه اش را کنار هم نشان داد - و نمی گویم اینچنین - و انگشت وسط و سبابه را نشان داد - زیرا که این بزرگتر از آن است. در اینجا حضرت ابوالحسن امام رضا علیه السلام فرمود: راست گفته است (۲۰۹).

می گویم: این روایت با آنچه در اخبار آمده که مرابطه (= مرزبانی) حتی در زمان غیبت هم مستحب است منافاتی ندارد، زیرا که ظاهراً منظور سؤال کننده نایل شدن به ثواب مرابطه و جهاد بوده، پس امام علیه السلام او را به حج و انتظار دلالت فرمود که ثواب جهاد و رباط و حج همگی برایش حاصل گردد، اما با انجام مرابطه ثواب حج را نخواهد یافت. و مؤید آنچه یاد کردیم اینکه امام علیه السلام به او فرمود: بر شما باد این بیت که آن را حج کنید. و فرمود: مرابطه نکنید یا جایز نیست یا حلال نیست و مانند اینها، و خدا دانا است (۲۱۰).

۱۷ - و در تفسیر نعمانی رحمه الله از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که فرمود: «رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: ای ابوالحسن بر خداوند شایسته است که اهل ضلال (گم شدگان) را به بهشت داخل کند، و منظورش از این: مومنانی هستند که در زمان فتنه بر پیروی از امامی که جایگاهش مخفی است و از چشم مردم غایب است بپایزند، پس آنان به امامت او اقرار می کنند و به دامان او چنگ می زنند، و منتظر خروج او می مانند، آنان یقین دارند که هیچ تردیدی به خود راه ندهند، صبر کنندگانند و تسلیم شدگان، و فقط از شناختن جان امامشان و از شناختن شخص او گم شده اند. بر این دلالت می کند آنکه خدای تعالی هرگاه چشمه خورشید را که نشانه برای اوقات نماز قرار داده از بندگانش بیوشاند، بر آنان فرصت را توسعه داده که نماز را تأخیر بیندازند تا با آشکار شدن خورشید وقت برای آنان معلوم گردد، و یقین کنند که زوال انجام شده است، و همین طور است کسی که منتظر خروج امام علیه السلام است، که به امامتش دست یازیده، تمام فرایض خداوند که بر او واجب است با حدودشان از او قبول می شود، از معنی فریضه بودن خارج نمی باشند، پس او صبر کننده شکیباگر است، غیبت امامش به [دین] او ضرری نمی رساند» (۲۱۱).

۱۸ - و در کتاب کمال الدین از محمد بن النعمان از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام روایت آمده که: «نزدیکترین حالت بندگان به خدای عز و جل و خشنودترین هنگام او از آنان زمانی است که حجت خداوند را نیابند و برایشان آشکار نشود، و از آنان پوشیده بماند که جای او را ندانند، و در عین حال می دانند که دلایل و نشانه های الهی از بین نرفته است، در آن هنگام باید که هر صبح و شام منتظر فرج باشند. و همانا شدیدترین موقع غضب خداوند بر دشمنانش زمانی است که حجتش را از آنان پوشانیده باشد که برایشان ظاهر نگردد، و البته خداوند می داند که دوستانش به تردید نمی افتند، و اگر چنین می دانست که آنان به تردید دچار می شوند حجت خویش را یک چشم بر هم زدن هم از آنان مخفی نمی کرد» (۲۱۲).

۱۹ - و از امام صادق علیه السلام است درباره فرموده خدای عز و جل: «الم * ذَلِكَ الْكِتَابُ لَارَبِّ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ» (۲۱۳)؛ الم [از رموز قرآن است] این کتاب بدون تردید هدایتگر تقوایبندگان است، آنان که به غیب ایمان می آورند. فرمود: تقوایبندگان شیعیان علی علیه السلام هستند، و غیب همان حجت غایب است، و گواه بر این، فرموده خدای عز و جل است که: «وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ» (۲۱۴)؛ و می گویند: چرا از سوی پروردگارش آیتی بر او نیامد پس بگو به درستی که غیب، مخصوص خدا است شما منتظر باشید من نیز با شما از منتظرانم.

۲۰ - و در اصول کافی به سند خود از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود: «زیان ندیده است کسی که در حال انتظار امر ما بمیرد آنکه در خیمه حضرت مهدی علیه السلام با سپاهیان او نمرده است» (۲۱۵).

۲۱ - و در روایت عمّار ساباطی که ان شاء الله تعالی خواهد آمد از حضرت امام ابی عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: «همانا به خدا سوگند ای عمّار کسی از شما بر این حالی که در آن هستید نمیرد مگر آنکه نزد خداوند از بسیاری از کشته شدگان در بدر و اُحد برتر باشد، پس شما را مژده باد» (۲۱۶).

۲۲ - و در همان کتاب از حضرت امام ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که ضمن حدیثی فرمود: «و بدانید که منتظر این امر همچون ثواب روزه‌دار شب زنده‌دار را دارد، و هر کس دوران قائم ما را در یابد، پس با او خروج نماید، و دشمن ما را به قتل رساند برای او همچون پاداش بیست شهید خواهد بود، و هر کس در رکاب قائم ما کشته شود همچون پاداش بیست و پنج شهید را خواهد یافت» (۲۱۷).

۲۳ - و در مجمع البیان از حارث بن المغیره آمده که گفت: در محضر ابوجعفر باقر علیه السلام بودیم، فرمود: آنکه از شما این امر را شناخته و منتظر آن باشد و خیر را در آن بداند، مانند کسی است که به خدا قسم در رکاب قائم آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم با شمشیر خود جهاد کرده باشد. سپس فرمود: بلکه و الله مثل کسی است که در خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم با شمشیرش جهاد کرده باشد. سپس بار سوم فرمود: بلکه به خدا قسم همچون کسی است که در خیمه رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم شهید شده باشد» (۲۱۸).

۲۴ - و در تفسیر البرهان از حسن بن ابی حمزه از پدرش ابوحزمه [ثمالی] است که گفت: «به حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام عرض کردم: فدایت شوم، سنّم بالا رفته و استخوانم سست گشته، و مرگم نزدیک شده، و می‌ترسم پیش از آنکه این امر [حکومت شما] را دریابم مرگم فرا رسد. فرمود: ای ابوحزمه هر که به ما ایمان آورد و حدیث ما را تصدیق کرد، و به انتظار دوران ما نشست، مانند کسی است که زیر پرچم قائم علیه السلام کشته شود، بلکه به خدا سوگند زیر پرچم رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم [کشته گردد] (۲۱۹)».

۲۵ - و در کتاب کمال الدین از مفضل بن عمر آمده که گفت: شنیدم حضرت امام صادق علیه السلام می‌فرمود: «هر کس در حالی که منتظر این امر باشد بمیرد، همچون کسی خواهد بود که از خواص حضرت قائم علیه السلام بوده باشد، نه بلکه مانند کسی باشد که در پیشگاه رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم شمشیر زده است» (۲۲۰).

۲۶ - و در تفسیر البرهان به سند خود از مسعده آمده که گفت: خدمت حضرت امام صادق علیه السلام بودم که پیرمرد قد خمیده‌ای که بر عصایش تکیه زده بود آمد، سلام کرد و امام صادق علیه السلام جواب سلامش را داد، پیرمرد عرضه داشت: ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم دستت را به من بده که آن را ببوسم، پس آن حضرت دستش را پیش آورد و او دست آن جناب را بوسید و سپس گریست. حضرت صادق علیه السلام به او فرمود: ای پیرمرد چرا گریه می‌کنی؟ عرضه داشت: فدایت شوم یابن رسول الله صد سال است که به پای قائم شما مانده‌ام می‌گویم این ماه است، و این سال است، و هم اکنون سنّم بالا رفته و استخوانم سست گردیده و مرگم نزدیک شده، و به آنچه که برای شما آرزو می‌کنم نرسیده‌ام، شما را می‌بینم کشته شده و آواره‌اید، و دشمنانتان را می‌بینم که با بالها پرواز می‌کنند چگونه گریه نکنم! دیدگان حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام در اشک نشست آنگاه فرمود: ای پیرمرد اگر خداوند تو را باقی گذاشت تا اینکه قائم ما را ببینی در مرتبه اعلی خواهی بود، و اگر مرگ تو فرا رسد روز

قیامت با سپرده گرانبهای محمد صلی الله علیه وآله وسلم محشور خواهی شد ، و ما سپرده گرانبهای او هستیم ، که همانا آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : من در میان شما دو گوهر گرانبها را برجای می گذارم پس به آن دو دست بیازید که هیچگاه گمراه نشوید : کتاب خدا و عترت و خاندانم را . پیرمرد گفت : پس از اینکه این خبر را شنیدم دیگر آسوده خاطر شدم . سپس امام صادق علیه السلام فرمود : ای پیرمرد بدان که قائم ما علیه السلام از صلب حسن عسکری بیرون می آید و حسن از علی متولد می شود ، و علی از محمد ، و محمد از علی ، و علی از موسی پسرم ، و این پسرم از من متولد گردیده ، ما دوازده تن هستیم همگی مان معصوم و پاکیزه می باشیم . . . » (۲۲۱) .

۲۷ - و در روضه کافی به سند خود از اسحاق بن عمّار آورده که گفت : حدیث آورد مرا مردی از اصحابمان ، از حکم بن عتیبه که گفت : هنگامی که در محضر امام ابوجعفر باقر علیه السلام بودم خانه پر از جمعیت بود پیرمردی آمد که بر چوبدستی خود تکیه می زد ، تا اینکه بر درب اتاق ایستاد و گفت : سلام بر تو ای فرزند رسول خدا و رحمت و برکات خداوند بر تو باد آنگاه ساکت شد ، حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام فرمود : و بر تو باد سلام و رحمت و برکات خداوند ، سپس پیرمرد رو به سوی اهل مجلس کرد و گفت : السلام علیکم ، که همه حاضرین او را جواب دادند و سلامش را پاسخ گفتند . آنگاه رو به سوی حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام کرد و گفت : ای فرزند رسول خدا فدایت گردم ، مرا نزدیک خود جای ده که به خدا سوگند من شما را دوست می دارم و دوستداران شما را دوست می دارم ، به خدا سوگند دوستی شما و هوادارانان به خاطر طمع دنیوی نیست ، و من با دشمن شما دشمنم و از او بیزارم ، و به خدا سوگند که دشمنیم با او و بیزاریم ، از او به خاطر کینه ای میان من و او نمی باشد ، به خدا من حلال شما را حلال و حرامتان را حرام می دارم و منتظر امر شما می پس ای که خداوند مرا فدایت گرداند ، عاقبت مرا چگونه می بینی ؟ حضرت امام باقر علیه السلام فرمود : به سوی من به سوی من آی . تا اینکه او را کنار خود نشاند . سپس فرمود : ای پیرمرد ، بر پدرم علی بن الحسین علیه السلام نیز مردی وارد شد و مانند سؤال تو را عرضه داشت ، پدرم به او فرمود : اگر بمیری بر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و علی و حسن و حسین و علی بن الحسین وارد می شوی و قلبت سرد و دلت خنک و خرم ، و دیده ات روشن می گردد ، و راحتی و ریحان با فرشتگان کرام کاتبین را پیش روی خود خواهی دید ، همین که جانت به اینجا برسد - و به حلقش اشاره کرد - و اگر زنده بمانی خواهی دید آنچه را که دیده ات به آن روشن شود و همراه ما ، در رکن اعلی خواهی بود . پیرمرد عرضه داشت : چگونه فرمودی ای ابوجعفر ؟ حضرت باقر علیه السلام دوباره سخنش را تکرار کرد ، پیرمرد گفت : اللّٰه اکبر ای ابوجعفر اگر من بمیرم بر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و علی و حسن و حسین و علی بن الحسین وارد می شوم و چشمم روشن و قلبم سرد و دلم خنک و خرم می گردد و توسط راحتی و ریحان و فرشتگان کرام کاتبین مورد استقبال قرار می گیرم همین که جانم به اینجا رسید ، و اگر زنده بمانم آنچه را که چشمم به آن روشن شود خواهم دید و با شما در رکن اعلی خواهم بود! سپس پیرمرد به شدت گریست های های تا اینکه صورتش به زمین چسبید ، و اهل خانه چون حال پیرمرد را دیدند به گریه و ناله پرداختند ، و حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام اشکها را از اطراف دیدگانش با انگشت پاک می کرد . آنگاه پیرمرد سر برداشت و به امام باقر علیه السلام عرض کرد : ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، دستت را به من بده ، خداوند مرا قربان تو سازد ، آن حضرت علیه السلام دست خود را به او داد ، پس دست حضرت را بوسید و بر دیدگان خود نهاد و بر صورتش کشید ، سپس جامه از شکم و سینه اش بر گرفت و دست آن حضرت را بر شکم و سینه خود قرار داد . پس از آن برخاست و گفت : السلام علیکم ، حضرت امام باقر علیه السلام در پی او می نگرست و پیرمرد می رفت ، آنگاه روی به جانب حاضرین کرد و فرمود : هر کس دوست می دارد مردی از اهل بهشت را ببیند به این شخص نظر کند . حکم بن عتیبه گوید : هیچ مجلس گریه و ماتمی شبیه آن مجلس ندیدم (۲۲۲) .

در وجوب انتظار حضرت قائم علیه السلام بر همه افراد

و بر این مطلب دلالت می‌کند - اضافه بر بعضی از آنچه گذشت - روایتی که ثقة الاسلام کلینی قدس سره در اصول کافی به سند خود از اسماعیل جعفی آورده که گفت: مردی بر حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام وارد شد و صفحه‌ای در دست داشت، حضرت باقر علیه السلام به او فرمود: «این نوشته مناظره کننده‌ای است (۲۲۳) که پرسش دارد از دینی که عمل در آن مورد قبول است. عرض کرد: رحمت خداوند بر تو باد همین را خواسته‌ام. حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام فرمود: گواهی دادن به اینکه هیچ معبود حقیقی جز خداوند نیست، و اینکه محمد بنده و رسول او است، و اینکه اقرار کنی به آنچه از سوی خداوند آمده، و ولایت ما خاندان، و بیزاری از دشمنان، و تسلیم به امر ما، و پرهیزکاری و فروتنی، و انتظار قائم ما، که ما را دولتی است که هر وقت خداوند بخواهد آن را خواهد آورد» (۲۲۴).

و در همان کتاب از ابوالجارود آمده که گفت: به حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام عرضه داشتیم: ای فرزند رسول خدا، آیا مودت و دلباختگی و پیروی مرا نسبت به خودتان می‌دانید؟ فرمود: آری، عرضه داشتیم: من از شما مطالبی را می‌پرسم و می‌خواهم به من پاسخ دهید، زیرا که چشم من نابینا است و کمتر راه می‌روم و نمی‌توانم هر وقت بخواهم به دیدار شما بیایم. فرمود: خواسته‌ات را بازگویی. عرض کردم: دینی که تو و خاندانت خدای عز و جل را با آن دینداری می‌کنید برایم بیان فرمای تا خدای عز و جل را با آن دینداری نمایم. امام باقر علیه السلام فرمود: اگر چه مطلب را کوتاه کردی ولی سؤال مهمی آوردی، به خدای سوگند دینی را که من و پدرانم خدای عز و جل را با آن دینداری می‌کنیم برایت می‌گویم: گواهی دادن به اینکه هیچ معبود حقیقی جز خداوند نیست، و اینکه محمد صلی الله علیه وآله وسلم رسول خدا است، و اقرار کردن به آنچه از نزد خداوند آورده، و ولایت ولی ما و بیزاری از دشمنان و تسلیم بودن به امر ما و انتظار قائم ما و اهتمام ورزیدن [در امور واجب و حلال] و پرهیزکاری [از کارهای حرام] می‌باشد (۲۲۵).

و در غیبت نعمانی به سند خود از ابوبصیر از حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام آورده که روزی آن حضرت فرمود: آیا شما را خبر ندهم به آنچه خدای عز و جل هیچ عملی را جز به آن از بندگان نمی‌پذیرد؟ گفتند: چرا، فرمود: گواهی دادن به اینکه هیچ شایسته پرستشی جز خداوند نیست و اینکه محمد صلی الله علیه وآله وسلم بنده و فرستاده او است، و اقرار کردن به آنچه خداوند به آن امر فرموده، و ولایت، و بیزاری از دشمنانمان - یعنی خصوص امامان - و تسلیم شدن به آنان، و پرهیزکاری، و کوشش، و اطمینان، و انتظار قائم علیه السلام. سپس فرمود: به درستی که ما را دولتی است که خداوند هر وقت بخواهد آن را [روی کار] می‌آورد، آنگاه فرمود: هر کس دوست می‌دارد از جمله اصحاب قائم علیه السلام باشد باید انتظار بکشد و با پرهیزکاری و اخلاق نیک رفتار نماید در حالی که منتظر باشد، پس اگر از دنیا رفت و [پس از مردنش] قائم قیام کرد، برای او پاداشی خواهد بود همانند پاداش کسی که امام قائم را درک کرده، پس جدیت کنید و در انتظار بمانید گوارایتان باد ای گروه مشمول رحمت الهی (۲۲۶).

می‌گویم: عبارت (یعنی خصوص امامان) احتمال دارد که از فرمایش امام علیه السلام باشد، و احتمال می‌رود که گفته ابوبصیر باشد. و چون منظور از ولایت آن است که امام علیه السلام را در تمام امور سرپرست خود قرار داده، و پیروی از او را در همه موارد واجب بداند، حضرت بیان فرمود که کسی ولایتش واجب است که خداوند عز و جل او را به امامت و عصمت مخصوص گردانیده، نه هر

کسی که منتسب به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم است، و دشمنی کردن باید با معاند و دشمن امام علیه السلام باشد خواه از ذریه پیغمبر باشد یا غیر آنها.

و از آنچه بر وجوب انتظار دلالت می کند روایتی است که شیخ صدوق در کتاب کمال الدین به سند خود از عبدالعظیم حسنی آورده که گفت: «بر سرورم حضرت محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام وارد شدم، و می خواستم که درباره قائم از آن حضرت سؤال کنم که آیا همان مهدی است یا غیر او؟ پس خود آن حضرت آغاز سخن کرد و به من فرمود: ای ابوالقاسم به درستی که قائم از ماست و او است مهدی که واجب است در زمان غیبتش انتظار کشیده شود و در ظهورش اطاعت گردد، و او سومین [امام] از فرزندان من است» (۲۲۷).

و در همام کتاب به دو سند صحیح از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: «نزدیکترین حالات بندگان نزد خدای عز و جل و خشنودترین هنگام او از آنان زمانی است که حجت خدای را نیابند و برای آنها آشکار نشود و از دیدگان آنها پوشیده بماند که جایگاهش را ندانند، و در عین حال بدانند که حجتها و بینات الهی باطل نشده، پس در آن هنگام هر صبح و شام منتظر باشند که شدیدترین خشم و غضب خداوند بر دشمنانش موقعی است که حجت خود را از آنان مخفی بدارد و بر آنان آشکار نگردد، البته خداوند دانسته است که اولیای او در تردید واقع نمی شوند، و اگر می دانست که آنها در شک می افتند یک چشم بر هم زدن حجت خود را از آنان نهان نمی ساخت و این جز زیر سر اشرار مردم نخواهد بود» (۲۲۸).

مبحث سوم

معنی انتظاری که در این اخبار به آن امر گردیده است

انتظار حالتی است نفسانی که آمادگی برای آنچه انتظارش را می کشیم از آن برمی آید، و ضد آن یأس و ناامیدی است، پس هر قدر که انتظار شدیدتر باشد آمادگی و مهیا شدن قویتر خواهد بود، نمی بینی اگر مسافری داشته باشی که در انتظار مقدمش به سر می بری هر چه هنگام آمدنش نزدیکتر شود مهیا شدنش قویتر می یابد، بلکه احياناً خوابت به بیداری مبدل می گردد چون انتظار شدید است. و همانطور که مراتب انتظار از این جهت متفاوت است از جهت محبت نسبت به کسی که در انتظارش هستی نیز مراتب متفاوتی دارد، پس هر چه محبت شدیدتر و دوستی بیشتر باشد مهیا شدن برای محبوب زیادتر می شود، و فراقش دردناک تر می گردد، به گونه ای که منتظر از تمام اموری که مربوط به حفظ خودش هست غافل می ماند، و دردهای بزرگ و محنتهای شدید را احساس نمی کند.

بنابراین مؤمنی که منتظر آمدن مولایش می باشد هر قدر که انتظارش شدیدتر است، تلاشش در آمادگی برای آن به وسیله پرهیز از گناه و کوشش در راه تهذیب نفس و پاکیزه کردن درون از صفات نکوهیده و به دست آوردن خوبیهای پسندیده بیشتر می گردد، تا به فیض دیدار مولای خویش و مشاهده جمال انورش در زمان غیبتش رستگار شود، همچنان که برای عده بسیاری از نیکان اتفاق افتاده است، و لذا امامان معصوم علیهم السلام - در روایاتی که خواندی و غیر آنها - به پاکیزگی صفات و مقید بودن به انجام

طاعات امر فرموده‌اند . بلکه روایت پیشین ابوبصیر اشارت یا دلالت دارد بر اینکه رستگاری به مقام انتظار و نایل شدن به پاداش منتظران به پرهیز و پروا از گناه و آراستگی به خوبیهای پسندیده بستگی دارد ، چنانکه حضرت صادق علیه السلام فرمود : « هر آن کس که خواسته باشد از یاران قائم علیه السلام شود باید که منتظر باشد و باید در حال انتظار به پرهیزکاری و خوبیهای پسندیده عمل نماید ، که هرگاه بمیرد و قائم پس از مردنش بپاخیزد پاداش او همچون کسی خواهد بود که دوران حکومت آن حضرت را درک کرده باشد . . . » . و بی تردید هر قدر که انتظار شدیدتر باشد صاحب آن مقام و ثواب بیشتری نزد خدای عز و جل خواهد داشت . خدای تعالی ما را از مخلصان منتظرین مولایمان صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار دهد .

مبحث چهارم

آیا در انتظار قصد قربت شرط است یا نه ؟

شرح این مطلب به بیان دو مقدمه بستگی دارد :

مقدمه اول : در بیان آنچه نیت در آن شرط است . در اینجا می‌گوییم : اوامری که از سوی خداوند صادر می‌شود بر سه گونه است :

یکی : آنچه می‌دانیم که مصلحت در آن انجام دادنش به صورت تعبُّد است مانند : نماز .

دوم : آنچه می‌دانیم مصلحت در آن به صورت تعبُّد منحصر نیست ، بلکه مقصود انجام یافتن آن است به هر نحوه‌ای که باشد ، چنانکه فرموده : « جامه‌ات را از ادراهای آنچه گوشتش حلال نیست بشوی » که می‌دانیم مقصود شسته شدن جامه است با صرف نظر از نیت و قصد شوینده .

سوم : آنچه می‌دانیم مصلحت در آن به صورت تعبُّد منحصر باشد ، مانند : دیدار مؤمن و مانند آن . و تردیدی نیست که در گونه اول نیت شرط است که اگر در آن (نیت) خللی وارد آورد تکلیف از گردنش ساقط نمی‌گردد ، همچنان که بدون تردید نیت در گونه دوم شرط نیست . و اما در گونه سوم : هرگاه شخص آن را به قصد تعبُّد بجای آورد استحقاق ثواب دارد ، و اگر آن را بدون قصد عبادت بجای آورد استحقاق ثواب ندارد ، موجب عقاب هم نیست ، و فرق بین این با کارهای مباحی که هرگاه شخص آنها را به قصد طاعت بجای آورد آن است که در اینجا امر به طور مستقیم به آنها تعلق یافته ، در صورتی که در آن کارهای مباح امر به طور مستقیم متوجه آنها نیست ، چون که فرض این است که آنها مباح هستند ، بلکه بدین جهت امر به آنها تعلق می‌گیرد که واسطه رسیدن به امر راجحی در شرع می‌باشند .

مقدمه دوم : در بیان منظور از قصد قربت که در عبادات شرط است : می‌گوییم : منظور از آن آوردن مأمور به (چیزی که به آن امر

شده) به قصد اطاعت خداوند - جل شأنه - و به کار بستن فرمان او می‌باشد ، خواه انگیزه او از اطاعت این باشد که خداوند را شایسته اطاعت می‌داند ، یا انگیزه‌اش محبت خداوند یا سپاسگذاری نسبت به او ، یا تقرب جستن به سوی او ، یا امید پاداش الهی و یا ترس از عقوبتش بوده باشد ، که مراتب و درجات مختلفی است هر یک برتر از دیگری ، و هر کسی بر روش خود عمل می‌کند)

۲۲۹) . و دلایل شرط بودن نیت به گونه یاد شده نسبت به عبادات ، در کتب فقه ذکر گردیده از اجماع و آیات مانند فرموده خدای تعالی : « فَأَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ » (۲۳۰) ؛ پس خداوند را با إخلاص کامل در دین پرستش نمایید .

و احادیث از جمله : حدیث صحیحی که در اصول کافی روایت شده : « امام زین العابدین علیه السلام فرموده : هیچ عملی جز با نیت درست نیست » (۲۳۱) .

و از جمله : در وسائل به سند خود از حضرت موسی بن جعفر از پدرانش علیهم السلام از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ضمن حدیثی آورده که فرمود : « همانا اعمال بسته به نیتها است و برای هر کس آنچه را نیت کرده خواهد بود ، پس هر آنکه به قصد آنچه نزد خداوند هست در غزوه ای شرکت کند البته پاداشش بر خدای عز و جل خواهد بود ، و هر کس به خاطر دنیا یا به نیت به دست آوردن غنیمتی به غزوه رود جز آن چیزی حاصلش نخواهد شد » (۲۳۲) . و در همان کتاب از امام صادق علیه السلام آمده که : « خدای عز و جل فرموده : من بهترین شریک هستم ، هر کس غیر مرا در عملی با من شریک سازد آن را نخواهم پذیرفت ، مگر آنچه را که برای من خالص باشد » (۲۳۳) .

و احادیث دیگری که در کتابهای علمای ما - که خداوند بر آنان رحمت آرد - تدوین گردیده است . چون این را دانستی پس بدان که آنچه به نظر نزدیکتر است اینکه انتظاری که در اخبار به آن امر شده از گونه سوم می باشد ، بنابراین چند صورت در آن تصور می شود :

اول : اینکه منظور شخص منتظر اطاعت امر خداوند باشد ، خواه انگیزه او بر اطاعت امید ثوابی باشد که در روایات به آن وعده شده ، یا انگیزه دیگری داشته باشد .

دوم : اینکه انگیزه اش بر انتظار اطاعت امر و نایل شدن به پاداش دنیوی یا اخروی باشد ، ولی قصد پاداش فرعی و تابع قصد اطاعت باشد (یعنی مقصود اصلی او از انتظار اطاعت امر باشد و به پیوست آن پاداش را قصد نماید) .

و این دو قسم موجب نایل شدن به تمام پاداشها و ثوابهایی است که در روایات وارد گردیده ، و شایسته است که مؤمن قسم اول را انتخاب کند ، بلکه عالی ترین گونه هایش را - که به آنها اشاره نمودیم - برگزیند .

سوم : اینکه انتظار به منظور رستگاری به ثوابها و مواهب اخروی یا دنیوی باشد ، به جهت آگاهی به جمع شدن لوازم زندگی و طول عمر ، و فراخی روزی ، و فراوانی نعمتها ، و زایل شدن هم و غم و درد و رنج در زمان ظهور مولایمان صاحب الزمان صلوات الله علیه ، به طوری که از انتظارش جز این نخواهد ، و اطاعت امر خداوند در نظرش نباشد .

چهارم : عکس قسم دوم (یعنی منظور اصلیش از انتظار پاداش باشد و به پیوست آن بخواهد امر خداوند را اطاعت کند) . و ظاهر آن است که در این دو قسم استحقاق ثوابهایی که در روایات وعده شده اند را ندارد ، زیرا که استحقاق پاداش عبادت به قصد اطاعت بستگی دارد - چنانکه دیدید در صریح روایت آمده است - . و فرض این است که مأمور به را به قصد تعبد بجای نیاورده ، پس انتظارش عبادت نیست . و همانطور که مستحق ثواب نیست همچنین استحقاق عقاب نیز ندارد ، زیرا که چنین نمی دانیم که مصلحت انتظار فقط در صورت انجام دادن آن به قصد قربت باشد ، بلکه ظاهر از مطالعه اخباری که در این باره رسیده این است که به منظور جلوگیری از یأس و ناامیدی مؤمن از ظهور امام علیه السلام است لذا امیرالمؤمنین علیه السلام در حدیثی که در مبحث اول آوردیم فرموده : منتظر فرج باشید و از رحمت الهی مأیوس نشوید ... که ظاهر فرموده حضرت که : مأیوس نشوید بیان نخستین درجات

انتظار می‌باشد. و نیز اشاره به همین است فرموده مولایمان حضرت صادق علیه السلام در روایت ابوبصیر که سابقاً گذشت اینکه: ای ابوبصیر آیا تو هم از کسانی هستی که دنیا می‌خواهند... و بدین ترتیب بر او اعتراض کردند، یعنی: آیا همچون تویی سزاوار است که خواهسته‌اش از انتظار فرج رسیدن به لذت‌های دنیوی باشد؟ و این بیان بر آنچه یادآور شدیم دلالت دارد که اگر هدفش در رسیدن به پاداش محدود باشد مستحق عقوبت نیست، و نظیر این مطلب در اعمال بسیار است مانند: دیدار مؤمن، و عیادت بیمار، و تشییع جنازه، و برآوردن حوائج برادران دینی و غیر اینها که هیچ کس نگفته: اگر مؤمن حاجت برادر مؤمن خویش را برآورده سازد و به این کارش قصد تعبد نکند مستحق عقوبت می‌شود، البته استحقاق ثواب در این عمل و مانند آن به قصد تعبد بستگی دارد، چنانکه توجه دادیم (۲۳۴).

اگر بگویید: می‌توان قائل شد که قصد تقرب در انتظار واجب است و خلاف آن حرام می‌باشد، نظر به حدیثی که در کتاب تحف العقول از مفضل بن عمر از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: «مردم درباره ما بر سه گروه شدند: گروهی ما را دوست داشته و در انتظار قائم ما شدند تا از دنیای ما برخوردار گردند، که گفتند و سخنان ما را حفظ کردند، و از کردار ما کوتاهی نمودند، که اینها را خداوند به سوی آتش محشور خواهد ساخت...».

می‌گویم: این صفت منافقان است که محبت خاندان عصمت را به زبان اظهار کنند و دل‌هایشان منکر آن است، و این مطلب از فرموده امام صادق علیه السلام: «که گفتند...» ظاهر و آشکار است، بنابراین مقصود چنین است - و الله العالم - که: این منافقان محبت ما را به زبان آشکار ساختند تا هرگاه قائم خاندان عصمت بپاخواست به هدفهای دنیوی خویش نایل گردند، و حال آنکه فعل آنها مخالف قولشان می‌باشد، و این دلیل نفاق آنها است و عاقبت کارشان جهنم است، و این افراد همانهایی هستند که در بعضی از روایات آمده که حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه دستور می‌دهد گردنشان را بزنند در حالی که کنارش ایستاده باشند، و خدا دانا است.

مبحث پنجم

در بیان حکم ضد انتظار یعنی ناامیدی

در این باره می‌گوییم که: ناامیدی بر چند گونه تصور می‌شود:

گونه اول: یأس و ناامیدی از اصل ظهور حضرت قائم علیه السلام به طور کلی، و بدون شبهه همگی در حرام بودن آن اتفاق نظر دارند، زیرا که ظهور و قیام حضرت قائم علیه السلام از ضروریات مذهب امامیه است، بلکه احتمال می‌رود که از ضروریات دین اسلام باشد، چونکه احادیث در این باره از حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در حدّ تواتر از طرق خاصّه و عامّه رسیده، بلکه علمای عامّه نیز به این امر اعتراف دارند و اختلاف در تعیین شخص او است و اینکه حالا وجود دارد یا نه، در مقابل آنهاهی که قائل هستند که آن حضرت وجود خواهد یافت و متولد خواهد شد. بنابراین انکار آن بطور کلی تکذیب پیغمبر صلی الله علیه وآله

وسلم می‌باشد. و شاهد بر آنچه یادآور شدیم اینکه مجلسی رحمه الله (۲۳۵) از ابن ابی‌الحدید - که از بزرگان علمای عامه است - حکایت کرده که گفته: البته که فرقه‌های مسلمانان اتفاق دارند که دنیا و تکلیف پایان نخواهد یافت مگر پس از [آمدن] مهدی.

گونه دوم: ناامیدی از ظهور حضرت قائم علیه السلام در مدت معینی بر حسب پندارها و حدسها به اینکه مثلاً گفته شود: حضرت قائم صلوات الله علیه تا پنجاه سال دیگر ظهور نخواهد کرد، و لازمه این پندار آن است که در آن مدت منتظر نباشد، و حال آنکه از بررسی احادیثی که امر می‌کند در هر صبح و شام منتظر باشیم ظاهر می‌شود که این گونه ناامیدی هم حرام باشد، زیرا که، ظاهر امر وجوب است، و ترک واجب قطعاً حرام است. و اما احادیثی که بر این مطلب دلالت دارد قسمتی از آنها گذشت، و از آن جمله است:

- روایت حماد بن عثمان که در اقبال از (۲۳۶) امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: «و امر صاحب خود را شب و روز انتظار داشته باش که خداوند هر روز در کاری است هیچ کاری از کار دیگر او را مشغول نخواهد داشت». که در بخش ششم همین کتاب گذشت.

و نیز در بحار در حدیثی از مفضل بن عمر از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: «نزدیکترین حالت بندگان نسبت به خدای عز و جل و رضایت‌مندترین هنگام از آنها زمانی است که حجت الهی را نیابند، و برای آنها آشکار نشود و جایگاهش را ندانند، در حالی که در آن وضع می‌دانند که حجت خداوند باطل نگشته است، پس در آن هنگام هر صبح و شام منتظر فرج باشید...» (۲۳۷).

و از جمله: همچنین در بحار از قمی ضمن حدیثی از پدرش از محمد بن الفضیل از پدرش از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت کرده تا آنجا که گوید... - به آن حضرت عرضه داشتیم: فدایت گردم، پس کی این کار می‌شود؟ فرمود: البته برای ما وقتی نسبت به آن تعیین نشده، ولی هرگاه چیزی را برایتان گفتیم پس همچنان که گفتیم شد بگوئید: خدا و رسول او است گفته‌اند، و هرگاه برخلاف آن واقع شد [نیز] بگوئید: خدا و رسولش راست گفتند، دو برابر پاداش خواهید یافت، ولی هرگاه احتیاج و فقر شدید شد و مردم یکدیگر را انکار کردند، در آن هنگام هر صبح و شام در انتظار این امر باشید. عرض کردم: فدایت گردم احتیاج و فقر را دانستیم، اما انکار مردم یکدیگر را چیست؟ فرمود: اینکه کسی به خاطر حاجتی نزد برادرش می‌آید پس به غیر از آنچه پیشتر با او برخورد می‌کرد با او دیدار می‌نماید، و سخن دیگری جز آنچه قبلاً با او می‌گفت از وی می‌شود» (۲۳۸).

می‌گویم: مقصود از انتظار فرج در هر صبح و شام آن است که هر وقتی که ممکن است آن فرج موعود در آن واقع شود می‌بایست انتظارش را کشید، و بدون تردید وقوع این امر در تمام ماهها و سالها امکان دارد، به مقتضای امر خداوند تدبیر کننده دانا، پس بر همه افراد خاص و عام واجب است منتظر آن باشند.

و از جمله: احادیث مستفیضی است که از تعیین کردن وقت ظهور نهی می‌کند، که در همان عنوان آنها را خواهیم آورد، زیرا که مقتضای نفی کردن ظهور در مدت معینی از سالها و ماهها خود وقت گذاری به گذشت همان مقدار از زمان است و این به نص اخبار رسیده از امامان علیهم السلام حرام می‌باشد. و شاهد و مؤید این مطلب است گونه‌هایی از اخبار که از امامان معصوم علیهم السلام روایت گردیده است.

از جمله: روایاتی است که دلالت می‌کند بر اینکه وقت ظهور آن حضرت علیه السلام از امور بدائیّه است که ممکن است زودتر شود یا به تأخیر افتد، به مقتضای حکمت خداوند دانا، چنانکه مولایمان حضرت صادق علیه السلام در روایت حماد بن عثمان - که پیشتر گذشت - به این معنی اشاره فرموده، و نیز احادیثی که بر آن دلالت داشت پیش از این گذشت.

و از جمله : احادیثی است که در آنها مهیا کردن اسلحه و مرابطه رائم امر گردیده ، چون امر کردن به این دو کار با وجود ناامیدی از ظهور در مدّت معین بیهوده است . و مانند اینها است آنچه از آثار انتظار در اخبار امر گردیده است .

و از جمله آنچه در اصول کافی به سند خود ضمن حدیثی آورده که : یقظین به پسرش علی بن یقظین گفت : چگونه است که آنچه درباره ما [حکومت بنی العباس] گفته شده بود واقع گردید و آنچه درباره [حکومت حق] شما گفته شده انجام نگرفت ؟ علی گفت : البته آنچه درباره ما و شما گفته شده هر دو از یک منبع به شما گفته شد ، و همانطور هم که گفته بودند انجام یافت ، ولی امر ما هنگامش نرسیده ، پس با امیدها دلگرم شدیم ، و [وَلَقَدْ] به ما می گفتند : این امر تا دویست یا سیصد سال دیگر تحقق نخواهد یافت ، البته دلها قساوت می گرفت ، و عموم مردم از اسلام برمی گشتند ، ولی می گفتند : به زودی این امر واقع می گردد و خیلی نزدیک است ، تا دلها با هم اُلّت گیرد و گشایش نزدیک گردد » (۲۳۹) .

و در بحار (۲۴۰) به نقل از دو کتاب غیبت نعمانی و غیبت طوسی مثل این حدیث را روایت آورده است .

و در کتاب علل الشرایع به سند خود به طور مرفوع از علی بن یقظین روایت کرده که گفت : به حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام عرض کردم : چرا آنچه از ملاحم (پیش گویها) درباره شما روایت شده آن طور که روایت آمده واقع نمی گردد ، و آنچه در مورد دشمنان روایت گردیده درست می آید ؟ فرمود : « آنچه درباره دشمنان صادر گشت از حق بود پس همانطور که گفته شده بود پیش آمد ، ولی شما با آرزوها دلگرم شدید و تعلّل کردید ، پس برای شما این چنین بیان شد » .

و از جمله : در غیبت نعمانی روایت مسندی از ابوالمرهف آمده که امام صادق علیه السلام فرمود : « محاضیر هلاک شدند » راوی گوید : عرضه داشتم : محاضیر چیست ؟ فرمود : « عجله کنندگان ، و نزدیک شمارندگان نجات یافتند ... » (۲۴۱) .

و نیز در همان کتاب به طور مسند از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام روایت آمده که فرمود : « هَلْكَ أَصْحَابُ الْمُحَاضِرِ وَ نَجَى الْمُقْرَبُونَ » ؛ شتابزدگان هلاک شدند و نزدیک شمارندگان نجات یافتند ... » (۲۴۲) .

چون ظاهر آن است که (مقربون) به کسر راء باشد یعنی مؤمنانی که منتظرند ، و ظهور آن حضرت علیه السلام را نزدیک می دانند و همواره انتظارش را می کشند . و مؤید این مطلب است آنچه در دعای عهد آمده که از امام صادق علیه السلام روایت شده : « اِنَّا نَ [مخالفان] آن را بعید می پندارند و ما فَرَج و ظهور را نزدیک می دانیم ... » (۲۴۳) .

و از جمله اینکه : یکی از حکمتهای مخفی داشتن وقت ظهور آن حضرت این است که مؤمنین در تمامی اوقات و همه سالها در انتظار آن به سر برند ، چنانکه در حدیث ابن یقظین به این معنی اشاره شده است ، در آن دَقّت کن .

و از جمله : روایاتی است که دلالت دارد بر اینکه ظهور آن حضرت صلوات اللّٰه علیه همان ساعت است که دانستن وقت آن به خداوند - جل جلاله - اختصاص دارد ، چنانکه گذشت .

و از جمله : روایاتی است که دلالت دارد بر اینکه ظهور آن حضرت علیه السلام به طور ناگهانی انجام می شود ، مانند فرموده آن حضرت در توقیعی که در احتجاج روایت آمده است : « به درستی که امر ما ناگهانی پیش می آید هنگامی که توبه ، کسی را سود ندهد ... » (۲۴۴) .

و روایتی که از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: «مهدی از ما است خداوند امرش را یک شبه اصلاح خواهد فرمود». و روایت دیگری که از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: «او همچون شهاب فروزانی خواهد آمد». و روایت نبوی دیگری که در حدیثی از حضرت امام رضا علیه السلام در کتاب کمال الدین آمده که به پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم عرض شد: یا رسول الله قائم از فرزندان شما کی خروج خواهد کرد؟ فرمود: مثل او همچون ساعت [قیامت] است که آن را در وقت خود کسی جز او [خدای عز و جل] ظاهر و روشن نکند، [شأن آن] در آسمانها و زمین سنگین است شما را نباید جز ناگهانی (۲۴۵).

و در اصول کافی از حضرت امام رضا علیه السلام روایت شده که فرمود: «هرگاه پیشوای شما [دانش شما] از میان شما برداشته شد پس از زیر پای خود منتظر فرج باشید» (۲۴۶).

می‌گوییم: ظاهراً فرموده آن حضرت علیه السلام: «از زیر پای خود منتظر فرج باشید» کنایه از ظهور امام عصر عجل الله فرجه به طور ناگهانی است، بنابراین واجب است در زمان غیبتش در هر حالی که احتمال می‌رود با پیروزی ظهور کند انتظارش را کشید.

اگر بگویید: اینکه ظهور آن حضرت علیه السلام ناگهانی باشد، با آنچه در احادیث مستفیض بلکه متواتر معنوی آمده مبنی بر اینکه: علامتهای حتمی خواهد داشت که برای همه مردم معلوم خواهد شد - مانند سفیانی و صیحه آسمانی و کشته شدن نفس زکیه - منافات دارد؟ می‌گوییم: اولاً انتظار لوازم ظهور در حقیقت انتظار خود آن است، پس چون به راستی دانستی که ظهور آن حضرت بعد از آشکار شدن نشانه‌هایش خواهد بود، جز این نیست که منتظر پدیدار شدن آن نشانه‌ها خواهی بود، چون آن علامتها نشانه ظهور حضرت قائم علیه السلام می‌باشند. خلاصه اینکه انتظاری که در اخبار به آن امر گردیده: انتظار ظهور مولایمان است با هر چه از علامتها و آثار دارد، و این بر اهل بصیرت روشن است، و برای توضیح بیشتر مثالی می‌آوریم: اگر زمامدار قدرتمندی به تو وعده بدهد که در یکی از روزهای هفته به منزلت خواهد آمد، آیا از همان آغاز هفته با فراهم کردن وسایل پذیرایی و زینت منزل و فرش و اثاثیه مناسب منتظر آمدنش نخواهی بود؟ به طوری که هرگاه در یکی از آن روزها بر منزل تو وارد گشت موجبات احترام را فراهم آورده باشی و در شمار خطاکاران قرار نگیری؟ با اینکه قطعاً می‌دانی که آمدن او نشانه‌های خبر دهنده و علامتهای آشکار کننده‌ای دارد، ولی چون آشکار شدن آن نشانه‌ها از آمدنش جدا نیست، منتظر او خواهی شد با همه لوازمی که پیش از آن حاصل خواهد گشت.

ثانیاً: ظاهر اخبار متعددی که از امامان علیهم السلام روایت آمده آن است که: تمام آن آثار در یک سال واقع می‌شوند، پس واجب است مؤمن منتظر؛ در طول سال آماده ظهور مولایش باشد، چون احتمال دارد این امر در آن سال وقوع یابد، بلکه از چند روایت ظاهر می‌شود که آن علامتها نزدیک به هم واقع می‌شوند.

در مورد سفیانی: در بحار از حضرت سید العابدین علی بن الحسین علیه السلام آمده که در بیان علائم ظهور حضرت قائم علیه السلام فرمود: «پیش از خروج او علیه السلام خروج مردی به نام عوف سلمی در سرزمین جزیره خواهد بود که پناهگاهش تکریت و کشته شدنش در مسجد دمشق واقع می‌گردد، سپس خروج شعیب بن صالح از سمرقند پیش می‌آید. آنگاه سفیانی ملعون از وادی یابس خروج می‌کند، و او از فرزندان عتبه بن ابی سفیان است، و چون سفیانی آشکار شود مهدی علیه السلام مخفی می‌گردد سپس بعد از آن خروج خواهد فرمود» (۲۴۷).

می‌گوییم: از این حدیث استفاده می‌شود که ظهور حضرت قائم علیه السلام مقارن خروج سفیانی یا نزدیک به آن خواهد شد، و این منافات ندارد با آنچه در روایات متعددی وارد شده که مدت حکومت سفیانی هشت ماه خواهد بود، و آنچه وارد شده که خروج سفیانی پیش از قیام قائم علیه السلام خواهد بود، زیرا که منظور از قیام قائم علیه السلام در این روایت خروج آن حضرت به طور علنی و آشکارا در بیت الله الحرام، و ظهور شریفش برای خاص و عام می‌باشد، که روایاتی دلالت دارد بر اینکه آن حضرت علیه السلام ظهورهای متعددی پیش از این ظهور تام خواهد داشت که تاریکی غیبت برطرف خواهد گشت و برای عموم مردم آشکار خواهد شد، چنانکه پیشتر نیز به این مطلب اشارت رفت. و اما در مورد کشته شدن نفس زکیه: در کتاب کمال الدین از امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود: «بین [خروج] قائم آل محمد علیه السلام و کشته شدن نفس زکیه جز پانزده شب نخواهد بود» (۲۴۸).

و اما صیحه آسمانی: از علامتهای مقارن ظهور می‌باشد، چنانکه از ملاحظه روایات ظاهر می‌گردد، و آنچه یادآور شدیم برای صاحبان اندیشه بسنده است.

گونه سوم: ناامید بودن از نزدیکی زمان فرج و ظهور آن حضرت صلوات الله و سلامه علیه، می‌باشد یعنی اینکه احتمال نزدیک بودن آن را نفی نماید، چنانکه حال بعضی از اهل زمان ما است، آنان که عقاید و باورهای خود را بر حدس و گمان و تخمین بنا می‌کنند، و ظاهر از دلایل، حرام بودن این گونه ناامیدی نیز می‌باشد، به همان دلیلهایی که در گونه دوم آوردیم، زیرا که از اخبار روایت شده از امامان علیهم السلام چنین استفاده می‌شود که بدین جهت وقت ظهور بر مؤمنین مخفی مانده تا در تمامی زمانها و سالها منتظرش باشند، هر چند که حکمت‌های دیگری نیز برای آن هست، و خداوند حقایق امور را می‌داند.

ششم: اظهار اشتیاق به دیدار آن بزرگوار

و این از نشانه‌های دوستان و موالیان آن جناب است، و در خوبی و استحباب آن هیچ تردیدی نیست، چون در دعاهای روایت شده برای آن حضرت این معنی آمده است، و چه خوب سروده‌اند:

قَلْبِي الْيَكُ مِنَ الْأَشْوَاقِ مُحْتَرِقٌ

و دَمْعُ عَيْنِي مِنَ الْأَمَاقِ مُنْدَفِقٌ

الشَّوْقُ يُحْرِقُنِي وَ الدَّمْعُ يُغْرِقُنِي

فَهَلْ رَأَيْتُ غَرِيقًا وَ هُوَ مُحْتَرِقٌ

***

ز آتش دل سوزم و در سیل اشکم غوطه‌ور

کس غریقی همچو من دیده در آتش شعله‌ور ؟

شوق روی انورت آرد شگفتیها بیار

از ظهور طلعتت گردد زمستانها بهار

و بر این مطلب دلالت دارد آنکه مولایمان امیرالمؤمنین علیه السلام اظهار اشتیاق به دیدارش را داشت ، چنانکه در حدیث روایت شده از آن حضرت علیه السلام در وصف حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه در حرف عین گذشت که پس از آنکه قسمتی از صفات و نشانه‌های او را بیان فرمود و به بیعت کردن با او و اجابت نمودن دعوتش امر کرد ، فرمود : « هاه » و به سینه‌اش اشاره نمود و شوق به دیدارش را اظهار داشت . تمام این خبر در بحث علم آن حضرت علیه السلام [جلد اول کتاب] گذشت . و نیز بر این معنی دلالت دارد آنچه در بحار به نقل از کتاب مزار کبیر به سند خود از احمد بن ابراهیم روایت آورده که گفت : « به جناب ابوجعفر محمد بن عثمان اشتیاقم را به دیدار مولایمان علیه السلام بیان کردم ، به من فرمود : با وجود اشتیاق مایل هستی او را ببینی ؟ گفتم : آری ، فرمود : خداوند پاداش شوق تو را عنایت فرماید ، و دیدن رویش را به آسانی و عافیت به تو روزی کند ، ای ابوعبدالله التماس مکن که او را ببینی ، زیرا که در ایام غیبت به او اشتیاق داری ، و درخواست مکن که با او همنشین گردی که این از عزائم الهی است و تسلیم بودن به آن بهتر است ، ولی با زیارت به سوی او توجه کن . . . » (۲۴۹) .

می‌گویم : نیک بودن اشتیاق به آن حضرت علیه السلام امر واضح و روشنی است ، که هیچ پوشیدگی در آن نیست ، زیرا که این از لوازم محبت است که از دوستان جدا نمی‌گردد ، و عبارت : « خداوند پاداش شوق تو را عنایت فرماید » اشاره به ثواب ارزنده‌ای است که بر آن مترتب می‌شود ، چنانکه فرمایش امام صادق علیه السلام در حدیث آینده بر آن دلالت دارد با احترام و تجلیلی که در آن هست . و اینکه فرمود : « ای ابوعبدالله التماس مکن که او را ببینی . . . » منظور دیدن آن حضرت به گونه امامان گذشته علیهم السلام است ، یعنی هر وقت که خواسته باشی این امر برایت فراهم باشد ، و اما اینکه درخواست دیدن آن حضرت به طور مطلق چیزی نیست که منع شده باشد بلکه از وظایف متدینین است ، و رسیدنشان به این سعادت بسیار اتفاق افتاده است . و شاهد بر آنچه گفتیم اینکه گفته : « زیرا که در ایام غیبت به او اشتیاق داری و درخواست مکن که با او همنشین گردی که این از عزائم الهی است . . . » چون اگر دیدن آن جناب و همنشین شدن با حضرتش هر چند در بعضی از اوقات ، از عزائم الهی و خواسته حتمی خداوند در مورد صاحب الزمان علیه السلام بود ، برای هیچ کس از مؤمنین این امر اتفاق نمی‌افتاد ، و این بر خلاف چیزی است که مشاهده می‌شود ، زیرا که روایات و حکایات در مورد مؤمنان رستگار به دیدار آن بزرگوار علیه السلام سبب باور اهل یقین می‌باشد . و بالاخره پوشیده نماند که جمله : « به او اشتیاق داری . . . » جمله خبریه است که در مقام انشاء واقع شده که در حقیقت امر به شوق دیدار آن حضرت صلوات الله و سلامه علیه می‌باشد . و بر فضیلت اشتیاق اهل اخلاص به آن حضرت دلالت می‌کند آنچه در بحار از اختصاص به سند خود از محمد بن مسلم روایت آمده که گفت : به سوی مدینه رهسپار شدم در حالی که دردمند و بیمار بودم ، به امام باقر علیه السلام عرض شد که محمد بن مسلم بیمار است ، پس آن حضرت توسط غلامی ، نوشیدنی که با دستمالی پوشانیده شده بود برایم فرستاد ، غلام ظرف نوشیدنی را به دستم داد و به من گفت : آن را بیاشام که آن حضرت علیه السلام به من امر فرمود که بر جای بمانم تا آن را بنوشی . پس آن را گرفتم ناگاه بوی مشک از آن برخاست ، نوشابه‌ای خوش طعم و سرد بود ، و چون آن را آشامیدم غلام به من گفت : مولایم به تو می‌فرماید : هرگاه آشامیدی نزد من بیا . در اندیشه شدم که به من چه گفت و حال آنکه پیش از آن نمی‌توانستم بر پای بایستم! که وقتی نوشیدنی در درونم جای گرفت گویی که از بند رهایی یافته باشم نشاط گرفتم ، پس به درب منزل آن جناب رفتم و اجازه ورود خواستم ، بر من بانگ زد که : بدنت سالم گشت ، داخل شو ، آنگاه در حالی که گریه می‌کردم

داخل شدم ، و بر آن حضرت سلام کردم و بر دست و سرش بوسه زدم ، آن حضرت علیه السلام به من فرمود : ای محمد چرا گریه می کنی ؟ عرض کردم : فدایت شوم بر غربتم و دوری راه و کمی توان بر ماندن نزد شما و دیدن رویتان . فرمود : اما کمی توان که خداوند اولیای ما و دوستانمان را اینچنین قرار داده و بلا را بر آنان نزدیک ساخته ، و اما آنچه از غربت یادآور شدی پس تأسی جسته ای به حضرت ابی عبدالله علیه السلام که در سرزمینی دور از ما کنار نهر فرات است ، و اما دوری راه که یاد کردی البته مؤمن در این دنیا غریب و در میان این مردم نگونسار است تا از این خانه دنیا به رحمت خداوند بیرون رود ، و اما آنچه متذکر شدی از دوست داشتن نزدیک بودن به ما و ملاقات با ما را و اینکه نمی توان این کار را انجام دهی پس خداوند می داند که در دلت چیست و پاداش تو بر او است « (۲۵۰) .

می گویم : در مزار این حدیث را از کامل الزیارة روایت کرده با اضافاتی که مربوط به فضیلت تربت مبارک امام حسین علیه السلام است (۲۵۱) .

هفتم : ذکر مناقب و فضایل آن حضرت

یاد نمودن فضایل و مناقب آن حضرت ، و دلیل بر استحباب این کار تمام اخبار و روایاتی است که در مورد تشویق و ترغیب یادآوری فضایل ائمه معصومین علیهم السلام وارد شده است ، از جمله : در اصول کافی از حضرت ابی عبدالله صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : « همانا وظیفه جمعی از فرشتگان آسمان این است که نگاه می کنند بر یک و دو و سه نفری در حالی که آنان درباره فضیلت آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم به گفتگو نشسته اند ، پس فرشته ای به فرشتگان دیگر می گوید : آیا نمی بینید اینان را با همه کمی تعدادشان و بسیاری دشمنانشان فضائل (۲۵۲) آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم را بیان می کنند! آنگاه گروه دیگری از فرشتگان می گویند : « ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ » (۲۵۳) ؛ این فضل خداوند است که به هر کس بخواهد می دهد ، و خداوند دارای فضل عظیم است .

و در همان کتاب به سند خود از میسر از حضرت ابی جعفر باقر علیه السلام آورده که گفت : « امام باقر به من فرمود : آیا با هم خلوت می کنید [و دور از چشم دشمنان می نشینید] و برای هم حدیث می گویند و آنچه معتقد هستید برای هم بازگو می نماید ؟ عرضه داشتم : آری به خدا سوگند ما با هم در خلوت می نشینیم و برای هم حدیث می گوئیم و آنچه معتقدیم برای هم باز می گوئیم ، امام باقر علیه السلام فرمود : به خدا سوگند که من دوست داشتم در بعضی از آن جاها با شما می بودم ، به خدا سوگند که من بوی شما و جانهای شما را دوست می دارم ، و البته شما بر دین خداوند و دین فرشتگان او هستید ، پس با پرهیز از گناه و جدیت در امر دین [ما را] یاری کنید « (۲۵۴) .

و در همان کتاب از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام آمده که فرمود : « هیچ چیز بر ابلیس و لشکریانش دشوارتر نیست از اینکه برادران ایمانی با یکدیگر دیدار کنند ، و همانا دو مؤمن با یکدیگر دیدار می نمایند که به یاد خدا باشند آنگاه فضائل ما را یادآوری کنند ، در این حال گوشت سالمی بر صورت ابلیس باقی نمی ماند ، تا جایی که روح پلیدش به التماس می افتد از فرط آنکه

درد می کشد ، پس فرشتگان آسمان و گنجوران بهشت متوجه می شوند و او را لعنت می کنند تا اینکه هیچ فرشته مقرباً باقی نماند مگر اینکه بر او لعنت فرستد ، که زیون و با حسرت و مردود می افتد « (۲۵۵) .

و نیز بر این مطلب دلالت می کند روایاتی که در مورد تلافی کردن کسی که به تو احسانی نموده به وسیله یاد نیکو وارد شده ، مانند فرموده مولایمان حضرت سید العابدین علیه السلام در رساله الحقوق که در مکارم الأخلاق و تحف العقول و کتابهای دیگر آمده که حضرت سجّاد علیه السلام فرمود : « . . . و اما حق کسی که نسبت به تو نیکی و احسانی نموده آن است که او را سپاس بگذاری و کار خوبش را یادآور شوی ، و با سخن نیک او را در میان مردم معرفی کنی ، و دعای خالصانه بین خود و خدای خود در حق او بنمایی ، پس اگر این کار را کردی تشکر از او را پنهانی و آشکارا به جای آورده باشی ، و اگر روزی توانستی عملاً کار نیکش را با نیکی تلافی کنی این کار را انجام ده » (۲۵۶) .

البته ما قسمتی از حقوق و مراحم آن حضرت را در بخشهای سوم و چهارم این کتاب مبارک بیان داشتیم ، به آنجا مراجعه کن تا سینهات فراخ گردد و حالت صلاح یابد . و نیز بر این مقصود دلالت دارد آنچه در شواهد لزوم محبوب نمودن آن بزرگوار در میان مردم آوردیم ، و آنچه در فضیلت دعوت کردن مردم به سوی آن جناب ان شاء الله تعالی خواهد آمد . و نیز گواه بر این است آنچه از روایات خواهد آمد مبنی بر اینکه هنگام بروز بدعتها بر عالم واجب است که علم خویش را آشکار سازد ، و همچنین شاهد بر این است تمام آنچه در ترغیب و تشویق بر ذکر خدای تعالی وارد گردیده ، زیرا که یاد آنان علیهم السلام از مصادیق یاد خداوند است ، چنانکه در روایت آمده و در وظیفه نهم خواهد آمد ان شاء الله .

هشتم : اندوهگین بودن مؤمن از فراق آن حضرت علیه السلام

اینکه مؤمن از فراق و دور ماندن از آن حضرت اندوهگین و مهموم باشد ، و این از نشانه های دوستی و اشتیاق به آن حضرت است . و در دیوان منسوب به سرور و سالارمان حضرت امیرالمؤمنین علیه الصلاة و السلام در بیان دلایل و نشانه های دوستی راستین چنین آمده :

وَ مِنْ الدَّلَائِلِ أَنْ يُرَى مِنْ شَوْقِهِ

مِثْلَ السَّقِيمِ وَ فِي الْفُؤَادِ غَلَائِلٌ

وَ مِنْ الدَّلَائِلِ أَنْ يُرَى مِنْ أُنْسِهِ

مُسْتَوْحِشاً مِنْ كُلِّ مَا هُوَ شَاغِلٌ

وَ مِنْ الدَّلَائِلِ ضِحْكُهُ بَيْنَ الْوَرَى

وَ الْقَلْبُ مَحْزُونٌ كَقَلْبِ الثَّائِلِ

و از نشانه‌ها این است که از شدت شوقش همچون بیماری دیده شود که دلش از شدت درد می‌جوشد .

و از نشانه‌ها این است که از فرط اُنس گرفتن با محبوب دیده شود که از هر چه او را از وی مشغول می‌دارد وحشت کند [و گریزان باشد] .

و از نشانه‌ها : خندیدنش در میان مردم است ، در حالی که دلش مالمال از اندوه است همچون زن جوان از دست داده .

و دلیل بر اینکه این امر از نشانه‌های اهل ایمان است ، و در اوج حُسن و برتری می‌باشد اخبار بسیاری است که از امامان معصوم علیهم السلام روایت گردیده ، از جمله :

۱ - روایاتی که حاکی است : از جمله نشانه‌های یک فرد شیعه آن است که در اندوه و حزن امامان علیهم السلام محزون و اندوهگین باشد ، و تردیدی در این نیست که غیبت مولایمان حضرت حجّت علیه السلام و آنچه از حزن‌ها و محتتها بر آن حضرت و بر شیعیانش وارد می‌گردد از بزرگترین و مهمترین علل حزن و اندوه امامان علیهم السلام است ، چنانکه از حدیث آینده در فضیلت گریستن بر فراق آن جناب برایتان معلوم خواهد شد ان شاء الله تعالی .

۲ - در کتاب کمال الدین به سند خود از مولایمان حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام آورده که فرمود : « چه بسیار زنان جگر سوخته مؤمنه ، و چه بسیار مردان مؤمن اسفناک جگر سوخته خواهد بود آنگاه که ماء معین (= آب گوارا) مفقود و غایب گردد ... » (۲۵۷) .

۳ - در کافی از حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود : « شخص مهموم به خاطر ما که غم و اندوهش از جهت ظلمی است که بر ما رفته نفس کشیدنش تسبیح گویی است ، و هم او به خاطر امر ما عبادت است ، و پنهان داشتنش سر ما را جهاد در راه خداوند است » (۲۵۸) .

کلینی فرموده : محمد بن سعید یکی از راویان این حدیث به من گفت : این را با آب طلا بنویس که چیزی بهتر از این نوشته‌ام .

۴ - آنچه در آغاز بخش چهارم کتاب گذشت ، در حدیث ابن ابی‌یعفور که از آن برمی‌آید : یکی از حقوق شخص مؤمن بر مؤمن دیگر آن است که به خاطر اندوه او اندوهگین گردد ، که بدون تردید این حق برای مولایمان حضرت صاحب الزمان علیه السلام بر تمامی افراد با ایمان ثابت است ، به طریق اولویت قطعی [یعنی هرگاه افراد عادی از مؤمنین چنین حقی را دارا باشند ، امام و مولایمان حضرت حجّت علیه السلام که پیشوای آنان و رکن ایمان است به طور قطع ، سزاواری بیشتری در این حق برایش ثابت می‌باشد] (۲۵۹) .

۵ - در مجلّد سوم بحار از مسمع کردین از امام ابوعبدالله صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود : « همانا آنکه دلش به خاطر ما به درد آید البته روزی که ما را هنگام مرگش دیدار کند خوشحال خواهد شد ، به طوری که آن خوشحالی و سرور پیوسته در دلش باقی خواهد ماند تا اینکه در کنار حوض کوثر بر ما وارد گردد ، و به درستی که کوثر از دیدن دوستدار ما خرسند می‌شود تا آنکه از انواع غذاها به او می‌چشانند که مایل نشود از کنار آن دور گردد . ای مسمع ، هر آن کس از آن جرعه‌ای بنوشد دیگر هیچ گاه تشنه

نخواهد شد ، و به مشقت و رنج نخواهد افتاد [یا هیچ وقت آبی نخواهد خواست] ، و آن به خنکی کافور است و بوی مشک و مزه زنجبیل ، از عسل شیرین تر و از کره لطیف تر و از اشک زُلاتر و از عنبر خوش بوتر است ، از تسنیم (چشمه بلند و بالای بهشت) بیرون می آید و بر نهرهای بهشت می گذرد ، بر روی زمینه ای از درّ و یاقوت روان است ، در آن جامههایی هست بیش از شمار ستارگان آسمان ، بوی آن از مسافت هزار سال به مشام می رسد ، جامه های آن از طلا و نقره و گوهرهای مختلف می باشد ، بوی خوش آن ، بر صورت نوش کننده اش می وزد تا آنکه شخصی که از آن نوشیده می گوید : ای کاش اینجا واگذاشته می شدم که به جای این هیچ چیز دیگری نخواهم و از آن دور نشوم ، البته تو ای کردین از کسانی هستی که از آن سیراب می گردند .

و هیچ چشمی به خاطر ما گریان نشود مگر اینکه به نعمت نگاه کردن به کوثر نایل گردد ، و به دوستان ما ، از آن بنوشانند ، و البته چنین است که هر کس از آن می آشامد لذت و مزه و اشتیاهی خاص برایش حاصل می گردد بیش از شخص دیگری که محبتش نسبت به ما کمتر است ... » (۲۶۰) .

نهم : حضور در مجالس فضایل و مناقب آن حضرت علیه السلام

حضور یافتن و نشستن در مجالسی که فضایل و مناقب و سایر امور مربوط به آن حضرت در آنها یاد می شود ، و دلیل بر این - اضافه بر اینکه از لوازم و نشانه های محبت است ، و از مصادیق خیرات که مأمور شده ایم به آنها سبقت جوئیم و پیشی گیریم که خدای تعالی فرموده : « فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ » (۲۶۱) ؛ به سوی کارهای خیر سبقت گیرید . -

فرموده مولایمان حضرت امام رضا علیه السلام است که در امالی شیخ صدوق (۲۶۲) و مجلد دهم بحار از آن بزرگوار آمده که فرمودند : « هر کس در مجلسی بنشیند که امر ما در آن زنده می گردد ، روزی که دلها می میرند دل او نخواهد مرد » (۲۶۳) .

و نیز بر این مطلب دلالت دارد فرموده حضرت امام صادق علیه السلام به فضیلت در حدیث روایت شده در بحار و غیر آن که : « می نشینید و حدیث می گوئید ؟ فضیلت عرضه داشت : آری فدایت شوم ، امام صادق علیه السلام فرمود : همانا من آن مجالس را دوست می دارم ، پس امر ما را احیا کنید ، ای فضیلت ؛ خداوند رحمت کند کسی که امر ما را احیا نماید » (۲۶۴) .

و نیز شاهد بر آنچه گفتیم تمامی روایاتی است که در مورد تشویق و ترغیب بر حضور و شرکت در مجالس ذکر رسیده ، مانند فرموده پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم : « در باغهای بهشت بگردید » . عرضه داشتند : ای رسول خدا باغهای بهشت چیست ؟ فرمود : « مجالس ذکر ... » . و فرمایش آن حضرت در حدیث دیگر که : « همانا خداوند کسی را که در مجلس اهل ذکر می نشیند می آمرزد و او را از آنچه می ترسد ایمن می دارد ، پس فرشتگان گویند : [پروردگارا] فلانی در میان آنان است و او تو را یاد نکرد ، خداوند می فرماید : او را به خاطر هم نشینی با آنان؛ آمرزیدم زیرا که یاد کنندگان حق چنین هستند که هم نشین ایشان از جهت آنها بدبخت نگردد » (۲۶۵) .

این دو حدیث را شیخ احمد بن فهد رحمه الله در کتاب عده الداعی روایت کرده ، وجه شاهد بودن این دو حدیث بر مطلب مورد بحث اینکه : یاد آن حضرت و یاد پدرانیش علیهم السلام یاد خدای عز و جل می باشد ، از جهت روایتی که شیخ محمد بن یعقوب کلینی در

کافی از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: « هر جمعی در مجلسی حضور یابند و خداوند عز و جل را یاد نکنند و از ما یاد نمایند آن مجلس مایه حسرت آنها در روز قیامت خواهد بود ، سپس فرمود : حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام فرموده : همانا یاد ما از [مصادیق] یاد خداوند است ، و یاد دشمنان از [مصادیق] یاد شیطان می باشد » (۲۶۶) .

و نیز بر این مطلب دلالت می کند آنچه در وسائل و غیر آن از عباد بن کثیر روایت گردیده که گفت به امام صادق علیه السلام عرضه داشتم : داستان سرایی را دیدم که در حال قصه گفتن چنین می گفت : این مجلسی است که هر کس در آن بنشیند بدبخت نمی شود ، امام صادق علیه السلام فرمود : به هیچ وجه ، به هیچ وجه ، نشیمنگاههایشان خطا کرده (۲۶۷) ، خداوند را فرشتگانی است که گشت می زنند ، به غیر از کرام کاتبین - که آنچه از انسان سر می زند می نویسند - پس هرگاه بر جمعی بگذرند که محمد و آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم را یاد می کنند به یکدیگر گویند : توقف کنید ، پس می نشینند و بهره مند می شوند ، و چون از آنان جدا گردند بیمارانشان را عیادت کنند و در مراسم مردگانشان شرکت نمایند و از غائبین آنان تفقد کنند ، پس آن مجلس است که هر کس در آن بنشیند بدبخت نمی شود » (۲۶۸) .

اضافه بر اینکه نشستن در آن مجالس زیاد کردن افراد دوستان و یاران و به اصطلاح سیاهی لشکر درست کردن برای جمعیت نیکان است که نزد خداوند و امامان معصوم علیهم السلام محبوب و مطلوب است ، همچنان که سیاهی لشکر شدن برای معاندین و اشرار نزد خداوند و امامان علیهم السلام مبعوض و ناخوشایند می باشد ، بر این مطلب دلالت می کند آنچه در بحار به نقل از مناقب آمده که : « قاضی عبدالرحمان بن ریاح از یک نابینا علت کوریش را سؤال کرد ، نابینا گفت : در واقعه کربلا حضور یافتم ولی جنگ نکردم ، پس از چندی در خواب شخص هولناکی را دیدم به من گفت : رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم تو را می خواند ، گفتم : توان دیدنش را ندارم ، مرا کشید و به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم برد ، آن حضرت را اندوهگین یافتم و در دستش حربه ای بود و در پیشگاهش چرمی که زیر محکومین گسترده می شود افکنده اند ، و فرشته ای با شمشیری از آتش بپا ایستاده افرادی را گردن می زند و آتش بر آنها می افتد و آنان را می سوزاند ، سپس بار دیگر زنده می شوند و باز آنها را همانطور به قتل می رساند ، عرضه داشتم : سلام بر تو باد ای رسول خدا ، قسم به خداوند که من نه شمشیری زدم و نه نیزه ای به کار بردم و نه تیری افکندم . پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرمود : آیا سیاهی لشکر را زیاد نکردی ؟ آنگاه مرا به مأموری سپرد و از طشت خونی برگرفت ، از آن خون بر چشمم کشید ، چشمانم سوخت و چون از خواب برخاستم کور شده بودم » (۲۶۹) .

دهم : تشکیل مجالس ذکر مناقب و فضایل آن حضرت علیه السلام

بر پا نمودن مجالسی که مولایمان صاحب الزمان علیه السلام در آنها یاد شود و مناقب و فضایل آن حضرت در آنها ترویج و منتشر گردد ، و در آن مجالس برای آن جناب دعا شود ، و با جان و مال در راه تشکیل آن مجالس تلاش کردن ، [از وظایف دلباختگان و ارادتمندان به آن جناب است] زیرا که این کار ترویج دین خداوند ، و برتری دادن کلمه الله ، و یاری نمودن بر نیکی و تقوی ، و تعظیم شعائر الهی و نصرت ولی الله است .

و بر این مطلب دلالت می‌کند - اضافه بر اینکه عناوین یاد شده و غیر آنها بر آن صدق می‌نماید - اینکه : در حدیثی که در وسائل و غیر آن از امام صادق علیه السلام روایت شده که فرمود : « یکدیگر را دیدار کنید که در دیدارتان زنده شدن دلهایتان و یادآوری احادیث ما هست ، و احادیث ما شما را نسبت به یکدیگر مهربان می‌سازند ، که اگر آنها را بگیری رستگار شده و نجات یافته‌اید ، و هرگاه آنها را ترک گویند گمراه شده و هلاک می‌گردید ، پس به آنها عمل کنید که من نجات شما را ضمانت می‌کنم » (۲۷۰) .

وجه دلالت این حدیث آنکه : دیدار مؤمنین نسبت به یکدیگر را سبب و وسیله زنده کردن امر آنان و یادآوری احادیث امامان علیهم السلام دانسته است ، بنابراین برپاسازی مجالس دیداری که در آنها امام علیه السلام یاد شود و مناقب او و آنچه مربوط به او است بیان گردد بدون تردید نیکو و مورد خشنودی امامان علیهم السلام است . و نیز بر این مطلب دلالت می‌کند فرمایش امیرالمؤمنین علیه السلام در حدیث اربعمائه اینکه : « خداوند تبارک و تعالی به سوی زمین نگریست پس ما را برگزید و برای ما شیعیانی برگزید که ما را یاری می‌کنند و از خوشحالی ما خوشحال و به خاطر اندوه ما اندوهگین می‌شوند ، و اموال و جانهایشان را در راه ما نثار می‌نمایند ، آنان از ما هستند و به سوی ما باز می‌گردند ... » (۲۷۱) .

یک مسئله فقهی

از دلایل شرعی چنین برمی‌آید که : مصرف کردن زکات واجب در این امر پسندیده جایز می‌باشد زیرا که این یکی از مصادیق « سبیل الله راه خدا » است که خدای تعالی در آیه : « إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ ... » (۲۷۲) : آنها را بیان فرموده است . و تفصیل سخن به فقه موکول می‌گردد .

توجه و بیدارباش

می‌توان گفت که بر پا ساختن این مجالس در بعضی از اوقات واجب است ، مثل اینکه مردم در معرض انحراف و گمراهی باشند ، و برپایی این مجالس سبب جلوگیری از هلاکت دینی آنان و مایه ارشاد و راهنمایی ایشان به راه هدایت گردد ، از جهت دلایل امر به معروف و نهی از منکر و راهنمایی اشخاص گمراه و عقب زدن اهل بدعت و گمراهی ، و خداوند تعالی در همه احوال نگهدار حق جویان است .

۱۱ و ۱۲ : سرودن و خواندن شعر در فضایل و مناقب آن حضرت علیه السلام

سرودن و خواندن شعر در فضایل و مناقب آن جناب - که درود و سلام بر او باد - زیرا که این دو عمل نوعی از یاری کردن امام به شمار می‌آیند . و دلیل بر این است آنچه در کتاب وسائل به طور مُسند روایت گردیده که حضرت امام صادق علیه السلام فرمود : « هر کس درباره ما یک بیت شعر بگوید خداوند برای او خانه‌ای در بهشت خواهد ساخت » (۲۷۳) . و از آن حضرت است که فرمود : « هیچکس درباره ما بیت شعری نگوید مگر اینکه به روح القدس تأیید و یاری شده باشد » (۲۷۴) . و از حضرت رضا علیه السلام روایت است که فرمود : « هر فرد مؤمنی که درباره ما شعری بسراید که ما را به آن مدح گوید خداوند برای او در بهشت منزلگاهی

خواهد ساخت که هفت برابر وسعت دنیا باشد که هر فرشته مقرب و هر پیغمبر فرستاده شده‌ای او را در آنجا دیدار خواهد کرد» (۲۷۵) .

می‌گویم: شاید اختلاف ثوابها از جهت متفاوت بودن شاعران در شناخت امامان و مراتب ایمان آنان باشد. و از زُراه روایت آمده که گفت: « کمیت بن زید بر حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام وارد شد، من نیز در آن محضر شرفیاب بودم، کمیت قصیده: « مَنْ لِقَلْبٍ مُتِيْمٍ مُسْتَهَامٍ ... » را بر آن جناب خواند، هنگامی که قصیده را به پایان رسانید امام باقر علیه السلام به کمیت فرمود: « تا وقتی که درباره ما شعر می‌گویی پیوسته به روح القدس تأیید می‌شوی » (۲۷۶) .

و در روضه کافی به سند خود از کمیت بن زید اَسَدی آورده که گفت: « بر حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام وارد شدم، آن حضرت به من فرمود: به خدا قسم ای کمیت اگر مال دنیا نزد ما بود از آن مقداری به تو می‌دادیم ولی برای تو است آنچه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به حَسَّان بن ثابت فرمود: پیوسته روح القدس با تو خواهد بود تا هنگامی که از ما دفاع کنی ... » (۲۷۷) .

و نیز بر این مطلب دلالت دارد تمام روایاتی که حاکی سروده‌های شاعران در مدح و ثنای امامان علیهم السلام است که در محضر ایشان خوانده‌اند، و امامان علیهم السلام عطا‌های بسیار و بخشش‌های فراوانی به آن شاعران عنایت فرموده‌اند، و از این ماجراها بسیار است که در احوالات و اخلاقیات آنان - صلوات الله علیهم اجمعین - یاد گردیده، و آنچه اشاره شد برای مؤمنین بسنده است.

۱۳: قیام، هنگام یاد شدن نام یا القاب آن حضرت علیه السلام

بپاخاستن هنگام یاد شدن نام یا القاب شریفه آن حضرت علیه السلام، که سیره و شیوه شیعیان دوازده امامی بر همین اساس بوده، و شاهد بر این اضافه بر تعظیم و احترام بودن این عمل که خود مطلوب است روایتی است که یکی از علمای اعلام در کتاب النجم الثاقب از سید عبدالله نواده سید نعمت الله جزائری آورده که در بعضی از روایات چنین یافته که: روزی حضرت صاحب الزمان علیه السلام در مجلس امام صادق علیه السلام یاد شد، پس امام صادق علیه السلام به منظور تعظیم و احترام اسم آن حضرت بپا ایستاد (۲۷۸) .

می‌گویم: برای اثبات استحباب بپا خاستن هنگام بردن نام شریف امام عصر عجل الله تعالی فرجه همین مقدار کافی است، به لحاظ قاعده تَسَامُح که علمای بزرگوارمان بیان کرده‌اند. و می‌توان گفت که در بعضی از اوقات واجب می‌باشد، به خاطر بعضی از جهات مانند اینکه اسم شریف آن حضرت یا یکی از القاب مبارکش در مجلسی که جمعی در آن هستند یاد شود، آنگاه همه اهل مجلس به احترام آن بپاخیزند، و در این حال اگر کسی از اهل مجلس بدون عذر از جای برنخیزد، این برنخاستنش توهین و هتک حرمت آن حضرت علیه السلام خواهد بود که تردیدی در حرام بودن آن نیست زیرا که توهین خداوند عز شأنه می‌باشد چنانکه پوشیده نیست.

۱۴ و ۱۵ و ۱۶: گریستن و گریانیدن و خود را به گریه کنندگان شبیه نمودن بر فراق آن حضرت علیه السلام

گریستن و گریانیدن و خود را شبیه به گریه کنندگان نمودن در فراق آن حضرت و به جهت مصیبتها و محتتها و اندوههایی که بر او رسیده است [از وظایف مؤمنان است]، و بر این دلالت دارد به طور عموم و خصوص روایات متعددی که در این باب آمده، از جمله:

۱- در مجلد دهم بحار و غیر آن از حضرت رضا علیه السلام آمده که فرمود: «هر آن کس که مصیبت ما را متذکر شود پس به خاطر آنچه بر ما وارد شده است بگرید و بگریاند، روز قیامت با ما، در درجه مان خواهد بود، و هر آنکه مصیبتمان برایش یادآوری شود پس بگرید و بگریاند روزی که چشمها اشکبار خواهند بود دیدگانش گریان نشود» (۲۷۹).

۲- و در همان کتاب از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: «هر کس ما را یاد کند یا نزد او یاد شویم پس از چشمش همچون بال پشه‌ای اشک بیرون آید خداوند گناهانش را می‌آمرزد هر چند که همچون کف دریا باشد» (۲۸۰).

۳- و در حدیث مسموع پیشتر گذشت که آن حضرت علیه السلام فرمود: «هیچ چشمی بر ما نگرید مگر اینکه به دیدن کوثر متنعم گردد، و هر کس ما را دوست می‌دارد از آن خواهد نوشید...» (۲۸۱). و نیز در حدیث مسموع آمده که امام صادق علیه السلام فرمود: «پس هر کس از روی مهر نسبت به ما و به خاطر آنچه [از مصایب] بر ما رسیده بگرید، جز این نیست که خداوند بر او رحمت آرد پیش از آنکه اشک از چشمش بیرون بیاید، و چون اشکهایش بر گونه‌اش جاری شود اگر قطره‌ای از اشکهایش در جهنم بیفتد آتش آن را خاموش خواهد ساخت به طوری که حرارتی برای آن نماند» (۲۸۲).

۴- و در بحار از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: «هر کس دیده‌اش در راه ما گریان شود به خاطر خونی که از ما به ناحق ریخته شده، یا حقی که از ما سلب گردیده، یا حرمتی که از ما هتک شده، یا به خاطر یکی از شیعیانمان؛ خداوند تعالی به خاطر آن اشک، سالها جایگاهش را در بهشت قرار خواهد داد» (۲۸۳).

۵- و در بحار به نقل از امالی شیخ طوسی و فرزندش حدیث مسندی از مولایمان حضرت امام حسین بن علی علیهما السلام آورده که فرمود: «هیچ بنده‌ای نیست که چشمانش قطره‌ای اشک بر ما بریزد، یا اینکه دیدگانش به خاطر ما اشک‌آلود گردد، مگر اینکه خدای تعالی به سبب آن، سالها او را در بهشت جای دهد» (۲۸۴).

احمد بن یحیی اودی گوید: حضرت حسین بن علی علیه السلام را در خواب دیدم، پس عرضه داشتم: حدیث گفت مخول بن ابراهیم برایم از ربیع بن المنذر از پدرش از شما که فرموده‌اید: «هیچ بنده‌ای نیست که چشمانش قطره‌ای اشک بر ما بریزد، یا اینکه دیدگانش به خاطر ما اشک‌آلود گردد، مگر اینکه خدای تعالی به سبب آن او را سالها در بهشت جای دهد؟» فرمود: آری، عرض کردم: پس من این حدیث را بدون واسطه از شما شنیدم.

۶- در کامل الزیارات و بحار از حضرت علی بن الحسین زین العابدین علیه السلام روایت شده که فرمود: «هر آن مؤمنی که چشمهایش به خاطر کشته شدن حسین بن علی علیهما السلام قطره اشکی بریزند تا اینکه بر گونه‌اش جاری شود، خداوند به سبب آن در بهشت منزلهایی به او خواهد داد که قرن‌ها در آنها سکونت نماید، و هر آن مؤمنی که به خاطر اذیتی که از دشمنانمان در دنیا به ما رسیده دیدگانش اشک‌آلود گردند تا اینکه بر گونه‌اش جاری شود خداوند به سبب آن در بهشت جایگاه شایسته‌ای برایش قرار

خواهد داد ، و هر آن مؤمن که در راه ما اذیتی به او رسد و از تلخی اذیتی که در راه ما به او رسیده چشمانش گریان شود تا آنکه بر گونه اش جاری گردد ، خداوند آزرده اش دور خواهد ساخت ، و روز قیامت او را از خشم خویش و آتش دوزخ در امان خواهد داشت « (۲۸۵) .

۷ - در بحار از امام صادق علیه السلام آمده که به فضیل بن یسار فرمود : « ای فضیل هر کس ما را یاد کند یا نزد او یاد شویم پس به مقدار بال مگسی از چشمش اشک بیرون آید ، خداوند گناهانش را می آمرزد ، اگر چه بیش از کف دریا باشد « (۲۸۶) .

۸ - در حدیث دیگری از آن حضرت علیه السلام روایت است که فرمود : « هر کس که ما نزد او یاد شویم پس دیدگانش گریان شوند خداوند صورتش را بر آتش حرام خواهد ساخت « (۲۸۷) .

۹ - سید بن طاووس قدس سره در کتاب اللهوف گوید : از آل رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده که فرمودند : « هر کس در [مصایب] ما گریه کند و صد نفر را گریان سازد بهشت برای او است ، و هر کس گریه کند و پنجاه تن را بگریاند بهشت برای او خواهد بود ، و هر کس گریه کند و سی تن را بگریاند بهشت برای او خواهد بود ، و هر کس گریه کند و بیست تن را بگریاند بهشت برای او است ، و هر کس گریه کند و ده نفر را به گریه درآورد بهشت برای او خواهد بود ، و هر کس بگرید و یک تن را بگریاند بهشت برای او است ، و هر کس خود را شبیه به گریه کنندگان سازد بهشت برای او خواهد بود « .

۱۰ - روضه کافی به سند خود از عبدالحمید وابسی از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام روایت آورده که گوید : « به آن حضرت علیه السلام عرض کردم : همسایه ای داریم که تمامی حرامها را مرتکب می شود تا آنجا که نماز را هم ترک می کند تا چه رسد به غیر آن! فرمود : سبحان الله! و از این بالاتر را خبر ندهم کسی که از این شخص بدتر است ؟ عرضه داشتم : چرا ، فرمود : ناصبی (دشمن ما) از او بدتر است ، همانا هیچ بنده ای نیست که اهل البیت نزد او یاد شوند پس به خاطر ما رقت کند مگر اینکه فرشتگان پشت او را مسح نمایند و تمامی گناهانش آمرزیده شود مگر اینکه گناهی مرتکب شود که او را از ایمان بیرون برد ، و شفاعت پذیرفته می شود ، ولی درباره ناصبی پذیرفته نیست ، و همانا مؤمن برای همسایه اش شفاعت می کند در حالی که حسنه ای ندارد ، پس می گوید : پرورگارا این همسایه ام اذیت را از من دور می نمود ، آنگاه درباره او شفاعت می کند ، پس خدای تبارک و تعالی فرماید : من پروردگار تو هستم و من شایسته ترین کسی هستم که از سوی تو پاداش دهد ، سپس خداوند او را به بهشت داخل می نماید و حال آنکه هیچ حسنه ای برایش نیست ، و به درستی که کمترین شفاعت کننده از مؤمنین برای سی نفر شفاعت خواهد کرد ، در آن هنگام است که اهل آتش می گویند : (۲۸۸) « فما لنا من شافِعینَ وَ لا صَدِیقِ حَمِیمِ » (۲۸۹) ؛ پس ما را نه شفاعت کنندگانی هست و نه دوست صمیمی « .

۱۱ - و در کامل الزیارات و غیر آن در حدیث معاویه بن وهب روایت آمده که حضرت امام صادق علیه السلام در سجده خود دعا کرد تا آنجا که گفت : « و رحمت آور بر آن دیده هایی که به خاطر ما اشکها فرو ریختند ، و رحمت آور بر آن دلهایی که به خاطر ما بی تاب و سوزان شدند ، و رحمت آور بر آن فریاد و مویه کشیدنی که به خاطر ما است « (۲۹۰) .

و اما آنچه بر فضیلت گریستن در فراق آن حضرت علیه السلام و به خاطر محنتهایی که بر آن جناب وارد می‌گردد، به طور خاص دلالت می‌کند روایاتی است، از جمله: در کافی و غیبت نعمانی (۲۹۱) و کمال الدین از مفضل از امام صادق علیه السلام آمده است. عبارت حدیث در کافی چنین است: مفضل بن عمر گفت: « شنیدم حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام می‌فرمود: مبادا دم برآورید، همانا به خدا سوگند امامتان سالیانی از روزگار غایب خواهد ماند، و شما در امتحان سخت واقع می‌شوید تا آنجا که درباره او سخنان مختلف گفته می‌شود: مرده؛ کشته شده؛ هلاک گردیده؛ به کدام دره رفته؟ و هر آینه دیدگان مؤمنین بر او گریان خواهد بود، و در امواج حوادث واژگون خواهید شد همچنان که کشتیها در امواج دریا واژگون می‌شوند، پس نجات نخواهد یافت مگر کسی که خداوند پیمان از او گرفته و ایمان در دلش ثبت گردیده، و به روحی از سوی خویش تأییدش فرموده باشد، دوازده پرچم اشتباه‌انگیز افرشته خواهد شد که دانسته نمی‌شود کدام به کدام است. راوی گوید: پس گریه کردم و گفتم: پس چه باید کرد؟ آن حضرت به خورشید که به ایوان تأییده بود نگاهی افکند و فرمود: ای اباعبدالله این آفتاب را می‌بینی؟ گفتم: آری، فرمود: به خدا سوگند امر ما از آفتاب روشن‌تر است » (۲۹۲).

و در کتاب غیبت نعمانی از مفضل روایت آمده که گفت: شنیدم شیخ - یعنی حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام - می‌فرمود: « مبادا تغییر یابید [دم برآورید] همانا به خدا سوگند امام شما مدتی از روزگارتان غایب خواهد گشت، و یادش خاموش خواهد ماند تا اینکه گفته می‌شود: مرده، هلاک شده، به کدام دره رفته، و البته دیدگان مؤمنین بر او گریان خواهد شد... » (۲۹۳).

و در کمال الدین به سند خود از مفضل از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آورده که گوید: شنیدم آن حضرت علیه السلام می‌فرمود: « مبادا دم بزیند همانا به خدا سوگند امام شما سالیانی از دورانتان غایب خواهد ماند و آزمایش خواهید شد تا جایی که گفته می‌شود: مرده، یا هلاک گردیده، به کدام وادی رهسپار شده، و به درستی که دیدگان مؤمنین بر او اشکبار خواهد گشت، و [در امواج فتنه‌ها] واژگون خواهید شد همانطور که کشتیها در امواج دریا واژگون می‌گردند، و نجات نمی‌یابد مگر کسی که خداوند پیمان از او گرفته و ایمان در دلش نوشته و با روحی از جانب خویش تأییدش فرموده باشد... » (۲۹۴).

و شیخ طوسی در کتاب غیبت به سند خود از مفضل آورده که گفت: شنیدم حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام می‌فرمود: « مبادا دم برآورید، همانا به خدا سوگند امام شما سالهایی از دورانتان را غایب خواهد ماند، و یاد او خاموش می‌گردد تا آنجا که گفته می‌شود: مرده، کشته شده، (هلاک گشته) به کدام وادی رفته، البته دیدگان مؤمنین بر او گریان خواهد گشت، و واژگون خواهید شد همچنان که کشتیها بر اثر امواج دریا واژگون می‌گردند، پس نجات نخواهد یافت مگر کسی که خداوند پیمان از او گرفته و ایمان در دلش ثبت نموده، و به روحی از سوی خود تأییدش فرموده است... » (۲۹۵).

می‌گویم: بنگرید و تأمل کنید که چگونه امام علیه السلام گریستن بر فراق مولایمان را نشانه ایمان قرار داده، و بر چیزی که وجدان آن را انکار نمی‌دارد بلکه درست گواه بر آن است دلالت فرموده است، زیرا که گریه کردن بر آن حضرت دلیل معرفت و نشانه محبت قلبی می‌باشد که بخشی از ایمان بلکه نزد اهل یقین حقیقت آن است. معرفت و محبت صاحب ایمان را بر گریستن در فراق مولایمان صاحب الزمان علیه السلام و محنتها و اندوههایی که بر آن جناب وارد می‌شود، برمی‌انگیزند، و چه خوش گفته‌اند به زبان عربی:

قلبی الیک من الأشواق مُحترقٌ

وَ دَمْعُ عَيْنِي مِنَ الْأَمَاقِ مَنْدَفِقُ

الشُّوقُ يُحْرِقُنِي وَ الدَّمْعُ يُغْرِقُنِي

فهل رأيتَ غريقاً وَ هو مُحترقٌ ؟

ترجمه [به نظم آوردم] :

دل ز شوق دیدنت سوزد چو عود

از فراق دیدیده گرید همچو رود

غرقه در سیلاب اشک و دل کباب

کس غریقی شعله‌ور کی دیده بود ؟!

آتش عشق تو چون در سر فتاد

تاب از دل؛ خواب از چشمم ربود

و در فارسی گفته‌اند : گواه عاشق صادق در آستین باشد .

و از همین روی می‌بینید محبّ صادق و دوست واقعی هر قدر معرفت و محبتش نسبت به محبوب فزونتر باشد ، گریه‌اش نیز بیشتر و فزونتر و پیوسته‌تر است .

و رئیس محدثین شیخ صدوق رحمه الله در کتاب کمال الدین (۲۹۶) به سند خود از سدید صیرفی روایت کرده که گفت : من و مفضل بن عمر و ابوبصیر و أبان بن تغلب بر مولایمان حضرت ابی‌عبدالله صادق علیه السلام وارد شدیم که دیدیم آن حضرت بر روی خاک نشسته و جبهه خبیری طوق‌دار بی یقه‌ای که آستینهایش کوتاه بود پوشیده (مصیبت دیدگان در آن زمان چنین جامه‌ای می‌پوشیدند) ، و همچون کسی که فرزند از دست داده و جگرش سوخته باشد می‌گرید ، حزن و اندوه چهره‌اش را فراگرفته و رنگش را تغییر داده ، و اشک چشمش را پر کرده بود ، می‌فرمود : ای سرور من؛ دوری تو خواب از چشمم برده ، و زمین را بر من تنگ نموده ، و راحتی از دلم ربوده است . سرورم؛ غیبت تو مصیبتم را به اندوههای ابدی پیوسته ، و یکی بعد از دیگری را از ما می‌رباید ، که جمعیت و افراد را به سوی فنا می‌کشاند ، و از جهت مصیبت‌های گذشته و بلیات پیشین اشکی از چشمم جاری نشود و ناله‌ای از سینه‌ام سر نکشد مگر اینکه در برابر چشمم محتتهایی مجسم می‌گردد که از آنها بزرگتر و هولناک‌تر و سخت‌تر است ، و حوادثی که با خشم تو در هم آمیخته و وارداتش با سخط تو عجین گشته است . سدید گوید : از آن مصیبت سخت و پدیده بسیار بزرگ عقلهایمان پرید و دل‌هایمان چاک چاک گردید ، و چنین پنداشتیم که آن حالت؛ نشانه واقعه کوبنده و یا مصیبتی از مصایب زمان است که بر آن جناب روی آورده است . عرض کردیم : خداوند دیدگان را نگریند ای زاده بهترین مردم ، از کدامین پیش آمد اشکت روان و گریهات همچون باران است ؟ و چه حالتی سبب شده که چنین در ماتم و سوک بنشینید ؟ امام صادق علیه السلام آهی برکشید که بر اثر آن درونش برآمد و پریشانی بیشتر شد و فرمود : وای بر شما؛ صبح امروز من در کتاب جفر نگرستم ، و آن کتابی است مشتمل بر علم

مرگها و بلاها و مصیبتها، و علم آنچه بوده و خواهد بود تا روز قیامت، که خداوند آن را به محمد و امامان پس از او علیهم السلام اختصاص داده است. در این کتاب ولادت و غیبت و به درازا کشیدن و طول عمر غایب (قائم) مان و گرفتاری مؤمنین در آن زمان و شک و تردیدهایی که بر اثر طولانی شدن غیبت او برایشان پدید می آید، و بیشترشان از دین برمی گردند، و رشته اسلام را که خداوند جل ذکره می فرماید «وَكُلُّ اِنْسَانٍ لِّزَمَانِهِ طَائِرَةٌ فِی عُنُقِهِ» (۲۹۷)؛ و رشته عمل هر انسان را دور گردنش قرار دادیم. یعنی: ولایت را از گردن بیرون می افکنند، تأمل نمودم، لذا رقت کردم و اندوهها بر من مستولی گشت. عرض کردیم: ای زاده رسول خدا با سهیم کردن ما در شناختن قسمتی از آنچه درباره آن می دانید مشرف و گرامی مان بدارید. فرمود: خداوند تبارک و تعالی سه جریانی که در مورد سه تن از رسولان روی داده است در مورد قائم ما پیش خواهد آورد: ولادت او را بسان ولادت موسی و غیبتش را همچون غیبت عیسی و به درازا کشیدنش را همانند به درازا کشیدن جریان نوح تقدیر فرموده، و پس از آن عمر بنده صالح - یعنی خضر علیه السلام - را نشانه و دلیلی بر طول عمر او قرار داده است. عرضه داشتیم: ای زاده رسول خدا از حقایق این معانی برای ما پرده بردارید. فرمود: اما ولادت موسی علیه السلام چنین بود که چون فرعون مطلع گشت که بر افتادن حکومتش بر دست اوست، دستور داد کاهنان نزدش حاضر شوند، و آنان فرعون را به نژاد او راهنمایی کردند، او از بنی اسرائیل است. و پیوسته فرعون زبردستان خود را دستور می داد شکم زنان باردار از بنی اسرائیل را پاره کنند تا آنجا که در تعقیب او بیست و چند هزار نوزاد را به قتل رسانید، ولی نتوانست به کشتن موسی دست یابد، چون خدای تبارک و تعالی او را حفظ کرد. همین طور بنی امیه و بنی العباس چون مطلع شدند که از بین رفتن حکومت آنها و نابودی امرا و ستمکاران بر دست قائم از ما خواهد بود با ما به دشمنی پرداختند، و شمشیرهای خود را در جهت کشتن آل رسول صلی الله علیه وآله وسلم و برافکندن نسل او به کار گرفتند، به طمع اینکه به کشتن قائم علیه السلام دست یابند، ولی خدای عز و جل ایا دارد که امر خویش را در دسترسی یکی از ستمگران بگذارد تا اینکه نور خود را به کمال رساند هر چند که مشرکین را ناخوش آید. و اما غیبت عیسی علیه السلام: البته یهود و نصاری متفق شدند که او کشته شده است، و خداوند جل ذکره با فرموده خویش که: «وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ» (۲۹۸)؛ و او را نکشتند و به دار نزدند ولی مطلب بر آنان مشتبه شد. آنها را تکذیب فرمود. غیبت قائم نیز همین طور است که امت به خاطر طولانی شدنش آن را انکار خواهد کرد، پس بعضی از روی ناآگاهی خواهند گفت: هنوز متولد نشده، و گروهی خواهند گفت: او متولد شده و از دنیا رفته، و گوینده ای که کافر شود به اینکه مدعی گردد: امام یازدهم عقیم بوده، و دیگری از دین بیرون رفته که سیزده تن و بیشتر را امام خواهد شمرد، و قائل دیگری خدای عز و جل را معصیت کند که بگوید: روح قائم علیه السلام در کالبد دیگری سخن می گوید! و اما دیر کرد نوح علیه السلام این است که: چون فرود آمدن عذاب از سوی آسمان را برای قومش درخواست کرد خداوند تبارک و تعالی جبرئیل روح الامین را با هفت هسته خرما فرو فرستاد، پس جبرئیل گفت: ای پیغمبر خدا، خداوند تبارک و تعالی به تو می فرماید: اینان مخلوق و بندگان من هستند، و من ایشان را با صاعقه ای از صاعقه هایم نابود نمی سازم مگر بعد از آنکه دعوت آنان تأکید شود و به حجت ملزم گردند، بنابراین باز هم تلاشت را در دعوت کردن قوم خود تکرار کن، که من بر این کار تو را پاداش خواهم داد، پس این هسته ها را در زمین غرس بنمای که در رویدن و رشد و به حاصل رسیدن آنها هنگامی که ثمر دهند برای تو گشایش و خلاص خواهد بود، و به این مطلب پیروان مؤمن را مژده بده. هنگامی که بعد از مدتی طولانی درختها روید و تنومند شد و ساقهای آنها قوت یافت و شاخه های فراوان از آنها برآمد و خرماها زرد و سرخ شد، نوح علیه السلام از خداوند سبحان و تعالی درخواست کرد که وعده اش را عملی سازد، پس خداوند تبارک و تعالی به او امر فرمود که از هسته های آن درختها برگیرد و غرس نماید و صبر و تلاش را از سر گیرد و دلیل و حجت را بر آنان مؤکد سازد، نوح علیه السلام این فرمان را به گروهیایی که به وی ایمان آورده بودند خبر داد، پس سیصد تن از آنان از دین برگشتند و مرتد شدند و گفتند: اگر آنچه نوح ادعا می کند راست بود در وعده پروردگارش تخلفی پیش نمی آمد. سپس خداوند تبارک و تعالی هر بار دستور می داد که هسته ها را دوباره بکارد تا هفت نوبت، و هر بار گروهی از مؤمنین از او روی برمی تافتند، تا اینکه هفتاد و اندی با او ماندند، پس خداوند تبارک و تعالی در آن هنگام به او وحی فرستاد و فرمود: ای نوح اکنون صبح روشن پرده از روی شام تاریک بر گرفت که حق محض و خالص عیان گشت و ایمان از

ناخالصی جدا شد به اینکه هر کس طینتش پلید بود مرتد گردید ، اگر من کافران را هلاک می کردم و کسانی که به تو ایمان آورده بودند و به تدریج مرتد شدند را باقی می گذاشتم وعده پیشینم را درباره مؤمنانی که خالصانه توحید را پذیرفته و به رشته نبوت تو چنگ زده اند ، به راستی انجام نداده بودم ، به اینکه آنان را در زمین جانشین سازم و دینشان را برایشان تسلط دهم ، و ترسشان را به امنیت بدل کنم تا عبادت برایم به سبب بیرون رفتن شک از دلهای آنان خالص شود ، و چطور ممکن است جانشینی و تسلط و جایگزین شدن امنیت به جای ترس از ناحیه من انجام گردد با اینکه می دانستم کسانی که مرتد شدند یقینشان ضعیف و سرشتشان پلید و باطنشان بد است که اینها آثار نفاق و پیدایش گمراهی است ، و اگر آنها حکومتی را که هنگام استخلاف به مؤمنین داده شد وقتی دشمنانشان را هلاک کردم ، احساس می نمودند ، و بوی آن به مشامشان می رسید ، به آن سخت می آویختند ، و نفاق باطنی آنها شدیدتر ، و رشته های گمراهی در ریاست خواهی و انحصار امر و نهی به خود با آنان جنگ می کردند . و چگونه می شود تسلط و اقتدار دین و رواج امر مؤمنین فراهم آید با اینکه فتنه ها برانگیخته و جنگها بر پا باشد ؟ نه [چنین چیزی نمی شد] (و کشتی را با نظارت و وحی ما بساز) (۲۹۹) .

امام صادق علیه السلام فرمود : و همین طور قائم علیه السلام که دوران غیبتش امتداد می یابد تا اینکه حق به طور یک دست آشکار گردد و ایمان از ناصافی به درآید و خالص شود ، به اینکه هر کس سرشتش پلید است از شیعیانی که بیم آن می رود که هرگاه احساس کنند در زمان حضرت قائم علیه السلام جانشینی و تسلط و امنیت خواهد بود ، نفاق می ورزند ، چنین افرادی مرتد شوند . مفضل عرضه داشت : یابن رسول الله این ناصیبان چنین پندارند که این آیه (۳۰۰) درباره ابوبکر و عمر و عثمان و علی علیه السلام نازل شده ؟ امام صادق علیه السلام فرمود : خداوند دلهای ناصیبان را هدایت نکند ، کی آن دینی که خدا و رسول او پسندیده اند تسلط یافت به اینکه در عهد یکی از آنان امنیت در بین امت شیوع داشته و ترس از دلهایشان رفته و شک و تردید از سینه هایشان رخت بر بسته باشد ؟ یا در دوران علی علیه السلام نیز ، با وجود مرتد شدن مسلمانان و فتنه هایی که در آن دوران برمی خاست و جنگهایی که میان آنها با کافران شعله می گرفت . سپس امام صادق علیه السلام این آیه را تلاوت کرد : « حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَرَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا » (۳۰۱) ؛ تا آن هنگام که رسولان مأیوس گشتند و گمان بردند که تکذیب شده اند یاری ما آنان را فرا رسید . و اما بنده صالح خضر علیه السلام را خداوند تبارک و تعالی عمر طولانی عنایت فرمود نه از جهت نبوتی که برایش تقدیر کرده باشد یا کتابی که بر او فرستد یا شریعتی برایش قرار دهد که آیین پیغمبران پیشین را با آن نسخ نماید ، یا امامتی که بندگان را به پیروی از آن ملزم سازد ، و یا طاعتی برایش واجب فرماید ، بلکه؛ خدای تعالی چون در علمش گذشته بود که عمر قائم علیه السلام در دوران غیبتش طولانی باشد تا آنجا که بندگان او باور نکنند و آن عمر طولانی را انکار نمایند ، خداوند عمر بنده صالح (خضر) را بدون سبب طولانی ساخت ، مگر به علت استدلال به وسیله آن بر عمر قائم علیه السلام و تا اینکه دلیل و برهان معاندین را قطع نماید که مردم را بر خداوند حجتی نباشد « (۳۰۲) .

و ما تمام این حدیث را آوردیم چون مشتمل بر فایده های بسیار و نکته های گرانبار بود ، که باید در آن دقت شود .

هفدهم : درخواست معرفت امام عصر عجل الله فرجه از خداوند عز و جل

درخواست معرفت آن حضرت از خداوند عز و جل [از وظایف مهمّ ما می باشد]، زیرا که علم با آموزش و درس خواندن بسیار نیست، بلکه علم نوری است که خداوند در دل هر کس که بخواهد هدایتش کند قرار می دهد، و هر که را خداوند هدایت کند هدایت یافته است.

و در کافی از ابوبصیر از حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام آمده: درباره فرموده خدای عز و جل: «وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا»؛ و هر کس که حکمت به او داده شود خیر بسیار به او داده شده. فرمود: [یعنی] طاعت خداوند و معرفت امام علیه السلام (۳۰۳).

و در همان کتاب از ابوبصیر آمده که گفت: حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام به من فرمود: آیا امام خود را شناخته ای؟ گوید: عرضه داشتیم: آری به خدا سوگند پیش از آنکه از کوفه بیرون بیایم. فرمود: همین تو را کفایت می کند (۳۰۴).

و در همان منبع در خبر صحیحی از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام آمده که فرمود: بلندی و رکن و کلید امر و درب اشیا و خشنودی خدای تبارک و تعالی بعد از معرفت او اطاعت امام است (۳۰۵).

و از ابو خالد کابلی روایت آمده که گفت: از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام درباره فرموده خدای عز و جل «فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا» (۳۰۶)؛ پس به خداوند و رسول او و نوری که نازل کردیم ایمان آورید. سؤال کردم، فرمود: ای ابو خالد [این] نور به خدا سوگند امامان از آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم تا روز قیامت می باشند، و آنان هستند به خدا سوگند نور خداوند که آن را نازل کرده، و آنان هستند به خدا نور خداوند در آسمانها و در زمین، قسم به خدا ای ابو خالد همانا نور امام در دلهای مؤمنین از خورشید تابان در روز روشن تر است، و آنان به خدا سوگند دلهای مؤمنین را نورانی می سازند، و خدای عز و جل نورشان را از هر کس بخواهد می پوشاند، پس دلهای چنین کسانی تاریک می گردد، به خدا قسم ای ابو خالد هیچ بنده ای ما را دوست ندارد و از ما پیروی نکند تا اینکه خداوند دلش را پاک گرداند، و خداوند دل بنده ای را پاک نسازد تا اینکه به ما تسلیم شود و با ما سازگار باشد، پس هرگاه با ما سازگار باشد خداوند او را از سختی حساب به سلامت خواهد داشت، و از هراس بزرگ روز قیامت ایمنش خواهد ساخت (۳۰۷).

بیان و توضیح

پیشتر دانستی که مهمترین و واجب ترین امور بعد از شناخت خدا و رسول او: شناختن ولیّ امر و صاحب الزمان است، زیرا که این امر یکی از ارکان ایمان می باشد، و هر کس در حالی بمیرد که امام زمانش را نشناخته باشد به مرگ جاهلیت مرده است. و معرفت او کلید تمام ابواب خیر و سعادت و رحمت می باشد، و خداوند بندگان خود را امر فرموده که معرفت او را تحصیل نمایند، و دعا از جمله درهایی است که خدای تعالی فرمان داده که از آنها وارد شوند، او فرموده است: «أَدْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» (۳۰۸)؛ مرا بخوانید که شما را اجابت کنم. «وَأَسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ» (۳۰۹)؛ و از فضل خداوند درخواست کنید. و نیز فرموده: «إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحَبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ» (۳۱۰)؛ البته تو [ای رسول ما] چنین نیست که هر کس را بخواهی هدایت توانی کرد، بلکه خداوند هر که را بخواهد هدایت می کند.

و در کافی به سند خود از محمد بن حکیم آورده که گفت: به حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم: معرفت ساخته کیست؟ فرمود: از ساخته های خداوند است، بندگان را در آن ساخت بهره ای نیست (۳۱۱).

و آیات و روایاتی که بر این مطلب دلالت می‌کند بسیار است، پس بر بندگان لازم است که از درگاه خداوند شناخت و معرفت امام زمانشان را به آنان روزی نماید و کامل گرداند. و نیز مؤید و دلیل بر آنچه یاد کردیم: وارد شدن دعا برای این مطلب به طور خاص می‌باشد، چنانکه در امر آینده ان شاء الله تعالی خواهد آمد.

و این منافات ندارد با آنکه بنده مختار و مأمور به کسب و تحصیل و مطالعه وسایل معرفت باشد، زیرا که این نظیر روزی است که بندگان امر شده‌اند آن را طلب نمایند و نیز برای آن دعا کنند، ولی خداوند - جلّ شأنه - خود روزی دهنده است، چون سعی و کوشش و وظیفه بنده است، و به ثمر رساندن؛ بر عهده خالق متعال می‌باشد، خداوند تبارک و تعالی فرموده: «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» (۳۱۲)؛ و آنان که در راه ما تلاش کنند البته آنان را به راههای خویش هدایت می‌نماییم.

همچنان که کشت و آبیاری و مانند اینها وظیفه بندگان است چون تحت قدرت و در اختیار آنها می‌باشد، و رویانیدن و پروراندن و از آفتها دور نگهداشتن تا آنکه به نتیجه برسد و مقصود حاصل گردد؛ بر خداوند است، چون از قدرت بندگان بیرون است، ولی بر عهده آنها است که دعا کنند و درخواست نمایند که نتیجه مقصود به دست آید. و همین طور شناخت و معرفت امام علیه السلام وسایل و اسبابی دارد که خدای تعالی آنها را برای بندگان فراهم ساخته، و در توان آنان هست، مانند: دقت کردن و بررسی معجزات و اخلاق آن حضرت علیه السلام، و مطالعه اخبار امامان پیشین در مورد او؛ ویژگیهای او و طولانی شدن غیبتش، و آنچه در فرمان غیبت او بر مؤمنین می‌رسد، و شئونی که خدای تعالی به آن جناب اختصاص داده، و دلایلی که بر او دلالت دارند، و امور دیگر... که بر بندگان خدا لازم است با وسایل یاد شده و مانند اینها در تحصیل معرفت آن حضرت سعی کنند و همت گمارند، ولی چون معرفت از ساخته‌های خدای عز و جل است، به حکم عقل و نقل بر آنان واجب و مؤکد است که دعا کنند و معرفتش را از درگاه خداوند تعالی مستثمت نمایند، که (آنچه خداوند از [درهای] رحمت بر مردم بگشاید هیچ کس نتواند آن را بر بندد و هر آنچه او ببندد کسی را یارای گشودنش نیست) (۳۱۳).

۱۸: تداوم درخواست معرفت آن حضرت عجل الله فرجه

مداومت کردن بر دعایی که ثقة الاسلام کلینی (۳۱۴) و شیخ نعمانی (۳۱۵) و شیخ طوسی به سندهای خود از زراره روایت کرده‌اند که گفت: شنیدم حضرت ابوعبداللّه امام صادق علیه السلام می‌فرمود: برای آن جوان پیش از قیامش غیبتی خواهد بود. گفتم: چرا؟ فرمود: می‌ترسد - و به شکمش اشاره کرد - سپس فرمود: ای زراره و او است منتظر و او است که در ولادتش شک می‌کنند، پس بعضی می‌گویند. پدرش بدون بازمانده از دنیا رفت، و بعضی از آنها می‌گویند: در حالی که در شکم مادر بود پدرش فوت کرد، و بعضی می‌گویند: دو سال پیش از فوت پدرش متولد شد، و او است منتظر مگر اینکه خداوند عز و جل دوست دارد که شیعه را امتحان کند، پس در آن هنگام است که تشکیک و توهم اهل باطل آغاز می‌شود. ای زراره اگر آن زمان را درک کردی این دعا را بخوان: «اللَّهُمَّ عَرَّفْنِي نَفْسَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ، اللَّهُمَّ عَرَّفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ، اللَّهُمَّ عَرَّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ، ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي»؛ بار خدایا تو مرا به خود شناسا کن که اگر خودت را به من شناسانی پیغمبرت را نخواهم شناخت، بار خدایا تو رسولت را به من شناسان که اگر رسول خود را به من شناسانی

حجّت را نخواهم شناخت ، پروردگارا حجت خودت را به من بشناسان که اگر حجّت را به من شناسانی از دین خود گمراه خواهم شد .

و رئیس المحدثین شیخ صدوق در کتاب کمال الدین آن را به سند خود از زراره چنین روایت آورده که گفت : شنیدم حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام می فرمود : برای قائم پیش از آنکه قیام کند غیبتی خواهد بود . گفتم : چرا ؟ فرمود : می ترسد - و به شکمش اشاره کرد - سپس فرمود : ای زراره و او است انتظار کشیده شده ، و او است آنکه مردم در ولادتش شک می کنند ، بعضی از مردم خواهند گفت : او در شکم مادر است ، و برخی گویند : او غایب است ، و بعضی گویند : متولد نشده است ، و بعضی گویند : دو سال پیش از فوت پدرش متولد گشت ، جز این نیست که خدای تبارک و تعالی می خواهد شیعیان را بیازماید ، پس در آن هنگام است که باطل جویان به تردید می افتند . زراره گوید : عرضه داشتم : فدایت گردم اگر آن زمان را درک نمودم چه عملی انجام دهم ؟ فرمود : ای زراره هرگاه آن زمان را درک کنی بر این دعا مداومت کن : « اَللّٰهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ ... » (۳۱۶) .

۱۹ : مداومت به خواندن دعای غریق

مداومت کردن بر خواندن دعایی که شیخ صدوق به سند خود از عبدالله بن سنان روایت کرده که گفت : حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام فرمود : پس از این شبهه ای شما را خواهد رسید که بدون نشانه دیده شدنی و امام هدایت کننده ای خواهید ماند ، و از آن نجات نمی یابد مگر کسی که دعای غریق را بخواند . راوی گوید : عرضه داشتم : دعای غریق چگونه است ؟ فرمود : چنین بگوید : یا الله یا رحمن یا رحیم یا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ؛ ای خداوند ای رحمان ای مهربان ای دگرگون کننده دلها مرا بر دینت پایدار کن . راوی گوید : من گفتم : یا الله یا رحمن یا رحیم یا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ وَالْأَبْصَارِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ . فرمود : البته خداوند دگرگون کننده دلها و دیده ها است ولی همین طور که من می گویم : تو نیز بگو : یا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ (۳۱۷) .

و شیخ نعمانی در کتاب الغیبه به سند خود از حماد بن عیسی از عبدالله بن سنان روایت آورده که گفت : من با پدرم به محضر امام ابوعبدالله صادق علیه السلام شرفیاب شدیم ، پس آن حضرت فرمود : چگونه خواهید بود اگر در حالی واقع شدید که امام هدایتگر و نشانه آشکاری نباشد (دیده نشود) ؟ که از آن حیرت و سرگردانی نجات نیابد مگر کسی که به دعای غریق (یا حریق) دعا کند . پدرم گفت : به خدا سوگند این بلا است ، پس فدایت شوم در آن هنگام چگونه رفتار کنیم ؟ فرمود : هرگاه چنان شد - و تو آن زمان را درک نخواهی کرد - به آنچه در دست دارید [از عقیده راستین] متمسک شوید تا آنکه امر برایتان به خوبی روشن شود (۳۱۸) .

۲۰ : دعا در زمان غیبت آن حضرت علیه السلام

دعایی است که سید بن طاووس رحمه الله در کتاب مهج الدعوات آورده ، در حدیثی که غیبت حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه در آن یاد شده ، راوی گوید : عرض کردم : شیعیانت چکار کنند ؟ فرمود : بر شما باد به دعا کردن و انتظار فرج کشیدن تا آنجا که گوید : عرضه داشتیم : به چه چیزی دعا کنیم ؟ فرمود : می گویی : **اللَّهُمَّ أَنْتَ عَرَفْتَنِي نَفْسَكَ وَ عَرَفْتَنِي رَسُولَكَ وَ عَرَفْتَنِي مَلَائِكَتَكَ وَ عَرَفْتَنِي نَبِيَّكَ وَ عَرَفْتَنِي وُلَاةَ أَمْرِكَ؛ اللَّهُمَّ لَا أَخْذُ إِلَّا مَا أَعْطَيْتَ وَ لَا أَوْقِي إِلَّا مَا وَقَيْتَ اللَّهُمَّ لَا تُعَيِّنِي عَنْ مَنَازِلِ أَوْلِيَائِكَ وَ لَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي اللَّهُمَّ اهْدِنِي لِرِوَايَةِ مَنْ فَرَضْتَ طَاعَتَهُ؛** بار خدایا تو خودت و فرستادهات و فرشتگانت و پیغمبرت و والیان امرت را به من شناسانیدی ، بار خدایا من نگیرم جز آنچه تو عطا کنی و هیچ نگهدارندهای جز تو برایم نیست ، بار خدایا ، مرا از منازل دوستان دور مگردان و دلم را پس از آنکه هدایت کرده ای منحرف منمائی ، بار خدایا مرا به ولایت کسی که اطاعتش را بر من واجب ساخته ای هدایت فرمای (۳۱۹) .

۲۱ : شناختن علامتهای ظهور آن حضرت علیه السلام

شناختن علامتهای ظهور آن حضرت علیه السلام به ویژه علائم حتمی که امامان بر حق علیهم السلام آنها را خبر داده اند ، از وظایف مهم شیعیان است [و دلیل بر این عقل است و نقل .

دلیل عقل

پیشتر دانستید که شناخت شخص آن حضرت سلام الله علیه واجب است ، و شناخت علائم حتمی که مقارن با ظهور آن جناب یا نزدیک به آن است مقدمه شناخت او می باشد .

اگر بگویید : می توان از راه دیگری جز آن علامتها نیز حضرتش را شناخت ، بنابراین راه معرفت منحصر به همین طریق نیست . خواهیم گفت : در روایات امر به روی آوردن به سوی آن جناب هنگام ظهورش وارد گردیده ، چنانکه در روایت نعمانی به سند خود از امام باقر علیه السلام پس از یاد نمودن از نداء و فرو رفتن زمین در بیداء آمده : پس به سوی او روید هر چند که روی دست و پا باشد ، به خدا سوگند گویی او را می بینم بین رکن و مقام از مردم بیعت می گیرد . . . (۳۲۰) .

و تردیدی نیست که روی آوردن به سوی آن حضرت هنگام ظهورش از شهرها جز بعد از علم به ظهور امکان پذیر نمی باشد ، و این علم به سبب آشکار شدن علامتهای حتمیه ای که وعده شده اند حاصل می گردد ، و اما شناختن آن جناب به وسیله معجزاتی که از حضرتش صادر می شود برای بینندگان و حاضران در خدمتش انجام می یابد ، چنانکه پوشیده نیست .

دلیل نقل

فرموده امام صادق علیه السلام است در خبر عمر بن اَبان که در حدیث صحیحی در کافی روایت آمده که فرمود : علامت را بشناس ، پس هرگاه آن را شناختی پیش افتادن یا تأخیر کردن این امر تو را ضرر نرساند . . . (۳۲۱) .

اضافه بر اینکه ائمه طاهرين عليهم السلام علامتهایی را که خدای تعالی برای ظهور حضرت قائم علیه السلام قرار داده بیان فرموده‌اند تا راستگو از دروغگو معلوم گردد، و در قسمتی از روایات وقوع بعضی از رویدادهای فتنه‌انگیز را خبر داده‌اند که گمراهان به سبب آنها به فتنه می‌افتند، ولی آنان که احادیث امامان را روایت کرده‌اند، و کسانی که از پیش وقایعی که امامان عليهم السلام خبر داده‌اند شنیده و دانسته باشند، به فتنه نمی‌افتند و گمراه نمی‌شوند، زیرا که آنها به سبب شناختن علائم بر اساس روایات رسیده از امامانشان عليهم السلام راستگو را از دروغگو تشخیص می‌دهند، نمی‌بینید بسیاری از کسانی که از دین روی تافتند و مرتد شدند و دنبال گمراه کنندگان ملحد افتادند چه در زمان ما و چه پیش از این زمان، مرتد شدن و گمراهیشان به سبب ندانستن علائم ظهور صاحب الامر علیه السلام و ویژگیهای آن جناب بوده است؟ لذا گمراه شدند و دیگران را گمراه کردند. اگر آنها به طلب علم و تحصیل معرفت روی می‌آوردند و در پی شناختن آنچه از صفات و علایم و دلایل و نشانه‌های ظهور صاحب الامر علیه السلام بر آنان واجب است برمی‌آمدند، از نجات یافتگان می‌شدند و از دین دست برنمی‌داشتند. از خداوند عز و جل خواستاریم که به ما علم و عمل روزی کند، و از خطا و لغزش ما را حفظ فرماید که او است شنوای اجابت کننده. و در امر آینده توضیح و بیان بیشتری راجع به این مطلب خواهد آمد ان شاء الله.

و نیز بر این مطلب دلالت می‌کند اینکه اطاعت دستورات آن حضرت علیه السلام بر ما واجب است، به دلیل فرموده خدای تعالی: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ» (۳۲۲)؛ اطاعت کنید خداوند را و اطاعت کنید فرستاده خداوند را و والیان امر را. بنابراین بر مؤمن واجب است علائم ظهور آن حضرت را بشناسد تا هرگاه ظاهر شد او را اطاعت کند، و حق را از باطل تشخیص دهد. ما در اینجا قسمتی از آنچه شیخ اجل محمد بن ابراهیم نعمانی در کتاب الغیبه (۳۲۳) روایت کرده می‌آوریم:

۱ - به سند خود از عمر بن حنظله از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: قائم علیه السلام را پنج علامت هست: سفیانی و یمانی و صیحه آسمانی، و کشته شدن نفس زکیه، و فرو رفتنی در بیداء.

۲ - در خبر دیگری از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود: در آن سال که صیحه آسمانی واقع می‌شود پیش از آن آیتی (نشانه‌ای) در ماه رجب هست، گفتم: آن چیست؟ فرمود: صورتی در ماه برمی‌آید و دستی آشکار می‌گردد.

۳ - و از عبدالله بن سنان از حضرت امام صادق علیه السلام است که فرمود: نداء [صدای آسمانی] از نشانه‌های حتمی است، و سفیانی از نشانه‌های حتمی است، و یمانی از علائم حتمی است، و کشته شدن نفس زکیه از علائم حتمی است، و کف دستی که از آسمان بیرون می‌آید از علائم حتمی است. فرمود: و امر ترسناکی که در ماه رمضان پیش می‌آید شخص خوابیده را بیدار می‌کند و بیدار را می‌ترساند، و دوشیزه را از پرده حجاب بیرون می‌اندازد.

۴ - و از بزنتی از حضرت رضا علیه السلام است که فرمود: پیش از این امر سفیانی است و یمانی و مروانی و شعیب بن صالح و کف دستی که گوید: این و این.

۵ - و از ابوبصیر از حضرت ابوجعفر محمد بن علی باقر علیه السلام است که فرمود: هرگاه آتشی از سوی مشرق همچون هردی عظیم [بسیار زرد] مشاهده کردید که سه یا هفت روز برمی‌آید منتظر فرج آل محمد عليهم السلام باشید ان شاء الله عز و جل که خداوند توانا و حکیم است. سپس فرمود: صیحه جز در ماه رمضان نخواهد بود، زیرا که ماه رمضان ماه خداوند است و این فریاد جبرئیل به این خلق است. آنگاه فرمود: ندا کننده‌ای از آسمان به نام حضرت قائم علیه السلام بانگ می‌زند، پس هر که در مشرق است و هر که در مغرب آن را خواهد شنید، هیچ خوابیده‌ای نخواهد ماند جز اینکه بیدار شود، و هیچ ایستاده‌ای مگر اینکه بنشیند، و

هیچ نشسته‌ای مگر اینکه بپا خواهد ایستاد بر اثر ترس از آن صدا، پس خدای رحمت کند کسی را که از آن صدا عبرت گیرد و آن را اجابت نماید که آن صدا، صدای جبرئیل روح الامین است. و فرمود: صدا در ماه رمضان شب جمعه شب بیست و سوم خواهد بود، درباره آن تردید مکنید و بشنوید و اطاعت نمایید، و در آخر روز صدای ابلیس لعین است که بانگ برمی‌آورد: توجه کنید که فلانی مظلوم کشته شد، تا مردم را به شک اندازد و آنها را فریب دهد، در آن روز چه بسیار افراد به شک و حیرت خواهند افتاد که در آتش سقوط کنند، پس هرگاه صدا را در ماه رمضان شنیدید در آن تردید مکنید که آن صدای جبرئیل است، و نشانه‌اش آن است که او به نام حضرت قائم علیه السلام و نام پدرش ندا می‌کند تا آنجا که دوشیزه پس پرده هم آن را می‌شنود و پدر و برادرش را تشویق می‌نماید که خروج کنند. و فرمود: ناچار باید که این دو صدا پیش از خروج حضرت قائم علیه السلام انجام گردد: صدایی از آسمان که صدای جبرئیل است به نام صاحب این امر و نام پدرش، و صدای دوم که از زمین است صدای ابلیس لعین می‌باشد، به نام فلانی ندا می‌کند که مظلوم کشته شد، منظورش از این کار فتنه‌گری است، پس از صدای اول پیروی کنید و مبادا به صدای بعدی فریفته شوید.

۶- و از چند تن از اصحاب ما روایت آمده از امام صادق علیه السلام که: گفتند: به آن حضرت علیه السلام عرضه داشتیم: آیا سفیانی از حتمیات است؟ فرمود: آری، و کشته شدن نفس زکیه از امور حتمی است و قائم علیه السلام از امور حتمی است، و فرو رفتگی در بیداء از امور حتمی است، و کف دستی که از آسمان بیرون می‌آید از امور حتمی است، و ندا [همین طور]. عرضه داشتیم: ندا چیست؟ فرمود: آواز دهنده‌ای بانگ می‌زند به نام قائم و نام پدرش علیهما السلام.

۷- و از ابن ابی‌یعفور آمده که گفت: حضرت ابو‌عبدالله امام صادق علیه السلام فرمود: به دست داشته باش: هلاکت فلانی، و خروج سفیانی، و کشته شدن نفس زکیه، و لشکری که در زمین فرو می‌رود، و صدا، گفتم: صدا چیست همان ندا است؟ فرمود: آری، و به وسیله آن صاحب این امر شناخته می‌شود.

۸- و از زراره است که گفت: به حضرت امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم: آیا ندا حق است؟ فرمود: آری به خدا سوگند تا آنجا که هر قومی به زبان خود آن را خواهند شنید.

۹- و از عبدالله بن سنان است که گفت: در خدمت حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام بودم که شنیدم شخصی از همدان می‌گفت: این عامه ما را سرزنش می‌کنند و به ما می‌گویند: شما می‌پندارید که آواز دهنده‌ای از آسمان به نام صاحب این امر بانگ خواهد زد. آن حضرت تکیه داده بود، خشمگین شد و راست نشست سپس فرمود: این سخن را از من نقل نکنید و از پدرم نقل کنید که هیچ اشکالی برای شما نخواهد داشت، من شهادت می‌دهم که از پدرم علیه السلام شنیدم می‌فرمود: و الله این مطلب در کتاب خدا کاملاً روشن است که می‌فرماید: «انْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ» (۳۲۴)؛ اگر بخواهیم از آسمان آیتی فرود آوریم پس بر آن گردن نهند در حالی که به آن خاضع باشند. پس آن روز احدی در زمین باقی نمی‌ماند مگر اینکه در مقابل آن نشانه سر فرود آورد و بر آن گردن نهد و همه اهل زمین وقتی بشنوند صدایی از آسمان بلند است که: آگاه باشید که حق با علی بن ابی‌طالب و شیعیان او است، ایمان می‌آورند. و چون فردای آن روز شود ابلیس بر هوا رود تا جایی که از چشم زمینیان مخفی گردد، آنگاه بانگ برآورد که: توجه کنید حق با عثمان بن عفان و شیعیان او است، زیرا که او مظلوم کشته شد خونس را مطالبه کنید. حضرت فرمود: پس در آن هنگام خداوند مؤمنان را با قول ثابت بر حق استوار می‌سازد که همان ندای اول است، ولی آنها که در دلشان مرض هست - که مرض به خدا قسم، دشمنی ما است - در شک می‌افتند، در آن هنگام از ما دوری جویند و ما را اهانت می‌کنند و می‌گویند: منادی اول سحری بود از سحرهای این خاندان. سپس حضرت ابو‌عبدالله صادق علیه

السلام این آیه را تلاوت کرد: «وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ» (۳۲۵)؛ و چون آیه‌ای را ببینند روی برتافته و می‌گویند سحرهای پی در پی است.

۱۰ - و از محمد بن الصّامت است که گفت: به امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم: آیا علامتی پیش از این امر نیست؟ فرمود: چرا، عرض کردم: آن چیست؟ فرمود: به هلاکت رسیدن عباسی، و خروج سفیانی، و کشته شدن نفس زکیّه، و فرو رفتگی در بیداء، و صدایی از آسمان، گفتم: فدایت شوم می‌ترسم که این امر طول بکشد، فرمود: نه البته آن بسان دانه‌های منظم تسبیح پی در پی خواهد شد.

۱۱ - و از حمران بن أعین از امام صادق علیه السلام است که فرمود: از امور حتمی که ناگزیر پیش از قیام حضرت قائم علیه السلام باید واقع شود: خروج سفیانی است، و فرو رفتگی در بیداء، و کشته شدن نفس زکیّه، و ندا کننده‌ای از آسمان.

۱۲ - و از زراره بن أعین است که گفت: شنیدم حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام می‌فرمود: آواز دهنده‌ای از آسمان بانگ خواهد زد: فقط فلانی امیر است، و منادی دیگر ندا می‌کند: البته که علی و شیعیان او پیروزند. به آن حضرت عرض کردم: پس از این ندا دیگر چه کسی با حضرت مهدی علیه السلام خواهد جنگید؟ امام صادق علیه السلام فرمود: شیطان بانگ خواهد زد: فلانی و شیعیانش پیروزند یعنی مردی از بنی‌امیه. گفتم: پس چه کسی راستگو را از دروغگو می‌شناسد؟ فرمود: آنان که پیشتر احادیث ما را روایت می‌کرده‌اند و می‌گفتند: پیش از این امر چنین چیزی خواهد بود او را خواهند شناخت، و می‌دانند که آنان خود بر حق و راستگویند.

۱۳ - و در حدیث دیگری از زراره آمده که گفت: به حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام عرض کردم: خداوند حال شما را اصلاح فرماید، تعجب دارم و در شگفتم از حضرت قائم علیه السلام که چگونه با او می‌جنگند با آن عجائبی که می‌بینند از قبیل فرو رفتن [سپاهیان سفیانی] در بیداء، و ندائی که از آسمان خواهد بود؟ فرمود: همانا شیطان آنها را وانمی‌گذارد تا اینکه او نیز ندا کند، همچنان که روز عقبه بر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ندا سرداد.

۱۴ - از هشام بن سالم روایت آمده که گفت: شنیدم حضرت ابو عبدالله امام صادق علیه السلام می‌فرمود: آنها دو صیحه می‌باشند: یکی در اول شب، و صیحه دیگر در آخر شب دوم. راوی گوید: عرض کردم: آن چگونه است؟ فرمود: یکی از آسمان است، و یکی از ابلیس؛ گفتم: چگونه این از آن تشخیص داده می‌شوند؟ فرمود: هر کس خبر آن را پیش از آنکه واقع شود شنیده باشد آن را می‌شناسد.

۱۵ - و از عبدالرحمن بن مسلمه است که گفت: به حضرت امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم: مردم ما را سرزنش می‌کنند و می‌گویند: هرگاه آن دو واقع شوند حقگو از دروغگو چگونه شناخته می‌گردند؟ فرمود: شما چه پاسخی به آنها می‌دهید؟ عرض کردم: چیزی در جواب آنها نمی‌گوییم. فرمود: به آنان بگویید هر کس پیش از آنکه این امر واقع شود به آن ایمان داشته باشد، هرگاه تحقق یافت آن را تصدیق خواهد کرد، خداوند عز و جل فرماید: «أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ مَنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَى فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ» (۳۲۶)؛ آیا کسی که به سوی حق هدایتگر است سزاوارتر است پیروی گردد یا کسی که خود راهیاب نیست مگر اینکه راهنمایی شود، پس شما را چه شده و این چگونه قضاوتی است که شما دارید.

۱۶ - و از عبدالله بن سنان است که گفت : شنیدم حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام می‌فرمود : این امر که گردنهایتان را به سوی آن می‌کشید نخواهد شد تا آنکه ندا کننده‌ای از آسمان بانگ برزند : توجه کنید فلانی صاحب امر است پس برای چه جنگ می‌کنید ؟ .

۱۷ - و از محمد بن مسلم است از حضرت باقر علیه السلام که فرمود : سفیانی و قائم علیه السلام در یک سال خواهند بود .

۱۸ - و از بدر بن الخلیل اسدی آمده که گفت : در خدمت ابوجعفر محمد بن علی باقر علیه السلام بودم پس آن جناب دو نشانه‌ای که پیش از ظهور حضرت قائم علیه السلام خواهد بود و از هنگام فرود آمدن آدم علیه السلام به زمین هیچ گاه واقع نشده را بیان فرمود اینکه : خورشید در نیمه ماه رمضان؛ و ماه ، در آخر آن خواهند گرفت . شخصی عرضه داشت : یا بن رسول الله ، نه بلکه خورشید در آخر و ماه ، در نیمه خواهند گرفت ، حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام فرمود : من می‌دانم تو چه می‌گویی ، ولی این دو نشانه از هنگام هبوط آدم پدید نیامده‌اند .

۱۹ - و از وُرد - برادر کمیت شاعر معروف - از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : به درستی که پیشاپیش این امر پنج روز به آخر ماه مانده ماه می‌گیرد ، و پانزده روز مانده خورشید کسوف می‌یابد ، و آن در ماه رمضان خواهد بود ، و در آن هنگام حساب از دست منجمین بیرون می‌رود .

می‌گویم : از این حدیث ظاهر می‌شود که منظور از آخر ماه در حدیث پیشین آخر عرفی است نه حقیقی ، پس بین این دو حدیث اختلافی نیست .

۲۰ - و از عبدالملک بن أعین روایت آمده که گفت : در خدمت حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام بودم که حضرت قائم علیه السلام یاد شد ، من عرض کردم : « امیدوارم به زودی این امر واقع شود و سفیانی نباشد ؟ فرمود : خیر ، به خدا سوگند که آن از امور حتمی است که باید واقع گردد » .

۲۱ - و از حُمران بن أعین است از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام در تفسیر فرموده خدای تعالی : « ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ » (۳۲۷) ؛ پس اجلی قرار داد و اجل معینی نزد او ثبت است . فرمود : البته دو اجل هست : یک اجل حتمی و اجل دیگر موقوف ، پس حمران عرضه داشت : حتمی چیست ؟ فرمود : آن است که خداوند مشیتش به آن تعلق گرفته باشد ، حمران گفت : من امیدوارم اجل سفیانی از گونه موقوف باشد . حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام فرمود : خیر ، به خدا قسم آن از گونه حتمی است .

۲۲ - و از فضیل بن یسار از حضرت امام ابوجعفر باقر علیه السلام روایت آمده که فرمود : به درستی که از جمله امور کارهایی است موقوف و کارهایی است محتوم ، و البته سفیانی از امور محتوم می‌باشد که ناگزیر باید واقع شود .

۲۳ - و از خُلاّد صائغ از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود : از سفیانی گزیری نیست و او جز در ماه رجب خروج نخواهد کرد . مردی به آن حضرت عرضه داشت : هرگاه خروج کرد چگونه باشیم ؟ فرمود : هرگاه آن پیش آمد شد پس به سوی ما روی آورید .

۲۴ - و از محمد بن مسلم از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمود: سفیانی سرخ رویی است زرد موی و چشم کبود، که هرگز خداوند را نپرستیده و نه مکه را دیده نه مدینه را، می گوید: پروردگارا خونم را از مردم می ستانم هر چند که به آتش روم خونم را می ستانم هر چند که به آتش روم.

۲۵ - و از امام صادق علیه الصلاة والسلام است که فرمود: «هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد در همه شهرهای زمین کسانی را گمارد، در هر اقلیم یک نفر، به او می گوید: دستور العمل تو در کف دست تو است، پس هرگاه چیزی بر تو وارد شد که آن را نمی فهمی و قضاوت درباره آن را نمی دانی به کف دست نگاه کن و به آنچه در آن است عمل بنمای. امام صادق علیه السلام فرمود: و ارتشی را به قسطنطنیه می فرستد، که چون به خلیج رسیدند بر پاهای خود چیزی می نویسند و بر روی آب راه می روند، هنگامی که رومیان آنان را می بینند که بر روی آب راه می روند گویند: اینان اصحاب او هستند که بر روی آب راه می روند پس خود او چگونه است! آن وقت در بهای شهر را بر آنان می گشایند، پس آنان داخل شهر شده و در آن هر قدر بخواهند حکومت می کنند» (۳۲۸).

می گویم: و ارتش سفیانی که زمین آنان را در بیداء بین مکه و مدینه فرو خواهد برد در حدیث مفضل وارد شده که تعداد آنها به سیصد هزار تن می رسد، و حدیث آن طولانی است که در الانوار الثعمانیة و بحار الانوار (۳۲۹) آمده است. و در بعضی از روایات وارد شده که آنها وقتی به سرزمین بیداء می رسند جبرئیل علیه السلام فرود می آید و بانگ می زند: «یا بیداء اُبیدی القوم»: ای بیداء این جمعیت را نابود کن.

در اینجا به همین مقدار بسنده می کنیم که برای عبرت گیرندگان همین مقدار کافی و بسنده است. و شیخ صدوق و غیر او - که خدای رحمتشان کند - نیز بسیاری از این اخبار را روایت کرده اند. و شیخ صدوق به سند خود از عبدالله بن عجلان روایت آورده که گفت: در محضر امام ابو عبدالله صادق علیه السلام از خروج حضرت قائم علیه السلام سخن به میان آوردیم پس به آن جناب عرضه داشتیم: چه راهی داریم که آن را بدانیم؟ فرمود: هر یک از شما صبح بیدار می شود در حالی که زیر سرش صفحه ای باشد که بر آن نوشته شده: «طاعةٌ مَعْرُوفَةٌ»: اطاعت شناخته شده (۳۳۰).

تصدیق بعضی نشانه ها

در کتاب نور العیون از نشانه های ظهور روایت آمده که: مردم در آخرالزمان عمامه را ترک می گویند و به جای آن کلاه بر سر می گذارند. و نیز روایت آورده که از جمله نشانه های ظهور آن است که: مردم به فقدان اولاد خوشحال می شوند، و کسی که فرزند ندارد اظهار خشنودی و شکرگذاری می نماید.

می گویم: این دو علامت در این سال یعنی سال هزار و سیصد و چهل و شش هجری ظاهر گشت، که من دیدم جمعی از مردم عمامه از سر برداشتند و به جای آن کلاه بر سر نهادند شبیه به اهل باطل و به جهت نزدیک شدن به آنان، و باز دیدم که مردم به خاطر نداشتن اولاد خوشحالی می کنند، و کسی که پسر ندارد اظهار خشنودی و شکرگذاری دارد به خاطر نظام وظیفه اجباری، به درگاه خداوند تعالی شکایت داریم از غیبت ولیش، و از درگاهش می خواهیم که فرج آن حضرت را تعجیل فرماید و ما را از یارانش قرار دهد.

بخش اول

در بیان قسمتی از روایات رسیده از امامان علیهم السلام

۱ - در کافی به سند خود از عبدالرحمن بن کثیر آورده که گفت : در محضر امام صادق علیه السلام بودم که مهزم بر آن حضرت وارد شد و عرضه داشت : فدایت شوم خبر ده مرا از این امری که منتظرش هستیم چه وقت خواهد بود ؟ حضرت صادق علیه السلام فرمود : « ای مهزم وقت گذاران دروغ گویند ، و عجله کنندگان هلاک گردند ، و تسلیم شدگان نجات یابند » (۳۳۱) .

۲ - و از ابراهیم بن مهزم از پدرش آمده که گفت : « در محضر امام ابو عبدالله علیه السلام از پادشاهان آل فلان سخن به میان آوردیم ، آن حضرت فرمود : همانا مردم به خاطر عجله کردنشان برای این امر هلاک گشتند ، خداوند به جهت عجله بندگان عجله نمی کند ، به درستی که برای آن امر آخری هست که به آن خواهد رسید ، پس هرگاه به آن رسیدند نه ساعتی پیش و نه پس می افتند » (۳۳۲) .

۳ - و از منصور آمده که گفت : حضرت ابو عبدالله امام صادق علیه السلام فرمود : « ای منصور این امر شما را نخواهد رسید مگر بعد از نومیدی ، نه به خدا سوگند تا اینکه از هم جدا شوید ، و نه به خدا سوگند تا اینکه آزمایش گردید و نه به خدا سوگند تا اینکه شقاوتمند شود هر که شقاوتمند شدنی است ، و سعادت مند گردد هر کس اهل سعادت است » (۳۳۳) .

۴ - و از محمد بن منصور صیقل از پدرش آمده که گفت : من و حارث بن المغیره و جمعی از اصحابمان نشستیم بودیم و حضرت امام صادق علیه السلام سخنان را می شنید ، پس به ما فرمود : « شما در چه فکری هستید ، هیهات هیهات به خدا سوگند آنچه شما دیدگانتان را به سوی آن خیره کرده اید نخواهد شد تا اینکه غربال شوید ، نه و الله نخواهد شد آنچه دیدگانتان را به سوی آن می کشید تا اینکه بررسی شوید ، نه و الله آنچه چشم به سویش می کشید نخواهد شد [خوب از بد] جدا شود ، نه و الله آنچه چشم به سویش می کشید نخواهد شد مگر پس از نومیدی ، نه و الله نخواهد شد آنچه چشم به سویش می کشید تا آنگاه که به شقاوت رسد آنکه شقاوتمند است و به سعادت رسد آنکه سعادت مند می باشد » (۳۳۴) .

۵ - و در حدیث دیگری از حضرت امام ابو جعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : « همانا این حدیث شما (شیعیان که اعتقاد به غیبت دارید) به گونه ای است که دل های مردمان از آن می رمد ، بنابراین هر که به آن اقرار کرد بیشتر برایش بگویند و هر کس آن را انکار نمود او را واگذارید ، همانا باید که فتنه ای (آزمایشی) پیش بیاید که هر فرد آشنا و محرمی در آن سقوط نماید ، تا جایی که آن کس که موی را دو نیم می سازد [مو را از ماست بیرون می کشد و بسیار دقیق است] هم در آن بیفتد ، تا اینکه جز ما و شیعیانمان کسی باقی نماند (۳۳۵) .

۶ - و در وافی به نقل از کافی به سند خود از ابوالمرهف از حضرت ابوجعفر $\text{عَلَيْهِ السَّلَام}$ روایت کرده که فرمود: « غبار آن (فتنه و آشوب) بر کسی خواهد رسید که آن را برانگیزاند، محاضیر هلاک شدند » راوی پرسید: فدایت گردم، محاضیر چیست؟ فرمود: « عجله کنندگان... » (۳۳۶).

در وافی گوید: محاضیر یا با حروف بی نقطه است (= محاصیر) از باب (حصر) به معنی تنگی سینه می باشد، و یا با حرف نقطه دار [ضاد] بین دو حرف بی نقطه [حاء و راء] از باب (حضر) به معنی دویدن. و مجلسی رحمه الله در بحار گوید: محاضیر جمع محضیر است و آن اسب بسیار دنده است.

۷ - و در غیبت نعمانی به سند خود از ابوالمرهف آورده که گفت: حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام فرمود: « محاضیر هلاک شدند » گوید: پرسیدم محاضیر چیست؟ فرمود: « شتابزدگان. و نزدیک شمارندگان نجات یافتند، و قلعه بر روی پایه های محکم خود ثابت ماند... » (۳۳۷).

۸ - و به سند خود از عبدالرحمن بن کثیر روایت کرده که گفت: « در خدمت حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام شرفیاب بودم، مهزم اسدی نیز در خدمت آن جناب حضور داشت، پس عرض کرد: خداوند مرا فدای تو سازد این امر چه موقع خواهد شد که بر ما طولانی گشت؟ فرمود: آرزومندان به آرزویشان نرسیدند، و شتابزدگان هلاک گشتند، و تسلیم شدگان نجات یافتند، و به سوی ما باز خواهید گشت ».

۹ - و به سند خود از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام روایت آورده که فرمود: « صاحبان محاضیر هلاک گشتند، و به نزدیک شمارندگان نجات یافتند، و قلعه بر پایه های محکم خود استوار شد، به درستی که بعد از غم و اندوه پیروزی شگفت انگیزی خواهد بود » (۳۳۸).

۱۰ - و به سند خود از ابراهیم بن هلیل آورده که گفت: به حضرت ابوالحسن امام رضا علیه السلام عرضه داشتم: فدایت گردم پدر من در انتظار این امر جان سپرد، من نیز به سنی رسیده ام که می بینی، آیا بمیرم در حالی که [در این باره] به من اطلاع ندهی؟ فرمود: ای ابواسحاق تو عجله می کنی؟ عرض کردم: آری به خدا سوگند عجله می کنم و چرا شتاب نداشته باشم در صورتی که به این سن که می بینی رسیده ام! فرمود: همانا به خدا سوگند ای ابواسحاق این کار انجام نمی یابد تا آنکه [خوب یا بد] جدا شود، و آزمایش گردید، و تا آنجا که جز اندکی از شما بر جای نماند. سپس کف دست خود را برگرداند (۳۳۹).

۱۱ - و به سند خود از عبدالرحمن بن کثیر از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که درباره فرموده خدای عز و جل « أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ »؛ امر خداوند آمد در آن شتاب مکنید. فرمود: آن امر ما است، خدای عز و جل امر فرموده که در آن عجله نشود تا اینکه سه لشکر آن را تأیید نمایند: فرشتگان و مؤمنان و رعب، و خروج او [حضرت قائم علیه السلام] همانند خروج رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم خواهد بود، و همین است فرموده خدای تعالی: « كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ »؛ همچنان که خداوند تو را به حق [و برای اعلای کلمه توحید] از خانه ات بیرون ساخت (۳۴۰).

و در تفسیر البرهان (۳۴۱) و کتاب المحجّة به سند خود از غیبت شیخ مفید مثل همین را روایت آورده است.

۱۲ - و در آن دو کتاب نیز از مسند فاطمه علیها السلام تألیف شیخ ابوجعفر محمد بن جریر طبری به سند خود از ابان از حضرت امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود: « هرگاه خداوند که قائم علیه السلام بپاخیزد جبرئیل را به شکل پرنده سفیدی می فرستد،

پس او یک پای بر خانه کعبه و پای دیگر بر بیت المقدس می گذارد سپس با صدای بلند بانگ می زند: « أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ »؛ امر خداوند آمد در آن شتاب مکنید. امام صادق علیه السلام فرمود: آنگاه حضرت قائم علیه السلام حاضر می شود و در مقام ابراهیم دو رکعت نماز می گذارد، سپس در حالی که اصحابش که سیصد و سیزده نفر هستند پیرامونش باشند حرکت می کند، به درستی که در میان اصحاب او کسانی هستند که شبانه از رختخواب خود هجرت می کنند، پس خروج می نماید، و با او سنگ [مخصوصی] هست که چون آن را افکند، از زمین گیاه می روید.»

۱۳ - و رئیس المحدثین شیخ صدوق در کتاب کمال الدین، به سند صحیحی از امام صادق علیه السلام روایت آورده فرمود: « اولین کسی که با حضرت قائم علیه السلام بیعت می کند جبرئیل علیه السلام است، که به صورت پرنده سفیدی نازل می شود و با آن حضرت بیعت می نماید، سپس یک پای بر بیت الله الحرام و پای دیگر را بر بیت المقدس می گذارد و با صدای رسائی که همه جهانیان آن را می شنوند بانگ می زند: « أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ » (۳۴۲).

می گویم: این دو حدیث دلالت دارند بر اینکه منظور از امرالله در این آیه ظهور حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه می باشد، و اینکه جبرئیل در آن هنگام این آیه را می خواند به جهت دلالت نمودن بر همین مطلب و نکوهش منکران و شتاب کنندگان است و الله العالم.

۱۴ - و در تفسیر البرهان به نقل از عیاشی از هشام بن سالم از بعضی اصحابمان از حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام آمده که راوی گوید: از آن حضرت علیه السلام درباره فرموده خدای تعالی: « أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ ». سؤال کردم، فرمود: هرگاه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم وقوع چیزی را در وقت معینی خبر داد، آن را فرموده خداوند است که: (امر الهی آمد پس در آن شتاب مکنید) تا آن وقت فرا رسد. حضرت صادق علیه السلام فرمودند: اگر خداوند چیزی را خبر دهد که واقع شدنی است گویی که آن واقع شده است (۳۴۳).

۱۵ - و در کتاب حسین بن حمدان به سند خود از مفضل از امام صادق علیه السلام روایت آورده، درباره فرموده خدای تعالی در سوره حمعسق [شوری]: « وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ » (۳۴۴)؛ و چه دانی شاید که آن ساعت نزدیک باشد، آنان که به آن ایمان ندارند درباره آن [از روی تمسخر عجله می کنند، ولی آنان که ایمان آورده اند از آن بیمناکند و می دانند که آن بر حق است، توجه کنید به درستی آنان که درباره ساعت جدال می کنند همانا، در گمراهی دوری هستند. [فرمودند] که: منظور از ساعت هنگام ظهور حضرت قائم علیه السلام است، [مفضل گوید]: عرضه داشتم: ای مولای من معنی « جدال می کنند » چیست؟ فرمود: « می گویند: کی متولد شد؟ و چه کسی او را دید؟ و او کجاست؟ و در کجا خواهد بود؟ و چه وقت ظهور می کند؟ تمام این سخنان به جهت شتابزدگی در امر خداوند است، و تردید در قضا و قدرت او، آنان هستند که در دنیا و آخرت زیان برده اند و البته برای کافران عاقبت بدی خواهد بود.»

۱۶ - و در حدیث اربعمائه از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که فرمود: « تلاش کردن برای از جای برکندن کوهها آسان تر است از تلاش برای برانداختن حکومتی که وقت معینی دارد، از خداوند یاری بخواهید و صبر کنید که زمین از آن خداوند است به هر کس از بندگان بخواد آن را به ارث می سپارد و عاقبت [خوب و پیروزی نهایی] برای تقوایبشگان است. درباره امری پیش از رسیدن وقتش شتاب مکنید که پشیمان خواهید شد و مدت را طولانی شمارید که دلهایتان را قساوت می گیرد.»

۱۷ - و در کتاب کمال الدین و تمام النعمه ابن بابویه به سند خود از صقر بن ابی دلف آورده که گفت : شنیدم حضرت ابو جعفر محمد بن علی الرضا علیهما السلام می فرمود : « همانا امام بعد از من پسر من علی است ، امر او امر من ؛ و گفته اش گفته من ؛ و اطاعتش اطاعت از من است ، و امام بعد از او پسرش حسن است امر او امر پدرش و گفته اش گفته پدر ، و اطاعتش اطاعت از پدرش می باشد » سپس ساکت شد . به آن حضرت عرض کردم : ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم پس امام بعد از حسن کیست ؟ آن حضرت علیه السلام به شدت گریه کرد آنگاه فرمود : « به درستی که امام بعد از حسن پسرش قائم به حق ، انتظار کشیده شده (منتظر) است » عرضه داشتیم : ای فرزند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم چرا قائم نامیده شده ؟ فرمود : « چون که او قیام می کند پس از خاموش شدن یادش و مرتد شدن بیشتر معتقدان به امامتش » . عرض کردم : چرا او منتظر (انتظار کشیده شده) نامیده شده است ؟ فرمود : « چون که او را غیبتی است که روزهایش بسیار و مدتش طولانی خواهد بود ، پس [در آن غیبت] مخلصان منتظر خروجش باشند و تردید کنندگان او را انکار نمایند ، و نفی کنندگان یاد او را به مسخره می گیرند ، و وقت گذاران در آن دروغگو می شوند ، و شتابزدگان درباره آن هلاک می گردند ، و تسلیم شدگان در مورد آن نجات می یابند » (۳۴۵) .

۱۸ - و به سند خود از حضرت سیدالعابدین علیه السلام آورده که فرمود : این آیه درباره ما نازل شد : « وَ أُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ » (۳۴۶) ؛ و خویشاوندان نسبی در کتاب خدا نسبت به یکدیگر اولی هستند . و این آیه [نیز] درباره ما نازل شد : « وَ جَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ » (۳۴۷) ؛ و آن را کلمه باقی در نسل او قرار داد . و امامت را در ذریه حسین علیه السلام قرار داد تا روز قیامت ، و به درستی که قائم ما را دو غیبت هست که یکی از آنها طولانی تر از دیگری است ، غیبت اولی شش روز یا شش ماه یا شش سال است ، و اما دیگری : آنقدر طولانی خواهد شد تا آنکه بیشتر معتقدان به این امر از آن بازگردند ، پس بر آن ثابت نمی ماند مگر کسی که یقینش قوی و معرفتش صحیح باشد ، و از آنچه ما حکم کنیم در دل هیچ گونه ناراحتی احساس نکند ، و به اهل البیت تسلیم باشد » (۳۴۸) .

۱۹ - و از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود : « همانا دین خدای عز و جل با عقلهای ناقص و آراء باطل و معیارهای فاسد درک نمی شود ، و جز با تسلیم به دست نمی آید ، پس هر کس به ما تسلیم گردد [از هلاکت دین] سالم ماند ، و هر آنکه به ما اقتدا نماید هدایت یابد ، و هر کس به قیاس و رأی خود عمل کند هلاک می گردد ، و هر کس از آنچه ما می گوئیم یا حکم می کنیم در سینه خود تنگی احساس کند ، به آن [خدایی] که سبع مثانی و قرآن عظیم را نازل فرموده کافر شده است در حالی که خود متوجه نیست » (۳۴۹) .

۲۰ - و در کتاب کفایه الأثر شیخ اقدم علی بن محمد بن علی خزاز رازی - و به قولی قمی - به سند خود از مولایمان حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام روایت آمده که فرمود : « روزی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم خطبه ای خواند ، که پس از آنکه حمد و ثنای الهی را به جای آورد چنین فرمود : ای گروههای مردم گویا من [به جهان آخرت] دعوت می شوم و [دعوت حق را] اجابت می کنم ، و همانا من در میان شما دو چیز گرانبها بر جای می گذارم : کتاب خدا و عترتم خاندانم را ، تا هر زمان که به این دو چنگ بزیند هیچ گاه گمراه نخواهید شد ، پس از آنان بیاموزید و به آنان یاد ندهید که آنها داناتر از شمایند ، زمین از آنان خالی نمی ماند ، و اگر خالی بماند در آن صورت اهل خود را فرو می برد . سپس پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم گفت : بار خدایا من می دانم که علم پایان نمی یابد و بریده نمی شود ، و البته تو زمین را از حجت خود بر خلقت خالی نمی گذاری که آشکار باشد و اطاعت نشود ، یا ترسان باشد و مخفی ماند تا حجت تو باطل نگردد ، و دوستان تو پس از آنکه هدایتشان فرموده ای گمراه نشوند ، شماره آنان از همه کمتر و قدرشان نزد خداوند از همه بیشتر است .

وقتی از منبر پایین آمد عرض کردم: یا رسول الله آیا تو حجت بر تمام خلق نیستی؟ فرمود: ای حسن خداوند می فرماید: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» (۳۵۰)؛ و همانا تو ترساننده ای و برای هر قومی راهنمایی هست. پس من ترساننده [از عذاب الهی] هستم و علی هدایت کننده است. گفتم: یا رسول الله فرمودی: «زمین از حجت خالی نمی ماند»؟ فرمود: آری، او امام و حجت بعد از من است، و تو حجت و امام بعد از او هستی و حسین امام و حجت بعد از تو، و به تحقیق که خدای لطیف خبیر مرا آگاه فرموده که از صلب حسین پسری متولد خواهد شد که او را علی گویند، همانم جدش علی، پس هرگاه حسین درگذشت پسرش علی زمام امر را به دست می گیرد، و او است حجت خداوند و امام، و خداوند از پشت علی، پسری متولد خواهد کرد همانم من و شبیهترین مردم به من است، علم او علم من است و فرمان او فرمان من، و او است امام و حجت بعد از پدرش، و از او فرزندی متولد خواهد گشت که او را جعفر گویند، راستگویان مردم است، و او است امام و حجت بعد از پدرش، و خداوند از صلب جعفر فرزندی متولد خواهد ساخت همانم موسی بن عمران سخت کوش ترین مردم در عبادت، پس او است امام و حجت بعد از پدرش و خداوند از صلب موسی پسری بیرون خواهد آورد که او را علی گویند، کانون علم خداوند و جایگاه حکمت او، که وی است امام و حجت بعد از پدرش، و خداوند از او پسری متولد خواهد کرد که او را محمد نامند، که او است امام و حجت بعد از پدرش و خداوند صلب محمد پسری متولد خواهد ساخت که او را علی گویند، که او است امام و حجت بعد از پدرش، و خدای تعالی از صلب علی پسری خواهد برآورد که او را حسن گویند، که او است امام و حجت بعد از پدرش، و خداوند از حسن فرزندی برخواهد آورد حجت قائم، امام زمان خود بر مردم و نجات بخش دوستانش می باشد، غایب می گردد تا اینکه دیده نمی شود، و عده ای از اعتقاد به او برمی گردند و عده دیگری ثابت می مانند، و [تردید کنندگان] می گویند: این وعده کی انجام خواهد شد اگر راستگو هستید؟ چنانچه از دنیا جز یک روز باقی نماند، خداوند عز و جل آن روز را آنقدر طولانی خواهد ساخت تا اینکه قائم ما خروج کند و عالم را پر از قسط و عدل نماید همچنان که از ظلم و ستم پر شده باشد، پس زمین از یکی از شما خالی نمی ماند خداوند علم و فهم مرا به شما داده، و من دعا کردم که خداوند علم و فقه را در ذریه من و ذریه ام قرار دهد (۳۵۱).

بخش دوم

در بیان گونه های عجله مذموم و آنچه از مفاسد بر آن مترتب می شود، و اینکه سبب کفر و الحاد است

گونه اول: گاهی عجله کردن در این امر، و از دست دادن صبر و تحمل سبب می شود که شخص از افراد گمراه کننده و ملحدی پیروی کند، که ادعای ظهور می نمایند و جاهلان غافل از اخبار رسیده از امامان معصوم علیهم السلام را گمراه می سازند، که با جلوه دادن خیالهای فاسدشان مطلب را بر عوام مشتبه می نمایند، و آنان را به خرافات و انحرافات خود فرا می خوانند، که عجله کردن در این امر او را برمی انگیزد تا از چنین افرادی بدون دلیل و برهان پیروی کند، با اینکه امامان ما علیهم السلام برای ما علامتهای حضرت صاحب الزمان علیه السلام را ذکر و بیان فرموده اند، و نیز علائم حتمی که هنگام ظهور آن جناب واقع و ظاهر می شود، به روشن ترین وجه یادآور گردیده اند، و به ما امر کرده اند که بر اعتقاد به امامت ثابت بمانیم، و به کسی که مدعی نیابت گردد یا پیش از آشکار شدن آن علامتها ادعای ظهور کند پاسخ مثبت ندهیم، از خداوند خواهانیم که ما را از فریب جلوه گریهای شیطان در پناه خود نگاهدارد.

گونه دوم: بسا می شود که شتاب کردن در این امر سبب مایوس شدن از وقوع آن می گردد، که نتیجه چنین عجله ای تکذیب پیغمبر و امامان علیهم السلام خواهد بود، در اخبار متواتر و روایات بسیاری از آنان رسیده مبنی بر اینکه آن حکومت الهی واقع خواهد شد، و امر فرموده اند که انتظار آن را بکشیم، که قسمتی از این روایات پیشتر گذشت.

گونه سوم: احياناً شتابزدگی در این امر مایه انکار کردن حضرت صاحب الزمان علیه السلام می شود، و این از گونه پیشین استعجال شدیدتر است، چون ممکن است شخصی به امامت امام دوازدهم معتقد باشد و بقای آن حضرت را باور دارد، و در عین حال از ظهورش مایوس و ناامید باشد به سبب طولانی شدن غیبت، و عجله کردن نسبت به آن، که از هلاک شدگان خواهد گشت، و این قسم دوم از اقسام عجله ای است که مایه هلاکت و خسارت است، و قسم سوم این است که عجله کردن، او را به آنجایی که حضرت را اصلاً انکار کند، می کشاند، که با گمان فاسد خود بگوید: اگر وجود داشت ظاهر می شد.

گونه چهارم: عجله کردنی که آدمی را در شک و تردید می اندازد، و این نیز مانند گونه پیشین مایه بیرون رفتن از ایمان و داخل شدن در شمار یاران شیطان است، و امامان ما علیهم السلام در چند روایت فرموده اند که: «اگر خدای تعالی می دانست که دوستانش به تردید می افتند حجت خود را یک چشم برهم زدن از آنان پوشیده نمی داشت». این روایات در کتاب کمال الدین و غیبت نعمانی و کتابهای دیگر آمده است (۳۵۲).

گونه پنجم: آنچه سبب اعتراض کردن بر خدای تعالی نسبت به قضا و قدرش می شود، و مایه اعتراض کردن بر امام در تأخیر انداختن ظهورش می گردد، آن است که شخص بگوید: چرا آشکار نمی شود؟ و مانند این سخنان را بر زبان جاری نماید، که عجله کننده در این مورد به خاطر اعتراض و اشکال بر خداوند پیرو شیطان است، که وقتی خداوند او را امر فرمود که بر آدم سجده کند اعتراض کرد، و گفت: «ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِيناً» (۳۵۳)؛ آیا سجده کنم برای کسی که او را از گل آفریدی؟ در صورتی که خداوند فرموده است: «وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ» (۳۵۴)؛ و هیچ مرد و زن مؤمن را نشاید که هرگاه خدا و رسول او در موردی حکم کنند غیر آن را برگزینند [و بر خلاف آن رفتار نمایند].

و شیخ کلینی به سند صحیحی از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام روایت آورده که فرمود: «اگر قومی خداوند را عبادت کنند بی آنکه شرک بورزند و نماز را بر پای دارند و زکات را بپردازند و حج بیت الله را به جای آورند، و ماه رمضان را روزه بگیرند، و سپس به چیزی که خداوند کرده یا پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم انجام داده بگویند: آیا [بهتر نبود] خلاف این را انجام می داد؟ یا چنین چیزی در دل داشته باشند، به همین سبب مشرک خواهند بود. آنگاه آن حضرت علیه السلام این آیه را تلاوت کرد: «فَلَا وَ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيَسْلَمُوا تَسْلِيمًا» (۳۵۵)؛ هرگز به پروردگارت سوگند ایمان نخواهند داشت تا اینکه تو را در مورد آنچه از نزاعها و خصومتها در میانشان روی می دهد حاکم نمایند سپس از آنچه حکم کرده ای در دل هیچ اعتراضی نداشته باشند و کاملاً تسلیم فرمان تو گردند. سپس امام صادق علیه السلام فرمود: بر شما باد تسلیم شدن» (۳۵۶).

گونه ششم: گاهی عجله کردن سبب می شود که شخص حکمت غیبت را انکار نماید، و این در حقیقت انکار عدل خدای تعالی و نسبت دادن ناشایست به او است - که خداوند بسیار برتر از آن است - و برخی از حکمت های غیبت و طولانی شدن آن در بخش چهارم در حرف عین گذشت، و بعضی از اسرار آن بعد از ظهور آن حضرت - صلوات الله علیه - ظاهر خواهد شد.

گونه هفتم: اینکه گاهی عجله کردن و تسلیم نبودن سبب سبک شمردن احادیث ائمه معصومین علیهم السلام می شود که به انتظار امام غایب عجل الله فرجه امر فرموده اند، پس شخص شتابزده از جهت عجله کردنش آن اخبار را سبک می شمارد، و با این کار در شمار کفار قرار می گیرد، چون سبک شمردن سخنان امامان علیهم السلام در حقیقت سبک شمردن خود آنان است، و سبک شمردن آنان بی اعتنائی به خدای عز و جل است، و سبک شمردن خدای عز و جل کفر ورزیدن به او می باشد، به خدای تعالی از گمراهی پس از هدایت پناه می بریم.

در کتاب تحف العقول از امام صادق علیه السلام در بیان کفر و ایمان روایت آمده که فرمود: «و گاهی از ایمان بیرون می رود به پنج جهت از کارهایی که همه به هم شباهت دارند و معروف هستند: کفر، شرک، گمراهی، فسق، و مرتکب شدن گناهان کبیره، پس معنی کفر هر معصیتی است که از روی نفی و انکار و سبک شمردن و سهل انگاری انجام گردد، در هر کاری که کوچک باشد یا بزرگ، و فاعل آن کافر است، و معنی آن معنی کفر است...» (۳۵۷).

گونه هشتم: بسا می شود که عجله کردن مایه ردّ اخباری که در مورد فرج و ظهور مولایمان علیه السلام رسیده خواهد شد، چون شخص عجول و شتابزده به خاطر تنگی سینه و کمی صبرش وقتی مدتی طولانی بر او می گذرد شیطان بر او مسلط می گردد، و به او وسوسه می کند که: شاید این اخبار از ائمه اطهار صادر نشده، و شاید گرویدگان به این مذهب یا بعضی از راویان این اخبار آنها را ساخته باشند، به جهت مصالح و منافع که از کار به آنان می رسیده است! و این خیال و پندار در ذهنش پیوسته قوت می گیرد تا جایی که عاقبت کارش به رد کردن و نپذیرفتن این اخبار منتهی می گردد، و به دره هلاکت جهنم سقوط می کند که بد جایگاهی است، زیرا که رد کردن آنچه معتمدان امامان علیهم السلام از ایشان نقل می کنند در حقیقت ردّ خود امامان و کفر ورزیدن به حق ایشان است، چنانکه در روایت عمر بن یزید در کتاب وسائل و غیر آن آمده که گفت: به حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام عرضه داشتم: چه نظر دارید درباره کسی که اقرار نکند به اینکه شما در شب قدر چنانید که یاد فرمودید و آن را رد هم نکند؟ امام صادق علیه السلام فرمود: البته اگر از کسی که نسبت به او اطمینان دارد راجع به علم ما حجت بر او تمام شود، و در عین حال به آن اطمینان نکند کافر است.

گونه نهم: احياناً شتابزدگی در بعضی از اشخاص سبب می شود که اخبار رسیده از امامان علیهم السلام را به خواسته ها و هوسهای خود تأویل و توجیه نماید، به طوری که بر خلاف صریح یا ظاهر اخبار می باشد، پس بدین ترتیب در دره ضلالت و گمراهی سقوط می کند، چون این کار او را به جایی می برد که - العیاذ باللّه - گمراه کردن را به حجتهای خدای متعال نسبت دهد، نمی بیند که بسیاری از گمراهان گمراه کننده از اولین و آخرین به سبب گشودن درب تأویل و توجیه در سخنان خداوند و گفته های رسول خدا و خلفای بر حق او علیهم السلام، گمراه شدند و دیگران را به گمراهی انداختند، و ندانستند که سخن گفتن به جملاتی که ظاهری دارند و منظور کردن معنی دیگری غیر از ظاهر بدون اینکه دلالت روشن و قرینه واضحی بر آن قرار داده شود، گمراه ساختن مردم است و در نزد عقلا قبیح و زشت می باشد! و خدای تعالی در مورد آیات متشابه قرآن فرموده: «فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ» (۳۵۸)؛ (پس آنان که در دلهایشان انحرافی هست در پی پیروی از متشابه آن (قرآن) می روند به طلب فتنه و به منظور تأویل آن، و حال آنکه تأویل آن را کسی جز خداوند و راسخون در دانش نمی داند...)

و این احمقها ظواهر اخبار و نصوص آنها را تأویل می کنند به آنچه هواهای نفسانی آنها در آن هست، و سلیقه های فاسد و پندارهای بی رونق خود را در آنها اعمال می نمایند، بی آنکه دلیلی مقتضی آن باشد یا شهادی آن را نشان دهد، و این به خاطر تنگی سینه و

کمی صبرشان در طول غیبت و محنت شدید آن است. بار خدایا به تو از گمراهی پس از هدایت پناه می‌بریم، پروردگارا به حق اولیای مقرریت سوگند، ما را از بیراهه رفتن محفوظ بدار. آمین رب العالمین.

گونه دهم: گاهی عجله کردن و کم صبری در این امر سبب می‌شود که در دل تصمیم بگیرد اینکه اگر تا فلان وقت واقع نگردید آن را انکار نماید و به آن کفر ورزد، و این حالت او را در شمار شکاکان هلاک شونده قرار می‌دهد، زیرا که این حالت از یکی از دو جهت سرچشمه می‌گیرد:

- یا شک در راست بودن گفته‌های امامان علیهم السلام دارد - العیاذ باللّٰه تعالی - .

- و یا شک در راستگویی راویان مورد وثوق و اطمینان که امامان علیهم السلام به ما امر فرموده‌اند که آنان را در آنچه از ایشان روایت می‌کنند تصدیق نماییم، و در توقیع شریفی که به قاسم بن العلاء رسیده و در چند کتاب معتبر از قبیل وسائل روایت گردیده چنین آمده است: «هیچ عذری برای کسی از پیروان ما نیست در اینکه تردید کند در آنچه معتمدان ما از ما روایت می‌کنند، دانسته‌اند که ما سر خودمان را با آنان در میان می‌گذاریم و رازمان را به ایشان می‌گوییم...» (۳۵۹). و روایات بسیاری نیز بر همین معنی دلالت دارد.

گونه یازدهم: گاهی بر اثر شتابزدگی در سایر اخباری که از امامان علیهم السلام روایت شده نیز شک می‌کند یا آنها را رد می‌نماید، چون شخص عجول و شتابزده‌ای که اعتقادش را بر مبنای محکم و پایه ثابتی استوار ننموده چنین می‌پندارد که اخباری که در مورد وعده به فرج و ظهور رسیده راست نیست، به جهت شک در راوی آن اخبار یا کسی که از او روایت شده (یعنی پیغمبر یا امامان صلوات الله علیهم اجمعین) و این پندار را نسبت به سایر اخباری که از امامان علیهم السلام امور دیگر از ثواب و عقاب و وعده و وعیدها و... صادر گردیده نیز قیاس می‌کند، و بدین ترتیب در شمار گمراهان و کفار قرار می‌گیرد، پناه به خدا.

گونه دوازدهم: بسا می‌شود که شخص عجول شتابزده به سبب عدم اعتقاد یا شک، که بر اثر کم صبری و تنگی سینه او است، مؤمنین اهل یقین که منتظر ظهور و فرج مولایمان علیه السلام هستند را به باد مسخره و استهزا می‌گیرد، و با این کار خدای عز و جل و اولیای او علیهم السلام را استهزا می‌نماید. و بدون تردید چنین شخصی کافر شده و با خداوند - جل شأنه - عناد ورزیده است، «اللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمْدُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ» (۳۶۰)؛ خداوند به آنها استهزا می‌کند و آنان را در طغیانشان سرگردان رها می‌سازد. و چنین کسانی به سان قوم نوح باشند، آن کافرانی که خدای تعالی درباره آنها فرموده: «وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَ كَلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ * فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ» (۳۶۱)؛ و کشتی را (نوح) می‌ساخت، و هرگاه جمعی از افراد قومش بر او می‌گذشتند او را مسخره می‌کردند (نوح) می‌گفت اگر امروز شما ما را مسخره کنید ما هم (روز دیگری) شما را به تمسخر گیریم که بعد از این بدانید کدامیک از ما و شما را عذاب خوار کننده خواهد گرفت و عذاب دائم خواهد رسید.

گونه سیزدهم: گاهی شتابزدگی موجب خشم بر خالق متعال و رضا ندادن به قضای الهی می‌شود و این صفت مایه هلاکت و تیره بختی است. و از همین روی در دعای روایت شده از عمری رضی الله عنه که از حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه گرفته شده چنین آمده: «بار خدایا و تویی آن دانای بدون تعلیم به آن وقتی که صلاح است امر ظهور [حکومت] ولایت را [ذن دهی که خود را آشکار سازد و پرده غیبت از روی برافکند، پس مرا بر آن [امر غیبت] صبر و شکیبایی ده که دوست نداشته باشم آنچه به تأخیر انداخته‌ای جلو بیفتد، و آنچه را تو تعجیل خواهی من به تأخیرش مایل نباشم. و هر چه تو در پرده قرار داده‌ای افشایش را

نطلبیم ، و در آنچه نهان ساخته‌ای کاوش ننمایم ، و در تدبیر امور جهان با تو [که همه مصالح را می‌دانی] به نزاع نپردازم . . . » (۳۶۲) .

گونه چهاردهم : بسا می‌شود که شتابزدگی و بی‌صبری در بعضی از اشخاص مایه ترک دعا کردن برای تعجیل فرج صاحب الزمان علیه السلام می‌گردد ، و بر اثر آن از نتایج و فوایدی که در دعا برای تعجیل فرج هست محروم می‌شود ، به سبب اینکه شخص مدتی مدید به دعا کردن برای این امر مشغول گردیده ، و اهل دعا و دوستی آن حضرت را نیز می‌بیند که به این دعا مشغولند ، سپس مشاهده می‌کند که فرج و ظهور به تأخیر افتاد و به خوشحالی و سرور نرسید ، لذا به سبب کم صبری و شتابزدگی در این امر چنین می‌پندارد که آن دعاها در حاصل شدن مطلب او تأثیری ندارد ، و این باعث می‌شود که دعا برای تعجیل فرج را ترک گوید ، غافل از اینکه این دعا نیز مانند سایر دعاها به شروط و صفاتی بستگی دارد که اثرش آشکار نمی‌گردد مگر بعد از پیدایش آن شروط و ویژگیها در آن . البته این منافات ندارد با آنکه امر به دعا شده ، و فوایدی بر آن مترتب می‌گردد ، همانطور که امر شده به نماز و آثار ارزنده و ثوابهای بسیاری بر آن هست ، ولی هرگاه کسی صورت نماز را انجام داد بدون اینکه شرایط در آن جمع باشد ، امر مولایش را امتثال نکرده ، و آنچه از آثار نماز آرزومند است به دست نمی‌آورد ، بلکه مورد عقاب نیز خواهد بود ، پس بر دعا کننده لازم است که در تحصیل شروط دعا جدیت نماید تا به آرزو و مقصودش نایل آید .

اگر بگویید : در روایات آمده که پیغمبر و امامان علیهم السلام برای تعجیل ظهور حضرت صاحب الامر علیه السلام دعا می‌کرده‌اند ، و بی‌تردید دعای آنان جامع تمام شرایط صحت و کمال می‌باشد ، با این حال ظهور آن حضرت علیه السلام تا کنون انجام نیافته است ، در صورتی که مستجاب بودن دعای ایشان نزد اهل ایمان مورد شک نیست ؟ گوییم : جواب این مطلب به دو وجه بیان می‌گردد :

یکی : اینکه اخبار گویای آن است که ظهور حضرت صاحب الامر علیه السلام از امور بدائیه است که امکان پیش و پس افتادن دارد ، هر چند که اصل واقع شدن و تحقق یافتن آن را امور حتمی است که خدای تعالی آن را به طور قطع وعده فرموده ، و او خلف وعده نمی‌کند ، پس ممکن است که به سبب دعای آنان علیهم السلام زودتر واقع گردد ، و آن وقت هنوز نیامده که اگر دعای ایشان نبود از آن وقت نیز تأخیر می‌افتاد .

دوم : اینکه همچنین اخبار گویای آن است که - به جز ترک کردن دعا - موانع متعدد دیگری نیز برای تعجیل ظهور آن جناب وجود دارد ، و ترک کردن دعا نیز یکی از موانع است ، پس هرگاه مؤمنین نسبت به دعا کردن اهتمام بورزند این مانع برداشته می‌شود ، و به سبب دعا کردن وقت فرج پیش می‌افتد ، و نیز باید برای برداشته شدن موانع دیگر هم تلاش کنند ، که آن موانع در حرف غین از بخش چهارم کتاب بیان گردید ، به آنجا مراجعه شود ، و اگر دعا ترک گردد تأخیر هم بیشتر خواهد بود .

و از آنچه یادآور شدیم معلوم شد که بین امر کردن به دعا برای تعجیل فرج و ظهور با اخباری که از استعجال و شتابزدگی نهی می‌کنند منافاتی نیست ، و عجله‌ای که مذمت گردیده آن است که از اقسام یاد شده باشد . و اما دعا کردن برای تعجیل فرج در عین حال که دعا کننده از اهل تسلیم و رضا به قضا و تقدیر خدای عز و جل باشد چیزی است که خداوند و اولیای او به آن امر فرموده‌اند و بر آن تأکید کرده‌اند ، بنابراین دعا کننده به یکی از این دو نیکی رستگار می‌شود :

۱ - یا مولایش در زمانش ظهور می کند ، با رسیدن به فواید و آثار دیگر دعا ، اگر تأخیر افتادن از آن زمان از امور حتمی نباشد که وسایل در تغییر دادن آنها هیچ گونه تأثیری ندارند ، چنانکه در دعا از حضرت سید العابدین علیه السلام آمده : « وَ يَا مَنْ لَا تُبَدَّلُ حَكْمَتُهُ الْوَسَائِلُ » ؛ وای [خدایی] که وسایل؛ حکمتش را تغییر نمی دهند » (۳۶۳) .

و این نظیر طول عمر می باشد که مثلاً بر صله رحم متوقف است به شرط آنکه غیر آن حتمی نباشد .

۲ - و یا رستگار شدن به سایر فواید دعا ، و قرار گرفتن در شمار دعا کنندگان و منتظران . بنابراین دعا کردن برای تعجیل فرج در هر حال مورد امر و پسندیده است ، و منافاتی بین آن و بین نهی از شتابزدگی نیست .

حاصل اینکه : عجله ای که از آن مذمت شده ضد صبر و تسلیم است ، و تمام گونه هایی که یادآوریم در زیر این عنوان قرار می گیرند ، و بدون تردید دعا کردن و درخواست نمودن تعجیل فرج حضرت صاحب الزمان علیه السلام از درگاه خداوند منان از این عنوان بیرون است ، بلکه این دعا اظهار یقین و ایمان به آن است که ظهور آن حضرت و فراهم نمودن وسایل فرجش از قدرت همه جز خداوند تعالی خارج است ، و انجام دادن امر او به دعا کردن می باشد ، لذا بندگان این را از خدای تعالی مسئلت می نمایند . و به عبارت دیگر می گوئیم : شتابزدگی از بنده اظهار انتخاب ، و رها کردن تسلیم و زود خواستن چیزی پیش از رسیدن وقتش می باشد ، و این مایه پشیمانی می شود ، چنانکه در گفتار امیرالمؤمنین علیه السلام پیشتر گذشت ، ولی درخواست تعجیل فرج از خدای جلیل - تعالی شأنه - إقرار به بندگی و اعتراف به قدرت و اراده و حول و قوه الهی ، و باور به عجز و ناتوانی خود و نداشتن هیچ قوت و نیرو و چاره است . پس حقیقت دعا آن است که بنده با تمام وجود به خدای تعالی توجه نماید ، و فرمان او را اجابت کند ، و نسبت به خودش عجز و شکستگی و ناتوانی و بی چارگی و اختیار نداشتن را إقرار و اعتراف نماید ، لذا در خبر آمده که : دعا مغز عبادت است . خدای تعالی ما و سایر مؤمنین را توفیق دهد که در عین رضا و تسلیم ، به دعا کردن برای فرج اهتمام ورزیم که او اجابت کننده کریم است .

۲۳ : صدقه دادن به نیابت از آن حضرت عجل الله فرجه

و این از نشانه های مودت و دوستی آن جناب و ولایت او است ، و بر خوبی و رجحان آن دلالت دارد آنچه در مدح صدقه دادن و نماز خواندن به نیابت از سایر مؤمنین وارد گردیده - چنانکه گذشت - زیرا که مولای مؤمنین افضل افراد آنان است ، و صدقه دادن از سوی او از صدقه دادن به نیابت از آنان بهتر و برتر می باشد ، اضافه بر فحوای دلیلی که در مورد نیابت کردن از امام علیه السلام در حج و طواف و زیارت و ... وارد شده ، که اگر کسی آن روایات و مانند آنها را جستجو نماید رجحان داشتن انجام هرگونه عمل صالح به نیابت از آن جناب - صلوات الله و سلامه علیه - را خواهد دانست .

و سید اجل علی بن طاووس رضی الله عنه در کتاب کشف المحجۀ فرزندش را سفارش و امر کرده به انجام اموری که مربوط به آداب و وظایف او نسبت به مولایمان صاحب الزمان علیه السلام است ، تا آنجا که گفته : « . . . پس در پیروی و وفاداری و تعلق خاطر و دلبستگی نسبت به آن حضرت علیه السلام به گونه ای باش که خداوند و رسول او صلی الله علیه وآله وسلم و پدران آن

حضرت و خود او از تو می‌خواهند ، و حوائج آن بزرگوار را برخواسته‌های خود مقدم بدار هنگامی که نمازهای حاجت را به جای می‌آوری ، و صدقه دادن از سوی آن جناب را پیش از صدقه دادن از سوی خودت و عزیزانت قرار ده ، و دعا برای آن حضرت را مقدم بدار بر دعا کردن برای خودت ، و نیز در هر کار خیری که مایه وفای به حق آن حضرت است آن بزرگوار را مقدم بدار ، که سبب می‌شود به سوی تو توجه فرماید و به تو احسان نماید . . . » (۳۶۴) .

اضافه بر اینکه این کار از اقسام صله امام علیه السلام است ، و فضیلت صله امام علیه السلام ان شاء الله تعالی خواهد آمد . و بر این مقصود و بر اینکه صدقه دادن و مانند آن صله است دلالت می‌کند خبر علی بن ابی‌حمزه که در وسائل و بحار و غیر آن روایت آمده که گفت : « به حضرت ابوابراهیم [موسی بن جعفر علیه السلام] عرضه داشتم : از سوی زندگان و مردگان از خویشاوندان و دوستانم حج بجای آورم و نماز بگزارم و صدقه بدهم ؟ فرمود : آری ، از سوی او صدقه بده و نماز بگزار و به سبب صله و پیوندت نسبت به او پاداش دیگری برایت خواهد بود » (۳۶۵) .

می‌گویم : هر چند که در سؤال از خویشاوندان و دوستان یاد نمود ، ولی بدون تردید ذکر کردن این دو مورد از جهت آن است که انسان در غالب اوقات حج و صدقه و زیارت و کارهای نیک دیگر را از سوی کسی انجام می‌دهد که با وی رابطه و خصوصیتی داشته باشد ، و این را آشکارا می‌بینیم که در مردم چنین حالتی وجود دارد ، لذا در سؤال این دو را یاد کرد ، پس معلوم شد که این دو مورد را برای نمونه یاد نموده است ، و منظورش سؤال از جایز بودن نیابت در عبادتها و خیرات از طرف زندگان و مردگان مؤمنین و مؤمنات می‌باشد ، پس امام علیه السلام سؤال او را به طور بلیغ تر و تمام‌تری پاسخ داد که جایز بودن آن را با کلمه : « آری » بیان فرمود ، سپس خواست خوبی و استحباب آن را بیان کند ، که پس از تذکر جایز بودن آن امر فرمود به اینکه : « از سوی او صدقه بده و نماز بگزار » آنگاه خواست که او را بر این کار تشویق و ترغیب نماید ، که فضیلت و ثواب آن را یادآور شد و فرمود : « و پاداش دیگری برایت خواهد بود » ، و چون خواست جهت استحقاق اجر و ثواب را بیان سازد به آن توجه داد و فرمود : « به سبب صله و پیوندت نسبت به او » . پس در این سخن حکم به جایز بودن این عمل را به معنی اعم (از مباح و مستحب) ، و استحباب آن ، و ترغیب کردن به آن با بیان اجر و ثوابش ، و اینکه آن پاداش به خاطر پیوند با خویشان و دوستان است ، را در فرمایش خود جمع کرد . پس ای خواننده دانای هوشمند دقت کن که اگر شخصی به سبب صله یکی از برادران مؤمن خود و صدقه دادن از سوی او استحقاق ثواب یابد ، پس چرا کسی که از سوی حضرت صاحب الأمر علیه السلام صدقه بدهد مستحق ثواب و پاداش بزرگتری نباشد ؟ آری ، استحقاق آن را دارد ، و به برترین ثواب صدقه دهندگان نایل می‌شود ، چون این عبادت را به نیابت از بهترین افراد عالم انجام داده است . و بدون تردید هر قدر که ارتباط و خصوصیت بین او و بین امامش - سلام الله علیه - کاملتر و تمامتر باشد ، ثوابش در صدقه دادن از سوی آن حضرت نیز فزونتتر و تمامتر خواهد بود ، از درگاه خدای تعالی خواهانیم که بر ما و بر سایر مؤمنین به کمال مودت و خدمت آن حضرت منت گذارد که خداوند اجابت کننده دعاها است . و شاهد بر آنچه یادآور شدیم - که صدقه دادن از سوی امام علیه السلام برتر از صدقه دادن از طرف غیر او است - اضافه بر حکم عقل به این مطلب ، و اینکه از اقسام صله امام علیه السلام است روایتی است که در تفسیر امام عسکری علیه السلام آمده که ان شاء الله تعالی بیان خواهد شد .

بدان که از خبر علی بن ابی حمزه - که مذکور افتاد - جایز بودن نیابت در کارهای نیک از نمازها و صدقات و غیر اینها از سوی زندگان مؤمنین و مؤمنات استفاده می شود، جهت دلالت این است که: ظاهر سؤال راوی و جواب امام علیه السلام آن است که حج و نماز و صدقه از باب نمونه و مثال یاد شده اند، و خصوصیتی در ذکر آنها نیست، و سؤال کننده منظورش آن است که از جایز بودن نیابت در همه کارهای مستحب پرسش نماید، و بیان دلالت بر دو وجه است.

یکی: اینکه امام علیه السلام در جواب او به یاد کردن صدقه و نماز اکتفا کردند و از حج سخنی نگفتند، با اینکه نیابت کردن در حج بر اساس روایات و آثار معروف و ثابت است، و از هیچ یک از علمای بزرگوارمان در این باره اشکالی نقل نشده، از اینجا معلوم می شود که امام علیه السلام نیز دانسته است که صدقه و نماز و حج در سؤال از جهت نمونه و مثال است، و لذا نیازی نبود که تمام آنچه را سائل پرسیده بود یاد آورد.

دوم: علت آوردن آن حضرت علیه السلام برای جایز بلکه مستحب بودن آن، در اینکه فرمودند: «و برای تو پاداش دیگری خواهد بود به خاطر صلهات نسبت به او» دلالت دارد بر اینکه نیابت کردن از سوی مؤمنین و مؤمنات در طاعات و عبادات خود صله ای نسبت به آنان و احسان به ایشان است، لذا نیابت کننده استحقاق می یابد که پاداش دیگری به اضافه پاداش بر اصل عبادت به او داده شود، به سبب صله اش نسبت به ایشان و احسان نمودنش در حق آنان.

و اما در عبادتهای واجب: با دلیل ثابت شده که خود شخص می بایست آنها را انجام دهد و نیابت کردن از زندگان در عبادتهای واجب جایز نیست مگر در حج، [آن هم در یک صورت خاص] و بیان این مطلب به جای خودش موقوف می گردد. و خبر یاد شده هر چند که به خاطر علی بن ابی حمزه که واقفی است (۳۶۶) ضعیف می باشد، ولی در جای خود ثابت شده که در مستحبات به خبر ضعیف هم می توان اکتفا نمود.

و دلیل بر این مطلب چند روایت مستفیض است که در کافی (۳۶۷) و وافی و دیگر کتابهای اخبار و فقه و اصول یاد گردیده، مبنی بر اینکه: هرگاه کسی بر کار خیری ثوابی را بشنود پس آن را به امید آن ثواب به جای آورد همان ثواب به او داده می شود، هر چند که آن حدیث با واقع مطابقت نداشته باشد. در اینجا دو امر ثابت است: یکی اینکه: مطلق عبادتها کار خیر است. دوم: اینکه: نیابت در آنها - جز آنچه به دلیل خارج شده - از زندگان و مردگان به مقتضای خبر یاد شده مورد پسند است، و هیچ مانعی در آن نیست جز گمان اینکه این امر تشریح و بدعت است، ولی این پندار مردود است چرا که عمل را به امید ثواب انجام می دهد، با توجه به خبر مذکور و اخبار: «مَنْ بَلَغَهُ ثَوَابُ عَلِيٍّ عَمَلٍ»؛ هر کس ثوابی را در مورد عملی بشنود....

و برای این مقصود به گونه دیگری هم می توان استدلال نمود که گفته شود: در خبر یاد شده جایز بلکه مستحب بودن نیابت از زندگان در نمازهای مستحبی ثابت گشت، پس حکم مزبور در سایر طاعات و عبادات پسندیده نیز جاری است، زیرا که قول به فصل (نظر دیگری غیر از دو نظری که در این مسئله هست) وجود ندارد، چون هر کس نیابت را در نماز جایز دانسته آن را در عبادات دیگر نیز جایز می داند، و هر کس آن را در نماز جایز نمی شمارد در سایر عبادتها هم نیابت کردن را نمی پذیرد، پس اگر کسی آن را فقط در نماز جایز شمارد و از دیگر عبادتها نفی نماید قول سومی پدید آورده که اجماع مرکب را بر هم زده است.

و این وجه را شیخ محقق انصاری قدس سره در یکی از آثار خود آورده، ولی این وجه محل نظر است چون حجیت اجماع نقل شده مورد تأمل می باشد، چنانکه در جای خود بیان گردیده. البته برای تأیید مطلب مورد بحث مناسب است.

و نیز برای استدلال بر این مطلب می توان به استقراء تمسک کرد ، چون عمده عبادت‌های مستحب نماز و روزه و طواف و رباط و زیارت و قربانی می باشد ، و جایز بلکه مستحب بودن نیابت در اینها از طریق روایات ثابت است ، پس این حکم بر عبادت‌های دیگر نیز منطبق می گردد .

در این استدلال نیز ممکن است اشکال شود ، زیرا که این استقراء ظنی است و این گونه استقراء نزد ما حجت نیست . ولی می توان از تعلیلاتی که در روایات نیابت از حج و طواف و غیر اینها آمده - که این صله و پیوندی است نسبت به کسی که این کارها به نیابت از او انجام می گیرد ، و لذا پاداش نایب دو برابر می باشد - چنین نتیجه گرفت که به جای آوردن عبادت‌های مستحب به نیابت از مؤمنین به طور مطلق صله و احسان نسبت به آنها است ، و خوبی و ارزندگی صله و احسان به مؤمنین بر کسانی که فکرشان سالم است پوشیده نیست . همچنین برای صحت نیابت در نماز از طرف شخص زنده استدلال شده به خبر محمد بن مروان که در اصول کافی روایت آمده است که گوید : حضرت امام صادق علیه السلام فرمود : « چه چیز باز می دارد کسی از شما را که نسبت به والدین خود در حال زنده بودن و پس از مرگشان نیکی نماید ، از سوی آنان نماز بگذارد ، از طرف ایشان صدقه بدهد ، حج به جای آورد و روزه بگیرد ، پس آنچه انجام داده برای آنان خواهد بود ، و مثل آن ثواب برای او است ، و خداوند عز و جل به خاطر نیکی و صله اش خیر بسیاری برای او خواهد افزود » (۳۶۸) .

وجه استدلال اینکه فرموده امام علیه السلام : « از سوی آنان نماز بگذارد . . . » به ظاهر در بیان چگونگی نیکی به والدین در زمان حیات و پس از مرگ ایشان است ، و این را جمعی از فقهای ما - که رحمت خدا بر آنان باد - فهمیده اند ، و چنین ادعا کرده اند که این فرمایش در مطلب مورد بحث ظهور دارد ، ولی علامه مجلسی دوم در کتاب مرآة العقول (۳۶۹) آن را بیان برای چگونگی نیکی نسبت به والدین پس از فوت آنان به شمار آورده است (دقت کنید) . و ممکن است برای مطلب مورد بحث استدلال کرد به فرموده خدای عز و جل « تَعَاوَنُوا عَلَی الْبِرِّ وَ التَّقْوَى » (۳۷۰) ؛ بر نیکی و تقوی یکدیگر را یاری کنید . زیرا که تعاون و همکاری گاهی در مورد یاری رساندن در کاری که دو نفر می خواهند انجام دهند به کار می رود ، و گاهی در مورد شخصی به کار می رود که از طرف شخص دیگری سنگینی کاری را به دوش می کشد که سود و صلاح او در آن است ، و نیابت کردن از مؤمن در طاعات و عبادات از همین قبیل است ، چنانکه بر پویندگان راه مستقیم این مطلب پوشیده نیست . حاصل اینکه از آنچه به عنوان دلیل یا تأیید یادآور شدیم استحباب نیابت کردن از زنده و مرده مؤمنین و مؤمنات در طاعات و عبادات مستحب ، استفاده می شود .

و از کسانی که تمایل به این قول از آنان ظاهر است شیخ محقق انصاری قدس سره می باشد ، که در رساله القضاء عن المیت پس از نقل خبر علی بن ابی حمزه گفته است : و ظاهر نماز خواندن از سوی دیگری ، نیابت کردن از او است ، نه اینکه نماز را به جای آورد و ثواب آن را به او هدیه کند .

پس این خبر دلالت دارد بر جایز بودن نیابت از شخص زنده در نماز ، و اطلاق صله و نیکی بر آن اشعار دارد بر عموم رجحان نیابت کردن از زندگان در هر کار نیک . آنگاه اگر نماز از سوی زنده جایز باشد ، غیر نماز هم جایز خواهد بود چون ظاهراً قول به فرق بین نماز و غیر نماز وجود ندارد ، بلکه جایز بودن نیابت در روزه واجب به سبب نذر از زندگان روایت گردیده ، و این مطلب در فقیه از عبدالله بن جبلة از اسحاق بن عمار روایت آمده است ، بلکه عموم نیابت در تمام اعمال واجب - جز آنچه اجماع بر جایز نبودنشان داریم - را می توان از اخباری که بر مشروع بودن ادای قرض خداوند از کسی که بر او هست به صورت داوطلبانه استفاده نمود ، سپس مشروع بودن نیابت در مستحبات را به دست آورد ، چون کسی بین این دو فرق نگذاشته - که به صورت تبرع باشد یا نیابت - پس در این مطلب تأمل کنید .

و نیز از کسانی که ظاهراً قائل به این مطلب هستند شیخ محقق صاحب جواهر است که در کتاب الوکاله پس از تصریح به جایز بودن نیابت در نماز طواف و زیارت گوید: « و اما غیر این دو مورد از مستحبات و مطلق روزه‌های مستحب: در کتاب مسالک جایز بودن وکالت را در آنها محل نظر شمرده، و اینکه جماعتی از علمای ما به طور مطلق از نیابت گرفتن در عبادات منع کرده‌اند شامل این موارد هم می‌شود، گرچه در بعضی موارد این اطلاق مقید می‌گردد. من [صاحب جواهر] گویم: از نصوص شرع جایز بودن هدیه ثواب در تمام مستحبات به زنده و مرده را می‌توان استفاده نمود، بلکه شاید بتوان از آنها استفاده کرد اینکه مستحبات را از طرف شخصی به گونه‌ای انجام دهد که ثواب برای او مترتب شود، چنانکه پیشتر در عبادات به آن اشاره کردیم، البته دلیلی بر مشروع بودن نیابت در آن نداریم به گونه‌ای که خطاب مستحب را از شخص مکلف ساقط نماید، بلکه استحباب آن عمل برای او همچنان باقی است، هر چند که به جهت انجام دادن دیگری به نیت نیابت از او ثوابی برایش مترتب می‌کند، در این مطلب دقت و تأمل کنید. و از این بیان چگونگی قول به جایز نبودن نیابت در عبادات به طور مطلق معلوم می‌شود، که در مسالک این را اصل قرار داده، هر چند که مواردی به دلایل خاصی از آن خارج گردیده، و در گفتار مؤلف مسالک اشکال است زیرا که در عبادتها چیزی جز انجام آن فعل به قصد قربت وجود ندارد، و شارع آن را سبب مترتب شدن ثواب بر آن قرار داده است، و این معنی با نیابت کردن در آن عمل منافات ندارد، پس تحت عنوان عموم نیابت قرار می‌گیرد، که مقتضای آن (نیابت) مشروعیت آن است که فعل دیگری را همان فعل خود قرار دهد با اجازه و وکیل نمودن هر دو طرف یکدیگر را، و این معنی شامل عبادت و غیر آن می‌باشد، پس در این نکته تأمل کن که دقیق و سودمند است، و این از ثمرات همان اصلی است که پیشتر یاد کردیم، به ویژه با تأمل در آنچه نیابت در آن جایز است در حال حیات و پس از فوت، به خصوص در عبادتهای مالی، پس در این باره تأمل کن، و الله العالم » پایان گفتار صاحب جواهر.

می‌گویم: منظورش از اصلی که به آن اشاره کرده: « اصالت جواز نیابت و وکالت در همه چیز مگر آنچه به دلیل دانسته شده که از این اصل خارج است » می‌باشد، او - که خدایش رحمت کند - این اصل را در هر چه شک کنیم که قابل نیابت هست یا نه مرجع قرار داده است، ولی ثبوت این اصل محل نظر و قابل مناقشه است، و آنچه را مستند و مدرک ثبوت این اصل دانسته نمی‌تواند دلیل بر آن باشد، و تفصیل مطلب به جای خودش موکول می‌شود.

و از جمله کسانی که ظاهراً نیابت را در نمازهای مستحب از طرف زندگان جایز می‌دانند محقق حلی در کتاب شرایع است که منع از نیابت را در حال زنده بودن به نمازهای واجب اختصاص داده است، چنانکه فرموده: « و اما آنچه نیابت در آن می‌آید ملاکش هر آن چیزی است که شارع خواسته به طور مستقیم از شخص مکلف واقع گردد، مانند طهارت [غسل و وضو و تیمم] با قدرت بر آن هر چند که نیابت کردن برای شستن اعضا هنگام ضرورت جایز است، و مانند نماز واجب تا وقتی که زنده است... ».

و بسا توهم می‌شود که بین خبر علی بن ابی حمزه که گذشت، و بین آنچه از عبدالله بن جندب روایت گردیده تعارضی هست، عبدالله بن جندب گوید: به حضرت ابوالحسن [امام موسی بن جعفر علیه السلام] نامه، نوشتم و سؤال نمودم از شخصی که می‌خواهد کارهایش را از نیکبها و نمازها و خیرات بر سه بخش قرار دهد، یک سوم را برای خودش و دو بخش آن را برای پدر و مادرش محسوب نماید، و یا اینکه از کارهای مستحبی خود به طور مستقل اعمالی را برای ایشان به جای آورد، هر چند که یکی از آنان زنده و دیگری مرده باشد؟ پس آن حضرت علیه السلام به من نوشت: « اما آنکه مرده پس [برای او] جایز است، و اما آنکه زنده است جایز نیست مگر نیکی و صله نسبت به او » (۳۷۱).

می‌گویم: بین این دو خبر تعارضی نیست، زیرا که ظاهر از این مکاتبه سؤال کردن از هدیه ثواب است نه نیابت، پس بین این خبر با اخباری که دلالت می‌کند بر جایز بودن اهداء اعمال و ثواب آنها - که در جای خود ذکر گردیده‌اند - تعارض می‌شود. و بر فرض

که بپذیریم منظور از آن نیابت است ، جمع بین این مکاتبه و بین خبر سابق که به آنچه دانستی تأیید شده ، آن است که از سید بن طاووس رضی الله عنه حکایت گردیده که نماز را در مکاتبه بر نماز واجب حمل نموده است . وی پس از نقل مکاتبه گوید : « منظور از این نماز مستحب نیست ، زیرا که ظاهراً خواندن نمازهای مستحبی از سوی زندگان در زیارتها و حج و غیر اینها جایز می باشد » .

۲۴ : صدقه دادن به قصد سلامتی آن حضرت عجل الله فرجه

و در رجحان و استحباب آن تردیدی نیست ، نظر به اینکه این کار از گونه های مودت نسبت به قریبی و بستگان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم است که خداوند بندگانش را در کتاب خود به آن امر فرموده ، نمی بینی که هرگاه فرزندی یا کسی از عزیزانت را دوست می داری و بر او بیمناک هستی ، به قصد سلامتی او صدقه می دهی ؟ پس مولای تو از هر کسی به این امر سزاوارتر است ، اضافه بر اینکه این کار از اقسام صله امام علیه السلام است ، و این برای خردمندان واضح می باشد ، همچنان که فرق بین این و بین امر پیشین با اندک تأملی ان شاء الله روشن می گردد .

و از شواهد بر آنچه یاد کردیم از اهتمام ورزیدن به صدقه به نیابت یا به قصد سلامت آن حضرت علیه السلام روایتی است که شیخ صدوق در مجالس به سند خود از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آورده که فرمود : « هیچ بنده ای ایمان نیاورد تا اینکه من نزد او از خودش محبوبتر باشم ، و خاندانم از خاندان خودش نزد او محبوبتر باشند ، و عترت من نزد او از عترت خودش محبوبتر باشند ، و ذات من از ذات خودش نزد او محبوبتر باشد » (۳۷۲) .

و این حدیث به طریق دیگری گذشت ، و مقتضای آن خوشایند بودن اظهار محبت نسبت به ایشان علیهم السلام است به گونه ای که مؤمن برای خود و خاندانش و عائله و فرزندان و نزدیکانش انجام می دهد ، و این باب وسیعی است که فواید بسیاری از آن استفاده می شود ، چنانکه بر اهل بینش پوشیده نیست ، و به اقسام صله امام علیه السلام اشاره خواهیم کرد ان شاء الله تعالی .

۲۵ و ۲۶ : حج رفتن به نیابت از آن حضرت و فرستادن نایب که از طرف آن جناب حج کند

و این کار بین شیعیان در روزگار قدیم متداول و مرسوم بوده ، و بر خوبی و رجحان این عمل - اضافه بر اینکه خود صله و نیکی و مودت از طرف مؤمن به امام زمانش علیه السلام می باشد - چندین روایت دلالت دارد که در کتب علمای ما ذکر گردیده ، از جمله : اخباری است که در استحباب حج به نیابت از مؤمنین به طور مطلق آمده و فضیلت آن بیان شده است ، مانند : ۱ - روایت ابن مسکان که در کافی از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که راوی گوید : به آن حضرت عرضه داشتیم : کسی از سوی شخص

دیگری حج به جای می آورد چقدر اجر و ثواب برای او خواهد بود؟ فرمود: « برای کسی که از سوی شخص دیگری حج می کند اجر و ثواب ده حج خواهد بود » (۳۷۳) .

۲ - شیخ صدوق در کتاب من لا یحضره الفقیه از امام صادق علیه السلام روایت آورده که از آن حضرت سؤال شد درباره شخصی که از سوی شخص دیگری حج به جای آورد آیا چیزی از اجر و ثواب برای او هست؟ فرمود: « برای کسی که از سوی شخص دیگری حج به جای می آورد اجر و ثواب ده حج هست ، و او و پدر و مادر و پسر و دختر و برادر و خواهر و عمو و عمه و دائی و خاله اش آمرزیده می شوند ، خدای تعالی رحمتش وسیع و او کریم است » (۳۷۴) .

۳ - و در کافی به سند خود از ابوبصیر روایت آورده که حضرت امام صادق علیه السلام فرمود: « هر کس حجی به جای آورد و حج خود را از سوی خویشاوندی منظور کند که به وسیله آن او را صلّه نماید ، حج او کامل خواهد بود ، و برای کسی که از سوی حج شده مثل اجر او خواهد بود ، خدای عز و جل وسعت دهنده آن اجر است » (۳۷۵) .

می گویم: این دو حدیث و احادیث دیگری که به خاطر رعایت اختصار نیاوردیم ، بر استحباب نیابت در حج از سوی مؤمنین و مؤمنات - چه زنده یا مرده باشند - دلالت دارند ، به ویژه اگر از خویشاوندان باشند ، پس نیابت در حج از سوی مولایمان حضرت صاحب الزمان علیه السلام قدرش بالاتر و ثوابش برتر است ، زیرا که آن حضرت مقامش از همه اهل ایمان بالاتر و شأن و اجرش از تمامی آنان برتر است ، به خصوص با ملاحظه روایاتی که پیشتر آوردیم که تصریح دارند بر اینکه رعایت خویشاوندان رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم مهمتر و برتر و عظیمتر است .

و از جمله: روایاتی است که دلالت دارند بر فضیلت شریک ساختن مؤمنین - به طور مطلق - در حج مستحب ، که فحوای آن روایات دلالت می کند بر استحباب حج تمام از طرف هر فرد مؤمنی به طریق اولی ، پس از روایات ظاهر می شود که حج به جای آوردن از سوی امام مؤمنین از همه سزاوارتر و بهتر است ، مانند :

۱ - روایت محمد بن الحسن که در کافی و غیر آن آمده از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام که فرمود: حضرت امام صادق علیه السلام فرمود: « اگر هزار تن را در حج خود شریک گردانی برای هر کدام از آنان حجی خواهد بود بی آنکه از حج تو چیزی کاسته شود » (۳۷۶) .

۲ - و در همان کتاب به سند خود از محمد بن اسماعیل آورده که گفت: از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام پرسیدم: چند تن را در حج خود شریک سازم؟ فرمود: « هر قدر که بخواهی » (۳۷۷) .

۳ - و از معاویه بن عمار از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که گوید: به آن حضرت عرضه داشتم: پدر و مادرم را در حج خود شریک سازم؟ فرمود: آری ، به درستی که خدای عز و جل برای تو حجی و برای آنان حجی قرار خواهد داد ، و به خاطر صلّهات نسبت به آنان برای تو آجری خواهد بود گفتم: آیا از طرف مرد و زنی که در کوفه هستند طواف کنم؟ فرمود: آری ، هنگامی که طواف را آغاز می کنی چنین می گویی: بار خدایا از فلانی قبول فرمای - که از طرف او طواف می کنی - (۳۷۸) .

می گویم: آخر حدیث تصریح دارد به اینکه منظور شریک ساختن شخص در فعل از اول کار است نه شریک ساختن او در ثواب پس از آنکه آن عمل را برای خودش انجام می دهد ، دقت کنید .

و از جمله : روایاتی است که دلالت دارد بر نایب فرستادن امامان علیهم السلام به مکه تا از سوی ایشان حج به جای آورد ، و اجرت دانشان برای این کار ، که از روایات خوبی نیابت در آن از سوی امام زنده سلام الله علیه ظاهر می شود ، چون یقین داریم که در این حکم خصوصیتی برای بعضی از امامان علیهم السلام نبوده ، و نیز خصوصیت ندارد که نیابت فقط با اجرت انجام گیرد ، بلکه کسی که در این عمل داوطلب شود فضیلتش برتر و اجرش عظیم تر است ، چنانکه پوشیده نیست .

در وسائل به نقل از تهذیب شیخ طوسی به سند خود از محمد بن عیسی یقطینی آمده که گفت : حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام جامه دانه و غلامان و یک [هزینه] حج برای من ، و یکی برای برادرم موسی بن عبید ، و یک [هزینه] حج برای یونس بن عبدالرحمن ، نزد من فرستاد ، و ما را امر فرمود که از سوی حضرتش به حج رویم ، پس در بین ما صد دینار بر سه بخش تقسیم شد . . . . (۳۷۹) .

و از جمله : در کافی به سند خود از موسی بن القاسم بجلی آورده که گفت : به حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام عرضه داشتیم : سرورم ، امیدم آن است که ماه رمضان را در مدینه روزه بدارم ، فرمود : ان شاء الله در آن روزه خواهی گرفت ، گفتیم : و امیدم آن است که روز دهم ماه شوال [از آن به قصد حج] بیرون رویم ، و خداوند زیارت رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم و خاندان آن حضرت و دیدار شما را بار دیگر روزی گرداند ، بسا می شود که از سوی پدر شما حج به جای آورم ، و بسا که از طرف پدرم ، حج را انجام می دهم ، و بسا که از طرف کسی از برادرانم ، و احياناً از برای خودم حج به جای می آورم ، پس چگونه آن را انجام دهم ؟ فرمود : [حج] تمتع به جای آور . عرض کردم : من ده سال است که مقیم مکه هستم! فرمود : [حج] تمتع به جای آور (۳۸۰) .

می گویم : گواهی آوردن این حدیث از دو جهت است :

یکی : گفته راوی که : « بسا می شود که از سوی پدر شما حج به جای می آورم » ، و امضای امام علیه السلام عمل او را ، به ضمیمه إطلاقاتی که دلالت می کند بر فرق نداشتن نیابت از زنده یا مرده ، پس هرگاه رجحان نیابت در حج از سوی امامی که وفات یافته تحقق یابد ، رجحان نیابت از امام زنده - صلوات الله علیه - نیز ثابت می گردد .

دوم : امضای امام علیه السلام گفته راوی را که : « بسا که از طرف کسی از برادرانم حج به جای می آورم » که بر خوبی این عمل دلالت دارد . اگر از امام زمانش حج را انجام دهد به طور کاملتر و به طریق اولی پسندیده می باشد .

و از جمله : قطب راوندی رحمه الله در کتاب الخرائج و الجرائح ذکر کرده که : ابومحمد دعلجی که از همکیشان خوب ما ، از محدثان بود ، وی دو پسر داشت ، یکی بنام ابوالحسن بر شیوه مستقیم ، و شغلش غسل دادن اموات بود ، و پسر دیگرش در کارهای حرام ، روش سبکسران را داشت ، به ابومحمد وجهی پرداخت شده بود تا با آن وجه از سوی حضرت صاحب الزمان علیه السلام حجی انجام شود ، و این رسم در آن زمان بین شیعیان رایج بوده است ، پس ابومحمد به پسری که مفاصد اخلاقی داشت مبلغی از آن پول را داد سپس به حج رفت ، و چون مراجعت نمود حکایت کرد : در موقف (عرفات) ایستاده بودم که جوان زیبایی گندمگونی را کنار خود مشاهده کردم که مشغول دعا و نیایش و تضرع و عمل نیک است . چون بیرون رفتن مردم [از عرفات] نزدیک شد روی به سوی من کرد و فرمود : ای شیخ آیا خجالت نمی کشی ؟ عرض کردم : سرور من از چه خجالت بکشم ؟ فرمود : [وجه] حجی از طرف کسی که می دانی به تو داده می شود ، و تو از آن به فاسقی می دهی که شراب می خورد ؟ زود است که چشمت از بین برود ، - و به چشمم اشاره کرد - و من از آن روز بیمناکم . این مطلب را ابو عبدالله محمد بن محمد بن نعمان - شیخ مفید - نیز شنید . راوی گفت : چهل روز از آمدنش نگذشت که از همان چشمی که به آن اشاره شده بود جراحی بیرون آمد و آن چشم از بین رفت (۳۸۱) .

می‌گوییم: شایسته است از اول تا آخر این حدیث تدبر شود که در آن فواید بسیار و مطالب مهمی هست، از جمله:

۱ - خبر دادن آن حضرت علیه السلام از غیب .

۲ - اهتمام ورزیدن و مهم شمردن وجوهاتی که مربوط به امام علیه السلام است، که آنها را جز به افراد صالح از مردم ندهند، زیرا که از ابتدا تا انتهای حدیث مزبور ظاهر است که ابومحمد از وجهی که مربوط به آن حج بود چیزی به پسر گناهکارش پرداخته بود، نه اینکه تمام وجه آن حج را به او داده باشد، چنانکه بعضی از بزرگان پنداشته‌اند، پس در آن دقت کن تا مقصود برایت روشن گردد .

۳ - زود رسیدن عقوبت به مؤمن بر انجام دادن آنچه سزاوار نیست انجام دهد، و این از سوی خدای متعال لطفی در حق او است .

۴ - امضا کردن امام علیه الصلاة و السلام نیابت از طرف خودش را و همچنین نیابت فرستادن به جهت انجام حج از سوی آن جناب چنانکه پوشیده نیست .

و از اموری که کم و بیش استحباب نیابت در حج، و نیابت فرستادن برای حج از سوی امام عجل الله فرجه از آنها استفاده می‌شود: روایاتی است که دلالت دارد بر استحباب طواف کردن از سوی امامان علیهم السلام، پس روایت بعدی را مطالعه کن. خداوند به من و تو احسان فرماید .

۲۷ و ۲۸: طواف بیت الله الحرام به نیابت از امام علیه السلام و نیابت ساختن دیگری تا از طرف آن حضرت طواف نماید

پس از آنکه ثابت کردیم طواف به نیابت از آن جناب مستحب است، استحباب نیابت ساختن دیگری برای اینکه از طرف آن بزرگوار طواف نماید واضح است، زیرا که این کار دوستی و احسان می‌باشد، اضافه بر اینکه مقدمه طواف به نیابت از آن حضرت علیه السلام است، بنابراین خوبی و رجحان آن به حکم عقل ثابت است. و نیز بر این مطلب دلالت دارد فحوای آنچه بر استحباب نیابت فرستادن برای انجام حج از ناحیه آن حضرت علیه السلام دلالت می‌کند، بلکه می‌توان گفت: چون رجحان اصل عمل ثابت شد شرط بودن مباشرت (که خود شخص عمل را انجام دهد) منتفی است، به دلیل اصل، هر چند که اگر مؤمن خودش آن عمل را انجام دهد مرتبه والایی از فضیلت را درمی‌یابد .

و اما آنچه بر استحباب طواف کردن از سوی امام زنده به طور خاص دلالت دارد روایتی است که ثقة الإسلام کلینی در کافی به سند خود از موسی بن القاسم آورده که گفت: به حضرت ابوجعفر ثانی امام جواد علیه السلام عرض کردم: می‌خواستم از سوی شما و پدر شما طواف کنم، به من گفته شد: به نیابت از اوصیا طواف کردن درست نیست. آن حضرت علیه السلام به من فرمود: بلکه هر قدر که توانستی طواف کن که آن جایز است. سپس بعد از سه سال به آن حضرت عرضه داشتم: پیش از این از شما اجازه خواستم که از سوی شما و پدر شما طواف کنم به من اجازه فرمودید، پس آنچه خدا خواسته بود از شما و پدرتان طواف کردم، سپس چیزی بر دلم گذشت و به آن عمل کردم. فرمود: آن چه بود؟ عرض کردم: روزی از طرف رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم طواف نمودم .

آن حضرت علیه السلام سه مرتبه گفت: درود خداوند بر رسول خدا. عرض کردم: روز دوم از طرف امیرالمؤمنین علیه السلام و روز سوم از طرف امام حسن و روز چهارم از طرف امام حسین، و روز پنجم از طرف علی بن الحسین، و روز ششم از طرف ابوجعفر محمد بن علی، و روز هفتم از طرف جعفر بن محمد، و روز هشتم از طرف پدرت امام موسی، و روز نهم از طرف پدرت امام علی (رضا)، و روز دهم از طرف شما ای آقای من طواف کردم، و اینان هستند کسانی که به ولایتشان خداوند را دینداری می‌کنم. فرمود: بنابراین به خدا سوگند خدای را دینداری می‌کنی به دینی که جز آن را از بندگان نمی‌پذیرد. عرض کردم: و بسا که از طرف مادرت فاطمه علیها السلام طواف کردم و گاهی طواف نمودم، فرمود: این طواف را بسیار کن که ان شاء الله بهترین عملی است که تو انجام داده‌ای « (۳۸۲) ».

و از دلایل استحباب طواف نمودن از عموم مؤمنین روایتی است که در کافی به سند خود از ابوبصیر از حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: «هر کس پدر یا خویشاوندی را صیله کند پس از طرف او طواف نماید، اجر آن به طور کامل برای او خواهد بود، و برای کسی که از سوی او طواف کرده مانند پاداش او خواهد بود و او به خاطر گرامی داشتن پیوند آن شخص، با ثواب طواف دیگری فرونی خواهد یافت « (۳۸۳) ».

۲۹: زیارت مشاهد رسول خدا و ائمه معصومین علیهم السلام به نیابت از مولایمان صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه

و می‌توان در این باره استناد جست - اضافه بر اینکه این عمل از اقسام صیله امام است و خواهد آمد که از مهمترین کارهای بندگان می‌باشد.

۱ - به آنچه گذشت در استحباب صدقه دادن از سوی آن حضرت.

۲ - و به فحوای آنچه دلالت می‌کند بر استحباب حج و طواف بیت الله الحرام به نیابت از امام علیه السلام.

۳ - و به آنچه در مورد زیارت مشاهد مشرفه به نیابت از عموم مؤمنین وارد گردیده است.

چنانکه در کافی از علی بن ابراهیم حضرمی از پدرش از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام روایت آمده که ضمن حدیثی فرمود: «... پس هرگاه به نزد قبر پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم رفتی و آنچه بر تو لازم است به جای آوردی، دو رکعت نماز بگزار، سپس بالای سر پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم بایست و بگو: سلام بر تو ای پیغمبر خدا از طرف پدرم و مادرم و همسرم و فرزندانم و تمام بستگانم، و از سوی تمام اهل شهرم آزاد و برده و سفید و سیاه آنان، پس اگر به کسی بخواهی بگویی من از سوی تو بر رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم سلام کردم راست گفته باشی « (۳۸۴) ».

۴ - و به اینکه از جمله امور متداول متعارف بین خواص و عوام شیعه از زمانهای گذشته تا زمان ما، نیابت نمودن در مشاهد مشرفه است، و علمای ما - رضوان الله علیهم - عنوان و چگونگی آن را در کتابهای زیارات و غیر آنها یادآور شده‌اند، و فرق گذاشتن بین امام و غیر او از مؤمنین در این باره چیزی است که دل‌های اهل دین و بینش و یقین آن را نمی‌پذیرد.

۵ - و به اینکه چون از دلایل گذشته خوبی و رجحان نیابت کردن از آن حضرت علیه السلام را در حج و طواف دانستیم ، و به روایاتی که در مورد برتر بودن زیارت مشاهد امامان علیهم السلام از حج و طواف و عمره وارد گردیده نظر کردیم ، و توجه داشتیم که امامان علیهم السلام از نیابت کردن شیعیانشان از ایشان در حج و عمره و طواف خرسند می‌شوند ، یقین می‌کنیم که خرسندی و سرور امام علیه السلام بالاتر خواهد بود هرگاه مؤمن زیارت مشاهد مشرفه پدراناش را به نیابت از حضرتش انجام دهد ، و این وجه هر چند که بر مبنای قواعد علم اصول تمام نیست ، ولی نزد صاحبان خرد قطعی و مسلم است .

۶ - و به آنچه علامه مجلسی قدس سره در مزار بحار به نقل از مؤلف مزار کبیر حکایت نموده ، و این است عبارت حکایت شده : « و حضرت ابوالحسن عسکری علیه السلام زیارت کننده‌ای را از سوی خود به مشهد حضرت ابی‌عبدالله علیه السلام فرستاد ، پس فرمود : برای خداوند جاهایی است که دوست می‌دارد در آنها دعا شود که اجابت فرماید ، و البته حائر امام حسین علیه السلام از آن جاها است » (۳۸۵) .

می‌گویم : هرگاه استحباب نیابت کردن از آن حضرت علیه السلام در زیارت بعضی از مشاهد امامان علیهم السلام ثابت شد ، پس بدون تردید بین آن حرم و مشاهد دیگر امامان علیهم السلام تفاوتی نخواهد بود .

توجه

بدان که از جمله کسانی که تصریح کرده‌اند به استحباب زیارت مشاهد پیغمبر و ائمه معصومین علیهم السلام به نیابت از معصومین علیهم السلام و از مؤمنین : عالم محدث عاملی قدس سره در کتاب وسائل الشیعه است ، که گفته : باب استحباب زیارت از سوی مؤمنین و معصومین علیهم السلام « (۳۸۶) .

سپس روایت داوود صرمی را از حضرت ابوالحسن امام هادی عسکری علیه السلام آورده که گفت : « به آن حضرت علیه السلام عرض کردم : من پدر شما را زیارت کردم و آن را برای شما قرار دادم ، فرمود : به سبب آن برای تو از سوی خداوند پاداش و اجر بزرگی است و ما از تو سپاسگزاریم » .

می‌گویم : در این حدیث بر مطلب مورد بحث دلالتی نیست ، چون ظاهر از آن هدیه کردن ثواب زیارت است نه نیابت نمودن در زیارت ، و بر فرض که ظهور این مطلب را انکار نمایی لااقل احتمال این معنی در اینجا هست ، و با احتمال خلاف ، استدلال ساقط است .

۳۰ : استحباب اعزام نایب برای زیارت از سوی آن حضرت علیه السلام

نایب فرستادن به منظور زیارت از سوی آن حضرت عجل الله فرجه [از وظایف مستحبی مؤمنان است] ، و رجحان این عمل - پس از ثبوت استحباب نیابت - ظاهر می‌باشد ، زیرا که یاری نمودن بر نیکی و تقوی است ، و موذت نسبت به ذوی القربی (= خاندان

پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم) و صلیه امام علیه السلام می باشد . بلکه برای استحباب آن به تمام آنچه در حج و طواف و نایب گرفتن دیگری که حج و طواف نماید گذشت ، می توان استدلال کرد و استناد جست .

۳۱ : سعی در خدمت کردن به آن حضرت عجل الله فرجه

تلاش در جهت خدمت کردن به آن جناب علیه السلام به آنچه در زندگی می توانی انجام دهی ، که به مقتضای روایات بیان گردید که زندگی توبه برکت آن حضرت علیه السلام است ، تا اینکه به فرشتگان خداوند که مأمورند خدمتگذار حضرتش باشند تأسی جسته باشی و روایاتی که دلالت دارند بر اینکه فرشتگان خدمتگذاران امامان علیهم السلام هستند و دستوراتشان را انجام می دهند ، و در محضر ایشان جز با اجازه شان نمی نشینند . بسیار است که با آوردن آن روایات کتاب را طولانی نمی کنیم ، آن روایات در جاهای خود ذکر گردیده ، و در اینجا به جهت استشهاد برای آنچه گفتیم به حدیثی از امام صادق علیه السلام اکتفا می کنیم ، آن جناب در حدیثی که پیشتر در بیان شرافت آن حضرت علیه السلام آوردیم چنین فرمود : « و اگر دوران او را در بایم تمام مدت زندگانیم در خدمت او خواهیم بود » .

می گویم : ای دوست خردمند امامان علیهم السلام در این سخن خوب دقت کن ، آیا آن را اغراق آمیز یا خلاف واقع می پنداری ؟ هرگز ، به هیچ وجه بلکه عین حقیقت است ، و به نکات دقیقی دلالت می دهد ، از جمله : بیان فضیلت و شرافت حضرت قائم علیه السلام ، و از جمله : اشاره به اینکه خدمت کردن به آن حضرت بهترین عبادتها و نزدیکترین طاعات است ، چون امام صادق علیه السلام که عمر شریفش را جز در انواع طاعت و عبادت خداوند سپری نمود ، و شب و روز خویش را در این راه گذرانید ، بیان می کند که اگر قائم علیه السلام را درک می کرد عمر خود را در خدمت کردن به او صرف می نمود . و از این سخن معلوم شد که اهتمام به خدمت کردن حضرت قائم علیه السلام برترین طاعات و بالاترین وسایل تقرب به خداوند است ، چون امام صادق علیه السلام آن را ترجیح داده ، و از بین سایر انواع طاعت و اقسام عبادت آن را برگزیده است .

و از نکته های سخن امام علیه السلام اشاره به این است که پیروان امام قائم علیه السلام بهترین پیروان هستند و رعیت آن جناب از سایرین برترند ، و اصحاب او شرافتمندترین اصحاب می باشند ، همچنان که امت حضرت خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وسلم افضل امتها و برترین امتها می باشند ، زیرا که مرتبه بستگان و پیروان هر شخص به حسب رتبه و مقام خود آن شخص متفاوت است ، و چون مقام والای مولایمان صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه معلوم گردید ، مرتبه بلند رعیت آن جناب و پیروانش و مؤمنانی که بر ولایتش پایدار باشند نیز ظاهر می شود ، خدای تعالی ما را از آنان به شمار آورد . و این مطلب روشن است و هیچ پوششی بر آن نیست ، و شواهد بسیاری در روایات دارد :

یکی : عبارت پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم که پیروان آن جناب را برادران خود خواندند که در حدیث نبوی آمده است : « روزی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در حالی که جمعی از اصحابش در خدمتش بودند دو بار گفت : خدایا دیدار برادرانم را نصیبم کن . اصحابی که اطراف ایشان بودند عرض کردند : یا رسول الله مگر ما برادران تو نیستیم ؟ فرمود : نه شما اصحاب من هستید و برادرانم قومی در آخر الزمان می باشند در حالی که من ایمان آوردم که مرا ندیده باشند ، خداوند نامهای آنان و نامهای

پدرانشان را به من شناسانده پیش از آنکه از پشت پدران و رحم مادرانشان بیرون آورده باشد ، هر یک از آنان نگهدارنده از دین خود بیشتر و شدیدتر از دست کشیدن بر بوته خار در شب تاریک و یا به دست گرفتن آتش فروزان می باشد ، آنان چراغهای تاریکی هستند ، خداوند ایشان را از هر فتنه و آشوب تیره ظلمانی نجات می دهد .

دوم : اینکه آنان برترین افراد هر زمان می باشند ، چنانکه در حدیث ابوخالد از حضرت سید العابدین علیه السلام آمده که فرمود : « ای ابوخالد به درستی که اهل زمان غیبت او که معتقد به امامتش و منتظر ظهورش باشند برتر از اهل هر زمانند ، زیرا که خداوند - تعالی ذکره - به آنان از عقلها و فهمها و معرفت آنقدر عطا فرموده که غیبت نزد ایشان همچون مشاهده گردیده ، و آنان را در آن زمان در منزلت و مرتبه مجاهدان شمشیر زده در پیش روی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم قرار داده است ، آنان به حق مخلصانند و شیعیان راستین ما ، و دعوت کنندگان به دین خداوند مخفیانه و آشکارا می باشند » (۳۸۷) .

سوم : چند برابر شدن ثواب عبادت‌هایشان ، چنانکه در روایت عمار از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : « ای عمار ، صدقه در سرّ - و الله - بهتر است از صدقه علنی همین طور است - به خدا - عبادت شما با امامتان که در زمان دولت باطل مخفی باشد ، و ترسیدن شما از دشمنان در دولت باطل و هنگام متارکه ، بهتر است از کسی که خداوند جل ذکره را در ظهور امام حق آشکار در دولت حق عبادت نماید ، و عبادت در حال ترس در دولت باطل مانند عبادت و امنیت در دولت حق نیست ، و بدانید که هر کس از شما امروز نماز واجب خودش را جماعت بخواند در حالی که از دشمن مخفی باشد و با تمام شرایط آن را در وقتش ادا نماید ، خداوند عز و جل ثواب پنجاه نماز فریضه به جماعت برای او می نویسد ، و هر کس از شما نماز واجبی را به تنهایی مخفیانه از دشمن در وقتش با تمام شرایط بخواند ، خداوند عز و جل برای او ثواب بیست و پنج نماز فرادی می نویسد ، و هر یک از شما نماز نافله اش را در وقتش با شرایط به جای آورد ، خداوند برای او ثواب ده نماز نافله می نویسد ، و هر کدام از شما حسنه ای انجام دهد خداوند برای او بیست حسنه می نویسد ، و خداوند عز و جل حسنات مؤمن از شما را می افزاید اگر اعمالش را نیکو گرداند و با تقیه بر دین و امام و خودش مواظبت کند و زبانش را حفظ نماید ، چندین برابر می افزاید خداوند عز و جل کریم است . . . » (۳۸۸) .

این حدیث در کتابهای کافی (۳۸۹) و کمال الدین و بحار (۳۹۰) و غیر آنها از کتب اخبار روایت شده است .

چهارم : اینکه یقین آنان قویتر و ایمانشان شگفت انگیزتر است ، که در کتاب کمال الدین به سند خود از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که ضمن حدیثی طولانی در سفارش به امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند : « ای علی ؛ بدان که شگفت آورترین مردم در ایمان و مهمترین ایشان از لحاظ یقین مردمانی در آخر الزمان هستند که پیغمبر را ندیده اند [و حجت از آنان محجوب گردیده] و دلیل روشن از میانشان رفته است ، [در عین حال] به سیاهی بر روی سفیدی [که از آثار گذشتگان بر جای مانده] ایمان آورند » (۳۹۱) .

پنجم : آنان رفقای پیغمبرند و گرامی ترین افراد امت او در قیامت ، که در کمال الدین ، به سند خود از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم روایت آمده که فرمود : « خوشا به حال کسی که قائم اهل بیت مرا درک نماید در حالی که در زمان غیبت پیش از قیامت به امامت او معتقد باشد ، و با دوستانش دوستی کند و دشمنانش را دشمن بدارد ، چنین کسی از رفقای من و مورد دوستی من ، و گرامی ترین امت نزد من در روز قیامت خواهد بود » (۳۹۲) .

ششم : در غیبت شیخ طوسی به نقل از کتاب فضل بن شاذان به سند صحیحی عالی از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : « رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : به زودی قومی پس از شما خواهند آمد که یک مرد از آنان پادشاه پنجاه تن

از شما را خواهد داشت . گفتند : یا رسول الله ما در غزوات بدر و احد و حنین با تو بودیم و قرآن درباره ما نازل گشت! آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : به درستی که اگر آنچه بر آنان وارد می شود بر شما وارد گردد همچون آنان صبر نخواهید کرد « (۳۹۳) .

هفتم : در غیبت شیخ طوسی و علمای دیگر به سندهایشان از امام صادق علیه السلام آورده اند که فرمود : « نزدیکترین حالات بندگان نسبت به خداوند و بیشترین خشنودی او از آنان هنگامی است که حجت الهی را نیابند که برای ایشان آشکار نگردد و جایگاهش را نشناسند ، در عین حال بدانند که حجت خداوند و پیمان او باطل نشده ، پس در آن موقع هر صبح و شام در انتظار فرج باشید ، زیرا که سخت ترین موقع غضب الهی بر دشمنانش هنگامی است که حجت او را نیابند و برای آنان ظاهر نگردد ، البته خداوند دانسته که دوستانش در شک نمی افتند ، و اگر می دانست که آنان به تردید خواهند افتاد یک چشم برهم زدن هم حجت خویش را از ایشان غایب نمی ساخت ، و این نیست مگر از طرف افراد بد از مردم « (۳۹۴) .

هشتم : اینکه به خاطر آنان بلا دفع می شود و باران از آسمان می بارد ، چنانکه در بحار و غیر آن از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : « زمانی بر مردم خواهد آمد که امام آنها از نظرشان غایب می گردد ، که خوشا به حال پاداران بر امر ما در آن زمان ، به درستی که کمترین ثوابی که برای آنان خواهد بود آن است که آفریدگار - عز و جل - ایشان را ندا خواهد کرد ، بندگان من ، به سر من ایمان آوردید و غیب مرا تصدیق کردید ، پس مژده باد شما را به ثواب نیکو از سوی من ، شما باید به حق بندگان و کنیزان من ، از شما می پذیرم و شما را می بخشم و می آمرزم ، و به خاطر شما باران بر بندگانم می بارم ، و بلا را از آنان دفع می نمایم ، و اگر شما نبودید هر آینه عذاب را برایشان فرو می فرستادم ... « (۳۹۵) .

می گویم : ای برادران من ، اکنون که قسمتی از فضیلت و برتری اتباع و سعی کنندگان در خدمت مولایمان صاحب الزمان عجل الله فرجه را دانستید ، پس بر شما باد که در اطاعت و خدمت آن جناب سعی و کوشش کنید ، و آن نعمت بزرگ و موهبت سترگ را سپاسگزاری نمایید ، و با جدیت و تلاشتان به آن دوام بخشید ، و یاد آن حضرت را با طولانی شدن مدت آن فراموش نکنید ، و برای تحصیل سعادت و تکمیل راحتی همیشگی بکوشید ، و به دنیا و اهل دنیا تمایل ننمایید ، و بر محتتهایی که در دوران کوتاه عمر بر شما می رسد صبر داشته باشید تا به راحتی طولانی برسید ، خداوند تعالی به فضل و کرمش ما را از چنین کسانی قرار دهد ، که او به بندگان نزدیک و اجابت کننده دعا است .

چند نکته

در اینجا چند مطلب هست که شایسته است مورد توجه و تذکر قرار گیرند :

اول : اینکه در سرور و سالارمان حضرت صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه اموری جمع و کمال یافته اند که هر کدام به تنهایی سبب مستقلی هستند که مقتضی سعی در خدمت آن جناب و تلاش در جهت اطاعت آن بزرگوار می باشند . از جمله : ولایت مطلقه و خلافت و جانشینی آن حضرت از خداوند و رسول او صلی الله علیه وآله وسلم .

و از جمله : حق عالم است ، که عقل و نقل دلالت دارند بر اینکه خدمت کردن به عالم شایسته است ، چنانکه در کافی به سند خود از محمد بن سنان به طور مرفوع روایت آورده که گفت : حضرت عیسی بن مریم علیه السلام فرمود : ای گروه حواریین من از شما خواسته‌ای دارم آن را برای من برآورید ، گفتند : حاجت برآورده است ای حضرت روح الله ، پس آن حضرت برخاست و بر پاهایشان بوسه زد (و در بعضی از نسخه‌ها آمده : و پاهایشان را شست) حواریین گفتند : ما سزاوارتر بودیم که این کار را بکنیم ای روح الله ، فرمود : به درستی که سزاوارترین مردم به خدمت کردن عالم است ، همانا من اینچنین تواضع کردم تا شما پس از من در میان مردم فروتنی کنید همچنان که من برایتان فروتنی نمودم . سپس عیسی علیه السلام فرمود : با تواضع حکمت معمور می‌شود نه با تکبر ، چنانکه در زمین هموار گیاه می‌روید نه در کوه [و سنگ خارا (۳۹۶)] .

و از جمله : حق پدری است ، که آن حضرت علیه السلام پدر مهربان ما است - چنانکه در روایت آمده - و در بخش سوم کتاب مطالبی در این زمینه گذشت که ان شاء الله تعالی کافی و بسنده است .

و از جمله : حق ایمان و اسلام ، که در اصول کافی در حدیث مرفوعی از ابوالمعتز آمده که گفت : شنیدم حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام می‌فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : « هر مسلمانی که قومی از مسلمین را خدمت کند جز این نخواهد بود که خدای تعالی به تعداد شماره آنها در بهشت خدمتگزارانی به او خواهد داد » (۳۹۷) .

می‌گویم : بدون تردید اگر ایمان همه مسلمانان ، با ایمان مولایمان صلوات الله علیه وزن گردد ، البته ایمان آن حضرت بیشتر از ایمان آنان خواهد بود ، بنابراین فضیلت خدمت کردن به آن حضرت را بر خدمت کردن به ایشان مقایسه کنید! اضافه بر فضایل آن جناب که توان وصف آنها را ندارم ، زیرا که شمارش آنها از قدرت افراد بشر بیرون است .

و از جمله : اینکه منزلت ما نسبت به آن جناب ، منزلت و رتبه بنده است نسبت به اربابش ، زیرا که مردم در اطاعت؛ بردگان و غلامان ائمه علیهم السلام می‌باشند ، چنانکه روایت بر این معنی دلالت دارد ، و مورد باور و یقین است .

و از جمله : خویشاوندی و قرابت آن حضرت نسبت به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، و آنچه در اینجا برای شما سودمند است در بخش پنجم در ذکر مکرمات دوازدهم بیان داشتیم . و اگر بخواهی تمام اموری که مقتضی سعی در خدمت آن حضرت است برایت یاد کنم ، از توانم بیرون است و نوشتارم یارای انجامش را ندارد ، زیرا که از شمار افزون و از حد نهایت بیرون است ، و به جهت آنچه بیشتر یادآور شدیم که تمام نعمتهای ظاهری و باطنی خداوند که در آنها غوطه‌ور هستیم همگی به برکت وجود آن بزرگوار علیه السلام است ، پس در هر نعمتی که خداوند به ما عنایت فرموده حقی برای آن جناب بر عهده ما ثابت است که بر ما لازم است شکرانه‌اش را به جای آوریم ، همچنان که شکر و سپاس پروردگار متعال - عظمت آلائه - بر ما واجب و لازم می‌باشد ، پس ثابت شد که امور مقتضی برای سعی در خدمت آن حضرت علیه السلام بیش از آن است که در شمارش آید ، به جهت فرموده خدای تعالی : « وَ أَنْ تَعْدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَأَ تَحْصُوهَا » (۳۹۸) ؛ و اگر بخواهید نعمتهای خداوند را به شماره آورید حساب آنها را نتوانید کرد .

دوم : بدان که خدمت از دو جهت از نصرت و یاری کردن اخص است : یکی : اینکه خدمت به طور مستقیم انجام می‌گردد ، ولی یاری کردن به طور غیر مستقیم و به واسطه شخص دیگر نیز حاصل می‌شود . دوم : اینکه خدمت کردن مشتمل بر تواضع و فروتنی و اظهار کوچکی و مذلت برای مخدوم می‌باشد ، بر خلاف نصرت و یاری ، پس هر خدمتی یاری کردن نیز هست ولی عکس آن چنین نیست .

سوم: اینکه خدمت کردن به مولایمان صاحب الزمان - صلوات الله علیه - با انجام دادن کاری که آن حضرت به آن امر فرموده یا کاری که تجلیل و توقیر یا نصرت و یاری و یا احسان به آن جناب است حاصل می‌گردد، هر چند که به طور خاص به آن عمل امر نکرده باشد، و گاهی این عناوین در بعضی از کارهای نیک جمع می‌شود، مانند دعا کردن برای تعجیل فرج آن حضرت، و برپا کردن مجالسی که برای یادآوری او تشکیل می‌گردد، و تألیف کتابهایی که مربوط به آن بزرگوار است، و نشر و مذاکره آنها، و درود و سلام فرستادن بر آن جناب، و احسان کردن به دوستان و شیعیانش هرگاه به قصد خدمت کردن به آن حضرت انجام شود، که روایات دلالت دارد بر اینکه احسان به شیعیان و دوستان امامان علیهم السلام احسان به ایشان است، و صلّه آنان همچون صلّه ایشان می‌باشد، و سبک شمردن آنها سبک شمردن امامان علیهم السلام است، و عقل نیز به این مطلب حکم می‌کند. از روایاتی که بر این مطلب دلالت دارد: در کتاب کامل الزیارات به سند خود از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام آورده که فرمود: «کسی که نمی‌تواند ما را زیارت نماید، پیروان صالح ما را دیدار کند، که ثواب زیارت ما برایش نوشته می‌شود، و هر کس نمی‌تواند ما را صلّه کند، پس نیکان پیرو ما را صلّه نماید، برای او ثواب صلّه ما نوشته می‌شود» (۳۹۹).

و از جمله: در روضه کافی به سند خود از ابوهارون آورده که گفت: حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام در حضور من به چند تن از حضار فرمود: شما را چه می‌شود که ما را سبک می‌شمارید! گوید: در این هنگام شخصی از اهل خراسان از جای برخاست و عرضه داشت: ما به خدا پناه می‌بریم از اینکه شما را سبک بشماریم، یا چیزی از اوامر و دستوراتتان را سبک گیریم. آن حضرت علیه السلام فرمود: چرا تو یکی از کسانی هستی که مرا سبک شمرده است. عرض کرد: پناه به خدا می‌برم از اینکه تو را سبک شمرده باشم! فرمود: خدا بیامرزا! آیا نشنیدی که فلانی - در حالی که ما نزدیکی جُحْفه بودیم - به تو می‌گفت: به مقدار یک میل راه (چهار کیلومتر) مرا سوار کن که به خدا سوگند من خسته و مانده شده‌ام. به خدا تو سرت را هم برای او بلند نکردی و او را سبک شمردی، و هر کس مؤمنی را سبک شمارد ما را سبک شمرده و حرمت خدای عز و جل را ضایع نموده است (۴۰۰).

۳۲: اهتمام ورزیدن به یاری آن جناب عجل الله فرجه

زیرا که هر کس آن حضرت را یاری نماید در حقیقت خدای عز و جل را یاری نموده، خدای تعالی فرموده است: «وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ» (۴۰۱)؛ و به تحقیق که خداوند یاری می‌کند کسی که او را یاری نماید، همانا خداوند در منتهای قدرت و توانایی است. و نیز خدای عز و جل فرموده: «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَ يَثْبُتْ أَقْدَامَكُمْ» (۴۰۲)؛ اگر خداوند را یاری کنید او شما را یاری می‌کند و گامهایتان را ثابت و استوار می‌سازد. و سخن در این زمینه در سه مطلب بیان می‌گردد:

مطلب اول: بدون تردید خدای قادر متعال هیچ گونه نیازی و احتیاجی به یاری کسی ندارد، زیرا که او واجب الوجود است، غنی بالذات می‌باشد، و همه مخلوقات نیازمند به اویند، چنانکه خداوند - تعالی شأنه - فرموده: «أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» (۴۰۳)؛ شما همه به خداوند محتاج و فقیرید و خداوند خود غنی بالذات و ستوده صفات است. بنابراین منظور از یاری کردن خداوند - چنانکه مفسرین یادآور شده‌اند و اخبار بر آن دلالت دارند - عبارت است از یاری کردن دین خدا، و یاری کردن پیغمبر و ائمه اطهار و اولیای بزرگوار علیهم السلام، و به عبارت دیگر، هر آنکه در یاری کردنش رضای خدای تعالی هست، یاری او در حقیقت یاری کردن خداوند می‌باشد، و این مطلب آنقدر روشن و واضح است که دیگر احتیاج به شاهد و برهانی بر آن نیست.

مطلب دوم: بدان که منظور از یاری نمودن آن حضرت علیه السلام، اقدام کردن و همکاری نمودن در هر کاری است که شخص بداند مورد نظر و خواست آن بزرگوار است، و لذا چگونگی یاری کردن بر حسب زمانها و احوال و مکانها متفاوت می شود، یاری کردن در زمان حضورش به گونه خاصی انجام می گردد، و در زمان غیبتش نحوه دیگری دارد، پس گاهی یاری کردن به وسیله تقیه انجام می شود، و گاهی با دعوت به او است، و گاهی با جهاد کردن در رکاب او، و گاهی هم به دعا کردن برای تعجیل فرج و ظهورش، و گاهی با ذکر فضایل و صفات و دلایل و معجزات و نشانه های آن جناب، و گاهی با یاری کردن دوستان و محبانش، و گاهی با تألیف و نشر کتابها انجام می گردد، و گونه های دیگر یاری کردن که بسیار است و بر صاحبان بینش پوشیده نیست.

مطلب سوم: در بیان چگونگی یاری کردن خداوند است نسبت به بندگانش که آن را جزای نصرت و یاری آنها به اولیای خدای تعالی و دین و رسولان خود قرار داده است، بر اساس آنچه از روایات استفاده کرده ایم.

می گوئیم: ممکن است منظور از این نصرت آن است که خدای تعالی بنده اش را در آسانی و سختی، و گرفتاری و راحتی یاری فرماید، به اینکه بنده را از اموری که او را از رحمتش دور می سازد محفوظ بدارد، از قبیل شرارت و تبختر و سرکشی و طغیان و صفات هلاک کننده دیگر که هنگام رفاه و خوشی بر بندگان عارض می شود، و مانند: بی تابی و جزع و کسالت و خودباختگی و امثال اینها که در موقع بلا و گرفتاری در بندگان پدید می آید. اما پیروزی بر دشمنان در این دنیای فانی، تابع مصالح و حکمت های الهی است، و به حسب زمینه ها و زمانها متفاوت می گردد، پس گاهی دوستانش در دنیا غالب می شوند، و گاهی مغلوب می گردند، به خاطر حکمتها و علتهای خاصی، که بعضی از آنها در اخباری که از امامان معصوم علیهم السلام روایت شده بیان گردیده اند، و آوردن آن اخبار با رعایت اختصار سازگار نیست. و اینکه خداوند فرموده است: «وَيُثَبِّتُ أَقْدَامَكُمْ»؛ و گامهایتان را استوار می سازد. ممکن است استواری گامها در آخرت بر صراط باشد، چنانکه ظاهر عطف به وسیله حروف آن است که معطوف علیه غیر از معطوف می باشد. احتمال ضعیفی هم هست که عطف تفسیری برای اولی باشد، که معنی آن استوار کردن گامها در دنیا و حفظ آنها در موارد لغزشها باشد، که از افتادن به گرداب گناه و خلاف کاری محفوظ بمانند.

توجه

بدان که در وجود مقدس حضرت ولی عصر صلوات الله علیه اموری جمع گردیده که هر کدام از آنها موجب اهتمام ورزیدن در نصرت و یاری آن جناب است، زیرا که یاری نمودن او یاری کردن مظلوم، و نصرت غریب، و یاری عالم، و کمک به ذی القربی، و نصرت ولی نعمت، و یاری نمودن واسطه نعمت، و نصرت کسی که خداوند او را یاری می کند، و نصرت کریم، و شریف، و طرید، و خونخواه، و مهجور و... می باشد، و امور دیگری که برای کسی که دقت کند و با مولای خود انس داشته باشد روشن می گردد، خدای تعالی ما را در هر گونه ناگواری سپر بلای حضرتش قرار دهد. عقل بهترین گواه بر این مطلب است. و اگر بخواهیم شواهد نقلی را هم بیاوریم می بایست کتاب جداگانه ای بپردازیم. چون سخن بدینجا رسید تصمیم گرفتیم که از خدای تعالی مشورت کنم و استخاره نمایم برای آوردن بعضی از اخباری که در این باره از امامان بر حق علیهم السلام روایت گردیده، و شواهد این مطلب است، پس قرآن شریف برگرفته و مصحف کریم را گشودم این آیه شریفه را دیدم: «وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ * الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ» (۴۰۴)؛ و به درستی که خداوند یاری خواهد کرد هر کس که او را یاری کند همانا خداوند را منتهای قدرت و توانایی است، آنان که هرگاه ایشان را در زمین مکت و حکومت دهیم، نماز را بر پای داشته و زکات را [به مستحقان] می رسانند و امر به معروف و نهی از منکر می نمایند و عاقبت کارها با خدا است.

۳۳ : تصمیم قلبی بر یاری کردن آن جناب در زمان حضور و ظهور او عجل الله فرجه

بر این مطلب دلالت می‌کند - اضافه بر اینکه این امر از لوازم ایمان و نشانه‌های یقین است - آنچه روایت شده در فضیلت نیت خیر و تصمیم داشتن بر انجام کار نیک ، و اینکه برای هر کسی همان است که نیت کرده و روایات دیگری که بر محب رهرو پوشیده نیست . و نیز بر آن دلالت دارد فرمایش مولای متقیان امیرالمؤمنین علی علیه السلام که در نهج البلاغه روایت آمده که : « در جای خود قرار گیرید ، و بر بلا و سختی صبر کنید ، و دستها و شمشیرهای خود را در پی هوسهایی که بر زبان می‌رانید به حرکت نیاورید ، و در آنچه خداوند آن را زود برایتان نیاورده شتابزدگی مکنید ، که هر یک از شما هرگاه حق پروردگار و حق رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و خاندان او را شناخته باشد چنانچه بر رختخواب خود بمیرد ، شهید مرده است ، و پاداش او با خدا است ، و شایستگی ثواب عمل صالحی را که در نیتش بوده خواهد یافت ، و این نیت به جای شمشیر کشیدن او خواهد بود ، و به درستی که هر چیزی را مدت و زمان معینی هست (۴۰۵) .

و بر این مطلب دلالت دارد آنچه ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی در روضه کافی به سند خود از عبدالحمید واسطی آورده که گفت : به حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام عرضه داشتم : اصلحک الله؛ به درستی که ما در انتظار این امر بازارهایمان را ترک گفتیم تا جایی که بیم آن می‌رود که بعضی از ما به گدایی افتند! حضرت علیه السلام فرمود : ای عبدالحمید آیا می‌پنداری هر کس خودش را در راه خداوند وقف کرد ، خداوند برایش راه درآمدی قرار نخواهد داد ؟ چرا به خدای سوگند که خداوند برای او گشایشی پیش خواهد آورد ، خداوند رحمت آرد بر بنده‌ای که امر ما را اینجا نماید . عرض کردم : اصلحک الله ، این مرگه (۴۰۶) می‌گویند : بر ما باکی نیست که بر آنچه [از معتقدات] هستیم باشیم ، تا هرگاه که آنچه شما می‌گویید فرا رسد پس ما و شما یکسان می‌شویم ، فرمود : ای عبدالحمید آنها راست گفته‌اند ، هر کس توبه کند خداوند توبه‌اش را می‌پذیرد و هر کس از روی نفاق و دورویی عمل کند خداوند بینی‌اش را به خاک بمالد ، و هر کس امر ما را افشا سازد خداوند خونس را هدر می‌دهد ، [و چنین افرادی را] خداوند بر اسلام ذبح خواهد کرد ، همچنان که قصاب گوسفندش را سر می‌برد . راوی گوید : عرضه داشتم : پس در آن روز ما و مردم در آن مساوی هستیم ؟ فرمود : خیر ، شما ارکان زمین و فرمانروایان آن خواهید بود ، در دین ما جز این نیست . عرض کردم : اگر پیش از آنکه قائم علیه السلام را درک کنم بمیرم چه ؟ فرمود : به درستی که هر کس از شما نظرش این باشد که : هرگاه قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم را دریابد او را یاری خواهد کرد ، مانند کسی است که در حضور او با شمشیر خود جهاد کرده باشد (۴۰۷) ، و شهادت در رکاب آن حضرت دو شهادت است (۴۰۸) .

نیز بر این مقصود دلالت می‌کند آنچه سید نعمت الله جزائری رحمه الله در کتاب شرح صحیفه سجادیه به طور مرسل روایت آورده ، عبارت سید جزائری این است : امام صادق علیه السلام فرمود : « من خودم را از شهدای کربلا بیرون نمی‌دانم ، و ثوابم را کمتر از آنان نمی‌شمارم ، زیرا که در نیت من یاری [دین و کمک به جدم حسین علیه السلام] هست اگر آن روز را درک می‌کردم ، و همچنین شیعیان ما شهیدانند هر چند که در رختخوابهایشان بمیرند . و آن حضرت علیه السلام شیعیان را از الحاح کردن بر (۴۰۹) ظهور صاحب الزمان و کشف احوال او نهی می‌نمود ، و می‌فرمود : به خاطر نیت‌هایتان ثواب کسی را دارید که در خدمت آن حضرت شهید شود هر چند که بر خوابگاه‌هایتان بمیرید . »

و از شواهد این معنی و تأکید آن است روایتی که ثقة الاسلام کلینی در کتاب اصول کافی به سند صحیحی از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: «همانا بنده مؤمن فقیر می‌گوید: پروردگارا به من روزی ده تا از کارهای نیک و گونه‌های خیر چنین و چنان کنم، پس اگر خدای عز و جل این را از روی نیت درست از او بداند، برای او پاداشی می‌نویسد چنانکه اگر آن کارها را انجام می‌داد، خداوند کریم و رحمتش نامتناهی است (۴۱۰)».

مصنّف این کتاب محمد تقی موسوی اصفهانی - که خداوند تعالی شانه به فضل و منتش او را از یاران صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه قرار دهد - می‌گوید: بدون تردید مؤمن مخلص اگر از خدای تعالی درخواست کند که فرج مولایش را نزدیک فرماید تا این بنده در رکاب آن جناب با کفّار جهاد نماید، و با نیت خالص و راستینی تصمیم این کار را داشته باشد خدای تعالی ثواب جهاد در رکاب آن حضرت را به او می‌دهد، و او را مشمول عنایات خود می‌نماید، و این نزد اهل بینش روشن است به مدلول روایاتی که یاد آوردیم. و اما فضیلت جهاد در رکاب آن حضرت: در اصول کافی از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام روایت آمده که فرمود: «هر کس قائم ما را درک کند و با آن حضرت خروج نماید و دشمن ما را بکشد پاداشی همچون پاداش بیست شهید برای او خواهد بود، و هر کس در رکاب قائم ما کشته شود همانند پاداش بیست و پنج شهید برای او خواهد بود» (۴۱۱).

می‌گوییم: اگر تصمیم و نیت مؤمن چنین باشد در زمان غیبت امامش - صلوات الله علیه - به این ثواب بزرگ نایل می‌گردد، بر حسب روایاتی که از ائمه اطهار علیهم السلام پیشتر گذشت.

۳۴: تجدید بیعت با آن حضرت عجل الله فرجه بعد از فرائض؛ همه روزه؛ و هر جمعه

مقدمه

تجدید بیعت با آن حضرت علیه السلام بعد از هر نماز از فرائض پنج‌گانه، یا در هر روز، و یا در هر جمعه، [از وظایف اهل ایمان است]. و سخن اول در معنی بیعت است، و دیگر در حکم آن، پس در اینجا دو مبحث است:

مبحث اول: معنی بیعت در لغت و شرع

گاهی بیعت و مباحثه به معنی هم عهدی و عقد بستن با یکدیگر به کار می‌رود. چنانکه در مجمع البحرین آمده است: «مباحثه: معاقد و معاخذه است، گویی هر کدام از دو طرف بیعت آنچه نزدش هست به دیگری واگذار کرده، و خود را کاملاً در اختیار او قرار داده است (۴۱۲)».

و شیخ ابوالحسن شریف، شاگرد مجلسی دوم صاحب بحار، در کتاب مرآة الانوار و مشکاة الأسرار گفته: «و آن (= بیعت) عبارت است از معاقد و معاخذه، گویی که هر کدام از آن دو، آنچه در توان دارد به دیگری واگذار کند، و خودش را خالص در اختیار دیگری قرار دهد» (۴۱۳).

می‌گوییم: حاصل از معنی مباحثه آن است که: بیعت کننده ملتزم شده و عهد محکم و پیمان استوار بسته به اینکه شخصی را که با وی بیعت نموده با جان و مال خود یاری کند، و از هیچ چیزی از آنچه مربوط به او هست در راه یاری و نصرت او دریغ ننماید، و جان و مال خود را در راه آن شخص نثار نماید. و بیعت به این معنی در دعای عهدی که برای هر روز روایت شده، و دعای عهدی که تا چهل بامداد روایت گردیده (۴۱۴) - و این دو را ان شاء الله تعالی خواهیم آورد - یاد شده است. و رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم همه امت را امر فرمود که به این گونه بیعت با امامان علیهم السلام بیعت نمایند، چه کسانی که حاضر بودند و چه غایب، در خطبه غدیر که در کتاب احتجاج (۴۱۵) روایت گردیده، و بدون شک بیعت کردن به این معنی از لوازم و علایم ایمان است، بلکه ایمان جز به آن تحقق نمی‌یابد، پس مباحثه در اینجا مؤمن است و مشتری خداوند عز و جل، از همین روی فرموده است: «إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةُ» (۴۱۶)؛ خداوند از مؤمنین جانها و اموالشان را خریداری فرمود به اینکه بهشت را برای ایشان قرار دهد... و خدای تعالی پیغمبران و رسولان را برای تجدید و تأکید این بیعت برانگیخت که هر کس با آنان بیعت کرد با خداوند بیعت نموده، و هر کس از ایشان روی گرداند از خدا روی گردانیده است، از همین روی خداوند - جل شأنه - فرموده: «إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَسِيئَتِهِ أَجْرًا عَظِيمًا» (۴۱۷)؛ به درستی کسانی که با تو بیعت می‌کنند در حقیقت با خداوند بیعت می‌کنند، دست خدا بر روی دست آنان است، پس از آن هر کس بیعت را نقض نماید در حقیقت بر زیان و هلاک خویش اقدام کرده و هر آنکه با خداوند عهد بسته وفادار بماند خداوند او را پاداش بزرگی خواهد داد.

در این آیه شریفه نیز دلالت بر این است که منظور از بیعت و مباحثه همان عهد مؤکد و پیمان شدید با خدا و رسول او است، و به وفا کنندگان آن عهد و پیمان وعده فرموده که پاداش بزرگی به آنان خواهد داد. و این بیعت به دو امر تحقق می‌یابد:

یکی: تصمیم قلبی محکم و ثابت بر اطاعت امر امام علیه السلام و یاری کردن او با نثار جان و مال، چنانکه در آیه شریفه فرمود: (خداوند از مؤمنین جانها و اموالشان را خریداری فرمود...) که بر فروشنده واجب است آنچه را فروخته هرگاه خریدار از او مطالبه نماید به او تسلیم کند، و بی‌هیچ تأملی و تعللی آن را تحویل دهد، و آنچه دل بر آن بسته آشکار سازد.

دوم: آنچه در باطن قصد نموده و دل بر آن نهاده همزمان با بیعت به وسیله زبان، اظهار نماید، و بدین ترتیب بیعت انجام می‌شود، همچنان که عقد بیع (فروش) در سایر امور تحقق نمی‌یابد مگر به دو چیز: یکی: قصد انشاء و تصمیم به ایجاد آن معامله مطابق آنچه فروشنده و خریدار در نظر دارند. دوم: به زبان آوردن آنچه آن دو دل بر آن بسته‌اند. و به این دو اصل فروش تحقق می‌یابد.

گاهی بیعت در مورد دست به دست هم زدن نیز به کار می‌رود، چنانکه در بعضی از اوقات بین عربها مرسوم و متداول بوده که پس از تمام شدن بیع یا بیعت دست به هم می‌دادند، و این اطلاق از فرموده خدای تعالی: (کسانی که با تو بیعت می‌کنند در حقیقت با

خداوند بیعت کرده‌اند دست خدا بر روی دست آنان است (استفاده می‌شود ، چون لفظ (ید = دست) بر آن دلالت دارد ، اضافه بر اینکه آورده‌اند که اصحاب با دست زدن به دست رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم با آن حضرت بیعت می‌کردند .

و در کتاب احتجاج در قضیه وادار کردن مولاایمان امیرالمؤمنین علیه السلام بر بیعت با اولین غصب کننده خلافت - لعنه الله - آمده که : « سپس دست آن حضرت [امیرالمؤمنین علیه السلام] را کشیدند در حالی که او دست خود را جمع می‌نمود ، و آنقدر کشیدند تا این که آن را بر روی دست ابوبکر نهادند و گفتند : بیعت کن بیعت کن ، و در مسجد صدا پیچید که : ابوالحسن بیعت کرد بیعت کرد ... » .

و نیز در احتجاج به روایت از مولاایمان حضرت باقرعلیه السلام آمده که : « وقتی اُسامه وارد مدینه شد ، چون دید که مردمان بر خلافت ابوبکر اجتماع کرده‌اند ، به سوی علی بن ابی‌طالب علیه السلام روان شد و به آن حضرت عرضه داشت : این چه وضعی است ؟ علی علیه السلام فرمود : چنین است که می‌بینی! اُسامه پرسید : آیا تو با او بیعت کرده‌ای ؟ فرمود : آری ای اُسامه ، عرض کرد : آیا از روی طوع و به اختیار خود بیعت کردی یا از روی اجبار و اکراه ؟ فرمود : خیر ، بلکه از روی اکراه ... » (۴۱۸) .

پس از آنچه یادآوریم ظاهر گشت که اطلاق بیعت و مباحه بر دست به هم دادن (صَفَقَه و مصافقه) متداول و معروف بوده است . و همچنین دست به هم دادن (صَفَقَه) را در مورد بیعت کردن نیز به کار می‌برند ، چنانکه اهل لغت یاد کرده‌اند ، گویند : صَفَقَةُ رَابِحَةٍ یا خَاسِرَةٍ ، یعنی : بیعتی سودمند یا زیانبار . و در حدیث آمده است : « بَارَكَ اللهُ فِي صَفَقَةِ يَمِينِكَ » ؛ خداوند در دست به هم زدن برکت دهد . و شاعر گوید :

الدَّهْرُ سَاوَمَنِي عُمْرِي فَقُلْتُ لَهُ

مَا بَعْتُ عُمْرِي بِالْذُّنْيَا وَمَا فِيهَا

ثُمَّ اشْتَرَاهُ بِتَدْرِيجٍ بِلَا ثَمَنٍ

تَبَّتْ يَدَا صَفَقَةٍ قَدْ خَابَ شَارِيهَا

زمانه در پی معامله عمر من برآمد به او گفتم : عمرم را به دنیا و آنچه در آن است نفروشم . سپس به تدریج و بدون پرداخت بها آن را خریداری کرد ، نفرین بر آن معامله‌ای باد که فروشنده‌اش زیانکار است .

و در کافی از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود : « هر کس از جماعت مسلمانان جدا شود و صَفَقَه (= بیعت) امام را بشکند ، [در قیامت] دست بریده به سوی خدای عز و جل آید » (۴۱۹) .

البته مخفی نماند که خود دست به هم زدن بیعت حقیقی نیست ، بلکه این کار نشانه وقوع و تمامیت بیعت است ، و ظاهراً به کار بردن بیعت و مباحه بر صَفَقَه و دست به هم زدن از باب نامیدن مسبب به اسم سبب می‌باشد ، و اصل و حقیقت بیعت چنانکه محقق داشتیم : عهد و پیمان شدید و مؤکد است ، و به آن است که آدمی به حقیقت در شمار اهل ایمان قرار می‌گیرد که بهشت را خریداری کرده‌اند ، هر چند که با رسول خدا و امام علیه السلام با دست بیعت نکرده باشد ، همچنان که بیشتر مؤمنانی که در زمان امامان

علیهم السلام بوده‌اند چنین وضعی داشته‌اند، و شاهد بر این مطلب را خواهیم آورد، منتظر تمام سخن بوده باش که این از موارد لغزش است، از خدای تعالی خواستاریم به برکت اهل بیت عصمت علیهم الصلاة والسلام ما را از لغزش محفوظ بدارد.

مبحث دوم: در حکم بیعت

در اینجا باید گفت: بیعت به معنی اول بر همه افراد از مرد و زن، برده و آزاد واجب است، بلکه ایمان جز به آن تحقق نمی‌یابد، چون اصل ایمان همان التزام با دل و زبان به اطاعت فرمان پیغمبر و امام و تسلیم بودن به ایشان و یاری نمودن آنان با جان و مال می‌باشد، خدای عز و جل فرموده: «الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ» (۴۲۰)؛ پیغمبر نسبت به مؤمنین از خودشان سزاوارتر است. و نیز خدای تعالی فرموده است: «فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا» (۴۲۱)؛ نه؛ به پروردگار تو سوگند که اینان به حقیقت ایمان نیاورند تا اینکه تو را در هر امری که در میانشان پیش آید حاکم کنند سپس هیچ گونه اعتراضی از آنچه تو حکم کرده‌ای نداشته باشند و کاملاً تسلیم گردند. که تسلیم بودن به فرمان پیغمبر و امام در آنچه به جان و عزیزان و مال مربوط است، نشانه تحقق یافتن ایمان می‌باشد.

و از دلایل وجوب بیعت با تمام ائمه علیهم السلام روایتی است که در احتجاج در خطبه روز غدیر روایت آمده که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم مردم را به بیعت کردن با امیرمؤمنان و حسن و حسین و امامان از فرزندان حسین علیهم السلام امر فرمود، و عهد و پیمان به اطاعت ایشان را به مردم تلقین کرد، با اینکه امامان علیهم السلام معاصر اهل آن زمان نبودند، و این نبود جز به خاطر وجوب التزام مردم با دل و زبان و تعهد و پیمان محکمشان به پیروی و یاری و نثار کردن جان و مال در راه آنان و فرمانبرداری از دستورات ایشان علیهم السلام (۴۲۲) و به تمام آنچه تذکر دادیم رهنمون می‌گردد فرموده خدای تعالی: «قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ أُفْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ» (۴۲۳)؛ بگو اگر پدران و پسران و برادران و همسران و خویشاوندان و اموالی که به دست آورده‌اید و تجارتی که از کساد می‌دارید و مساکنی که مورد علاقه شما است نزد شما محبوبتر از خدا و رسول او و جهاد در راه او است، پس منتظر باشید تا خداوند امر خویش را برآورد و خداوند گروه فاسقان را هدایت نمی‌کند.

و این مطلب از جهت کمال وضوح و روشنی نیازی به آوردن دلیل و برهان ندارد، و بر آن دلالت می‌کند روایتی که از طریق عامه در کتابهای مسلم (۴۲۴) و بخاری و ربیع الأبرار زمخشری آمده که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند: «هر کس در حالی بمیرد که نسبت به امام مسلمین بیعتی بر گردن او نباشد، به مرگ جاهلیت مرده است».

تجدید بیعت در هر روز

هرگاه آنچه را آوردیم دانستی می‌گوییم: مستحب است بیعت یاد شده هر روز تجدید گردد، به دلیل آنچه سید اجل علی بن طاووس در کتاب مصباح الزائر، و دیگر علمای ما نیز در کتابهای خود یاد کرده‌اند اینکه از جمله اموری که مستحب است هر روز بعد از نماز صبح خوانده شود این دعا است: «اللَّهُمَّ بَلِّغْ مَوْلَى صَاحِبِ الزَّمَانِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَنْ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فِي مَسَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا وَ بَرِّهَا وَ بَحْرِهَا وَ سَهْلِهَا وَ جَبَلِهَا حَيْثُمْ وَ مَيْتِهِمْ وَ عَنْ وَالِدِي وَ وُلْدِي وَ عَنِّي مِنَ الصَّلَوَاتِ وَ التَّحِيَّاتِ زَنَةَ عَرْشِ اللَّهِ وَ مَدَادَ كَلِمَاتِهِ وَ مُنْتَهَى رِضَاهُ وَ عَدَدَ مَا أَحْصَاهُ كِتَابُهُ وَ أَحَاطَ بِهِ عِلْمُهُ اللَّهُمَّ [إِنِّي] أُجَدِّدُ لَهُ فِي هَذَا الْيَوْمِ وَ فِي كُلِّ يَوْمٍ عَهْدًا وَ عَقْدًا وَ بَيْعَةً لَهُ فِي رَقَبَتِي اللَّهُمَّ كَمَا شَرَفْتَنِي بِهَذَا التَّشْرِيفِ وَ فَضَلْتَنِي بِهَذِهِ الْفَضِيلَةِ وَ خَصَصْتَنِي بِهَذِهِ النِّعْمَةِ فَصَلِّ عَلَى مَوْلَى وَ سَيِّدِي صَاحِبِ الزَّمَانِ وَ اجْعَلْنِي مِنْ أَشْيَاعِهِ وَ أَنْصَارِهِ وَ الدَّائِينَ عَنْهُ وَ اجْعَلْنِي مِنَ الْمُسْتَشْهِدِينَ بَيْنَ يَدَيْهِ طَائِعًا غَيْرَ مُكْرَهٍ فِي الصَّفِّ الَّذِي نَعَتَ أَهْلَهُ فِي كِتَابِكَ فَقُلْتَ صَفًّا كَانَتْهُمْ بُنْيَانُ مَرْصُوصٍ عَلَى طَاعَتِكَ وَ طَاعَةِ رَسُولِكَ وَ آلِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ بَيْعَةٌ لَهُ فِي عَتَقِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ»؛ بار خدایا بر مولایم صاحب الزمان - صلوات الله علیه - درودها و سلامها فرست از سوی تمامی مؤمنین و مؤمنات که در مشرقها و مغربهای زمین و در خشکی و دریا و کوه و صحرای عالمنده، زنده و مرده آنها و از والدین من و فرزندانم و از جانب خودم درودها و تحیتها فرست به وزن عرش الهی و به مقدار مداد کلمات او، و به نهایت خشنودی خداوند، و به شمار آنچه کتاب (آفرینش) او در برگرفته و علم او احاطه نموده است. خدایا من در این روز و در هر روز برای او تجدید می‌کنم عهد و عقد و بیعتی را که برگردن گرفته‌ام، بار خدایا همچنان که مرا به این شرافت مشرف کردی، و به این امتیاز برتری دادی و به این نعمت اختصاص بخشیدی پس بر سرور و سالار من صاحب الزمان درود فرست و مرا از شیعیان و یاوران و حامیان آن جناب قرار ده، و مرا از شهید شدگان در رکاب حضرتش با کمال شوق بدون هیچ إکراه مقرر فرمای در آن صف لشکری که اهل آن را در کتاب خویش وصف کردی و فرمودی: صَفِّيْ هَمْچون بنایی محکم و استوار هستند، در راه اطاعت تو و اطاعت رسول تو و خاندان او علیهم السلام، بار خدایا این بیعت برای او به گردن من است تا روز قیامت (۴۲۵).

مرحوم مجلسی در مزار بحار پس از ذکر این عهد گوید: در بعضی از کتب قدیمه دیده‌ام که بعد از این دعا: دست راست خود را بر دست چپ بزند مثل دست زدن در بیعت (۴۲۶).

و نیز مستحب است تجدید این بیعت پس از هر نماز واجب، به روایتی که از امام صادق علیه السلام آمده، و در کتاب صلاة بحار از کتاب الإختیار سید ابن الباقری نقل شده (۴۲۷)، که ما آن روایت و دعا را در اول بخش ششم از این کتاب آوردیم.

دعای عهد

و از جمله دعا‌های رسیده که مشتمل بر تجدید بیعت برای حضرت صاحب الامر عجل الله فرجه است، روایتی است که سید بن طاووس و غیر او به سندهایشان از مولایمان حضرت امام صادق علیه السلام آورده‌اند که فرمود: هر کس چهل روز این دعا را بخواند از یاوران حضرت قائم علیه السلام خواهد بود، و اگر پیش از ظهور آن حضرت بمیرد خدای تعالی او را زنده خواهد کرد تا در

رکاب آن جناب جهاد نماید ، و به شماره هر کلمه از آن هزار حسنه برایش نوشته می شود ، و هزار کار بد از او محو می گردد ، آن دعا چنین است :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ رَبَّ النُّورِ الْعَظِيمِ وَ رَبَّ الْكُرْسِيِّ الرَّفِيعِ وَ رَبَّ الْبَحْرِ الْمَسْجُورِ وَ مَنْزِلِ التَّوْرَةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الزَّبُورِ وَ رَبَّ الظِّلِّ وَ الْحَرُورِ وَ مَنْزِلِ الْقُرْآنِ الْعَظِيمِ وَ رَبَّ الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَ نُورِ وَجْهِكَ الْمُنِيرِ وَ مُلْكِكَ الْقَدِيمِ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي أَشْرَقَتْ بِهِ السَّمَاوَاتُ وَ الْأَرْضُونَ وَ بِاسْمِكَ الَّذِي يَصْلُحُ بِهِ الْأَوْلُونَ وَ الْآخِرُونَ يَا حَيُّ قَبْلَ كُلِّ حَيٍّ يَا حَيُّ بَعْدَ كُلِّ حَيٍّ يَا حَيُّ حِينَ لَا حَيٍّ يَا مُحْيِي الْمَوْتِ وَ مُمِيتِ الْأَحْيَاءِ يَا حَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ . اللَّهُمَّ بَلِّغْ مَوْلَانَا الْإِمَامَ الْهَادِيَ الْمَهْدِيَّ الْقَائِمَ بِأَمْرِكَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ عَلَى آبَائِهِ الطَّاهِرِينَ عَنْ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا وَ سَهْلِهَا وَ جَبَلِهَا وَ بَرِّهَا وَ بَحْرِهَا وَ عَنِّي وَ عَنِ وَالِدِي وَ وُلْدِي وَ إِخْوَانِي مِنَ الصَّلَوَاتِ زَنَةَ عَرْشِ اللَّهِ وَ مَدَادِ كَلِمَاتِهِ وَ مَا أَحْصَاهُ عِلْمُهُ وَ أَحَاطَ بِهِ كِتَابُهُ . اللَّهُمَّ إِنِّي أَجِدُّ لَهُ فِي صَبِيحَةِ يَوْمِي هَذَا وَ مَا عَشْتُ مِنْ أَيَّامِ حَيَاتِي عَهْدًا وَ عَقْدًا وَ بَيْعَةً لَهُ فِي عَنَقِي لَا أَحُولُ عَنْهَا وَ لَا أَزُولُ أَبَدًا اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ أَنْصَارِهِ وَ أَعْوَانِهِ وَ الذَّابِّينَ عَنْهُ وَ الْمَسَارِعِينَ إِلَيْهِ فِي قَضَاءِ حَوَائِجِهِ وَ الْمُتَمَثِّلِينَ لِأَوَامِرِهِ وَ نَوَاهِيهِ وَ الْمُحَامِلِينَ عَنْهُ وَ السَّابِقِينَ إِلَى إِرَادَتِهِ وَ الْمُسْتَشْهِدِينَ بَيْنَ يَدَيْهِ . اللَّهُمَّ إِنْ حَالَ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ الْمَوْتُ الَّذِي جَعَلْتَهُ عَلَى عِبَادِكَ حَتْمًا فَأَخْرِجْنِي مِنْ قَبْرِي مُؤْتَرًّا كَفَنِي شَاهِرًا سَيْفِي مُجَرَّدًا فَنَاتِي مُلَبِّيًا دَعْوَةَ الدَّاعِي فِي الْحَاضِرِ وَ الْبَادِي . اللَّهُمَّ أَرِنِي الطَّلْعَةَ الرَّشِيدَةَ وَ الْغُرَّةَ الْحَمِيدَةَ وَ الْكُلَّ نَاطِرِي بِنَظَرَةٍ مَنِي إِلَيْهِ وَ عَجَلٍ فَرَجِهِ وَ سَهْلٍ مَخْرَجِهِ وَ أَوْسَعٍ مِنْهَجِهِ وَ اسْلُكْ بِي مَحِجَّتَهُ وَ أَنْفِذْ أَمْرَهُ وَ أَشَدِّدْ أَرْزَهُ وَ أَعْمِرِ اللَّهُمَّ بِهِ بِلَادَكَ وَ أَحْيِ بِهِ عِبَادَكَ فَإِنَّكَ قُلْتَ وَ قَوْلُكَ الْحَقُّ : « ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ » فَأَظْهِرِ اللَّهُمَّ لَنَا وَلِيكَ وَ ابْنَ وَلِيِّكَ وَ ابْنَ بِنْتِ نَبِيِّكَ الْمُسَمَّى بِاسْمِ رَسُولِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ حَتَّى لَا يَظْفَرَ بِشَيْءٍ مِنَ الْبَاطِلِ إِلَّا مَرْقَهُ وَ يَحِقِّقِ الْحَقَّ وَ يَحَقِّقَهُ وَ اجْعَلْهُ اللَّهُمَّ مَفْرَعًا لِمَظْلُومِ عِبَادِكَ وَ نَاصِرًا لِمَنْ لَا يَجِدُهُ نَاصِرًا غَيْرَكَ وَ مُجَدِّدًا لِمَا عَطَلَّ مِنْ أَحْكَامِ كِتَابِكَ وَ مُشِيدًا لِمَا وَرَدَ مِنْ أَعْلَامِ دِينِكَ وَ سُنَنِ نَبِيِّكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ اجْعَلْهُ اللَّهُمَّ مَمَّنْ حَصَنَتْهُ مِنْ بَاسِ الْمُعْتَدِينَ . اللَّهُمَّ سِرِّ نَبِيِّكَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ بِرُؤْيَيْتِهِ وَ مَنْ تَبِعَهُ عَلَى دَعْوَتِهِ وَ أَرْحَمِ اسْتِكَانَتَنَا بَعْدَهُ . اللَّهُمَّ اكشِفْ هَذِهِ الْغَمَّةَ عَنِ الْأُمَّةِ بِحَضُورِهِ وَ عَجَلْ لَنَا ظَهْرَهُ إِثْمَهُمْ بِرُؤْيَيْتِهِ وَ تَرِيهِ قَرِيبًا بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ . وَ دَرِ بَعْضِي مِنْ رِوَايَاتِ اسْتِكَانَةِ سَهْمِ سَهْمِ رَتْبَةِ دَسْتِ رَا بَرِ رَانَ رَاسْتِ مِي زَنِي وَ سَهْ بَارِ مِي گُوبِي :

العَجَلُ الْعَجَلُ يَا مَوْلَايَ يَا صَاحِبَ الزَّمَانِ .

ترجمه دعای عهد : به نام خداوند بخشنده بخشایشگر ، بار خدایا ، ای پروردگار نور با عظمت ، و ای پروردگار کرسی با رفعت ، و ای پروردگار دریای خروشان ، و نازل کننده تورات [بر موسی علیه السلام] و [انجیل] [بر عیسی علیه السلام] و زبور [بر داوود علیه السلام] و ای پروردگار سایه و آفتاب ، و ای نازل کننده قرآن با عظمت ، و ای پروردگار فرشتگان مقرب و پیغمبران و رسولان ، بار خدایا از تو درخواست دارم به ذات بزرگواریت و به نور جمالت که فروزنده همه عالم است ، و به ملک ازلی و قدیمت ای زنده پاینده ابدی از تو مسألت می نمایم به آن اسم تو که آسمانها و زمینها به آن روشنی یافت ، و به آن اسم تو که اولین و آخرین به آن اصلاح و سامان یابند ، ای زنده (ازلی) پیش از هر زنده ، ای زنده (ابدی) پس از هر زنده (فانی) ای زنده هنگامی که هیچ زنده ای نباشد ، ای زنده کننده مردگان و میراننده زندگان ، ای زنده ای که هیچ معبود حقی جز تو نیست . بار خدایا مولایمان امام هادی اُمت ، مهدی آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم ، قیام کننده به امرت - که دروهای خداوند بر او و بر پدران پاک او باد - را از سوی تمام مؤمنین و مؤمنات که در مشرقها و مغربهای زمین ، صحرا و کوه ، خشکی و دریا هستند ، و از جانب من و پدر و مادرم و فرزندان و برادرانم دروهای و تحیتها فرست به وزن عرش خداوند و به مقدار مداد کلمات او و آنچه علم او احصا کرده و کتاب (آفرینش) او بر آن إحاطه نموده است ، بار خدایا من در بامداد این روز و تمام دوران زندگانیم ، عهد و عقد و بیعتی که از آن حضرت بر گردن دارم با او تجدید می نمایم ، که هرگز از آن عهد و بیعت برنگردم و بر آن پایدار بمانم ، بار خدایا مرا از انصار و یاران آن حضرت و مدافعان از حریم

مقدس او ، و شتابندگان در پی انجام مقاصدش ، و امثال کنندگان دستورات و اوامر و نواهی ، و حمایت کنندگان از وجود شریفش ، و سبقت جویان به سوی خواسته اش و شهید شدگان در رکاب و در حضور حضرتش قرار ده ، خداوندا اگر میان من و [ظهور] او مرگ که بر بندگانت قضای حتمی قرار داده ای ، جدایی انداخت ، پس مرا از قیرم برانگیز در حالی که کفتم را بر کمر بسته شمشیرم را از نیام برکشیده ، دعوتِ دعوت کننده در هر شهر و دیار را اجابت نموده باشم ، بار خدایا آن طلعت زیبای کامل و روی درخشان پسندیده را به من بنمایان و دیده ام را یک نظر بر آن چهره تابناک با سرمه نور روشن ساز ، و فرَجش را تعجیل و خروجش را آسان و راهها را در پیش رویش باز کن ، و مرا در مسیر آن جناب سلوک ده ، و فرمانش را نافذ و پشوانه اش را محکم و بلاد را ای خدا به [دست] او معمور و بندگانت را زنده بگردان ، که تو خود فرمودی و گفته تو حق است که : (فساد و تباهی در خشکی و دریا آشکار شد به سبب آنچه دستهای مردم کسب کرد) پس خداوندا [اکنون که زمین پر از فساد گردیده] برای ما ظاهر کن ولیّ خود و زاده ولیّ تو ، و فرزند دختر پیغمبرت را که هم نام رسول تو صلی الله علیه و آله وسلم می باشد ، تا به هیچ باطلی دست نیابد مگر اینکه آن را از هم بپاشد و حق را بر پا و محقق سازد ، و ای خدا ، آن جناب را پناهگاه ستمدیدگان از بندگانت قرار ده ، و یاور کسانی که جز تو یار و ناصری ندارند ، و تجدید کننده آنچه از احکام کتاب تو تعطیل گردیده ، و استحکام بخش آنچه از شعائر دینت و سنتهای پیغمبرت محمد صلی الله علیه و آله وسلم وارد شده ، بار خدایا و او را از کسانی قرار ده که از آسیب تجاوزگران حفظ فرموده ای ، و پیغمبرت صلی الله علیه و آله وسلم را به دیدار او شاد و مسرور و پیروان آن حضرت را در دعوت [به حق] خوشحال گردان ، و به بیچارگی ما پس از [غیبت] او رحم کن ، بار خدایا این غم [بزرگ دوری و هجران و پرده غیبت او] را با ظهورش از این امت برطرف ساز ، و ظهورش را بر ما تعجیل فرمای که آنان [مخالفان] فرَج آن بزرگوار را دور می پندارند و ما آن را نزدیک می دانیم ، به رحمت ای مهربانترین مهربانان [این دعا را اجابت فرمای] .

تجدید بیعت در هر جمعه

و مستحب است عهد و بیعت با آن حضرت علیه السلام در هر جمعه تجدید و تازه گردد ، نظر به روایتی که پیشتر آوردیم اینکه فرشتگان هر جمعه در بیت المعمور جمع می شوند ، و عهد ولایت امامان علیهم السلام را تجدید می نمایند ، اضافه بر دعایی که از حضرت سید العابدین علیه السلام روایت آمده و بر این مطلب مشتمل است . این دعا را در کتاب ابواب الجنّات فی آداب الجمعّات یاد کرده ایم ، اضافه بر اینکه روز جمعه روزی است که خداوند بر ولایت آنان علیهم السلام از جهانیان پیمان گرفته است ، - چنانکه روایت آن را در همان کتاب آورده ایم - و اضافه بر اینکه روز جمعه به آن حضرت - صلوات الله علیه - اختصاص بیشتری دارد ، از چند جهت که در بخش ششم همین کتاب قبلاً یادآور شدیم . و نیز شایسته است در روز جمعه بیشتر به این امر اهتمام شود ، به سبب آنچه از روایات وارد آمده که در آن روز ثواب کارهای نیک ، مضاعف می شود ، و بدون تردید این بیعت از بهترین و مهمترین حسنات و کاملترین و تمامترین عبادات است ، چنانکه بر پویندگان راه ایمان و کمال و یقین پوشیده نیست .

حکم بیعت به معنی دوم

و اما حکم بیعت به معنی دوم : یعنی دست دادن ، اول سخن درباره حکم آن در زمان حضور امام علیه السلام است و دوم درباره زمان غیبت آن حضرت . در زمان حضور معصوم بدون تردید بیعت به معنی یاد شده واجب است ، البته در صورتی که امام علیه السلام آن را بخواهد و طلب کند ، که از هر کس این بیعت را بخواهد و او را به آن فرا خواند بر او واجب است امتثال نماید ، چون امر او علیه السلام مقتضی وجوب است ، که اگر کسی را امر فرماید تا با خود آن حضرت ، یا با دیگری که آن جناب او را نایب خاص خود قرار داده ، بیعت کند ، واجب است که فرمان آن جناب را اطاعت نماید ، از همین روی وقتی پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در روز غدیر و غیر آن مسلمانان را به بیعت کردن با امام علیه السلام به معنی یاد شده فرا می خواند ، به اجابت فرمان آن حضرت ، مبادرت می ورزیدند و به آن سبقت می جستند ، و در این شبهه ای نیست . اما اگر در زمان حضور معصوم علیه السلام شخص غیر معصومی به بیعت خودش فرا خواند آیا جایز است دعوتش اجابت گردد یا نه ؟ در اینجا می گوییم : اگر آن شخص به طور خاص از سوی امام علیه السلام نصب شده باشد ، و امام فرمان دهد که با او بیعت شود ، واجب است اجابت گردد و با او بیعت شود ، چون بیعت با او در واقع بیعت با امام علیه السلام است ، و امر آن حضرت مقتضی وجوب می باشد . ولی اگر به طور خاص نصب نشده ، و امام علیه السلام به بیعت کردن با او امر نفرموده باشد ، بیعت کردن با او جایز نیست ، خواه مردم را به بیعت با خودش - و برای خودش - فرا خواند ، یا به عنوان نیابت از امام علیه السلام از مردم بیعت بخواهد و مدعی شود که بیعت با او بیعت با امام علیه السلام است . دلیل بر جایز نبودن آن - اضافه بر اینکه امور شرع متوقف بر دریافت از شارع است ، و اینکه در زمان امامان علیهم السلام چنین چیزی نبوده که مؤمنین با غیر امامان علیهم السلام به عنوان نیابت از ایشان بیعت کنند و اینکه نهی شده از پیروی کردن از غیر امامان علیهم السلام که مردم را به بیعت کردن با خود فرا می خواندند - این است که : آن بیعت از لوازم ریاست عامه ، و از آثار سلطنت مطلقه و کلیه بر مردم می باشد ، چون دانستی که ریشه معنی آن : تعهد و التزام به ریاست او است ، و بیعت با او لازم می باشد ، و بیعت کننده تحت تسلط حکومت و ریاست او قرار می گیرد ، و می بایست مطیع دستورات آن رئیس گردد ، و مال و جان خود را در راه یاری او نثار کند ، و نزد ما هیچ شبهه ای نیست در اینکه ریاست عامه و ولایت مطلقه و حکومت کامله کلیه از سوی خدای عز و جل به حضرت محمد رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و امامان دوازده گانه ، جانشینان بر حق آن جناب - صلوات الله علیهم اجمعین - اختصاص یافته است . خدای عز و جل فرموده : « النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ » (۴۲۸) ؛ پیغمبر نسبت به مؤمنین از خودشان سزاوارتر است . و خدای تعالی فرموده : « إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ » (۴۲۹) ؛ همانا فقط ولی شما خداوند و رسول او و مؤمنانی هستند که نماز را بیامی دارند و در حال رکوع [به مستمندان زکات می دهند . و نیز فرموده : « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنكُمْ » (۴۳۰) ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید اطاعت کنید خدای را و اطاعت کنید رسول خدا و اولو الامر خودتان را . و روایاتی که بر این معنی دلالت دارد بیش از آن است که به شمار آید ، قسمتی از آنها در اصول کافی و بصائر الدرجات ذکر گردیده است . و در دعای حضرت سید الساجدین علیه السلام برای روز جمعه و دو عید فطر و قربان آمده : « اللَّهُمَّ إِنَّ هَذَا الْمَقَامُ لِخُلَفَائِكَ وَ أَصْفِيَانِكَ وَ مَوَاضِعِ أَمْنَائِكَ فِي الدَّرَجَةِ الرَّفِيعَةِ الَّتِي اخْتَصَصْتَهُمْ بِهَا قَدْ ابْتَزَوْهَا » (۴۳۱) بار خدایا این جایگاه و مقام [رهبری خلق و امامت جمعه و عید] مخصوص خلفا و جانشینان و برگزیدگان تو است ، و جایگاههای امنای تو ضمن درجه و پایه بلندی است که به آنان اختصاص داده ای ، [دشمنان] آن را از ایشان ربودند . . . (۴۳۲) .

و بنابر آنچه بیان کردیم ظاهر شد که بیعت کردن با غیر پیغمبر و امام جایز نیست ، چون اگر با غیر ایشان علیهم السلام بیعت نماید در منصبی که خدای تعالی به آنان اختصاص داده شریک قائل شده ، و به مخالفت با برگزیده خداوند و حکومت او برخاسته است . خدای عز و جل فرموده است : « وَ مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَ لَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَ مَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُّبِينًا » (۴۳۳) ؛ و هیچ مرد و زن مؤمنی را نشاید که اگر خدا و رسول او حکمی کنند خلاف آن را

اختیار کند ، و هر کس خدا و رسول او را معصیت نماید ، همانا دانسته به گمراهی سختی افتاده است . و در تفسیر فرموده خدای تعالی : « وَ لَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِن أَشْرَكَتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ » (۴۳۴) ؛ و همانا به تو و به پیغمبرانی که پیش از تو بودند وحی شده که اگر شرک آوری عملت محو و نابود می گردد و سخت از زیانکاران خواهی بود . روایاتی آمده که منظور این است : اگر در ولایت ، غیر از علی علیه السلام را با او شریک سازی . . . این روایات در البرهان (۴۳۵) و غیر آن ذکر شده اند .

و از آنچه یاد آوردیم روشن شد که بیعت کردن با هیچ کس از مردم جایز نیست ، از علما باشند یا از غیر علما ، خواه به طور استقلال و خواه به عنوان نیابت آنان از امام علیه السلام در زمان غیبت آن حضرت ، به جهت آنچه پیشتر گفتیم که این از لوازم و ویژگیهای ریاست عامه و ولایت مطلقه و حکومت کلیه آن جناب می باشد ، زیرا که بیعت با او بیعت با خداوند است ، همچنان که در خطبه غدیر و غیر آن آمده ، پس هر که با او بیعت کند با خدای تعالی بیعت کرده و هر کس از او روی گردانید ، از خداوند روی گردانیده است .

و بر جایز نبودن بیعت با غیر آن حضرت دلالت می کند - اضافه بر آنچه دانستی که این از ویژگیهای امام است و اینکه امور شرع توقیفی است [متوقف بر دریافت از شارع می باشد] - روایتی که در بحار و مرآة الانوار از مفضل بن عمر از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : « ای مفضل هرگونه بیعتی پیش از ظهور حضرت قائم علیه السلام بیعت کفر و نفاق و نیرنگ است ، خداوند کسی که این بیعت را انجام دهد و کسی که با او بیعت شود را لعنت کند . . . » (۴۳۶) . و این حدیث چنانکه می بینید صریح است در اینکه بیعت کردن با غیر امام علیه السلام جایز نیست ، بدون تفاوت بین اینکه بیعت شونده فقیه باشد یا غیر فقیه ، و بدون تفاوت بین اینکه بیعت برای خودش باشد یا به عنوان نیابت از امام علیه السلام . و مؤید آنچه یاد آوردیم که بیعت به معنی مذکور از ویژگیهای امام و لوازم ریاست عامه و ولایت مطلقه آن بزرگوار است ، و برای غیر آن حضرت جایز نیست چند امر می باشد ، از جمله :

۱ - اینکه معهود نبوده و نقل نشده که در زمان یکی از امامان علیهم السلام بیعت کردن در بین اصحابشان متداول بوده باشد ، و نیز در بین سایر مؤمنانی که در زمان آنان بوده اند [به هیچ وجه متعارف نبوده است] .

۲ - اینکه از امامان علیهم السلام روایتی نرسیده که به بیعت کردن با غیر خودشان از اصحاب به عنوان نیابت از آنان اجازه داده باشند .

۳ - این بیعت در گفتار و نوشته ها و کتابهای علما دیده نشده ، و از آداب و احوال و کارهای ایشان نقل نگردیده ، بلکه در بین سایر مؤمنین نیز از زمان امامان علیهم السلام تا زمان ما چنین چیزی معهود نبوده که با کسی به عنوان اینکه بیعت با او بیعت با امام علیه السلام است بیعت کنند .

۴ - رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم وقتی خواستند برای امیرالمؤمنین علیه السلام بیعت بگیرند ، و دیدند که دشوار است همه مؤمنین به آن حضرت دست بدهند ، امر فرمودند که مؤمنین با زبان عهد و بیعت خود را اظهار کنند ، و به آنان امر نکردند که به شخص دیگری از اصحاب صالح و خواص ایشان دست بدهند به عنوان نیابت از امیرالمؤمنین علیه السلام ، با اینکه این کار امکان داشت ، و حدیث آن در کتاب الاحتجاج شیخ طبرسی یاد گردیده است (۴۳۷) ، هر کس مایل است به آنجا مراجعه کند .

۵ - وقتی رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم مکه را فتح کردند ، و با مردها بیعت فرمودند ، هنگامی که زنان مؤمنه آمدند که با آن حضرت بیعت کنند ، فرمودند : من با زنان مصافحه نمی کنم ، و امر فرمود ظرف آبی آوردند ، و دست خود را در آن فرو برده سپس آن را بیرون آوردند ، آنگاه به زنان فرمودند : دستهایتان را در این آب فرو برید که همین بیعت است .

این حدیث و احادیث دیگری به مضمون آن در کافی و برهان و کتابهای دیگر آمده ، و وجه استناد و استشهاد به آن اینکه پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم به زنان رخصت نداد که با یکی از بانوان مؤمنه صالحه دست بدهند به عنوان اینکه دست دادن به آنها به نیابت از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، دست دادن به خود آن حضرت است .

۶ - آنچه از مجلسی رحمه الله گذشت که در بحار پس از ذکر دعای تجدید عهد و بیعت در زمان غیبت گوید : « در بعضی از کتب قدیمه دیده ام که بعد از این دعا دست راست خود را بر دست چپ بزند مثل دست زدن در بیعت » (۴۳۸) . ببینید چگونه جایز دانسته اند که یک دست خود را بر دست دیگر بزند ، ولی جایز ندانسته اند که به دیگری دست بدهد .

۷ - در احتجاج از مولایمان حضرت باقر علیه السلام آمده که پس از یاد آوردن ماجرای غدیر و خطبه پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و بیعت گرفتن برای امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود : « و بیعت و دست دادن تا سه روز ادامه داشت و هرگاه گروهی بیعت می کردند رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می فرمود : « الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى جَمِيعِ الْعَالَمِينَ » ؛ حمد خدای را که ما را بر همه عالمیان برتری داد . امام باقر علیه السلام فرمود : و دست دادن [هنگام بیعت] سنت و مرسوم شد ، و بسا کسی که استحقاق این مقام را ندارد و آن را به کار برد » (۴۳۹) .

می گویم : از تمامی آنچه یاد آوردیم و غیر اینها یقین حاصل می شود که بیعت بدان صورت که میان پیامبر و اصحابش واقع شد یعنی دست به دست رسول خدا دادن ، از ویژگیهای پیغمبر و امام معصوم است ، و برای هیچ کس جایز نیست متصدی آن شود ، مگر کسی که پیغمبر یا امام او را در این کار نایب خود قرار داده باشند ، که در این امر وکیل شود مانند وکالت در سایر امور .

اگر بگویید : بنابر قول به اینکه ولایت عامه برای فقیه ثابت است می توان گفت فقها ، جانشینان و نایبان امام علیه السلام هستند ، پس جایز است از مردم بیعت بگیرند به عنوان نیابت از امام علیه السلام ، و جایز است مردم با آنان بیعت نمایند و دست به دست آنها بفشارند .

می گویم : اولاً : ولایت عامه برای فقیه ثابت نیست (۴۴۰) . ثانیاً : بر فرض که ولایت عامه برای فقیه ثابت باشد در اموری است که اختصاص به پیغمبر و امام نداشته باشند ، در صورتی که از دلایل و شواهدی که از روایات ظاهر است - چنانکه یاد کردیم - بیعت با آن شکل و طرز خاص ، به پیغمبر و امام اختصاص دارد ، و نایب عام را نشاید که در این امر از ایشان نیابت کند ، و این نظیر جهاد است که جز در زمان حضور امام علیه السلام و به اجازه او جایز نیست ، و نظیر برپا کردن نماز عید فطر و قربان است که بر امام واجب است ، و نظیر اینکه روش امامان علیهم السلام در غذا خوردن و معاشرت و لباس هنگامی که تسلط یابند و حکومت به دستشان رسد ، همان روش امیرالمؤمنین علیه السلام خواهد بود - چنانکه در چندین روایت آمده که آوردن آنها مایه طولانی شدن مطلب است - و نظیر جایز بودن ایثار در حالی که زن و فرزند در حال احتیاج و اضطراب باشند ، و مانند مکروه نبودن غذا خوردن با دست چپ و مانند اینها که به پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و امام علیه السلام اختصاص دارند . ثالثاً : بر فرض که اختصاص داشتن بیعت به پیغمبر و امام ثابت نباشد ، در صورتی جایز است فقیه متصدی کاری گردد که مشروع بودن آن ثابت شود ، و مشروع بودن بیعت با غیر معصوم یا نایب خاص او که مأمور است برای معصوم از مردم بیعت بگیرد ، ثابت نیست .

اگر بگویید : مشروع بودن آن را با آیاتی که بر رجحان پیروی کردن و تأسی جستن به پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم دلالت دارند ، می توان اثبات کرد ، مانند فرموده خدای تعالی : « قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي » (۴۴۱) ؛ بگو [ای پیامبر] اگر خداوند را دوست می دارید پس از من پیروی کنید . و فرموده است : « لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ »)

۴۴۲)؛ به درستی که شما را در پیروی از رسول خدا الگوی خوبی هست برای کسی که به خداوند و روز باز پسین امیدوار باشد. و مانند این آیات . . . .

وجه استدلال اینکه: آیات دلالت دارند بر خوبی و پسندیده بودن پیروی از افعال و کارهای پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم، و از جمله کارهای آن حضرت که به شهادت آیات و روایات از او صادر گشته: بیعت گرفتن از مؤمنین و مؤمنات می باشد، پس برای آنان مستحب است که در بیعت و دست دادن به آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم تأسی جویند و اقتدا نمایند.

گوییم، نخست: دلالت داشتن آیات یاد شده بر وجوب یا استحباب تأسی و پیروی در تمام افعالی که از آن جناب صادر شده معلوم نیست، چنانکه در جای خود تحقیق کرده ایم، بلکه ظهور دارند در وجوب ایمان به آن حضرت و به کار بستن امر و نهی آن بزرگوار، و اگر تفصیل مطلب را در اینجا بازگو کنیم از مقصود و منظور اصلی خود دور می افتیم.

دوم: بر فرض که دلالت آن آیات را بر پسندیده بودن متابعت و پیروی از آن حضرت به طور مطلق ثابت بدانیم، می گوییم: در صورتی دلالت می کند که کاری که از آن جناب صادر گردیده، به همان نحو انجام دهیم، و در موضوع مورد بحث ما این کار نشدنی است، چون بیعتی که در زمان آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم صادر گشت مقید بود به اینکه دست در دست آن جناب نهاده شود، یا به فرمان ایشان بیعت انجام می شد، همچنان که بیعت با مسلم بن عقیل علیه السلام به دستور مولایمان امام حسین علیه السلام بود. ولی در زمان ما و مانند آن، دلیلی بر جایز بودن بیعت به گونه دست به دست دیگری زدن، وجود ندارد، پس این کار از بدعتهای حرامی است که مایه لعنت و پشیمانی است، و با این بیان وجه فرمایش مولایمان حضرت صادق علیه السلام در حدیثی که پیشتر از مفضل آوردیم اینکه: «هر بیعتی پیش از ظهور حضرت قائم علیه السلام بیعت کفر و نفاق و نیرنگ است. . .» معلوم می شود. و از آنچه یاد کردیم فساد پندار یکی از علمای زنجانی ظاهر می شود که در کتاب صیغ العقود خود استحباب بیعت کردن با فقها را حتمی دانسته، و صیغه ای برای عقد بیعت درست کرده، و در اینکه بیعت از عقدهای جایز است یا لازم بحث نموده است! و از دلایل مردود بودن پندار او اینکه در آغاز سخن خودش اعتراف کرده که عقد بیعت و صیغه آن در کتب هیچ یک از متقدمین و متأخرین یاد نشده است.

می گوییم: ای خواننده هوشمند دانا بین آیا می توان تصور کرد که همه علما از زمان معصومین علیهم السلام تا زمان ما از چنین مطلبی که نام آن در قرآن مجید و اخبار متعددی آمده، غفلت کنند، با اینکه آن مطلب چیزی باشد که عموم نسبت به آن - به طور واجب یا مستحب - وظیفه و تکلیف داشته باشند؟ و هیچ کدام از آنان (علما) از آن یادی به میان نیاورند، و در گفتگوها و مباحث آنها سخنی درباره آن شنیده نشود، و در مجالس و محافل خود آن را عنوان ننمایند؟ آیا جز به خاطر این است که دست به دست دیگری دادن به عنوان بیعت جایز نیست، مگر اینکه معصوم باشد یا نایب خاص او؟ و آیا جز به خاطر این است که همگی در این رأی متفقند به طوری که هیچ یک از آنان به صورت احتمال هم آن را ذکر ننموده، چنانکه در بسیاری از مسائل فقهی شیوه آنهاست. از خدای تعالی خواستاریم که ما را از خطا و لغزش در گفتار و کردار محفوظ بدارد.

و چون کتاب این شخص فارسی است چنین دیدیم که حاصل سخنش را در اینجا به زبان عربی بیاوریم، پس می گوییم: برای استحباب بیعت در این زمان و مانند آن استدلال نموده به فرموده خدای تعالی: «إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا» (۴۴۳)؛ کسانی که با تو بیعت می کنند در حقیقت با خداوند بیعت می کنند، دست خدا بر روی دست آنان است، پس از آن هر کس بیعت را نقض نماید در حقیقت بر زیان و هلاک خویش اقدام کرده و هر آنکه بر آنچه با خداوند عهد بسته وفادار بماند خداوند او را پاداش بزرگی خواهد داد. وی

گوید: « و معلوم است که چیزی که اجر داشته باشد و به منزله وفاء به عهد خدا و دست دادن به دست خدا باشد، البته اگر واجب نباشد لا محاله مستحب مؤکد خواهد بود » (۴۴۴). سپس گفته: « اصل در فعل و ترک پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم که مقدمه اطاعت وی در رسالت باشد رجحان است » (۴۴۵). آنگاه پس از سخنانی چنین گوید: « و چون که رجحان وی دانسته شد پس به دلیل أصالت اشتراک از برای امام علیه السلام و نوأب او نیز راجح است ». این بود حاصل سخن او، و تو می دانی که چنین سخنی شایسته نیست از علمای اعلام صادر شود، چون آیه شریفه دلالت دارد بر وجوب وفاء به آن بیعتی که با رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم انجام شود، و اینکه هر کس آن را وفا کرد پاداش بزرگی برایش هست، و هر که آن را شکست به خودش ضرر زده و بدی کردار و فساد نیت و پلیدی باطن دامن گیر خودش خواهد شد، و دلالت ندارد بر رجحان بیعت کردن با غیر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم، و دست چین کردن بوته های خار از اثبات مقصود استدلال کننده به وسیله این آیه آسانتر است. و اما اصلی که از آن یاد کرده، اولین اشکالش این است که: رجحان داشتن چیزی که اطاعت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بر آن متوقف است، امری است عقلی، به استحباب شرعی که اجر و ثوابی اضافه بر اصل عملی که پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم به آن امر فرموده، داشته باشد وصف نمی گردد، و از قبیل جستجوی آب برای تحصیل طهارت است، [که لزوم عقلی دارد] پس اثبات کردن استحباب شرعی را با اصل یاد شده، طلبه های کوچک هم نمی پذیرند تا چه رسد به علمای بزرگ.

اشکال دوم اینکه: اطاعت کردن از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در رسالت و احکام به هیچ وجه بر بیعت نمودن به معنی یاد شده متوقف نیست، بلکه این نیز مانند سایر کارهایی است که واجب است حکم آنها را از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم گرفت، پس در هر جا که امر و نهی آن حضرت ثابت شود، امتثال و اطاعت با انجام یا ترک آن کار واجب است، و هر جا که امر و نهی از آن جناب ثابت نگردد، چنانکه از امور عادی - مانند خوردن و آشامیدن و امثال آنها از کارها و عاداتهای مختلف - باشد، اگر مکلف آن را به غیر عنوان تشریح و بدعت انجام دهد، کار مباحی کرده، و اگر آن را به عنوان اینکه از شرع رسیده و واجب یا مستحب است انجام دهد، بدعت و حرامی مرتکب گردیده است، و موضوع مورد بحث ما از این قبیل می باشد، چون بیعت کردن با غیر پیغمبر و امام به گونه دست دادن از اموری است که از ایشان علیهم السلام درباره آن اصلاً امری نرسیده، بلکه از آنان نهی از آن روایت آمده - چنانکه دانستی - پس این گونه بیعت، بدعت و کار حرامی است.

اگر بگوئید: می توان به امید مطلوب بودن بیعت کرد تا از حرمت تشریح و بدعت رهایی یابیم. گویم: اول، اینکه: پس از آنکه ثابت کردیم که این از ویژگیهای پیغمبر و امام است، و بیان داشتیم که نهی از این فعل از امامان علیهم السلام رسیده، دیگر برای امید مطلوب بودن و احتمال محبوب بودن آن جایی نمی ماند.

دوم اینکه: اگر از همه اینها چشم بپوشیم، و فرض کنیم که این گونه بیعت از ویژگیهای پیغمبر و امام نیست، و نهی درباره آن نیامده، گوئیم: موضوع اخبار: « هر کس ثوابی برای انجام کاری بشنود و آن را به رجاء آن ثواب انجام دهد... » موضوع این اخبار جایی است که درباره فضیلت و ثواب یکی از کارها و افعال حدیثی بر حسب راههای معمولی از معصومین علیهم السلام برسد، و مؤمن به امید آن ثواب آن عمل را انجام دهد، نظر به اینکه خبری از معصومین علیهم السلام رسیده، پس اگر در واقع آن خبر از ایشان صادر نشده بود، و مؤمن آن را به امید ثواب انجام داد، خدای تعالی از راه فضل و احسان خود آن ثواب را به او عنایت می کند. اکنون به آن شخص می گوئیم: کدام خبر ضعیف بر رجحان بیعت کردن با غیر امام علیه السلام دلالت نموده، و کدام فقیه مستحب بودنش را فتوا داده، یا کدام عالم رجحان آن را به امید ثواب محتمل دانسته است؟ با اینکه خود این شخص - چنانکه دانستی - در اول سخنش اعتراف کرده که هیچ یک از علما از متقدمین و متأخرین را ندیده که این را یاد کرده باشد، از خدای تعالی خواستاریم که ما را از لغزش محفوظ بدارد، بَمَنِّهِ وَ كَرَمِهِ.

و اما در مسئله اصالت اشتراک در تکلیف، به یاری و تأیید خدای تعالی می‌گوییم: مقتضای أدله بلکه از ضروریاتی که امت حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم می‌شناسند آن است که شریعت و آیین آن حضرت تا روز قیامت باقی است، و همه مردم از زمان بعثت آن جناب تا روز قیامت وظیفه دارند از شریعت او پیروی کنند، و اوامر و نواهی و احکام او را به کار بندند، و این مقتضای خاتمیت آن حضرت و صریح آیات چندی است که در کتاب عزیز خداوند (قرآن) آمده است. ولی تردید و پوشیدگی در این نیست که موضوعها و شرایط احکام متفاوت می‌باشد، و در هر پدیده حکمی از سوی خدای عز و جل مقرر شده است. و خلاصه سخن در این باره اینکه احکام و افعالی که از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم صدور یافته چهار گونه است:

اول: آنچه دلیل بر اختصاص داشتن به وجود شریف آن حضرت دلالت دارد، مانند: وجوب نماز وتر و خصایصی که فقها در کتاب نکاح برای آن جناب یاد کرده‌اند.

دوم: آنچه بر مشترک بودن وظیفه حاضران و غائبان؛ آنهایی که در زمان آن حضرت بوده‌اند و کسانی که پس از آن جناب می‌آیند، نسبت به آنها دلالت دارد، مانند: واجب بودن نمازهای واجب و مستحب بودن نمازهای مستحب، و وجوب زکات و حج و غیر اینها از واجبات و مستحبات، و حرمت محرّمات، و بسیاری از احکام که بر اساس دلیل ثابت است که همه در آنها مساوی هستند.

سوم: آنچه دلیل دلالت دارد بر اختصاص داشتن آنها به کسانی که در زمان معصومین علیهم السلام حاضر بوده‌اند، مانند: وجوب جهاد، و وجوب نماز عید فطر و عید قربان، و وجوب نماز جمعه به طور عینی، و غیر اینها....

چهارم: آنچه در مورد واقعه یا مورد معینی حکم فرموده که احتمال می‌رود آن حکم مخصوص به همان مورد بوده و تکلیف به همان کسانی که در آن زمان حاضر بوده‌اند اختصاص داشته است، چون اینکه آن حکم شامل غائبین باشد، و در غیر آن مورد نیز جاری گردد؛ دلیلی بر آن نیست، مانند: قسمتی از احکامی که برای مردها وارد شده، دلیلی ندارد که آن را شامل غیر آنها بدانیم، و همچنان که در مسأله بیعت کردن است که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم حاضران را به انجام آن امر فرمود، بر فرض که اختصاص داشتن آن به حاضران دلیلی نداشته باشد، و از دلایلی که بر اختصاص یاد کردیم چشم پوشیم، در این مسئله و امثال آن باید به اصل براءت رجوع کرد، نه اصل اشتراک در تکلیف، چون تکلیف مشکوک - عقلاً و شرعاً - با اصل براءت نفی می‌گردد. بنابراین تمسک به «اصالت اشتراک در تکلیف» چنانکه این شخص گفته، دلیلی بر آن نیست، و این مطلب بر اهل تحقیق پوشیده نمی‌باشد، بلکه می‌توان گفت: اگر در مثل چنین موردی هم اصالت اشتراک را بپذیریم، باز نمی‌تواند بر استحباب بیعت کردن به گونه دست دادن در زمان غیبت دلالت کند، چون تمام آنچه در متوجه شدن خطاب مدخلیت دارد باید در کسی که هنگام خطاب نبوده موجود باشد، تا متوجه شدن خطاب به او نیز با اصالت اشتراک - به مذاق این قائل - ثابت گردد، و این در مطلب مورد بحث ما ممکن نیست، چون فرض آن است که بیعت حاضران با پیغمبر و امام واجب بوده است. و این در مورد غائبین - مانند اهل این زمان - سالبه به انتفای موضوع است، [یعنی موضوع وجوب منتفی می‌باشد] پس تکلیف کردن اینها به آن ممکن نیست.

و نیز از جهت دیگری تکلیف کردن اهل این زمان به آن بیعت ثابت نیست، اینکه: پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم حاضرین در زمان خود را در وقایع و زمانهای خاصی امر فرمود که بیعت کنند، پس تکلیف کردن همان حاضرین به آن امر پس از تمام شدن آن وقت، و گذشتن مدت آن واقعه ثابت نمی‌باشد، تا چه رسد به کسانی که در آن زمان نبوده‌اند. چون در جای خود ثابت کرده‌ایم که حکم باید امر جدیدی داشته باشد، و امر کردن به چیزی در وقت معینی مقتضی وجوب آن پس از پایان یافتن آن وقت نیست، مگر اینکه دلیل دیگری بر آن دلالت نماید، و در این مورد فرض این است که دلیلی وجود ندارد.

و بر این شخص نقض دیگری نیز - بنا به نظر خودش - وارد می شود اینکه : مقتضای دلیلی که برای نظر خودش آورده - اگر تمام باشد - آن است که به وجوب بیعت کردن با دست بر همه مردم در تمام زمانها ملتزم گردد ، چون امر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم به صورت وجوب بر حاضرین بود ، پس مقتضای اصالت اشتراک در تکلیف - به گمان او - مایه قائل شدن به وجوب بر غائبین و معدومین در زمان آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم می شود ، و حال آنکه این شخص به این مطلب ملتزم نمی گردد ، چنانکه از گفتارش دانستید .

روشنگری دیگری راجع به بیعت

با آنچه یاد آوردیم روشن شد که آنچه در زبان و رفتار بعضی از صوفیان متداول و متعارف است که بیعت کردن با شیخ (به معنی مصطلح بین صوفیان) و دست به او دادن را واجب دانند ، نادرست است ، اینان پنداشته اند که بیعت کردن با شیخ واجب است و آن جزء ایمان است ، و ایمان بدون آن تحقق نمی یابد ، و این بیعت را « بیعت ولویه » و « بیعت خاصه ایمانیه » نامیده اند ، و بیعت گرفتن را از ویژگیها و مناصب مشایخ صوفیان برشمرده ، و گفته اند : بیعت گرفتن جایز نیست مگر برای کسی که از مشایخ آنها اجازه داشته باشد با طُرُقی که نزد آنها مقرر و ثبت گردیده ، و این مطلب از اصول کار آنان است که آن را پایه ای برای ریاست و دامی برای شکار عوامی که همچون چهار پایانند برگرفته اند . و یاد این بیعت و وجوب آن و اینکه ایمان بدون آن تحقق نمی یابد در سخنان یکی از رؤسای ایشان تکرار شده ، در تفسیرش که آن را بیان السعادة نامیده است ، بد نیست قسمتی از سخنانش را نقل کنیم ، سپس آنچه به تأیید خداوند عز و جل به نظرمان آمده درباره آن بگوییم تا خوانندگان نسبت به آنان بینشی داشته باشند . وی در تفسیر سوره یونس ، درباره جایز نبودن بیعت گرفتن بدون اجازه از مشایخ چنین گوید : « همچنان که تشبّه کنندگان به صوفیان - از روی باطل - جرئت کرده و در این کار وارد شده اند بدون اجازه از مشایخ معصومین » (۴۴۶) . تا آنجا که گوید : « و همچنین صوفیان بر حق ، در امر و نهی و بیان احکام و استغفار برای خلق و بیعت گرفتن از آنان داخل نمی شوند مگر اینکه اجازه داشته باشند ، و سلسله های اجازاتشان نزد خودشان ضبط است » (۴۴۷) .

و در تفسیر سوره توبه پس از سخنانی درباره وجوب بیعت در تمام زمانها و لزوم تماس داشتن با دست شیخ گوید : « و این بیعت سنتی پایدار بوده از زمان آدم تا هنگام ظهور دولت خاتم صلی الله علیه وآله وسلم ، به طوری که اهل دین کسی را اهل آن نمی شمردند ، مگر با بیعت کردن با صاحب آن دین یا با کسی که او را برای بیعت گرفتن از مردم نصب کرده بود ، و برای آن شرایط و آدابی بوده مقرر و نزد آنها مخفی ، و به خاطر شرافت آن بیعت و جلوگیری از ابتذال آن نزد کسی که اهلیت آن را ندارد ، در هر دینی پس از قوت گرفتن و رحلت صاحب آن مخفی می شده است » (۴۴۸) .

پایان آنچه از سخنان او خواستم نقل کنم . می گویم : آنچه او ذکر کرده ادعایی بدون دلیل و شاهد از عقل و نقل می باشد ، و اگر وجه ضعیفی هم برای آن بود آن را می آورد ، چون حریص است که لزوم بیعت با شیخ را اثبات نماید ، زیرا که مدار ریاست ایشان بر آن است - چنانکه اشاره کردیم - و اضافه بر مناقشه های گذشته در مورد بیعت با غیر معصومین ، بر او ایراد می شود :

اول: اینکه اگر بیعت کردن به گونه دست دادن در اسلام یا ایمان واجب بود، می‌بایست بر پیغمبر و امام و اصحابشان بلکه هر مؤمنی واجب بوده باشد که هر کس در اسلام و یا تشیع وارد می‌شود او را امر کنند آن بیعت را انجام دهد، بلکه بر آنان لازم بود که پیش از دستور دادن او به نماز و سایر فرایض، به این بیعت امر کنند، چون - به گمان این شخص - اینگونه بیعت جزء ایمان است، و در همه اوقات لازم است، و وقت معینی ندارد. و با همه کاوش و تتبع در اخبار و روایات که در حد توانمان به کار بردیم، به چنین چیزی دست نیافتیم، بلکه واضح است که خود این مدعی نیز به آن برنخورده، و گرنه آن را در ضمن سخنان خود می‌آورد به جهت اینکه اصرار می‌ورزد که مقصودش را اثبات نماید.

دوم: اینکه بنابر طریقه این مدعی لازم است که تمام مؤمنین از زمان معصومین علیهم السلام تا زمان ما از عالم و عامی همگی از شمار اهل ایمان بیرون باشند، زیرا که چنین بیعتی در هیچ زمانی بین آنها متداول نبوده است.

سوم: اینکه در تعدادی از اخبار آمده که: جمعی از اصحاب شایسته ائمه اطهار علیهم السلام ایمان و واجباتی که بر اساس ایمان حقیقی بر آنان هست را بر امامان علیهم السلام عرضه داشته‌اند، و امامان؛ آنان را بر معتقداتشان تأیید و عملشان را امضاء نموده‌اند، و ایمان آنها را تمام دانسته‌اند، و در این موارد نه در سخنان سؤال کنندگان و نه در فرمایش امام علیه السلام اصلاً یادی از بیعت به میان نیامده، و اگر بیعت کردن در تحقق یافتن ایمان یا تمامیت آن تأثیری داشت آن را گوشزد می‌نمودند، چنانکه پوشیده نیست، و بعضی از این روایات در اصول کافی ذکر گردیده است.

چهارم: اینکه اخبار بسیاری از امامان ما علیهم السلام در بیان صفات و آداب و اخلاق مؤمنین و بیان نشانه‌های ایمان و علائم تحقق یافتن و کمال آن رسیده است، و در هیچ یک از آن اخبار به بیعت تصریح یا تلویحی نیست.

پنجم: اینکه گوید: «به جهت شرافت این بیعت...» بر او اعتراض می‌کنیم و می‌گوییم: کدام مفسده بر این جهت مترتب می‌شود که مؤمنین برای یکدیگر بازگو نمایند که با رئیس خود به عنوان بیعت دست داده‌اند؟ و کدام مفسده بر آن بیعت مترتب می‌بود؟ و بدون شک دست دادن در نظر افراد بشر آسانتر و ساده‌تر از نثار مال است، و ما آشکارا می‌بینیم که افراد صالح از اهل ایمان از پرداخت سهم امام - روحی فداه - به علمای اعلام در زمان غیبت آن حضرت مضایقه‌ای ندارند، پس چگونه از دست دادن به آنها مضایقه می‌کردند اگر می‌دانستند که از نظر شرع بیعت به این کیفیت نیز بر آنان واجب یا مستحب است! و این مانند همان مصافحه‌ای است که بین آنها شایع و متداول است، و فقط نیت و عنوان آنها متفاوت می‌باشد.

ششم: اینکه اظهار خلافت امیرالمؤمنین علیه السلام بسی بزرگتر و ترس و خطرش بیشتر بوده است، چنانکه از آیه و روایات و تواریخ برمی‌آید، با این حال رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم مأموریت یافت که آن را اظهار کند، چون که بخشی از ایمان است، و اگر بیعت کردن با غیر آن حضرت علیه السلام نیز بخشی از ایمان بود - چنانکه این مدعی پنداشته - پیغمبر اکرم و خلفای بر حق او علیهم السلام آن را بیان می‌کردند.

هفتم: چگونه این عمل واجب بزرگی که ادعا کنند کسی جز به آن مؤمن نشود، بر همه مؤمنین و عموم اهل این دین مخفی مانده جز بر طائفه صوفیه! این نیست مگر تهمتی آشکار، از ایشان می‌پرسیم و می‌گوییم: آیا این - العیاذ باللّٰه - تقصیر پیغمبر و خلفای آن حضرت علیهم السلام بوده که همه مردم را از بیان این حکم محروم ساخته‌اند، یا تقصیر همه مؤمنین بوده که حکم خداوند را از ظالمین مخفی داشته‌اند؟ با همه اهتمام و کوششی که به نشر و بیان احکام داشته‌اند! به خدای تعالی از فتنه‌های گمراه کننده و دچار شدن به گرفتاریها و محتتها پناه می‌بریم.

هشتم: اگر این امر واجب بود و در تحقق یافتن ایمان تأثیری داشت، می‌بایست در کتابهای علما نقل و یاد می‌گردید، و در بین آنان عنوان می‌شد، پس چگونه چنین چیزی ادعا می‌شود با اینکه در هیچ یک از اخبار و آثار یاد نگردیده، و اگر این مدعی قائل است که در یکی از کتابهای اهل علم موجود است بر او باد که بیان نماید.

نهم: شما صوفیان ادعا دارید که این از اسرار مخفی است که اهتمام می‌شده تا پوشیده بماند، پس چگونه - با این پندار - بر خلاف رویه گذشتگان عمل می‌کنید، و این سرّ مگو را افشا می‌نمایند، و آن را در کتابها و زبانهایتان آشکار می‌سازید!

اگر بگویید: - به پندار خودتان - شما صاحبان اسرار هستید، و اسرار از اهل خود پوشیده نمی‌ماند. گوییم: آیا در بین همه مؤمنین و اصحاب پیغمبر و امامان بر حق علیهم السلام صاحب سرّی نبود که این راز برای او بیان گردد؟ با اینکه خواصّی در بین آنان بوده است، به طوری که هر کدام از معصومین علیهم السلام جمعی از اهل سرّ و راز داشته‌اند! و در حالات و گفته‌ها و رفتارشان این امر نیامده است، پس به چه وسیله و از کدام راه این امر به صوفیان رسیده، و از میان همه امت به این امر اختصاص یافتند!

دهم: با چشم پوشی از تمامی آنچه یادآور شدیم می‌گوییم: اینکه ادعا می‌کنید که بیعت واجب است بر دست شیخ انجام گردد، و شخص معینی را برای گرفتن بیعت اینگونه تعیین می‌نمایید، آیا از باب نیابت خاصّه است یا نیابت عامّه؟ اگر بگویید: به سبب نیابت خاصه است، گوییم: در مذهب امامیه اختلافی نیست که نیابت خاصه در زمان غیبت کبری قطع گردیده، اضافه بر اینکه این قول - مانند سایر گفته‌های این شخص - بدون دلیل است. و اگر بگویید: به نیابت عامّه است، پس اختصاص دادن آن به شخص خاص برای چیست؟ و اگر بگویید: تعیین شخص خاص با تعیین و اجازه شیخ نسبت به او انجام می‌شود. گوییم: ایراد ما بر شیخ می‌باشد به اینکه: اولاً: چرا شیخ تعیین کند؟ ثانیاً: تعیین کردن شخص خاص از سوی او برای چیست؟ چون که هیچ گفتاری غیر از گفتار معصوم سندیت ندارد، مگر اینکه به معصوم منتهی گردد، و قیاس کردن اجازه‌ای که در بین ایشان متداول است به اجازه‌ای که در میان فقها متداول است به خاطر متصل شدن سند حدیث به معصوم و حفظ آن از ارسال می‌باشد، و این اجازه منصب خاصّی را برای کسی اثبات نمی‌کند، لذا این اجازه به مجتهدین اختصاص ندارد. و اما تصدیق اجتهاد چیزی است که با اجازه روایت ارتباط و تلازمی ندارد، و فایده آن جواز رجوع غیر مجتهد است به او، در مسائلی که برایش پیش می‌آید، و این غیر از اجازه‌ای است که بین صوفیان متداول می‌باشد، چنانکه از سخنان این شخص دانستی. و بالاخره بر گفته او: «و همچنین صوفیان بر حق در امر و نهی و بیان احکام و استغفار برای خلق و بیعت گرفتن از آنان داخل نمی‌شوند مگر اینکه اجازه داشته باشند...» اشکال وارد است که این برخلاف مقتضای آیات و روایاتی است که از ائمه اطهار علیهم السلام رسیده، زیرا که امر به معروف و نهی از منکر و بیان احکام و وظیفه هر مسلمانی است که عارف به حکم خداوند و آگاه به مورد امر و نهی باشد، و نیز از مفسده برکنار باشد، و به شخص یا اشخاص معینی اختصاص ندارد، استغفار نیز همین طور است، چون از اقسام دعا می‌باشد. و ترغیب و امر به دعا برای عموم مؤمنین و مؤمنات، و دعا کردن برای برادران ایمانی در غیاب آنها، در روایتی آمده است، و دعا و استغفار برای اهل ایمان از وظایف همه مؤمنین و مؤمنات می‌باشد، و این مطلب برای کسی که در آیات و روایات، تتبع نماید روشن است، که اگر آنها را یاد آوریم کتاب، طولانی می‌گردد. و اما گرفتن بیعت از ویژگیهای پیغمبر و امام است یا کسی که به طور خاص از سوی ایشان نصب شده باشد، و برای غیر آنها جایز نیست، و آنچه ذکر کردیم برای اهل اخلاص کفایت می‌کند.

به اینکه مؤمن بخشی از دارایی خود را برای امام زمانش - سلام الله علیه - هدیه کند ، و هر سال به این عمل مداومت نماید ، و در این عمل شریف ، غنی و فقیر و حقیر و شریف و مرد و زن یکسانند ، الا اینکه ثروتمند به مقدار توانایش تکلیف دارد ، و فقیر به مقدار استطاعت خود مکلف می گردد خدای عز و جل فرموده : « لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا » (۴۴۹) ؛ خداوند هیچ کس را جز به مقدار توانش تکلیف نمی کند . و او - تعالی شأنه - فرموده : « لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَيْهَا » (۴۵۰) ؛ خداوند هیچ کس را جز به آنچه توانایی داده تکلیف نمی کند . و در روایات مقدار معینی برای مصرف مال در آن جهت شریف بیان نگردیده ، چون ظاهراً این عمل از مستحبات مؤکده ای است که در سخنان امامان علیهم السلام به عنوان « فریضه » از آن تعبیر آمده است . و بر آنچه یاد کردیم دلالت دارد آنچه شیخ کلینی رضی الله عنه در کافی به سند خود روایت آورده از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام که فرمود : « هیچ چیز نزد خداوند محبوب تر از اختصاص دادن درهم به امام علیه السلام نیست ، و به درستی که خداوند درهم را برای او (پرداخت کننده) در بهشت همچون کوه احد قرار دهد » . سپس امام صادق علیه السلام فرمود : « خداوند در کتابش فرموده است : « مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً » (۴۵۱) ؛ چه کسی به خداوند وامی نیکو می دهد تا خداوند [عوض] وام را چندین برابر ، بسیار سازد . امام فرمود : به خدا سوگند که این در خصوص صله امام است » (۴۵۲) . و از آن حضرت در حدیث دیگری آمده که فرمود : « به درستی که خداوند آنچه را که مردم در اختیار دارند از جهت نیاز به آن قرض نخواسته است ، و هر حقی که خداوند دارد برای ولی او است » (۴۵۳) . و در همان کتاب در خبر صحیحی از اسحاق بن عمار از حضرت ابوابراهیم موسی بن جعفر علیه السلام آمده که راوی گوید : « از آن حضرت درباره فرموده خدای عز و جل : « مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَ لَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ » (۴۵۴) ؛ آن کیست که به خداوند قرض نیکو دهد تا خداوند برایش چند برابر کند ، و او را پاداشی گرامی عطا فرماید . پرسیدم ، فرمود : درباره صله امام نازل شده است » (۴۵۵) . و به سند خود از حسن بن میاح از پدرش آورده که گفت : « حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام به من فرمود : ای میاح با یک درهم که امام علیه السلام به آن صله شود ، از کوه احد سنگین تر است » (۴۵۶) . و در همان کتاب در خبر مرسلی همچون صحیح است از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام که فرمود : « یک درهم که با آن امام علیه السلام صله شود از دو میلیون درهم در سایر کارهای نیک بهتر است » (۴۵۷) . و در خبر صحیحی از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که : درباره فرموده خدای تعالی : « وَ الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ » (۴۵۸) ؛ و آنان که آنچه خداوند به پیوندش امر فرموده می پیوندند . فرمود : « در ارحام آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم نازل شد ، درباره خویشاوندان تو نیز هست سپس فرمود : از کسانی مباش که چیزی را در یک مورد منحصر دانند » (۴۵۹) .

و در خبر موثقی از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود : « من از یکی از شما درمی را می گیرم و حال آنکه از متمول ترین اهل مدینه هستم ، مقصودم در این کار فقط این است که شما پاکیزه شوید » . و در همان کتاب در حدیث مرفوعی آمده که حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام فرمود : « هر کس پندارد که امام به آنچه در دست مردم هست احتیاج دارد ، کافر است ، جز این نیست که مردم نیازمندند که امام از ایشان بپذیرد ، خداوند عز و جل فرموده : (از اموال آنها صدقه [زکات] برگیر آنها را به وسیله آن پاک و تزکیه می نمایی) » .

و در کتاب من لا یحضره الفقیه در باب صله امام علیه السلام آمده که : « از امام صادق علیه السلام درباره فرموده خدای عز و جل : « مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا » ؛ چه کسی به خداوند وام نیکویی می دهد . سؤال شد ، آن حضرت فرمود : درباره صله امام نازل شده . و نیز فرمود : یک درهم که امام به وسیله آن صله شود از یک میلیون درهم که در مورد دیگری در راه خدا صرف گردد

بهتر است». و در همان کتاب در باب فضائل حج روایت آمده که: «یک درهم خرج کردن در راه حج از یک میلیون درهم در غیر آن بهتر است، و یک درهم که به امام برسد مانند خرج کردن یک میلیون درهم در حج است» (۴۶۰).

و [صدوق] گوید: «روایت شده که: یک درهم خرج کردن در حج از دو میلیون درهم در موارد دیگر در راه خدای عز و جل مصرف کردن بهتر است».

و در مجلد بیستم بحار به نقل از ثواب الأعمال به سند خود از اسحاق بن عمار آورده که گفت: «به امام صادق علیه السلام عرضه داشتم: معنی فرموده خدای - تبارک و تعالی: «مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً» (۴۶۱) چیست؟ فرمود: صله امام» (۴۶۲). و در همان کتاب به نقل از بشاره المصطفی به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: «صِلْ آلَ مُحَمَّدٍ - صلوات الله عليهم اجمعين - را از اموالتان وامگذارید، هر کس غنی است به مقدار مکتشش، و هر کس فقیر است به مقدار فقرش، پس هر آنکه می خواهد که خداوند مهمترین خواسته اش از او را برآورد؛ باید که آل محمد - صلوات الله عليهم اجمعين - و شیعیانشان را به آنچه از همه بیشتر به آن نیاز دارد، صله نماید» (۴۶۳).

و در بحار و برهان به نقل از تفسیر عیاشی به سند خود از مفضل بن عمر آمده که گفت: روزی بر حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام وارد شدم چیزی با خود داشتم آن را در پیشگاهش نهادم. فرمود: این چیست؟ عرضه داشتم: این صله موالیان و غلامان تو است. فرمود: ای مفضل من آن را می پذیرم، نه از جهت نیازی که به آن داشته باشم و آن را قبول نکنم مگر برای اینکه به سبب آن تزکیه شوند. سپس آن حضرت علیه السلام فرمود: شنیدم پدرم می فرمود: هر کس یک سال بر او بگذرد که از مال خودش کم یا زیاد ما را صله نماید، خداوند روز قیامت به او نظر نخواهد کرد، مگر اینکه خداوند از او بگذارد (۴۶۴). سپس فرمود: ای مفضل این فریضه ای است که خدای تعالی آن را در کتاب خود بر شیعیان ما فرض نموده، آنجا که فرماید: «لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ» (۴۶۵)؛ به مقام نیکوکاران [یا درجات بهشت] دست نخواهید یافت تا اینکه از آنچه دوست می دارید انفاق کنید. پس ماییم بر و تقوی، و راه هدایت، و درب تقوی، و دعای ما از خداوند محبوب نمی ماند، فقط مسائل حلال و حرامتان را سؤال کنید و مبادا که از کسی از فقها چیزی را بپرسید که نیازی به آن ندارید و خداوند آن را از شما مستور داشته است (۴۶۶).

و نیز در آن کتاب از حسن بن موسی آمده که گفت: اصحاب ما روایت کرده اند از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام راجع به فرموده خدای تعالی: «الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ» (۴۶۷)؛ آنان که آنچه را خداوند به پیوستنش دستور فرموده می پیوندند. سؤال شد، آن حضرت فرمود: این صله امام است در هر سال به کم یا زیاد. سپس امام صادق علیه السلام فرمود: و منظورم از این کار جز تزکیه شما چیزی نیست (۴۶۸).

و از اُمالی شیخ صدوق به سند خود از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام از پدرانیش علیهم السلام روایت است که: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: هر کس یکی از اهل بیت مرا در این سرای دنیا با یک قیراط صله نماید، روز قیامت با یک قنطار او را پاداش خواهم داد (۴۶۹).

توضیح

در مجمع البحرین گوید: قیراط نیم دانگ است، و از بعضی از اهل حساب نقل شده که قیراط در لغت یونان دانه خرنوب است، و اصل آن قِراط به تشدید است چون جمع آن قراریط می باشد، پس [راء به یاء] بدل شده است (۴۷۰).

و در قاموس آمده: قیراط و قِرَاط - به کسر هر دو - وزنش در بلاد مختلف است، در مکه یک چهارم از یک ششم دینار است، و در عراق نصف یک دهم دینار.

و در نهاییه گوید: قیراط جزئی از اجزاء دینار است، و آن در بیشتر بلاد نصف یک دهم دینار است، و اهل شام آن را یک جزء از بیست و چهار جزء می‌شمارند.

و در قاموس گفته: قِنطار، وزن چهل اوقیه از طلا، یا هزار و دویست دینار، یا هزار و دویست اوقیه، یا هفتاد هزار دینار، یا هشتاد هزار درهم، یا صد رطل از طلا یا نقره، یا یک پوست گاو پر از طلا یا نقره می‌باشد.

و در مجمع البحرین آمده: در تفسیر آن (= قِنطار) گفته شده: آن هزار و دویست اوقیه است، و به قولی: صد و بیست رطل، و به قولی: یک پوست گاو پر از طلا است، و به قولی، نزد عرب آن را وزنی نیست.

و از تَعَلُّب نقل شده که: آنچه نزد بیشتر عربها معمول است چهار هزار دینار است، و هرگاه بگویند: قناطر مقنطره: دوازده هزار دینار است، و به قولی: هشتاد هزار است، و مقنطره یعنی تکمیل شده، چنانکه گویی: بدره مبدّره، و ألف مؤلف، یعنی: تام.

و از فَرَاء آمده که: مقنطره؛ چند برابر شده است، چنانکه قناطر سه تا باشد و مقنطره نه تا. و در حدیث آمده که: قنطار پانزده هزار مثقال از طلا است، و مثقال، بیست و چهار قیراط است، کوچکترین آنها همچون کوه احد است، و بزرگترین آنها مسافت بین آسمان و زمین.

و در معانی الاخبار، قنطار از حسنات به هزار و دویست اوقیه تفسیر شده، و اوقیه از کوه احد بزرگتر می‌باشد.

و در احتجاج شیخ طبرسی از محمد بن یعقوب - و ظاهراً از کتاب رسائل کلینی نقل کرده - از اسحاق بن یعقوب آمده که گفت: از محمد بن عثمان عمّری رحمه الله خواستم که نامه‌ای را [به ناحیه مقدّسه حضرت صاحب الامر علیه السلام] برساند که در آن از مسائلی که بر من مشکل شده بود پرسیده بودم، پس توقیع به خطّ مولایمان صاحب الزمان علیه السلام وارد شد... تا آنجا که فرموده: و اما اموال شما را ما نمی‌پذیریم مگر برای اینکه شما پاکیزه شوید، پس هر که می‌خواهد صلیه کند، و هر که خواهد قطع نماید که آنچه خداوند به ما عطا کرده بهتر از آن چیزی است که به شما داده است... (۴۷۱).

و آنچه روایت آوردیم ان شاء الله کفایت می‌کند.

دو نکته

و شایسته است دو نکته را تذکر دهیم:

نکته اول: اینکه صله امام علیه السلام در مثل این زمان از صله امام در زمان ظهور دولت حقّه و تسلط یافتن آن جناب بهتر است. و شاهد بر این است آنچه در کافی و غیر آن در حدیث مسندی از عمّار ساباطی آمده که گفت: به حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام عرضه داشتم: کدام یک بهتر است، عبادت پنهانی با امام پنهان شده شما در دولت باطل یا عبادت در دوران ظهور حق و دولت آن با امام آشکار از شما؟ فرمود: ای عمّار به خدا که صدقه در سیر از صدقه آشکارا بهتر است، همین طور به خدا قسم عبادت

شما در پنهانی با امام پنهانتان در زمان دولت باطل و با ترس از دشمنان و یا در حال متارکه [مخالفتان] با او بهتر است از کسی که خدای - عز و جلّ ذکره - را در زمان ظهور حق با امام بر حق ظاهر در دولت حق عبادت نماید ، و عبادت توأم با ترس در دولت باطل همچون عبادت و امنیت در دولت حق نیست .

و بدانید که هر کس از شما در این زمان نماز واجب خود را در وقتش به جماعت و به طور کامل به جای آورد و از دشمنش کتمان نماید ، خداوند ثواب پنجاه نماز واجب به جماعت گزارده شده را برای او بنویسد ، و هر کس از شما که در این زمان نماز واجبش را فرّادی و در وقت خود به طور کامل و درست ادا نماید خداوند - عزّ و جلّ - ثواب بیست و پنج نماز واجب فرادی برای وی بنویسد ، و هر کدام از شما که یک نماز نافله را در وقتش به طور کامل به جای آورد خداوند برایش ثواب ده نماز نافله بنویسد ، و هر کس از شما کار نیکی انجام دهد خدای - عز و جلّ - به جای آن برایش بیست حسنه بنویسد و حسنات مؤمن از شما را خداوند - عز و جلّ - چندین برابر خواهد ساخت ، به شرط اینکه حسن عمل داشته باشد ، و نسبت به دین و امام و جان خود تقیّه را به کار بندد ، و زبانش را حفظ کند ، همانا خدای - عز و جلّ - کریم است (۴۷۲) . . . .

و در تأیید آنچه یاد کردیم اینکه : من در یکی از سالها در خواب دیدم که شخص جلیل بزرگواری می فرمود : هرگاه مؤمن چیزی از مال خود را برای امامش در زمان غیبتش نثار نماید ثوابش همانند هزار و یک برابر ثواب مثل آن است که در زمان حضورش نثار کند .

می گویم : شاهد صدق این خواب و حقانیت این گفتار اینکه امام صادق علیه السلام در خبر عمّار فرمود : و حسنات مؤمن از شما را خداوند - عز و جلّ - چند برابر خواهد ساخت . . . . سپس استبعاد در آن را دفع کرد به اینکه فرمود : همانا خدای - عز و جلّ - کریم است .

نکته دوّم : اینکه صله امام علیه السلام در زمان غیبت با مصرف کردن مال در مصارف و مخارجی که می داند آن حضرت علیه السلام به آنها رضایت دارد و محبوب اوست انجام می گیرد ، با قصد صله او ، مانند چاپ کردن کتابهایی که مربوط به آن حضرت است ، و بر پا کردن مجالس یادآوری آن جناب ، و دعوت به او ، و صله شیعیان و دوستانش به خصوص سادات علوی و علمای ترویج کننده شرع مقدس ، و راویان احادیث ائمه طاهرین ، و مانند اینها . . . . از گونه های صله که بر اهل آن پوشیده نیست ، از خدای تعالی برای خودم و سایر مؤمنین توفیق می خواهم .

۳۶ : صله شیعیان و دوستان صالح امامان علیهم السلام به وسیله مال

بدین جهت این عمل را به طور جداگانه ذکر کردیم که در بعضی از نصوص وارد شده و به آن ترغیب گردیده ، چنانکه در من لا یحضره الفقیه آمده که امام صادق علیه السلام فرمود : هر کس نتواند ما را صله نماید ، باید صله کند دوستان [شیعیان] صالح ما را که ثواب صله ما برای او نوشته می شود ، و هر کس نتواند ما را زیارت کند ، صالحین از دوستانمان را دیدار نماید ثواب زیارت ما برایش نوشته می شود .

و در کتاب کامل الزیارات به سند خود از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام آمده که فرموده است: هر کس نتواند ما را زیارت کند پس صالحین از دوستانمان را دیدار نماید، ثواب زیارت ما برایش نوشته می‌شود، و هر کس نتواند ما را صلّه نماید، افراد صالح از دوستان ما را صلّه کند، ثواب صلّه ما برای او نوشته می‌شود (۴۷۳).

و در کتاب تهذیب به سند خود از آن حضرت علیه السلام آورده که فرمود: «کسی که نمی‌تواند ما را زیارت کند پس برادران صالح خود را زیارت نماید که ثواب زیارت ما برایش نوشته می‌شود، و هر کس نتواند ما را صلّه نماید پس برادران صالحش را صلّه نماید ثواب صلّه ما برایش ثبت می‌گردد» (۴۷۴).

۳۷: خوشحال کردن مؤمنین

چون که این کار مایه سرور و خرسندی مولایمان صاحب الزمان علیه السلام می‌باشد، و خوشحال کردن مؤمنین هم با کمک کردن آنها به وسیله مال انجام می‌شود، و هم با کمک کردن به بدن، و گاهی با برآوردن حوائج و بر طرف کردن غصه‌های آنان، و با وساطت و شفاعت در حق ایشان، و به وسیله دعا کردن در حق آنان، و یا احترام نمودن آنها، و هم با یاری خاندان و فرزندان ایشان، و نیز با قرض دادن به آنان، یا به تعویق انداختن مطالبه قرضهایی که بر عهده آنها است، و یا به غیر اینها از گونه‌های خرسند نمودن مؤمنین که بر پویندگان آن راهها پوشیده نیست، پس هرگاه مؤمن محب اهل بیت علیهم السلام با انجام دادن این کارها نیّت کند که حضرت صاحب الامر علیه السلام را خوشحال و مسرور نماید به آن ثواب نایل می‌آید، اضافه بر سایر ثوابهای بزرگی که برای خوشحال کردن مؤمنین مهیا گردیده است.

و بر آنچه توجه دادیم دلالت می‌کند روایتی که در کافی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: کسی از شما نپندارد که چنانکه مؤمنی را شاد و مسرور نماید تنها او را شادمان کرده، بلکه و الله ما را خوشحال ساخته بلکه سوگند به خدا رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را خوشحال نموده است (۴۷۵). و در همان کتاب به سند خود از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: هر کس مؤمنی را شاد نماید رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را مسرور نموده، و هر کس بر رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم سرور وارد کند آن سرور را به خداوند رسانیده، و همین طور است هر که بر مؤمن اندوهی وارد کند (۴۷۶).

و در همان کتاب در خبر صحیحی از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود: خداوند عز و جل به داوود علیه السلام وحی فرستاد که: همانا بنده‌ای از بندگان من حسنه‌ای به جای می‌آورد پس بهشت خود را بر او مباح می‌سازم، داوود عرضه داشت: پروردگارا آن حسنه کدام است؟ خداوند فرمود: بر بنده مؤمنم سروری وارد نماید هر چند به وسیله یک دانه خرما باشد. داوود گفت: پروردگارا سزاوار است هر که تو را شناسد امیدش را از تو قطع نکند (۴۷۷). و روایات در این باره بسیار است، و آنچه یاد کردیم برای اهل بصیرت کافی است.

۳۸ : خیر خواهی برای آن حضرت علیه السلام

که در کافی به سند صحیحی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : خدای عز و جل به هیچ دوست خود که جانش را به اطاعت و خیرخواهی امامش به زحمت انداخته نظر نیفکند مگر اینکه او در رفیق اعلیٰ [دسته پیغمبران و صدیقان و شهدا و صالحین که در بهشت قرین هم باشند] با ما باشد (۴۷۸) . و در همان کتاب به سند صحیح یا موثقی همچون صحیح از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در مسجد خیف برای مردم سخنرانی کرد و فرمود : خداوند خرم بدارد بنده‌ای را که سخن مرا بشنود و آن را در دل جای دهد و حفظ نماید و به کسی که آن را نشنیده برساند ، که بسا کسی حامل فقه است ولی فقیه نیست ، و بسا کسی معارف و دستورات فقهی را به فقیه‌تر و داناتر از خودش برساند ، سه چیز است که دل هیچ فرد مسلمانی در آنها خیانت نکند : اخلاص عمل برای خدا ، و نصیحت و خیراندیشی برای امامان و پیشوایان مسلمین ، و ملازمت جماعت آنها ، زیرا که دعوت آنان فرا گیرنده است هر آنکه را به دنبال ایشان باشد ، مسلمانان برادرند؛ خونشان برابر است؛ و کمترین افرادشان در برقراری پیمانشان کوشش می‌نماید (۴۷۹) .

و در همان کتاب در حدیث مرسلی از مردی از قریش روایت آمده که گوید : سفیان ثوری به من گفت : مرا به خدمت جعفر بن محمد علیهما السلام ببر ، می‌گوید : با او به خدمت آن جناب رفتیم ولی وقتی رسیدیم که سوار مرکبش شده بود . سفیان عرضه داشت : ای اباعبدالله خطبه‌ای که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در مسجد خیف فرموده است برایمان بازگو کن . فرمود : بگذار اکنون دنبال کار خود بروم ، بعد که برگشتم برایت بیان می‌کنم ، چون سوار شده‌ام . عرضه داشت تو را به خویشاوندیت با رسول خدا سوگند که این مطلب را [هم اینک] برایم حدیث فرمایی پس آن جناب پیاده شد و سفیان گفت : دستور فرمایید تا دوات و کاغذ برایم بیاورند که آن را از زبان شما بنویسم . پس آن حضرت دوات و کاغذ فرا خواند و فرمود بنویس : بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ خُطْبَةُ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فِي مَسْجِدِ الْخَيْفِ : نَظَرَ اللّٰهُ عَيْدًا سَمِعَ مَقَالَتِي فَوَعَاها وَ بَلَّغَهَا مَنْ لَمْ تَبْلُغْهُ اَيُّهَا النَّاسُ لِيُبَلِّغَ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ فَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ لَيْسَ بِفِقْهِيهِ وَ رُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ اِلَى مَنْ هُوَ اَفْقَهُ مِنْهُ ، ثَلَاثٌ لَا يَغْلُ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ اَمْرٍ مُّسْلِمٍ : اِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلّٰهِ ، وَ النَّصِيحَةُ لِاَئِمَّةِ الْمُسْلِمِيْنَ ، وَ اللُّزُومُ لِجَمَاعَتِهِمْ فَإِنَّ دَعْوَتَهُمْ مُحِيطَةٌ مِنْ وَّرَاتِهِمْ ، الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ تَتَكَافَأُ دِمَاؤُهُمْ وَ هُمْ يَدُ عَلٰى مَنْ سِوَاهُمْ يَسْعَى بِدِمَتِهِمْ اَدْنَاهُمْ؛ به نام خداوند بخشنده بخشایشگر ، خطبه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در مسجد خیف؛ خداوند خرم بدارد بنده‌ای را که سخن مرا بشنود و آن را در دل جای دهد و به کسی که آن را نشنیده برساند . ای مردم باید حاضرین به غائبین برسانند ، بسا کسی که فقه دارد ولی فقیه و درک کننده نیست و بسا کسی معارف و دستورات فقهی را به فقیه‌تر و داناتر از خویش نقل می‌کند . سه چیز هست که قلب هیچ فرد مسلمانی در آنها خیانت نکند : اخلاص عمل برای خدا ، نصیحت و خیراندیشی برای ائمه مسلمین ، و ملازمت جماعت ایشان ، زیرا که دعوتشان (دعایشان) تمام کسانی را که در پی آنها می‌گیرند ، مؤمنین برادرند و خونشان برابر ، آنان بر دیگران از غیر خودشان همدستند ، کوچکترینشان برای اجرای پیمانشان کوشا است .

سفیان این حدیث را نوشت و بر آن حضرت باز خواند . آنگاه حضرت صادق علیه السلام سوار شد و رفت . من و سفیان نیز آمدیم در میان راه به من گفت : به جای خود باش تا من در این حدیث نظری بیفکنم و دقتی کنم ، به او گفتم : به خدا قسم ابوعبدالله علیه السلام با بیان این حدیث برگردن تو حقی انداخته که هرگز از گردنت نرود . گفت : کدام حق ؟ گفتم : در این عبارت سه چیز است که دل مسلمان در آنها خیانت نکند : اول اخلاص عمل برای خدا که ما آن را فهمیدیم ، ولی دومی که نصیحت و خیراندیشی برای ائمه مسلمین ، اینها کدام ائمه هستند که خیراندیشی برای آنان بر ما لازم است ؟ معاویه بن ابی‌سفیان و یزید بن معاویه و مروان بن حکم ؟ و کسانی که شهادتشان نزد ما قبول نیست و نماز پشت سر آنها جایز نمی‌باشد ؟ و سومی که ملازمت جماعت آنها است ،

منظور کدام جماعت است؟ آیا جماعت مُرَجَّه که می‌گویند هر که نماز نخواند روزه هم نگیرد غسل جنابت هم نکند خانه کعبه را هم ویران سازد و مادرش را هم نکاح نماید، تنها با نام مسلمانی که بر خود نهاده در ایمان به درجه جبرئیل و میکائیل است؟ یا مقصود قَدَری‌ها هستند که معتقدند آنچه خدا بخواهد نمی‌شود و آنچه ابلیس بخواهد می‌شود؟ یا جماعت حروری‌ها و خوارج که از علی بن ابی‌طالب علیه السلام بیزاری می‌جویند و او را کافر می‌دانند؟ یا جماعت جهمی که قائل است: ایمان تنها خداشناسی است و بس؟ سفیان گفت: وای بر تو در معنی این دو جمله از حدیث چه می‌گویند؟ گفتم:، می‌گویند: منظور از امامی که نصیحت و خیراندیشی برای او بر ما واجب است علی بن ابی‌طالب علیه السلام است، و مقصود از جماعتی که ملازمت آنها واجب است خاندان اوست. راوی می‌گوید: دیدم آن نوشته را گرفت و پاره کرد سپس به من گفت: از این مطلب به کسی خبر مده (۴۸۰).

یادآوری: در مکرمت چهلیم و مکرمت پنجاه و نهم از بخش پنجم [مطالبتی که بر این موضوع دلالت دارند گذشت، بدانجا مراجعه شود.

توضیح و بیان

اینکه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: «ثَلَاثٌ لَا يَغْلُ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ». احتمال می‌رود «يَغْلُ» به فتح یاء از باب غلول به معنی خیانت باشد، و ظاهرش همین است، چنانکه در فرموده خدای تعالی آمده: «وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُ يَأْتِ بِمَا عَلَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ» (۴۸۱)؛ و هیچ پیغمبری را نشاید که خیانت کند و هر کس خیانت کند روز قیامت خیانت خویش را به همراه آورد. و احتمال دارد که از باب «غِلٌّ» به معنی کینه و دشمنی باشد، چنان که در فرموده خدای تعالی آمده: «وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ» (۴۸۲)؛ و آنچه از حقد و کینه در سینه داشتند برکنیم. و بنابراین دو احتمال؛ امکان دارد که جمله حدیث خبریه باشد، و ممکن است انشاء باشد. و محتمل است که «يَغْلُ» به ضم یاء از باب غُلُّ باشد، همچنان که در فرموده خدای تعالی آمده: «عَلَّتْ أَيْدِيهِمْ» (۴۸۳)؛ دستشان [بیهود] بسته [و در غُلُّ و زنجیر] باد. و این ضد فراخی سینه و شرح صدر است، و موافق فرموده خدای تعالی: «وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ» (۴۸۴)؛ و گفتند دل‌های ما در پرده و غلاف است بلکه خداوند بر اثر کفرشان بر آنها مهر زده است. و بنا بر تمام احتمالات: ممکن است «عَلَى» در کلمه «عَلَيْهِنَّ» برای استعلائی معنوی باشد، و شاید که به معنی «فی = در» باشد، مانند فرموده خدای تعالی: «وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا» (۴۸۵)؛ و [موسی] داخل شهر شد در هنگام غفلت اهل آن. و ممکن است به معنی «مَعَ = با» باشد، مانند فرموده خدای تعالی: «وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ» (۴۸۶)؛ و دارائیش را با وجود دوست داشتن آن پردازد. و یا اینکه برای سببیت باشد، مانند فرموده خدای تعالی: «وَلِتَكْبَرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ» (۴۸۷)؛ و تا خداوند را به سبب اینکه هدایتان فرمود به عظمت یاد کنید.

و کلمه «مُسْلِمٍ» احتمال می‌رود که منظور از آن اعم از مؤمن [و مسلمان غیر مؤمن] باشد، و یا اینکه منظور از آن اخص - یعنی مؤمن کامل - باشد. و «النَّصِيحَةُ» از باب نُصَح است، و آن در اصل خلوص می‌باشد، و بدین جهت آن را نصیحت نامیده‌اند که از آمیختگی با غرضهای نفسانی خالص است. و نصیحت گاهی در قصد خیر برای منصوح له (= کسی که نصیحتش را خواسته) به کار می‌رود، و گاهی در هر کار یا قولی که به وسیله آن برای منصوح له خیر می‌خواهد. و «اللزوم لجماعتهم»: ظاهراً مقصود جماعت امامان علیهم السلام است، یعنی مؤمن کسی است که به تمامی آنان معتقد باشد و به همه اقرار کند، و اینکه هر کس یکی از آنان را انکار نماید چنان است که همه را انکار کرده باشد. «فَإِنَّ دَعْوَتَهُمْ مُحِيطَةٌ مِنْ وَرَائِهِمْ»: ظاهراً ضمیر نخستین به امامان علیهم السلام برمی‌گردد، و ضمیر دوم به مسلمانان، و محتمل است که «دعوت» به معنی دعا باشد، و احتمال دارد که منظور، دعوت مردم به ایمان و شناخت دلائل آشکار و آثار روشن امامان علیهم السلام باشد، که ایشانند دعوت کنندگان خلق به سوی

خداوند ، و دلالت کنندگان به خداوند با زبان و افعال و صفات و معجزات و کراماتشان . و حاصل از احتمالات یاد شده در معنی حدیث چند وجه است :

وجه اول : اینکه این امور سه گانه چیزهایی هستند که می بایست دل هیچ مسلمانی در آنها خیانت نکند ، و این وجه مبتنی بر آن است که جمله را انشائییه ، و « علی » را به معنی « فی » و نصیحت را به معنی قصد خیر برای منصوص بدانیم .

بنابراین امور سه گانه قلبی خواهند بود و کارها و اعمال قلبی و بدنی بر آنها مترتب می شوند و از آنها سرچشمه می گیرند ، و این حدیث شریف در صدد بیان تکالیف قلبی است که متعلق به مکلف است و به خدای تعالی و اولیای او علیهم السلام مربوط می باشد ، پس إخلاص در عمل راجع به خدای عز و جل است ، و قصد خیر برای اولیای او ، و لزوم جماعت ایشان؛ هر دو به رسول خدا و خلفای بر حق آن حضرت - صلوات الله علیهم اجمعین - راجع است ، و این دو بدین گونه حاصل می شوند که دل مؤمن به قصد خیر برای آنان و ملازمت همه ایشان اهتمام داشته باشد ، و دست یازیدن و روی آوردن به غیر ایشان از کسانی که مقام آنان را - به ناحق - ادعا می کنند قصد نکند ، و این یک وظیفه و تکلیف اسلامی است بر عهده همه افراد بشر ، بی هیچ تفاوتی بین مسلمان و کافر ، زیرا که کفار نیز به این امر و تکالیف شرعی الهی دیگر موظف هستند .

و اینکه در اینجا و در سایر احکام خصوص مسلمان یاد گردیده ، به جهت شرافت دادن به اوست که حکم و خطاب متوجه او می گردد به سبب توجه او به حق تعالی و گرفتن معالم دین ، و برای خواری کافر است و روی گردانیدن از او به سبب إعراض او از حق ، خدای عز و جل فرموده : « نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ » (۴۸۸) ؛ چون خداوند را فراموش کردند او نیز آنان را فراموش کرد . و او - تعالی - فرموده : « وَ يُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ » (۴۸۹) ؛ و خداوند ستمکاران را گمراه می گرداند . و او - عز اسمه - فرموده : « فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا » (۴۹۰) ؛ پس تو [ای رسول] اعراض کن از هر کسی که از یاد ما روی گردانید و جز زندگانی دنیا را نخواست .

وجه دوم : اینکه امور یاد شده - یعنی إخلاص ، و نصیحت برای امامان ، و ملازمت آنها - وسایل و اسباب حفظ شدن دل از خیانت باشد . و این وجه مبتنی بر آن است که جمله خبریه؛ و « علی » به معنی « مَعَ » یا برای سببیت باشد ، و نصیحت - بنابراین وجه - ممکن است نصیحت قلبی منظور باشد ، که خیر خواستن برای منصوص در همه چیزهایی که متعلق به اوست ، و شاید که نصیحت در کارهای بدنی و مصارف مالی مراد باشد ، و آن هر فعل یا قولی است که مراد از آن خیر برای منصوص است .

وجه سوم : اینکه جمله خبریه باشد ، و حدیث - بنابراین وجه - در صدد بیان علائم مؤمن است ، یعنی مسلمان واقعی که در قرآن مجید به فرموده خدای عز و جل چنین توصیف گردیده : « وَ مَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَ هُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى » (۴۹۱) ؛ و هر کس روی تسلیم به سوی خداوند آورد و نیکوکار باشد همانا به محکمترین رشته [الهی] چنگ زده است . زیرا که حقیقت ایمان معرفت خدای عز و جل و إخلاص عمل برای اوست ، و شناخت اولیای امر : رسول خدا و ائمه طاهرین و ملازمت ایشان ، و نصیحت و خیرخواهی برای آنان می باشد ، و اینها اموری است که دل مسلمان واقعی در آنها خیانت نمی کند ، و این وجه سازگار است با اینکه « يَغْلُ » از باب غلول به معنی خیانت باشد ، و هم با اینکه از غُلِّ ضد انشراح و گشایش باشد ، چنانکه پوشیده نیست .

وجه چهارم : اینکه جمله خبریه باشد ، و « يَغْلُ » به ضم یاء به صورت فعل مجهول خوانده شود ، و « علی » به معنی « مَعَ » یا برای سببیت باشد ، و « مسلم » را به معنی معروفش بگیریم یعنی اعم از مؤمن و غیر مؤمن ، و منظور از « ائمه مسلمین »

امیرالمؤمنین و امامان معصوم از فرزندان آن حضرت علیهم السلام باشد. و حاصل معنی اینکه هر مسلمانی که این امور یعنی : اخلاص عمل برای خداوند ، و نصیحت برای ائمه مسلمین ، و ملازمت جماعت ایشان ، در او جمع گردد ، دلش باز [و روشن] می شود و از مهر خوردن بر قلب محفوظ می ماند ، و از کسانی خواهد بود که خداوند سینه اش را برای اسلام گشایش داده ، و از نورانیته از سوی پروردگارش برخوردار است ، و چنانچه این امور در او جمع نگردد خداوند بر دلش مهر بطلان می زند ، و مصداق فرموده خدای تعالی می شود که : « وَ قَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ » (۴۹۲) ؛ و گفتند دل‌های ما در پرده و غلاف است بلکه خداوند به سبب کفرشان بر آنها مهر زده است . زیرا که کفر مراتب و درجه‌هایی دارد که یکی برتر از دیگری است ، و هر مرتبه را آثار خاصی است - پناه به خدای تعالی - ، همچنان که ایمان نیز مراتب و درجاتی دارد که بعضی برتر از بعضی دیگر است ، و برای هر مرتبه از آن آثار خاصی هست ، از خداوند متعال خواستاریم که به ما توفیق عنایت فرماید برای تکمیل مراتب ایمان و نصیحت برای مولایمان صاحب الزمان علیه السلام قدم برداریم .

تتمه مطلب و تذکر

بدان که نصیحت‌گر نسبت به امام زمانش علیه السلام - بنابر آنچه یاد کردیم و بیان داشتیم - کسی است که وضع خود را مراقب باشد ، و بر کارهایش مواظبت نماید ، به طوری که افعال و نیتهایش که راجع به امام زمانش علیه السلام است از هر چه مایه نارضایتی و هتک احترام امامش هست بر کنار و خالص باشد ، و همه جا رعایت کند که خیر مولایش علیه السلام چیست ، و مقصود همان است ، که برای هر رهرو حاصل نمی‌گردد مگر با مراقبت تام و مواظبت پیوسته و مداوم ، و بینش در دین و همنشینی اهل تقوی و یقین و دوری از اهل تردید و فاسقین ، و اگر کسی را نیافت که چنین اوصافی داشته باشد تا با او مجالست نماید؛ در خانه خود بنشیند ، و سکوت را پیشه کند ، و هرگاه از همنشینی با کسانی که مجالست با آنان شایسته نیست ناگزیر باشد به قدر ضرورت اکتفا نماید ، و ان شاء الله مطالبی که بر این امور دلالت دارد خواهیم آورد .

۳۹ : زیارت کردن آن حضرت علیه السلام

به وسیله توجه نمودن به آن جناب و سلام کردن بر او در هر مکان و زمان به طور عموم ، و در بعضی از جاها و زمانها به طور خاص ، و فضیلت و چگونگی آن را در خاتمه کتاب خواهیم آورد (۴۹۳) - ان شاء الله تعالی شأنه - .

۴۰ : دیدار مؤمنین صالح و سلام کردن بر آنان

به قصد نایل شدن به فضیلت و فیض زیارت آن حضرت و سلام کردن بر آن جناب - صلوات الله علیه - و در مطلب سی و ششم آنچه مایه بشارت و چشم روشنی اهل اخلاص و یقین است ، که بر این معنی دلالت دارد گذشت .

۴۱ : درود فرستادن بر آن حضرت علیه السلام

و آنچه بر فضیلت و تأکید آن دلالت دارد چند امر است ، از جمله :

۱ - اینکه درود و صلوات از اقسام دعا کردن است ، پس تمام آنچه در فضیلت دعا برای آن حضرت رسیده شامل آن نیز می شود ، چون صلوات از ناحیه ما درخواست رحمت از خداوند عز و جل است ، و با رحمت او امور دنیا و آخرت سامان می گیرد ، بنابراین هرگاه ما بر امام زمانمان علیه السلام درود فرستیم به اینکه بگوییم : « اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مَوْلَانَا وَ سَيِّدِنَا صَاحِبِ الزَّمَانِ » ، یا با امثال این عبارت صلوات بفرستیم ، این کار طلب رحمت برای آن حضرت است در تمام اموری که در دنیا و آخرت متعلق به او است ، پس در این خواسته ما از خداوند - عز اسمه - طلب کردن حفظ آن جناب و حفظ یاران و دوستانش از هرگونه گزند ، و درخواست هرگونه هم و غم از قلب مقدسش و دل دوستانش ، و تقاضای تعجیل فرج و ظهورش ، و موجبات خشنودیش از جهت پیروزی بر دشمنان دین و برپا سازی کارهای نیک و گسترش عدل در سراسر زمین ، و رستگاری پیروان و مؤمنان به واسطه آن حضرت به بهشت ، و .. . از اقسام مختلف رحمت واسع الهی که به اولیای خود اختصاص داده و شماره آنها را کسی جز خودش نمی داند ، در این صلوات ما نهفته است . از درگاه خدای تعالی خواهانیم که ما را از یاران مولایمان صاحب الزمان علیه السلام قرار دهد ، و از دوستانش که در دنیا و آخرت عنایتش را به آنان اختصاص می دهد محسوب فرماید ، که او نزدیک ، و اجابت کننده دعا است .

۲ - تمام آنچه در فضیلت صلوات فرستادن بر خاندان پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده ، و روایاتی که دلالت دارند بر اینکه درود فرستادن بر پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم جز با درود فرستادن بر ایشان علیهم السلام تمام نیست ، که این روایات بسیار و در کتب اخبار ذکر گردیده است .

۳ - وارد شدن صلوات بر خصوص آن حضرت علیه السلام در بسیاری از دعاهایی که از امامان علیهم السلام رسیده ، و این بر کسی که پیرامون این مطلب جستجو نماید پوشیده نمی ماند .

۴ - وارد شدن طلب توفیق برای درود فرستادن بر آن حضرت علیه السلام به طور خاص در دعایی که از ناحیه شریف آن جناب به واسطه شیخ اجل ابوعمر عمری قدس سره روایت گردیده ، ما دعای مزبور را در بخش هفتم کتاب آوردیم و محل شاهد از آن دعا این عبارت است : « و ذکر آن حضرت و انتظارش و ایمان و یقین قوی به او در ظهورش و دعا برای آن جناب و درود فرستادن بر او را از یاد ما مبر . . . » .

۵ - امر به درود فرستادن بر آن جناب به طور خاص در اخبار متعدد ، و از جمله در روایتی که سید اجل علی بن طاووس در کتاب جمال الاسبوع و دیگران به طور مسند از مولایمان حضرت حسن بن علی عسکری علیهما السلام آورده اند ، که بر هر کدام از امامان علیهم السلام به طور خاص صلواتی یاد فرموده ، و در آن روایت صلوات بر ولی امر منتظر حضرت حجه بن الحسن علیه السلام

مصنّف این کتاب محمد تقی موسوی - عفی الله تعالی عنه - می گوید : مقتضای این حدیث شریف ، مستحب بودن هدیه ثواب نمازها به طور مطلق - چه واجب و چه مستحب - به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم یا حضرت صاحب الدار (۴۹۶) یا سایر ائمه اطهار علیهم السلام می باشد ، و آنچه پس از این کلام در سخنان امام علیه السلام آمده گواه بر این است .

۴۳ : هدیه نماز مخصوص

اینکه شخص مؤمن نماز مخصوصی به عنوان هدیه به آن حضرت علیه السلام یا به یکی از امامان علیهم السلام به جای آورد ، و هیچ حدّ و وقت و شماره‌ای برای این نماز نیست ، و مؤمن به مقدار محبت و توانائیش به محبوبش هدیه تقدیم می کند ، و بر حسب طاقتش او را خدمت می نماید . و دلیل بر آنچه یاد کردیم آن است که در حدیث سابق پس از آن عبارت آمده است : « و اگر بتواند بر پنجاه رکعت نماز چیزی را بیفزاید - هر چند در هر روز دو رکعت باشد - و آن دو رکعت را به یکی از ایشان (سلام الله علیهم) هدیه نماید ، پس آن دو رکعت نماز را همچون نمازهای واجب آغاز کند که هفت تکبیر یا سه تکبیر بگوید ، یا در هر رکعت یک تکبیر . و پس از تسبیح رکوع و سجود در هر رکعت سه مرتبه بگوید : « صَلَّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الطَّاهِرِينَ » . و چون تشهد گفت و سلام داد ، بگوید : « اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ يَا ذَا الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ صَلَّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الطَّاهِرِينَ الطَّاهِرِينَ الْأَخْيَارِ وَ أَبْلَغُهُمْ أَفْضَلَ التَّحِيَّةِ وَ السَّلَامِ . اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ الرُّكْعَاتِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى عَبْدِكَ وَ نَبِيِّكَ وَ رَسُولِكَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ اللَّهُمَّ فَتَقَبَّلْهَا مِنِّي وَ أْبَلِّغْهُ إِيَّاهَا عَنِّي وَ أَثْبِنِي عَلَيْهَا أَفْضَلَ أَمَلِي وَ رَجَائِي فِيكَ وَ فِي نَبِيِّكَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَ وَصِيَّ نَبِيِّكَ وَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ ابْنَةَ نَبِيِّكَ وَ الْحَسْنَ وَ الْحُسَيْنِ سِبْطِي نَبِيِّكَ وَ أَوْلِيَاكَ مِنْ وَ لَدِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ » ؛ بار خدایا تویی سلامت دهنده و سالم از هر عیب ، و سلامت از [سوی] تو است ، ای صاحب جلال و بزرگواری بر محمد و آل محمد آن پاکیزگان پاک بهترین خلق؛ درود فرست و برترین تحیت و سلام را به ایشان برسان . بار خدایا به درستی که این رکعات هدیه‌ای از من است به بنده و پیغمبر و رسول تو محمد بن عبدالله خاتم پیغمبران و سید رسولان ، بار خدایا پس این [هدیه] را از من بپذیر و از من به او برسان و پاداش مرا بهترین آرزوهایم قرار ده و به مقدار امیدم درباره تو و درباره پیغمبرت صلی الله علیه وآله وسلم و وصی پیغمبرت و فاطمه زهرا دخت پیامبرت و حسن و حسین دو سبط و نواده پیامبرت و اولیائت از فرزندان حسین علیهم السلام ای ولیّ المؤمنین ای ولیّ المؤمنین ای ولیّ المؤمنین (۴۹۷) .

نماز هدیه به امیرالمؤمنین علی علیه السلام

پس از دو رکعت نماز دعای مذکور را تا « افضل التحية و السلام » بخواند ، سپس بگوید : « اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَيْنِ الرُّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى عَبْدِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ عَمِّ نَبِيِّكَ وَ وَصِيِّهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ اللَّهُمَّ فَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّي وَ أْبَلِّغْهُ إِيَّاهُمَا عَنِّي وَ أَثْبِنِي عَلَيْهِمَا أَفْضَلَ أَمَلِي وَ رَجَائِي فِيكَ وَ فِي نَبِيِّكَ وَ وَصِيَّ نَبِيِّكَ وَ فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ ابْنَةَ نَبِيِّكَ وَ الْحَسْنَ وَ الْحُسَيْنِ سِبْطِي نَبِيِّكَ وَ أَوْلِيَاكَ مِنْ وَ لَدِ الْحُسَيْنِ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ » .

هدیه به فاطمه زهرا علیها السلام

چنین بگوید: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى الطَّاهِرَةِ الْمُطَهَّرَةِ الطَّيِّبَةِ الزَّكِيَّةِ فَاطِمَةَ بِنْتِ نَبِيِّكَ اللَّهُمَّ فَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّي وَ أبلغها إِيَّاهُمَا عَنِّي وَ أَثْبِنِي عَلَيْهِمَا أَفْضَلَ أَمَلِي وَ رَجَائِي فِيكَ وَ فِي نَبِيِّكَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ وَصِيِّ نَبِيِّكَ وَ الطَّيِّبَةِ الطَّاهِرَةِ فَاطِمَةَ بِنْتِ نَبِيِّكَ وَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ سِبْطِي نَبِيِّكَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ» .

هدیه به امام حسن علیه السلام

چنین بگوید: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى عَبْدِكَ وَ ابْنِ عَبْدِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ، اللَّهُمَّ فَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّي وَ أبلغه إِيَّاهُمَا عَنِّي وَ أَثْبِنِي عَلَيْهِمَا أَفْضَلَ أَمَلِي وَ رَجَائِي فِيكَ وَ فِي نَبِيِّكَ وَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ» .

هدیه به امام حسین علیه السلام

«اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى عَبْدِكَ وَ ابْنِ عَبْدِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ الطَّاهِرِ الزَّكِيِّ الرَّضِيِّ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْمُجْتَبَى [و دعا را تا آخر بخواند] يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ» .

هدیه به امام علی بن الحسین علیهما السلام

چنین بگوید: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى عَبْدِكَ وَ ابْنِ عَبْدِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ سِبْطِ نَبِيِّكَ زَيْنِ الْعَابِدِينَ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ [و دعا را تا آخر بخواند و سه بار بگوید]: يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ» .

هدیه به امام محمد بن علی علیهما السلام

چنین بگوید: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى عَبْدِكَ وَ ابْنِ عَبْدِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ سِبْطِ نَبِيِّكَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ عَلَمِكَ [و دعا را تا آخر بخواند و سه بار بگوید]: يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ» .

هدیه به امام جعفر بن محمد علیهما السلام

چنین بگوید: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى عَبْدِكَ وَ ابْنِ عَبْدِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ سِبْطِ نَبِيِّكَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ [و دعا را تا آخر بگوید تا سه بار]: يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ» .

هدیه به امام موسی بن جعفر علیهما السلام

چنین بگوید: «اللَّهُمَّ إِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى عَبْدِكَ وَ ابْنِ عَبْدِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ ابْنِ وَلِيِّكَ سِبْطِ نَبِيِّكَ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وَارِثِ عِلْمِ النَّبِيِّينَ [و دعا را تا آخر بیاورد و سه بار بگوید]: يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِينَ» .

هدیه به امام رضا علی بن موسی علیهما السلام

چنین بگوید: « اَللّٰهُمَّ اِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِّنِّيْ اِلَى عَبْدِكَ وَ اِبْنِ عَبْدِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ اِبْنِ وَلِيِّكَ سِبْطِ نَبِيِّكَ عَلٰى بِنِ مَوْسٰى الرِّضَا بنِ المَرَضِيّينَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ [و دعا را تا آخر بخواند و سه بار بگوید]: يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِيْنَ » .

هدیه به امام محمد بن علی و امام علی بن محمد و امام حسن بن علی علیهم السلام

به ترتیب فوق بخواند ، تا به حضرت امام صاحب الزمان علیه السلام برسد ، پس آن دعا را بخوان تا بگویی : « اَللّٰهُمَّ اِنَّ هَاتَيْنِ الرَّكْعَتَيْنِ هَدِيَّةٌ مِّنِّيْ اِلَى عَبْدِكَ وَ اِبْنِ عَبْدِكَ وَ وَلِيِّكَ وَ اِبْنِ وَلِيِّكَ سِبْطِ نَبِيِّكَ فِىْ اَرْضِكَ وَ حُجَّتِكَ عَلٰى خَلْقِكَ [تا آنجا که سه بار بگویی]: يَا وَلِيَّ الْمُؤْمِنِيْنَ » .

سید اجل علی بن طاووس در جمال الاسبوع گوید : شاید که نشاط بجای آوردن این هدایا را در خود نبینی یا به خاطر اینکه به خود بگویی که ائمه معصومین علیهم السلام از این هدیه‌ها بی‌نیازند ، یا شاید که آنها را از جهت تکرار در هر روز بسیار شماری و طبع تو به انجام ندادن آنها تمایل کند ، و بدان که آنان - صلوات الله علیهم - از هدیه تو مستغنی و بی‌نیاز می‌باشند ، ولی تو بی‌نیاز نیستی از اینکه هدیه به ایشان تقدیم نمایی و گفتارت نزد آنان نزدیک باشد ، همچنان که خداوند - جل جلاله - از این احوال بی‌نیاز است ، پس باید که در نیت و خاطر تو هنگامی که این اعمال را آغاز می‌کنی چنین باشد که خداوند - جل جلاله - و آنان - صلوات الله علیهم - بر تو منت دارند ، که خداوند چگونه تو را هدایت کرد ، و آنان تو را به او - جل جلاله - به سعادت و امنیّت و جاودانگی در کمال احسان در منزلگاه رضوان الهی ، راهنمایی کردند . « يَمْنُونُ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمْنُوا عَلٰى اِسْلَامِكُمْ بَلِ اللّٰهُ يَمْنُ عَلَيْكُمْ هَذَا كُمْ لِلْاِيْمَانِ . . . » (۴۹۸) ؛ آنان بر تو به مسلمان شدن منت می‌گذارند بگو شما با اسلام خود بر من منت نگذارید بلکه خدا بر شما منت و احسان دارد که شما را به سوی ایمان هدایت فرموده است .

و تو آن چنانی که یکی از علمای بیان سروده است :

أَهْدِي لِمَجْلِسِهِ الْكَرِيمِ وَأِنَّمَا

أَهْدِي لَهُ مَا حَزْتُ مِنْ نِعْمَائِهِ

كَالْبَحْرِ يُمَطِّرُهُ السَّحَابُ وَمَالَهُ

مَنْ عَلَيْهِ لِأَنَّهُ مِنْ مَالِهِ

برای مجلس گرامی او هدیه می‌کنم و جز این نیست که آنچه از مراحمش به دست آورده‌ام برای او هدیه می‌دهم . همچون دریا که ابرها بر آن می‌بارند و حال آنکه هیچ منّتی بر آن ندارند زیرا که [آنچه بارند] از آب دریا است . و اینکه آن نمازها را بسیار شماری ، یا تمایل داشته باشی که از آنها فراغت یابی تا به تحصیل سعادت خود بپردازى پس بدان که این هدایت شدن به تقدیم هدیه از طریق عنایت خداوند - جل جلاله - و اولیا و برگزیدگان خداوند و اخلاص ایشان در عبادت خدای ذوالجلال برایت حاصل گردیده ، به خصوص که تو معتقد هستی که اگر حجت‌های خداوند بر بندگان نبودند ، خداوند - جل جلاله - نه زمینی می‌آفرید و نه آسمانی ، و نه هیچ جنبنده‌ای در دنیا و نه دوزخ و بهشتی برای آخرت ، و نه هیچ نعمتی ایجاد می‌کرد نه مرحمتی ، پس آیا تمام اعمال و کارهای خود را جز در میزان [قبولی] ایشان منتهی می‌بینی و غیر از دیار ثواب آنان می‌دانی ، زیرا که اخلاص ایشان در عبادت با فضل خدای - جل جلاله - برایشان سبب سعادت است که به آن رسند ، پس چون عمل تو در هر حال در ترازوی ایشان سنجیده می‌شود ، آن را

به ایشان هدیه کن ، تا هب کسب آنچه در حساب خواهد بود دستیابی ، و اگر عموم عنایت و تفضل آنان نبود به آن نایل نمی شدی ، و اگر نسبت به مقدار حق خدای تعالی - جل جلاله - به ایشان و حق ایشان بر تو به لطف خداوند - جل جلاله - معرفت داشتی ، و می دانستی که چقدر از حقوقشان شب و روز ضایع می گردد ، متوجه می شدی که آنچه هدیه می کنی به معذرت خواهی نیاز دارد ، و بسان بعضی از اهل اعتبار چنین می گفتی :

فَإِنْ تَقَبَّلُوا مِنِّي هَدِيَّةً قَاصِرٍ

عَدَدْتُ لَكُمْ ذَاكَ الْقَبُولَ مِنَ الْفَضْلِ

وَ كَانَ قَبُولٌ عِنْدَكُمْ فَضْلَ رَحْمَةٍ

يَعْزِبُهَا قَلْبُ الْوَلِيِّ مِنَ الدُّلِّ

وَ يُوجِبُ شُكْرًا عِنْدَهُ لِمَقَامِكُمْ

وَ فَرَضَ حَقُوقًا لَا يَقُومُ لَهَا مِثْلِي

چنانکه هدیه ای از من قاصر بپذیرید ، آن پذیرفتن را از جمله فضل شما به شمار آورم ، و پذیرش نزد شما رحمت و مهر بیشتری خواهد بود ، که دل دوستدار شما به سبب آن از خواری و مذلت به عزت رسد . و مایه سپاسگزاری آن دوستدار شما می شود به جهت مقام برجسته شما ، و بر عهده آمدن حقوقی که همچو منی از انجام آنها ناتوان است . و یکی از هم مسلکان به من گفت : من خودم و معلم را کوچک و حقیر می بینم از اینکه آن را به ایشان هدیه نمایم ، به او گفتم : پس چرا خودت را از خدمت به خدای - جل جلاله - کوچک نمی بینی که حمد و شکر او را به جای می آوری و سایر خدمات را انجام می دهی ؟ در حالی که او از هر بزرگی عظیم تر است ، پس معنی ندارد که خود را در خدمت به نواب او کوچک بینی ، به خصوص که آنان خدمتت را نسبت به خود پذیرفته باشند (۴۹۹) .

۴۴ : نماز هدیه به آن حضرت به گونه مخصوص در وقت معین

و این را در جمال الاسوع روایت کرده که : « مستحب است آدمی روز جمعه هشت رکعت نماز گزارد ، چهار رکعت را به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم هدیه نماید و چهار رکعت را به فاطمه زهرا علیها السلام هدیه کند ، و روز شنبه چهار رکعت نماز بگزارد و آن را به امیرالمؤمنین علیه السلام هدیه نماید ، و همین طور هر روز از هفته به یکی از امامان علیهم السلام هدیه کند تا روز پنجشنبه که چهار رکعت را به حضرت جعفر بن محمد صادق علیهما السلام هدیه نماید ، سپس روز جمعه نیز هشت رکعت نماز بگزارد که چهار رکعت آن را به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، و چهار رکعت دیگر را به حضرت فاطمه علیها السلام هدیه نماید ، سپس روز شنبه چهار رکعت را به موسی بن جعفر علیه السلام هدیه کند ، و همچنین تا روز پنجشنبه که چهار رکعت را به

حضرت صاحب الزمان علیه السلام هدیه نماید ، و بین دو رکعت از این نمازها این دعا را بخواند : « اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ وَ إِلَيْكَ يَعُودُ السَّلَامُ حِينَ رَبَّنَا مِنْكَ بِالسَّلَامِ اللَّهُمَّ إِنَّ هَذِهِ الرُّكْعَاتِ هَدِيَّةٌ مِنِّي إِلَى فَلَانِ بْنِ فَلَانٍ فَصَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ بَلِّغْهُ إِيَّاهُ وَ أَعْطِنِي أُمَّلِي وَ رَجَائِي فِيكَ وَ فِي رَسُولِكَ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَ آلِهِ » ؛ بار خدایا تو سلامت دهنده و سالم از هر عیب هستی ، و سلامت از تو است و به تو منتهی می شود ، ای پروردگار ما با سلام ما را تحیت گوی ، بار خدایا این رکعتها [ی نماز] هدیه ای از من به ... فرزند ... (۵۰۰) است ، پس بر محمد و آل محمد درود فرست ، و این هدیه را به او برسان ، و امید و آرزویم را درباره تو و رسول تو - که درود تو بر او و آتش باد - به من عطا فرمای .

۴۵ : اهداء قرائت قرآن به آن حضرت علیه السلام

و بر فضیلت و استحباب آن دلالت دارد آنچه ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی در کافی از علی بن المغیره روایت آورده که گوید : « به حضرت ابوالحسن امام کاظم علیه السلام عرض کردم : پدرم از جدّ تو راجع به ختم کردن قرآن در هر شب پرسیده بود ، جدّ تو به او فرموده بود : در هر شب . به آن جناب عرضه داشته بود : در ماه رمضان [نیز] ؟ جدّ تو فرموده بود : ماه رمضان [نیز] ، پدرم به او عرضه داشته بود : آری ، تا هر قدر که بتوانم . پس از آن پدرم قرآن را چهل بار در ماه رمضان ختم می کرد . سپس من بعد از پدرم آن را ختم می کردم ، بسا که بر او می افزودم و یا کمتر از آن را ختم می کردم به مقدار فراغت و اشتغال و نشاط و بی حالیم ، پس هرگاه روز فطر شود برای رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم یک ختم ، و برای علی علیه السلام ختمی دیگر و برای فاطمه علیها السلام ختمی دیگر ، سپس برای ائمه علیهم السلام تا به شما رسد قرار می دهم ، که از آن هنگام که در این حال بوده ام یک ختم قرآن برای شما قرار داده ام ، به سبب این کار چه پاداشی برایم هست ؟ امام کاظم علیه السلام فرمود : پاداش تو آن است که روز قیامت با آنان علیهم السلام باشی ، عرض کردم ، الله اکبر چنین پاداشی برای من است ؟ سه مرتبه فرمود : آری » (۵۰۱) .

می گویم : وجه استدلال اینکه ظاهر از سخنان امام علیه السلام مترتب شدن ثواب بر آن عمل از این جهت است که به پیغمبر و امام هدیه می شود و تقرّب به ایشان علیهم السلام است ، و خصوصیتی در امامان یاد شده نبوده است ، بلکه از گفته راوی چنین برمی آید که یک ختم قرآن را برای امام کاظم علیه السلام قرار می داد چون آن حضرت امام زمانش بوده است ، لذا گفت : از آن هنگام که در این حال بوده ام . . . و امام علیه السلام کارش را تصدیق و او را تحسین فرمود . و حاصل از ملاحظه این حدیث و دقت در آن : استحباب هدیه کردن قرائت قرآن به پیغمبر اکرم و صدیقه کبری و هر یک از ائمه معصومین سلام الله علیهم اجمعین می باشد . و مؤید این است هدیه کردن نماز به ایشان - چنانکه پیشتر آوردیم - و شواهد دیگری نیز دارد که برای کاوشگر در روایات ایشان علیهم السلام ظاهر می گردد ، از خداوند عز و جل خواستاریم که ما و همه مؤمنین را ان شاء الله به حق محمد و آل او ، برای این کار توفیق دهد .

۴۶ : توسل و طلب شفاعت از خداوند به وسیله آن حضرت عجل الله فرجه

زیرا که آن جناب «باب الله» است که از آن درآیند، و راه به سوی رضوان خداوند است، و اوست شفیع به سوی خدای تعالی، و اوست اسم خداوند که بندگان را امر فرموده به آن توسل کنند، چنانکه در روایات از امامان علیهم السلام آمده که: درباره فرموده خدای تعالی: «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا» (۵۰۲)؛ و برای خداوند نیک‌ترین نامها است او را با آنها بخوانید. فرمودند: «به خدا قسم ما بییم آن اسماء حسنی (نیک‌ترین نامها) که خداوند بندگان را امر فرموده به وسیله آنها او را بخواند [و دعا کنند]» (۵۰۳). و شواهد این مطلب بسیار است و برای اهل بینش روشن، که به جهت رعایت اختصار به این موارد اکتفا می‌کنیم.

در بحار از مولایمان حضرت رضا علیه السلام آمده که فرمود: «هرگاه سختی و گرفتاری بر شما وارد شود به وسیله ما از خدای عز و جل کمک بخواهید، و این است [معنی] فرموده خدای عز و جل: «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا» (۵۰۴). و در همان کتاب به نقل از قیس‌المصباح در ذکر دعاهای توسل به خدای تعالی به وسیله امامان علیهم السلام چنین آمده: توسل به مولایمان صاحب الزمان علیه السلام: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ وَلِيِّكَ وَحُجَّتِكَ صَاحِبِ الزَّمَانِ إِلَّا أَعْتَنَنْتَنِي بِهِ عَلَىٰ جَمِيعِ أُمُورِي وَكَفَيْتَنِي بِهٖ مَوْئِدَهُ كُلِّ مَوْذٍ وَطَاغٍ وَبَاغٍ وَأَعْتَنَنْتَنِي بِهٖ فَقَدْ بَلَغَ مَجْهُودِي وَكَفَيْتَنِي كُلَّ عَدُوٍّ وَهَمٍّ وَغَمٍّ وَدَيْنٍ وَوَلَدِي وَجَمِيعِ أَهْلِي وَإِخْوَانِي وَمَنْ يَعْينِي أَمْرُهُ وَخَاصَّتِي أَمِينُ رَبِّ الْعَالَمِينَ؛ بار خدایا من از تو می‌خواهم به حق ولی و حجت صاحب الزمان علیه السلام که مرا بر تمام امور یاری کنی، و به او شر هرگونه مودی و سرکش و ستمگری را از من دور گردانی، و به آن حضرت مرا یاری دهی که تلاشم به آخر رسیده، و هرگونه دشمن و هم و غم و اندوه و قرض را از من و فرزندانم و تمام خاندانم و برادرانم و هر کس که کارش به من مربوط می‌شود، و بستگان نزدیکم، کفایت کنی اجابت فرمای ای پروردگار عالمیان (۵۰۵).

و در بحار به نقل از کتاب عده الداعی از سلمان فارسی آمده که گفت: شنیدم حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم می‌فرمود: همانا خدای عز و جل می‌فرماید: ای بندگان من آیا چنین نیست که هر کس حاجتهای بزرگی از شما بخواهد آنها را برای او برآورده نمی‌سازید مگر اینکه به وسیله محبوب‌ترین افراد نزد شما واسطه بیاورد که آن حاجت را به گرامیداشت شفاعت کننده برای ایشان برمی‌آورید، توجه کنید و بدانید که گرامی‌ترین و برترین مخلوق نزد من محمد صلی الله علیه وآله وسلم و برادر او علی است و بعد از او امامانی که وسائل به سوی خداوند هستند، همانا هر کس حاجتی برایش اهمیت دارد که نفع آن را خواستار است یا حادثه بزرگی بر آن پدیدار شود که می‌خواهد ضرر آن از او دفع گردد، باید که مرا به [وسیله] محمد و خاندان معصوم او دعا کند، به بهترین گونه‌ای که کسی عزیزترین کسانش را نزد او شفیع می‌برد آن را برمی‌آورد آن حاجت را برای او خواهم برآورد.

۴۷: دادخواهی و توجه نمودن و عرض حاجت بر آن حضرت علیه السلام

که آن جناب فریادرس [خلق] است، چنانکه در زیارتی که از حضرتش روایت گردیده آمده است، و دادرسی کسی است که از او دادخواهی کند - همانگونه که در جریان ابوالوفاء آمده، و در بحار و غیر آن روایت شده است - و آن حضرت علیه السلام: حصار محکم امت و فریادرس [هر] بیچاره درمانده و پناه گریختگان و نجات دهنده بیمناکان و نگهبان مصونیت خواهان است - چنانکه درباره آن جناب و پدران معصومش وارد شده در دعایی که از امام زین العابدین علیه السلام در ایام ماه شعبان روایت گردیده است -

(۵۰۶) . و در زیارت جامعه چنین آمده : فَازَ مَنْ تَمَسَّكَ بِكُمْ وَ أَمِنَ مَنْ لَجَأَ إِلَيْكُمْ؛ یعنی : هر کس به شما تَمَسُّک جست رستگار و پیروز شد و هر کس به شما پناه آورد [از کج روی و بدبختی هر دو سرای ایمن گشت (۵۰۷) .

و شواهد بسیار دیگری بر این مطلب هست ، بلکه می توان گفت : وظیفه رعیت - چنانکه در احوال عموم مردم می بینیم - آن است که در مهمات و جهت دفع دشمنانشان در هر زمان به رئیس خود مراجعه کنند ، همچنان که همواره این عادت و شیوه اهل ولایت و عرفان بوده است ، که شکوها و حوائج خود را بر امامان خود علیهم السلام عرضه می نموده اند ، چنانکه برای پژوهنده در اخبار و آثار ایشان روشن و واضح است . بلکه می توان گفت : از جمله فواید وجود امام علیه السلام و وظایف و شیوه ها و مناصب او - چنانکه از روایات ظاهر می شود - کمک کردن به بیچارگان و دادرسی پناهندگان است .

بلکه بدون تردید هر کس از مردم از رعایای رئیس مقتدر صاحب نفوذی باشد ، اگر بر او ستم شود ، دوستانش او را راهنمایی می کنند که نزد آن رئیس شکایت برد ، و اگر این کار را نکند خردمندان او را سرزنش و مذمت نمایند که چرا حاجت خود را بر او عرضه نکرده است . از این روی می توان گفت : هرگاه در مهمات و حوائجمان روی آوردن به صاحب و مولایمان علیه السلام را ترک گوئیم از ذلت و خواری در امان نخواهیم ماند ، چون وظیفه خود را که خدای تعالی ما را به آن امر فرموده ترک کرده ایم ، چنانکه از آنچه در تأویل فرموده خدای تعالی : « فَأَنْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَ ابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ » (۵۰۸) ؛ پس در زمین پراکنده شوید و فضل و کرم خداوند را خواستار گردید .

ظاهر می شود : که در حدیث جابر به اوصیا علیهم السلام تفسیر گردیده است ، پس وظیفه هر کسی آن است که در امور خود جز به امام زمانش پناه نبرد ، و هرگاه این کار را ترک گوید ، و بر او گرفتاریها و محتتها وارد گردد از ملامت شدگان زیانکار است که به فرموده خدای تعالی مخاطب می شود : « أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَأَسِعَتْ فُتُهَا جِرُوا فِيهَا » (۵۰۹) ؛ مگر زمین خداوند پهناور نبود که در آن هجرت نمایند .

و نیز دستور یافته ایم که از دربها به خانه ها درآئیم ، و خداوند امام و حجّت را در هر زمان باب خود قرار داده که از آن درآیند ، و مأمور شده ایم که به وسیله امام علیه السلام به درگاه خداوند تضرع کنیم .

اکنون که این امور را دانستی گوئیم : حضور و غیبت امام علیه السلام با هم تفاوتی ندارند ، زیرا که او دارای بینایی و شنوایی [کامل] است ، چنانکه در زیارت آن حضرت که از خود آن جناب رسیده این معنی آمده است ، و هیچ چیز از احوال مردم بر امام پوشیده نیست ، چنانکه در روایات مستفیض بلکه متواتر معنوی تصریح گردیده ، بلکه این مطلب نزد ما از امور قطعی است ، و دیوارها و کوهها و پرده ها بین امام و کسی از مخلوق حایل و مانع نمی باشند ، چنانکه در اخبار وارد شده است .

و شاهد بر این مطلب اضافه بر آنچه گفتیم روایتی است که سید اجل علی بن طاووس در کتاب کشف المحجّه به نقل از کتاب رسائل شیخ اقدم محمد بن یعقوب کلینی رحمه الله از کسی که نامش را برده چنین آورده است : به حضرت ابوالحسن [امام هادی] علیه السلام نوشتم : شخصی مایل است حاجات خصوصی و اسراری را با امام خویش در میان گذارد همانگونه که دوست دارد با پروردگارش بازگوید ، پس آن حضرت در جواب نوشت : اگر حاجتی داشتی پس لبهایت را [به شکل گفتن آن] حرکت بده که همانا جواب به تو خواهد رسید .

مصنّف این کتاب محمد تقی موسوی اصفهانی - که خدای تعالی او را در دنیا و آخرت بر قول ثابت پایدار سازد - گوید : در یکی از سالهای گذشته قرضه های بسیار و احوال سخت شد ، در این حال ماه رمضان فرا رسید ، پس به سوی آن جناب توجه نمودم و در

سحراگه یکی از شبها حاجتم را بر آن حضرت - صلوات اللّٰه و سلامه علیه - عرضه داشتم ، وقتی نماز صبح را در مسجد به جای آوردم و به منزل برگشتم؛ به خواب رفتم و در خواب به دیدار آن جناب علیه السلام شرفیاب گشتم ، به فارسی به من فرمود : قدری باید صبر کنی تا از مال خاص دوستان خاص خود بگیریم و به تو برسانیم .

وقتی پس از خواب بیدار شدم فضا را معطر یافتم و غم و اندوه از من دور شده بود ، پس از آن چند ماهی نگذشته بود که یکی از متدینین وجوهی برایم آورد که به وسیله آنها قرضه‌هایم را ادا کردم ، و به من گفت : این از سهم امام علیه السلام است ، و الحمد للّٰه رَبِّ الْعَالَمِينَ وَلِيَّ الْإِنْعَامِ .

توجه : بدان که استغاثه و عرض حاجت به آن حضرت به زبان خاص و چگونگی معین و وقت مخصوصی مقید نیست ، بلکه آنچه در این باب مهم است : اصلاح دل ، و توجه کامل ، و توبه از گناهان ، و یقین ثابت ، و اعتقاد راسخ می‌باشد ، ولی برای استغاثه و عرضه کردن حاجت چگونگی‌ها و دعاها و رقعه‌هایی وارد شده که شایسته است به انضمام آنچه یاد کردیم به کار گرفته شوند ، تا در تقرب به آن حضرت و محبوب شدن نزد او مؤثرتر گردد ، آنها را ان شاء اللّٰه تعالی در خاتمه کتاب یاد خواهیم کرد .

۴۸ : دعوت کردن مردم به آن حضرت علیه السلام

و این کار از مهمترین طاعات و واجب‌ترین عبادات است ، و بر فضیلت آن دلالت می‌کند تمام آنچه در فضیلت امر به معروف از آیات و روایات آمده ، و تمام آنچه در فضیلت هدایت و ارشاد مردم به راه حق وارد گردیده ، اضافه بر اینکه بهترین خلائق پس از ایشان علیهم السلام کسی است که آنان را دوست بدارد و مردم را به ایشان دعوت کند ، چنانکه در روایت آمده : و همانا عالمی که به مردم معارف دین‌شان را بیاموزد و آنان را به امامشان دعوت کند از هفتاد هزار عابد بهتر است .

و شیخ کلینی رحمه الله به سند صحیحی از سلیمان بن خالد روایت آورده که گفت : به حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام عرضه داشتم : خاندانی دارم که سخن مرا می‌پذیرند آیا آنان را به این امر دعوت کنم ؟ حضرت فرمود : آری ، خدای عز و جل در کتابش می‌فرماید : « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ » (۵۱۰) ؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید خود و خانواده خویش را نگاه دارید از آتشی که مردم [کافر و منافق] و سنگ خارا فروزنده آنند (۵۱۱) .

و تو را در این مقام همین بس که در تفسیر امام حسن عسکری علیه السلام ، در تفسیر فرموده خدای تعالی است : « وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ ... » (۵۱۲) ؛ و یاد آرید هنگامی که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز خدای را نپرستید و به پدر و مادر و خویشاوندان و یتیمان احسان و نیکی کنید . فرمود : و اما فرموده خدای عز و جل : (و یتیمان) به درستی که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : خداوند عز و جل نیکی به یتیمان را تأکید فرموده چون از پدرهایشان جدا شده‌اند ، پس هر آنکه آنان را حفظ و نگهداری کند خداوند او را مصون خواهد ساخت ، و هر کس آنان را گرامی بدارد خداوند او را گرامی خواهد داشت و هر کس از روی مهر دست خود را بر سر یتیمی بکشد خداوند برای او در بهشت به هر مویی که از زیر دستش گذشته کاخی قرار دهد که از دنیا و هر چه در آن است بزرگتر باشد ، و در آن است آنچه دلها اشتها کنند و دیده‌ها

لذت برند و آنها در آن جاودانند . و امام علیه السلام فرمود : و سخت تر از این یتیمی حال آن یتیم است که از امامش جدا گردد ، نتواند به حضور او برسد و نداند حکم او در آنچه از شرایع و احکام دینش دچار می گردد چیست ، توجه کنید هر آنکه از شیعیان ما علوم ما را بداند ، و کسی که نسبت به شریعت ما جاهل ؛ و از دیدن ما محروم مانده است را هدایت نماید ، یتیمی بر دامان نشانیده است ، آگاه باشید که هر کس او را هدایت و ارشاد کند و شریعت ما را به او بیاموزد ، در رفیق اعلی [منزلگاه مخصوص بهشت] با ما خواهد بود ، این را پدرم از پدرانش از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم برایم حدیث گفت .

و حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود : هر کس از شیعیان ما شریعت ما را بداند و ضعفای شیعیانمان را از تاریکی جهل و نادانی شان به نور علمی که ما به او داده ایم بیرون برد ، روز قیامت در حالی خواهد آمد که بر سرش تاجی از نور باشد که بر تمام اهل آن عرصات می درخشد ، و زیوری بر او باشد که کمترین تار آن از دنیا و آنچه در آن هست ارزشمندتر است . سپس از سوی خداوند منادی بانگ می زند : ای بندگان خدا ، این عالمی از شاگردان بعضی از آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم است ، توجه کنید هر کس را در دنیا از سرگردانی جهلش بیرون آورده ، به نورش دست بیازد تا او را از حیرت تاریکی این عرصات به سوی منزلگاههای بلند بهشت بیرون نماید ، پس هر کسی که در دنیا کار نیکی از او آموخته ، یا جهلی از دلش بیرون ساخته ، یا شبهه ای را برایش روشن کرده بود به سوی او آیند .

امام علیه السلام فرمود : و یک زن به حضور صدیقه کبری فاطمه زهرا علیها السلام شرفیاب شد ، و به آن حضرت عرضه داشت : من مادر ناتوانی دارم که در امر نمازش مسائلی بر او مشتبه گردیده ، مرا به خدمت شما فرستاده تا آنها را از شما بیروم . پس حضرت فاطمه علیها السلام از سؤال اوّلش پاسخ فرمود ، سؤال دیگر مطرح کرد ، و آن حضرت جواب داد ، سپس سوّمین بار سؤال کرد و پاسخ شنید تا ده سؤال مطرح نمود و جواب گرفت ، آنگاه از کثرت سؤال خجالت کشید و عرضه داشت : ای دخت رسول خدا دیگر زحمتتان ندهم . حضرت فاطمه علیها السلام فرمود : بگو و از آنچه می خواهی سؤال کن ، آیا اگر کسی یک روز اجیر شود که بار سنگینی را به بام ببرد ، و کرایه اش صد هزار دینار باشد آیا بر او سنگینی می کند ؟ دختر گفت : هرگز ، حضرت زهرا سلام الله علیها فرمود : من برای هر مسأله [که جواب می دهم] بیش از مقدار مرواریدی که زمین تا عرش را پر کند اجرت دارم ، پس سزاوار است که بر من سنگینی نکند ، شنیدم پدرم می فرمود : همانا علمای شیعیان ما محشور می شوند پس بر آنها از خلعت های کرامت به قدر بسیاری علوم شان و کوشش شان در راه ارشاد بندگان خدا عنایت می شود ، تا آنجا که بر یکی از ایشان یک میلیون حله از نور پوشانده می گردد . سپس منادی پروردگاران - عز و جل - بانگ می زند : ای عهده داران یتیمان آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم که آنان را پس از جدا شدن شان از پدران شان که امامان آنها بوده اند پرورش داده اید ، اینان شاگردان شمایند و یتیمانی که تحت تکفل گرفتید و فقرشان را جبران کردید ، پس بر ایشان خلعت های علمی را که در دنیا به آنان آموخته اید ببوشانید ، آنگاه بر هر کدام از آن ایتم به مقداری که از علوم آنها را فرا گرفته اند خلعت می بخشند ، تا جایی که در بین آنها - یعنی یتیمان - کسی هست که صد هزار خلعت [حله] به او داده می شود ، و همچنین این ایتم به کسانی که از آنها چیزی آموخته اند خلعت هایی می بخشند . سپس خدای تعالی می فرماید : بر این علمایی که متکفل یتیمان بوده اند بار دیگر خلعت دهید تا خلعت های یتیمان را تمام نمایند و چند برابر کنند ، پس آنچه را پیش از آنکه بر یتیمان ببخشند به آنان عطا شده بود بار دیگر به آنها کاملاً خواهند داد ، و آنها را چند برابر خواهند ساخت ، و همچنین برای یتیمان و آنهايي که از ایشان چیزی فرا گرفته اند بر حسب مراتب شان بار دیگر خلعت هایی عطا می گردد . حضرت فاطمه علیها السلام فرمود : ای کنیز خداوند ، به درستی که یک تار از آن خلعت ها از آنچه آفتاب بر آن می تابد (دنیا) یک میلیون بار بهتر و برتر است ، زیرا که این [امور دنیا] به کم شدن و ناراحتی آمیخته است .

و حضرت حسن بن علی علیه السلام فرمود: فضیلت متکفل یتیم آل محمد که از سرورانش جدا گردیده و در وادی جهل افتاده که او را از جهلش بیرون برد، و آنچه بر او مشتبه شده توضیح دهد، برتری او بر متعهد امور یتیمی که او را آب و غذا می دهد، همچون برتری خورشید بر ستاره سها می باشد.

و حضرت حسین بن علی علیه السلام چنین فرموده: هر کس یکی از یتیمان ما که به خاطر فشارها و محتتهایی که داشته ایم از ما جدا گردیده را کفالت کند، و از علوم ما که به دستش افتاده به او برساند تا اینکه هدایتش نماید، خدای تعالی به او فرماید: ای بنده کریم مواسات کننده، من به بزرگواری سزاوارترم، ای فرشتگان من؛ در بهشت برای او به شماره هر حرفی که تعلیم نموده یک میلیون کاخ قرار دهید، و آنچه شایسته آن کاخهاست از سایر نعمتها بر او بیفزایید.

و حضرت علی بن الحسین علیهما السلام فرموده است: خدای تعالی به موسی علیه السلام وحی فرمود که: مرا نزد مخلوقم محبوب ساز، و مخلوق مرا نزد من محبوب کن، [موسی علیه السلام] گفت: پروردگارا، این کار را چگونه انجام دهم؟ فرمود: نعمتها و بخششهای مرا به یادشان آور تا مرا دوست بدارند، پس اگر بنده ای را که از در خانه ام فرار کرده باز گردانی، یا گمراهی که از درگاه من دور افتاده را به راه آوری، برای تو از عبادت صد [هزار] سال که روزها را روزه بداری و شبها را نماز بپای داری بهتر است. موسی گفت: این بنده فرار کرده از تو کدام است؟ فرمود: گناهکار متمرّد، عرض کرد: آن دور افتاده از درگاه تو کیست؟ فرمود: کسی که نسبت به امام زمانش جاهل است که او را نمی شناسد، و غایب از او پس از آنکه او را شناخته، که شریعت و آیین دینش را نمی داند، او را به آیینش آشنا سازد و نحوه عبادت پروردگارش و وسیله رسیدن به خشنودی او را به وی تعلیم نماید. حضرت علی بن الحسین علیه الصلاة و السلام فرمود: پس ای گروه علمای شیعیان ما مژده باد شما را به بزرگترین ثواب و بیشترین پاداش.

و حضرت محمد بن علی امام باقر علیه السلام فرموده است: عالم همچون صاحب شمعی است که برای مردم روشنایی می دهد، پس هر کس به وسیله شمع او راهنمایی شود برای او دعای خیر کند، و همین طور عالم با او شمعی هست که تاریکی جهل و حیرت را از بین می برد، پس هر آنکه با شمع او روشنی یافت، و به سبب آن از سرگردانی بیرون آمد، یا از نادانی نجات یافت، از آزاد شدگان او از دوزخ است، و خداوند از این کار به مقدار هر موی کسی که او را آزاد کرده پاداشی عنایت فرماید که از صدقه دادن صد هزار قطار به غیر از آن گونه ای که خداوند عز و جل امر فرموده؛ بهتر باشد، بلکه آن صدقه برای صاحبش وبال است، ولی خداوند به او پاداشی عنایت فرماید که از خواندن صد هزار رکعت نماز در پیشگاه کعبه بهتر باشد.

و حضرت جعفر بن محمد امام صادق علیه السلام فرمود: علمای شیعیان ما سد کننده راه نفوذ ابلیس و هم دستانش هستند، که آنها را از خروج بر ضعفای شیعیان ما باز می دارند، و از اینکه ابلیس و پیروان ناصبی او بر اینان مسلط شوند مانع می گردند، توجه کنید که هر کس از شیعیان ما بر این کار پیا ایستد یک میلیون بار بهتر است از کسی که با رومیان و ترک و خزر [دشمنان عمده مسلمین در آن روز] به جهاد برخیزد، زیرا که این از دین دوستان ما دفاع می کند و او از بدنهای ایشان.

و حضرت موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: یک فقیه که یتیمی از یتیمان ما که از ما و دیدن ما جدا شده اند را نجات دهد به اینکه آنچه نیاز به آن دارد را به او بیاموزد، از هزار عابد بر ابلیس مؤثرتر است، زیرا که عابد فقط هم خودش را دارد، و آن عالم اضافه بر خودش هم بندگان خدا را نیز دارد که از چنگال ابلیس و سرکشان او برهاند، لذا او نزد خداوند از یک میلیون عابد بهتر است.

و حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام چنین فرمود: روز قیامت به عابد گفته می شود: خوب مردی بوده ای همتت جان خودت بوده [که آن را به نجات رسانی] و زحمتت را از مردم برگرفتی، پس به بهشت داخل شو، و به فقیه گفته می شود: ای کسی که

یتیمان آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم را تکفل کرده و دوستان و غلامان او را هدایت نموده‌ای ، بایست تا برای هر کسی که از تو [درس] گرفته یا علمی آموخته شفاعت کنی . آنگاه او می‌ایستد تا داخل بهشت می‌شود در حالی که با او گروهی و گروهی و . . . (تا ده گروه را حضرت شمرد) خواهند بود ، و آن گروهها کسانی هستند که از او تعلیم گرفته‌اند ، و از کسی که از او آموخته درس گرفته‌اند تا روز قیامت ، بنگرید بین این دو منزلت [عابد و عالم] چقدر فرق است .

و حضرت محمد بن علی امام جواد علیه السلام فرمود : همانا کسی که متکفل ایتم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم شود که از امامشان جدا شده و در جهل خود سرگردان مانده و در دست شیاطین شان و ناصبیان از دشمنانمان اسیر گشته‌اند ، پس آنان را از چنگال شیاطین و دشمنان ما نجات داد و از حیرتشان بیرون برد و شیاطین را با ردّ و سوسه‌هایشان سرکوب نمود و ناصبیان را با دلایل پروردگارشان و دلیل امامانشان مقهور ساخت ، چنین کسانی نزد خداوند به بلندترین جایگاهها از بندگان برتری یابند ، بیش از فضیلت آسمان بر زمین و عرش و کرسی و حُجُب . و فضل آنها بر این عابد همچون امتیاز ماه شب چهارده بر مخفی‌ترین ستاره در آسمان می‌باشد .

و حضرت علی بن محمد امام هادی علیه السلام فرمود : اگر نبودند کسانی از علما که بعد از غیبت قائم شما - عجل الله فرجه الشریف - به او دعوت کنند و بر او دلالت نمایند ، از دین او با دلایل خداوند دفاع کنند ، و بندگان ضعیف خداوند را از دامهای ابلیس و سرکشان او رها سازند ، و از شبکه‌های ناصبیان خلاص نمایند ، [اگر اینان نبودند] هیچ کس نمی‌ماند مگر اینکه از دین خدا برمی‌گشت ، ولی اینان هستند که زمام دل‌های شیعیان ضعیف را به دست می‌گیرند ، همچنان که ناخدای کشتی سگان آن را در دست دارد ، آنان برترین کسان نزد خدای عز و جل می‌باشند .

و حضرت حسن بن علی امام عسکری علیه السلام فرمود : علمای شیعیان ما که عهده‌دار امور ضعفای دوستان و اهل ولایت ما هستند روز قیامت در حالی می‌آیند که نورها از تاجهایشان می‌درخشد ، بر سر هر کدام از آنان تاجی هست که از آن تاجها آن نورها در عرصات قیامت پخش می‌گردد ، و خانه‌های آن به مسافت سیصد هزار سال است ، پس شعاع تاجهایشان در تمام آنها منتشر می‌شود ، آنگاه هیچ یتیمی که او را تکفل کرده و از تاریکی جهل به آموزش و تعلیم بیرون برده ، و از حیرت گمراهی رهانیده است در آنجا نماند مگر اینکه به شعبه‌ای از انوار آنها دست می‌یازد ، پس آن نورها ایشان را بالا می‌برند تا اینکه به بلندای بهشت می‌رسانند ، سپس بر منزلگاههایی که در جوار اساتید و معلمانشان برایشان مهیا شده و در محضر امامانشان که به آنها دعوت می‌کرده‌اند قرار دارد؛ فرودشان می‌آورند ، و هیچ ناصیبی از ناصبیان نماند که از شعاع آن تاجها به او برسد مگر اینکه چشمش را کور و گوشش را کر و زبانش را لال می‌کند ، و بر او از شراره آتش بدتر صدمه می‌زند ، پس آن ناصبیان را حمل کرده تا به مأمورین دوزخ بسپارند ، آنگاه آنان را به میان جهنم فرو افکنند (۵۱۳) .

و بر این مقصود دلالت دارد فرموده خدای عز و جل در سوره نحل : « اُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ » (۵۱۴) ؛ [خلق را] به راه پروردگارت به وسیله حکمت و موعظه نیکو دعوت کن و به بهترین شیوه‌ها با آنان بحث و مناظره بنمای . . . و سخن در استشهاد به این آیه شریفه بر سه مطلب مبتنی است :

اول : اینکه هر چند که ظاهر خطاب به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم متوجه گشته ولی مفاد آن تکلیف عامی برای سایر اهل معرفت و دیانت است ، به گواهی آیات و روایاتی که بر لزوم دعوت و راهنمایی افراد دلالت دارند ، مانند فرموده خدای تعالی : « إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَيْنَاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ الْإِنسَانُونَ » (۵۱۵) ؛ آنان که آنچه از آیات و دلایل واضح را نازل کرده‌ایم کتمان می‌کنند پس از آنکه آنها را در کتاب آسمانی برای مردم بیان داشته‌ایم ، آنان

را خداوند لعنت می کند و جن و انس و ملائکه نیز لعنت می کنند . و فرموده خدای تعالی : « وَ لَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ » (۵۱۶) ؛ و باید که از شما [مسلمانان] گروهی باشند که [مردم را به خیر دعوت کنند ، و به معروف و نیکوکاری وادارند . . . .

و در خیر وارد شده که قرآن مطابق مثل معروف : « إِيَّاكَ أَعْنِي وَ أَسْمَعِي يَا جَارَةٌ » ؛ به تو می گویم ولی ای همسایه تو گوش کن . نازل شد . اضافه بر دلالت عقل از جهت اینکه غرض از برانگیختن پیغمبران و نصب اوصیا ، و قرار دادن علما و بسیج کردن آنان به نشر علم و روایت نمودن احادیث ، و تشویق کردن مردم به روی آوردن به ایشان و امر شدن مردم به پرسش از اهل ذکر ، همه اینها برای شناختن راه خداوند (سَبِيلَ اللَّهِ) و رسیدن به طریق نجات و سعادت است ، پس معلوم شد که دعوت کردن به راه خداوند وظیفه هر مسلم عارف است .

دوم : بدون تردید منظور از سَبِيلَ اللَّهِ آن راهی است که با پیمودن آن رضای خدای تعالی حاصل می گردد ، چنانکه تردیدی نیست که آن راه؛ شناختن امامان علیهم السلام و پیروی از ایشان است ، که این علت تامه است که رضای خدای تعالی از بنده بدون آن تحقق نمی یابد ، هر چند که معتقد به توحید و نبوت باشد ، کما اینکه شناختن مولایمان صاحب الزمان - عجل الله تعالی فرجه - و پیروی کردن از آن حضرت ، علت تامه خشنودی خدای تعالی از بنده است که بدون آن رضای خداوند متعال از او حاصل نمی گردد ، و نجات نمی یابد ، هر چند به امامت سایر امامان معتقد باشد و به آن اقرار کند . از همین روی در روایتی که در بعضی از بخشهای این کتاب گذشت از امام صادق علیه السلام آمده : همانا کسی که به سایر امامان اقرار کند و دوازدهمین امام را انکار نماید ، همچون کسی است که به سایر پیغمبران معتقد باشد و حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم را انکار نماید . لذا منصب شفاعت به مولایمان حضرت حجت علیه السلام اختصاص یافته در حدیثی که آن را نیز پیشتر آوردیم از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در وصف امامان و ذکر مناصب ایشان در روز قیامت آمده ، تا آنجا که فرموده : وَ الْمَهْدِيُّ شَفِيعُهُمْ ؛ و مهدی علیه السلام شفاعت کننده ایشان است . با اینکه امامان و پیغمبران علیهم السلام نیز شفعاوی روز قیامت هستند .

و در زیارت جامعه چنین آمده : أَنْتُمْ السَّبِيلُ الْأَعْظَمُ وَ الصِّرَاطُ الْأَقْوَمُ؛ شما یید راه بزرگ و استوارترین طریق . . . . البته این منافات ندارد با تفسیر کردن « سَبِيل » به دین خداوند و مانند آن ، از جهت اینکه یاد آوردیم که کمال دین جز به معرفت امام علیه السلام نیست ، لذا فرموده خدای تعالی : « أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ » (۵۱۷) ؛ امروز دینتان را برایتان به کمال رساندم . پس از اینکه پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم ، امیرالمؤمنین علیه السلام را به خلافت نصب فرمود ، و به معرفت آن جناب و معرفت امامان بعد از او دلالت کرد ، نازل شد . حاصل از آنچه یاد کردیم : حرام بودن کتمان و مخفی نمودن حق و وجوب دعوت به معرفت و اطاعت مولایمان صاحب الزمان علیه السلام - به حکم آیه شریفه - می باشد .

سوم : اینکه دعوت کردن به آن جناب - به مقتضای حال و تفاوت مراتب دعوت شوندگان در نقص و کمال - بر سه گونه است ، که گاهی واجب است تمام مراتب دعوت اعمال گردد ، و گاهی با انجام بعضی از آن مراتب مقصود حاصل می شود ، پس اولین مراتب دعوت - از جهت شأن و رتبه - دعوت کردن به وسیله حکمت است ، از همین روی قبل از موعظه و مجادله در آیه یاد شده است . و حکمت در بعضی از روایات به : طاعت خداوند و معرفت امام تفسیر گردیده است . و در بعضی دیگر به : شناخت امام و دوری از گناهان کبیره ای که خداوند آتش و عقاب را بر آنها واجب فرموده است تفسیر شده . و در بعضی دیگر به : معرفت و تفقه در دین . غیر اینها نیز روایت شده است . و عنوان جامع معنای تمام این امور : علم و عمل است ، و این با معنای لغوی کلمه حکمت نیز متناسب می باشد ، زیرا که آن از « حَكْمَه » به فتح حاء و کاف استعاره شده که آنچه از لجام دو طرف چانه چهار پایان را فراگرفته که از رها شدن آنها جلوگیری می کند همچنین علم و عمل صاحب خود را از بیرون رفتن از اطاعت خدای عز و جل ، و داخل شدن در

اطاعت شیطان ، و افتادن به لغزشگاهها ، و واقع شدن در معرض هلاکت ، بازمی‌دارند ، چنانکه خدای تعالی فرموده است : « إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ » (۵۱۸) ؛ همانا چون تقواییشان را از شیطان خیالی به دل رسد همانند متذکر شوند [خدای را به یاد آرند] پس همان لحظه بصیرت یابند . « وَ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا » (۵۱۹) ؛ هر آنکه از خداوند پروا کند خداوند راه بیرون شدن [از گناهان و بلاها و حوادث سخت عالم را] بر او می‌گشاید . از همین روی خداوند فرموده : « وَ مَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَ مَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ » (۵۲۰) ؛ و به هر که حکمت داده شود خیر بسیار به او عطا گردیده است و این حقیقت را جز خردمندان عالم متذکر نشوند .

پس هر آنکه توفیق علم و عمل یابد در حقیقت به معرفت امامان علیهم السلام دست یافته است ، و آن است خیر بسیار . و از اینجا برای تو معلوم می‌شود آنچه روایت آمده که خیر بسیار به معرفت امیرالمؤمنین و ائمه معصومین علیهم السلام تفسیر شده ، و معنی فرموده امام صادق علیه السلام که : « مائیم اصل خیر و فروع آن طاعت خداوند است ، و دشمنان اصل شر است و شاخه‌های آن معصیت خداوند می‌باشد . . . » . در این مطلب دقت کن تا مقصود برایت روشن گردد . و به آنچه بیان داشتیم معلوم گشت که دعوت به آن حضرت عجل الله فرجه چهار راه دارد :

اول : دعوت کردن با کمک گرفتن از حکمت علمی .

دوم : دعوت کردن به وسیله حکمت عملی .

سوم : دعوت کردن به وسیله موعظه نیکو .

چهارم : دعوت کردن به وسیله مناظره به نیکوترین وجه .

اکنون که این را دانستی می‌گوییم : دعوت کردن به وسیله حکمت علمی با بیان وجوب معرفت کسی که به سوی او دعوت می‌شود ، و چگونگی معرفت ، و وسایل آن ، و بیان صفات و ویژگیها و فضایل و نشانه‌های آن شخص ، حاصل می‌گردد ، و نیز بیان وظایف مردم نسبت به او ، و یاد کردن آنچه مایه تقرُّب یافتن به اوست ، و مانند اینها . . . .

و دعوت کردن به وسیله حکمت عملی با مواظبت و مراقبت دعوت کننده در آنچه وظیفه اوست در هر مرتبه از مراتب یاد شده ، و اهتمام ورزیدن به آنچه مردم را به رغبت در رعایت حقوق امام و تکمیل معرفت او برمی‌انگیزد حاصل می‌شود ، تا شخص عارف و آشنای به امام علیه السلام به این دعوت کننده تأسی جوید ، و شخص نادان به کنجکاوی و پرسش بپردازد . و این گونه دعوت تأثیر به سزایی در دلها می‌گذارد و برای تحقق یافتن مقصود امتیاز ویژه‌ای دارد ، لذا امام صادق علیه السلام فرموده است : با غیر زبانتان دعوت کننده مردم باشید [یعنی با اعمالتان] .

و اما دعوت کردن به وسیله موعظه نیکو : با نصیحت ، و ترغیب ، و هشدار ، و بیان آنچه بر شناخت حجت و رعایت حقوق او از ثوابها مترتب می‌شود ، و آنچه بر نشناختن او و واگذاردن پیروی از او و سهل انگاری در ادای حقوقش از گرفتاریها و عقوبتها پیش می‌آید ، و امثال اینها . . . . بر حسب مقتضای حال ، و آنچه مایه امتثال و پیروی از امام علیه السلام می‌باشد ، حاصل می‌گردد .

و اما مناظره به بهترین وجه : از امام صادق علیه السلام روایت آمده که : یعنی به وسیله قرآن . و از امام حسن عسکری علیه السلام روایتی آمده که حاصلش این است : این مجادله به وسیله دلیل و برهان است ، بی آنکه حقی را رد کنی یا باطلی را مدعی شوی (۵۲۱) .

می گویم : و تفصیل سخن در هر یک از این اقسام جای دیگری دارد ، و آنچه یاد کردیم برای خردمندان بسنده است ، و در امر پنجاه و دوم آنچه در این باره سودمند است ان شاء الله تعالی خواهد آمد .

۴۹ : رعایت حقوق آن حضرت و مواظبت بر ادای آنها

و رعایت وظایف نسبت به آن بزرگوار علیه السلام

زیرا که حق امام علیه السلام پس از خدا و رسول از همه حقوق بر تمامی اهل عالم مهمتر است ، نظر به مراتبی که خدای تعالی به او اختصاص داده ، و او را از سایر خلائق برگزیده است ، و او واسطه رسیدن هرگونه فیض به آفریدگان می باشد ، و نیز به این مطلب راهنمایی می کند آنچه در بخش پنجم گذشت ، که حق قرابت و خویشاوندی پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم از خویشاوندی نسبی مهمتر و عظیم تر می باشد . و از امامان علیهم السلام روایت آمده که : هر حقی که برای خدای تعالی هست از آن ما می باشد (۵۲۲) . و نیز حاصل روایتی چنین است که : قدر و منزلت مؤمن نزد امام علیه السلام به حسب منزلت امام نزد او است . و شواهد آنچه یاد کردیم بسیار است و بر اهل بصیرت پوشیده نیست ، و چون بیان شد که رعایت حق خدای تعالی با رعایت حق آن حضرت علیه السلام حاصل می گردد ، پس رعایت حق آن جناب مایه نزدیک شدن و تقرب یافتن به خدای تعالی است ، و سبک شمردن حق آن بزرگوار مایه دوری از خداوند و مبعوض شدن نزد او می باشد ، چنانکه مولایمان حضرت سجاد علیه السلام در دعای ابوحمزه ثمالی گوید : **أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي مُسْتَخِفًّا بِحَقِّكَ فَأَقْصَيْتَنِي**؛ یا شاید مرا دیده ای که حق تو را سبک می شمارم که مرا دور ساخته ای! . . . (۵۲۳) .

۵۰ : خشوع دل هنگام یاد آن حضرت عجل الله فرجه

نرمش دل برای یاد آن حضرت ، و اهتمام به آنچه مایه خشوع و نرمی دل می شود به وسیله مراقبت ، و شرکت در مجالس دوستان آن جناب ، و یادآوری حقوق و مصایب او ، و دوری از آنچه سبب قساوت و سختی دل می شود ، و برکنار ماندن از مجالسی که مایه حسرت و پشیمانی است ، چنانکه در فرموده خدای تعالی : **« أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ »** (۵۲۴) ؛ آیا هنگام آن نرسیده که

آنهایی که ایمان آورده اند دل‌هایشان به ذکر خداوند خاشع گردد، و به آنچه از حق فرود آمده دل بسپارند، و مانند کسانی نباشند که پیشتر کتاب‌هایشان آمد (یهود و نصاری) و مدت بر آنان به درازا کشید، پس دل‌هایشان قساوت گرفت و بسیاری از آنان فاسق شدند. روایت آمده که: این آیه در مورد جریان حضرت قائم علیه السلام نازل شده، و تاویل آن در زمان غیبت جاری می‌گردد، و منظور از مدت دوران غیبت می‌باشد (۵۲۵).

۵۱: عالم باید علمش را آشکار سازد

که در کافی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمودند: هرگاه بدعتها در امت من ظاهر شد، پس باید که عالم دانش خود را آشکار نماید، و هر کس این کار را نکند لعنت خدا بر او باد (۵۲۶). و در همان کتاب به سند صحیحی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند: هرگاه اهل تردید و بدعت را پس از من دیدید، بیزاری خود را از آنان اظهار کنید، و بسیار آنان را ناسزا بگویید و بدگویی کنید، کارهای زشتی به آنها نسبت دهید تا به طمع ایجاد فتنه و فساد در اسلام نیفتند، و مردم از آنان بر حذر بمانند تا بدعت‌هایشان را یاد نگیرند، خداوند در برابر این کار برای شما حسنات می‌نویسد و به سبب آن درجات شما را در آخرت بالا می‌برد (۵۲۷).

می‌گوییم: این در صورتی است که از صدمه دیدن ایمن باشد، و گرنه تکلیف او تقیه است، چنانکه از مطالب آینده ظاهر می‌شود.

۵۲: تقیه کردن از اشرار و مخفی داشتن راز از اغیار

در کافی به سند صحیحی از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که درباره فرموده خدای عز و جل: «أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا» (۵۲۸)؛ آنان به خاطر صبری که کردند پاداششان را دو برابر گیرند. فرمود: به خاطر صبری که بر تقیه کردند. «وَيَذُرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ»؛ و با حسنه؛ بدی را دفع می‌نمایند. فرمود: «حسنه؛ تقیه است، و بدی فاش ساختن» (۵۲۹). و در همان کتاب در خبر صحیحی از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود: تقیه سپر مؤمن، و تقیه پناهگاه مؤمن است، و هر کس را که تقیه نیست ایمان ندارد، همانا حدیثی از احادیث ما به بنده‌ای می‌رسد پس خدای عز و جل را بین خود و خدا با آن حدیث دینداری می‌نماید، و مایه عزت او در دنیا و نور او در آخرت می‌گردد، و بنده دیگر حدیثی از احادیث ما به او می‌رسد، پس او آن حدیث را فاش می‌سازد، و مایه خواری او در دنیا می‌شود، و خدای عز و جل آن نور را از او می‌گیرد (۵۳۰).

و نیز در خبر صحیحی از هشام کندی (۵۳۱) آمده که گفت: شنیدم حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه الصلاة والسلام می‌فرمود: مبدا کاری کنید که ما را بدان سرزنش نمایند، زیرا که به خاطر کردار فرزند بد، پدرش سرزنش می‌گردد، شما برای کسی که به او

دل سپرده‌اید [امام بر حق] زینت باشید و بر او مایه ننگ و عیب مباحثید، در جماعت‌های آنان [عامه] نماز بخوانید و بیمارانشان را عیادت کنید و در مراسم امواتشان حضور یابید و در هیچ کار خیری بر شما پیشی نگیرند، که شما به آن [خیر] از آنان سزاوارترید، به خدا سوگند که خداوند به چیزی که محبوب‌تر از خباء باشد عبادت نشده، عرض کردم: خباء چیست؟ فرمود: تقیه (۵۳۲). و در همان کتاب در حدیث دیگری از آن حضرت علیه السلام است که فرمود: نفس کشیدن کسی که به خاطر ما اندوهگین و برای ظلمی که بر ما رفته غمگین است، تسبیح می‌باشد، و اهتمام او به جهت امر ما عبادت، و مخفی داشتش راز ما را جهاد در راه خدا است (۵۳۳).

محمد بن سعید - یکی از راویان این حدیث - گوید: این حدیث را با آب طلا بنویس که من چیزی بهتر از این ننوشته‌ام.

و در کتاب کمال الدین از امام صادق علیه السلام روایت آمده که از آن حضرت سؤال شد از بهترین عملی که مؤمن در آن زمان - یعنی زمان غیبت امام علیه السلام - به کار بندد حضرت فرمودند: نگهداری زبان و خانه نشینی (۵۳۴).

و در تفسیر نیشابوری آمده که فرموده خدای تعالی: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ» (۵۳۵)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید بر شما باد خودهایتان که اگر دیگران گمراه باشند هرگاه شما هدایت شده باشید به شما زبانی ندارد. نزد ابن مسعود خوانده شد، وی گفت: این در آخر الزمان خواهد بود.

می‌گویم: و روایات در این باب بسیار است که برای پرهیز از اطلاع گفتار از آوردن آنها خودداری کردیم، در اینجا لازم است آنچه ممکن است بعضی پندارند که در اخباری که از ائمه اطهار علیهم السلام روایت آمده اختلافی هست را دفع کنیم، و این پندار به ذهن کسی می‌آید که در آن اخبار خوب دقت و تدبر ندارد و در آغاز چنین گمان می‌کند که بین این روایات تناقضی هست، از جهت آنکه در قسمتی از آنها امر فرموده‌اند به دعوت و آشکار کردن مطالب، و در بخشی دیگر به مخفی داشتن و استتار و تقیه دستور داده‌اند. توضیح این مطلب بر حسب آنچه به برکت ائمه اطهار علیهم السلام از اخبار استفاده کرده‌ایم اینکه، مردم بر دو گونه‌اند: یا عالم و عارف به حق هستند، و یا غیر عالم. و گونه دوم از آنها بر هشت دسته می‌باشند:

دسته اول: افراد عامی جاهلی که چنانچه حق را بشناسند از پذیرش آن سرباز نمی‌زنند.

دسته دوم: کسانی هستند که در شبهه و سرگردانی افتاده‌اند، که در صدد تحقیق و شناختن حق می‌باشند، ولی به جهت و سببی در شبهه و حیرت گرفتار شده‌اند.

دسته سوم: اهل ضلالت و گمراهی که به خاطر هم‌نشینی با افراد گمراه کننده، یا خطا کردن در راه تحصیل علم و معرفت، و یا مانند اینها به گمراهی افتاده‌اند. و بر شخص عالم به حکم عقل و نقل واجب است این سه دسته را ارشاد کند و آنان را هدایت و دعوت نماید. و از پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم روایتی آمده که حاصلش این است: اگر خداوند به وسیله تو یک نفر را هدایت کند از آنچه آفتاب بر آن می‌تابد برای تو بهتر است.

دسته چهارم: منکران و معاندان با حق، کسانی که اگر حق نزد آنان یاد شود آن را استهزا کرده، و امام علیه السلام و دعوت کننده به حق را مسخره می‌نمایند.

دسته پنجم: منکران و معاندانی که اظهار کردن حق نزد آنان سبب ضرر و زیان بر جان یا آبرو یا مال می‌باشد.

و از این دو دسته باید تقیّه کرد ، و به حکم عقل و نقل واجب است زبان از گفتگو با آنان بست ، چنانکه بر صاحبان بینش پوشیده نیست ، که در کافی به سند صحیحی از عبدالاعلی آمده که گفت : شنیدم حضرت ابوعبدالله امام صادق علیه السلام می فرمود : همانا تحمّل امر ما تنها به تصدیق و قبول کردن آن نیست ، از جمله تحمل امر ما پوشانیدن و حفظ کردن آن از غیر اهلش می باشد ، پس سلام مرا به آنان (شیعیان) برسان و به ایشان بگو : خدای رحمت کند بنده ای را که مودّت و دوستی مردم را به سوی خود جلب نماید ، با آنان (مخالفین) به آنچه می شناسند سخن بگوئید ، و آنچه را انکار می دارند از آنها بپوشانید . سپس آن حضرت علیه السلام فرمود : به خدا سوگند ، آن کس که به جنگ با ما برخاسته زحمتش بر ما بیشتر نیست از کسی که آنچه را اِکراه داریم از قول ما می گوید . . . (۵۳۶) .

و در همان کتاب در حدیث دیگری از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود : فاش کننده امر ما همچون انکار کننده آن است (۵۳۷) . (نیز از آن حضرت علیه السلام است که فرمود : « همانا نه دهم دین در تقیّه کردن است ، و هر کس تقیّه ندارد دین ندارد . . .) (۵۳۸) . و در همین معنی روایات بسیاری است .

دسته ششم : کسانی هستند که عقل و معرفتشان ضعیف است ، مؤمنانی که نمی توانند اَسرار را تحمّل و قبول یا حفظ و مخفی کنند ، از این دسته نیز به حکم عقل و نقل باید اسرار و رازها را نهفته داشت ، چنانکه در احادیث گذشته یاد گردید .

و در کافی در خبر صحیحی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : به خدا سوگند محبوب ترین اصحابم نزد من پرهیزکارترین و فقیه ترین و رازدارترین آنها است ، و بدترین و ناخوشایندترین آنان کسی است که هرگاه بشنود حدیثی به ما نسبت داده می شود و از ما روایت می گردد آن را نپذیرد و از آن بدش بیاید و آن را انکار نماید ، و کسی را که به آن عقیده دارد تکفیر کند ، و حال آنکه او نمی داند شاید که آن حدیث از سوی ما صادر شده و به ما منسوب گردیده ، و او با این انکار از ولایت ما خارج می شود (۵۳۹) .

و در بصائر الدرجات به سند خود از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : با مردم به آنچه می شناسند رفتار کنید و از آنچه منکرند واگذارید ، و بر خودتان و ما حمله ها را متوجه نسازید ، به درستی که امر ما سخت دشوار است که آن را متحمل نمی شود جز فرشته مقرب ، و یا پیغمبر مرسل ، یا بنده مؤمنی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد (۵۴۰) . و به سند خود از امام صادق علیه السلام از پدرش علیه السلام آورده که فرمود : روزی در محضر امام علی بن الحسین علیه السلام سخن از تقیّه به میان آمد ، آن حضرت فرمود : به خدا اگر ابوذر می دانست در دل سلمان چیست او را می کشت ، و حال آنکه رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم میان آن دو برادری برقرار کرده بود ، پس درباره سایر مردم چه گمان دارید ؟ همانا علم علما صعب مستصعب (سخت دشوار) است ، آن را تحمل نمی کند مگر پیغمبر مرسل یا فرشته مقرب و یا بنده مؤمنی که خداوند دلش را به جهت ایمان آزموده باشد . حضرت فرمود : و بدین جهت سلمان از علما شد که او مردی از ما اهل البیت است ، از این روی به ما منسوب شد (۵۴۱) .

و به سند خود از امام باقر علیه السلام آورده که فرمود : حدیث ما صعب مستصعب است آن را تحمل ندارد مگر فرشته مقرب یا پیغمبر مرسل یا مؤمنی آزموده شده ، یا شهری که دژ محکمی داشته باشد ، پس هرگاه امر ما واقع گشت و مهدی ما آمد هر مرد از شیعیان ما از شیر جری تر و از نیزه نافذتر خواهد بود ، دشمن ما را با پاهایش لگد خواهد کرد و او را با کف دستش خواهد زد ، و این هنگامی است که رحمت و گشایش خداوند بر بندگانش نازل شود (۵۴۲) .

دسته هفتم: کسانی هستند که به سبب روی گرداندنشان از حق و برگزیدن باطل، خداوند بر دلها و گوشه‌هایشان مهر زده است، که دعوت به حق در آنها مؤثر نمی‌افتد، و نصیحت برایشان سودی نمی‌بخشد، هر چند که ضرری به شخص نمی‌رسانند، ولی دعوت کردنشان رجحان ندارد، و اظهار حق نزد آنان پسندیده نیست، بلکه بهتر است از دعوت چنین کسانی خودداری شده و حق برای آنها اظهار نگردد، چون فایده‌ای در این کار نیست (یکسان است بر آنها خواه آنان را هشدار دهی یا هشدار ندهی ایمان نمی‌آورند) (۵۴۳) لذا در روایات امر شده که دعوت کردن آنها ترک گردد، چنانکه در کافی به سند خود از ثابت ابی سعید آورده که گفت:

حضرت ابو عبدالله امام صادق علیه السلام فرمود: ای ثابت شما را با مردم چکار از آنها دست بدارید، و هیچ کس را به امرتان دعوت ننمایید که به خدا سوگند اگر اهل آسمان و زمین جمع شوند تا بنده‌ای را که خدا خواسته هدایت شود گمراه سازند نخواهند توانست، از مردم دست بکشید، و مبادا کسی از شما بگوید: برادرم و پسر عمویم و همسایه‌ام [و از روی دلسوزی برای هدایتشان خود را به زحمت اندازد]، زیرا که خدای عز و جل هرگاه خیر بنده‌ای را بخواهد روحش را پاکیزه می‌گرداند که هر خوبی را بشنود آن را بشناسد، و هر بدی را بشنود آن را انکار نماید، آنگاه خداوند در دل او کلمه‌ای افکند که به وسیله آن کارش فراهم آید [و با شناختن امر امامت اندیشه‌اش سامان یابد] (۵۴۴).

و در کتاب تحف العقول در سفارشهای امام صادق علیه السلام به مؤمن الطاق نظیر این سخن آمده است (۵۴۵).

و نیز در کافی در خبر صحیحی از فضیل آمده که گوید: به حضرت ابو عبدالله امام صادق علیه السلام عرضه داشتم: آیا مردم را به این امر دعوت کنیم؟ فرمود: ای فضیل هرگاه خداوند خیر بنده‌ای را بخواهد فرشته‌ای را فرمان دهد که گردن آن بنده را بگیرد و او را خواه ناخواه به این امر داخل نماید (۵۴۶).

و در همان کتاب در حدیث دیگری از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: به خاطر دین خود با مردم مخاصمه مکنید، زیرا که سئیزه‌جویی دل را بیمار می‌نماید، خدای عز و جل به پیغمبرش صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: «إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ» (۵۴۷)؛ تو هر کس را دوست بداری هدایت نکنی ولی خداوند هر که را خواهد هدایت کند. و فرموده: «أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ» (۵۴۸)؛ آیا تو مردم را وادار توانی کرد تا مؤمن باشند.

دسته هشتم: وضعشان مشخص نیست، یعنی: نمی‌دانی که اهل دعوت و پذیرش حق هست یا نه؟ وظیفه عالم نسبت به چنین کسی همان روایتی است که شیخ اقدم محمد بن الحسن صفار در بصائر الدرجات به سند خود از اصبع بن نباته از امیرمؤمنان علی علیه السلام آورده که گفت: شنیدم آن حضرت می‌فرمود: همانا حدیث ما صعب مستصعب (۵۴۹) است، خشن و مخشوش است. پس اندکی به سوی مردم برفکنید هر کس آن را شناخت، او را بیفزایید، و هر که انکار کرد خودداری نمایید. آن را تحمل نکن مگر سه طایفه: فرشته‌ای مقرب؛ یا پیغمبری مرسل؛ یا بنده مؤمنی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد (۵۵۰).

و به سند خود از فرات بن احمد آورده که گفت: امیرمؤمنان علی علیه السلام فرمود: همانا این حدیث ما به گونه‌ای است که دلها به سختی آن را می‌پذیرد، پس هر کس [آن را]، شناخت او را بیفزایید، و آنان را که روی گرداندند واگذارید (۵۵۱).

و در حدیث مرفوعی از حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود: همانا دل‌های مردم این حدیث ما را به سختی پذیرا می‌شود، پس هر که به آن اقرار کرد او را بیفزایید، و هر کس روی گردانید رهاش کنید، به تحقیق که به ناچار فتنه‌ای پیش خواهد آمد که هر پشتیبان و برگزیده‌ای نیز در آن سقوط کند، تا آنجا که آن کس که [به خاطر کمال دقت] یک دانه مو را دو تا کند هم سقوط می‌نماید، به حدی که جز ما و شیعیانمان باقی نماند (۵۵۲).

نعمانی نیز همین حدیث را در کتاب الغیبه روایت آورده ، و در آن پس از جمله : « دل‌های مردم این حدیث ما را به سختی پذیرا می‌شود » آمده : پس اندکی به سوی آنان برافکنید هر کس به آن اقرار کرد او را بیفزایید ، و هر کس آن را انکار کرد او را واگذارید (۵۵۳) .

۵۳ : صبر کردن بر اذیت و تکذیب و سایر محنتها

برادرم؛ بدان که خداوند - تبارک و تعالی شانه - بندگان خود را در زمان غیبت ولیش - سلام الله علیه - با انواع محنتها و بلاها امتحان می‌کند تا بد از خوب جدا شود ، پس درجات خوبان را بالا برده ، و پلیدان را بعضی با بعضی دیگر درآمیزد و با هم گرد آورد ، آنگاه همه را در آتش دوزخ بیفکند ، و خدای عز و جل فرموده است : « مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ » (۵۵۴) ؛ خداوند مؤمنان را بر این حال کنونی [که مؤمن و منافق به هم مشتبهند] و نخواهد گذاشت تا اینکه پلید را از پاکیزه جدا سازد . . . . و این سنت خداوند در گذشتگان و آیندگان است ، همچنان که خدای تعالی فرموده : « أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ * وَ لَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ » (۵۵۵) ؛ آیا مردم چنین پندارند که به صرف اینکه گفتند ایمان آوردیم رها شوند و [بر این ادعا] هیچ امتحان نشوند ، و همانا که ما امتهایی که پیش از اینان بودند را به آزمایش آوردیم تا خداوند راستگویان را از دروغگویان کاملاً معلوم سازد . و حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود : ای مردم خداوند شما را از اینکه بر شما ستم کند دور داشته ، ولی شما را ایمن ننموده از اینکه شما را بیازماید ، و او که بزرگوارترین گویندگان است فرموده : « إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ » (۵۵۶) ؛ و به راستی که در این [وقایع و حوادث] آیات و نشانه‌هایی است و ما البته [خوب و بد بندگان را] امتحان می‌کنیم .

می‌گویم : و از جمله آن محنتها و ابتلائات اینکه می‌بینی بسیاری از اهل باطل در وسعت و ثروت زندگی می‌کنند و دارای شوکت و قدرت می‌باشند ، و بسیاری از اهل حق را می‌بینی که در سختی و تنگدستی زندگی می‌کنند ، و به آنان اعتنا نمی‌شود و گفته آنها پذیرفته نیست ، و اهل باطل آنان را با دست و زبان اذیت و مسخره می‌کنند ، و ایشان را از جهت اعتقادشان در امر امامشان و غیبت و ظهور دولت آن حضرت علیه السلام تکذیب می‌نمایند ، و در اینجا نفس و عقل با هم نزاع می‌کنند ، که نفس به پیروی اهل باطل امر می‌کند تا در وسعت و رفاه زندگی کنی و از دنیای فانی آنها برخوردار شوی و لذت ببری ، و عقل فرمان می‌دهد که بر آزارهایشان صبر کنی و تکذیب کردنتان را تحمل نمایی ، و ترغیب می‌کند به پیروی از اهل حق و انتظار دولت حقه به خاطر دست‌یابی به نعمتهای اخروی جاودانی ، پس شخص پاک سرشت هوشمند کسی است که عاقبت نیک را اختیار نماید و بر تکذیب و اذیت صبر کند . ببینید امام صادق علیه السلام در خبر صحیح طولانی که در روضه کافی روایت آمده به حمران چه فرموده است : حمران از آن حضرت پرسیده بود : اینان (بنی العباس) تا کی سلطنت می‌کنند ؟ یا کی از آنها راحت می‌شویم ؟ [امام صادق علیه السلام فرماید] : بدو گفتم : آیا نمی‌دانی که هر چیزی را مدتی هست : گفت : چرا ، گفتم : آیا تو را سود می‌بخشد که بدانی این امر هرگاه فرا رسد از یک چشم برهم زدن زودتر آید! همانا اگر حال و وضع آنها را نزد خدای عز و جل بدانی که چگونه است ، خشم تو نسبت به آنان بیشتر می‌شد ، و اگر تو با تمامی اهل زمین کوشش نمایند که آنان را به وضعی بدتر از آنچه در آنند - از گناه و جرم - درآورند نخواهند توانست ، پس شیطان تو را نلغزاند و پریشان نماید ، زیرا که به راستی عزت از آن خداوند و رسول صلی الله علیه وآله وسلم

و مؤمنین است ، ولی منافقان نمی دانند آیا نمی دانی که هر کس منتظر آمر ما باشد و بر آنچه از اذیت و ترس می بیند صبر کند ، فردا [ی قیامت] در گروه ما خواهد بود . . . (۵۵۷) .

و در تحف العقول در سفارشهای امام صادق علیه السلام به مؤمن الطاق آمده است : ای پسر نعمان ، هیچ بنده ای مؤمن نخواهد بود تا اینکه در او سه سنت باشد : سنتی از خداوند ، و سنتی از رسول او ، و سنتی از امام . اما سنتی که از خدای عز و جل باید داشته باشد ، اینکه باید اسرار را کتمان نماید . خداوند - جل ذکره - می فرماید : « عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا » (۵۵۸) ؛ اوست دانای غیب ، پس احدی را بر غیب خویش آگاه نسازد . و اما سنتی که از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم باید دارا باشد ، اینکه با مردم به رفتار و اخلاق اسلامی مدارا کند . و اما سنتی که از امام علیه السلام لازم است در او باشد ، صبر در سختیها و ناراحتیها است تا اینکه خداوند برای او فرج برساند . . . (۵۵۹) .

و نیز در روضه کافی به سند خود از حسن بن شاذان واسطی آورده که گفت : به حضرت ابوالحسن امام رضا علیه السلام نامه ای نوشتم که در آن از جفای اهالی واسط گلایه کردم ، چون در این شهر گروهی از عثمانیها بودند که مرا اذیت می کردند ، جواب به خط آن حضرت علیه السلام چنین آمد : خداوند تبارک و تعالی از دوستان ما پیمان گرفته بر صبر کردن در دولت باطل ، پس به حکم پروردگارت صبر کن که هرگاه سرور خلق بپاخیزد خواهند گفت : (ای وای بر ما چه کسی ما را از آرامگاهمان برانگیخت ، این است آنچه خداوند رحمان وعده داده و فرستادگان راست گفتند) (۵۶۰) .

می گویم : منظور از « سرور خلق » حضرت قائم - عجل الله تعالی فرجه - می باشد ، و اینکه فرمود : « خواهند گفت . . . این است آنچه خداوند رحمان وعده داده . . . » . اشاره به آن است که آن حضرت به اذن خدای تعالی آنها را زنده می کند و از آنان انتقام می گیرد ، چنانکه در روایات آمده است .

و در اصول کافی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : زمانی بر مردم خواهد آمد که حکومت جز به وسیله کشتن و ستمگری به دست نیاید ، و ثروت جز با غصب و بخل فراهم نگردد ، و محبت و دوستی جز با بیرون راندن دین و پیروی هوای نفس حاصل نشود ، پس هر که آن زمان را دریابد و بر فقر صبر کند در حالی که بتواند به ثروت رسد ، و بر دشمنی مردم صبر کند با اینکه [به وسیله از دست دادن دین و پیروی از هوس] بتواند محبت مردم را جلب نماید ، و بر خواری و ذلت صبر کند در صورتی که قدرت عزیز شدن را داشته باشد ، خداوند پاداش پنجاه صدیق کننده را به او خواهد داد (۵۶۱) .

و در خرایج آمده است : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : پس از شما قومی خواهند آمد که یک تن از آنها اجر پنجاه تن از شما را خواهند داشت ، عرض کردند : ای رسول خدا ما در بدر و احد و حنین با تو بودیم و قرآن در میان ما فرود آمد! فرمود : آنچه بر آنها فرود آید شما تحمل نمی کنید و مانند آنها صبر ندارید .

می گویم : این اشاره به حال مؤمنین صبور در زمان غیبت امام عصر است ، چنانکه سایر اخبار شاهد بر آن است .

و در البرهان آمده : در تفسیر فرموده خدای تعالی : « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا » (۵۶۲) ؛ ای کسانی که ایمان آورده اید شکیبایی کنید و یکدیگر را به صبر و استقامت سفارش نمایید و مرابطه کنید . امام صادق علیه السلام فرمود : بر اذیتی که در راه ما می بینید شکیبایی کنید . راوی پرسید : (و یکدیگر را به صبر و استقامت سفارش کنید) ؟ فرمود : بر دشمنانتان با ولایتان . [راوی گفت] : (و مرابطه کنید) ؟ فرمود : با امامتان [پایدار] بمانید . . . .

و در این معنی روایات بسیاری هست که با آوردن آنها کتاب را طولانی نمی‌کنیم. همه اینها اضافه بر سایر آیات و روایاتی است که در فضیلت صبر و امر به آن وارد شده، زیرا که صبر بر مصایب در زمان غیبت امام علیه السلام از مهمترین و روشن‌ترین مصادیق صبر است چنانکه پوشیده نیست.

ثقه الاسلام کلینی رحمه الله در اصول کافی اخبار متعددی از صحیح و حسن و غیر آن آورده از امام صادق علیه السلام که فرمود: صبر نسبت به ایمان همچون سر نسبت به بدن است، که اگر سر از بین برود بدن هم از بین می‌رود، و همچنین اگر صبر از بین برود ایمان از بین رفته است (۵۶۳).

و در همان کتاب در حدیث دیگری از حفص بن غیاث آمده که گفت: حضرت ابوعبداللّه امام صادق علیه السلام فرمود: هر کس صبر کند مدت کمی را صبر کرده (۵۶۴) و هر کس بی‌تابی نماید مقدار اندکی بی‌تابی نموده است. سپس فرمود: بر تو باد که در تمام امور خود صبر کنی، که خدای عز و جل حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم را برانگیخت و او را به صبر و مدارا امر کرد، و فرمود: «و اصبر علی ما یقولون و اهجرهم هجرأ جمیلاً * و ذرنی و المکذبین اولى النعمة» (۵۶۵)؛ و بر آنچه [دشمنان] می‌گویند صبر کن و به گونه‌ای نیکو از آنان دوری گزین، و کار تکذیب‌کنندگان مغرور مال و منال را به من واگذار. و نیز خدای تبارک و تعالی فرموده: «ادفع بالتی هی احسن السیئة فاذا الذی بینک و بینة عداوة کانه ولی حمیم * و ما یلقیها الا الذین صبروا و ما یلقیها الا ذو حظ عظیم» (۵۶۶)؛ بدی خلق را به نیکوترین گونه دفع و مقابله کن تا کسی که میان تو و او دشمنی هست همچون دوستی مهربان شود، و [لیکن] این حالت را جز کسانی که صبر کنند و جز کسی که بهره بزرگی دارد نخواهد یافت. پس رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم صبر کرد تا جایی که آن حضرت را به امور بزرگی نسبت دادند و به [سحر و جنون و ...] متهم کردند، پس سینه‌اش تنگ شد، خدای عز و جل این آیه را نازل فرمود: «و لقد نعلم انک یضیق صدرك بما یقولون * فسبح بحمد ربک و کن من الساجدین» (۵۶۷)؛ و به تحقیق که ما می‌دانیم به سبب آنچه [کافران و تکذیب‌کنندگان] می‌گویند سینه‌ات تنگ می‌شود، پس با حمد پروردگارت تسبیح گوی و از سجده‌گزاران باش. سپس آن حضرت را تکذیب کردند و تهمت زدند، از این جهت غمگین شد، پس خدای عز و جل این آیه را فرو فرستاد: «قد نعلم انه لیحزنک الذی یقولون فانهم لا یكذبونک و لکن الظالمین بایات الله یجحدون * و لقد کذبت رسل من قبلک فصبروا علی ما کذبوا و اودوا حتی اتاهم نصرنا» (۵۶۸)؛ ما می‌دانیم که سخنان آنها تو را غمگین می‌سازد، آنها تو را تکذیب نمی‌کنند بلکه ستمگران آیات خداوند را انکار می‌نمایند، و البته پیش از تو رسولانی تکذیب شدند پس بر آنچه از تکذیب و اذیت دیدند صبر کردند تا هنگامی که نصرت ما به ایشان رسید. آنگاه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم دل بر صبر نهاد، تا اینکه آنها [بی‌شرم و آزار را] از حد گذرانیدند و خدای تبارک و تعالی را یاد کردند و او را تکذیب نمودند، پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: من درباره خود و خاندان و آبرویم صبر کردم ولی بر بدگویی نسبت به معبودم صبر ندارم، پس خدای عز و جل این آیه را نازل کرد: «و لقد خلقنا السموات و الارض و ما بینهما فی ستة ايام و ما مسنا من لوب * فاصبر علی ما یقولون» (۵۶۹)؛ و ما آسمانها و زمین و آنچه در بین آنهاست را در شش روز آفریدیم و هیچ رنج و خستگی به ما نرسید، پس بر آنچه می‌گویند صبر کن. آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم در همه احوال خود صبر کرد، [تا] آنگاه که به امامان از عترتش مژده داده شد، و ایشان به صبر توصیف شدند، که خداوند - جل ثناؤه - فرمود: «و جعلنا منهم ائمة یتهدون بامرنا لما صبروا و كانوا باياتنا یوقنون» (۵۷۰)؛ و از آنان امامانی قرار دادیم که به امر ما هدایت کنند آنگاه که صبر کردند و به آیات ما یقین داشتند. در آن هنگام آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: صبر از ایمان است همچون سر نسبت به بدن، پس خدای عز و جل هم در عزای صبر، به او احسان فرمود، و خدای عز و جل این آیه را نازل کرد: «و تمت کلمة ربک الحسنی علی بنی اسرائیل بما صبروا و دمرنا ما کان یصنع فرعون و قومه و ما كانوا یعرضون» (۵۷۱)؛ و احسان پروردگارت بر بنی اسرائیل به حد کمال رسید به خاطر صبوری که کردند و آنچه فرعون و قوم او می‌ساختند و عمارتهایی که می‌پرداختند را از بین بردیم. پیغمبر

اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: این مزدگانی و انتقام است، که خدای عز و جل نبرد با مشرکین را به آن حضرت رخصت داد، و [خداوند] نازل فرمود که: «فَأَقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ» (۵۷۲)؛ پس مشرکان را هر جا که یافتید بکشید و آنان را بگیرید و محصورشان کنید و به هر کمین گاهی بر سر راه آنها بنشینید. «وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقَفْتُمُوهُمْ» (۵۷۳)؛ و آن مشرکان را هر جا که یافتید بکشید. پس خداوند آنها را بر دست رسول خود صلی الله علیه وآله وسلم و دوستان حضرتش به قتل رسانید، و آن را پاداش صبر آن بزرگوار قرار داد با آنچه در آخرت برای آن حضرت ذخیره فرموده، پس هر آنکه صبر کند و در راه خدا تحمل نماید، از دنیا بیرون نمی رود تا اینکه خداوند نسبت به دشمنانش دیده اش را روشن نماید، به اضافه آنچه برای آخرت او ذخیره می سازد.

و در همان کتاب در خبر صحیحی از ابوالصباح کنانی (۵۷۴) روایت آمده که گفت: در محضر امام ابو عبدالله صادق علیه السلام شرفیاب بودم که پیرمردی به حضور آن جناب رسید و عرضه داشت: ای ابو عبدالله، من به محضر شما شکایت آورده ام از فرزندانم و ناسپاسی آنها و برادرانم و جفاکاری ایشان در این هنگام که سنم بالا رفته است؟ حضرت ابو عبدالله امام صادق علیه السلام فرمود: ای مرد همانا حق را دولتی است و باطل را دولتی، و هر کدام در دولت دیگری خوار است، و کمترین چیزی که در دولت باطل به مؤمن می رسد عقوق فرزندان و جفای برادرانش می باشد، و هیچ مؤمنی نیست که چیزی از رفاه و آسایش را در دولت باطل ببیند مگر اینکه پیش از مردنش مبتلا می گردد، یا در بدنش و یا درباره فرزندانش و یا در مورد مالش تا اینکه خداوند او را از آنچه در دولت باطل کسب کرده خلاص کند، و در دولت حق سهم او را زیاد گرداند، پس صبر کن، و تو را مژده باد (۵۷۵).

و در همان کتاب از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام روایت آمده که فرمود: هنگامی که فوت پدرم علی بن الحسین علیهما السلام نزدیک شد مرا به سینه گرفت و فرمود: پسر من تو را سفارش می کنم به آنچه پدرم هنگام رحلت مرا سفارش کرد، و یاد فرمود که پدرش او را به آن سفارش کرده بود: پسر من بر حق صبر کن هر چند که تلخ باشد (۵۷۶).

و در کتاب کمال الدین به سند خود از بن زنی آورده که گفت: حضرت رضا علیه السلام فرمود: چه خوب است صبر کردن و انتظار فرج کشیدن، آیا نشنیده ای فرموده خدای عز و جل را: «وَأَرْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ» (۵۷۷)؛ و منتظر باشید که من نیز با شما منتظر هستم. و فرموده خدای را - عز و جل - : «فَأَنْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظَرِينَ» (۵۷۸)؛ پس منتظر باشید که من نیز با شما از منتظرانم. پس بر شما باد صبر که همانا گشایش فرج بر نومیدی غالب می آید، و کسانی که پیش از شما بودند از شما صبورتر بودند (۵۷۹).

و در همان کتاب به سند خود از محمد بن مسلم آورده که گفت: شنیدم حضرت ابو عبدالله امام صادق علیه السلام می فرمود: به درستی که پیش از [ظهور] حضرت قائم - علیه الصلاة والسلام - از سوی خدای عز و جل برای مؤمنین، نشانه هایی خواهد بود. عرض کردم: آن نشانه ها چیست خداوند مرا فدای تو گرداند؟ فرمود: آن فرموده خدای عز و جل است: «وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ»؛ و البته شما را می آزمایشیم. یعنی: مؤمنین را پیش از خروج حضرت قائم علیه السلام، «بشيءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ»؛ به چیزی از ترس و گرسنگی و نقصان اموال و نفوس و آفات زراعت، و مژده و بشارت بده صابران را (۵۸۰). فرمود: آنها را آزمایش می کند به مقداری ترس از پادشاهان بنی فلان در آخر حکومتشان، و گرسنگی به گرانی نرخهایشان، (و نقصان اموال) فرمود: کسادی تجارتها و کمی بازده، (و نقصان نفوس) فرمود: مرگ فراگیر و زودرس (و نقصان زراعتها) فرمود: کمی رشد و حاصل آنچه کشت می شود، (و بشارت ده صابران را) در آن هنگام به زود رسیدن خروج قائم علیه السلام. سپس امام صادق علیه السلام به من فرمود: ای محمد، این است تأویل آن، خدای تعالی می فرماید: «وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ»؛ و تأویل آن را کسی نمی داند جز خداوند و راسخان در علم (۵۸۱).

و در تفسیر نیشابوری از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت آمده که فرمود: یکدیگر را به معروف امر، و از منکر نهی کنید، پس هرگاه دیدی شخص فرومایه ای اطاعت می‌شود و هوای نفس پیروی می‌گردد، و دنیا ترجیح داده می‌شود، و هر صاحب رأیی نظر خود را می‌پسندد، پس بر تو باد خودت، و کار عوام را واگذار، و همانا که در پی شما روزهایی خواهد بود که صبر در آنها همچون آتش سرخ به کف داشتن است، به عمل کننده [به وظیفه‌اش] از آنها همچون پادشاه پنجاه تن که عمل او را [در زمانهای دیگر] انجام دهند عطا می‌شود.

و در غیبت نعمانی به سند خود از امام صادق علیه السلام از پدرش علیه السلام آورده که فرمود: مؤمنان آزمایش می‌شوند و خداوند آنان را نزد خود از هم تمییز می‌دهد، همانا خداوند مؤمنان را از بلا و تلخیهای دنیا ایمن نداشته، و لیکن آنها را از کوری و بدبختی در آخرت ایمن داشته است، سپس امام باقر علیه السلام فرمود: حضرت حسین بن علی علیهما السلام کشتگان خود را [در سرزمین کربلا] کنار هم می‌گذاشت سپس می‌فرمود: کشتگان ما کشتگان پیغمبران هستند (۵۸۲). و در همان کتاب به سند خود از امام زین العابدین علیه السلام آورده که فرمود: دوست می‌داشتیم که [در گفتار] آزاد بودم و سه کلمه با مردم سخن می‌گفتم، آنگاه خداوند آنچه می‌خواست درباره من انجام می‌داد، ولی عهدی است که با خدا بسته‌ایم که صبر کنیم. سپس این آیه را تلاوت کرد: «وَلَتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِينَ آوَتْوَا الْكِتَابَ مِنْ قِبَلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ» (۵۸۳)؛ و همانا شما از کسانی که پیش از شما کتاب آسمانی بر آنان نازل گشت و از آنان که شرک ورزیدند [طعن‌ها و] آزار بسیار خواهید شنید و اگر صبر کنید و تقوای پیشه سازید سبب نیرومندی و قوت یافتن در کارها است (۵۸۴). و در همان کتاب از آن حضرت علیه السلام حدیثی آمده که در بحث مرابطه ان شاء الله خواهیم آورد، تا آنجا که فرموده: ... و مؤمنان مرابطه و صبر کنند و یکدیگر را به صبر وادارند تا اینکه خداوند حکم فرماید، و اوست بهترین داوران (۵۸۵). و روایات بسیار دیگری که در جای خود یاد شده است. خلاصه اینکه حال و وضع مؤمن در گرفتاریها و بلیات آن است که در دیوان منسوب به مولایمان امیرمؤمنان علی علیه السلام آمده:

إِذَا زَيْدٌ شَرًّا زَادَ صَبْرًا كَأَنَّما

هُوَ الْمِسْكُ مَا بَيْنَ الصَّلَابَةِ وَ الْفِهْرِ

لَأَنَّ فَتِيَتَ الْمِسْكِ يَزِدَادُ طَبِيبُهُ

عَلَى السَّحْقِ وَ الْحَرِّ اصْطَبَاراً عَلَى الشَّرِّ

اگر شر و گرفتاری بر او زیاد شود بر صبر خود می‌افزاید، او همچو مشک است در میان ابزارهای ساییدن آن زیرا که خورده‌های مشک عطر و بویش با ساییدن و حرارت بیشتر می‌شود از جهت صبر بر گرفتاری.

توجه: از آنچه یاد کردیم معلوم شد که صبر در زمان غیبت امام علیه السلام بر چند گونه است؛ از جمله:

۱ - صبر بر طول غیبت، به اینکه از شتابزدگانی که به سبب طولانی شدن غیبت دل‌هایشان قساوت می‌گیرد نباشد، که شتابزدگان در مورد امام علیه السلام به تردید افتند، و این عنوان در امر بیست و دوم گذشت.

۲ - صبر کردن مؤمن بر آنچه از آزار و استهزا و تکذیب و مانند آنها از مخالفین خود می‌بیند.

۳ - صبر بر اقسام بلاها و محنتهایی که بر او وارد می شود ، که بعضی از آنها در آیه شریفه یاد گردیده ، خدای تعالی فرماید : « وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ ... » .

۴ - صبر بر آنچه از گرفتاری مؤمنین به دست معاندین و آزار مخالفین نسبت به ایشان می بیند ، در صورتی که نتواند آنها را خلاص کند و از ایشان دفاع نماید ، که در این حال وظیفه او صبر و دعا کردن است . و اقسام دیگر صبر که مؤمن هنگام ابتلا در می یابد .

۵۴ : درخواست صبر از خدای تعالی

یعنی از وظایف مؤمن آن است که در زمان غیبت از درگاه خداوند عز و جل بخواهد که او را در مواقعی که وظیفه اش صبر کردن است به او توفیق دهد ، و این از چند جهت است :

از جمله : اینکه در دعا های رسیده از امامان علیهم السلام این مطلب وارد شده ، چنانکه در دعای عمّری رحمه الله آمده : و مرا بر آن صبر ده . . . .

و از جمله : آنچه روایت گردیده در امر به درخواست هر آن چیزی که مؤمن برای سامان دادن آخرت و دنیای خود به آن احتیاج دارد از خدای عز و جل ، که کلیدهای همه اشیا به دست [قدرت] اوست و شاهد بر این مقصود است فرموده خدای تعالی خطاب به پیغمبرش صلی الله علیه و آله وسلم : « وَ اصْبِرْ وَ مَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ » (۵۸۶) ؛ و صبر کن و صبر تو نیست جز به [سبب یا کمک] خداوند . . . . که بآه برای سببیت یا استعانت است ، و بنابر هر دو وجه شاهد بر این مطلب است ، پس شایسته است که مؤمن صبر را از خدای عز و جل بخواهد . و تواند که بآه به معنی « مِنْ » باشد - هر چند که صاحب مغنی اللیبب آن را یاد ننموده است - چون مهم نیست که او چیزی را منکر شود که در کلام فصیح شاهد بر آن وجود دارد ، همچنان که جمعی از علمای نحو انکار کرده اند که بآه برای تبعیض باشد ، با اینکه نصّ به آن از امامان علیهم السلام رسیده است .

و از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم آمده : از خدای عز و جل آنچه از حوائج برایتان پیش می آید را مسئلت نمایید ، حتی بند کفش را ، زیرا که اگر او آن را آسان نکند فراهم نمی گردد . و آن حضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود : هر یک از شما همه نیاز خود را از پروردگارش درخواست نماید ، حتی بند نعلینش را اگر قطع شود . و اخبار در این باره بسیار است . و نیز بر این مطلب دلالت می کند إطلاق آنچه در آیات قرآن امر به دعا وارد شده ، پس شایسته است که مؤمن دعا کند برای اینکه خداوند صبر را در موارد آن به او عنایت فرماید ، که این چیزی است که به وسیله آن آخرت و دنیای خود را سامان می دهد و محبت و طاعت و رضای مولایش را به سبب آن جلب می نماید .

و از جمله اینکه : بسیار اتفاق می افتد که موارد صبر به غیر آن مشتبه می شود ، پس انسان در جایی که نمی بایست صبر کند ، صبر می کند ، و به جای خاموش ماندن سخن می گوید ، و به جای سخن گفتن خاموش می ماند ، و توفیق یافتن به اینکه هر چیزی را در جای خود قرار دهد و هر کاری را در وقتش به جای آورد ، از سوی خدای عز و جل می باشد ، پس مؤمنی که می خواهد در مسیر

هدایت گام بردارد وظیفه اش آن است که به درگاه خدای تعالی دعا و تضرع و زاری کند تا او را به صبر کردن در مواقع خاص آن ، و دعوت کردن در جاهایی که باید دعوت نمود ، و بی باکی هنگام لزوم ، و رزم کردن هنگام رزم آوری ، و خشم در موقع خشمناکی ، توفیق دهد ، و موارد دیگر را بر این قیاس بگیر .

و از جمله : اینکه در روایات امر به صبر خواهی از خدای عز و جل وارد گردیده ، چنانکه در کافی از امام صادق علیه الصلاة و السلام روایت است که فرمود : خداوند - عز و جل - رسولان خود را به مکارم اخلاق اختصاص داده ، پس خودتان را بیازمایید ، که اگر در شما آن اخلاق بود خداوند را حمد گوید و بداند که آن از خوبی [شما] است ، و اگر آن اخلاق در شما نبود پس از خداوند مسئلت نمایید و برای دستیابی به آنها به درگاه خداوند التماس کنید . سپس آن حضرت ده چیز [از مکارم اخلاق] را شمرد : یقین و قناعت و صبر و شکر و خویشن داری و خلق نیکو و سخاوت و غیرت و شجاعت و مروّت (۵۸۷) . بعضی از راویان پس از این ده خصلت افزوده « و راستگویی و ادای امانت » . و در همان کتاب در حدیث دیگری از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود : ما دوست داریم کسی را که عاقل ، فهمیده ، فقیه ، بردبار ، صبور ، راستگو و باوفا باشد ، خدای عز و جل پیغمبران را به مکارم اخلاق (صفات عالی انسانی) اختصاص داده ، پس هر آنکه در او این صفات بود خداوند را بر آن حمد گوید ، و در هر کس نبود به درگاه خداوند عز و جل زاری نماید و آنها را از او بخواهد . راوی گوید : عرض کردم : فدایت شوم ، آن صفات کدامند ؟ حضرت فرمود : پرهیزکاری و قناعت و صبر و شکر و حلم و حیا و سخاوت و شجاعت و غیرت و نیکی ، و راستگویی و ادای امانت (۵۸۸) .

۵۵ : سفارش یکدیگر به صبر در زمان غیبت حضرت قائم عجل الله فرجه

و این از امور مهمی است که شایسته است به آن اهتمام گردد ، و بر آن مواظبت شود ، و چند وجه بر این مطلب دلالت دارد : اول : همه دلیلهای امر به معروف . دوم : تأسی جستن و اقتدا نمودن به پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم و ائمه اطهار علیهم السلام ، چنانکه از پژوهش در اخبار این مطلب روشن می شود . سوم : خصوص روایتی که سید اجل علی بن طاووس قدس سره در کتاب اقبال آورده ، از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم در خطبه روز غدیر که فرمود : و درباره علی نازل شد [سوره] و العصر ، و تفسیرش اینکه : (و) سوگند به پروردگار (عصر) قیامت که (همانا انسان در زیان است) : دشمنان آل محمد ، (مگر کسانی که ایمان آوردند) به ولایت ایشان (و کارهای خوب انجام دادند) به همدردی کردن با برادرانشان (و یکدیگر را به صبر سفارش دادند) در زمان غیبت غائبشان . . . (۵۸۹) .

می گویم : منظور از سفارش یکدیگر به صبر آن است که مؤمن به فرزندان و نوادگان و خاندان و عیال ، و عشیره ، و برادران دینی ، و دوستان خویش و سایر مؤمنین سفارش و امر کند به ایمان به حضرت قائم علیه السلام و صبر کردن در زمان غیبت آن حضرت بر طولانی شدن زمان غیبت و بر آنچه از فتنه ها و بلاها و محنتها و اذیتها به ایشان می رسد ، و آنچه از آزار دشمنان و جفای دوستان و غیر اینها . . . می بینند ، به اینکه خوبیهای صبر را برایشان باز گوید ، و اینکه در پی صبر ظفر و گشایش خواهد بود ، تا بر اثر طولانی شدن غیبت ناامید نشوند ، و چون دشمنان خود را در آسایش و راحتی و رفاه و نعمت بینند به تردید نیفتند ، و بدانند که آن را امامان راستگوی علیهم السلام خبر داده اند ، پس همانطور که راستگویی آنان در خبر به ابتلای اهل ایمان و چیرگی دشمنان برایشان آشکار گشت ، همچنین راستگویی آنان در ظاهر شدن فرج و گشایش و رفاه برای دوستان آشکار خواهد شد ان شاء الله تعالی .

و باید بدانند که هر کس صبر کند و انتظار کشد ، به فرَج و پیروزی نایل گردد ، یا به فرَج بزرگ یا به مراتب پایین تری از اقسام فرَج ، بلکه خود انتظار از اقسام فرَج است ، نمی بینید که هرگاه کسی دچار قرضهای زیادی شده باشد ، ولی بداند که پس از مدتی از بعضی موارد وسعتی به او می رسد ، چنین شخصی به همان انتظارِ وسعت و سپری شدن مدّت ، دلش تسلی می یابد تا از بار سنگین قرضها خلاص شود ، یا اینکه کسی بیمار باشد ، و مرضهای چندی در او باشد ، ولی می داند که در بعضی از جاها طیب زبردستی هست که پس از مدتی به سراغ او خواهد آمد و او را معالجه خواهد کرد و از آن بیماریها راحتش خواهد ساخت ، چنین فردی همین انتظار کشیدنش برای پایان یافتن مدّت و آمدن آن طیب مورد اطمینان ، مایه تسلی جان و تقویت روحیه و برطرف شدن غم و غصه اش می باشد ، از همین روی هنگامی که ابوصیر از امام صادق علیه السلام سؤال کرد : فدایت شوم ، چه موقع فرَج خواهد بود ؟ حضرت فرمود : ای ابوصیر آیا تو هم از کسانی هستی که دنیا می خواهند ؟ کسی که این امر را شناخت به راستی به جهت انتظار کشیدنش از او فرَج شده است (۵۹۰) .

و از محمد بن الفضیل از حضرت امام رضا علیه السلام روایت آورده که گفت : از آن حضرت درباره چیزی از فرَج پرسیدم ، فرمود : آیا مگر نه انتظار فرَج خود از فرَج است ؟ خداوند عز و جل می فرماید : « فَاتْتَبَرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَبِرِينَ » ؛ منتظر باشید به درستی که من هم از منتظران می باشم (۵۹۱) .

و از حسین بن جهّم آمده که گفت : از حضرت ابوالحسن امام موسی کاظم علیه السلام درباره فرَج پرسیدم ، فرمود : آیا نمی دانی که انتظار فرَج از فرَج است ؟ گفتم : نمی دانم مگر اینکه شما به من بیاموزید ، فرمود : آری ، انتظار فرَج بخشی از فرَج است (۵۹۲) .

و در غیبت نعمانی از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : اصحاب محاضیر [شتابزدگان] هلاک شدند ، و نزدیک شمارندگان نجات یافتند ، و پناهگاه بر پایه های محکم خود ثابت ماند ، همانا که پس از غم و اندوه فتح شگفتی خواهد بود (۵۹۳) .

و از علی بن یقطین آمده که گفت : حضرت ابوالحسن امام کاظم علیه السلام به من فرمود : دویست سال است که شیعه با آرزوها تربیت می گردد . راوی گوید : یقطین به پسرش علی گفت : چگونه است که آنچه درباره ما [حکومت بنی العباس] گفته شده واقع گردید ، و آنچه درباره [حکومت حق] شما گفته شده انجام نگرفت ؟ علی گفت : البته آنچه درباره ما و شما گفته شده هر دو از یک منبع بوده است ، مگر اینکه جریان شما وقتش رسیده بود ، پس بی کم و کاست مطلب به شما گفته شد ، و همانطور هم که گفته بودند انجام یافت ، ولی امر ما هنگامش نرسیده ، پس با امیدها دلگرم شدیم ، و اگر به ما می گفتند : این امر تا دویست یا سیصد سال دیگر تحقق نخواهد یافت ، البته دلها قساوت می گرفت ، و عموم مردم از اسلام برمی گشتند ، ولی می گفتند : به زودی این امر واقع می گردد و خیلی نزدیک است ، تا دلها با هم اُلفت گیرد و گشایش نزدیک گردد (۵۹۴) .

۵۶ : پرهیز از مجالسی که نام آن حضرت عجل الله فرجه در آنها مورد تمسخر باشد

پرهیز کردن و دوری جستن از مجالس بیکارگان و گمراهان ، آنها که یاد امام علیه السلام را به مسخره می گیرند یا آن حضرت را به بدی یاد می کنند ، یا بر آن بزرگوار خرده می گیرند ، یا وجود شریفش را انکار می نمایند ، یا اینکه از یاد کردن حضرتش روی گردانند ،

یا مؤمنان منتظر آن جناب را به تمسخر می گیرند . خدای عز و جل فرماید : « وَ قَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَعْدُوا وَاَمَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا » (۵۹۵) ؛ و همانا [خداوند] در کتاب بر شما نازل فرمود که هرگاه شنیدید به آیات خداوند کفر ورزیده می شود و استهزا می گردد پس با آنان [کافران و استهزا کنندگان] نشینید تا در سخنی دیگر داخل شوند که [اگر با آنها همنشین شوید] شما هم به حقیقت مانند آنان خواهید بود ، همانا خداوند همگی منافقان و کافران را در جهنم جمع خواهد کرد .

و در تفسیر علی بن ابراهیم قمی رحمه الله آمده که گوید : آیات خداوند : امامان علیهم السلام هستند (۵۹۶) .

و در اصول کافی به سند صحیحی از شعیب عرقوفی آمده که گفت : از حضرت ابو عبدالله امام صادق علیه السلام درباره فرموده خدای تعالی : « وَ قَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا . . . » . پرسیدم ، فرمود : منظور آن است که چنانچه شنیدی کسی حق را انکار می دارد و آن را دروغ می شمارد ، و نسبت به امامان علیهم السلام ناروا می گوید ، از کنارش برخیز و با او همنشینی مکن هر کس که باشد (۵۹۷) . و در همان کتاب در خبر صحیح از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود : هر کس به خدا و روز بازپسین ایمان دارد در جایی نشیند که امامی در آن مذمت شود یا مؤمنی إهانت گردد (۵۹۸) . و در همان کتاب از آن جناب علیه السلام روایت آمده که فرمود : سه مجلس است که خداوند آنها را دشمن می دارد و نقتتش را بر اهل آن می فرستد ، پس با آنها [اهل آن مجالس] همنشینی و مجالست مکنید : یکی : آن مجلس است که کسی در آن قرار دارد که در فتوای خود دروغ می گوید ، و دیگر مجلسی که یاد دشمنانمان در آن تازه می شود و یاد ما در آن کهنه [و فراموش شده] است ، و مجلسی که در آن از [پیروی] ما جلوگیری می شود در حالی که تو می دانی [که در آن مجلس چنین چیزی هست] . راوی گوید : سپس امام صادق علیه السلام سه آیه از کتاب خداوند را تلاوت کرد که گویی در دهانش بود - یا گفت : گویا در مشتت بود - « وَ لَا تَسْبُوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسْبُوا اللَّهَ عَدُوًّا بِغَيْرِ عِلْمٍ » (۵۹۹) ؛ و به آنان که جز خداوند را می خوانند دشنام ندهید که [آنان نیز] خداوند را ستمگرانه از روی نادانی دشنام می دهند . « وَ إِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ » (۶۰۰) ؛ و هرگاه کسانی را بینی که [برای خورده گیری و طعنه زدن] در آیات ما گفتگو می کنند پس از آنان اعراض کن تا در سخنی دیگر وارد شوند . « وَ لَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتَكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَ هَذَا حَرَامٌ لَتَنَتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ » (۶۰۱) ؛ و مگوئید به سبب آنچه زبانهایتان به دروغ توصیف کند که این حلال است و آن حرام تا بر خداوند دروغ بندید (۶۰۲) .

و در همان کتاب از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود : هرگاه به ناصیبان و مجالست با آنان دچار گشتی مانند کسی باش که بر روی سنگ سرخ شده ای نشسته باشد تا از آنجا برخیزی ، زیرا که خداوند آنها را دشمن می دارد و لعنتشان می کند ، پس اگر دیدی که درباره یکی از امامان گفتگو می کنند برخیز زیرا که خشم [و کيفر] خداوند در آنجا بر آنها فرود خواهد آمد (۶۰۳) . و در همان کتاب در خبر صحیحی از آن جناب علیه السلام است که فرمود : هر کس نزد دشنام دهنده اولیای خدا بنشیند ، به تحقیق خدای تعالی را معصیت کرده است (۶۰۴) . و در همان کتاب نیز از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود : هر کس در مجلسی بنشیند که در آن به یکی از امامان علیهم السلام دشنام داده می شود و می تواند برخیزد ولی این کار را نکند خداوند در دنیا لباس ذلت بر اندامش بپوشاند و در آخرت عذابش کند ، و آنچه از نیکی از جهت معرفت ما بر او منت نهاده از وی سلب فرماید (۶۰۵) .

و در تفسیر البرهان از کشی به سند خود از محمد بن عاصم آورده که گفت : شنیدم حضرت امام رضا علیه السلام می فرمود : ای محمد بن عاصم به من خبر رسیده که تو با واقفیان مجالست می کنی ؟ عرض کردم : آری ، فدایت گردم ، من با آنان مجالست می کنم در حالی که با ایشان مخالف هستم . آن حضرت علیه السلام فرمود : با آنان مجالست مکن ، خدای عز و جل فرموده : « وَ

قَدْ نَزَلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَعْتَدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ «؛ منظور از آیات: اوصیا هستند، و آنان که کفر ورزیدند: یعنی واقفیان (۶۰۶).

می‌گوییم: اینکه واقفیان ذکر شده‌اند از باب یاد کردن یکی از مصادیق است، همچنان که یاد کردن اوصیا از باب ذکر یکی از مصادیق آیات الله می‌باشد، چنانکه پوشیده نیست.

توجه: از آیه شریفه به ضمیمه آنچه در تفسیر آن روایت گردیده و به ضمیمه سایر روایات، حرمت نشستن در مجالس اهل ضلالت - که به بعضی از اقسام آنها در اول این مبحث اشاره کردیم - استفاده می‌شود، به جهت نهی که در آن آمده که ظاهر آن حرمت می‌باشد. بلکه از آیه شریفه استفاده می‌شود که این گناه در شمار گناهان کبیره قرار دارد، چون خدای عز و جل فرموده: (شما نیز مانند آنها باشید) که دلالت دارد بر اینکه هر کس با آنها همنشینی کند مانند آنها است، بلکه از کسانی که با ایشان مجالست نمایند به عنوان «منافقین» تعبیر فرموده و آتش جهنم را برای آنان وعده کرده است که می‌فرماید: (همانا خداوند همگی منافقان و کافران را در جهنم جمع خواهد ساخت) پس بزرگی این گناه و از کبائر بودن آن ظاهر گشت. از خدای عز و جل خواستاریم که ما را به آنچه رضای اوست توفیق دهد، و از آنچه موجب سخط و غضبش می‌باشد حفظ فرماید.

و در دعا آمده است: أَوْ لَعَلَّكَ رَأَيْتَنِي أَلْفَ مَجَالِسِ الْبَطَّالِينَ فَيَبِينِي وَ بَيْنَهُمْ خَلِيتَنِي؛ یا شاید که مرا دیده‌ای با مجالس بیکارگان و یاهوجویان اُلفت گرفته‌ام پس مرا در میان آنان واگذاشته‌ای.

می‌گوییم: و همین حسرت و ندمت بس است - از آن به خداوند پناه می‌بریم - و در امر پنجاه و هشتم آنچه بر این مطلب دلالت دارد خواهد آمد، ان شاء الله تعالی.

۵۷: تظاهر با ستمگران و اهل باطل

در بحار به نقل از کشف العُمه از طریق عامه روایت آورده از حدیفه که گفت: شنیدم رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می‌فرمود: وای بر این امت از پادشاهان ستمگر که چگونه می‌کشند و فرمانبرداران را می‌ترسانند مگر کسی که اطاعت از آنها را اظهار کند، پس مؤمن متقی با زبان با آنها تصنع و تظاهر می‌کند، و با دل از آنها فرار می‌نماید، پس هرگاه خداوند عز و جل بخواهد اسلام را با عزت بازگرداند هرگونه ستمگر لجوج را در هم می‌شکند و او بر هر چه خواهد تواناست که امتی را پس از فساد به صلاح آورد. آنگاه آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: ای حدیفه اگر از دنیا به جز یک روز باقی نماند خداوند آن روز را طولانی خواهد کرد تا مردی از خاندان من حکومت یابد.

و در تحف العقول در سفارشهای امام صادق علیه السلام به مؤمن الطاق آمده که فرمود: ای پسر نعمان هرگاه در دولت باطل بودی با هر کس تقیه داری با تحیت برخورد کن، زیرا که هر کس متعرض دولت شود خود را به کشتن داده و هلاک کرده است، خداوند فرماید: «وَلَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ» (۶۰۷)؛ و خود را به مهلکه و خطر در نیفکنید... (۶۰۸).

و در غیبت نعمانی به سند خود از امیرالمؤمنین علیه السلام آورده که فرمود: همچون زنبور عسل در بین پرنده‌ها باشید که تمامی پرندگان آن را ناتوان انگارند، و اگر پرندگان بدانند چه برکتی در اندرون آن نهفته است با آن چنین رفتاری نکنند، با زبانها و بدنهایتان با مردم معاشرت نمایید و با دلها و کارهایتان از آنان برکنار باشید. سوگند به کسی که جانم در دست اوست آنچه را دوست دارید نخواهید دید تا اینکه بعضی از شما به صورت بعضی دیگر آب دهان بیاندازد، تا جایی که بعضی از شما بعضی دیگر را دروغ‌پرداز شمارد، و تا آنجا که نماند از شما - یا اینکه فرمود: از شیعه من - مگر همچون سرمه در چشم و نمک در غذا، اینک برایتان مثلی می‌زنم: هرگاه شخصی گندمی داشته باشد که آن را پاک و پاکیزه کند و در جایی قرار دهد، و مدتی آن گندم در آنجا بماند، سپس بعد از مدت زمانی به سراغ آن برود و ببیند که به آن کرم افتاده، پس آن گندم را بیرون آورد و تمیز و پاک نماید، و باز آن را به جای اولش برگرداند، و مدتی بر او بگذرد تا بار دیگر از آن بازدید کند، دوباره ببیند تعدادی کرم در آن واقع شده، پس آن کرمها را بیرون برد و گندم را پاک و تمیز نماید و به همانجا برگرداند، و همین طور این کار را تکرار کند تا اینکه مقدار کمی از آن گندم باقی بماند همچون گندم کمیابی که کرم به آن ضرری نمی‌رساند، این گونه شماها از هم تمیز خواهید یافت تا آنگاه که از شما باقی نماند مگر گروه کمی که فتنه هیچ گونه زبانی بر آنها نرساند (۶۰۹).

۵۸: ناشناس ماندن و پرهیز از شهرت یافتن

زیرا که شهرت آفت است و ناشناس ماندن راحت. و در کافی از امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود: چنانچه بتوانی [طوری زندگی کنی که] هیچ کس تو را نشناسد این کار را بکن.

و در کتاب کمال الدین به سند صحیحی از امام باقر علیه السلام آمده که فرمود: زمانی بر مردم خواهد رسید که امام آنان از ایشان غایب شود، خوشا به حال آنان که بر امر ما پایدار بمانند. در آن زمان، کمترین چیز از ثواب که به آنها رسد اینکه، خداوند متعال ایشان را ندا کند: بندگان و کنیزان من، به سر من ایمان آوردید و غیب مرا تصدیق کردید، پس بشارت باد شما را به ثواب نیک از من؛ ای بندگان و کنیزانم حقا که از شما قبول می‌کنم و شما را عفو نمایم، و شما را می‌آمزم، و به شما بندگانم را از باران سیراب گردانم، و بلا را از آنان دفع نمایم، و اگر شما نبودید عذابم را بر آنها نازل می‌کردم. جابر گفت: عرض کردم: ای فرزند رسول خدا بهترین کاری که مؤمن در آن زمان انجام دهد چیست؟ فرمود: حفظ زبان و خانه نشینی است (۶۱۰).

و در نهج البلاغه از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که در یکی از خطبه‌ها فرمود: وَ ذَلِكَ زَمَانٌ لَا يَنْجُو فِيهِ إِلَّا كُلُّ مُؤْمِنٍ نُومَهُ إِنَّ شَهْدَ لَمْ يَعْرِفْ وَ انْ غَابَ لَمْ يُفْتَقَدْ أَوْلَيْكَ مَصَابِيحُ الْهُدَى وَ أَعْلَامُ السُّرَى لَيْسُوا بِالْمَسَابِيحِ وَ لَا الْمَذَابِيحِ الْبُذُرِ أَوْلَيْكَ يَفْتَحُ اللَّهُ لَهُمْ أَبْوَابَ رَحْمَتِهِ وَ يَكْشِفُ عَنْهُمْ ضَرَاءَ نَقْمَتِهِ، أَيُّهَا النَّاسُ سَيَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ يَكْفَأُ فِيهِ الْإِسْلَامُ كَمَا يَكْفَأُ الْإِنَاءُ بِمَا فِيهِ (۶۱۱)؛ و آن زمانی است که در آن نجات نمی‌یابد مگر هر مؤمن بی‌نام و نشان، که اگر [در مجالس] حضور یابد شناخته نشود و هرگاه غایب باشد در جستجویش برنیایند، اینان چراغهای هدایت و روشنگران راه شبروانند، که به فتنه و فساد و سخن چینی در میان مردم آمد و شد نکنند، و دهان به عیب‌گویی از مردم و یاوه‌سرایی نگشایند، برای آنان خداوند درهای رحمتش را باز می‌کند، و از ایشان سختی عذابش را برطرف می‌نماید. ای مردم؛ زمانی بر شما خواهد رسید که اسلام در آن واژگون می‌شود همچنان که ظرف واژگون گردد و آنچه در آن است بریزد....

سید رضی رحمه الله فرماید: اینکه حضرت علیه السلام فرموده: «کل مؤمنٍ نومهٌ» منظورش گمنام کم آزار است، و «مسیح» جمع مسیحا است، و آن کسی است که بین مردم به فساد و سخن چینی می‌پردازد، و «مذایع» جمع مذیاع است و آن کسی است که هرگاه خلاقی از کسی بشنود آن را پخش می‌کند و برای دیگران بازگو می‌نماید، و «البدر» جمع بَدور است، و آن کسی است که سفاهتش بسیار و بیهوده‌گو است.

و در غیبت نعمانی از امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود: اگر یک خبر را خوب بفهمی از ده خبری که آنها را [فقط] روایت نمایی بهتر است، همانا هر حقی را حقیقتی است و هر صوابی را نوری، سپس فرمود: به خدا سوگند که ما کسی از شیعیانمان را فقیه و فهمیده نمی‌شماریم تا اینکه با او به کنایه و رمز سخن بگوییم و او منظور از آن را متوجه گردد؛ امیرالمؤمنین علیه السلام بر منبر در شهر کوفه فرمود: همانا در پشت سر شما فتنه‌های تاریک؛ کور و بی‌نوری خواهد آمد، که از آن فتنه‌ها نجات نیابد مگر نومه گفته شد: یا امیرالمؤمنین نومه چیست؟ فرمود: کسی که مردم را بشناسد ولی مردم او را نشناسند. و بدانید که زمین از حجت خدا خالی نمی‌ماند، ولی خداوند خلق خویش را به خاطر ستم و تجاوز و اسراف بر خودشان از دیدار او کور خواهد ساخت، و اگر زمین یک ساعت از حجت خداوند خالی بماند اهل خود را فرو خواهد برد، ولی حجت خداوند مردم را می‌شناسد و آنها او را نمی‌شناسند همچنان که یوسف مردم را می‌شناخت در حالی که آنها او را نمی‌شناختند (۶۱۲).

و در همان کتاب نیز به سند خود آورده که یکی از یاران امام ابو عبدالله صادق علیه السلام بر آن حضرت وارد شد، و عرضه داشت: فدایت گردم؛ به خدا سوگند من تو را دوست می‌دارم و هر کس تو را دوست دارد را دوست می‌دارم، ای سرور من چقدر شیعیان شما فراوانند! آن حضرت علیه السلام فرمود: آنان را بشمار. عرض کرد: بسیاری آن حضرت علیه السلام فرمود: آنها را می‌توانی بشماری؟ عرض کرد: آنها از شمارش بیرونند. حضرت ابو عبدالله صادق علیه السلام فرمود: ولی اگر آن شماره‌ای که توصیف شده‌اند سیصد و ده و اندی تکمیل گردد آنچه را می‌خواهند انجام خواهد شد، اما شیعه ما کسی است که صدایش از بناگوش تجاوز نکند و ناراحتی‌های درونیش از بدنش آشکار نگردد، و با غلو ما را مدح نگوید و با زمامداران در مورد ما ستیزه نکند، و با کسی که از ما عیب‌جویی می‌نماید همنشین نشود، و با کسی که از ما بدگویی می‌کند هم‌سخن نگردد، و با دشمن ما دوستی ننماید، و دوستدار ما را دشمن ندارد. عرضه داشتم: پس با این شیعیان مختلفی که دعوی تشیع دارند چه کنم؟ فرمود: تمییز داده خواهند شد، و بررسی خواهند شد، و تبدیل خواهند یافت، سالیانی بر آنها خواهد آمد که از میانشان ببرد و شمشیری آنها را می‌کشد و اختلافی پراکنده‌شان می‌کند، شیعه ما تنها کسی است که همچون سگ زوزه نکشد و بسان کلاغ طمع نورزد، و اگر از گرسنگی بمیرد از مردم گدایی نکند. عرض کردم: فدایت شوم؛ چنین کسانی را با این اوصاف کجا بجویم؟ فرمود: در اطراف زمین آنها را بجوی، آنان کسانی هستند که زندگیشان به سختی می‌گذرد، و خانه بدوشند که چنانچه در جایی حضور یابند شناخته نشوند، و هرگاه غایب باشند کسی جستجوی‌شان نکند و اگر بیمار شوند عیادت نشوند، و چنانچه خواستگاری کنند همسرشان ندهند، و هرگاه بمیرند [مردم] بر جنازه آنها حاضر نگردند، آنانند که با اموالشان مواسات کنند و در قبرهایشان یکدیگر را دیدار نمایند، و نظرهای‌شان با هم اختلاف ندارد هر چند که شهرهایشان مختلف است (۶۱۳).

و به طریق دیگری نیز این حدیث را روایت کرده و در آن افزوده: و هرگاه مؤمنی را ببینند او را گرامی دارند، و چنانچه منافقی را مشاهده کنند از او دوری گزینند، و به هنگام مرگ بی‌تابی نمایند، و در قبرهایشان با یکدیگر دیدار می‌کنند.

می‌گویم: محل شاهد فرموده آن حضرت علیه السلام است: چنانچه در جایی حضور یابند شناخته نشوند و هرگاه غایب باشند کسی جستجوی‌شان نکند.... زیرا که آن حضرت - علیه الصلاة و السلام - با این سخن بر خوبی گمنام ماندن از مردم و مذمت مشهور

شدن در بین آنها دلالت فرمود ، و بدین جهت تمام این حدیث را آوردم که فوایدش بسیار است . و از جمله مطالبی که متناسب با آن زمان است این ابیات می باشد :

حَقِيتُ عَنِ الْعِيُونِ فَانْكُرْتَنِي

فَكَانَ بِهِ ظُهُورِي لِلْقُلُوبِ

وَ اَوْحَشَنِي الْاِنْسُ فَعَبْتُ عَنْهُ

لِتَأْنِيسِي بَعْلَامِ الْغُيُوبِ

وَ كَيْفَ يَرُو عُنِي التَّفْرِيدُ يَوْمًا

وَ مَنْ اَهْوَايَ لَدَيَّ بِلا رَقِيبِ

اِذَا مَا اسْتَوْحِشَ الثَّقَلَانُ مِنِّي

اَنْسْتُ بِخَلَوْتِي وَ مَعِيَ حَبِيبِي

از دیده‌ها مخفی ماندم پس دیده‌ها مرا نشناختند ، و از این جهت برای دلها آشکار شدم . و مونس من به وحشتم انداخت لذا از نظرش غایب شدم ، چون به خدای عالم الغیوب انس یافتم . و چگونه روزی تنهایی مرا بیمناک خواهد ساخت ، در حالی که محبوب من - به دور از رقیب - نزد من است . چنانچه جن و انس از من وحشت کنند ، به خلوت خود مانوس باشم و حبیبم با من است .

۵۹ : تهذیب نفس

و پاکسازی درون از صفات پلید ، و زیور دادن آن به وسیله اخلاق پسندیده ، و این امر در هر زمان واجب است ، ولی یاد کردن آن به طور خصوص در وظایف زمان غیبت حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه از این جهت است که درک فضیلت صحبت او و قرار گرفتن در عداد اصحاب آن جناب بستگی به آن دارد . به دلیل روایتی که نعمانی رحمه الله به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : هر کس دوست می‌دارد از اصحاب حضرت قائم علیه السلام باشد باید که منتظر باشد و در این حال به پرهیزکاری و اخلاق نیکو رفتار نماید ، در حالی که منتظر باشد ، پس چنانچه بمیرد و پس از مردنش قائم علیه السلام بپاخیزد ، پاداش او همچون پاداش کسی خواهد بود که آن حضرت را درک کرده است ، پس کوشش کنید و در انتظار بمانید گوارا باد شما را ای گروه مشمول رحمت خداوند (۶۱۴) .

می‌گوییم: در این حدیث دلالت بر این هست که دست یافتن به ثواب انتظار با رعایت کامل و ملازمت پرهیزکاری و اخلاق نیک مشروط می‌باشد، و مؤید این معنی پیشتر گذشت.

۶۰: اتفاق و اجتماع بر نصرت آن حضرت علیه السلام

زیرا که در اجتماع کردن تأثیری هست که در افراد نیست، هر چند که نصرت کردن وظیفه همه افراد است، خداوند فرموده: «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَ لَا تَفَرَّقُوا» (۶۱۵)؛ و همگی به ریسمان خداوند چنگ زنید و پراکنده نشوید. چون امام علیه السلام در تمام زمانها رشته محکم خداوند در میان بندگانش می‌باشد، و دست یازیدن به او جز با پیروی و نصرت او حاصل نمی‌گردد. و امیرالمؤمنین علیه السلام در یکی از خطبه‌هایش فرموده: ای مردم اگر شما از نصرت حق از پای نمی‌نشستید، و از کنار زدن باطل سستی نمی‌کردید، کسی که مثل شما نیست بر شما طمع نمی‌نمود، و آنان که بر شما نیرو یافتند قوت نمی‌گرفتند، ولی شما همچون گم گشتگی بنی اسرائیل راه را گم کردید، و به جانم سوگند که بعد از من گم گشتگیتان چند برابر خواهد شد، از جهت اینکه حق را پشت سر افکندید....

و در توقیع رفیعی که از سوی ناحیه مقدسه به شیخ مفید رحمه الله صادر گشت آمده است: و اگر شیعیان ما - که خداوند آنان را در اطاعتش یاری دهد - در وفای پیمانی که از ایشان گرفته شده یک‌دل و مصمم باشند، نعمت لقای ما از آنان به تأخیر نمی‌افتد، و سعادت دیدار ما برای آنان با معرفت کامل و راستین نسبت به ما تعجیل گردد... (۶۱۶).

۶۱: متفق شدن بر توبه واقعی و بازگرداندن حقوق به صاحبان آنها

آن چنان که پیشتر گذشت اینکه از جمله اسباب طولانی شدن غیبت امام - که بر او و بر پدران او درود و سلام باد - گناهان و معصیتهایی است که از بندگان می‌بیند، چنانکه در همان توقیعی که به آن اشاره شد پس از عبارت یاد شده فوق از آن حضرت علیه الصلاة و السلام آمده: «پس تنها چیزی که ما را از آنان پوشیده می‌دارد همانا چیزهای ناخوشایندی است که از ایشان به ما می‌رسد و از آنان نمی‌پسندیم و از آنان انتظار نمی‌رود، وَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ وَ هُوَ حَسْبُنَا وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ» (۶۱۷).

۶۲ و ۶۳: پیوسته به یاد آن حضرت بودن و به آدابش عمل کردن

بیان مطلب اینکه ، به دلالت اخبار قطعی بسیار که از امامان علیهم السلام روایت گردیده تردیدی در این نیست که امام علیه السلام ناظر و شاهد بر ما است ، و بر حالات و حرکات و سکنتات ما اطلاع دارد ، پس تو در هر حال و هر کجا که هستی برابر دیدگانش قرار داری که او است دیده بینای خداوند و گوش شنوای او ، چون این را دانستی و یقین داشتی که تو در پیش چشم و جلو رویش قرار داری ، حتماً آن جناب را در جلو چشمت قرار دهی ، و با دیده دل به او نظر نمایی ، بلکه هرگاه آن حضرت جلو چشمت باشد لازمه اش این است که تو در پیش چشمش بوده باشی ، و بستگی به این ندارد که تو آن را قرار دهی . و این روشن ، و بر کسی که دیده دلش کور نباشد مخفی نیست : (چشم سر [کافران و مخالفان] گرچه کور نیست لیکن چشم باطن و دیده دلها کور است) .

و چنانچه دانستی که آن حضرت علیه السلام پیش چشمت قرار دارد ، البته همّت در جهت رعایت آداب آن جناب ، و مراسم آداب و انجام وظایفی که نسبت به آن حضرت داری به حسب مراتب معرفت مصروف خواهد شد ، هر چند که با چشم سر آن بزرگوار را نبینی . به مثال اینکه ، اگر شخص نابینایی در مجلس زمامداری حضور یابد ، و در پیشگاهش قرار گیرد ، البته تمام آدابی که شایسته است در محضر زمامدار رعایت گردد را انجام می دهد ، همچنانکه بینایی که به او نظر می کنند و در پیشگاهش ایستاده اند انجام می دهند ، با اینکه آن نابینا او را می بیند و نمی تواند بر او نظر کند ، و این نیست مگر از جهت اینکه می داند در پیش روی زمامدار قرار دارد ، و زمامدار جلو چشم او است هر چند که با چشم سر او را نمی بیند ، و حال مؤمن در زمان غیبت امام علیه السلام چنین است ، زیرا که مؤمن از جهت ایمان و یقینش به طور قطع می داند که در تمام احوال در پیش چشم امامش قرار دارد ، پس امامش را جلو چشم خود قرار می دهد هر چند که او را به چشم سر نمی بیند ، پس هم خود را در رعایت آداب و مراقبت و مواظبت و وظایف خود نسبت به آن جناب مصروف می دارد . و تمام این امور در سخنان امیرمؤمنان علی علیه السلام بیان گردیده ، در حدیثی که رئیس المحدثین شیخ صدوق در کتاب کمال الدین به سند خود از مسعدة بن صدقه از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام از پدرانش از امیرالمؤمنین علیه السلام آورده که آن حضرت بر فراز منبر در شهر کوفه فرمود : بار خدایا همانا به ناچار زمین تو را حجتی از سوی تو بر خلقت باید ، که آنان را به دین تو هدایت کند ، و علم تو را به ایشان بیاموزد ، تا حجت تو باطل نشود ، و پیروان ایشان گمراه نگردند پس از آنکه هدایتشان کرده ای . [آن حجت] یا آشکار است که اطاعت نشود ، یا مخفی و در انتظار باشد ، اگر شخص او از مردم در حال صلح و متارکه با مخالفان [هدایت شدنشان] غایب ماند ، به درستی که علم و آداب او در دلهای مؤمنین ثبت است که آنان به آنها عمل می کنند (۶۱۸) .

می گویم : این حدیث مشهور است و در کافی (۶۱۹) و غیبت نعمانی با تفاوت اندکی از آن حضرت علیه السلام روایت گردیده ، و در این کلام مبارک گونه هایی از علم و معرفت و توجه و تذکر هست ، پس بر تو باد که در آن کاملاً دقت کنی تا مقصود برایت واضح شود ان شاء الله تعالی .

تذکر و راهنمایی

بدان که مؤمنین در یاد کردن مولایشان علیه السلام به مقتضای تفاوت درجات ایمان و مراتب معرفت و یقینشان ، درجات متفاوت و مراتب مختلفی دارند ، بعضی از آنها حالشان در یاد کردن مولایشان چنان است که شاعر گفته :

اللَّهُ يَعْلَمُ أَنِي لَسْتُ أَذْكَرُكُمْ

فَكَيْفَ أَذْكَرُكُمْ إِذْ لَسْتُ أَنْسَاكُمْ

خدا داند که من شما را [با زبان] یاد نکنم ، زیرا که چگونه شما را یاد کنم در حالی که هیچ گاه فراموشتان نمی‌نمایم . یا چنان است که گفته شده :

أَمَا وَ الَّذِي لَوْ شَاءَ لَمْ يَخْلُقِ النَّوِي

لَئِنْ غَبْتَ عَنْ عَيْنِي فَمَا غَبْتَ عَنْ قَلْبِي

سوگند به آنکه اگر می‌خواست هسته [وجود] را نمی‌آفرید که اگر چه از دیده‌ام غایب مانده‌ای از دلم غایب نیستی . چنین کسی از مولایش غافل نیست و از آنچه سزاوار است از آداب آن حضرت علیه السلام در همه اوقات و احوالش فراموش نمی‌کند ، پس گوارا باد بر این افراد ، باز هم گوارا باد بر اینان آنچه از حکمت دریافت کرده‌اند ، و از علم و عمل و معرفت روزی یافته‌اند ، از خدای تعالی خواستارم بر من منت گذارد و به جود و کرمش عنایت فرماید که مرا از آنان قرار دهد ، که من چنانم که شاعر گفته :

أُحِبُّ الصَّالِحِينَ وَ لَسْتُ مِنْهُمْ

لَعَلَّ اللَّهَ يَرْزُقُنِي صَالِحًا

نیکان را دوست می‌دارم با اینکه از ایشان نیستم ، باشد که خداوند صلاح و نیکی به من روزی فرماید . ولی گوشه‌ای از آنچه شایسته تذکر است یاد می‌کنم ، که تذکری برای خودم و برای مؤمنین دیگر بوده باشد ، به حسب آنچه به برکت مولایم - صلوات الله علیه - فهمیده‌ام .

بدان که می‌بایست یقین بدانی که تو از چشم و گوش مولایت علیه السلام دور نیستی ، او جای تو را می‌داند و از احوال تو آگاه است ، پس اگر از کسانی باشی که بر رعایت آدابی که سزاوار رعایت شدن نسبت به آن جناب است مواظبت دارند ، بدین وسیله کمال محبت و عنایت آن بزرگوار را به سوی خود جلب کرده‌ای . و اگر از اهل غفلت و اعراض از آن سرور باشی ، جای تأسف است . خدای عز و جل فرموده : « وَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمَى » * قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَ قَدْ كُنْتُ بَصِيرًا * قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيْتَهَا وَ كَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى » (۶۲۰) ؛ و هر کس از ذکر من اعراض کند همانا برای او معیشت تنگی خواهد بود و روز قیامت او را نابینا محسور خواهیم ساخت ، [در آن حال] گوید : پروردگارا چرا نابینایم محسور فرمودی در حالی که من [در دنیا] بینا بودم ، [خداوند] فرماید : این چنین آیات ما بر تو رسید پس تو آنها را فراموش و غفلت کردی و همین طور امروز تو فراموش می‌شوی . کدام سختی و تنگی از تاریکی غفلت و نادانی بدتر است ، و کدام حسرت از کوری روز قیامت بزرگتر! و کدامین بیم و وحشت از آن پشیمانی زشت‌تر و کوبنده‌تر ، چه مصیبت بزرگ و دردناکی!! . پس شتاب کن شتاب برای خلاصی خودت و آزاد سازی گردنت ، و این حاصل نمی‌گردد مگر با یاد مولایت تا در دنیا و آخرت دستت را بگیرد ، که خدای تبارک و تعالی شأنه می‌فرماید : « يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ » (۶۲۱) ؛ روزی که هر مردمی را با امامشان می‌خوانیم .

چون صبح کنی پس بدان که این زندگی که خداوند به تو داده به برکت آن حضرت علیه السلام است ، پس او را سپاس بگزار و خدای تعالی را بر نعمتی که به تو عنایت فرموده شکر کن ، و مواظب خودت باش که مبادا این نعمت را در غیر رضای او صرف نمایی ، که مایه تیره روزی و بار سنگینی تو خواهد شد ، پس چنانچه در معرض گناهی قرارگیری به یادآور که مولایت در این حالت زشت و گونه بد تو را می‌بیند ، پس به پاس احترام او آن گناه را واگذار ، و اگر کار خوبی پیش آید به انجام آن سبقت کن و بدانکه آن

نعمتی است الهی، که خدای تعالی آن را به برکت مولایت بر تو بخشیده است، و خدای را بر آن سپاس بگزار و آن را به مولی و صاحب زمانت هدیه کن، و با زبان حال و مقال عرضه بدار: «یا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسْنَاً وَ أَهْلُنَا الضَّرُّ وَ جِنَّتْنَا بِيضَاعَهُ مُزْجَاهَةً فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ» (۶۲۲)؛ عزیزا بر ما و اهل ما سختی رسیده و با متاعی اندک به درگهت پناه آورده ایم پس پیمانمان را بر کن و بر ما تصدق فرمای که خداوند صدقه دهندگان را پاداش دهد. و در تمام احوال خاضع و خاشع باش، همچون غلام سر به فرمان حقیری که در خدمت اربابش ایستاده باشد، و در هر بامداد و شامگاه بر آن جناب سلام کن، سلام غلامی که مشتاق دیدار او است و از فراقش در سوز و گداز است؛ سلام مخلصی که اشکهایش بر گونه‌هایش سرازیر باشد، و باور دارد که در خدمت مولایش ایستاده است. و چون هنگام نماز خواندنت فرا رسد، حال مولایت را در موقع ایستادنش در پیشگاه خدای - جل جلاله - متذکر شو، و با حضور قلب، و خشوع جسم، و چشم پوشی از ما سوی الله تعالی؛ به آن بزرگوار تأسی بجوی و بدان که توفیق یافتنت به این امر جز به برکت مولایت نیست، و این عبادت جز به موالات و پیروی و معرفت آن حضرت، از تو پذیرفته نمی‌شود، و هر قدر که پیروی و معرفت و سر به فرمان بودن نسبت به او فزونی یابد؛ خدای تعالی منزلت و پاداش و کرامت و افتخار تو را خواهد افزود. و چون از نماز فراغت یافتی آن حضرت علیه السلام را به سوی خدای عز و جل وسیله و شفیع قرار ده که آن را از تو قبول فرماید، و پیش از هر دعایی به دعا کردن برای او آغاز کن، به جهت بزرگی حق و بسیاری احسان او بر تو، و هرگاه حاجتی برایت پیش آید یا عارضه سختی به تو روی آرد آن را بر حضرتش معروض بدار و به درگاهش زاری کن تا به درگاه خدای تعالی در برطرف کردن آن از تو، شفاعت نماید، که او است وسیله به سوی خداوند عز و جل و باب الهی که از آن درآیند، و خداوند - عز شأنه - فرموده: «وَ أَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» (۶۲۳)؛ و خانه‌ها را از درهایشان وارد شوید... و اخبار بسیار گواه بر این معنی است.

و در یکی از سالهای گذشته امر مهمی برایم پیش آمد که دلم را مشغول و فکر و حواسم را به خود جلب کرده بود، پس در یکی از شبها جد مادریم رضی الله عنه - که از سادات نیکوکار بود - را در خواب دیدم، او را در باغی از بهترین باغها که در زمان حیاتش آرزوی آن را داشت مشاهده نمودم، در بهترین حال و زیباترین وضعیت، بر او سلام کردم به من جواب داد و سخنانی بین ما انجام شد، از جمله اینکه: من به او گفتم: از خدای عز و جل بخواه که فلان امر مهم را کفایت کند، و هم ناراحتی آن را از من دور سازد. به فارسی به من گفت: دعای ما بالاتر از دعای امام زمان علیه السلام نیست، پس هرگاه پیش آمدی کند آن را بر حضرتش عرضه می‌کنیم، اگر اجازه فرماید و امضاء کند برای اصلاح آن دعا می‌کنیم و گرنه؛ نه... بنابراین معلوم شد که آن حضرت در تمام امور پناهگاه و مرجع است، پس وظیفه تو آن است که به او رجوع کنی و به درگاه او دادرسی و شفاعت خواهی ببری، او را نزد خدای عز و جل شفیع ببر تا برایت دعا کند، و تو را در نظر داشته باشد، زیرا که از وظایف و مراحم امام علیه السلام در هر زمان به مقتضای اخباری که وارد شده؛ دعا کردن برای مؤمنین است، همچنان که از جمله وظایف مؤمنین در هر زمان: دعا کردن برای امامشان می‌باشد، چنانکه در این کتاب این مطلب را با دلایل عقلی و نقلی بیان داشتیم، و چنانچه غفلت یا فراموشی از یاد آن حضرت علیه السلام در بعضی از اوقات برایت عارض گشت - چنانکه غالب احوال بیشتر اهل این زمان است - پس بدان که این حالت از نزدیک شدن شیطان است، پس به درگاه خداوند روی آورده و زاری کن تا نیرنگ شیطان را از تو باز گرداند، و از خدای تعالی طلب مغفرت بنمای و به سوی او توبه نصوح کن تا این بدی را بر تو ببخشد، و به یاد مولایت در هر حال توفیق دهد، که او - جَلَّ ثَنَاؤُهُ - هر چه را بخواهد تحقق می‌بخشد. و بر تو باد که در آنچه برایت یاد آوردیم و پس از این نیز می‌آوریم از وظایف و آداب ارتباط با مولایت دقت و مطالعه کنی. از خدای تعالی توفیق علم و عمل را برای شما و خودم خواستارم، و اینکه ما را از خطا و لغزش محفوظ بدارد که او [به بندگان] نزدیک و اجابت کننده دعا است.

۶۴: دعا به درگاه الهی برای جلوگیری از نسیان یاد آن حضرت علیه السلام

اینکه از درگاه خداوند عز و جل بخواهی که تو را از فراموش کردن یاد آن حضرت علیه السلام محفوظ بدارد ، و دلیل بر این - اضافه بر آنچه پیشتر بیان داشتیم که خدای عز و جل بر تو نسبت به آن حضرت وظایف و آدابی قرار داده که جز با مداومت کردن بر یاد او از تو تحقق نمی پذیرد - عبارتی است که از خود آن جناب علیه السلام از طریق شیخ عمّری رضی الله عنه در کتاب کمال الدین به سند صحیح عالی روایت آمده که : « و ذکر آن حضرت را از یادمان مبر . . . » (۶۲۴) . پس در این عبارت تدبّر کن که چگونه از دعا های مهم قرار داده شده ، و شیعیان دستور یافته اند در آن مکالمات شریف چنین سخن بگویند ، از این نکته غفلت منماید ، و در تمامی اوقات به ویژه مواقع استجاب دعا به درگاه خدای تعالی تضرّع و زاری کن که به فراموشی یاد آن جناب علیه السلام دچار نشوی ، و دعا را تا به هنگام مبتلا شدن به آن تأخیر مینداز ، که در روایات رسیده از امامان علیهم السلام در آداب دعا کردن آمده که : لازم است مؤمن پیش از آنکه بلا نازل شود به دعا کردن مبادرت ورزد . و از خدای عز و جل مسئلت کن که تو را از گناهایی که مایه دچار شدن به فراموشی یاد امام تو می شود ، مصون و محفوظ بدارد ، که این امر شدیدترین و بزرگترین نعمتها و محتتها است ، و در بعضی از دعاهایی که از امامان علیهم السلام روایت گردیده است چنین آمده : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي الذُّنُوبَ الَّتِي تُنَزِّلُ النَّقْمَ؛ بار خدایا بر من بیامرز گناهایی را که مایه نزول نعمت هستند . و بدون تردید فراموش کردن یاد امام و غفلت نمودن از آن جناب علیه السلام نعمت و بلای بزرگی است که نعمتهای دنیا و آخرت بر آن مترتب می گردد (۶۲۵) .

۶۵: اینکه بدنت نسبت به آن جناب عجل الله فرجه خاشع باشد

و دلیل بر این است آنچه سید اجل علی بن طاووس در کتاب جمال الأسبوع به سند خود از محمد بن سنان از امام صادق علیه السلام در دعای روز جمعه روایت آورده ، و ما آن را در کتاب ابواب الجنات فی آداب الجمعات یاد کرده ایم : اللَّهُمَّ إِنِّي اتَّقِرُّبُ إِلَيْكَ بِقَلْبٍ خَاضِعٍ وَ إِلَى وَلِيِّكَ بَدَنٍ خَاشِعٍ وَ إِلَى الْإِمَّةِ الرَّاشِدِينَ بِفُؤَادٍ مُتَوَاضِعٍ (۶۲۶) ؛ بار خدایا من به درگاه تو تقرب می جویم با دلی خاضع و به سوی ولیّت با بدنی فروتن ، و به امامان هدایت کننده با قلبی متواضع . . . . که دلالت دارد بر حصول تقرب به خدای عز و جل با خشوع و فروتنی بدن برای ولیّ او علیه السلام . و منظور از « ولیّ » در اینجا به قرینه یاد کردن امامان علیهم السلام ، و به قرینه اینکه این تعبیر در چندین دعا و حدیث از مولایمان حضرت حجّت علیه السلام ، روایت آمده ، همان امام زمان علیه السلام است .

اگر بگوئید : احتمال دارد منظور از « ولیّ » امام هر زمان یا مؤمن کامل باشد ؟ گوئیم : هر چند که این احتمال بعید است ، ولی بر این دو تقدیر نیز مقصود ثابت است ، زیرا که مؤمن کامل حقیقی منحصر در آن بزرگوار است ، چنانکه پوشیده نیست . و منظور از خشوع بدن چنانکه از تأمل کردن در کتب لغت و موارد استعمال استفاده می شود و کسی که جستجو نموده و در آیات و اخبار دقت کند با آن مأنوس می گردد؛ آن است که اعضای بدنت را در جهت خدمت کردن به مولایت و بر پا کردن امر او به کار ببندی ، در حالی که مستمندی و کوچکی خود را اقرار نمایی ، که عظمت و بزرگی آن حضرت را بر خودت بشناسی ، و تذلل نسبت به آن جناب

و وجوب حق و اطاعتش را بر خودت در اعماق جانت ببینی ، چنانکه حال غلام نسبت به اربابش هست . زیرا که غلامی که معنی بندگی و آقایی را درک کند ، می‌داند که از لوازم بندگی؛ به کار بردن اعضای بدنش در خدمت و اطاعت مولایش می‌باشد ، و او در آن حال تصور نمی‌کند که بر مولایش منت یا احسانی دارد ، بلکه می‌داند که اگر در خدمت یا اطاعت اوامر او سستی نماید مقصر خواهد بود ، و اگر بر او گردنکشی یا تکبر کند ، نزد خردمندان مذموم و مطرود خواهد شد ، و هرگاه حال غلامی که کسی از مردم با درهمی چند او را خریده چنین باشد ، و برای کسی که بر او ولایت یافته این مقدار حق و مولویت باشد ، پس حال مولایی که خدای تعالی برای او ولایت تامه قرار داده چه خواهد بود ؟ و این معنی را در کتاب عزیز خود چنین فرموده است : « النبیُّ اُولیُّ بالمؤمنینَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ » (۶۲۷) ؛ پیغمبر نسبت به مردم از خودشان سزاوارتر و ولایتش محکم‌تر است . و این مقام را بعد از پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم برای امام علیه السلام مقرر فرموده است . و هر کس اهل تحقیق و تدبّر در اخبار فضل و عظمت امامان علیهم السلام باشد در هیچ کدام از مطالبی که آوردیم تردید نخواهد کرد ، و اگر ما آن اخبار را بیاوریم کتاب طولانی می‌شود ، و در آنچه یاد کردیم برای خردمندان مایه عبرت و بسنده است چون :

هر کس که ز شهر آشنایی است

داند که متاع ما کجایی است

۶۶ : مقدم داشتن خواسته آن حضرت برخواسته خود

به اینکه در هر امری که بر تو وارد می‌شود و می‌خواهی در آن اقدام کنی ، بیندیشی که آیا موافق رضای آن حضرت علیه السلام است یا مخالف آن ؟ پس چنانچه موافق رضای آن جناب بود آن را انجام دهی و بر آن اقدام نمایی ، نه به خاطر هوای نفس خودت ، بلکه به جهت موافقت داشتن آن با رضای او علیه السلام ، و اگر مخالف رضای او بود آن را واگذاری و با هوای نفست مخالفت کنی ، برای اینکه رضای آن حضرت - سلام الله علیه - را به دست آوری ، که اگر چنین بودی نزد آن بزرگوار محبوب خواهی بود و ذکر خیرت بر زبان او و زبان پدران بزرگوارش - سلام الله علیهم اجمعین - جریان می‌یابد .

و شاهد بر آنچه گفتیم روایتی است که فاضل محدث نوری قدس سره در کتاب نفس الرحمن به نقل از کتاب اُمالی شیخ طوسی قدس سره به سند خود از منصور بزرج (۶۲۸) آورده که گفت : به حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم : ای سرور من ، چه بسیار از شما یاد سلمان فارسی را می‌شنوم ؟ فرمود : مگو سلمان فارسی ، بلکه بگو : سلمان محمدی صلی الله علیه و آله وسلم ، آیا می‌دانی چرا بسیار از او یاد می‌کنم ؟ عرض کردم : نه ، فرمود : برای سه صفت : یکی : مقدم داشتن خواسته امیرمؤمنان علیه السلام بر خواسته خودش . و دوم : دوست داشتن فقرا ، و برگزیدن آنها بر اهل ثروت و مکتنت . و سوم : دوست داشتن علم و علما ، همانا سلمان بنده صالح درستکار مسلمانی بود ، و از مشرکین نبوده است (۶۲۹) .

می‌گوییم: در این صفات و آنچه از آثار نیک بر آنها مترتب می‌شود تأمل کن، و از جمله آن آثار اینکه امامان علیهم السلام صاحب این صفات را دوست می‌دارند و مدح کنند و بستايند، و به این حدیث شریف عمل کن تا به سعادت دنیا و آخرت نایل شوی. خداوند، من و شما برادران مؤمن را توفیق دهد که او [به بندگانش] نزدیک و اجابت کننده دعا است.

۶۷: احترام کردن نزدیکان و منسوبین به آن حضرت علیه السلام

خواه قرابت و خویشاوندی و وابستگی آنان جسمانی باشد و خواه روحانی، مانند: سادات علوی، و علمای دینی و برادران ایمانی، زیرا که احترام و تجلیل ایشان در حقیقت احترام و توقیر آن جناب - سلام الله علیه - است، و این چیزی است که از نحوه معاشرت و آداب خردمندان مشاهده می‌کنیم که شیوه آنان چنین است که فرزندان و برادران و نزدیکان اشخاص بزرگ را به خاطر تعظیم و بزرگداشت آن اشخاص بزرگ احترام و تجلیل می‌کنند، و تفاوت مراتب احترام و توقیرشان از جهت تفاوت مراتب منسوبین می‌باشد، و چنین می‌دانند که احترام و تعظیم‌شان در حقیقت به آن اشخاص بزرگ برمی‌گردد، و ترک کردن احترام و توقیر ایشان را سبک شمردن شأن و شخصیت آن اشخاص می‌دانند، و این چیزی است که هیچ عاقلی در آن تردید نمی‌کند. و امامان ما علیهم السلام در تعدادی از احادیثی که از ایشان روایت شده بر این معنی دلالت فرموده‌اند که بعضی از آنها را در امور سی و یکم و سی و هفتم و چهل و هشتم و غیر اینها آورده‌ایم، اضافه بر آنچه در امر شصت و هشتم خواهی شنید، که نیز به فجوی یا منطوق بر این مطلب دلالت دارد، پس بر تو باد که به آنها مراجعه نمایی و در آنها دقت کنی، و بر احترام منسوبین آن حضرت علیه السلام از سادات و علما و مؤمنین مواظبت و مداومت داشته باشی، و به حسب شئون و مراتب ایشان در علم و تقوی و پرهیزکاری و آنچه مایه نزدیک شدن و محبوبیت یافتن نزد آن بزرگوار است، آنها را تجلیل و توقیر کنی، تا به تقرب و محبوب شدن نزد آن حضرت علیه السلام نایل شوی و سعادت یابی. از خدای تعالی خواستارم که مرا و همه دوستداران آن جناب را توفیق دهد، بمنّه و کرمه.

۶۸: بزرگداشت اماکنی که به قدوم آن حضرت علیه السلام زینت یافته‌اند

مقدمه

مانند: مسجد سهله، و مسجد اعظم کوفه، و سرداب مبارک در شهر سامره، و مسجد جمکران، و غیر اینها از مواضعی که بعضی از صلحا، آن حضرت را در آنجاها دیده‌اند، یا در روایات آمده که آن جناب در آنجا توقف دارد، مانند: مسجد الحرام، و تعظیم و احترام

سایر چیزهایی که به او اختصاص دارد و منتسب می‌باشد، مانند: نامها و ألقاب و کلمات و توقیعات و لباسهای آن حضرت علیه السلام و کتابهایی که احوالات آن بزرگوار و آنچه متعلق به اوست در آنها یاد گردیده، و مانند اینها . . . . در اینجا نخست در استحباب و رجحان آن سخن می‌گوییم، و دوم در بیان چگونگی بزرگداشت و تعظیم آن مشاهد، و آنچه به وسیله آنها بزرگداشت حاصل می‌گردد.

مبحث اول

به توفیق خداوند گوییم: آنچه بر این معنی دلالت دارد یا آن را تأیید می‌کند چند امر است:

۱- از جمله؛ فرموده خدای عز و جل: «وَمَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ» (۶۳۰)؛ و هر کس شعائر خداوند را بزرگ و محترم دارد پس به درستی که این از [صفات] دل‌های باتقوی است. و بیان آن به دو وجه است:

وجه اول: منظور از شعائر خدای تعالی - به حسب آنچه از تدبیر در آیات و روایات و ملاحظه معنی شعار و اشعار و کاوش در موارد استعمال آنها استفاده کرده‌ایم - هر آن چیزی است که انتساب خاص و ارتباط ویژه‌ای به خدای عز و جل داشته باشد، خواه بدون واسطه و خواه با واسطه باشد، به گونه‌ای که در نظر شرع و عرف بزرگ داشتن آن تعظیم خداوند محسوب گردد، و تحقیر و توهین آن؛ تحقیر و توهین خدای عز و جل به شمار آید، مانند: اسمها، کتابها، پیغمبران، فرشتگان، مساجد، اولیا، و اهل ایمان به او، و زمانهای مخصوصی که او احترام آنها را واجب فرموده، و خانه‌هایی که فرمان داده بلند گردند و نام او در آنها یاد شود، و توقفگاهها و مشاهد و معابد اولیای او، و احکام خدای تعالی؛ از فرایض و غیر آنها، و حدود الهی، و حج و مناسک و اعمال آن، خدای عز و جل فرموده: «وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ» (۶۳۱)؛ و نحر شتران فربه را از سوی شما از شعائر خداوند مقرر داشتیم.

و در این آیه دلالت بر آن است که شعائر خداوند در قربانی کردن شتران فربه منحصر نیست - به طوری که بعضی پنداشته‌اند - و مصادیق بسیار دیگری نیز دارد که شمردن آنها غیر ممکن یا بسیار مشکل است. و پوشیده نیست که مواقف و مشاهد و معابد و لباسها و نوادگان امامان علیهم السلام از آن مصادیق می‌باشند، زیرا که آنها با یک یا چند واسطه منتسب به خدای تعالی هستند، نمی‌بینی که خدای تعالی نحر کردن شتران فربه را از شعائر الله قرار داده، با اینکه آنها به سوی خانه کعبه که خدای تعالی آن را به خود نسبت داده است برده می‌شوند پس بین آن و بین مشاهد و مواقف و ذراری امامان علیهم السلام و سایر اموری که منسوب به آنها است چه فرقی هست؟ چونکه امامان علیهم السلام حجت‌های خداوند و نشانه‌های روشن اویند، و ایشان از بیت الحرام عزیزتر و برترند. بلکه در بعضی از روایات آمده که: «مؤمن از کعبه مشرفه عزیزتر است». جهتش آن است که ایمان به خدای تعالی عزیزترین و برترین امور است، لذا خدای تعالی فرموده: (و هر کس شعائر خداوند را بزرگ و محترم بدارد پس به درستی که این از [صفات] دل‌های باتقوی است). که در مقام بیان فضیلت تعظیم شعائر توجه داده که تقوای دل‌ها مهمترین و برترین امور است، و آن چیزی است که نیازی به ذکر فضیلت و بیان مقام برجسته و منزلت والای آن نزد خدای عز و جل نیست.

به توضیح اینکه خدای تعالی پس از آنکه قسمتی از احکام را در سوره حج بیان فرمود ، به توحید و اخلاص و بیزاری از شرک فرمان داد به اینکه فرمود : « حُنْفَاءَ لِلَّهِ غَيْرِ مُشْرِكِينَ بِهِ » ؛ خاص و خالص بی هیچ شائبه شرک ، خدا را بپرستید . سپس نتیجه و عاقبت شرک را چنین گوشزد فرمود : « وَ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَمِنَ السَّمَاءِ فَتَخَطَفَهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوَى بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ » ؛ و هر آن که به خداوند شرک ورزد چنان است که از آسمان سقوط کند پس مرغان [لاشخور] او را بربایند یا باد تندى او را به مکان دور دستی بیفکند . آنگاه به نشانه توحید و ایمان توجه داد که فرمود : « وَ مَنْ يُعْظَمُ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ » . تا این مطلب را توجه دهد که نشانه کسی که دلش از شرک خالص گشته و به زیور ایمان خود را آراسته ، و به نور توحید روشنی یافته : تعظیم شعائر خداوند است ، چون کسی که چیزی را دوست بدارد هر آن چیزی که اختصاص و انتساب به آن دارد را نیز دوست می‌دارد ، و این چیزی است که بالعیان مشاهده می‌شود و به عقل و نقل تأیید می‌گردد ، پس مؤمن به سبب معرفت و محبتش نسبت به خدای تعالی ، هر چیزی که به او - تعالی - اضافه و منسوب باشد با خصوصیتی که از غیر خودش متمایز شود را دوست می‌دارد ، لذا مراتب تعظیم و احترام بر حسب تفاوت درجات ایمان و محبت و اخلاص مؤمن نسبت به خداوند عز و جل ، و نیز تفاوت مراتب آن چیزی که منسوب به خدای تعالی است از جهت ویژگیها و اسبابی که مایه انتساب و اختصاصش به خداوند گردیده تفاوت می‌یابد .

حاصل آنچه یاد کردیم اینکه هر آنچه انتساب خاصی به خدای تعالی داشته باشد مایه شرافت آن خواهد بود ، و از جمله شعائر خداوندی می‌شود و تعظیم آن تعظیم شعائر الله محسوب می‌گردد ، خواه انتساب آن شیء بدون واسطه باشد یا با واسطه ، و مواقف و مشاهد امام علیه السلام از جمله آنها است ، آنها نظیر مساجد می‌باشند که به خدای تعالی منتسب هستند ، به سبب اینکه برای عبادت خداوند عز و جل قرار داده شده‌اند ، ولی لازم‌هاش این نیست که این اماکن متبرکه در تمام احکام با مساجد مشارکت داشته باشند ، زیرا که احکام خاصی که در شرع برای مکان معینی اختصاص یافته به غیر آن سرایت داده نمی‌شود مگر با دلیل خاص . البته در تمام اموری که در عرف تعظیم و احترام اماکن محسوب گردد مشارکت دارند ، و بیان این مطلب در مبحث دوم ان شاء الله تعالی خواهد آمد .

و باید دانست که آنچه ما در بیان معنی شعائر یاد کردیم منافات ندارد با آنچه بعضی تفسیر کرده‌اند که منظور از آن تمام دین خداوند است ، و بعضی دیگر آن را به معالم دین خداوند ، و بعض دیگر آن را به نشانه‌هایی که خداوند برای طاعت خود نصب فرموده ، و برخی به محرّمات ، و بعضی به مناسک حج تفسیر کرده‌اند . و آنچه در فرمایش امیرالمؤمنین علیه السلام که : « ماییم شعائر » خواهد آمد؛ زیرا که ظاهر از ملاحظه اشیاء و نظایر آن است که هر کدام از این تفسیرها ذکر بعضی از مصادیق یا اظهر آنها است ، و همه به آنچه به تأیید خداوند و برکت اولیای او یاد کردیم و بیان داشتیم برمی‌گردد .

وجه دوم : اینکه در کتاب مرآة الأنوار از امیرالمؤمنین علیه السلام به طور مرسل روایت کرده که فرمود : نَحْنُ الشَّعَائِرُ وَ الْأَصْحَابُ (۶۳۲) ؛ ماییم شعائر و اصحاب . و پوشیده نیست که منظور از اینکه فرموده : « ماییم » یا رسول خدا و امامان است و یا فقط امامان ، زیرا که ایشان عظیم‌ترین و برترین شعائر خداوند می‌باشند ، و بدون تردید احترام کردن آنچه منتسب به ایشان است تعظیم آنان می‌باشد ، و آنان شعائر خداوندند ، پس بزرگ داشتن آنچه به ایشان اختصاص و انتساب دارد؛ در حقیقت تعظیم آنان است که شعائر الله هستند ، و این واضح است و هیچ پوشیدگی در آن نیست ، پس بحمد الله معلوم گشت که تعظیم و احترام هر آن چیزی که به مولایمان حضرت حجّت علیه السلام و نیز سایر امامان علیهم السلام منتسب می‌باشد و به طور خاصی به ایشان اضافه می‌گردد از مواقف و مشاهد و ضربیحا و نوشته‌ها و کتابها و جامه‌ها و احادیث و سخنان و نوادگان و شیعیان ایشان ، و غیر اینها . . . رجحان دارد ، و در استحباب این امور جای تأمل نیست .

ماییم شعائر و أصحاب

توجه و تحقیق در معنی فرموده امیرالمؤمنین علیه السلام: « ماییم شعائر و أصحاب »

بدان که در این حدیث چند وجه محتمل است: یکی: اینکه اشاره باشد به آنچه در دعای شب نیمه شعبان وارد شده که امامان علیهم السلام اصحاب حشر و نشر می‌باشند. و از امیرمؤمنان علیه السلام در حدیثی که از بصائر حکایت شده، آمده است: اَنَا الْحَاشِرُ إِلَى اللَّهِ؛ من حشر دهنده به سوی خداوند هستم.

و در بخش چهارم کتاب در بحث شفاعت آن حضرت علیه السلام حدیثی که بر این معنی دلالت دارد نیز گذشت، و در این معنی تعجبی نیست زیرا که آنان علیهم السلام جایگاههای مشیّت خداوند و « حامیان و مدافعان دین خداوند » می‌باشند چنانکه در دعای ماه رجب از حضرت حجّت علیه السلام رسیده، و خدای تعالی به حضرت عیسی فرمود: « وَ إِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي » (۶۳۳)؛ و آنگاه که به اذن من مردگان را زنده می‌کنی. و بدون شک ایشان از حضرت عیسی علیه السلام افضل هستند، و نیز از اسرافیل که در صورت خواهد دید، و از ایشان علیهم السلام بارها زنده کردن مردگان به اذن خدای تعالی در دنیا صادر گشته تا جایی که به حدّ تواتر رسیده است، و مؤیدات این مطلب زیاد است که جای ذکر آنها نیست. و محتمل است که منظور این باشد که آنان صاحبان حشر و نشر در زمان رجعت می‌باشند. و الله العالم.

دوم: اینکه منظور از فرمایش آن حضرت علیه السلام: و الأَصْحَابُ این است که ایشان اصحاب سرّ و راز می‌باشند. و مؤید این است آنچه در روایات آمده که خدای تعالی روز غزوه طائف و خیبر و حنین و تبوک با علی علیه السلام راز گفت. این روایات در البرهان و چند کتاب معتبر دیگر یاد شده‌اند. و نیز مؤید آن است آنچه از امامان علیهم السلام در بصائر و غیر آن روایت آمده که: « امر ما سرّ پنهان شده است، و سرّی است که جز سرّ آن را فایده ندهد، و سرّی است بر روی سرّ، و سرّی است که با سرّ پوشانده شده است » (۶۳۴).

و در حدیث دیگری آمده است: « همانا امر ما خود حق است، و حَقُّ حَقٌّ، و آن ظاهر است، و باطن ظاهر، و باطن باطن، و آن سرّ است، و سرّ سرّ و سرّ پنهان شده، و سرّی که با سرّ پوشانده شده است، و شرح این سخن را بسیاری از فهمها در نمی‌یابند » (۶۳۵). چنانکه در بسیاری از روایات از ایشان علیهم السلام روایت گردیده که: « حدیث ما صعب مستصعب است، آن را متحمل نشود مگر فرشته‌ای مقرب، و یا پیغمبری مرسل، و یا مؤمنی که خداوند دلش را برای ایمان آزموده باشد، از این روی دیدیم که اجمال بهتر است از شرح آن خودداری کردیم ». و نیز مؤید آنچه یاد کردیم روایاتی است که در ابواب [و منابع] علوم امامان علیهم السلام رسیده که از گونه‌های علوم ایشان علیهم السلام: « تأثیر در گوشه‌های آنان است ». در این باره روایات متعدد معتبری آمده که در کتابهای کافی و بصائر و غیر آنها ذکر گردیده است.

و از جمله روایتی است که در بصائر در وصف امام و بعضی از شئون او روایت آمده از مولایمان حضرت باقر علیه السلام که فرمود: « در حالی که [امام] جنینی است در شکم مادر سخن را می‌شنود، و چون به زمین رسد بر بازوی راستش نوشته شده است: « وَ تَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ صِدْقًا وَ عَدْلًا لَا مَبْدَلَ لِكَلِمَاتِهِ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ » (۶۳۶)؛ و کلمه پروردگارت از روی صدق و عدل به حدّ تمام و کمال

رسید ، هیچ کس کلمات او را تبدیل نتواند کرد و او است شنوای دانا . پس از آن نیز برایش عمودی از نور زیر عرش تا زمین برمی‌انگیزد که در آن تمام کارهای خلاق را می‌بیند ، سپس برای او عمود دیگری از نزد خداوند تا گوش امام منسحب می‌گردد که هرگاه [علم امام] فزونی نیاز داشت [بدین وسیله] به او [لقا می‌شود] (۶۳۷) .

سوم : اینکه فرموده امیرمؤمنان علیه السلام : وَ الْأَصْحَابِ اِشَارَهَ بِهِ رَوایَتی باشد که از ایشان رسیده است : « ما را با خداوند حالت‌هایی است : او در آنها ماییم ، ما او هستیم ، و [در عین حال] او [در مقام خدایی] او است ، و ما [در مقام بندگی] خودمانیم » . و در دعایی که در کتاب اقبال از حضرت صاحب الامر - عجل الله تعالی فرجه - به توسط شیخ بزرگوار محمد بن عثمان قدس سره برای هر روز از ماه رجب روایت گردیده چنین آمده است : لَا فَرْقَ بَيْنَكَ وَ بَيْنَهَا إِلَّا أَنَّهُمْ عِبَادُكَ وَ خَلَقَكَ فَتَقَهَا وَ رَتَّقَهَا بِيَدِكَ بَدْوَهَا مِنْكَ وَ عَوَّذَهَا إِلَيْكَ (۶۳۸) ؛ میان تو و آنان جدایی نیست جز آنکه [تو خدایی و] آنان بنده و مخلوق تواند ، فتق و رتق و پیوستن و جدا گشتن آن آیات به دست تو و سرآغازشان از تو ، و بازگشت آنها به سوی تو است . . . . و این مرتبه برترین مراتب است ، و آن مراتب‌ای است که بالاتر از آن برای ممکن الوجود امکان ندارد ، و این مرتبه پیغمبر اکرم و ائمه طاهیرین علیهم السلام است که « عالم الهاهوت » نامیده می‌شود ، و آن عالم وجه اعلی از ناحیه‌ای است که قسمت اعلای حقیقت محمدیه است با قطع نظر از آنچه پایین‌تر از آن است ، و بالاتر از این جایگاه مقامی نیست مگر عالم ازل اصلی یعنی عالم ذات بحت باری تعالی است ، که نه اسمی دارد و نه رسمی ، و اوست غیب الغیوب ، و این عالم ربوبیت است ، و آن در عالم هست و در عالم نیست ، در جایی نیست و هیچ جا از او خالی نباشد ، زمان بر او نمی‌گذرد ، و هیچ زمانی از او خالی نیست ، و اگر بخواهی توضیح مقام هاهوت را بدانی به آهن گداخته نظر کن که چگونه با مصاحبت آتش؛ آتش شده ، ولی آتش نیست ، هم آن است و هم آن نیست ، و آتش آتش است و آهن گداخته شده آهن ، پس فرموده آن حضرت علیه السلام : « او در آنها ماییم ، و ما او هستیم » به خاطر ظهور تمام آثار واجب الوجود - تعالی شأنه - از ایشان و در وجود ایشان ، و او واجب الوجود است که از شباهت آفریدگان منزّه است ، پس او اوست ، و ما بندگانی آفریده شده و نیازمند به اویم ، پس ما؛ ما هستیم .

و از آنچه یاد کردیم معنی آنچه از آن حضرت علیه السلام روایت آمده معلوم گشت که فرمود : ای سلمان ما را از [مقام] ربوبیت پایین بدانید ، و قسمت‌های بشری را از ما دفع نمایند که ما از آنها دوریم ، و از آنچه بر شما روا است منزّهیم ، سپس درباره ما آنچه خواهید بگویند . . . . و فرموده امام علیه السلام در زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام است که : السَّلَامُ عَلَى نَفْسِ اللَّهِ تَعَالَى الْقَائِمَةُ فِيهِ بِالسَّنَنِ (۶۳۹) ؛ سلام بر نفس خدای تعالی که قائم است در او به سنتها . و در زیارت دیگری راجع به آن حضرت علیه السلام است که : السَّلَامُ عَلَى نَفْسِ اللَّهِ الْعَلِيَا؛ سلام بر نفس عالیه خداوند . و آنچه در تأویل فرموده خدای تعالی : « تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَ لَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ » (۶۴۰) ؛ آمده که منظور از « نَفْسِ اللَّهِ » امیرالمؤمنین علیه السلام است (۶۴۱) . و نیز از اینجا ظاهر می‌شود معنی فرموده آن حضرت علیه السلام در خطبه شقشقیه : يَنْحَدِرُ عَنِّي السَّيْلُ وَ لَا يَرْقَى إِلَيَّ الطَّيْرُ؛ سيل فضیلت از من سرازیر می‌شود و هیچ پرواز کننده‌ای به قلّه عظمت من نخواهد رسید (۶۴۲) . و همچنین معنی آنچه از امامان علیهم السلام روایت گردیده که هیچ کس نمی‌تواند آنان را توصیف کند .

و از اینجا معلوم می‌شود که تعجبی ندارد آنکه امیرالمؤمنین علیه السلام حشر دهنده به سوی خداوند و مقلب احوال باشد چنانکه در زیارت آن حضرت آمده؛ و منافاتی ندارد که آن حضرت هم حشر دهنده و هم محشور و هم محشور الیه و حسابرس و جزا دهنده باشد ، چنانکه در روایات متعددی در معنی فرموده خدای تعالی : « إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ * ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ » (۶۴۳) ؛ البته که بازگشت آنان به سوی ماست ، آنگاه حساب‌ریشان بر ما خواهد بود . آمده است ، به کافی و برهان (۶۴۴) و غیر اینها رجوع کنید . و این سه وجه در معنی این کلام شریف به نظر رسید .

چهارم : آنچه دوست ما که همنام پنجمین ائمه علیهم السلام است (۶۴۵) احتمال داده ، اینکه منظور از فرموده آن حضرت علیه السلام : « مائیم شعائر و اصحاب » همان امامان علیهم السلام باشند ، و معنی : « اصحاب » اشاره به روایتی باشد که از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود : اصحاب من همچون ستارگانند به هر کدام اقتدا کنید هدایت خواهید شد . یعنی مقصود آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم از اصحاب؛ همان ائمه اطیاب و شفعیای روز حساب می باشند ، نه هر کس که چند روزی با پیغمبر همصحبت شده و در زندگی خود گناہانی مرتکب گردیده ، به طوریکه بعضی کوردلان پنداشته اند ، و دوست یاد شده ما یادآور شد که حدیثی در تفسیر فرموده پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم : « اصحاب من همچون ستارگانند » به معنی مذکور روایت گردیده است ، و الله العالم .

و حدیث همان است که شیخ صدوق در معانی الأخبار روایت کرده به سند خود از اسحاق بن عمار از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام از پدرانش که : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : هر چه را در کتاب خدای عز و جل یافتید باید به آن عمل کنید در ترک آن هیچ عذری برایتان نیست ، و هر آنچه در کتاب خدای عز و جل نباشد و درباره آن سنتی از من هست ، پس در ترک سنت من هیچ عذری برای شما نیست ، و هر چیزی که درباره آن سنتی از من به دستتان نرسیده پس آنچه اصحابم گفتند بکار بندید ، که همانا مثل اصحاب من در میان شما همچون ستارگان است که به هر کدام گرفته شود راهنمایی گردد ، و هر کدام از گفته های اصحابم را که بگیریید هدایت شوید ، و آمد و شد نزد اصحاب من برای شما رحمت است . عرض شد : یا رسول الله اصحاب تو کیانند ؟ آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : اهل بیت من (۶۴۶) .

اکنون به اصل مطلب باز می گردیم و می گوئیم :

۲ - و از جمله اموری که بر آن دلالت دارد روایتی است که در کتاب خلاصه علماء ، و بحار به سند صحیحی از سلیمان بن جعفر آمده که گفت : علی بن عبیدالله بن حسین بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب به من گفت : مایلیم بر حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام وارد شده و بر آن جناب سلام کنم . به او گفتم : پس چه چیز تو را از این کار باز می دارد ؟ جواب داد : احترام و هیبتی که آن حضرت دارد و اینکه بر آن جناب بیمناکم .

سلیمان بن جعفر گوید : پس از چندی حضرت ابوالحسن علیه السلام را مختصر کسالتی عارض شد ، و مردم از آن جناب عیادت کردند ، من به ملاقات علی بن عبیدالله رفتم و به او گفتم : آنچه می خواستی برایت پیش آمد ، حضرت ابوالحسن علیه السلام مختصر کسالتی یافته و مردم به عیادتش رفته اند ، اگر می خواهی به محضرش شرفیاب گردی امروز وقت آن فرا رسیده . راوی گوید : او به عیادت حضرت ابوالحسن علیه السلام رفت ، و آن جناب با کمال احترام و تقدیری که او مایل بود با وی رفتار کرد ، پس علی بن عبیدالله از این جهت بسیار خوشحال شد . مدتی بعد علی بن عبیدالله بیمار شد ، حضرت ابوالحسن امام رضا علیه السلام از او عیادت کرد ، من نیز همراه آن حضرت بودم ، پس آن جناب نزد او نشست تا اینکه همه عیادت کنندگان رفتند ، و چون از نزد او بیرون آمدم یکی از کنیزانم برایم خبر آورد که ام سلمه همسر علی بن عبیدالله از پشت پرده به حضرت امام رضا علیه السلام نگاه می کرد ، و چون آن جناب از خانه آنها بیرون رفت از پشت پرده برآمد و بر جایگاهی که حضرت ابوالحسن الرضا علیه السلام نشسته بود خود را برفاکنند و بر آن بوسه می زد و بدن خود را بر آن می کشید . سلیمان بن جعفر گوید : پس از آن نیز به دیدار علی بن عبیدالله رفتم ، او نیز از جریان کار ام سلمه مرا خبر داد ، من آن را به عرض حضرت ابوالحسن علیه السلام رساندم . آن بزرگوار فرمود : ای سلیمان؛ به درستی که علی بن عبیدالله و همسرش و فرزندش از اهل بهشت هستند ، ای سلیمان؛ فرزندان علی و فاطمه علیهما السلام هرگاه خداوند این امر [امامت] را به آنان شناساند ، مانند سایر مردم نخواهند بود (۶۴۷) .

می‌گوییم: دلیل بر مطلب مورد بحث؛ تقریر آن حضرت علیه السلام است نسبت به کار همسر علی بن عبیدالله و مدح و ستودنش به اینکه: « اهل بهشت هستند » و « فرزندان علی و فاطمه علیهما السلام... ». یعنی: اینکه آن بانو محل نشستن آن جناب را بوسید و به آن تبرک جست، از جهت معرفتش به حق و مقام امام علیه السلام بود برخلاف بیشتر مردم.

۳ - و از جمله دلایل فرموده خدای تعالی است: « فِی بُیُوتِ اٰذِنِ اللّٰهِ اَنْ تُرْفَعَ وَ یُذْکَرَ فِیْهَا اسْمُهُ » (۶۴۸)؛ در خانه‌هایی که خداوند امر فرموده [یا خواسته] که رفعت یابند و در آنها نام خدا یاد گردد. به ضمیمه آنچه در تفسیر و بیان مراد از آن روایت آمده، چنانکه در کتابهای غایه المرام و البرهان و کتب دیگر بزرگان به سندهای معتبری از طریق خاصه و عامه آورده‌اند که: رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم آیه: « فِی بُیُوتِ اٰذِنِ اللّٰهِ اَنْ تُرْفَعَ... » را قرائت کرد، مردی برخاست و عرضه داشت: این کدام منزلها است ای رسول خدا؟ آن حضرت صلی الله علیه و آله وسلم فرمود: منزلهای پیغمبران. ابوبکر عرضه داشت: یا رسول الله این بیت از آنها است؟ - و به خانه علی و فاطمه علیهما السلام اشاره نمود - حضرت رسول صلی الله علیه و آله وسلم فرمودند: آری، از بهترین آنها است (۶۴۹).

و از عیسی بن داوود از حضرت موسی بن جعفر از پدرش علیهما السلام آمده که درباره فرموده خدای تعالی: « فِی بُیُوتِ اٰذِنِ اللّٰهِ اَنْ تُرْفَعَ وَ یُذْکَرَ فِیْهَا اسْمُهُ... » فرمود: خانه‌های آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم، بیت علی و فاطمه و حسن و حسین و حمزه و جعفر صلوات الله علیهم اجمعین می‌باشد....

و در این باره روایات متعددی هست که به خاطر رعایت اختصار از آوردن آنها خودداری کردیم: بیان استدلال اینکه: واژه « اٰذِنَ » در اینجا یا به معنی امر است، مانند فرموده خدای تعالی: « وَ دَاعِیاً اِلَی اللّٰهِ یَاذُنُهٗ » (۶۵۰)؛ و [ای پیامبر تو را فرستادیم تا [به امر حق مردم را به سوی خداوند دعوت کنی. و یا به معنی اراده است، مانند فرموده خدای تعالی: « وَ اِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتِیَ یَاذُنِی » (۶۵۱)؛ و [ای پیامبر متذکر شو هنگامی را که خداوند به عیسی بن مریم فرمود] آنگاه که به اراده من مردگان را از قبرهایشان بیرون آوری. و بنابر هر دو فرض نتیجه آن است که خانه‌های آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم خانه‌هایی است که خداوند دوست می‌دارد که رفعت یابند و نام او در آنها یاد گردد، هر چند که فرض کنیم اٰذِنَ به معنی اراده تشریحیه است به قرینه فرموده خدای تعالی « وَ یُذْکَرَ فِیْهَا اسْمُهُ ». و اٰذِنَ در اینجا نمی‌تواند به معنی رخصت و اجازه باشد، زیرا که بدون تردید ذِکْرُ خداوند رُجْحَان و اِسْتِحْبَاب دارد، و اگر اٰذِنَ به معنی رخصت باشد با آن منافات خواهد داشت، پس متعین است که اٰذِنَ به معنی امر باشد، و حاصل معنی اینکه: (در خانه‌هایی که خداوند امر فرموده که رفعت یابند و نام او در آنها یاد گردد) چون معطوف علیه در حکم؛ با معطوف شریک است. و معنی رفعت دادن؛ احترام و تعظیم است نه رفعت حسی. و در صدق خانه فرق نمی‌کند که شخص در بعضی از اوقات در آن سکونت کند یا همه اوقات، عرفاً بر هر دو مورد خانه صدق می‌کند، پس هر آنچه بر آن صدق کند که از خانه‌های آل محمد علیهم السلام است در رُجْحَان و اِسْتِحْبَاب تعظیم و احترام داخل می‌باشد. البته هر جا که توقُّفشان در آن و اختصاصشان به آن بیشتر و تمامتر بود، تعظیم و احترامش بهتر و مهمتر است. و در تأیید این معنی واقعه خوبی هست که در مبحث دوم ان شاء الله تعالی خواهیم آورد.

و چنانچه شخص غیر منصفی با ما نزاع و جدال کند و بگوید: نمی‌پذیرم که عنوان بیت (خانه) بر هر جایی که شخص در بعضی از اوقات در آن توقف داشته، صدق کند. در جواب او گوییم: اولاً: درستی آنچه گفتیم آشکار و معلوم است. ثانیاً: اگر آن را نپذیرید به مساوی بودن آنها حکم می‌کنیم، به فحوای دلیل، زیرا که آنچه سبب احترام خانه‌هایی که آل محمد علیهم السلام در آن سکونت داشته‌اند شده، منسوب بودن آن خانه‌ها به ایشان است به جهت توقُّفشان در آنها، و این در هر جایی که از جهت توقُّفشان در آن انتساب یافته موجود است، چنانکه پوشیده نیست.

۴ - و از جمله فرموده خدای عز و جل است: « فَأَخْلَعُ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى » (۶۵۲)؛ [ای موسی] پس تو نعلین [همه علاقه غیر مرا] از خود دور کن که تو در وادی مقدّس قدم نهادی. که توصیف نمودن وادی به مقدّس می‌رساند که در هر جای مقدّسی تعظیم و احترام رُجحان و استحباب دارد. و مشهور است که تقیید کردن به وصف، علیّت را می‌رساند، چنانکه پوشیده نیست.

۵ - آنچه دلالت دارد بر خوبی تعظیم امام و رُجحان داشتن آنچه از احترام برای او میسر است، که از مصادیق تعظیم و تکریم امام علیه السلام: گرامی داشتن هر آن چیزی است که به او منتسب است، به سبب انتسابش به او، و این مطلب روشن است و هیچ گونه ابهامی ندارد. و این وجه به عنوان اینکه احترام نمودن و تعظیم کردن مقامات امام علیه السلام در حقیقت احترام و تعظیم خود امام است دلالت دارد، اما اینکه به عنوان تعظیم شعائر خداوند احترام و تعظیم گردد مطلب و وجه دیگری است، بنابراین در آنچه یاد کردیم تکرار و وحدتی وجود ندارد چنانکه مخفی نمی‌باشد.

۶ - و از جمله در کتابهای مزار مانند: مصباح الزائر سید بن طاووس و بحار الانوار مجلسی در آداب ورود به مسجد کوفه چنین آمده است: و چون به مسجد رسیدی بر آن در که معروف به باب الفیل است بایست و بگو: السَّلَامُ عَلٰی سَيِّدِنَا رَسُوْلِ اللّٰهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ وَ اٰلِهِ الطّٰهَرِيْنَ السَّلَامُ عَلٰی اَمِيْرِ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلِيِّ بْنِ اَبِيْ طَالِبٍ وَ رَحْمَةُ اللّٰهِ وَ بَرَكَاتُهُ وَ عَلٰی مَجَالِسِهِ وَ مَشَاهِدِهِ وَ مَقَامِ حِكْمَتِهِ وَ اَثَارِ اَبَائِهِ اَدَمَ وَ نُوْحَ وَ اِبْرَاهِيْمَ وَ اِسْمَاعِيْلَ؛ سلام بر سرور ما رسول خدا محمد بن عبدالله و بر آل پاکیزه او باد، سلام بر امیرمؤمنان علی بن ابی طالب و رحمت و برکات او بر ایشان باد، و بر مجالس و جایگاههای حضور او و مقام حکمتش و آثار پدرانش آدم و نوح و ابراهیم و اسماعیل... (۶۵۳).

وجه استشهاد اینکه: سلام کردن بر مشاهد و مواقف امیرمؤمنان علیه السلام دلالت دارد بر اینکه هر جا که مشهد و موقف آن حضرت علیه السلام باشد، شرافت و امتیازی برای آن حاصل می‌گردد که مایه تعظیم و احترام خواهد بود، لذا به تحیت و سلام اختصاص یافته است. و چون این معنی برای مواقف و مشاهد و مجالس مولایمان امیرالمؤمنین علیه السلام ثابت گشت، برای مواقف مولایمان حضرت حجّت و سایر امامان معصوم علیهم الصلاة والسلام نیز ثابت است، زیرا که در آن فضایل و مانند آنها که خدای عز و جل به ایشان اختصاص داده شرکت دارند، چنانکه مخفی نمی‌باشد. و از اینجاست که می‌توان گفت: سلام و تحیت برای تمام مواقف و مشاهد امامان علیهم السلام رُجحان دارد، هر چند که در هر یک از آنها نصّ خاصی وارد نشده باشد، نظر به آنچه ثابت شده که تعظیم مشاهد و مجالس ایشان رُجحان دارد، و آنچه نقل کردیم از تحیت و سلام بر مواقف و مجالس امیرالمؤمنین علیه السلام دلالت دارد بر اینکه این عمل از اقسام تعظیم و احترام است، چنانکه بر اهل خرد پوشیده نیست.

۷ - و از جمله؛ آنچه دلالت دارد بر استحباب اظهار محبّت نسبت به کسی که مؤمن او را دوست می‌دارد، و نیز آنچه بر فضیلت دوستی کردن با یکدیگر و تحابّب وارد گردیده، که این غیر از محبّت است، زیرا که محبّت و دوستی امری قلبی است و آن نشانه ایمان می‌باشد، و دوستی کردن به دیگری و تحابّب، اظهار محبّت قلبی به وسیله اعمال است، و این نشانه محبّت قلبی و از ثمرات آن می‌باشد. و آنچه در مورد محبّت کردن نسبت به ائمه علیهم السلام با دست و زبان وارد شده، که معنای محبّت با دست و زبان؛ اظهار نمودن محبت به وسیله این دو عضو و سایر اعضا و اعمال و اموال می‌باشد، و اینکه دست و زبان به طور خاص ذکر گردیده از لحاظ آن است که آنچه از آثار محبّت ظاهر می‌شود - همه آثار یا بیشتر آنها - از اعمال و اموال از این دو عضو صادر می‌گردد برخلاف سایر اعضا، پس با دست و زبان اموال خرج می‌شود، و اعمال پدید می‌آیند، و برادران دینی یاری می‌گردند، و ستمگران و تجاوزکاران از آنان دفع می‌شوند، و... .

و از جمله اقسام دوستی کردن و اظهار محبت: تعظیم هر آن چیزی است که به محبوب منتسب است از مجالس و مواقف و جامه‌ها و نوشتار او، و آنچه به وی اختصاص دارد و به او منتسب می‌باشد، چنانکه از ملاحظه احوال و اعمال محبان نسبت به محبوبشان می‌بینیم، که گفته شده:

أمرُّ على الديارِ ديارِ ليلي

أقبلُ ذا الجدارِ و ذا الجدارا

فَمَا حُبُّ الديارِ شَغَفَنَ قلبي

وَ لَكِنْ حُبُّ مَنْ سَكَنَ الدِّيارا

چون گذار من فتد از کوی یار

می زخم بوسه بر آن دشت و دیار

بوسه‌ها از عشق آن دلبر زخم

ورنه، با دیوار و در ما را چه کار؟

۸- و از جمله فرموده خدای عز و جل است: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ » (۶۵۴)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید به خانه‌های پیغمبر داخل مشوید مگر اینکه به شما اذن داده شود. که این کار تعظیم و احترام آن حضرت صلی الله علیه و آله وسلم و خانه‌های منتسب به او است، و مواقف و مشاهد امامان علیهم السلام ملحق به خانه‌های پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم می‌باشد از جهت موضوع یا حکم و بیان استدلال چنان است که در استدلال به فرموده خدای تعالی: « فِي بُيُوتِ الَّذِينَ أُذِنَ لَهُمْ أَنْ تَرْفَعَهُ ... » گذشت.

۹- و از جمله؛ روایتی است که در مزار بحار و غیر آن از آزادی آمده که گفت: در شهر مدینه به قصد منزل حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام بیرون رفتیم، پس به ابوبصیر رسیدیم در حالی که از یکی از کوچه‌های مدینه بیرون می‌آمد، و او جنب بود و ما نمی‌دانستیم تا اینکه بر حضرت امام صادق علیه السلام داخل شدیم و بر او سلام کردیم، آن حضرت سر برداشت و به ابوبصیر فرمود: ای ابوبصیر آیا می‌دانی که شایسته نیست کسی که جنب است به خانه‌های پیغمبران داخل شود. پس ابوبصیر بازگشت و ما بر آن جناب وارد شدیم (۶۵۵).

می‌گوییم: و در این باره روایات دیگر نیز آمده، و اختصاص دادن منع به مورد حضور امام علیه السلام در آنجا درست نیست، زیرا که مورد مخصّص نمی‌باشد، بلکه از افراد عام است، اضافه بر اینکه عموم عام افرادی است، و صورت حضور امام یکی از احوال می‌باشد، پس نمی‌توان عام را فقط بر آن حال منطبق ساخت، و ادعای منصرف بودن عام به حال حضور امام را دلیل منع می‌کند.

۱۰- و از جمله؛ در بحار و غیر آن از عده‌ای از اصحاب ما روایت آمده که: چون حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام در گذشت، امام صادق علیه السلام امر فرمود در آن اتاقی که آن حضرت سکونت می‌کرد چراغ روشن کنند، تا اینکه حضرت ابوعبدالله علیه السلام

وفات یافت ، سپس حضرت ابوالحسن امام کاظم علیه السلام نیز مثل همین را نسبت به اتاق حضرت صادق علیه السلام امر فرمود تا وقتی که او را به سوی عراق بردند که نمی دانم پس از آن چه شد (۶۵۶) .

می گویم : این حدیث دلالت دارد بر استحباب تعظیم مواقف و مساکن امامان علیهم السلام ، و بر اینکه چراغ روشن کردن در آنها از اقسام تعظیم و احترام می باشد ، پس به این حدیث می توان استدلال کرد برای استحباب چراغ روشن کردن در هر جایی که تعظیم آن مصداق تعظیم شعائر الله باشد ، بدون واسطه یا با واسطه ، هر چند که در آنجا کسی نباشد که از چراغ سودی ببرد ، زیرا که احترام و تعظیم به کسی که آن مکان منتسب به اوست - از نظر عرف - با چراغ روشن کردن در آن مکان حاصل می گردد ، هر چند که در آنجا کسی نباشد که از چراغ سودی برد ، یا در آن مکان چراغهای متعددی باشد که دیگر نیازی به چراغ نباشد ، زیرا که تعظیم و احترام خود هدف و غرض صحیحی است که مورد رغبت واقع می گردد ، و سود بردن غرض دیگری است ، و اگر هر دو غرض جمع گردند اجر و ثواب دو برابر می شود . و از اینجاست که این گفته صحیح است که روشن کردن چراغهای بسیار در مکانهای شریف مانند مساجد و منابر و مجالس سوگواری ائمه ، و مشاهد و معابد و مقابر علما و صالحین ، و امامزادگان ، و در زمانهای منسوب به ایشان مانند شبهای ولادت آنان ، مستحب می باشد ، و این اصل ارزنده ای است که فروع بسیاری از آن برمی آید ، و این معنی بر جمعی از مدعیان علم و بصیرت مخفی مانده است .

۱۰ - و از جمله؛ فحوای آنچه دلالت دارد بر فضیلت زمینی که امام در آن دفن گردیده ، و تجلیل آن زمین ، که بدون تردید آن فضیلت به خاطر این است که آن زمین موقوف و مقر بدن شریف آن امام پس از فوت او است ، و این سبب در هر جایی که موقوف او در زمان حیاتش بوده جاری است ، چنانکه پوشیده نیست .

۱۱ - و از جمله؛ فحوای آنچه دلالت دارد بر فضیلت شب ولادت آن حضرت - عجل الله تعالی فرجه - و آنچه در تعظیم و تشریف آن وارد گردیده ، به جهت وضوح اینکه فضیلت آن شب به خاطر انتساب به آن جناب می باشد ، چون ولادتش در آن واقع شده است ، و این سبب - یعنی انتساب به آن حضرت - در مواقف و مشاهد و سایر اموری که منتسب به او است موجود می باشد . و در تأیید و تأکید تمام اموری که گفتیم اینکه؛ بدون تردید تمام اماکن و زمینها به حسب خلقت اصلی مساوی هستند ، و هیچ فضیلت و امتیازی بر یکدیگر ندارد مگر به سبب عارض شدن چیزی که مایه شرافت و فضیلت جایی بر جای دیگر شود ، و شبهه ای در این نیست که از مهمترین اسبابی که موجب امتیاز یافتن است اینکه زمینی محل توقف یا جای دفن یکی از امامان علیهم السلام باشد ، و نیز بدون تردید بدنهای شریف ایشان آثاری دارد در هر چیزی که قابلیت ظهور آن آثار را دارند .

لذا در حوله ای که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم دست خود را با آن خشک فرموده آتش اثر نمی کند ، به خاطر احترام و تجلیل آن حضرت ، و نیز پوشیدگی در این نیست که هر کس به آن حوله تبرک جوید به خاطر انتساب آن به پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم کار او در نظر مؤمنین تعظیم پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم به شمار می آید ، و هرگاه برای شفا یافتن از بعضی از دردها آن را بر موضع درد قرار دهد البته که شفا خواهد یافت ، چنانکه هر کس به آن اسائه ادب کند به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بی ادبی کرده ، و این در هر چیزی که به آن جناب یا یکی از امامان علیهم السلام منسوب باشد جاری است .

و نیز از جمله مؤیدات و مقربات است آنچه در بعضی از زمینها از تأثیر دستهای ایشان علیهم السلام ظاهر گردیده که طلا یا نقره شده ، و در بعضی از آنها ظاهر گشته که به یاقوت و زبرجد مبدل شده است و امثال اینها بسیار است که در حالات و معجزات ایشان علیهم السلام ذکر گردیده است . و در خبر است که به سبب قدمهای مادیانی که جبرئیل علیه السلام روز غرق شدن فرعون بر آن سوار بود زمین لرزید ، لذا سامری گفت : « بَصُرَتْ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضَتْ قَبْضَهُ مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا » (۶۵۷) ؛ من چیزی از

اثر قدم رسول حق (جبرئیل) را دیدم که قوم ندیدند آن را برگرفته و در گوساله ریختم . . . . و آنچه یاد کردیم برای اهل فهم بسنده است ، و خدای تعالی توفیق دهنده و هدایت کننده می باشد .

مبحث دوم : در بیان چگونگی تعظیم آن مواقف و مشاهد

و اشاره به آنچه تعظیم کردن به آن حاصل می گردد ، در اینجا می گوئیم : ضابطه آن است که هر آنچه تعظیم آن مواقف و مشاهد بر آن صدق کند ، و تحت عنوان تجلیل و توقیر و گرامیداشت صاحبان آنها داخل گردد ، از نظر شرع محبوب و راجح است ، به دلایلی که در مبحث اول ذکر و بیان کردیم ، خواه بدانیم که آن امر به حسب شرع تعظیم است یا در نظر عرف .

گونه اول : مانند نماز و ذکر و دعا ، که از آیات و روایاتی که بر استحباب نماز تحیت ، و ذکر در مساجد دلالت دارند می فهمیم که تعظیم مسجد به اینها و امثال اینها حاصل می گردد ، پس بر استحباب این امور دلالت می کند آیه : « فِی بُیُوتٍ اُذِنَ لِلّٰهِ اَنْ تُرْفَعَ وَ يُذْكَرَ فِیْهَا اسْمُهُ » (۶۵۸) .

گونه دوم : مانند زینت کردن و بوسیدن و پای برهنه در آنها داخل شدن و امثال اینها . . . و به آنچه یاد کردیم ظاهر شد که هرگاه کسی یکی از این امور که عنوان تعظیم آن مشاهد و مواقف بر آنها صدق می کند را نذر نماید؛ نذرش صحیح است ، به جهت ثبوت رجحان آنها به آنچه بیان داشتیم ، و مخالفت با آن حرام ، و اگر برخلاف نذرش عمل کرد کفاره بر او واجب می شود ، پس جای تأمل در این نیست که نذر چراغ روشن کردن در مواقف امامان علیهم السلام و در مجالسی که منتسب به ایشان است ، و بر منابری که مناقب و مصایب ایشان بر آنها یاد می شود ، چنین نذری منعقد می گردد ، برخلاف تصور بعضی از اهل وسواس یا قصور از درجات تحصیل و خدای تعالی حق را می گوید و او است که به راه راست هدایت می کند . اکنون که این مطلب را دانستی بعضی از اقسام تعظیم و تجلیل را برای تذکر خودم و برادران ایمانیم یاد می آورم :

از جمله؛ معمور کردن و بنا نمودن و زینت دادن و بوسیدن و فرش گستردن و چراغ افروختن در آنها ، و ملتزم شدن به رفت و آمد در آنها در اوقات مخصوص ، و پای برهنه و پاکیزه و خوشبو داخل شدن ، و پای راست را هنگام ورود پیش گذاردن با حالت وقار و آرامش ، و مشغول شدن به ذکر خدای تعالی و قرائت قرآن و دعا و صلوات و سلام کردن بر امام عصر و بر پدران علیهم السلام ، و بر مواقف آن حضرت ، و پرهیز از نجس کردن آن اماکن ، و تطهیر آنها در صورت نجس شدن ، و جاروب کردن آنها ، و اینکه با حال جنابت در آنها داخل نشود ، و شیء نجس و متنجسی در آنها داخل نکند ، و آب دهان و بینی در آنها نینفکند ، و به امور دنیا در آنها مشغول نگردد و درباره آنها هم سخن نگوید ، و زنان در حال حیض و نفاس در آنها داخل نشوند ، و کشف عورت در آنها نکنند ، و هرگاه بوی پیاز یا سیر یا مانند آن در دهانش بود داخل آنها نگردد ، و شعر در آنها نخواند ، و از کارهای حرام و مکروه در آنها بپرهیزد ، و از مزاح و خنده و بیهودگی و جدال و بحث و بلند کردن صدا و مانند اینها در آن اماکن مقدسه اجتناب نماید ، و خلاصه از هر چه با تعظیم و توقیر منافات دارد دوری گزیند . اینها اموری است که در نظر آمد که تعظیم آن مواقف و مشاهد به آنها حاصل می گردد ، بر حسب تأمل و دقت در امور عرفی ، و آدابی که در تعظیم مساجد و غیر آنها وارد شده ، و به سبب اینکه تعظیم و تکریم است آن امور وارد گردیده اند ، چنانکه توجه دادیم ، و شاید که با تأمل و تتبع بیش از این امور را نیز به دست آورید .

در اینجا چند مسأله مطرح می شود

اول: نظر به روایت ابوبصیر که سابقاً آوردیم ، ظاهراً دخول و درنگ کردن در مواقف و مشاهد امامان علیهم السلام با حال جنابت کراهت دارد ، و بعضی از فقها قائل به حرمت شده اند ، از جهت تمسک به روایاتی که بر مطلب مورد نظرشان دلالت ندارد ، و از جهت ملحق نمودن آنها به مساجد و این قیاس است که آن را نمی پذیریم ، و به خاطر تعظیم آنها که تفصیل دارد و در مسأله آینده آن را بیان می کنیم .

دوم: هرگاه فعلی که با تعظیم کردن آن مشاهد منافات دارد انجام دهد ، چنانچه خود آن فعل به تنهایی طوری باشد که هتک حرمت با انجام آن حاصل می گردد ، مانند داخل کردن عین نجس در آنها ، بدون شبهه حرام است ، اما اگر چنین نبود ، پس اگر آن کار را به قصد هتک حرمت و اهانت انجام دهد باز حرام است ، و چنانچه قصدش این نباشد حرام نیست .

سوم: هرگاه ببیند کسی در آنها عملی که منافی تعظیم است انجام می دهد ، چنانچه از گونه اول یا دوم باشد بر او واجب است که او را نهی کند ، و از آن کار باز دارد ، و اگر از گونه سوم باشد مستحب است او را نهی نماید .

چهارم: هر کس در آن مواقف جایی برای خود بگیرد تا از منافی که آن مواقف و مشاهد در بردارند برخوردار شود ، نسبت به آن موضع از دیگران سزاوارتر خواهد بود ، و تمام روز یا شب برای او حق اولویت ثابت است در صورتی که از آنجا اعراض نکند ، خواه خروج او برای انجام حاجتی باشد یا نه ، و خواه چیزی از خود در آنجا باقی بگذارد یا نه ، و خواه رفتنش طول بکشد یا نه . و دلیل بر آن خبر صحیح محمد بن اسماعیل بن بزیر از بعضی اصحابش از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام است که گوید: به آن حضرت عرض کردم: در مکه یا مدینه یا حایر یا موضعی که در آنها فضل الهی امید می رود هستیم ، بسا شخصی به قصد تجدید وضو بیرون می رود ، دیگری می آید و جای او را می گیرد؟ فرمود: مَنْ سَبَقَ اِلَى مَوْضِعٍ فَهُوَ اَحَقُّ بِهٖ يَوْمَهُ وَّ لَيْلَتَهُ؛ هر کس به جایی سبقت جوید روز و شبی [که در آنجاست] نسبت به آن اولی است .

می گویم: هر چند که این حدیث مرسل است ، ولی به سبب عمل کردن اصحاب به آن و اعتمادشان بر آن ، و تأیید گردیدنش به دو حدیث آینده ، ضعف سندش جبران شده است ، اضافه بر اینکه ارسال کننده از بزرگان است ، و از مرسل عنه به « بعض اصحابش » تعبیر نموده که در آن إشعار کاملی به وثاقت هست ، بر خلاف اینکه از او به عنوان « رَجُلٌ » و مانند آن یاد می شد .

توجه: بعضی احتمال داده اند که « واو » در حدیث فوق به معنی « او » باشد ، نظر به روایت طلحه بن زید از امام صادق علیه السلام که فرمود: امیرالمؤمنین علیه السلام فرمودند: بازار مسلمانان همچون مسجد آنان است ، که هر کس به جایی سبقت جست تا شب به آن مکان سزاوارتر است .

و نظر به روایتی که بطور مرسل از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمودند: هرگاه کسی از شما در جای خود در مسجد [به نماز و عبادت] بیا ایستد او تا شب به آن مکان سزاوارتر است .

می‌گوییم: نیازی به این نیست که «واو» به معنی «او» فرض شود، بلکه واو برای بیان اشتراک معطوف و معطوف علیه در حکم است، چنانکه اصل در آن می‌باشد، و این اصل همان است که علمای اصول از آن تعبیر می‌کنند به اینکه: واو برای مطلق جمع است. و در این حدیث اگر مرجع ضمیر را «سَبَقَ» قرار دهیم، مطلب واضح است، یعنی هر کس به موضعی سبقت گیرد او در روز سبقت جستن به آن مکان اولی است، و همچنین اگر مرجع ضمیر را «شخص» قرار دهیم، پس معنی چنین است: هر کس به موضعی سبقت جوید پس او در آن روزی که در آن سبقت گرفته به آن مکان اولی است اگر سبقت جستن روز بوده باشد، و در آن شبی که به آن مکان سبقت جسته چنانچه شب باشد، پس در این مطلب تدبیر کن تا آنچه برایت یاد کردیم واضح گردد. و بنابر آنچه یادآور شدیم بین این حدیث با دو خبر دیگر منافاتی وجود ندارد، چنانکه برخی پنداشته‌اند، و این پندار مایه تکلف آنها شده که در جمع بین آنها وجوهی ذکر کرده‌اند. و بدان که سخنان علما و اهل فن در این مسئله مختلف است، و من ان شاء الله تعالی تصنیف جداگانه‌ای در این باره خواهم پرداخت.

دنباله‌ای از بحث

عالم محدث نوری قدس سره در کتاب جنه المأوی از ریاض العلماء حکایت کرده که گوید: در بعضی از نوشته‌ها به نقل از خط شیخ زین العابدین علی بن الحسن بن محمد خازن حائری رحمه الله - شاگرد شیخ شهید قدس سره - دیدم، که: ابن ابی جواد نعمانی به حضور مولایمان حضرت مهدی عجل الله فرجه مشرف شد، پس به آن حضرت علیه السلام عرضه داشت: ای مولای من، برای شما در شهر نعمانیه یک مقام و در شهر حله یک مقام هست، شما در کدامیک از آنها تشریف می‌آورید؟ آن حضرت علیه السلام به او فرمودند: در نعمانیه شب سه شنبه، و روز سه شنبه. و روز جمعه و شب جمعه را در حله می‌باشم، ولی اهل حله نسبت به مقام من تأدب نمی‌کنند، و هر کس با ادب به مقام من داخل شود، که ادب را رعایت نماید و بر من و بر امامان علیهم السلام سلام کند، و بر من و ایشان دوازده بار درود فرستد، سپس دو رکعت نماز با دو سوره بجای آورد و به وسیله آنها با خداوند مناجات کند، آنچه را از خدای تعالی بخواهد به او می‌دهد. عرض کردم: ای مولای من این را به من بیاموز؟ فرمود: بگو: اللَّهُمَّ قَدْ أَخَذَ التَّأْدِيبُ مِنِّي حَتَّى مَسَّنِيَ الضَّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ وَإِنْ كَانَ مَا اقْتَرَفْتُهُ مِنَ الذُّنُوبِ أَعْصَفَ مَا أَدْبَتْنِي بِهِ وَأَنْتَ حَلِيمٌ ذُو أَنْاهٍ تَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ حَتَّى يَسْبِقَ عَفْوُكَ وَرَحْمَتُكَ عَذَابَكَ؛ بار خدایا [به خاطر گناهان و نافرمانی‌هایم] تأدیب [به وسیله گرفتاریها و مصایب] مرا فرا گرفت تا آنجا که به سختی افتادم و تو مهربانترین مهربانانی، هر چند آنچه از گناهان مرتکب شده‌ام چندین برابر آن است که مرا بدان تأدیب فرموده‌ای، و تو بردبار بخشنده‌ای هستی که از بسیاری [از گناهان و خطاها] می‌گذری تا جایی که عفو و رحمتت بر عذابت پیشی گیرند. راوی گوید: آن حضرت علیه السلام سه بار این دعا را بر من تکرار فرمود تا اینکه آن را فهمیدم [و حفظ شدم (۶۵۹)].

بدان

خداوند تو و ما را توفیق دهد - که حکمتِ الهی بر این است که وقت ظهور صاحب الامر را پیش از فرا رسیدن آن از بندگان مخفی بدارد ، به خاطر اموری که بر ما پوشیده است ، و بعضی از آنها از اخبار ائمه اطهار علیهم السلام استفاده می شود ، که ان شاء الله تعالی به آنها اشاره خواهیم کرد . زیرا که علم به آن از اسرار الله است که از خلق خود مستور داشته ، چنانکه در دعایی که از آن حضرت علیه السلام به دست شیخ عمری قدس سره روایت رسیده چنین آمده است : « [خدایا] و تو عالمی بدون تعلیم به آن وقتی که صلاح امر [حکومت] ولیّ تو است ، در اینکه به او فرمان دهی امر خود را اظهار نماید و پرده [غیبتش] را کنار زند ، پس مرا بر [انتظار] آن صبر ده تا دوست ندارم آنچه به تأخیر انداخته‌ای جلو بیفتد و آنچه را تعجیل بخواهی من به تأخیرش مایل نباشم ، و هر چه تو در پرده قرار داده‌ای افزایش را نطلبم ، و در آنچه نهان ساخته‌ای کاوش ننمایم ، و در تدبیر امور جهان با تو [که همه مصالح را می‌دانی] به نزاع نپردازم . . . » . تمام این دعا را در بخش هفتم کتاب آوردیم .

و در کتاب حسین بن حمدان به سند خود از مفضل بن عمر آورده که گفت : از سرورم حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام پرسیدم : آیا ظهور مهدی منتظر وقت معینی دارد که مردم آن را بدانند ؟ فرمود : حاشا که خداوند برای آن وقتی تعیین کرده باشد یا شیعیان ما برای آن وقتی معین کنند . گوید : عرضه داشتم : ای مولای من این از چه جهت است ؟ فرمود : زیرا که آن همان ساعت است که خدای عز و جل فرموده : « يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ » (۶۶۰) ؛ [ای رسول ما] از تو درباره آن ساعت می‌پرسند که کی خواهد بود بگو علم آن نزد پروردگار من است کسی جز او آن ساعت را ظاهر و روشن نتواند کرد [شان] آن ساعت در آسمانها و زمین سنگین و عظیم است ، جز ناگهانی شما را نیاید از تو می‌پرسند که گویی تو کاملاً بدان آگاهی بگو علم آن ساعت محققاً نزد خدا است لیکن اکثر مردم بر این حقیقت آگاه نیستند . و فرموده خداوند : « هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا * فَأْتِي لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرِيهِمْ » (۶۶۱) ؛ آیا کافران که ایمان نمی‌آرند پس باز انتظاری دارند جز آنکه ساعت فرا رسد که همانا شروط و علایم آن [پدید] آمد و پس از آنکه بیاید در آن حال تذکر و پند آنان را چه سودی بخشد . و فرموده خداوند : « إِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ » (۶۶۲) ؛ آن ساعت نزدیک آمد و ماه آسمان شکافته شد . و فرموده خداوند : « وَ مَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ * يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَ الَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَ يَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ إِلَّا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ » (۶۶۳) ؛ و تو چه دانی شاید که آن ساعت نزدیک باشد آنان که به آن ساعت ایمان ندارند [به تمسخر] تقاضای زودتر شدن آن را دارند و [اما] آنان که ایمان آورده‌اند از آن سخت بیمناکند و می‌دانند که آن روز بر حق است ، توجه کنید آنان که درباره ساعت جدال کنند در گمراهی دوری هستند .

عرض کردم : ای مولای من ، معنی : « يُمَارُونَ = جدال می‌کنند » چیست ؟ امام صادق علیه السلام فرمود : می‌گویند قائم کی متولد شده و چه کسی او را دیده و در کجاست و کجا خواهد بود و کی ظاهر می‌شود ؟ تمام اینها از جهت عجله کردن در امر خداوند و شک در قضای الهی است ، آنان دنیا و آخرت را زیان کرده‌اند و پایان بد از آن کافران است . مفضل گوید : عرضه داشتم : ای سرور من ، پس وقتی برای آن تعیین نمی‌کنید ؟ فرمود : ای مفضل برای آن وقتی مگذار که هر کس برای ظهور مهدی ما وقتی تعیین

نماید خود را در علم خداوند شریک دانسته و [بنا حق] مدعی شده که خداوند تعالی او را از اسرار خویش آگاه ساخته است . . . . این حدیث طولانی است آن مقدار که مورد نیاز بود پایان یافت .

و در غیبت نعمانی به سند خود از محمد بن مسلم آورده که گفت : حضرت ابو عبدالله امام صادق علیه السلام فرمود : ای محمد هر کس تعیین وقتی را از ما به تو خبر دهد بدون تردید او را تکذیب کن ، زیرا که البته ما برای هیچ کس وقتی را تعیین نمی کنیم (۶۶۴) .

و از ابوبکر حضرمی آورده که گفت : شنیدم حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام می فرمود : همانا ما برای این امر وقتی تعیین نکنیم (۶۶۵) .

و از ابوبصیر از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که گفت : به آن حضرت عرضه داشتم : فدایت گردم ، خروج قائم علیه السلام کی خواهد بود ؟ فرمود : ای ابومحمد ما خاندانی هستیم که وقت نمی گذاریم ، و به تحقیق که حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : وقت گذاران دروغ گویند ، ای ابومحمد به درستی که پیش از این امر پنج علامت خواهد بود نخستین آنها ندا در ماه رمضان است ، و خروج سفیانی ، و خروج خراسانی ، و کشتن نفس زکیه و فرو رفتن زمین در بیداء . سپس فرمود : ای ابومحمد به ناچار پیش از آن دو طاعون خواهد بود ، طاعون سفید و طاعون سرخ . عرض کردم : فدایت شوم : این دو طاعون چیست ؟ فرمود : اما طاعون سفید مرگ همگانی خواهد بود ، و اما طاعون سرخ شمشیر . و قائم علیه السلام خروج نخواهد کرد تا اینکه در دل فضا شب بیست و سوم ماه رمضان شب جمعه نامش اعلام شود . عرض کردم : چگونه ندا می شود ؟ فرمود : به اسم او اسم پدرش اعلام می شود : (توجه کنید که فلانی پسر فلانی قائم آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم است ، پس از او بشنوید و اطاعتش کنید) آنگاه هیچ جاندارى نمی ماند مگر اینکه آن صیحه را خواهد شنید ، و خفته را بیدار می کند و از حیاط خانه بیرون می رود ، و دوشیزه از پس پرده اش بیرون می دود ، و قائم علیه السلام چون آن ندا را بشنود خروج می کند ، و آن صیحه جبرئیل علیه السلام است (۶۶۶) .

و در کافی و غیبت نعمانی به سند خود آورده اند که مهزم به امام صادق علیه السلام عرضه داشت : فدایت شوم ، از این امر که در انتظارش هستیم خبرم ده که کی خواهد بود ؟ فرمود : ای مهزم وقت گذاران دروغ گویند و شتابزدهگان هلاک شوند ، و تسلیم شدگان نجات یابند (۶۶۷) .

و نیز هر دو به سندشان از ابوبصیر آورده اند که گفت : از او - یعنی امام صادق علیه السلام - درباره حضرت قائم علیه السلام پرسیدم ، آن حضرت فرمود : وقت گذاران دروغ گویند ما خاندانی هستیم که وقتی تعیین نمی کنیم (۶۶۸) .

و در غیبت نعمانی از امام صادق علیه السلام است که فرمود : خداوند جز این نخواهد کرد که خلاف وقتی را که وقت گذاران تعیین کنند ظاهر سازد (۶۶۹) .

و از فضیل بن یسار است که گفت : به حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام عرض کردم : آیا برای این امر وقتی هست ؟ فرمود : وقت تعیین کنندگان دروغ می گویند؛ وقت گذاران دروغ می گویند (۶۷۰) .

و در کافی از احمد به سند خود آورده که گفت : فرمود : خداوند جز این نکند که برخلاف وقت گذاران پیش آورد (۶۷۱) .

و به سند خود از ابوبصیر آورده که گفت: از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام درباره حضرت قائم علیه السلام پرسیدم، فرمود: وقت گذاران دروغ گویند، ما خاندانی هستیم که وقتی را تعیین نکنیم.

و در غیبت شیخ طوسی به سند خود از فضل بن شاذان به سند خود از فضیل است که گفت: از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام پرسیدم: آیا این امر را وقتی هست؟ فرمود: وقت گذاران دروغ می‌گویند، دروغ می‌گویند دروغ می‌گویند (۶۷۲).

و به سند خود از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: وقت گذاران دروغ می‌گویند در گذشته وقتی تعیین نکردیم و در آینده هم تعیین نخواهیم کرد (۶۷۳).

و به سند خود از عبدالرحمن بن کثیر آورده که گفت: در محضر امام صادق علیه السلام شرفیاب بودم که مهزم اسدی بر آن جناب وارد شد و عرضه داشت: فدایت گردم مرا خبر ده این امری که انتظارش را می‌کشید چه وقت خواهد بود، که به طول انجامیده؟ آن حضرت علیه السلام فرمود: از مهزم وقت گذاران دروغ می‌گویند، و شتابزدگان به هلاکت رسند و تسلیم شوندگان نجات یابند، و به سوی ما می‌آیند (۶۷۴). و به سند صحیح خود از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: هر کس از مردم برای تو هرگونه وقتی را تعیین کرد بدون هراس او را تکذیب کن که ما برای هیچ کس وقتی تعیین نکنیم (۶۷۵).

و در احتجاج شیخ طبرسی از محمد بن یعقوب کلینی از اسحاق بن یعقوب آمده که گفت: از محمد بن عثمان عمّری قدس سره درخواست کردم نامه‌ای از من [به محضر حضرت صاحب الامر علیه السلام] برساند، که در آن نامه از مسائلی که بر من مشکل شده بود سؤال کرده بودم، پس توقیع به خط مولایمان صاحب الزمان علیه السلام آمد، تا آنجا که فرموده: ... و اما ظهور فرج، پس آن به دست خدای عز و جل است، و وقت گذاران دروغ می‌گویند... (۶۷۶).

و این را شیخ طوسی رحمه الله از گروهی از مشایخ خود از جعفر بن محمد بن قولویه و ابوغالب زراری و غیر آنها از محمد بن یعقوب کلینی قدس سره از اسحاق بن یعقوب روایت کرده است (۶۷۷).

می‌گویم: توثیق اسحاق بن یعقوب را در کتابهای رجالی که نزد من هست ندیدم، ولی در وثاقت و جلالت او همین بس که شیخ کلینی با اعتماد بر او از وی روایت کرده، به اضافه قرائن دیگر... چنانکه بر هوشمند دانا پوشیده نیست.

توضیح: از تمام آنچه در این باب آوردیم معلوم شد که از وظایف مهم ترک وقت گذاری و تکذیب تعیین کنندگان وقت ظهور حضرت حجّت علیه السلام است هر کس که باشد، و در اینجا شایسته است به چند مطلب توجه داده شود:

مطلب اول

ممکن است تصور شود که بین روایات یاد شده با روایت که مشایخ سه گانه (۶۷۸) به سندهایشان از ابوحمزه ثمالی آورده‌اند منافاتی هست. ابوحمزه گوید: به حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام عرضه داشتم: حضرت علی علیه السلام می‌فرموده: تا سال هفتاد بلا

است ، و می فرموده : پس از بلا راحتی است ، و سال هفتاد گذشت و ما راحتی ندیدیم ؟ حضرت ابوجعفر علیه السلام فرمود : ای ثابت خدای تعالی برای این امر در هفتاد سال وقت تعیین کرده بود ، پس هنگامی که حسین علیه السلام کشته شد غضب خداوند بر اهل زمین شدید گشت و آن را به صد و چهل سال تأخیر انداخت ، پس ما این را برایتان حدیث گفتیم ولی شما آن را فاش کردید ، و پرده از روی سر برداشتید ، پس خداوند آن را به تأخیر انداخت و پس از آن وقتی نزد ما تعیین نفرموده ، و خداوند هر چه را بخواهد محو و هر چه را خواهد اثبات می کند و اصل کتاب نزد اوست (۶۷۹) . ابوحمزه گوید : همین مطلب را به حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام گفتم ، فرمود : همین طور بوده است .

و شیخ طوسی به سند خود از فضل بن شاذان به سند خود از ابوبصیر آورده که گفت : به آن حضرت علیه السلام عرض کردم : آیا برای این امر مدت سر رسیدی هست که بدنهایمان را به آن راحت دهیم و به آن منتهی شویم ؟ فرمود : آری ، ولی شما فاش کردید پس خداوند بر آن افزود (۶۸۰) . و به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : این امر در من بود ، پس خدای تعالی آن را به تأخیر انداخت ، و در ذریه من آنچه را خواهد به انجام رساند (۶۸۱) .

و نعمانی به سند خود از اسحاق بن عمار صیرفی روایت آورده که گفت : شنیدم حضرت امام صادق علیه السلام می فرمود : برای این امر وقتی بود ، و آن در سال صد و چهلم ، پس شما آن را بازگو کردید و منتشر ساختید ، خدای عز و جل هم آن را تأخیر انداخت (۶۸۲) . و در همان کتاب در حدیث دیگری از او روایت شده که گفت : حضرت امام صادق علیه السلام فرمود : ای ابواسحاق این امر دو بار به تأخیر افتاد (۶۸۳) .

مصنف این کتاب ، چنگ زنده به ریسمان محکم خداوند؛ ولایت ائمه طاهرین علیهم السلام محمد تقی موسوی اصفهانی - عفی عنه - گوید : بین این احادیث با احادیث سابق منافاتی نیست ، چون صراحت و ظهوری در این احادیث نیست بر اینکه منظور از « امر » ظهور امام دوازدهم عجل الله تعالی فرجه باشد ، بلکه نمی تواند مراد از آن ظهور آن حضرت علیه السلام باشد ، زیرا که سال هفتاد و سال صد و چهل پیش از ولادت آن جناب بوده ، و همچنین حدیث سوم بر آنچه یاد کردیم نص است . بنابراین منظور تسلط یافتن امامان علیهم السلام و ظهور دولت حق و پیروزی مؤمنین بر مخالفین می باشد ، و این - به حسب روایات یاد شده - به ظهور آن حضرت علیه السلام مقید نیست ، و با ترتیب امامت و اینکه شماره امامان دوازده می باشد منافاتی ندارد ، و ظاهر از این روایات آن است که ظهور دولت حق و غالب شدن امامان و شیعیان ایشان ، و تسلط یافتنشان بر اهل باطل و گسترش دادن عدل و داد در دنیا چنین مقدر بوده که در سنه هفتاد واقع شود به شرط آنکه مردم بر یاری امام حسین علیه السلام متفق می شدند ، که این تکلیفی بود بر عموم آنها ، چنانکه در احادیثی وارد گردیده که ان شاء الله تعالی بعضی از آنها را خواهیم آورد ، پس چون به امر پروردگارشان فسق ورزیدند ، و از یاری ولیشان خودداری کردند ، غضب خدای تعالی بر آنان شدت گرفت ، و نجات و رهائیشان از دست دشمنانشان ، و گسترش عدالت در میانشان را تا سال صد و چهل به تأخیر انداخت ، و این موافق زمان امام صادق علیه السلام است ، چنانکه در روایت سوم به آن تصریح شده است . و چون شیعیان امر امامان علیهم السلام را در مخفی داشتن اسرارشان مخالفت کردند ، و آنچه را دستور داشتند کتمان و مستور نمایند افشا ساختند ، و این کفران نعمتی بود که خداوند به آنان عنایت کرده بود ، خدای تعالی سزای عملشان را داد به اینکه نجات و خلاصیشان را به تأخیر انداخت ، چنانکه حدیث یاد شده این معنی را بازگو می کند . خدای عز و جل فرماید : « ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا وَ هَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ » (۶۸۴) : این کیفر کفران آنها بود ، و آیا جز کفران کننده را کیفر دهیم ؟ .

و اما احادیثی که وعده دادیم آنها را یاد کنیم :

از جمله؛ در مجلد دهم بحار به نقل از کتاب النوادر علی بن اسباط از ثعلبه بن میمون از حسن بن زیاد عطار روایت آمده که گفت: از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام درباره فرموده خدای عز و جل: « أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ » (۶۸۵)؛ آیا نمی‌نگری کسانی را که به آنها گفته می‌شد از جنگ خودداری کنید و نماز را به پای دارید . . . . پرسیدم ، آن حضرت علیه السلام فرمود: درباره حسن بن علی علیه السلام نازل شد ، خداوند او را به خودداری از جنگ امر فرمود . راوی گوید: [پرسیدم]: « فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ »؛ پس چون فرمان جنگ بر آنان آمد . . . ؟ فرمود: درباره حسین بن علی علیه السلام نازل شد ، خداوند بر او و بر اهل زمین فرض کرد که در رکاب آن جناب قتال کنند (۶۸۶) .

می‌گوییم

این سه تن [که در سند حدیث قرار دارند] همگی مورد اعتماد؛ امین؛ و شیعه امامی هستند ، چنانکه علمای فن تصریح کرده‌اند ، پس حدیث در منتهای صحت است ، و به همین معنی روایات متعددی آمده که به منظور رعایت اختصار از ذکر آنها خودداری کردیم . و به آنچه بیان داشتیم ظاهر گشت که وجهی ندارد اینکه اخبار گذشته را حمل کنیم بر آنکه نهی از وقت گذاردن را به صورت حتمی و صریح منحصر بدانیم ، یا آنکه نهی را به غیر امامان علیهم السلام اختصاص دهیم چنانکه بعضی از علما چنین کرده‌اند زیرا که دانستی هیچ یک از اخبار پنج گانه یاد شده بر تعیین وقت زمان ظهور مولایمان صاحب الزمان - عجل الله تعالی فرجه - اصلاً دلالت ندارند ، بلکه در حدیث دوم و سوم بر فرج نیز دلالت نیست ، زیرا که بیش از این از آنها بر نمی‌آید که امامان علیهم السلام وقت آن را می‌دانستند ، نه اینکه به دیگران هم خبر داده باشند . اضافه بر اینکه توجیهی را که بعضی از علما نموده‌اند ، برخلاف صریح فرمایش امامان علیهم السلام است که: « ما خاندانی هستیم که وقت نمی‌گذاریم » و نیز: « در گذشته وقتی تعیین نکردیم ، آینده هم وقتی را تعیین نخواهیم کرد » ، و نیز: « برای هیچ کس وقتی را تعیین نکنیم » و غیر اینها . . . بنابراین روایات گذشته با صحت و صراحتی که دارند معارضی برای آنها نیست تا به توجیه و تأویل آنها نیازی داشته باشیم .

اگر بگویید: ممکن است تعارض کنند و منافات داشته باشند با آنچه در بحار و برهان از عیاشی از ابی‌لیبید مخزومی از حضرت امام باقر علیه السلام آمده که آن حضرت فرمود: « ای ابولیبید ، همانا در حروف مقطعه قرآن علم بسیاری است ، خدای تعالی نازل فرمود: « أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ » پس حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم قیام کرد تا اینکه نورش ظاهر گشت و سخنش بر دلها نشست ، و آن حضرت متولد شد هنگامی که از هزاره هفتم ، صد و سه سال گذشته بود . سپس فرمود: « بیان این مطلب در کتاب خداوند در حروف مقطعه هست ، هرگاه آنها را بدون تکرار بشماری ، و از حروف مقطعه هیچ حرفی نمی‌گذرد جز اینکه با گذشت آن یکی از بنی هاشم قیام کند . سپس فرمود: « الف یک ، و لام سی ، و میم چهل ، و صاد نود است ، که مجموع آنها صد و شصت و یک می‌باشد ، سپس آغاز قیام امام حسین بن علی علیهما السلام (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ) بود . و چون به آخر مدتش رسید قائم فرزندان عباس در (المص) قیام کند ، و چون آن بگذرد قائم ما در: (الر) بپاخیزد ، پس این را بفهم و به خاطر بسپار و [از نااهل] آن را کتمان کن » (۶۸۷) .

و در بحار و شرح اربعین مجلسی دوم آمده از کتاب المحتضر تألیف حسن بن سلیمان شاگرد شهید اول رحمه الله که گفته: « روایت است که حدیثی به خط حضرت امام حسن عسکری علیه السلام یافت شده که نوشته بود: با گامهای نبوت و ولایت به قلله‌های

حقایق بالا رفتیم . تا آنجا که فرمود : و به زودی چشمه های آب زندگانی برایشان آشکار می گردد پس از سوزش آتشها ، در وقتی که عدد سالها به آلم ، و طه و طسها رسد « (۶۸۸) .

در جواب گویم : این دو روایت قاصرند از اینکه با روایاتی که پیشتر آوردیم معارض باشند ، هم از لحاظ سند و هم از لحاظ دلالت . زیرا که روایت اول مرسل است تا خثیمه بن عبدالرحمن که از ابولیبید روایت کرده ، و خثیمه در کتب رجال یاد نشده ، و نسبت به ابولیبید هم مدح یا مذمتی ننموده اند ، بنابراین روایت از جهت سند ضعیف است و بر آن اعتماد نمی شود . و روایت دوم اضافه بر اینکه مرسل است در حقیقت چیز یافت شده ای است و روایت نیست ، با این حال این دو روایت از متشابهاست اخبار است که علم آنها به خود ایشان علیهم السلام واگذار می شود ، اضافه بر اینکه در روایت دوم اصلاً ظهور قائم علیه السلام یاد نشده است ، و خدا داند که منظور از ظاهر شدن چشمه های آب زندگانی چیست . و در روایت اول صراحتی نیست بر اینکه مراد از « قائم ما » همان مولایمان صاحب الزمان علیه السلام باشد ، زیرا که لفظ « قائم » در چندین روایت بر کسی که به امر حق یا برای یاری آنان علیهم السلام بپاخیزد اطلاق شده است ، چنانکه بر پژوهنده در روایات ایشان - سلام الله علیهم اجمعین - پوشیده نیست ، از جمله آن روایات : نعمانی به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده اینکه : امیرالمؤمنین علیه السلام از چند حادثه که پس از آن حضرت تا قیام قائم علیه السلام خواهد بود سخن گفت ، حسین علیه السلام عرضه داشت : یا امیرالمؤمنین خداوند کی زمین را از ظالمین پاک خواهد ساخت ؟ امیرمؤمنان علیه السلام فرمود : خداوند زمین را از ظالمین پاک نخواهد ساخت تا اینکه خون حرام ریخته شود ، سپس جریان بنی امیه و بنی العباس را در حدیثی طولانی یادآور شد ، آنگاه فرمود : هرگاه قیام کننده در خراسان بپاخاست و بر سرزمین کوفه [کرمان - خ ل] و ملتان تسلط یافت ، و از جزیره بنی کاوان گذشت ، و قائمی از ما در گیلان قیام کرد و آبر و دیلم او را اجابت نمودند ، و برای فرزندان (یا فرزند) من پرچم های ترک در اطراف و اکناف پراکنده شود . و در این گیر و دارها باشند ، هرگاه بصره ویران شود و امیر امرا در مصر قیام کند . آنگاه آن حضرت حکایتی طولانی بیان داشت سپس فرمود : هنگامی که هزاران نفر آماده نبرد شوند ، و صفها آراسته گردد و قوچ بره را بکشد ، آنجاست که آخری قیام کند و انتقام گیرنده در پی انتقام خیزد و کافر هلاک گردد ، سپس قائمی که در آرزویش هستند و امامی که ناشناخته باشد ، آنکه دارای شرافت و بزرگواری است قیام خواهد کرد ، و ای حسین او از نسل تو است ، هیچ پسری مانند او نیست ، مابین دو رکن مسجد الحرام ظاهر می شود ، در دو جامه پوشیده بر جن و انس غالب می گردد ، و زمینی را آلوده نگذارد ، [از وجود افراد پست پاک سازد] خوشا به حال کسی که زمان او را درک کند و به دورانش برسد و آن روزها را ببیند (۶۸۹) .

مطلب دوم

از تمام آنچه یاد کردیم معلوم گردید که علم به وقت ظهور مولایمان صاحب الامر علیه السلام از اسرار خداوند است که از بندگان خود مخفی داشته ، و برایشان آشکار ننموده ، و خود به جهت این کار داناست و نیز رسول و حجتهای او علیهم السلام دانند ، ولی آنچه از کلمات ایشان استفاده کرده ایم چند وجه است :

وجه اول

اینکه بندگان نمی‌توانند آن را تحمل کنند، و بر کتمان‌ش صبر نمایند، این وجه از دو روایت ابو حمزه و ابوبصیر که پیشتر گذشت استفاده می‌شود، بیان مطلب اینکه: مؤمنین طبقات مختلفی دارند: بعضی از آنان به خاطر ضعف ایمان از تحمل اسرار ناتوان هستند، چنین کسی نمی‌تواند بر آن اسرار مطلع شود، بلکه هرگاه بعضی از اسرار برایش یاد شود شکرها و شبهه‌هایی به دلش راه می‌یابد، به سبب طاقت نداشتن و ضعف ایمان، چنانکه در بیان مراتب ایمان آمده که: اگر بر کسی که دارای دو بخش است سه بخش قرار داده شود، خواهد شکست همچنان که تخم مرغ بر سنگ صاف می‌شکند. و نیز روایت شده که: اگر ابوذر می‌دانست در دل سلمان چیست او را می‌کشت. و روایات دیگر... و بعضی از مؤمنین ایمانشان قوی و یقینشان ثابت است، و توان تحمل بعضی از اسرار را دارند، و هیچ شبهه‌ای بر ایشان عارض نمی‌شود، ولی توانایی صبر کردن بر زمان طولانی را ندارند، که هرگاه از ابتدای امر وقت ظهور بر ایشان تعیین گردد، و به ایشان مثلاً گفته شود که حضرت حجّت علیه السلام تا هزار سال دیگر ظهور نخواهد کرد، بر اثر اندوه بر طول مدت می‌میرند، یا بیماری و سختی بر ایشان عارض می‌شود، بنابراین مصلحت آن است که از اینچنین مؤمنانی نیز وقت ظهور مخفی گردد. و بعضی از آنها ایمانشان قویتر است، ولی صبر ندارند که آن را کتمان سازند، که اگر سری به ایشان گفته شود آن را منتشر و فاش خواهند ساخت، پس مصلحت در این است که از چنین کسانی نیز مخفی گردد، و شاید - به تأیید خدای تعالی و برکت اولیای او علیهم السلام - ناظر به همین معنی باشد آنچه در بصائر به سند خود از ابوالصامت روایت آمده که گفت: شنیدم حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام می‌فرمود: از جمله حدیث ما بخشی را فرشته مقرب و پیغمبر مرسل و بنده مؤمن تحمل نتواند کرد. عرض کردم: پس چه کسی آن را متحمل گردد؟ فرمود: ما آن را متحمل باشیم (۶۹۰). و در همان کتاب در حدیث دیگری از آن حضرت علیه السلام آمده که فرمود: همانا حدیث ما صعب مستصعب است، با شرافت و گرمی و همیشه فروزان و پاکیزه و دشوار است، آن را تحمل نکند فرشته‌ای مقرب، و نه پیغمبر مرسل و نه بنده‌ای که آزموده باشد. عرضه داشتم: پس چه کسی آن را تحمل نماید فدایت شوم؟ فرمود: هر کس که ما بخواهیم ای ابوالصامت. ابوالصامت گوید: من چنین گمان دارم که خداوند را بندگان است که از این سه طایفه برترند (۶۹۱).

و در کافی از بعض اصحابمان روایت آمده که گفت: به حضرت ابوالحسن صاحب العسکر (امام هادی علیه السلام) نوشتیم: فدایت شوم؛ معنی فرموده امام صادق علیه السلام چیست که: حدیث ما [صعب مستصعب است] آن را تحمل نکند فرشته مقرب و نه پیغمبر مرسل، و نه مؤمنی که خداوند دلش را آزموده باشد؟ پس جواب آمد: همانا معنی فرموده امام صادق علیه السلام - اینکه آن را فرشته‌ای و پیغمبری و مؤمنی تحمل نکند - آن است که فرشته آن را متحمل نگردد تا اینکه به فرشته دیگری غیر خودش آن را برساند، و پیغمبر آن را تحمل نکند تا آنکه به پیغمبر دیگری برساند، و مؤمن آن را تحمل نماید تا آنکه برای مؤمن دیگری بازگو کند، و این است معنی فرمایش جدم علیه السلام (۶۹۲).

وجه دوم

اینکه حکمت الهی مقتضی آن است که مؤمنین در همه زمانها منتظر ظهور مولایمان صاحب الزمان علیه السلام باشند ، چنانکه به این معنی راهنمایی می کند فرموده خدای تعالی : « فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ » (۶۹۳) ؛ پس بگو دانای غیب خدا است شما منتظر باشید که منم با شما از منتظرانم . و بر این مطلب اخبار بسیاری دلالت دارند که در بحث انتظار پیشتر آوردیم . پس اگر وقت ظهور آن حضرت را بدانند نقض غرض لازم می آید و پیش از رسیدن وقت معین از ظهورش مأیوس می شوند ، و این مصالح متعددی را از بین می برد ، لذا وقت ظهور آن جناب پیش از رسیدن وقتش از آنان مستور مانده به خاطر رعایت مصالح متعدده ای . و این وجه از روایتی که در کافی و کتابهای دیگر اخبار آمده استفاده می شود که از علی بن یقظین است از حضرت ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام که گفت : حضرت ابوالحسن علیه السلام فرمود : شیعیان دویست سال است که با آرزوها تربیت می شوند . و یقظین به پسرش علی گفت : چگونه است که آنچه درباره ما [حکومت بنی العباس] گفته شد ، آن چنانکه گفته بودند واقع گشت ، و آنچه درباره [حکومت حقّه] شما گفته شد واقع نگردید ؟ علی گفت : آنچه راجع به ما و شما گفته شد از یک منبع بوده مگر اینکه چون جریان شما وقتش فرا رسیده بود به طور خالص و بی کم و کاست به شما گفته شد ، ولی امر ما هنوز وقتش نرسیده ، پس با آرزوها دلگرم شدیم ، و چنانچه به ما گفته می شد : این امر جز تا دویست یا سیصد سال دیگر نخواهد آمد دلها قساوت می گرفت و عموم مردم از اسلام برمی گشتند ، ولی می گفتند : چقدر زود و چه نزدیک است؛ تا دلها آفت گیرند و فرج نزدیک آید (۶۹۴) .

توضیح : آنچه در مورد معنی فرموده امام علیه السلام : شیعیان دویست سال است که با آرزوها تربیت می شوند . به نظر من قویتر می آید اینکه : چون مصیبت شیعه به خاطر شهادت امام حسین علیه السلام بزرگ بود ، و بی تابی دوستان بر اثر آن شدید گردید ، امامان علیهم السلام آنان را به ظهور فرج با ظهور حضرت قائم - عجل الله تعالی فرجه - امید و تسلی می دادند ، و مدت بین شهادت مولای مظلومان تا امامت حضرت قائم علیه السلام دویست سال بوده است . و در معنی این حدیث وجوه دیگری نیز گفته شده که بعید به نظر می رسد و خالی از تکلف نیست ، و خدای تعالی داناست . و احتمال می رود که ابتدای مدت یاد شده از زمان بعثت باشد ، که تا هنگام صدور این حدیث حدود دویست سال می شود . بعضی از علمای ما گفته اند : و می توان در تأیید این احتمال گفت که : مؤمنین از ابتدای بعثت در محنت و شدت بودند ، و همین طور بعد از وفات پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم و در زمان امیرالمؤمنین و امام حسن علیهما السلام در سختی به سر می بردند ، و هر کدام از آن بزرگواران شیعیان خود را به ظهور فرج و تسلط یافتن حضرت قائم علیه السلام تسلی می دادند ، و الله العالم .

وجه سوم

در سیر مخفی داشتن علم به وقت ظهور از مردم ، اینکه چون یکی از حکمتهایی که مقتضی غیبت است : بررسی و امتحان مردم می باشد ، همین حکمت مقتضی مخفی داشتن علم به وقت ظهور حضرت حجّت علیه السلام از ایشان است ، و گرنه بررسی و امتحان نسبت به بسیاری از افراد که به ایمان داشتن تظاهر می کنند ناتمام می بود ، تا اینکه شتابزدگان از دیگران جدا شوند ، و این وجه از اخبار بسیاری که در آنها غیبت حضرت قائم علیه السلام به آن تعلیل شده آمده است ، و قسمتی از آنها را در این کتاب آوردیم ، و از جمله : در غیبت نعمانی از عبدالله بن ابی یعفر آمده که گوید : به امام صادق علیه السلام عرضه داشتم : فدایت گردم؛ با قائم علیه السلام از عربها چقدر خواهد بود ؟ فرمود : مقدار کمی ، عرض کردم : به خدا سوگند افرادی که این امر را بر زبان دارند تعداد

بسیاری از آنها هستند! فرمود: به ناچار باید که مردم بررسی شوند و از هم جدا گردند و غربال شوند، و خلائق بسیاری از غربال بیرون آیند (۶۹۵). و در حدیث دیگری از ابوبصیر مثل همین آمده است. و در همان کتاب از امام حسن (حسین - خ ل) بن علی علیه السلام آمده که فرمود: این امری که انتظار دارید نخواهد شد تا اینکه بعضی از شما از بعض دیگر بیزاری جویند، و بر روی یکدیگر آب دهان بیندازند، پس بعضی از شما بر بعض دیگر به کفر گواهی دهد، و یکدیگر را لعنت نمایند، به آن حضرت علیه السلام عرض شد: در آن زمان خیری نیست، فرمود: تمام خیر در آن زمان است، قائم ما قیام کند و همه آن امور را دفع نماید (۶۹۶).

و در حدیث دیگری از امیرالمؤمنین علیه السلام چنین آمده است: چگونه خواهی بود آن هنگام که شیعیان این چنین با هم اختلاف کنند - و انگشتان خود را در یکدیگر داخل کرد - راوی گوید: عرضه داشتیم: یا امیرالمؤمنین در آن هنگام هیچ خیری نیست، فرمود: همه خیر در آن وقت است، ای مالک در آن هنگام قائم ما قیام خواهد کرد... (۶۹۷). و از امام صادق علیه السلام است که فرمود: به خدا که شکسته خواهید شد همچنان که شیشه می شکند، و همانا شیشه را بخواهند به حالت اول باز می گردانند، به خدا که همچون شکسته شدن سفال خواهید شکست، و به درستی که سفال شکسته می شود و به حال اول برگردانده نمی شود، و به خدا غربال خواهید شد، و به خدا از هم تمیز یابید، و به خدا که بررسی خواهید شد تا آنجا که از شما باقی نماند جز اندکی. و در اینجا آن حضرت [به عنوان کمی افراد باقی مانده] دست خود را برگرداند (۶۹۸).

و از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام است که فرمود: همانا به خدا سوگند آن جریان نخواهد شد تا اینکه از هم تمیز داده شوید، و بررسی گردید، تا آنجا که جز کمترین افراد شما باقی نمانند (۶۹۹).

و از حضرت باقر علیه السلام است که فرمود: هرگز، هرگز، آنچه به سوی آن گردن می کشید نخواهد رسید تا اینکه بررسی شوید، و آنچه به سویش گردن می کشید نخواهد شد تا اینکه از یکدیگر تمیز یابید، و آنچه به سویش گردن می کشید نخواهد شد تا اینکه غربال شوید، به خدا سوگند آنچه به سویش گردن می کشید نخواهد آمد مگر بعد از نومیدی، و نه به خدا سوگند آنچه به سویش گردن می کشید نخواهد آمد تا اینکه به شقاوت رسد هر آنکه اهل شقاوت است، و به سعادت رسد هر آنکه اهل سعادت است (۷۰۰).

و مثل این روایت را محمد بن یعقوب کلینی به سند خود آورده، و در آنچه آوردیم برای اهل هدایت و درک بسنده است.

وجه چهارم

اینکه این کار (= مخفی داشتن وقت ظهور) تفضُّل کامل و عنایت خاص نسبت به مؤمنانی است که در زمان غیبت حضرت صاحب الزمان علیه السلام هستند، توضیح اینکه ظاهر از روایات - چنانکه سابقاً گذشت - آن است که وقت ظهور فرج از امور بدائیه است که ممکن است به سبب بعضی از مصالح و حکمتها، و به سبب تحقق یافتن یا نیافتن بعضی از شرایط که بر مردم مخفی است زودتر یا دیرتر شود، پس اگر امامان علیهم السلام وقتی را به مردم خبر می دادند سپس آن وقت به خاطر بعضی از اسباب و حکمتها تأخیر

می افتاد بسیاری از مردم به تردید می افتادند چون به نظرشان می آمد که آن برخلاف وعده خداوند - تعالی شأنه - می باشد یا شکها و شبهه ها به دلهایشان راه می یافت ، و مولایمان حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام به این وجه اشاره فرموده در حدیثی که در کافی و غیر آن روایت آمده از فضیل بن یسار که گفت : به آن حضرت علیه السلام عرضه داشتیم : آیا برای این امر وقتی هست ؟ فرمود : وقت گذاران دروغ گویند ، دروغ گویند ، دروغ گویند ، همانا موسی علیه السلام وقتی که به دعوت پروردگارش رفت قوم خود را سی روز وعده داد ، و چون خداوند ده روز بر آن سی روز افزود قوم او گفتند : وعده ای که موسی داده بود برخلاف شد ، و کردند آنچه کردند ، پس اگر ما برایتان حدیث کنیم و مطابق آنچه حدیث گفته ایم پیش آید بگویند خداوند راست فرموده است ، و هرگاه برایتان حدیثی بگوییم و برخلاف آنچه ما گفتیم پیش آمد بگویند خداوند راست فرموده است ، که دو بار پاداش خواهید یافت (۷۰۱) .

می گویم : احتمال می رود اینکه دو بار پاداش یابند ، یک بار برای ایمانشان ، و بار دیگر برای صبرشان ، غیر این را نیز محتمل است .
و الله العالم .

توجه

منظور از بداء ظاهر شدن تقدیر چیزی برای بندگان است پس از آنکه به خاطر حکمتها و مصالح خداوندی از آنان مخفی بوده است ، و خدا داند که چه چیزی را مخفی بدارد و چه مطلبی را آشکار سازد ، و معنی بداء بر عامه مشتبه گردیده لذا آن را انکار کرده اند به گمان اینکه به سبب آن جهل بر خدای تعالی لازم می آید ، و در مکرمت بیست و دوم از بخش پنجم مطالب سودمندی در این باره گذشت بدانجا مراجعه شود .

تممه و توضیح : بدان که سه وجه اول از وجوهی که آنها را از کلمات ائمه معصومین علیهم السلام استفاده کردیم ، سر مخفی داشتن علم به وقت ظهور امام عصر علیه السلام را به طور مطلق - یعنی وقت حتمی و بدائی - روشن ساختند ، زیرا که آنها حکمتها و مصالحی هستند که مقتضی پوشیدگی هر دو وقت (حتمی و بدائی) می باشند ، چنانکه بر اهل فن و کسانی که با اخبار امامان علیهم السلام مانوسند این معنی پوشیده نیست .

و اما وجه چهارم : فقط ناظر به سر مخفی داشتن وقت بدائی از مردم است ، چون اگر به آن وقت خبر داده می شدند سپس حکمت خداوند اقتضا می کرد که از آن وقت به وقت دیگر تأخیر افتد بیشتر مردم تردید می کردند ، و دچار وسوسه می شدند ، و در حیرت و شبهه می افتادند ، چنانکه برای بنی اسرائیل این اتفاق افتاد .

اگر بگویید : پس چگونه بعضی از امور بدائی به مردم خبر داده شد سپس به خاطر مصالحی برخلاف آن امور واقع شد ، چنانکه در جریان جوانی که حضرت داوود علیه السلام مرگش را خبر داد ، و زنی که حضرت عیسی علیه السلام مرگش را خبر داد ، و یهودی که پیغمبر ما صلی الله علیه وآله وسلم مرگش را خبر داد ، و اینها نمردند ، و وقوع فرج و گشایش را در زمانی خبر دادند سپس به خاطر بعضی از حکمتها و اسباب ، به تأخیر افتاد و در آن زمان واقع نشد ، چنانکه در روایت ابوحمزه - که سابقاً آوردیم - یاد گردیده ، و اینها مایه گمراهی مؤمنین نشد ، و در حیرت و شبهه نیفتادند ؟

در جواب گویم: اینها بدان جهت بوده که حجتهای خداوند در میان مردم حضور داشته‌اند و سرّ بدهاء و تأخیر را برایشان بیان می‌نمودند، و پرسیدن از آنان برای مردم میسر بود، در حالی که مؤمنین در زمان غیبت امام علیه السلام از دیدار آن حضرت محجوب و از ملاقات و پرسش مسائل از آن جناب محروم هستند، بنابراین چنانچه از وقوع ظهور در وقت بدایی خبر شوند، سپس به خاطر مصلحتی الهی آن وقت به تأخیر افتد، و امام و حجّت هم در میان آنان نباشد تا از حیرت و اشتباه آنها را برگرداند، و صدق آن اخبار و وجه مصلحت را برایشان بیان سازد، در حیرت و اشتباه خواهند افتاد و در وادی ضلالت سقوط خواهند کرد، از همین روی برای مردم نه وقت حتمی بیان شد و نه وقت بدائی، اما وقت حتمی: به جهت وجوه گذشته، و اما بدائی: به خاطر این وجه که بیان داشتیم، برای رأفت و مهربانی و شفقت نسبت به آنها، و به خاطر حفظ آنان از لغزش و گمراهی.

اگر بگویید: چنانچه مؤمنین به صدق امامانشان یقین دارند، و معتقد باشند که در مقدرات الهی و خیرهای غیبی بدهاء واقع می‌گردد، در حیرت و گمراهی نخواهند افتاد، و در عقاید بر حق خویش متزلزل نخواهند شد، خواه اینکه امام در بین آنان حاضر باشد یا غایب

در جواب گویم: این حال و وضع مؤمنین کامل است که ایمان در دل‌هایشان رسوخ یافته، و با دلیل و برهان محکم گردیده و خدای تعالی آنان را با روحی از جانب خود تأیید فرموده، و اینان نسبت به سایرین اندک هستند، اما اکثر افراد عقل و ایمانشان ضعیف است، و مانند گیاه تازه برآمده با وزش بادها به راست و چپ متمایل می‌گردند و گاهی می‌افتند و گاهی برمی‌خیزند، لذا امامان علیهم السلام خواسته‌اند اینها را مواظبت و رعایت کنند تا قوتشان کامل شود و آمادگیشان به مرحله مطلوب برسد، و آنچه مایه سقوط و از هم پاشیدگیشان می‌شود از آنان دفع نمایند، از این روی امامان علیهم السلام بسیاری از مطالب را از عده زیادی از اصحاب و شیعیانشان مخفی می‌داشته‌اند به جهت حفظ آنها و مهربانی نسبت به ایشان، چونکه امام علیه السلام: « پدر شفیق و مهربان است » چنانکه در حدیث صفات و فضیلت امام در کافی (۷۰۲) و غیر آن روایت آمده است.

و از آنچه یاد کردیم معلوم گشت اینکه حضرت موسی علیه السلام وقت بدائی را به بنی اسرائیل خبر داد گمراه کردن آنها نبود، و تقصیری در حق ایشان ننموده، بلکه این امتحان کردن و بررسی نمودن آنان بود به امر خدای عز و جل، چون وقتی می‌خواست از نظر آنها غایب شود برادرش هارون را به جانشینی خود بر آنان گماشت، و او را حجّتی برایشان قرار داد، پس آنها بودند که با اعتراضشان از حجّت و رها کردن رجوع به او، برای کشف حیرت و شبهه تقصیر داشتند بلکه خواستند هارون را بکشند، چنانکه گفت: « ابن اُمِّ اِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضَعُّوْنِی وَ کَادُوْا یَقْتُلُوْنِی » (۷۰۳)؛ ای فرزند مادرم [ای جان برادرم] همانا قوم مرا خوار و زبون داشتند و نزدیک بود [به خاطر ممانعت کردنم از انحرافشان] مرا به قتل رسانند. و خدای تبارک و تعالی فرموده: « وَ لَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُوْنُ مِنْ قَبْلِ یَا قَوْمِ اِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَ اِنَّ رَبَّکُمْ الرَّحْمٰنُ فَاتَّبِعُوْنِی وَ اطِيعُوا اَمْرِی * قَالُوْا لَنْ نَّبْرَحَ عَلَیْهِ عَاكِفِیْنَ حَتّٰی یَرْجِعَ اِلَیْنَا مُوسٰی » (۷۰۴)؛ و به درستی که هارون پیش از آنکه موسی باز آید گفت ای قوم به هوش باشید که این گوساله اسباب فتنه و امتحان شما گردید و محققاً [بدانید] که پروردگار شما خدای مهربان است پس شما پیرو من باشید و فرمان مرا اطاعت کنید، [قوم] گفتند ما به پرستش گوساله ثابت مانیم تا وقتی که موسی به ما بازگردد.

اگر بگویید: از حضرت حجّت علیه السلام وارد شده: و اما حوادث و پدیده‌هایی که واقع می‌شوند پس در آنها به راویان احادیث ما مراجعه کنید که آنان حجّت من بر شمایند و من حجّت خداوند برایشانم... (۷۰۵). و علما را در زمان غیبت خود حجّت بر بندگان و مرجع آنان قرار داد، بنابراین همانطور که مؤمنانی که در زمان حضور امامان علیهم السلام بودند حجّت بر آنان تمام شده، و راه برطرف گشتن حیرت و شبهه و برداشته شدن آنچه مایه لغزش و ضلالت است برایشان روشن گردیده بود، به خاطر دسترسی به پرسش از امامان علیهم السلام، همچنین مؤمنانی که در عصر غیبت هستند حجّت بر آنان تمام گشته، و راه راست برایشان روشن

شده به خاطر رجوع به علمای عاملی که آثار ائمه اطهار را بیان می کنند و حاملان علوم ایشان هستند ، که مردم در هر جریانی که وجه آن را نمی دانند و هر شبهه ای که در ذهنشان وارد می شود ، به آن علما مراجعه نمایند ، پس ضروری نداشت که وقت بدائی ظهور که احتمال تأخیر افتادنش از جهت بعضی حکمتها و مصالح هست به آنها گفته می شد ؟

در جواب گویم : اولاً : ممکن است در بعضی از زمانهای غیبت دورانی بیاید که علم مخفی گردد ، یا به خاطر فقدان علما ، و یا بر اثر مخفی گشتن آنان به سبب چیرگی باطل و اهل آن ، و آن دوران در اخبار : « زمان فترت و سبطه » نامیده می شود ، و در آن هنگام مؤمن کسی را نخواهد یافت که شبهه و حیرت را از او دفع نماید و وجه مصلحت و حکمت را برایش بیان سازد . و بر این معنی دلالت دارد روایتی که شیخ نعمانی قدس سره در کتاب الغیبه به سند خود از ابان بن تغلب رحمه الله از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : یأتی علی الناس زمانٌ یصیبهم فیها سبطه یأرز العلم کما تآرز الحیة فی جحرها فبینما هم کذلک اذ طلع علیهم نجمٌ قلت : فما السبطه ؟ قال : الفتره ، قلت : فکیف نصنع فیما بین ذلک ؟ فقال علیه السلام : کونوا علی ما أنتم علیهِ حتی یطلع الله لکم نجمکم (۷۰۶) ؛ زمانی بر مردم خواهد آمد که سبطه ای به آنان رسد و علم مخفی شود همچنان که مار خودش را در سوراخش مخفی می سازد ، پس در همین حال به ناگاه ستاره ای بر مردم طلوع می نماید . راوی گوید : عرضه داشتیم : سبطه چیست ؟ فرمود ؛ فترت (فاصله زمانی که موجب سستی دین و اعتقادات مردم گردد) ، عرض کردم : در آن میان چکار کنیم ؟ فرمود : بر همان اعتقادی که هم اکنون دارید بمانید تا اینکه خداوند ستاره تان را برایتان برآورد .

توضیح : « یأرز » بر سه وزن یَنْصِرُ و یَضْرِبُ و یَعْلَمُ می آید ، به تقدیم راء بر زای ، یعنی : مخفی می شود .

و ثانیاً : هر چند که علمای بزرگوار در زمان غیبت نواب امام علیه السلام هستند ، و در آنچه از قضایا و احکام بر مردم وارد می شود مرجع آنانند ، و در مسائل حلال و حرام حجت بر آنهاست ، ولی حکمتهای تقدیرات و مصالح تغییرات را نمی دانند ، و از وجوه بدا و اسباب قضا آگاه نیستند ، و بسیار می شود که حیرت برطرف نمی شود و شبهه از بین نمی رود مگر با بیان وجه مصلحت و توضیح حکمت ، چنانکه از حدیث ابوحمزه دانستی که از حیرت بیرون نیامد مگر بعد از آنکه امام علیه السلام وجه تأخیر فرج را از آن وقتی که امیرالمؤمنین علیه السلام خبر داده بود بیان فرمود ، و همین طور در نظایر و امثال آن چنانکه بر کاوش کننده در اخبار و سیر پوشیده نمی ماند ، و ذکر آنها ما را از مقصود اصلیمان در این کتاب خارج می نماید ، و خدای تعالی هدایت کننده به راه راست است . حاصل اینکه کشف معضلات و حل مشکلات و مانند آنها از وظایف و شئون امام علیه السلام است ، و کشف نشدن آنها در زمان غیبت به مردم مربوط می شود ، چونکه آنها سبب مخفی ماندن امام علیه السلام می باشند ، خدای تعالی بر ما منت گذارد به تعجیل فرج و ظهور آن حضرت علیه السلام و دیدارش را با عافیت نصیبمان فرماید .

و ثالثاً : البته خداوند - تعالی شأنه - نسبت به بندگانش لطیف است ، و الطاف او بر دو گونه است :

گونه اول : الطافی است که به حکم عقل و نقل بر او واجب است ، و این همان است که خلاف آن قبیح و زشت می باشد ، و خداوند اصلاً قبیحی را انجام نمی دهد ، چون بر او - عز شأنه - فعل قبیح ممتنع است ، و این همان است که در زبانها متداول و مشهور شده اینکه : لطف بر خدای تعالی واجب است ، و در این گونه لطف هیچ تفاوتی بین زمانها و اشخاص نیست ، مثل اینکه تکلیف به کاری کند که مقدور نیست که بر خدای تعالی قبیح است ، و تکلیف کردن به چیزی که بندگان راهی به علم یافتن به آن ندارند ، لذا مبعوث کردن پیغمبران به قاعده لطف واجب است ، و معجزه دادن به ایشان به قاعده لطف واجب است ، و تمام اهل عالم در همه زمانها و مکانها در این گونه لطف مساوی هستند .

گونه دوم: آن است که به حکم عقل واجب نباشد بلکه از روی تفضُّل و إحسان درباره هر کس که بخواهد به هر منظور و هرگونه بخواهد انجام می‌دهد، (از او سؤال نشود از آنچه می‌کند و این بندگان هستند که مورد سؤال واقع می‌شوند) (۷۰۷). و از این گونه است لطف خداوند بر امت مرحومه محمدیه صلی الله علیه وآله وسلم به برداشتن تکلیفهای سخت از آنها چنانکه در آیه شریفه است: «وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِمْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا» (۷۰۸)؛ بار خدایا تکلیف گران و طاقت فرسا را چنانکه بر پیشینیان نهادی بر ما مگذار. و نیز از این گونه است مخفی داشتن علم به وقت بدائی ظهور امام علیه السلام از مؤمنان و دوستان آن حضرت، چون خدای عز و جل هر چند که حُجَّت را بر آنان تمام کرده و به وسیله عقل و نقل راه را برایشان روشن ساخته که صداقت امامانشان و تمامیت حجّتشان را بیان فرموده به طوری که برای هیچ کس در افتادن به شبهه و گرفتار گشتن در حیرت عذری نیست، ولی از جهت شأن امامانشان و رعایت وضع ضعیفترین افرادشان و کمی تعدادشان بر آنان منت نهاد و خبر یافتن از وقت بدائی که می‌داند ظهور از آن تأخیر می‌افتاد را از آنها پوشیده داشت برای حکمت و مصلحتی و به خاطر لطف و تفضُّل و شفقت نسبت به آنان، و مرحمت و احسان برایشان، تا به حیرت نیفتند، و شبهه‌ای به ذهنشان راه نیابد.

و از آنچه یاد کردیم - بحمد الله و له المنه - سرّ کتمان نمودن علم به وقت ظهور امام علیه السلام از سایر مردم از عوام و خواص معلوم شد، هم وقت حتمی و هم وقت بدائی آن، و بر تو باد که در آنچه یاد کردیم دقت و تأمل کنی که از سخنان ائمه اطهار علیهم السلام - که خدای تعالی ما را در بهشت در جوار آنان إسکان دهد - گرفته شده است.

مطلب سوم

ظاهر از عمومات بسیاری که در روایات زیادی وارد گردیده که دلالت دارد بر اینکه امامان علیهم السلام آنچه بوده و خواهد بود تا روز قیامت همه را می‌دانند، و آنچه روایت آمده در توصیف امام علیه السلام به اینکه نسبت به هیچ چیز جاهل نیست، و آنچه وارد شده که علم همه چیز در قرآن است به جهت فرموده خدای تعالی: «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تَبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ» (۷۰۹)؛ و ما کتاب (قرآن) را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز است. و امام آنها را از آن استخراج می‌کند، و خدای تعالی فرمود: «وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ» (۷۱۰)؛ و هیچ امری در آسمان و زمین پنهان نیست مگر اینکه در کتابی آشکار [مسطور و ضبط] است. و فرموده خدای عز و جل: «ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا» (۷۱۱)؛ پس از آن کسانی را که از بندگان خود برگزیدیم وارث [علم] کتاب گردانیدیم. و آنان - چنانکه در روایت آمده - امامان علیهم السلام می‌باشند، و فرموده خدای عز و جل: «وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ» (۷۱۲)؛ و همه چیز را در امام آشکاری به شماره آورده‌ایم. و او امیرالمؤمنین علیه السلام است، چنانکه از امامان علیهم السلام روایت آمده، به ضمیمه آنچه دلالت دارد بر اینکه ایشان در علم و شجاعت یکسانند، و اینکه هر چه را امیرالمؤمنین علیه السلام دانسته بود امامان پس از او آنها را دانسته‌اند.

و همچنین فرموده امام صادق علیه السلام که: خداوند حجّتی را در زمینش قرار ندهد که از چیزی سؤال شود، پس در جواب بگوید: نمی‌دانم.

و فرموده امام باقر علیه السلام: به درستی که از جمله علمی که به ما داده شده: تفسیر قرآن و احکام آن، و علم تغییرات و حوادث زمان می باشد، هرگاه خداوند بخواهد خیری را به قومی رساند آنان را شنوا می سازد، و چنانچه کسی که گوش شنوا ندارد چیزی از آن را بشنود پشت می کند و از آن روی می گرداند انگار که نشنیده است. سپس امام باقر علیه السلام چند لحظه ای ساکت ماند آنگاه فرمود: و اگر ظرفها یا افراد مورد اطمینانی می یافتیم آنچه را که می دانیم می گفتیم.

و غیر اینها از احادیث بسیاری که در بصائر و کافی و غیر آنها روایت آمده، ظاهر از تمامی اینها آن است که: امام علیه السلام وقت ظهورش را می داند، ولی به او اذن داده نشده که آن را اظهار کند، همچنان که امامان پیشین نیز مجاز نبوده اند که آن را اظهار نمایند، زیرا که امامان علیهم السلام هر چند که به همه چیز عالم هستند - جز آنچه استثنا شده مانند اسم اعظم که خدای عز و جل آن را برای خود اختصاص داده و هیچ کس از مخلوقاتش را بر آن آگاه نموده است - و لیکن ایشان: (بندگانی گرامی و مقرب هستند که هرگز پیش از امر خدا کاری نکنند و هر چه کنند به فرمان او کنند) (۷۱۳) و به بندگان خدا خبر ندهند مگر آنچه را خداوند متعال امر فرموده که برایشان اظهار نمایند، چنانکه این معنی در روایات متعددی آمده که در بصائر و غیر آن مذکور است (۷۱۴).

و حاصل روایات اینکه خدای تعالی بندگان را امر فرموده که از ائمه بزرگوار علیهم السلام سؤال کنند، چنانکه فرماید: «فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» (۷۱۵)؛ پس از اهل ذکر بپرسید چنانچه نمی دانید. که بر آنها است که بپرسند، ولی امام علیه السلام لزومی ندارد که حتماً پاسخ گوید، بلکه به خواسته اش موکول است که بر اساس مصلحتی که می بیند اگر بخواهد جواب می دهد و اگر بخواهد از جواب خودداری می نماید، چنانکه خدای عز و جل فرماید: «هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ» (۷۱۶)؛ این نعمت و قدرت اعطای ماست اینکه بی حساب به هر که خواهی عطا کن و از هر که خواهی بازدار. پس امام به مقتضای آنچه صلاح است از جواب و تقیه و کتمان و توریه عمل می کند. و اگر بخواهیم روایاتی که در هر باب از این امور وارد گردیده را یاد کنیم، کتاب طولانی شده، و از مقصود اصلی بازخواهیم ماند، و مایه اطناب خواهد شد، و شخص عارف دانا را اشاره کافی است، و در اخبار چیزی که احتمال منافات با این معنی را داشته باشد نیافتیم مگر دو حدیث:

حدیث اول: آنچه از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت گردیده که آن حضرت فرمود: لَوْ لَا آيَةٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ لَأَخْبَرْتُكُمْ بِمَا يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ الْآيَةُ قَوْلُهُ تَعَالَى: «يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ» (۷۱۷)؛ اگر یک آیه در کتاب خدا نبود هر آینه شما را خبر می دادم از آنچه خواهد شد تا روز قیامت، آن آیه فرموده خدای تعالی است: (خدا هر چه خواهد [از احکام یا حوادث عالم] محو و هر چه را خواهد اثبات می کند و در ام الکتاب (آفرینش) مشیت اوست. و نظیر این از دیگر امامان علیهم السلام نیز روایت آمده است.

حدیث دوم: خبر ابو حمزه ثمالی است که در تذکر اول گذشت، از مولایمان حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام که در آخر آن فرموده: و پس از آن نزد ما وقتی برای آن قرار نداد، «يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَ عِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ». و با تأمل کامل در این دو حدیث واضح می شود که هیچ دلالتی بر نفی علم امام علیه الصلاة و السلام به وقت ظهورش نیست.

حدیث اول: چون معنایش آن است که فرموده خدای تعالی: «يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ...». مانع از آن است که مردم را از آنچه تا روز قیامت واقع خواهد شد خبردار سازند، زیرا که آن حضرت علیه السلام نفرمودند: اگر یک آیه در کتاب خدا نبود آنچه خواهد شد را می دانستیم، بلکه فرمود: اگر آن آیه نبود به شما خبر می دادم از آنچه خواهد شد. و کلمه «لَوْ لَا» دلالت می کند بر ممتنع بودن جمله فعلیه به سبب وجود جمله اسمیه ای که پس از «لَوْ لَا» واقع است، و آن را «لَوْ لَا» می امتناعیه خوانند. و تحقیق سخن در

اینجا این است که مقتضای حکمت الهی آن است که بسیاری از امور از بندگان مخفی بماند، و قسمتی از آنها پس از مخفی شدن ظاهر گردد، و بسیاری از تقدیرات را متوقف بر وقوع یا عدم وقوع اموری قرار داده است، و در این گونه تقدیرات است که محو و اثبات راه می یابد، و خداوند از ازل دانسته است که چه چیز را محو کند و چه چیز را ثبت نماید، و ام الكتاب نزد او است، و آن لوح محفوظ می باشد که قلم به امر خدای عز و جل به تمامی آنچه می شود و آن چنانکه واقع می شود جاری گردیده است، و به جهت حکمت های بسیار و مصالح متعددی وقوع محو و اثبات را به بندگان خبر داده است، از جمله:

۱ - راهنمایی کردن آنان به عموم قدرت و نفوذ مشیت و اراده خود، تا همچون یهود و زنادقه نگویند؛ دست خداوند بسته است.

۲ - اینکه؛ نسبت به خداوند تعبد کنند و به درگاهش تضرع و زاری نمایند و دعا کنند تا به یکی از دو نیکی نایل آیند، یعنی: یا در همین دنیا به مقاصدشان برسند چنانچه از امور موقوف باشد، و یا به ثواب دعا و تعبد و تضرع در آخرت رسند چنانچه از امور حتمی و تخلف ناپذیر باشد.

۳ - بررسی عده ای و امتحان عده ای دیگر تا خداوند بدان را از خوبان جدا و متمایز کند، و این بررسی و امتحان گاهی در اصل باور داشتن محو و اثبات انجام می شود، که عده ای به آن ایمان می آورند و عده ای دیگر آن را انکار می نمایند، چنانکه عده ای از فلاسفه زندقه پنداشته اند، و گاهی در تصدیق کردن ائمه اطهار و حجت های الهی بر عالمیان واقع می گردد، در آنچه خبر داده اند، به اینکه بداء در آن واقع شود به جهت اینکه از امور موقوفی باشد که محو و اثبات در آن جاری است، پس مؤمنین آنها را تصدیق کرده اند به خاطر اعتقادشان نسبت به آن و به راستگویی امامان علیهم السلام. و مولایمان امام باقر علیه السلام به این معنی اشاره فرموده در حدیث فضیل بن یسار که در وجه چهارم گذشت، آن را غنیمت شمرده، به آن مراجعه کنید. ولی معاندین آنان را تکذیب کرده و آنان را به افترا بستن بر خدای - جل شأنه - در این مورد نسبت داده اند، و چنین پنداشته اند که این را امامان علیهم السلام وضع و جعل کرده اند تا راه فراری برایشان باشد در آنچه به شیعیان شان خبر می دهند سپس برخلاف آن واقع گردد. ولی خداوند - جل و عز - در کتاب کریم خود بر وقوع محو و اثبات دلالت فرموده تا آنچه را حجت ها و بیانات او (امامان بر حق علیهم السلام) می گویند و بیان می نمایند و جاهلان و معصیتکاران انکار می کنند را تصدیق نماید که خداوند از آنچه ظالمین گویند بسی بزرگتر و بالاتر است.

۴ - گاهی بررسی و امتحان در آثاری است که بر اعتقاد به وقوع محو و اثبات مترتب می گردد، در مرحله توکل و تعبد و تصدق و تضرع و دعا و اهتمام به اموری که مایه تبدیل و تغییر در تقدیرات موقوف که قابلیت محو و اثبات را دارند می باشند. و در بررسی و امتحان نیز حکمتها و مصالح بسیار مخفی و آشکاری هست که با پژوهش و تدبیر در آیات قرآن و روایات رسیده از اهل بیت عصمت علیهم السلام برای اهل نظر معلوم می شود، و تحقیق سخن در این باره جای دیگر دارد.

حاصل اینکه خدای عز و جل به وقوع محو و اثبات خبر داده به خاطر مصالح و حکمت های بسیاری که بعضی مخفی و بعضی آشکار است، و به قسمتی از آنها اشاره کردیم، و کسی که در آیات و روایات تدبیر نماید بر امور دیگری غیر از آنچه یاد آوردیم ان شاء الله تعالی مطلع خواهد شد، پس اگر امام علیه السلام به هر کسی خبر می داد که عاقبت کارش به کجا می انجامد، و اینکه در عالم تا ابد چه پدیده هایی واقع می شود، نقض غرض می شد، و حکمت های بسیاری که موجب جعل محو و اثبات است باطل می گشت، لذا امام علیه السلام فرمود: اگر آن آیه نبود شما را خبر می دادم به آنچه تا روز قیامت خواهد شد. و از آنچه بیان کردیم معلوم گشت که آیه محو و اثبات مقتضی منع امامان علیهم السلام از خبر دادن به آنچه خواهد شد تا روز قیامت می باشد، نه نفی علم آنان - صلوات الله علیهم اجمعین -.

توجه: بدان که آنچه حدیث یاد شده و امثال آن دلالت دارند آن است که امامان علیهم السلام مجاز نیستند که تمام آنچه در عالم واقع خواهد شد را به مردم خبر دهند، و این مقتضای حکمت نیز هست، ولی ایشان مأمور بوده‌اند که بخشی از آنچه در جهان اتفاق خواهد افتاد را اظهار و آشکار نمایند، و این کار نیز حکمت‌های بسیاری دارد، از جمله:

۱ - دلالت نمودن بر راستگویی ایشان در مورد سایر حوادث و قضایا و احکام و مسائل حلال و حرام و غیر اینها که بیان می‌کنند.

۲ - تکمیل ایمان مؤمنین، و اتمام حجت بر کافرین.

۳ - تسلی دل‌های اهل ایمان و تشویق و ترغیب آنان بر انتظار حضرت صاحب الزمان - عجل الله تعالی فرجه و ظهوره -.

و از همین روی بسیاری از وقایعی که در آخر الزمان پیش از ظهور حضرت حجت علیه السلام پدید می‌آید را بیان داشته و خبر داده‌اند، و اموری از آنها واقع شده است، و از جمله اموری که در زمان ما پدید آمد از علائمی که از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خبر رسیده دو امر است: یکی: تبدیل کردن عمامه‌ها به کلاه در این سال به دستور شاه. دوم: خوشحالی و شکرگزاری مردم به جهت نداشتن پسر، به خاطر اینکه شاه فرمان داده که جوانان بیست و یک ساله را به نظام وظیفه اجباری به مدت دو سال ببرند، و این در سال هزار و سیصد و چهل و هفت بعد از هجرت نبوی صلی الله علیه وآله وسلم می‌باشد، از خدای تعالی خواستاریم که ظهور ولیش صاحب الزمان علیه السلام را تعجیل فرماید تا بنیاد ظلم و تجاوز را براندازد.

و در کتاب نورالعیون که حدود صد و هفتاد سال پیش از این تألیف شده وقوع این دو امر پیش از ظهور حضرت قائم علیه السلام در آخر الزمان از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم روایت آمده است. و نیز در این زمان شیوع یافته؛ شباهت کردن مردان به زنان، و زنان به مردان در لباسها و زیورها و تجمل و غیر اینها، و منکرات آشکار شده و شیوع یافته، و وسایل لهو و ساز و تار و چنگ در معابر عمومی به طور علنی قرار داده شده، و امر به زشتی و نهی از معروف و خوبی شایع گردیده است، و افراد فاسق را عزیز و گرامی، و مؤمنان را خوار و تحقیر شده می‌بینید، و مردم زکات را جریمه و مالیات می‌پندارند و گناه را غنیمتی می‌شمارند. و تمام این امور را صادق مصدق (رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم) و اوصیای او علیهم السلام خبر داده‌اند، و از خدای تعالی خواستاریم که ظهور ولیش را زودتر برساند، که آن حضرت مؤمنین را با خیر و عافیت رهایی می‌دهد، و از محتتها بیرون می‌برد. و قسمتی از این علامتها را که خبر داده‌اند پیش از چند سال واقع گشت، و بدون تردید مشاهده کردن آن امور مایه یقین مؤمنین و اتمام حجت بر منکرین و تردید کنندگان و مکذبین می‌باشد.

حدیث دوم: و اما حدیث دوم یعنی خبر ابوحمزه ثمالی؛ اول و آخرش دلالت دارند بر اینکه مقصود امام علیه السلام آن است که خبر را از او مخفی بدارد، و خود حدیث اعلام می‌دارد که کتمان و پوشیدگی را می‌خواهد، و جهت آن را هم در جواب سؤال بیان فرمود. توضیح مطلب اینکه: خداوند عز و جل لوح محفوظ را در آسمان آفریده، و همه علوم و وقایع و حوادث و قضایا و احکام را در آن ثبت کرده، چنانکه خدای تعالی فرموده: «وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَ مُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ» (۷۱۸)؛ و هیچ جنبنده‌ای در زمین نیست مگر اینکه روزیش بر خداوند است و خدا می‌داند قرارگاه [منزل دائمی] و آرامشگاه [منزل موقت] او را، و احوال همه خلق در کتاب بیانگری ثبت است. و در سوره طه فرموده است: «قَالَ عَلَّمَهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ» (۷۱۹)؛ [موسی در جواب فرعون] گفت احوال آنها [اقوام سلف] به علم ازلی خداوند در کتابی [لوح محفوظ] ثبت است.

و در سوره نمل فرموده: «وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ» (۷۲۰)؛ و هیچ امری در آسمان و زمین پنهان نیست مگر اینکه در کتاب آشکاری هست.

و در سوره سبأ آمده است : « لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ » (۷۲۱) ؛ مقدار ذره یا کمتر و بیشتر از ذره‌ای از موجودات عالم در همه آسمانها و زمین نیست جز آنکه در کتابی آشکار است .

و در سوره فاطر است : « وَمَا يَعْمُرُ مِنْ مُعَمَّرٍ وَلَا يَنْقُصُ مِنْ عُمْرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ » (۷۲۲) ؛ و کسی عمر طولانی نکند و یا از عمرش نکاهد جز آنکه همه در کتاب ثبت است .

و در سوره ق فرموده : « وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيظٌ » (۷۲۳) ؛ و کتاب کاملاً حافظی [لوح محفوظ] نزد ما است .

و در سوره حدید فرماید : « مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا » (۷۲۴) ؛ هر رنج و مصیبتی که در زمین [از قحطی و آفت و فقر و ستم] یا در جانهای خویش به شما رسد همه در کتاب [لوح محفوظ] پیش از آنکه در دنیا ایجاد کنیم ثبت است .

و در سوره واقعه فرموده : « إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ * فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ * لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ » (۷۲۵) ؛ که این قرآن کتابی بسیار بزرگوار و سودمند و گرامی است ، در لوح محفوظ سِرِّ حق ، که جز دست پاکان بدان نرسد .

و نظیر لوح محفوظ آسمانی را در زمین آفرید و او امام علیه السلام است ، که او لوح عالم مُلک است چنانکه لوح اول برای عالم ملکوت می‌باشد ، و تمام آنچه را در لوح آسمانی سپرده در امام علیه السلام قرار داده و ثبت فرموده است ، پس خدای تعالی فرموده : « وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ » (۷۲۶) ؛ و همه چیز را در امام مبین شماره کرده‌ایم . و او تعالی فرموده : « حَمِّمٌ * وَ الْكِتَابِ الْمُبِينِ » (۷۲۷) ؛ که در روایات چندی آمده که امیرالمؤمنین علیه السلام همان امام مبین است .

و در کافی از امام موسی کاظم علیه السلام در حدیث نصرانی که مسلمان شد آمده اینکه : حم رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و کتاب مبین؛ علی امیرالمؤمنین علیه السلام می‌باشد (۷۲۸) .

و روایات در ابواب و چگونگیهای علوم امامان علیهم السلام بیش از آن است که شمارش گردد ، اگر می‌خواهید بخشی از آنها را ببینید بر شما باد به کتاب بصائر الدرجات - که خدای تعالی مصنف آن را بهترین پاداش دهد - (۷۲۹) . و روایات مستفیضی وارد شده که تمام امامان علیهم السلام در علم و نیز در شجاعت و دیگر صفات پسندیده مساوی هستند ، و اینکه آنچه را امیرالمؤمنین علیه السلام دانسته بود امام بعد از او هم دانسته است ، و همینطور امامان دیگر .

حال که این مطلب را دانستی گوئیم : همانطور که خداوند در لوح محفوظ آسمان علم همه چیز را ثبت فرموده ولی جز آنچه صلاح است آشکار شود را اظهار نمی‌نماید ، و غیر از آن را از اهل عالم مخفی می‌دارد ، بر حسب اقتضای احوال اشخاص و زمانها ، همین طور لوح محفوظی که در زمین قرار داده است ، و هر علمی که در لوح آسمان ثبت فرموده در وی نیز به ودیعت سپرده است ، برای اهل عالم ، از آن ظاهر نمی‌سازد مگر آنچه را صلاح در اظهار آن است ، و غیر از آن را از ایشان مخفی می‌دارد ، چنانکه خدای عز و جل فرموده : « وَلَكِنْ يَنْزِلُ بِقَدْرِ مَا يَشَاءُ » (۷۳۰) ؛ و لیکن روزی خلق را به اندازه‌ای که بخواهد نازل می‌گرداند . و خدای تعالی فرموده : « أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ * تُؤْتِي أُكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا » (۷۳۱) ؛ آیا نمی‌بینی که خداوند چگونه کلمه پاکیزه را به درخت زیبایی مثل زده که اصل ساقه آن برقرار باشد و شاخه آن به آسمان برشود ، و به اذن پروردگارش همه اوقات میوه‌های ماکول و خوش دهد . که امام علیه السلام همان درخت پاکیزه است - چنانکه در

روایات بسیار بلکه متواتری آمده - و میوه آن علم اوست که هر چه بخواهد به اذن پروردگارش از آن افاضه می کند ، بر هر کس و هرگونه که بخواهد ، چنانکه از روایات متواتر و بسیاری که از ایشان علیهم السلام رسیده ظاهر می شود .

و خلاصه سخن اینکه امام خواسته است با این بیان مطلب را از راوی پوشیده بدارد ، و شاهد بر این است اول سخن از سؤال و جواب . و نیز شاهد بر آنچه یاد کردیم فرمایش امام صادق علیه السلام است به ابوجعفر محمد بن النعمان احول در حدیث طولانی شریفی که در تحف العقول و غیر آن روایت آمده که : ای پسر نعمان؛ همانا عالم نمی تواند هر چه را می داند به تو خبر دهد ، زیرا که آن سر خداوند است که به جبرئیل سپرده ، و جبرئیل به حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم راز گفت ، و محمد صلی الله علیه وآله وسلم آن را به علی علیه السلام سپرد ، و علی علیه السلام به حسن علیه السلام سپرد ، و حسن آن را به حسین علیه السلام سپرد ، و حسین آن را به علی علیه السلام سپرد ، و علی آن را به محمد علیه السلام سپرد ، و محمد آن را به کسی [منظور خود آن حضرت است] راز گفت ، پس شتابزدگی مکنید که به خدا سوگند این امر سه بار نزدیک شد شما آن را فاش کردید ، پس خداوند آن را به تأخیر انداخت ، به خدا شما هیچ سِرّی ندارید مگر اینکه دشمنان از شما آن را بهتر می داند . . . (۷۳۲) . در این کلام دقت و تأمل کنید ، که برای کسی که گوش شنوایی داشته باشد فریاد می زند که امامان علیهم السلام وقت فرج را می دانسته اند ولی از سوی خدای تعالی مأمور بوده اند که آن را کتمان نمایند چونکه شیعیان تحمل آن را ندارند .

اگر بگویید : بنابراین لازم است که سخن امام علیه السلام در خبر ابو حمزه دروغ باشد ، زیرا که آن حضرت علیه السلام فرمود : و پس از آن نزد ما وقتی برای آن قرار داده نشد ؟ در جواب گویم : شیخ اجل محمد بن الحسن صفار در کتاب بصائر الدرجات به سند صحیح خود از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : به درستی که من کلمه ای را می گویم هفتاد وجه در آن هست که از عهده هر یک می توانم بیرون آیم (۷۳۳) . و به سند خود از علی بن ابی حمزه آورده که گفت : من و ابوبصیر بر حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام وارد شدیم ، در همان حال که ما نشسته بودیم حضرت ابو عبدالله علیه السلام سخنی گفت ، من در دل گفتم : این را برای شیعیان خواهم برد ، به خدا این حدیثی است که اصلاً مثل آن را ننشیده ام ، گوید : پس آن حضرت علیه السلام به صورت من نگاه افکند سپس فرمود : من یک حرف را بر زبان می آورم هفتاد وجه در آن برایم هست ، اگر بخواهم این را می گیرم و اگر بخواهم آن را می گیرم (۷۳۴) .

و به سند صحیح خود از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : شما تا وقتی که معانی کلام ما را بشناسید فقیه ترین مردم هستید ، همانا سخن ما بر هفتاد وجه منصرف می گردد (۷۳۵) .

و در معنی این روایات ، روایات مستفیض بلکه متواتری هست ، و اینها دلالت می کند بر اینکه هرگاه از ایشان علیهم السلام سخنی صادر شد که به ظاهر با سایر احادیثشان اختلاف دارد ، یا از ظاهر آن احتمال دروغ بودنش می رود ، یا مانند اینها ، دلالت می کند بر اینکه ایشان ظاهر آن را منظور نداشته اند ، و راه بیرون شدن از آن برایشان هست ، پس بر ما واجب است ایشان را تصدیق کنیم ، و علم آن را به خودشان واگذار نماییم ، که بسا می شود چیزی را به خاطر بعضی از حکمتها و مصالح و تقیه از بعضی از حضار انکار می کنند ، و در کلامشان توریه ای هست یا یکی از جوهی که نمی شناسیم ، و خودشان نسبت به آن دانا هستند ، و شما خواننده عزیز اگر از اهل تتبع و کاوش در سخنان ایشان باشید شواهد بسیاری برای صحت آنچه یاد کردیم به یاری خدای تعالی و برکت اولیای او به دست خواهید آورد .

و از جمله آن شواهد در کافی (۷۳۶) و غیر آن از سدیر آمده که گفت : من و ابوبصیر و یحیی بزاز و داوود بن کثیر در مجلس حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام بودیم که بناگاه آن حضرت خشمگین [از اندرون خانه] نزد ما آمد ، و چون در جای خود

قرار گرفت فرمود: شگفتنا از عده‌ای که پندارند ما غیب می‌دانیم، غیب را جز خدای عز و جل کسی نمی‌داند، به درستی که در صد شدم کنیزم فلانه را بزنم از من فرار کرد، و ندانستم که در کدامیک از اتاقها رفته است. سدیر گوید: چون آن حضرت از جای برخاست و به [درون] منزلش رفت، من و ابوصیر و میسر بر آن حضرت وارد شدیم، و عرضه داشتیم: فدایت شویم، شنیدیم که شما در مورد کنیزک خود چنین و چنان فرمودی، و ما می‌دانیم که شما علم بسیاری می‌دانید، و شما را به علم غیب نسبت نمی‌دهیم؟ گوید: فرمود: ای سدیر آیا قرآن را نخوانده‌ای؟ گفتیم: چرا، فرمود: آیا از آنچه در کتاب خدای عز و جل خوانده‌ای ندیدی که فرماید: «قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ» (۷۳۷)؛ و آن کسی که به علم کتاب الهی دانا بود گفت که پیش از آنکه چشم برهم زنی تخت را بدینجا آرم. سدیر گوید: عرضه داشتیم: فدایت گردم، این را خوانده‌ام، فرمود: آیا آن مرد را شناخته‌ای و آیا می‌دانی که چقدر از علم کتاب نزد او بود؟ گوید عرضه داشتیم: آن را به من خبر ده، فرمود: مقدار یک قطره از آب دریای سبز، این چقدر از علم کتاب است؟ عرض کردم: فدایت شوم چقدر کم است، فرمود: ای سدیر، چقدر زیاد است اینکه خدای عز و جل او را به علمی نسبت دهد که به تو خبر داده است، ای سدیر آیا در آنچه از کتاب خدای عز و جل نیز خوانده‌ای این را یافته‌ای که: «قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ» (۷۳۸)؛ بگو تنها گواه بین من و شما خدا و عالمان حقیقی به کتاب خدا کافی خواهد بود. گوید: عرضه داشتیم: آن را خوانده‌ام فدایت گردم، فرمود: آیا کسی که همه علم کتاب نزد اوست دانتر است یا کسی که بخشی از علم کتاب نزدش هست؟ عرض کردم: بلکه کسی که تمام علم کتاب نزد او هست. گوید: پس آن حضرت با دست به سینه خود اشاره کرد و فرمود: علم کتاب به خدا سوگند همه‌اش نزد ما است، علم کتاب به خدا سوگند همه‌اش نزد ما است.

توجه و تتمه مطلب: به این حدیث شریف نظر کن و در آن از اول تا آخر تدبّر بنمای که صحت آنچه گفتیم برای معلوم می‌شود، اینکه آنچه از ایشان علیهم السلام صادر گشته که بر سلب علم از خودشان مشتمل است بر ظاهرش نیست، بلکه به خاطر نوعی از مصلحت از آنان صدور یافته، چنانکه آن جناب علیه السلام دانستن جای کنیزک را از خود نفی کرد، از این جهت بوده که افرادی از اهل نفاق یا غلو در مجلس بوده‌اند، و یا از جهت دیگری غیر از این از جهاتی که آن حضرت می‌دانسته، سپس وقتی مانع برطرف گشت آن حضرت علیه السلام وفور و بسیاری علم خود را توضیح داد، و اینکه همه چیز را می‌داند، و علم غیب دارد، که به اسم خداوند - جل جلاله - سوگند یاد کرد به اینکه همه علم کتاب نزد اوست، و این دلالت دارد بر اینکه آن جناب عالم به غیب است و به آنچه بوده و آنچه خواهد بود به جهت آنچه دانستی از آیاتی که دلالت دارد بر اینکه خداوند - عز و جل - همه آنها را در کتاب - که لوح محفوظ است - ثبت فرموده است، و این حدیث همچون سایر احادیث دلالت می‌کند بر علم امام به تمام آنچه در لوح محفوظ هست، از همین روی در چند زیارت و روایت از امام علیه السلام تعبیر آمده به: «عَبَّيْتُ عِلْمَ اللَّهِ؛ مخزن علم خداوند، و بر شما باد که در کلمات ایشان علیهم السلام جستجو و تدبّر کنید تا ایمانتان بیشتر و یقینتان کاملتر شود، و توفیق از خدا است.

دنباله‌ای از بحث در تأیید مطلب

حافظ برسی رحمه الله در کتاب مشارق انوار الیقین گفته: امام علیه السلام از چند جهت از لوح محفوظ برتر و بالاتر است:

اوّل: اینکه « لوح » ظرف حفظ و ظرف سطرها و نوشته‌هاست ، و امام محیط بر سطرها و أسرار سطرهاست ، پس او از لوح افضل است .

دوم: اینکه؛ « لوح محفوظ » بر وزن « مفعول » و « امام مبین » بر وزن « فُعیل » و آن به معنی فاعل است ، پس او به أسرار لوح داناست ، و اسم فاعل از اسم مفعول برتر و اشرف است .

سوم: اینکه ولیّ مطلق ولایتش شامل همه است ، و محیط به همه است ، و لوح داخل در اشیاء می‌باشد ، پس امام بر لوح دلالت دارد و بالای آن است ، و به هر چه در آن هست دانا می‌باشد (۷۳۹) .

هفتاد و یکم: تکذیب کردن مدعیان نیابت خاصه از آن حضرت علیه السلام در زمان غیبت کبری

بدان که شیعه امامیه متفقند که با فوت شیخ جلیل علی بن محمد سمري رضی الله عنه وکالت منقطع شده و نیابت خاصه ختم گردیده است ، شیخ سمري چهارمین تن از نواب چهارگانه است که در زمان غیبت صغری مرجع شیعیان بوده‌اند ، و پس از درگذشت سمري تا زمان ظهور حضرت حجتّ عجل الله تعالی فرجه نایب خاصی از آن حضرت در میان شیعیانش نخواهد بود ، و مرجع شیعیان در زمان غیبت کبرای آن جناب علمای عامل هستند که حافظ احکام الهی می‌باشند ، و هر کس نیابت خاصه را ادعا کند دروغگو و مردود است ، بلکه این مطلب از ضروریات مذهب امامیه است که به آن شناخته می‌شوند ، و هیچ یک از علمای ما در این باره مخالفت ننموده است ، و همین بس که دلیل و برهان باشد ، و نیز بر این مقصود دلالت دارد آنچه شیخ جلیل رئیس المحدثین معروف به صدوق - که سید و مولایمان حضرت حجتّ عجل الله فرجه الشریف به ولادت او مژده دادند - در کتاب کمال الدین روایت آورده ، گوید: حدیث گفت ما را ابو محمد حسن بن احمد مکتب رحمة الله گفت: در سالی که شیخ علی بن محمد سمري رحمه الله وفات یافت من در مدینه السلام [بغداد] بودم ، چند روز پیش از فوت او نزدش حضور یافتم ، پس او برای مردم توقیعی بیرون آورد که صورت آن چنین بود: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ، ای علی بن محمد سمري ، خداوند پاداش برادرانت را در [فقدان] تو بزرگ فرماید ، که تو از این تاریخ تا شش روز دیگر خواهی مُرد ، پس امر خود را فراهم ساز ، و به کسی وصیت مکن که پس از فوت تو جانشینت شود که همانا غیبت دوم واقع شد ، و ظهوری نخواهد بود مگر به اذن خداوند عز و جل ، و آن بعد از طولانی شدن مدت و قساوت دلها و پر شدن زمین از جور و ستم خواهد بود ، و در شیعیان من کسی یا کسانی خواهد آمد که مدعی شود مرا مشاهده می‌کند ، آگاه باشید که هر کس پیش از خروج سفیانی و صیحه آسمانی ادعای مشاهده کرد دروغگوی تهمت زنده است ، و لا حول و لا قوة الا بالله العلیّ العظیم .

[مکتب] گوید: پس ما از روی این توقیع نسخه برداشتیم و از نزد او بیرون رفتیم ، و چون روز ششم بار دیگر بر او وارد شدیم در حال احتضار بود ، به او گفته شد: وصیّ تو بعد از تو کیست؟ فرمود: خداوند را امری است که خود آن را به آخر خواهد رساند و پس از گفتن این جملات درگذشت ، که این آخرین سخنی بود که از وی شنیده شد ، رحمت و رضوان الهی بر او باد (۷۴۰) .

می‌گوییم: سخن در اینجا در دو مطلب است: یکی: در سند حدیث شریف یاد شده . و دوم: در دلالت آن بر مطلب مورد بحث .

مطلب اول

بدان که این حدیث - در اصطلاح - صحیح عالی است ، چونکه از مولایمان صاحب الزمان علیه السلام توسط سه نفر روایت گردیده : اول : شیخ اجل ابوالحسن علی بن محمد سمري ، و او از جهت جلالت قدر و شهرتش نیازی به توصیف ندارد . دوم : شیخ صدوق محمد بن علی بن الحسین بن موسی بابویه قمی ، که او نیز به خاطر شهرتش و معروفیت کتابش و جلالت قدرش نیازی به توضیح ندارد . سوم : ابومحمد حسن بن احمد مکتب ، و او - چنانکه فاضل ما هر مولى عنایت الله در کتاب مجمع الرجال یاد کرده - ابومحمد حسن بن الحسین بن ابراهیم بن احمد بن هشام مکتب است ، و صدوق مکرر از او روایت کرده با طلب رضایت و رحمت خداوند برای او ، و این از نشانه های صحت و وثاقت است ، همچنان که مولى عنایت الله مزبور در کتاب مجمع الرجال خود متذکر شده ، و برای آن شواهد متعددی ذکر کرده است که اینجا جای یاد آنها نیست . و مکتب - به کسر تاء مشدّد - کسی را گویند که نوشتن آموزد .

توجه : دو سهو در دو کتاب از کتب علمای ما رحمهم الله واقع شده که شایسته است آنها را توجه دهیم :

نخست : در کتاب الغیبه شیخ اجل محمد بن الحسن طوسی قدس سره که در نسخه ای که نزد من هست چنین آمده : خبر دادند ما را جمعی از ابوجعفر محمد بن علی بن الحسین بن بابویه که گفت : حدیث گفت مرا ابومحمد احمد بن الحسن مکتب ، گفت : من در مدینه السلام [بغداد] بودم . . . (۷۴۱) .

و همانگونه که از کتاب کمال الدین ابن بابویه نقل کردیم حدیث را آورده است . و دانستی که آن کسی که ابن بابویه از او روایت کرده : حسن بن احمد است (۷۴۲) ، و ظاهراً این اشتباه از ناحیه نسخه نویسان در کتاب شیخ طوسی واقع گردیده است . و مؤید این که اشتباه از سوی بعضی نسخه نویسان روی داده اینکه حاج میرزا حسین نوری رحمه الله این حدیث را در کتاب جنّة المآوی به نقل از غیبت شیخ طوسی از حسن بن احمد مکتب نقل کرده است (۷۴۳) ، و الله تعالی هو العالم .

دوم : در کتاب مستدرک الوسائل تألیف عالم محدث متبّع حاج میرزا حسین نوری قدس سره او با همه بلندی نظر و وسعت اطلاع و اهمّی که در استقصاء نام مشایخ صدوق داشته ، از ذکر این شخص جلیل که صدوق با طلب رضایت و رحمت خداوند برای او مکرر از وی یاد کرده غفلت نموده است . و امثال این امور از چیزهایی است که دانشمندان بر کاوش و تتبع وامی دارد ، و موجب می شود که به آنچه گذشتگان از آن غفلت کرده اند دست یابد ، پس ای برادران من بر شما باد سعی و کوشش که خداوند هیچ جوینده خواهنده ای را ناامید نمی سازد . و نیز از جمله دلایل بر وقوع سهو و اشتباه در کتاب شیخ طوسی ، و بر غفلت صاحب مستدرک از ذکر شیخ مکتب رحمه الله اینکه مولى عنایت الله سابق الذکر ، حدیث یاد شده را از کتاب ربیع الشیعه سید بن طاووس نقل کرده که آن را از حسن بن احمد مکتب حکایت نموده است ، پس - بحمد الله تعالی و عونه - معلوم شد که روایت کننده از ابوالحسن سمري قدس سره همان حسن بن احمد است که ابن بابویه رحمه الله از او روایت نموده است .

و از دلایل صحت این حدیث و صدور آن از امام علیه السلام اینکه شیخ طبرسی مؤلف کتاب الإحتجاج آن را مرسل آورده بدون ذکر سند ، و در اول کتاب ملتزم شده و تصریح کرده که در آن کتاب سند احادیثی که سند آنها را یاد ننموده نمی آورد یا به سبب موافق بودن آنها با اجماع ، و یا شهرت داشتن بین موافق و مخالف ، و یا از جهت موافقت آنها با حکم عقل (۷۴۴) . پس ظاهر می شود که حدیث یاد شده نیز از ذکر سند بی نیاز بوده ، یا به خاطر موافقت داشتن آن با اجماع ، یا شهرت داشتن آن ، و یا هر دو سبب . همچنین از دلایل صحت آن اینکه علمای ما از زمان صدوق قدس سره تا زمان ما به آن استناد کرده و بر آن اعتماد نموده اند ، و

هیچ یک از آنان در اعتبار آن مناقشه و تأملی نکرده است ، چنانکه بر کسی که با کلمات و کتابهای ایشان آشنا و کاوشگر است پوشیده نیست ، پس از تمام آنچه یاد کردیم معلوم شد که حدیث مذکور از روایات قطعی است که هیچ شک و شبهه‌ای در آن راه ندارد ، و از روایاتی است که امام علیه السلام درباره آنها فرموده : البته آنچه بر آن اجماع شده تردیدی در آن نیست .

مطلب دوم

در دلالت حدیث یاد شده بر موضوع مورد بحث ، بیان مطلب اینکه فرموده امام علیه السلام : « که همانا غیبت دوم واقع شد » علت آوردن برای : « و به کسی وصیت مکن که پس از فوت تو جانشینت شود » می‌باشد ، پس دلالت می‌کند بر اینکه غیبت کبری آن است که وکالت و نیابت خاصه در آن قطع گردیده ، سپس این معنی را تأکید فرمود به اینکه : « و کسی که ادعای مشاهده کند بر شیعیانم خواهد آمد . . . » و به قرینه اول سخن شبهه‌ای نیست که منظور از ادعای مشاهده ، گونه مخصوص آن است که برای سفرای چهارگانه آن حضرت علیه السلام که در زمان غیبت نخستین (غیبت صغری) ستوده و معروف بودند انجام گرفته بود ، که آن حضرت تصریح فرمود که : « هر کس آن را در غیبت کبری مدعی شود دروغگوی تهمت زننده است ، و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم » .

حاصل اینکه منظور از مشاهده آن گونه مشاهده‌ای است که مقید به عنوان بابیت و نیابت خاصه باشد ، مانند آنچه برای سفرای چهارگانه‌ای که در زمان غیبت صغری بوده‌اند تحقق یافت ، نه مطلق مشاهده ، و این از باب آوردن مطلق و منظور داشتن مقید ، یا ذکر عام و ایراده خاص می‌باشد ، و این گونه به کار بردن الفاظ بسیار و در عرف و لغت شایع است ، چنانکه گویی : « گوشت خریدم » یا « گوشت خریداری کن » و منظورت خصوص گوشت گوسفند باشد نه مطلق گوشت ، و همچنان که یاد آوردیم قرینه در سخن موجود است ، و از این قبیل است فرموده خدای عز و جل : « قُلْ أَمَّا بِاللَّهِ وَ مَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَ مَا أَنْزَلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ وَ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ وَ الْأَسْبَاطِ » (۷۴۵) ؛ بگو [ای پیغمبر] ما ایمان آورده‌ایم به خدا و شریعت و کتابی که بر ما نازل شده ، و آنچه بر ابراهیم و اسماعیل و اسحاق و یعقوب و اسباط نازل گردیده است . که « اسباط » لفظ عامی است و مقصود از آن خاص است ، زیرا که بر همه اسباط (= نوادگان یعقوب) کتاب و وحی و حکم نازل نگشت ، بلکه فقط بر بعضی از آنها نازل شد ، و همچنین در توقیع شریف منظور از « مشاهده » گونه خاص آن است ، چنانکه به یاری خدای تعالی برایت بیان داشتیم . و به این وجه معلوم می‌گردد که بین این توقیع شریف و بین وقایع بسیاری که در کتابهای متعددی مانند بحار و النجم الثاقب و دار السلام شیخ عراقی و غیر آنها ذکر گردیده هیچ منافاتی نیست ، که آن وقایع دلالت دارند بر وقوع مشاهده در زمان غیبت کبری برای بسیاری از مؤمنانی که به شرف لقای آن حضرت - عجل الله تعالی فرجه - نایل آمده‌اند ، خدای تعالی دیدار و شفاعتش را به ما روزی فرماید که او به بندگانش نزدیک و اجابت کننده دعا است .

و در جمع بین اینها وجوه بعیدی یاد کرده‌اند ، که نیازی ندارد متعرض آنها شویم و رد کنیم . و آنچه را بیان داشتیم همچون نور بر قلّه کوه طور ، برای اهلش واضح است و توفیق از خداست .

و از دلایل قطع شدن بایبّت و نیابت خاصّه در غیبت دوّم اینکه : این مسأله با وجود محل ابتلا بودن برای همه اهل ایمان ، و اهتمام داشتن به آن ، هیچ کس از علمای ما از زمان ائمه علیهم السلام تا این زمان یک خبر هم نقل نکرده که به طور تصریح یا تلویح یا اشاره بر وقوع نیابت خاصّه در زمان غیبت دوّم دلالت نماید ، با اینکه علما و حافظان حدیث تنبّع بسیار کرده و به نقل احادیث و تدوین و روایت آنها اهتمام ورزیده‌اند تا آنجا که اخباری که مشتمل بر مطالب جزئی و آدابی است که در تمام عمر کمتر برای انسان پیش می‌آید ، و اخباری که مشتمل بر قصّه‌ها و حکایات و غیر اینها است را نیز ضبط نموده‌اند ، و تا آنجا که اخبار ضعیف و مشتمل بر راویان مجهول را نیز ضبط کرده‌اند ، و غیر اینها . . . که بر پژوهشگر در کتب احادیث و آثار پوشیده نیست . و با ملاحظه همه اینها اطمینان حاصل می‌شود به عدم وقوع و کالت و نیابت خاصّه در زمان غیبت کبری به طوریکه اگر بر فرض دلیلی بر این مدعیّی نداشتیم می‌توانستیم بر همین وجه فقط اعتماد کنیم ، و همین برایمان کافی بود .

حاصل اینکه نیافتن دلیل در جایی که مورد ابتلای همه جانبه عموم است ، خود دلیل بر نبودن دلیل است ، و این قاعده ارزنده و مهمی است ، که جمعی از فحول علمای اصول بر آن استناد جسته و بدان اعتماد کرده‌اند ، و نیز عقلا در همه امور خود - آنچه مربوط به دنیا و آخرت و معیشت و معاشرتشان است ، در تمام زمانها و اعصار - بر آن اتکا داشته و دارند ، که در هر چیزی که شک می‌کنند ، وقتی پس از جستجو و کاوش دلیلی بر آن نیافتند به عدم آن حکم می‌نمایند . إجمالاً برای هیچ صاحب عقلی پس از بررسی و جستجوی کامل در موضوعی که مورد ابتلای همه جانبه عموم مردم است ، و دست نیافتن به چیزی که بر مقصود دلالت کند ، هیچ تأمل و تردیدی باقی نمی‌ماند در حکم کردن به نبودن دلیل ، به خصوص با اهتمام امامان علیهم السلام به بیان آنچه امت بدان نیاز دارند ، و اجتهاد و اهتمام علما به نقل کردن آنچه از امامانشان - سلام الله علیهم اجمعین - به ایشان رسیده است .

و با تأمل در این اصل و تدبّر در این مطالب بطلان آنچه صوفیان ادّعا می‌کنند از وجوب بیعت با شیخ طریقت و داخل شدن در اطاعت آن شخص به طور خصوص برایت معلوم می‌گردد ، چنانکه پیشتر بیان داشتیم . و همچنین بطلان آنچه فرقه شیخیّه ادعا دارند معلوم شد که گویند : « پیروی از شخص خاصی در هر زمان واجب است و آن شخص را شیعه خالص می‌نامند ، و چنین پندارند که او آئینه صفات امام است ، و شناختن آن شخص رکن چهارم ایمان می‌باشد » . چون دلیلی بر این گفته‌ها نیست ، بلکه دلیل بر بطلان آن هست ، چنانکه در جای خود بیان شده است ، از خدای تعالی خواستاریم که ما را بر حقیقت ایمان ثابت بدارد و از وسوسه‌های شیطان ما را محفوظ فرماید .

و می‌توان برای مطالب گذشته به روایات دیگری نیز استدلال و تأیید آورد ، از جمله : روایتی است که شیخ ثقه جلیل محمد بن ابراهیم نعمانی رحمه الله در کتاب الغیبه به سند صحیح عالی (۷۴۶) از عبدالله بن سنان آورده که گفت : من و پدرم به محضر امام ابو عبدالله صادق علیه السلام شرفیاب شدیم ، پس آن حضرت علیه السلام فرمود : شما چگونه خواهید بود در حالی که امام هدایت کننده و نشانه آشکاری را نبینید ؟ پس کسی از آن حیرت نجات نخواهد یافت مگر آنکه به دعای غریق دعا کند (۷۴۷) . پدرم گفت : این به خدا قسم بلا است ، فدایت شوم در آن هنگام چکار کنیم ؟ فرمود : هرگاه چنین شد - که تو آن زمان را درک نخواهی کرد - پس به آنچه در دست دارید تمسک کنید تا اینکه امر برایتان صحیح آید (۷۴۸) .

و شیخ صدوق در کتاب کمال الدین و تمام النعمه نیز این را روایت آورده و در آن آمده : تا اینکه امر برایتان واضح گردد (۷۴۹) .

می‌گوییم : در این حدیث شریف تأمل کنید ، و در خبر دادن امام صادق علیه السلام به وقوع غیبت امام و قطع شدن سفیر بین او و بین مردم در غیبت کبری ، و دستور دادن به تمسک نمودن به آنچه مؤمنین در دست دارند تا هنگام ظهور امام - عجل الله تعالی

فرجه - . و منظور از « آنچه در دست دارند » همان است که مأمور به آنند از اصول و فروع و سنتها و پیروی علمای عامل و حافظان اخبار ائمه طاهرين - سلام الله عليهم اجمعين - .

و شيخ نعمانی قدس سره بر این مقصود توجه داده ، که پس از سخنانی در این باره گوید : « اینکه در حدیث عبدالله بن سنان آمده : شما چگونه خواهید بود در حالی که امام هدایت کننده و نشانه آشکاری را نبینید ؟ در این حدیث دلالتی هست بر آنچه روی داده و گواه جریانی است که پیش آمده که سفرای آن حضرت علیه السلام که بین امام و شیعیان واسطه بودند از دنیا رفتند و نظام و پیوستگیشان قطع شد ، زیرا که سفیر بین امام و شیعیانش در حال غیبتش همان نشانه است ، پس چون گرفتاری خلق به حد نهایت رسید ، آن نشانه ها برداشته شد و دیگر به چشم نخواهد خورد تا اینکه صاحب حق علیه السلام ظاهر گردد . و آن حیرتی که به ما گفته شده و [از سوی معصومین علیهم السلام] اعلام گردیده بود واقع گشت ، و کار غیبت دوم - که شرح و تأویل آن در حدیثهای بعد از این فصل خواهد آمد - درست شد ، از خداوند خواهانیم که بینش و راهیابی بیشتری به ما عنایت فرماید و با رحمت خویش ما را به آنچه مایه خشنودی او است توفیق دهد » (۷۵۰) .

و از احادیثی که بر مقصود دلالت دارند روایتی است که شيخ صدوق در کتاب کمال الدین به سند صحیحی (۷۵۱) از زراره آورده از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام که فرمود : يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَغِيبُ عَنْهُمْ إِمَامُهُمْ ، قُلْتُ لَهُ : مَا يَصْنَعُ النَّاسُ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ ؟ قَالَ : يَتَمَسَّكُونَ بِالْأَمْرِ الَّذِي هُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ ؛ زَمَانِي بِرِمْزٍ فَرَأَى أَنَّ مَشَانَهُمْ مِنْ غَايِبٍ مِي شُود ، زَرَارَه گوید : به آن حضرت عرضه داشتم : مردم در آن زمان چکار کنند ؟ فرمود : به همان امر [و اعتقادی] که بر آن هستند پایدار مانند تا اینکه برایشان آشکار شود (۷۵۲) .

می گویم

ضمیری که در فرموده امام علیه السلام : « حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ » مستتر است به امام علیه السلام برمی گردد ، یعنی اینکه تکلیف خلق در زمان غیبت آن است که بر اعتقادی که داشته اند باقی بمانند ، و کسی که مدعی نیابت خاصه و وکالت از امام علیه السلام شود را تصدیق ننمایند ، تا اینکه امامشان ظاهر گردد ، و از اینجا معلوم می شود که منظور امام علیه السلام در حدیث سابق که فرمود : « تا اینکه امر برایتان صحیح آید » همان امر ظهور امام علیه السلام است ، پس بر مردم واجب است از کسی که مدعی امامت یا نیابت خاصه از آن حضرت در زمان غیبت دوم شود پیروی نکنند تا هنگامی که با دلایل و نشانه هایی که از پدرانش علیهم السلام روایت گردیده و آثار و معجزاتی که از حضرتش صادر می شود - همچنان که از پدران گرامیش صادر می شد - امر ظهورش درست و معلوم آید .

و از دلایل آنچه یاد کردیم نیز روایتی است که شيخ صدوق قدس سره به سند خود از أبان بن تغلب آورده که گفت : حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام فرمود : زَمَانِي بِرِمْزٍ فَرَأَى أَنَّ مَشَانَهُمْ مِنْ غَايِبٍ مِي شُود . . . تا آنجا که راوی گوید : عرضه داشتم : سبطه چیست ؟ فرمود : فترت [فاصله زمانی که مایه سستی اعتقاد مردم شود] و غیبت امامتان ، راوی گوید : عرض کردم : در آن میان چکار کنیم ؟ فرمود : بر آنچه [اکنون] هستید باقی بمانید تا اینکه خداوند ستاره تان را برایتان طالع سازد .

می گویم : منظور از طلوع ستاره؛ ظهور امام علیه السلام است . و دلیل بر این بیان روایتی است که شیخ نعمانی رحمه الله به سند خود از اَبان بن تغلب از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : ای اَبان به مردم [جهان - خ ل] سبطه ای خواهد رسید . . . تا آنجا که گوید : عرضه داشتیم : فدایت گردم : پس در آن هنگام چگونه رفتار کنیم ؟ و در آن میان چکار کنیم ؟ فرمود : به سوی آنچه بر آن هستید روی آورید تا هنگامی که خداوند صاحب آن را برایتان بیاورد (۷۵۳) .

و روایتی که ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی رحمه الله به سند صحیحی از مولایمان حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام آورده که فرمود : همانا ما همچون ستارگان آسمان هستیم که هرگاه ستاره ای غروب کند ستاره دیگری طلوع می نماید ، تا آنگاه که با انگشتانتان اشاره کنید و گردنهایتان را بکشید خداوند ستاره تان را از شما غایب سازد ، پس فرزندان عبدالمطلب یکسان شوند که دانسته نشود کدام از کدام است ، پس هرگاه ستاره تان طلوع کرد پروردگارتان را سپاس گوید (۷۵۴) .

و آن را شیخ نعمانی این چنین روایت آورده : همانا ما همچون ستارگان آسمانیم که هرگاه ستاره ای غایب گردد ستاره دیگری طلوع خواهد کرد ، تا گاهی که با انگشتانتان اشاره نمودید و ابروانتان را بالا کشیدید خداوند ستاره تان را از شما غایب سازد و فرزندان عبدالمطلب یکسان گردند ، پس شناسی که کدام از کدام است ، و چون ستاره تان طالع شد پروردگارتان را حمد گوید (۷۵۵) .

و نیز نعمانی به سند خود آورده ، از امام صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السلام که : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : مثل خاندان من همچون ستارگان آسمان است ، هرگاه ستاره ای غروب کند ستاره دیگری طلوع نماید ، تا آن هنگام که ستاره ای از ایشان طلوع کند پس چون شما چشمها به او بدوزید و با انگشتان به وی اشاره کنید فرشته مرگ او را فرا رسد و [به سرای دیگرش [ببرد ، سپس دورانی از روزگارتان را بر این حال خواهید ماند ، و فرزندان عبدالمطلب یکسان بمانند ، و ندانی که کدام از کدام است ، در آن هنگام ستاره تان آشکار شود ، پس خدای را حمد گوید و او را بپذیرید (۷۵۶) .

و به یاری خداوند و به برکت اولیای او از این روایات صحیح معتبر معلوم شد که برای هیچ کس جایز نیست کسی که در زمان غیبت کبری مدعی نیابت خاصه شود را تصدیق نماید .

و نیز شاهد بر آن است آنچه شیخ اجل کلینی رحمه الله به سند صحیحی از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : برای قائم علیه السلام دو غیبت هست ، یکی کوتاه مدت ، و دیگری دراز مدت ، در غیبت اول جای او را نمی داند مگر خواص شیعیانش ، و در غیبت دوم جز خواص موالی او کسی جایش را نشناسد (۷۵۷) .

مؤلف وافی پس از نقل این حدیث گوید : « گویا منظور حضرت از خواص موالی کسانی هستند که خدمتگذار آن جنابند ، زیرا که سایر شیعیان راهی به سوی آن جناب ندارند ، اما در غیبت اول ، آن حضرت سفرایی داشته که توقیعات را برای شیعیانش می آورده اند ، و اولین سفیر ، ابو عمر و عثمان بن سعید عمری رضی الله عنه بوده ، و چون عثمان بن سعید وفات یافت ، به پسرش ابوجعفر محمد بن عثمان وصیت کرد ، و ابوجعفر به ابوالقاسم حسین بن روح وصایت داد ، و ابوالقاسم به ابوالحسن علی بن محمد سمري - رضوان الله علیه - وصیت سپرد ، و چون فوت سمري نزدیک شد از او خواستند وصیت دهد ، وی گفت : خداوند را امری است که خود آن را به آخر خواهد رساند ، پس غیبت کبری همین است که پس از فوت سمري واقع گشته است » .

و نیز بر این مقصود دلالت دارد آنچه صدوق به سند خود از عمر بن عبدالعزیز روایت آورده از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام که فرمود: هرگاه صبح و شام کردی در حالی که امامی را نبینی که به او اقتدا نمایی پس هر که را دوست می‌داشتی دوست بدار، و بر بغض کسی که پیشتر دشمن می‌داشتی باقی باش تا اینکه خدای عز و جل او را آشکار سازد (۷۵۸).

و کلینی رحمه الله در اصول کافی به سند خود از منصور از کسی که او را یاد کرده از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آورده که راوی گوید: از آن حضرت پرسیدم: هرگاه صبح و شام کردم در حالی که امامی نبینم که به او اقتدا نمایم چکار کنم؟ فرمود: هر کس را که پیشتر دوست می‌داشته‌ای دوست بدار و هر کس را که قبلاً دشمن می‌داشتی دشمن بدار تا اینکه خدای عز و جل او [امام علیه السلام] را آشکار فرماید (۷۵۹).

و نعمانی به سند خود از محمد بن منصور صیقل از پدرش منصور آورده که گفت: حضرت ابو‌عبدالله امام صادق علیه السلام فرمود: هرگاه روزی صبح و شام کردی در حالی که امامی از آل محمد صلی الله علیه و آله وسلم را نبینی پس هر که را پیشتر دوست می‌داشتی دوست بدار و با هر کس دشمنی داشته‌ای دشمن باش و از هر کس پیروی داشته‌ای پیروی کن، و هر صبح و شام منتظر فرج باش (۷۶۰).

می‌گویم: این روایات به ما امر می‌کنند که در زمان غیبت از کسی که ادعای امامت یا بایت یا نیابت خاصه را داشته باشد پیروی نکنیم، تا اینکه خدای تعالی ولیّ منتظرش - عجل الله فرجه - را ظاهر گرداند، زیرا که فرمایش امام علیه السلام: «پس هر که را پیشتر دوست می‌داشتی دوست بدار...» کنایه است از وجوب ترک محبت و پیروی کسی که برای خود مرتبه خاصی از امامت یا نیابت خاصه را در زمان غیبت تامه ادعا کند، یعنی اگر کسی برای خودش مقام خاصی ادعا کند از او پیروی مکن و دعوتش را برای هیچ کاری مپذیر، و این است معنی تکذیب ادعای او، چنانکه بر اهل فهم که با شیوه‌های سخن آشنا هستند پوشیده نیست.

و از احادیثی که در آنها بر قطع شدن سفارت در غیبت تامه دلالت و اشاره‌ای هست، روایتی است که نعمانی رحمه الله به سند خود از مفضل بن عمر جعفی از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: صاحب این امر را دو غیبت خواهد بود، یکی از آن دو آنقدر طول می‌کشد تا بعضی [از مردم] گویند: مرده، و بعضی گویند: کشته شده، و بعضی گویند: مفقود شده، پس بر امر او از اصحابش باقی نماند مگر تعداد اندکی، و بر جایگاهش اطلاع نیابد - از دوست و غیر دوست - مگر آن خدمتگذاری که کارش را بر عهده دارد (۷۶۱). نعمانی رحمه الله گوید: و اگر درباره غیبت جز این حدیث روایت نمی‌شد، همین برای کسی که در آن تأمل کند کافی بود.

تتمه‌ای پرسود

دانستی که این چهار شخصیت یاد شده - رضی الله تعالی عنهم - به طور خاص از حضرت صاحب - عجل الله تعالی فرجه - در زمان غیبت نخستین نایب بوده‌اند، و شیعیان در امور خود به ایشان رجوع می‌نمودند، چون نزد آنها نیابت و وکالت ایشان از آن حضرت ثابت شده بود، و این به نص امام علیه السلام برایشان ثبوت یافت، چنانکه در مورد عثمان بن سعید (۷۶۲) و پسرش

محمد که توسط امام هادی و امام عسکری علیهما السلام انجام شد، و در مورد ابوالقاسم حسین بن روح توسط محمد بن عثمان به امر امام علیه السلام انجام گشت، و حسین بن روح در مورد ابوالحسن علی بن محمد سمری به امر امام علیه السلام وصایت داد، و از این نواب رحمة الله معجزات بسیاری ظاهر شد، و آن معجزات در کتب غیبیت ذکر گردیده است (۷۶۳).

و سید بن طاووس در کتاب ربیع الشیعه تصریح کرده که معجزاتی از آنان ظاهر شده - چنانکه مولی عنایت الله در کتاب مجمع الرجال خود از او حکایت نموده است، و همین طور دیگر علمای ما رحمة الله - و بدون تردید وکالت و نیابت خاصه جز با یکی از سه طریق ثابت نمی شود؛ یعنی: نص امام، یا نایب خاص او، یا آشکار شدن معجزه بر دست کسی که نیابت خاصه را ادعا می کند، و هرگاه چنین نبود بسیاری از دنیاپرستان آن مقام را ادعا می کردند، همچنان که برای عده ای این اتفاق افتاد که دروغگویشان ثابت گشت و توفیق از سوی امام علیه السلام مبنی بر لعنت و بیزاری از آنان صدور یافت، مانند: نصیری و نمیری و دیگران که اسمهایشان در کتب غیبیت یاد آمده است، هر که مایل است به آن کتابها مراجعه کند.

و اما در غیبیت کبری درب وکالت و نیابت خاصه بسته شد، ولی با نصوص پیغمبر و امامان علیهم السلام، و اجماع، و سیره متصله قطعیه، نیابت عامه برای علمای عامل و فقهای ره یافته، حامیان دین، و راویان احادیث ائمه طاهرین علیهم السلام ثابت گردیده است، پس بر عموم مؤمنین واجب است در آنچه از امر دینشان نیاز دارند به آنان مراجعه نمایند.

و اما روایاتی که درباره آنان وارد شده در کتب فقه و حدیث مذکور است، مانند فرموده پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم که سه بار گفت: بار خدایا خلفای مرا بیامرز «گفته شد: یا رسول الله خلفای تو کیانند؟ فرمود: آنان که پس از من می آیند و حدیث و سنت مرا روایت کنند.

و در توفیق شریف آمده: «... و اما حوادثی که واقع می شود پس در آنها به راویان حدیثمان مراجعه کنید که آنان حجت من بر شمایند و من حجت خداوند بر ایشان» (۷۶۴). و احادیث دیگری که در جاهای خود آمده و ضبط شده اند.

دو نکته

در اینجا شایسته است دو نکته تذکر داده شوند:

اول: اینکه عده ای از علمای ما بر آنند که ولایت عامه برای فقها در زمان غیبیت ثابت است، یعنی تمام مناصب و تصرفاتی که برای امام علیه السلام هست برای آنان نیز می باشد - مگر آنچه با دلیل خارج شده است - که به نظر ایشان نیابت عامه ثابت است مگر آنچه با دلایل استثنا شده است. و عده ای دیگر آن را نفی کرده، و گفته اند: در مواردی که دلیل خاصی بر آن دلالت کند نیابت برای فقها ثابت است، مانند: فتوا دادن و حکم کردن بین مردم در مرافعات و غیر اینها که در جای خود ذکر گردیده. و حق همین است از جهت ضعیف بودن آنچه عده اول به آن تمسک جسته اند، چنانکه در فقه بیان کرده ایم.

دوم: هرگاه یکی از افراد اهل مذهب ما برای خودش یا کس دیگری نیابت خاصه از حضرت حجّت - عجل الله تعالی فرجه - را در زمان غیبت دوم آن حضرت ادعا کند، پس چنانچه بداند قطع شدن نیابت خاصه در غیبت کبری از ضروریات مذهب است، و در این حال مدعی نیابت خاصه شود محکوم به کفر و ارتداد است، چونکه این کار مستلزم تکذیب شارع در بعضی از احکام آن است، و این بدون خلاف و اشکال کفر می‌باشد. و همین طور اگر آن را به سبب دلیل خاصی مانند اجماع و اخبار بداند، و با اینکه این را می‌داند نیابت خاصه را در این غیبت ادعا کند، زیرا که اینجا نیز مستلزم تکذیب پیغمبر است. ولی اگر نداند که این از ضروریات مذهب است، و از دلایل دیگر هم به آن یقین پیدا نکرد، و برای او شبهه‌ای پیش آمد که قطع شدن نیابت خاصه را در غیبت کبری منکر شد و آن را برای خودش یا دیگری ادعا کرد، بدون تردید گمراه است، مانند سایر اهل ضلالت و گمراهی، ولی ثبوت ارتداد و خروجش از اسلام به صرف آن جای تأمل و مورد اشکال است، زیرا که در دلایل شرعی به ثبوت نرسیده اینکه انکار چیزی که نزد عموم مسلمین ضروری است سبب مستقلی برای کفر و ارتداد باشد تا چه رسد به انکار ضروری مذهب، بلکه در صورتی انکار ضروری موجب کفر است که مستلزم عدم تصدیق پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در بعضی از آنچه آورده است باشد، از همین روی به مسلمانی اهل تسنن حکم می‌شود با اینکه آنها چیزی را منکرند که به نظر ما ضروری است، و آن خلافت و جانشینی بلافضل امیرالمؤمنین علیه السلام نسبت به پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم می‌باشد. فقیه بزرگوار و محقق عالیقدر مولانا مقدس اردبیلی به این تفصیل قائل شده - بنابر آنچه از وی حکایت گردیده - و جمعی از فقها نیز این قول را پذیرفته‌اند. و عده دیگری از فقها قائل شده‌اند که انکار ضروری اسلام سبب مستقلی برای کفر است، مانند انکار یکی از شهادتین و امثال آن. اینان به اخباری استناد جسته‌اند که از دلالت بر مدعای ایشان قاصر است، و تفصیل سخن به جای خود موکول می‌شود، و الله تعالی هو العالم.

۷۲: درخواست دیدار آن حضرت با عافیت و ایمان

مقدمه

اینکه از خدای عز و جل مسئلت نمایی که دیدار مولایمان صاحب الزمان عجل الله فرجه را در حال عافیت و ایمان به تو روزی فرماید، پس در اینجا دو مطلب مورد بررسی قرار می‌گیرد:

یکی

استحباب طلب نایل شدن به دیدار آن حضرت علیه السلام در زمان ظهورش از خدای منان .

دوم: اینکه از خدای متعال مسئلت نمایی که آن دیدار را در حالی که عافیت و ایمان داشته باشی به تو روزی فرماید . و بر مطلب اول دلالت می کند آنچه در دعاهایی که امامان علیهم السلام به شیعیان تعلیم فرموده اند تا در زمان غیبت خوانده شود آمده ، چنانکه در دعای عهدی که از امام صادق علیه السلام روایت گردیده چنین می خوانیم : **اللَّهُمَّ ارِنِي الطَّلْعَةَ الرَّشِيدَةَ وَالْغُرَّةَ الْحَمِيدَةَ**؛ بار خدایا آن طلعت رشید و آن چهره نازنین را به من بنمای . . . (۷۶۵) .

و در دعای عمری که از حضرت صاحب الامر علیه السلام روایت شده چنین آمده : **اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تُرَبِّنِي وَلِيَّ أَمْرِكَ ظَاهِرًا نَافِذًا الْأَمْرِ** (۷۶۶) ؛ بار خدایا از تو مسئلت دارم که ولی امرت را به من بنمایی در حالی که فرمانش نافذ باشد . . . .

و دعاهای دیگری که ذکر آنها موجب طولانی شدن سخن می شود ، اضافه بر اینکه این امر از لوازم محبت و ایمان است ، زیرا که هر دوستی اشتیاق دارد که در هر لحظه دوست و حبیب خویش را ببیند ، و در این راه به هر چه در توان دارد توسل می جوید ، و از جمله آن وسایل دعا و مسئلت است که کلید هر خیر و برکت و وسیله رسیدن به هر مهم و حاجت می باشد .

و نیز بر مطلب مورد بحث دلالت می کند تمام دلایلی که دعا برای تعجیل فرج و ظهور آن حضرت علیه السلام را امر می کنند ، چون دعا کردن به اینکه خداوند دیدارش را در حالی به تو روزی فرماید که در هنگام ظهورش زنده باشی متضمن دعا برای تعجیل فرج و ظهورش هست ، پس دلایلی که بر تأکید و رجحان آن دلالت دارند شامل این هم می شوند . و بر مطلب دوم دلالت دارد آنچه ثقة الاسلام محمد بن یعقوب کلینی رحمه الله به سند خود از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام آورده که فرمود : هر گاه کسی از شما تمنای [دیدن] قائم علیه السلام را داشت ، پس آرزویش چنین باشد که در عافیت آن جناب را ببیند ، زیرا که خداوند حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم را رحمت فرستاد و آمدن قائم علیه السلام نعمت خواهد بود (۷۶۷) .

می گویم : توضیح مطلب اینکه خداوند پیغمبرش را امر نمود که از کافران و ظالمین انتقام بگیرد - در صورتی که آنها شروع به جنگ نمی کردند - بلکه آن حضرت را برای عالمیان رحمت فرستاد ، و خطاب به او فرمود : **« فَمَهْلُ الْكَافِرِينَ أَمَهُلُهُمْ رُويِدًا »** (۷۶۸) ؛ پس [ای رسول] اندکی کافران را مهلت ده . که انتقام را تا زمان ظهور حضرت قائم علیه السلام به تأخیر انداخت ، و هر چه جبرئیل می آمد پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم را به مدارا کردن با مردم دستور می داد ، ولی حضرت قائم علیه السلام مأمور به انتقام گرفتن است تا هر قومی را به آنچه می کرده اند کیفر دهد ، بنابراین هر کس دوران آن جناب را ببیند چنین نیست که دیدن آن حضرت برایش رحمت و بشارت باشد ، بلکه برای بیشتر مردم نعمت و عذاب خواهد بود ، چنانکه خدای عز و جل فرماید : **« وَ لَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ »** (۷۶۹) ؛ و از عذاب نزدیکتر آنان را بچشانیم غیر از آن عذاب بزرگتر [قیامت] . و آیات و روایات در این باره بسیار است ، و چون در آخر الزمان محتتها و بلیات بسیار زیاد است و مردم در معرض و لغزشگاه آنها قرار دارند ، امامان علیهم السلام به شیعیانشان امر فرموده اند که عافیت و سلامتی از آنها را از خدای عز و جل درخواست دارند ، و در حال عافیت و سلامتی و تسلیم بودن؛ به دیدار امام منتظر خود نایل گردند ، تا به لقای آن جناب متنعم و خرسند شوند ، و در سایه عنایت او ایمن باشند ، و در شمار منحرفان شکاک و یا تغییر و تبدیل کنندگان دین و کسانی که بر آنها [از سوی خداوند] غضب شده و گمراهان ، قرار نگیرند ، که حضرت قائم علیه السلام از آنها انتقام می گیرد و آنان را از دم شمشیر می گذراند ، و عاقبت کارشان منزلگاه هلاکت جهنم است که به آن جایگاه بد خواهند افتاد .

تذکر : و بدان که کامیابی به لقای آن حضرت برای مسئلت کنندگان و طالبین آن در زمان ظهورش ممکن است بر یکی از دو وجه انجام گردد : یکی : اینکه خداوند متعال ظهورش را نزدیک گرداند ، پس آن مسئلت کننده به لقایش برسد .

دوم

اینکه مسئلت کننده پیش از ظهور وفات یابد ، پس خدای عز و جل او را در زمان ظهور حضرت قائم علیه السلام زنده گرداند ، تا به لقای آن جناب نایل آید از جهت اجابت دعای او و پاداش امید او ، چنانکه در دعای عهدی که از امام صادق علیه السلام روایت شده این معنی آمده ، ما دعای مزبور را در امر سی و چهارم یاد آوردیم .

تتمه‌ای پرسود

همانطور که مستحب است نایل شدن به دیدن آن حضرت در زمان ظهورش را طلب نماید ، همچنین مستحب است لقای آن جناب در خواب یا بیداری در زمان غیبتش را مسئلت نماید ، و دلیل بر این از چند وجه است :

وجه اول : تمام آنچه بر استحباب دعا کردن برای هر کار مشروعی دلالت دارد ، مانند فرموده خدای تعالی : « وَ قَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ » (۷۷۰) ؛ و پروردگار شما فرمود مرا [با خلوص دل] بخوانید شما را اجابت کنم . و فرموده خدای تعالی : « وَ اسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ » (۷۷۱) ؛ و [هر چه خواهید] از فضل خدا مسئلت نمایید . « وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ » (۷۷۲) ؛ و چون بندگان من از [دور و نزدیکی] من از تو بپرسند پس [بدانند که] من نزدیکم دعای هر که مرا بخواند را اجابت نمایم .

و روایات در این باره متواتر است ، از جمله :

۱ - از امام صادق علیه السلام است که فرمود : دعا همان عبادت است (۷۷۳) که خدای عز و جل فرموده : « إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ » (۷۷۴) ؛ همانا آنان که از عبادت من تکبر ورزند سرافکننده به جهنم خواهد افتاد .

۲ - و از آن حضرت علیه السلام است که فرمود : دعا مخزن عبادت است همچنان که ابر مخزن باران است (۷۷۵) .

۳ - و نیز از آن جناب آمده که فرمود: خداوند را بسیار دعا کنید که خداوند از بندگان مؤمنش دوست می‌دارد که او را دعا کنند، و به بندگان مؤمن خود استجاب را وعده فرموده و خداوند دعای مؤمنین را روز قیامت عملی برای آنها [محسوب] خواهد کرد که در خیر آنها می‌افزاید.

۴ - و در حدیث دیگری از آن حضرت است که: پس دعا بسیار کن که کلید هر رحمت و پیروزی هر حاجت است، و آنچه نزد خدای عز و جل است جز به وسیله دعا به دست نیاید، و همانا هیچ دری بسیار کوبیده نشود مگر اینکه به گشایش برای کوبنده‌اش نزدیک گردد (۷۷۶).

۵ - و از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: هر مسلمانی خدای تعالی را دعا کند به دعایی که قطع رحم و گناه آوردن در آن نباشد، خداوند به سبب آن یکی از سه چیز را به او دهد: یا دعایش را به زودی مستجاب فرماید، و یا آن را برای آخرتش ذخیره فرماید، یا مانند آن را از بدی از او دور سازد (۷۷۷).

۶ - و از آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: دعا مغز عبادت است، و هیچ مؤمنی خداوند را نخواند مگر اینکه مستجاب فرماید، پس یا به زودی آن را در دنیا برایش تعجیل می‌کند، و یا برایش به آخرت تأخیر می‌اندازد، و یا به مقدار دعایش از گناهانش می‌آمزد به شرط آنکه به گناهی دعا نکند (۷۷۸).

۷ - و از آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم روایت شده که فرمود: عاجزترین مردم کسی است که از دعا کردن عاجز باشد، و بخیل‌ترین مردم کسی است که از سلام کردن بخل ورزد (۷۷۹).

۸ - و از امیرالمؤمنین علیه السلام است که فرمود: خداوند چنین نکند که درب دعا را [بر کسی] بگشاید و درب اجابت را بر او ببندد.

۹ - و از امام صادق علیه السلام روایت آمده که فرمود: بر شما باد دعا کردن که چیزی نخواهید یافت که در تقرب جستن به خداوند مثل آن باشد (۷۸۰).

۱۰ - و از امیرالمؤمنین علیه السلام است که فرمود: محبوب‌ترین اعمال نزد خدای عز و جل در زمین دعا است، و بهترین عبادت عفاف است (۷۸۱).

۱۱ - و از فضیل بن عثمان روایت شده که گفت: به حضرت امام صادق علیه السلام عرضه داشتم: مرا سفارشی فرمای، فرمود: تو را سفارش می‌کنم به تقوی و خداترسی، و راستگویی، و آدای امانت، و خوش رفتاری با مصاحب خویش، و پیش از طلوع خورشید و پیش از غروب آن بر تو باد دعا کردن، و چیزی تو را از درخواست کردن از پروردگارت باز ندارد، و نگوئی: این چیزی است که عطا نخواهم شد، و دعا کن که خداوند آنچه را بخواهد انجام می‌دهد.

و اخبار دیگری که در کتابهای علمای بزرگوارمان روایت شده است. و حاصل سخن اینکه: تشرُّف به دیدار امام علیه السلام امری است ممکن و مشروع، و هر امر ممکن مشروعی مستحب است برایش دعا شود. نتیجه اینکه: دعا کردن برای تشرُّف به دیدار آن حضرت - سلام الله تعالی علیه - مستحب می‌باشد. گُبرای این قضیه: به کتاب و سنّت و إجماع و عقل ثابت است، و از کتاب و سنّت آنچه یاد آوردیم بسنده است، و إجماع برای کسی که خُبرگی و اُنسی با کتابهای علما و سیره مسلمین داشته باشد معلوم است،

بلکه می‌توان ادعا کرد که استحباب دعا از ضروریات دین است. و عقل حکم می‌کند به اینکه خوب است بنده مطالب و خواسته‌هایش را از پروردگار عالمیان مسئلت نماید.

و اما صغرای مطلب - یعنی امکان تشرف به دیدار امام منتظر - عجل الله تعالی فرجه و مشروع بودن طلب آن برای اهل ایمان و یقین ثابت است، و قویترین دلیل بر امکان آن وقوع و تحقق یافتنش برای بسیاری از صلحا و کسانی است که خداوند خیر دنیا و دین را برایشان خواسته، و درخواست آن در چندین دعا و زیارتی که علمای صالح گذشته ما در کتابهایشان یاد کرده‌اند آمده، چنانکه در دعایی که توسط عمری از آن حضرت روایت شده چنین آمده: «و ما را از کسانی قرار ده که دیده‌شان به دیدارش روشن گردد» (۷۸۲).

و در دعای عهد می‌خوانیم: «و دیده‌ام را به سرمه یک نگاه به او روشن ساز» (۷۸۳).

و در دعای ندبه است که: «و [ای خدا] سرور این بنده کوچکت را به وی بنمایان ای شدید القوی». و دعایی که پس از سلام بر آن حضرت در سرداب مبارک مروی است آمده: «و چهره‌اش را به ما بنمای». و غیر اینها که در جای خود ذکر گردیده، و اینکه تمام اینها را حمل کنیم بر آنکه منظور درخواست دیدن آن جناب فقط در زمان ظهورش می‌باشد شاهد و داعی بر آن نیست. و در بعضی از اخبار است که آن حضرت علیه السلام در میان مردم آمد و شد می‌کند. پس او را می‌بینند ولی نمی‌شناسند. و برای من و بعضی از اخبار، بعضی از اسرار اتفاق افتاده است.

و از جمله اخباری که به آنها اشاره کردم روایتی است که کلینی رحمه الله در اصول کافی به سند صحیح عالی از سدیر صیرفی (۷۸۴) آورده که گفت: شنیدم حضرت امام صادق علیه السلام می‌فرمود: همانا در صاحب این امر شباهتی به یوسف علیه السلام هست. گوید: عرضه داشتم: گویی از زندگانی و غیبت او یاد می‌کنی؟ آن حضرت - علیه الصلاة والسلام - به من فرمود: و چه چیز آن را انکار می‌کنند این افراد شبیه خوک؟ به درستی که برادران یوسف اسباط و پیغمبرزاده بودند، با یوسف تجارت کردند، و خرید و فروش نمودند، و با او سخن گفتند و حال آنکه برادرانش بودند و او برادرشان بود او را نشناختند، تا اینکه خودش گفت: من یوسفم و این برادر من است. پس چه انکار می‌دارد این امت ملعون اینکه خداوند عز و جل با حجت خود در وقتی از اوقات همان کند که با یوسف کرد؟ به درستی که یوسف پادشاهی مصر را داشت و بین او و پدرش مسافت هیجده روز راه بود، پس اگر یوسف می‌خواست پدر را [از احوال خود] خبر دهد می‌توانست، همانا یعقوب و فرزندانش هنگامی که مژده یافتند آن مسافت را تا مصر نه روزه پیمودند. پس این امت چرا انکار می‌دارد که خدای عز و جل با حجت خود چنان کند که با یوسف کرد، اینکه در بازارهایشان راه برود و بر فرشهایشان قدم بگذارد تا آنگاه که خداوند در آن [جریان] به او اذن دهد، همچنان که به یوسف اذن داد که گفتند: آیا تو همان یوسفی؟ گفت: من یوسف هستم (۷۸۵).

و نعمانی به سند خود از سدیر آورده که گفت: شنیدم حضرت امام صادق علیه السلام می‌فرمود: همانا در صاحب این امر سنتی از یوسف هست. راوی گوید: عرضه داشتم: گویی ما را از غیبت یا حیرتی خبر می‌دهید؟ فرمود: چه انکار می‌کنند این خلق ملعون خوک صفت از این امر؟ همانا برادران یوسف افراد عاقل و چیز فهم بودند بر یوسف وارد شدند و با او سخن گفتند و با او معامله کردند و رفت و آمد نمودند و او برادر آنان بود با وجود این تا خودش را به آنان معرفی نکرد او را نشناختند و وقتی گفت من یوسف هستم او را شناختند. بنابراین امت سرگردان چه انکار می‌کنند که خداوند عز و جل در وقتی از اوقات بخواهد حجت خودش را بر آنان مخفی بدارد، یوسف پادشاهی مصر را داشت و فاصله بین او و پدرش هیجده روز راه بود، اگر خداوند می‌خواست جای او را به پدرش بفهماند می‌توانست، پس چه انکار می‌کند این امت که خداوند با حجت خویش همان کند که با یوسف کرد، و اینکه صاحب مظلوم

شما که حَقِّش انکار شده صاحب این امر در میان آنها آمد و شد کند ، و در بازارهایشان راه برود ، و بر فرشه‌هایشان پا بگذارد ، ولی او را نشناسند ؟ تا هنگامی که خداوند او را اذن دهد که خودش را معرفی کند ، چنانکه به یوسف اجازه داد ، وقتی که برادرانش گفتند : تو یوسفی ؟ گفت : من همان یوسفم (۷۸۶) .

می‌گوییم

ای مؤمن صاحب یقین در این حدیث شریف تأمل و تدبّر کن ، و تعریض و انکار امام علیه السلام نسبت به کسی که پندارد امام عصر - عجل الله تعالی فرجه - در میان مردم آمد و شد نمی‌کند و او را نمی‌بینند را ملاحظه بنمای ، و اینکه از این جهت آن حضرت را به یوسف صدیق تشبیه نموده است ، و در این حدیث و حدیث پیشین کفایت و تصدیق برای اهل ایمان و تحقیق است . و در روایات چیزی را نیافته‌ام که گمان منافات با آنچه یاد کردیم در آن برود مگر دو حدیث که منافات نداشتنشان را با آنچه گفته شد توضیح می‌دهیم :

یکی : فرموده آن حضرت در توقیع شریف که پیشتر آوردیم : **فَمَنْ ادَّعى المُشَاهَدَةَ قَبْلَ السَّفِيَانِي وَ الصَّيْحَةَ فَهُوَ كَذَّابٌ**؛ پس هر کس ادعای مشاهده کند پیش از خروج سفیانی و صیحه آسمانی پس او دروغگو است . . . که در امر گذشته بیان داشتیم : این عبارت با آنچه یاد کردیم منافاتی ندارد .

دوم : آنچه در مزار بحار از بعضی از کتب مزار به سند خود از احمد بن ابراهیم آمده که گفت : به ابوجعفر محمد بن عثمان اشتیاقم را به دیدن مولایمان علیه السلام بیان داشتم ، به من فرمود : با شوق مایلی که او را ببینی ؟ گفتم : آری ، فرمود : خداوند شوق تو را سپاس گوید و روی آن حضرت را به آسانی و عافیت به تو بنمایاند ، ای ابوعبدالله تقاضا مکن که او را ببینی زیرا که ایام غیبت به او مشتاق هستی و نخواه که با او همراه شوی که این از کارهای بزرگ خداوند است ، و تسلیم بودن به آن اولی است ، ولی به سوی او به وسیله زیارت توجه کن . . . (۷۸۷) .

می‌گوییم : در این حدیث نسبت به آنچه یاد کردیم منافاتی نیست .

اول : اینکه چون جناب محمد بن عثمان برای او دعا کرد به اینکه : « و روی آن حضرت را به آسانی و عافیت به تو بنمایاند » . و اگر این امر غیر ممکن بود یا خواستش نامشروع بود برایش چنین دعایی نمی‌کرد .

دوم : اینکه چون این سؤال و جواب در زمان غیبت اول (غیبت صغری) انجام شده ، و در آن زمان برای بسیاری از اهل ایمان دیدن و لقای آن حضرت علیه السلام اتفاق افتاده ، از سفرای آن حضرت و غیر آنها ، چنانکه از اخبار ظاهر می‌شود ، و در روایات چیزی که بر نفی مشاهده به طور مطلق در زمان غیبت صغری باشد ندیده‌ایم .

سوم

اینکه احتمال می رود در آن وقت به خصوص ، مانعی بوده به خاطر ملاحظه آن شخص که صلاح نبوده کسی به دیدار آن حضرت مشرف شود ، و نظیر این معنی در منع وکلا از یاد کردن آن حضرت در روایت آمده ، چنانکه در اصول کافی از حسین بن الحسن علوی است که گفت : یکی از ندیمان روز حسنی و مرد دیگری که همراه او بود به وی گفت : اینک او [یعنی امام عصر عجل الله تعالی فرجه] اموال مردم را [از باب حقوق] جمع می کند و برای او وکلایی هست - و وکلای آن حضرت را در نواحی مختلف نام بردند - و این را به عبیدالله بن سلیمان وزیر گزارش دادند ، پس وزیر همت گماشت که وکلا را بگیرد ، سلطان گفت : جستجو کنید ببینید این مرد [یعنی حضرت علیه السلام] در کجاست که این جریان بزرگی است . عبیدالله بن سلیمان گفت : همه وکلا را دستگیر می کنیم ، سلطان گفت : نه ، بلکه با اشخاص ناشناسی برای جاسوسی نزد آنان پولهایی بفرستید ، پس هر کدام از آنان چیزی گرفت دستگیر شود . راوی گوید : پس [از سوی حضرت قائم علیه السلام] نامه آمد که به تمامی وکلا دستور دهند از کسی چیزی نگیرند و از پذیرفتن آن خودداری کنند و جریان [حضرت صاحب الامر علیه السلام] را تجاهل نمایند ، پس شخص ناشناسی برای جاسوسی نزد محمد بن احمد رفت و با او خلوت کرد و گفت : پولی نزدم هست که می خواهم آن را برسانم ، محمد به او گفت : اشتباه کرده ای ، من از این مطلب چیزی نمی دانم ، پس هر چه ملاطفت کرد محمد تجاهل نمود ، و جاسوسها را همه جا پراکندند و همه وکلا از پذیرفتن چیزی امتناع ورزیدند ، به جهت آن دستوری که از پیش به ایشان رسیده بود (۷۸۸) .

چهارم

اینکه برای هیچ کس ممکن نیست به دیدن آن جناب مشرف شود مگر به اجازه حضرتش ، و شاید منع کردن ابوجعفر از جهت اجازه ندادن امام علیه السلام به او برای تشرف یافتن آن شخص بوده ، یا به خاطر اینکه این سر را تحمل نداشته و توان رازداری در او نبوده و خبر را منتشر می ساخته ، و یا به سببهای دیگر .

مؤید این وجه است آنچه در اصول کافی از علی بن محمد از ابوعبدالله صالحی آمده که گفت : پس از وفات حضرت ابومحمد امام عسکری علیه السلام اصحاب ما از من خواستند که درباره اسم و جای امام علیه السلام بپرسم ، پس جواب صدور یافت که : « اگر آنها را بر اسم دلالت کنی آن را شایع می سازند و چنانچه جای را بشناسند آن را نشان خواهند داد » (۷۸۹) .

پنجم

شاید آن شخص می‌خواسته با آن حضرت علیه السلام مصاحبت کند و ملازم خدمت آن جناب شود به گونه اصحاب سایر ائمه علیهم السلام، و این در هر دو غیبت ممنوع بوده است، و شیخ ابوجعفر این جهت را از او فهمیده بود، لذا گفت: و درخواست مکن که با او همراه شوی.

و مؤید این وجه است آنچه کلینی رحمه الله در خبر صحیحی از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: قائم علیه السلام را دو غیبت است، یکی کوتاه، و دیگری طولانی، در غیبت اول کسی جایش را نمی‌داند مگر خواص شیعیانش، و در دیگری جایش را نداند مگر خواص خدمتگزارانش (۷۹۰).

در امر گذشته نیز مؤید این وجه گذشت.

وجه دوم: اینکه نگاه کردن به چهره نورانیش عبادت است، و توفیق خواستن برای عبادت نیز عبادت است، بنابراین درخواست توفیق برای دیدن روی آن حضرت عبادت می‌باشد، و هر یک از دو مقدمه این مطلب آنقدر واضح است که نیازی به دلیل و برهان ندارد، بلکه شاهد بر مقدمه اول روایتی است که در مجالس شیخ صدوق از مولایمان حضرت رضا علیه السلام آمده که فرمودند: «نگاه کردن به ذریه پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم عبادت است امام باشد یا غیر امام» (۷۹۱). و شاهد بر مقدمه دوم دعاهایی است که از امامان علیهم السلام رسیده و توفیق عبادت از خدا خواستن را دستور فرموده‌اند.

وجه سوم: فرموده امام علیه السلام در دعای عهد و غیر آن که: اللَّهُمَّ ارِنِي الطَّلْعَةَ الرَّشِيدَةَ وَالْغُرَّةَ الْحَمِيدَةَ وَ أَكْحُلْ نَاطِرِي بِنَظَرِهِ مَنِي إِلَيْهِ... که اطلاق آن عمومیت دارد و شامل زمان غیبت و حضور آن حضرت علیه السلام هر دو می‌شود، چنانکه بر کسی که دلش به نور او روشن است پوشیده نیست.

وجه چهارم: محتوای آنچه در فضیلت خواندن سوره بنی اسرائیل (= إسرائ) در شبهای جمعه وارد شده است، چنانکه در تفسیر برهان از عیاشی و صدوق به سندهایشان از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: هر کس سوره بنی اسرائیل را هر شب جمعه بخواند نمیرد تا اینکه قائم علیه السلام را دریابد و از اصحابش خواهد بود (۷۹۲).

و محتوای آنچه در فضیلت خواندن دعای عهد که در بحار روایت شده از کتاب الإختیار سید ابن الباقری از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: هر کس بعد از هر نماز واجب این دعا را بخواند امام: م، ح، م، د بن الحسن - علیه و علی آبائه السلام - را در بیداری یا خواب خواهد دید... (۷۹۳).

ما این دعا را در اول بخش ششم آوردیم. و فحوای آنچه در مکارم الاخلاق روایت آمده در فضیلت خواندن دعای: اللَّهُمَّ إِنَّ رَسُولَكَ الصَّادِقُ الْمَصْدَقُ... پس از هر نماز واجب، و مواظبت بر این دعا که به دیدار حضرت صاحب الامر - عجل الله فرجه الشریف - مشرف خواهد شد (۷۹۴).

این را نیز در بخش ششم کتاب آوردیم، توجیه استدلال اینکه اخبار یاد شده به طور ضمنی دلالت دارند بر اینکه درخواست تشریف به لقای آن حضرت علیه السلام نزد خداوند متعال امری پسندیده و محبوب است، و امامان علیهم السلام به آن فرا خوانده‌اند تا جایی که دستیابی به دیدار آن جناب برای کسی که بعضی از عبادات را بجای آورد ثواب قرار داده شده است.

وجه پنجم: آنچه علامه طباطبائی سید مهدی نجفی مشهور به بحر العلوم به نظم آورده، در اموری که غسل کردن برای آنها مستحب است در الدرّة النّجفیّه خود چنین گوید:

و رُؤیَهِ الْإِمَامِ فِي الْمَنَامِ

لِدَرْكِ مَا يُقْصَدُ مِنْ مَرَامِ

و [به منظور] دیدن امام در خواب، برای آنچه از مقاصد خواسته می شود. که اگر درخواست دیدن امام علیه السلام امر مستحب مطلوبی نبود غسل کردن برای آن کار مستحبّ راجحی نبود، چون مخفی نیست که استحباب غسل به خاطر رجحان داشتن چیزی است که برایش غسل می شود، و این با توجه به سایر موارد آن ظاهر و معلوم است.

وجه ششم: اینکه طلب کردن لقای آن جناب از روی محبت و اشتیاق نسبت به او و محبوب شدن نزد اوست، و بدون تردید اظهار دوستی و محبت به آن حضرت از بهترین و مهمترین عبادات می باشد، زیرا که این از آثار و نشانه های ولایت است، پس هر قدر که محبت شدیدتر و تمامتر باشد اشتیاق به دیدار محبوب بیشتر و عظیم تر می شود، و در همین بخش از کتاب مطالبی که بر این مقصود دلالت دارد و مایه تذکر خردمندان است گذشت.

وجه هفتم: آنچه در کتاب جنّة المأوی اثر عالم محدث نوری رحمه الله به نقل از کتاب الإختصاص شیخ مفید از ابوالمغرا (۷۹۵) از امام موسی بن جعفر علیهما السلام روایت آمده که گوید: شنیدم آن حضرت می فرمود: مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ وَ ارَادَ أَنْ يَرَانَا وَ أَنْ يَعْرِفَ مَوْضِعَهُ فَلْيَغْتَسِلْ ثَلَاثَ لَيَالٍ يَنَاجِي بِنَا فَإِنَّهُ يَرَانَا وَ يُغْفَرُ لَهُ بِنَا وَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ مَوْضِعُهُ . . . ؛ هر کس به سوی خداوند حاجتی دارد و می خواهد ما را ببیند و منزلگاه خودش را [در آخرت] بداند، پس سه شب غسل کند در حالی که به وسیله ما [به درگاه الهی] مناجات نماید که همانا ما را خواهد دید و آمرزیده خواهد شد و جایگاهش بر او پوشیده نمی ماند (۷۹۶).

محدث نوری پس از ذکر این حدیث گفته: این که حضرت فرموده: «یناجی بنا» یعنی با خدای تعالی به وسیله ما مناجات و رازگویی کند، و به درگاه او به ما توسّل برد که خداوند ما را به او بنمایاند، و منزلت خودش را نزد ما می شناسد. و به قولی: یعنی به دیدار ما اهتمام ورزد، و در فکر ما و محبت ما باشد، که ایشان علیهم السلام را خواهد دید، یا به معنی این است که: این را از ما بخواهد.

می گویم: احتمال قوی می رود که منظور از فرمایش امام علیه السلام: «یناجی بنا» این باشد که شخص مؤمن با امام زمانش راز دل گوید و حال و وضع خویش را برایش یاد و اندوه و شکایتش را بازگو نماید، و حوائج و آرزوهایش را عرضه کند، و از آن جناب استدعا دارد که نسبت به حوائج و خواسته هایش عنایت و اهتمام ورزد، همچنان که با پروردگار و خدای خویش چنین مناجات می کند، زیرا که امام او سخنش را می شنود و او را می بیند، چون امام است آنکه خدای تعالی او را فریادرس هر که به او پناه برد و او را بخواهد و پناهگاه هر کس که به او إتجا کند و او را بخواند و یاری کننده هر کس از او مدد بخواهد و مناجات کند قرار داده است، پس «یناجی بنا» به معنی: «یناجینا» می باشد، و نظیرش در حدیثی است که در امر آینده خواهد آمد: «أَنْ يُنَادِيَ بِهِمِ الْبَارِي» که به معنی: «ینادیهم» می باشد.

و در دعای روز عاشورا می خوانیم: وَ جَعَلْنَا وَ أَيَّاكُمْ مِنَ الطَّالِبِينَ بِثَارِهِ؛ یعنی «من طالبی ثاره»؛ و خداوند ما و شما را از خونخواهان او (امام حسین علیه السلام) قرار دهد (۷۹۷). و نظیر این تعبیر بسیار است چنانکه بر اهل فن پوشیده نیست و شاهد بر آنچه یاد

کردیم سید اجل علی بن طاووس در کتاب کشف المحجّه به نقل از کتاب الرّسائل محمد بن یعقوب کلینی رحمه الله از کسی که نامش را برده آورده است که گفت: به حضرت ابوالحسن علیه السلام نوشتیم: شخصی مایل است حاجات خصوصی و اسراری را با امام خویش در میان گذارد همانگونه که دوست دارد با پروردگارش باز گوید، پس آن حضرت علیه السلام در جواب نوشت: اگر حاجتی داشتی پس لبهایت را [به شکل گفتن آن] حرکت بده که همانا جواب به تو خواهد رسید (۷۹۸).

و بنابر آنچه یاد آوردیم بآء در فرموده امام علیه السلام: «یناجی بنا» زاید است برای تقویت و تأیید سخن، و یا از جهت ملبسه و إصاق مجازی، در آن تدبّر کن.

وجه هشتم: عمل صالحین از علما و غیر علما است، که شیوه آنها بوده و هست اینکه تشرف به دیدار آن حضرت علیه السلام را از قدیم الایام درخواست می کرده اند، به طوری که جمعی از آنان چهل شب جمعه در مسجد کوفه و یا چهل شب چهارشنبه در مسجد سهله مانده و تضرّع و زاری و عبادت می نموده اند تا به این رستگاری بزرگ نایل شوند. و رستگاری به لقای آن جناب برای بسیاری از صلحا اتفاق افتاده، و ماجراهایشان در کتابهایی از قبیل بحار (۷۹۹) النجم الثاقب و دار السلام عراقی و غیر آنها یاد شده است. و من از افراد مورد اطمینان وقایعی را شنیده ام که در آن کتابها یاد نشده، اکنون خصوصیات و چگونگیهای آن وقایع در ذهنم نیست تا آنها را در اینجا بیاورم.

حاصل اینکه تشرف یافتن به دیدار آن بزرگوار در زمان غیبت امری است که ممکن است برای بسیاری از عوام و خواص مردم اتفاق افتاده، و به همین پاسخ داده می شود به بعضی از اهل شبهه از عامّه و غیر آنها که بر فرقه امامیه اعتراض می کنند که: در وجود امام غایب از نظر چه فایده ای هست؟ و نیز در جواب آنها گفته می شود: فواید وجود امام علیه السلام در آنچه با مشاهده و ظهورش استفاده می شود منحصر نیست، بلکه فواید وجود مبارک او بسیار است هر چند که غایب باشد، و آن فواید به همه خلائق می رسد، از همین روی در چندین روایت آن حضرت تشبیه شده به خورشید در وقتی که زیر ابر باشد، مؤلف سروده:

هُوَ الْعَلَمُ الْهَادِي بِإِشْرَاقِ نَوْرِهِ

وَ إِنْ غَابَ عَنْ عَيْنِي كَوَقْتِ ظُهُورِهِ

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الشَّمْسَ يَنْشُرُ ضَوْءَهَا

إِذَا كَانَ تَحْتَ الْغَيْمِ حِينَ عَبُورِهِ

اوست آن آیتی که با إشراق نورش هدایتگر است، هر چند که همچون وقت ظهورش از چشمانم غایب است. آیا نمی بینی که چگونه شعاع خورشید همه جا پراکنده می شود، در آن موقع که هنگام عبور زیر ابر واقع گردد.

و ما - ان شاء الله تعالی شأنه - در خاتمه کتاب وجوه بسیاری را در تشبیه مولایمان صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه در زمان غیبتش به خورشید هنگامی که پشت ابر باشد خواهیم آورد که خدای تعالی به برکت اولیای خویش به ما الهام فرموده است. و عدّه ای از علمای ما در کتابهای خود تصریح کرده اند به اینکه تشرف یافتن به دیدار حضرت حجّت علیه السلام در زمان غیبت ممتنع نیست، و به اینکه این توفیق برای بسیاری از مؤمنین حاصل گردیده است.

سید مرتضی - رضی الله تعالی عنه - در کتاب الغیبه گوید: « اگر گفته شود: چه فرق است بین اینکه امام علیه السلام وجود داشته باشد، ولی غائب باشد؛ و کسی به نزد او نرسد و بشری از وی نفعی نبرد، و بین اینکه اصلاً وجود نداشته باشد، و به اصطلاح (معدوم) باشد، و آیا روا نیست که در نیستی بماند تا هنگامی که خدای می داند که رعیت نسبت به او تمکین کنند و از او بپذیرند - چنانکه جایز می دانید که او را مستور و غائب گرداند تا وقتی که اطاعت و تمکین مردم را نسبت به او بداند که در آن موقع او را آشکار سازد - ؟ در جواب گفته می شود: اولاً: ما جایز و ممکن می دانیم که عده کثیری از اولیا و دوستانش و معتقدان به امامتش به خدمتش برسند، و از فیض وجودش نفع برند، و کسانی هم که از دوستان و شیعیان آن جناب به خدمتش نمی رسند، همان نفع را می برند که در تکلیف هست... » .

و سید رضی الدین علی بن طاووس رحمه الله در کتاب کشف المحجّه خطاب به پسرش گوید: « و راه به سوی امام تو علیه السلام برای هر کس که خداوند - جلّ جلاله - عنایت و احسان نسبت به او را می خواهد باز است » (۸۰۰) .

و از جمله علمایی که به این معنی تصریح کرده اند علامه مجلسی و بحر العلوم و محقق کاظمی و شیخ طوسی و علمای برجسته دیگری می باشند . پس با آنچه از برکت اولیای خدای علیهم السلام برایتان آوردیم معلوم شد که دیدن آن حضرت علیه السلام در بیداری و خواب در زمان غیبت کبری امکان دارد، و درخواست کردن این امر از خدای قادر متّان مستحب است، که اوست توفیق دهنده .

۷۳: اقتدا کردن و تأسی جستن به اخلاق و اعمال آن حضرت علیه السلام

اشاره

پیروی کردن از آن جناب و الگو قرار دادن او در اخلاق و اعمال در آنچه مؤمن به حسب حال خود می تواند انجام دهد، معنی تشیع و حقیقت مأموم بودن همین است، و کمال ایمان و تمامیت موالات امام و همراهی با او در روز قیامت و مجاورت با حضرتش در بهشت با این کار انجام می شود . چنانکه در نامه امیرالمؤمنین علیه السلام به عثمان بن حنیف فرماندار بصره از سوی آن حضرت چنین آمده: توجه کنید که هر مأمومی را امامی [و هر رهروی را راهبری است] که به او اقتدا می کند و از نور علمش برخوردار می گردد... (۸۰۱) .

و در روضه کافی از حضرت زین العابدین علیه السلام آمده که فرمود: برای هیچ قرشی و عربی حسب [و افتخاری] نیست مگر به تواضع، و هیچ کرامتی نیست جز به تقوی، و عملی نیست مگر به نیت، و عبادتی نیست جز به تفقه [و درست فهمیدن]، آگاه باشید که مبعوضترین مردم نزد خداوند کسی است که به سنت و مذهب امامی بوده باشد و به اعمالش اقتدا نکند (۸۰۲) .

توضیح: در روایات وارد شده که: «خدای تعالی بسا که بنده‌ای را دوست بدارد ولی عمل او را خوش نداشته باشد، و بسا که بنده‌ای را مبغوض دارد ولی عملش را پسندد». و این معنی با عقل و اعتبار نیز موافق است، زیرا که محبوبیت و مبغوضیت نزد خداوند به سبب امر و نهی الهی است، بر حسب آنچه خداوند از بنده می‌خواهد که در اعتقاد و عملش بوده باشد. پس ممکن است که بنده‌ای از لحاظ اعتقاد نزد خداوند محبوب باشد چونکه مؤمن است، ولی از لحاظ عمل مبغوض باشد چون مخالف امر و نهی خداوندی است، عکس این نیز همین طور است. چون این را دانستی گوییم؛ ظاهر منظور امام علیه السلام در فرمایش فوق آن است که مبغوضترین مردم نزد خداوند از لحاظ عمل کسی است که بر طریقه و مذهب امام علیه السلام باشد، یعنی امامت و ولایتش را معتقد باشد، و در عین حال در اعمال و اخلاق خود با او مخالفت ورزد، و سرّ مطلب آن است که هرگاه مؤمن در کارها و اخلاقی بر خلاف امامش رفتار نماید ننگ و عار امام علیه السلام و مایه طعنه و عیبجویی دشمنان بر او خواهد بود، و این گناه بزرگی است، و چنانچه در اعمال و اخلاق خود به او اقتدا نماید سبب عظمت یافتن ولی الله در نظر آنها و رغبت کردن مخالفین به شیوه امامان، و راهیابی مردم با اعمال ایشان به سوی امامشان می‌گردد، و بدین ترتیب مقصود از نصب امام در میان مردم حاصل می‌شود. از همین روی فرموده‌اند: «كُونُوا لَنَا زِينًا وَ لَا تَكُونُوا عَلَيْنَا شَيْنًا؛ برای ما زینت باشید و مایه ننگ ما نشوید (۸۰۳). و فرموده‌اند: «مردم را با غیر زبانهایتان [به مذهب خویش] دعوت کنید (۸۰۴).

و در اصول کافی به سند صحیح عالی (۸۰۵) از حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: ما کسی را مؤمن نمی‌شماریم تا اینکه نسبت به تمام امر ما پیروی علاقمند باشد، توجه کنید که البته از جمله پیروی و خواستن امر ما ورع و پرهیزکاری است، پس خود را به آن زینت دهید که خدای تعالی بر شما رحمت آرد و به وسیله ورع دشمنانمان را در رنج و فشار قرار دهید که خداوند شما را عزت دهد و باقی بدارد (۸۰۶).

و در روضه کافی به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: من و حضرت ابوجعفر [امام باقر علیه السلام] بر [جمعی از شیعیان گذشتیم که مابین قبر [پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم] و منبر بودند، به حضرت ابوجعفر علیه السلام گفتم: شیعیان و موالیان تو هستند، خداوند مرا فدای تو گرداند. فرمود: آنها کجایند؟ گفتم: آنان را مابین قبر و منبر می‌بینم، فرمود: مرا نزد آنان ببر، پس به آنان نزدیک شد و برایشان سلام کرد، سپس فرمود: به خدا سوگند من بوی شما و جانهایتان را دوست می‌دارم، با این حال به وسیله ورع و جدیت [در دینداری] یاری کنید که آنچه نزد خداوند هست به دست نمی‌آید مگر با ورع و تلاش، و چون بنده‌ای را امام خود دانستید به اقتدا نمایید، همانا به خدا سوگند شماها بر دین من و دین پدرانم ابراهیم و اسماعیل هستید، و چنانچه اینان بر دین آنان بوده‌اند پس شما بر این [دین] به وسیله ورع و تلاش یاری نمایید (۸۰۷).

علّامه مجلسی رحمه الله در شرح این حدیث گفته: «بدین جهت از میان پدران خود ابراهیم و اسماعیل را نام برد تا بیان کند که تمام پیغمبران در دین با ما مشارکت دارند، و چون این تخصیص یا موهّم حصر است و یا موهّم اینکه آنان از پدران گرامیش محمد و خاندان او - صلوات الله علیهم اجمعین - برترند مطلب را تدارک کرد به اینکه پیغمبر و اهل بیت او - صلی الله علیهم اجمعین - اصل در دین حق هستند و سایر انبیا علیهم السلام بر دین ایشان و از پیروان آنانند. پس اینکه حضرت علیه السلام فرمود: «اینان» اشاره به ابراهیم و اسماعیل و دیگر پیغمبران گذشته علیهم السلام است، و «انان» اشاره به پدران نزدیکش می‌باشد از پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم و ائمه طاهرین - صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین».

می‌گوییم: محتمل است که نام بردن از خصوص ابراهیم و اسماعیل علیهما السلام ناظر باشد به فرموده خدای تعالی: «ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا» (۸۰۸)؛ آنگاه بر تو وحی کردیم از آیین پاک ابراهیم پیروی کن. و فرموده خداوند: «مِلَّةَ أَبِيكُمْ

إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ» (۸۰۹)؛ [و این آیین اسلام همان] آیین پدر شما ابراهیم است، او قبل از این، شما را مسلمان نامید. و فرموده خدای تعالی: «قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَ مَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ» (۸۱۰)؛ بگو [ای پیغمبر] محققاً مرا خدا به راه راست هدایت کرده است به دین استوار و آیین پاک ابراهیم که وجودش از لوث شرک و عقاید باطل مشرکین منزّه بود. و برای توجه دادن به اینکه شیوه پاک بر حقی که خداوند عز و جل پیغمبرش صلی الله علیه وآله وسلم را به آن امر فرموده همان شیوه و طریقه شیعه است، هر چند که شماره افرادشان اندک و در نظر مردم کم اهمیت باشند، و این شریعت ابراهیم و حقیقت توحید است.

و دلیل بر آنچه یاد کردیم روایتی است که نیز ثقه الاسلام کلینی رحمه الله در روضه کافی از حضرت ابو جعفر امام باقر علیه السلام آورده که فرمود: هیچ کس از این امت به دین ابراهیم علیه السلام عمل نمی کند مگر ما و شیعیان ما، و هیچ کس از این امت هدایت نشده مگر به سبب ما، و هیچ کس از این امت گمراه نگردیده جز به سبب [مخالفت با] ما (۸۱۱). و این فرمایش از آن حضرت علیه السلام تسلی دل‌های شیعیان و تشویق و پاک‌سازی آنان و امضا و تحکیم شیوه و روش ایشان است، لذا سخنش را با سوگند و حرف تحقیق و جمله اسمیه تأکید کرد، و اینکه فرمود: «وَ إِنْ كَانَ هَؤُلَاءِ عَلَى دِينِ أَوْلَئِكَ» اشاره به عامه کوردل و تعریض به آنان است، و «اولئک» اشاره به رؤسای آنها سردمداران گمراهی - که خدای تعالی لعنتشان کند - می باشد، زیرا که زمان تقیه و جای تقیه بوده است. و منظور حضرت از اول تا آخر سخن آن است که شیعیان از جهت آنچه در مخالفینشان از کثرت و عزت ظاهری و متنعم بودن به نعمتهای دنیوی، و غوطه‌ور بودن در خواسته‌های نفسانی از پول و زیور و ریاست می بینند، و خودشان را بر عکس آنان در حالات سخت مشاهده می کنند اندوهگین نشوند، و برای مال و منال به رقابت با آنها نپردازند، و به دنیا رغبت نکنند و به آنچه خدای تعالی از دین حق برایشان نعمت داده که پیغمبرش صلی الله علیه وآله وسلم و امامانشان را به آن امر فرموده است خرسند باشند، خدای عز و جل فرموده: «لَا يَغْرُنَكُ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ * مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَ بئسَ الْمِهَادَ * لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ» (۸۱۲)؛ گشت و گذار کفرورزان در شهرها تو را نفریبد، که این بهره‌ای ناچیز است و سپس جایگاهشان جهنم است که بد آشیانی است، ولی آنان را که [از خشم] پروردگارشان پرهیز کردند بهشتهایی است که در آنها جویها روان است در آنها جاودان باشند این عنایتی از خداوند است و آنچه نزد خداوند است برای نیکان از هر چیز بهتر است.

و محتمل است که «اولئک» اشاره به مشرکین باشد، یعنی اینکه عامه کوردل هر چند که به ظاهر مسلمان موحد هستند ولی در باطن آیین مشرکین را دارند؛ زیرا که آنان طاغوتها و رؤسای فاسد خود را در امامتی که خداوند برای اهلش قرار داده شریک دانستند، همچنان که مشرکین بت‌هایشان را در عبادتی که خدای تعالی برای خود قرار داده شریک کردند، خداوند فرماید: «وَ اعْبُدُوا اللَّهَ وَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا» (۸۱۳)؛ و خدای را پرستید و هیچ به او شرک نوزید. و بدون تردید کسی که برای ولی خدای تعالی شریکی بداند در واقع مشرک می باشد، زیرا که او در امر خداوند شرکت نموده است، و تعبیر کردن از مخالفین به مشرکین در اخبار در حد تواتر و بسیار است. و در زیارت جامعه می خوانیم: «وَ مَنْ حَارَبَكُمْ مُشْرِكًا؛ وَ هَرَّ أَنْكَبَ بِكُمْ جَنْجِيدَ مُشْرِكٍ» و در خطبه غدیر آمده است: هر کس در بیعت کردن با علی علیه السلام شریکی قرار داد مشرک است.

و در مرآة الأنوار به نقل از معانی الأخبار ضمن حدیثی از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که فرمود: ای مردم هر کس بر علی علیه السلام امامی برگزیند پیغمبری بر من برگزیده، و هر کس بر من پیغمبری برگزیند بر خدای عز و جل پروردگاری اختیار کرده است (۸۱۴).

و اخبار در این باره جداً زیاد است حاصل اینکه منظور امام علیه السلام این بوده که مؤمنین را تشویق کند و برای آنها بیان سازد که بر دین اسلام و توحیدی هستند که خداوند برای بندگانش برگزیده ، و فرموده است : « إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ » (۸۱۵) ؛ همانا دین پسندیده نزد خداوند آیین اسلام است . و خدای عز و جل فرموده : « وَ مَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ » (۸۱۶) ؛ و هر کس غیر از اسلام دینی اختیار کند از او پذیرفته نیست و او در آخرت از زیانکاران خواهد بود . « وَ وَصَّى بِهَا إِبْرَاهِيمَ بَنِيهِ وَ يَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ » (۸۱۷) ؛ و ابراهیم و یعقوب فرزندان خویش را به این آیین سفارش کردند [و هر کدام به فرزندانش چنین گفت] ای فرزندان من همانا خداوند این دین را برایتان برگزیده پس جز به آیین اسلام نمیرید . همچنین امام علیه السلام تأکید فرموده که مخالفان ، برای اولیای خدای تعالی شریکهایی قرار دادند که آن شریکهها بر آیین مشرکین بودند ، مشرکانی که خدایانی دیگر برای خود ساخته و می پرستیدند .

و شما خواننده عزیز هرگاه در این کلام دقت کنید و آیات شریفه و تفسیر و تأویلها و شرحهایی که از امامان علیهم السلام درباره آنها روایت آمده را بررسی نمایید صحت معنایی که برای فرموده امام علیه السلام در اینجا بیان کردم را در خواهید یافت .

و بدان که : کلمه « إِنَّ » در فرموده آن حضرت علیه السلام : « وَ إِنَّ كَانَهُ هَؤُلَاءِ » مخففه از « إِنَّ » مشدده است که برای تأکید سخن آورده شده ، مانند فرموده خدای تعالی : « وَ إِنَّ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ » (۸۱۸) ؛ و همانا نزدیک بود تو را به فتنه اندازند . « إِنَّ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا » (۸۱۹) ؛ [کافران گفتند] البته نزدیک بود او [پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم] ما را از پرستش خدایانمان به کلی گمراه سازد . « وَ إِنَّ كَانَتْ لَكَبِيرَةً » (۸۲۰) ؛ و این [تغییر قبله] بسی گران بود . « وَ إِنَّ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ » (۸۲۱) ؛ و البته بیشترشان را فاسق یافتیم . و غیر اینها . و بنابر آنچه مجلسی رحمه الله ذکر کرده « إِنَّ » وصلیه می باشد ، و بر این فرض نیز با آنچه ما گفتیم منافاتی ندارد .

سپس امام علیه السلام بعد از آنکه آنها را تشویق و ترغیب کرد ، آنان را امر فرمود که به امامشان اقتدا کنند ، آنگاه فرمود : « پس بر این کار با ورع و تلاش یاری دهید » . زیرا که این از دو جهت کمک به امامشان ، و از دو جهت کمک به خودشان است . اما اینکه کمک به امامشان است جهتش این است که معنی « إعانت » یاری نمودن دیگری بر کاری است که آن را می خواهد ، و بدون تردید مقصود و منظور امام علیه السلام ترویج دین خدا و حصول طاعت خداوند از هر یک از مخلوق اوست ، پس چنانچه مؤمن در اطاعت خداوند جدیت و تلاش نمود و از معصیت و نافرمانی خداوند دوری گزید ، امام خود را در مقصدش یاری داده و « معین » امام علیه السلام شده است ، پس امام در عزای آن او را إعانت خواهد فرمود . جهت دوم اینکه : تلاش و جدیت مؤمن در اطاعت ، و ورع و پرهیزش از گناه مایه ترغیب شدن مردم در پیروی از شیوه او ، و دانستن حقایق امامش خواهد شد ، زیرا که این شیوه دلیل بر آن است که امام علیه السلام او را چنین آداب آموخته است (۸۲۲) ، پس سبب پیروی و اقرار و اعتقاد به امام و اعراض از دشمنان و مخالفانش خواهد شد ، و بدین وسیله امام خود را یاری می دهد ، و با دشمنانش این چنین جنگ می کند ، چنانکه امام علیه السلام در حدیث گذشته فرمود : و به وسیله ورع ، دشمنانمان را در رنج و فشار قرار دهید .

و اما اینکه اعانت و یاری خودشان است وجه اولش آن است که : جدیت در اطاعت و پرهیز از معصیت سبب بقا و ثبات ایمان می شود ، همچنان که افتادن در گناه و اصرار در بدیها بسا که مایه زوال ایمان گردد ، خدای - عز و جل شانه - فرماید : « ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاؤُا السُّوْىَ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَ كَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِؤْنَ » (۸۲۳) ؛ و سرانجام آنان که به اعمال زشت و کردار بد پرداختند این شد که آیات خدا را تکذیب نموده و به استهزا گرفتند .

وجه دیگر اینکه

کوشش و تلاش در اطاعت و پرهیز از گناهان ، و پیروی از امام علیه السلام سبب مجاورت با او در بهشت برین می شود ، و این اعانت کردن مؤمنین نسبت به خودشان در رستگاری به مجاورت امام در منزلگاه سلامت و جایگاه گرامی (بهشت) می باشد ، همچنان که مخالفت نمودن با او در اعمال موجب محروم ماندن از این ثواب و دور شدن از جوار ائمه اطیاب علیهم السلام می گردد . و گواه بر این است آنچه ثقة الاسلام کلینی در روضه کافی از محمد بن یحیی از احمد بن محمد از حسن بن علی از حماد لحم از حضرت امام صادق علیه السلام روایت آورده اینکه : پدرش علیه السلام به او فرمود : پسر جانم راستی که چنانچه تو در عمل برخلاف من رفتار کنی در منزلگاه فردای قیامت هم منزل من نخواهی بود . سپس فرمود : خدای عز و جل نخواسته کسانی سرپرستی افراد دیگری که در اعمال با ایشان مخالفند را به عهده داشته باشند ، و با آنان روز قیامت هم منزل شوند ، نه به پروردگار کعبه سوگند (۸۲۴) .

و بد نیست که سخن خود را در اینجا به تحقیق مطلب برای تعیین رجال این حدیث پایان دهیم ، و انگیزه ما بر این کار مخفی ماندن آن بر بعضی از علمای برجسته است که در کتاب مرآة العقول خود گفته : این حدیث مجهول است . پس با استعانت از خداوند متعال و استمداد از آل رسول صلی الله علیه وآله وسلم می گوئیم : این حدیث به نظر من از احادیث صحیح می باشد ، و اگر توضیح مطلب را می خواهی و مایل هستی که پرده از روی حقیقت برداشته شود ، پس بال آموزش بگشای ، و دل برای پذیرش حقیقت جاری شده فراهم بنمای (۸۲۵) و بدان که محمد بن یحیی عطار همان محمد بن یحیی ثقة جلیل القدر است ، و یک قاعده کلی برایتان می گویم اینکه : هر جا محمد بن یحیی در اول سند کافی واقع شود ، او همین شخص ثقة جلیل است . و اما احمد بن محمد که در طریق این حدیث واقع شده احمد بن محمد بن عیسی اشعری ثقة جلیل شیخ قمیین و شخصیت موجه و فقیه آنان است . و اما حسن بن علی : آنچه از بررسی اخبار و کتب رجال برای ما ظاهر گشته این است که او حسن بن علی بن فضال می باشد ، و او ثقة جلیل عابد پرهیزکار است ، و برای او مناقب بسیار و عبادت های مهمی یاد کرده اند ، و مقاماتش در کنار ستون هفتم مسجد کوفه معروف ، و دورانش با کثرت عبادت و سجده های طولانی زبانزد می باشد ، و هر چند که او در قسمتی از زندگانش روش فطحیه را داشته ولی از آن عقیده برگشت و شیوه درست را پیش گرفت ، و به آیین امامان بر حق علیهم الصلاة و السلام گردن نهاد . و اما حماد لحم : او حماد بن واقد کوفی لحم است ، وی از شیعیان بزرگوار و ثقة آگاه نسبت به امر امامان علیهم السلام است ، و هر چند که من وثیق صریحی راجع به او در کتابهای رجالی که فعلاً در دسترس دارم نیافتم ، ولی آنچه برایم ظاهر شده و در دل قوت یافته این است که وی از ثقات جلیل القدر و راویان خردمند است . و شاهد بر این چند وجه است :

اول : اعتماد راویان قمی بر روایت او ، به خصوص احمد بن محمد بن محمد بن عیسی - که ذکر گردید - با وجود جلالت قدر و دقت او ، زیرا که قمیها از کسی که از افراد ضعیف روایت می کرد دوری می جستند ، بلکه گفته شده که از همین جهت عیسی یاد شده در فوق احمد بن محمد بن خالد برقی را از قم تبعید کرد .

دوم : اینکه ابن فضال - با همه ورع و دقت و تقوایش - از او روایت کرده ، و روایت کردن افراد جلیل القدر از کسی ، از نشانه های وثوق و اطمینان می باشد ، چنانکه در جای خود بیان گردیده است .

سوم: فرمایش امام ابو محمد عسکری علیه السلام در پاسخ به سؤالی که راجع به کتابهای بنی فضال از آن حضرت شده که جواب فرمود: « آنچه روایت کرده اند را بگیری و آنچه نظر داده اند را واگذاری ».

چهارم: روایت جعفر بن بشیر بجلی ، ثقه جلیل القدر از او که در شرح حالش گفته اند: از ثقات روایت کرده است .

پنجم: آنچه شیخ صدوق (۸۲۶) محمد بن یعقوب کلینی رحمه الله در اصول کافی در باب تقیه از محمد بن یحیی عطار از احمد بن محمد بن عیسی از حسن بن علی بن فضال از حماد بن واقد لحام آورده که گفت: حضرت امام صادق علیه السلام را در راهی پیش روی خود دیدم ، پس روی از آن جناب گردانیدم ، و مدتی بعد از آن رفتم و بر آن حضرت وارد شدم ، پس عرضه داشتم: فدایت گردم ، من شما را می بینم و روی از شما برمی گردانم تا مبادا شما را به زحمت و مشقت اندازم ، آن حضرت علیه السلام به من فرمود: خداوند بر تو رحمت آرد ، ولی دیروز مردی در فلان جا مرا دید و گفت: بر تو سلام باد ای اباعبدالله! او کار خوب و پسندیده ای نکرد (۸۲۷) .

و در این حدیث شریف دلالت بر این هست که حماد از شیعه امامیه است ، و شناخت و بینش نسبت به موارد تقیه داشته ، و به حفظ امام علیه السلام و تحصیل رضایت او به هر گونه که مقتضی باشد اهتمام می ورزیده ، و امام علیه السلام برای همین جهت در حق او دعا کردند . و نیز بر عقل و هوش و فهم وافر او دلالت دارد . و به آنچه بیان کردیم حال و وضع حماد از لحاظ دین و عقیده و مورد اطمینان بودن و جلالت قدر معلوم شد ، و از آنچه مولانا مجلسی رحمه الله پنداشته است که حکم به مجهول بودنش نموده خارج است .

۷۴: حفظ زبان از غیر یاد خداوند و مانند آن

مقدمه

و این کار هر چند که در هر زمان خوب و پسندیده است ولی چون انسان در زمان غیبت حضرت صاحب الزمان علیه السلام بیشتر در معرض خطر و زیان و فتنه و امتحان است ، اهتمامش به این امر مؤکدتر و مهمتر از سایر زمانهاست .

شیخ صدوق در کتاب کمال الدین در خبر صحیحی از جابر از مولایمان حضرت ابو جعفر باقر علیه السلام روایت آورده که فرمود: زمانی بر مردم فرا می رسد که امام آنها از نظرشان غایب می شود ، خوشا به حال آن کسانی که در آن زمان بر امر ما ثابت بمانند ، کمترین چیزی که از ثواب به آنها می رسد اینکه خداوند جل جلاله آنان را ندا می کند و می فرماید: ای بندگان و کنیزان من به سر من ایمان آوردید و غیب مرا باور داشتید ، پس بشارت باد شما را به نیکی و ثواب از من که شما به حق بندگان و کنیزان من هستید ،

از شما می‌پذیرم و شما را عفو می‌کنم و گناهانتان را می‌آمرزم و به سبب شما باران به بندگانم می‌رسانم و بلا را از آنها دفع می‌کنم ، اگر شما نبودید عذاب خود را بر آنها نازل می‌کردم . جابر گوید : عرضه داشتم : ای زاده رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ، بهترین کاری که مؤمن در آن زمان انجام دهد چیست ؟ فرمود : حفظ زبان و خانه نشینی (۸۲۸) .

و در مجالس شیخ صدوق به سند خود از امام صادق علیه السلام از پدرانش روایت آمده که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود : هر کس خدای تعالی را بشناسد و تعظیمش کند دهانش را از سخن و شکمش را از غذا باز خواهد داشت ، و رنج روزه و شب زنده‌داری را بر خود هموار خواهد ساخت ، [اصحاب] گفتند : ای رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم پدران و مادرانمان فدایت باد ، اینان اولیای خدا هستند ؟ فرمود : همانا اولیای خدا ساکت ماندند پس سکوتشان اندیشه بود ، و چون سخن گفتند سخنشان ذکر بود ، و چون نگریستند نگاهشان عبرت بود ، و زبان گشودند پس نطقشان حکمت بود ، و راه رفتند پس راه رفتنشان در میان مردم برکت بود ، چنانچه اجلهایی که خداوند بر آنان محتوم داشته نبود ارواح آنها از بیم عذاب و شوق ثواب در کالبدهایشان قرار نمی‌گرفت (۸۲۹) .

توضیح

غالباً سکوت در حفظ زبان از سخن گفتن در جایی که انسان در معرض سخن گفتن است به کار می‌رود ، و صمت اعم از آن است ، و نطق غالباً در مقام مخاطبه به کار می‌رود ، و تکلم اعم از آن است .

در اصول کافی در خبر صحیحی از امام ابو جعفر باقر علیه السلام آمده که فرمود : « همانا شیعیان ما لاله‌ها هستند » (۸۳۰) . و در همان کتاب به سند موثقی از امام کاظم علیه السلام آمده که شخصی به آن حضرت عرضه داشت : مرا سفارشی بنمای ، فرمود : زبانت را حفظ کن که عزیز شوی ، و زمام امورت را به دست مردم مده که خوار و زبون گردی (۸۳۱) .

و در همان کتاب به سند صحیحی از امام رضا علیه السلام آمده که فرمود : از نشانه‌های فقه حِلْم و علم و خاموشی است ، همانا خاموشی یکی از درهای حکمت است ، همانا خاموشی محبت می‌آورد ، به درستی که آن راهنمای هر خیری است (۸۳۲) .

و در خبر صحیحی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود : رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به شخصی که به محضر آن جناب مشرف شده بود فرمودند : آیا تو را راهنمایی کنم به چیزی که خداوند به سبب آن تو را به بهشت برَد ؟ عرضه داشت : آری ، یا رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم ، فرمود : از آنچه خداوند به تو داده دیگران را دستگیری کن ، عرض کرد : اگر خودم به آنچه می‌خواهم ببخشم نیازمند باشم چطور ؟ فرمود : پس مظلوم را یاری کن ، عرضه داشت : اگر از کسی که می‌خواهم یاریش کنم ناتوانتر بودم چه ؟ فرمود : پس کاری برای نادان کن - یعنی او را راهنمایی کن - گفت : چنانچه خودم از کسی که می‌خواهم راهنمائیش کنم نادانتر بودم ؟ فرمود : پس زبانت را بر بند جز از خیر ، آیا شادمان نیستی که یکی از این صفات در تو باشد که تو را به بهشت بکشاند ؟ (۸۳۳) .

و در کافی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: بنده پیوسته نیکوکار نوشته می شود مادام که ساکت باشد، و هنگامی که سخن بگوید نیکوکار یابد کار نوشته شود (۸۳۴).

شیخ صدوق نیز در فقیه مانند این حدیث را از امیرالمؤمنین علیه السلام آورده است (۸۳۵). و این دو حدیث و حدیث پیش از آنها و حدیثی که از مجالس شیخ صدوق روایت آوردیم دلالت دارند بر اینکه سکوت و خاموشی به خودی خود عبادت مستحبی است، هر چند بر امر راجحی - از قبیل تفکر و تقیه و مانند اینها - مشتمل نباشد، و روایات چندی بر این مطلب دلالت دارند که ان شاء الله تعالی آنها را خواهیم آورد.

و مجلسی رحمه الله در دلالت حدیث اخیر تأمل کرده، و در شرح فرموده امام علیه السلام: «نیکوکار نوشته می شود...» گوید: «یا به خاطر ایمانش و یا برای سکوتش، زیرا که آن [سکوت] از اعمال صالحه و کارهای نیک است، چنانکه ناظران در این خبر یادآور شده اند». سپس گفته: «و من می گویم: فرض اول نزد من اظهر است، هر چند که بیشتر افراد به آن توجه ننموده اند چونکه آن حضرت علیه السلام فرموده: «و هنگامی که سخن بگوید نیکوکار یا بدکار نوشته شود»، زیرا که بنا بر احتمال دوم حصر از بین می رود، چون ممکن است سخن مباحی بگوید که نه نیکوکار شود و نه بدکار، مگر بدکار را مجازاً عمومیت دهیم که به طور مطلق غیر نیکوکار را شامل گردد، و این بعید است.

اگر اشکال شود

بنابر آنچه اختیار کردید ایراد می گردد که هنگام گفتن سخن حرام ثواب ایمان برایش حاصل است، پس هم نیکوکار است و هم بدکار بنابراین مردد بودن بین نیکوکار و بدکار درست نیست؟

در جواب گویم: ممکن است منظور از نیکوکار؛ نیکوکاری است که هیچ بدی نکند، چنانکه ظاهر همین است، پس مقابله [بین نیکوکار و بدکار] صحیح می باشد، اضافه بر اینکه باقی بودن ثواب استمرار ایمان با وجود ارتکاب معصیت را ممنوع می دانیم، و به عدم [استمرار ثواب ایمان] اشاره دارد فرموده معصومین علیهم السلام: «زنا کننده در حالی که مؤمن است زنا نکند» و امثال آن که بعضی از این احادیث گذشت، و این بیان می تواند یکی از محملهای این اخبار باشد و یکی از علل آنچه روایت آمده که: «خواب عالم عبادت است» یعنی او در حال خواب هم در حکم عبادت است، به خاطر استمرار ثواب عمل و ایمان او و چیزی که آن را در آن حال باطل کند از او صادر نمی شود» (۸۳۶).

و این سخن از چند جهت محل نظر و اشکال است:

آنچه ایشان اظهر دانسته‌اند ظاهر نیست ، و مقید نمودن ثواب به اینکه برای ایمان اوست دلیل و شاهی بر آن نیست ، بلکه ظاهر آن است که ناظران در خبر - که بیشتر صاحب نظران هستند همچنان که خود به آن اعتراف کرده - فهمیده‌اند ، و اینکه گفته : « بنا بر احتمال دوم حصر از بین می‌رود . . . » خلاصت ، چون کسی که سخن مباحی بگوید نیز نسبت به خودش بد کرده ، زیرا که سرمایه خود را ضایع نموده و آن را بدون عوض از بین برده است ، چون می‌تواند همین مقدار از عمرش را هم که در سخن مباح گفتن صرف می‌کند ، در ذکر یا دعا یا خواندن قرآن و مانند اینها مصرف نماید ، و به سبب آن خیر بسیاری به دست آورد ، و در اینجا اصلاً مجازی نیست ، چون مخفی نیست اینکه هر کسی یا نسبت به خودش نیکوکار است و یا بدکار ، اولی کسی است که منفعتی به سوی خود جلب نماید ، و دومی کسی است که سودی را از خودش دور سازد .

و بدکار بر دو گونه است : یکی آنکه عقوبت و صدمه‌ای نیز به سوی خودش بکشاند ، و دیگری کسی که تنها با از دست دادن منفعت به خودش بد می‌کند ، و هر کدام از این دو به خودش بد می‌کنند ، زیرا شخص بیکاره که عمرش را ضایع می‌کند و آن را بدون منفعت دنیوی یا اخروی تلف می‌سازد از لحاظ عقل و عرف به خودش بد کرده است ، و هیچ یک از عقلا در این باره تردید نمی‌کنند .

و به آنچه یاد آوردیم جهت عمومیت و حصر در فرموده خدای عز و جل : « وَالْعَصْرِ * إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ . . . » (۸۳۷) . معلوم می‌شود ، چون ظهور دارد در اینکه هر فرد از افراد انسان که عمر خود را در کارهای نیک مصرف نکند از زیانکاران است ، به سبب اینکه سرمایه‌اش را ضایع نموده ، هر چند لحظه‌ای از لحظه‌های عمرش باشد ، پس در آنچه گفتیم تدبّر کن که ان شاء الله تعالی فواید بسیاری دارد ، و چه خوش گفته‌اند :

الدَّهْرُ سَاوَمِنِي عُمْرِي فَقُلْتُ لَهُ

مَا بَعْتُ عُمْرِي بِالْدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

ثُمَّ اشْتَرَاهُ بِتَدْرِيجٍ بِلَا ثَمَنِ

تَبَّتْ يَدَا صَفْقَةٍ قَدْ خَابَ شَارِيهَا

زمانه در پی خریدن عمر من برآمد ، به او گفتم عمر خود را به دنیا و آنچه در آن هست نمی‌فروشم سپس به تدریج و کم کم آن را بدون بها خریداری نمود ، بریده باد دستان معامله‌ای که فروشنده‌اش زیان برده است .

[مترجم این معنی را به نظم کشیده :

عمر عزیز من چو طلب کرد روزگار

گفتم فروش نیست در این لطف کردگار

کم کم ربود عمر و بهایی به من نداد

سرمایه رفت و حسرت و اندوه برقرار]

دوم

اینکه در مقام جواب اشکالی که بر خود وارد نموده گوید: « ممکن است منظور از نیکوکار . . . » وجهی برایش نمی‌شناسم ، و ظاهر از روایت آن است که سکوت کننده یا متکلم به حسب عملش نیکوکار یا بدکار باشد ، که اگر ساکت باشد این عملش احسان به خودش می‌باشد ، و اگر سخن نیکی بگوید این عملش نیز احسان و نیکی به خودش می‌باشد ، و اگر سخن مباحی بر زبان براند با این کار به خودش بد کرده ، چون ثواب سکوت را از دست داده است ، و چنانچه سخن حرامی بگوید با این عمل از دو جهت به خودش بدی کرده ، یکی از دست دادن منفعت سکوت ، و دیگر : استحقاق عقوبت یافتن به سبب سخن گفتن به حرام .

سوم

اینکه گوید : « اضافه بر اینکه باقی بودن ثواب استمرار ایمان با وجود ارتکاب معصیت را ممنوع می‌دانیم » اشتباه روشنی است ، زیرا که با عدل الهی سازگار نیست ، چون بدون تردید - به مقتضای دلایل محکمی که در جای خود بیان گردیده - ایمان عبارت است از اعتقاد و اقرار و از این دو ترکیب می‌یابد .

و اما اعمال : در تحقیق یافتن اصل ایمان مدخلیتی ندارند ، هر چند که در کمال یافتن آن دخالت دارند ، پس چنانچه فرض شود که مؤمن زناکار در حال زنا کردن بمیرد ، قطعاً در آتش جهنم تا ابد نخواهد ماند ، هر چند که به خاطر کارش - در صورتی که شفاعت به او نرسد - عقاب می‌گردد ، و در نظر فرقه امامیه شبهه‌ای در این نیست که ایمان سبب داخل شدن به بهشت می‌باشد . و مقتضای سخن این فاضل آن است که چنین شخصی تا ابد در جهنم بیفتد ، و من نمی‌دانم این سخن چگونه از این فاضل دانشمند صدور یافته! ولی بسا که اسب اصیل هم لغزشی یابد ، و شمشیر تیز چیزی را نبرد و معصوم کسی است که خدای تعالی او را مصون بدارد .

چهارم

اینکه گفته: «و به عدم [استمرار ثواب ایمان] اشاره دارد فرموده معصومین علیهم السلام: (زنا کننده در حالی که مؤمن است زنا نکند)». نیز سخن نادرست و ادعای بدون دلیل است، و حق این است که ایمان به حسب کمال مراتب و درجات متفاوت و مختل دارد، چنانکه از روایات بسیاری این معنی استفاده می شود، و مؤمن کامل کسی است که عملش گفتارش را تصدیق کند، و بدون شک گناهکار در حال معصیت عملش برخلاف اعتقاد و گفتارش می باشد، و از این جهت نقصان و کمبودی در ایمانش داخل می شود، ولی اصل ایمان محقق و در او موجود است، زیرا که ایمان - چنانکه دانستی - اعتقاد و اقرار است، و تا وقتی که اعتقاد و اقرار آن شخص باقی است ثواب ایمان نیز ثابت است، و به آنچه یاد کردیم بسیاری از روایات و دعاهایی که از امامان علیهم السلام روایت شده اند راهنما است، از جمله فرموده امام علیه السلام در یکی از دعاها: اللَّهُمَّ إِنَّ عَصِيَّتَكَ فِي أَشْيَاءَ أَمَرْتَنِي بِهَا وَأَشْيَاءَ نَهَيْتَنِي عَنْهَا فَإِنِّي قَدْ أَطَعْتُكَ فِي أَحَبِّ الْأَشْيَاءِ إِلَيْكَ وَهُوَ الْإِيمَانُ بِكَ مِمَّا مِنْكَ بِهِ عَلَيَّ لَا مَنَّا بِهِ مِنِّي عَلَيْكَ...؛ بار خدایا چنانچه من نسبت به بعضی کارها که امر فرموده ای انجام دهم، و بعضی از کارها که نهی کرده ای تا انجام ندهم [اگر در این کارها] تو را معصیت و نافرمانی نموده ام، پس همانا من در محبوبترین چیزها نزد تو که ایمان به تو است اطاعت نموده ام در حالی که آن ایمان را هم تو بر من منت نهاده ای نه اینکه من بر تو منتی داشته باشم....

پنجم

اینکه گفته: «و این بیان می تواند یکی از محملهای این اخبار باشد و یکی از علل آنچه روایت آمده که: (خواب عالم عبادت است) ...» نیز تأویل بدون دلیل است، بلکه اولی آن است که فرموده معصومین علیهم السلام: «خواب عالم عبادت است» و مانند آن را بر ظاهرشان باقی بگذاریم، و به تکلف و تأویلی در این موارد نیاز نداریم، زیرا که تحصیل علوم شرعی که خداوند به آنها فرا خوانده است ثوابهای بسیار و فواید زیادی دارد، از جمله اینکه: خدای تعالی به خوابیدنش هم ثواب عبادت را می دهد، و حکمتش آن است که طالب علم خودش را در راه تحصیل رضای خداوند به زحمت افکنده، و راحتی را از جانش سلب نموده تا بندگان خدا را هدایت نماید، پس خدای عز و جل به او پاداش داده به اینکه در عوض خوابش که راحت جان و آرامش بدنش در آن است ثواب عبادت را عنایت فرموده که عبارت است از به کار بردن بدن در سختی اطاعت، پس با هر خواب تازه ای که برای عالم پیش می آید ثواب دیگری برایش تجدید می گردد به پاداش اینکه جان خود را در تحصیل علم به رنج و خستگی افکنده است. و این نظیر آن است که در ثواب زیارت قبر مولای شهیدمان حضرت ابی عبدالله الحسین علیه الصلاة والسلام روایت آمده که: فرشتگان خدای تعالی را عبادت می کنند در حالی که او (زیارت کننده) خوابیده است و ثواب برای اوست، و پس از مردن او خدای تعالی را عبادت می کنند، و ثواب برای اوست.

و حاصل آنچه یاد کردیم اینکه: ساکت ماندن - جز از سخنی که خدای تعالی به آن راضی است، یا گفتن آن ضرورت دارد از حرفهایی که مؤمن در زندگی کردن در این دنیای فانی و معاشرت با اهل آن ناچار است بر زبان آرد - به خودی خود عبادت مستحبی است، هر چند با قطع نظر از آنچه در آن حاصل می شود - مانند اندیشیدن و غیره - فرض گردد، و چندین روایت که در کتاب لثالی یاد گردیده بر آن دلالت می کند، از جمله: از پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم آمده که [به خداوند متعال] عرضه داشت:

پروردگارا، اول عبادت چیست؟ خداوند فرمود: «خاموشی و روزه». و در خبر دیگری آمده: «چهار چیز است که جز مؤمن به آنها دست نمی‌یابد: خاموشی؛ و آن اول عبادت است...» و [خداوند فرموده]: «ای احمد صلی الله علیه وآله وسلم، هیچ عبادتی نزد من محبوبتر از خاموشی و روزه نیست». و فرموده: «نشانه‌های فقه [و فهم درست] علم و حلم و خاموشی است، همانا خاموشی یکی از درهای حکمت است، پس زبانت را جز از خیر نگاهدار که تو را به بهشت می‌کشاند». و به حضرت عیسی علیه السلام عرض شد: ما را به کاری راهنمایی کن که به وسیله آن به بهشت داخل شویم؟ فرمود: «أبدأ سخن نگویند». و پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: «مدارا و میانه‌روی و خاموشی یک بخش از بیست و شش بخش پیغمبری است». و به ابوذر فرمود: آیا کاری به تو نیاموزم که در ترازوی قیامت [سنگین و بر زبان سبک باشد؟] عرضه داشت: چرا یا رسول الله، پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: خاموشی و حسن خلق، و واگذاردن آنچه به تو مربوط نمی‌باشد. و حضرت عیسی علیه السلام فرمود: «عبادت ده جزء است، نه جزء آن در خاموشی است، و یک جزء در فرار کردن از مردم می‌باشد». و پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرموده: «هر کس زبانش را نگهدارد خداوند زشتیهایش را بپوشاند».

و در روایت آمده اینکه: «جوانی از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم در غزوه احد در حالی کشته شد که بر اثر گرسنگی شدید سنگی بر شکم بسته بود، پس مادرش کنار بدنش حاضر شد، خاکها را از صورتش پاک می‌کرد و می‌گفت: پسر من بهشت تو را خوش باد، پس رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم به او فرمود: از کجا می‌دانی که بهشت برایش خوش است، شاید به چیزی که فایده‌ای نداشته سخن گفته باشد». و در حدیث قدسی آمده است: «ای فرزند آدم، چنانچه قساوتی در دل، و محرومیتی در روزی، و بیماری در بدنت یافتی، پس بدان که تو به چیزی سخن گفته‌ای که به تو مربوط نبوده است». و نقل شده که خواجه ربیع مدّت بیست سال راجع به امور دنیا سخن نگفت و بیهودگی نکرد، تا اینکه مولایمان حضرت حسین بن علی علیهما السلام شهید شد، پس جماعتی گفتند: او امروز سخن خواهد گفت، آنگاه به سراغش رفتند و شهادت آن حضرت را به او خبر دادند، وی گفت: خداوند پاداش ما و شما را به کشته شدن حسین علیه السلام بزرگ گرداند، و به آسمان نگر نیست و گریه کرد و گفت: بار خدایا ای آفریننده آسمانها و زمین دانای غیب و آشکار، تو بین بندگان در آنچه اختلاف کنند حکم می‌فرمایی. پس از آن به عبادتگاه خود رفت، و جز سخن حق بر زبان نراند تا اینکه وفات یافت.

در کتاب تحف العقول در سفارشهای امام صادق علیه السلام به عبدالله بن جنبد آمده که فرمود: «بر تو باد خاموشی که چه جاهل باشی و چه عالم، بردبار محسوب می‌شوی، زیرا که خاموشی نزد علما برای تو زینت است و نزد جاهلان پوشش».

می‌گوییم: و یکی از شعرا چه خوب سروده:

الصَّمْتُ زَيْنٌ وَ السَّكُوتُ سَلَامَةٌ

فَإِذَا نَطَقْتَ فَلَا تَكُنْ مِكَثَرًا

مَا إِنْ نَدَمْتَ عَلَى سَكُوتِكَ مَرَّةً

وَ لَقَدْ نَدَمْتَ عَلَى الْكَلَامِ مِرَارًا

خاموشی زینت است و سکوت مایه سلامتی است، پس چنانچه زبان گشودی پُر گوی مباح، یک بار هم نشد که بر ساکت ماندنت پشیمان گردی، و همانا بارها بر سخن گفتن پشیمان شده‌ای.

و نیز در کتاب تحف العقول از امام صادق علیه السلام، در سفارش به ابوجعفر محمد بن النعمان چنین آمده که فرمود: «همانا کسانی که پیش از شما بودند خاموشی را می‌آموختند و شما گفتن می‌آموزید، هر کدام از آنها چنانچه می‌خواست تعبّد کند ده سال پیش از آن خاموشی را می‌آموخت، پس اگر به خوبی از عهده برمی‌آمد و بر آن صبر می‌کرد تعبّد می‌نمود، و گرنه می‌گفت: من نسبت به آنچه می‌خواهم شایستگی ندارم...» (۸۳۸).

و اخباری که از امامان معصوم علیهم السلام و کلمات حکمای نیکوکار در این زمینه روایت گردیده بسیار است. جامع‌ترین آنها روایتی است که شیخ کلینی رحمه الله در اصول کافی به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: «لقمان به پسرش گفت: پسر جان چنانچه پنداری سخن گفتن از نقره است به راستی که سکوت از طلا است» (۸۳۹).

می‌گویم: این حدیث دلالت دارد بر اینکه سکوت به خودی خود از سخن گفتن به خودی خود بهتر است، یعنی چنانچه طبیعت سکوت را با صرف نظر از جهاتی که بر آن عارض می‌شود در نظر آوریم، و طبیعت سخن گفتن را با قطع نظر از جهاتی که بر آن عارض می‌گردد فرض بگیریم؛ سکوت بهتر و نیکوتر است، و جهتش نزد اهلش ظاهر است، زیرا که راحتی بدن و دل در آن است، و حفظ کردن عمر از مصرف شدن در آنچه ربطی به او ندارد می‌باشد، فواید دیگری نیز دارد که برای کسی که تدبّر کند روشن می‌شود و بنابراین قضیه‌ای طبیعی است، و بین این معنی و بین آنچه دلالت دارد بر رجحان سخن گفتن در موارد خاص، و وجوب آن در موارد دیگر، تعارضی نیست، همچنانکه گاهی سکوت واجب؛ و گاهی حرام؛ و گاهی مکروه است، ولی - نظر به اخباری که بر استحباب آن به خودی خود دلالت دارد - مباح نمی‌شود، و اختلاف حکم سکوت و سخن گفتن در هر جایی به سبب جهتی است که بر هر یک از آنها عارض می‌گردد، و حکم ذاتی طبیعی آن را تغییر می‌دهد.

و شگفت از علامه مجلسی است که پس از ذکر حدیث یاد شده در کتاب مرآة العقول چنین گفته است: «دلالت می‌کند بر اینکه سکوت از سخن گفتن بهتر است، و گویا این بنا بر غالب موارد است و گرنه ظاهر است که سخن گفتن در بسیاری از موارد از سکوت بهتر است، بلکه سخن گفتن هنگام اظهار اصول و فروع دین و امر به معروف و نهی از منکر واجب است، و سکوت حرام. و در مواعظ و نصایح و ارشاد مردم به مصالحشان و ترویج علوم دینی، و وساطت کردن برای مؤمنین، و برآوردن حوائج آنها، و امثال این امور سخن گفتن مستحب است، پس آن اخبار به غیر این موارد اختصاص دارد، و یا به احوال عموم خلق مربوط می‌شود، زیرا که غالب سخنانشان در چیزهایی است که سودی به حالشان ندارد، و یا اینکه در آن احادیث به امور مباح اکتفا شده است» (۸۴۰).

می‌گویم: پس از تأمل در آنچه بیان داشتیم خواهید دانست که نیازی به این توجیهاست نیست، و داعی ندارد که کلام فوق را از ظاهرش بازگردانیم، و برایتان واضح می‌شود که اشکالات گفته‌های او - که خداوند مقامش را برتر سازد - چه می‌باشد، و گویا به خاطر کارهای زیادش حقّ نظر کردن و دقت نمودن در حدیث را کاملاً ادا نکرده است.

توجه و توجیه: دانستی که مقتضای اخباری که از امامان علیهم السلام روایت آمده و به حکم عقل خالص از اوهام تأیید گردیده آن است که سکوت به خودی خود از سخن گفتن برتر است، ولی گاهی مورد انطباق آن عارض می‌شود، به سبب اینکه امری بر آن وارد یا نهی به آن متوجه می‌گردد، و سخن گفتن نیز همین حکم را دارد به حسب توجه یافتن امر یا نهی نسبت به آن در هر مورد. و این مطلب بر علما پوشیده نیست، و منظور ما در اینجا بیان مسئله‌ای است که بسیار مورد ابتلای مردم واقع می‌شود و ندیده‌ام که

کسی آن را به خوبی متعرض شده و کاملاً تحقیق کرده باشد، و آن هنگام شنیدن قرائت قرآن سکوت کردن و گوش دادن واجب است یا نه؟ پس می‌گوییم در این مسأله سه مبحث هست:

اول: در حکم مسأله در نماز جماعت.

دوم: در حکم آن هنگامی که امام جمعه مشغول خطبه نماز جمعه است.

سوم: در حکم آن هنگام شنیدن قرائت قرآن در سایر اوقات و احوال.

مبحث اول: گفته شده: بر مأمومی که به امام جماعت جامع الشرائطی اقتدا کرده در نمازهایی که باید بلند خوانده شوند هرگاه قرائت او به گوشش می‌رسد، واجب است قرائت او را گوش دهد و خاموش بماند. و بعضی آن را مستحب دانسته‌اند، و آنچه در روایات آمده؛ نهی از قرائت در آن حالت است. و اما اینکه ساکت ماندن حتی از تسبیح و ذکر گفتن هم واجب باشد، دلیلی بر آن نیافتیم، بلکه دلیل برخلاف آن در اخبار موجود است، و تفصیل سخن را در فقه تحقیق کرده‌ایم.

مبحث دوم: گفته می‌شود: بر حاضرین در محل بر پایی نماز جمعه واجب است خاموش بمانند و گوش فرا دهند، و به قولی: بر نمازگزاران واجب است، و به قولی: بر آن تعداد کسانی که نماز جمعه به آنها منعقد می‌گردد، و به قولی: بر کسانی که از مأمومین که صدای خطبه به گوششان می‌رسد استماع و سکوت واجب است، و بعضی هم مستحب دانسته‌اند. و کسانی که آن را واجب شمرده‌اند اختلاف دارند، بعضی قائلند: واجب است هر دو خطبه را از اول خطبه تا به آخر گوش دهند. و بعضی گویند: خاموش ماندن و گوش دادن به حداقل واجب از دو خطبه واجب است، و بعضی خاموش ماندن و گوش دادن به مواظت دو خطبه را واجب شمرده‌اند، و قول به استحباب و پیش گرفتن راه احتیاط روشن و راست است، و تفصیل سخن در اینجا از مقصود ما خارج است.

مبحث سوم: یعنی وجوب یا استحباب خاموش ماندن هنگام به گوش رسیدن قرائت قرآن در مطلق اوقات و احوال، که مقصود اصلی ما - در اینجا - یاد کردن همین مبحث است زیرا که در کتب علمای اعلام حق آن کاملاً آدا نشده است: از بسیاری از فقهای عامه قول به وجوب خاموش ماندن و گوش دادن هنگام شنیدن قرآن به طور مطلق حکایت شده، ولی علمای امامیه قدس سرهم به نفی وجوب و اثبات استحباب قائل شده‌اند، و عده‌ای از آنان بر این مطلب حکایت اجماع کرده‌اند، و همین قول حق است.

ولی مولانا المجلسی رحمه الله در این مسأله توقف نموده، چنانکه در کتاب صلاة بحار پس از ذکر فرموده خدای تعالی: «وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» (۸۴۱)؛ گوید: «عموم این آیه بر وجوب گوش کردن و سکوت هنگام قرائت هر خواننده قرآن دلالت دارد، در نماز باشد یا غیر آن، بنابر اینکه امر مطلق باشد یا اوامر قرآن را برای وجوب بدانیم، و مشهور وجوب سکوت هنگام قرائت امام جماعت، و استحباب در غیر آن می‌باشد، با اینکه ظاهر بسیاری از اخبار معتبر وجوب آن به طور مطلق است، مگر خبر صحیح زراره از حضرت ابوجعفر باقر علیه السلام که فرمود: «وَ إِنْ كُنْتَ خَلْفَ إِمَامٍ فَلَا تَقْرَأَنَّ شَيْئاً فِي الْأَوَّلِينَ وَ أَنْصِتْ لِقِرَائَتِهِ وَ لَا تَقْرَأَنَّ شَيْئاً فِي الْأَخِيرِينَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ: «وَ إِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ»».

یعنی فی الفریضه خَلْفَ الْإِمَامِ «فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ» و الْأَخْرِيَانِ تَبِعُ (۸۴۲) لِلأَوَّلِينَ (۸۴۳)؛ و هرگاه به امام جماعتی اقتدا کردی پس در دو رکعت اول چیزی نخوان و برای شنیدن قرائت او خاموش بمان، و در دو رکعت اخیر قرائت بکن، که خدای - عز و جل - به مؤمنین می‌فرماید: (و چون قرآن قرائت شود) یعنی: در نماز واجب پشت سر امام جماعت (پس بدان گوش دهید و خاموش بمانید شاید که مورد لطف و رحمت [خداوند] واقع شوید) و دو رکعت اخیر همچون دو رکعت اولی می‌باشند.

و می توان این حدیث را حمل کرد که آیه در این مورد نازل شده ، و با عموم آن منافاتی ندارد ، ولی نقل اجماع کرده اند بر اینکه گوش فرا دادن در غیر قرائت امام جماعت واجب نیست . و ممکن است این نظر تأیید گردد به اینکه : گوش دادن به هر قرائتی طاقت فرساست ، و دیگر اینکه امر شده : در جماعت خواندن پشت سر امام جماعتی که نباید به او اقتدا کرد باید قرائت را خواند و می توان از اشکال طاقت فرسا بودن جواب داد که : در صورتی این حکم لازم می آید که جماعت خواندن ترک شود که در این زمان شایع است . اما نمازهای مستحبی را در خانه هایشان می خواندند . و امر به قرائت پشت سر کسی که نباید به او اقتدا کرد برای ضرورت است ، و سبب نمی شود که خاموشی در غیر آن واجب نباشد ، اضافه بر اینکه درباره آن نیز روایت شده که باید خاموش ماند . و جان کلام اینکه مسأله خالی از اشکال نیست ، و احتیاط آن است که تا حدّ ممکن خاموش ماندن رعایت گردد « (۸۴۴) .

پایان گفتار مجلسی که خداوند در بهشت مقامش را برتر سازد . و خواهی دانست که چه اشکالاتی بر سخن او متوجه می گردد ، بنابر آنچه به نظر ما رسیده است .

پس می گوئیم : مستند ما برای منتفی دانستن وجوب : اصل بلکه اصول متعددی است که با اجماعی که در سخن جمعی از علمای برجسته نقل شده تأیید می گردد ، و منظور از اصول : اصل برائت از وجوب خاموش ماندن و گوش کردن به قرائت ، و اصل مباح بودن سخن گفتن ، و استصحاب عدم وجوب که پیش از شنیدن قرائت بوده . اضافه بر اینکه حکم به وجوب استماع قرائت بر عموم مکلفین طاقت فرساست ، که به نصّ قرآن کریم احکام طاقت فرسا در دین نیست ، و این مطلب بین شیعه امامیه در مسأله ای که مورد ابتلای عموم عرب و عجم در هر صبح و شام و هر روز و شب است معلوم و ظاهر می باشد ، و چنانچه واجب بود علما آن را در رساله های عملیه خود یاد می کردند ، و بر هر کس که هنگامی که شخص دیگری قرآن می خواند سخن بگوید اعتراض می کردند ، همچنان که نسبت به کسانی که منکرات را مرتکب می شوند انکار می نمایند ، و اگر چنین بود شیوع و شهرت می یافت ، و به گوش همه می رسید و همه سرزمینها را پر می کرد .

و دلیل استصحاب به طور مطلق : شهرت محقق و مسلم ، و اجماع منقول می باشد ، بلکه از کتاب تنقیح اجماع بر استصحاب خاموش ماندن - حتی برای مأموم در نمازهایی که باید بلند خوانده شوند پشت سر امام جماعت جامع الشرایط حکایت شده است ، و این منافات ندارد با آنکه جمعی از علمای ما قائل شده اند که در آن صورت قرائت کردن پشت سر امام جماعت حرام است ، زیرا که قرائت کردن از سخن گفتن اخصّ است ، و بنابراین تسبیح گفتن در آن حال جایز و یا مستحب است ، برخلاف قرائت ، پس اعتراضی بر صاحب تنقیح به اینکه بررسی اقوال ؛ گواه خلاف مدعای اوست ، وارد نیست ، زیرا که جستجو کردن در اقوال فقها شاهد وجود کسانی است که به حرمت قرائت [مأموم هنگام قرائت امام جماعت] قائل بوده اند . و اما اینکه کسی به حرمت تسبیح تصریح کرده باشد نیافتیم ، و معترض هم آن را حکایت نکرده است ، دقت کنید ، و تحقیق مطلب در فقه انجام می شود ، و همین به عنوان دلیل استصحاب کافی است ، اضافه بر اینکه سکوت و گوش فرا دادن تعظیم قرآن است ، و تعظیم قرآن در حقیقت تعظیم خالق منان می باشد .

و دلیل دیگر روایتی است که عالم بزرگوار نوری در کتاب مستدرک الوسائل از کتاب العلاء از محمد بن مسلم از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام آورده که فرمودند : خاموش ماندن و گوش دادن به [قرائت] قرآن در نماز و غیر آن مستحب است (۸۴۵) .

و در تفسیر امام عسکری علیه السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که در فضیلت سوره فاتحه فرمود : و همانا فاتحه الکتاب عظیم ترین و برترین چیزهایی است که در گنجینه های عرش می باشد ، و خداوند آن را به حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم

اختصاص داده و به آن شرافتش بخشیده است ، و هیچ کدام از پیغمبرانش را با وی در آن شریک نساخته به جز سلیمان را که از آن بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ را به وی عطا فرموده است ، نمی بینی که [خداوند] از بلقیس حکایت می کند که گفت : « اِنِّی الْاَلِیَّ اِلٰی کِتَابُ کَرِیْمٌ * اِنَّهُ مِنْ سُلَیْمٰنَ وَ اِنَّهُ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ » (۸۴۶) ؛ همانا نامه بزرگی به من رسیده است که آن نامه از جانب سلیمان و عنوانش به نام خداوند بخشنده مهربان است . توجه کنید هر کس آن را در حالی بخواند که به ولایت محمد صلی الله علیه وآله وسلم و خاندان پاکیزه اش معتقد ، و نسبت به آمرشان مطیع ، و به ظاهر و باطنشان مؤمن باشد ، خداوند عز و جل به هر حرف از آن یک حسنه به او عطا خواهد فرمود که هر حسنه از دنیا و آنچه در آن است از انواع ثروتها [خوبیها] و گنجینه ها برتر باشد . و هر کس به خواننده آن گوش فرا دهد به مقدار یک سوم آنچه برای خواننده اش هست برایش خواهد بود ، پس هر یک از شما از این خیری که برایتان عرضه شده [به شما روی آورده] بسیار بگیرید که برای شما غنیمت است مبادا وقتش بگذرد و حسرت در دلهایتان باقی بماند (۸۴۷) .

می گویم : از فرموده آن حضرت علیه السلام : « بسیار بگیرد » استحباب قرائت و گوش دادن به قرائت سوره حمد ظاهر می باشد ، چون اگر واجب بود جایی برای امر کردن به بسیار خواندن نبود ، چون واضح است که واجب را در هر حال باید انجام داد ، و قطعاً بین این سوره و سوره های دیگر فرقی نیست .

و در کتاب کنز العرفان تألیف فاضل مقداد ، در پی فرموده خدای تعالی : « وَ اِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوْا لَهُ وَ اَنْصِتُوْا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ » (۸۴۸) . گوید : « امام صادق علیه السلام فرمودند : منظور استحباب گوش دادن است در نماز و غیر آن » .

و در وافی و برهان به نقل از تهذیب شیخ طوسی در خبر صحیحی از معاویه بن وهب از حضرت امام صادق علیه السلام آمده که راوی گوید : از آن حضرت پرسیدم : شخصی به امامت جمعی ایستاده که شما او را نمی پسندید در نمازی که باید بلند خواند [مأموم چه وظیفه ای دارد] ؟ فرمود : هرگاه شنیدی کتاب خدا تلاوت می شود پس به آن گوش فرا ده . عرضه داشتم : آن امام جماعت ، مرا مشرک می داند! فرمود : اگر او خدای را معصیت می کند پس تو خدای را اطاعت کن ، بار دیگر سؤال کردم ، ولی آن حضرت از رخصت دادن به من امتناع ورزید ، عرض کردم : بنابراین در خانه ام نمازم را می خوانم سپس [به ظاهر] به نماز او حاضر می شوم ؟ فرمود : می توانی این کار را بکنی . و فرمود : حضرت علی علیه السلام در نماز صبح بود ، پس ابن الکوا در حالی که پشت سر آن حضرت بود این آیه را خواند : « وَ لَقَدْ اَوْحٰی اِلَیْکَ وَ اِلٰی الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِکَ لَئِنْ اُشْرَکْتَ لَیَحْبَطَنَّ عَمَلُکَ وَ لَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِیْنَ » (۸۴۹) ؛ و به راستی که بر تو و به رسولان پیش از تو چنین وحی شده که اگر [به خدا] شرک ورزی عملت را محو و نابود می گرداند و سخت از زیانکاران خواهی گردید . پس امیرالمؤمنین علیه السلام به منظور تعظیم قرآن خاموش ماند تا اینکه [ابن الکوا] از خواندن فراغت یافت ، سپس آن حضرت علیه السلام به قرائت نماز بازگشت ، بار دیگر ابن الکوا آیه را تکرار کرد ، پس علی علیه السلام نیز بار دیگر خاموش ماند ، و بعد قرائت نماز را ادامه داد ، باز هم ابن الکوا آیه را قرائت کرد ، و علی علیه السلام خاموش ماند ، آنگاه [این آیه را در جواب] به او گفت : « فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَ لَا یَسْتَخِفُّکَ الَّذِیْنَ لَا یُوقِنُوْنَ » (۸۵۰) ؛ پس صبر پیشه کن که وعده خداوند حق و حتمی است و مراقب باش که مردمان بی یقین مقام حلم تو را به خفت و سبکی نکشاند . آنگاه سوره را تمام کرد سپس به رکوع رفت (۸۵۱) .

می گویم : از این حدیث صحیح پنج حکم ظاهر می شود : یکی : استحباب خاموش ماندن برای قرائت قرآن به طور مطلق ، هر چند که شنونده در حال نماز باشد ، و هر چند که قرائت کننده امام جماعت نباشد .

دوم : اینکه این مقدار از سکوت با موالاتی که در نماز در بین آیات معتبر است منافات ندارد .

سوم: جایز بودن قرائت قرآن به طور مطلق در حال نماز.

چهارم: جایز بودن اعلام کردن دیگری و خطاب و تفهیم او با قرائت قرآن.

پنجم: منافات نداشتن این مقدار از قرائت با موالاتی که معتبر است. و به آنچه یاد کردیم استحباب خاموش ماندن و گوش فرادادن به قرائت قرآن در هر حال و زمان و مکان، ظاهر گشت، بدون فرق بین خطبه جمعه و نماز جماعت و خطبه های دو عید فطر و قربان.

و اما اینکه در این حدیث گوید: «بار دیگر سؤال کردم، ولی آن حضرت از رخصت دادن به من امتناع ورزید» نسبت به قرائت واجب در نماز است، و این حکم بدان خاطر بوده که مبدا به وی صدمه ای برسد، چنانکه بر کسی که در اخبار این باب تتبع نماید پوشیده نیست، اضافه بر اینکه ما یادآور شدیم که نهی از قرائت بر حرمت سخن گفتن به ذکر و تسبیح دلالت ندارد، چونکه خاص بر عام دلالت ندارد، چنانکه بر اهل خرد پوشیده نیست. و اما روایاتی که به وجوب خاموش ماندن تصریح دارند: یا بر استحباب مؤکد حمل می شوند تا بین آنها و بین اخباری که بر آن (= استحباب) دلالت دارند جمع گردد، نظیر اخباری که بر وجوب غسل جمعه دلالت دارند. و یا آنها را بر تقیّه حمل می کنیم زیرا که وجوب خاموش ماندن مذهب عامّه است، و راه راست برخلاف آنهاست. و اما اخباری که بر آنها دست یافته ام و به آنها اشارت رفت: آن است که مجلسی در بحار از خطّ بعضی از فضلا و او از جامع بزنتی از جمیل از زراره حکایت کرده که گفت: از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام درباره کسی که قرآن می خواند پرسیدم که آیا بر کسی که آن را می شنود خاموش ماندن و گوش دادن به آن واجب است؟ فرمود: آری، هرگاه نزد تو قرآن خوانده شود پس بر تو گوش دادن و خاموش ماندن واجب است (۸۵۲).

و آنچه مجلسی (۸۵۳) نیز از تفسیر عیاشی از زراره روایت آورده که گفت: شنیدم حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام می فرمود: خاموش ماندن برای [قرائت] قرآن در نماز و غیر آن واجب است، و چنانچه نزد تو قرآن خوانده شود بر تو واجب است خاموش بمانی و گوش فرا دهی (۸۵۴).

مثل همین حدیث در وسائل و برهان روایت آمده است.

و در مجمع البیان از عبدالله بن یعقوب از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام آمده که راوی گوید: به آن حضرت عرضه داشتم: مردی قرآن می خواند آیا بر کسی که آن را شنید واجب است بر آن خاموش بماند و گوش دهد؟ حضرت علیه السلام فرمود؟ آری، هرگاه نزد تو قرآن خوانده شود بر تو واجب است خاموش بمانی و گوش فرا دهی (۸۵۵).

اینها روایاتی هستند که بر وجوب دلالت دارند، که یا بر تقیّه حمل می گردند، و یا بر تأکید استحباب. و به آنچه یاد کردیم برای ظاهر شد که در آنچه مولانا المجلسی رحمه الله ذکر کرده از چند جهت جای بحث و مناقشه است: اول: اینکه گفته: «ظاهر بسیاری از اخبار معتبر و خوب آن است». گوییم: این اخبار بسیار کو؟ و حال آنکه در بحار خود جز آنچه را حکایت کردیم یاد ننموده است.

دوم: معارض بودن این اخبار با آنچه دانستی، و اینجا جای جمع بین آنها است، و جمع عرفی مورد قبول همان حمل کردن بر استحباب می باشد، و بدون تردید جمع کردن بین دلایل شایسته تر است. و چنانچه از این جمع چشم ببوشیم جمع کردن به اینکه

اخبار دلالت کننده بر وجوب را بر تقیّه حمل نماییم ، همچنان که در روایات علاجیه [که حکم اخبار متعارض را بیان و علاج می کنند] آمده و در جای خود یاد شده اند ، و این را جمع از جهت صدور می نامند . و هرگاه از این هم چشم ببوشیم ، و فرض کنیم که جای ترجیح است ، بدون تردید باید اخبار استحباب را ترجیح دهیم ، چون به وسیله اجماع و شهرت و غیر اینها - چنانکه دانستی - تأیید و تقویت می شوند .

سوّم : اینکه آیه شریفه با قطع نظر از روایت صحیحی که یاد کردیم نیز بر وجوب سکوت هنگام شنیدن قرائت قرآن دلالت ندارد ، هر چند که امر را برای وجوب ؛ و خطابه های شفاهی را نسبت به سایر مکلفینی که در وقت خطاب نبوده اند - به خودی خود و یا برحسب أدله اشترک در تکلیف - عام بدانیم ، چونکه منظور از « إنصات » در آیه شریفه معلوم نیست .

نیشابوری در تفسیر خود از واحدی حکایت کرده که گفت : « إنصات نزد عرب ترک بلند خواندن می باشد ، هر چند که آهسته پیش خود بخواند اگر کسی نمی شنود » . بنابراین دلیل مجمل خواهد بود ، یعنی بین سکوت محض و آهسته خواندن مردّد می باشد؛ و شاهدی بر این نیست که سکوت همان معنی حقیقی باشد تا در صورت شک مقتضای اصل [حمل کردن هر لفظ بر معنی حقیقی خود] این باشد که لفظ را بر آن حمل کنیم؛ در نتیجه به اصل برائت از وجوب رجوع می کنیم . و چنانچه ادّعا شود که از لفظ إنصات؛ معنی سکوت در ذهن تبادّر می کند ، ادّعایی بدون دلیل است . و از اینجاست که می توان وجوب سکوت در حال قرائت را بر مأمومی که به امام جماعت جامع الشرائطی در نمازی که باید بلند خواند اقتدا نموده نیز ممنوع دانست ، و اجماعی که از تنقیح حکایت شده هم آن را تأیید می کند ، بلکه چند روایت بر عدم وجوب دلالت دارند ، از جمله :

در حدیث صحیح ابوالمغرا است که گفت : در محضر امام ابوعبدالله صادق علیه السلام شرفیاب بودم پس حفص کلبی از آن جناب سؤال کرد و گفت : هرگاه به امام جماعتی اقتدا کرده باشم ، که قرائت را بلند می خواند آیا دعا کنم و استعاذه بنمایم ؟ فرمود : آری ، دعا کن (۸۵۶) .

و اینکه آن را بر پیش از شروع امام در قرائت ، و یا در صورتی که مأموم قرائتش را نشنود حمل کنیم درست نیست ، زیرا که خبر معارضی نیست که موجب توجیه و حمل کردن این روایت صحیح برخلاف ظاهرش باشد .

و از جمله : خبر صحیحی است که از زراره آمده از یکی از دو امام [باقر و صادق علیهما السلام] که فرمودند : هرگاه پشت سر امام جماعتی بودی که می توانی به او اقتدا کنی پس انصاف کن ، و پیش خودت تسبیح بگویی (۸۵۷) . و این دلالت دارد که منظور از « إنصات » در آیه ، و خبر صحیحی که در کلام مجلسی رحمه الله یاد گردیده ، بلند نخواندن است ، و گرنه امر نمی فرمود که پیش خودت تسبیح بگویی ، و اینکه آن را تنها بر ذکر و یادآوری در دل حمل نماییم ، اضافه بر اینکه بعید است نه داعی بر آن هست و نه شاهدی .

و از جمله : روایت ابوخیثمه سالم بن مکرم از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام است که فرمود : هرگاه امام جماعت عده ای بودی بر تو باد که در دو رکعت اول نماز قرائت کنی ، و کسانی که پشت سرت هستند بگویند : سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ در حالی که ایستاده باشند . . . (۸۵۸) .

و اخباری که از قرائت کردن پشت سر امام جماعت نهی می کنند ، دلالت ندارند که به طور مطلق تکلم کردن حتّی ذکر و تسبیح و دعا ممنوع باشد . و از همه این مطالب معلوم می شود که سکوت بر نمازگزاران در حال خطبه امام جمعه واجب نیست ، زیرا که عمده دلیل کسانی که آن را واجب می دانند آن است که دو خطبه در بعضی از روایات به منزله دو رکعت از نماز به شمار آمده ، و هرگاه

و جوب آن در نماز ثابت نشود در خطبه ها هم ثابت نیست ، اضافه بر اشکالات دیگری که بر قائلین به آن لازم می آید که اینجا جای ذکر آنها نیست .

پس حاصل تمامی آنچه یاد کردیم اینکه سکوت هنگام شنیدن قرائت قرآن در هیچ حالی از احوال واجب نیست ، مگر در صورتی که ترک سکوت توهین به قرآن باشد ، و چنانچه این کار از کسی به قصد توهین - العیاذ باللّٰه - صادر گشت ، موجب کفر خواهد بود ، پناه بر خدا . و منظور ما در اینجا بیان حکم سخن گفتن به خودی خود و با قطع نظر از جهات و عوارض خارجی است که بر آن وارد می شود . و از آنچه یاد کردیم معلوم شد که در دلالت اخباری که آن را واجب می دانند می توان مناقشه نمود از جهت تأمل در معنی انصاف ، چنانچه قرینه نباشد بر اینکه منظور از انصاف سکوت است ، چنانکه قرینه در کلام دلالت کرد بر اینکه منظور از آن سکوت است در خبر صحیح معاویه بن وهب - که پیشتر آوردیم - که فعل امیرالمؤمنین علیه السلام را حکایت می کرد .

چهارم : اینکه گفته : « و می توان از اشکال طاقت فرسا بودن جواب داد به اینکه در صورتی این حکم لازم می آید که جماعت خواندن ترک شود . . . » مردود است به اینکه قرائت قرآن به خواندن نماز منحصر نیست ، و بین مساجد و خانه ها در تکلیف مکلف هنگام شنیدن قرائت قرآن تفاوتی نمی باشد ، و اقامه جماعت در نمازهای روزانه نزد شیعیان سنت است نه واجب ، و وادار کردن قرآن خوانان در نمازهای مستحبی و غیر آنها به آهسته خواندن علاوه بر اینکه کاری طاقت فرساست؛ هیچ کس آن را قائل نشده ، و واجب نمودن سکوت هنگام شنیدن قرائت در هر حال بدون شک طاقت فرسا می شود ، و به آنچه بیان داشتیم حقیقت مطلب در این مورد معلوم گشت و اینکه حق استحباب سکوت هنگام شنیدن قرائت می باشد . و اما گوش فرا دادن نیز مستحب مؤکد است و تقریر دلیل آن مانند مسأله سابق است هم از لحاظ اصل عملی و هم از جهت روایت ، به آن مراجعه و در آن تأمل کن .

بلکه می توان گفت : بدین جهت به سکوت امر شده که شنیدن حاصل آید ، پس استماع ملازم سکوت می باشد یا به طور دائم و یا غالباً چنین است ، پس حکم به وجوب گوش فرا دادن و استحباب سکوت جداً بعید است . و از این گذشته می توان گفت : اگر فرض کنیم انصاف در آیه شریفه به معنی سکوت است ، امر به آن برای استحباب خواهد بود ، و همین طور امر به استماع و گوش فرا دادن ، به قرینه علت آوردن امام علیه السلام در خبر صحیح زراره که در من لا یحضره الفقیه روایت شده و مجلسی رحمه الله در سخنان سابق خود آن را حکایت کرده است ، که آن حضرت پس از نهدی از قرائت پشت سر امام جماعت در دو رکعت اول ، و امر به انصاف و نهدی از قرائت در دو رکعت اخیر نیز ، آن را به فرموده خدای تعالی : « فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ انصِتُوا » ؛ تعلیل کرد ، و سپس فرمود : « و دو رکعت اخیر همچون در رکعت اولی می باشند » .

و از همین تعلیل روشن می شود که حکم از لحاظ قرائت در دو رکعت اول و دو رکعت دوم نماز یکسان و متحد است ، و چون بیان گردید که قرائت در دو رکعت اخیر نماز جایز است ، هر چند که برگزیدن تسبیح افضل می باشد ، ظاهر شد که قرائت در دو رکعت اول پشت سر امام جماعت جایز است ، چونکه از آن کلام متحد بودن آنها در حکم ظاهر می گردد ، پس نهدی از قرائت در دو رکعت اول برای کراهت می باشد ، بنابراین به ناچار امر به انصاف برای استحباب خواهد بود ، و مؤید این معنی حدیثی است که از کتاب کنز العرفان حکایت کردیم . و از اینجا می توان گفت : اخبار نهدی کننده از قرائت مأموم پشت سر امام جماعت بر کراهت حمل می شوند ، چنانکه محقق حلی به آن قائل شده و جماعتی نظر او را پذیرفته اند . و ممکن است در این قول اشکال کرد به اینکه حمل کردن نهدی بر کراهت به قرینه استدلال به آیه هر چند که امکان دارد ، ولی دست برداشتن از ظواهر سایر روایات نهدی کننده جایز نیست ، زیرا که در آنها قرینه ای نیست ، و از بین رفتن ظهور در یک روایت سبب از بین رفتن آن در روایات دیگر نمی شود ، در این باره تأمل کنید . و تفصیل سخن در فقه است . و در این مورد سخن را به درازا کشانیدیم هر چند که از مطلب اصلی ما خارج بود چون همانطور که بین عوام و خواص شایع است : الکلام یجرُّ الکلام؛ حرف ، حرف را می آورد .

مسأله دیگر: که مناسب اصل مقصد و عنوان است، اینکه فرشتگان گرامی که کارها و گفته‌های مکلفین را می‌نویسند، آیا تمامی آنچه به زبان می‌رانند را می‌نویسند حتی سخنان مباح را؟ یا أَلْفَاظِي را می‌نویسند که اثری بر آنها مترتب است - یعنی الفاظی که به اصالت یا به سببی از اسباب واجب و حرام و مکروه و مستحب هستند - و أَلْفَاظِ مَبَاحِي که اثر شرعی بر آنها مترتب نیست را نمی‌نویسند؟ مسأله اختلافی است، عده‌ای فرض اول و عده‌ای دیگر فرض دوم را قائل شده‌اند، و هر کدام به اموری استناد جسته‌اند که یاد آنها مایه طولانی شدن مطلب است و تشنگی را فرو نمی‌نشانند، و آنچه به نظر مصنف مورد اعتماد است همان است که از خاندان وحی و تنزیل روایت گردیده، و آن روایتی است که در تفسیر برهان از کتاب حسین بن سعید به سند صحیحی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمودند: هر بنده‌ای دو فرشته دارد که آنچه تلفظ می‌کند و بر زبان می‌راند را می‌نویسند، سپس آن را به دو فرشته‌ای که مافوق آنان هستند بالا می‌برند، پس آن دو آنچه از خیر و شر هست ثبت می‌کنند و غیر آنها را ساقط می‌نمایند (۱۵۹). و تا کنون معارضی برای این خبر نیافته‌ام، و خداوند بهترین راهنماست.

۷۵: نماز آن حضرت عجل الله فرجه

و آن در کتابهای متعدد و به طُرُق معتبری روایت آمده است، از جمله: در آخر فصل بیست و نهم از کتاب جمال الأسبوع سید بن طاووس رحمه الله چنین گوید: «نماز حجت قائم - صلوات الله علیه - دو رکعت است، در هر رکعت سوره حمد را تا: «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» می‌خوانی سپس صد بار می‌گویی: «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» آنگاه بقیه سوره حمد را می‌خوانی، و بعد از آن سوره اخلاص [قُلْ هُوَ اللَّهُ] را یک بار می‌خوانی، و پس از نماز می‌گویی: اللَّهُمَّ عَظَمَ الْبَلَاءُ وَ بَرِحَ الْخَفَاءُ وَ انْكَشَفَ الْغَطَاءُ وَ ضَاقتِ الْأَرْضُ بِمَا وَ سَعَتِ السَّمَاءُ وَ الْيَكَّ يَا رَبُّ الْمُشْتَكِي وَ عَلَيْكَ الْمُعْوَلُ فِي الشَّدَّةِ وَ الرَّخَاءِ، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الَّذِينَ أَمَرْتَنَا بِطَاعَتِهِمْ وَ عَجَّلَ اللَّهُمَّ فَرَجَهُمْ بِقَائِمِهِمْ وَ أَظْهَرِ إِعْزَازَهُ، يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدَ أَكْفِيَانِي فَإِنَّكُمَا كَافِيَايَ يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدَ أَنْصُرَانِي فَإِنَّكُمَا نَاصِرَايَ، يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ يَا مُحَمَّدَ أَحْفَظَانِي فَإِنَّكُمَا حَافِظَايَ، يَا مَوْلَايَ يَا صَاحِبَ الزَّمَانِ الْغَوْثَ الْغَوْثَ الْغَوْثَ أَدْرِكْنِي أَدْرِكْنِي أَدْرِكْنِي الْأَمَانَ الْأَمَانَ الْأَمَانَ؛ بار خدایا بلا و گرفتاری بزرگ شد، و [با آزمایشهایی که پیش آمد] امور مخفی آشکار گشت، و پرده‌ها بالا رفت، و زمین به همان نسبت که آسمان وسعت دارد تنگ شد، و ای پروردگار شکوه به درگاه تو داریم، و در سختی‌ها و آسانی‌ها تکیه بر تو است، بار خدایا بر محمد و آل محمد درود فرست آنان که اطاعتشان را به ما امر فرمودی و ای خدا فَرَجِ آنان را به [ظهور] قائمشان تعجیل فرمای، و دوران عزت بخشیدنش را ظاهر ساز، ای محمد ای علی، ای علی ای محمد مرا کفایت کنید که شما کفایت کننده هستید، ای محمد ای علی، ای علی ای محمد مرا یاریم کنید که شما یاری کننده‌اید، ای محمد ای علی، ای علی ای محمد مرا حفظ کنید که شما حفظ کننده‌اید، ای مولایم ای صاحب الزمان پناه ده، پناه ده، پناه ده، مرا دریاب مرا دریاب مرا دریاب امان امان امان (۱۶۰).

می‌گویم: نظیر این دعا با تغییر اندکی در اواخر بخش هفتم که از خود آن حضرت - سلام الله علیه - روایت شده گذشت.

و از جمله: در مکارم الأخلاق تألیف حسن بن فضل طبرسی از ابو عبد الله حسین بن محمد بزوفری به طور مرفوع و النجم الثاقب به نقل از کنوز النجاح فضل بن الحسن طبرسی - پدر مصنف مکارم الاخلاق - از احمد بن الدربی آورده که گفت: «از ناحیه مقدسه

مصنّف ضعیف کتاب محمد تقی موسوی اصفهانی - عفی الله تعالی عنه - گوید: «مکرر کارهای مهمی برایم اتفاق افتاد که این نماز را با این کیفیت بجای آوردم، خدای تعالی با لطف و کرم خویش و به برکت مولایمان - صلوات الله علیه - آنها را برآورده ساخت.»

و از جمله در کتاب النجم الثاقب این نماز را به عنوان نماز مولایمان حضرت مهدی - عجل الله تعالی فرجه - از کتاب سید فضل الله راوندی حکایت کرده، و پس از فراغت از نماز صد مرتبه صلوات بر محمد و آل محمد را یاد کرده، و پس از آن دعایی و وقت معینی برایش ذکر نموده است.

و از جمله در کتاب جنّة المأوی به نقل از کتاب تاریخ قم تألیف شیخ فاضل حسن بن محمد قمی از کتاب مونس الحزین فی معرفه الحق و الیقین تألیف شیخ ابوجعفر محمد بن بابویه رحمه الله در باب بنای مسجد جمکران آورده، و حکایتی طولانی برای آن ذکر نموده و در آنجا گفته: «امام مهدی - عجل الله تعالی فرجه - این نماز را به گونه خاصی امر فرموده، به اینکه: دو رکعت نماز بگذارد، و در هر رکعت سوره فاتحه الکتاب [حمد] را بخواند، و چون به آیه: «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» رسید آن را صد بار تکرار کند، سپس سوره حمد را تا به آخر بخواند، و در رکوع و سجود هفت بار تسبیح بگوید، و چون نماز را تمام کرد تهلیل بگوید، و تسبیح حضرت فاطمه زهرا علیها السلام بگوید، و چون از آن فراغت یافت سجده کند و صد بار بر پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم صلوات فرستد. سپس گفته: و این نقل از لفظ مبارک امام علیه السلام است که: فَمَنْ صَلَّى فَكَأَنَّهَا صَلَّى فِي الْبَيْتِ الْعَتِيقِ؛ هر کس این دو رکعت نماز را بگذارد چنان است که دو رکعت نماز در کعبه گزارده باشد» (۸۶۲).

دانشمند محدث نوری در حاشیه راجع به فرموده آن حضرت علیه السلام: «و چون نماز را تمام کرد تهلیل بگوید» گفته است: «ظاهر این است که بگوید: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ».

می گویم: احتیاط در عبادت و اهتمام در قضای حاجت مقتضی آنند که بین چگونگی های یاد شده جمع گردد به اینکه پس از نیمه شب جمعه غسل کند و آن نماز را بجای آورد، و تسبیح بزرگ را هفت بار در رکوع و سجود تکرار نماید، و پس از نماز تهلیلی که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می گفت و می فرمود: این دعای من و دعای پغمبران پیش از من است را بگوید که: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. سپس تهلیلی را بگوید که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم روز فتح مکه گفت: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَ نَصَرَ عَبْدَهُ وَ هَزَمَ [غلب - خ ل] الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ، فَلَهُ الْمُلْكُ وَ لَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ هُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. آنگاه تسبیح حضرت زهرا علیها السلام را بگوید که در تعقیب هر نماز واجب وارد شده است. سپس تسبیح معروف آن حضرت که بعد از نمازش وارد شده را بگوید، و آن چنین است: سُبْحَانَ ذِي الْعِزِّ الشَّامِخِ الْمُنِيفِ سُبْحَانَ ذِي الْجَلَالِ الْبَادِخِ الْعَظِيمِ سُبْحَانَ ذِي الْمُلْكِ الْفَاخِرِ الْقَدِيمِ سُبْحَانَ مَنْ لَيْسَ الْبَهْجَةَ وَ الْجَمَالَ سُبْحَانَ مَنْ تَرَدَّى بِالنُّورِ وَ الْوَقَارِ سُبْحَانَ مَنْ يَرَى أَثَرَ النَّمْلِ فِي الصَّفَا سُبْحَانَ مَنْ يَرَى وَقَعَ الطَّيْرِ فِي الْهَوَاءِ سُبْحَانَ مَنْ هُوَ هَكَذَا وَ لَا هَكَذَا غَيْرُهُ؛ منزّه است صاحب عزت بلند آفراشته، منزّه است صاحب جلال والا و باعظمت، منزّه است صاحب مُلْكٍ فَخْرٍ اِزْلَى، منزّه است آنکه لباس حسن و جمال به قامت خویش آراسته، منزّه است [خدایی که] ردای نور و وقار در بردارد، منزّه است [خدایی که] اثر پای مورچه را در سنگ سخت سیاه می بیند، منزّه است [خدایی که] خط سیر مرغان را در هوا می بیند، منزّه است آنکه فقط او چنین است و جز او چنین نیست. سپس صد بار بر پیغمبر و آل او صلوات بفرستد، آنگاه دعائی که از مکارم الأخلاق روایت شد را بخواند، و بعد دعائی که سید بن طاووس یاد کرده را بخواند، که هرگاه به آنچه یاد کردیم عمل نمود همه احتمالات را بجای آورده، و اجابت دعاها و برآمدن حاجتها ان شاء الله تعالی زودتر انجام می گردد. و شایسته است که قنوت را در آن نماز طولانی کند، و کلمات فرج را در آن بخواند، چنانکه مولایمان امیرالمؤمنین علیه السلام در خواب به بعضی از صالحین امر

فرموده است ، و آن کلمات چنین است : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَ رَبِّ الْأَرْضِينَ السَّبْعِ وَ مَا فِيهِنَّ وَ مَا بَيْنَهُنَّ وَ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ . نیست خدایی جز آن خدای بردبار بزرگوار ، نیست خدایی جز آن خدای بلند مرتبه بزرگ ، منزّه است خداوند پروردگار آسمانهای هفتگانه و پروردگار زمینهای هفتگانه و آنچه در آنها و آنچه میان آنهاست و پروردگار عرش با عظمت .

توجه و تتمه‌ای پرسود : سید بن طاووس رحمه الله در نمازهای حاجت شب جمعه نمازی را شبیه همین نماز یاد کرده ، و می گوید : « نماز حاجت در شب جمعه و شب عید قربان - دو رکعت است ، سوره فاتحه کتاب را تا « إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ » می خوانی و این [آیه] را صد بار تکرار می کنی ، و حمد را به آخر می رسانی ، سپس سوره قل هو الله أحد را صد بار می خوانی ، در هر رکعت [به همین صورت] سپس سلام دهد و هفتاد بار بگوید : لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ . و بعد به سجده برود و دوایست بار بگوید : يَا رَبُّ يَا رَبُّ . . . و هر حاجتی که دارد بخواهد . »

۷۶ : گریستن در مصیبت مولایمان شهید مظلوم حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام

زیرا که این کار از اموری است که به وسیله آن حق امام علیه السلام آدا می گردد ، و بدون تردید ادای حق آن حضرت از عظیم ترین و مهمترین وسایل تقرّب یافتن به اوست .

بیان مطلب اینکه : شیخ ثقه أجل جعفر بن محمد بن قولویه قمی رحمه الله در کتاب کامل الزیارات به سند خود از امام صادق علیه السلام ضمن حدیثی طولانی در فضیلت گریستن بر امام حسین علیه السلام روایت آورده که فرمود : و هیچ دیده و هیچ اشکی نزد خداوند محبوب تر از چشمی نیست که بر او بگرید و آشک بریزد ، و هیچ گریه کننده ای بر او نگرید مگر اینکه فاطمه علیها السلام را صلیه کرده و حق ما را آدا نموده است ، و هر بنده ای [روز قیامت] با دیدگان گریان محشور می شود مگر گریه کنندگان بر جدّم حسین علیه السلام که [هر آنکه بر او گریسته] در حالی محشور می گردد که دیده اش روشن است و مزده به او می رسد و شادمانی بر چهره اش نمودار است ، و خلائق در بیم و هراس هستند در حالی که اینان [گریه کنندگان بر امام حسین علیه السلام] ایمن باشند ، و خلائق [در هنگامه عرصات محشر] عرضه می شوند ولی اینان زیر عرش و در سایه عرش با حسین علیه السلام هم سخن خواهند بود ، از سختی روز حساب ترسان نیستند ، به ایشان گفته می شود : داخل بهشت شوید ، پس امتناع می ورزند و سخن و مجلس آن حضرت را برمی گزینند ، و همانا حوریان به آنان پیغام می دهند : ما و ولدان مخلصان شما را داریم ، پس آنها به سوی حورالعین سر بر نمی دارند ، به جهت آنچه از خوشی و بزرگواری در مجلسشان می بینند . . . (۸۶۳) .

و دلیل بر آنچه یاد کردیم فرمایش امام علیه السلام است که : « و حق ما را آدا کرده » می رساند که گریستن بر امام حسین علیه السلام ادای حق صاحب الأمر و سایر امامان - سلام الله علیهم اجمعین - می باشد ، و شاید سرّ مطلب این باشد که تسلیت دادن مؤمنین نسبت به بازماندگان کسانی از ایشان که از دنیا گذاشته اند گرامیداشت و تعظیم ایشان و دوستی کردن به آنان و یاری نمودن از جهت شرکت در مصیبتشان می باشد ، و اینها قسمتی از حقوق مؤمنین نسبت به یکدیگر است ، زیرا که هرگاه مؤمنی از جهان دنیا درگذرد برای او آدابی هست که شرع مقدس امر فرموده آن آداب رعایت گردد ، و آنها بر دو گونه اند : یک گونه آن است که به سبب

آن حقّ میّت ادا می‌شود، و آن عبارت از تشییع و کنار قبر او رفتن، و برایش طلب مغفرت کردن، و از طرف او صدقه دادن و بر او نماز خواندن و از او به خوبی یاد کردن و امثال اینها می‌باشد. و گونه دیگر آن است که حقّ بازماندگان او به وسیله آن رعایت می‌گردد، و این عبارت از دیدار آنها و تعزیت ایشان و دعا کردن برای آنان و شرکت در حزن و مصیبتشان، و فرستادن غذا برای ایشان امثال اینها از اموری که صله آنان و احسان به ایشان می‌باشد، و بدون تردید حقّ امام علیه السلام در این باره از همه مردم بزرگتر است.

پس هرگاه مؤمن در مصیبت مولای مظلوممان ابی‌عبدالله علیه السلام بگرید، حقّ امامی که بعد از آن حضرت باقی مانده را در آن فاجعه بزرگ ادا کرده، چون این کار موافقت نمودن با امام علیه السلام و یاری کردن او و تقرّب یافتن به او و تسلی دل اوست، نه اینکه حقّ امام را از هر جهت و در هر جای رعایت کرده باشد، زیرا که برای امام و همین طور سایر مؤمنین به حسب تفاوت مراتب و شئونشان حقوقی هست که می‌بایست در هر مورد و هنگام و هر شیء به طور مقتضی رعایت و ایفا گردند، و در روایاتی که از امامان علیهم السلام وارد شده این مطلب را توجه داده‌اند، که اگر بخواهیم عنان بحث را به آن سوی بکشانیم کتاب حجیم خواهد شد. و با این توضیح معنی فرمایش امام علیه السلام: «و حقّ ما را ادا نموده است» معلوم گشت، و معنی نظایر این کلام در سایر موارد و عبارات نیز روشن شد، پس ان شاء الله تعالی نسبت به این مطلب متذکر و با بینش باش.

۷۷: زیارت قبر مولایمان امام حسین علیه السلام

زیرا که این کار صله حضرت صاحب الزمان و نیکی نسبت به آن جناب و سایر امامان علیهم السلام می‌باشد، و با این عمل سرور و شادمانی در دل امام علیه السلام وارد می‌شود و امام علیه السلام مانند سایر پدران بزرگوارش هر صبح و شام برای زوار قبر امام حسین - صلوات الله علیه - دعا می‌کند.

و ابن قولویه در کتاب کامل الزیارات به سند خود از اَبان از امام صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود: هر کس قبر ابی‌عبدالله علیه السلام را زیارت کند، همانا رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم را صله نموده و پیوند ما را گرامی داشته، و غیبتش حرام؛ و گوشتش بر آتش [دوزخ] حرام می‌شود... (۸۶۴).

و در همان کتاب به سند خود از عبدالله بن سنان آمده که گفت: به حضرت ابی‌عبدالله امام صادق علیه السلام عرضه داشتم: فدایت گردم، پدرت می‌فرمود: در راه حج هر درهمی که شخص انفاق کند هزار برایش محسوب می‌گردد، پس برای کسی که در راه رفتن به زیارت پدرت حسین علیه السلام انفاق کند چقدر خواهد بود؟ فرمود: ای پسر سنان، به هر درهم برایش هزار هزار - تا ده هزار شمرده - محسوب می‌شود، و به همین میزان درجات او نیز بالا می‌رود، و رضای خدای تعالی برایش بهتر است، و دعای محمد صلی الله علیه و آله وسلم، و دعای امیرالمؤمنین و امامان علیهم السلام برایش بهتر است (۸۶۵).

و در همان کتاب به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: از محبوبترین اعمال نزد خدای تعالی زیارت قبر امام حسین علیه السلام است، و بهترین اعمال نزد خداوند شادمان کردن مؤمن است، و نزدیکترین حالت بنده نزد خداوند آن است که در حال سجده گریان باشد (۸۶۶).

و به سند خود از معاویة بن وهب آورده که شنیده بود امام صادق علیه السلام دعا می کند و با پروردگارش مناجات می نماید و می گوید: مغفرت را بر من و برادرانم و زائران قبر پدرم حسین علیه السلام قرار ده، آنان که اموالشان را انفاق کردند، و بدنهایشان را به رنج انداختند، به خاطر رغبت در نیکی به ما و به امید ثواب تو با صیله ما، و شادمان کردن پیغمبر تو صلی الله علیه وآله وسلم، و به منظور اجابت امر ما و خشمگین کردن دشمنانمان، که با این کار رضای تو را خواستند، پس [ای خدا] از سوی ما رضوانت را به آنان پاداش ده، و شب و روز ایشان را در حفظ خویش بدار، و به بهترین پاداشها خاندان و اولادشان که پس از آنها باز می ماند را پاداش ده، و با آنها [یار] باش، و شرّ هرگونه سرکش عنود و هر مخلوق ناتوان و زورمند، و شرّ شیاطین انس و جن را از آنها دور کن، و برترین چیزی که در غربت از وطنهایشان از تو آرزو دارند، و از جهت اینکه ما را بر فرزندان و خاندان و خویشاوندان خود برگزیده اند، به آنان عطا فرمای. بار خدایا همانا دشمنان ما برایشان سفرشان [برای زیارت قبور ما] را عیب کردند، ولی عیبجویی آنها ایشان را از روی آوردن به سوی ما باز نداشت، به جهت اینکه با مخالفین ما مخالفت نمایند، پس بر آن صورتهایی که تابش خورشید آنها را تغییر داده رحم آور، و بر آن گونه ها که بر مزار حضرت ابی عبدالله الحسین علیه السلام گردانده می شوند رحمت آور، و بر آن دیده هایی که اشکهایشان به خاطر مهر به ما جاری است رحمت آور، و بر آن دلها که به خاطر ما محزون و سوزان گردیده رحمت آور، و بر آن فریادی که به خاطر ما بلند می شود رحمت آور، بار خدایا من آن بدنها و آن جانها را به تو می سپارم تا آنگاه که آنها را بر کنار حوض [کوثر] روز تشنگی بزرگ بیاوری... (۸۶۷).

و حدیث طولانی است، مقداری که محل حاجت بود از آن آوردیم، و آن دلیل است بر حصول شادمانی و سرور برای حضرت صاحب الامر و سایر امامان علیهم السلام به سبب این عمل شریف، و اینکه آن صیله آنان و اجابت امرشان و دشمنی با دشمنانشان می باشد.

و در همان کتاب به سند خود نیز از معاویة بن وهب آورده از امام صادق علیه السلام که گوید: آن حضرت به من فرمود: ای معاویة، زیارت قبر حسین علیه السلام را به خاطر ترس وامگذار، زیرا که هر کس آن را ترک گوید آنقدر حسرت خواهد کشید که آرزو کند قبرش در کنارش می بود، آیا دوست نمی داری که خداوند شخص و سایه تو را در میان کسانی ببیند که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و علی و فاطمه و امامان علیهم السلام درباره اش دعا می کنند (۸۶۸).

و به سند خود از حلبی آورده که ضمن حدیثی طولانی گوید: به حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام عرضه داشتم: فدایت گردم، چه می گویی درباره کسی که زیارت آن حضرت را ترک گوید در حالی که بتواند آن را انجام دهد؟ فرمود: می گویم او رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و ما را عاق کرده، و امری را که مربوط به اوست سبک شمرده، و هر کس او را زیارت کند خداوند در پی حوائجش خواهد بود، و آنچه از امور دنیایش برایش اهمیت دارد را خداوند کفایت کند، و روزی را به سوی بنده خواهد کشانید، و آنچه انفاق نموده به او باز خواهد آورد، و گناهان پنجاه ساله اش را خواهد آمرزید، و در حالی که خاندانش باز خواهد گشت که بر عهده او گناه و خطایی نماند مگر اینکه از پرونده اش محو شده باشد، پس چنانچه در سفرش از دنیا برود، فرشتگان فرود می آیند و او را غسل می دهند، و دری به سوی بهشت به رویش گشوده می شود، و به هر دره می که خرج کرده ده هزار درهم برایش مقرر می گردد، و اینها برای وی ذخیره می شود، پس هرگاه محشور گردد به او گفته می شود: به هر دره می ده هزار درهم برایت هست، و خداوند به تو نظر [عنایت] فرموده، و آنها را برای تو نزد خود ذخیره نموده است (۸۶۹).

و در حدیث عبدالله بن حماد بصری از امام صادق علیه السلام است که فضیلت زائر قبر امام حسین علیه السلام را بیان فرموده تا آنجا که گوید: « و اما آنچه برای او نزد ما خواهد بود: رحمت فرستادن بر او هر صبح و شام می باشد... » .

و در حدیث صفوان جمال از امام صادق علیه السلام است که فرمود: اگر زائر امام حسین علیه السلام بداند که چه شادمانی و خرسندی به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم و به امیرالمؤمنین و به فاطمه و به امامان علیهم السلام و شهدای از ما اهل البیت می رسد، و از دعای ایشان چه چیزهایی به او برمی گردد، و چقدر از ثواب در دنیا و آخرت به او خواهد رسید و چه [ثوابی] برایش نزد خداوند ذخیره است، هر آینه دوست خواهد داشت که باقیمانده عمرش در خانه اش دیده نشود... (۸۷۰) .

۷۸: بسیار لعنت کردن بر بنی امیه در آشکار و پنهان

در مجالس و منابر در صورتی که ترس و تقیه در کار نباشد، و دلیل بر اینکه این کار از اموری است که مایه تقرب به مولایمان علیه السلام می باشد - اضافه بر اینکه این از بهترین و محبوبترین و مهمترین اعمال است - روایتی است که شیخ صدوق رحمه الله در کتاب خصال از امیرالمؤمنین علیه السلام در ذکر مناقب هفتادگانه اش فرموده: و اما پنجاه و چهارم: پس به درستی که من شنیدم رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم می فرمود: ای علی؛ بنی امیه تو را لعنت خواهند کرد، و فرشته ای به شمار هر لعنت آنان، هزار لعنت برایشان برمی گرداند، پس هرگاه قائم علیه السلام بپاخیزد چهل سال آنها را لعنت خواهد کرد... (۸۷۱) .

می گویم: پوشیده نماند که منظور از چهل سال لعنت کردن، امر فرمودن آن حضرت علیه السلام شیعیان و پیروانش را به لعنت کردن بنی امیه در همه بلاد و آبادیها، در منابر و مجامع می باشد، و شیوع یافتن آن در میان مردم در آن مدت است، همانگونه که بنی امیه - لعنهم الله تعالی - در زمان تسلط یافتنشان از روی عناد با امیرالمؤمنین علیه السلام این کار را کردند، پس کار حضرت قائم علیه السلام کیفر اعمال آنها در این دنیا است، و اگر منظور این بود که خود آن حضرت به تنهایی بنی امیه را لعنت می کند، محدود به مدت معین نبود، و به زمان ظهور آن حضرت علیه السلام اختصاص نمی یافت، زیرا که آن بزرگوار در همه عمرش آنان را لعنت می کند. حاصل اینکه این حدیث شریف بر فضیلت بسیار در اهتمام ورزیدن و زیاد لعنت کردن بنی امیه دلالت دارد، و اینکه این کار از جمله اموری است که به وسیله آنها به حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه تقرب می یابند، پس شایسته است که مؤمن بر این کار اهتمام و مواظبت داشته باشد، به خصوص در اول هر صبح و شام و در تعقیب نمازها و سایر اوقات و احوال بر آن مداومت کند.

و شاهد بر آنچه یاد کردیم روایتی است که شیخ طوسی به سند خود از حضرت امام باقر علیه السلام آورده که فرمود: هرگاه نماز واجبی را به پایان بردی، جز با لعنت کردن بنی امیه از جای خود حرکت مکن (۸۷۲) .

و از جمله اموری که دلالت دارد بر اینکه لعنت کردن بنی امیه و سایر دشمنان ائمه علیهم السلام از اقسام یاری نمودن امام به وسیله زبان است، در تفسیر امام عسکری علیه السلام آمده که: شخصی به امام صادق علیه السلام عرضه داشت: ای زاده رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم، من عاجزم که با بدنم شما را یاری نمایم، و به غیر از بیزاری جستن از دشمنان و لعنت کردن بر آنان

کاری از دستم بر نمی آید ، وضع من چگونه است ؟ امام صادق علیه السلام به او فرمود : پدرم برایم حدیث گفت از پدرش از جدش از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم که فرمودند : هر کس از یاری کردن ما اهل بیت ناتوان باشد ، و در خلوتهایش دشمنان ما را لعنت نماید ، خداوند صدایش را به همه فرشتگان از زمین تا عرش خواهد رسانید ، پس هر چه این شخص دشمنان ما را لعنت نماید او را همراهی نموده و به هر کس لعنت فرستد آنها نیز لعنت فرستند ، سپس باز هم بیفزایند ، پس عرضه می دارند : بار خدایا بر این بندها درود فرست که آنچه در توان داشت نثار نمود ، و چنانچه می توانست بیش از این می کرد . پس از سوی خدای تعالی ندا می رسد : به درستی که من دعایتان را اجابت نمودم و ندایتان را شنیدم ، و به روح او در میان ارواح درود فرستادم ، و او را نزد خود از برگزیدگان نیکوکار قرار دادم .

همه اینها اضافه بر آن است که موالات و پیروی از امامان علیهم السلام جز با بیزاری جستن و لعنت کردن دشمنانشان حاصل نمی گردد ، و بدون تردید بنی امیه از دشمنان ایشان هستند ، و نسبت به امامان علیهم السلام و دوستانشان چه ظلمها و کشتارها کردند ، و چه آزارها در حق ایشان روا داشتند ، پس تا زمین و آسمان برپاست لعنت خداوند بر آنان باد .

توجه : مقتضای آنچه دانستی - از مطالبی که آوردیم و مطالبی که یاد نمودیم - مانند فرموده امام علیه السلام : **وَلَعَنَ اللَّهُ بَنِي أُمِّيَّةٍ قَاطِبَةً؛** خداوند همه بنی امیه را لعنت کند . آن است که لعنت بر همه بنی امیه عمومیت دارد ، با اینکه علمای ما در میان دوستان و خواص امامان علیهم السلام عده ای را یاد کرده اند که نسبشان به بنی امیه منتهی می شود ، و بدون تردید لعنت کردن مؤمنان دوستدار ائمه طاهیرین علیهم السلام حرام است ، و خدای عز و جل فرموده : **« وَ لَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى »** (۸۷۳) ؛ و هیچ نفسی بار دیگری را بر دوش نگیرد . و خدای تبارک و تعالی فرموده است : **« كُلُّ امْرِيٍّ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ »** (۸۷۴) ؛ هر کس در گرو عملی است که بر خود اندوخته است . در توجیه این اشکال و جمع بین دو دلیل وجوهی ذکر کرده اند که خالی از مناقشه نیست ، و به نظر من اظهر آن است که گفته شود : منظور از بنی امیه هر آن کسی است که شیوه آنها را در پیش گرفته و در دشمنی با امیرالمؤمنین و ائمه طاهیرین و دوستان ایشان از آنها پیروی کرده باشد ، خواه از این تیره باشد و یا از تیره ها و طوایف دیگر . چون هر کس شیوه آنها را پیش گیرد از آنها به شمار می آید ، و گِلش از گِل آنها سرشته شده است ، هر چند که در نسب ظاهری از آنها محسوب نگردد . و هر آنکه ولای امیرالمؤمنین و ائمه طاهیرین علیهم السلام را دارا باشد از ایشان است ، از هر تیره و طایفه ای که باشد . و دلیل بر آنچه یاد کردیم فرموده خدای عز و جل است که : **« وَ نَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ * قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ »** (۸۷۵) ؛ و نوح به درگاه پروردگار خویش عرضه داشت پروردگارا فرزند من از اهل بیت من است و وعده عذاب تو هم حتمی است که قادرترین حکم فرمایانی ، [خداوند به نوح خطاب] فرمود : ای نوح او هرگز با تو اهل بیت ندارد . و حدیث نبوی است که پیغمبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمودند : **« سلمان از ما اهل بیت است »** . و فرموده امامان علیهم السلام : **« شیعیان ما از ما هستند و به ما برمی گردند »** .

و در تفسیر برهان و غیر آن از عمر بن یزید ثقفی آمده که گفت : حضرت امام صادق علیه السلام به من فرمود : ای پسر یزید تو به خدا سوگند از ما اهل بیت هستی ، عرضه داشتیم : فدایت شوم از آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم ؟ فرمود : آری به خدا سوگند ، عرض کردم : از خودشان فدایت کردم ؟ فرمود : آری به خدا از خودشان ، ای عمر آیا در کتاب خدای عز و جل نخوانده ای : **« إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَ هَذَا النَّبِيُّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ »** (۸۷۶) ؛ همانا نزدیکترین مردم به ابراهیم کسانی هستند که از او پیروی کنند و این پیغمبر و امتش که اهل ایمانند ، و خداوند دوستدار مؤمنین است . و آیا فرموده خداوند - عز اسمه - را نخوانده ای : **« فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَ مَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ »** (۸۷۷) ؛ پس هر کس [در راه توحید و خداپرستی] پیرو من باشد او از من است و هر که مخالفت من کند [و راه شرک و عصیان پوید اختیارش با تو است که] تو خدای بخشنده و مهربانی . و در این معنی روایات بسیاری هست ، و آنچه یاد کردیم برای اهل بصیرت کافی است .

۷۹: اهتمام در ادای حقوق برادران دینی

هفتاد و نهمین برنامه‌ای که مایه تقرُّب و خشنودی آن جناب است، از اموری که منسوب به اوست؛ اهتمام ورزیدن در ادای حقوق برادران دینی است، که این یاری کردن آن جناب، و چنگ زدن به ریسمان ولایت او، و شادمان نمودن او، و احسان کردن به حضرتش می‌باشد، و تعدادی از اخبار بر این دلالت دارند.

از جمله؛ آنچه گذشت که ترک این کار سبک شمردن امام علیه السلام است.

و از جمله؛ روایاتی است که دلالت دارند بر اینکه امام علیه السلام به منزله پدر برای مؤمنین است، و آنها به منزله فرزندان اویند، و بدون تردید احسان و دوستی به فرزندان احسان و دوستی به پدر ایشان است، به ویژه اگر برای فرزند امتیازی از لحاظ علم و معرفت و زهد و عبادت و نَسَب بوده باشد.

و از جمله؛ در اصول کافی در حدیث مرفوعی از معلی بن خنیس آمده که گفت: از حضرت امام صادق علیه السلام درباره حق مؤمن پرسیدم، آن حضرت علیه السلام فرمود: هفتاد حق است که جز هفت حق از آنها را به تو خبر نمی‌دهم، چونکه بر تو مهربانم و می‌ترسم آنها را متحمل نشوی، عرضه داشتم: چرا ان شاء الله، حضرت فرمود: اینکه سیر نشوی در حالی که او گرسنه بماند، و پوشیده نباشی و او برهنه، و اینکه راهنمایش باشی و [زینت او همچون] پیراهنی که می‌پوشد، و زبان او که به آن سخن می‌گوید، و برای او بخواهی آنچه را برای خودت می‌خواهی، و چنانچه کنیزی داری او را بفرستی تا فرش و بسترش را مرتب سازد، و در حوائج و نیازهای او شب و روز کوشا باشد، اگر چنین کردی ولایت خود را به ولایت ما، و ولایت ما را به ولایت خدای عز و جل پیوسته‌ای (۸۷۸).

و در همان کتاب به سند خود از مفضل بن عمر از حضرت امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: چنین نپندارد کسی از شما که چون مؤمنی را شادمان ساخت فقط او را مسرور نموده، بلکه به خدای سوگند ما را خوشحال کرده، بلکه به خدا سوگند رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم را شادمان نموده است (۸۷۹).

و در همان کتاب به سند خود از حضرت ابوالحسن علیه السلام آورده که فرمود: هر کس که برادر مؤمنش برای حاجتی نزد وی آید، رحمتی است که خدای تبارک و تعالی برایش پیش آورده، پس چنانچه آن را بپذیرد به ولایت ما پیوستش داده، و آن به ولایت خداوند متصل است، و اگر او را از برآوردن حاجتش محروم کند در صورتی که بتواند حاجتش را روا سازد، خداوند در قیامت ماری (۸۸۰) از آتش بر او مسلط خواهد کرد که تا روز قیامت او را بگزد، آموزیده شده باشد یا معذب [گناه دیگری هم داشته باشد یا نه] و چنانچه خواهنده حاجت عذرش را نپذیرفته وضعش بدتر است (۸۸۱).

و در بحار از امام کاظم علیه السلام ضمن حدیثی آمده که فرمود: و هر کس حاجتی از دوستان ما برآورد گویی که آن را برای همه ما برآورده است.

و در کتاب کامل الزیارات از امام رضا علیه السلام آمده که فرمود: هر کس نمی‌تواند ما را زیارت کند، دوستان صالح ما را زیارت نماید، ثواب زیارت ما برایش نوشته می‌شود (۸۸۲).

و از امام کاظم علیه السلام مانند همین حدیث روایت آمده با اضافه اینکه: و هر کس نمی‌تواند ما را صلیه کند، پس دوستان و موالیان صالح ما را صلیه نماید ثواب صلیه ما برایش نوشته می‌شود (۸۸۳).

می‌گوییم؛ احادیثی که در این باب وارد شده بسیار زیاد است، و مقصود ما اشاره بود، ولی خوش دارم در اینجا روایت شریفی را ذکر کنم که زید نرسی (۸۸۴) در اصل خود آن را روایت کرده، چون مشتمل بر فواید بسیار و امور مهمی است. وی گوید: به حضرت امام صادق علیه السلام عرضه داشتیم: می‌ترسم ما مؤمن نباشیم. آن حضرت علیه السلام فرمود: چرا چنین باشد؟ عرض کردم: زیرا که ما در میان خود کسانی را نمی‌بینیم که برادر دینیش نزد او از درهم و دینارش ارزشمندتر باشد، و می‌بینیم دینار و درهم نزد ما از برادری که ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام بین ما و او را جمع کرده عزیزتر است! آن حضرت علیه السلام فرمود: نه؛ شما مؤمنید، ولی ایمانتان را به کمال نخواهید رساند تا آنگاه که قائم ما علیه السلام بپاخیزد، در آن هنگام است که خداوند عقلمایان را جمع خواهد ساخت پس مؤمنان کاملی خواهید بود، و چنانچه مؤمنان کاملی در زمین نباشند در آن صورت خداوند ما را به سوی خود بالا خواهد برد، و دیگر زمین را نخواهید شناخت [زمین شما را نخواهد شناخت خ ل] و آسمان را نخواهید شناخت [آسمان شما را نخواهد شناخت - خ ل]، بلکه به آنکه جانم در دست اوست سوگند که همانا در اطراف زمین مؤمنانی هستند که دنیا در نظر آنها به قدر بال پشه‌ای ارزش ندارد، و اگر دنیا و آنچه در دل آن نهفته و آنچه بر روی آن هست تمامی به صورت طلای سرخی بر گردن یکی از این افراد قرار گیرد، سپس از گردن او بیفتد احساس نکند که چه چیزی بر گردنش بوده، و چه چیزی از او افتاده، به خاطر بی‌ارزشی آن نزد ایشان، آناند که زندگانشان مخفی است، وطنشان از سرزمینی به سرزمین دیگر منتقل می‌گردد، شکم‌هایشان از روزه گرفتن کوچک، لب‌هایشان از [کثرت] تسبیح گفتن خشک دیدگانشان از گریستن کم سو، و چهره‌هایشان از کم خوابی و بیداری زرد است، پس آن است نشانه آنها که خداوند برای آنان مثل زده در انجیل و در تورات و قرآن و زبور، و صُحُفْ أُولَى، آنان را وصف کرده و فرموده: «سِماهُمُ فِی وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثْرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مِثْلُهُمْ فِی التَّوْرَةِ وَ مِثْلُهُمْ فِی الْإِنْجِیلِ» (۸۸۵)؛ بر رخسارشان از اثر سجده نشانها پدیدار است این وصف حال آنها در کتاب تورات و انجیل است. منظورش از این بیان زردی چهره‌هایشان از بیداری شب است. آنان نیکوکاران نسبت به برادران خویش در حال آسانی و سختی هستند، که در حال سختی و تنگدستی بر خودشان ایثار می‌کنند [و دیگران را مقدم می‌دارند] این چنین خداوند آنان را توصیف کرده و فرموده: «وَ یُؤْتِرُونَ عَلَی أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ كَانَ بَیْهِمْ خِصَاصَةٌ وَ مِنْ یُوقِ شَحِّ نَفْسِهِ فَأَوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» (۸۸۶)؛ و هر چند به چیزی نیازمند باشند باز دیگران را بر خود مقدم می‌دارند و هر کس خود را از خوی بخل و حرص دنیا نگاه دارد آنان به حقیقت رستگاران عالمند.

به خدا سوگند اینان پیروز و رستگار شدند، هرگاه مؤمنی ببیند او را گرامی بدارند، و چنانچه منافقی ببیند از او دوری گزینند، و چون شب بر آنان رسد زمین خدای را بستر و خاک را بالش بگیرند و رخسارها به خاک نهند، به درگاه پروردگارشان زاری کنند که گردن‌هایشان را از دوزخ رها سازد. و چون صبح بر آنان فرا رسد با مردم معاشرت نمایند [ولی] در بین مردم انگشت‌نما و معروف نباشند، از راهها [عمومی] کناره گرفته‌اند، و آب را خوش و پاکیزه دانسته‌اند، جان‌هایشان خسته و بدن‌هایشان در سختی افتاده ولی مردم از آنها در آسایش و راحتند، پس ایشان در نظر مردم بدترین مخلوق و نزد خداوند بهترین خلاق به شمار می‌آیند، هرگاه سخن بگویند تصدیق نشوند و چنانچه خواستگاری کنند آنها را تزویج نمایند، و چون در مجلسی حضور یابند شناخته نشوند، و اگر غایب مانند کسی از آنان جستجو نکند. دل‌هایشان از [عذاب و عظمت] خداوند بیمناک و لرزان است، زبان‌هایشان پر [از ذکر خداوند] است، [یا: بسته و زندان شده (۸۸۷)] است، و سینه‌های آنان گنجینه سِرِّ خداوند است، چنانچه فرد لایقی را یافتند اندکی بر او

إلقا کنند ، و اگر أهل و لایقی نیابند بر زبانهایشان قفلها زند و کلیدهایش را پنهان دارند ، و بر دهانهایشان بندهای سخت و محکمی بسته‌اند که از کوهها محکمتر است ، از آنان چیزی گرفته نمی‌شود ، گنجوران علم و معدن حلم و حکمت و پیروان پیغمبران و صدیقین و شهدا و صالحین ، زیرکانی که افراد منافق ایشان را گنگ ، کور ، و کودن می‌پندارند ، و حال آنکه هیچ گنگی و کوری و کودنی در آنها نیست ، به راستی که آنان خردمندان فصیح ، بردبار ، حکیم ، تقوی‌پیشه ، نیکوکار ، و برگزیده خدایند ، خشیت خداوند آنان را ساکت داشته و از خوف خداوند و به خاطر کتمان سِرِّ اِلهی زبانهایشان بسته شده است .

وه که چقدر شوق همنشینی و همصحبتی آنها را دارم ، و چقدر از فقدانشان غصه دارم ، و از مجالست با آنها غصه‌هایم زدوده می‌شود ، آنان را جستجو کنید که هرگاه ایشان را یافتید و از نورشان برگرفتید هدایت خواهید شد ، و به وسیله آنان در دنیا و آخرت پیروز خواهید گشت ، آنان در بین مردم از گوگرد سرخ کمیاب‌ترند ، زیورشان سکوت طولانی با پنهان داشتن سِرِّ و نماز و زکات و حج و روزه و مواسات و دستگیری برادران دینی در حال آسانی و سختی است ، پس این زیور و لذت آنهاست ، ای خوشا به حالشان و چه بازگشت خوبی دارند ، آنان وارثان بهشتِ فردوس هستند در آن جاودان خواهند بود . و آنان در بین اهل بهشت همچون فردوس برین در میان بوستانهای بهشتند ، ایشانند که در دوزخ جستجوشان کنند در حالی که اینان در بهشت متنعم و شادمان باشند ، و این است گفته اهل آتش که : « مَا لَنَا لَا نَرَى رَجُلًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرَارِ » (۸۸۸) ؛ چه شده که ما مردانی را که از اشرار می‌شمردیم [امروز در دوزخ] نمی‌بینیم . که ایشان به نظر آنها از اشرارند ، پس خداوند منازل ایشان را بالا می‌برد تا آنکه آنان را ببینند ، و این برای دوزخیان در آتش حسرتی خواهد بود ، پس گویند : ای کاش بازگردیم و مانند ایشان شویم که به راستی آنان نیکان بودند و ما بدها و اشرار ، و این حسرتی برای اهل دوزخ است .

و در بحار به نقل از اُمالی شیخ صدوق به سند خود از جابر جعفی آورده که گفت : ما جمعی بودیم که بر حضرت محمد بن علی امام باقر علیه السلام وارد شدیم پس از آنکه مراسم حج و عبادت خود را انجام داده بودیم ، پس آن جناب را وداع گفتیم و عرضه داشتیم : ای زاده رسول خدا ما را سفارشی فرمای ؟ آن حضرت علیه السلام فرمود : باید که قدرتمندان از شما ضعیفان را یاری دهند ، و ثروتمندان بر فقیران عطوفت نمایند ، و هر کس برای برادر دینیش خیرخواه باشد همچنان که برای خودش خیرخواه است ، و اَسرار ما را کتمان سازید و مردم را بر ما مشور کنید ، و در امر ما دقت کنید و آنچه از ما برایتان نقل شده را بنگرید ، چنانچه دیدید با آنچه در قرآن آمده موافق است آن را بپذیرید ، و اگر آن را موافق نیافتید آن را رد کنید ، و چنانچه امر بر شما مشتبه شد درباره‌اش توقف نمایید ، و آن را به ما رد کنید ، تا آنچه را برای ما شرح گردیده برایتان شرح دهیم ، پس اگر چنان بودید که شما را سفارش نمودیم و از آن بیرون نروید و کسی از شما پیش از خروج قائم ما علیه السلام بمیرد شهید خواهد بود ، و هر کس قائم ما را دریابد پس در رکاب آن حضرت کشته شود پاداش دو شهید را خواهد داشت ، و هر کس در پیش روی حضرتش دشمن ما را بکشد پاداش بیست شهید را خواهد داشت (۸۸۹) .

تا آن حضرت را یاری کند و به حضورش شرفیاب گردد ، پس در اینجا دو مطلب بحث می‌شود : مطلب اول : ذکر فضیلت مهیا کردن سلاح . مطلب دوم : بیان آنچه بر مرابطه و مهیا کردن اسب [آماده باش بودن] دلالت دارد ، معنی و اقسام مرابطه نیز در این مطلب یاد می‌شود .

مطلب اول : روایتی که نعمانی به سند خود از امام صادق علیه السلام آورده بر آن دلالت دارد ، که آن حضرت فرمودند : لِيُعِدَّنَ أَحَدَكُمْ لَخُرُوجِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ لَوْ سَهْمًا فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا عَلِمَ ذَلِكَ مِنْ نَبِيَّتِهِ رَجَوْتُ لِأَنْ يُنْسِيَ فِي عُمُرِهِ؛ هر یک از شما برای خروج حضرت قائم علیه السلام [سلاحی] مهیا کند هر چند که یک تیر باشد ، که خدای تعالی هرگاه بداند که شخص چنین نیتی دارد امیدوارم عمرش را طولانی کند (۸۹۰) .

می‌گوییم : آنچه درباره فرموده امام علیه السلام : لِأَنْ يُنْسِيَ فِي عُمُرِهِ در نظرم می‌آید این است که خدای تعالی به سبب این عمل عمرش را طولانی می‌نماید ، خواه اینکه عمرش آنقدر طولانی بشود که زمان ظهور حضرت قائم علیه السلام را دریابد یا نه ، و « إنساء » در لغت به معنی تأخیر است .

و شیخ کلینی رحمه الله در روضه کافی به سند خود از ابوعبدالله جعفری روایت آورده که گفت : حضرت ابوجعفر محمد بن علی امام باقر علیه السلام به من فرمودند : منتهای زمان مرابطه نزد شما چند روز است ؟ عرضه داشتم : چهل روز . فرمودند : ولی مرابطه ما مرابطه‌ای است که همیشه هست ، و هر کس در راه ما اسبی را مهیا نماید ، به مقدار دو وزن آن تا مادامی که آن را نگهداشته باشید [ثواب] خواهد بود ، و هر کس سلاحی را برای [یاری] ما مهیا سازد ، تا وقتی که نزد او هست به مقدار وزن آن برایش [ثواب] خواهد بود ، از یک بار و دو بار و سه بار و چهار بار بی‌تابی نکنید [یعنی اگر مکرر دیدید که امامان بر حق شما مظلوم و مقهور شدند ناامید نشوید] به درستی که مثل ما و شماها مانند پیغمبری است که در بنی اسرائیل بود و خداوند - عز و جل - به او وحی فرمود که قوم خود را به جهاد فراخوان ، که من تو را یاری خواهم کرد ، پس آنها را از هر جا که بودند جمع کرد و با هم روی به سوی دشمن نهادند ، هنوز شمشیر و نیزه‌ای به کار نبرده بودند که دشمنان بر آنها غلبه کردند و ایشان روی به هزیمت نهادند ، بار دیگر خداوند متعال به او وحی فرستاد که قوم خویش را به جهاد دعوت کن به درستی که من شما را یاری خواهم کرد ، پس آن پیغمبر ایشان را جمع کرد و همگی را به سوی دشمن بسیج نمود ، ولی هنوز شمشیر و نیزه‌ای به کار نبرده بودند که شکست خوردند و گریختند . سپس [برای سومین بار] خداوند به آن پیغمبر وحی فرمود که قومت را به جهاد دعوت کن ، به درستی که من شما را یاری خواهم کرد ، چون قوم خویش را به جهاد فرا خواند عرضه داشتند : تو وعده نصرت به ما دادی و ما مغلوب شدیم . پس خدای عز و جل به او وحی فرمود : که اگر جهاد نکنید مستوجب آتش عذاب خواهید شد ، عرض کرد : پروردگارا جهاد با کفار نزد من از آتش عذاب بهتر است . پس آن پیغمبر قوم خود را به جهاد دعوت نمود ، سیصد و سیزده تن از آنان به عدد اهل بدر او را اجابت کردند ، پس با آنها به سوی دشمن روی نهاد ، و هنوز شمشیر و نیزه‌ای به کار نبرده بودند که خدای عز و جل فتح و پیروزی را نصیب آنان ساخت (۸۹۱) .

مجلسی رحمه الله در شرح فرموده امام علیه السلام : « مرابطه ما مرابطه‌ای است که همیشه هست » گوید : « یعنی بر شیعیان واجب است که خود را بر اطاعت امام بر حق ، و انتظار فرج او ببندند ، و برای یاری نمودنش مهیا باشند » . و در شرح فرمایش آن حضرت علیه السلام : « به مقدار دو وزن آن ... » گوید : « یعنی ثواب صدقه دادن دو برابر وزن آن طلا و نقره هر روز برایش خواهد بود ، و احتمال دارد که از باب تشبیه معقول به محسوس باشد ، یعنی : برای او دو چندان وزن آن اسب ثواب خواهد بود » .

مطلب دوم: در بیان معنی رابطه و فضیلت آن است، خدای عز و جل فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» (۸۹۲)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید صبور باشید و یکدیگر را به صبر و پایداری سفارش نمایید و رابطه کنید و خدا ترس باشید که پیروز و رستگار شوید.

بدان که رابطه از «رَبَطَ» به معنی بستن گرفته شده، و منظور از آن در کتاب و سنت چند معنی است: معنی اول: آنچه فقها در کتاب جهاد از مباحث فقه یاد کرده‌اند، اینکه: شخص مؤمن در یکی از مراکز نفوذ دشمن اسب [و مرکب] خود را نگاه دارد، برای حفظ بلاد اسلام از یورش و هجوم کفار، که هرگاه بر مسلمین هجوم کنند آنها را دفع نماید. و حداقل این رابطه سه روز و حداکثر چهل روز است، و چون از چهل روز بیشتر شود ثواب مجاهدین را خواهد داشت، و در استحباب این گونه از رابطه بین زمان حضور امام علیه السلام و زمان غیبت او فرقی نیست، و این رابطه فضیلت بسیار دارد، چنانکه در حدیث نبوی که در کتاب جواهر الکلام (۸۹۳) به نقل از منتهی حکایت شده از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم است که فرمود: «یک شب رابطه کردن [و اسب مهیا داشتن] در راه خدا از اینکه شخص یک ماه روزها روزه باشد و شبها به عبادت قیام نماید ثوابش بیشتر است، پس هرگاه بمیرد عملی که انجام می‌داده بر او جریان خواهد یافت، و روزیش بر او جاری خواهد شد، و از فرشته‌ای که در قبر مردگان را بازجویی کند، ایمن خواهد ماند».

و در حدیث نبوی دیگری است که: «هر می‌تی نامه عملش پیچیده و پرونده‌اش مهر [و بسته] می‌شود مگر رابطه کننده در راه خدا که عملش تا روز قیامت زیاد می‌گردد، و از فرشته بازجویی قبر [از فتنه دوران فترت خ ل] ایمن خواهد ماند».

و در حدیث نبوی سومی آمده است: «دو چشم است که آتش به آنها نرسد، چشمی که از خوف خدا گریسته و چشمی که شب را برای حراست و پاسداری در راه خداوند بیدار مانده باشد».

توضیح: اینکه پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم فرموده: «روزیش بر او جاری خواهد شد» شاید منظور عالم برزخ باشد، به قرینه بعضی از اخبار و تفسیر بعضی از آیات، چنانکه بر اهل عنایت و خرد پوشیده نیست.

دو نکته: شایسته است در اینجا دو نکته را تذکر دهیم:

۱- اینکه این گونه رابطه نیابت بردار است، به جهت آنچه بیشتر در استحباب نیابت از زندگان و مردگان در سایر اعمال نیک و کارهای مستحب بیان داشتیم، و به دلایل دیگری که در فقه یاد شده است.

۲- اینکه استحباب این رابطه در صورتی است که ضرورت نداشته باشد، و گرنه در صورت ضرورت داشتن واجب کفائی خواهد بود، و تفصیل سخن موجب خروج از مقصود می‌شود.

معنی دوم: اینکه مؤمن با امام زمانش رابطه کند، به اینکه خودش را به رشته ولایت او ببندد و مربوط سازد، و به پیروی و یاری حضرتش ملتزم گردد. و این گونه از رابطه بر همه افراد واجب عینی است، و نیابت در آن نیست، و این یکی از ارکان ایمان است، و خداوند متعال هیچ عملی را بدون آن نمی‌پذیرد.

و بر این مطلب دلالت دارد - اضافه بر آنچه در مبحث وجوب انتظار و مباحث دیگر گذشت - آنچه علی بن ابراهیم قمی به سند صحیحی در تفسیر آیه یاد شده از امام صادق علیه السلام آورده که فرمود: (صبر کنید) بر مصایب (و یکدیگر را به صبر وادارید) بر واجبات ، (و مرابطه کنید) بر امامان علیهم السلام (۸۹۴) .

و در تفسیر برهان و غیر آن از امام باقر علیه السلام آمده که درباره فرموده خدای عز و جل : « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا » . فرموده : بر انجام فرایض و واجبات صبر کنید و با دشمنانتان پایداری کنید ، و با امام منتظرتان مرابطه نمایید (۸۹۵) .

و در همان کتاب به سند صحیحی از امام صادق علیه السلام آمده که فرمود: بر فرایض و واجبات صبر کنید و یکدیگر را بر مصایب به صبر وادارید و بر امامان مرابطه نمایید (۸۹۶) .

و از امام کاظم علیه السلام است که فرمود: بر مصایب صبر کنید و یکدیگر را به تقیّه کردن وادارید و بر کسی که به او اقتدا دارید مرابطه نمائید ، و خدا ترسی را پیشه سازید باشد که پیروز و رستگار شوید (۸۹۷) .

و از یعقوب سراج از حضرت امام صادق علیه السلام در معنی آیه شریفه چنین آمده : بر اذیت در راه صبر کنید . راوی گوید : عرضه داشتم : (فَصَابِرُوا) ؟ فرمود : [یکدیگر را] بر دشمنتان با ولایتان به صبر وادارید . عرض کردم : (وَرَابِطُوا) ؟ فرمود : بر پای ماندن با امامتان ، و تقوی و خداترسی را پیشه سازید باشد که پیروز و رستگار شوید . عرضه داشتم : این تنزیل است ؟ فرمود : آری (۸۹۸) . و در حدیث دیگری آمده که فرمود : با امامتان در آنچه به شما امر فرموده و بر شما فرض کرده مرابطه نمایید .

می گویم : وجوب مرابطه به این معنی از ضروریات مذهب است ، بنابراین از آوردن دلیل بر این مطلب بی نیاز هستیم ، اضافه بر اینکه دلالت آیات و اخبار بر آن همچون خورشید نیمروز روشن است ، پس بر آنان که چشم و گوششان باز است پوشیده نیست .

معنی سوم : اینکه اسب و مانند آن را به انتظار ظهور صاحب الزمان - عَجَلُ اللَّهِ تَعَالَى فَرَجَهُ - نگاهدارد ، تا بر آن سوار شده و با دشمنان آن حضرت مقاتله نماید ، و این گونه از مرابطه از مستحبات مؤکد است ، و دلیل بر فضیلت آن - اضافه بر آنچه از روضه کافی حکایت کردیم - روایتی است که در فروع کافی در کتاب الدّوارجن به سند خود از ابن طیفور متطبّب آورده که گفت : حضرت ابوالحسن علیه السلام به من فرمود : بر چه مرکبی سوار می شوی ؟ عرضه داشتم : بر الاغ . آن حضرت علیه السلام فرمود : آن را چند خریده ای ؟ عرض کردم : سیزده دینار . فرمود : این همان اسراف است اینکه الاغی را به سیزده دینار خریداری کنی و اسب تاتاری را واگذاری . عرضه داشتم : ای سرور من به درستی که هزینه اسب تاتاری از هزینه الاغ بیشتر است . فرمود : البته کسی که هزینه الاغ را می دهد هم او هزینه اسب را هم می دهد ، آیا ندانسته ای که هر کس اسبی را به انتظار امر ما نگاهدارد ، و به سبب آن دشمنان را خشمگین سازد ، و او به ما منسوب باشد خداوند روزیش را فراخ گرداند ، و شرح صدر به او عطا کند ، و به آرزویش برساند ، و یار او بر حوائجش باشد (۸۹۹) .

و در برهان و غیر آن به نقل از تفسیر عیاشی به سند خود از امام صادق علیه السلام در معنی آیه مرابطه آمده : صبر کنید ، می فرماید : از گناهان ، و یکدیگر را به صبر وادارید بر انجام فرایض و واجبات ، و خداترسی را پیشه کنید ، خداوند فرماید : امر به معروف و نهی از منکر نمایید . سپس فرمود : و کدام منکر از این زشت تر که این امت بر ما ظلم کردند و ما را کشتند ؟ و مرابطه کنید : [خداوند] فرماید : در راه خدا [مرباطه کنید] ، و ماییم راه بین خدا و خلق او ، و ماییم رشته ارتباط ، توجه کنید هر کس در دفاع از ما جهاد کند به راستی که از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و آنچه از سوی خداوند آورده جهاد کرده است . . . (۹۰۰) .

و در همان کتاب از حضرت ابوجعفر امام باقر علیه السلام درباره این آیه آمده که فرمود: درباره ما نازل گشت، و رباطی که به آن مأمور شده‌ایم هنوز نشده، و از نسل ما آن مرابط خواهد بود (۹۰۱).

توضیح: منظور از مرابط - چنانکه از تأمل در فرمایشات ایشان علیهم السلام برآید ظاهر شده - همان امام منتظر - عجل الله تعالی فرجه الشریف - می‌باشد، و جهت این نامگذاری برای آن حضرت روشن است.

توجه: مقصود اصلی در اینجا یاد کردن گونه دوم و سوم از مرابطه بود، و گونه اول آن را هم به منظور فایده بیشتر و نتیجه زیاده‌تر یاد نمودیم، و در این هنگام - یعنی ماه جمادی الثانیه از سال هزار و سیصد و چهل و هشتم از هجرت مبارک نبوی - تصمیم گرفته‌ام به منظور زیارت مشاهد ائمه اطیاب علیهم السلام به عراق سفر کنم، و از خدای تعالی خواستارم که مرا در راه مقصودم به طور کامل توفیق دهد، و پس از بازگشت از سفر مرا برای تمام کردن کتاب موفق گرداند، بمنّه و کرمه انه عزیز و هاب.

تا به اینجا به دست مصنف ضعیف جانی محمد تقی موسوی اصفهانی که خدای تعالی او را ببخشد و در پناه مولایش حضرت حجّت عجل الله تعالی فرجه قرارش دهد - با حمد و استغفار پایان یافت.

بنده خدا محمد الموسوی الاصفهانی چنین گوید: پدرم - مصنف این کتاب - رحمه الله در او آخر ماه شعبان همان سال از این سفر بازگشت، و در شب بیست و پنجم ماه رمضان در حالی که مسموم شده بود وفات یافت، و از خدای تعالی خواستارم که مرا توفیق دهد تا مؤلفات و آثار پدرم را منتشر سازم، همچنان که به نشر این کتاب موفقم داشت، و الحمد لله كما هو أهله.

بنده قاصر خداوند سید محمد باقر بن سید مرتضی موحد ابطحی - عفی عنهما - چنین گوید: مؤلف با رحلت اسفبار خود که بین او و آنچه بر خود حتم کرده بود که خاتمه‌ای برای کتاب قرار دهد مانع گشت، و جان خود را به راه دوست سپرد و پس از بازگشت از مشاهد مشرفه و اعتاب مقدسه دعوت پروردگارش را لبیک گفت، پس خدای کریم را سزد که بنده باوفای خویش را به رحمت واسعه خود برد، و چهره‌های بندگان را شاداب فرماید، در زندگانی رضایت‌بخش در منازل بالای بهشت، به خاطر وفای به فرموده‌اش: « قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِ » (۹۰۲)؛ تو به خلق بگو که هر کس بر حسب ذات و طبیعت (نیتهای) خود عملی انجام دهد . . . و جا دارد مؤلف که بر پروردگارش وفود یافته عرض کند: « يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسْنَا وَأَهْلْنَا الضَّرُّ وَ جِئْنَا بِيضَاعَهُ مَرْجَاءً فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ » (۹۰۳)؛ عزیزا! بر ما و اهل ما سختی رسیده و با متاعی اندک به درگهت پناه آورده‌ایم، پس مکیال (پیمانانه) ما را پر کن. و تو آخرین امید من در [انجام] این مکیال هستی.

و آن بزرگوار قدس سره در جهت تألیف این کتاب به خوانندگان گرامی با زبان حال چنین می‌گوید:

- این کتاب من برای شما و وسیله ارتباط شماست، پس کتابم را برخوانید که همچون بهشت جاودان جامع مطالب است که هشت باب [بخش] دارد، و خاتمه و بر جای مانده‌ای در آن نمی‌بینید، دائرة المعارف بزرگی در شناخت حضرت حجّت - عجل الله تعالی فرجه - یا مکیال المکارم فی فوائد الدعاء للقائم من ولد فاطمه علیها السلام.

و بعد چنین گویم: چون طالبین کتاب بسیار و نسخه‌هایش کمیاب شده بود در این موقعیت دشوار ضرورت داشت که با تحقیق و مشخص کردن مصادر و مآخذ کتاب به طور بهتری تجدید چاپ شود تا فایده‌اش بیشتر گردد.

پس - به یاری خداوند - تصمیم گرفتیم در طلیعه کارها و برنامه‌های علمی وسیع‌مان این اثر گرانقدر را [برای بار دوم] منتشر سازم ، تا به درگاه خداوند وسیله‌ای بگیریم ، و مردم با شناخت حقوق امام غائب از نظرشان برای فرجش دعا کنند .

پاورقی ها

از ۱ تا ۳۰۰

(۱) سوره ملک ، آیه ۲ .

(۲) سوره ذاریات ، آیه ۵۶ .

(۳) سوره انعام ، آیه ۱۱۲ .

(۴) سوره حدید ، آیه ۲۵ .

(۵) سوره طه ، آیه ۱۵۵ .

(۶) سوره بقره ، آیه ۱۲۴ .

(۷) سوره عنکبوت ، آیه ۲ .

(۸) سوره بقره ، آیه ۱۵۵ .

(۹) اصول کافی ، ۱ / ۳۳۶ .

(۱۰) کمال الدین ، ۲ / ۳۸۴ .

(۱۱) کمال الدین ، ۲ / ۴۸۵ .

(۱۲) اصول کافی ، ۲ / ۵۴۸ .

۱۳) در بعضی نسخه‌ها (تُجِبُّ) به صیغه مخاطب آمده و خطاب به خداوند است، و (تَقَرُّ) احتمال دارد به فتح تاء و قاف باشد فاعل برای آن حضرت، و به احتمال دیگر به ضم تاء و کسر قاف به صیغه خطاب به خداوند و فاعل آن ضمیری مستتر در آن باشد، و احتمال سوم آن است که به ضم تاء و فتح قاف به صیغه مجهول باشد. (مؤلف).

۱۴) من لا يحضره الفقيه، ۱ / ۳۲۷.

۱۵) مکارم الاخلاق، طبرسی، ۳۳۱.

۱۶) مکارم الاخلاق، طبرسی، ۲۸۴.

۱۷) بحار الانوار، ۸۶ / ۷، فلاح السائل، ۱۶۷.

۱۸) شرح الاربعین / ۴۱۷.

۱۹) جمال الصالحین، تعقیبات مشترکه - خطی - .

۲۰) قرآن کریم؛ سوره مائده، آیه ۳.

۲۱) قرآن کریم؛ سوره زمر، آیه ۵۶.

۲۲) تفسیر البرهان، ۴ / ۸۰.

۲۳) بحار الانوار، ۸۶ / ۷۷.

۲۴) بحار الانوار، ۸۶ / ۶۲؛ فلاح السائل، ۱۷۰.

۲۵) زوراء، نام بغداد است، گاهی به ری هم اطلاق شده است.

۲۶) بحار الانوار، ۸۶ / ۶۳.

۲۷) النجم الثاقب.

۲۸) فلاح السائل، ۱۹۹.

۲۹) مهج الدعوات، ۴۹.

۳۰) مهج الدعوات؛ ۵۱.

۳۱) مهج الدعوات؛ ۵۹.

۳۲) بحار الانوار ، ۸۵ / ۲۲۵ و ۲۲۶ .

۳۳) مهج الدعوات؛ ۶۱ و ۶۲ .

۳۴) مهج الدعوات؛ ۶۷ .

۳۵) مهج الدعوات؛ ۶۸ .

۳۶) مستدرک الوسائل ، ۱ / ۳۱۹ .

۳۷) مستدرک الوسائل ، ۱ / ۳۱۹ .

۳۸) من لایحضره الفقیه ، ۱ / ۴۸۷ و جمال الاسبوع ، ۴۱۵ .

۳۹) می گویم : از این حدیث استفاده می شود که مقاتل بن مقاتل واقفی نبوده ، روایت دیگری نیز بر این معنی دلالت دارد که در کتاب رجال کبیر آمده است . (مؤلف) .

۴۰) جمال الاسبوع ، ۴۱۳ .

۴۱) کمال الدین ، ۲ / ۴۲۸ .

۴۲) بحار الانوار ، ۱۶ / ۳۴۰ .

۴۳) در این دو جا ، به جای چنین و چنان حوائج خود را یاد کن (محمد موسوی) .

۴۴) جمال الاسبوع ، ۱۷۹ .

۴۵) کافی ، ۱ / ۲۱۹ ، بصائر الدرجات ، ۴۲۴ ، تفسیر البرهان ، ۲ / ۱۵۷ .

۴۶) بحار الانوار ، ۸۹ / ۲۸۹ .

۴۷) جمال الاسبوع ، ۴۵۰ .

۴۸) کافی ، ۳ / ۴۲۲؛ الوافی ، ۸ / ۱۱۴۹ .

۴۹) ابواب الجنّات فی آداب الجمعات (آیین جمعه) ۳۳۹ .

۵۰) بحار الانوار ، ۵۲ / ۳۰۸ .

۵۱) زاد المعاد ، ۵۲۳ .

۵۲) اقبال الاعمال ، ۳۵۰ .

۵۳) اقبال الاعمال ، ۲۸۳ .

۵۴) مضمون این روایت در فروع کافی آمده و نیز در کتاب علل الشرایع ، شیخ صدوق / ۳۸۹ از امام باقر علیه السلام روایت شده است .

۵۵) اقبال الاعمال ، ۲۸۰ .

۵۶) در متن حدیث عبارت چنین است : « و نام آنها را می‌بری تا اینکه به صاحب خود حضرت صاحب الزمان علیه السلام می‌رسی » و ما نامهای مبارک را آوردیم (مترجم) .

۵۷) اقبال الاعمال ، ۳۱۲ .

۵۸) زاد المعاد ، ۲۳۶ .

۵۹) گویم : و هنگامی که این روز شد خداوند به برکت او و برکت پدرانش زمین را برای کامل گردانیدن مادیات گسترانید همچنان که در این روز به ظهور حضرتش مادیات و معنویات کامل می‌گردد پس مؤمن باید در این روز تعجیل ظهورش را از صاحب عنایات - خداوند متعال - درخواست کند و اینکه خداوند او را از فائزان به انواع سعادت‌ها قرار دهد . (محمد موسوی) .

۶۰) بحار الانوار ، ۹۶ / ۳۴۱ .

۶۱) الکافی ، ۴ / ۱۶۲ .

۶۲) اصول کافی ، ۲ / ۶۲۹ .

۶۳) سوره قدر ، آیه ۱ .

۶۴) اقبال الاعمال ، ۱۲۸ .

۶۵) اقبال الاعمال ، ۱۳۳ .

۶۶) اقبال الاعمال ، ۱۴۱ .

۶۷) اقبال الاعمال ، ۱۴۴ .

۶۸ (اقبال الاعمال ، ۲۰۰ - ۲۰۱ .

۶۹ (جمال الاسبوع ، ۲۹۲ .

۷۰ (اقبال الاعمال ، ۱ / ۴۹۲ .

۷۱ (زاد المعاد؛ در اعمال روز غدیر ، ص ۳۴۲ .

۷۲ (کامل الزیارات ، ۴۰۵ .

۷۳ (کامل الزیارات ، ۴۱۴ .

۷۴ (کامل الزیارات ، ۵۱۷ .

۷۵ (کامل الزیارات ، ۵۲۱ .

۷۶ (سوره نور ، آیه ۳۶ .

۷۷ (سوره مائده ، آیه ۲۷ .

۷۸ (سوره کهف ، آیه ۳۰ .

۷۹ (سوره توبه ، آیه ۱۲۰ .

۸۰ (سوره آل عمران ، آیه ۱۹۵ .

۸۱ (سوره الاحقاف ، آیه ۱۶ .

۸۲ (بحار الانوار ، ۹۴ / ۸۹ .

۸۳ (فروع کافی ، ۳ / ۳۴۰ ، وسائل الشیعه ، ۴ / ۹۰۸ .

۸۴ (فروع کافی ، ۳ / ۴۷۶ ، من لا یحضره الفقیه ، ۱ / ۵۵۹ .

۸۵ (سوره اعراف ، آیه ۲۰۵ .

۸۶ (اصول کافی ، ۲ / ۵۰۲ .

۸۷ (سوره آل عمران ، آیه ۳۱ .

۸۸ (سوره نحل ، آیه ۴۲؛ و سوره انبیاء ، آیه ۷ .

۸۹ (سوره طلاق ، آیه ۱۱ .

۹۰ (وسائل الشیعه ، ۱ / ۳۳ .

۹۱ (وسائل الشیعه ، ۱ / ۳۳ .

۹۲ (وجه چهارم : اینکه چون زراره از یاران خاصّ امامان علیهم السلام و آگاه و آشنا به رموز سخنان و احادیث ایشان بوده ، و بر زبان او جز آنچه مقتضای مراد و مقصود آنان است جاری نمی گردد ، لذا امام علیه السلام او را به این ویژگی اختصاص و امتیاز دادند . (محمد الموسوی) .

۹۳ (سوره اعراف ، آیه ۲۰۵ .

۹۴ (کمال الدین ، ۲ / ۳۵۱ ، شاید از این جهت امام علیه السلام تأکید فرمودند که مقلّب القلوب و الأبصار گفته نشود که دگرگونی دلها و دیده ها - به صریح قرآن کریم - در قیامت خواهد بود ، امّا در عصر غیبت امام عجل الله فرجه مردم گرفتار دگرگونی دلها می شوند و از دین فاصله می گیرند ، خداوند ما را ثابت قدم بدارد (مترجم) .

۹۵ (وسائل الشیعه ، ۴ / ۱۲۳۶ .

۹۶ (أمر ارشادی در مقابل امر مولوی در اصطلاح راهنمایی و روشنگری عقل را گویند ، چنانکه امر مولوی فرمان نافذ و محکم شرعی است . (مترجم) .

۹۷ (سوره محمد صلی الله علیه وآله وسلم ، آیه ۳۳ .

۹۸ (سوره بقره ، آیه ۲۶۴ .

۹۹ (سوره زمر ، آیه ۶۵ .

۱۰۰ (سوره حج ، آیه ۳۲ .

۱۰۱ (سوره نحل ، آیه ۵۳ .

۱۰۲ (اصول کافی ، ۲ / ۴۸۷ .

۱۰۳ (اصول کافی ، ۲ / ۴۸۷ .

۱۰۴) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۹ ح ۲۴ .

۱۰۵) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۹ ح ۲۵ .

۱۰۶) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۸ ح ۱۵ .

۱۰۷) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۶ ح ۷ .

۱۰۸) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۹ ح ۲۰ .

۱۰۹) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۹ .

۱۱۰) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۷ ح ۹ .

۱۱۱) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۵ .

۱۱۲) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۵ .

۱۱۳) وسائل الشیعه ، ۵ / ۳۶۸ ح ۱۶ .

۱۱۴) بحار الانوار ، ۲۷ / ۲۲۳ و در حدیث دیگر این معنی از امام صادق علیه السلام روایت شده .

۱۱۵) البرهان ، ۲ / ۱۲۱ .

۱۱۶) الغیبه ، چاپ مکتبه نینوی الحدیثه ، ۱۶۸ - ۱۷۰ .

۱۱۷) جمال الاسبوع ، ۵۰۷ - ۵۱۱ .

۱۱۸) جمال الاسبوع ، ۵۱۳ - ۵۱۹ .

۱۱۹) کمال الدین و تمام النعمه ، ۲ / ۵۱۲ - ۵۱۵ ؛ جمال الأسبوع ، ۵۲۲ - ۵۲۹ ، شایان ذکر است که نسخه کمال الدین با جمال الاسبوع تفاوت‌هایی دارد که در متن دعا مشخص گردیده است . (مترجم) .

۱۲۰) جمال الاسبوع ، ۵۲۱ .

۱۲۱) مکارم الأخلاق ، ۳۳۲ .

۱۲۲) مکارم الأخلاق ، ۳۳۷ .

۱۲۳ (مکارم الأخلاق ، ۳۳۸ .

۱۲۴ (مکارم الأخلاق ، ۳۳۲ .

۱۲۵ (مکارم الأخلاق ، ۳۳۹ .

۱۲۶ (تا اینجا طبق روایت مهج الدعوات پایان دعا است ، و بقیه در مصباح المتعجد ۱۳۷ - ۱۴۴ و مختصر المصباح آمده است . مؤلف) .

۱۲۷ (زاد المعاد ، ۴۹۱ - ۵۰۴ .

۱۲۸ (بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۱۱۰ - ۱۰۴ .

۱۲۹ (مصباح الزائر ، ۲۳۰ - ۲۳۴ .

۱۳۰ (در بعضی نسخه ها : « فی حال هدنتهم » و در بعضی دیگر : « فی حال هدایتهم » آمده است . گرچه به نظر می رسد نسخه اول درست باشد ، ولی در ترجمه هر دو نسخه منظور گردیده است (مترجم) .

۱۳۱ (کمال الدین ، ۱ / ۳۰۲ .

۱۳۲ (اصول کافی ، ۱ / ۳۷۱ .

۱۳۳ (سوره اسراء ، آیه ۷۱ .

۱۳۴ (اصول کافی ، ۱ / ۳۷۱ .

۱۳۵ (اصول کافی ، ۱ / ۳۷۱ .

۱۳۶ (اصول کافی ، ۱ / ۳۷۲ .

۱۳۷ (الغیبه نعمانی ، ۶۵ .

۱۳۸ (الغیبه نعمانی ، ۶۶ .

۱۳۹ (الغیبه نعمانی ، ۶۶ .

۱۴۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۳۹ ح ۴۹ .

۱۴۱ (تفسیر البرهان ، ۲ / ۳۴ ح ۳ .

۱۴۲) وسائل الشیعه ، ۱۱ / ۴۸۷ باب ۳۳ ذیل ۷ و ۸ .

۱۴۳) بحار الانوار ، ۵۱ / ۳۲ .

۱۴۴) مستدرک الوسائل ، ۲ / ۳۸۰ ح ۱۴ .

۱۴۵) کمال الدین ، ۲ / ۳۸۱ باب ذیل ح ۵ .

۱۴۶) اصول کافی ، ۱ / ۳۲۸ باب نص علی ابن محمد علیه السلام ح ۱۳ .

۱۴۷) اصول کافی ، ۱ / ۳۳۳ باب در نهی از اسم ح ۴ .

۱۴۸) اصول کافی ، ۱ / ۳۳۳ ح ۳ .

۱۴۹) کمال الدین ، ۲ / ۶۴۸ باب ۵۶ ذیل ۲ .

۱۵۰) مستدرک وسائل ، ۲ / ۳۸۰ ح ۱۴ .

۱۵۱) مستدرک وسائل ، ۲ / ۳۸۱ ح ۱۷ .

۱۵۲) بحار الانوار ، ۵۳ / ۱۸۴ ح ۱۳ .

۱۵۳) بحار الانوار ، ۵۳ / ۱۸۴ ح ۱۴ .

۱۵۴) کمال الدین ، ۲ / ۴۸۲ ح ۱ و ۲ / ۴۸۳ ح ۳ .

۱۵۵) کمال الدین ، ۲ / ۶۴۸ باب ۵۶ ح ۳ .

۱۵۶) کمال الدین ، ۲ / ۳۳۳ باب ۳۳ ح ۱ .

۱۵۷) کمال الدین ، ۲ / ۳۷۸ باب ۳۶ ح ۲ .

۱۵۸) کمال الدین ، ۲ / ۳۸۰ باب ۳۷ ذیل ح ۱ .

۱۵۹) سوره لقمان ، آیه ۲۰ .

۱۶۰) کمال الدین ، ۲ / ۳۶۸ باب ۳۴ ذیل ح ۶ .

۱۶۱ (سوره نور، آیه ۵۵).

۱۶۲ (سوره بقره، آیه ۳).

۱۶۳ (سوره مجادله، آیه ۲۲).

۱۶۴ (کفایة الاثر، ص ۲۹۵ و در بحار الانوار، ۳۶ / ۳۰۴).

۱۶۵ (مستدرک الوسائل، ۲ / ۳۷۹ ح ۳).

۱۶۶ (مستدرک الوسائل، ۲ / ۳۷۹ ح ۴).

۱۶۷ (اصول کافی، ۱ / ۳۳۳).

۱۶۸ (بحار الانوار، ۵۱ / ۳۴۸).

۱۶۹ (شرعۃ التسمیة).

۱۷۰ (کمال الدین، ۲ / ۳۸۰ باب ۲۸ ح ۱).

۱۷۱ (اصول کافی، ۱ / ۵۲۷).

۱۷۲ (کمال الدین، ۱ / ۳۰۵ باب ۲۷ ذیل ح ۱).

۱۷۳ (بحار الانوار، ۳۶ / ۲۱۳ باب ۴۰ ذیل ح ۱۵).

۱۷۴ (سوره صافات، آیه ۸۳ و ۸۴).

۱۷۵ (بحار الانوار، ۳۶ / ۲۶۱ باب ۴۱ ح ۸۱).

۱۷۶ (کفایة الاثر، ۳۹۸ باب اول).

۱۷۷ (کفایة الاثر، ص ۳۰۷).

۱۷۸ (کمال الدین، ۲ / ۴۳۲ باب ۴۲ ح ۱۰).

۱۷۹ (وسائل الشیعه، ۱۱ / ۴۹۰ باب ۷۳ ح ۱۷).

۱۸۰ (وسائل الشیعه، ۱۱ / ۴۹۱ باب ۳۳ ح ۲۳).

۱۸۱ (بحار الانوار ، ۵۱ / ۲۴ ذیل ح ۳۷ .

۱۸۲ (کشف الغمه ، علی بن عیسی اربلی ، ۳ / ۲۶۵ .

۱۸۳ (کمال الدین ، ۲ / ۴۸۲ باب ۴۵ ذیل ح ۱ .

۱۸۴ (کمال الدین ، ۲ / ۶۵۳ باب ۵۷ ح ۱۷ .

۱۸۵ (وسائل الشیعه ، ۱۱ / ۴۸۹ باب ۳۳ ح ۱۲ .

۱۸۶ (أمالی ، ۲۱۹ .

۱۸۷ (غایة المرام ، ۱۸۹ باب ۲۳ ح ۱۰۵ .

۱۸۸ (بحار الانوار ، ۳۶ / ۲۹۶ باب ۴۱ ح ۱۲۵ .

۱۸۹ (غایة المرام ، ۱۸۸ باب ۲۳ ح ۱۰۱ .

۱۹۰ (بحار الانوار ، ۳۶ / ۳۹۹ باب ۴۶ ذیل ح ۹ .

۱۹۱ (روضة الكافی ، ۲۲۹ ح ۲۹۳ .

۱۹۲ (أمالی ، ۶۱ .

۱۹۳ (کمال الدین ، ۲ / ۶۴۴ باب ۵۵ ح ۱ .

۱۹۴ (سوره هود ، آیه ۹۳ .

۱۹۵ (سوره انعام ، آیه ۷۱ .

۱۹۶ (کمال الدین ، ۲ / ۶۴۵ باب ۵۵ ح ۵ .

۱۹۷ (بصائر الدرجات ، ۲۸۰ ح ۱۶ .

۱۹۸ (کمال الدین ، ۲ / ۶۴۵ باب ۵۵ ح ۶ .

۱۹۹ (کمال الدین ، ۲ / ۳۵۷ باب ۳۳ ح ۵۴ .

۲۰۰) کمال الدین ، ۱ / ۳۲۰ باب ۳۱ ذیل ح ۲ .

۲۰۱) کمال الدین ، ۱ / ۳۱۹ .

۲۰۲) الغیبه ، ۲۷۶ .

۲۰۳) کمال الدین ، ۲ / ۳۷۸ باب ۳۶ ح ۳ .

۲۰۴) اصول کافی ، ۱ / ۳۷۱ باب انه من عرف امامه ح ۳ .

۲۰۵) بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۲۳ باب ۲۲ ح ۷ .

۲۰۶) بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۲۳ ح ۷ .

۲۰۷) بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۲۶ ح ۱۸ .

۲۰۸) رباط و مرابطه به معنی مرزبانی و آمادگی دفاع از حدود و مرزهای اسلامی است (مترجم) .

۲۰۹) فروع کافی ، ۵ / ۲۲ ح ۲ .

۲۱۰) و احتمال دارد که منظور حضرت آن باشد که جهاد جز به اجازه امام علیه السلام جایز نیست و این متوقف بر خروج حضرت قائم علیه السلام است (مؤلف) .

۲۱۱) کمال الدین ، ۲ / ۳۳۹ باب ۳۳ ح ۱۷ .

۲۱۲) کمال الدین ، ۲ / ۳۴۰ باب ۳۳ ح ۲۰ .

۲۱۳) سوره بقره ، آیه ۱ و ۲ .

۲۱۴) سوره یونس ، آیه ۲۰ .

۲۱۵) اصول کافی ، ۱ / ۳۷۲ ح ۶ .

۲۱۶) اصول کافی ، ۱ / ۳۳۴ ح ۲ .

۲۱۷) اصول کافی ، ۲ / ۲۲۲ ح ۴ .

۲۱۸) مجمع البیان ، ۹ / ۲۳۸ .

۲۱۹) البرهان ، ۴ / ۲۹۳ .

۲۲۰) کمال الدین ، ۲ / ۳۳۸ ح ۱۱ .

۲۲۱) بحار الانوار ، ۳۶ / ۴۰۸ ح ۱۷ . از کفایه الاثر / ۳۵ .

۲۲۲) روضه الکافی ، ۷۶ ح ۳۰ .

۲۲۳) احتمال دارد که کلمه (مخاصم) که در این حدیث آمده نام شخصی باشد که از مطلب مزبور پرسش کرده بود . (مترجم)

۲۲۴) اصول کافی ، ۲ / ۲۲ ح ۱۳ .

۲۲۵) اصول کافی ، ۲ / ۲۱ ح ۱۰ .

۲۲۶) غیبت نعمانی ، ۱۰۶ باب المتحیص .

۲۲۷) کمال الدین ، ۲ / ۳۷۷ باب ۳۶ ح ۱ .

۲۲۸) کمال الدین ، ۲ / ۳۳۹ باب ۳۳ ح ۱۶ .

۲۲۹) سوره اسراء ، آیه ۸۴ .

۲۳۰) سوره زمر ، آیه ۲ .

۲۳۱) اصول کافی ، ۲ / ۸۴ باب نیت ح ۱ .

۲۳۲) وسائل الشیعه ، ۱ / ۳۴ باب ۵ ح ۱۰ .

۲۳۳) وسائل الشیعه ، ۱ / ۴۴ باب ۸ ح ۹ .

۲۳۴) وسائل الشیعه ، ۱ / ۱۴۴ ح ۱۲۲۱ .

۲۳۵) بحار الانوار ، ۵۱ / ۱۱۴ ح ۱۰ .

۲۳۶) اقبال ، ۲۰۱ .

۲۳۷) بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۴۵ ح ۶۷ .

۲۳۸) بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۸۵ باب علامات الظهور ذیل ح ۹ .

۲۳۹ (اصول کافی ، ۱ / ۳۶۹ ذیل ح ۶ .

۲۴۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۱۱ باب ۲۱ ذیل ح ۱۸ .

۲۴۱ (غیبت نعمانی ، ۱۰۳ .

۲۴۲ (غیبت نعمانی ، ۱۰۴ .

۲۴۳ (بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۱۱۲ .

۲۴۴ (احتجاج ، طبرسی ، ۲ / ۳۲۴ .

۲۴۵ (کمال الدین ، ۲ / ۳۷۳ .

۲۴۶ (اصول کافی ، ۱ / ۳۴۱ در باب غیبت ح ۲۴ .

۲۴۷ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۲۱۳ .

۲۴۸ (کمال الدین ، ۲ / ۶۴۹ .

۲۴۹ (بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۹۷ باب ۷ .

۲۵۰ (بحار الانوار ، ۱۰۱ / ۱۲۰ باب ۱۶ ح ۹ .

۲۵۱ (کامل الزیارة ، ۲۷۵ .

۲۵۲ (روضه کافی ، ۳۳۴ ح ۵۲۱ .

۲۵۳ (سوره جمعه ، آیه ۴ .

۲۵۴ (اصول کافی ، ۲ / ۱۸۷ ح ۵ .

۲۵۵ (اصول کافی ، ۲ / ۱۸۸ ح ۷ .

۲۵۶ (مکارم الاخلاق ، ۴۲۲ ، باب ۱۲ .

۲۵۷ (کمال الدین ، ۲ / ۳۷۱ .

۲۵۸) اصول کافی، ۲ / ۲۲۶ باب کتمان ح ۱۶ .

۲۵۹) اصول کافی، ۲ / ۱۷۲ ح ۹ .

۲۶۰) بحار الانوار، ۸ / ۲۲ باب ۲۰ ذیل ح ۱۷ .

۲۶۱) سوره بقره، آیه ۱۴۸ .

۲۶۲) أمالی، مجلس ۱۷، ح ۴ .

۲۶۳) بحار الانوار، ۴۴ / ۲۷۸ .

۲۶۴) بحار الانوار، ۴۴ / ۲۸۲ .

۲۶۵) عدة الداعی، ۱۷ ح ۲۳۸ و مستدرک الوسائل، ۱ / ۴۰۰ ح ۲ .

۲۶۶) اصول کافی، ۲ / ۴۹۶ ح ۲ .

۲۶۷) این افراد پنداشته‌اند که هر جای که بنشینند و سخن هر کس را بشنوند پسندیده است، و بین مجلس پند و اندرز و شناخت زندگانی بزرگان دین با نشستن در مجالس داستان‌سرایان و خیال‌پردازان و بیهوده‌جویان را اشتباه کرده‌اند، چنانکه :

آن یکی در وقت استنجا بگفت

که مرا با بوی جنت‌دار جفت

گفت شیخی خوب ورد آورده‌ای

لیک سوراخ دعا گم کرده‌ای

و آورده‌اند که روزی سید حمیری در مجلس ابوعمر بن العلاء حضور یافت، پس حاضران درباره زراعت و نخل سرگرم گفتگو شدند، او از جای برخاست، به او گفتند: چرا می‌روی؟ گفت:

انی لأکره ان أطیل بمجلس

لا ذکر فیه لفضل آل محمد

لا ذکر فیه لا حمد و وصیه

و بنیه ذلک مجلس نطف ردی

ان الذی ینسأهمُ فی مجلس

حتی یفارقه لغیر مسدّد

یعنی : من خوش ندارم در مجلسی بنشینم که در آن از فضایل آل محمد صلی الله علیه وآله وسلم یادی به میان نمی آید . هیچ
ذکری از احمد مرسل و جانشین او و فرزندانش نیست ، آن مجلس عیبناک پستی است . همانا کسی که در مجلسی آنان را فراموش
کند تا اینکه از آن مجلس بیرون برود مورد تأیید [خداوند] نیست . دیوان السید الحمیری ، ۱۷۷ - ۱۷۸ . (مترجم)

(۲۶۸) وسائل الشیعه ، ۱۱ / ۵۶۶ باب ۲۳ ح ۲ .

(۲۶۹) بحار الانوار ، ۴۵ / ۳۰۳ .

(۲۷۰) وسائل الشیعه ، ۱۱ / ۵۶۷ باب ۲۳ ح ۳ .

(۲۷۱) خصال ، ۲ / ۶۳۵ .

(۲۷۲) سوره توبه ، آیه ۶۰؛ همانا زکات فقط برای فقرا و بینوایان و کارگزاران آن ، و دلجویی شدگان ، و بردگان [ی که آزادیشان
خواهید] و وامداران ، و هزینه در راه خدا ، و در راه ماندگان می باشد .

(۲۷۳) وسائل الشیعه ، ۱۰ / ۴۶۷ ح ۱ .

(۲۷۴) وسائل الشیعه ، ۱۰ / ۴۶۷ ذیل ح ۲ .

(۲۷۵) وسائل الشیعه ، ۱۰ / ۴۶۷ ذیل ح ۳ .

(۲۷۶) وسائل الشیعه ، ۱۰ / ۴۶۷ ح ۴ .

(۲۷۷) روضه کافی ، ۸ / ۱۰۲ .

(۲۷۸) بحار الانوار ، ۴۴ / ۲۷۸ .

(۲۷۹) و کتاب منتخب الأثر به نقل از کتاب مرآة الکمال از الدمعة الساکبة از شیخ محمد بن عبدالجبار آمده که وی در کتاب مشکاة
الأنوار گفته : هنگامی که دَعِیلٌ قصیده معروف خود را بر حضرت رضا علیه السلام خواند و امام قائم عجل الله تعالی فرجه را یاد کرد
، امام رضا علیه السلام دست خود را بر سر نهاد و به عنوان تواضع بپا ایستاد و برای فرَج آن جناب دعا کرد . و در کتاب الزام الناصب
به نقل از تنزیه الخاطر آورده که : از امام صادق علیه السلام سبب پیاختن هنگام یاد نمودن لفظ قائم از القاب حضرت حجّت علیه
السلام سؤال شد ، آن حضرت فرمود : زیرا که او را غیبتی است طولانی و از مهربانی شدیدی که نسبت به دوستانش دارد به هر
کسی که او را به این لقب که به دولت او و حسرت خوردن از جهت غربتش اشعار دارد - یاد کند؛ نظر می فرماید؛ و از گونه های

تعظیم او این است که غلام به حال تواضع برای ارباب خود بپاخیزد هنگامی که مولای جلیلیش به دیده شریفش به او نظر می کند ، پس بپاخیزد و از خداوند - جلّ ذکره - تعجیل فرجش را طلب نماید . (مترجم) .

۲۸۰ (بحار الانوار ، ۴۴ / ۲۷۸ ح ۳ .

۲۸۱ (بحار الانوار ، ۴۴ / ۲۹۰ .

۲۸۲ (بحار الانوار ، ۴۴ / ۲۹۰ .

۲۸۳ (بحار الانوار ، ۴۴ ص ۲۷۹ / ۷ .

۲۸۴ (بحار الانوار ، ۴۴ / ۲۷۹ ح ۸ .

۲۸۵ (کامل الزیارات ، ۱۰۰ باب ۳۲۰ .

۲۸۶ (بحار الانوار ، ۴۴ / ۲۸۲ ح ۱۴ .

۲۸۷ (بحار الانوار ، ۴۴ / ۲۸۵ ح ۲۲ از کامل الزیارات / ۱۰۴ ح ۱۰ .

۲۸۸ (روضه کافی ، ۱۰۱ ذیل ح ۷۲ .

۲۸۹ (سوره شعرا ، آیه ۱۰۰ و ۱۰۱ .

۲۹۰ (کامل الزیارات ، ۱۱۷ .

۲۹۱ (غیبت نعمانی ، ۷۷ باب مدح زمان غیبت .

۲۹۲ (اصول کافی ، ۱ / ۳۳۶ باب غیبت .

۲۹۳ (غیبت نعمانی ، ۷۷ باب مدح زمان غیبت .

۲۹۴ (کمال الدین ، ۲ / ۳۴۷ باب ۳۳ ح ۳۵ .

۲۹۵ (غیبت ، ۲۰۴ .

۲۹۶ (کمال الدین ، ۲ / ۳۵۲ باب ۳۳ ح ۵۰ .

۲۹۷ (سوره اسراء ، آیه ۱۳ .

۲۹۸ (سوره نساء، آیه ۱۵۷).

۲۹۹ (سوره هود، آیه ۳۷).

۳۰۰ (منظور آیه شریفه: «وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ» .
سوره نور، آیه ۵۵).

از ۳۰۱ تا ۶۰۰

۳۰۱ (سوره یوسف، آیه ۱۱۰).

۳۰۲ (بحار الانوار، ۵۱ / ۲۱۹، ج ۹).

۳۰۳ (اصول کافی، ۱ / ۱۸۵).

۳۰۴ (اصول کافی، ۱ / ۱۸۵).

۳۰۵ (اصول کافی، ۱ / ۱۸۵).

۳۰۶ (سوره تغابن، آیه ۸).

۳۰۷ (اصول کافی، ۱ / ۱۹۴).

۳۰۸ (سوره غافر، آیه ۶۰).

۳۰۹ (سوره نساء، آیه ۳۲).

۳۱۰ (سوره قصص، آیه ۵۶).

۳۱۱ (اصول کافی، ۲ / ۱۶۳).

۳۱۲ (سوره عنکبوت، آیه ۶۹).

۳۱۳ (سوره فاطر، آیه ۲).

۳۱۴ (اصول کافی ، ۱ / ۳۳۷ .

۳۱۵ (غیبت نعمانی ، ۸۶ ، ان فی قائم سنه من الانبیاء .

۳۱۶ (کمال الدین ، ۲ / ۳۴۲ .

۳۱۷ (کمال الدین ، ۲ / ۳۵۱ .

۳۱۸ (غیبت ، ۸۱ .

۳۱۹ (مهج الدعوات ، ۳۳۲ .

۳۲۰ (الغیبه ، ۱۳۹ ، ۱۴۰ .

۳۲۱ (اصول کافی ، ۱ / ۳۷۲ .

۳۲۲ (سوره نساء ، آیه ۵۹ .

۳۲۳ (الغیبه ، نعمانی؛ باب علامات الظهور ، ۱۳۳ به بعد .

۳۲۴ (سوره شعراء ، آیه ۴ .

۳۲۵ (سوره قمر ، آیه ۲ .

۳۲۶ (سوره یونس ، آیه ۳۵ .

۳۲۷ (سوره انعام ، آیه ۲ .

۳۲۸ (الغیبه ، نعمانی / ۱۷۲؛ باب ما جاء عند خروج القائم علیه السلام .

۳۲۹ (بحار الانوار ، ۵۳ باب ۲۵ .

۳۳۰ (کمال الدین ، ۲ / ۶۵۴ باب ۵۷ ح ۲۲ .

۳۳۱ (اصول کافی ، ۱ / ۳۶۸ و ۳۶۹ .

۳۳۲ (اصول کافی ، ۱ / ۳۶۸ و ۳۶۹ .

۳۳۳ (اصول کافی ، ۱ / ۳۷۰ .

۳۳۴ (اصول کافی ، ۱ / ۳۷۰ .

۳۳۵ (اصول کافی ، ۱ / ۳۷۰ .

۳۳۶ (الوافی ، ۱ / ۱۰۳ و روضه الکافی ، ۲۷۳ .

۳۳۷ (الغیبۃ نعمانی ، ۱۰۳؛ باب ما امر به الشیعه .

۳۳۸ (الغیبۃ ، ۱۰۴؛ باب ما امر به الشیعه .

۳۳۹ (الغیبۃ ، ۱۱۱؛ فی صفۃ القائم علیه السلام .

۳۴۰ (الغیبۃ ، ۱۰۴؛ فیما امر به الشیعه .

۳۴۱ (تفسیر البرهان ، ۲ / ۳۵۹ ، ذیل سوره نحل ، ح ۱ .

۳۴۲ (کمال الدین ، ۶۷۱ ، ح ۱۸ .

۳۴۳ (تفسیر البرهان ، ۲ / ۳۶۰ ، ح ۶ .

۳۴۴ ([. سوره شوری ، آیه ۱۷ و ۱۸ .

۳۴۵ (کمال الدین ، ۲ / ۳۶۰ ، ح ۳ .

۳۴۶ (سوره انفال ، آیه ۷۵ .

۳۴۷ (سوره زخرف ، آیه ۲۸ .

۳۴۸ (کمال الدین ، ۲ / ۳۲۳ ، باب ۳۱ ، ح ۸ .

۳۴۹ (کمال الدین ، ۲ / ۳۲۴ ، باب ۳۱ ، ح ۹ .

۳۵۰ (سوره رعد ، آیه ۷ .

۳۵۱ (کفایۃ الاثر ، ۳۰۹ .

۳۵۲ (الغیبۃ نعمانی ، ۱۰۲ فیما امر به الشیعه .

۳۵۳ (سوره اِسراء، آیه ۶۱).

۳۵۴ (سوره احزاب، آیه ۳۶).

۳۵۵ (سوره نساء، آیه ۶۵).

۳۵۶ (اصول کافی، ۲ / ۳۹۸).

۳۵۷ (تحف العقول، ابن شعبه / ۲۴۴).

۳۵۸ (سوره آل عمران، آیه ۷).

۳۵۹ (وسائل الشیعه، ۱۸ / ۱۰۸، ح ۴۰).

۳۶۰ (سوره بقره، آیه ۱۵).

۳۶۱ (سوره هود، آیه ۳۸ و ۳۹).

۳۶۲ (کمال الدین، ۲ / ۵۱۲).

۳۶۳ (صحیفه سجّادیّه، دعای ۱۳).

۳۶۴ (کشف المَحجّه، ۱۵۲ و ۱۵۱، فصل ۱۵۰).

۳۶۵ (وسائل الشیعه، ۵ / ۳۶۷ ح ۹).

۳۶۶ (واقفیان کسانی بوده‌اند که بر امامت حضرت موسی بن جعفر علیهما السلام متوقف ماندند، و امامت امامان بعدی را به بهانه اینکه امام کاظم علیه السلام در زندان غایب گردیده، انکار نمودند، علی بن ابی حمزه بطائنی از سران این گروه فاسد بوده است. مترجم).

۳۶۷ (اصول کافی، ۲ / ۸۷).

۳۶۸ (اصول کافی، محمد بن یعقوب کلینی، ج ۲ / ۱۵۹، باب والدین، ح ۷).

۳۶۹ (مرآة العقول، ۸ / ۳۸۸).

۳۷۰ (سوره مائده، آیه ۲).

۳۷۱) وسائل الشیعه، شیخ حرّ عاملی، ج ۵ / ۳۶۸ ح ۱۶.

۳۷۲) آمالی، ۲۰۱.

۳۷۳) فروع کافی، ۴ / ۳۱۲، باب حج به نیابت، ح ۲.

۳۷۴) من لا یحضره الفقیه، ۲ / ۲۲۲، ۲۲۳، ح ۹.

۳۷۵) فروع کافی، ۴ / ۳۱۶.

۳۷۶) فروع کافی، ۴ / ۳۱۷.

۳۷۷) فروع کافی، ۴ / ۳۱۷.

۳۷۸) فروع کافی، ۴ / ۳۱۵.

۳۷۹) وسائل الشیعه، ۸ / ۱۴۷، باب ۳۴: التهذیب، ۸ / ۴۰، باب ۳ ح ۴۰.

۳۸۰) فروع کافی، ۴ / ۳۱۴.

۳۸۱) الخرائج و الجرائح، قطب راوندی / ۷۳.

۳۸۲) فروع کافی، ۴ / ۳۱۴.

۳۸۳) فروع کافی، ۴ / ۳۱۴.

۳۸۴) فروع کافی، ۴ / ۳۱۶، ح ۸.

۳۸۵) بحار الانوار، ۱۰۲ / ۲۵۷.

۳۸۶) وسائل الشیعه، ۱۰ / ۴۶۴، باب ۱۰۳، ح ۱.

۳۸۷) کمال الدین، ۱ / ۳۲۰.

۳۸۸) کمال الدین، ۲ / ۶۴۲، ح ۷.

۳۸۹) اصول کافی، ۱ / ۳۳۳.

۳۹۰) بحار الانوار، ۵۲ / ۱۲۷، باب ۲۲، ح ۲۰.

۳۹۱ (کمال الدین ، ۱ / ۲۸۸ .

۳۹۲ (کمال الدین ، ۱ / ۲۸۶ .

۳۹۳ (غیبت ، شیخ طوسی / ۲۷۵ .

۳۹۴ (غیبت ، شیخ طوسی / ۲۷۶ .

۳۹۵ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۴۵ ، ح ۶۶ .

۳۹۶ (اصول کافی ، ۱ / ۳۷ ، ح ۶ .

۳۹۷ (اصول کافی ، ۲ / ۲۰۷ .

۳۹۸ (سوره نحل ، آیه ۱۸ .

۳۹۹ (کامل الزیارات ، ۳۱۹ ، باب ۱۰۵ .

۴۰۰ (روضه الکافی ، ۸ / ۱۰۲ ، ح ۷۳ .

۴۰۱ (سوره حج ، آیه ۴۰ .

۴۰۲ (سوره محمد صلی الله علیه وآله وسلم ، آیه ۷ .

۴۰۳ (سوره فاطر ، آیه ۱۵ .

۴۰۴ (سوره حج ، آیه ۴۰ و ۴۱ .

۴۰۵ (نهج البلاغه ، صبحی ، خطبه ۲۳۲ ص ۲۸۲ .

۴۰۶ (مَرَجَّهٔ کسانی را گویند که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام را خلیفه چهارم شمارند ، و آن حضرت را از مرتبه اش تأخیر اندازند ، و یا کسانی که پندارند ایمان ، صرف عقیده است و هیچ گناهی به آن ضرر نرساند ، یعنی عذاب را از گناه تأخیر دهند . (مترجم)

۴۰۷ (اینکه حضرت فرموده : « و شهادت در رکاب آن حضرت دو شهادت است » دو معنی را محتمل است : یکی اینکه شهید در رکاب آن جناب را خدای تعالی ثواب دو شهید عطا می فرماید : یکی ثواب شهادت و دیگر ثواب تصمیم داشتن بر یاری آن حضرت . احتمال دوم : اینکه شهید در رکاب آن جناب بهتر از شهدای در خدمت دیگران است ، لذا خداوند به کسی که در رکاب آن جناب شهید شده ثواب دو شهادت در خدمت امامان دیگر علیهم السلام را عطا می کند ، به خاطر حکمتیایی که بر ما پوشیده است ، و اللّٰه

العالم . و این منافات ندارد با آنچه در روایت امام باقر علیه السلام خواهد آمد ، چون شاید آنچه در این حدیث ذکر گردیده ثواب کسی باشد که در عرصه کارزار شرکت کند هر چند نه کسی را بکشد و نه کشته شود ، تأمل کنید . (مؤلف)

۴۰۸) امکان دارد که نهی کردن حضرتش ، نگاهی به پافشاری شیعیان - برای خروج قبل از رسیدن هنگام دعا بوده و نهی از پافشاری آنها به خاطر عدم ولادت حضرت صاحب الأمر علیه السلام در زمان حضرت صادق علیه السلام باشد . و ممکن است منظور از نهی پافشاری ایشان ، پافشاری بر خروج و قیام دیگر امامان باشد ، به خاطر اینکه آنان ندانند امامی که خداوند به قیام فرمائش داده ، امام دوازدهم است . (مؤلف)

۴۰۹) روضه الكافی ، ۸۰ ، ح ۳۷ .

۴۱۰) اصول کافی ، ۲ / ۸۵ .

۴۱۱) اصول کافی ، ۲ / ۲۲۲ .

۴۱۲) مجمع البحرين ، ۲ / ۳۴۵ ، ماده (بیع) .

۴۱۳) مرآة الانوار ، ۹۹ .

۴۱۴) بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۱۱۱ .

۴۱۵) احتجاج ، ۱ / ۶۶ .

۴۱۶) سوره توبه ، آیه ۱۱۱ .

۴۱۷) سوره فتح ، آیه ۱۰ .

۴۱۸) احتجاج ، ۱ / ۱۱۵ .

۴۱۹) اصول کافی ، ۱ / ۴۰۵ .

۴۲۰) سوره احزاب ، آیه ۶ .

۴۲۱) سوره نساء ، آیه ۶۵ .

۴۲۲) احتجاج ، ۱ / ۷۴ ، حدیث غدیر .

۴۲۳) سوره توبه ، آیه ۲۴ .

۴۲۴) صحیح مسلم، ۳ / ح ۱۴۷۸؛ صحیح بخاری، ۲ / ۱۳؛ ربیع الأبرار، ۴ / ۲۲۱.

۴۲۵) بحار الانوار، ۱۰۲ / ۱۱۱.

۴۲۶) بحار الانوار، ۱۰۲ / ۱۱۰، باب ۷.

۴۲۷) بحار الانوار، ۸۶ / ۶۱، باب ۳۸، ح ۶۹.

۴۲۸) سوره احزاب، آیه ۶.

۴۲۹) [. سوره مائده، آیه ۵۸.

۴۳۰) سوره نساء، آیه ۵۹.

۴۳۱) صحیفه سجادیه، دعای ۴۸.

۴۳۲) صحیفه سجادیه، دعای ۴۸.

۴۳۳) سوره احزاب، آیه ۳۶.

۴۳۴) سوره زمر، آیه ۶۵.

۴۳۵) تفسیر البرهان، ۴ / ۸۳.

۴۳۶) بحار الانوار، ۵۳ / ۸.

۴۳۷) الاحتجاج، ۱ / ۶۶، حدیث الغدیر.

۴۳۸) بحار الانوار، ۱۰۲ / ۱۱۱، باب ۷.

۴۳۹) الاحتجاج، ۱ / ۸۴، خطبه غدیر.

۴۴۰) برای آشنایی با آراء فقها در موضوع ولایت فقیه به کتاب حاکمیت در اسلام: نوشته؛ سید محمد مهدی موسوی خلخالی رجوع نمایند.

۴۴۱) سوره آل عمران، آیه ۳۱.

۴۴۲) سوره احزاب، آیه ۲۱.

۴۴۳ (سوره فتح ، آیه ۱۰ .

۴۴۴ (صیغ العقود ، ۱۴۶ .

۴۴۵ (صیغ العقود ، ۱۴۷ .

۴۴۶ (بیان السعادة فی مقامات العبادة ، ج ۲ / ۲۹۲ ، چاپ دانشگاه تهران ۱۳۴۴ ش .

۴۴۷ (بیان السعادة فی مقامات العبادة ، ج ۲ / ۲۹۲ .

۴۴۸ (بیان السعادة فی مقامات العبادة ، ج ۲ / ۲۸۰ .

۴۴۹ (سوره بقره ، آیه ۲۸۶ .

۴۵۰ (سوره طلاق ، آیه ۷ .

۴۵۱ (سوره بقره ، آیه ۲۴۵ .

۴۵۲ (اصول کافی ، ۱ / ۵۳۷ .

۴۵۳ (اصول کافی ، ۱ / ۵۳۷ .

۴۵۴ (سوره حدید ، آیه ۱۱ .

۴۵۵ (اصول کافی ، ۱ / ۵۳۸ .

۴۵۶ (اصول کافی ، ۱ / ۵۳۸ .

۴۵۷ (اصول کافی ، ۲ / ۱۵۶ .

۴۵۸ (سوره رعد ، آیه ۲۱ .

۴۵۹ (اصول کافی ، ۱ / ۵۳۷ .

۴۶۰ (فروع کافی ، ۴ / ۲۶۰ ، ج ۳۱ .

۴۶۱ (سوره بقره ، آیه ۲۴۵ .

۴۶۲ (بحار الانوار ، ۹۶ / ۲۱۶ ، ج ۶ .

۴۶۳ (بشاره المصطفی / ۶ .

۴۶۴ (تفسیر البرهان ، ۱ / ۲۹۷ در تفسیر سوره آل عمران / ۹۲ ، ح ۴ .

۴۶۵ (سوره آل عمران ، آیه ۹۲ .

۴۶۶ (تفسیر عیاشی ، ۱ / ۱۸۴ ، ح ۸۵ .

۴۶۷ (سوره رعد ، آیه ۲۱ .

۴۶۸ (بحار الانوار ، ۹۶ / ۲۱۶ ، ح ۵ . و تفسیر عیاشی ، ۲ / ۲۰۹ ، ح ۳۴ .

۴۶۹ (امالی ، شیخ صدوق / ۲۴۰ .

۴۷۰ (مجمع البحرین ، طریحی / ۳۴۰ ، ماده قرط .

۴۷۱ (احتجاج ، طبرسی ، ۲ / ۲۸۱ .

۴۷۲ (اصول کافی ، ۱ / ۳۳۳ ، ح ۲ .

۴۷۳ (کامل الزیارات ، ۳۱۹ ، باب ۱۰۵ .

۴۷۴ (تهذیب ، شیخ طوسی ، ۶ / ۱۰۴ .

۴۷۵ (اصول کافی ، ۲ / ۱۸۹ .

۴۷۶ (اصول کافی ، ۲ / ۱۹۲ .

۴۷۷ (اصول کافی ، ۲ / ۱۸۹ .

۴۷۸ (اصول کافی ، ۱ / ۴۰۴ .

۴۷۹ (اصول کافی ، ۱ / ۴۰۳ .

۴۸۰ (اصول کافی ، ۱ / ۴۰۳ .

۴۸۱ (سوره آل عمران ، آیه ۱۶۱ .

۴۸۲ (سوره اعراف ، آیه ۴۳ .

۴۸۳ (سوره مائده ، آیه ۶۴ .

۴۸۴ (سوره بقره ، آیه ۸۸ .

۴۸۵ (سوره قصص ، آیه ۱۵ .

۴۸۶ (سوره بقره ، آیه ۱۷۷ .

۴۸۷ (سوره بقره ، آیه ۱۸۵ .

۴۸۸ (سوره توبه ، آیه ۶۷ .

۴۸۹ (سوره ابراهیم ، آیه ۲۷ .

۴۹۰ (سوره نجم ، آیه ۲۹ .

۴۹۱ (سوره لقمان ، آیه ۲۲ .

۴۹۲ (سوره نساء ، آیه ۱۵۵ .

۴۹۳ (متأسفانه أجل مهلت نداده تا مؤلف بزرگوار قدس سره خاتمه کتاب را بنویسد و از فواید آن محروم گشته ایم ، شاید خداوند بر این حقیر منت نهد و بر انجام این مهم توفیق دهد ، و عنایت خاص مولی صاحب الزمان علیه السلام شامل حال این حقیر گردد ، تا برخی از رسوم غلامی و چاکری آن جناب را رقم زنم . (مترجم) .

۴۹۴ (جمال الاسبوع ، ۴۹۳ .

۴۹۵ (جمال الاسبوع ، ۱۵ .

۴۹۶ (صاحب الدار از جمله القاب مولایمان حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه می باشد . (مؤلف) .

۴۹۷ (جمال الاسبوع ، ۱۵ .

۴۹۸ (سوره حجرات ، آیه ۱۷ .

۴۹۹ (جمال الاسبوع ، ۲۰ .

۵۰۰) به جای نقطه چین ها نام معصوم و نام پدرش گفته می شود ، هنگام خواندن دعا در متن عربی به جای (فلان بن فلان) لازم است این کار انجام شود . (مترجم) .

۵۰۱) سوره اعراف ، آیه ۱۸۰ .

۵۰۲) سوره اعراف ، آیه ۱۸۰ .

۵۰۳) اصول کافی ، ۲ / ۶۱۸ .

۵۰۴) بحار الانوار ، ۹۴ / ۲۲ .

۵۰۵) بحار الانوار ، ۹۴ / ۳۵ .

۵۰۶) اقبال ، ۶۸۷ .

۵۰۷) بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۱۳۰ .

۵۰۸) سوره جمعه ، آیه ۱۰ .

۵۰۹) سوره نساء ، آیه ۹۷ .

۵۱۰) سوره تحریم ، آیه ۶ .

۵۱۱) اصول کافی ، ۲ / ۲۱۱ .

۵۱۲) سوره بقره ، آیه ۸۳ .

۵۱۳) تفسیر امام ، ۳۳۹ - ۳۴۵ .

۵۱۴) سوره نحل ، آیه ۱۲۵ .

۵۱۵) سوره بقره ، آیه ۱۵۹ .

۵۱۶) [. سوره آل عمران ، آیه ۱۰۴ .

۵۱۷) سوره مائده ، آیه ۳ .

۵۱۸) سوره اعراف ، آیه ۲۰۱ .

- ۵۱۹ (سوره طلاق ، آیه ۲ .
- ۵۲۰ (سوره بقره ، آیه ۲۶۹ .
- ۵۲۱ (تفسیر البرهان ، ۳ / ۲۵۳ ، ح ۲ .
- ۵۲۲ (الکافی ، ۱ / ۵۳۷ .
- ۵۲۳ (اقبال ، ۷۱ .
- ۵۲۴ (سوره حدید ، آیه ۱۶ .
- ۵۲۵ (البرهان ، ۴ / ۲۹۱ .
- ۵۲۶ (اصول کافی ، ۱ / ۵۴ .
- ۵۲۷ (اصول کافی ، ۲ / ۳۷۵ .
- ۵۲۸ (سوره قصص ، آیه ۵۴ .
- ۵۲۹ (اصول کافی ، ۲ / ۲۱۷ .
- ۵۳۰ (اصول کافی ، ۲ / ۲۲۱ .
- ۵۳۱ (می گویم : ظاهراً او هشام بن الحکم است که ثقه می باشد چنانکه در کتب رجال آمده . (مؤلف) .
- ۵۳۲ (اصول کافی ، ۲ / ۲۱۹ .
- ۵۳۳ (اصول کافی ، ۲ / ۲۲۶ .
- ۵۳۴ (کمال الدین ، ۱ / ۳۳۰ .
- ۵۳۵ (سوره مائده ، آیه ۱۰۵ .
- ۵۳۶ (اصول کافی ، ۲ / ۲۲۲ .
- ۵۳۷ (اصول کافی ، ۲ / ۲۲۴ .
- ۵۳۸ (اصول کافی ، ۲ / ۲۱۷ .

۵۳۹ (اصول کافی ، ۲ / ۲۲۳ .

۵۴۰ (بصائر الدرجات ، ۱ / ۲۶ .

۵۴۱ (بصائر الدرجات ، ۱ / ۲۵ .

۵۴۲ (بصائر الدرجات ، ۱ / ۲۴ .

۵۴۳ (مضمون آیه ۶ سوره بقره است .

۵۴۴ (اصول کافی ، ۲ / ۲۱۳ .

۵۴۵ (تحف العقول ، ۲۲۹ .

۵۴۶ (اصول کافی ، ۲ / ۲۱۳ ، ح ۳ .

۵۴۷ (سوره قصص ، آیه ۵۶ .

۵۴۸ (سوره یونس ، آیه ۹۹ . و اصول کافی ، ۱ / ۱۶۶ و نیز ۲ / ۲۱۳ .

۵۴۹ (صَعْب : دشوار ، و مستصعب آن است که شنونده آن را دشوار می بیند و خشن : ضد لَیْن و نرم است ، چون تحمل آن برای کسانی که آزموده نشده اند دشوار می باشد ، و مخشوش : شتری است که در بینی اش خشاش - به کسر - قرار می دهند تا بیشتر رام گردد ، برای توضیح بیشتر به ترجمه جلد اول همین کتاب مراجعه شود . (مترجم) .

۵۵۰ (بصائر الدرجات ، ۲۱ ، باب ۱۱ ، ح ۵ .

۵۵۱ (بصائر الدرجات ، ۲۳ ، باب ۱۱ ، ح ۱۲ .

۵۵۲ (بصائر الدرجات ، ۲۳ ، باب ۱۱ ، ح ۱۴ .

۵۵۳ (غیبت نعمانی ، ۱۰۷ .

۵۵۴ (سوره آل عمران ، آیه ۱۷۹ .

۵۵۵ (سوره عنکبوت ، آیات ۲ و ۳ .

۵۵۶ (سوره مؤمنون ، آیه ۳۰ ، و نهج البلاغه خطبه ۱۰۲ .

۵۵۷ (روضه کافی ، ۳۷ .

۵۵۸ (سوره جن ، آیه ۲۶ .

۵۵۹ (تحف العقول ، ۲۳۰ .

۵۶۰ (روضه کافی ، ۲۴۷ ، ح ۳۴۶ . سوره یس ، آیه ۵۲ .

۵۶۱ (اصول کافی ، ۲ / ۹۱ .

۵۶۲ (سوره آل عمران ، آیه ۲۰۰ .

۵۶۳ (اصول کافی ، ۲ / ۸۷ ، باب الصبر ، ح ۲ .

۵۶۴ (یعنی : دوران ابتلا در دنیا کوتاه است پس کسی که صبر کند مدت کمی صبر کرده از جهت کمی ایام آن و هر کس بی تابی کند مدت کوتاهی بی تابی کرده ولی زمان متنعم شدن در آخرت طولانی و دائم است . (مؤلف) .

۵۶۵ (سوره مزمل ، آیه ۱۰ و ۱۱ .

۵۶۶ (سوره سجده ، آیه ۲۴ و ۲۵ .

۵۶۷ ([. سوره حجر ، آیه ۹۷ و ۹۸ .

۵۶۸ (سوره انعام ، آیه ۲۳ و ۲۴ .

۵۶۹ (سوره ق ، آیه ۳۹ .

۵۷۰ (سوره سجده ، آیه ۲۴ .

۵۷۱ (سوره اعراف ، آیه ۱۲۷ .

۵۷۲ (سوره توبه ، آیه ۵ .

۵۷۳ (سوره بقره ، آیه ۱۹۱ .

۵۷۴ (این خبر را در آخر باب تعجیل عقوبه الذنب آورده ، و ابوالصباح کنانی کوفی است ، و اسم او ابراهیم بن نعیم است ، و ثقه می باشد که امام صادق علیه السلام او را « میزان » نامیده ، و چنانکه در کتب رجال آمده به او فرمود : « انت میزان لا عین فیه » . (مؤلف) .

۵۷۵ (اصول کافی ، ۲ / ۴۴۷ ، ح ۱۲ .

۵۷۶ (اصول کافی ، ۲ / ۹۱ ، باب الصبر ، ح ۱۳ .

۵۷۷ (سوره هود ، آیه ۹۳ .

۵۷۸ (سوره اعراف ، آیه ۷۱ .

۵۷۹ (کمال الدین ، ۲ / ۶۴۵ .

۵۸۰ (سوره بقره ، آیه ۱۵۵ .

۵۸۱ (سوره آل عمران ، آیه ۷۰ . و کمال الدین ، ۲ / ۶۴۹ .

۵۸۲ (غیبت نعمانی ، ۱۱۲ .

۵۸۳ (سوره آل عمران ، آیه ۱۸۶ .

۵۸۴ (غیبت نعمانی ، ۱۰۵ .

۵۸۵ (غیبت نعمانی ، ۱۰۵ .

۵۸۶ (سوره نحل ، آیه ۱۲۷ .

۵۸۷ (اصول کافی ، ۲ / ۵۶ ، باب المکارم ، ح ۲ .

۵۸۸ (اصول کافی ، ۲ / ۵۶ ، ح ۳ .

۵۸۹ (اقبال ، ۴۵۷ .

۵۹۰ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۴۲ ، ح ۵۴ و غیبت نعمانی ، ۱۸۰ .

۵۹۱ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۲۸ ، ح ۲۲ .

۵۹۲ (بحار الانوار ، ۵۲ / ۱۳۰ ، ح ۲۹ .

۵۹۳ (غیبت نعمانی ، ۱۰۴ .

۵۹۴ (اصول کافی ، ۱ / ۳۶۹ ذیل ح ۶ .

۵۹۵ (سوره نساء، آیه ۱۴۰).

۵۹۶ (تفسیر قمی، ۱ / ۱۵۶).

۵۹۷ (اصول کافی، ۲ / ۳۷۷).

۵۹۸ (اصول کافی، ۲ / ۳۷۷).

۵۹۹ (سوره انعام، آیه ۱۰۸).

۶۰۰ (سوره انعام، آیه ۶۸).

از ۶۰۱ تا آخر

۶۰۱ (سوره نحل، آیه ۱۱۶).

۶۰۲ (اصول کافی، ۲ / ۳۷۸، ح ۱۲).

۶۰۳ (اصول کافی، ۲ / ۳۷۹، ح ۱۳).

۶۰۴ (اصول کافی، ۲ / ۳۹۷، ح ۱۴).

۶۰۵ (اصول کافی، ۲ / ۳۷۹، ح ۱۵).

۶۰۶ (تفسیر البرهان، ۱ / ۴۲۳، ح ۴؛ و سوره نساء، آیه ۱۴۰).

۶۰۷ (سوره بقره، آیه ۱۹۵).

۶۰۸ (تحف العقول، ۲۲۸).

۶۰۹ (غیبت نعمانی، ۱۱۲).

۶۱۰ (کمال الدین، ۱ / ۳۳۰).

۶۱۱) نهج البلاغه ، خطبه ۱۰۲ ، فیض ، ۲۹۱ .

۶۱۲) غیبت نعمانی ، ۷۰ .

۶۱۳) غیبت نعمانی ، ۱۰۷ .

۶۱۴) غیبت نعمانی ، ۱۰۶ .

۶۱۵) سوره آل عمران ، آیه ۱۰۳ .

۶۱۶) بحار الانوار ، ۵۳ / ۱۷۷ .

۶۱۷) بحار الانوار ، ۵۳ / ۱۷۷ .

۶۱۸) کمال الدین ، ۱ / ۳۰۲ ، باب ۲۶ ، ذیل ح ۱۱ .

۶۱۹) اصول کافی ، ۱ / ۳۳۹ .

۶۲۰) سوره طه ، آیات ۱۲۴ - ۱۲۶ .

۶۲۱) سوره اسراء ، آیه ۷۱ .

۶۲۲) سوره یوسف ، آیه ۸۸ .

۶۲۳) سوره بقره ، آیه ۱۸۹ .

۶۲۴) کمال الدین ، ۲ / ۵۱۳ .

۶۲۵) یکی از شعرا خوش سروده :

غافل تو یکی لحظه از آن شاه نباشی

شاید که نگاهی کند آگاه نباشی

(مترجم) .

۶۲۶) جمال الاسبوع ، ۲۳۰ .

۶۲۷) سوره احزاب ، آیه ۶ .

۶۲۸) می‌گوییم: او منصور بن یونس است و «بزرگ» معرب «بزرگ» است و از شیخ و کشی حکایت شده که او واقفی بوده و نصّ بر حضرت رضا علیه السلام را انکار می‌کرده، ولی روایت کردن بزرگانی همچون ابن ابی عمیر و غیر او از وی، از اموری است که شاهد بر وثاقت اوست، لذا بعضی از علمای رجال او را از ثقات برشمرده‌اند، و الله تعالی هو العالم. (مؤلف) .

۶۲۹) بحار الانوار، ۲۲ / ۳۲۷، ح ۳۳ .

۶۳۰) سوره حج، آیه ۳۲ .

۶۳۱) سوره حج، آیه ۳۱ .

۶۳۲) مرآة الانوار، ۱۹۸ .

۶۳۳) سوره مائده، آیه ۱۱۰ .

۶۳۴) بصائر الدرجات، ۱۲۶ .

۶۳۵) بصائر الدرجات، ۲۸، باب ۱۲، جز اول، ح ۱ .

۶۳۶) سوره مائده، آیه ۱۱۵ .

۶۳۷) بصائر الدرجات، ۲۹، باب ۱۲، ح ۴ .

۶۳۸) بصائر الدرجات، ۲۲، باب ۱۲، جز ۹، ح ۶ .

۶۳۹) اقبال، ۶۴۶ .

۶۴۰) سوره مائده، آیه ۱۱۶ .

۶۴۱) بحار الانوار، ۱۰۰ / ۳۳۱ .

۶۴۲) نهج البلاغه، خطبه سوم .

۶۴۳) سوره غاشیه، آیات ۲۵ و ۲۶ .

۶۴۴) تفسیر البرهان، ۴ / ۴۵۵ .

۶۴۵) در جلد اول کتاب نام او را صریحاً آورده و خوابش را نسبت به امام مجتبی علیه السلام یاد کرده است به جلد اول مراجعه کنید .

۶۴۶ (معانی الاخبار ، ۱۵۶ .

۶۴۷ (بحار الانوار ، ۴۹ / ۲۲۲ ، ح ۱۵ و رجال کشی ، ۵۹۳ ، ح ۱۱۰۹ و خلاصه علامه ، ۴۸ .

۶۴۸ (سوره نور ، آیه ۳۶ .

۶۴۹ (غایه المرام ، ۳۱۸ ، باب ۱۲ ، جز ۶ .

۶۵۰ (سوره احزاب ، آیه ۴۶ .

۶۵۱ (سوره مائده ، آیه ۱۱۰ .

۶۵۲ (سوره طه ، آیه ۲۱ .

۶۵۳ (بحار الانوار ، ۱۰۰ / ۴۰۹ ، ح ۶۷ .

۶۵۴ (سوره احزاب ، آیه ۵۳ .

۶۵۵ (بحار الانوار ، ۴۷ / ۳۳۶ ، ج ۸ و ج ۱۰۰ / ۱۲۶ ، ح ۲ .

۶۵۶ (بحار الانوار ، ۴۷ / ۷ ، ح ۲۲ و اصول کافی ، ۳ / ۲۵۱ ، ح ۵ .

۶۵۷ (سوره طه ، آیه ۹۶ .

۶۵۸ (سوره نور ، آیه ۳۶ .

۶۵۹ (جنه المأوی ، ۲۷۰ ، حکایت ۳۴ .

۶۶۰ (سوره اعراف ، آیه ۱۸۷ .

۶۶۱ (سوره محمد ، آیات ۱۸ و ۱۹ .

۶۶۲ (سوره قمر ، آیه ۱ .

۶۶۳ (سوره شوری ، آیات ۱۷ و ۱۸ .

۶۶۴ (غیبت نعمانی ، ۱۵۵ .

- ۶۶۵ (غیبت نعمانی ، ۱۵۵ .
- ۶۶۶ (غیبت نعمانی ، ۱۵۵ و ۱۵۶ .
- ۶۶۷ (اصول کافی ، ۲ / ۳۶۸ .
- ۶۶۸ (اصول کافی ، ۱ / ۳۶۸ .
- ۶۶۹ (غیبت نعمانی ، ۱۵۵ .
- ۶۷۰ (غیبت نعمانی ، ۱۵۸ .
- ۶۷۱ (اصول کافی ، ۱ / ۳۶۸ .
- ۶۷۲ (غیبت ، شیخ طوسی ، ۲۶۲ .
- ۶۷۳ (غیبت ، شیخ طوسی / ۲۶۲ .
- ۶۷۴ (غیبت ، شیخ طوسی / ۲۶۲ .
- ۶۷۵ (غیبت ، شیخ طوسی / ۲۶۲ .
- ۶۷۶ (احتجاج ، ۲ / ۲۸۱ .
- ۶۷۷ (غیبت ، شیخ طوسی ، ۱۷۶ .
- ۶۷۸ (غیبت ، شیخ طوسی / ۲۶۳ و اصول کافی ، ۱ / ۳۶۸؛ غیبت نعمانی / ۱۵۷ .
- ۶۷۹ (سوره رعد ، آیه ۳۹ .
- ۶۸۰ (غیبت ، شیخ طوسی / ۲۶۵ .
- ۶۸۱ (غیبت ، شیخ طوسی ، ۲۶۳ .
- ۶۸۲ (غیبت نعمانی ، ۱۵۷ .
- ۶۸۳ (غیبت نعمانی ، ۱۵۷ .
- ۶۸۴ (سوره سبا ، آیه ۱۷ .

۶۸۵ (سوره نساء، آیه ۷۷).

۶۸۶ (بحار الانوار، ۴۴ / ۲۲۰، ح ۱۴).

۶۸۷ (بحار الانوار، ۵۲ / ۱۰۶، ح ۱۳. و عیاشی، ۲ / ۳، ح ۳).

۶۸۸ (بحار الانوار، ۵۲ / ۱۲۱، ح ۵۰).

۶۸۹ (غیبت نعمانی، ۱۴۶ و در بحار الانوار، ج ۵۲ / ۲۳۵، ح ۱۰۴).

۶۹۰ (بصائر الدرجات، ۲۳، باب ۱۱، ذیل ح ۱۱).

۶۹۱ (بصائر الدرجات، ۲۲، باب ۱۱، ذیل ح ۱۰).

۶۹۲ (اصول کافی، ۱ / ۴۰۱).

۶۹۳ (سوره یونس، آیه ۲۰).

۶۹۴ (اصول کافی، ۱ / ۳۶۹).

۶۹۵ (غیبت نعمانی، ۱۰۹).

۶۹۶ (غیبت نعمانی، ۱۰۹).

۶۹۷ (غیبت نعمانی، ۱۰۹).

۶۹۸ (غیبت نعمانی، ۱۱۰).

۶۹۹ (غیبت نعمانی، ۱۱۱).

۷۰۰ (غیبت نعمانی، ۱۱۱).

۷۰۱ (اصول کافی، ۱ / ۳۶۸).

۷۰۲ (اصول کافی، ۱ / ۲۰۰).

۷۰۳ (سوره اعراف، آیه ۱۵۰).

- ۷۰۴) سوره طه ، آیات ۹۰ و ۹۱ .
- ۷۰۵) کمال الدین ، ۲ / ۴۸۴ .
- ۷۰۶) غیبت نعمانی ، ۸۱ .
- ۷۰۷) سوره انبیا ، آیه ۲۳ .
- ۷۰۸) سوره بقره ، آیه ۲۸۶ .
- ۷۰۹) سوره نحل ، آیه ۸۹ .
- ۷۱۰) سوره نمل ، آیه ۷۵ .
- ۷۱۱) سوره فاطر ، آیه ۳۳ .
- ۷۱۲) سوره یس ، آیه ۱۲ .
- ۷۱۳) سوره انبیاء ، آیه ۲۷ .
- ۷۱۴) بصائر الدرجات ، ۳۸ ، باب ۱۹ .
- ۷۱۵) سوره انبیاء ، آیه ۷ .
- ۷۱۶) سوره ص ، آیه ۳۹ .
- ۷۱۷) سوره رعد ، آیه ۳۹ .
- ۷۱۸) سوره هود ، آیه ۶ .
- ۷۱۹) سوره طه ، آیه ۵۲ .
- ۷۲۰) سوره نمل ، آیه ۷۵ .
- ۷۲۱) سوره سباء ، آیه ۳ .
- ۷۲۲) سوره فاطر ، آیه ۱۱ .
- ۷۲۳) سوره ق ، آیه ۵۰ .

- ۷۲۴ (سوره حدید ، آیه ۲۲ .
- ۷۲۵ (سوره واقعه ، آیه ۷۷ و ۷۸ و ۷۹ .
- ۷۲۶ (سوره یس ، آیه ۱۲ .
- ۷۲۷ (سوره دخان ، آیه ۱ و ۲ .
- ۷۲۸ (اصول کافی ، ۱ / ۴۷۹ .
- ۷۲۹ (بصائر الدرجات ، ۱۲۷؛ باب ۶ ، ح ۳ .
- ۷۳۰ (سوره شوری ، آیه ۲۷ .
- ۷۳۱ (سوره ابراهیم ، آیه ۲۴ و ۲۵ .
- ۷۳۲ (تحف العقول ، ۲۲۹ .
- ۷۳۳ (بصائر الدرجات ، ۳۲۹؛ باب ۹ .
- ۷۳۴ (بصائر الدرجات ، ۳۲؛ باب ۹ .
- ۷۳۵ (بصائر الدرجات ، ۳۲۹؛ باب ۹ .
- ۷۳۶ (اصول کافی ، ۱ / ۲۵۷ .
- ۷۳۷ (سوره نمل ، آیه ۴۰ .
- ۷۳۸ (سوره رعد ، آیه ۴۳ .
- ۷۳۹ (مشارق انوار الیقین ، ۱۲۵ .
- ۷۴۰ (کمال الدین ۲ / ۵۱۶ ، باب ۴۵ ، ذیل ح ۴۴ .
- ۷۴۱ (الغیبه ، شیخ طوسی / ۲۴۲ .
- ۷۴۲ (کمال الدین ۲ / ۵۱۶ .

(۷۴۳) جنّة المأوی ، ۱۸ .

(۷۴۴) احتجاج ، ۲ / ۲۹۷ .

(۷۴۵) سوره آل عمران ، آیه ۸۴ .

(۷۴۶) سند حدیث در غیبت شیخ نعمانی چنین است : حدیث گفت ما را محمد بن همام گوید حدیث گفت ما را عبدالله بن جعفر از محمد بن عیسی و حسن بن ظریف هر دو از حماد بن عیسی از عبدالله بن سنان . می گویم : این راویان همگی جلیل القدر و ثقه هستند ، برای اطلاع بیشتر به کتب رجال مراجعه کنید تا حقیقت حال برایتان معلوم گردد . (مؤلف) .

(۷۴۷) اینکه فرموده : « مگر آنکه به دعای غریق دعا کند » . می گویم : شیخ صدوق در حدیث دیگری از عبدالله بن سنان آورده که گفت : امام صادق علیه السلام فرمود : پس از این شبهه ای به شما خواهد رسید که بدون نشانه آشکار و امام هدایت کننده خواهید ماند و کسی از آن نجات پیدا نخواهد یافت مگر آنکه به دعای غریق دعا کند؛ پرسید : دعای غریق چگونه است ؟ فرمود : بگوید : یا الله یا رحمن یا رحیم یا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ ، پس من گفتم : یا الله یا رحمن یا رحیم یا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصَارِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ ، فرمود : خدای عز و جل دگرگون کننده دلها و دیده هاست ولی چنانکه می گویم بگو : یا الله یا رحمن یا رحیم یا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ ثَبَّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ . (مؤلف) .

(۷۴۸) غیبت نعمانی ، ۸۱ .

(۷۴۹) کمال الدین ، ۲ / ۳۴۸ ، باب ۳۳ ، ح ۴۰ .

(۷۵۰) غیبت نعمانی ، ۸۳ .

(۷۵۱) شیخ صدوق از پدرش روایت آورده که گفت : حدیث آورد ما را عبدالله بن جعفر حمیری از ایوب بن نوح از محمد بن ابی عمیر از جمیل بن درّاج از زراره از حضرت ابی عبدالله امام صادق علیه السلام . . . و این راویان همگی ثقه جلیل القدر هستند . (مؤلف رحمه الله)

(۷۵۲) کمال الدین ، ۲ / ۳۵۰ ، باب ۳۳ ، ح ۴۴ .

(۷۵۳) غیبت نعمانی ، باب فی مدح زمان الغیبة .

(۷۵۴) اصول کافی ، ۱ / ۳۳۸ .

(۷۵۵) غیبت نعمانی ، ۷۹ .

(۷۵۶) غیبت نعمانی ، ۷۹ .

(۷۵۷) اصول کافی ، ۱ / ۳۴۰ .

۷۵۸ (کمال الدین ، ۲ / ۳۴۸ ، باب ۳۳ ، ذیل ح ۳۷ .

۷۵۹ (اصول کافی ، ۱ / ۳۴۲ .

۷۶۰ (الغیبه ، نعمانی ، ۸۱ .

۷۶۱ (الغیبه ، نعمانی ، ۸۹ .

۷۶۲ (الغیبت ، شیخ طوسی / ۲۴۲ .

۷۶۳ (الغیبت ، شیخ طوسی / ۲۴۲ .

۷۶۴ (کمال الدین ، ۲ / ۴۸۴ .

۷۶۵ (بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۱۱۱ .

۷۶۶ (بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۹۰ .

۷۶۷ (روضه الكافی ، ۲۳۳ ، ح ۳۰۶ .

۷۶۸ (سوره طارق ، آیه ۱۷ .

۷۶۹ (سوره سجده ، آیه ۲۱ .

۷۷۰ (سوره مؤمن ، آیه ۶۰ .

۷۷۱ (سوره نساء ، آیه ۳۲ .

۷۷۲ (سوره بقره ، آیه ۱۸۶ .

۷۷۳ (اصول کافی ، ۲ / ۴۶۷ .

۷۷۴ (سوره مؤمن ، آیه ۶۰ .

۷۷۵ (اصول کافی ، ۲ / ۴۷۱ .

۷۷۶ (اصول کافی ، ۲ / ۴۷۰ .

۷۷۷) بحار الانوار ، ۹۳ / ۲۹۴ ، ح ۲۳ .

۷۷۸) بحار الانوار ، ۹۳ / ۳۰۲ ، ح ۳۹ .

۷۷۹) بحار الانوار ، ۹۳ / ۳۰۲ .

۷۸۰) بحار الانوار ، ۹۳ / ۳۰۲ .

۷۸۱) بحار الانوار ، ۹۳ / ۲۹۵ .

۷۸۲) کمال الدین ، ۵۱۳ .

۷۸۳) بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۱۱۱ .

۷۸۴) سند حدیث : علی بن ابراهیم از محمد بن الحسین از ابن ابی نجران از فضالهُ بن ایوب از سدید صیرفی می باشد . می گویم :
روایت حدیث همگی ثقه جلیل القدر هستند و محمد بن الحسین همان محمد بن الحسین بن ابی الخطاب می باشد ، و ابن ابی نجران
همان عبدالرحمن است ، و فضاله را گویند از اصحاب إجماع است ، درباره سُدیر مدح خوبی روایت آمده ، و او روایات بسیار دارد ، و
درباره اش گفته اند : مخلص بوده است . (مؤلف) .

۷۸۵) اصول کافی ، ۱ / ۳۳۶ .

۷۸۶) غیبت ، نعمانی ، ۸۴ .

۷۸۷) بحار الانوار ، ۱۰۲ / ۹۷ ، باب ۷ .

۷۸۸) اصول کافی ، ۱ / ۵۲۵ ، ح ۳۰ .

۷۸۹) اصول کافی ، ۱ / ۳۳۳ .

۷۹۰) اصول کافی ، ۱ / ۳۴۰ .

۷۹۱) أمالی ، ۱۷۶ .

۷۹۲) تفسیر البرهان ، ۲ / ۳۸۹ .

۷۹۳) بحار الانوار ، ۸۶ / ۶۱ .

۷۹۴) مکارم الاخلاق ، ۲۸۴ ، چاپ بیروت .

۷۹۵) ابوالمغرا - به میم و غین و راء - نام حمید بن المثنی کوفی عربی عجلی است ، وی ثقه جلیل القدر بوده و دارای کتاب است .

۷۹۶) جنّة المأوی ، الفائدة الثانية ، و در بحار الانوار ، ۵۳ / ۳۲۸ .

۷۹۷) مصباح شیخ کفعمی ، ۴۸۲ .

۷۹۸) كشف المحجّة ، ۱۵۴ .

۷۹۹) بحار الانوار ، ۵۲ / ۱ .

۸۰۰) كشف المحجّة ، ۱۵۴ .

۸۰۱) نهج البلاغه ، بخش نامه ها .

۸۰۲) روضه الكافی ، ۲۳۴ ، ح ۳۱۲ .

۸۰۳) اصول کافی ، ۷۷ / ۲ ، ح ۹ .

۸۰۴) به سند صحیحی از امام صادق علیه السلام روایت آورده که فرمود : « مردم را با غیر زبانهایتان [به مذهب خویش] دعوت کنید ، تا از شما ورع و تلاش و نیکی را ببینند که همین دعوت کننده است » . اصول کافی ، ج ۲ / ۷۸ ، ح ۱۳ ، باب ورع . (مؤلف)

۸۰۵) در خبر صحیحی از آن حضرت علیه السلام آمده است که فرمود : « بر تو باد خداترسی و ورع و تلاش و راستگویی و ادای امانت ، و حسن خلق و خوب همسایه داری ، و مردم را با غیر زبانهایتان به خودتان دعوت نمایید ، و زینت باشید و ننگ نباشید ، و بر شما باد طولانی کردن رکوع و سجود » . این حدیث را از علی بن ابراهیم قمی از پدرش از حسن بن محبوب از علی بن رثاب روایت کرده ، همه اینها ثقه جلیل القدر و امامی مذهب بوده اند . (مؤلف)

۸۰۶) اصول کافی ، ۷۸ / ۲ ، باب الورع ، ح ۱۳ .

۸۰۷) روضه الكافی ، ۲۴۰ / ۸ ، ح ۳۲۸ .

۸۰۸) سوره نحل ، آیه ۱۲۳ .

۸۰۹) سوره حج ، آیه ۷۸ .

۸۱۰) سوره انعام ، آیه ۱۶۱ .

۸۱۱) روضه الكافی ، ۲۵۴ ، ح ۳۵۹ .

۸۱۲) سوره آل عمران ، آیات ۱۹۶ و ۱۹۷ و ۱۹۸ .

۸۱۳) سوره نساء ، آیه ۳۶ .

۸۱۴) مرآة الأنوار ، ۲۴ .

۸۱۵) سوره آل عمران ، آیه ۱۹ .

۸۱۶) سوره آل عمران ، آیه ۸۵ .

۸۱۷) سوره بقره ، آیه ۱۳۲ .

۸۱۸) سوره اسراء ، آیه ۷۳ .

۸۱۹) سوره فرقان ، آیه ۴۲ .

۸۲۰) سوره بقره ، آیه ۱۴۳ .

۸۲۱) سوره اعراف ، آیه ۱۰۲ .

۸۲۲) اصول کافی ، ۲ / ۶۳۶ ، ح ۵ . به سند صحیحی از زید شحام آورده که گفت : حضرت ابو عبد الله امام صادق علیه السلام به من فرمود : بر هر کس از شیعیان که بینی اطاعت می کند و به سخنم عمل می نماید سلام برسان ، و شما را به خدا ترسی سفارش می کنم و ورع در دینتان و تلاش برای خدا ، و راستگویی و ادای امانت ، و طول سجود ، و خوب همسایه داری ، که حضرت محمد صلی الله علیه وآله وسلم اینها را آورد ، امانت را نسبت به هر کسی که به شما سپرد رعایت نمایید ، نیکوکار بود یا بدکار . زیرا که رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم امر می فرمود نخ و سوزن هم ادا شود ، عشایرتان را صلح کنید ، و در تشییع جنازه های امواتشان شرکت نمایید ، و بیمارانشان را عیادت کنید ، و حقوقشان را ادا نمایید ، زیرا که هرگاه کسی از شما در دینش ورع داشته باشد ، و در گفتارش راست بگوید ، و امانت را ادا نماید ، و خلق و خویش را با مردم نیکو گرداند گفته خواهد شد : این شخص جعفری است ، و آن مرا خرسند خواهد ساخت ، و از این جهت شادمان خواهم شد ، و گفته می شود : این ادب آموزی جعفر است ، و چنانچه برخلاف این باشد بلا و ننگش بر من رسد ، و گویند : این است ادب آموزی جعفر! پس به خدا سوگند پدرم علیه السلام برایم حدیث گفت اینک : چنان بود که هرگاه کسی در قبیله ای از شیعیان علی علیه السلام زینت آنها به شمار می رفت امانتداریش از همه بیشتر ، و رعایت کردن حقوقش از همه بهتر و راستگوییش از همه زیادتیر بود ، وصیتها و سپرده هایشان را نزد او قرار می دادند ، از عشیره دربار او سؤال می شد . می گفتند : چه کسی مثل فلانی است زیرا که او از همه ما امانتداریش را راستگوتر است . « و در همان کتاب [۲ / ۶۳۶ حدیث ۴] در خبر صحیحی از معاویه بن وهب آمده که گفت : « به آن حضرت عرضه داشتیم : چگونه شایسته است که با قوم خودمان و مردمانی که با ایشان معاشرت می کنیم رفتار نماییم از کسانی که بر شیوه و مذهب ما نیستند ؟ فرمود : به امامانتان که به ایشان اقتدا می کنید بنگرید ، پس چنان کنید که آنان کنند ، که به خدا سوگند ایشان بیمارانشان را عیادت کنند ، و در تشییع جنازه هایشان شرکت نمایند ، و به نفع و علیه آنان گواهی دهند و امانت را به ایشان ادا می کنند » (مؤلف) .

۸۲۳ (سوره روم ، آیه ۱۰ .

۸۲۴ (روضه کافی ، ۲۵۳ ، ج ۳۵۸ .

۸۲۵ (این از باب استعاره تمثیلیه است که آب برای علم به عاریت گرفته شده ، زیرا که علم مایه زندگی دل است ، همچنان که زندگی بدن به آب بستگی دارد ، سپس بعضی از لوازم مستعار - یعنی جریان یافتن - آورده شد . (مؤلف) .

۸۲۶ (بدان که گاهی عنوان (صدوق = بسیار راستگوی) در سخنان علما بر شیخ جلیل محمد بن یعقوب کلینی رحمه الله اطلاق می شود ، و بیشتر از شیخ جلیل محمد بن علی بن الحسین بن موسی بن بابویه قمی تعبیر می گردد . (مؤلف)

۸۲۷ (اصول کافی ، ۲ / ۲۱۸ .

۸۲۸ (کمال الدین ، ۱ / ۳۳۰ .

۸۲۹ (الأُمالی ، ۳۳۰ .

۸۳۰ (اصول کافی ، ۲ / ۱۱۳ .

۸۳۱ (اصول کافی ، ۲ / ۱۱۳ .

۸۳۲ (اصول کافی ، ۲ / ۱۱۳ .

۸۳۳ (اصول کافی ، ۲ / ۱۱۳ .

۸۳۴ (اصول کافی ، ۲ / ۱۱۶ .

۸۳۵ (من لا یحضره الفقیه ، ۴ / ۳۹۴ ، ح ۵۸۴۲ .

۸۳۶ (مرآة العقول ، ۸ / ۲۲۵ .

۸۳۷ (سوره عصر ، آیات ، ۱ و ۲ .

۸۳۸ (تحف العقول ، ۲۲۸ .

۸۳۹ (اصول کافی ، ۲ / ۱۱۴ .

۸۴۰ (مرآة العقول ، ۸ / ۲۱۴ .

۸۴۱ (سوره اعراف ، آیه ۲۰۴ .

۱۸۴۲) در بعضی از نسخه‌های من لا یحضره الفقیه «تبعاً» به نصب، و در بعضی نسخه‌ها «تبع» به رفع آمده، و تبع هم بر یک فرد اطلاق می‌شود و هم بر جماعت، خدای تعالی فرموده: «إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا». و بدان که می‌توان به این خبر صحیح استناد جست برای اینکه اخبار نهی کننده از قرائت پشت سر امام جماعت را بر کراهت حمل کنیم، زیرا که ظاهر فرموده امام علیه السلام: «وَالْأَخْيَرُ تَابِعٌ لِلْأَوْلِيِّينَ» متحد بودن حکم آنها با دو رکعت اول در قرائت است، و بدون تردید در دو رکعت اخیر نماز قرائت را بجای تسبیح گفتن می‌توان برگزید، هر چند که تسبیح گفتن افضل می‌باشد، پس در دو رکعت اول نیز جایز است، و شاید کسانی که قائل شده‌اند قرائت پشت سر امام جماعت مکروه است - مانند محقق و شهید ثانی و دیگران - به همین وجه که به خاطر رسید استناد جسته باشند و این دور از حقیقت نیست، و خدا داناست و اوست راهنما. (مؤلف).

۱۸۴۳) من لا یحضره الفقیه، ۱ / ۳۹۲، ح ۱۱۶۱.

۱۸۴۴) بحار الانوار، ۸۸ / ۲۱.

۱۸۴۵) مستدرک الوسائل، ۱ / ۲۹۵، باب ۲۱، ح ۴.

۱۸۴۶) سوره نمل، آیات ۲۹ و ۳۰.

۱۸۴۷) تفسیر امام عسکری علیه السلام / ۹.

۱۸۴۸) سوره اعراف، آیه ۲۰۴.

۱۸۴۹) سوره زمر، آیه ۶۵.

۱۸۵۰) سوره روم، آیه ۶۰.

۱۸۵۱) جَنَّةُ الْمَأْوَى، ۲۳۰، حکایت ۸.

۱۸۵۲) بحار الانوار، ۹۲ / ۲۲۲، ح ۷ و ۸۸ / ۲۳ با اختلاف در لغات.

۱۸۵۳) بحار الانوار، ۹۲ / ۲۲۱، ح ۵.

۱۸۵۴) تفسیر عیاشی، ۲ / ۴۴، ح ۱۳۲.

۱۸۵۵) مجمع البیان، ۴ / ۵۱۵.

۱۸۵۶) من لا یحضره الفقیه، ۱ / ۴۰۷، ح ۱۲۰۹.

۱۸۵۷) اصول کافی، ۳ / ۳۷۷، ح ۳.

- ۱۵۸ (تهذیب ، ۳ / ۲۷۵ ، ح ۱۲۰ .
- ۱۵۹ (تفسیر البرهان ، ۴ / ۲۲۰ ، سوره ق ، آیه ۱۸ ، ح ۶ .
- ۱۶۰ (جمال الایسوع ، ۲۸۰ ، فصل ۲۹ .
- ۱۶۱ (مکارم الأخلاق ، ۳۳۹ - ۳۴۰ .
- ۱۶۲ (جنّة المأوی ، ۲۳۰ ، حکایت ۸ .
- ۱۶۳ (کامل الزیارات ، ۸۱ ، باب ۲۶ .
- ۱۶۴ (کامل الزیارات ، ۱۲۷ ، باب ۴۶ .
- ۱۶۵ (کامل الزیارات ، ۱۲۸ ، باب ۴۶ .
- ۱۶۶ (کامل الزیارات ، ۱۴۶ ، باب ۴۸ .
- ۱۶۷ (کامل الزیارات ، ۱۱۶ ، باب ۴۰ .
- ۱۶۸ (کامل الزیارات ، ۱۲۶ ، باب ۴۵ .
- ۱۶۹ (کامل الزیارات ، ۱۲۸ ، باب ۴۶ .
- ۱۷۰ (کامل الزیارات ، ۲۹۷ ، ح ۱۵ .
- ۱۷۱ (خصال ، ۲ / ۵۷۹ ، باب السبعین ، ح ۱ .
- ۱۷۲ (تهذیب ، ۲ / ۱۰۹ ، ح ۱۷۹ .
- ۱۷۳ (سوره انعام ، آیه ۱۶۴ .
- ۱۷۴ (سوره طور ، آیه ۲۱ .
- ۱۷۵ (سوره هود ، آیه ۴۵ .
- ۱۷۶ (تفسیر البرهان ، ۱ / ۲۹۰ و سوره آل عمران ، آیه ۶۸ .

۸۷۷ (سوره ابراهیم ، آیه ۳۶ .

۸۷۸ (اصول کافی ، ۲ / ۱۷۴ .

۸۷۹ (اصول کافی ، ۲ / ۱۸۹ .

۸۸۰ (در متن حدیث : شجاع آمده که در لغت : مار ، یا مار نر ، یا نوعی از مارهای کوچک می باشد .

۸۸۱ (اصول کافی ، ۲ / ۱۹۶ .

۸۸۲ (کامل الزیارات ، ۳۱۹ ، باب ۱۰۵ .

۸۸۳ (کامل الزیارات ، ۳۱۹ ، باب ۱۰۵ ح ۲ .

۸۸۴ (زید نرسی بانون مفتوح - منسوب به نرس یکی از آبادیهای عراق - از اصحاب امام صادق و امام کاظم علیهما السلام بوده ، و در مورد « اصل » او اختلاف شده ، گفته می شود : جعلی است ، ولی نظر درست - طبق رأی جمعی از علمای برجسته قبول و اعتماد بر آن است ، به جهت گفته نجاشی - چنانکه از او حکایت شده - اینکه « کتابی دارد که آن را عده ای از او روایت می کنند » سپس گفته : « خبر داد ما را علی بن احمد بن علی بن نوح گفت : حدیث کرد ما را محمد بن احمد صفوانی رحمه الله وی گفت : حدیث کرد ما را علی بن ابراهیم بن هاشم از پدرش از ابن ابی عمیر از زید نرسی کتابش را » و کتاب او طریق دیگری جز این نیز دارد که به محمد بن ابی عمیر و بزرگان دیگری منتهی می شود . (مؤلف) .

نواده مؤلف گوید : بلکه این حدیث در اصل زید زرّاد / ۶ آمده ، به آنجا مراجعه شود . (سبط مؤلف)

۸۸۵ (سوره فتح ، آیه ۲۹ .

۸۸۶ (سوره حشر ، آیه ۹ .

۸۸۷ (یعنی : به ذکر خداوند مشحون است ، و به گمانم لفظ « ذکر الله » از قلم نسخه برداران افتاده باشد ، زیرا که نسخه کتاب پر غلط بود ، و سیاق عبارات نیز گواه این گمان من است . (مؤلف)

نواده مؤلف گوید : بلکه این حدیث در اصل زید زرّاد / ۶ آمده ، به آنجا مراجعه شود . (سبط مؤلف) .

۸۸۸ (سوره ص ، آیه ۶۲ .

۸۸۹ (امالی ، ۱۴۵ .

۸۹۰ (غیبت نعمانی ، ۱۷۳ .

۱۸۹۱ (روضه الكافی ، ۳۸۱ ، ح ۵۷۶ .

۱۸۹۲ (سوره آل عمران ، آیه ۲۰۰ .

۱۸۹۳ (جواهر الکلام ، ۲۱ / ۴۰ .

۱۸۹۴ (تفسیر برهان ، ۱ / ۱۲۹ .

۱۸۹۵ (تفسیر برهان ، ۱ / ۳۳۴ ، ح ۴ و سوره آل عمران ، آیه ۲۰۰ .

۱۸۹۶ (تفسیر برهان ، ۱ / ۳۳۴ ، ح ۲ .

۱۸۹۷ (تفسیر برهان ، ۱ / ۳۳۴ ، ح ۳ .

۱۸۹۸ (تفسیر برهان ، ۱ / ۳۳۵ ، ح ۱۲ .

۱۸۹۹ (فروع کافی ، ۶ / ۵۳۵ ، ح ۱ ، باب دواجن .

۹۰۰ (تفسیر برهان ، ۱ / ۳۳۵ ، ح ۱۰ .

۹۰۱ (تفسیر برهان ، ۱ / ۳۳۵ ، ح ۱۳ .

۹۰۲ (سوره إسراء ، آیه ۸۴ .

۹۰۳ (سوره یوسف ، آیه ۸۸ .

سایت جامع سربازان اسلام

اللهم صل على محمد و آل محمد و عجل فرجهم و العن اعدائهم

لیبیک یا خامنه ای ، لیبیک یا حسین(ع) است